IBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
V.
F
32
NAPOLI

IBLIOTECA NAZ
Vittorio Emanuele III

ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ

Φιλοσόφου καὶ Μάρτυρος

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ὑπὲρ Χριστιανῶν πρὸς Ἀντωνῖνον τὸν Εὐσεβῆ,
ΑΠΟΛΟΓΙΑ β′ ὑπὲρ Χριστιανῶν πρὸς τὴν Ῥωμαίων σύγκλητον,
ΠΡΟΣ Τρύφωνα Ἰουδαῖον διάλογος.

JUSTINI
PHILOSOPHI & MARTYRIS
APOLOGIÆ DUÆ
ET
DIALOGUS
CUM
TRYPHONE JUDÆO.

Cum notis & emendationibus
STYANI THIRLBII.

LONDINI:
Impenſis RICHARDI SARE, juxta portam auſtralem Hoſpitii Greiani, in vico dicto *Holbourn.* M DCC XXII.

Nobiliſſimo Viro

GUILIELMO
Domino CRAVEN
Baroni de Hampſted Marſhal

STYANUS THIRLBIUS.

JUSTINUM MARTYREM, amice magne, ſcriptorum Chriſtianorum, ſecundum apoſtolos & apoſtolicos, ætate antiquiſſimum, auctoritate graviſſimum, a me olim non indiligenter emendatum atque illuſtratum, tibi dono do,

Honori & meritis dedicans illum tuis.

magis id adeo, ut verum fatear, jactandi mei gratia, oſtentandæque amicitiæ tuæ, quam quo eum ſatis dignum putem qui in tuo nomine appareat, qui profecto, niſi temerario promiſſo ex poteſtate mea dudum dimiſſus eſſet, in aliquo angulo bibliothecæ meæ cum aliis nugis meis, & laſcivientis adoleſcentiæ luſibus, neglectus obliviſcenduſque jacuiſſet.

Quod

Quod tamen non eo dico quo me conſuetudinis ejus quæ mihi admodum adoleſcenti cum Juſtino aliiſque patribus fuit, confirmata jam ætate judicioque corroborato pudeat pœniteatve, aut quo artis criticæ ſtudium hominum aut ſolertiſſimorum ingenio & induſtria aut illuſtriſſimorum patrocinio, re diligentius reputata, indignum eſſe exiſtimem. Ego antiquos amicos in contemtionem immerito adductos non eo etiam validius & apertius complecti & colere ſcelus eſſe cenſeo, permaneoque fortiter in ſententia priſtina, facile contemnens petulantis & ſemidocti ſeculi auctoritatem, præſertim cum ex hac parte rationem pugnare veramque eruditionem, illinc riſum tantum & jocum futileſque captiones, plane mihi videar videre. In quo tamen rectene an ſecus ſentiam, tu, cauſa cognita, dijudicabis; tuoque judicio libens ſtabo. Nam qui me, his nugis delinitum, conterere ætatem in rebus diligentia mea indignis graviter moleſteque ſe ferre pro ſuo ſingulari in me amore prædicant, iis ego quidem hominibus, cum me & ſtudia mea ſua cura dignantur, gratiam, pro eo ac debeo, habeo magnam; ſed, ut aperte & libere dicam, quod inter me & hos amicos & conſiliarios meos licere debet, non agnoſco tantum in iis aut eruditionis aut ingenii, quantum convenit in eis eſſe qui de dignitate utilitateque ullius partis doctrinæ ſententiam ferre velint, neque porro tantum in me juris imperiique ut mihi, niſi quod ii ſciunt, nihil ſcire aut exquirere liceat.

Ineſt

DEDICATIO.

Ineſt natura in mentibus hominum, præſertim generoſioribus, &c, ut Juſtinus noſter loquitur, εὖ πεφυκόσι, incredibilis quædam aviditas ſcientiæ & cognitionis. Omnia ſcire cupimus, præſentia, præterita, &c, ante omnia, futura, quæ quoniam cæca caligine involvi ſtatim videmus, faſtiditis brevi & tranſvolatis præſentibus, retro potiſſimum oculos convertimus, & nihil majoris rei quod uſquam poſt homines natos geſtum ſit acciderítve nos latere volumus. Hinc omnes omnium gentium annales evolvimus, & magnopere nos obligatos iis putamus quorum labore & cognitionem & quodammodo ſimul etiam vitam in immenſum ſpatium præteriti temporis extendere licet, dum majorum æquales facti, rebus ante multa millia annorum geſtis interſumus, omniumque ſeculorum prudentiam & longum uſum rerum maximarum vel in prima adoleſcentia nobis comparamus. Adſumus & contemplamur ſurgentia Romæ mœnia, in ſenatum accedimus, ſententiam vel prætextati dicimus, bellum decernimus, paludati eximus, venimus, videmus, vincimus, triumphamus, ad ſulcoſque redimus. Et jam privati rempublicam armis auctam conſilio juvamus. Bonis favemus, cum factioſis decertamus, leges utiles ſuademus, pernicioſas diſſuademus, ſenatus auctoritati, poteſtati populi, ex æquo ſtudemus, & dum in aliena republica bonos cives agimus, in noſtra necopinantes optimi evadimus. Tædet jam nos Italiæ, & in Græciam tranſmittimus, heroumque &

deorum hoſpitio convictuque fruimur, & in uno exiguo Europæ angulo centum civitates, inque ſingulis totidem cives, orbis terrarum imperio & animo & virtute pares, tantum literæ & libertas poſſunt, admirabundi agnoſcimus. Sed vel illius inclytæ Græciæ tædium tandem capit viatorem noſtrum. Nactus itaque eorundem beneficio itineris comitem Alexandrum, Aſiam peragrat, dumque ille fruſtra ſe opponentes Perſas ſternit, noſter interea

ἄβλητος καὶ ἀνέτατος ὀξέϊ χαλκῷ
Δινεύει κατὰ μέσον, ἄγει δέ ἑ Παλλὰς Ἀθήνη
Χειρὸς ἑλῦσ', αὐτὰρ βελέων ἀπερύκει ἐρωλιώ.

Hunc per triumphatum orbem ſequitur, neque illo contentus novos orbes itidem quærit. Juvat aliud genus humanum noſcere, vitamque aliis artibus excultam, & longum ordinem nudorum regum,

Fataque fortunaſque virum moreſque manuſque.

Verum ne ſic quidem, perluſtrato utroque orbe, comprehenſaque omnium gentium hiſtoria, ſatiatur cognitione magnus & excelſus animus. Reſtat alia hiſtoria, quam ad ſe non minus, atque adeo magis, pertinere judicat, cognitionis videlicet ipſius & ſcientiæ, earumque rerum quibus cetera animalia cum laude noſtra, non cum dedecore, ſuperamus, eamque potius hiſtoriam hominum appellandam eſſe putat, quam quæ bella tantum & fraudes narrat, continuamque ſeriem ſcelerum & latrociniorum. Quærere jam juvat varias & diverſas hominum de rebus maximis ſententias, & totam ſimul

humani

humani generis ſapientiam, &, quæ neque inutilis neque injucunda cognitu eſt, inſipientiam, variosque ortus & interitus philoſophiæ & ſcientiarum, barbariamque & humanitatem, ſolertiam & ſtupiditatem, religionem & ſuperſtitionem, alternis vicibus, inſtar lucis & tenebrarum, terrarum orbem obtinentes, oculis ſubjicere & ſub uno aſpectu ponere. Exſpectare te arbitror hæc tam longe repetita principia quo ſpectent. Equidem,

Singula dum capti circumvectamur amore,

dumque nugæ aliæ alias, ut fit, trahunt, licentius vagati ſumus, non ita tamen ut propoſitum prorſus e conſpectu amiſerimus. Nam ſi hæc ita ſunt, ut certe ſunt; ſi hiſtoria, omnis omnibus, doctrinæ doctis, religionis piis, omnium rerum jucundiſſima utiliſſimaque eſt; fierine poteſt ut homini docto ac Chriſtiano non videatur operæ pretium primorum Chriſtianorum ſcripta legere, facta, fortunas, mores, dogmata, ſacra, ritus diſcere, religionis ſuæ primordia & incrementa noſcere, & ſanctiſſimorum hominum fortiſſimorumque virorum, confeſſorum, martyrum, apoſtolorum, colloquio, conſuetudine, monitis, exemplis frui? Adeone levis res & futilis videtur religio Chriſtiana, aut tam vulgaris tamque ſimilis rerum quotidianarum progreſſio ejus & propagatio, ut quemvis hominem (non jam Chriſtianum dico, ſed vel ab omni religione alienum, vel ab ea alieniſſimum) exquirere pudeat quales homines eſſent, qua doctrina, quo ingenio, qua diſ-

putandi

putandi ſcientia, qua facultate dicendi inſtructi, qui gravibus illis & conſtantibus Romanis perſuadere potuerint, relictis & repudiatis diis ſuis, quos ſe nunquam aut impune neglexiſſe aut fruſtra graviſſimis reipublicæ temporibus invocaſſe majores omnibus monumentis proclamabant & teſtabantur, hominum & barbarorum & a ſe devictorum & Judæorum * deum, hominemque ſimul Judæum a popularibus ſuis paulo ante ſervili ſupplicio necatum, venerari; qui tot tamque diſpares nationes, alias immanitate efferatas, alias moribus & diſciplina inflatas, alias horrida quadam & agreſti virtute feroces, alias luxu & licentia petulantes, alias victoriis & imperio inſolentes, alias diuturna ſervitute fractas & debilitatas, alias ignorantia & tarditate, alias doctrinæ & ingenii fama, indociles, ita flexerint & mutaverint, ut religioni patriæ novam & externam, ut omni licentiæ libertatique vivendi (quicum prioribus fere religionibus ſumma pax & concordia fuit) vitam rigidam & ſeveram & omnia voluptatis vel confinia anxie fugientem, virtuteſque quarum ne nomina quidem antea audiverant, ut denique paupertatem divitiis, odium gratiæ, contemtionem honori, exilium patriæ, mortem vitæ, anteferrent? Hanc tantam rerum per univerſum terrarum orbem

* Cicero pro L. Flacco c. XXVIII. *Non enim credo religionem* & Judæorum & hoſtium *impedimento præſtantiſſimo imperatori, ſed pudorem, fuiſſe.* Id. ib. *Stantibus Hieroſolymis, pacatiſque Judæis, tamen iſtorum religio ſacrorum a ſplendore hujus imperii, gravitate nominis noſtri, majorum inſtitutis, abhorrebat: nunc vero hoc magis, quod illa gens, quid de imperio noſtro ſentiret, oſtendit armis; quam cara diis immortalibus eſſet, docuit, quod eſt victa, quod elocata, quod* ſervit. Ita, niſi fallor, legendum, non, ut antehac, *ſervata.*

muta-

mutationem, unam omnium quotquot uſquam fuerunt, indignam putamus in qua cognoſcenda operam noſtram ſtudiumque collocemus? Aut quodnam in ſe tantum delictum admiſerunt veteres illi Romani Græcique cum abjecta ſuperſtitione majorum veram religionem amplexati ſunt, ut ab eo tempore nulla prorſus nos eorum cura tangat, & quorum antea res omnes, omneſque vel leviſſimos mores & conſuetudines, inſatiabili & pene ridicula curioſitate veſtigabamus, eos jam non minus negligamus quam majores noſtros? Nimirum ex eorum ratione quibus doctrinæ fines regere nimis diu permiſſum eſt, quicquid inſignem aliquam utilitatem habet, barbariæ aſſignandum eſt, idque unum in omni genere ſtudiorum doctrinæ nomine dignandum quod rarum eſt & devium longeque ab uſu & veſtigiis hominum remotum, quoque nos non fructus alicujus ſordida & indigna homine docto appetitio impellit, ſed generoſus quidam, ingenituſque altis & magnis animis, nudæ ſcientiæ amor, eaque maxime noſcendi cupiditas quæ cetera turba, qui commodi ſui rationem in ſtudiis ducunt, & rerum pretium magis ex utilitate quam ex raritate & difficultate æſtimant, ideo neſciunt quia cognitione digna non eſſe ſciunt. Hinc opinor (neque enim profecto facile eſt meliorem rationem dare tam ridiculæ & præpoſteræ inſtitutionis) percipienda eſt ſtudioſæ juventuti omnis antiquitas, omnes vetuſti libri evolvendi, cognoſcenda omnia omnium temporum, po-

 pulorum,

pulorum, locorum, religionum, rerum geſtarum, monumenta, iis ſolis exceptis quæ ad ſuam ipſorum religionem & nationem pertinent, in quibus gerris germanis bonas horas conſumere vix minus eſt flagitium quam Tzetzem non pervolutaſſe, aut, quorum ego fortaſſe utrumque feci, ejus divini hominis nomen aut non recte ſcribere, aut male declinare. Ita dum adoleſcentes quo itur imus, non quo eundum eſt (quod iſta ætas non videt, niſi ſi cui

magnam mentem animumque
Delius inſpirat vates, aperitque futura,

virileque nugarum faſtidium, & ingenium providum & quod in initio cujuſlibet diſciplinæ finem perſpicere, & quid quæque habeat ſolidi & fructuoſi, quid futilitatis inaniſque oblectationis, primo ſtatim aſpectu videre poſſit, natura, magnum aliquid & inſigne moliens, ingeneravit) dum primo magiſtrorum noſtrorum ſcientiam æmulamur, & quibus ſtudiis ibi in honore eſſe contigerit ubi nos fortuna collocarit, in iis excellere cæco quodam & temerario impetu contendimus, deinde in quibus excellere videmur, de eorum excellentia dubitare non ſuſtinemus; interea fit ut in nugis & minutiis ſeneſcamus, magnoque labore ridiculos nos faciamus. Quid enim magis ridiculum aut fieri aut fingi poteſt, quam homo Chriſtianus, ſacerdos, theologiæ profeſſor, omnibus ethnicorum ſacris initiatus, in ſuis peregrinus atque hoſpes? qui integram mille populorum ſuperſtitionem ab inferis revocare poſſit,

poſſit, & cujuſlibet vel celeberrimi vel ignobiliſſimi dei templo ceremoniiſque peritiſſime præeſſe; de ſua religione nihilo plus ſciat quam quivis ex infima plebecula? Hic homo omnium nebulonum, latronum, tyrannorum, præſtigiatorum, catamitorum, quotquot unquam aut ignorantia aut adulatio conſecravit, infinitæque inſuper multitudinis pugilum, luctatorum, hiſtrionum, ictharœdorum, meretricum, patrias, ætates, vitas, mores, vultus denique ipſos, & cognitos habet, & neſcire turpe putat; Chryſoſtomum, Auguſtinum, Gregorios, Baſilios, Origenem, Athenagoram, Irenæum, Juſtinum, Ignatium ne nomine quidem novit. Nihil ille de Manichæis, nihil de Gnoſticis, nihil de alia quavis antiqua hæreſi Chriſtianorum neque ſcit neque ſcire curat; neque talibus ineptiis *acumen* unquam admovit ſuum: at nulla olim fuit tam humilis, tam ſordida, tam inepta, tam parva ſecta philoſophorum, cujus non ortum, interitum, dogmata, melius aut ſciat, aut ſcire ſibi videatur, quam quivis veterum. Denique in quolibet genere literarum fac periculum; quanquam artem ſuam neſcit, cetera omnia, quæ quidem ſcire nihil attinet, ſolertem dabo. Licet theologus non ſit, eſt tamen augur peritiſſimus, haruſpex egregius, laudabilis fulgurator, magus etiam minime contemnendus: tum jus quoque, non noſtrum (dii meliora) ſed quicquid olim uſquam valuit neque jam amplius valet, præclare callet: agricolationem quoque veterum,

veterum, & coquinariam, & τορευτικὴν, & τορνευτικὴν pulchre ſcit; & ſi quid eum de arte textoria aut ſutoria fugit, neque antiquum omnium gentium veſtitum melius novit quam præſentem ſuæ, id orat ut ne ſua culpa factum credas, qui in vita ſua nihil laborioſius quæſiverit, ſed temporis injuria, quod iſtarum diſciplinarum partem longe nobiliſſimam, *ut alia omnia* καλὰ, oblivione obruerit. Is ſibi reſponſum hoc habeat in præſentia, & poſthac quieſcat & deſinat clanculum mordere ſtudia mea, & monitus caveat malo.

Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur:
Quæ proferentur poſt, ſi perget lædere.

Interea gratuletur ſibi quod tecum cum eſſem obviam mihi factus eſt, daturus aliter digniores ſuis dictis & factis pœnas, quas nunc ſumere tuæ prohibet præſentiæ reverentia.

Eſt autem aliud genus hominum, qui, quanquam cum indoctis diſputare neque ſoleo neque hominis ſapientis eſſe puto, tamen quoniam timeo quomodo ſe negligi ferrent, paucis redarguendi ſunt. Hi, ſi theologiam neſciunt, nihil ſciunt, inque id ſtudium ſedulo ſibi incumbere videntur, ſed tamen antiquos patres, ſive arrogantia, ſeu id quod dicunt revera ſentiunt, ſua lectione indignos habent. Nimirum boni theologi eſſe ſcriptura ſola niti contendunt: eam & quicquid noſtra ſcire interſit, & quicquid ad intelligentiam ſui opus ſit, continere: qui ſecus ſentiunt, eos horribile convicium ſcriptori

ejus

ejus Deo facere: eoque patrum nullum uſum eſſe poſſe, neque ullam auctoritatem antiquitatis, neque vetuſtiſſimos ſcripturæ interpretes anteferendos eſſe recentiſſimis.

Quod de perſpicuitate ſcripturæ dicunt, primo perridiculum & abſurdum eſt, deinde, cujus criminis adverſarios ſuos inepte reos agunt, etiam impium. Abſurdum eſt, quod omnes ſentiunt non eſſe perſpicuum, id omnibus eſſe perſpicuum, probare conari. Impium eſt, quod factum non eſſe manifeſtum ſit, id Deum aut feciſſe aut rebus humanis non ſatis conſuluiſſe, affirmare.

Neque difficilius eſt refutare quod de pretio & auctoritate interpretum dicunt. Eſtne quiſquam tam vecors & amens qui, ſi veterem aliquem ſcriptorem Latinum Græcumve penitius intelligere velit, non omnia prius adjumenta vetuſtatis diligenter conquirat, & beatum ſe putet ſi antiquum explanatorem nanciſci poſſit, eumque quo ſit vetuſtior eo pluris faciat, & quanquam auctore ſuo multo ætate poſteriorem, multiſque recentiorum interpretum & ingenio & doctrina longe inferiorem, omnibus tamen anteponat, & plus ei uni quam reliquis univerſis tribuat? Fierine poteſt ut ullus liber ante tot ſecula conſcriptus per ſe abſque aliorum veterum librorum ope recte nunc intelligatur?

At habet aliquid fortaſſe ſcriptura ſibi proprium ac peculiare quo ſe ab hac vi temporis, eiſque tenebris quas ceteris ſcriptis offundit, tueatur atque

 defen-

defendat. E contrario, ſi verum audire volumus, nullus uſquam liber eſt, neque eſſe poteſt, magis iſti temporis injuriæ expoſitus atque obnoxius, neque qui omnia omnium antiquorum librorum ſubſidia & adjumenta magis poſtulet. Ante omnia autem neceſſaria eſt omnis doctrinæ Judæorum omniſque Chriſtianæ antiquitatis exquiſitiſſima perceptio, ſine qua ſcripturas interpretari, vel intelligere ſperare, dementiſſimæ arrogantiæ eſt. Id quod illi ipſi quos admirantur veteribuſque præponunt interpretes (niſi ut veteribus recentes, ita in his imperitiſſimos vetuſtatis & ſui ſimiles optimis doctiſſimiſque, anteferunt) minime ignorabant, ſed collecta prius undique omnis antiquitatis, quoad ejus facere potuerunt, maximeque Chriſtianæ & Judaicæ, notitia, ſic inſtructi arduo ſe operi tandem accinxerunt.

Quod ſi quis horum aliorumque doctorum hominum induſtria penitus exhauſtam eſſe putat omnem antiquitatem, ideoque nihil intereſſe a veteribuſne ipſis magno labore an a recentibus breviore expeditioreque via ejus cognitionem & ſcientiam petat, is quanquam vehementer errat (neque enim ulla antiquitas, minimeque omnium ſacra, aut exhauſta eſt, aut multis ſeculis, ut nunc ſe res literariæ habent, exhauriri poteſt; neque ſi hoc aliter eſſet, nullum inter recentium veterumque lectionem diſcrimen foret, ſed vel ſic quoque maximum) per me tamen licet compendiis ſuis fruatur, dum mihi

hi quoque liceat, iiſque qui mecum ſentiunt, magno potius labore nonnihil, quantulum id cunque futurum eſt, ſcire, quæque neſcimus, ea & nos & alios, quanticunque videantur, neſcire videre, quam minore forſitan, ſed certe non exiguo, neque quicquam ſcire, neque id ipſum cognitum habere.

At de locis difficilibus & obſcuris nihil ſe laborare dicent; quorum enim intelligentia ad ſalutem neceſſaria ſit, eos omnes ſatis per ſe claros perſpicuoſque omnibus eſſe: id certe neminem qui ſanæ mentis ſit, negare poſſe. Nos minime juvat de tantis rebus diſſerere, neque eorum rationem unquam probavimus qui ita temere quaſi de re omnium leviſſima, itaque aſſeveranter quaſi de certiſſima ſibique exploratiſſima, loquerentur, quid ad æternam ſalutem neceſſarium ſit, quid non ſit, decernere & pronuntiare ſolent; neque quod hactenus cavi, ne in mediam intimamque quæſtionem quæ eſt de uſu patrum qualis quantuſque ſit, longam ſane & pene infinitam, neque ad id quod mihi propoſitum eſt neceſſariam, incurrerem (de qua tamen neque ipſe non habeo quod ſatis, ut in tali re, liqueat, neque puto quenquam valde errare poſſe, niſi qui ad eorum lectionem pro vero judicio aut cæcam & ſtolidam venerationem, aut indoctum indocilemque faſtum attulerit) in id ipſum jam me in fine hujus diſputationis induam. Neque id facto opus eſt. Doceant nos prius oportet novi hi & indocti doctores

ctores qua alia ratione quæ harum ipſarum ſcripturarum auctoritas ſit, aut etiam (quandoquidem nihil neſcire volumus) quidnam quod ad ſalutem prorſus neceſſarium ſit, quid quod tutius prætermittere poſſimus, contineant, melius ſciri poſſit quam ex fide & ſententia primorum Chriſtianorum. Tum hoc quoque, ut alia multa mittam, par eſt eos oſtendere, hoc argumentum magis contra patres quam contra omnem omnino doctrinam valere, eſſeque unicum theologi officium, non jam ſcripturam, ſed illas ejus partes quæ neque ſine ſalutis jactura a quovis homine ignorari poſſunt, & ipſæ per ſe facile ab omnibus intelligi poſſunt, intelligere atque interpretari. Quod ſi ita eſt, videant cui rei theologia ſit, ipſique adeo, qui ejus inſignia collo ſuſpenſi tam magnifice incedunt, cujus pretii ſint, qui, ſi vera dicunt, nihil nobis prodeſſe poſſunt, ſi falſa, etiam obſunt, ut ſive vera ſive falſa dicant, nihili homines ſint, minimeque digni qui tanto impendio publice alantur.

Atque hæc quidem de lectione patrum: pro arte critica pauca jam dicenda ſunt, quam tanta invidia apud indoctos & plebeculam doctorum flagrare video (partim propter inſignem & præfulgentem ipſius dignitatem & præſtantiam, partim propter nonnullorum hominum, qui ejus nomen ſibi arrogant, inſolentiam & ſuperbiam) ut non modo deſpiciendam nihilique faciendam eſſe cenſeant ut rem prorſus inutilem, verum etiam penitus ex republica literaria

raria ejiciendam & exterminandam ut perniciofam, & bonis moribus exitialem, ut quæ homines nugaces, importunos, infeſtos, feroces, petulantes, contumelioſos, arrogantes, contemtores aliorum, admiratores ſui, ex ſtultis denique inſanos & furioſos faciat.

Equidem non dubito quin viris vere doctis & perſpicacibus (qui uſus & abuſus literarum ſciunt, & quatenus in quoque ſtudio progrediatur utilis ſcientia, ubi incipiant eruditæ nugæ) ſatis ridiculum ſpectaculum ſit par principum criticorum de vocabulis, ſyllabis, literis, interpunctionibus, quaſi pro aris & focis, capitali odio digladiantes, alterque alterum & univerſum genus humanum impenſe contemnentes, freti conſcientia *reconditæ eruditionis*. Veræ tamen criticæ nihil eſſe confido ab hujuſmodi judicibus periculi. id quod niſi mihi penitus perſuaſiſſem, quemvis alium potius delegiſſem apud quem ejus cauſam agerem quam te, quem ego etiam admodum adoleſcentem (dicam enim non reverens aſſentandi ſuſpicionem) omnibus in rebus inane ſolido ad amuſſim, idque uno aſpectu, abſcindere atque amputare magna cum admiratione ſemper animadverti. Nos vero, ut paulo confidentior natio ſumus, neque te judicem fugimus, neque profecto quoſvis alios niſi imperitos. Recte autem & perite de cujuſlibet artis pretio ii demum judicare poterunt, non qui quicquid in omni genere literarum vulgo docetur perceperunt neque ipſi per ſe ultra progredi

aut proſpicere poſſunt, multo minus qui in una aliqua diſciplina hærent, & ejus amore occæcati neque in ea quod reprehendant, neque in ceteris quod laudent, videre quicquam poſſunt, & pro obſervantia qua ſe colunt quicquid neſciunt, leve & nugatorium eſſe facile ſibi perſuadent, ſed qui perluſtratis omnibus partibus doctrinæ, omniumque inter ſe conjunctione comprehenſa, quid quæque utilitatis aut ornamenti vel in ſe habeat, vel ad integram ſtructuram conferat, perſpicere poſſunt; qui, ſi neque pictores, neque ſculptores, neque inauratores, neque fabri ſunt, architecti tamen ſunt; ſi perfecti grammatici, poetæ, geometræ, aſtrologi, vel laborem fugientes eſſe noluerunt, vel in rebus majoribus & magis cura ſua dignis occupati, non potuerunt, omnium tamen horum judices cenſoreſque naturali quodam jure ſunt, ab ipſa natura ad eam rem ficti atque deſignati. Apud hujuſmodi conſilium, te judicium exercente, cauſam dicere, adeo non veremur, ut ultro optemus geſtiamuſque. Fatemur equidem criticam noſtram non ſemper verum fructum edere, ſed nimis interdum in frondes abire. vos itaque fundi domini luxuriantem compeſcite, vos veſtro jure erratico lapſu ſerpentem & ſarmentis ſilveſcentem ſalutari falce coercete: at ſcelerata ſecuris abſit, & impuræ manus hominum imperitorum, quibus iſtic nec ſeritur nec metitur.

At non eſt res fructuoſa, nihil conducit ad vitæ commoditatem aut bonum publicum. Nimirum fru-

gi

gi homines, & ex antiqua diſciplina, dignitatem artium ex ſola utilitate publica & neceſſitate æſtimant. Hi ſi reputare ſecum vellent quo ipſi loco in ſua quam moliuntur republica futuri ſint, quaque in re opera ſua utilis ſuis civibus foret, minus fortaſſe novis rebus ſtuderent. Hæc enim ratio non tantum artes & diſciplinas, ſed reſpublicas, omnemque orbis terræ ſtatum, inverteret. Nam, quod olim recte dixit arti ſuæ patrocinans bonus Columella, *Sine ludicris artibus, atque etiam ſine cauſidicis* (quot & quos addere potuerit nihil opus eſt dicere) *olim ſatis felices fuere futuraque ſunt urbes: at ſine agricultoribus nec conſiſtere mortales nec ali poſſe manifeſtum eſt.*

At enim cetera ſtudia aut utilitatem aliquam habent, aut ſaltem ingenuam quandam oblectationem: hoc neutram. Valde errant. Quicquid eſt in univerſa doctrina aut utilitatis aut jucunditatis, id omne ſibi acceptum referri ſuo jure poſtulat critica, quippe ex qua cognitio vetuſtatis tota pendet, cuique quicquid extat librorum antiquorum non minus quam ipſis eorum ſcriptoribus debemus, quos, ut abſque criticis eſſet non legiſſemus, ſed pro iis ſtolidorum librariorum errata & commenta, ita neque intellexit unquam quiſquam, neque intelligere poterit, niſi qui criticam aut didicerit, aut propter excellentem ingenii magnitudinem, criticus videlicet natus, non neceſſe habuerit diſcere. ſine qua ſive arte ſive potius facultate ſi quis aliquid magnum

num in literis fieri poſſe putat, is idem in vita communi fieri poſſe credat ſine judicio, quod critica eſt, aut in republica ſine ſagacitate, quæ perfectio ejus eſt, & humani ingenii meta.

Verum ut iſta altiora, & paucis hoc tempore aut intellecta aut curata, prætermittamus, & critici noſtri facultatem, non illius artis finibus pene immenſis, ſed, quod nunc vulgo fit, unius de provinciis ejus terminis deſcribamus; quis non miretur, eam artem cujus munus & officium ſit ſcripta veterum, variis longi temporis injuriis incredibiliter depravata, corrigere & in priſtinum nitorem reſtituere, viris doctis, iiſque maxime qui ſe maximos horum ſcriptorum admiratores profiteantur, futilem quandam rem & ineptam & prorſus inutilem videri? Hi aut nulla in iis libris ſupereſſe menda exiſtiment neceſſe eſt, aut certe nulla quæ tolli poſſint: quorum utrumque longe aliter eſſe, & omnes quotidie ſentiunt qui critici acuminis penitus expertes non ſunt, & ipſi quoque fortaſſe vidiſſent niſi prius & criticam deridere quam noſſe, & hos ſcriptores admirari quam intelligere, didiciſſent. Inſpiciant modo ſcripta vel infimæ claſſis criticorum. Intelligent quanta ſe latuerit copia mendorum, quamque non inſanabilia ſint, cum videbunt in optimas & certiſſimas interdum emendationes incidere, non paucos ita futiles & judicio vacuos ut caſu potius quam ratione & conſilio rem gerere videantur, multos judicio non quidem prorſus nullo præditos, ſed, quod

paulum

paulum oppido præſtat nulli, non germano & nativo ſed artificioſo & ex congerie quadam regularum conflato, neque eſſe quenquam tam ſtupidum & bardum quin aliquid aliquando excogitet quod in dubium vocari non poſſit.

Hæc de utilitate hujus partis criticæ. de difficultate, quæ conjuncta cum utilitate rerum pretium conſtituere ſolet, quæque ideo ſilentio præteriri non debet, dicere ſane vereor; ne, dum exponere conor quanta omnium fere liberalium artium & doctrinarum cognitione inſtructum oporteat eſſe eum qui hoc opus aggrediatur, quanta vetuſtatis memoria, quanta perſpicacitate qua in intimos auctorum animos & ſenſus penetret, quam acri & ſubtili judicio cum ad alia multa totamque adeo rem tum maxime quo ipſorum ſcriptorum peccata (quod, mea quidem ſententia, adhuc a nullo factum eſt, minimeque omnium ab iis qui aliis rebus maxime ceteris excellunt) a librariorum mendis diſtinguat, quam celeri denique & expedito ingenii motu quo locis vitioſis medicinam excogitet, excitem ipſe contra me interrogationem ad quam quid reſpondeam non habeo. Accidit autem percommode quod me tacente ex mirabili paucitate eorum quibus hoc negotium ſucceſſit quantum quamque arduum & difficile ſit quivis facile conjicere & intelligere poteſt. Quid enim aliud cauſæ eſſe poteſt cur in tanta multitudine emendatorum, non tantum apud nos reliquoſque populos aquilonares, quos iniquus ſol, ille

verus Phœbus quo agitante caleſcunt ingenia, niſi limis & ex longinquo non reſpicit, verum etiam apud vividos illos & ingenioſos Gallos, omniumque muſarum vel populares vel vicinos, divinæ ſolertiæ homines, Italos, vix ſingulis ætatibus tres aliqui aut quatuor feliciter rem geſſerint, niſi rei quædam incredibilis magnitudo ac difficultas?

Nam qui nugas noſtrorum nobis objiciunt, orandi ſunt ut introſpiciant ipſi in ſe, ſuaque quæcunque ſint ſtudia, quæ ſi libera ab hoc delicto eſſe comperiant, neque ſe quicquam ſui ſuorumve pudeat, cauſam non dico quin jure ſuo utantur, & nihil noſtri miſereantur. Quid enim? ſoline critici omnium mortalium nugis delectantur? Nunquam medici, nunquam juriſconſulti, nunquam phyſici, nunquam metaphyſici nugantur? Quid illa regina ſcientiarum theologia, nonne & ipſa quoque ſuas nugas & ineptias & ſatis ridiculas & ſatis multas habet? Quid qui ſe mathematicos vocant, qui non contenti finibus ſuis antiquis, ſatis iis quidem latis & pene immenſis, omnes artes nunc invadunt ſibique ſubjicere conantur, neque jam nomine tantum, ſed re quoque, omnem doctrinam ſibi arrogant, nonne & hi tantum a ſuis alieniſque negotiis otii habent, ut in ſua quoque provincia, utiliſſima ſane nobiliſſimaque; magnas ſæpe nugas agant? Nonne, ut pueri ænigmatis, problematibus invicem ſe provocant, propoſitiſque ſolutionis præmiis diſpendium temporis quæſtuoſum faciunt? Nihil plures

aut

aut majores nugas genuit quam logica. Contemnemuſne itaque artem ipſam, quæ ſi ulla eſt, quod affirmare non poſſum, aut eſſe poteſt, quod affirmare poſſe videor, haud ſcio an ulli arti vel dignitate materiæ vel muneris utilitate poſtferenda ſit? Quid enim eſt quod facere quis poſſit (ſi quis eſt, futuruſve unquam eſt, qui id facere & poſſit & velit & audeat) aut ſibi glorioſius, aut generi hominum utilius, quam ut certam judicandi aſſentiendique notam patefaciat, & errores fugiendi omnibus, veri inveſtigandi ſolertibus & ingenioſis, facilem & tutam viam muniat, & quos natura tantum rationis capaces finxit, rationales, cujus generis animalium nunc ſane magna paucitas eſt, arte & diſciplina faciat? Interea quæ ad eam rem extant adjumenta, pauci ſunt quibus non conducibilius ſit percepta non fortaſſe maximi facere, quam ignorata contemnere & deridere. De chronologia, quæ, quoniam in hunc ſermonem de nugis doctorum incidimus, præteriri minime debet, nihil opus eſt multa dicere. Video nullam eſſe diſciplinam de cujus utilitate magis conſtet inter eos qui ceterarum artium ſatis ſeveri cenſores ſunt, qui iidem, ſi ſibi convenire volunt, neceſſe eſt confiteantur nullum genus hominum ſive doctorum ſive indoctorum in levioribus & magis frivolis rebus tempus conſumere; niſi forte operæ pretium eſt totos dies, menſes, annos, integræ & florentis ætatis conſumere in veſtigando anno natali futilis homunculi qui ſi nunquam

quam natus fuiſſet nemo unquam quicquam damni feciſſet, & quicum, ſi æqualis noſter fuiſſet, vel unam horam colloqui magnam temporis jacturam putaſſemus. Nulla denique ars eſt quin in nugas & ineptias interdum abeat. Nihil eſt in ulla parte doctrinæ quo ſe ab inſita vulgaribus ingeniis nugacitate tueatur. Nimirum tota res, niſi fallor, ſic ſe habet. Univerſum orbem literarum peragrare, omnium ingenuarum artium & diſciplinarum nugatorias partes tranſilire, fructuoſas perdiſcere, omnes corrigere, ornare, locupletare, fines cujuſque, quos natura rerum aſſignaverit terminare, quos priorum induſtria reliquerit propagare, divini plane ingenii eſt. Proximus huic eſt, ſed longo intervallo proximus, qui ita ſe uni alicui nobili arti dedit ut in ea omnibus excellat, neque tamen aut in ea nugetur aut quæ ceteræ habent diſciplinæ vel per ſe ſplendidiora vel ad ſuam amplificandam ornandamve utiliora ignorari a ſe patiatur. Tertium locum obtinent, nihili quidem homines ſi cum ſuperioribus comparantur, ſin cum vulgo doctorum, magni & eximii, qui quicquid nugarum ei arti ad quam unam totos ſe conferunt priorum futilitas aſſuerit, magno licet a ſe labore perceptum, contemnunt & negligunt, inque eo quod habeat ſolidæ & veræ ſcientiæ ita ſe exercent ut & ſibi, & aliis, & arti etiam fortaſſe ſuæ, utiles ſe præſtent. Cetera turba aut inconſtanti & temerario impetu volitabunt per omnia, & nihil ſcire, quam quicquam neſcire videri,

videri, malent, aut ad quam ſe diſciplinam fortuna detulerit, in ea magis magiſque in dies ad extremum uſque ſpiritum nugabuntur. Ita res eſt, & ſemper, ut opinor, erat, eritque; eſtque omnino non in artibus ſed in hominibus culpa; neque diſciplinæ nos, ſed nos diſciplinas corrumpimus & nugaces facimus.

Ad arrogantiæ crimen quod attinet, & decantatum illum omniumque ſermone celebratum *faſtum criticum*, difficile quidem factu eſt quod omnes homines dicunt non credere, ſed multo, niſi fallor, difficilius excogitare unde hæc tanta eſſe poſſit criticæ cum ſuperbia cognatio, aut quibus occultis vinculis res tam diſtantes tamque diverſas natura copulaverit. Eſt equidem tantus vir in republica noſtra verus criticus, itaque unus eminet inter omnes qui verſantur in ſtudio literarum, ut minime mirum videri debeat, ſi non neſciat ipſe ſe & dignitatem ſuam. Atque hæc fortaſſe illa ſuperbia eſt de qua tantopere conqueruntur. Ego vero, quod ad me attinet, facile patior id hunc facere quod nemo poteſt non facere, neque ſi ſe ſciat qui vir & quantus ſit, meque qui non ſim eum eſſe non putet, id ſatis eſſe cauſæ exiſtimo cur hominem oderim & ſuperbiæ & inſolentiæ arguam, qui contra germaniſſimam eſſe ſuperbiam judico, non ſuam excellentiam ſcire, ſed alienam ferre non poſſe. Atque hoc quidem vere mihi videor eſſe dicturus, quamvis licet moderate hic quem ſua virtus & na-

tura ita in excelſo ſupra ceteros collocarunt, elationem & altitudinem ſuam ferat, quamvis licet de ſe verecunde, aut etiam inique, exiſtimet, niſi de ceteris quoque melius quam merentur, aut exiſtimet, aut exiſtimare ſe ſimulet, niſi decedat quotidie de jure ſuo, & ad inferiorem turbam deſcendat, ambiatque, & prenſet, & futiliſſimorum hominum ſuffragia mendicet, univerſos, poſitis, quibus nunquam carent, bellis inteſtinis, pactiſque inter ſe induciis, in eum, tanquam hoſtem communem, arma odiumque eſſe verſuros.

Verum eſto ut hæc ſuperbia appellanda ſit. cur ejus culpam ſuſtinet doctrina? cur critica? Et iſti quoque alii quos hic inimicos habet, docti ſunt, & magna ex parte (invidet enim maxime κεραμεῖ κεραμεύς) quatenus ſaltem ars ~~eſt critica~~ & diſci poteſt, critici, quos tamen penitus odiſſe ſuperbiam videmus. Non eſt igitur doctrina in culpa, ſed ſolertia; non ars, ſed ingenium. Hoc eſt quod male habet homines, hoc nimio ſuo fulgore urit. & ad quodcunque aliud aut ſtudiorum aut etiam vitæ genus iſtud intolerabile ingenium contuliſſet, pariter odioſus fuiſſet, non eiſdem quidem fortaſſe hominibus, ſed aliis æque modeſtis mortalibus, æqueque magnis oſoribus arrogantiæ.

Nam qui quod in rebus levibus & exilibus inque anguſta & contracta arte verſentur critici eo hanc arrogantiam tam facile iis innaſci putant, neſciunt quam latos fines hæc ars habeat, qua profecto nulla

nulla alia latiores aut habet aut habere poteſt. Neque porro contemplatio ſcientiæ ſuæ, ſive ea utiliſſima & nobiliſſima ſive nugaciſſima futiliſſimaque ſit, ſuperbos homines facit, ſed ſuperbia contemplatores & admiratores ſcientiæ ſuæ. Ut naſcimur, ita ſumus. Hic ab infante omnia timet, ille nihil: hic infeſtus eſt & importunus, ille mitis & benignus: hic tenax, ille liberalis: pariterque in hac re, hic a primis incunabulis mirifice ſibi placet, neque exſpectat dum ſciat qualis & quantus ſit, ſed ſtatim ut circumſpicit facile videt neminem eſſe omnium hominum tam dignum quem & ipſe & alii omnes venerentur & colant quam ſe: ille contra modeſtus & verecundus a parvulo eſt. Uterque naſcitur, non fit.

Hactenus criticorum & patrum cauſam egi, defendens munuſculum meum. quæ reſtant in minus multa verba conferre conabor, & finem tandem huic immani epiſtolæ imponam ſi pauca prius de Juſtino deque me ipſo, quæ neceſſe habeo dicere, dixero.

Ad Juſtinum quod attinet, quanquam ut eum tibi quam diligentiſſime poſſim laudem atque tradam & mos antiquus & ipſa harum literarum commendatitiarum natura poſtulare videatur, neque quicquam tam magnifice de quovis auctore ab editore ſuo dictum unquam ſit quod non de eo, fultus auctoritate virorum doctiſſimorum, dicere poſſem; reverens tamen & tuum judicium & conſcientiam meam, cautius & ſubmiſſius agere decrevi. Sunt, ut dixi, qui

ejus

ejus eloquentiam, ingenium, judicium, doctrinam, in cœlum laudibus efferunt: ſunt etiam qui mirabilem in modum contemnunt & deſpiciunt. Utrique inſaniunt. Scriptor eſt, non ille quidem omnium qui unquam fuerunt aut diſertiſſimus aut acutiſſimus, ſed tamen vividus, acer, & multis nominibus utiliſſimus, & quanquam minus aptus fortaſſe faſtidioſæ hujus delicati ſeculi elegantiæ, ut iis tamen temporibus, doctrina, judicio, eloquentia, minime vulgari. Has virtutes duo maxime vitia obſcurant: incredibilis quædam in ſcribendo feſtinatio, & ſtylus iracundus, pugnax, objurgatorius, & ab omni tum erga imperatores obſequio & reverentia, tum erga alios comitate, alienus. Quorum alterum, quanquam & ipſum, id quod neceſſe fuit, in multa alia duxit quæ non ſolent facile ignoſci ſcriptoribus, & nos etiam in multos errores ducere poteſt, levius tamen eſt quam ut ejus venia pluribus verbis a te peti poſſit ſine magna injuria humanitatis tuæ. Alterum ita contrarium eſt tuis moribus ſuaviſſimis eique admirabili facilitati qua omnes tibi mortales devincis, ut excuſari apud te poſſe plane deſperem. Verum penitius rem inſpicienti accedit animus. Nam quanquam quos timor aut prudentia comes aut in quovis alio genere bonos & moderatos facit, aſperi omnes & iniqui natura ſunt iis qui quas ipſi inviti ſervant leges negligere & tranſilire audent, & quia compedes ſuas oderunt eos quoque male odiſſe ſolent quos nullis vinculis impeditos libere vagari

&

& curſitare vident, vera tamen & voluntaria virtus licentiam non odit ſed magis ſpernit, neque invidia dignam putat ſed miſeratione, ut cujuſlibet fere delicti ab optimo quoque & ab iſta culpa remotiſſimo facillime impetraveris. Qua fiducia fretus, non defendere quidem noſtrum, ſed aliquo modo excuſare, non verebor. Atque equidem ſiqua cuiquam ſatis juſta cauſa eſſe poſſet quamobrem de religione officii declinaret, facilis eſſet noſtra ſeu excuſatio ſeu potius etiam defenſio. Intolerabile eſt ea conditione vivere ut ſpiritum niſi precarium nullum ducas, omnibuſque omnium injuriis & acerbiſſimæ morti quotidie obnoxius ſis, nullum aliud ob peccatum tuum quam quod civibus tuis ſapientior, meliorque & vir & civis ſis. Omne animal, cum læditur, vocem, ſiquam habet, mittit, ſi ignavum & timidum ſit, querulam & miſerabilem, ſin forte & generoſum, iracundam & minacem: & ubi nullum eſt viris ſanctiſſimis & integerrimis in innocentia præſidium, multoque magis ubi virtus adeo non prodeſt ut etiam obſit & in perpetuum vitæ diſcrimen adducat, eſt quod ſibi gratulentur & præclare ſecum agi putent & qui in ea republica ſummam poteſtatem habent & crudelitatis eorum adminiſtri ſi ſe homines miſeri verbis tantum ulciſcuntur. Sed hæc hactenus.

Ad me tranſeo operamque quam huic præbui. qua ſi feci ut rectius legatur & melius intelligatur, effeci, nihil equidem magnum, ſed id tamen quod

propoſitum mihi fuit. Nam quod vulgo faciunt critici, ut occaſiones evagandi ubique captent, in omnem antiquitatem excurrant, & per cauſam veteris auctoris edendi tota adverſaria omnemque ſcientiam ſuam, &, quod ſæpe fit, non paulum etiam alienæ, edant, ſcriptores alios citent nulla alia de cauſa quam ut emendent aut *notent* & longum indicem *auctorum emendatorum, tentatorum, notatorum,* ſubjungere *curis* ſuis poſſint, perridiculum mihi & puerile ſemper eſt viſum.

Jam quod ad ſtylum harum notularum attinet, hoc genus ſcriptionis in eorum numero eſt in quibus quævis ornamenta orationis non tam laudabile eſt adhibere potuiſſe, quam ineptum & ſtultum adhibenda putaſſe. Quare cum infra laudem poſitum ſit, æquum eſt ut infra cenſuram quoque & reprehenſionem poſitum eſſe judicetur. Quod itaque unum in hac re neceſſe habeo a te petere (in quo me formido elegantiæ tuæ conſilium & rationem meam ipſum evertere cogit, omneſque fraudes meas & inſidias ante tempus etiam aliis patefacere) hoc nimirum eſt, ut ne me hac tam parva conſuetudine ita criticorum vitiis imbutum eſſe putes ut eas res de quibus mihi ſæpe ſtatuere & pronuntiare, interdum etiam diſſerere & diſputare, neceſſe fuit, ſemper tam certas aut tam graves exiſtimem quam ſtylus & loquendi modus ſignificare videatur. Quippe, ut aliæ artes omnes, ita critica quoque ſuum fucum, ſuas fraudes & fallacias habet bene multas,

quibus

quibus lectorem inducit hiantem. quarum omnium ea quam tibi jam expoſiturus ſum ut uſitatiſſima ita etiam honeſtiſſima eſt, eoque magis quod pene neceſſaria eſt. Nam quantumvis licet in ceteris rebus omnibus verecundia deceat, inque alio quovis genere ſcriptionis ſtylus ad naturam rei de qua agatur accommodatus, & ridiculum contra ſit de rebus levibus magnifice, de incertis confidenter, dicere; tamen ſiquis iſta religione in notis conſcribendis uti volet, ne verecundi quidem ſcriptoris laudem conſequetur. nam legetur a nemine. Erigenda itaque humilia ſunt, augendaque minuta, & quandoquidem, ut modo dixi, nullus hic locus eſt ornamentis orationis, hoc ſaltem pondus nugis addendum, ut quaſi in tribunali ſe collocet criticus, & de omnibus rebus quaſi ſuo jure ſtatuat, decernat, edicat, &, quoniam auctoritas ſæpe argumentatione elevatur, breviter plerumque & ſtylo imperatorio quid ſuæ ſententiæ ſit ſignificet. Utrum hoc fraudulento conſilio critici noſtri plerique omnes quaſi de tripode nos ſemper allocuti ſint, an ſincere & ex animo hoc faciant, elati ſuperbia meritis quæſita, tuum judicium eſt: mearum in hoc genere ineptiarum veram me unicamque cauſam protuliſſe, omni tibi aſſeveratione confirmo.

Reprehenſiones virorum doctorum, ſi vitari ullo modo poſſent, magnopere excuſatione apud te egere exiſtimarem. Sed, ut dixi, aliter non ſit liber criticus. *Status* criticæ, *ſtatus belli* eſt, ſemperque aut

Cædimur

Cædimur aut totidem plagis conſumimus hoſtem.
Non diſſimulabo tamen, eam neceſſitatem non ſemper invito obveniſſe. Movent mihi ſtomachum, ut tibi confitear, futiles homunculi qui in famam & honorem, unicam ingenii & doctrinæ mercedem, commendatione mutuæ adulationis irrepunt, aut audacia & impudentia freti ſuis ſuffragiis ſe intrudunt. Hæc aliena a ſe putent quibus præter ſe nihil curæ eſt: ego nihil a me alienum puto quod ad rempublicam literariam pertinet, quæ, ſi honores promiſcue dignis & indignis deferantur, imo niſi ſanctiſſimi caſtiſſimique ſerventur, & neque cum indoctis communicentur neque in mediocribus hominibus pervulgentur, neque florere neque ſtare poteſt. Sic ſum, neque me mutare poſſum, neque profecto valde cupio: quanquam non ſum neſcius quanti aliis hic animus ſteterit. qui quidem, cauſæ nihil dico quin livor, malevolentia, arrogantia, ab omnibus appelletur, ſi non eodem ſtudio, in vita bonis, in republica optimatibus, hoc eſt, ut ego quidem interpretor, boni publici ſine ullo reſpectu rerum privatarum ſtudioſis, in literis vere doctis, in quavis denique arte ingenioſis ceteriſque præſtantibus, ſemper adſim, opituler, plaudam, laudique eorum & dignitati faveam, quo malos, factioſos, ſemidoctos, hebetes, præmia eorum ornamentaque intercipientes, inſector, detegoque. Una tamen mihi res in hoc negotio vehementer diſplicet. Nam cum reputo quo animo homines in peregrinos & advenas fere

fere ſint, noſque Angli ante alios (quanquam, uti quidem ſpero, planeque mihi perſuadeo, injuria) eſſe dicamur, iraſcor forti meæ quæ me cum alienigenis laute hic receptis potiſſimum commiſit. Joannem Erneſtum Grabium dico, & Mericum Caſaubonum, & Iſaacum Voſſium. Ego patriæ meæ, tametſi amantiſſimus, non ſum tamen tam ſtulte amans ut eam literarum ſedem aut unicam aut præcipuam aut eſſe aut unquam fuiſſe putem, omninoque recte factum ab iis exiſtimo qui hos homines aut invitarunt aut retinuerunt, idque exemplum, ſed majore delectu, ſemper ſequi noſtros velim. tantum abeſt ut eorum commodis invideam quæ hic adepti ſunt. Verum ſic ſe res habet. Grabius vir bonus nec indoctus fuit, & in ſcriptis patrum apprime verſatus: criticus non fuit, neque eſſe potuit, utpote neque ingenio, neque judicio, neque, ſi verum dicere licet, doctrina, ſatis ad eam rem inſtructus. id quod Juſtinum poſt illum edenti neceſſe erat ſæpe demonſtrare. Poterat id quidem fieri clementius, ſed ego in omnibus rebus veritatem & libertatem amo, & erant præterea cauſæ peculiares cur cum eo remiſſius agere nollem. Neque non prævidi tamen quantum mihi invidiæ conciliatura ea libertas eſſet, itaque celerius opinione mea, qui profecto non exiſtimavi tam avide exſpectari Juſtinum meum ut etiam ſub prælo legeretur, eveniſſe intelligo. Audio enim jamdiu muſſitare quoſdam, magnæ eam rem offenſioni miroque dolori ſibi eſſe.

Hoc ſi his hominibus tam valde dolet, merito ſuo dolet. abſque enim eis fuiſſet, longe aliter hic tractatus eſſet bonus Grabius. Collaudaſſem induſtriam, modeſtiam, fidem, comprobaſſem conatus, delicta multa paucis recte factis pietatique hominis & probitati libens condonaſſem. Sed imperita horum admiratio viri, laudabilis quidem, ſed longe intra admirabilitatem, fecit ut non modo utile verum etiam neceſſarium eſſe videretur cogere hominem in ordinem, oſtendereque hominibus noſtris, maximeque junioribus theologis, cujuſmodi ille nobilis Grabius ſit cujus dictata tanti facere docentur; non enim convenit quenquam habere plus auctoritatis quam judicii. Recte itaque faciunt viri boni cum Grabium, non tam ſuæ quam illorum inſcitiæ pœnas pendentem, quantum poſſunt, ulciſcuntur. neque æquum eſt id me iis ſuccenſere, quod ſane neque facio.

Ουκ ἀλέγω, ὡσεί με γυνὴ βάλοι, ἢ παῖς ἄφρων.

Quin potius gratiam habeo. Placeo mihi cum eis non placeo quibus in admiratione eſt Grabius. Sed de his nimium multa. Revertor ad propoſitum. Caſaubonus quoque vir bonus erat & pius, & eruditione minime vulgari præditus: ingenio non admodum valuit, judicio multo minus. quod cum in Juſtino depravando oſtendere voluerit, meum officium erat quem in fidem meam acceperam defendere, & de more videre ne quid a quovis alio præter me detrimenti caperet. Reſtat Voſſius, vix ulla in re horum

rum ſimilis. Erant in eo homine multæ literæ, ingenium excellens, judicium etiam, ſi non maximum, at tantum quantum ei ſatis ſuperque fuit, qui, niſi omnia me fallunt, quid in quavis re verum eſſet leviter curavit perſpicere. Satis habuit nova, devia, mirabilia, in critica, in philoſophia, in theologia, quærere & excogitare: vera anne falſa eſſent, id vero aliis exquirendum reliquit, qui ſua iſtuc intereſſe exiſtimarent. Hic quoque ſe mihi ultro obtulit, meliuſque quam merebatur acceptus eſt.

Verum quid attinet morari te tot defenſionibus inconditi & inficeti operis quod a te, cujus omne otium obſident captantque cum aliæ omnes voluptates tum in primis literarum elegantiorum, Græcarum, Latinarum, Italicarum, Gallicarum, deliciæ, nunquam lectum iri ſatis ſcio? Neque id ego profecto cupio. mirum ni me turpiter darem cum meo caſco patre, illepidoque odioſorum criticaſtrorum comitatu.

Accipies tamen libenter hoc quicquid eſt munuſculi, præſertim cum non ſolum ſine ulla adulatione, quam te a me non timuiſſe ſcio, verum etiam propemodum ſine ulla commemoratione laudum & virtutum tuarum, præter morem, deferatur. Quod ego tamen (nolo enim, ut probe ille Terentianus Pamphilus, cum nihil promeream, poſtulare id gratiæ mihi apponi) non verecundiæ tuæ, quæ majoribus virtutibus obumbrare non debet, perverſam gratiam gratificans

tificans feci, neque porro aut pudori meo indulgens (nam epiſtola non erubeſcit) aut gravitati & dignitati conſulens (qui quanquam, ut ſcis, minime blandus ſum, officii tamen duco αἰνεῖν αἰνητὰ) ſed quod iſti generi ſcriptionis jamdiu auctoritatem abrogaverit mendicantium ſcriptorum turpis adulatio, eademque ita promiſcua, ut omnes laudes tuas perluſtrans vix ullam inveniam quin, ſi fides dedicationibus apud poſteros erit, communis tecum multis, ut leviſſime dicam, admodum parvi pretii mortalibus futura ſit. Verum enimvero non valebit tantum apud me aut bonorum omnium meaque ipſius juſta horum hominum contemtio, aut etiam metus ſuſpicionis adulandi (quam, ſiqua forte apud ignaros utriuſque noſtrum futura eſt, & tuæ virtutis fulgor brevi diſcutiet, & mea vita ſemper redarguet) ut laudem primitus te cum patriæ noſtræ tum orbi literato oſtendendi, monſtrandique omnibus jam exoriens gentis & ætatis noſtræ lumen & decus, mihi præripi patiar. Ego vero & tibi omnium hominum amorem ſummamque laudem etiam ſine invidia (a qua vel tantam virtutem ingeniique præſtantiam tanta ſuavitas facile defendet) & magnum omnibus artibus elegantioribus & nobilis hominis vel cognitione vel patrocinio dignis, magnum literis noſtris, ſemidoctæ barbariæ undique ingruenti ægre reſiſtentibus, &, niſi omni ratione ſubveniatur, perbrevi ceſſuris; magnum reipublicæ denique patriæque in te præſidium atque ornamentum

mentum, & dudum auguratus ſum & nunc publice ſpondeo prædicoque. Eveniet. fieri aliter non poteſt. Veniet tempus cum qui ſcripta ſua tui nominis ſplendore ornabunt, non verebuntur ne cuiquam nimium, ſed ne omnibus parum, dixiſſe videantur;

Convenientque tuas cupidi componere laudes
Undique quique canent vincto pede, quique ſoluto.

Hi antiquam fidem cum politiſſima morum elegantia, ſummam fortitudinem cum pari manſuetudine, exquiſitiſſimam prudentiam cum generoſa ſimplicitate, conjunctam; hi ingenium excellens & ad omnia verſatile, ſagacitatem promtiſſimam, judicium ſubtiliſſimum, doctrinam in tanta dignitate plane ſingularem, veramque eloquentiam, qua, niſi non vis, mirabiliter excelles, unus omnium mortalium ad perſuadendum natura factus; hi inſignia in rempublicam merita, de qua optime mereri, quia potes, debes, quia debes, certe non noles, omni genere monumentorum æternitati mandabunt.

Tum meæ, ſi quid loquar audiendum,
Vocis accedet bona pars.

Sin minus, mihi hac futuræ tuæ gloriæ prædictione parta immortalitas eſt. Ibit in ſecula, ſubjunctum laudibus & hiſtoriis tuis, nihil earum rerum omnium eveniſſe non prædicente me, principemque in omnibus rebus ſuæ ætatis virum, hominem ſolitarium, literis abditum, inexpertum rerum,

& in puero prævidiſſe, & primum civibus ſuis oſtendiſſe.

Ως ποτε τὶς ἐρέει, τὸ δ' ἐμὸν κλέος ὔποτ' ὀλεῖται.

Tu autem ne te ſubtrahe laudibus noſtris, ſed effulge quamprimum pleno ſplendore, & libera fidem meam. Vale.

LECTORI.

L E C T O R I.

PRÆTER ea quæ in dedicatione dicta ſunt, alia quædam ſunt quæ te ſcire velim; quæ paucis accipe. Codices MSS. horum ſcriptorum Juſtini in Anglia nulli ſunt, neque alibi gentium uſquam, quod quidem ſciam, præterquam in Gallia, ubi duo ſunt, quorum utriuſque accuratam collationem mihi deſponderam. alioqui nunquam ſane huic operi manum admoviſſem. Verum accidit, duorum doctiſſimorum hominum quorum opera ad eam rem uſurus eram, alterius immatura morte, alterius temporis anguſtiis, ut nihil obtineri poſſet amplius quam ut loci quidam ſelecti cum uno eorum conferrentur. In quo ipſo hoc inſuper acceſſit infortunii ut is unus (quo caſu vel errore neſcio, niſi agnoſco fortunam meam) ille eſſet unde Roberti Stephani editio expreſſa eſt. ut minime mirum ſit ſi iſta collatio non ita multum nobis profuit. Deſtituti itaque ſperato codicum auxilio, editionem Stephani ſumma fide & diligentia exhibendam duximus. id quod, niſi fallor, factum eſt. Idem in omnibus veterum libris fieri nihil mali eſſet. Verſio Joannis Langi eſt. In ea tranſcribenda non neceſſe habui tantam religionem adhibere, ſed mutavi multa, exemplo aliorum editorum Juſtini, jureque meo, ut mihi viſus ſum, uſus; inſcius

effati

eſſati viri doctiſſimi, magnæque famæ & auctoritatis, qui hoc negotium alienæ interpretationis interpolandæ apud viros cordatos haud unquam laudi ceſſiſſe *affirmat. Quod ſi non plus vult quam dicit vir clariſſimus, ſalva res eſt; laudem enim ex re tantula profecto quæſitum non ivimus: ſin contaminari non decere verſiones vult, iſtamque licentiam a viris cordatis ſemper eſſe improbatam, næ ego mihi jocularium malum meo jumento arceſſivi. Si quis autem requirit cur non novam potius interpretationem dederim, nihil eſt quod tam facile expedire poſſim. Tantum enim abfuit ut novam verſionem mihi conficiendam eſſe putarem, ut propius nihil factum ſit quam ut nullam ederem; quippe qui & omnibus verſionibus de Græca lingua in Latinam, de utravis in vernaculas, quibus hanc cum doctorum incredibilem paucitatem tum ſemidoctorum & ſciolorum multitudinem præcipue, niſi fallor, debemus, capitalis hoſtis ſim, & hunc ridiculum morem adjungendi libris Græcis Latinas interpretationes Græcarum literarum labem & perniciem extitiſſe ſemper exiſtimaverim. Sed quid facerem? Liber Græcus ſine verſione Latina editus quam cito vel in magnorum Doctorum bibliothecis ſitum ducat, nemo neſcit. Et quis vermibus & araneis ſcribere velit? Quid quod & compendii bibliopolæ habenda ratio erat, qui confirmavit Græcum codicem incomitatum interpretatione Latina omnium malorum mercimoniorum longe eſſe invendibiliſſimum: quare ſe magnopere mihi auctorem ſupplicemque eſſe ut peſtiferum illud conſilium abjiciam; tum autem quod, de eo dejectus, proximum ceperam, in extremum ſaltem libri ablegandæ verſionis, id quoque ſua cauſa ut mutem; ni facerem, ſe meæ pertinaciæ graves pœnas perſoluturum. Quamobrem quoniam Juſtino, quaſi in barbariam miſſo, adjungendus*

interpres

interpres neceſſario erat, neque meam operam in re meo judicio non tantum inutili ſed etiam pernicioſa poni conveniebat, verſionem Langi, quia habita eſt optima, elegi, quia ſæpe vitioſa erat, quo minus mali faceret, emendavi. In qua tamen emendatione neque Latinitatis rationem ullam habui, quippe quam nihil niſi una litura emendare poterat, neque ipſam ſententiam meis ponderibus, quod & ipſum non minoris laboris fuiſſet, haud ſcio an etiam majoris, quam novam verſionem facere, ſed quadam populari trutina, leviterque & remiſſe, ut invitus & humilem operam ægre devorans, examinavi. neque quicquam aliud præſtabo niſi minus multis in locis peccatum eſſe quam dudum. In notis cum alia multa, ut fit, fierique neceſſe eſt in rebus hujuſmodi, culpabis & reprehendes, tum hoc fortaſſe in primis, quod tantum laborem impenderim in conferendis locis ſcripturæ cum editionibus bibliorum & tot patribus. Quod ego tamen (quanquam magis ad editorem LXX interpretum quam Juſtini pertinere non diffiteor, qua de cauſa neque plures patres adhibui, contentus iis qui mihi forte, alii alio tempore, ad manum erant, & ſi quid erat diſputandum, levi brachio rem tranſegi) adeo non muto factum, ut nullius rei unius in hoc opere magis me pœniteat quam quod ab initio accurate factum non eſt. Quod ſi cui minutiæ collationis diſplicent, is cogitet nihil recte factum eſſe quod non omnibus ſuis partibus, quantulæcunque ſint, perfectum expletumque ſit: tum autem hoc mihi credere tuto poteſt, vix quicquam eſſe in hac collatione tam minutum quin rerum multo majorum vel anſam excogitandarum vel materiam confirmandarum præbere poſſit. Annotationes Pearſoni nunc primum prodeunt, ex bibliotheca academiæ Cantabrigienſis, ea quæ regia dicitur, Regis munere vere regio aca-

k *demiæ*

demiæ donata. Noli mirari ſi forte exſpectationem tuam decipiunt. Prima fere cogitata ſunt, ſponte inter legendum nata, atque ita continuo ſine examine, ut quidque animo ad majores plerumque res attento ſurrexit, quantum de me & ex ipſa re conjecturam facio, in marginem codicis conjecta. Daviſii notæ in primam apologiam tam ſæpe nihil differunt a meis ut verear ne te bis eadem dolo deceptum emiſſe conquerare. Sed quid facerem? Ejus notæ, ea gratia eaque conditione ad me miſſæ ut cum meis ederentur, non erant ullo nomine decurtandæ: meas autem delere non ſivit paternus ille inventionis amor. quem profecto non putaram tantum valere, præſertim in rebus tantillis. Neque porro ſi maxime vellem, inducere omnes poſſem; neque enim omnes ſuas Daviſius uno tempore mihi miſit, ſed alias ante aliquot annos, alias nuper ante paucos menſes, integro fere opere typis jam impreſſo. Utraſque levi celerique opera conſcriptas eſſe certiorem ut te facerem mihi mandavit. Noli autem exſpectare dum tibi laudem quæ non parva ex parte mea quoque ſunt, aut, de more criticorum, valde me gaudere teſter meas conjecturas tanti viri auctoritate confirmari. Mihi crede, ea res nunquam cuiquam voluptati fuit. Nemo eſt qui ſuorum inventorum laudem, quantulacunque ſit, vel ſibi præripi (quod in una de his emendationibus factum eſt, quam Daviſius ad Ciceronis Tuſculan. Quæſtion. IV. 15. *antequam mihi cum Juſtino quicquam fuit, obiter ediderat) vel etiam cum aliis communicari cupiat. Viro tamen doctiſſimo, cum meam editionem ſuis notis & emendationibus ornatam & locupletatam voluit, eaſque mihi, homini ſibi prorſus ignoto, ultro miſit, gratias, ut par eſt, ago. Indices rerum & verborum Sylburgio debes. Si quæris qui factum ſit ut tanto ante promiſſus tam ſero*

prodeat

prodeat Juſtinus meus; duos annos ſub prælo fuit, reliquum tempus latuit apud me, conſtantem in ſuſcepto conſilio nihil in eo perdendi præter operam & tempus. quod ſimulatque aliquatenus cautum fuit, continuo typographo traditus eſt. Plura dicere nolo, ne non tam fidem meam conſtantiamque promiſſi defendere videar, quam de eo queri quod magnopere contemno. Jam ſi quis eſt qui hanc editionem, ſubjunctis reliquis Juſtini operibus, quod mihi olim in animo erat facere, abſolvere velit, ei lampada trado. Nos jampridem, pluribus de cauſis, & iſtud conſilium in perpetuum repudiavimus, & hujuſmodi ſcriptionibus multam ſalutem diximus. Vale.

E R R A T A.

P. 45. not. col. 2. ℣. 14. *lege* aliaque cjuſmodi
P. 62. ℣. 35. *adde in margine* 1 Paralipom. xvi. 23 & ſeqq.
P. 63. not. col. 2. ℣. ult. *l.* Secutus ſum in verſione
P. 64. not. col. 1. ℣. 2. *l.* vertendum
P. 72. ℣. 24. *l.* πίστεως
P. 92. not. col. 2. ℣. 8. *l.* in errorem
P. 105. ℣. 6. *l.* ὑμῶν
P. 117. verſ. ℣. 18. *l.* ab initio
P. 120. not. col. 1. ℣ 38. *poſt* κολάσεως *adde:* οὕτως γὰρ καὶ οἱ προφῆται πάντες προκεκήρυξαν γενήσεσθαι, καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος ἐδίδαξε.
P. 127. not. col. 2. ℣. 15. *l.* & voluptatibus
P. 127. not. col. 2. ℣. ult. *l.* Ελληνεσιν.
P. 130. verſ. ℣. 3. *l.* aliorumque
P. 131. not. col. 2 ℣. 35. *l.* diſputationi
P. 131. not. col. 2. ℣. 38. *l.* niſi ſi
P. 133. verſ. ℣ 5, 6. *l.* factum
P. 133. not. col. 2. ℣. ult. *l.* puniri
P. 139. ℣. 24. *l.* ἐγεννήθη
P. 147. not. col 1. ℣. 12, 3. *l.* μάλιστα
P. 149. not. col. 2. ℣. 22. *l.* de mundo αἰῶνος].
P. 161. not. col. 2. ℣. 5. *l.* Legendum προέδωσεν.
P. 164. not. col. 2. ℣. 4. *l.* Legendum εἰσακούετε:
P. 172. verſ. ℣. 21. *l.* ſpecioſa
P. 188 not. col. 1. ℣. 8. *l* & Curterii
P. 201. not. col. 1 ℣. 9. *l.* quæ παραβαίνει?
P. 211. not. col. 1. ℣. 2. *l.* p. 210. ℣. 14, 5.
P. 211. not. col. 2. ℣. 3. *l.* ℣. 30, 1.
P. 211. not. col. 2. ℣. 5. *l.* Χριστὸς, ὃς
P. 234. not. col. 2. ℣. 6. *l.* ſervet, poſſitne ſalvari?
P. 234. not. col. 2. ℣. 26. *l.* dixiſſe
P. 242. not. col. 1. ℣. 13. *l.* חכלילי
P. 243. not. col 2. ℣. 18, 9. *l.* totum hunc locum.
P. 258. not. col. 1. ℣. 17. *l.* abſtinuiſſe dicitur,
P. 266. not. col. 1 ℣. 7. *l.* P. 264. ℣. 18.
P. 281. ℣. 13. *l.* γεγόνων]
P. 293 not. col. 2 ℣. 1. *l.* Nos hic quoque
P. 294. not. col. 1. ℣. 3. *dele* ſcilicet.
P. 300. not. col. 2. ℣. 1. *l.* p. 263. ℣. 4, 5, 6, 7.
P. 304. not. *l.* 5. Ὅτι.
P. 311 not. col. 2 ℣. 19, 20. *l.* v. 31.
P. 314. not. col. 1. ℣. 6. *l.* Biblia Aldina
P. 331. not. col. 1. ℣ 5. *dele* qui
P. 336. not. col. 1. ℣. 14. *l.* c. x.
P. 339. ℣. 2. *l.* ὁπότε
P. 344. not. col. 1. ℣. 5. *l.* μέλλοντα
P. 349. not. col. 2. ℣ 3 *l.* ut in vulg.
P. 355. not. col. 1. ℣. 9. *l.* in bibliis
P. 355. not. col. 1. ℣. 10. *l.* quæ itidem
P. 355. not. col. 2. ℣. 13. *l.* & p. 358.
P. 356. not. col. 1. ℣. 1. *l.* 3, 4 Τῶν γεγενημένων τὴν προαγγελίαν ἐποιεῖτο.] Γεγενημένων ferri poteſt.
P. 358. not. col. 2. ℣. 5. *l.* V. p. 359.
P. 360. not. col. 2. ℣. 14. *l.* Quis tamen
P. 370. not. col. 2. ℣. 12. *l.* ἐντεθλιμμένων.
P. 375. not. col. 1. ℣ 7. *l.* βοᾷ.] F. leg.
P. 386. not. col. 1. ℣. 3. *l.* nequeo
P. 397. not. col. 1. ℣. 17, 8. *l.* minime
P. 418. verſ. ℣. 4, 5. *l.* coarguimini
P. 424. verſ. ℣. 19. *l.* pecoribus

Dedicat. p. 9. ℣. 8. *l.* citharœdorum

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ

ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ καὶ ΜΑΡΤΥΡΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ

ΥΠΕΡ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΠΡΟΣ

ΑΝΤΩΝΙΝΟΝ τὸν ΕΥΣΕΒΗ.

SANCTI *JUSTINI*

PHILOSOPHI & MARTYRIS

APOLOGIA

PRO

CHRISTIANIS

AD

ANTONINUM PIUM.

53 Αὐτοκράτορι Τίτῳ Αἰλίῳ Ἀδριανῷ Ἀντωνίνῳ Εὐσεβεῖ Σεβαστῷ Καίσαρι, καὶ Οὐηρισσίμῳ υἱῷ φιλοσόφῳ, καὶ Λουκίῳ φιλοσόφῳ, Καίσαρος φύσει υἱῷ,

Imperatori Tito Ælio Adriano Antonino Pio Auguſto Cæſari, & Veriſſimo filio philoſopho, & Lucio philoſopho Cæſaris naturali filio,

2, 3. Σεβαστῷ Καίσαρι. Euſeb. Καίσαρι Σεβαστῷ. 4. Φιλοσόφῳ. Euſeb. φιλοσόφου.

NOTÆ.

4. Λουκίῳ φιλοσόφῳ, Καίσαρος φύσει υἱῷ] Euſeb. φιλοσόφου Καίσαρος: non male: quoniam M. Antoninus paſſim philoſophi cognomine ornatur, & p. 43. idem hic L. Verus φιλοσόφου Καίσαρος παῖς nominatur, & ſicut Eutropius M. Antoninum non ſolum vitæ moribus, ſed etiam eruditione philoſophum fuiſſe tradit, ita etiam Ælius Spartianus cum ſcribit a puero philoſophiæ ſtuduiſſe, philoſophiæque præcepta edidiſſe, & ſemper in ore habuiſſe illam Platonis ſententiam, *florere civitates, ſi aut philoſophi imperarent, aut imperatores philoſopharentur.* Sed veram eſſe hanc quoque Juſtini lectionem, probant ea quæ paulo poſt ſequuntur p. 5. & confirmat hæc Athenagoræ inſcriptio, αὐτοκράτορσι Μάρκῳ Αὐρηλίῳ Ἀντωνίνῳ, καὶ Λουκίῳ Αὐρηλίῳ Κομμόδῳ, Ἀρμενιακοῖς, Σαρματικοῖς, τὸ δὲ μέγιστον φιλοσόφοις. Porro ut recte intelligantur illa, Καίσαρος φύσει υἱῷ, accipiendus is eſt qui primus Cæſar ab Adriano, ut paulo ſupra notavi, nuncupatus eſt. Sic enim Æ-

filio & Pii adoptivo, eruditionis amatori, ſacroque ſenatui, & populo Romano

υἱῷ, καὶ Εὐσεβοῦς εἰσποιητῷ, ἐραστῇ παιδείας, ἱερᾷ τε Συγκλήτῳ, καὶ δήμῳ παντὶ

2. Δήμῳ παντί. Euſeb. παντὶ δήμῳ.

NOTÆ.

lius Spartianus in Antonino Pio: *Adoptionis lex hujuſmodi data eſt, ut quemadmodam Antoninus ab Adriano adoptabatur, ita ſibi ille adoptaret M. Antoninum, fratris uxoris ſuæ filium, & L. Verum Ælii Veri, qui ab Adriano adoptatus fuerat, filium, qui poſtea Verus Antoninus eſt dictus.* Et rurſum in L. Vero: *L. Ceionius Ælius Commodus Verus Antoninus, ex Adriani voluntate Ælius appellatus eſt; ex Antonini conjunctione, Verus & Antoninus. Huic naturalis pater fuit L. Ælius Verus; qui ab Adriano adoptatus, primus Cæſar eſt dictus, & in eadem ſtatione conſtitutus periit.* Cujus rei meminit & Xiphilinus. Ut L Verus primo reſpectu L. Veri Cæſaris naturalis filius ſit, & Adriani nepos adoptivus. Secundo reſpectu adoptivus filius M Antonini Philoſophi, nepos Antonini Pii, pronepos Adriani. Sylburg. In quatuor noſtris codicibus ſcribitur φιλοσόφῳ, prout etiam in vulgatis Juſtini editionibus habetur. Sed nihilominus retinenda eſt altera lectio, quam confitmat Rufinus & Nicephorus. Nam Rufini codices manuſcripti hunc locum ita exhibent, *& Lucio philoſophi Cæſaris proprio filio.* Juſtinus quoque in priore apologia hanc lectionem confitmat cum ait, οὐ πρέποντα Εὐσεβεῖ αὐτοκράτορι οὐδὲ φιλοσόφου Καίσαρος παιδί. Lucius naturalis erat filius Ælii Veri Cæſaris, quem Hadrianus adoptaverat. Quo mortuo, cum Hadrianus Antoninum Pium adoptaret, eam legem adoptioni impoſuit, ut Pius Marcum & Lucium ſibi filios adoptaret, ut ſcribunt Spartianus & Capitolinus. Alii tamen Lucium a Marco adoptatum eſſe dicunt, ut refert Capitolinus in Marci vita. Quare in his Juſtini verbis Cæſarem philoſophum non alium intelligere poſſumus quam Ælium Verum, eum qui ab Hadriano eſt adoptatus Ait enim Juſtinus Lucium natura quidem fuiſſe filium Cæſaris Philoſophi, adoptivum vero Antonini Pii. Atqui conſtat Lucium Ælii Veri naturalem ac proprium filium fuiſſe. Igitur Philoſophi Cæſaris nomine, non alius intelligi poteſt quam Ælius Verus. Nam ſi eo nomine Marcum intelligamus, tum dicendum erit falli Juſtinum qui Lucium naturalem Marci filium fuiſſe crediderit; cum tamen Lucius non natura, ſed adoptione tantum Marci filius eſſe potuerit. Quis autem credat, tantum errorem a Juſtino admitti potuiſſe? Satius eſt ergo in hoc Juſtini loco Philoſophi Cæſaris nomine Ælium Verum intelligere. Verum duo ſunt quæ huic interpretationi videntur repugnare. Primum eſt, quod cognomen Philoſophi nullatenus convenire poteſt Ælio Vero. Fuit quidem Ælius Verus is qui ab Hadriano, eſt adoptatus, eruditus in literis, & poeticæ in primis ſtudioſus, ut in ejus vita tradit Capitolinus, ſed philoſophiæ deditum fuiſſe nemo veterum prodidit. Moribus certe fuit longe alienis a ſtudio ac profeſſione philoſophiæ. Deinde ſi Juſtinus Ælium Verum hic deſignare voluiſſet, cur ejus nomen reticuiſſet? Neque enim Philoſophi Cæſaris appellatio ſufficere videtur ad deſignandum Ælium Verum, cum præſertim hæc appellatio communis ſit etiam Marco. Ex his difficultatibus facile nos expedire poſſumus, ſi hunc Juſtini locum ita legamus, prout exhibent ſcripti codices, καὶ Λουκίῳ φιλοσόφῳ, Καίσαρος φύσει υἱῷ, quam quidem lectionem probat etiam Caſaubonus in notis ad Capitolinum in vita Marci. Nos vero eam lectionem paulo ante improbavimus, nec ſane videtur ferri poſſe hæc lectio, ſi rem attentius expendamus. Sequitur enim apud Juſtinum ἐραστῇ παιδείας, id eſt *literarum ſtudioſo.* Ubi vides Marco & Lucio ſua cuique adjungi epitheta, & Marcum quidem philoſophum nominari, Lucium vero ſtudioſum literarum. H. Valesius annot. in Euſeb. E. H. iv. 12. Ita (φιλοσόφῳ) Juſtini editt. & 4 MSS. codices Euſebii teſte Valeſio. Similiter Rufini editt. habent: *et Lucio philoſopho.* Contra in editt. Euſebii & Nicephori extat φιλοσόφου, ita ut non ſit epitheton Lucii, ſed Καίσαρος, cujus ille φύσει υἱὸς dicitur. In tribus inſuper MSS. Bodleianis Rufini verba ita lego: *& Lucio philoſophi Cæſaris proprio filio.* Atqui hanc lectionem Valeſius præfert, quia ipſe Juſtinus in altera apologia iterum ait: οὐδὲ φιλοσόφου Καίσαρος παιδί. Verum cum iſtic quoque loci quædam exemplaria habeant φιλοσόφῳ, cumque Ælius Verus, cujus filius fuit Lucius, nuſpiam philoſophiæ operam dediſſe, aut philoſophi titulo decoratus legatur; ſententiæ iſti ſubſcribere detrecto. Cui & iſtud obſtat, quod Valeſius ſibimet ipſi objicit, nec tamen ſolvit: *Si Juſtinus,* inquit, *Ælium Verum hic deſignare voluiſſet, cur ejus nomen reticuiſſet? Neque enim philoſophi Cæſaris appellatio ſufficere videtur ad deſignandum Ælium Verum, cum præſertim hæc appellatio communis ſit etiam Marco.* Quocirca Cæſaris, id eſt, Ælii Veri (qui ſolo iſto nomine indicari poterat, quia *primus tantum Cæſaris nomen accepit*, teſte in vita ejus Ælio Spartiano) filium Lucium Verum hic titulo philoſophi a Juſtino ſalutatum opinor, quia & Athenagoræ apologia Marco Aurelio & huic L. Ælio vel Aurelio Vero φιλοσόφοις eſt inſcripta. Sed quomodo philoſophi nomen convenit ἐραστῇ παιδείας *amatori literaturæ*, uti eundem Lucium mox appellat Juſtinus? Sane videtur quidem poſterior titulus infra prioris dignitatem aliquantum ſubſidere; attamen non ita ei repugnat, quin jungi queat. Ipſe certe Juſtinus junxit mox p. 5. καὶ φιλόσοφοι, καὶ ἐρασταὶ παιδείας. Et forte Juſtinus conſiderans Lucium Verum nomen philoſophi haud æque mereri ac Veriſſimum, id eſt, Marcum Aurelium, illius titulo addidit ἐραστῇ παιδείας, ut aliquid inter hos faceret diſcrimen, innueretque Lucium non tam philoſophum, quam inferioris literaturæ, nempe rhetorices, poetices, &c amatorem eſſe. Grabe.

2. Ἱερᾷ τε συγκλήτῳ.] Euſebius H. E. iv. 11. Ἑτέρους λόγους ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀπολογίαν ἔχοντας βασιλεῖ Ἀντωνίνῳ τῷ δὴ ἐπικληθέντι Εὐσεβεῖ, καὶ τῇ Ῥωμαίων συγκλήτῳ βουλῇ προσφωνεῖ· ἐν γὰρ ἐπὶ τῆς Ῥώ-

μης

τὶ Ῥωμαίων, ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων, ἀδίκως μισουμένων καὶ ἐπηρεαζομένων, Ἰουστῖνος Πρίσκου τοῦ Βακχείου, τῶν ἀπὸ Φλαουΐας Νέας πόλεως τῆς

Romano univerſo, pro hominibus ex omnibus nationibus, injuſte odio habitis & vexatis, Juſtinus Priſci Bacchii filius Flaviæ Neapolis Syriæ

3, 4. Ἰουστῖνος Πρίσκου τοῦ Βακχείου. Niceph. Ἰουστῖνος Πρίσκος τοῦ Βακχίου. 4. Φλαουΐας. Euſ. & Niceph. Φλαυίας.

NOTÆ.

μης τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. Scaliger animadv. in Euſeb. p. 223. de more criticorum (qui cauſam ſimilitudinis, præter imitationem, plane nullam ſciunt) pro certo habet inſcriptionem epiſtolæ M. Aurelii quæ huic apologiæ ſubnecti ſolet, ab hoc loco Juſtini *deſumptam fuiſſe*; indeque ſcriptorem ejus ignorantiæ poſtulat; *ſenatum* enim *ſacrum vocare Romanam non eſſe* putat. Atqui Virgilius de Carthaginenſibus, Æn. I 430.

Jura magiſtratuſq; legunt, ſanctumq; *ſenatum.*

Unde, niſi quod ſuum ſenatum Romani ſanctum appellarent? Juvenalis XI. 29, 30.

——*vel* ſacri *in parte ſenatus*
Eſſe velis.

1, 2. Ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων ἀδίκως μισουμένων.] Gelenius hæc Latine reddidit; *pro generi humano injuſte invifis:* Similiter Perionius; *pro iis quos omne hominum genus injuria odit.* Quæ ſententia congruit verbis Chriſti Matth. xxiv. 9. Sed Juſtinus iſtum, quem nos cum Lango expreſſimus, ſenſum intendiſſe videtur, ſiquidem & in dialogo cum Tryph. p. 345. ait, οὐδὲ ἓν γὰρ ὅλως ἐστὶ τὸ γένος ἀνθρώπων, *neque unum quidem omnino eſt genus hominum*, in quo ſcilicet chriſtianæ religionis non fuerit exercitium. Unde & Rufinus apud Euſebium Juſtini verba hoc loco vertit: *pro viris ex omni hominum genere congregatis.* Qua propoſitione Juſtinus intentionem forte excitare voluit, dicens, ſe non paucorum homuncionum, ſed magnæ ubique terrarum multitudinis cauſam agere. Grabe. Juſtinus infra in hac apologia p. 73. μηνυτικὸν ἦν ὅτι ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν προσδοκήσουσιν αὐτὸν πάλιν παραγενησόμενον. Et p. 78, 9. καὶ ὅτι πιστεύεσθαι ἔμελλεν ὑπὸ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων. Idem in Dialogo, p. 272. οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἁπάντων διὰ τῆς πίστεως τῆς τοῦ Χριστοῦ θεοσεβεῖς καὶ δίκαιοι γενόμενοι πάλιν παραγενησόμενον αὐτὸν προσδοκῶμεν. Et p. 322. τὸν ἑαυτοῦ Χριστὸν ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων ὁ πατὴρ τῶν ὅλων τὰς πάντων κατάρας ἀναδέξασθαι ἐβουλήθη. Et p. 361. ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων θεοσεβεῖς καὶ εἰρηνικοὺς δείκνυσθαι εἶναι τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας. Atque alibi ſimiliter.

3, 4. Ἰουστῖνος Πρίσκου τοῦ Βακχείου.] Langus, *Juſtinus Priſci Bacchii filius*. Atq; ita Photius cod. cxxv. οὗτος υἱὸς μὲν ἔφυ Πρίσκου Βακχείου, & Hieronymus de S. E. *patre Priſco Bacchio.* Quos ſecutus Scaliger, & recentiores plerique omnes, Bacchium patrem Juſtini fuiſſe opinati ſunt, uſque adeo donec Henricus Valeſius propter illud τοῦ quod hic proxime ſequitur, *quod non niſi de pluribus, patre nimirum & avo, dici poſſe* exiſtimavit, omnino vertendum eſſe pronunciavit, *Priſci filius, Bacchii nepos.* Ex eo tempore, repudiata auctoritate Hieronymi & Photii, jam hæc invaluit opinio. Et fortaſſe non injuria. Sunt tamen quæ contra Valeſii argumentum dici poſſunt. Joſephus Antiq. xx. 5. p. 693. Σίμωνα ὀνόματι τῶν ἑαυτοῦ φίλων. Euſebius l. 6. p. 13. Τοῦτον δὲ Ἡρώδου τινὸς Ἀσκαλωνίτου τῶν περὶ τὸν νεὼν τοῦ Ἀπόλλωνος ἱεροδούλων καλουμένων γεγονέναι. Valeſius ipſe vertit, *unum ex numero ſervorum templi Apollinis.* Vis aliquid adhuc propius ad rem? Suppeditabit id etiam idem Euſebius, ut longius abire minime opus ſit. Δεύτερος μετὰ Πάμφιλον (inquit ille p. 275.) ἐπὶ τὸν ἀγῶνα παρῄει ἱεροπρεπεῖ πολιᾷ τετιμημένος, Οὐάλης, τῶν ἀπὸ Αἰλίας, διάκονος. Ita diſtinguo, ipſo Valeſio non improbante; ſic enim ſcribit: *Horum verborum duplex poteſt adferri ſenſus; nam aut Valentem patria Æliensem fuiſſe his verbis ſignificatur, aut diaconum fuiſſe Æliensium eccleſiæ.* Quare itaque non licuit Juſtino dicere Ἰουστῖνος τῶν ἀπὸ Φλαουΐας νέας πόλεως? Nicephorus pro Πρίσκου habet Πρίσκος. Quæ lectio non eſſet fortaſſe temere contemnenda, ſi auctorem meliorem & vetuſtiorem haberet. Verum Nicephorus & Euſebio Hieronymoque collatus plane recens homo eſt, & a ſolo inſuper Euſebio hæc habuit; ut non de Juſtini, ſed tantummodo de Euſebii ſcriptura teſtimonium dicere poſſit: is autem quin Πρίσκου ſcripſerit, dubitare nos non ſinit Rufini verſio, ut alia mittam. Rectius fortaſſe pro Βακχείου, quo tamen modo apud Euſebium etiam & Photium iſtud verbum ſcribitur, habet Βακχίου. Anthol. lib. I. p. 76.

Καὶ μὴν Ἀντιγένης καὶ Βάκχιος ἐχθὲς ἔπαιζον,
Νῦν δ' αὐτοὺς θάψαι σήμερον ἐκφέρομεν.

Verum id, uti par eſt, judicio grammaticorum permittimus. Vetus nummus apud Spanhemium alioſque Bacchius Judæus.

4. Φλαουΐας νέας πόλεως.] Hinc Methodius apud Photium cod. ccxxxiv. p. 921. Ἰουστῖνος ὁ Νεαπολίτης. Erat autem hæc Flavia Neapolis non vetus illa & celebris Samaria (qui Stephani Byzantii aliorumque error jamdudum abunde refutatus eſt) neque adeo quæ Sichem & Sychar vocabatur (quod Hieronymus aliique minus accurate ſcripſerunt, & vulgo credunt viri docti) ſed potius revera νέα πόλις juxta ruinas urbis Sichem condita. Euſeb. Onomaſt. Συχὲμ — πόλις Ἰακώβ, νῦν ἔρημος· δείκνυται δὲ ὁ τόπος ἐν προαστείοις Νέας πόλεως. Antea Mamortha dicebatur, quod nos Plinius docet v. 13. Apud Joſephum de bello Jud. v. 26. ſcribitur Μαβαρθὰ, ubi tamen Rufinus legebat Μαβορθὰ, & fortaſſe rectius: quin etiam ſi quis Joſephum Μαμορθὰ ſcripſiſſe contenderet, non magnopere reclamarem. Etenim nondum nos ſatis docuit Harduinus ſcriptorem iſtius libri ideo Μαβαρθὰ ſcripſiſſe *ut in Samaritico nomine efferendo Joſephi admonita poſteri crederent lapſum eſſe Plinium; cujus viri* (inquit ille) *auctoritatem ut imminueret factio antea indicata,*

Syriæ Palæſtinæ ortus, unus ex illis, hanc orationem atque deprecationem conſcripſi.

Qui vere pii & philoſophi ſunt, eos ſolam veritatem honorare & amare ratio dictat; veterum opiniones, ſi pravæ ſint, ſequi recuſantes. Non enim ſolum, ut ne eos, qui injuſte quidquam egerint aut ſtatuerint, ſequamur, ſana ratio ſuadet; verum omnibus modis, tametſi mors intentetur, veri amatorem, præ ſua ipſius anima, ut quæ juſta ſunt & dicat & faciat eligere

τ῀ Συρίας Παλαιςίνης, εἷς αὐτῶν τὴν προσφώνησιν καὶ ἔντευξιν πεποίημαι.

Τὺς κτ̄ ἀλήθειαν εὐσεβεῖς καὶ φιλοσόφους μόνον τ'αληθὲς τιμᾷν καὶ στέργειν ὁ λόγος ὑπαγορεύει, παραιτουμένους δόξαις παλαιῶν ἐξακολουθεῖν, ἂν φαῦλαι ὦσιν. Ου γὰρ μόνον μὴ ἕπεσθαι τοῖς ἀδίκως τὶ πράξασιν ἢ δογματίσασιν ὁ σώφρων λόγος ὑπαγορεύει· ἀλλ' ἐκ παντὸς τρόπου καὶ πρὸ τ῀ ἑαυτοῦ ψυχῆς τὸν φιλαλήθη, κἂν θάνατος ἀπειλῆται, τὰ δίκαια λέγειν τε καὶ πράττειν αἱρεῖσθαι δεῖ.

1. Τῆς Συρίας Παλαιςίνης. Euſeb. τ῀ Συρίας τ῀ Παλαιςίνης. Ib. Εις αὐτῶν. Euſeb. & Niceph. εἷς αὐτῶν ὤν. 2, 3. Πεποίημαι. Euſeb. ποιοῦμαι, Niceph. πεποίημαι. 7. Παλαιῶν. Joannes Damaſcenus Parallel. Sac. p. 753. πολλῶν. Ib. Εξακολυθεῖν. Joan. Damaſc. ἐπακολυθεῖν. Ib. Αν. Joan. Damaſc. ἐάν. 8. Μόνον. omittitur ap. Joan. Damaſc. 12. Θάνατος. Joan. Damaſc. Ο θάνατος. 13. Λέγειν τε καὶ πράττειν. Joan. Damaſc. πράττειν τε καὶ λέγειν.

NOTÆ.

cata, quot & quas artes adhibuerit, alias, Deo juvante, patefaciemus. Op. Select. p. 349, 50.

Proh Deum atque hominum fidem, quod hoc genus eſt! quæ hæc eſt conjuratio!

Equidem nimis vellem licuiſſe viro ſagaciſſimo ſceleſtam hanc impiæ factionis contra Plinium, hominem religioſiſſimum, conſpirationem integram detegere. Verum aliter viſum aut ſuperis aut ſuperioribus.

1. Τῆς Συρίας Παλαιςίνης.] Ita R. Stephanus: ſed Sylburgius τ῀ Συρίας [τ῀] Παλαιςίνης, & in notis, *Incluſus*, inquit, *articulus additus ex Euſebio.* Sequitur hunc ed. Pariſ. ſed neque Euſebius habet geminum articulum, neque eo quem habet opus eſt. Nummi hujus urbis magno conſenſu, ΦΛ. Ν. Π. ΣΥΡΙΑΣ ΠΑΛ. Vetus lapis apud Gruterum cccccxcv. 2. ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΝ. ΣΥΡΙΑΣ. ΠΑΛΑΙΣΤΕΙΝΗΣ. Scriptores articulum nunc interponunt, nunc omittunt. Porro Tatianus quoque, magiſtrum imitatus, quod tibi tota criticorum turba vel jurata dicere non dubitaret, patriam ſuam narrat, ſed in fine orationis, p. 141, 2.

Εις αὐτῶν.] In Rob. Steph. edit. comma poſt εἷς eſt poſitum, ita ut ad τ῀ ἀπὸ φλαυίας referatur. Sed ſine diſtinctione legendum bene monuit Perionius, ita ut Juſtinus ſe *unum illorum*, qui injuſte odio habentur, chriſtianorum, his verbis profiteatur. Qui ſenſus clariſſime elucet ex Euſebii lectione: εἷς αὐτῶν ὤν. Et ſane ὢν occaſione ejuſdem ſyllabæ proxime præcedentis exciſſe videtur. GRABE.

2. Τὴν] Non male fortaſſe legeris ταύτην τὴν: verum cum Euſebius quoque habeat tantum τ῀, nihil muto.

Ἔντευξιν.] *Poſtulatum* vertit Rufinus. Ἐντυγχάνειν Græci dicunt adire imperatorem, & preces ad eum deferre, quod plerumque fiebat ſcripto. Artemidorus in lib. v. cap. 16. ἐντυχὼν τῷ βασιλεῖ ἀφείθη τ῀ ἀγγαρείας, id eſt, libello imperatori oblato, angariæ onere liberatus eſt. H. VALESIUS Annot. in Euſeb. E. H. iv. 12.

Πεποίημαι.] Euſebius, ποιοῦμαι. Quod Perionio & Grabio melius placet, mihi non item. Herodotus, de vita Homeri, Ἡρόδοτος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς περὶ Ὁμήρου γενέσιος καὶ ἡλικίης τάδε ΙΣΤΟΡΗΚΕ. Thucydides, Θουκυδίδης Ἀθηναῖος ΞΥΝΕΓΡΑΨΕ τ῀ πόλεμον τ῀ Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων. Quin etiam Euſebium ipſum ſcripſiſſe πεποίημαι magno argumento eſt, quod qui cum hic & ubique compilat & deſcribit Nicephorus ita legit: quanquam Rufinus videatur legiſſe ποιοῦμαι, vertit enim, *hoc defero poſtulatum.*

7. Παλαιῶν.] J. Damaſcenus πολλῶν. Noli dubitare utra lectio præferenda ſit. Quid enim tam magnum fecerint hi veri philoſophi & iſto nomine digni, ſi opiniones vulgi ſequi recuſaverint, quod omnes omnino, quotquot philoſophi videri voluerunt, ſemper fecerunt. Deinde vide & iſtud, ἂν φαῦλαι ὦσι. Quaſi vero quod de quaque re idiotæ ſub magiſtris aviis edocti ſentiunt, ab eo ne tranſverſum quidem unguem diſcedere ſolerent philoſophi, niſi inviti & argumentorum vi coacti. Alia multa mitto, ut in re manifeſta.

10. Ο σώφρων λόγος.] H. Stephanus legit ὁ σώφρων λογισμός. Malc.

13. Λέγειν τε καὶ πράττειν.] Cum anteceſſerit πράξασιν ἢ δογματίσασιν, & apud J. Damaſcenum legatur πράττειν τε καὶ λέγειν; non dubito quin ſatis multi ſint quibus ea lectio tum ratione tum auctoritate abunde ſtabilita videbitur, atque huc proinde omnino revocanda. Iſtiuſmodi critici nihil dico quo minus quantum velint accuratione ſua obſcuraque diligentia gaudeant: ſed boni ſcriptores (quod iis quoque licere volo) ſecuri fere ſunt tam parvarum obſervationum, ejuſque animus qui digna immortalitate proferre

δεῖ. ὑμεῖς μὲν οὖν ὅτι λέγεσθε εὐσεβεῖς, καὶ φιλόσοφοι, καὶ φύλακες δικαιοσύνης, καὶ ἐρασταὶ παιδείας ἀκούετε πανταχοῦ· εἰ δὲ καὶ ὑπάρχετε, δειχθήσεται. οὐ γὰρ κολακεύσοντες ὑμᾶς διὰ τῶνδε τῶν γραμμάτων, οὐδὲ πρὸς χάριν ὁμιλήσοντες, ἀλλ' ἀπαιτήσοντες κατὰ τὸν ἀκριβῆ καὶ ἐξεταστικὸν λόγον τὴν κρίσιν ποιήσασθαι, προσεληλύθειμεν, μὴ προλήψει, μηδ' ἀνθρωπαρεσκείᾳ τῇ δεισιδαιμόνων κατεχομένους, ἢ ἀλόγῳ ὁρμῇ, καὶ χρονίᾳ προκατεσχηκυίᾳ φήμῃ κακῇ, τὴν καθ' ἑαυτῶν ψῆφον φέροντας· ἡμεῖς μὲν γὰρ πρὸς οὐδενὸς πείσεσθαί

gere oportet. Ac vos quidem pii, & philoſophi & juſtitiæ cuſtodes, & eruditionis amatores, quod ſic vocemini, ubique auditis; an vero etiam ſitis, demonſtrabitur. Non enim adulaturi vos hoc ſcripto, nec ut ad gratiam loquamur, acceſſimus; ſed poſtulaturi ut juxta exactam & exquiſitam rationem judicium faciatis, neque opinione præſumpta, aut ſuperſtitioſis hominibus placendi ſtudio, aut præter rationem concepto impetu, & inveterata longo tempore fama mala præoccupati contra voſmetipſos ſententiam feratis. Nos enim a nemine nos

N O T Æ.

proferre poteſt magis eſt magnis rebus occupatus quam ut ullus ibi locus eſſe poſſit anxiæ curæ iſtiuſmodi minutiarum, quam orationis nitor neque poſtulat neque fortaſſe admittit: neque, ſi hoc aliter eſſet, Juſtinus is eſt cujus ſcripta ad normam adeo accuratam exigenda forent.

1, 2, 3. Ὑμεῖς μὲν οὖν ὅτι λέγεσθε εὐσεβεῖς, καὶ φιλόσοφοι, καὶ φύλακες δικαιοσύνης, καὶ ἐρασταὶ παιδείας πανταχοῦ ἀκούετε.] Fortaſſe bæc duo vocabula ὅτι λέγεσθε Juſtini non ſunt: ſed quum ſcripſiſſet ὑμεῖς μὲν οὖν εὐσεβεῖς καὶ φιλ. καὶ φυλ. δικ. καὶ ἐρασταὶ παιδείας ἀκούετε πανταχοῦ, aliquis in margine annotarat verbo ἀκούετε ſignificari λέγεσθε, ac fortaſſe margini adſcripſerat ὅ ἐστι λέγεσθε, quod in contextum irrepſit. H. Stephanus. Eſt ingenioſa quidem conjectura Stephani, haud ſcio tamen an vera. & fortaſſe ſic rectius legas, Ὑμεῖς μὲν οὖν ἐπιλέγεσθε, εὐσεβεῖς καὶ φιλόσοφοι, καὶ φύλακες δικαιοσύνης καὶ ἐρασταὶ παιδείας πανταχοῦ ἀκούετε. Aliis fortaſſe magis placebit pro ἀκούετε legere ἀκούεται, quæ conjectura minoris quidem mutationis commendationem habet, ſed altera ſententiam multo magis adjuvat. Neque forte deerunt qui pro οὖν ὅτι ſcribendum putent οἴδ' ὅτι. Nos nihil ſtatuimus.

4, 5. Εἰ δὲ καὶ ὑπάρχετε, δειχθήσεται.] H. Stephanus p. 90. — *Niſi forte non* δειχθήσεται *ſcripſit ſed* δείξετε, *id eſt, oſtendetis. Ac videri poteſt ad proverbium alludere*, Ἡ ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δείξει. Atqui, ὁ δείξας, quodcunque quis oſtenderit, id ſimul oſtendetur. Recte itaque δειχθήσεται, quod vidit etiam Grabius, ſed, quæ ejus eſt in his rebus infelicitas, ne verum quidem videre potuit ſine errore. *Mibi*, inquit, *magis placet* δειχθήσεται, *demonſtrabitur, hac nempe apologia, qua Juſtinus ſatis exponit quam inique cum priſcis Chriſtianis actum fuerit.* Quaſi in ſcribenda hac apologia id propoſitum habuerit, non ut Chriſtianorum cauſam ageret, ſed ut inquireret quo jure Imperator, & filii quos adoptaverat, pietatis & philoſophiæ titulos ſibi arrogaverant, & *demonſtraret* eos, propter injurias Chriſtianis illatas, neque juſtos, neque pios, neque philoſophos, neque eruditionis amatores, dici debere. Quod autem voluit Juſtinus, niſi fallor, boc eſt; poſt latam de Chriſtianis, hac apologia lecta, cauſaque cognita, ſententiam, manifeſtum fore utrum qui vocarentur eſſent, an nomine tantum philoſophi & juſti & pii, reapſe nibil minus.

6. Διὰ τῶνδε τῶν γραμμάτων.] *Vitioſa eſt* (inquit Grabius) *altera lectio quam R. Stephanus ad calcem ſuæ editionis poſuit*, τῶν πραγμάτων. *Rejicienda quoque Sylburgii conjectura, qui ait aptius reponi* τῶν προσαγορευμάτων. *Quippe ineptum eſt textui optime babenti medelam afferre.* Acute Sylburgius, & fortaſſis etiam vere, quicquid contra dicat Grabius. *Vitioſa* illa *lectio* πραγμάτων non potuit eſſe conjectura Stephani aut alius cujuſvis hominis non inſani. eſt itaque codicis alicujus MS. lectio. Si ejus quo uſus eſt Stephanus, eoque ille uno uſus eſt, quare minus licuit Sylburgio ex πραγμάτων efficere προσαγορευμάτων, quam Stephano γραμμάτων? Si γραμμάτων quoque codicis alicujus lectio ſit, acceſſerit jam huic parti, qua altera caret, auctoritas librarii; non erit ideo tamen conjectura Sylburgii aut inepta aut etiam minus vera.

13. Καὶ χρονίᾳ προκατεσχηκυίᾳ φήμῃ κακῇ.] Quod hic Juſtinus in ipſo Apologiæ principio precibus ab Imperatore contendit, idipſum ad ejus imitationem Athenagoras iiſdem verbis petit pag. 4. Ἀναγκαῖον δέ μοι ἀρχομένῳ ἀπολογεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ λόγου, δεηθῆναι ὑμῶν, μέγιστοι αὐτοκράτορες, ἴσους ἡμῖν ἀκροατὰς γενέσθαι, καὶ μὴ τῇ κοινῇ καὶ ἀλόγῳ φήμῃ συναπενεχθέντας προκαταληφθῆναι. Grabe. Theophilus ad Autolycum lib. III. p. 202. Ἔπρεπε οὖν ἄν ὁ συνήθης ὑπὸ ἀνοήτων ἀνθρώπων κενοῖς λόγοις ἀπάγεσθαι, καὶ φήμῃ πείθεσθαι προκατεσχηκυίᾳ τὸ γοματεῖον ψευδῶς συκοφαντούντων ἡμᾶς.

nos quidquam mali pati poſſe cenſemus, niſi malefici coarguamur, aut pravi judicemur: vos autem occidere quidem nos poteſtis, at lædere non poteſtis. Verum ne quis hæc dicta rationis expertem & audacem vocem eſſe exiſtimet, oramus ut examinentur ea de quibus accuſantur, atque ſi ita ſe habere probata fuerint, pro eo atque par eſt puniantur, ſeu potius acrius etiam puniantur. Sin nihil quiſquam quod coarguere poſſit habeat, non dictat vera ratio propter famam malam inſontes homines afficere injuria, imo vos ipſos magis, qui non judicio ſed affectione pœnas inferre æquum cenſetis. Atque hanc certe quidem in jus vocandi & judicii expediendi ſolam honeſtam & juſtam eſſe rationem quivis ſapiens pronun-

πείσεσθαί τι κακὸν δυνάσθαι λελογίσ-
μεθα ἢν μὴ κακίας ἐργάται ἐλεγχώ- 54
μεθα, ἢ πονηροὶ διεγνώσμεθα, ὑμεῖς
δ' ἀποκτεῖναι μὲν δύνασθε, βλάψαι
δ' οὔ. ἀλλ' ἵνα μὴ ἄλογον φωνὴν
καὶ τολμηρὰν δόξῃ τις ταῦτα εἶναι,
ἀξιοῦμεν τὰ κατηγορούμενα αὐτῶν ἐξε-
τάζεσθαι, καὶ ἐὰν οὕτως ἔχοντα ἀποδεικ-
νύωνται, κολάζεσθαι, ὡς πρέπον ἐστὶ,
μᾶλλον δὲ κολάζειν· εἰ δὲ μηδὲν ἔ-
χοι τις ἐλέγχειν, οὐχ ὑπαγορεύει ὁ
ἀληθὴς λόγος διὰ φήμην πονηρὰν
ἀναιτίους ἀνθρώπους ἀδικεῖν, μᾶλ-
λον δὲ ἑαυτοὺς, οἳ οὐ κρίσει, ἀλλὰ
πάθει, τὰ πράγματα ἐπάγειν ἀξιοῦ-
τε. καλὴν δὲ καὶ μόνην δικαίαν πρό-
κλησιν ταύτην πᾶς ὁ σωφρονῶν

NOTÆ.

2, 3. Ἐλεγχώμεθα, ἢ πονηροὶ διεγνώσμεθα.] Nota modi variationem in ἐλεγχώμεθα & διεγνώσμεθα. SYLBURG.

3, 4, 5. Ὑμεῖς δ' ἀποκτεῖναι μὲν δύνασθε, βλάψαι δ' οὔ.] Plato Ap. Soc. p. 23, 4. Ἐμὲ μὲν γὰρ οὐδὲν βλάψει οὔτε Μέλιτος οὔτε Ἄνυτος, οὐδὲ γὰρ ἂν δύναιτο· οὐ γὰρ οἴομαι θεμιτὸν εἶναι ἀμείνονι ἀνδρὶ ὑπὸ χείρονος βλάπτεσθαι· ἀποκτείνειε μὲν τ' ἂν ἴσως ἢ ἐξελάσειεν, ἢ ἀτιμάσειεν. Orig. c. Celſ. p. 383, 4. —Τῷ ὑπὸ Σωκράτους καλῶς εἰρημένῳ ἐν τῷ, Ἐμὲ δὲ Ἄνυτος καὶ Μέλιτος ἀποκτεῖναι μὲν δύνανται, βλάψαι δὲ οὔ· οὐ γὰρ θεμιτὸν τὸ κρεῖττον ὑπὸ τοῦ χείρονος βλάπτεσθαι.

9, 10. Κολάζεσθαι, ὡς πρέπον ἐστὶ, μᾶλλον δὲ κολάζειν.] Perionius, *ſuppliciis afficiamur, ut æquum eſt, atque adeo nos coerceatis.* Langus, *pro eo atque par eſt puniantur, ſeu potius acrius etiam puniantur.* Sequens hunc, ut fere ſemper, Sylburgius *ſenſum* ait *poſtulare*, μᾶλλον δὲ κολάζεσθαι πικρότερον. Favere videantur hæc Athenagoræ, p. 10, 1. Εἰ μὲν τις ἐλέγχειν ἔχει ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον ἀδικοῦντας, κολάζεσθαι οὐ παραιτούμεθα, ἀλλὰ καὶ ἥτις πικροτάτη καὶ ἀνηλεὴς τιμωρία, ὑπέχειν ἀξιοῦμεν. Quod Grabius quoque animadvertit, *nullam tamen additionem neceſſariam* eſſe dicit, *Juſtini vero ſententiam hanc eſſe videri*, ſi crimina Chriſtianis objecta fuerint probata, puniantur; quin potius vos ipſi puniatis: *ſatius enim eſſe pœnas a magiſtratu decretas ſufferre, quam in manus inſanæ plebis incidere.* Deoique vir doctiſſimus J. A. Fabricius Bib. Gr. Vol. v. p. 54. ita hæc vertenda cenſet, *Volumus in crimina Chriſtianis objecta inquiri, atque ſi ita ſe habere probata fuerint, pro eo atque par eſt puniri, ſeu potius (ipſimet nos) illa punire.* Id. ib. *Geminus*, inquit, *locus infra p.* 64. Κολάζεσθαι δὲ οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ (Χριστοῦ) βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανοὺς, καὶ ὑφ' ὑμῶν ἀξιοῦμεν. *Uſi vero his poſterioribus verbis pœnas a magiſtratu ethnico infligendas Juſtinus opponit ſuppliciis ſempiternis apud inferos, ita in priore loco ſibi ex adverſo opponuntur pœnæ a magiſtratu inferendæ, & ab ipſis Chriſtianis. Neque objecerit aliquis, integrum non fuiſſe Chriſtianis in ſceleratos animadvertere; nam ut de pœnis eccleſiaſticis nihil dicam, ſufficit Juſtinum his verbis docere, quod Chriſtiani adeo non probent illa ſcelera, ut, ſi poſſent, libenter ipſi ſevere eadem eſſent vindicaturi.* Hæc ille. Mihi neque emendatio Sylburgii, neque reliquorum interpretationes ullo modo ſatisfaciunt. Neque tamen ipſe aliquid habeo quod liqueat. Acutiores fortaſſe in illis μᾶλλον δὲ κολάζειν veræ lectionis veſtigia deprehendent, quæ nos interea penitus delenda eſſe exiſtimamus.

13, 4. Μᾶλλον δὲ ἑαυτούς.] Plato Apol. Socr. p. 23. Εὖ ἴστε, ἐὰν ἐμὲ ἀποκτείνητε τοιοῦτον ὄντα οἷον ἐγὼ λέγω, οὐκ ἐμὲ μείζω βλάψετε ἢ ὑμᾶς αὐτούς. ἐμὲ μὲν γὰρ οὐδὲν βλάψει οὔτε Μέλιτος, &c.

15. Τὰ πράγματα ἐπάγειν.] Pro τὰ πράγματα ſenſus poſtulat τὰς εἰσπράξεις, ſeu τὰς τιμωρίας, aut ſimile quid. SYLBURG. Mendum in his verbis ineſſe ſuſpicor, ac pro ἐπάγειν, ἐτάζειν ſubſtituendum eſſe, id eſt examinare. BILLIUS, Obſervat. Sac. II. 6. Cui conjecturæ favet, quod poſt hæc pag. 55. ſequitur: οὐ κρίσεις (κρίσει) ἐξετάζοντα, ἀλλὰ ἀλόγῳ πάθει, &c. Neque tamen hac emendatione opus eſt, ſi πράγματα pro δυσχερείαις, *moleſtiis, vexationibus* accipiantur. GRABE.

16, 7. Πρόκλησιν.] F. πρόσκλησιν.

7

7. Ἐπ

ἀποφανεῖται, τὸ δεῖν ἀρχομένους τὴν εὐθύνην τοῦ ἑαυτῶν βίου καὶ λόγου ἄληπτον παρέχειν· ὁμοίως δ' αὖ καὶ δεῖν ἄρχοντας μὴ βίᾳ, μηδὲ τυραννίδι, ἀλλ' εὐσεβείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ ἀκολουθοῦντας, τὴν ψῆφον τίθεσθαι. οὕτως γὰρ ἂν καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἀρχόμενοι ἀπολαύοιεν τοῦ ἀγαθοῦ. ἔφη γάρ που καί τις τῶν παλαιῶν, Αν μὴ οἱ ἄρχοντες φιλοσοφήσωσι, καὶ οἱ ἀρχόμενοι, οὐκ ἂν εἴη τὰς πόλεις εὐδαιμονῆσαι. ἡμέτερον οὖν ἔργον, καὶ βίου καὶ μαθημάτων τὴν ἐπίσκεψιν πᾶσι παρέχειν, ὅπως ὑπὲρ τῶν ἀγνοεῖν τὰ ἡμέτερα νομιζόντων, τὴν τιμωρίαν ὧν ἂν πλημμελῶσι τυφλώττοντες αὐτῶν, αὐτοῖς ὀφλήσωμεν· ὑμέτερον δὲ, ὡς αἱρεῖ λόγος, ἀκούοντας, ἀγαθοὺς εὑρίσκεσθαι κριτάς. ἀναπολόγητον γὰρ λοιπὸν μαθοῦσιν, ἢν μὴ τὰ δίκαια ποιήσητε, ὑπάρξει πρὸς Θεόν. ὀνόματος μὲν οὖν προσωνυμίᾳ οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακὸν κρίνεται ἄνευ τῶν ὑποπιπτουσῶν τῷ ὀνόματι πράξεων. ἐπεὶ ὅσον τε ἐκ τοῦ

pronuntiabit: ſi ſubditi inculpabilem factorum dictorumque ſuorum reddituros ſe rationem offerant: itidem vero ſi principes non vi neque tyrannide, ſed pietate & philoſophia ducti ſententiam ferant. Hoc namque pacto ſimul & principes, & qui principibus parent, bono perfruantur. Dixit enim & ex priſcis quidam, niſi & principes & cives philoſophentur, fieri non poſſe ut beatæ ſint civitates. Noſtrum igitur eſt, & vitæ & doctrinæ noſtræ inſpiciendæ omnibus facere poteſtatem, ne nobis ipſis accepta referamus ſupplicia eorum delictorum, quæ hallucinantes illi committunt, qui ſe res noſtras ignorare exiſtimant: veſtrum autem, quemadmodum ratio ſtatuit, ut audita cauſa, boni inveniamini judices. In poſterum enim, poſtquam didiceritis, niſi quæ juſta ſunt feceritis, nulla defenſione excuſari poteritis apud Deum. Nominis ſane quidem appellatione neque bonum quidquam neque malum judicatur ſine factis ſub nomen ipſum cadentibus. Et quantum ad nomen ipſum pertinet, quod criminis

NOTÆ.

8, 9. Ἔφη γάρ που καί τις τῶν παλαιῶν.] Mirum eſt Platonem non nominaſſe, hujus ſententiæ autorem, ſed dixiſſe quendam veterum. Niſi forte alius quidam ex veteribus ita pronuntiavit, *Non poſſunt felices eſſe urbes, niſi qui illis imperant, & qui eorum ſubſunt imperio, philoſophentur*; quum Plato paulo aliter loquutus eſſet, ſicut & Jul. Capitolinus in vita ipſius Marci Antonini refert, *Sententia Platonis ſemper in ore illius fuit, Florere civitates, ſi aut philoſophi imperarent, aut imperatores philoſopharentur.* H. STEPHANUS, p. 79. Dictum eſt Platonis, lib. 5. De republ. quod a Philone quoque refertur p. 445. & a Cicerone Epiſt. ad Q. fratrem. Idem & M. Antonino philoſopho ſemper in ore fuiſſe annotatum ad p. 53. SYLBURG. Imo & de Antonino Pio Aurelius Victor: *Adeo*, inquit, *æqualis probiſque moribus, uti plane docuerit, eo demum fortunatas urbes fore, ſi regna ſapientiæ ſint.* Hoc itaque dicto Impp. adeo familiari prudenter uſus eſt S. Martyr. GRABE. V. Plat. de Rep. lib. V. p. 665. lib. VI. p. 674, 681, 683.

14—18. Ὅπως ὑπὲρ τῶν ἀγνοεῖν τὰ ἡμέτερα νομιζόντων, τὴν τιμωρίαν ὧν ἂν πλημμελῶσι τυφλώττοντες αὐτῶν, αὐτοῖς ὀφλήσωμεν.] Billius poſt ὅπως addit particulam μὴ, & delet αὐτῶν. Grabius inſuper pro αὐτοῖς legit αὐτοί. Nos priorem Billii emendationem amplectimur, niſi forte potius legendum ſit μήπως pro ὅπως. Cætera fortaſſe ferri poſſint.

22, 3. Ὀνόματος μὲν οὖν προσωνυμίᾳ.] Iota ſubſcriptum voci προσωνυμίᾳ deleri, hancque in nominativo, accipi velim, quia ſequitur ſimpliciter οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακὸν, non addito τι. Atque ita hunc locum accepit & imitatus eſt Athenagoras, οὐδὲν ὄνομα ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ οὐ πονηρὸν, οὔτε χρηστὸν νομίζεται· διὰ δὲ τὰς ὑποκειμένας αὐτοῖς ἢ πονηρὰς ἢ ἀγαθὰς πράξεις, ἢ φλαῦρα ἢ ἀγαθὰ δοκεῖ. GRABE.

25. Ὅσον τε.] Malim ὅσον γε, ut p. 55. 3. ſubauditur vero utrobique κρίνεται ἐστὶ, vel ſimile quid. SYLBURG. Hæc emendatio minus neceſſaria eſt, licet γ & τ majori, quæ quadrata dicitur, ſcriptura exaratæ facile inter ſe confundantur. GRABE.

criminis loco nobis objicitur, optimi ſumus. Sed cum iniquum eſſe putemus nos propter nomen, ſi mali eſſe convincamur, abſolutionem petere: e diverſo, ſi nihil iniqui aut per nominis appellationem aut per vitæ conſuetudinem admittere comperiamur, veſtrarum fuerit partium, ſolicite cavere, ne injuſte in eos, qui rei peracti non ſunt, animadvertentes, a juſtitia ipſi ad ſupplicium condemnemini. Ex nomine enim neque laus cuiquam neque pœna recte debetur, niſi quid vel per virtutem vel per pravitatem factum eſſe ab eo probari poteſt. Etenim alios omnes qui apud vos accuſantur, non prius pœna, quam rei peragantur, afficitis: de nobis autem nomen ipſum tanquam criminis comperti argumentum arripitis; etſi quantum ex nomine colligi poteſt, in delatores potius animadvertere debetis. Chriſtiani enim eſſe deferimur: atqui *χρηστὸν* (hoc eſt bonum) odiſſe, injuſtum eſt. Et contra ſi quis eorum qui accuſantur ſe voce (Chriſtianum) eſſe neget, eum abſolvitis, tanquam nihil in eo quod delicti nomine reprehendatis, habentes. At ſi quis confiteatur eſſe, eum propter confeſſionem ſupplicio afficitis; cum oporteret & in profitentis & in negantis vitam inquirere,

κατηγορουμένου ἡμῶν ὀνόματος, χρηστότατοι ὑπάρχομεν. ἀλλ᾽ ἐπεὶ οὐ τοῦτο δίκαιον ἡγούμεθα, διὰ τὸ ὄνομα, ἐὰν κακοὶ ἐλεγχώμεθα, αἰτεῖν ἀφέσεως· πάλιν, εἰ μηδὲν διά τε τὴν προσηγορίαν τοῦ ὀνόματος, καὶ διὰ τὴν πολιτείαν εὑρισκόμεθα ἀδικοῦντες, ὑμέτερον ἀγωνιᾶσαί ἐστι, μὴ ἀδίκως κολάζοντες τοὺς μὴ ἐλεγχομένους, τῇ δίκῃ κόλασιν ὀφλήσητε. ἐξ ὀνόματος μὲν γὰρ ἢ ἔπαινος ἢ κόλασις οὐκ ἂν εὐλόγως γένοιτο, ἢν μή τι ἐνάρετον ἢ φαῦλον δι᾽ ἔργων ἀποδείκνυσθαι δύνηται. Καὶ γὰρ κατηγορουμένους ἐφ᾽ ὑμῶν πάντας πρὶν ἐλεγχθῆναι οὐ τιμωρεῖτε· ἐφ᾽ ἡμῶν δὲ 55
τὸ ὄνομα ὡς ἔλεγχον λαμβάνετε, καίπερ, ὅσον γε ἐκ τοῦ ὀνόματος, τοὺς κατηγοροῦντας μᾶλλον κολάζειν ὀφείλετε. χριστιανοὶ γὰρ εἶναι κατηγορούμεθα· τὸ δὲ χρηστὸν μισεῖσθαι οὐ δίκαιον. καὶ πάλιν ἐὰν μέν τις τῶν κατηγορουμένων ἔξαρνος γένηται τῇ φωνῇ μὴ εἶναι φήσας, ἀφίετε αὐτὸν, ὡς μηδὲν ἐλέγχειν ἔχοντες ἁμαρτάνοντα· ἐὰν δέ τις ὁμολογήσῃ εἶναι, διὰ τὴν ὁμολογίαν κολάζετε· δέον καὶ τὸν τοῦ ὁμολογοῦντος βίον εὐθύνειν, καὶ τὸν τοῦ ἀρνουμένου, ὅπως διὰ τῶν πράξεων ὁποῖός ἐστιν ἕκαστος φαίνηται. ὃν γὰρ τρόπον παραλαβόντες τινὲς παρὰ τοῦ διδασκάλου Χριστοῦ μὴ ἀρνεῖσθαι ἐξεταζόμενοι παρακελεύονται)

ut ex operibus, qualis quiſque eſſet, appareret. Ad quem enim modum quidam, accepto a magiſtro Chriſto præcepto, ſi inquirantur, non inficiantes (exemplo alios ad fortitudinem) cohortantur: ad

NOTÆ.

1, 2. Χρηστότατοι.] Alluſio eſt ad vulgatam eo tempore conſuetudinem, qua Chriſtus ignorata nominis ratione nominabatur Chreſtus. Sylburg.

20. Χριστιανοί.] Χρηστιανοί legendum haud immerito conjectavit Sylburgius, ex mente ſcilicet ſeu potius voce adverſariorum. Grabe.

τὸν αὐτὸν τρόπον κακῶς ζῶντες ἴσως ἀφορμὰς παρέχουσι τοῖς ἄλλως καταλέγειν τῶν πάντων χριστιανῶν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν αἱρουμένοις. οὐκ ὀρθῶς μὲν οὐδὲ τοῦτο πράττε). καὶ γάρ τοι φιλοσοφίας ὄνομα καὶ σχῆμα ἐπιγράφονταί τινες οἳ οὐδὲν ἄξιον τῆς ὑποσχέσεως πράττουσι· γινώσκετε δ' ὅτι καὶ οἱ τὰ ἐναντία δοξάσαντες καὶ δογματίσαντες τῶν παλαιῶν, τῷ ἑνὶ ὀνόματι προσαγορευόμενοι) φιλόσοφοι, καὶ τούτων τινὲς ἀθεότητα ἐδίδαξαν, καὶ τὸν Δία ἀσελγῆ ἅμα τοῖς αὐτοῦ παισὶν οἱ γενόμενοι ποιηταὶ καταγγέλλουσι, κἀκείνων τὰ διδάγματα οἱ μετερχόμενοι οὐκ εἴργον) πρὸς ὑμῶν, ἆθλα δὲ καὶ τιμὰς τοῖς εὐφώνως ὑβρίζουσι τούτοις τίθετε. τί δὴ οὖν τοῦτ' ἂν εἴη ἐφ' ἡμῶν, ὑπισχνουμένων μηδὲν ἀδικεῖν, μηδὲ τὰ ἄθεα ταῦτα δοξάζειν; οὐ κρίσεις ἐξετάζετε, ἀλλά, ἀλόγῳ πάθει καὶ μάστιγι δαιμόνων φαύλων ἐξελαυνόμενοι, ἀκρίτως κολάζετε μὴ φροντί-

ad eundem modum male viventes nonnulli occaſionem forſitan præbent, Chriſtianos univerſos temere proſcindendi, eis qui impietatem & injuſtitiam ſibi confectandam propoſuerunt. Neque hoc vero recte fit. Etenim philoſophiæ nomen & habitum ſibi induunt nonnulli, qui nihil profeſſione ſua dignum præſtant. Neque vos latet eos qui longe diverſa a veteribus opinati atque arbitrati ſunt, uno & eodem cum illis nomine philoſophos vocari: & horum nonnulli nullos eſſe Deos docuere, & poetæ Jovem una cum liberis ſuis impudicum promulgant: eorumque doctrinam qui vel legunt vel agendo repræſentant, tantum abeſt ut a vobis prohibeantur, ut præmia quoque & honores eis qui maxime ſunt ad contumeliam illorum referendam vocales, conſtituatis. Quid vero tandem id in nobis fuerit, recipientibus nihil nos injuſte agere, neque hæc divinitatem omnino abolentia opinari & docere? Non legitimo examine judicia exercetis, ſed affectu averſo a ratione, & malorum dæmonum flagris incitati, cauſa non judicata ſupplicia infertis, nihil penſi habentes.

NOTÆ.

2. Τοῖς ἄλλως.] Lego τοῖς ἄλλοις. Billius.

3, 4. Ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν αἱρουμένοις.] Sequitur, οὐκ ὀρθῶς μὲν οὐδὲ τοῦτο πράττε): quæ verba, quibus nihil lenius dici potuit, cum antecedentium aſperitate atque acrimonia vix ſatis convenire videantur. Unde quid ſi ſic legamus? καταλέγειν τῶν πάντων χριστιανῶν, ὡς ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν αἱρουμένων. Theodoritus apud Budæum, p. 9. οἱ πλεῖστοι τὴν εὐσέβειαν αἱρούμενοι, *id eſt* (inquit ille) τῶν ὀρθοδοξούντων.

14. Οἱ γενόμενοι ποιηταί.] F. λεγόμενοι. Sed & altera quoque lectio ferri poteſt.

17, 8. Ἆθλα δὲ καὶ τιμὰς τοῖς εὐφώνως ὑβρίζουσι τούτοις τίθετε.] Billius Obſervatinnum ſacrarum lib. II. cap. 6. p. 93. pro τούτοις legit τούτους, id eſt, Θεούς. Neque aliter hunc locum intellexere Langus & Perionius. Recte. Theoph. ad Autol. lib. III. p. 214. Καὶ πρῶτόν γε τοῦ Διὸς οἱ ποιηταὶ ΕΥΦΩΝΟΤΕΡΟΝ ᾄδουσι τὰς χαλεπὰς πράξεις. Idem p. 233. Εἰ γὰρ εἴποι τις περὶ ἀνθρωποβορίας, ἐκεῖ τὰ Θυέστου καὶ Τηρέως τέκνα ἐσθιόμενα· ἃ (lege εἰ) δὲ περὶ μοιχείας, οὐ μόνον περὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ περὶ Θεῶν ὧν καταγγέλλουσιν ΕΥΦΩΝΩΣ, καὶ (f. μὴ) ΤΙΜΩΝ καὶ ΑΘΛΩΝ παρ' αὐτοῖς τετηρημένων. Idem iterum p. 286, 9. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ΤΟΙΣ ΕΥΦΩΝΩΣ ΥΒΡΙΖΟΥΣΙ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΑΘΛΑ ΚΑΙ ΤΙΜΑΣ ΤΙΘΕΑΣΙ. Lactantius, V. 20. p. 484, 5. *At enim puniendi ſunt qui deſtruunt religiones. Num pejus nos deſtruimus — quam iidem ipſi? qui cum Deos colere ſe dicant, tamen eos publice turpiterque derident; de quibus etiam mimos agi cum riſu & voluptate patiuntur. Qualis hæc religio, aut quanta majeſtas putanda eſt, quæ adoratur in templis, illuditur in theatris? Et qui hæc fecerint, non pœnas violati numinis pendunt, ſed honorati etiam laudatique diſcedunt.*

18, 9. Τί δὴ οὖν τοῦτ' ἂν εἴη ἐφ' ἡμῶν.] *Quare igitur ita agitur nobiſcum?* ut nempe a vobis prohibeamur. Paulo ante enim dixerat κἀκείνων (indigna de diis tradentium) τὰ διδάγματα οἱ μετερχόμενοι οὐκ εἴργον) πρὸς ὑμῶν. Infra p. 58. Καὶ ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων ἡγούμεθα εἶναι τὸ μὴ εἴργεσθαι ταῦτα μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ προτρέπεσθαι ἐπὶ ταῦτα. J. A. Fabricius. Bib. Græc. lib. 5. p. 54.

21, 2. Οὐ κρίσεις ἐξετάζετε.] Grabius legit κρίσει. nos nihil mutamus.

habentes. Dicetur namque quod res eſt. Quandoquidem olim mali dæmones, per ſpectra apparentes, mulieres conſtuprarunt, & pueros imminuerunt, & terricula hominibus exhibuerunt, ut attoniti illi redditi, qui res ipſas quæ fiebant, non ratione judicabant, ac metu correpti, dæmones malos eſſe neſciebant, Deos illos vocarent, & nomine quemque quod ſibi dæmonum quiſque impoſuerat, appellarent. Quando vero Socrates ratione vera & per inquiſitionem hæc in apertum proferre, hominesque a dæmonibus abducere eſt annitus; illi ipſi dæmones per homines pravitate gaudentes effecerunt ut quaſi ἄθεος (id eſt nullius divinitatis) & impius vir occideretur, dicentes eum novos Deos inducere. Et id ipſum itidem erga nos faciunt. Non modo enim apud Græcos per Socratem a ratione hæc ſunt detecta, ſed apud barbaros quoque ab ipſamet ratione & verbo conformato, & homine facto, atque Jeſu Chriſto dicto. Cui nos credentes, dæmones, qui hæc patrarunt, non tantum non Deos eſſe dicimus, ſed malos etiam & impios dæmones, quibus ne hominum quidem, virtutem expetentium, ſimiles

ζοντες· εἰρήσεται) γὰρ τἀληθές· ἐπεὶ τὸ παλαιὸν δαίμονες φαῦλοι ἐπιφανείας ποιησάμενοι, καὶ γυναῖκας ἐμοίχευσαν, καὶ παῖδας διέφθειραν, καὶ φόβητρα ἀνθρώποις ἔδειξαν, ὡς καταπλαγῆναι τοὺς οἳ λόγῳ τὰς γινομένας πράξεις οὐκ ἔκρινον, ἀλλὰ δέει συνηρπασμένοι, καὶ μὴ ἐπιστάμενοι δαίμονας εἶναι φαύλους, Θεοὺς προσωνόμαζον, καὶ ὀνόματι ἕκαστον προσηγόρευον, ὅπερ ἕκαστος αὐτῷ τῶν δαιμόνων ἐτίθετο. ὅτε δὲ Σωκράτης λό- 56
γῳ ἀληθεῖ καὶ ἐξεταστικῶς ταῦτα εἰς φανερὸν ἐπειρᾶτο φέρειν, καὶ ἀπάγειν τῶν δαιμόνων τοὺς ἀνθρώπους, καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες διὰ τῶν χαιρόντων τῇ κακίᾳ ἀνθρώπων ἐνήργησαν ὡς ἄθεον καὶ ἀσεβῆ ἀποκτεῖναι, λέγοντες καινὰ εἰσφέρειν αὐτὸν δαιμόνια, καὶ ὁμοίως ἐφ᾽ ἡμῶν τὸ αὐτὸ ἐνεργοῦσιν. οὐ γὰρ μόνον ἕλλησι διὰ Σωκράτους ὑπὸ λόγου ἠλέγχθη ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐν βαρβάροις ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ λόγου μορφωθέντος καὶ ἀνθρώπου γενομένου, καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ κληθέντος· ᾧ πεισθέντες ἡμεῖς τοὺς ταῦτα πράξαντας δαίμονας οὐ μόνον μὴ ὀρθοὺς εἶναι φαμὲν, ἀλλὰ κακοὺς καὶ ἀνοσίους δαίμονας, οἳ οὐδὲ τοῖς ἀρετὴν ποθοῦσιν ἀνθρώποις τὰς πράξεις ὁμοίας

NOTÆ.

13. Ἐξεταστικῶς.] Arcerius mavult ἐξεταστικῷ, ad λόγῳ ſc. facta relatione. SYLBURG

15, 6. Καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες.] Lego καὶ αὐτόν. Eum quoque olim, ut nos hodie. Καὶ αὐτὸν ἐνήργησαν ἀποκτεῖναι, καὶ ὁμοίως ἐφ᾽ ἡμῶν τὸ αὐτὸ ἐνεργοῦσι.

19. Καινὰ εἰσφέρειν αὐτὸν δαιμόνια.] V. Plat. Apol. Socr. p. 19. & Xenoph. p. 703.

21. Ἕλλησι.] Legendum eſt ἐν ἕλλησι, ut eodem verſu ſcriptum eſt ἐν βαρβάροις. PERIONIUS.

27. Οὐ μόνον μὴ ὀρθούς.] Ita Editiones, quas vidi, omnes, omneſque interpretes. Mireris, cum & in ſerie orationis, & in ipſa voce corrupta tam manifeſta ſint veræ lectionis veſtigia. Legendum enim, οὐ μόνον μὴ Θεούς, niſi forte probabilius eſſe putas ex ΟΥΘΕΟΥΣ propter ſimilitudinem literarum Υ & Ρ profluxiſſe ΟΡΘΟΥΣ, & ne quæ etiam nunc ſatis inepta ſunt, prorſus abſurda forent, additam poſtea fuiſſe particulam μὴ, quam ex μὴ Θεούς ortum eſſe μὴ ὀρθούς. Orig. c. Celſ. lib. VII. p. 333. οὐκ ἀναγκαῖον — ὅτι Θεοί τινές εἰσι παρ᾽ αὐτοῖς, ἀλλ᾽ ἐκ τοὐναντίου δαίμονές τινες φαῦλοι. Euſebius P. E. V. 9. p. 196. οὐδ᾽ ὁσίων ἀνθρώπων Θεοὺς προσεοίκασι ἂν εὐλόγως, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἀγαθοὺς δαίμονας, τοὺς ὑπὸ θηλειῶν ἀνθρώπων, καὶ ταῦτα γοήτων, οὐ κατὰ γνώμην οἰκείαν, βίᾳ δὲ καὶ ἀνάγκῃ συρομένους. Verum rem tam claram exemplis aut rationibus confirmare, quid aliud eſt niſi lectoribus convitium facere?

ας ἔχουσιν· ἐνθένδε καὶ ἄθεοι κεκλήμεθα. καὶ ὁμολογοῦμεν τῶν τοιούτων νομιζομένων Θεῶν ἄθεοι εἶναι, ἀλλ᾽ οὐχὶ τοῦ ἀληθεστάτου, καὶ πατρὸς δικαιοσύνης, καὶ σωφροσύνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ἀνεπιμίκτου τε κακίας, Θεοῦ· ἀλλ᾽ ἐκεῖνόν τε, καὶ τὸν παρ᾽ αὐτοῦ υἱὸν ἐλθόντα, καὶ διδάξαντα ἡμᾶς ταῦτα καὶ τὸν τῶν ἄλλων ἑπομένων καὶ ἐξομοιουμένων ἀγαθῶν ἀγγέλων στρατὸν, πνεῦμά τε τὸ προφητικὸν σεβόμεθα, καὶ προσκυνοῦμεν, λόγῳ καὶ ἀληθείᾳ τιμῶντες, καὶ παντὶ βουλομένῳ μαθεῖν, ὡς ἐδιδάχθημεν, ἀφθόνως παραδιδόντες. Ἀλλὰ φήσει τις, ἤδη τινὲς ληφθέντες ἠλέγχθησαν κακοῦργοι· καὶ γὰρ πολλοὺς πολλάκις ὅταν ἑκάστοτε τῶν κατηγορουμένων τὸν βίον ἐξετάζητε, ἀλλ᾽ οὐ διὰ τοὺς προλεχθέντας καταδικάζετε. Καθόλου μὲν οὖν κἀκεῖνο ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὃν τρόπον οἱ ἐν Ἕλλησι τὰ αὐτοῖς ἀρεστὰ δογματίσαντες ἐκ παντὸς τῷ ἑνὶ ὀνόματι φιλοσοφίας προσαγορεύονται, καίπερ τῶν δογμάτων ἐναντίων ὄντων, οὕτως καὶ τῶν ἐν βαρβάροις γενομένων καὶ δοξάντων σοφῶν, τὸ ἐπικατηγορούμενον ὄνομα κοινὸν

miles ſint actiones; quamobrem & ἄθεοι (hoc eſt nullorum Deorum) cognominamur. Et confitemur quidem nos talium qui habentur Deorum eſſe expertes, & atheos, ſed non veriſſimi illius Dei, Patris videlicet juſtitiæ, & temperantiæ, & virtutum aliarum, & ab omni vitioſitatis mixtione alieni: verum hunc ipſum, & qui ab eo venit, atque hæc nos, & aliorum ſequentium & aſſimilatorum bonorum angelorum exercitum docuit, Filium, & Spiritum Propheticum colimus & adoramus, cum ratione & veritate venerantes; atque unicuique diſcere volenti, ut edocti ſumus, candide tradentes. Sed dicet aliquis, jam nonnulli ex comprehenſis criminis ſunt convicti, & malefici comperti. Scilicet perſæpe non paucos, cum eorum qui accuſantur vitam ſingillatim diſquiritis, non tamen propter prædictos (Chriſtianos) condemnatis. In univerſum namque & illud fatemur: ſicut ii, qui apud Græcos placita ſua in diſciplinas retulerunt, omnes uno philoſophiæ cenſentur nomine, quamvis eorum dogmata inter ſe diſſideant; ita ſane & ii qui apud barbaros extiterunt & reputati ſunt ſapientes, commune ſibi inditum nomen obtinent:

N O T Æ.

8,9,10. Διδάξαντα ἡμᾶς ταῦτα καὶ τὸν τῶν ἄλλων &c.] Ita R. Stephanus. Theologi Eccleſiæ Romanæ diſtinguunt poſt ταῦτα, quod Proteſtantes negant fieri oportere, atque ita hæc vulgo interpretantur: *qui docuit nos tum hæc* (nimirum quæ ante dixerat de dæmonibus) *tum etiam quæ de bonis angelis ſcimus*, quæ dura ſane interpretatio eſt. Aliam dedit Grabius. *Juſtini verba* (inquit) *id volunt, Chriſtum* iſta *quæ de Deo Patre, juſtitiæ, temperantiæ, aliarumque virtutum amatore, & omnis malitiæ experte dixerat in oppoſitione falſorum deorum (quos impudicitiæ, violentiæ, aliorumque vitiorum paulo ante reos intimaverat)* iſta, *inquam, tam hominibus quam angelis bonis patefeciſſe*. Hæc ille, eademque in ſententia fuiſſe videtur Langus. Ad confirmandam expoſitionem ſuam citat vir doctus Epheſ. iii. 10. & hæc verba Irenæi II. 55. p. 185. *Semper coexiſtens Filius Patri olim & ab initio ſemper revelat Patrem & angelis & archangelis & poteſtatibus & virtutibus, & omnibus quibus vult revelare Deus.* Nobis ſemel conſtitutum eſt controverſias theologicas in hoc opere non attingere.

12. Λόγῳ καὶ ἀληθείᾳ.] Alluſio eſt ad illa Joan. iv. ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. SYLBURG.

13, 4. Ὡς ἐδιδάχθημεν, ἀφθόνως παραδιδόντες.] Erunt fortaſſe qui omnino legendum putent ἴσα, nos nihil mutamus.

16, 7, 8, 9. Πολλοὺς πολλάκις &c.] Tentarunt hunc locum multi, ſed fruſtra. Nobis quoque multa veniunt in mentem, ſed quorum nullum ſatis ex ſententia rem expediat. Tibi fortaſſe, lector, ut in hujuſmodi rebus fieri ſolet, quod nos fruſtra quæſivimus, ultro ſeſe offeret.

obtinent: nam Chriſtiani omnes vocantur. Quapropter ut facta omnium quorum nomina deferuntur, judicentur, rogamus, ut is qui convictus fuerit, tanquam injuſtus, non tanquam Chriſtianus, puniatur; ſin inculpatus quis comperiatur, abſolvatur tanquam Chriſtianus qui nihil injuſti egerit. Non enim petemus ut in delatores animadvertatis; ſufficit enim illis ſua malignitas, & bonarum rerum ignoratio. Illud ſane vos conſiderare velim, pro vobis nos hæc dicere; eo quod in noſtra eſt poteſtate, ut cum inquirimur, negemus. Sed vivere nolumus mendaciter quidquam loquentes. Sempiternam namque & puram vitam concupiſcentes, ad conſuetudinem cum Deo parente & opifice univerſorum aſpiramus, & ad confeſſionem feſtinamus; perſuaſum habentes atque credentes, conſequi hanc eos poſſe, qui factis Deo probant ſe illum conſectari, & vitæ ejus conſuetudinem adamare, in qua nullam adverſariam perſentire eſt pravitatem. Atque equidem, quoad paucis dicere licet, quæ expectamus, & a Chriſto didicimus, & docemus, hæc ſunt. Plato vero ſimiliter Rhadamanthum & Minoem injuſtos ad ſe venientes plexurum eſſe docuit: nos autem id ipſum factum iri dicimus,

ἐστι· χριστιανοὶ γὰρ πάντες προσαγορεύονται). ὅθεν πάντων τῶν καταγγελλομένων ὑμῖν τὰς πράξεις κρίνεσθαι ἀξιοῦμεν, ἵνα ὁ ἐλεγχθεὶς, ὡς ἄδικος κολάζηται, ἀλλὰ μὴ ὡς χριστιανός· ἐὰν δέ τις ἀνέλεγκτος φαίνηται, ἀπολύηται ὡς χριστιανὸς οὐδὲν ἀδικῶν. οὐ γὰρ τοὺς κατηγοροῦντας κολάζειν ὑμᾶς ἀξιώσομεν· ἀρκοῦνται γὰρ τῇ προσούσῃ 57 πονηρίᾳ, καὶ τῇ τῶν καλῶν ἀγνοίᾳ. λογίσασθε δ' ὅτι ὑπὲρ ὑμῶν ταῦτα ἔφημεν, ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἶναι ἀρνεῖσθαι ἐξεταζομένους. ἀλλ' οὐ βουλόμεθα ζῆν ψευδολογοῦντες. τοῦ γὰρ αἰωνίου καὶ καθαροῦ βίου ἐπιθυμοῦντες, τῆς μετὰ Θεοῦ τοῦ πάντων πατρὸς καὶ δημιουργοῦ διαγωγῆς ἀντιποιούμεθα, καὶ σπεύδομεν ἐπὶ τὸ ὁμολογεῖν, οἱ πεπεισμένοι καὶ πιστεύοντες τυχεῖν τούτων δύνασθαι τοὺς τὸν Θεὸν δι' ἔργων πείσαντας ὅτι αὐτῷ εἵποντο, καὶ τῆς παρ' αὐτῷ διαγωγῆς ἤρων, ἔνθα κακία οὐκ ἀντιτυπεῖ. ὡς μὲν οὖν διὰ βραχέων εἰπεῖν, ἅ τε προσδοκῶμεν, καὶ μεμαθήκαμεν διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ διδάσκομεν, ταῦτά ἐστι. Πλάτων δὲ ὁμοίως ἔφη Ραδάμανθυν καὶ Μίνω κολάζειν τοὺς ἀδίκους παρ' αὐτοὺς ἐλθόντας· ἡμεῖς δὲ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα φαμὲν γενήσεσθαι, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῖς αὐτοῖς σώμασι μετὰ τῶν ψυχῶν γινομένων, καὶ αἰωνίαν κόλασιν κολασθησομένων,

ſed a Chriſto, corporibus eiſdem cum animabus ſuis uniendis, atque æternis prorſus,

N O T Æ.

6. Φαίνηται.] In φαίνηται duplicis ſcripturæ indicium eſt: nempe φανῇ & φαίνηται. Eſt autem in præcedentibus alluſio ad 1 Petri iv. SYLBURG.

7, 8, 9. Οὐ γὰρ τοὺς κατηγοροῦντας κολάζειν ὑμᾶς ἀξιώσομεν.] Reſpexit, niſi fallor, Juſtinus reſcriptum Adriani Imp. huic Apologiæ ſubnexum, cujus clauſula pœnam minatur iis, qui per calumniam Chriſtianis crimen intentarint. GRABE.

26, 7, 8. Πλάτων δὲ ὁμοίως ἔφη, &c.] V. Plat. in Gorgia ſub finem, p. 356, 7, 8.

30, 1, 2. Τοῖς αὐτοῖς σώμασι μετὰ τῶν ψυχῶν γινομένων καὶ αἰωνίαν κόλασιν κολασθησομένων.] F. leg. γινομένοις — κολασθησομένοις. Infra p. 87. τὰ σώματα ἀνεγερεῖ πάντων τῶν γενομένων ἀνθρώπων, καὶ τῶν μὲν ἀξίων ἐνδύσῃ ἀφθαρσίαν, τῶν δ' ἀδίκων ἐν αἰσθήσει αἰωνίᾳ μετὰ τῶν φαύλων δαιμόνων εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ πέμψει. Nemo neſcit librarios, interdum per imperitiam, interdum per negligentiam nimiamque feſtinationem, ſequentia ad normam proxime antecedentium ſæpe temere conformare.

1, 2. Ἀλλ'

ἀλλ' οὐχὶ χιλιονταετῆ περίοδον, ὡς ἐκεῖνος ἔφη, μόνον. εἰ μὲν οὖν ἄπιστον ἢ ἀδύνατον τοῦτο φήσει τις πρὸς ἡμᾶς, ἥδε ἡ πλάνη ἐστὶν ἄλλου πρὸς ἕτερον, μέχρις οὗ ἔργῳ μηδὲν ἀδικοῦντες ἐλεγχόμεθα. ἀλλ' οὐδὲ θυσίαις πολλαῖς καὶ πλοκαῖς ἀνθῶν τιμωμένους ἄνθρωποι μορφώσαντες, καὶ ἐν ναοῖς ἱδρύσαντες, Θεοὺς προσωνόμασαν, ἐπεὶ ἄψυχα καὶ νεκρὰ ταῦτα γινώσκομεν, καὶ Θεοῦ μορφὴν μὴ ἔχοντα (οὐ γὰρ τοιαύτην ἡγούμεθα τὸν Θεὸν ἔχειν τὴν μορφὴν ἥν φασί τινες εἰς τιμὴν μεμιμῆσθαι) ἀλλ' ἐκείνων τῶν φανέντων κακῶν δαιμόνων καὶ ὀνόματα καὶ σχήματα ἔχειν. τί γὰρ δεῖ εἰδόσιν ὑμῖν λέγειν ἃ τὴν ὕλην οἱ τεχνῖται διατιθέασι, ξέοντες, καὶ τέμνοντες, καὶ χωνεύοντες, καὶ τύπτοντες, καὶ ἐξ ἀτίμων πολλάκις σκευῶν, διὰ τέχνης τὸ σχῆμα μόνον ἀλλάξαντες, καὶ μορφοποιήσαντες, Θεοὺς ἐπονομάζουσιν; ὅπερ οὐ μόνον ἄλογον ἡγούμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ὕβρει τοῦ Θεοῦ γίνεσθαι, ὃς ἄρρητον δόξαν καὶ μορφὴν ἔχων, ἐπὶ φθαρτοῖς καὶ δεομένοις θεραπείας

prorſus, ac non eis tantum qui mille annorum decurſo ambitu durent, ut ille ait, cruciatibus torquendis. Quod ſi quis hoc incredibile vel impoſſibile eſſe dicat; ad nos error iſte attinet, non ad alium quemvis, dummodo re ipſa nihil iniqui admittere convincamur. Sed neque victimis multis & florum coronis colimus, quos homines effingentes & in templis collocantes, Deos cognominarunt; quandoquidem hæc anima carentia, & mortua eſſe novimus, & Dei formam non habere. Minime namque gentium talem Deum obtinere ſpeciem, qualem quidam dicunt honoris gratia per imitationem eſſe expreſſam; verum ſigna iſta illorum qui apparuerunt malorum dæmonum & nomina & formas referre ducimus. Quid enim opus eſt apud vos qui ſcitis, commemorare, quomodo artifices materiam tractent, polientes eam, & incidentes, & conflantes, & tundentes, & ex inhoneſtis ſæpenumero vaſis, figuram tantum arte ſua mutantes, & conformantes, atque exinde Deos cognominantes? Quam rem non modo præter rationem omnem eſſe, verum etiam cum contumelia Dei fieri ſtatuimus, cujus, ineffabilem claritatem & formam obtinentis, nomen rebus corruptioni obnoxiis & cura egentibus

NOTÆ.

1, 2. Ἀλλ' οὐχὶ χιλιονταετῆ περίοδον, ὡς ἐκεῖνος ἔφη, μόνον.] V. Plat. de Rep. lib. X. p. 761. & in Phædr. p. 1223. V. etiam eundem in Gorgia, p. 357, 8.

2—6. Εἰ μὲν οὖν ἄπιστον ἢ ἀδύνατον τοῦτο φήσει τις πρὸς ἡμᾶς, ἥδε ἡ πλάνη ἐστὶν ἄλλου πρὸς ἕτερον, μέχρις οὗ ἔργῳ μηδὲν ἀδικοῦντες ἐλεγχόμεθα.] Fruſtra conantur viri docti aliquem ex his ſeoſum exprimere. Lege, oc una quidem litera mutata, Εἰ μὲν οὖν ἄπιστον ἢ ἀδύνατον τοῦτο φήσει τις, πρὸς ἡμᾶς ἥδε ἡ πλάνη ἐστὶν, ἀλλ' οὐ πρὸς ἕτερον, μέχρις οὗ ἔργῳ μηδὲν ἀδικοῦντες ἐλεγχόμεθα, vel, ſi id magis placuerit, cum Sylburgio ἐλεγχοίμεθα. Arnobius, lib. II. p. 79, 80. *Sed ſtulte iſtud credimus. Quid ad vos? Ineptiſſime, fatue. Ubi vobis nocemus, vel quam vobis facimus aut irrogamus injuriam, ſi omnipotentem confidimus Deum habiturum eſſe rationem noſtri cum abire a corporibus cœperimus?* Athenagoras p. 136. Εἰ δέ τῳ λῆρος πολὺς δοκεῖ, τὸ σαπὲν καὶ διαλυθὲν καὶ ἀφανισθὲν σῶμα συστήσεσθαι πάλιν, κακίας μὲν οὐκ ἂν εἰκότως δόξαν ἀποφεροίμεθα διὰ τοῦτο οὐ πιστεύοντας, ἀλλ' εὐηθείας· οἷς γὰρ ἀπατῶμεν ἑαυτοὺς λόγοις ἀδικοῦμεν οὐδένα. Unde ſi quis putet hic pro μηδὲν ἀδικοῦντες legendum eſſe μηδένα ἀδικοῦντες, utatur jure ſuo, nos nihil amplius mutamus.

8. Τιμωμένους.] Τιμῶμεν οὓς legendum eſt. Perionius.

12, 3, 4. Οὐ γὰρ τοιαύτην ἡγούμεθα τὸν Θεὸν ἔχειν τὴν μορφήν.] Fruſtra Perionius ob ſequentia, ἀλλ' ἐκείνων &c. voluit legi: οὐ γὰρ ταῦτα ἡγούμεθα τοῦ Θεοῦ ἔχειν τὴν μορφήν. Neque coim advertit, hæc in parentheſi accipienda eſſe. Grabe.

tibus, inditur. Atque horum opifices impudicos, & omni pravitate, ne ſcelera eorum ſingulatim dinumeremus, obſitos eſſe certo ſcitis; & ancillas ſuas operis iſtiuſmodi adjutrices conſtuprare. O ſtuporem, homines impuros Deos, qui adorentur, fingere dici & transformare; & fanorum, in quibus reponuntur cuſtodes tales conſtituere: non proſpicientes nefas eſſe etiam cogitare aut dicere homines Deorum eſſe cuſtodes. Enimvero neque oblationibus materialibus, quæ ab hominibus præbeantur, Deum indigere, perſuaſum habemus, ipſum omnia largiri cernentes: illos autem eum ſolos probare didicimus, ac certo ſcimus & credimus, qui quæ illi inſunt bona imitantur, temperantiam, juſtitiam, hominum amorem, & quæcunque propria Dei ſunt, qui nullo nomine impoſito vocatur. Illum porro, cum bonus ſit, omnia in principio ex informi materia, hominum cauſa,

πράγμασιν ἐπονομάζεται). καὶ ὅτι οἱ τούτων τεχνῖται ἀσελγεῖς τε, καὶ πᾶσαν κακίαν, ἵνα μὴ καταριθμῶμεν, ἔχουσιν, ἀκριβῶς ἐπίστασθε· καὶ τὰς ἑαυτῶν παιδίσκας συνεργαζομένας φθείρουσιν. 58 ὢ τῆς ἐμβροντησίας, ἀνθρώπους ἀκολάστους, Θεοὺς εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι πλάσσειν λέγεσθε καὶ μεταποιεῖν, καὶ τῶν ἱερῶν ἔνθα ἀνατίθενται φύλακας τοιούτους καθιστάναι, μὴ συνορῶντας ἀθέμιτον καὶ τὸ νοεῖν ἢ λέγειν ἀνθρώπους Θεῶν εἶναι φύλακας. ἀλλ' οὐ δέεσθαι τῆς παρὰ ἀνθρώπων ὑλικῆς προσφορᾶς προσειλήφαμεν τὸν Θεὸν, αὐτὸν παρέχοντα πάντα ὁρῶντες· ἐκείνους δὲ προσδέχεσθαι αὐτὸν μόνον δεδιδάγμεθα, καὶ πεπείσμεθα, καὶ πιστεύομεν, τοὺς τὰ προσόντα αὐτῷ ἀγαθὰ μιμουμένους, σωφροσύνην, καὶ δικαιοσύνην, καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ ὅσα οἰκεῖα Θεῷ ἐστὶ, τῷ μηδενὶ ὀνόματι θετῷ καλουμένῳ. καὶ πάντα τὴν ἀρχὴν ἀγαθὸν ὄντα δημιουργῆσαι αὐτὸν ἐξ ἀμόρφου ὕλης δι' ἀνθρώπους

N O T Æ.

8. Λέγεσθε] Λέγεσθαι ſcribendum eſſe recte poſt H. Stephanum notavit Sylburgius. Grabe.

14. Προσειλήφαμεν] Προειλήφαμεν tam hic quam paulo poſt legendum eſſe bene monuit Sylburgius. Nam ita alibi quoque Juſtinus loquitur. Grabe.

14, 5. Αὐτὸν παρέχοντα πάντα ὁρῶντες.] Clem. Alex. p. 836. Δι' ἣν αἰτίαν οὐ θύομεν εἰκότως ἀνενδεεῖ τῷ Θεῷ, τῷ τὰ πάντα τοῖς πᾶσι παρεσχημένῳ.

15, 6. Ἐκείνους δὲ προσδέχεσθαι αὐτὸν μόνον.] Non eos qui ſacrificant, ſed qui recte & ex præſcripto rationis & virtutis vivunt.

19. Σωφροσύνην.] Aliter Themiſtius, Orat. I. p. 8. Ὁ δὲ ξύμπαντος κρατῶν βασιλεὺς (inquit) ΣΩΦΡΩΝ μὲν, ἢ καρτερικὸς, ἢ ἀνδρεῖος, ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ὀνομάζεται· τί γὰρ ἢ φοβερὸν αὐτῷ, πρὸς ὃ δεήσεται τῆς ἀνδρείας· ἢ ἐπίπονον, οὗ κρατήσει τῇ καρτερίᾳ; ποῖαι δὲ σωμάτων ἡδοναὶ, ὧν οὐχὶ ἁλίσκεται σωφροσύνῃ; Et ſane ſubabſurdi aliquid ſonare videtur σωφροσύνη Deo aſcripta. Verum ſimiliter, niſi fallor, locuti ſunt Stoici, aliique; & Juſtinus hoc falſorum Deorum intemperantiæ oppoſuiſſe videatur. Sic ſupra p. 56. Τοὺς ταῦτα πράξαντας δαίμονας οὐ μόνον μὴ Θεοὺς εἶναι φαμὲν, ἀλλὰ κακοὺς καὶ ἀνοσίους δαίμονας, οἳ οὐδὲ τοῖς ἀρετὴν ποθοῦσιν ἀνθρώποις τὰς πράξεις ὁμοίας ἔχουσιν· ἔνθενδε καὶ ἄθεοι κεκλήμεθα. καὶ ὁμολογοῦμεν τῶν ΤΟΙΟΥΤΩΝ νομιζομένων Θεῶν ἄθεοι εἶναι, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ ἀληθεστάτου, καὶ πατρὸς δικαιοσύνης καὶ ΣΩΦΡΟΣΥΝΗΣ καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ἀνεπιμίκτου τε κακίας, Θεοῦ. Arnobius lib. VI. p. 189, 90. *Ut enim noſcatis quid de iſto nomine ſentiamus, judicique ſimus cujus, exiſtimamus nos eos, ſi modo dii certi ſunt, — cunctarum eſſe debere perfecturumque virtutum*, ſapientes, juſtos, graves (ſi modo nulla eſt culpa quod eos laudibus accumulamus humanis) *inteſtinis pollentes bonis, — ab affectibus cunctis & cunctis perturbationibus liberos, non ira effervere, non ullis cupiditatibus excitari.*

24. Ἐξ ἀμόρφου ὕλης.] *E nihilo, & non ex informi materia.* Sin vertendum & legendum ſit, ut exemplar Græcum habet, omnia Deum in principio ex informi materia condidiſſe; non aliter id accipiendum erit de materia, quam Auguſtin. cap. 1. lib. 1. de Mirab. Scriptur. ſcripſit, quod eam ipſe prius ex nihilo condiderit Deus. Et fortaſſe S. Juſtino in Chriſtianiſmo adhuc ea adhæſit, quam in Platoniſmo imbiberat, de materia opinio. Langus. Hæc verba minime Juſtini Martyris eſſe, perſuaſum habuit Halloi-

θρώπους δεδιδάγμεθα, οἱ ἐὰν ἀξίους τῷ ἐκείνου βουλεύματι ἑαυτοὺς δι᾽ ἔργων δείξωσι, τῆς μετ᾽ αὐτοῦ ἀναστροφῆς καταξιωθῆναι προσειλήφαμεν συμβασιλεύοντας, ἀφθάρτους καὶ ἀπαθεῖς γενομένους. ὃν τρόπον γὰρ τὴν ἀρχὴν οὐκ ὄντας ἐποίησε, τὸν αὐτὸν ἡγούμεθα τρόπον διὰ τὸ ἑλέσθαι τοὺς αἱρουμένους τὰ αὐτῷ ἀρεστὰ, καὶ ἀφθαρσίας καὶ συνουσίας καταξιωθῆναι. τὸ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν γενέσθαι, οὐχ ἡμέτερον ἦν· τὸ δ᾽ ἐξακολουθῆσαι οἷς φίλον αὐτῷ αἱρουμένους δι᾽ ὧν αὐτὸς ἐδωρήσατο λογικῶν δυνάμεων, πείθει τε καὶ εἰς πίστιν ἄγει ἡμᾶς. καὶ ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων ἡγούμεθα εἶναι τῷ μὴ εἴργεσθαι ταῦτα μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ προτρέπεσθαι ἐπὶ ταῦτα. ὅπερ γὰρ οὐκ ἠδυνήθησαν οἱ ἀνθρώπειοι νόμοι πρᾶξαι, ταῦτα ὁ λόγος, θεῖος ὤν, εἰργάσατο, εἰ μὴ οἱ φαῦλοι δαίμονες κατεσκέδασαν πολλὰ ψευδῆ καὶ ἄθεα κατηγορήματα, σύμμαχον λαβόντες τὴν ἐν ἑκάστῳ κακὴν πρὸς πάντα καὶ ποικίλην φύσει ἐπιθυμίαν· ὧν οὐδὲν πρόσεστιν ἡμῖν. καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες βασιλείαν προσδοκῶντας ἡμᾶς, ἀκρίτως ἀνθρώπινον

cauſa, condidiſſe edocti ſumus; quos, ſi dignos ſe operibus illius conſilio & voluntati præſtiterint, converſatione cum illo dignatum iri ſcimus, cum illo ſimul regnantes, ac corruptionis perpeſſioniſque expertes factos. Quo enim modo eos cum non eſſent principio creavit; eodem modo putamus illum placita ipſius ſuopte arbitrio complexos immortalitate atque conſuetudine ſua donaturum eſſe. Nam ut principio exiſteremus, non noſtrum id fuit: ea vero ſequi quæ ipſi grata ſunt, eligentes ope rationis nobis ab ipſo donatæ, perſuadet nobis & ad fidem nos adducit. Et ex uſu omnium hominum eſſe arbitramur, ut ne hæc addiſcere prohibeantur, immo ut cohortatione ad ea incitentur. Nam qnod hnmanæ leges efficere nequiverunt, id Ratio, utpote quæ divina eſt, præſtitiſſet, niſi mali dæmones multa falſa & impia crimina contra nos ſparſiſſent (auxilio ejus, quæ unicuique ineſt, omnibus modis pravæ variæque natura concupiſcentiæ) quorum criminum nihil nobis adeſt. Ac vos regnum a nobis expectari audientes, citra judicium, humanum

N O T Æ.

Halloixius in vita Juſtini pag. 329. quod materiam Deo coæternam ſupponant. Atque in hunc quoque ſenſum ea accepit Langus; qui idcirco iſta abuſus eſt libertate, ut in verſione poneret, *e nihilo & non ex informi materia*; cum tamen ipſe mox in principio annotationis nimis prolixæ fateatur, verba Juſtini accipi poſſe de materia, quam Deus ipſe prius ex nihilo condiderit, informem ſcilicet; ex qua deinde omnes creaturas formaverit. Atque hanc S. Martyris ſententiam fuiſſe nullus dubito. GRABE. V. Cohort. ad Græc. p. 21, 2. Sapient. Solomonis xi. 17. Οὐ γὰρ ἠπόρει ἡ παντοδύναμός σου χεὶρ καὶ κτίσασα τὸν κόσμον ἐξ ἀμόρφου ὕλης ἐπιπέμψαι αὐτοῖς πλῆθος ἄρκτων ἢ θρασεῖς λέοντας.

2. Βουλεύματι.] Aptius fere βουλήματι. SYLBURG.

4. Προσειλήφαμεν.] Sylburgius & Grabius iterum *convenientius* putant προειλήφαμεν. Nos hic lectionem vulgatam facile ferimus (etſi conjecturæ Sylburgii favere videatur, quod mox ſequitur, verbum ἡγούμεθα) & interpretamur, *accepimus, edocti ſumus, didicimus.*

17. Τῷ] Ferme convenientius τό. SYLBURG.

18, 9, 20. Ὅπερ γὰρ οὐκ ἠδυνήθησαν οἱ ἀνθρώπειοι νόμοι πρᾶξαι, ταῦτα.] Pro ταῦτα congruentius cum Perionio legemus τοῦτο. SYLBURG.

21. Θεῖος ὤν.] F. Θεὸς ὤν. Paulo ante dixerat ἀνθρώπειοι νόμοι, unde forte ortum hoc θεῖος. Juſtinus infra p. 96. Ὃς καὶ λόγος πρωτότοκος ὢν τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸς ὑπάρχει.

27, 8. Βασιλείαν προσδοκῶντας ἡμᾶς.] Supra 3, 4, 5. τῆς μετ᾽ αὐτοῦ ἀναστροφῆς καταξιωθῆναι προσειλήφαμεν ΣΥΜΒΑΣΙΛΕΥΟΝΤΑΣ.

manum deſignari opinamini; cum nos Dei regnum, in quo cum eo regnaturi ſumus, dicamus: id quod ex eo quoque patet, quod ad inquiſitionem veſtram Chriſtianos nos eſſe confitemur, cum quidem mortis ſupplicium ei qui confiteatur propoſitum eſſe ſciamus. Si enim humanum expectaremus regnum, inficiaremur utique, ne occideremur; ac latere contenderemus, ut expectationis compotes fieremus: ſed quia ſpes noſtras non in rebus præſentibus fixas habemus, eos qui nos interficiunt nihil moramur; præſertim cum moriendum nobis eſſe ſciamus. Ad pacem vero conſervandam præ omnibus hominibus adjutores vobis ſumus & opitulatores; qui videlicet docemus, nullum apud Deum tectum eſſe poſſe aut maleficum, aut avarum, aut inſidiatorem, aut virtute præditum virum; atque unumquemque ad ſempiternam vel pœnam vel ſalutem pro factorum ſuorum meritis contendere. Nam ſi omnes homines hæc cognita haberent, haudquaquam profecto quiſquam pravitatem ad breve tempus amplecteretur, ad perennem ſe ignis condemnationem ire ſciens; ſed potius omnibus ſe modis cohiberet, & virtute condecoraret, ut ea quæ a Deo proveniunt bona conſequeretur, & ſuppli-

θρώπινον λέγειν ἡμᾶς ὑπειλήφατε, ἡμῶν τὴν μετὰ Θεοῦ λεγόντων, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἀνεταζομένους ὑφ' ὑμῶν ὁμολογεῖν εἶναι χριστιανοὺς, γινώσκοντες τῷ ὁμολογοῦντι θάνατον τὴν ζημίαν κεῖσθαι, φαίνεται. εἰ γὰρ ἀνθρώπινον βασιλείαν προσεδοκῶμεν, κἂν ἠρνούμεθα ὅπως μὴ ἀναιρώμεθα, 59
καὶ λανθάνειν ἐπειρώμεθα, ὅπως τῶν προσδοκωμένων τύχωμεν· ἀλλ' ἐπεὶ οὐκ εἰς τὸ νῦν τὰς ἐλπίδας ἔχομεν, ἀναιρούντων οὐ πεφροντίκαμεν, τοῦ καὶ πάντως ἀποθανεῖν ὀφειλομένου. ἀρωγοὶ δ' ὑμῖν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἐσμὲν πάντων μᾶλλον ἀνθρώπων, οἳ ταῦτα δοξάζομεν, ὡς λαθεῖν Θεὸν, κακόεργον, ἢ πλεονέκτην, ἢ ἐπίβουλον, ἢ ἐνάρετον, ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἕκαστον ἐπ' αἰωνίαν κόλασιν ἢ σωτηρίαν κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων πορεύεσθαι. εἰ γὰρ οἱ πάντες ἄνθρωποι ταῦτα ἐγίνωσκον, οὐκ ἄν τις τὴν κακίαν πρὸς ὀλίγον ᾑρεῖτο, γινώσκων πορεύεσθαι ἐπ' αἰωνίαν διὰ πυρὸς καταδίκην, ἀλλ' ἐκ παντὸς τρόπου ἑαυτὸν συνεῖχε καὶ ἐκόσμει ἀρετῇ, ὅπως τῶν παρὰ Θεοῦ τύχῃ ἀγαθῶν, καὶ τῶν

N O T Æ.

4, 5. Γινώσκοντες.] Nota nominativum cum infinitivo contra morem ſolitum. SYLBURG.

11. Ουκ εἰς τὸ νῦν τὰς ἐλπίδας ἔχομεν.] F. τὰ νῦν.

12, 13. Αναιρούντων οὐ πεφροντίκαμεν, τοῦ καὶ πάντως ἀποθανεῖν ὀφειλομένου.] H. Stephanus poſt τοῦ addit θανάτου. Alii fortaſſe argutiores legent ἀναιρούντων οὐ πεφροντίκαμεν τὸ καὶ πάντως ἀποθανεῖν ὀφειλόμενον. Nos nihil mutamus. Notum illud Euripidis,

Βροτοῖς ἅπασι κατθανεῖν ὀφείλεται.

Juſtinus infra p. 91. (quem locum Sylburgius quoque indicavit) Ου γὰρ δεδοίκαμεν θάνατον, τοῦ πάντως ἀποθανεῖν ὁμολογουμένου. *Sed utroque loco vocem* παντὸς *ob proximam* πάντως *ab imperito ſcriba omiſſam conjicit* Grabius *ex Apologia altera poſt medium* (p. 49.) *ubi ait*, εἰ μὴ πάντως παντὶ γεννωμένῳ καὶ θανεῖν ὠφείλετο. Jam dixi tibi Grabii conjecturam eſſe hanc. Si hominem recte noris, non opus eſt plura dicere.

13, 4, 5, 6. Αρωγοὶ δ' ὑμῖν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἐσμὲν πάντων μᾶλλον ἀνθρώπων.] Adeo non regnum affectamus, aut novis rebus ſtudemus (quod temere ſuſpicamini) ut etiam auxilio vobis magno ſimus in adminiſtrando orbis veſtri imperio.

1, 2. Ου

κολαστηρίων ἀπηλλαγμένος εἴη. οὐ γὰρ διὰ τοὺς ὑφ' ὑμῶν κειμένους νόμους καὶ κολάσεις πειρῶν) λανθάνειν ἀδικοῦντες· ἀνθρώπους δ' ὄντας λανθάνειν ὑμᾶς δυνατὸν ἐπιστάμενοι ἀδικοῦσιν· εἰ ἔμαθον καὶ ἐπείσθησαν Θεὸν ἀδύνατον εἶναι λαθεῖν τι, οὐ μόνον πραττόμενον, ἀλλὰ καὶ βουλευόμενον, κἂν διὰ τὰ ἐπικείμενα ἐκ παντὸς τρόπου κόσμιοι ἦσαν, ὡς καὶ ἡμεῖς συμφήσετε. ἀλλ' ἐοίκατε δεδιέναι μὴ πάντες δικαιοπραγήσωσι, καὶ ὑμεῖς οὓς κολάζετε ἔτι οὐκ ἕξετε· δημίων δ' ἂν εἴη τὸ τοιοῦτον ἔργον, ἀλλ' οὐκ ἀρχόντων ἀγαθῶν. πεπείσμεθα δ' ἐκ δαιμόνων φαύλων, οἳ καὶ παρὰ τῶν ἀλόγως βιούντων αἰτοῦσι θύματα καὶ θεραπείας, καὶ ταῦτα, ὡς προέφημεν, ἐνεργεῖσθαι· ἀλλ' οὐχ ὑμᾶς, οἵ γε εὐσεβείας καὶ φιλοσοφίας ὀρέγεσθε, ἄλογόν τι πρᾶξαι ὑπειλήφαμεν. εἰ δὲ καὶ ὑμεῖς ὁμοίως τοῖς ἀνοήτοις τὰ ἔθη πρὸ τῆς ἀληθείας τιμᾶτε, πράττετε ὃ δύνασθε· τοσοῦτον δὲ δύνανται καὶ ἄρχοντες πρὸ τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ λῃσταὶ ἐν ἐρημίᾳ. ὅτι δ' οὐ καλλιερήσετε ὁ λόγος ἀποδείκνυσιν, οὐ βασιλικώτατον καὶ δικαιότατον ἄρχοντα, μετὰ τὸν γεννήσαντα Θεόν, οὐδένα οἴδαμεν ὄντα. ὃν

ſuppliciorum tormenta evaderet. Qui enim propter leges & pœnas a vobis conſtitutas contendunt latere injuſte agentes (quoniam vero ſciunt fieri poſſe ut vos, utpote qui homines eſtis, lateant, injuſte agunt) ſi edocti eſſent & perſuaſum haberent, impoſſibile eſſe, Deum celare quidquam, nedum factorum ſed ne cogitatorum quidem; vel propter impendentes pœnas omnino eſſent in officio, ſicuti & ipſi nobis ſuffragabimini. Sed metuere videmini, ne univerſi quæ juſta ſunt faciant, & vos, quos puniatis, non habeatis. Carnificum vero hoc fuerit, non principum bonorum. Perſuaſum autem nobis eſt, opera malorum dæmonum, qui etiam ab iis qui præter rationem vitam degunt hoſtias & cultum flagitant, & hæc quoque, ut ante diximus, fieri. Cæterum vos qui pietatem & philoſophiam conſectamini, contra rationem quidquam agere non arbitramur. Sin vos etiam æque atque inſipientes homines, veritati conſuetudinem anteponitis, facite quod poteſtis. Tantum autem poſſunt principes opinionem veritati præferentes, quantum latrones in ſolitudine. Non litaturos autem vos eſſe ſacris ejuſcemodi operantes, Ratio & Verbum ipſum demonſtrat, quo principem imperio digniorem & juſtiorem, ſecundum parentem Deum, novimus neminem. Quemadmodum

N O T Æ.

1 & ſeqq. Ου γὰρ διὰ τοῦ &c.] Inepta hæc ſunt & falſa. Lege, Οἱ γὰρ διὰ τοὺς ὑφ' ὑμῶν κειμένους νόμους καὶ κολάσεις πειρῶν) λανθάνειν ἀδικοῦντες (ἀνθρώπους δ' ὄντας λανθάνειν ὑμᾶς δυνατὸν ἐπιστάμενοι ἀδικοῦσιν) εἰ ἔμαθεν &c. Particula δὲ, adverſativa, uti grammatici loquuntur, exiſtimata, origo fuit hujus tam fœdæ depravationis; ſaltem cauſa fuit cur tam diu delituerit.

10. Ως καὶ ἡμεῖς συμφήσετε.] Non eſt dubium quin legendum ſit ὑμεῖς, aut ἡμῖν. Perionius. Ego rejecta poſteriori lectione priorem amplector. Grabe.

12. Κολάζετε.] Ita habet R. Stephani editio: pro quo Sylburgius poſuit κολάσετε, quod præſens ipſi minus aptum videretur, ut in notis indicavit. Grabe.

28,9,30. Ου βασιλικώτατον καὶ δικαιότατον ἄρχοντα, μετὰ τὸν γεννήσαντα Θεόν, οὐδένα οἴδαμεν ὄντα.] Pro οὐ omnino

modum enim in patrum paupertatem, aut morbos, aut ignominiam ſuccedere ſubterfugiunt omnes: ita quæ ratio ſequi vetat, qui mente præditus eſt non ſequetur. Omnia hæc ita futura eſſe prædixiſſe affirmo doctorem noſtrum, Deique omnium parentis ac domini filium & apoſtolum ſive legatum, Jeſum Chriſtum, a quo etiam Chriſtiani nominari habuimus. Unde & de certitudine doctrinarum ab eo promulgatarum omnium confirmamur, quandoquidem ad rem conferri manifeſto conſtat, quæcunque ille prædicere occupavit; quod certe Dei eſt opus: prius ſcilicet promulgare quidquam quam fiat, atque ita factum exhiberi, ſicut eſt prædictum.

γὰρ τρόπον διαδέχεσθαι πενίας, ἢ πάθη, ἢ ἀδοξίας πατρικὰς ὑφαιρεῖται πάντες, οὕτως καὶ ὅσα ἂν ἀπαγορεύσῃ ὁ λόγος μὴ δεῖν αἱρεῖσθαι, ὁ νουνεχὴς οὐχ αἱρήσεται. γενήσεσθαι ταῦτα πάντα προεῖπε, φημὶ, ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος καὶ τοῦ πατρὸς πάντων καὶ δεσπότου Θεοῦ υἱὸς καὶ ἀπόστολος ὢν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀφ' οὗ καὶ τὸ Χριστιανοὶ ἐπονομάζεσθαι ἐσχήκαμεν. ὅθεν καὶ βέβαιοι γινόμεθα πρὸς τὰ δεδιδαγμένα ὑπ' αὐτοῦ πάντα, ἐπειδὴ ἔργῳ φαίνεται γινόμενα, ὅσα φθάσας γενέσθαι προεῖπεν, ὅπερ Θεοῦ ἔργον ἐστί· πρὶν ἢ γενέσθαι εἴπε, καὶ οὕτως δειχθῆναι γινόμενον ὡς προείρηται.

Ac potuiſſemus nos quidem in his acquieſcentes nihil amplius addere; conſiderato, juſta nos & vera petere: ſed quoniam novimus, a-

nimum

Ἦν μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τούτοις παυσαμένους μηδὲν προστιθέναι, λογισαμένους ὅτι δίκαιά τε καὶ ἀληθῆ ἀξιοῦμεν· ἀλλ' ἐπεὶ γνωρίζομεν

οὐ ῥᾷον

N O T Æ.

nino leg. cum Lango οὐ. Hæc autem ſuperlativa, ex abſurda Atticorum elegantia, ponuntur pro comparativis. Sic in Cohortatione Moſem πάντων τῶν ἔξωθεν συγγραφέων πρεσβύτατον eſſe ſæpe dicit. Sic omnes Attici. Quod cum ignoraret, qui nihil ſe ignorare dudum ſibi per ſummam ignorantiam perſuaſit, Phileleutherus Lipſienſis, in hoc verſu Philemonis,

Θανεῖν ἄριστόν ἐστιν ἢ ζῆν ἀθλίως,

iſtud ἄριστον ἢ, *optimum quam*, ita enim vertit, ferre non potuit, atque ideo legit οὐ ζῆν ἀθλίως. Nempe in opere extemporali quandoque per nimiam feſtinationem ſalva exiſtimatione viro ταχυγραφοῦντι labi licere æquum eſt. Tu vero, lector, ſi hic unquam cujuſquam ſive famæ ſive fortunis pepercit, ei parce, & crede Emendationes has in Fragmenta Menandri & Philemonis *una alterave diecula ei natas eſſe* qui ante viginti annos fragmenta omnium græcorum poetarum *edere conſtituerat*, quique ex eo tempore, quicquid habebat otii ab Horatio commaculando & nobiliſſimo collegio perdendo, id fere omne contriverat in excogitandis emendationibus quas olim, ſicubi occaſio ferret, ex adverſariis ſuis *extempore* deſeriberet. Contumelias, maledicta, illiberales jocos, quibus iſtas emendationes condire voluit homo facetus, revera eum extempore, nulloque labore, ut ferebat natura, ſcripſiſſe non nego.

1, 2, 3. Διαδέχεσθαι πενίας, ἢ πάθη, ἢ ἀδοξίας πατρικὰς ὑφαιρεῖται πάντες.] Iſtud πάθη Langus vertit *ærumnam*; Perionius, *mala*; nos, *morbos*. Alexander Aphrod. Probl. I. 2. Φαλακροῦνται γὰρ διὰ γένους διαδοχὴν, ὥσπερ καὶ ποδαγρῶσι, καὶ ἄλλα ΠΑΘΗ κατὰ συγγένειαν ΔΙΑΔΕΧΕΤΑΙ τὰ τικτόμενα. Cic. Tuſc. III. 4. *Græci* πάθη *appellant, ego poteram morbos, & id verbum eſſet e verbo.*

8. Ἀπόστολος.] Ita & Heb. iii. 1. appellatur, quod a Deo Patre in hunc mundum miſſus fuerit. Grabe.

15. Εἴπε.] Mallem infinitivum εἰπεῖν legi, quem cum Lango in verſione expreſſi. Grabe.

1—6. Ον

οὐ ῥᾷον ἀγνοίᾳ κατεχομένην ψυχὴν συντόμως μεταβάλλειν, ὑπὲρ τοῦ πεῖσαι τοὺς φιλαλήθεις μικρὰ προσθεῖναι προεθυμήθημεν, εἰδότες ὅτι οὐκ ἀδύνατον ἀληθείας παρατεθείσης ἄγνοιαν φυγεῖν. ἄθεοι μὲν οὖν ὡς οὐκ ἐσμὲν, τὸν δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς σεβόμενοι, ἀνενδεῆ αἱμάτων καὶ σπονδῶν καὶ θυμιαμάτων, ὡς ἐδιδάχθημεν, λέγοντες, λόγῳ εὐχῆς καὶ εὐχαριστίας ἐφ' οἷς προσφερόμεθα πᾶσιν, ὅση δύναμις, αἰνοῦντες· μόνην ἀξίαν αὐτοῦ τιμὴν ταύτην παραλαβόντες, τὸ τὰ ὑπ' ἐκείνου εἰς διατροφὴν γενόμενα, οὐ πυρὶ δαπανᾶν, ἀλλ' ἑαυτοῖς καὶ τοῖς δεομένοις προσφέρειν, ἐκείνῳ δὲ εὐχαρίστους ὄντας διὰ λόγου πομπὰς καὶ ὕμνους πέμπειν, ὑπέρ τε τοῦ γεγονέναι, καὶ τῶν εἰς εὐρωστίαν πόρων πάντων, ποιοτήτων μὲν γενῶν, καὶ μεταβολῶν ὡρῶν· καὶ τοῦ πάλιν ἐν ἀφθαρσίᾳ γενέσθαι διὰ πίστιν τὴν ἐν αὐτῷ αἰτήσεις πέμποντες, τίς σωφρονῶν οὐχ ὁμολογήσει; τὸν διδάσκαλόν τε τούτων γενόμενον ἡμῖν, καὶ εἰς τοῦτο γεννηθέντα Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, τοῦ γενομένου ἐν Ἰουδαίᾳ ἐπὶ χρόνοις Τιβερίου Καίσαρος ἐπιτρόπου, υἱὸν αὐτοῦ τοῦ ὄντως Θεοῦ μαθόντες, καὶ ἐν δευτέρᾳ χώρᾳ ἔχοντες, πνεῦμά τε προφητικὸν ἐν τρίτῃ τάξει ὅτι μετὰ λό-

nimum ignoratione obſeſſum non facile ſtatim mutari; ad veritatis amatores perſuadendos pauca adjicere in animum induximus, cognitum habentes non impoſſibile eſſe, veritate propoſita ignorationem profligare. Atque Atheos quidem nos non eſſe, qui univerſitatis conditorem colimus, minime illum ſanguine & libationibus & ſuffimentis (quemadmodum eruditi ſumus) indigere aſſeverantes; & precationis gratiarumque actionis ratione pro omnibus quibus alimur, quantum facultatis noſtræ eſt, laudamus, cum hunc ſolum honorem illo dignum eſſe acceperimus, ea quæ ab illo ad alimentum ſunt creata, non igne conſumere, ſed nobis ipſis & indigentibus offerre, illi autem gratos nos exhibentes, rationales pompas & hymnos celebrare atque decantare, pro creatione, omnibuſque quæ ad valetudinem firmam conducunt, qualitatibus rerum & temporum viciſſitudine; & ut vitam corruptioni non obnoxiam poſtliminio recipiamus propter eam quæ nobis in illum eſt fidem, preces profundimus; quis ſanus non fatebitur? Eumque qui horum nobis magiſter fuit, & in hoc ipſum natus eſt, Jeſum Chriſtum, qui ſub Pontio Pilato Judææ, Tiberii Cæſaris temporibus, procuratore crucifixus eſt, veri Dei filium eum eſſe edocti, & ſecundo loco habentes, ac Spiritum Propheticum tertio ordine, nos cum ratione

N O T Æ.

1—6. Οὐ ῥᾷον ἀγνοίᾳ κατεχομένην ψυχὴν —— ἄγνοιαν φυγεῖν] Hæc imitatus eſt, imo verbatim fere deſcripſit, Irenæus lib. III. adverſus Hæreſes cap. 2. p. 200. col. 2. lin. 18. —— *Si non facile eſt ab errore apprehenſam reſipiſcere animam, ſed non omnino impoſſibile eſt errorem effugere appoſita veritate.* GRABE.

23,4. Αἰνοῦντες.] F. αἰτοῦντες.

30,1. Υἱὸν αὐτοῦ τοῦ ὄντως Θεοῦ.] F. υἱὸν αὐτὸν τοῦ ὄντως ὄντος Θεοῦ. Sed nihil muto.

1. Ἀποδεί-

tione colere demonſtrabimus. In hoc enim inſaniam nobis objiciunt, ſecundum nos locum poſt incommutabilem ac ſempiternum Deum & parentem omnium homini crucifixo deferre dicentes; ignorantes hujus rei myſterium, quod dum vobis exponimus, ut animis attentis audiatis, vos hortamur. Prædicimus namque cavendum vobis eſſe, ne ante incuſati a nobis dæmones vos ſeducant, & prorſus a legendis & percipiendis, hiſce quæ dicuntur, avertant. Contendunt enim ſummopere habere vos ſervos & adminiſtros, atque aliquando quidem per inſomnia, nonnunquam vero per magicas præſtigias omnes in poteſtatem redigunt, qui de ſalute ſua nihil plane ſunt ſoliciti; quemadmodum & nos ratione & Verbo perſuaſi, ab illis quidem deſcivimus, ſingularem vero & ingenitum Deum per filium ſequimur: & qui olim ſtupris gaudebamus, nunc caſtitatem ſolam complectimur: qui magicis artibus utebamur, bono & ingenito Deo nos dedicavimus. Qui pecuniarum & poſſeſſionum conquirendarum vias præ rebus omnibus adamabamus, nunc etiam ea quæ habemus in commune conferimus, & cum indigentibus quibuſque communicamus: qui odiis & cædibus mutuis inter nos graſſabamur, & cum eis qui tribules noſtri non eſſent, propter inſtituta, convictum non habebamus, nunc a Chriſti apparitione familiariter ſimul vivimus, & pro inimicis oramus, eoſque qui nos injuria oderunt, ſuaſione flectere

γου τιμῶμεν, ἀποδείξομεν. ἐνταῦθα γὰρ μανίαν ἡμῶν καταφαίνονται, δευτέραν χώραν μετὰ τὸν ἄτρεπτον 61
καὶ ἀεὶ ὄντα Θεὸν, καὶ γεννήτορα τῶν ἁπάντων, ἀνθρώπῳ σταυρωθέντι διδόναι ἡμᾶς λέγοντες, ἀγνοοῦντες τὸ ἐν τούτῳ μυστήριον ᾧ προσέχειν ὑμᾶς, ἐξηγουμένων ἡμῶν, προτρεπόμεθα. προλέγομεν γὰρ ὑμῖν φυλάξασθαι μὴ οἱ προδιαβεβλημένοι ὑφ' ἡμῶν δαίμονες ἐξαπατήσωσιν ὑμᾶς, καὶ ἀποτρέψωσι τοῦ ὅλως ἐντυχεῖν καὶ συνεῖναι τὰ λεγόμενα· ἀγωνίζονται γὰρ ἔχειν ὑμᾶς δούλους καὶ ὑπηρέτας, καὶ ποτὲ μὲν δι' ὀνείρων ἐπιφανείας, ποτὲ δ' αὖ διὰ μαγικῶν στροφῶν χειροῦνται πάντας τοὺς οὐκ ἔσθ' ὅπως ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἀγωνιζομένους· ὃν τρόπον καὶ ἡμεῖς, μετὰ τὸ τῷ λόγῳ πεισθῆναι, ἐκείνων μὲν ἀπέστημεν, Θεῷ δὲ μόνῳ τῷ ἀγεννήτῳ διὰ τοῦ υἱοῦ ἑπόμεθα, οἱ πάλαι μὲν πορνείαις χαίροντες, νῦν δὲ σωφροσύνην μόνην ἀσπαζόμενοι· οἱ δὲ καὶ μαγικαῖς τέχναις χρώμενοι, ἀγαθῷ καὶ ἀγεννήτῳ Θεῷ ἑαυτοὺς ἀνατεθεικότες· χρημάτων δὲ καὶ κτημάτων οἱ πόρους παντὸς μᾶλλον στέργοντες, νῦν καὶ ἃ ἔχομεν εἰς κοινὸν φέροντες, καὶ παντὶ δεομένῳ κοινωνοῦντες· οἱ μισάλληλοι δὲ καὶ ἀλληλοφόνοι, καὶ πρὸς τοὺς οὐχ ὁμοφύλους διὰ τὰ ἔθη καὶ ἑστίας κοινὰς μὴ ποιούμενοι νῦν μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ, ὁμοδίαιτοι γινόμενοι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐχόμενοι, καὶ τοὺς ἀδίκως μισοῦντας πεί-

N O T Æ.

1. Ἀποδείξομεν.] Hanc demonſtrationem, variis digreſſionibus impeditus, & ut quidque in mentem venit, ita cartæ committens, non incipit ante p. 68.

8. Προ

θεῖν πειρώμενοι, ὅπως οἱ κατὰ τὰς τοῦ Χριστοῦ καλὰς ὑποθημοσύνας βιώσαντες, εὐέλπιδες ὦσι σὺν ἡμῖν τῆς αὐτῆς παρὰ τοῦ πάντων δεσπόζοντος Θεοῦ τυχεῖν. ἵνα δὲ μὴ σοφίζεσθαι ὑμᾶς δόξωμεν, ὀλίγων τινῶν τῶν παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ διδαγμάτων ἐπιμνησθῆναι καλῶς ἔχειν πρὸ τῆς ἀποδείξεως ἡγησάμεθα, καὶ ὑμέτερον ἔστω, ὡς δυνατῶν βασιλέων, ἐξετάσαι εἰ ἀληθῶς ταῦτα δεδιδάγμεθα καὶ διδάσκομεν. Βραχεῖς δὲ καὶ σύντομοι παρ' αὐτοῦ λόγοι γεγόνασιν, οὐ γὰρ σοφιστὴς ὑπῆρχεν, ἀλλὰ δύναμις Θεοῦ ὁ λόγος αὐτοῦ ἦν. περὶ μὲν οὖν σωφροσύνης τοσοῦτον εἶπεν, Ὃς ἂν ἐμβλέψῃ γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσε τῇ καρδίᾳ παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ, Εἰ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτόν· συμφέρει γάρ σοι μονόφθαλμον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἢ μετὰ τῶν δύο πεμφθῆναι εἰς τὸ αἰώνιον

tere conamur, ut ſecundum honeſta Chriſti præcepta vitam agentes bonam ſpem habeant eadem ſe nobiſcum a Deo omnium dominatore conſecuturos. Ne autem vos decipere videamur, paucas quaſdam ipſius Chriſti doctrinas recte nos ante demonſtrationem commemoraturos eſſe putavimus; ac veſtrum ſit, qui potentes eſtis imperatores, an vere riteque iſta docti ſimus & doceamus, diſpicere. Breves autem & compendioſi fuere ejus ſermones; non enim ſophiſta erat, ſed virtus Dei, ſermo ejus fuit. Itaque de caſtitate hoc dixit, *Qui inſpexerit mulierem ad concupiſcendum eam, jam adulterium commiſit in corde ſuo coram Deo.* Et, *Si oculus tuus dexter offendiculo tibi fuerit, erue eum; expedit enim tibi, luſcum te potius ingredi in regnum cœlorum, quam duos habentem oculos mitti in ignem*

Matth. v. 28.

Matth. v. 29. xviii. 9. Marc. ix. 47.

NOTÆ.

8, 9. Πρὸ τῆς ἀποδείξεως.] Quam ſcilicet ſupra promiſerat, p. 19, 20.

9—12. Καὶ ὑμέτερον ἔστω, ὡς δυνατῶν βασιλέων, ἐξετάσαι εἰ ἀληθῶς ταῦτα δεδιδάγμεθα καὶ διδάσκομεν.] Henricus Stephanus *pro* ὡς δυνατῶν *ſcribendum cenſet* ὡς δὴ σοφῶν. Et quidem ſi verba ſequentia ita intelligamus, ut ea intellexiſſe videtur Langus, omnino legendum erit σοφῶν, quod quivis facile viderit. Ut enim quis præcepta Chriſtianæ religionis examinare, & ad rationis & veritatis normam exigere poſſit, non potentia, ſed ſapientia, opus eſt. Verum cum verbum ἀληθῶς pari minimum jure *revera* hic ſignificare poſſit, cumque ſenſum poſtulare videantur verba a quibus hanc digreſſionem orditur, nimirum, ἵνα δὲ μὴ σοφίζεσθαι ὑμᾶς δόξωμεν, cumque Juſtinus ad reprehendendos, ne quid gravius dicam, quam laudandos aut conciliandos imperatores multo fuerit proclivior; equidem non video ſatis cauſæ cur quicquam mutetur. Si quis autem dixerit non requiri poteſtatem imperatoriam ut recte judicetur utrum doctrina Chriſti Chriſtianorumque talis ſit qualem eam videri Chriſtiani velint necne, ſed quemvis ſive privatus ſive cum poteſtate & imperio ſit, ſatis eſſe ad eam rem idoneum, eſt id quidem verum, non obſtat tamen quo minus recepta lectio retineatur. Cum enim omnes ſectæ hoc habeant, ut dogmata ſua, ſicubi opus ſit, fucent, diſſimulent, negent, fieri facile poteſt, & ſæpe fit, ut alios fallant; eum autem qui cum ſummo imperio eſt, ſi verum inveſtigare voluerit, fallere nullo modo poſſunt. Id quod ad defendendam lectionem vulgatam fortaſſe ſatis eſt. Veruntamen nihil ſtatuimus.

12, 3, 4. Βραχεῖς δὲ καὶ σύντομοι παρ' αὐτοῦ λόγοι γεγόνασιν· οὐ γὰρ σοφιστὴς ὑπῆρχε.] Nota ſophiſtarum loquacitas. V. Ludovici Creſollii Theat. Rhet. V. 11. & Clem. Alex. Strom. I. 3. p. 328, 9.

14, 5. Ἀλλὰ δύναμις Θεοῦ.] Videtur S. Martyr alluſiſſe ad verba Apoſtoli 1 Cor. i. 24. Grabe.

17. Ὃς ἂν ἐμβλέψῃ.] Tam hic, quam in ſequentibus, non ipſa Chriſti verba, prout in ſacro evangeliorum codice extant, exacte per omnia recitare; ſed ſententiam aliquando eorum imperatoribus ethnicis tradere, S. Martyri commodum viſum fuit. Grabe.

Matth. v. 32. Luc. xvi. 18. *nem æternum.* Et, *Qui repudiatam a viro altero duxerit, adulterium committit.* Matth xix. 11, 12. Et, *Sunt quidam qui facti ſunt eunuchi ab hominibus, ſunt & qui eunuchi nati ſunt, ſunt vero etiam qui ſeipſos caſtraverunt propter regnum cœlorum: verum non omnes hoc capiunt.* Adeo ut apud doctorem noſtrum peccatores ſint & ii qui ex legibus humanis ſecundas nuptias contrahunt, & qui fœminam intuentur ad concupiſcendam eam. Non enim tantum qui adulterium reipſa committit, ab eo rejicitur, ſed etiam adulterium committere volens; videlicet quod non opera ſolum, verum cogitationes quoque manifeſtæ Deo ſint. Et multi ſexus utriuſque & ſexaginta & ſeptuaginta nati annos, qui a pueris diſciplinam Chriſti ſunt affectati, incorrupti permanent: & glorior me per omne genus hominum tales commonſtrare poſſe. Quid enim innumerabilem eorum dicam multitudinem qui ex intemperantia ad frugem bonam converſi ſunt, & hæc perdidicerunt? Non enim juſtos, neque caſtos, ad pœnitentiam vocavit Chriſtus, ſed

Matth. ix. 13. Marc. ii. 7. Luc. v. 32. impios, & incontinentes, & injuſtos. Sic enim inquit: *Non veni vocatum*

ώνιον πῦρ. Καὶ, Ὃς γαμεῖ ἀπο- 62
λελυμένην ἀφ' ἑτέρου ἀνδρὸς, μοιχᾶται. Καὶ, Εἰσί τινες οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· εἰσὶ δὲ οἱ ἐγεννήθησαν εὐνοῦχοι· εἰσὶ δὲ οἱ εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· πλὴν οὐ πάντες τοῦτο χωροῦσιν. ὥσπερ καὶ οἱ νόμῳ ἀνθρωπίνῳ διγαμίας ποιούμενοι, ἁμαρτωλοὶ παρὰ τῷ ἡμετέρῳ διδασκάλῳ εἰσὶ, καὶ οἱ προσβλέποντες γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς. οὐ γὰρ μόνον ὁ μοιχεύων ἔργῳ ἐκβέβληται παρ' αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ὁ μοιχεῦσαι βουλόμενος· ὡς οὐ τῶν ἔργων φανερῶν μόνον τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνθυμημάτων. καὶ πολλοί τινες καὶ πολλαὶ, ἑξηκοντοῦται καὶ ἑβδομηκοντοῦται, οἳ ἐκ παίδων ἐμαθητεύθησαν τῷ Χριστῷ, ἄφθοροι διαμένουσι· καὶ εὔχομαι κατὰ πᾶν γένος ἀνθρώπων τοιούτους δεῖξαι. τί γὰρ καὶ λέγομεν τὸ ἀναρίθμητον πλῆθος τῶν ἐξ ἀκολασίας μεταβαλόντων καὶ ταῦτα μαθόντων; οὐ γὰρ τοὺς δικαίους, οὐδὲ τοὺς σώφρονας, εἰς μετάνοιαν ἐκάλεσεν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ἀκολάστους, καὶ ἀδίκους. Εἶπε δὲ οὕτως, Οὐκ ἦλθον κα-

N O T Æ.

8 & ſeqq. Ὥσπερ καὶ οἱ νόμῳ ἀνθρωπίνῳ διγαμίας ποιούμενοι &c.] Langus, *Et ſicut legibus humanis duplex contrahentes matrimonium (uno ſcilicet eodemque tempore) ſic etiam apud doctorem noſtrum fœminam inſpicientes ad concupiſcendum eam, peccatores ſunt.* Quam verſionem multis de cauſis probare non poſſum. Si ſanus eſt locus, Juſtini ſententia, etſi non nimis commode enunciata, ea videtur eſſe ad quam verſionem Langi refinximus. Οἱ νόμῳ ἀνθρωπίνῳ διγαμίας ποιούμενοι ſunt qui poſt divortia ſecundas nuptias, legibus humanis non vetitas, contrahunt, quæ Grabii quoque & Perionii ſententia fuiſſe videtur.

12—15. Οὐ γὰρ μόνον ὁ μοιχεύων ἐκβέβληται παρ' αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ὁ μοιχεῦσαι βουλόμενος.] Hæc deſcripſit Irenæus lib. 2. cap. 56. pag. 187. col. 1. lin. 5. *Apud quem* (Dominum) *non ſolum qui mœchatur, expellitur, ſed & qui mœchari vult:* ubi vide annotata. GRABE.

24—28. Οὐ γὰρ τοὺς δικαίους, οὐδὲ τοὺς σώφρονας, εἰς μετάνοιαν ἐκάλεσεν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀκολάστους καὶ ἀδίκους.] "Mirum vero (inquiet aliquis ex criticis ſagacioribus) "ſi non vocaverit bonos ad pœnitentiam, quibus utique pœnitentia nihil opus erat. Poteſtne aliquid dici vel fingi ſtupidius? Juſtini putas hoc facinus eſſe, an librarii? Quid ſtas, quid dubitas, quid hæſitas? Nonne verba Lucæ, οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, quæ Juſtinus continuo ſubjungit, aperte docent iſta εἰς μετάνοιαν locum non ſuum occupaſſe, & ad priſtinam ſedem eſſe detrudenda? Ceſſas Lucæ recte monenti parere? Aut plus apud te valebit inepti librarii, quam "ſancti

λέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. θέλει γὰρ ὁ πατὴρ ὁ οὐράνιος τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἢ τὴν κόλασιν αὐτοῦ. περὶ δὲ τοῦ στέργειν ἅπαντας ταῦτα ἐδίδαξεν, Εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τί καινὸν ποιεῖτε; καὶ γὰρ οἱ πόρνοι τοῦτο ποιοῦσιν. ἐγὼ δὲ ὑμῖν λέγω, εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν, καὶ ἀγαπᾶτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, καὶ εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμῖν, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. εἰς δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις, καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν ποιεῖν ταῦτα ἔφη, Παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε, καὶ τὸν βουλόμενον δανείσασθαι, μὴ ἀποστραφῆτε. εἰ γὰρ δανείζετε παρ' ὧν ἐλπίζετε λαβεῖν, τί καινὸν ποιεῖτε; τοῦτο καὶ οἱ τελῶναι ποιοῦσιν. ὑμεῖς δὲ μὴ θησαυρίζετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σὴς καὶ βρῶσις ἀφανίζει, καὶ λῃσταὶ διορύσσουσι· θησαυρίζετε δὲ ἑαυτοῖς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου οὔτε σὴς, οὔτε βρῶσις ἀφανίζει. τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἂν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσῃ; ἢ τί δώσει αὐτῆς ἀντάλλαγμα; θησαυρίζετε οὖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου οὔτε σὴς οὔτε βρῶσις ἀφανίζει. Καὶ, Γίνεσθε

tum juſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Peccatoris namque pœnitentiam mavult quam pœnam Cœleſtis Pater. De omnibus autem hominibus diligendis, hæc docuit. *Si* Matth v. 46. Luc.
diligitis eos qui vos diligunt, quid vi. 32.
novi facitis? hoc enim & fornicatores faciunt. Ego vero dico vobis: Matth. v. 44. Luc.
orate pro inimicis veſtris, & diligite vi. 27, 8.
eos qui odio vos proſequuntur, & bene precemini devoventibus vos, & orate pro iis qui lædunt vos. De communicatione porro facultatum cum egentibus, & quod nihil ſit ad gloriam aucupandam faciendum, hæc præcepit. *Omni petenti date,* Matth. v. 42. Luc.
& mutuo ſumere volentem ne averſemini. vi. 30.
Si namque mutuo eis datis a Luc. vi. 34.
quibus vos recepturos ſperatis, quid novi facitis? faciunt hoc & publicani. Vos autem ne vobis theſauros re- Matth. vi. 19, 20.
poſueritis in terra, ubi tinea & ærugo corrumpit, & fures effodiunt: ſed recondite vobis theſauros in cœlis, ubi neque tinea neque ærugo corrumpit. Quid enim prodeſt homini, ſi mundum Matth. xvi.
totum lucratus fuerit, animam vero 26. Luc.
ſuam perdiderit? aut quidnam per- ix. 24, 5.
mutatione pro ea dabit? Comparate ergo theſauros in cœlis ubi nec tinea nec ærugo demolitur. Et, *Eſtote*

NOTÆ.

" ſancti Apoſtoli, cum rationis vi conjuncta, au-" ctoritas?" Ego vero quicquid hoc eſt tam diri facinoris, Juſtini eſſe puto, non librariorum.

2,3,4. Θέλει γὰρ ὁ πατὴρ &c.] Ezech. xxxiii. 11. Τάδε λέγει Κύριος· Οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἀσεβοῦς, ὡς ἀποστρέψαι τὸν ἀσεβῆ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ καὶ ζῇν αὐτόν.

7. Οἱ πόρνοι.] Matthæus οἱ τελῶναι, Lucas, quem præcipue ſequi videtur Juſtinus, οἱ ἁμαρτωλοί: unde fortaſſe putet aliquis legendum hic οἱ πονηροί. Sed vulgatam lectionem retinere nihil vetat.

7, 8. Τοῦτο.] Matthæus v. 46. τὸ αὐτὸ, quemadmodum & hic quoque fortaſſe ſcribendom multis videatur. Sed parum refert, & in talibus rebus ſtandum judicio librorum MSS. Scriptores multo meliores noſtro, atque adeo optimi, interdum habent τοῦτο, ubi τὸ αὐτὸ & ſignificantius, atque etiam rectius foret. At librariorum, inquies, incuria, non ſua. Crederem fortaſſe, niſi & iidem in eodem genere multa peccarent ubi culpæ in librarios transferendæ locus plane nullus ſit, & laudatiſſimis recentium ſcriptorum idem quotidie accidere videremus.

27, 8, 9. Θησαυρίζετε οὖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὅπου οὔτε σὴς οὔτε βρῶσις ἀφανίζει.] His repetitis non erat opus, & fortaſſe etiam repeti commodius potuiſſent infra poſt προστεθήσεται ὑμῖν, ubi proxime ſequitur, ὅπου γὰρ ὁ θησαυρός ἐστιν, ἐκεῖ καὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Sed Juſtinus omni omnino methodo & ordini hoſtis eſt, ut hanc confuſionem, abſque auctoritate MS. codicis, librariis imputandam eſſe non cenſeam.

3, 4. Τὸν

Luc. vi. 35. 6. Matth. v. 45. *ote autem benigni & miſericordes ſicut Pater veſter benignus eſt & miſericors, ac ſolem ſuum oriri facit ſuper peccatores, & juſtos, & malos.* Matth. vi. 25. & ſeqq. Luc xii. 22. & ſeqq. *Ne ſolicite curetis quid eſuri ſitis aut quibus uſuri veſtimentis: an vos volucribus & feris non præſtatis? & Deus eas alit. Ne igitur ſoliciti ſitis quid eſuri ſitis aut quibus uſuri indumentis; novit enim Pater veſter cœleſtis vos hiſce indigere: Quærite autem regnum cœlorum, & omnia hæc adjicientur vobis.* Luc. xii. 34. *Ubi enim theſaurus, illic & mens hominis eſt.* Et, Matth. vi. 1. *Ne hæc feceritis, ut hominibus ſpectaculo ſitis: ſin autem, mercedem a Patre veſtro cœleſti non habetis.* Porro de eo ut mala patienter toleremus, & omnibus inſerviamus, & iraſci ſuperſedeamus, quæ dixit Matth. v. 39, 40. Luc. vi 29. hæc ſunt: *Verberanti maxillam tuam, præbe alteram quoque; & auferentem tunicam aut pallium, ne prohibueris.* Matth. v. 22. *Qui vero ira excanduerit, ad ignem condemnationi obnoxi-*
41. *us fuerit. Omnem adigentem te ad*
16. *milliare unum, ſequere duobus. Luceant vero bona opera veſtra coram hominibus, ut illi ea cernentes admirentur Patrem veſtrum qui in cœlis eſt.* Non enim reluctari oportet, neque malorum imitatores eſſe nos voluit, ſed ut patientia & lenitate omnes a probro & cupiditate malorum

νεσθε δὲ χρηστοὶ καὶ οἰκτίρμονες, ὡς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν χρηστός ἐστι καὶ οἰκτίρμων, καὶ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς, καὶ δικαίους, καὶ πονηρούς. 63
μὴ μεριμνᾶτε δὲ τί φάγητε, ἢ τί ἐνδύσησθε· οὐχ ὑμεῖς τῶν πετεινῶν καὶ τῶν θηρίων διαφέρετε; καὶ ὁ Θεὸς τρέφει αὐτά. μὴ οὖν μεριμνήσητε τί φάγητε, ἢ τί ἐνδύσησθε· οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ὅτι τούτων χρείαν ἔχετε· ζητεῖτε δὲ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. ὅπου γὰρ ὁ θησαυρός ἐστιν, ἐκεῖ καὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ, Μὴ ποιῆτε ταῦτα πρὸς τὸ θεαθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· εἰ δὲ μήγε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. περὶ δὲ τοῦ ἀνεξικάκους εἶναι, καὶ ὑπηρετικοὺς πᾶσι, καὶ ἀοργήτους, ἃ ἔφη ταῦτά ἐστι, Τῷ τύπτοντί σου τὴν σιαγόνα, πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην· καὶ τὸν αἴροντά σου τὸν χιτῶνα, ἢ τὸ ἱμάτιον, μὴ κωλύσῃς. ὃς δ' ἂν ὀργισθῇ, ἔνοχός ἐστιν εἰς τὸ πῦρ. παντὶ δὲ ἀγγαρεύοντί σοι μίλιον, ἀκολούθησον δύο. λαμψάτω δὲ ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα βλέποντες θαυμάζωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὐ γὰρ ἀνταίρειν δεῖ· οὐδὲ μιμητὰς εἶναι τῶν φαύλων βεβούληται ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ πρᾳότητος, ἐξ αἰσχύνης καὶ ἐπιθυμίας τῶν κακῶν ἄγειν

NOTÆ.

3, 4. Τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ δικαίους καὶ πονηρούς.] Fortaſſe legendum τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ πονηρούς. Matth. v. 45. Ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Juſtinus Dial. p. 324. Οὕτος γὰρ ἐδίδασκεν ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὔχεσθαι, εἰπών· Γίνεσθε χρηστοὶ καὶ οἰκτίρμονες ὡς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. καὶ γὰρ τὸν παντοκράτορα Θεὸν χρηστὸν καὶ οἰκτίρμονα ὁρῶμεν, τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλοντα ἐπὶ ἀχαρίστους καὶ δικαίους, καὶ βρέχοντα ἐπὶ ὁσίους καὶ πονηρούς.

22, 3. Τὸν αἴροντά σου τὸν χιτῶνα ἢ τὸ ἱμάτιον, μὴ κωλύσῃς.] Lego τὸν αἴροντά σου τὸν χιτῶνα, καὶ τὸ ἱμάτιον μὴ κωλύσῃς. Luc. vi. 29. Ἀπὸ τοῦ αἴροντός σου τὸ ἱμάτιον, καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσῃς. Matth. v. 40. Τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον.

25. Ἀγγαρεύοντί σοι.] Lege σε cum Matthæo.

I—4. O

γειν πάντας προετρέψατο. ὃ γὰρ καὶ ἐπὶ πολλῶν τῶν παρ' ἡμῖν γεγενημένων ἀποδεῖξαι ἔχομεν, ἐκ βιαίων καὶ τυράννων μετέβαλον ἡττηθέντες, ἢ γειτόνων καρτερίαν βίου παρακολουθήσαντες, ἢ συνοδοιπόρων πλεονεκτουμένων ὑπομονὴν ξένην κατανοήσαντες, ἢ συμπραγματευομένων πειραθέντες. περὶ δὲ τοῦ μὴ ὀμνύναι ὅλως, τἀληθῆ δὲ λέγειν ἀεὶ, οὕτως παρεκελεύσατο, Μὴ ὀμόσητε ὅλως, ἔστω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὔ, οὔ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ. ὡς δὲ καὶ τὸν Θεὸν μόνον δεῖ προσκυνεῖν, οὕτως ἔπεισεν εἰπὼν, Μεγίστη ἐντολή ἐστι, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, Κύριον τὸν Θεὸν τὸν ποιήσαντά σε. καὶ προσελθόντος τινὸς καὶ εἰπόντος, διδάσκαλε ἀγαθὲ, ἀπεκρίνατο λέγων, οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ μόνος ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὰ πάντα. Οἳ δ' ἂν μὴ εὑρίσκωνται βιοῦντες ὡς ἐδίδαξε, γνωριζέσθωσαν μὴ ὄντες Χριστιανοὶ, κἂν λέγωσιν διὰ γλώττης τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα· 64 οὐ γὰρ τοὺς μόνον λέγοντας, ἀλλὰ τοὺς καὶ τὰ ἔργα πράττοντας, σωθήσεσθαι ἔφη. εἶπε γὰρ οὕτως, Οὐχὶ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὃς γὰρ ἀκούει μου, καὶ ποιεῖ ἃ λέγω, ἀκούει τοῦ ἀποστείλαντός με. πολλοὶ δὲ ἐροῦσί μοι, Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ

lorum abduceremus hortatus eſt. Quod in multis noſtrorum factum oſtendere poſſumus, qui ex violentis & truculentis alii prorſus evaſerunt, victi, dum aut vicinorum conſtantiam vitæ perſpicerent, aut comitum in via injurias tolerantium patientiam novam animadverterent, aut ſecum negotiantium fidem experirentur. Ne autem juremus omnino, atque ut vera ſemper loquamur, ſic præcepit: *Ne juretis omnino, ſed ſit* Matth. v.
veſtrum eſt eſt, & non non; quod 34, 37.
vero ultra hæc additur, ex malo proficiſcitur. Deum vero ſolum colendum eſſe, ita ſuaſit dicens: *Maxi-* Matth.
mum mandatum eſt, Dominum Deum xxii. 36, 7, 8. Marc.
adorabis, atque illum ſolum coles ex xii. 30. Matth. iv.
toto corde tuo, & ex tota fortitudine 10.
tua, Dominum Deum qui fecit te? Et Matth. xix.
accedente ad eum quodam, atque di- 16, 7.
cente, magiſter bone, reſpondit inquiens: *Nemo bonus, præterquam ſolus Deus qui condidit omnia.* Qui vero non ita vivere comperiuntur ſicut ille docuit, coſnoſcantur non eſſe Chriſtiani, quamvis doctrinam Chriſti lingua profiteantur. Non enim eos qui tantum profitentur, ſed eos qui ipſa opera faciunt, ſalvatum iri dicit. Sic enim ait: *Non quiſquis mihi* Matth. vii.
dicit, Domine, Domine, introibit in 21.
regnum cœlorum, ſed qui fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis eſt. Nam qui me audit, & quæ dico facit, Matth. vii.
eum audit qui miſit me. Permulti 24. x 40. Luc. x. 16.
autem dicent mihi, Domine, Domine, Joan. xiv. 24. Matth.
nonne vii. 22, 3. Luc. xiii. 25, 6, 7.

N O T Æ.

1—4. Ο γὰρ καὶ ἐπὶ πολλῶν τῶν παρ' ἡμῖν γεγενημένων ἀποδεῖξαι ἔχομεν, ἐκ βιαίων καὶ τυράννων μετέβαλον.] Lego Ο (vel ΟΓΕ) καὶ ἐπὶ πολλῶν τῶν παρ' ἡμῖν ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΟΝ ἀποδεῖξαι ἔχομεν, ΟΙ ἐκ βιαίων καὶ ΤΥΡΑΝΝΙΚΩΝ μετέβαλον.

nonne in nomine tuo edimus & bibimus, & virtutes præſtitimus? Et tunc dicam eis: diſcedite a me, qui operamini iniquitatem. Tum fletus erit & ſtridor dentium; cum juſti quidem ut ſol fulgebunt, injuſti autem mittentur in ignem ſempiternum. Multi ſiquidem venient in nomine meo, extrinſecus ovium pellibus induti, cum intrinſecus lupi ſint rapaces. Ex operibus eorum cognoſcetis illos. Omnis autem arbor non faciens fructum bonum, exciditur, & in ignem conjicitur. Cæterum eos qui conſentaneam præceptis ejus vitam non agunt, Chriſtianique tantummodo dicuntur, a vobis quoque puniri rogamus. Tributa vero & collationes eis qui a vobis ſunt ordinati exactoribus ubique præ omnibus pendere contendimus, quemadmodum ab eo ſumus inſtituti. Illo namque tempore accedentes quidam, percunctati ſunt ex illo, an Cæſari tributa pendere oporteat; & reſpondit, dicite mihi, cujus imaginem nummus habet? illi autem dixerunt Cæſaris: & rurſus reſpondit eis, *Reddite igitur quæ Cæſaris ſunt, Cæſari; & quæ Dei, Deo.* Proinde nos ſolum Deum adoramus, vobis autem in rebus aliis læti inſervimus, imperatores vos ac principes hominum eſſe profitentes, & precantes ut cum imperatoria poteſtate ſanam quoque mentem obtinere comperiamini. Quod ſi nos hæc ita precantes, atque omnia noſtra in propatulum proferentes, non curaveritis, nihil nos quidem capiemus detrimenti, credentes, ac potius

Luc. xiii. 28. Matth. xiii. 41, 42, 43.

Matth. xxiv. 5. vii. 15, 6, 9.

Matth. xxii. 15. & ſeqq. Luc. xx. 19. & ſeqq.

οὐ τῷ σῷ ὀνόματι ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν, καὶ δυνάμεις ἐποιήσαμεν; καὶ τότε ἐρῶ αὐτοῖς, ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ ἐργάται τῆς ἀνομίας. τότε κλαυθμὸς ἔσται καὶ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὅταν οἱ μὲν δίκαιοι λάμψωσιν ὡς ὁ ἥλιος, οἱ δὲ ἄδικοι πέμπωνται εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ. πολλοὶ γὰρ ἥξουσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἔξωθεν μὲν ἐνδεδυμένοι δέρματα προβάτων, ἔσωθεν δὲ ὄντες λύκοι ἅρπαγες. ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. πᾶν δὲ δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. κολάζεσθαι δὲ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανοὺς, καὶ ὑφ' ὑμῶν ἀξιοῦμεν. φόρους δὲ καὶ εἰσφορὰς τοῖς ὑφ' ὑμῶν τεταγμένοις πανταχοῦ πρὸ πάντων πειρώμεθα φέρειν, ὡς ἐδιδάχθημεν παρ' αὐτοῦ. κατ' ἐκεῖνο γὰρ τοῦ καιροῦ προσελθόντες τινὲς ἠρώτων αὐτὸν, εἰ δεῖ Καίσαρι φόρους τελεῖν. καὶ ἀπεκρίνατο, εἴπατέ μοι, τίνος εἰκόνα τὸ νόμισμα ἔχει. οἱ δὲ ἔφασαν, Καίσαρος. καὶ πάλιν ἀνταπεκρίνατο αὐτοῖς, ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. ὅθεν Θεὸν μὲν μόνον προσκυνοῦμεν, ὑμῖν δὲ πρὸς τὰ ἄλλα χαίροντες ὑπηρετοῦμεν, βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας ἀνθρώπων ὁμολογοῦντες, καὶ εὐχόμενοι μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας ὑμᾶς εὑρεθῆναι. εἰ δὲ καὶ ἡμῶν εὐχομένων καὶ πάντα εἰς φανερὸν τιθέντων ἀφροντιστήσετε, οὐδὲν ἡμεῖς βλαβησόμεθα, πιστεύοντες, μᾶλλον δὲ

NOTÆ.

30. Πρὸς τὰ ἄλλα.] Videtur intelligere quæ ad προσκύνησιν non pertinent. H. Stephanus.

37, 8. Οὐδὲν ἡμεῖς βλαβησόμεθα, πιστεύοντες, &c.] Non ineleganter neque irreverenter (habet enim comi-

ἢ καὶ πεπεισμένοι, κατ' ἀξίαν τῶν
πράξεων ἕκαστον τίσειν διὰ πυρὸς
αἰωνίου δίκας, καὶ πρὸς ἀναλογίαν
ὧν ἔλαβε δυνάμεων παρὰ Θεοῦ, τὸν
λόγον ἀπαιτηθήσεσθαι, ὡς ὁ Χριστὸς
ἐμήνυσεν εἰπών, ᾧ πλέον ἔδωκεν ὁ
Θεός, πλέον καὶ ἀπαιτηθήσεται παρ'
αὐτοῦ. Ἀποβλέψατε γὰρ πρὸς τὸ τέ-
λος ἑκάστου τῶν γενομένων βασιλέων,
ὅτι τὸν κοινὸν πᾶσι θάνατον ἀπέ-
θανον, ὅπερ εἰ εἰς ἀναισθησίαν ἐχώ-
ρει, ἕρμαιον ἂν ἦν τοῖς ἀδίκοις πᾶ-
65 σιν· ἀλλ' ἐπεὶ καὶ αἴσθησις πᾶσι γενο-
μένοις μένει, καὶ κόλασις αἰωνία ἀ-
πόκειται, μὴ ἀμελήσητε πεισθῆναί τε
καὶ πιστεῦσαι ὅτι ἀληθῆ ταῦτά ἐστι. νε-
κυομαντεῖαι μὲν γὰρ, καὶ αἱ ἀδιαφθό-
ρων παίδων ἐποπτεύσεις, καὶ ψυχῶν
ἀνθρωπίνων κλήσεις, καὶ οἱ λεγόμενοι
παρὰ τοῖς μάγοις ὀνειροπομποὶ, καὶ πάρε-
δροι, ...

tius certo perſuaſum habentes unumquemque pro factorum ſuorum meritis pœnas per ignem perpetuum daturum, juxtaque proportionem acceptæ a Deo poteſtatis rationem ab eo exactum iri, ſicuti Chriſtus indicavit dicens: *Cui plus contulit Deus, plus etiam repoſcet ab eo.* (Luc. xii. 48.) Reſpicite enim finem cujuſlibet deceſſorum veſtrorum imperatorum, qui communi omnium obitu obierunt. Is ſi in ſtatum ſenſus omnis vacuum evaderet, lucroſus injuſtis omnibus eſſet. Sedenim cum ſenſus omnibus defunctis maneat, & pœna perennis injuſtis ſit repoſita, ne per negligentiam ſuperſederitis hæc vera eſſe credere & pro certis perſuaſiſque habere. Necyomantiæ enim, & incorruptorum puerorum inſpectiones, & animarum humanarum evocationes, & qui a magis vocantur ſomniorum immiſſores, & aſſeſſores,

NOTÆ.

comitatis vices etſi rariores) ſubticet hic Juſtinus quod præcipue intelligi vult, nempe imperatoribus ipſis id exitio fore; neque eos in æternis ignibus pœnas daturos eſſe dicit, ſed omnes malos κατ' ἀναλογίαν ὧν ἔλαβον παρὰ Θεοῦ δυνάμεων.

11. Ὅπερ.] H. Stephanus cenſet ſubſtituendum ἅπερ: ſed fortaſſe vulgata lectio ferri poſſit.

12, 3. Ἕρμαιον ἂν ἦν τοῖς ἀδίκοις πᾶσι.] Langus, *lucroſus injuſtis omnibus eſſet.* male & ſubabſurde. Nam ſi poſt mortem nihil eſſet, non ideo mors malis lucrum foret, neque hoc dicit Juſtinus. Sed ut poſt mortem nihil ſentiant, & proinde puniri non poſſint, id vero iis lucrum magnum foret, & quod ſperare merito non poterant. Atque hoc eſt quod Juſtinus voluit. Non autem me fallit Juſtini noſtri magiſtrum, Platonem, videri ſcripſiſſe mortem, ſi ſimul cum corpore anima periret, improbis ἕρμαιον fore, Phædon. p. 107. ed. Serrani. Verum id nihil ad nos. Idem in Apol. Soc. p. 40. mortem iſtiuſmodi, quæ ſcilicet omnem ſenſum tolleret, non jam malis tantum, ſed quibuſlibet hominibus, lucrum fore dicit. Καὶ εἴτε δὴ (inquit) μηδεμία αἴσθησίς ἐστιν, ἀλλ' οἷον ὕπνος ἐπειδάν τις καθεύδων μηδ' ὄναρ μηδὲν ὁρᾷ, ΘΑΥΜΑΣΙΟΝ ΚΕΡΔΟΣ ἂν εἴη ὁ θάνατος. Liceat autem Juſtino quod verum & rectum eſt ut poterit dicere, quamvis Platoni viſum ſit argute & diſerte ineptire.

13, 4, 5. Ἀλλ' ἐπεὶ καὶ αἴσθησις πᾶσι γενομένοις μένει, καὶ κόλασις αἰωνία ἀπόκειται.] H. Stephanus: *Addo & iſtud, pro* ἐπεὶ *aliquod fortaſſe nomen ſcriptum fuiſſe, quod copula* καὶ *cum nomine* αἴσθησις *jungebat.* Nempe exiſtimabat iſtam *copulam* aliter officio ſuo copulativo fungi non poſſe. Admiror hominis incogitantiam. Hæc vocula & ſæpiſſime, præcipue apud Juſtinum, tantum non otioſa eſt, ut ſi ſola eſſet, minime mirum foret; & hic alteram ſecum comitem trahens, ſententiam planiſſimam & uſitatiſſimam habet. Ἐπεὶ ΚΑΙ αἴσθησις μένει, ΚΑΙ κόλασις ἀπόκειται, μὴ ἀμελήσητε &c.

13, 4. Πᾶσι γενομένοις.] H. Stephanus legit πᾶσιν ἀπογενομένοις. Nos nihil mutamus.

14, 5. Καὶ κόλασις αἰωνία ἀπόκειται.] Ex ἀπόκειται facile efficeres ἐπίκειται, quemadmodum ſupra Juſtinus p. 59. κἂν διὰ τὰ ἀποκείμενα ἐκ παντὸς τρόπου κόσμιοι ἦσαν. Sed vulgata lectio ferri poteſt.

16 & ſeqq. Νεκυομαντεῖαι &c. πεισάτωσαν ὑμᾶς ὅτι καὶ μετὰ θάνατον ἐν αἰσθήσει εἰσὶν αἱ ψυχαί.] Lactantius VII. 13. *Qui profecto non auderent de interitu animarum mago aliquo præſente diſſerere, qui ſciret certis carminibus ciere* (lege cieri) *ab inferis animas, & adeſſe, & præbere ſe humanis oculis videndas, & loqui, & futura prædicere; & ſi auderent, re ipſa & documentis præſentibus vincerentur.*

17, 8. Αἱ ἀδιαφθόρων παίδων ἐποπτεύσεις.] Exemplar habebat αἱ διαφθόρων, & in margine οἶμαι, αἱ ἀδιαφθόρων παίδων. R. Stephanus.

19, 20. Οἱ λεγόμενοι παρὰ τοῖς μάγοις ὀνειροπομποὶ καὶ πάρεδροι.] V. Tertull. Apol. c. 23. Clement. Hom. II. § 30. Iren. lib. I. c. 9. p. 58. & c. 20. p. 95. ed. Ox. & Euſeb. E. H. IV. 7. & Not. Valeſii.

4, 5. Οἱ

res, & quæ ab harum rerum peritis aguntur, animas ſenſum etiam poſt mortem retinere, vobis fidem faciant; atque item illi qui a mortuorum animis corripiuntur atque humi abjiciuntur, quos a dæmonibus correptos & furentes nominant omnes, & ea quæ apud vos dicuntur oracula, Amphilochium & Dodonæum & Pythium, atque hiſce ſimilia alia; tum autem ſcriptorum quorundam, ut Empedoclis, & Pythagoræ, Platonis, & Socratis, diſciplinæ (præterea Homeri foſſa, & Ulyſſis horum inſpiciendorum gratia ſuſceptus deſcenſus) atque eorum qui eadem quæ hi dixerunt. Cum quibus nos pariter recipite, non minus quam illos Deo credentes, imo magis, qui etiam emortua nos atque in terram conjecta noſtra ipſorum corpora poſtliminio recepturos eſſe expectemus, nihil Deo impoſſibile eſſe affirmantes. Et rem ipſam ſecum conſideranti, quid incredibilius videatur, quam ſi in corpore non eſſemus, atque aliquis diceret ex parva quapiam humani ſeminis gutta, oſſa & nervos & carnes ad eam quam videmus conformata effigiem,

δροι, καὶ τὰ γινόμενα ὑπὸ τῶν ταῦτα εἰδότων, πεισάτωσαν ὑμᾶς ὅτι καὶ μετὰ θάνατον ἐν αἰσθήσει εἰσὶν αἱ ψυχαί· καὶ οἱ ψυχαῖς ἀποθανόντων λαμβανόμενοι καὶ ῥιπτόμενοι ἄνθρωποι, οὓς δαιμονιολήπτους καὶ μαινομένους καλοῦσι πάντες, καὶ τὰ παρ' ὑμῖν λεγόμενα μαντεῖα, Ἀμφιλόχου, καὶ Δωδώνης, καὶ Πυθοῦς, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτά ἐστι, καὶ τὰ τῶν συγγραφέων διδάγματα, Ἐμπεδοκλέους, καὶ Πυθαγόρου, Πλάτωνός τε, καὶ Σωκράτους, καὶ ὁ παρ' Ὁμήρῳ βόθρος, καὶ ἡ κάθοδος Ὀδυσσέως εἰς τὴν τούτων ἐπίσκεψιν, καὶ τῶν τὰ αὐτὰ τούτοις εἰπόντων· οἷς κἂν ὁμοίως ἡμᾶς ἀποδέξασθε, οὐχ ἧττον ἐκείνων Θεῷ πιστεύοντας, ἀλλὰ μᾶλλον, οἳ καὶ τὰ νεκρούμενα καὶ εἰς γῆν βαλλόμενα πάλιν ἀπολήψεσθαι ἑαυτῶν σώματα προσδοκῶμεν, ἀδύνατον μηδὲν εἶναι Θεῷ λέγοντες. Καὶ κατανοοῦντι ἀπιστότερον ἂν μᾶλλον δόξαι, ἢ εἰ ἐν σώματι μὴ ὑπήρχομεν, καί τις ἔλεγεν, ἐκ μικρᾶς τινὸς ῥανίδος τῆς τοῦ ἀνθρωπείου σπέρματος, δυνατὸν ὀστέα τε καὶ νεῦρα καὶ σάρκας εἰκονοποι-

N O T Æ.

4, 5. Οἱ ψυχαῖς ἀποθανόντων λαμβανόμενοι καὶ ῥιπτόμενοι.] Tales fuere duo illi in regione Gergeſenorum, *habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, ſævi nimis, ita ut nemo poſſet tranſire per viam illam*, Matth. viii. 28. de quorum altero Marcus quoque v. ℣. 3. & Luc. vii. 25. teſtatur, quod *non in domo ſed in monumentis habitaverit:* unde quidam collegerunt, dæmonia iſta animas malorum hominum defunctorum fuiſſe. GRABE.

4—7. Οἱ ψυχαῖς ἀποθανόντων λαμβανόμενοι καὶ ῥιπτόμενοι ἄνθρωποι οὓς δαιμονιολήπτους καὶ μαινομένους καλοῦσι πάντες.] Joſephus de bello VII.23. p.981. Τὰ γὰρ καλούμενα δαιμόνια, ταῦτα δὲ πονηρῶν ἐστιν ἀνθρώπων πνεύματα τοῖς ζῶσιν εἰσδυόμενα καὶ κτείνοντα τοὺς βοηθείας μὴ τυγχάνοντας, αὕτη ταχέως ἐξελαύνει.

17 & ſeqq. Οὐχ ἧττον ἐκείνων Θεῷ πιστεύοντας, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, οἳ καὶ τὰ νεκρούμενα &c.] Qui non tantum animæ immortalitatem, ſed & corporis quoque reſurrectionem credimus.

22—25. Καὶ κατανοοῦντι ἀπιστότερον ἂν μᾶλλον δόξαι, ἢ εἰ ἐν σώματι μὴ ὑπήρχομεν, καί τις ἔλεγεν, &c.] Perionius delet ἢ, Grabius legit τί ἀπιστότερον, alii fortaſſe legent πιστότερον. Codex MS. diligentius inſpectus litem forte dirimeret. Interea Perionio favere videatur Irenæus, conſtans Juſtini imitator. *Et quidem* (inquit ille v. 13) *multo difficilius & incredibilius eſt, ex non exiſtentibus oſſibus & nervis & venis & reliqua diſpoſitione quæ eſt ſecundum hominem, facere ad hoc ut ſit, & quidem animalem & rationabilem facere hominem; quam quod factum eſt, & deinde reſolutum eſt in terram, redintegrare.* Græca ſic ſe habent: Καίτοι πολλῷ δυσκολώτερον καὶ ΑΠΙΣΤΟΤΕΡΟΝ ἦν ἐκ μὴ ὄντων ὀστέων τε καὶ νεύρων &c. p. 295, 6. ed. Maſſ.

7, 8, 9. Επι-

κηθέντα, δία ὁρῶμεν, γενέσθαι. ἔστω γὰρ νῦν ἐφ᾽ ὑποθέσεως λεγόμενον· εἴ τις ὑμῖν, μὴ οὖσι τοιούτοις, μηδὲ τοιούτων, ἔλεγε, τὸ σπέρμα τὸ ἀνθρώπειον δεικνὺς καὶ εἰκόνα γραπτὴν, ἐκ τοῦ τοιοῦδε οἷόν τε γενέσθαι διαβεβαιούμενος, πρὶν ἰδεῖν γενόμενον ἐπιστεύσατε; οὐκ ἄν τις τολμήσειεν ἀντειπεῖν. τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον διὰ τὸ μηδέπω ἑωρακέναι ὑμᾶς ἀναστάντα νεκρὸν, ἀπιστία ἔχει. ἀλλ᾽ ὃν τρόπον τὴν ἀρχὴν οὐκ ἂν ἐπιστεύσατε ἐκ τῆς μικρᾶς ῥανίδος δυνατὸν τοιούτους γενέσθαι, καὶ ὁρᾶτε γινομένους· τὸν αὐτὸν τρόπον λογίσασθε ὅτι διαλυθέντα, καὶ δίκην σπερμάτων εἰς γῆν διαλυθέντα, τὰ ἀνθρώπεια σώματα, κατὰ καιρὸν προστάξει Θεοῦ ἀναστῆναι, καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδύσασθαι, οὐκ ἀδύνατον. ποίαν γὰρ ἀξίαν Θεοῦ δύναμιν λέγουσιν οἱ φάσκοντες εἰς ἐκεῖνο 66 χωρεῖν ἕκαστον, ἐξ οὗπερ ἐγένετο, καὶ παρὰ ταῦτα μηδὲν ἄλλο δύνασθαι μηδὲ τὸν Θεὸν, οὐκ ἔχομεν λέγειν· ἀλλ᾽ ἐκεῖνο συνορῶμεν ὅτι οὐκ ἂν ἐπίστευσαν δυνατὸν εἶναι τοιούτους ποτὲ γενέσθαι, ὁποίους καὶ ἑαυτοὺς, καὶ τὸν σύμπαντα κόσμον, καὶ ἐξ ὁποίων, γεγενημένα ὁρῶσι. κρεῖττον δὲ πιστεύειν καὶ τὰ τῇ ἑαυτῶν φύσει καὶ ἀν-

giem, fieri poſſe? Sit hoc namque per conceſſionem poſitum atque dictum: ſi quis vobis, cum tales non eſſetis, neque ex talibus orti, aſſeveraret, ſemen humanum & imaginem pictam indicans, ex eo ipſo ſemine naturam hujuſmodi fieri poſſe; num, priuſquam id factum eſſet, crederetis? Non equidem opinor quempiam contra hoc dicere auſurum eſſe. Perſimili ergo modo, propterea quod nondum mortuum reſurrexiſſe videritis, vos incredulitas reſurrectionis tenet. Sedenim quomodo ab initio non crediſſetis poſſibile eſſe ut ex parva gutta tales fierent, & factos tamen videtis; eodem modo exiſtimate impoſſibile non eſſe ut diſſoluta atque ſeminum inſtar in terram diſjecta corpora humana, tempore ſuo juſſu Dei reſurgant, & naturam incorruptibilem induant. Quam enim dignam Deo poteſtatem allegant, qui dicunt in id abire rem quamque, ex quo facta ſit, ac præterea nihil aliud ne Deum quidem poſſe, dicere non poſſumus: ſed illud perſpectum habemus, minime eos credituros fuiſſe, fieri poſſe ut tales unquam extarent, quales & ſeipſos, & mundum adeo univerſum, & ex qualibus, factos cernunt. Præſtabilius autem eſſe recte præſumpſimus crederc etiam ea quæ & ipſarum rcrum naturæ & hominibus

NOTÆ.

7, 8, 9. Ἐπιστεύσατε; οὐκ ἄν τις τολμήσειεν ἀντειπεῖν.] Grabius: *Nemo quidem contradicere auſit, ſcilicet incredibile & plane impoſſibile id viſum fore.* Alii fortaſſe liberandum putabunt Juſtinum hac tam fœda ſtribligine, ideoque legendum, οὐκ ἄν τις τολμήσειεν εἰπεῖν, vel, geminato ἂν, ἂν εἰπεῖν. Ego nihil decerno, vereor autem ne Juſtinus noſter in culpa ſit, non librarii. Dial. p. 271, 2. Ὅτι ἂν οὐδέποτε ἐν τῷ γένει ὑμῶν ἐπαύσατο οὔτε προφήτης οὔτε ἄρχων οὐδ᾽ ἀναισχύντως τολμήσετε εἰπεῖν ἢ ἀποδεῖξαι ἔχετε. Ubi quod Juſtinus voluit plane contrarium eſt ei quod verba ejus, ſi modo ejus verba ſunt, ſignificare videntur.

15, 6, 7. Διαλυθέντα καὶ δίκην σπερμάτων εἰς γῆν διαλυθέντα] Grabius pro priore διαλυθέντα, διαλαθέντα, *latentia, abſcondita, forte legendum eſſe, vitandæ tautologiæ ergo, ſe in Spicilegio Patrum conjeciſſe* dicit; non autem *neceſſariam eſſe mutationem ſi καὶ explicetur, imo vero, & quidem.* Ego nollem quidem eſſe nimis delicatus in emendando ſcriptore tam incondito tamque patum ſtudioſo elegantiæ; non poſſum tamen facile credere Juſtinum ſic ſcripſiſſe, quicquid dicat bonus Grabius. Forte ſcripſit διαλυθέντα, καὶ δίκην σπερμάτων εἰς γῆν ἀναλυθέντα, quemadmodum Irenæus τὴν εἰς γῆν ἡμῶν ἀνάλυσιν V. 2. & ἀναλυθὲν εἰς τὴν γῆν V. 3. ubi hunc locum præ oculis eum babuiſſe multa ſunt quæ ſuadeant.

minibus ſunt impoſſibilia, quam pariter cum aliis fidem illis abrogare: quandoquidem & doctorem noſtrum
Luc. xviii. 27. Jeſum Chriſtum dixiſſe ſcimus, *Quæ impoſſibilia ſunt apud homines poſſibilia eſſe apud Deum.* Atque idem dixit,
Matth. x. 28. Luc. xii. 4, 5. *Ne timeatis eos qui occidunt vos, ac deinceps nihil facere poſſunt: eum vero timete, qui poſt mortem poteſt & animam & corpus conjicere in gehennam.* Eſt autem gehenna locus ubi punientur qui injuſte vixerunt, & ea factum iri non crediderunt, quæcunque Deus per Chriſtum docuit. Quin & Sibylla & Hydaſpes quæ corruptibilia ſunt conſumptum iri per ignem dixerunt. Qui vero appellantur Stoici Philoſophi ipſum etiam Deum in ignem diſſolutum iri opinantur, ac novum per mutationem mundum fore dicunt. Nos autem præſtantius aliquid iis quæ mutantur Deum univerſorum factorem, eſſe intelligimus. Quapropter cum ſimiliter

ϑρώποις ἀδύνατα, ἢ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἀπιστεῖν, προειλήφαμεν· ἐπειδὴ καὶ τὸν ἡμέτερον διδάσκαλον Ἰησοῦν Χριστὸν ἔγνωμεν εἰπόντα, Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις, δυνατὰ παρὰ Θεῷ. καὶ, Μὴ φοβεῖσθε τοὺς ἀναιροῦντας ὑμᾶς, καὶ μετὰ ταῦτα μὴ δυναμένους τὶ ποιῆσαι, εἶπε· φοβήθητε δὲ τὸν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς γέενναν ἐμβαλεῖν. ἡ δὲ γέεννά ἐστι τόπος ἔνθα κολάζεσθαι μέλλουσιν οἱ ἀδίκως βιώσαντες, καὶ μὴ πιστεύοντες ταῦτα γενήσεσθαι ὅσα ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδίδαξε. καὶ Σίβυλλα δὲ καὶ Ὑστάσπις γενήσεσθαι τῶν φθαρτῶν ἀνάλωσιν διὰ πυρὸς ἔφασαν. καὶ οἱ λεγόμενοι Στωϊκοὶ φιλόσοφοι καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν εἰς πῦρ ἀναλύεσθαι δογματίζουσι, καὶ αὖ πάλιν κατὰ μεταβολὴν τὸν κόσμον γενέσθαι λέγουσιν· ἡμεῖς δὲ κρεῖττόν τι τῶν μεταβαλλομένων νοοῦμεν τὸν πάντων ποιητὴν Θεόν. εἰ οὖν καὶ ὁμοίως

liter

τινὰ

N O T Æ.

15. Ὑστάσπις.] Rectius Ὑστάσπης ut infra 82. 18. & apud Clem. 270. 27. Interpres utrobique Ὑδάσπην appellare maluit: quia ſic a Lactantio nominatur, lib VII. cap 15 & 18. Sylburg. Sed in accuratiſſimis, quæ mihi viſæ ſunt, Lactantii editionibus itidem Hyſtaſpes legitur. Lege de Hyſtaſpe notas variorum ad dictum locum Lactantii, & confer Valeſium ad Ammiani Marcellini librum XXIII. Id unicum hic annoto, Juſtinum dum hic & paulo poſt Sibyllæ & Hyſtaſpis ſuffragia jungit, videri præ oculis habuiſſe Prædicationem Petri, cujus textum habes in Spicil. Patr. Sec. 1. p. 65. Grabe. V. doctiſſimi viri Thomæ Hyde Hiſtoriam religionis veterum Perſarum p. 302, 306, 307, 385. & Antonium Van Dale De falſa prophetia p 309, & ſeqq.

17—21. Οἱ λεγόμενοι Στωϊκοὶ φιλόσοφοι καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν εἰς πῦρ ἀναλύεσθαι δογματίζουσι, καὶ αὖ πάλιν κατὰ μεταβολὴν τὸν κόσμον γενέσθαι λέγουσιν.] Cum proxime ſequatur, Ἡμεῖς δὲ κρεῖττόν τι τῶν μεταβαλλομένων νοοῦμεν τὸν πάντων ποιητὴν Θεόν, ſuſpicetur fortaſſe aliquis τὸν κόσμον gloſſema eſſe, & proinde e textu in marginem rejiciendum. Quod tu cave faxis. Cæterum non erant omnes Stoici in hac ſententia de ἐκπυρώσει, novaque iterum διακοσμήσει, ſive mundi παλιγγενεσίᾳ. Panætius enim e contra aliique non ignobiles ejus ſectæ philoſophi mundum immortalem eſſe ſtatuerunt. Atque etiam ii qui in altera ſententia erant, indignarentur, opinor, ſi quis dixiſſet ſummum ſe Deum (præſertim eum eum ignem eſſe docuerint) igni comburendum tradere. Cæteris quidem de diis nulla diſputatio. Seneca Ep. IX. p. 401. *Qualis tamen futura eſt vita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur, in cuſtodiam conjectus? Qualis eſt Jovis cum reſoluto mundo, & diis in unum confuſis, pauliſper ceſſante natura, acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus.* Plutarchus De oraculorum defectu p. 426. Οὗτοι (Stoici) τοὺς Θεοὺς αἰρῶν ἔξεις ποιοῦντες, καὶ ὑδάτων καὶ πυρὸς δυνάμεις ἐγκεκραμένας ἡγούμενοι, συγγεννῶσι τῷ κόσμῳ, καὶ πάλιν καταφλέγουσι. Idem περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς p. 1075. Χρύσιππος καὶ Κλεάνθης ἐμπεπλήκοτες ὡς ἔπος εἰπεῖν τῷ λόγῳ Θεῶν τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, τὸν ἀέρα, οὐδένα τῶν τοσούτων ἄφθαρτον οὐδὲ ἀΐδιον ἀπολελοίπασι, πλὴν μόνου τοῦ Διὸς, εἰς ὃν πάντας καταναλίσκουσι τοὺς ἄλλους. Vide ibi plura, & apud Euſeb. P. E. XV. 14, 15, 18, 19. Cic. de N. D. II. 46. & Lipſ. Phyſiol. Stoic. II. 22.

15. Χειρῶν

τινὰ τοῖς παρ' ὑμῖν τιμωμένοις ποιηταῖς καὶ φιλοσόφοις λέγομεν, ἔνια δὲ καὶ μειζόνως καὶ θείως, καὶ μόνοι μετὰ ἀποδείξεως, τί παρὰ πάντας ἀδίκως μισούμεθα; τῷ γὰρ λέγειν ἡμᾶς ὑπὸ Θεοῦ πάντα κεκοσμῆσθαι καὶ γεγενῆσθαι, Πλάτωνος δόξομεν λέγειν δόγμα· τῷ δὲ ἐκπύρωσιν γενέσθαι, Στωικῶν· τῷ δὲ κολάζεσθαι, ἐν αἰσθήσει καὶ μετὰ θάνατον οὔσας, τὰς τῶν ἀδίκων ψυχὰς, τὰς δὲ τῶν σπουδαίων ἀπηλλαγμένας τῶν τιμωριῶν εὖ διάγειν, ποιηταῖς καὶ φιλοσόφοις τὰ αὐτὰ λέγειν δόξομεν· τῷ δὲ καὶ μὴ δεῖν χειρῶν ἀνθρώποις προσκυνεῖν, Μενάνδρῳ τῷ κωμικῷ, καὶ τοῖς ταῦτα φήσασι, ταὐτὰ φράζομεν, μείζονα γὰρ τὸν δημιουργὸν τοῦ σκευαζομένου ἀπεφήναντο· τῷ δὲ καὶ τὸν λόγον, ὅ ἐστι πρῶτον γέννημα τοῦ Θεοῦ, ἄνευ ἐπιμιξίας φάσκειν ἡμᾶς γεγεννῆσθαι, Ιησοῦν Χριστὸν τὸν διδάσκαλον ἡμῶν, καὶ τοῦτον σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ἀναστάντα, ἀνεληλυθέναι εἰς τὸν οὐρανὸν, οὐ παρὰ τοὺς παρ' ὑμῖν λεγομένους υἱοὺς τῷ Διὶ καινόν τι φέρομεν. πόσους γὰρ υἱοὺς φάσκουσι τοῦ Διὸς οἱ παρ' ὑμῖν τιμώμενοι συγγραφεῖς, ἐπίστασθε· Ερμῆν μὲν, λόγον τὸν ἑρμηνευτικὸν καὶ πάντων διδάσκαλον, Ασκληπιὸν δὲ καὶ θερα-

67

liter quædam cum his qui apud vos ſunt in honore poetis & philoſophis, quædam vero amplius etiam & divinius, & quidem ſoli cum demonſtratione, dicamus, cur ita ſupra omnes inique odiis ſumus expoſiti? Cum namque a Deo omnia exornata eſſe & creata dicimus, Platonis ſententiam referre videmur; cum autem exuſtionem fore, Stoicorum. Rurſum cum animas aſſerimus poſt mortem quoque ſenſu præditas eſſe, ac injuſtorum quidem excruciari, bonorum vero ſuppliciis liberas feliciter agere, cum poetis & philoſophis eadem aſſeverare videmur. Opera autem manuum hominum adoranda non eſſe cenſentes, Menandro Comico, iiſque qui eadem dixerunt, ſuffragamur. Majorem enim opificem eſſe opere facto, illi pronunciarunt. Et cum rationem & Verbum, quod primum eſt genimen Dei, abſque miſtione genitum eſſe dicimus, Jeſum videlicet Chriſtum magiſtrum noſtrum; atque hunc crucifixum, & mortuum, & redivivum aſcendiſſe in cœlum, nihil novi ab eis qui apud vos dicuntur eſſe Jovis filii, aſſerimus. Scitis enim quot Jovis liberos illi qui in precio apud vos ſunt ſcriptores, memorent. Mercurium quidem Verbum, interpretem, ac doctorem omnium: Æſculapium vero medicum,

NOTÆ.

15. *Χειρῶν ἀνθρώποις προσκυνεῖν.*] Scribendum aio *χειρῶν ἔργοις ἀνθρώπους προσκυνεῖν*, vel *ἔργοις χειρῶν ἀνθρώπων*, aut *ἀνθρωπίνων*. H. STEPHANUS.

17, 8, 9. *Μείζονα γὰρ τὸν δημιουργὸν τοῦ σκευαζομένου ἀπεφήναντο.*] Nullum memini locum Menandri quem magis crederem Juſtinum in animo habuiſſe quam quem ipſe recitat in libro de Monarchia, & Clemens Alexandrinus Cohort. p. 64. qui ſic ſe habet:

——— εἰ γὰρ ἕλκει τὸν Θεὸν
Τοῖς κυμβάλοις ἄνθρωπος εἰς ὃ βούλεται,
Ὁ τοῦτο ποιῶν μείζων ἐστὶ τοῦ Θεοῦ.

Quorum verſuum ſi ultimum tantum recordabatur, facile huc trahere potuit. Sed magis puto periiſſe verba Menandri quæ reſpexit noſter.

21, 2. *Γεγενῆσθαι.*] Lege *γεγεννῆσθαι*.

29, 30, 1. *Ερμῆν μὲν, λόγον τὸν ἑρμηνευτικὸν καὶ πάντων διδάσκαλον.*] Clem. Recogn. X. 34. *Hoc ergo modo per allegoriam Cronum quidem, qui eſt Saturnus, tempus eſſe tradunt; Mercurium, Verbum quo ratio de ſingulis quibuſque reddatur.* Ib § 41. *Mercurium verbum eſſe tradunt per quod ſenſui doctrina confertur.* Clementin. VI. 15. *Ἑρμῆς ὁ ἑρμηνευτικὸς λόγος.*

7. Τὸ

cum, qui fulminatus aſcenderit in cœlum; Bacchum dilaniatum; Herculem vero, poſtquam ſeipſum dolorum fuga uſtulaverat; ac Dioſcuros ex Leda, & Perſeum ex Danae ſuſceptos; &, qui, ex hominibus natus, ab equo Pegaſo ſublatus eſt, Bellerophontem. Quid namque dicamus Ariadnen, & quos itidem atque illam inter ſidera receptos eſſe aiunt? Porro cur morientes apud vos imperatores ſemper conſecrare dignamini, producentes quempiam qui jurejurando confirmet, vidiſſe ſe combuſtum Cæſarem e rogo in cœlum aſcendentem? Et qualia unuſcujuſque eorum qui Jovis filii dicuntur facta memoriæ produntur, apud ſcientes dicere neceſſe non eſt: niſi quod ad corruptelam & cohortationem ſive profectum diſcentium

πευτὴν γενόμενον, κεραυνωθέντα ἀνεληλυθέναι εἰς οὐρανὸν, Διόνυσον δὲ διασπαραχθέντα, Ἡρακλέα δὲ φυγῇ πόνων ἑαυτὸν πυρὶ δόντα, τοὺς ἐκ Λήδας δὲ Διοσκούρους, καὶ τὸν ἐκ Δανάης Περσέα, καὶ τὸν ἐξ ἀνθρώπων δὲ ὑφ' ἵππου Πηγάσου Βελλεροφόντην. τί γὰρ λέγομεν τὴν Ἀριάδνην καὶ τοὺς ὁμοίους αὐτῇ κατηστερίσθαι λεγομένους; Καὶ τί γὰρ τοὺς ἀποθνήσκοντας παρ' ὑμῖν αὐτοκράτορας ἀεὶ ἀπαθανατίζεσθαι ἀξιοῦντες καὶ ὀμνύντα τινα προάγετε ἑωρακέναι ἐκ τῆς πυρᾶς ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν κατακαέντα Καίσαρα; καὶ ὁποῖαι ἑκάστου τῶν λεγομένων υἱῶν τοῦ Διὸς ἱστοροῦνται αἱ πράξεις, πρὸς εἰδότας λέγειν οὐκ ἀνάγκη, πλὴν ὅτι εἰς διαφορὰν καὶ προτροπὴν τῶν ἐκπαιδευομένων

N O T Æ.

7. Τὸ ὑφ' ἵππου Πηγάσου.] Sylburgius legit ἐφ' ἵππου, ut infra p. 89. Fallitur autem Juſtinus: Bellerophontem enim ethnici non in cœlum avolaſſe finxerunt, ſed avolare fruſtra voluiſſe. Pindarus Iſth. VII. 63. & ſeqq.

——— ὅτι πτερόεις
Ἔῤῥιψε Πάγασος
Δεσπόταν ἐθέλοντ' ἐς οὐρανοῦ σταθμοὺς
Ἐλθεῖν μεθ' ὁμάγυριν Βελλεροφόνταν
Ζηνός. ———

Horatius IV. 11.

——— *exemplum grave præbet ales*
Pegaſus terrenum equitem gravatus
Bellerophontem.

Dionyſius ỷ. 879, & ſeqq.

Ταρσὸν ἐϋκτιμένην ὅθι δή ποτε Πήγασος ἵππος
Ταρσὸν ἀφεὶς χώρῳ λίπεν οὔνομα, τῆμος ἀφ' ἵππου
Εἰς Διὸς ἱέμενος πέσεν ἥρως Βελλεροφόντης.
Κεῖθι δὲ καὶ πεδίον τὸ Ἀλήϊον, οὗ κατὰ νῶτα
Ἀνθρώπων ἀπάνευθεν ἀλώμενος ἐνδιάασκε.

Glaucus apud Homerum Il. Z ỷ. 200. & ſeqq. avi ſui dedecus hoc modo prudenter præterit & diſſimulat,

Ἀλλ' ὅτε δὴ κἀκεῖνος ἀπήχθετο πᾶσι θεοῖσιν
Ἤτοι ὁ κὰπ πεδίον τὸ Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο
Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων.

V. Stephan. Byzant. in v. Ταρσὸς, & Tzetz. ad Lycophr. ỷ. 17.

9. Ὁμοίους.] F. ὁμοίως.

10, 1, 2. *Καὶ τί γὰρ τοὺς ἀποθνήσκοντας παρ' ὑμῖν αὐτοκράτορας ἀεὶ ἀπαθανατίζεσθαι ἀξιοῦντες.*] F. αὐτοκράτορας, οὓς ἀεὶ &c.

12——15. *Ὀμνύντα τινα προάγετε ἑωρακέναι ἐκ τῆς πυρᾶς ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν κατακαέντα Καίσαρα.*] De tribus tantum hujuſmodi conſecrationibus legiſſe me memini; Romuli, in qua pejeravit Julius Proculus, Auguſti in qua Numerius Atticus, & Druſillæ in qua Livius, ſive Lucius, Geminius. Caſaubonus autem ad Sueton. p. 123. hoc loco Juſtini, ut videtur, maxime adductus, exiſtimat, *in omnibus conſecrationibus jam inde ab exemplo Romuli hoc jusjurandum fuiſſe neceſſarium.* Quod ego multis de cauſis valde vereor ut verum ſit; etſi videor mihi meminiſſe Tertullianum non uno in loco ei opinioni videri favere.

18, 9. Διαφορὰν καὶ προτροπήν.] Διαφθορὰν legendum eſſe bene monuit Billius lib. 2. Obſerv. Sacr. cap. 6. quomodo & Langus vertit, *corruptionem.* Sed mirum quod neuter horum in altera voce προτροπὴν vitium animadverterit; animadvertit vero diligens veterum ſcriptorum emendator Cotelerius in Not. ad T. II. Monument. Eccleſiæ Græcæ. col. 596. reponens παρατροπὴν, *perverſionem, depravationem.* GRABE.

5, 6. Παρο-

μύθων ταῦτα γέγραπται), μιμητὰς γὰρ Θεῶν καλὸν εἶναι πάντες ἡγοῦνται). ἀπείη δὲ σωφρονούσης ψυχῆς ἔννοια τοιαύτη περὶ Θεῶν, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα καὶ γεννήτορα πάντων κατ' αὐτοὺς Δία, πατροφόντην τε καὶ πατρὸς τοιούτου γεγονέναι, ἔρωτί τε κακῶν καὶ αἰσχρῶν ἡδονῶν ἥττω γενόμενον, ἐπὶ Γανυμήδην καὶ τὰς πολλὰς μοιχευθείσας γυναῖκας ἐλθεῖν, καὶ τοὺς αὐτοῦ παῖδας τὰ ὅμοια πράξαντας παραδέξασθαι. ἀλλ', ὡς προέφημεν, οἱ φαῦλοι δαίμονες ταῦτα ἔπραξαν. ἀπαθανατίζεσθαι δὲ ἡμεῖς μόνους δεδιδάγμεθα τοὺς ὁσίως καὶ ἐναρέτως ἐγγὺς Θεῷ βιοῦντας, κολάζεσθαι δὲ τοὺς ἀδίκως, καὶ μὴ μεταβάλλοντας, ἐν αἰωνίῳ πυρὶ πιστεύομεν. υἱὸς δὲ Θεοῦ ὁ Ιησοῦς λεγόμενος, εἰ καὶ κοινῶς μόνον ἄνθρωπος, διὰ σοφίαν ἄξιος υἱὸς Θεοῦ λέγεσθαι, πατέρα γὰρ ἀνδρῶν τε Θεῶν τε πάντες συγγραφεῖς τὸν Θεὸν καλοῦσιν· εἰ δὲ καὶ ἰδίως παρὰ τὴν κοινὴν γένεσιν γεγεννῆσθαι αὐτὸν ἐκ Θεοῦ λέγομεν λόγον Θεοῦ, ὡς προέφημεν, κοινὸν τοῦτο ἔστω ὑμῖν τοῖς τὸν Ερμῆν λόγον τὸν παρὰ Θεοῦ ἀγ-
68 γελικὸν λέγουσιν. εἰ δὲ αἰτιάσαιτό

centium ea ſunt perſcripta. Imitatores quippe Deorum eſſe, cuncti pulchrum eſſe autumant. Abſit vero a ſana mente talis de Diis cogitatio; videlicet ducem quoque ipſum & parentem omnium ſecundum eos Jovem, parricidam, & patre tali genitum fuiſſe, & malarum fœdarumque voluptatum amore victum ad Ganymedem & permultas conſtupratas fœminas veniſſe, & liberos ſuos ſimilium facinorum patratores ſuſcepiſſe. Verum, ſicut ante diximus, pravi iſta deſignarunt Dæmones. Nos autem eos ſolos immortalitate donari didicimus, qui ſancte per virtutem ad imitationem Dei vivunt: eos autem qui injuſte abſque reſipiſcentia ætatem tranſigunt, torqueri in igne æterno credimus. At enim filius Dei Jeſus dictus etiamſi communi ſorte homo tantum eſſet, propter ſapientiam tamen digne Dei Filius diceretur; Parentem enim virumque Deumque ſcriptores cuncti Deum vocant: ſin peculiariter etiam præter communem nativitatem genitum eum ex Deo Rationem & Verbum Dei dicimus, quemadmodum ante diximus, commune hoc nobis ſit vobiſcum, qui Mercurium Verbum a Deo internuncium nuncupatis. Si quis vero objiciat

N O T Æ.

5, 6. Πατροφόντην.] Saturnum a filio ſuo Jove pulſum regno fuiſſe, multi ſcripſerunt, maxime poetæ Latini ex Ennii Euemero edocti: ſed ſcriptorum pars longe maxima, ſive Homerum, ſive famam veterem ſecuti *(impleverat enim Græciam,* ut Ciceronis verbis utar, *vetus hæc opinio, exſectum Cœlum a filio Saturno, vinctum autem Saturnum ipſum a filio Jove)* non fugatum eum, ſed in vincula conjectum tradunt, alii etiam exſectum; interfectum, quod ſciam, nemo. Neque fortaſſe id voluit Juſtinus, ſed Jovem πατροφόντην vocat eadem ſignificatione, qua alii, & ipſe in Oratione, πατραλοίαν, ubi ſub finem p. 31. dicit, Ἀνέγνωτε τῷ Διῒ τὸ κατὰ πατραλοιῶν νόμον, cum paulo ante dixiſſet, Φασὶ τὸν Δία δεσμοῖς καθεῖρξαι τὸν πατέρα. Durius tamen multo dicitur πατροφόντης, quam πατραλοίας. In Recognitionibus Clementis ſæpe de parricidio poſtulatur. Cautius Lactantius I. 10. *Quid omnium horum pater Jupiter, nonne a prima ſua pueritia impius ac pene parricida deprehenditur?*

17. Ἀδίκως.] Ἀδίκους legere amat Billius loco ſæpe citato. Sed vulgata lectio retineri poteſt, ſi βιοῦντας ex præcedentibus repetens ſubintelligas. GRABE. Poteſt, inquis? Imo omnino debet, quod plane oſtendunt, quæ proxime ſequuntur verba, καὶ μὴ μεταβάλλοντας.

19. Κοινῶς.] F. κοινός. Sed lectionem vulgatam non muto.

27, 8. Τὸν Ερμῆν λόγον τὸν παρὰ Θεοῦ ἀγγελικόν.] F. leg.

ciat crucifixum eum fuiſſe, commune & hoc eſt eis quos recenſuimus, qui & ipſi paſſi ſunt, Jovis, opinione veſtra, filiis. Etenim illorum non ſimiles mortis paſſiones, ſed diverſæ commemorantur; ita ut ne paſſione quidem propria & peculiari illis videatur eſſe inferior: quin & præſtantiorem eſſe, ſicuti polliciti ſumus, oratione progrediente oſtendemus, ſeu potius id jam oſtendimus; præſtantior enim ex operibus apparet. Quod vero & ex virgine natum eſſe prædicamus, commune ſit hoc quoque propter Perſeum, vobiſcum. Quod claudos autem, & paralyticos, & ab ipſa nativitate debiles ac morboſos ſanaſſe,

τις ἐσαυρῶσθαι αὐτὸν, καὶ τοῦτο κοινὸν τοῖς προκαταλελεγμένοις παθοῦσιν υἱοῖς καθ' ὑμᾶς τοῦ Διὸς ὑπάρχει. ἐκείνων τε γὰρ οὐχ ὅμοια τὰ πάθη τοῦ θανάτου, ἀλλὰ διάφορα ἱστορεῖται, ὥστε μηδὲ τὸ ἴδιον τοῦ πάθους ἥττονα δοκεῖν εἶναι τοῦτον, ἀλλ', ὡς ὑπεσχόμεθα, προϊόντος τοῦ λόγου, καὶ κρείττονα ἀποδείξομεν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποδέδεικται· ὁ γὰρ κρείττων ἐκ τῶν πράξεων φαίνεται. εἰ δὲ διὰ παρθένου γεγεννῆσθαι φέρομεν, κοινὸν καὶ τοῦτο πρὸς τὸν Περσέα ἔστω ὑμῖν. ᾧ δὲ λέγομεν χωλοὺς, καὶ παραλυτικοὺς, καὶ ἐκ γενετῆς πονηροὺς, ὑγιεῖς πεποιη-

N O T Æ.

F. leg. τῶν παρὰ Θεοῦ. Phurnutus De Natura Deorum p. 30. Παραδέδοται δὲ ὁ κῆρυξ Θεῶν, καὶ διαγγέλλειν αὐτὸν ἔφασαν ΤΑ ΠΑΡ' ΕΚΕΙΝΩΝ τοῖς ἀνθρώποις· κῆρυξ μὲν, ἐπεὶ διὰ φωνῆς γεγωνοῦ παριστᾷ τὰ κατὰ τὸν λόγον σημαινόμενα ταῖς ἀκοαῖς· ἄγγελος δὲ, ἐπεὶ τὸ βούλημα τῶν Θεῶν γινώσκομεν ἐκ τῶν ἐνδιδομένων ἡμῖν κατὰ τὸν λόγον ἐννοιῶν.

2, 3. Τοῖς προκαταλελεγμένοις παθοῦσιν υἱοῖς καθ' ὑμᾶς τοῦ Διός.] Euripides in Ione ℣. 507, 8, 9.

—— ἵν' ἐπὶ κερκίσιν ὕπο λόγοις
φάτιν ἄιον, δυστυχίας μετέχειν
θεόθεν τέκνα θνατοῖς.

Clem. Recogn. X. 23. *Pene omnes quos ex adulteriis genuit filios violentæ mortis conditione damnavit.*

10, 1. Ὁ γὰρ κρείττων ἐκ τῶν ἔργων φαίνεται.] Mutuatus hanc propoſitionem a Juſtino Irenæus, in alio contra hæreticos argumento ea uſus eſt, lib. 1. cap. 54. p. 182. col. 2. lin. 18. ſcribens: *Qui melior eſt, ex operibus oſtenditur.* GRABE.

11, 2. Διὰ παρθένου.] Tam Gelenius & Perionius, quam Langus διὰ παρθένου verterunt, *e virgine*, quod διὰ παρθένου errorem ſaperet Valentinianorum aliorumque, qui Chriſtum per uterum B. Virginis, tanquam aquam per canalem, tranſiiſſe, ac nihil ex ea accepiſſe ſtatuerunt. Aſt non eſt fidelis interpretis verba auctoris ob abuſum hæreticorum mutare: unde *per virginem* reponere placuit, præſertim cum S. Martyr hic & alibi ſæpius ſtudio hac phraſi uſus eſſe videatur, ut indicaret, ex virtute Divina atque Spiritu S. operatione Jeſum natum eſſe. — Neque tamen a recepto nunc loquendi genere, quo Jeſus *ex virgine* natus dicitur, prorſus abhorruit Juſtinus; quin utrumque junxit in Dial. cum Tryphone pag. 290. promittens ſe demonſtraturum, ὅτι ἐκ παρθένου γεννητὸς, καὶ διὰ παρθένου γεννηθῆναι αὐτὸν διὰ Ἡσαΐου ἐπεπροφήτευτο. Et mox non niſi Chriſtum ἀπὸ παρθένου γεγεννῆσθαι *a virgine genitum eſſe* ait. GRABE.

15. Ἐκ γενετῆς πονηρούς.] R. Stephanus *arbitratur legendum πηρούς.* Ego ſi contenderem ſcripturam MS. codicis eſſe retinendam mutato tantum accentu, ut πόνηρους, ſive etiam πονηρούς, ne accentu quidem mutato (ſunt enim inter grammaticos qui iſtam mutationem non putant eſſe neceſſariam) debiles, infirmos, morboſos ſignificet, non dubito quin ſatis multis cautam meam probare poſſem. Sed non eſt meum credulitate lectorum, plerumque incautorum & feſtinantium, abuti; & quæ mihimet perſuadere non poſſum, aliis perſuadere velle. Amplector itaque conjecturam Stephani quam Sylburgius quoque comprobavit, ſuaque etiam auctoritate commendari voluit J. E. Grabius. *Hanc* (inquit) *conjecturam maxime confirmat locus parallelus in Dial. cum Tryph. p. 295. ubi de Chriſto:* τοὺς ἐκ γενετῆς καὶ κατὰ σάρκα πηροὺς καὶ κωφοὺς καὶ χωλοὺς ἰάσατο. *Unde in verſione mutilos reponere placuit.* Mirabar equidem hoc ſi ſic abiret, ſed noluit eſſe nimis ſui diſſimilis bonus Grabius. *Confirmat* (inquit) *hanc conjecturam locus parallelus — Unde* mutilos *reponere placuit.* At ſi locus iſte parallelus conjecturam Stephani confirmat, non *mutilos* ſed *cæcos* vertendum eſt. Ecce enim quæ ibi ſequuntur, τὸν μὲν ἄλλεσθαι (τὸν χωλὸν) τὸν δὲ ἀκούειν (τὸν κωφὸν) τὸν δὲ ὁρᾷν (τὸν πηρὸν) τῷ λόγῳ αὐτοῦ ποιήσας. Tertia tantum vice, niſi fallor, utitur hac voce Juſtinus in bis libris, nempe p. 93. Παρ' ἡμῖν οὖν (inquit) ἔστι ταῦτα ἀκοῦσαι καὶ μαθεῖν παρὰ τῶν οὐδὲ τοὺς χαρακτῆρας τῶν στοιχείων ἐπισταμένων —— καὶ πηρῶν καὶ χήρων τινῶν τὰς ὄψεις, ὡς συνιέναι οὐ σοφίᾳ ἀνθρωπείᾳ ταῦτα γεγονέναι, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ λέγεσθαι. Ubi itidem, quantumvis licet exclament

κέναι αὐτὸν, καὶ νεκροὺς ἀνεγεῖραι, ὅμοια τοῖς ὑπὸ Ἀσκληπιοῦ γεγενῆσθαι λεγομένοις καὶ ταῦτα φάσκειν δόξομεν. ἵνα δὲ ἤδη καὶ τοῦτο φανερὸν ὑμῖν γένηται, ὅτι ὁπόσα λέγομεν, μαθόντες παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν προελθόντων αὐτοῦ προφητῶν, μόνα ἀληθῆ ἐστὶ, καὶ πρεσβύτερα πάντων τῶν γεγενημένων συγγραφέων· καὶ οὐχὶ διὰ τὸ ταὐτὰ λέγειν αὐτοῖς παραδεχθῆναι ἀξιοῦμεν, ἀλλ' ὅτι τὸ ἀληθὲς λέγομεν· καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς μόνος ἰδίως υἱὸς τῷ Θεῷ γεγέννηται, λόγος αὐτοῦ ὑπάρχων, καὶ πρωτότοκος, καὶ δύναμις· καὶ τῇ βουλῇ αὐτοῦ γενόμενος ἄνθρωπος ταῦτα ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ἐπ' ἀλλαγῇ καὶ ἐπαναγωγῇ τοῦ ἀνθρωπείου γένους· πρὶν ἢ ἐν ἀνθρώποις αὐτὸν γενέσθαι ἄνθρωπον, φθάσαντές τινες διὰ τοὺς προειρημένους κακοὺς δαίμονας, διὰ τῶν ποιητῶν ὡς γενόμενα εἶπον, ἃ μυθοποιήσαντες ἔφησαν, ὃν τρόπον καὶ τὰ καθ' ἡμῶν λεγόμενα δύσφημα καὶ ἀσεβῆ ἔργα ἐνήργησαν, ὧν οὐδεὶς μάρτυς, οὐδὲ ἀπόδειξίς ἐστι· τούτων ἔλεγχον ποιησόμεθα. Πρῶτον μὲν ὅτι τὰ ὅμοια τοῖς Ελλησι λέγοντες, μόνοι μισούμεθα δι' ὄνομα τοῦ

naſſe, & defunctos reſuſcitaſſe, memoramus, conſentanea his dicere videamur quæ ab Æſculapio facta eſſe feruntur. Sed ne hoc quidem vos lateat, quæcunque a Chriſto, & qui eum præceſſere prophetis ipſius accepta promulgamus, ea ſola vera eſſe, & ſcriptoribus omnibus vetuſtiora; neque nos propterea quod eadem quæ illi dicamus, ſed quod veritatem ipſam profiteamur, ſuſcipi ac probari petimus. Et Jeſus Chriſtus unus & ſolus proprie Filius Deo genitus, qui nimirum Ratio & Verbum ejus, & Primogenitus, & Virtus eſt, atque de conſilio voluntateque ejus, inſtaurandi & reſtituendi humani generis ergo homo factus nos iſta docuit. [Sed quoniam] priuſquam ille homo inter homines eſſet, nonnulli per poetas, inſtinctu quos diximus malorum geniorum iſta perinde atque jam facta eſſent, fabulis compoſitis incluſa referre occuparunt (eodem nempe modo, quo famoſa atque impia flagitia adverſus nos opera ſua publicari iidem dæmones procurarunt, quorum neque teſtis neque probatio ulla extat) refutationem hujuſmodi inſtituimus. Primo, cum congruentia cum Græcis afferamus, ſoli tamen odiis expetimur propter nomen Chriſti,

N O T Æ.

elament critici εἰς ταὐτὸν, poſtrema verba fidem faciunt πηρῶν nihil aliud ſignificare quam quod pluribus verbis, ſive id σαφηνείας χάριν, ſive quacunque alia cauſa factum ſit, poſtea dicit, nempe χήρων τὰς ὄψεις: niſi forte legere malis πωρῶν, aut πηρὸς *ſurdus* interpretari; quorum mihi neutrum ullo modo faciendum videtur.

3. Ταὐτά.] Legi poteſt etiam ταῦτα. SYLBURG.

18. Πρίν.] F. καὶ πρίν.

19—22. Φθάσαντές τινες διὰ τῶν προειρημένους κακοὺς δαίμονας διὰ τῶν ποιητῶν ὡς γενόμενα εἶπον ἃ μυθοποιήσαντες ἔφησαν.] F. φθάσαντές τινες διὰ τῶν προειρημένους κακοὺς δαίμονας τὰ προειρημένα διὰ τῶν προφητῶν ὡς γενόμενα εἶπον καὶ μυθοποιήσαντες ἔφησαν. vel φθάσαντές τινες τὰ προειρημένα διὰ τῶν προφητῶν ὡς γενόμενα διὰ τῶν προειρημένων κακῶν δαιμόνων εἶπον &c. vel φθάσαντες οἱ προειρημένοι κακοὶ δαίμονες (aut, quod tamen minus placet, φθάσαντές τινες τῶν προειρημένων κακῶν δαιμόνων) τὰ προειρημένα διὰ τῶν προφητῶν, διὰ τῶν ποιητῶν &c. Vulgata certe lectio ferri nullo modo poteſt.

24. Ἐνήργησαν.] Verbum διαθρυλλοῦσι, vel aliud ſimile, ſubintelligendum notat Sylburgius; quod tamen non adeo neceſſarium puto. GRABE.

26. Τοῦτον.] Τούτων in patrio caſu numero multitudinis aptius fortaſſis legetur, ut τούτων ſuperiora omnia demonſtret. PERIONIUS.

2—6. Ἀλλ'

Chriſti, & cum nihil injuſti committamus, tanquam peccatores ad necem rapimur, dum alii alibi & arbores, & flumina, & mures, & feles, & crocodilos, & ratione carentium animantium multa colunt; & quidem non eadem cunctis, ſed alia alibi venerantibus, ita ut in univerſum impii alii aliis ſint, propterea quod non eadem colant (quod quidem unicum habetis quod nobis criminis loco objiciatis, non eoſdem ſcilicet nos vobiſcum colere Deos, neque mortuis libamina & nidores adipum, neque ſignis & ſtatuis coronas & victimas offerre) quod namque

Χριϛοῦ, καὶ μηδὲν ἀδικοῦντες, ὡς ἁμαρτωλοὶ ἀναιρούμεθα· ἄλλων ἀλλαχοῦ καὶ δένδρα σεβομένων, καὶ ποταμοὺς, καὶ μῦς, καὶ αἰλούρους, καὶ κροκοδείλους, καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὰ πολλά· καὶ οὐ τῶν αὐτῶν ὑπὸ πάντων τιμωμένων, ἀλλὰ ἄλλων ἀλλαχόσε, ὥστ' εἶναι ἀσεβεῖς ἀλλήλοις πάντας, διὰ τὸ μὴ τὰ αὐτὰ σέβειν (ὅπερ μόνον ἐγκαλεῖν ἡμῖν ἔχετε, ὅτι μὴ τοὺς αὐτοὺς ὑμῖν σεβόμεθα Θεοὺς, μηδὲ τοῖς ἀποθανοῦσι χοὰς, καὶ κνίσας, καὶ ἐν γραφαῖς στεφάνους, καὶ θυσίας φέρομεν) ὅτι γὰρ 69
οὐ

NOTÆ.

2—6. *Ἄλλων ἀλλαχοῦ καὶ δένδρα σεβομένων καὶ ποταμοὺς καὶ μῦς καὶ αἰλούρους καὶ ἀλόγων ζώων τὰ πολλά.*] Idem queruntur alii omnes Chriſtianæ religionis patroni, nempe quidvis impune coli præter Deum verum. Athenagoras, omnium longe modeſtiſſimus prudentiſſimuſque, Ἐν λόγῳ κατὰ ἔθνη καὶ δήμους θυσίας κατάγουσιν ἃς ἂν ἐθέλωσιν ἄνθρωποι. οἱ δὲ Αἰγύπτιοι καὶ αἰλούρους καὶ κροκοδείλους καὶ ὄφεις καὶ ἀσπίδας καὶ κύνας Θεοὺς νομίζουσι. καὶ τούτοις πᾶσιν ἐπιτρέπετε καὶ ὑμεῖς καὶ οἱ νόμοι. Cyprianus ad Demetrianum p. 190. *Crocodili & cynocephali & lapides & ſerpentes a vobis coluntur: & Deus ſolus in terris aut non colitur, aut non eſt impune quod colitur.* Ubi id non ſine cauſa mireris, in media deorum Ægyptiorum turba quid faciant *lapides*, quos Ægyptii & olim nullos & nunquam niſi in ſtatuas formatos, idque rarius etiam quam multæ aliæ nationes, coluerunt. Enimvero, niſi fallor, legendum *ibides*. Ejus lectionis veſtigium ſervat codex MS. quem Fellus Bodleianum tertium vocat, in quo ſcribitur *liberides*. Nemo neſcit *ſaturam ſerpentibus ibin*, quam Ægyptios univerſos veneratos eſſe ſcribit Strabo, qui honor ei cum paucis admodum aliis, ſi vera narrat idem Strabo, contigit, nempe uno ex genere ſuo, volucri, piſcibus duobus, & terreſtribus animalibus tribus. Neque vero movere te debet, quod ibides cum ſerpentibus, ex quorum clade divinos honores nactæ ſunt, jungantur. Eodem modo Juſtinus hic μῦς καὶ αἰλούρους, ſcriptor Prædicationis Petri apud Clem. Al. p. 760. γαλᾶς καὶ μῦς, alii ichneumona & crocodilum, Ægyptiorum numina recenſentes, ſimul memorant. Nempe erant iſta omnia aliaque multa animalia apud Ægyptios ſacra, ſed non apud omnes omnia; ſive id prudenti veteris alicujus regis conſilio factum, qui hac arte conjurationes præcidere conaretur, quod nonnulli vererum tradidere; ſive, quod potius reor, quæque civitas quorum animalium aut beneficia maxime erat experta, aut injurias metuebat, ea conſecraverit: nam quæ de ſymbolica horum theologia vulgo dici ſolent nugæ ſunt, & ſacerdotum callidorum, otioque abundantium, commenta. Hinc bellum religioſum inter Ombos & Tentyra, de quo Juvenalis Sat XV. alterumque ejuſdem generis inter Oxyrynchitas & Cynopolitas cujus meminit Plutarchus De Iſ. & Oſ. p. 380. Non eſt itaque dubium quin Cyprianus ſcripſerit *ibides*, & vicinorum ſuorum Deos ſolos hic deſignaverit, quos & Juſtinus præcipue præ oculis habuit, etſi non ſolos. Arbores enim, quod ſciam, non colebant Ægyptii, niſi porrum & cepe arbores eſſe vis. Mirum tamen res tam pulchras ramque utiles effugere eorum ſuperſtitionem potuiſſe, maxime ſi verum eſt quod narrat Lucianus in Jove Trag. p. 152. nonnullos eorum eo anguſtiarum redactos fuiſſe, in tanta ſcilicet deorum penuria, ut etiam πολίχνιον κρομμύων ἢ τεύτλιον adorarent, pauperes videlicet, ut opinor, qui Deum vivum alere non poterant, ne felem quidem, aut attentiores ad rem qui ſibi ſumptui eſſe pietatem ſuam nollent, ſed religionem vilem & Deum nihil comedentem multo mallent; aut fortaſſe bibaciores edacioreſque. Theophilus Antiochenus etiam πορδὴν ἐνεργῆ eos coluiſſe ſcribit, & ἔχεις αἰχμῶνας, quod ultimum ſua quoque auctoritate confirmant patrum omnium doctiſſimi, Origenes & Hieronymus, aliique. An hos quoque Deos utilitas fecit? Aut timor, & fœdæ vocis tonitru? Aut error aliorum, Ægyptiis non magis eos colentibus quam nunc Hiberni colunt, ſed averſantibus? Dignum ſane animadverſione eſt, eorundem, Peluſiotarum ſcilicet, utramque ſuperſtitionem fuiſſe, & a cepis abſtinere, & crepitum ventris venerari. Verum ſatis ineptiarum. Plura de Ægyptiorum propudioſis diis ſacriſque ſi ſcire cupis v. Strabon. lib. XVIII. Porphyr. De abſtin. lib. IV. p. 372. & ſeqq. Philoſtrat. De vita Apollon. VI. 19. p. 257. Athanaſ. c. Gent. p. 22, 3. Philon. Jud. De decalogo p. 755, 6. Lucian. De ſacrif. p. 369, 70. Herodotum in Euterpe. Diodor. Sic. lib. I. p. 74. & ſeqq. & Plut. De Iſ. & Oſ. & Symp. IV. 5. p. 670. & περὶ δὲ τὰ ἄλογα λόγῳ χρῆσθαι, p. 989.

13, 4. *Ἐν γραφαῖς στεφάνους.*] Quinam illi ſunt ἐν γραφαῖς στεφάνοι? Vox illa quidem *pictas* vel per

οὐ τὰ αὐτὰ παρ᾽ οἷς μὲν Θεοὶ, παρ᾽ οἷς δὲ θηρία, παρ᾽ οἷς δὲ ἱερεῖα νενομισμένα ἐστὶν, ἀκριβῶς ἐπίστασθε. Δεύτερον δὲ, ὅτι ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων οἱ παλαιοὶ σεβόμενοι Διόνυσον τὸν Σεμέλης, καὶ Ἀπόλλωνα τὸν Λητοΐδην, οἳ διὰ ἔρωτας ἀῤῥένων ὅσα ἔπραξαν, αἶσχος καὶ λέγειν, καὶ οἱ Περσεφόνην, καὶ Ἀφροδίτην, τὰς διὰ τὸν Ἄδωνιν οἰστρηθείσας, ὧν καὶ μυστήρια ἄγετε, ἢ Ἀσκληπιὸν, ἢ τινὰ τῶν ἄλλων ὀνομαζομένων Θεῶν, καίπερ θανάτου ἀπειλουμένου, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τούτων μὲν καταφρονήσαμεν, Θεῷ δὲ τῷ ἀγεννήτῳ καὶ ἀπαθεῖ ἑαυτοὺς ἀνεθήκαμεν, ὃν οὔτε ἐπ᾽ Ἀντιόπην, καὶ τὰς ἄλλας ὁμοίως, οὐδὲ ἐπὶ Γανυμήδην δι᾽ οἶστρον ἐληλυθέναι πειθόμεθα, οὐδὲ λυθῆναι, βοηθείας τυχόντα διὰ Θέτιδος, ὑπὸ τοῦ ἑκατοντάχειρος ἐκείνου, οὐδὲ με-

namque eædem animantes apud hos quidem numina, apud alios autem feræ, apud quoſdam hoſtiæ legibus receptæ ſint, certo ſcitis. Secundo, ex omni hominum genere qui olim Bacchum colebamus Semeles filium, & Apollinem Latonæ (qui præ nefandi in maſculos amoris inſania, quanta flagitia fecerint, dicere quoque probrum eſt) & Proſerpinam, & Venerem (quarum propter Adonim libidinis furore actarum myſteria quoque celebratis) & Æſculapium, aut aliorum quenquam qui nominantur deorum; quamvis morte minis intentata, per Jeſum Chriſtum, illos quidem contempſimus, Deo autem ingenito, & perpeſſionis omnis experti nos ipſos dedicavimus; quem neque ad Antiopen aliaſve ſimiliter, neque ad Ganymedem œſtro incitatum libidinis veniſſe, neque ſuppetiis Centimani illius, quas per Thetidem obtinuerat, ſolutum eſſe, neque anxie ſolicitum

NOTÆ.

per picturam expreſſas corollas ſonat; ſed quales illæ, dum alius quæret, interea legam: ἐν ῥαφαῖς στεφάνους: Ita vocat eleganter Juſtinus *ſutiles coronas.* Ἐν ῥαφαῖς dixit pro ῥαπτούς. Sic *marmora in exemplis*, pro exemplata vel figuris ornata; & *pocula in gemmis*, pro gemmata. Anaſtaſius & neſcio quis ἄρτους ἐν τύποις, formis vel figuris impreſſos. SALMASIUS Not. in H. A. Script. p. 79. Grabio hæc conjectura Salmaſii ita arriſit, ut in verſione eam ſequi non dubitaverit: mihi neutiquam placet. Conjiciebam olim legendum eſſe ἐν τάφοις. Euripides Oreſt. 1321, 2.

Ὦ παρθέν᾽, ἥκεις τὸν Κλυταιμνήστρας τάφον
Στέψασα, καὶ σπείσασα νερτέροις χοάς;

Propertius III. xiv. 23, 4.

Afferet huc unguenta mihi, ſertiſque ſepulchrum
Ornabit cuſtos ad mea buſta ſedens.

Plura mitto, tum quod ſatis notus mos ſit, tum quod non magnopere confidam huic conjecturæ; quæ tamen multo magis placet quam Meurſii & Clerici, ἐν ταφαῖς. Langus videtur legiſſe καὶ γεγραφαῖς στεφάνους. Alii fortaſſe legent ἐγγεγραφὼς, & interpretabuntur inſcriptos. Alii aliter. Nos hic prorſus hæremus.

1. Ου τὰ αὐτά.] Rectius negativam οὐ cum interprete expungemus. SYLBURG.

5. Οἱ παλαιοὶ σεβόμενοι.] Convenientius meo quidem judicio, οἱ πάλαι σεβόμενοι, *qui olim colebamus*; ut ſupra 61. 15. (οἱ πάλαι μὲν πορνείαις χαίροντες) & infra 78. 12. (καὶ οἱ πάλαι ἀλληλοφόνται.) SYLBURG.

9, 10. Περσεφόνην καὶ Ἀφροδίτην τὰς διὰ τὸν Ἄδωνιν οἰστρηθείσας.] Sylburgius *ex mythologis perſpicuum eſſe* dicit *ita potius legendum eſſe*, τὴν μὲν διὰ τὸν Ἄδωνιν, τὴν δὲ διὰ τὸν Αἰδωνέα οἰστρηθείσας; *nam Venerem quidem Adonim deperiiſſe, Proſerpinam vero ab Aidoneo ſeu Plutone raptam fuiſſe.* Nempe ignorabat Proſerpinam quoque Adonim deperiiſſe, quod tamen ex multis, tum mythologis, tum etiam aliis ſcriptoribus poterat didiciſſe. Vide Apollod. Biblioth. III. 13. p. 224, 5. Hygin. Poet. Aſtr. II. 7. p. 372, 3. Procop. in Eſaiam p. 258. Macrob. Sat. I. 21. p. 254, 5.

15. Ἀγεννήτῳ.] Reſpicit ea quæ modo dixerat, Διόνυσον τὸν Σεμέλης καὶ Ἀπόλλωνα τὸν Λητοΐδην, & in altero epitheto, ἀπαθεῖ, quæ ibi ſequuntur de amoribus deorum.

21 & ſeqq. Οὐδὲ μεμηνυῖαν διὰ τοῦτο τὸν τῆς Θέτιδος Ἀχιλλέα διὰ τὴν παλλακίδα Βρισηΐδα ὀλέσαι πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων.] Sylburgius pro διὰ τοῦτο legendum conjicit ὄντα, *vel, majore mutatione facta*, διὰ τὸν κότον τοῦ τῆς Θέτιδος Ἀχιλλέως, *per iram Achillis filii Thetidis.* Videtur deeſſe aliquid: ſed illud

citum fuiſſe ejus rei cauſa, ut Achilles Thetidis filius propter pellicem Briſeida complures Græcorum perderet, credimus, & credentium vicem per commiſerationem dolemus, auctores autem rerum talium dæmones eſſe novimus. Tertio, etiam poſt aſcenſionem Chriſti in cœlum iidem dæmones in medium produxerunt mortales, qui ſeipſos Deos eſſe dixere; qui non modo perſecutionibus a vobis expetiti non ſunt, verum etiam honoribus dignati: Simonem nimirum quendam Samaritanum, in vico, cui Gitthon nomen eſt, natum, qui ſub Claudio

ειμνῶντα διὰ τοῦτο τὸν τῆς Θέτιδος Ἀχιλλέα διὰ τὴν παλλακίδα Βρισηίδα ὀλέσαι πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοὺς πειθομένους ἐλεοῦμεν, τοὺς δὲ τούτων αἰτίους δαίμονας γνωρίζομεν. Τρίτον δ', ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀνέλευσιν τοῦ Χριστοῦ εἰς οὐρανὸν, προεβάλλοντο οἱ δαίμονες ἀνθρώπους τινὰς λέγοντας ἑαυτοὺς εἶναι Θεοὺς, οἳ οὐ μόνον οὐκ ἐδιώχθησαν ὑφ' ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ τιμῶν κατηξιώθησαν· Σίμωνα μέν τινα Σαμαρέα, τὸν ἀπὸ κώμης λεγομένης Γιττῶν, ὃς ἐπὶ Κλαυδίου

7. Ἀνέλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Euſeb Georgius Syncellus, Zonar. ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου. Ib. Οὐρανόν. G. Sync. οὐρανούς. 8. Προεβάλλοντο. Euſ. προεβάλοντο. G. Syncell. προσεβάλλοντο. 11. Τιμῶν. Zonar. τιμῆς Ib. Καὶ ηξιώθησαν. Euſeb. G. Syne. Zonar. ἠξιώθησαν. 11, 2. Σίμωνα κ.λ. Zonar. ὧν εἷς καὶ Σίμων ὁ Σαμαρεὺς ὁ ἀπὸ κώμης γ. 13. Γιττῶν. Euſ. Zonar. γιτθῶν, G. Syncell. γαιθῶν, Niceph. γιτθῶν.

NOTÆ.

Διὰ τοῦτο nequaquam mutandum eſt. Hanc enim Thetidi gratiam retulit Jupiter pro tempeſtivo Briarei auxilio, quod Achilles quidem fuſe commemorat Il. A ꝟ. 396. & ſeqq. ipſa autem apud Jovem modeſte reticet, ita tamen ut ſimul ei in memoriam vocet ꝟ. 503, 4.

Ζεῦ πάτερ, εἴ ποτε δή σε μετ' ἀθανάτοισιν ὄνησα
Ἢ ἔπει, ἢ ἔργῳ, τόδε μοι κρήηνον ἐέλδωρ.

Lucianus, Jov. Trag. p. 150. Εἰ δὲ μὴ τὸν Βριάρεων ἡ Θέτις ἐκάλεσεν, ἐλεήσασα τὸ γιγνόμενον, ἐπεπέδητο ἂν ἡμῖν ὁ βέλτιστος Ζεὺς συναρπασθείς. ΑΝΘ' ΩΝ καὶ ἀπομνημονεύων τῇ Θέτιδι τὴν εὐεργεσίαν ἐξαπατᾷ τὸν Ἀγαμέμνονα, ὄνειρόν τινα ψευδῆ ἐπιπέμψας, ὡς πολλοὶ τῶν Ἀχαιῶν ἀποθάνοιεν. Homerus Il. β. ꝟ. 2, 3, 4.

——Δία δ' οὐκ ἔχε νήδυμος ὕπνος,
Ἀλλ' ὅγε μερμήριζε κατὰ φρένα ὡς Ἀχιλῆα
Τιμήσῃ, ὀλέσῃ δὲ πολέας ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιῶν.

Neque ſi mutari poſſet διὰ τοῦτο, ferenda tamen eſſet Sylburgii conjectura, διὰ τοῦ κότου.

6 & ſeqq. Μετὰ τὴν ἀνέλευσιν τοῦ Χριστοῦ &c] Citant hæc Georgius Syncellus in Chronographia p. 333. & Zonaras Annal. tom. 2. p. 187. ſed uterque ex Euſebio, non ex Juſtino. Syncellus hæc præponit, Ἰουστῖνος φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ. Et ſunt quidem viri docti qui Juſtinum ſcriptorem eloquentiſſimum vocant, nos autem eum philoſophiæ laude contentum eſſe jubemus, neque agnoſcimus novum hunc titulum ῥήτωρ. Neque ita ſcripſit Syncellus ſed μάρτυρος.

7. Ἀνέλευσιν τοῦ Χριστοῦ.] Euſebius, Zonaras, Syncellus, ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου. Recte edd. Juſtini. Dial. p. 258. μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλευσιν. Ib. p. 315. μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνέλευσιν αὐτοῦ. P. 308. μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ καὶ ἄνοδον τὴν εἰς οὐρανόν. Similiter ἀνελεύσεσθαι, ἀνελήλυθεν, ἀνεληλυθέναι εἰς τὸν οὐρανὸν & hic & in Dialogo ſæpe reperies, ἀνάληψιν autem nuſquam, neque quicquam ei cognatum, niſi ſemel fortaſſe, aut ſummum bis. Neque minus altera Stephani lectio Euſebianæ alteri anteferenda eſt, quod ex ipſa re videbunt quotquot aliquid in his rebus videre poſſunt.

12, 3. Ἀπὸ κώμης λεγομένης Γιττῶν.] Ita R. Stephani editio, aliæ γίττων ex Euſebio, II. 13. ubi hæc citat. Alii γιτθῶν, γιτθῶν, γετθῶν, &c. Diſtabat autem hic vicus ab urbe Samaria ſex ſchœnos, ſi verum dicit ſcriptor Clementinorum, Hom. II. §. 22. p. 626 At ſi audiamus virum doctum Stephanum Le Moyne, non in Samaria, neque in tota adeo Palæſtina, Simonis locus natalis quærendus erit, ſed in inſula Cypro. Exiſtimat enim Simeonem magum Cyprium cujus meminit Joſephus Ant. XX. 5. *eundem fuiſſe cum* hoc *Simone Mago. Nam licet* (inquit) *alicubi dicatur Simon de quo Actor. VIII.* γιτθηνὸς, *quaſi pagus Gitthicus illi patria fuiſſet, hoc nullo modo ſtringit; nam non legendum* γιτθηνὸς, *ſed* κιτιεὺς, *vel* κιτιαῖος, *ex urbe Cittium, quæ erat Cypri urbs nobiliſſima.* Prolegom. ante Var. Sac. Quis dubitaret, qui ſe ſcriptorem ſanum & ſobrium legere putaret, quin, præterquam quod Simon alicubi γιτθηνὸς diceretur, nihil aliud huic de patria ejus conjecturæ repugnaret, ſaltem quo refutato opus eſſet? At primo, neſcio quo caſu, quod ſane dolendum eſt, Simon Magus nuſquam vocatur γιτθηνὸς. Deinde, fac id aliter eſſe, quod tamen multis de cauſis minime ſuſpicamur, etſi memoriæ non valde confidimus, præſertim in hujuſmodi nugis

δίῳ Καίσαρος διὰ τῆς τῶν ἐνεργούντων δαιμόνων τέχνης δυνάμεις ποιήσας μαγικὰς ἐν τῇ πόλει ὑμῶν βασιλίδι Ῥώμῃ, Θεὸς ἐνομίσθη, καὶ ἀνδριάντι παρ' ὑμῶν ὡς Θεὸς τετίμηται, ὃς ἀνδριὰς ἀνεγήγερται ἐν τῷ Τίβερι ποταμῷ, μεταξὺ τῶν δύο γεφυρῶν, ἔχων ἐπιγραφὴν Ῥωμαϊκὴν ταύτην, Σίμωνι δέῳ σάγκτῳ. καὶ

dio Cæſare cum efficacium dæmonum arte magicas virtutes in urbe veſtra imperiali Roma exhibuiſſet, Deus habitus eſt, & ſtatua a vobis veluti Deus honoratus; quæ ſtatua in amne Tiberi inter duos pontes eſt erecta, Latinam hanc habens inſcriptionem, Simoni Deo Sancto: ac

1, 2. Διὰ τῆς τῶν ἐνεργούντων δαιμόνων τέχνης. Zonar. Διὰ τῆς τῶν δαιμόνων ἐνεργείας. 2, 3. Δυνάμεις ποιήσας μαγικάς. Euſ. G. Sync. Zonar. δυνάμεις μαγικὰς ποιήσας. 3, 4. Ἐν τῇ πόλει ὑμῶν βασιλίδι Ῥώμῃ. Euſ. ἐπὶ τῇ πόλει ὑμῶν τῇ βασιλίδι Ῥώμῃ. G. Sync. ἐν τῇ πόλει ἡμῶν, τῇ βασιλίδι πόλει Ῥώμῃ. Zon. ἐν τῇ πόλει ὑμῶν τῇ βασιλίδι Ῥώμῃ. 5 Παρ' ὑμῶν. Euſeb. Zon. παρ' ὑμῖν. Ib. Zon. omittit ὡς Θεός. 6. Euſ. G. Sync. Zon. Anaſtaſ. Bibl. omittunt ὃς ἀνδριὰς ἀνεγήγερται. 7. Τίβερι. Zon. Τιβέρεως. 8, 9. Ἔχων ἐπιγραφὴν Ῥωμαϊκὴν ταύτην. Zon. ἰσαμβὼν, γράμμασιν ἐπιγεγραμμένον Ῥωμαϊκοῖς.

N O T Æ.

gis; fac, inquam, ita alicubi vocari Simonem. Quid tum? Pro γιτθῶν, inquies, ſcribam ilico κιτθῶν. Sed quid tum poſtea? Quid iis locis fiet ubi Simon ἀπὸ κώμης γίτθων oriundus dicitur? Num legendum ἀπὸ πόλεως κιτίου? Quid porro de verbo σαμαρεὺς ſtatuetur? Num id quoque in iiſdem locis, aliiſque multis, mutabitur in Κύπριος? Atque hæc quidem de hoc ſomnio dicta ſunto. Reſtat autem alter vir doctus, qui nobis paucis redarguendus eſt, ne Juſtino, cum quo videmur aliquam jam habere neceſſitudinem, injuria accuſato deeſſe videamur. Is eſt Samuel Baſnagius, qui de patria Simonis idem ſentit quod Stephanus Le Moyne, cum autem videret locum emendationibus nullum hic eſſe, alia via rem aggreditur, & teſtimonia patrum quæ corrumpi non poſſe perſpiciebat, elevare & de cauſa tollere conatur. Ita enim ſcribit, Exercit. Hiſtorico-Crit. p. 105. *Vero ſimilius eſt Juſtinum, qui ſectarium ſe poſteris præbuit, lapſum fuiſſe memoria; vel nominis affinitate urbis Cypriæ & vici Samaritani fuiſſe deceptum.* Videamus rem totam. Simonem Magum ego Samaritanum, tu Cyprium fuiſſe ais. Proferamus uterque rationes. Ecce noſtras. Omnes antiqui ſcriptores qui de patria ejus quicquam dicunt (ſunt autem non pauci) Samaritanum eum fuiſſe tradunt, multi, inter quos Juſtinus, qui ipſe Samaritanus erat, & Epiphanius, epiſcopus Cyprius, idemque natione Palæſtinus, etiam vicum Samaritidis, unde erat, nominant; nemo negat, nemo aliam ei patriam aſſignat. Quid tu? Nempe Joſephum citas teſtem, qui iiſdem temporibus quibus Simonem Magum Samaritanum floruiſſe fatemur, quendam refert fuiſſe Simonem Cyprium qui ſe magum eſſe profiteretur. Quaſi vero Simon rarum eſſet inter Judæos nomen, aut non plenæ eſſent omnes omnium temporum hiſtoriæ exemplis hominum quibus ætas, nomen, vitæ inſtitutum, aliaque multa communia fuerunt. Syneſius Ep. LXI. Τὄνομα μὲν δὴ καὶ τὸ ἐπιτήδευμα φθάνω δηλώσας, ἀλλὰ δεῖ πλείω προσθεῖναι γνωρίσματα· ΓΕΝΟΙΤΟ ΓΑΡ ΑΝ ΤΙΣ ΟΜΩΝΥΜΟΣ ΚΑΙ ΟΜΟΤΕΧΝΟΣ. Hoc te legiſſe oportuit, aut per te ſciviſſe quod pueri non ignorant. At veriſimile eſt, inquis, *Juſtinum, qui ſectarium ſe poſteris præbuit, lapſum fuiſſe memoria*; utpote quem *in hiſtoria non pauca peccaſſe* conſtat, *teſte portentoſo & ſupra fidem omnem errore de* τῶν *LXX. Verſione: "Ptolemæus rex Ægypti petiit " ab Herode rege Judæorum ut copiam librorum " faceret."* Profecto ſi ita ſcripſit Juſtinus quemadmodum iſte locus jam exhibetur, quod ego non nego, gravi eum culpa aut ignorantiæ, aut intolerabilis in tanta cauſa peroranda negligentiæ, non libero. Verum quid hoc ad rem? Peccaverit eo loco, peccaverit etiam alibi *in hiſtoria* pauca (aut etiam *non pauca*, quod tamen factum nego) ideone & hic quoque peccatum ab eo fuiſſe veriſimile eſt? Crederem fortaſſe, niſi eodem argumento quo ibi erraſſe probatur, hic probaretur non erraſſe, nimirum fide atque auctoritate aliorum ſcriptorum. Quod enim nos credere vult Baſnagius, reliquos hac in re Juſtinum ſecutos fuiſſe, non eſt dignum in quo refellendo tempus conteramus; neque enim ſemper opus eſt ut meris affirmationibus argumenta opponamus.

6. Ὃς ἀνδριὰς ἀνεγήγερται.] Antonius Van Dale recitans hunc locum in Diſſertatione de ſtatua Simonis omittit & damnat hæc verba. *Infarcta*, inquit, *gloſſa habet inſulſe* ὃς ἀνδριὰς ἀνεγήγερται. Apud Euſebium etiam omittuntur, ſed errore librarii, uti quidem perſuaſiſſimum habeo, quem facile fallere potuerunt ſimile principium & finis idem horum verborum, ὃς ἀνδριὰς ἀνεγήγερται, eorumque quæ præcedunt ὡς Θεὸς τετίμηται. Quis enim hæc ferre poſſit, ſive ſententiam, ſive conſtructionem ſpectes, ἀνδριάντι ὡς Θεὸς τετίμηται μεταξὺ τῶν δύο γεφυρῶν ἔχων ἐπιγραφὴν ταύτην?

8, 9. Ἔχων ἐπιγραφὴν Ῥωμαϊκὴν ταύτην, Σίμωνι δέῳ σάγκτῳ.] Quod hic narrat Juſtinus, ab aliis quoque patribus memoriæ proditum eſt, neque unquam, opinor, in dubium vocatum ante annum MDLXXIV. quo anno in inſula Tiberina effoſſus

ac Samaritani prope omnes, & ex aliis etiam nationibus pauci, illum quaſi primum Deum eſſe confitentes, adorant quoque, & Helenam quandam

καὶ σχεδὸν πάντες μὲν Σαμαρεῖς, ὀλίγοι δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ἔθνεσιν, ὡς τὸν πρῶτον Θεὸν ἐκεῖνον ὁμολογοῦντες, ἐκεῖνον καὶ προσκυνοῦσι, καὶ Ἑλένην τινὰ

1, & ſeqq. Καὶ σχεδὸν κ. τ. λ. Euſeb. καὶ σχεδὸν μὲν πάντες Σαμαρεῖς —— ὡς τὸν πρῶτον Θεὸν ἐκεῖνον ὁμολογοῦντες προσκυνοῦσι. G. Syncell. καὶ σχεδὸν μὲν πάντες προσκυνοῦσι.

NOTÆ.

effoſſus eſt lapis cum hac inſcriptione,

SEMONI
SANCO
DEO. FIDIO
SACRUM
SEX. POMPEIUS. S. P. F.
COL. MUSSIANUS
QUINQUENNALIS
DECUR
BIDENTALIS
DONUM. DEDIT

Ex eo tempore plerique doctorum, paucis reclamantibus, Juſtinum, aut eum a quo hoc acceperit, verborum ſimilitudine in errorem inductum quod erat Semonis Sanci, Simoni attribuiſſe, atque inde ortam opinionem de Simone in numerum Deorum a Romanis relato, exiſtimaſſe videntur. In ea certe ſententia ſunt viri eruditiſſimi J. G. Voſſius, Salmaſius, Valeſius, aliique multi, inter quos eſt etiam Joannes Erneſtus Grabe, qui quomodo impetrare ab animo ſuo potuerit, ut veterum, patrum, Juſtini denique ſui, cauſam periclitantem non tantum deſereret, ſed etiam proderet, equidem ſatis mirari non queo. Nobis non eſt viſum Juſtinum indefenſum criticis tradere, neque prius quam certamen experti fuerimus, de deditione cogitare: ſed ne temere ad pugnam procedere videamur, explorandæ prius hoſtium copiæ ſunt. Quod quo facilius rectiuſque fiat, operæ pretium videtur monere (non quo id ignorare quenquam arbitrer, ſed ut ratione & via progrediatur diſputatio) nullius antiqui ſcriptoris teſtimonium, qui modo fide dignus ſit, rejici jure poſſe, multo minus quod aliorum ſcriptorum auctoritate corroboretur, niſi aut contrario teſtimonio infirmetur, aut prorſus incredibile ſit, aut ſaltem nullo modo probabile. Quod ſi verum rectumque eſt, ut certe eſt, ſimilitudo harum inſcriptionum, in qua criticorum cauſa tantopere nititur, non poteſt argumento eſſe Juſtinum per errorem ſive ſuum ſive aliorum lapſum fuiſſe, niſi res ipſa quam narrat prius improbabilis eſſe coarguatur. Quid enim abſurdius aut magis præpoſterum eſſe poteſt, quam ſcriptorem antiquum erroris ideo accuſare, quod erroris ejus, ſi modo erraverit, probabilem cauſam & rationem reddere te poſſe exiſtimes? Recte itaque & prudenter adverſarii totis viribus docere conantur narratiunculæ huic veriſimilitudinem deeſſe; qua in quæſtione ſumma diſputationis, totaque cauſa conſiſtit. Id enim ſi probant, habebit ſimilitudo inſcriptionum ſuum pondus, idque non exiguum; ſin minus, nullum. Tribus autem potiſſimum rationibus nos impugnant. Aut enim ex verbis inſcriptionis, aut ex profanorum ſcriptorum ſilentio argumenta ducunt, aut denique neutiquam credibile eſſe contendunt, *Romanos magum ac præſtigiatorem adhuc viventem conſecraviſſe*. Poſtremum argumentum, cui maxime confidunt, primum examinabimus; ac primo de hominis *adhuc viventis*, deinde de *magi* conſecratione dicemus. *Quaſi vero*, inquit Valeſius, *Romani magum adhuc viventem conſecraviſſent*. Quæro quis dixit viventem conſecraſſe? Certe non Juſtinus. At videtur ita putaſſe. Videatur, putaverit; non enim nego, præſertim cum Auguſtinum Cyrillumque Hieroſolymitanum ita putaſſe conſtet: num abſurdius eſt hominem vivum quam mortuum Deum exiſtimare? aut monſtri ſimile eſt apud Romanos hominem adhuc viventem divinos honores eſſe conſecutum? Quid, nonne Julius Cæſar, uti Suetonius refert, temporibus longe ſanioribus, *thenſum & ferculum Circenſi pompa, templa, aras, ſimulacra juxta Deos, pulvinar, flaminem, lupercos, decerni ſibi paſſus eſt?* Ejus ſucceſſor Auguſtus, quantacunque moderatione modeſtiaque fuit, aut eſſe videri voluit, quam *pertinaciſſime* licet templa ſibi Romæ decerni vetuerit (quod etiam ipſum non multo minus in rem noſtram eſt quam ſi honorem iſtum oblatum accepiſſet) Deus tamen, dum viveret, vocatus eſt, & divinis honoribus auctus. Propertius III. 3.

Arma Deus Cæſar dites meditatur ad Indos.

Horatius Ep. II. 1.

Præſenti tibi maturos largimur honores,
Jurandaſque tuum per numen ponimus aras.

Quid Caligula, ut alios mittam, nonne vivus templum habuit *numinis ſuo proprium*, & ſacerdotes, & victimas, & Dei appellationem? At hi imperatores erant. Sed adhuc in vivis. Ergo iſta parte hujus argumenti nihil efficitur, etiamſi Juſtinus hunc honorem vivo Simoni habitum fuiſſe dixiſſet, quod tamen, ut modo dixi, aliter eſt. Quærendum jam de altero argumenti membro, utrum incredibile ſit Romanos magum conſecraſſe. In qua quæſtione hoc in primis cavendum videtur, ne nimium nobis tribuamus, multoque a cognitione antiquitatis, aliiſque ſubſidiis ad ſententiam recte ferendam neceſſariis, paratiores nos inſtructioreſque eſſe putemus, quam revera ſumus, aut eſſe poſſumus. Quam volumus enim licet ipſi nos amemus, tamen vix videtur credibile, eos a quibus hoc de quo quærimus ſcriptis mandatum eſt, aut ingenio, aut ſincera veri inveſtigandi cupiditate a criticis noſtris ſuperari, aut nos poſt tot ſecula melius ſcire

poſſe

τινὰ τὴν περινοστήσασαν αὐτῷ καὶ ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, πρότερον ἐπὶ τέγους ςαθεῖσαν, τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔννοιαν πρώτην γενομένην λέγουσι. Μένανδρον

quandam profectionis ejus eo tempore comitem, quæ prius in lupanari proſtiterat, principem ab illo notionem & intelligentiam factam eſſe dicunt. Deinde Menandrum

1. Τὴν περινοστήσασαν. Euſeb. τὴν συμπερινοστήσασαν. G. Syncell. συμπερινοστήσασαν. 2, 3 Τέγους. G. Sync. Στέγους. 3. Σταθεῖσαν. Euſ. & G Sync. addunt ἐν Τύρῳ τῆς Φοινίκης. 3, 4. Τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔννοιαν πρώτην γενομένην λέγουσι. Euſ. & G. Sync. τὴν ἀπ' αὐτοῦ πρώτην ἔννοιαν λέγουσιν.

NOTÆ.

poſſe quid fecerint aut non fecerint Romani ſub Claudio, aut quid eos feciſſe veri ſimile aut diſſimile ſit, quam Tertullianum & Auguſtinum, ut alios mittam, præſertim in rebus quæ ſpectant ad religionem cultumque deorum. Deinde illud conſiderandum, qualis fuerit magus Simon. Si circulator & ἀπατεὼν, qui ementito cum diis aut mortuorum manibus commercio fucum vulgo fecerit, non erat profecto dignus qui vel a Claudio, aut etiam cum Claudio, ſeu vivus, ſive fato perfunctus, in deorum numero reponeretur. At non hic ille Simon eſt quem omnes patres dæmonum ope miracula edidiſſe tradunt, longe ſupra artem potentiamque humanam? qui totam *gentem Samariæ* ita ἐξεςακε τῇ μαγείαις, ut ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη haberetur? Quod ſine auxilio dæmonum effici potuiſſe omnino incredibile videtur. Quid itaque tam inauditum & improbabile, ſi iidem dæmooes Romæ, in totius orbis terrarum theatro, omnes copias explicare voluerint, maximoque ibi opere per Simonem ſuum niti ut religio Chriſtiana in cunis opprimeretur? aut ſi Romani, a quo multa longe ultra bominum vires facta oculis ipſi ſuis viderant, eaque plura & mirabiliora quam quæ de nonnullis deorum ſuorum vel fando audiverant, aut ipſi poetæ fingere auſi fuerant, eum non hominem ſed deum eſſe putaverint, aut certe dignum qui pari in honore eſſet ac ii quos potentia & factis ſuperare videbatur? In omni turba deorum haud facile invenies alterum majori ſuo merito eo honore dignatum quam Æſculapium; magnis enim in homines beneficiis id conſecutus eſt, quod alii multi maleficiis & omnis generis injuriis ſceleribuſque: cum igitur conveniat inter omnes qui dæmones eſſe credunt, multo eos plus valere in medicina quam homines, & antiquiſſimi doctiſſimique Chriſtianæ religionis defenſores iſtam eos artem interdum exercuiſſe fateantur; quid eſt quod vetet credere Simonem, editis in eo quoque genere miraculis, dignum habitum fuiſſe cui in inſula Tiberina, Æſculapio ſacra, ejuſque templo nobilitata, ſimulacrum dedicaretur, ut, quemadmodum cæteri artifices, dii quoque ὁμότεχνοι eodem in loco habitarent? Paulus & Barnabas, quod Tillemontius obſervavit, uno tantum miraculo edito, dii exiſtimati ſunt qui bumana ſpecie & figura cœlo deſcendiſſent, atque hic Jupiter, ille Mercurius, appellarus eſt, neque niſi ægre & difficulter obtinuerunt ut ne ſacra ſibi fierent, victimæque cæderentur: Simon multis miraculis minores honores conſequi non potuit? At Romani Lycaonibus ſapientiores erant. Quaſi vero non utrique ſumma eſſent circa religionem inſipientia, aut quaſi in Lycaonia aut alibi gentium ullum unquam animal vixerit ſtupidius Claudio, cujus nutu, aut potius nutatione, Romani tunc regebantur. Sed de hac re ſatis. De ſilentio ſcriptorum gentilium pauca jam dicenda ſunt. Dicimus itaque, teſtimonium virorum fide dignorum, aliorum ſilentio revinci non poſſe: dubitari non poſſe quin multa facta ſint ſub Claudio memoratu ſatis digna, quæ tamen nobis prorſus incognita ſunt: paucos extare qui eorum temporum hiſtoriam conſcripſerint: eorum antiquiſſimum præcipuumque Cornelium Tacitum non niſi mancum & mutilum ad nos perveniſſe: unum ſæpe ſcriptórem, quod a viginti aliis prætermiſſum mireris, memoriæ tradere: nullam denique vim habere argumenta hujuſmodi niſi ubi aliæ non leves adſunt in eandem partem rationes; quod an in bac cauſa ita ſir, partim vidimus, partim jam videndum eſt. Reſtat enim ultimum criticorum argumentum, ex ipſa inſcriptione ductum; quod Valeſius Annot. in Euſ. II. 13. ita breviter, neque ſatis clare, concludit, *Quaſi Romani Deum adjecto epitheto ſanctum vocaverint*; Baſnagius autem Exer. Hiſt. p. 573. fuſius exponit. *Inuſitatum* (inquit) *Romanis fuit Deorum titulis vocem adhibere vice epitheti. Nullo veſtigio reperietur in nummis, aris, ſtatuis, Apollini Deo Sancto, Jovi Deo Sancto, Marti Deo Sancto. Hoc, inquam, inauditum eſt in omni memoria.* At primo nego eſſe aliud epitheton quo dii ſive ſinguli ſive univerſi ſæpius ornantur. Ennius Fragm. p. 42.

Te nunc ſancta *precor Venus, & genetrix patri' noſtrei.*

Idem p. 65.

Reſpondit Juno Saturnia ſancta *dearum.*

Idem iterum p 147.

——*Saturno* ſancte *create.*

Niſi Furii potius ea verba ſint, cujus hunc verſum citat Macrobius Sat. VI. 1.

Quod genus boc hominum, Saturno ſancte create?

Sed nibil vetat eſſe utriuſque. Catullus de nuptiis Pelei & Thetidos LXI. 268.

—— ſanctis *cœpit decedere divis.*

M Idem

drum quendam, & ipſum Samaritanum, in vico Caparetaia ortum, Simonis diſcipulum, & a dæmonibus ipſum quoque agitatum, Antiochiæ multos arte magica ſeduxiſſe ſcimus, qui ſectatoribus etiam ſuis minime morituros eſſe perſuaſit: ſuntque adeo nunc quoque ab eo reliqui non-

δρον δέ τινα, καὶ αὐτὸν Σαμαρέα, τὸν ἀπὸ κώμης Καππαρεταίας, γενόμενον μαθητὴν τοῦ Σίμωνος, ἐνεργηθέντα δὲ ὑπὸ τῶν δαιμονίων, καὶ ἐν 70
Ἀντιοχείᾳ γενόμενον, πολλοὺς ἐξαπατῆσαι διὰ μαγικῆς τέχνης οἴδαμεν. ὃς δὲ σὺν αὐτῷ ἑπομένους ὡς μηδὲ ἀποθνήσκοιεν ἔπεισε· καὶ νῦν εἰσί τινες ἀπ'

2. Καππαρεταίας. Euſeb. Καππαρεταίας. Niceph. Καππαρετέως. 3, 4. Ἐνεργηθέντα καὶ ὑπὸ τῶν δαιμονίων. Euſ. ἐνεργηθέντα καὶ αὐτὸν ὑπὸ τῶν δαιμόνων. 7, 8. Ὡς μηδὲ ἀποθνήσκοιεν. Euſ. ὡς μὴ ἀποθνήσκοιεν. Nicepb. ὡς μὴ ἀποθνήσκοντας. 8. Εἰσί τινες. Euſ. & Niceph. τινες εἰσίν.

N O T Æ.

Idem ad Manlium LXVI. 5, 6.

Quem neque ſancta *Venus molli requieſcere ſomno*
Deſertum in lecto cœlibe perpetitur.

Tibullus I. 3. 52.

Non dicta in ſanctos *impia verba deos.*

Ovidius Met. I. 372, 3.

———*flectunt veſtigia* ſanctæ
Ad delubra deæ.

Neque ſoli poetæ ita loquuntur. Cicero pro P. Sextio. c. 68. *In illo* ſanctiſſimo *Hercule.* Pro Milone c. 31. *Tuque ex tuo edito monte Latiaris* ſancte *Jupiter*, &c. In Verr. I. 19. *Tenem ipſum, qui apud Tenedios* ſanctiſſimus *deus habetur, qui urbem illam dicitur condidiſſe*, &c. In eodem V. 72. *Vos imploro & appello*, ſanctiſſimæ *deæ.* Deinde antiqui lapides pleni ſunt his inſcriptionibus, SILUANO SANCTO, APOLLINI SANCTO, AESCULAPIO SANCTO, SANCTISSIMO HERCULI, SOLI SANCTISSIMO, LIBERO PATRI SANCTO, BONAE DEAE SANCTAE, FORTUNAE SANCTAE, SANCTISSIMAE NEMESI, PROSERPINAE SANCTAE, INVICTAE ET VICTRICI SANCTAE DIANAE, aliiſque ejuſdem generis. Denique ſi quis durius nobiſcum, &, ut dici ſolet, ſummo jure agere velit, poſtuletque exempla in quibus & nomen dei, & hoc epitheton, & verbum deus, ſimul ſint, ne ea quidem deſunt. Gruter. Inſcr. XXXVIII. 7.

DEO. SANCTO
APOLLINI. PACIFERO

LXII. 8.

SILUANO. ET. HE
RCULI. SANCTISSI
MIIS. DEIS

LXXX. 5.

VIRGINI. VIC
TRICI. SANCTAE
DEAE. NEMESI

Examinavimus jam argumenta criticorum, fuſius id quidem fortaſſe quam oporteret, ita tamen ut multa, tum quæ nondum obſervata ſunt, tum quæ ab aliis dicta fortius urgeri poſſe videbantur, brevitatis cauſa omiſerimus. Si cui autem hæc res adhuc parum probabilis videatur, reputet ſecum, annon multo improbabilius ſit Juſtinum, hominem neque ſtultum neque inſanum, tantam cauſam apud Imperatorem, ſenatum, populumque Romanum agentem, nebulonem impuriſſimum in numerum deorum Romanorum aſcriptum fuiſſe affirmare, neque id ſemel, ſed bis, tempus conſecrationis definire, ut ſimulacrum ejus dejicerent orare, locum denique ipſum in quo poſitum erat nominare potuiſſe, niſi rem totam compertam exploratamque habuiſſet. In hac certe quæſtione, Utrum probabile ſit necne, id revera Romæ ſub Claudio factum fuiſſe quod refert Juſtinus, vereor ut nos, tot ſeculis elapſis, in tanta paucitate veterum ſcriptorum, ſatis idonei judices eſſe poſſimus: hominem autem ſanum, tantam rem ſuam tam negligenter agere poſſe, id vero ſemper & ubique improbabile eſſe nemo eſt omnium hominum quin videat; ipſa natura docet, ratio clamat, vita confirmat. Atque hæc quidem hactenus. Si quis autem quærat quid de hac re ipſe ſentiam, patroni me potius quam judicis partes egiſſe negare non poſſum, quæque dixi, non tam veritatis gratia, quam Juſtini, dixiſſe, cujus mihi cum editione defenſio ex veteri more neceſſario ſuſcipienda erat. Habet autem noſter defenſores multo ſinceriores, & cauſæ ſuæ magis confidentes, quorum argumenta qui videre cupit, legat Baronium XLIV. 55. & ſeqq. Petr. Halloix. Not. ad vit. Juſtini p. 381 & ſeqq. Tillemontium tom. 2. part. 1. p. 341 & ſeqq. & p. 176, 7, 8, 9. nuperæ *Defenſionis S. Auguſtini* a viro doctiſſimo mihique amiciſſimo conſcriptæ, quem, quanquam hoc pacto & cauſam Juſtini magna auctoritate, meque ipſum qui favorem ejus & amicitiam in maximis meis ornamentis numero, honore non minore defraudo, tamen quoniam ipſe in eo libro nomen ſuum inſcribi noluit, neque ego nomino. In contrariam partem copioſiſſime omnium diſputant, quantum certe vidi meminique, Samuel Baſnagius Exer. Hiſt. p. 570 & ſeqq. & Antonius Van Dale in *Diſſertatiuncula de ſtatua Simoni Mago erecta.*

7, 8. Ος καὶ σὺν αὐτῷ ἑπομένους ὡς μηδὲ ἀποθνήσκοιεν ἔπεισε] Euſeb. E. H. III. 26. p. 79. —καὶ διὰ

ἀπ' ἐκείνου τοῦτο ὁμολογοῦντες. Μαρκίωνα δέ τινα, Ποντικὸν, ὃς καὶ νῦν ἔτι ἐστὶ διδάσκων τοὺς πειθομένους, ἄλλον τινὰ νομίζειν μείζονα τοῦ δημιουργοῦ Θεόν· ὃς κατὰ πᾶν γένος ἀνθρώπων, διὰ τῆς τῶν δαιμόνων συλλήψεως, πολλοὺς πεποίηκε βλασφημίας λέγειν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντὸς Θεὸν, ἄλλον δέ τινα, ὡς ὄντα μείζονα, τὰ μείζονα παρὰ τοῦτον ὁμολογεῖν πεποιηκέναι. πάντες οἱ ἀπὸ τούτων ὁρμώμενοι, ὡς ἔφημεν, χριστιανοὶ καλοῦνται, ὃν τρόπον καὶ οἱ οὐ κοινωνοῦντες τῶν αὐτῶν δογμάτων τοῖς φιλοσόφοις, τὸ ἐπικατηγορούμενον ὄνομα τῆς φιλοσοφίας κοινὸν ἔχουσιν. εἰ δὲ καὶ τὰ δύσφημα ἐκεῖνα μυθολογούμενα ἔργα πράττουσι, λυχνίας μὲν ἀνατροπὴν, καὶ τὰς ἀνέδην μίξεις, καὶ ἀνθρωπείων σαρκῶν βορὰς, οὐ γινώσκομεν· ἀλλ' ὅτι μὴ διώκονται, μηδὲ φονεύονται ὑφ' ὑμῶν, κἂν διὰ τὰ δόγματα, ἐπιστάμεθα.

nonnulli qui hoc profitentur. Tum autem Marcionem quendam Ponticum, qui etiam nunc vivit & diſcipulos ſuos docet alinm quendam hujus mundi opifice majorem opinari Deum: qui per omne quoque genus hominum, dæmonnm auxilio, plurimis auctor eſt ut blaſphema dicant, & effectorem hujus univerſitatis Deum negent, alium autem quendam, ut majorem, majora præter hunc condidiſſe profiteantur. Atque omnes qui ab his prodeunt, quemadmodum diximus, Chriſtiani vocantur; haud aliter atque philoſophis, cum eis non ſint commnnia dogmata, qnod tamen a philoſophia dicitur, commnne omnibus eſt nomen. An vero etiam hi infamia illa & fabuloſis in vulgus ſparſa ſermonibus facinora in ſe admittant, lucernæ everſionem, & promiſcuos concubitus, & humanarum carnium viſcerationes, neſcimus: perſecutione certe quidem eos non expeti, neq; occidi a vobis, ob ipſa etiam dogmata ſua, ſcimus.

Eſt

4. Νομίζειν μείζονα. Euſeb. Edit. Roberti Stephani, ὀνομάζειν μείζω, Ed. Valeſ. εἶναι νομίζειν μείζω. Niceph. εἶναι νομίζειν μείζονα. 4, 5. Τοῦ δημιουργοῦ Θεόν. Niceph. τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ. 5. Ος κατὰ. Euſ. & Niceph. ὃς καὶ κατά. 7, 8. Πεποίηκε βλασφημίας λέγειν. Euſ. πέπεικε βλάσφημα λέγειν. 8, 9. Ἀρνεῖσθαι τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντὸς Θεόν. Euſ. ἀρνεῖσθαι τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντὸς πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦ. 10. Τὰ μείζονα. Euſ. & Niceph. omittunt. 12. Πάντες. Euſ. καὶ πάντες. Ib. Ορμώμενοι. Euſ. & Niceph. ὁρμημένοι. 12, 3. Ως ἔφημεν. Euſ. & Niceph ὡς ἔφαμεν. 13 & ſeqq. Ον τρόπον κ.τ.λ. Euſ. & Niceph. ὃν τρόπον καὶ οὐ κοινῶν ὄντων δογμάτων τοῖς φιλοσόφοις, τὸ ἐπικαλούμενον ὄνομα τῆς φιλοσοφίας κοινόν ἐστι.

N O T Æ.

διὰ τοῦ μεμαθητευμένου πρὸς αὐτοῦ βαπτίσματος· οὐ τῶν κατηξιωμένων ἀθανασίαν ἀΐδιον ἐν αὐτῷ τούτῳ μεθέξειν τῷ βίῳ, μηκέτι θνήσκοντας, αὐτοῦ δὲ παραμένοντας εἰς τὸ ἀεὶ, ἀγήρως τινὰς καὶ ἀθανάτους ἐσομένους. Ubi pro ἀθανασίαν legendum ἀνάστασιν, quod & res ipſa clamat, & Irenæus, quem hic exſcribit Euſebius, ſatis plane teſtatur. Ejus hæc verba ſunt, I. 21. —— *Reſurrectionem enim per id quod in eum eſt baptiſma accipere ejus diſcipulos, & ultra non poſſe mori, ſed perſeverare non ſeneſcentes & immortales.*

9. Θεόν.] Loco unius iſtius vocis Euſebius habet πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦ, ſed perperam, uti Valeſius in iſtum locum bene animadverrit. Grabe.

10. Τὰ μείζονα.] Hæ duæ voces occaſione præcedentis μείζονα male in Euſeb. ſunt omiſſæ. Grabe.

12, 3. Ως ἔφημεν.] Euſeb. ὡς ἔφαμεν. Dixit vero hæc Juſtinus ſupra p. 55. & 56. Grabe.

13 & ſeqq. Ον τρόπον καὶ οἱ οὐ κοινωνοῦντες &c.] Euſebius, Ον τρόπον καὶ οὐ κοινῶν ὄντων δογμάτων τοῖς φιλοσόφοις, τὸ ἐπικαλούμενον ὄνομα τῆς φιλοσοφίας κοινόν ἐστι. Juſtinus ſupra p. 56. Ον τρόπον οἱ ἐν Ἕλλησι τὰ αὐτοῖς ἀρεστὰ δογματίσαντες ἐκ παντὸς τῷ ἑνὶ ὀνόματι φιλοσοφίας προσαγορεύονται, καίπερ τῶν δογμάτων ἐναντίων ὄντων. Id. p. 55. Οἱ τὰ ἐναντία δοξάσαντες καὶ δογματίσαντες τῶν παλαιῶν τῷ ἑνὶ ὀνόματι προσαγορεύονται φιλόσοφοι.

17 & ſeqq. Εἰ δὲ καὶ τὰ δύσφημα ἐκεῖνα &c.] V. Tertull. Apol. c. 7, 8. Minuc. c. 9. Clem. Alex. Strom. III. 2. Euſ. E. H. IV. 7.

4 & ſeqq.

Eſt autem nobis liber contra omnes quæ fuerunt hæreſes compoſitus, quem ſi legere volueritis, dabimus. Nos ſane, ne quem perſequamur, neve impietatem committamus, pueros etiam recens natos exponere, improborum eſſe didicimus hominum: primum quidem quod omnes fere videamus ad quæſtum meretricium educari atque produci, non puellas modo, ſed & maſculos expoſitos. Et quemadmodum veteres dicuntur armenta & greges boum, vel caprarum, vel ovium, vel equorum armentalium aluiſſe; ita nunc & pueri ad turpem duntaxat uſum aluntur: atque itidem fœminarum, & ambigui ſexus androgynorum, & obſcœnorum familiæ, nefandi hujus piaculi gratia, per nationem omnem proſtant. Atq; horum vos mercedes, & collationes, & portoria capitis;

ἔστι δὲ ἡμῖν καὶ σύνταγμα κατὰ πασῶν τῶν γεγενημένων αἱρέσεων συντεταγμένον, ᾧ εἰ βούλεσθε ἐντυχεῖν, δώσομεν. ἡμεῖς δὲ, ἵνα μηδένα διώκωμεν, μηδὲ ἀσεβῶμεν, ἐκτιθέναι καὶ τὰ γεννώμενα, πονηρῶν εἶναι δεδιδάγμεθα. πρῶτον μὲν, ὅτι τοὺς πάντας σχεδὸν ὁρῶμεν ἐπὶ πορνείᾳ προάγοντας οὐ μόνον τὰς κόρας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄρσενας· καὶ ὃν τρόπον λέγονται οἱ παλαιοὶ ἀγέλας βοῶν, ἢ αἰγῶν, ἢ προβάτων τρέφειν, ἢ ἵππων φορβάδων, οὕτω νῦν καὶ παῖδας εἰς τὸ αἰσχρῶς χρῆσθαι μόνον· καὶ ὁμοίως θηλειῶν, καὶ ἀνδρογύνων, καὶ ἀρρητοποιῶν πλῆθος κατὰ πᾶν ἔθνος ἐπὶ τούτου τοῦ ἄγους ἕστηκε· καὶ τούτων μισθοὺς, καὶ εἰσφορὰς, καὶ τέλη λαμ-

2, 3. Συντεταγμένον. Euſeb. & Niceph. omittunt.

N O T Æ.

4 & ſeqq Ἡμεῖς δὲ &c.] Quid iſti faciunt, neſcimus: nos autem adeo non infantes edimus, quod nobis objectatis, ut ne exponamus quidem, quod vos ipſi facitis.

4, 5. Μηδένα διώκωμεν, μηδὲ ἀσεβῶμεν.] Μηδὲν ἀδικῶμεν, ſcribendum eſſe contendo, præſertim quum & alibi τῷ ἀδίκῳ ἀσεβὲς ſubjungat: & quidem in fine ejuſdem paginæ hæc copulet, ſed ordine inverſo. Dicit enim, ἥπερ μεγίστη ἀσέβεια καὶ ἀδικία ἐστί. H. STEPHANUS. Billius legit μηδένα ἀδικῶμεν, cui lectioni favere videatur quod mox ſequitur, ἐκτιθέναι ΚΑΙ ΤΑ ΓΕΝΝΩΜΕΝΑ, niſi forte ibi potius legendum ſit, καὶ ἐκτιθέναι τὰ γεννώμενα.

5, 6. Ἐκτιθέναι καὶ τὰ γεννώμενα.] H. Steph. annotat fortaſſe poſt commation iſtud, ἐκτιθέναι καὶ τὰ γεννώμενα, deeſſe φυλαττόμεθα, aut aliud hujuſmodi verbum, & cauſalem particulam ὅτι. Sed poteſt etiam abſque illis & ſtructura conſiſtere, & ſententia. SYLBURG.

6. Πονηρῶν.] Poſſet quoque commode legi πονηρόν. GRABE.

10 & ſeqq. Ὃν τρόπον λέγονται οἱ παλαιοὶ ἀγέλας βοῶν &c.] His gemina habet Tatianus pag. 100. mentionem faciens Ῥωμαίων, παίδων ἀγέλας, ὥσπερ ἵππων φορβάδων, συναγείρειν πειρωμένων, nec non Clemens Alex. lib. III. Pædagogi cap. 4. p. 299. Οἰνοχόων τε ὅμιλος ἀσκεῖται παρ' αὐτοῖς, καὶ μειρακίων ὡραίων ἀγέλαι, καθάπερ θρεμμάτων, &c. GRABE.

14, 5, 6, 7. Καὶ ὁμοίως θηλειῶν καὶ ἀνδρογύνων καὶ ἀρρητοποιῶν πλῆθος κατὰ πᾶν ἔθνος ἐπὶ τούτου τοῦ ἄγους ἕστηκε.] Quid ſit ἐπὶ τούτου τοῦ ἄγους, ſi Juſtinus ita ſcripſit, planum facit tum quod proxime antecedit, tum res ipſa de qua loquitur; nempe εἰς τὸ αἰσχρῶς χρῆσθαι. Sed quid ſi ſic legamus? ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τέγους ἕστηκε. Hieronymus in Eſai. ii. col. 24, 5. *In tantum autem Græci & Romani hoc quondam vitio laboraverunt, ut—inter ſcorta in fornicibus ſpectaculorum pueri ſteterint publicæ libidini expoſiti.* Diogenes Laert. in Socr. p. 41. Φαίδωνα δὲ δι' αἰχμαλωσίαν ἐπ' οἰκήματος καθήμενον &c. Id. in Diog. p. 152. Περὶ παιδὸς πεπορνευκότος ἐρωτηθεὶς πόθεν εἴη, Τεγεάτης, ἔφη. Sed nihil muto.

15. Ἀνδρογύνων.] Plin. VII. 3. *Gignuntur & utriuſque ſexus, quos hermaphroditos vocamus, olim androgynos vocatos & in prodigiis habitos, nunc in deliciis.*

17 & ſeqq. Τούτων μισθοὺς καὶ εἰσφορὰς καὶ τέλη λαμβάνετε.] Sueton. in Calig. c. 40. *Pro edulis quæ tota urbe venirent, certum ſtatumque exigebatur—— Ex gerulorum diurnis quæſtibus pars octava, ex capturis proſtituturum quantum quæque uno concubitu mereret. Additumque ad caput legis ut tenerentur publico & quæ meretricium & qui lenocinium feciſſent.* Lampridius in Alexandro Severo p. 121. *Lenonum vectigal, & meretricum, & exoletorum, in ſacrum ærarium inferri vetuit, ſed ſumptibus publicis ad inſtaurationem theatri, circi, amphitheatri, & ærarii deputavit.* Sublatum poſtea eſt hoc vectigal lege ult. tit. XL. lib. XI. cod. Juſt.

1, 2. Δέον

βάνεις, δέον ἐκκόψαι ἀπὸ τῆς ἡμετέ-
ρας οἰκουμένης. καὶ τῶν τούτοις χρω-
μένων τὶς, πρὸς τῇ ἀθέῳ καὶ ἀσε-
βεῖ καὶ ἀκρατεῖ μίξει, εἰ τύχοι, τέκνῳ,
ἢ συγγενεῖ, ἢ ἀδελφῷ μίγνυται. (οἱ δὲ
καὶ τὰ ἑαυτῶν τέκνα, καὶ τὰς ὁμο-
ζύγους προαγωγεύουσι), καὶ φανερῶς
εἰς κιναιδίαν ἀποκόπτονταί τινες, καὶ εἰς
μητέρα θεῶν τὰ μυστήρια ἀναφέρου-
σι, καὶ παρὰ παντὶ τῶν νομιζομένων
71 παρ' ὑμῖν θεῶν, ὄφις σύμβολον μέ-
γα καὶ μυστήριον ἀναγράφεται· καὶ τὰ
φανερῶς ὑμῖν πραττόμενα καὶ τιμώ-
μενα, ὡς ἀνατετραμμένου καὶ οὐ πα-
ρόντος φωτὸς θείου, ἡμῖν προσγρά-
φετε, ὅπερ ἀπηλλαγμένοις ἡμῖν τοῦ
πράττειν τὶ τούτων οὐ βλάβην φέ-
ρει, ἀλλὰ τοῖς πράττουσι καὶ ψευδο-
μαρτυροῦσι μᾶλλον. παρ' ἡμῖν μὲν

capitis; cum ex orbe veſtro exſcindere eos oporteret. Et aliquis cum hiſce conſueſcens, præterquam quod impio atque incontinenti a Deo prorſus averſus, ſe polluit concubitu, cum liberis etiam, ſi fors ita ferat, aut cognato, aut germano miſceatur. Nonnulli vero liberos quoque ſuos & conjuges proſtituunt, & manifeſto quidam ad obſcœna facinora abſcinduntur, & in Matrem Deorum initia & ſacra hujuſmodi inferuntur. Et apud quemque eorum qui a vobis cenſentur deorum, ſerpentem, veluti ſymbolum magnum atque myſterium, pingitis. Atque ea quæ a vobis in propatulo fiunt & in honore habentur, perinde atque everſum eſſet, neque adeſſet, divinum lumen, nobis adſcribitis; quod quidem nobis qui longe ab hujuſmodi admittendis abſumus ſceleribus, nihil affert detrimenti, ſed patratoribus ipſis & falſo teſtificantibus, plurimum. Apud nos enim

NOTÆ.

1, 2. Δέον ἐκκόψαι ἀπὸ τῆς ἡμετέρας οἰκουμένης.] Ita ed. R. Stephani, ſed omnino legendum cum reliquis ὑμετέρας. Xiphilinus in Nerone p. 179. ed. R. Steph. Τὸ δὲ κήρυγμα ἦν, Νέρων Καῖσαρ νικᾷ τόνδε τὸν ἀγῶνα, καὶ στεφανοῖ τόν τε τῶν Ῥωμαίων δῆμον καὶ τὴν ἰδίαν οἰκουμένην.

2 & ſeqq. Καὶ τῶν τούτοις χρωμένων τις &c.] Clem. Alex. Pæd. lib. III p. 265. Ἀλλ' οὐδὲ συνίασιν οἱ ταλαίπωροι εἰς τὸ ἄδηλον τῆς ζωνοσίας πολλὰς ἐργάζονται τραγῳδίας. παιδὶ πορνεύσαντι καὶ μαχλώσαις θυγατράσιν ἀγνοήσαντες πολλάκις μίγνυνται πατέρες, οὐ μεμνημένοι τῶν ἐκτεθέντων παιδίων. Lactantius VI. 20. p. 371. *Quis dubitet quin impius ſit qui alienæ miſericordiæ locum non tribuit* (f. leg. *locum tribuit*) *qui etiamſi contingat ei quod voluit, ut alatur, addixit certe ſanguinem ſuum vel ad ſervitutem vel ad lupanar. Quæ autem poſſint vel ſoleant accidere in utroque ſexu vel per errorem quis non intelligit? quis ignorat? Quod vel unius Oedipodis declarat exemplum, duplici ſcelere confuſum.* Minucius c. XXXI. p. 325. & ſeqq. *Merito igitur inceſtum penes vos ſæpe deprehenditur, ſemper admittitur. Etiam neſcientes miſeri poteſtis in illicita proruere. Dum venerem promiſce ſpargitis, dum paſſim liberos ſeritis, dum etiam domi natos* alienæ miſericordiæ *frequenter exponitis, neceſſe eſt in veſtros recurrere, in filios inerrare. Sic inceſti fabulam nectitis etiam cum conſcientiam non habetis.* V. Tertull. Apol. c. IX. p. 11. & 1. ad Nat. c. XVI. p. 61.

10, 1. Παρὰ παντὶ τῶν νομιζομένων παρ' ὑμῖν θεῶν.] Pro θεῷ non minus convenienter legeris θεῶν: nempe ad genitivos illos τῶν νομιζομένων relatione facta. Niſi forte ſingulariter malis παρὰ παντὶ τῷ νομιζομένῳ παρ' ὑμῖν θεῷ. Sylburgius.

11, 2. Ὄφις σύμβολον μέγα καὶ μυστήριον ἀναγράφεται.] Sacra beſtia olim erat apud multas nationes ſerpens, & multorum myſteriorum pars non parva, ſymbolum etiam æternitatis, & ſapientiæ, & potentiæ; denique nihil in diis ineſſe arbitrabantur ethnici cujus non ſimilitudinem gereret hoc fœdum animal. Qua de cauſa, aliique quæ ad ſingulorum ſive naturam ſive artificium ſpectabant, vix quiſquam fuit deorum cui ſerpentem non appingebant, quod partim libri, maxime autem nummi, aliaque vetuſtatis monumenta, nos docent. Plutarchus in Ag. & Cleom. p. 524. Οἱ παλαιοὶ μάλιστα τῶν ζώων τὸν δράκοντα τοῖς ἥρωσι συνῳκείωσαν. Scholiaſt. ad Ariſtoph. Plut. v. 733. Κοινῶς μὲν πᾶσι τοῖς ἥρωσι δράκοντες παρετίθεντο, ἐξαιρέτως δὲ τῷ ἀσκληπιῷ. Macrob. Sat. I. 20. *Hinc eſt quod ſimulacris Æſculapii & Salutis draco ſubjungitur, quod hi ad ſolis naturam lunæque referuntur.* Artemidorus Onirocrit. II. 13. Δράκων ὁρώμενος σημαίνει καὶ θεοὺς πάντας οἷς ἐστιν ἱερὸς, εἰσὶ δὲ οἵδε· Ζεὺς σαβάζιος, ἥλιος, δημήτηρ καὶ κόρη, ἑκάτη, ἀσκληπιὸς, ἥρωες. Clem. Al. Coh. p. 11. Σημεῖον ὀργίων βακχικῶν ὄφις ἐστὶ τετελεσμένος. F. τελεσμένοις. Ib. p. 14. Σαβαζίων γοῦν μυστηρίων σύμβολον τοῖς μυουμένοις, ὁ διὰ κόλπου θεός· δράκων δέ ἐστιν οὗτος, διελκόμενος τοῦ κόλπου τῶν τελουμένων. V. Euſeb. P. E. I. 10. p. 40, 1, 2.

14, 5. Ὡς ἀνατετραμμένου καὶ μὴ παρόντος φωτὸς θείου.] Reſpicit λυχνίας ἀνατροπὴν p. 70.

dux malorum dæmonum ſerpens vocatur, & ſatanas, & diabolus, ſicuti ex libris noſtris, ſi inquiratis, cognoſcere poteſtis; quem una cum exercitu ſuo, & hominibus eum ſequentibus, in ignem miſſum & per ſeculum infinitum excruciatum iri præmonſtravit Chriſtus. Quod enim hoc nondum factum ſit a Deo, propter hominum genus, cui mora hæc datur, id accidit. Prævidet namque quoſdam ex pœnitentia ſalutem conſequuturos, quoſdam etiam qui fortaſſis necdum nati ſunt. Et ab initio ille genus humanum ita creavit, ut intelligentia præditum eſſet, & arbitrii liberi poteſtate delectum tum vera conſectandi, tum bene agendi obtineret. Quocirca excuſatione nulla defendi poſſunt mortales omnes apud Deum; rationales enim & ad contemplationem appoſiti creati ſunt. Si quis vero non credit Deum iſta curare, ille aut eum non eſſe confiteatur neceſſe eſt, aut certe ſi ſit, pravitate gaudere, aut ſaxo ſimilem manere, & neque virtutem neq; vitium quidquam eſſe, ſed opinione tantum homines hæc vel bona vel mala putare; quæ quidem ſumma impietas eſt, & injuſtitia.) Tum

γὰρ ὁ ἀρχηγέτης τῶν κακῶν δαιμόνων ὄφις καλεῖται, καὶ σατανᾶς, καὶ διάβολος, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων συγγραμμάτων ἐρευνήσαντες μαθεῖν δύνασθε· ὃν εἰς τὸ πῦρ πεμφθήσεσθαι μετὰ τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς καὶ τῶν ἑπομένων ἀνθρώπων, κολασθησομένους τὸν ἀπέραντον αἰῶνα, προεμήνυσεν ὁ Χριστός. καὶ γὰρ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ μηδέπω τοῦτο πρᾶξαι τὸν Θεὸν, διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος γεγένηται. προγινώσκει γάρ τινας ἐκ μετανοίας σωθήσεσθαι μέλλοντας, καί τινας μηδέπω ἴσως γεννηθέντας. καὶ τὴν ἀρχὴν νοερὸν καὶ δυνάμενον αἱρεῖσθαι τἀληθῆ, καὶ εὖ πράττειν, τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον πεποίηκεν, ὡς ἀναπολόγητον εἶναι τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις παρὰ τῷ Θεῷ, λογικοὶ γὰρ καὶ θεωρητικοὶ γεγένηνται. εἰ δέ τις ἀπιστεῖ μέλειν τούτων τῷ Θεῷ, ἢ μὴ εἶναι αὐτὸν διὰ τέχνης ὁμολογήσει, ἢ ὄντα χαίρειν κακίᾳ φήσει, ἢ λίθῳ ἐοικότα μένειν, καὶ μηδὲν εἶναι ἀρετὴν μηδὲ κακίαν, δόξῃ δὲ μόνον τοὺς ἀνθρώπους ἢ ἀγαθὰ ἢ κακὰ ταῦτα ἡγεῖσθαι· ἥπερ μεγίστη ἀσέβεια καὶ ἀδικία ἐστί.)

NOTÆ.

2, 3. Ὄφις καλεῖται, καὶ σατανᾶς, καὶ διάβολος.] Ita in Dialogo cum Tryphone pag. 331. de principe dæmoniorum ait: ὃν Μωυσῆς μὲν ὄφιν καλεῖ, ἐν δὲ τῷ Ἰὼβ καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ διάβολος κέκληται, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ σατανᾶς προσηγόρευται. GRABE.

3, 4. Ἐκ τῶν ἡμετέρων συγγραμμάτων.] Præter loca in Dialogo cum Tryphone indicata reſpexit Apocalypſin S. Joannis cap. xx. ℣. 2. ubi omnia tria iſta maligni ſpiritus nomina junctim habentur: τὸν ὄφιν τὸν ἀρχαῖον, ὅς ἐστι διάβολος καὶ σατανᾶς. GRABE.

16. Εὖ πράττειν.] Difficile eſt dicere, tum de Juſtino, tum etiam de interprete ejus Lango, utrum virtutem hic an felicitatem intelligi voluerint. Puto tamen Langum prius voluiſſe, Juſtinum autem poſterius: certe ea ſignificatio hujus phraſis, εὖ πράττειν, & elegantior eſt & multo uſitatior.

21, 2. Μὴ εἶναι αὐτὸν διὰ τέχνης ὁμολογήσει.] Grabius *Billium fruſtra* ait *conjeciſſe legendam* ἀτεχνῶς *vel* ἀτεχνῶς; *vulgatam enim lectionem optimam eſſe, ſi exponatur ex Sapient. XIII. 1.* nempe ſic, ita enim ipſe in verſione, *non confitebitur ex arte ſive opificio Dei, eum exiſtere*; quo commento nihil unquam vidi ineptius. Langus, homo haud paulo ſolertior Grabio, etiam minus eo, ſi fieri poteſt, hunc locum intellexit. Ita enim vertit, *Si quis vero non credit Deum iſta curare, aut eum non eſſe arte compoſita oratione aſſerit: aut certe ſi eſt, pravitate gaudere: aut ſaxi inſtar perſiſtere* &c. exiſtimatque *aut aliquid deeſſe aut* ἀναπόδοτον *eſſe, id quod conſequitur lectoris cogitationi relinquens.* Quanto melius bonus Perionius, *Quod ſi quis hæc Deum curare non credit, is profecto aut eum non eſſe arte & aſtutia profitebitur.* Juſtinus ad Zen. p. 517. Συμβαίνει γὰρ ἐνίους κλεπτίστους ἰδεῖν, διὰ τὸ μὴ ἐκ προθέσεως πλημμελεῖν καλλωπίζειν τὰς ὄψεις, διὰ τέχνης τοῦτο πράττειν. Si quid autem mutandum, mallem multo legere δι' ἀνάγκης, quam cum Billio ἀτεχνῶς vel ἀτεχνῶς.

22, 3. Ἢ ὄντα χαίρειν κακίᾳ φήσει.] F. κακίᾳ πάσῃ. Sed nihil muto.

Καὶ πάλιν μή τις τῶν ἐκτεθέντων μὴ ἀναληφθεὶς θανατωθῇ, καὶ ὦμεν ἀνδροφόνοι. ἀλλ' ἢ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐγαμοῦμεν εἰ μὴ ἐπὶ παίδων ἀνατροφῇ, ἢ παραιτούμενοι τὸ γήμασθαι, τέλεον ἐνεκρατευόμεθα. καὶ ἤδη τις τῶν ἡμετέρων ὑπὲρ τοῦ πεῖσαι ὑμᾶς ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν μυστήριον ἡ ἀνέδην μίξις, βιβλίδιον ἀνέδωκεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Φίληκι ἡγεμονεύοντι, ἀξιῶν ἐπιτρέψαι ἰατρῷ τοὺς διδύμους αὐτοῦ ἀφελεῖν· ἄνευ γὰρ τῆς τοῦ ἡγεμόνος ἐπιτροπῆς τοῦτο πράττειν ἀπειρῆσθαι οἱ ἐκεῖ ἰατροὶ ἔλεγον. καὶ μηδόλως βουληθέντος Φίληκος ὑπογράψαι, ἐφ' ἑαυτοῦ μείνας ὁ νεανίσκος, ἠρκέσθη τῇ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὁμογνωμόνων συνει-
72 δήσει. οὐκ ἄτοπον δὲ ἐπιμνησθῆναι ἐν τούτοις ἡγησάμεθα καὶ Ἀντινόου τοῦ νῦν γεγενημένου, ὃν καὶ πάντες ὡς θεὸν διὰ φόβου σέβειν ὥρμηντο, ἐπιστάμενοι τίς τε ἦν, καὶ πόθεν ὑπῆρχεν.

Tum autem, quod metuamus ne quis expoſitorum infantium, non ſublatus, morte conſumatur, & homicidæ ſiamus. Quin omnino vel matrimonium non contrahimus niſi liberorum creandorum atque educandorum gratia, vel conjugium detrectantes, perpetuo nos continemus. Et jam noſtrorum quidam, ut vobis perſuaderet non eſſe nobis myſterium, promiſcuum concubitum, libellum obtulit Alexandriæ Felici præſidi, medico permitti poſtulans, ut teſtes ſibi abſcinderet (nam ſine permiſſu præſidis id facere, loci ejus medici interdictum eſſe dicebant) Felice vero prorſus petitioni ejuſmodi ſubſcribere nolente, perſeverans in propoſito ſuo adoleſcens, in ſua, & eorum qui idem ſecum ſentiebant, conſcientia acquievit. Non abſurdum vero eſſe duco hoc loco ejus qui non ita pridem inter homines fuit meminiſſe Antinoi, quem cuncti per timorem tanquam deum colere cœperunt, ſcientes quiſnam fuerit, & unde extiterit.

Verum

19. Ἡγησάμεθα. Euſ. H. E. IV. 8. ἡγούμεθα. 20. Γεγενημένου. Euſ. & Niceph. γενομένου. Ib. Ὃν καὶ πάντες. Euſ. ed. R Steph. ὃν ἅπαντες, ed. Valeſ. ὃν καὶ ἅπαντες. Niceph. ὃν καὶ πάντες. 21. Διὰ φόβου. Euſ. & Niceph. διὰ φόβον. Ib. ὥρμηντο. Niceph. ὥρμηνται.

N O T Æ.

1, 2. Καὶ πάλιν &c.] V. p. 44. l. 4. & ſeqq. hujus editionis.

4, 5. Εἰ μὴ ἐπὶ παίδων ἀνατροφῇ.] Apte hoc & appoſite dicitur tum ad objecta Chriſtianis flagitia, ſtupra promiſcua, cædes infantium, epulaſque Thyeſteas, tum etiam ad morem exponendi liberos, quod genus infanticidii Juſtinus Gentilibus viciſſim objicit. Nullum enim horum ſcelerum in eum cadit qui voluptatem contemnit, neque niſi liberorum ſuſcipiendorum educandorumque cauſa uxorem ducit.

10—15. Φίληκι——Φίληκος.] Legendum cum Sylburgio Φήλικι—Φήλικος. Grabe.

12, 3. Ἄνευ γὰρ τῆς τοῦ ἡγεμόνος ἐπιτροπῆς τοῦτο πράττειν ἀπειρῆσθαι.] Cujacius ad Juſtinian. Novell. 142. Op. Tom. 2. col. 774, 5. *Vetus hæc eſt conſtitutio, ne eunuchi fiant, Nervæ, Adriani, Domitiani, de qua præter alios auctores Papinius,*

Qui fortem vetat interire ſexum,
Et cenſor prohibet mares adultos
Pulchræ ſupplicium timere formæ.

Sunt & eadem de re S. Conſulta quædam l. 3. & 6. ff. ad leg. Corn. de ſic. quibus omnibus hæc exceptio applicatur, niſi præſes permittat, & niſi morbus irrumpens in eam partem hoc exigat. Extat eodem titulo, qui eſt octavus libri XLVIII, reſcriptum Adriani ſuper hac re, cujus hanc partem accipe, *Nemo liberum ſervumve invitum ſinentemve caſtrare debet, neve quis ſe ſponte caſtrandum præbere. Ac ſi quis adverſus edictum meum fecerit, medico quidem, qui exciderit, capitale erit; item ipſi qui ſe ſponte excidendum præbuit.*

18—22. Οὐκ ἄτοπον δὲ ἐπιμνησθῆναι ἐν τούτοις ἡγησάμεθα καὶ Ἀντινόου τοῦ νῦν γεγενημένου, ὃν καὶ πάντες ὡς θεὸν διὰ φόβου σέβειν ὥρμηντο, ἐπιστάμενοι τίς τε ἦν καὶ πόθεν ὑπῆρχεν.] Pro διὰ φόβου legendum διὰ φόβον cum Euſebio. Athanaſius c. Gent. p. 9. ——Καὶ ὁ νῦν Ἀδριανοῦ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως παιδικὸς Ἀντίνοος, ὃν καίπερ εἰδότες ἄνθρωπον, καὶ ἄνθρωπον οὐ σεμνὸν, ἀλλ' ἀσελγείας ἔμπλεων, διὰ φόβον τοῦ προστάξαντος σέβουσιν. Idem narrant alii

multi

Verum enimvero ne quis nobis adverſandi ſtudio objiciat, nihil obſtare quin etiam qui a nobis vocatur Chriſtus, cum homo ex hominibus fuerit, arte magica virtutes quas dicimus ediderit, atque ob id pro Dei filio habitus ſit, demonſtrationem jam aggrediemur, non dicentibus credentes, ſed prædicentibus priuſquam fierent neceſſario fidem habentes, quod oculis etiam ipſis, ita ut prædicta ſunt, facta eſſe & fieri quæque cernamus: quæ maxima & veriſſima vobis quoque, ut arbitramur, videbitur eſſe probatio. Fuere homines quidam apud Judæos, prophetæ Dei, per quos Spiritus Propheticus quæ futura erant, antequam fierent, prænunciavit; atque horum vaticinia, qui temporibus ſuis in Judæa fuere reges, ita ut cum ederentur, promulgata ſunt, vernacula Hebræorum

Ὅπως δὲ μή τις ἀντιθεὶς ἡμῖν, τί κωλύει καὶ τὸν παρ' ἡμῖν λεγόμενον Χριστὸν, ἄνθρωπον ἐξ ἀνθρώπων ὄντα, μαγικῇ τέχνῃ ἃς λέγομεν δυνάμεις πεποιηκέναι, καὶ δόξαι διὰ τοῦτο υἱὸν Θεοῦ εἶναι, τὴν ἀπόδειξιν ἤδη ποιησόμεθα, οὐ τοῖς λέγουσι πιστεύοντες, ἀλλὰ τοῖς προφητεύουσι πρὶν ἢ γενέσθαι κατ' ἀνάγκην πειθόμενοι, διὰ τὸ καὶ ὄψει ὡς προεφητεύθη ὁρᾷν γενόμενα καὶ γινόμενα, ἥπερ μεγίστη καὶ ἀληθεστάτη ἀπόδειξις καὶ ὑμῖν, ὡς νομίζομεν, φανήσεται. Ἄνθρωποι οὖν τινὲς ἐν Ἰουδαίοις γεγένηνται Θεοῦ προφῆται, δι' ὧν τὸ προφητικὸν πνεῦμα προεκήρυξε τὰ γενήσεσθαι μέλλοντα, πρὶν ἢ γενέσθαι· καὶ τούτων οἱ ἐν Ἰουδαίοις κατὰ καιροὺς γενόμενοι βασιλεῖς, τὰς προφητείας ὡς ἐλέχθησαν ὅτε προεφητεύοντο, τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν Ἑβραΐδι

NOTÆ.

multi ſcriptores, tum Chriſtiani, tum etiam ethnici. Neque fortaſſe neſciebat Juſtinus, quod hæc ipſa verba & continuatioerieſque orationis oſtendere videantur, qualis homo eſſet Antinous, ſed pium imperatorem aperta paterni flagitii commemoratione noluit nimis offendere. Neque porro cum tam late cultum eum fuiſſe ſcribit, ultra veritatem & ſermonis conſuetudinem rem verbis amplificat. Etenim non in Africa tantum, ſed in reliquis etiam duabus orbis partibus, colebatur, quod & veteres ſcriptores nos docent, & nummi confirmant. Quibus autem meritis tantos honores conſecutus ſit, inter hiſtoricos non conſtat. Dio in Adr. —παιδικά τε αὐτοῦ ἐγεγόνει, καὶ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐτελεύτησεν, εἴτ' οὖν εἰς τὸν Νεῖλον ἐκπεσὼν, ὡς Ἀδριανὸς γράφει, εἴτε καὶ ἱερουργηθεὶς, ὡς ἡ ἀλήθεια ἔχει· τά τε γὰρ ἄλλα περιεργότατος Ἀδριανὸς, ὥσπερ εἶπον, ἐγένετο, καὶ μαντείαις μαγγανείαις τε παντοδαπαῖς ἐχρῆτο. Καὶ οὕτω γε τὸν Ἀντίνοον, ἤτοι διὰ τὸν ἔρωτα αὐτοῦ, ἢ ὅτι ἐθελοντὴς ἐθανατώθη (ἑκουσίου γὰρ ψυχῆς πρὸς ἃ ἐπεράττεν ἐδέετο) ἐτίμησεν ὡς καὶ πόλιν ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ᾧ τοῦτ' ἔπαθε συνοικίσαι, καὶ ὀνομάσαι ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἐκείνου ἀνδριάντας ἐν πάσῃ, ὡς εἰπεῖν, οἰκουμένῃ, μᾶλλον δὲ ἀγάλματα, ἀνέθηκε. Spartianus: *Antinoum ſuum dum per Nilum navigat, perdidit, quem muliebriter flevit. De quo varia fama eſt, aliis eum devotum pro Adriano aſſerentibus, aliis quod & forma ejus oſtentat, & nimia voluptas Adriani. Et Græci quidem volente Adriano eum conſecraverunt, oracula per eum dari aſſerentes, quæ Adrianus ipſe compoſuiſſe jactatur.* Plura de Antinoo videre potes apud Euſeb. H. E. IV. 8. Clem. Al. p. 43, 4. Orig. c. Celſ. p. 132, 3. Epiphan. Anc. p. 109. Pauſan. VIII. 9. Caſaubon. & Salmaſ. ad locum Spartiani modo recitatum, Scalig. Animadv. in Euſeb. p. 214. Spanb. de num. p. 651, & ſeqq. ed. ſecundæ, alioſque non paucos.

1. Ἀντιθεὶς.] F. ἀντιθῇ, vel ἀντιθείη.

2, 3, 4. Ἡμῖν—λεγόμενον.] Erunt fortaſſe qui legendum putent, ὑμῖν—λεγεῖς. Nos nihil mutamus. Cyril. X. c. Jul. p. 346. Μὴ καταιτιάσθω λέγων, διὰ τί μὴ προσάγομεν ἱερεῖα βωμοῖς. Similiter non raro alii.

4, 5. Μαγικῇ τέχνῃ ἃς λέγομεν δυνάμεις πεποιηκέναι.] Eidem objectioni eodem modo occurrit Irenæus lib. II. cap. 57. pag. 188. Εἰ δὲ καὶ τὸν Κύριον φαντασιωδῶς τὰ τοιαῦτα πεποιηκέναι φήσουσιν, ἐπὶ τὰ προφητικὰ ἀνάγοντες αὐτοὺς, ἐξ αὐτῶν ἐπιδείξομεν, πάντα οὕτως περὶ αὐτοῦ καὶ προειρῆσθαι, καὶ γεγονέναι βεβαίως, καὶ αὐτὸν μόνον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Grabe. Lactantius V. 3. *Diſce igitur, ſi quid tibi cordis eſt, non idcirco a nobis Deum creditum Chriſtum, quia mirabilia fecit; ſed quia vidimus in eo facta eſſe omnia quæ nobis annunciata ſunt vaticinio prophetarum. Fecit mirabilia: magum putaſſemus, ut & vos nuncupatis* (f. l. cum editore Oxon. *nunc putatis*) *& Judæi tunc putaverunt, ſi non illa ipſa facturum Chriſtum prophetæ omnes uno ſpiritu prædixiſſent.*

6, 7. Τὴν ἀπόδειξιν ἤδη ποιησόμεθα.] V. p. 60. & 68.

8, 9. Τῷ

βραΐδι φωνῇ ἐν βιβλίοις ὑπ' αὐτῶν τῶν προφητῶν συντεταγμένας κτώμενοι περιεῖπον. ὅτε δὲ Πτολεμαῖος ὁ Αἰγυπτίων βασιλεὺς βιβλιοθήκην κατεσκεύαζε, καὶ τὰ πάντων ἀνθρώπων συγγράμματα συνάγειν ἐπειράθη, πυθόμενος καὶ περὶ τῶν προφητειῶν τούτων, προσέπεμψε τῷ τῶν Ἰουδαίων τότε βασιλεύοντι Ἡρώδῃ, ἀξιῶν διαπεμφθῆναι αὐτῷ τὰς βίβλους τῶν προφητειῶν. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς Ἡρώδης τῇ προειρημένῃ Ἑβραΐδι αὐτῶν φωνῇ γεγραμμένας διεπέμψατο. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἦν γνώριμα τὰ ἐν αὐταῖς γεγραμμένα τοῖς Αἰγυπτίοις, πάλιν αὐτὸν ἠξίωσε πέμψας τοὺς μεταβαλοῦντας αὐτὰς εἰς τὴν ἑλλάδα φωνὴν ἀνθρώπους ἀποστεῖλαι. καὶ τούτου γενομένου, ἔμειναν αἱ βίβλοι καὶ παρ' Αἰγυπτίοις μέχρι τοῦ δεῦρο, καὶ πανταχοῦ παρὰ πᾶσίν εἰσιν Ἰουδαίοις, οἳ καὶ ἀναγινώσκοντες οὐ συνιᾶσι τὰ εἰρημένα, ἀλλ' ἐχθροὺς ἡμᾶς καὶ πολεμίους ἡγοῦνται, ὁμοίως ὑμῖν ἀναιροῦντες καὶ κολάζοντες ἡμᾶς ὁπόταν δύνωνται, ὡς καὶ πεισθῆναι δύνασθε· καὶ γὰρ ἐν τῷ νῦν γεγενημένῳ Ἰουδαϊκῷ πολέμῳ, Βαρχοχέβας, ὁ τῆς Ἰουδαίων ἀποστάσεως ἀρχηγέτης, Χριστιανοὺς μόνους εἰς τιμωρίας δεινάς, εἰ μὴ ἀρνοῖντο Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ βλασφημοῖεν, ἐκέλευεν ἀπάγεσθαι. ἐν δὴ ταῖς

bræorum lingua in libris ab ipſis prophetis ſcripta, conſervarunt. Cum autem Ptolemæus Ægyptiorum rex bibliothecam inſtitueret, & hominum omnium ſcripta comportare conaretur, de prophetiis hiſce quoque certior factus, ad Herodem Judæorum tum regem miſit, copiam ſibi fieri propheticorum librorum petens. Ac rex quidem Herodes illos, qua diximus Hebraica lingua conſcriptos, ad eum miſit. Verum cum Ægyptiis incognita eſſent, quæ in iis ſcripta erant, denuo legatione miſſa illum rogavit, ut ad ſe, qui libros eos in Græcum transferrent ſermonem, homines mitteret. Atque hoc ſic facto, libri & apud Ægyptios permanſere ad hodiernum uſque diem, & apud omnes ubique Judæos ſunt, qui eos legentes non intelligunt, ſed pro inimicis nos & hoſtibus habentes, itidem uti vos, cum poſſunt, occidunt & excruciant, quemadmodum perſuaderi poteſtis; proximo namque Judaico bello Barchochebas, defectionis Judæorum dux, ſolos Chriſtianos ad gravia ſupplicia, niſi Chriſtum abnegarent, & maledictis inceſſerent, protrahi juſſit. In his autem

27. Γεγενημένῳ. Euſeb. H. E. IV. 8. γενομένῳ. 28. Βαρχοχέβας. Euſ. Βαρχωχέβας. 32. Ἀπάγεσθαι. Euſeb. ἄγεσθαι.

N O T Æ.

2. Συντεταγμένας.] Erunt fortaſſe qui leg. putent συντεταγμένοις. Nos lectionem vulgatam non mutamus.

8, 9. Τῷ τῶν Ἰουδαίων τότε βασιλεύοντι Ἡρώδῃ.] Grabius putat Juſtinum ſcripſiſſe non Ἡρώδῃ, ſed ἱερεῖ, & infra ὁ μὲν βασιλεὺς ἱερεύς, ubi nunc legimus ὁ μὲν βασιλεὺς Ἡρώδης, atque ita omnem culpam hujus pudendi erroris transfert abs Juſtino in *ſcribam* aliquem *reipublicæ Judaicæ minus gnarum*. Ego noſtræ parti valde timeo. Certe

Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget. ——

28. Βαρχοχέβας.] Rectius apud Euſebium Βαρχωχέβας.

29——32. Χριστιανοὺς μόνους εἰς τιμωρίας δεινάς, εἰ μὴ ἀρνοῖντο Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ βλασφημοῖεν, ἐκέλευεν ἀπάγεσθαι.] Hieronymus De ſcript. Eccl. in Agrippa —*temporibus Hadriani, qua tempeſtate & Cochebas, dux Judaicæ factionis, Chriſtianos variis ſuppliciis enecavit.* Ubi Baronius reſtituendum eſſe dicit Barchochebas. Atque ita quidem alibi Hieronymus: ſed & alii hunc Cochebam vocant. Similiter Judæi nunc

autem prophetarum libris prænunciatum invenimus, adventurum fuiſſe qui ex virgine natus, & virilem ætatem ingreſſus, omnem morbum & ægritudinem curaret, ac mortuos excitaret, odiiſque expetitus, & ignoratus, & cruci affixus, & mortuus, reſurgeret, & in cœlos aſcenderet, filiuſque Dei & eſſet & nominaretur, Jeſum Chriſtum noſtrum; & quoſdam etiam ad omne genus mortalium ab eo mittendos, qui hæc prædicarent, atque ex Gentibus homines magis illi [quam Judæos] credituros eſſe. Prædictus autem vaticiniis eſt, prius quam appareret, quandoque quinquies mille, aliquando ter mille, quandoque bis mille, nonnunquam mille, & aliquando octingentis annis; nam juxta generationum ſucceſſiones alii atque alii extitere prophetæ. Moſes ſane, qui primus prophetarum fuit, ſic ad verbum ſcripſit: *Non deficiet princeps e Juda, neque dux e femore*

Gen. xlix. 10, 1.

ταῖς τῶν προφητῶν βίβλοις εὕρομεν 73
προκηρυσσόμενον παραγινόμενον, γεννώμενον διὰ παρθένου, καὶ ἀνδρούμενον, καὶ θεραπεύοντα πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, καὶ νεκροὺς ἀνεγείροντα, καὶ φθονούμενον, καὶ ἀγνοούμενον, καὶ σταυρούμενον Ἰησοῦν τὸν ἡμέτερον Χριστὸν, καὶ ἀποθνήσκοντα, καὶ ἀνεγειρόμενον, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνερχόμενον, καὶ υἱὸν Θεοῦ ὄντα καὶ κεκλημένον, καί τινας πεμπομένους ὑπ' αὐτοῦ εἰς πᾶν γένος ἀνθρώπων κηρύξοντας ταῦτα, καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἀνθρώπους μᾶλλον αὐτῷ πιστεύειν. προεφητεύθη δὲ πρὶν ἢ φανῆναι αὐτὸν, ἔτεσι ποτὲ μὲν πεντακισχιλίοις, ποτὲ δὲ τρισχιλίοις, ποτὲ δὲ δισχιλίοις, καὶ πάλιν χιλίοις, καὶ ἄλλοτε ὀκτακοσίοις· κατὰ γὰρ τὰς διαδοχὰς τῶν γενῶν ἕτεροι καὶ ἕτεροι ἐγένοντο προφῆται. Μωσῆς μὲν οὖν, πρῶτος τῶν προφητῶν γενόμενος, εἶπεν αὐτολεξεὶ οὕτως, Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν

N O T Æ.

כוזיבא eum appellant, nunc בר כוזבא vel בן כוזבא. Euſebius in Chronico & Oroſius VII 13. Barchochebam ideo in Chriſtianos ſæviſſe ſcribunt, quod noluerint arma ſumere contra Romanos.

1. Ταῖς τῶν προφητῶν βίβλοις.] F. ταύταις τῶν προφητειῶν βίβλοις.

15, 6. Ἔτεσι ποτὲ μὲν πεντακισχιλίοις.] Quis ille propheta fuerit, a cujus ævo uſque ad nativitatem Chriſti Juſtinus quinquies mille annos computat, acriter Pezronem inter & Martianeum, duos eruditos Gallos, nuper diſputatum eſſe, ex Nourrhii Apparatu ad Bibliothecam Patrum ſeculi II. p. 275. didici, illo Enochum, hoc Adamum accipientibus. Ac ipſorum quidem hac de controverſia libros haud vidi; ſed nec ullum controverſiæ locum video relictum, ſi ratio temporum ævo Juſtini recepta conſideretur; juxta quam mundus 5500. & quod excurrit, annis ante Chriſtum natum conditus eſt, ut ex lib. 1. Stromat. Clementis pag. 339. & Theophili Antioch lib. 3. ad Autolycum (quem librum *de Temporibus* appellavit Lactantius) pag. 133. edit. Pariſ. planiſſime conſtat. Ex quibus & id patet Enochum qui *ſeptimus ab Adamo prophetavit*, juxta S. Judæ Epiſt. ℣. 14. primo mundi millenario abſoluto necdum natum fuiſſe, ac proinde a Juſtino indigitari haud potuiſſe, ſed Adamum utique; cujus mediam ætatem reſpexit Juſtinus, quando eum quinquies mille ante Chriſtum natum annis prophetaſſe dicit. Cum Juſtino conſonat Clemens Alexandrinus lib. 1. Strom. pag. 335. ita ſcribens, Παρὰ Ἑβραίοις δὲ οἱ προφῆται δυνάμει Θεοῦ καὶ ἐπιπνοίᾳ· πρὸ μὲν τοῦ νόμου Ἀδὰμ, ἐπί τε τῆς γυναικὸς, ἐπί τε τῆς ζώων ὀνομασίας προθεσπίσας. Atque ejus de conjuge dictum, *Hoc eſt caro de carne mea*, ipſe Apoſtolus Paulus myſtice de Chriſto & Eccleſia exponit Epheſ. v. 30. ſeqq. S. Petrum autem auctor Recognitionum Clementis lib. 1. §. 47. introducit de primo homine affirmantem, quod *certum ſit eum prophetam fuiſſe*. Adeo recepta fuit hæc de Adamo propheta opinio; quæ & hæreticis occaſionem dediſſe videtur, quædam ei ſcripta ſupponendi, de quibus vide lib. VI. Conſtit. Apoſtol. cap. 16. & Cotelerii ad hunc locum notata. Grabe.

18, 9. Τὰς διαδοχὰς τῶν γενῶν.] Lege γενεῶν.

20, 1, 2, 3. Μωσῆς μὲν οὖν, πρῶτος τῶν προφητῶν γενόμενος, εἶπεν αὐτολεξεὶ οὕτως, Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα.] Grabius *Moſem dici* ait *non primum ratione temporis, ſed principem prophetarum ratione prærogativæ quam Deus ediſſerit ad Aaron*

&

τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν, δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, πλύνων ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν στολὴν αὐτοῦ. ὑμέτερον οὖν ἐστὶν ἀκριβῶς ἐξετάσαι καὶ μαθεῖν, μέχρι τίνος ἦν ἄρχων καὶ βασιλεὺς ἐν Ἰουδαίοις ἴδιος αὐτῶν· μέχρι τῆς φανερώσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου, καὶ τῶν ἀγνοουμένων προφητειῶν ἐξηγητοῦ, ὡς προεῤῥέθη ὑπὸ τοῦ θείου ἁγίου προφητικοῦ πνεύματος διὰ τοῦ Μωυσέως, μὴ ἐκλείψειν ἄρχοντα ἀπὸ Ἰουδαίων ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται τὸ βασίλειον. Ἰούδας γὰρ προπάτωρ Ἰουδαίων, ἀφ' οὗ καὶ τὸ Ἰουδαῖοι καλεῖσθαι ἐσχήκασι, καὶ ὑμεῖς μετὰ τὴν γενομένην αὐτοῦ φανέρωσιν καὶ Ἰουδαίων ἐβασιλεύσατε, καὶ τῆς ἐκείνων πάσης γῆς ἐκρατήσατε. τὸ δὲ, Αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν, μηνυτικὸν ἦν ὅτι ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν προσδοκήσουσιν αὐτὸν πάλιν παραγενησόμενον, ὅπερ ὄψει ὑμῖν πάρεστιν ἰδεῖν, καὶ ἔργῳ πεισθῆναι· ἐκ πάντων γὰρ γενῶν ἀνθρώπων προσδοκῶσι τὸν ἐν Ἰουδαίᾳ σταυρωθέντα, μεθ' ὃν εὐθὺς δοριάλωτος ὑμῖν ἡ γῆ Ἰουδαίων παρεδόθη.

femore ejus, donec veniat cui repoſitum eſt; & ipſe erit gentium expectatio, ligans ad vitem pullum ſuum, lavans in ſanguine uvæ ſtolam ſuam. Veſtrum igitur eſt accurate inquirere atque diſcere, quoadusque princeps & rex Judæis fuerit proprius, nimirum uſque ad manifeſtationem Jeſu Chriſti magiſtri noſtri, & non intellectorum vaticiniorum interpretis; quemadmodum a divino ſancto & prophetico Spiritu per Moſen prædictum fuit, non defecturum e Judæis principem, donec venerit cui regnum repoſitum eſſet. Judas namque ex majoribus Judæorum unus fuit, a quo & Judæi cognominari habuerunt. & vos poſt manifeſtam ejus exhibitionem, & Judæis imperaſtis, & terram eorum omnem in poteſtatem veſtram redegiſtis. Quod autem dictum eſt, *Ipſe erit expectatio gentium*, ſignificat id fore ut ex omnibus gentibus illum denuo adventurum expectarent; quod ſane vobis oculis ipſis cernere, & rerum experientia adductis credere licet. Ex omni enim genere hominum, eum ipſum expectant qui in Judæa eſt crucifixus, poſt quem ſtatim armis capta terra Judæorum in ditionem veſtram conceſſit.

NOTÆ.

& Mariam Num. xii. 6. *& ſeqq.* Quam interpretationem amplexatur & defendit Joannes Daviſius ad Epit. Lactant. p. 111. Valde fallitur vir eruditus. Grabium enim quod attinet, is delictum ſuum pœnitentia delevit. Nam Annot. ad Juſtini Cohort. p. 61. ita ſcribit: Πρῶτον *non* primum *ratione temporis, ſed* principem *ratione excellentiæ intelligendum annotavi, quod ipſe Juſtinus ibi antiquiores memoret prophetas: aſt nunc* primum *inter eos quorum ſcripta in ſacro canone proſtant legenda, à Juſtino dictum puto, quod tum iſto Apologiæ, tum præſenti in loco haud obſcure innuit.* Orig. c. Celſ. p. 289. Μωϋσῆς ὁ ἀρχαιότατος ἡμῶν προφήτης, ἐν ὄψει τοῦ προφήτου ἡμῶν Ἰακώβ.

1, 2. Ὃ ἀπόκειται.] Ita legitur in Rob. Steph. edit. tam hic quam infra p. 89. nec non apud Origen ad Matth. xiv. 3. Epiphanium Hæreſ. LXVI. num. 74. Gregor. Nyſſ. in Collectione Teſtimoniorum adv. Judæos Tom. 2. pag. 154. alios ut taceam. Sed vix dubium eſt, ᾧ cum Sylburgio reponendum eſſe, quomodo hic paulo poſt, nec non lin. 14. legitur, & apud Irenæum lib. IV. cap. 23. Origenem in Philocalia cap. 1. Novatianum de Trinitate cap. 9. Collectorem Conſtitut. Apoſtol. lib. VI cap. 11. & 23. alioſque, ſuffragante Symmachi verſione, de qua fidem facit Euſeb. lib. VIII. Demonſtrat. Evang. Cæterum in noſtris quidem LXX. Interpretum exemplaribus legimus τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, nec non in Origenis lib. I. contra Celſum bis, Euſeb. Athanaſ. Rufin. Auguſtin. &c. imo in ipſius Juſtini Dial. cum Tryphone pag. 271. & 348. Aſt poſteriori loco, hanc interpretationem Judæorum eſſe, LXX. autem reddidiſſe ᾧ ἀπόκειται, diſertis aſſerit verbis, quæ rem extra omnem dubitationis aleam ponunt. GRABE.

ceſſit. Porro iſtud, *Ligans ad vitem pullum ſuum, & lavans in ſanguine uvæ ſtolam ſuam*, ſymbolum atque indicium fuit, ea quæ Chriſto ſubeunda fuerunt & agenda, deſignans. Nam pullus quidam aſinæ in introitu quodam vici ad vitem alligatus ſtabat, quem ſibi tum adducere diſcipulos ſuos juſſit, adductumque aſcendit, & in eo ſedens Hieroſolyma ingreſſus eſt, ubi maximum Judæorum templum fuit, a vobis poſtea everſum. Et exinde, ut quod reliquum erat prophetiæ compleretur, in crucem eſt actus. Nam illud, *Lavans in ſanguine uvæ ſtolam ſuam*, prænunciavit paſſionem ejus quam ſubiturus erat, per ſanguinem purificans ſibi credentes. Quæ enim a divino Spiritu per prophetam dicta eſt ſtola, fideles ejus ſunt, in quibus quod a Deo eſt ſemen, Verbum, habitat. Quod vero *ſanguis uvæ* dicitur, ſignificat, eum qui apparíturus erat ſanguinem quidem habiturum, verum non ex humano ſemine, ſed ex virtute divina. (Princeps autem virtus ſecundum parentem & dominum univerſorum Deum, & Filius, Verbum eſt; quod quomodo incarnatum homo ſit factum, deinceps dicemus.) Sicut enim vitis ſanguinem non homo, ſed Deus fecit: ſic & hoc ipſum indicatum eſt, non ex humano ſemine viri habiturum ſanguinem, ſed ex virtute Dei, quemadmodum diximus. Atque Eſaias, alius propheta,

θη. τὸ δέ, Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ πλύνων τὴν στολὴν αὐτοῦ ἐν αἵματι σταφυλῆς, σύμβολον δηλωτικὸν ἦν τῶν γενησομένων τῷ Χριστῷ, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πραχθησομένων. πῶλος γάρ τις ὄνου εἱστήκει ἔν τινι εἰσόδῳ κώμης πρὸς ἄμπελον δεδεμένος, ὃν ἐκέλευσεν ἀγαγεῖν 74 αὐτῷ τότε τοὺς γνωρίμους αὐτοῦ, καὶ ἀχθέντος ἐπιβὰς ἐκάθισε, καὶ εἰσελήλυθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔνθα τὸ μέγιστον ἱερὸν ἦν Ἰουδαίων, ὃ ὑφ' ὑμῶν ὕστερον κατεστράφη. καὶ μετὰ ταῦτα ἐσταυρώθη, ὅπως τὸ λεῖπον τῆς προφητείας συντελεσθῇ. τὸ γάρ, Πλύνων τὴν στολὴν αὐτοῦ ἐν αἵματι σταφυλῆς, προαγγελτικὸν ἦν τοῦ πάθους οὗ πάσχειν ἔμελλε, δι' αἵματος καθαίρων τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ. ἡ γὰρ κεκλημένη ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος διὰ τοῦ προφήτου στολή, οἱ πιστεύοντες αὐτῷ εἰσιν ἄνθρωποι, ἐν οἷς οἰκεῖ τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ σπέρμα, ὁ λόγος. τὸ δὲ εἰρημένον, Αἷμα τῆς σταφυλῆς, σημαντικὸν τοῦ ἔχειν μὲν αἷμα τὸν φανησόμενον, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀνθρωπείου σπέρματος, ἀλλ' ἐκ θείας δυνάμεως. (ἡ δὲ πρώτη δύναμις μετὰ τὸν πατέρα πάντων καὶ δεσπότην Θεόν, καὶ υἱός, ὁ λόγος ἐστίν, ὃς τίνα τρόπον σαρκοποιηθεὶς ἄνθρωπος γέγονεν, ἐν τοῖς ἑξῆς ἐροῦμεν) ὃν τρόπον γὰρ τὸ τῆς ἀμπέλου αἷμα οὐκ ἄνθρωπος πεποίηκεν, ἀλλ' ὁ Θεός, οὕτως καὶ τοῦτ' ἐμηνύετο οὐκ ἐξ ἀνθρωπείου σπέρματος γενήσεσθαι τὸ αἷμα, ἀλλ' ἐκ δυνάμεως Θεοῦ, ὡς προέφημεν. καὶ Ἡσαΐας δέ, ἄλλος προφήτης,

N O T Æ.

34. Τοῦτ.] Legendum, niſi fallor, τότε. Dial. p. 274. Ὃν γὰρ τρόπον τὸ τῆς ἀμπέλου αἷμα οὐκ ἄνθρωπος ἐγέννησεν, ἀλλὰ Θεός· οὕτως καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα οὐκ ἐξ ἀνθρωπείου γένους ἔσεσθαι, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ δυνάμεως προεμήνυσε.

37 & ſeqq. Ἡσαΐας δὲ — οὕτως εἶπεν, Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἄνθος ἀναβήσεται ἀπὸ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἐπὶ τὸν βραχίονα αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσι.] Conjunxit Juſtinus per errorem vaticinia Balaami & Eſaiæ. Num.

προφήτης, τὰ αὐτὰ δι' ἄλλων ῥήσεων προφητεύων, οὕτως εἶπεν, Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακὼβ, καὶ ἄνθος ἀναβήσεται ἀπὸ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ, καὶ ἐπὶ τὸν βραχίονα αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσιν. ἄστρον δὲ φωτεινὸν ἀνέτειλε, καὶ ἄνθος ἀνέβη ἀπὸ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ, οὗτος ὁ Χριστός. διὰ γὰρ παρθένου τῆς ἀπὸ τοῦ σπέρματος Ἰακὼβ, τοῦ γενομένου πατρὸς Ἰούδα, τοῦ δεδηλωμένου Ἰουδαίων πατρὸς, διὰ δυνάμεως Θεοῦ ἀπεκυήθη· καὶ Ἰεσσαὶ προπάτωρ μὲν κατὰ τὸ λόγιον γεγένηται, τοῦ δὲ Ἰακὼβ καὶ τοῦ Ἰούδα κατὰ γένους διαδοχὴν υἱὸς ὑπῆρχεν. καὶ πάλιν ὡς αὐτολεξεὶ διὰ παρθένου μὲν τεχθησόμενος διὰ τοῦ Ἠσαΐου προεφητεύθη, ἀκούσατε. ἐλέχθη δὲ οὕτως, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ ἐροῦσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. ἃ γὰρ ἦν ἄπιστα καὶ ἀδύνατα νομιζόμενα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις γενήσεσθαι, ταῦτα ὁ Θεὸς προεμήνυσε διὰ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος μέλλειν γίνεσθαι, ἵν' ὅταν γένηται μὴ ἀπιστηθῇ, ἀλλ' ἐκ τοῦ προειρῆσθαι πιστευθῇ. ὅπως δέ τινες μὴ νοήσαντες τὴν δεδηλωμένην προφητείαν, ἐγκαλέσωσιν ἡμῖν ἅπερ ἐνεκαλέσαμεν
75 τοῖς ποιηταῖς, εἰποῦσιν ἀφροδισίων χάριν ἐληλυθέναι ἐπὶ γυναῖκας τὸν Δία, διασαφῆσαι τοὺς λόγους πειρασόμεθα.

propheta, eadem verbis aliis prædicens, ita inquit: *Exorietur ſtella ex Jacob, & flos e radice Jeſſæ aſcendet: & in brachium ejus gentes ſperabunt.* Eſai. xi. 1, 10. Stella ſane lucida ex Jacob exorta eſt, & flos aſcendit e radice Jeſſæ, Chriſtus noſter. Nam ex virgine feminis Jacob, patris Judæ illius ante nominati, Judæorum patris, Dei virtute prognatus eſt. Et Jeſſe quidem inter majores ejus juxta oraculum, cenſus eſt: ipſius autem Jacob & Judæ is ſecundum generis ſucceſſionem filius fuit. Jam vero quemadmodum ex virgine oriundum diſertis verbis Eſaias prædixerit, audite. Prædixit autem ad hunc modum: *Ecce virgo uterum geſtabit, & pariet filium, & dicent ſuper nomine ejus, nobiſcum Deus.* Eſai. vii. 14. Matth. i. 23. Nam quæ incredibilia & impoſſibilia habita apud homines erant, ea Deus per Spiritum Propheticum futura præmonſtravit; ut, cum facta eſſent, in dubium per incredulitatem non vocarentur, ſed propter prædictionem crederentur. Ne autem aliqui prophetiam, quam produximus, non intelligentes, nobis ea objiciant, quæ poetis nos objecimus, Jovem rei Venereæ gratia ad mulieres ventitaſſe dicentibus, declarare verba iſta viſum eſt.

NOTÆ.

Num. xxiv. 17. ΑΝΑΤΕΛΕΙ ΑΣΤΡΟΝ ΕΞ ΙΑΚΩΒ. Eſai. xi. 1. Καὶ ἐξελεύσεται ῥάβδος ΕΚ ΤΗΣ ῬΙΖΗΣ ΙΕΣΣΑΙ, ΚΑΙ ΑΝΘΟΣ ΕΚ ΤΗΣ ῬΙΖΗΣ ΑΝΑΒΗΣΕΤΑΙ. Ib. ℣. 10. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπὶ αὐτῷ ΕΘΝΗ ΕΛΠΙΟΥΣΙΝ. Ib. li. 5. Εἰς ΤΟΝ ΒΡΑΧΙΟΝΑ μου ΕΘΝΗ ἐλπιοῦσι.

6. Ἀνέτειλε.] Sequentia poſtulare videantur ut cum Lango, qui vertit, *Stella lucida* ex Jacob *exorta eſt*, addamus ἐξ Ἰακὼβ, non ita tamen ut nefas ſit exiſtimare ipſum Juſtinum ea verba omiſiſſe.

9, 10. Ἰούδα τοῦ δεδηλωμένου Ἰουδαίων πατρός.] Forte προπάτορος. Sed parum refert.

22—6. Ὁ Θεὸς προεμήνυσε——ἵν' ὅταν γένηται——πιστευθῇ.] Ita quoque Servator noſter ad S. Apoſtolos Joan. xiv. 29 Νῦν εἴρηκα ὑμῖν πρὶν γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται πιστευθῆτε. Grabe.

26, 7, 8. Ὅπως δέ τινες μὴ νοήσαντες τὴν δεδηλωμένην προφητείαν, ἐγκαλέσωσιν.] Lege, Ὅπως δὲ μή τινες, μὴ νοήσαντες &c. Ita ſupra p. 72 Ὅπως δὲ μή τις &c. Et infra in hac apologia p. 80. Ὅπως δὲ μή τινες ἐκ τῶν προλελεγμένων ὑφ' ἡμῶν δοξάσωσιν &c. Et Apol. II. p. 43. Ὅπως δὲ μή τις εἴπῃ. Et Dial. p. 285. Καὶ ὅπως μὴ, ἀλλάσσοντες τοὺς προλελεγμένους λόγους, ἐκεῖνα λέγητε &c.

P 18—21. Ὅτι

eſt. Itaque quod dictum eſt, *Ecce virgo uterum geſtabit*, ſignificat virginem abſque conſuetudine venerea concepturam fuiſſe; ſi enim cum quocunq; conſueviſſet, non jam virgo fuiſſet.
Luc. i. 35. Atenim virtus Dei virgini ſuperveniens, illi obumbravit; & virgo cum eſſet, ut fœtum gravida in utero ferret, effecit. Et legatus tum temporis ad virginem ipſam Angelus Dei, lætum illi attulit nuncium dicens,
Luc. i. 31, 2. Matth. i. 20, 1. *Ecce concipies in utero ex Spiritu Sancto, & paries filium, & filius altiſſimi vocabitur, & vocabis nomen ejus Jeſum, ipſe enim ſalvabit populum ſuum a peccatis ſuis*; ſicuti qui in commentarios res omnes de Salvatore noſtro Jeſu Chriſto retulerunt, teſtati ſunt: eiſque fidem habuimus quod & per eum quem diximus Eſaiam ſpiritus propheticus naſciturum hunc ita ut indicavimus, dixit. Spiritum autem, & virtutem quæ a Deo eſt, non aliud intelligere fas eſt, quam Verbum, quod & primogenitum Deo eſſe, Moſes, quem ſupra diximus, propheta oſtendit. Atque hic ſpiritus cum in virginem illapſus eſſet, & illi obumbraſſet, non per concubitum, ſed per virtutem, prægnantem eam reddidit. Nomen vero Jeſus Ebraicum, Græce σωτῆρα, hoc eſt ſalvatorem, denotat. Quocirca & Angelus ad virginem dixit: *Et vocabis nomen ejus Jeſum; ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum a peccatis ſuis.* Porro quod vaticinantes non alio quam divino Verbo afflari agantur, vos

θα. τὸ οὖν, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, σημαίνει οὐ συνουσιασθεῖσαν τὴν παρθένον συλλαβεῖν. εἰ γὰρ ἐσυνουσιάσθη ὑπὸ ὁτουοῦν, οὐκ ἔτι ἦν παρθένος. ἀλλὰ δύναμις Θεοῦ ἐπελθοῦσα τῇ παρθένῳ, ἐπεσκίασεν αὐτὴν, καὶ κυοφορῆσαι παρθένον οὖσαν πεποίηκε. καὶ ὁ ἀποσταλεὶς δὲ πρὸς αὐτὴν τὴν παρθένον κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ εὐηγγελίσατο αὐτὴν εἰπὼν, Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ τέξῃ υἱὸν, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, ὡς οἱ ἀπομνημονεύσαντες πάντα τὰ περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐδίδαξαν, οἷς ἐπιστεύσαμεν, ἐπειδὴ καὶ διὰ Ἡσαΐου τοῦ προδεδηλωμένου τὸ προφητικὸν πνεῦμα τοῦτον γενησόμενον ὡς προεμηνύομεν ἔφη. τὸ πνεῦμα οὖν καὶ τὴν δύναμιν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἄλλο νοῆσαι θέμις, ἢ τὸν λόγον, ὃς καὶ πρωτότοκος τῷ Θεῷ ἐστι, Μωσῆς ὁ προδεδηλωμένος προφήτης ἐμήνυσε. καὶ τοῦτο ἐλθὸν ἐπὶ τὴν παρθένον καὶ ἐπισκιάσαν, οὐ διὰ συνουσίας, ἀλλὰ διὰ δυνάμεως, ἐγκύμονα κατέστησε. τὸ δὲ Ἰησοῦς ὄνομα τῇ Ἑβραΐδι φωνῇ σωτὴρ τῇ ἑλληνίδι διαλέκτῳ δηλοῖ· ὅθεν καὶ ὁ ἄγγελος πρὸς τὴν παρθένον εἶπε, Καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. ὅτι δὲ οὐδενὶ ἄλλῳ θεοφοροῦνται οἱ προφη-

N O T Æ.

18—21. Οἷς ἐπιστεύσαμεν ἐπειδὴ καὶ διὰ Ἡσαΐου τοῦ προδεδηλωμένου τὸ προφητικὸν πνεῦμα τοῦτον γενησόμενον ὡς προεμηνύομεν ἔφη.] Omnino legendum, τοῦτο γενησόμενον, ὡς προεμηνύομεν, ἔφη. Dial p. 331. Καὶ τοῦτο γενησόμενον προειδὼς ὁ Θεὸς εἰρήκει οὕτως.

24, 5. Πρωτότοκος τῷ Θεῷ ἐστι, Μωσῆς —— ἐμήνυσε.] Inſerenda conjunctio ὡς, vel ſaltem ſubaudienda. Sylburg. Moſes nuſquam docet Verbum primogenitum Dei eſſe, niſi illud Gen. i. 3. *Dixit Deus*, vel Exod. iv. 22. *Filius meus primogenitus Iſrael*, myſtice interpretari velis. Grabe. Idem, ſed diffidenter, leg. conjicit, pro Μωσῆς ὡς Ἡσαΐας.

10, 1. Ἀπι-

τεύοντες εἰ μὴ λόγῳ θείῳ, καὶ ὑμεῖς, ὡς ὑπολαμβάνω, φήσετε. ὅπου δὲ καὶ τῆς γῆς γεννᾶσθαι ἔμελλεν, ὡς προεῖπεν ἕτερος προφήτης ὁ Μιχαίας, ἀκούσατε. ἔφη δὲ οὕτως, Καὶ σὺ Βηθλεὲμ γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος ὅς τις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου. κώμη δέ τις ἐστὶν ἐν τῇ χώρᾳ Ἰουδαίων, ἀπέχουσα σταδίους τριακονταπέντε Ἱεροσολύμων, ἐν ᾗ ἐγεννήθη Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς καὶ μαθεῖν δύνασθε ἐκ τῶν ἀπογραφῶν τῶν γενομένων ἐπὶ Κυρηνίου τοῦ ὑμετέρου ἐν Ἰουδαίᾳ πρώτου ἐπιτρόπου. ὡς δὲ καὶ λήσειν ἔμελλε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους γεννηθεὶς ὁ Χριστὸς, ἄχρις ἀνδρωθῇ, ὅπερ καὶ γέγονεν, ἀκούσατε τῶν προειρημένων εἰς τοῦτο. ἔστι δὲ ταῦτα, Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ νεανίσκος
76 ἡμῖν ἀπεδόθη, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τῶν ὤμων· μηνυτικὸν τῆς δυνάμεως τοῦ σταυροῦ, ᾧ προσέθηκε τοὺς ὤμους σταυρωθεὶς, ὡς προϊόντος τοῦ λόγου σαφέστερον δειχθήσεται. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης Ἠσαΐας, θεοφορούμενος τῷ πνεύματι τῷ προφητικῷ, ἔφη, Ἐγὼ ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα, ἐπὶ τοὺς πορευομένους ἐν ὁδῷ οὐ καλῇ. αἰτοῦσί με νῦν κρίσιν, καὶ ἐγγίζειν Θεῷ τολμῶσιν. καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις λόγοις δι' ἑτέρου προφήτου λέγει, Αὐτοὶ

vos quoque ipſos dicturos eſſe reor. Ubi vero terrarum etiam naſciturus eſſet, audite quomodo alius propheta Michæas prædixit. Sic autem dixit: *Et tu Bethleem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda; ex te enim egredietur dux, qui reget populum meum.* (Mich. v. 2. Matth. ii. 6.) Vicus autem quidam eſt Bethleem in regione Judæorum, triginta quinque ſtadiis Hieroſolymis diſtans, in quo natus eſt Chriſtus Jeſus, quemadmodum & ex deſcriptionibus cenſus, quæ ſub Cyrenio, primo veſtro in Judæa procuratore, ſunt confectæ, intelligere poteſtis. Quod autem natus Chriſtus latendo præſentiam ſuam celaturus eſſet homines alios, donec virilem ageret ætatem, id quod & factum eſt, quæ ea de re prædicta ſunt audite. Sunt autem hæc: *Puer natus eſt nobis, & adoleſcentulus datus eſt nobis, cujus ſuper humeros imperium.* (Eſai. ix. 6.) Oſtendit hoc oraculum virtutem crucis, cui humeros adplicuit, in eandem actus; ſicuti in orationis progreſſu manifeſtius demonſtrabitur. Et rurſus idem propheta Eſaias Spiritu incitatus Prophetico inquit: *Ego expandi manus meas ad populum infidelem & contradicentem, ad eos qui in via non bona incedunt.* (Eſai. lxv. 2.) *Exigunt a me nunc judicium, & appropinquare Deo audent.* (Eſai. lviii. 2.) Ac rurſus aliis verbis per alium prophetam ait: *Ipſi*

NOTÆ.

10, 1. Ἀπέχουσα σταδίους τριακονταπέντε Ἱεροσολύμων.] Euſebius, Sulpicius Severus, vetereſque ſcriptores pene omnes Bethleem ab Hieroſolymis ſex millia paſſuum abeſſe ſcribunt; atque ita fere recentiores qui loca iſta peragrarunt.

14, 5. Ἐπὶ Κυρηνίου τοῦ ὑμετέρου ἐν Ἰουδαίᾳ πρώτου ἐπιτρόπου.] Tam multa hic dicenda forent, ſi quid dicere inciperem, ut orationis exitum prorſus nullum videam. V. Caſaub. c. Baron. p. 132. & ſeqq. Joannis Clerici H. E. p. 622, 3. Valeſ. in Euſeb. I. 5. & Grot. ad Luc. ii. 2.

19. Ἔστι δὲ ταῦτα.] Videtur hic deeſſe aliquid, præcipue vero prophetia Eſa xlii. quæ allegatur Matth. xii. Langus.

22. Μηνυτικόν.] R. Stephanus fruſtra reponendum monuit μηνυτικῶν, ita ut ad προειρημένων referatur: neque enim in textu hiatum, inter hæc animadvertiſſe videtur. Grabe.

3, 4, 5. Καὶ

Pſ. xxi. 17, 19. *Ipſi foderunt manus meas & pedes meos, & jecerunt ſortem ſuper veſtitu meo.* David profecto, idem & rex & propheta, qui hæc dixit, nihil horum pertulit: Jeſus Chriſtus autem manus expaſſus eſt, cum crucifigeretur a Judæis, contradicentibus ei, & Chriſtum eum eſſe negantibus. Nam ita ſicut propheta ait, irridentes illum in tribunali collocarunt, atque dixerunt: judica nobis. Illud vero, *Foderunt manus & pedes meos*, narratio eſt de clavis manibus pedibuſque ejus in cruce infixis. Et cum jam in crucem egiſſent eum, ſortes jecerunt ſuper veſtitu ejus, & inter ſe partiti ſunt illum, qui eum in crucem ſuſtulerunt. Atque hæc ita geſta eſſe, cognoſcere ex actis quæ ſub Pontio Pilato ſunt conſcripta, poteſtis. Quod item diſerte, conſcenſurum cum aſinæ pullum, & Hieroſolyma ingreſſurum eſſe, prædictum ſit, alterius prophetæ Zachariæ vaticinii verba referemus. Sunt autem
Zachar. ix. 9. Matth. xxi. 3. iſta: *Lætare vehementer filia Sion, prædica*

Αὐτοὶ ὤρυξάν μου πόδας καὶ χεῖρας, καὶ ἔβαλον κλῆρον ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου. καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς καὶ προφήτης, ὁ εἰπὼν ταῦτα, οὐδὲν τούτων ἔπαθεν· Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ἐξετάθη τὰς χεῖρας, σταυρωθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἀντιλεγόντων αὐτῷ, καὶ φασκόντων μὴ εἶναι αὐτὸν Χριστόν. καὶ γὰρ, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης, διασύροντες αὐτὸν, ἐκάθισαν ἐπὶ βήματος, καὶ εἶπον, κρῖνον ἡμῖν. τὸ δὲ, Ὤρυξάν μου χεῖρας καὶ πόδας, ἐξήγησις τῶν ἐν τῷ σταυρῷ παγέντων ἐν ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ ἥλων ἦν. καὶ μετὰ τὸ σταυρῶσαι αὐτὸν, ἔβαλον κλῆρον ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ, καὶ ἐμερίσαντο ἑαυτοῖς, οἱ σταυρώσαντες αὐτόν. καὶ ταῦτα ὅτι γέγονε, δύνασθε μαθεῖν ἐκ τῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου γενομένων ἄκτων. καὶ ὅτι ῥητῶς καθεσθησόμενος ἐπὶ πῶλον ὄνου, καὶ εἰσελευσόμενος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα προεφητεύετο, ἑτέρου προφήτου τοῦ Σοφονίου τὰς τῆς προφητείας λέξεις ἐροῦμεν. εἰσὶ δὲ αὗται, χαῖρε σφόδρα θύγατερ Σιὼν, κήρυσσε

N O T Æ.

3, 4, 5. Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς καὶ προφήτης ὁ εἰπὼν ταῦτα οὐδὲν τούτων ἔπαθεν.] Sunt forte qui legerint, Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς, καὶ προφήτης ὁ εἰπὼν ταῦτα, οὐδὲν τούτων ἔπαθεν. Sed & ea quoque lectio non caret vitiis. Nihil itaque mutamus, neque miramur Juſtinum, quippe cujus ſatis jam nota nobis & perſpecta negligentia ſit, non utrumque prophetam, Davidem & Eſaiam, hic memoraſſe; maxime cum in eodem genere interdum peccent ſcriptores vel optimi.

17—20. Καὶ ταῦτα ὅτι γέγονε, δύνασθε μαθεῖν ἐκ τῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου γενομένων ἄκτων.] Chriſti mortem, utpote rem multis de cauſis valde memorabilem, in acta relatam fuiſſe, nequaquam incredibile eſt: hæc autem ad quæ Juſtinus hic provocat ea acta fuiſſe, id vero longe eſt creditu difficilius. Reſpice enim verba quæ proxime antecedunt, Καὶ μετὰ τὸ σταυρῶσαι αὐτὸν, ἔβαλον κλῆρον ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ καὶ ἐμερίσαντο ἑαυτοῖς οἱ σταυρώσαντες αὐτόν. Deinde ſubjungit, Καὶ ταῦτα ὅτι γέγονε δύνασθε μαθεῖν ἐκ τῶν ἄκτων. Vides manifeſta veſtigia nebulonis alicujus Chriſtiani (meliori enim nomine dignari non poſſum peſſimum genus falſariorum) ejuſdemque hominis ineptiſſimi; alioqui tam apertum fraudis ſuæ indicium non feciſſet. Qui enim fieri potuit ut homo ethnicos & Romanus hanc rem memoratu dignam putaret? Atque extat quidem hodie liber ſatis ineptus qui inſcribitur Acta Pilati, in quo reperitur (quod obſervavit vir doctiſſimus J. A. Fabricius) tum quod hic dicitur, tum etiam id de quo Juſtinus infra ad eadem iterum acta provocat, Chriſtum ſcilicet morborum omne genus ſanaſſe: iſne autem, aut ejus aliqua pars, Juſtini ætatem attingat, judicent alii.

22. Προεφητεύετο.] Alibi ſemper habet ἐπροεφήτευσε, ut hoc librariis fortaſſe imputandum ſit, & legendum προεφητεύθη vel προεφητεύθη.

23. Σοφονίου.] Μνημονικὸν ἁμάρτημα. Sunt enim hæc non Sophoniæ, ſed Zachariæ verba. R. Steph. Sed in Dialogo cum Tryphone p. 273. hæc recte velut a *Zacharia*, ὑπὸ Ζαχαρίου, *prædicta* allegat. Grabe.

26, 7. Ἀπὸ

κήρυσσε θύγατερ Ἱερουσαλὴμ, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι πρᾶος, ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον, καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου. ὅταν δὲ τὰς λέξεις τῶν προφητῶν λεγομένας ὡς ἀπὸ προσώπου ἀκούητε, μὴ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐμπεπνευσμένων λέγεσθαι νομίσητε, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κινοῦντος αὐτοὺς θείου λόγου. ποτὲ μὲν γὰρ ὡς προαγγελτικῶς τὰ μέλλοντα γενήσεσθαι λέγει, ποτὲ δ' ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ δεσπότου πάντων καὶ πατρὸς Θεοῦ φθέγγεται, ποτὲ δὲ ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ποτὲ δὲ ὡς ἀπὸ προσώπου λαῶν ἀποκρινομένων τῷ Κυρίῳ, ἢ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ· ὁποῖον καὶ ἐπὶ τῶν παρ' ὑμῖν συγγραφέων ἰδεῖν ἐστιν, ἕνα μὲν τὸν τὰ πάντα συγγράφοντα ὄντα, πρόσωπα δὲ τὰ διαλεγόμενα παραφέροντα. ὅπερ μὴ νοήσαντες οἱ ἔχοντες τὰς βίβλους τῶν προφητῶν Ἰουδαῖοι, οὐκ ἐγνώρισαν οὐδὲ παραγενόμενον τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς τοὺς λέγοντας 77 παραγεγενῆσθαι αὐτὸν, καὶ ὡς προκεκήρυκτο ἐπιδεικνύντας ἐσταυρῶσθαι ὑπ' αὐτῶν, μισοῦσιν. ἵνα δὲ καὶ τοῦτο ὑμῖν φανερὸν γένηται, ἀπὸ προσώπου τοῦ πατρὸς ἐλέχθησαν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προειρημένου προφήτου οἵδε οἱ λόγοι, Ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός μου οὐ συνῆκεν. οὐαὶ ἔθνος ἁμαρτωλὸν, λαὸς πλήρης ἁμαρτιῶν, σπέρμα πονηρὸν, υἱοὶ ἄνομοι, ἐγκατελίπετε τὸν Κύριον. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, ὅταν λέγῃ ὁ αὐτὸς προφήτης ὁμοίως ἀπὸ τοῦ Πατρὸς,

prædica filia Hieruſalem; ecce rex tuus venit tibi mitis, inſidens aſino, & pullo filio ſubjugalis. Sedenim cum prophetarum verba tanquam a perſona aliqua dicta auditis, ne ab ipſis quos Spiritus afflavit, dici exiſtimetis, ſed a Verbo Divino illas incitante. Quandoque enim, prænunciantis more, quæ eventura ſint, profert; quandoque autem velut in perſona domini & parentis univerſorum Dei, nonnunquam in perſona Chriſti, aliquando in perſona populorum reſpondentium Domino, aut Patri ejus, loquitur: itidem ut apud ſcriptores veſtros cernere eſt, quum unus quidem eſt qui conſcripſerit omnia, perſonæ autem quæ introducuntur loquentes, diverſæ. Quod quia non intellexerunt qui libros prophetarum habent Judæi, Chriſtum etiam præſentem non agnoverunt: quin & nos adveniſſe illum aſſerentes, & ab ipſis cruci affixum eſſe, quemadmodum vaticiniis eſt prænunciatum, demonſtrantes, odio proſequuntur. Et ut hoc quoque perſpicuum vobis ſit, a perſona Patris, per eum quem dixi prophetam Eſaiam, verba hæc prolata ſunt: *Cognovit bos poſſeſſo-* Eſai. i. 3,4.
rem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui: Iſrael autem me non cognovit, & populus meus non intellexit. Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis, ſemini nequam: filii iniqui deſeruiſtis Dominum. Et rurſus alibi, ubi idem propheta itidem a perſona Patris

N. O T Æ.

26, 7. Ἀπὸ προσώπου τοῦ πατρός.] Sylburgius cum Lango fruſtra mavult legere nomen υἱοῦ *filii*. Nam hoc initio §. ſequentis una cum particula adverſativa ſequitur; adeo ut vocem πατρὸς hic retinendam eſſe nullum ſit dubium. Imo illa ipſa ad quæ provocat verba, lin. 35, 6. ὅταν λέγῃ ὁ αὐτὸς προφήτης ὁμοίως ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ei plane adverſantur, & receptam lectionem confirmant. Confer infra pag. 95. edit. Pariſ. Grabe.

Efai.lxvi.1. tris dicit: *Qualem mihi ædificabitis domum? dicit Dominus. Cœlum ſedes mea, & terra ſcabellum pedum*
Efai.i.11-15. *meorum.* Ac rurſus alibi: *Neomenias veſtras & ſabbata odit anima mea, & diem magnum jejunii, & otium non ſuſtinebo; neque, cum veneritis ut appareatis mihi, exaudiam vos. Plenæ ſunt manus veſtræ ſanguine. Et cum offertis ſimilam aut incenſum, abominatio mihi eſt. Adipem agnorum & ſanguinem taurorum nolo. Quis enim requiſivit hæc*
Efai. lviii. 6,7. *ex manibus veſtris?* Verum *diſſolve omnem colligationem iniquitatis, diſrumpe faſciculos violentorum contractuum, vagum & nudum tege, frange eſurienti panem tuum.* Et qualia quidem ſint quæ per prophetas a Deo docentur (his exemplis) intelligere poteſtis. Cum autem a perſona Chriſti Spiritus Propheticus loquitur, ita
Efai.lxv.2. infit: *Ego expandi manus meas ad populum incredulum & contradicentem, ad eos qui in via non bona gra-*
Efai.l.6,7,8. *diuntur.* Et iterum: *Tergum meum oppoſui ad flagra, & maxillas meas ad colaphos, faciem autem meam non averti ab ignominia ſputorum. Et Dominus auxiliator meus fuit: propterea non ſum pudefactus, ſed poſui faciem meam ut firmam petram, & cognovi me non pudefactum iri, quoniam juxta eſt qui juſtificat me.* Ac
Pſ. xxi. 17, 19. rurſum cum dicit: *Ipſi jecerunt ſortem ſuper veſtitu meo, & foderunt*
Pſ. iii. 6. *pedes ac manus meas. Ego autem obdormivi, & ſomnum cepi, & reſurrexi, quia Dominus ſuſcepit me.*

Et

τρὸς, Ποῖόν μοι οἶκον οἰκοδομήσετε; λέγει Κύριος. ὁ οὐρανός μοι θρόνος, καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, Τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα μισεῖ ἡ ψυχή μου, καὶ μεγάλην ἡμέραν νηστείας, καὶ ἀργίαν οὐκ ἀνέχομαι· οὐδ᾽ ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι εἰσακούσομαι ὑμῶν. πλήρεις αἵματος αἱ χεῖρες ὑμῶν. κἂν φέρητε σεμίδαλιν, θυμίαμα, βδέλυγμά μοι ἐστί· στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων οὐ βούλομαι· τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; ἀλλὰ διάλυε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάσπα στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, ἄστεγον καὶ γυμνὸν σκέπε, διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου. ὁποῖα μὲν οὖν ἐστὶ καὶ τὰ διδασκόμενα διὰ τῶν προφητῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ νοεῖν δύνασθε. ὅταν δὲ ἀπὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ λέγῃ τὸ προφητικὸν πνεῦμα, οὕτως φθέγγεται, Εγὼ ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα, ἐπὶ τοὺς πορευομένους ἐν ὁδῷ οὐ καλῇ. καὶ πάλιν, Τὸν νῶτόν μου τέθεικα εἰς μάστιγας, καὶ τὰς σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων, καὶ ὁ Κύριος βοηθός μου ἐγένετο· διὰ τοῦτο οὐκ ἐνετράπην, ἀλλ᾽ ἔθηκα τὸ πρόσωπόν μου ὡς στερεὰν πέτραν, καὶ ἔγνων ὅτι οὐ μὴ αἰσχυνθῶ, ὅτι ἐγγίζει ὁ δικαιώσας με. Καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ, Αὐτοὶ ἔβαλον κλῆρον ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου, καὶ ὤρυξάν μου πόδας καὶ χεῖρας. ἐγὼ δὲ ἐκοιμήθην καὶ ὕπνωσα, καὶ ἀνέστην· ὅτι Κύριος ἀντελάβετό μου.

Καὶ

NOTÆ.

19. Ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.] Id eſt ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ, Patris ſcilicet.

38. Ἀντελάβετο.] LXX. ἀντελήψετο.

3, 4, 5. Απο

Καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ, Ἐλάλησαν ἐν χείλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλήν, λέγοντες, ῥυσάσθω ἑαυτόν. Ἅτινα πάντα γέγονεν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων τῷ Χριστῷ, μαθεῖν δύνασθε. σταυρωθέντος γὰρ αὐτοῦ, ἐξέστρεφον τὰ χείλη, καὶ ἐκίνουν τὰς κεφαλάς, λέγοντες, Ὁ νεκροὺς ἀνεγείρας ῥυσάσθω ἑαυτόν. Ὅταν δὲ ὡς προφητεῦον τὰ μέλλοντα γίνεσθαι λαλῇ τὸ προφητικὸν πνεῦμα, οὕτως
78 λέγει, Ἐκ γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον ἐθνῶν, καὶ ἐλέγξει λαὸν πολύν, καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ μὴ λήψονται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. Καὶ ὅτι οὕτως γέγονε, μαθεῖν δύνασθε. ἀπὸ γὰρ Ἱερουσαλὴμ ἄνδρες δεκαδύο τὸν ἀριθμὸν ἐξῆλθον εἰς τὸν κόσμον, καὶ οὗτοι ἰδιῶται, λαλεῖν μὴ δυνάμενοι, διὰ δὲ Θεοῦ δυνάμεως ἐμήνυσαν παντὶ γένει ἀνθρώπων, ὡς ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ διδάξαι πάντας τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον· καὶ οἱ πάλαι ἀλληλοφόνται οὐ μόνον οὐ πολεμοῦμεν τοὺς ἐχθρούς, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μηδὲ ψεύδεσθαι, μηδ' ἐξαπατῆσαι τοὺς ἐξετάζοντας, ἡδέως, ὁμολογοῦντες τὸν Χριστόν, ἀποθνήσκομεν. δυνατὸν γὰρ ἦν τὸ λεγόμενον, Ἡ γλῶσσα ὀμώμοκεν,

Et rurſum cum inquit: *Loquuti ſunt labiis, moverunt caput, dicentes: Liberet ſeipſum.* Pſ. xxi. 8, 9. Quæ omnia a Judæis Chriſto accidiſſe, cognoſcere poteſtis. Nam, crucifixo eo, diſtorſerunt labia, & capita moverunt, dicentes: *Qui mortuos excitavit, liberet ſeipſum.* Matth. xxvii. 39—43. Quando vero veluti vaticinans quæ futura ſint, verba facit Spiritus Propheticus, ita loquitur: *Ex Sion enim egredietur lex, & verbum Domini ex Hieruſalem, & judicabit gentes, & arguet populum multum. Et conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces, & non ſumet gens in gentem gladium, & non diſcent amplius belligerare.* Eſ. ii. 3, 4. Atque hoc ſic factum eſſe perſuaderi poteſtis. Nam Hieroſolymis viri numero duodecim exierunt in mundum, atque ii quidem indocti, & minime eloquentes, Dei autem virtute omni hominum generi enunciarunt a Chriſto miſſos ſe eſſe, qui cunctos verbum Dei docerent: & proinde qui olim mutuis inter nos graſſati ſumus cædibus, non modo non oppugnamus inimicos, verum etiam, ut neque mentiamur, neque inquiſitores noſtros fallamus, perlibenter, Chriſtum confitentes, mortem adimus; cum quidem illud quod dictum eſt, *Juravi lingua, animus*

NOTÆ.

3, 4, 5. Ἅτινα πάντα γέγονεν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων τῷ Χριστῷ, μαθεῖν δύνασθε.] Deſideratur ὡς, vel in priori membro ante γέγονεν, vel in poſteriori ante μαθεῖν. SYLBURG. Sed facilior eſt emendatio, ſi pro γέγονεν ponatur γεγονέναι. GRABE. Aut pro ἅτινα legendum ἃ ὅτι, quemadmodum paulo ante ταῦτα ὅτι γέγονε δύνασθε μαθεῖν, aut addendum, vel ſaltem ſubintelligendum, ὡς, ut in aliis locis bene multis. Sic p. 75. Πρωτότοκος τῷ Θεῷ ἐστι, Μωσῆς ἐμήνυσεν. Et Ap. II. p. 45. Ἄνθρωπος γέγονεν ὑπὲρ τῶν πιστευόντων ἀνθρώπων, καὶ καταλύσει τῶν δαιμόνων, καὶ νῦν ἐκ τῶν ὑπ' ὄψιν γινομένων μαθεῖν δύνασθε. Et alibi non raro.

32. Ἡ γλῶσσα &c.] Cujus ſit dictum illud, ſeu verſus ille ſenarius quem citat Juſtinus, non dicitur. Sed acceptus eſt e medio Euripidis Hippolyto in Iambis, ubi cum nutrix ita Hippolytum commonuiſſet: ὦ τέκνον, ὅρκους μηδαμῶς ἀτιμάσῃς. *Jurata, nate, neutiquam contempſeris.* Mox reſpondet altero verſu Hippolytus: Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος. *Jurata lingua:*

mus autem injuratus eſt, hac in re uſurpare & facere poſſemus. Perridiculum vero eſſet, conſcriptos, & pacto vobis obſtrictos milites, quod dixerunt ſacramentum ſuæ ipſorum vitæ, & parentibus, & patriæ, & propinquis omnibus præferre, cum nihil illis quod corruptioni obnoxium non ſit, vos præbere queatis; nos autem, qui immortalitatem adamavimus, non perferre omnia, ut ea quæ deſideramus, ab eo qui præſtare poteſt, percipiamus. Sed audite quoque, quomodo & de iis qui doctrinam ejus prædicaverunt & adventum nunciarunt, vaticinium ſit editum, eo quem allegavimus & vate & rege per Propheticum Spi-
Pſ. xviii. 3, 4, 5, 6. ritum ita dicente: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti annunciat intelligentiam. Non ſunt loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis verba eorum. In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tanquam ſponſus procedens e thalamo ſuo, exultabit ut gigas ad currendam viam.* Ad hæc ſi alia quoque verba per eundem Davidem prænunciata referrem, recte me id & appoſite

μοκεν, ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος, ποιεῖν ἡμᾶς εἰς τοῦτο. γελοῖον ἤδη πρᾶγμα, ὑμῖν μὲν τοὺς συντιθεμένους καὶ καταλεγομένους στρατιώτας, καὶ πρὸ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς, καὶ γονέων, καὶ πατρίδος, καὶ πάντων τῶν οἰκείων, τὴν ὑμετέραν ἀσπάζεσθαι ὁμολογίαν, μηδὲν ἄφθαρτον δυναμένων ὑμῶν αὐτοῖς παρασχεῖν· ἡμᾶς δὲ, ἀφθαρσίας ἐρῶντας, μὴ πάνθ' ὑπομεῖναι ὑπὲρ τοῦ τὰ ποθούμενα παρὰ τοῦ δυναμένου δοῦναι λαβεῖν. ἀκούσατε δὲ πῶς καὶ περὶ τῶν κηρυξάντων τὴν διδαχὴν αὐτοῦ, καὶ μηνυσάντων τὴν ἐπιφάνειαν, προεῤῥέθη, τοῦ προειρημένου προφήτου καὶ βασιλέως οὕτως εἰπόντος διὰ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, Ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ τῇ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν. οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν. εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδόν. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ λόγων ἑτέρων τῶν προφητευθέντων δι' αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ, καλῶς ἔχον καὶ οἰκείως

NOTÆ.

lingua: animus ſed injuratus eſt. ſeu ut Cicero Officiorum 3. ſub finem, eum ipſum citans Euripidem, vertit: *Juravi lingua: mentem injuratam gero.* HALLOIX. in Not. ad Vitam Juſtini pag. 400. col. 2. GRABE. Verſus eſt 612.

2. Ἤδη.] Pro ἤδη ſtructura & ſenſus poſtulant δ' ἦν, vel δ' ἐστὶ, quam lectionem ſecutus eſt etiam interpres. Alioqui, ut in hoc membro ſit periodi redditio, pro ἦν in præcedente membro ſubſtituendum fuerit participium ὄν, idque ipſum capiendum abſolute. SYLBURG. Pro ἤδη vel δὲ cum Billio, vel δ' εἴη cum Sylburgio, legendum eſt, vel potius ἤδη (f. ἦν δὲ, vel εἴη δὲ) uti mihi videtur, ſi ἤδη retinere nolis. GRABE.

4, 5, 6. Πρὸ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς καὶ γονέων καὶ πατρίδος καὶ πάντων τῶν οἰκείων.] Tertull. De corona c. 11. p. 127. *Credimuſne humanum ſacramentum divino ſuperduci licere, & in alium dominum reſpondere poſt Chriſtum, & ejerare patrem ac matrem & omnem proximum, quos & lex honorari & poſt Deum diligi præcipit?* Uterque formulam ſacramenti militaris reſpiciunt. Suetonius IV. 9. *De ſororibus auctor fuit, ut omnibus ſacramentis adjiceretur, Neque me liberoſque meos chariores habebo quam Caium & ſorores ejus.*

12, 3. Περὶ τῶν κηρυξάντων.] De S. Apoſtolis hæc Davidis verba in myſtico ſenſu accepit Juſtinus, præeunte ipſo S. Paulo Rom. x. 18. GRABE.

28, 29. Δι' αὐτοῦ τοῦ Δαβίδ.] Langus, *per ipſum Davidem*, inepte. Recte Perionius, *ejuſdem Davidis.* Quod autem annotat Sylburgius, *Locutionem hanc δι' αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ legi etiam pag. 109.* aliqui

οἰκείως ἐπιμνησθῆναι λελογίσμεθα, ἐξ
ὧν μαθεῖν ὑμῖν πάρεστι πῶς προτρέπεται
ζῆν τοὺς ἀνθρώπους τὸ προφητικὸν πνεῦμα·
καὶ πῶς μηνύει τὴν γεγενημένην Ἡρώδου
τοῦ βασιλέως Ἰουδαίων, καὶ αὐτῶν Ἰου-
δαίων, καὶ Πιλάτου τοῦ ὑμετέρου παρ'
αὐτοῖς γενομένου ἐπιτρόπου σὺν τοῖς αὐ-
τοῦ στρατιώταις, κατὰ τοῦ Χριστοῦ συνέ-
79 λευσιν· καὶ ὅτι πιστεύεσθαι ἔμελλεν ὑ-
πὸ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων· καὶ
ὅτι αὐτὸν υἱὸν καλεῖ ὁ Θεὸς, καὶ ὑπο-
τάσσειν αὐτῷ πάντας ἐχθροὺς ἐπήγγελ-
ται· καὶ πῶς οἱ δαίμονες, ὅσον
ἐπ' αὐτοῖς, τήν τε τοῦ πατρὸς πάν-
των καὶ δεσπότου Θεοῦ, καὶ τὴν αὐτοῦ
τοῦ Χριστοῦ, ἐξουσίαν φυγεῖν πειρῶνται·
καὶ ὡς εἰς μετάνοιαν καλεῖ πάντας ὁ
Θεὸς, πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν τῆς κρί-
σεως. εἴρηνται δὲ οὕτως, Μακάριος
ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσε-
βῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη,
καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν·
ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα
αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει
ἡμέρας καὶ νυκτός. καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύ-
λον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξό-
δους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ
δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλλον
αὐτοῦ οὐκ ἀποῤῥυήσεται, καὶ πάντα ὅσα
ἂν ποιῇ κατευοδωθήσεται. οὐχ οὕτως οἱ
ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἢ ὡσεὶ χνοῦς,
ὃν ἐκῤίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου
τῆς γῆς. διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται ἀ-
σεβεῖς ἐν κρίσει, οὐδὲ ἁμαρτωλοὶ ἐν

βουλῇ

appoſite facturum eſſe arbitratus ſum; ex quibus intelligere poteſtis ad quam vitam homines Spiritus Propheticus exhortetur; & quomodo Herodis regis Judæorum, & Judæorum ipſorum, & Pilati veſtri tum apud eos procuratoris, cum militibus ejus, adverſus Chriſtum coitionem indicet; tum autem homines ex omnibus gentibus in eum credituros fuiſſe; Deumque Filium eum vocare, & ſubjecturum ſe illi inimicos cunctos polliceri; & quomodo dæmones, quantum in ipſis eſt ſitum, & parentis rerum univerſarum ac domini Dei, & ipſius Chriſti, ditionem effugere contendant; denique quomodo prius ad pœnitentiam invitet Deus omnes, quam dies judicii adveniat. Ita autem ſunt dicta: *Beatus vir qui non* Pſ. i. ii. *verſatus eſt in consilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiarum non ſedit: ſed in lege Domini voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignum plantatum ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo, & folium ipſius non defluet, & omnia quæcunque faciet, proſperabuntur. Non ſic impii, non ſic; ſed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ. Idcirco non reſurgent impii in judicio, neque peccatores in*

concilio

NOTÆ.

aliequi non minus aptum fore διὰ τοῦ αὐτοῦ Δαβὶδ, *per eundem Davidem*; & is quoque fallitur, ſi putat vel illud δι' αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ aliter eſſe vertendum quam *per eundem Davidem*. Ita enim alibi non raro loquitur Juſtinus, ſive ſua ſive librariorum negligentia, ubi, ut etiam hic, manifeſtiſſimum eſt, non *ipſum*, aliquem hominem egregium & eximium, ſed *eundem* tantummodo de quo antea ſermo fuerat, intelligendum eſſe.

4—9. Τὴν γεγενημένην Ἡρώδου —— καὶ Πιλάτου —— κατὰ τοῦ Χριστοῦ συνέλευσιν.] Iterum in applicatione hujus textus ad Herodem & Pilatom atque Judæorum ac Gentilium turbam contra Jeſum congregatam, S. Martyr Apoſtolicorum diſcipulorum veſtigia ſequutus eſt. Lege Actor. IV. 27. ubi itidem nominantur *Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Iſrael.* GRABE.

 4. Κατά.]

concilio juſtorum. Quoniam novit Dominus viam juſtorum, & via impiorum peribit. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus, dicentes: Diſrumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipſorum. Qui habitat in cœlis, irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos. Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus, annuncians præceptum Domini. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu; ego hodie genui te. Poſtula a me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, tanquam vas figuli confringes eos. Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui judicatis terram. Servite Domino in timore, & exultate ei in tremore. Apprehendite diſciplinam, nequando iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta, cum exarſerit brevi ira ejus. Beati omnes qui confidunt in eum. Atque in alia item prophetia Spiritus Propheticus per eundem Davidem, Chriſtum poſt crucis ſupplicium regnaturum eſſe oſtendens,
Pſ. xcv. 1, 2, 4—10. ſic inquit: *Cantate Domino omnis terra, & annunciate de die in diem ſalutare ejus. Quoniam magnus Dominus,*

βουλῇ δικαίων. ὅτι γινώσκει Κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται. Ινα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν καινά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, λέγοντες, διαῤῥήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀποῤῥίψωμεν ἀφ᾽ ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν. ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτοὺς, καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς. τότε λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταράξει αὐτούς. ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Κύριος εἶπε πρός με, υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. αἴτησαι παρ᾽ ἐμοῦ καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, ὡς σκεύη κεραμέως συντρίψεις αὐτούς. καὶ νῦν βασιλεῖς συνιέτε, παιδεύθητε πάντες οἱ κρίνοντες τὴν γῆν. δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ. δράξασθε παιδείας, μή ποτε ὀργισθῇ Κύριος, καὶ ἀπολεῖσθε ἐξ ὁδοῦ δικαίας, ὅταν ἐκκαυθῇ ἐν τάχει ὁ θυμὸς αὐτοῦ. μακάριοι πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ᾽ αὐτόν. Καὶ πάλιν δι᾽ ἄλλης προφητείας μηνύον τὸ προφητικὸν πνεῦμα δι᾽ αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ, ὅτι μετὰ τὸ σταυρωθῆναι βασιλεύσει ὁ Χριστὸς, οὕτως εἶπεν, Ασατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ, καὶ ἀναγγείλατε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ. ὅτι μέγας Κύριος,

NOTÆ.

4. Καινά.] Κενὰ legendum eſſe recte monuit Sylburgius. GRABE

38. Τὸ σωτήριον αὐτοῦ.] Omittitur poſt hæc verſus pſalmi tertius, cujus cum verbum ultimum itidem αὐτοῦ ſit, cumque in Dialogo ſuo loco recitetur, fieri poteſt ut librarii culpa interciderit.

18. Απολ.-

80 εἶ, καὶ αἰνετὸς σφόδρα· φοβερὸς ὑπὲρ πάντας τοὺς Θεούς. ὅτι πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν, εἴδωλα δαιμονίων εἰσίν· ὁ δὲ Θεὸς τοὺς οὐρανοὺς ἐποίησε. δόξα καὶ αἶνος κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἰσχὺς καὶ καύχημα ἐν τόπῳ ἁγιάσματος αὐτοῦ. δότε τῷ Κυρίῳ, τῷ πατρὶ τῶν αἰώνων, δόξαν. λάβετε χάριν καὶ εἰσέλθετε κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ προσκυνήσατε ἐν αὐλαῖς ἁγίαις αὐτοῦ. φοβηθήτω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ, καὶ κατορθωθήτω, καὶ μὴ σαλευθήτω. εὐφρανθήτωσαν ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ ξύλου. Ὅταν δὲ τὸ προφητικὸν πνεῦμα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι ὡς ἤδη γενόμενα λέγῃ, ὡς καὶ ἐν τοῖς προειρημένοις δοξάσαι ἐστίν, ὅπως ἀπολογίαν μὴ παράσχῃ τοῖς ἐντυγχάνουσιν, καὶ τοῦτο διασαφήσομεν. τὰ πάντως ἐγνωσμένα γενησόμενα προλέγει ὡς ἤδη γενόμενα. ὅτι δὲ οὕτως δεῖ ἐκδέχεσθαι, ἐνατενίσατε τῷ νοῒ τοῖς λεγομένοις. Δαβίδ, ἔτεσι χιλίοις καὶ πεντακοσίοις πρὶν ἢ Χριστὸν ἄνθρωπον γενόμενον σταυρωθῆναι, τὰ προειρημένα ἔφη, καὶ οὐδεὶς τῶν πρὸ ἐκείνου γενομένων σταυρωθεὶς εὐφροσύνην παρέσχε τοῖς ἔθνεσιν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν μετ' ἐκεῖνον· ὁ καθ' ἡμᾶς δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς σταυρωθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἀνέστη, καὶ ἐβασίλευσεν ἀνελθὼν εἰς οὐρανόν, καὶ ἐπὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ

minus, & laudabilis valde; terribilis ſuper omnes Deos. Quoniam omnes dii gentium, ſimulacra dæmoniorum ſunt; Deus autem cœlos fecit. Gloria & laus in conſpectu ejus, & fortitudo & gloriatio in loco ſanctificationis ejus. Date Domino, Patri ſeculorum, gloriam. Accipite gratiam & ingredimini in conſpectum ejus, & adorate in atriis ſanctis ejus. Metuat a facie ejus omnis terra, & proſperetur recte agendo, & non commoveatur. Lætentur in gentibus: Dominus regnavit a ligno. Quando vero Propheticus Spiritus futura veluti jam facta dicit, ſicuti & in iis quæ recitavimus videre & deprehendere eſt, ne dubitationem legentibus injiciat, & id quoque declarabimus. Quæ omnino futura cognita fuerunt, ea tanquam jam facta prædicit. Quod autem ita excipere verba ejuſmodi oporteat, animum ad ea quæ dicam advertite. David mille & quingentis annis, priuſquam Chriſtus homo factus crucifigeretur, ea quæ adduximus loquutus eſt verba, neque vero quiſquam eorum qui ante illum vixerunt in crucem actus, lætitiam gentibus attulit, ut neque quiſquam eorum qui poſt illum fuerunt. Noſter autem Jeſus Chriſtus, cum crucifixus & mortuus eſſet, reſurrexit, & in cœlum aſcendens regnavit, & ex iis quæ ab ipſo

NOTÆ.

7, 8. Τῷ πατρὶ τῶν αἰώνων] Lege αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν cum LXX. Interp. ipſoque Juſtino in Dialogo p. 299.

18. Ἀπολογίαν.] Langus quaſi ἀπορίαν legens vertit *dubitationem*. Nec multum abludit Gelenius ita reddens, *ne negotium lectori faceſſat*. Sed melius placet conjectura Wolfii, qui, teſte Sylburgio, αἰτιλογίαν reponi voluit. GRABE. F. ἀλογίαν. Dial. p. 321. Ἡμᾶς ἀλογεῖν δυνάσθαι ὑπολαμβάνοντες συζητοῦντε ὅπερ ὑμῖν συμβαίνει.

23, 4. Δαβὶδ ἔτεσι μὲν χιλίοις καὶ πεντακοσίοις.] Procul dubio ſcriba numeros hic permutavit. Nam juxta Theophili lib. 3. ad Autolycum pag. 138. rationes, cum quibus Juſtini calculum coincidiſſe vix dubito, ἀπὸ τελευτῆς Δαβίδ, βασιλέως δὲ Σολομῶνος, μέχρι τῆς παροικίας τοῦ λαοῦ ἐν γῇ Βαβυλῶνος, ἔτη φιη, μῆνες η, ἡμέραι ι. ἀπὸ δὲ τῆς Κύρου ἀρχῆς μέχρι αὐτοκράτορος Αὐρηλίου Οὐήρου τελευτῆς ἔτη ψμδ. Juxta hæc itaque a Davidis ævo uſque ad Chriſti nativitatem vel mortem 1100. circiter anni effluxere, Græce αρ. pro quibus ſcriba, ρ. in φ. ut facile fieri potuit, mutato, αφ. poſuiſſe videtur. GRABE.

29, 30. Ὁ καθ' ἡμᾶς.] Secutus ſum Perionium &

ipſo per apoſtolos in omnibus gentibus promulgata ſunt, lætitiam creavit iis qui annunciatam ab eo immortalitatem expectant. Cæterum ne aliqui ex his quæ protulimus autument ex fati neceſſitate nos dicere fieri quæ fiant, ex eo quod præcognita eſſe diximus; id etiam refellemus. Supplicia & cruciatus, necnon remunerationes optatas, pro operum meritis unicuique retribui, per prophetas edocti, verum eſſe pronunciamus. Nam ſi hoc non ſit, ſed fato omnia fiant, nihil etiam plane in noſtra fuerit poteſtate ſitum. Si enim fatale ſit, hunc quidem eſſe bonum, illum vero malum; neque ille fuerit probandus, neque hic reprehendendus. Ac niſi arbitrio libero & ad turpia fugienda, & ad honeſta deligenda, facultatem habeat mortalium genus, non fuerit in cauſa ſive culpa qualiumcunque demum factorum. Sed enim libero id delectu, tum recte per virtutem vivere, tum per peccatum labi, ad hunc demonſtramus modum. Hominem eundem ad contraria ſubinde tranſire videmus. Quod ſi fato deſtinatum eſſet, eum vel malum vel bonum eſſe, non ille unquam contrariorum ca-

pax

αὐτοῦ διὰ τῶν ἀποστόλων ἐν τοῖς πᾶσιν ἔθνεσι κηρυχθεῖσιν εὐφροσύνη ἐστὶ προσδοκώντων τὴν κατηγγελμένην ὑπ' αὐτοῦ ἀφθαρσίαν. ὅπως δὲ μή τινες ἐκ τῶν προλελεγμένων ὑφ' ἡμῶν δοξάσωσι καθ' εἱμαρμένης ἀνάγκην φάσκειν ἡμᾶς τὰ γινόμενα γίνεσθαι ἐκ τοῦ προειπεῖν προεγνωσμένα, καὶ τοῦτο διαλυόμεθα. τὰς τιμωρίας, καὶ τὰς κολάσεις, καὶ τὰς ἀγαθὰς ἀμοιβάς, κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων ἑκάστου ἀποδίδοσθαι διὰ τῶν προφητῶν μαθόντες, καὶ ἀληθὲς ἀποφαινόμεθα· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ καθ' εἱμαρμένην πάντα γίνεται, οὔτε τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐστιν ὅλως. εἰ γὰρ εἵμαρται τόνδε τινὰ ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τόνδε φαῦλον, οὔθ' οὗτος ἀποδεκτὸς, οὐδὲ ἐκεῖνος μεμπτέος· καὶ αὖ εἰ μὴ προαιρέσει ἐλευθέρᾳ πρὸς τὸ φεύγειν τὰ αἰσχρὰ, καὶ αἱρεῖσθαι τὰ καλὰ, δύναμιν ἔχει τὸ ἀνθρώπειον γένος, ἀναίτιόν ἐστι τῶν ὁπωσδήποτε πραττομένων· ἀλλ' ὅτι ἐλευθέρᾳ προαιρέσει καὶ κατορθοῖ καὶ σφάλλεται, οὕτως ἀποδείκνυμεν. τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον τῶν ἐναντίων τὴν μετέλευσιν ποιούμενον ὁρῶμεν· εἰ δὲ εἵμαρτο ἢ φαῦλον ἢ σπουδαῖον εἶναι, οὐκ ἄν ποτε τῶν ἐναντίων δεκτι-

κὸς

NOTÆ.

& Grabium, Langus enim prætermiſit hunc locum. Si quis autem vertendus potius putet, *noſtris temporibus*, quanquam hoc in tanto intervallo videatur paulo durius, non magnopere tamen repugnabo.

7, 8. Ἐκ τοῦ προειπεῖν προεγνωσμένα.] Perionius, *quod ea quæ ante ſtatuta ſunt, prædicantur.* Langus, *perinde atque quod prædicta ſint, conſtituta quoque atque decreta habeantur.* Grabius, *atque eo quod prædicta ſint prædeterminata eſſe.* Quorum nullus mentem Juſtini aſſecutus eſt. Reſpicit ad ſua ipſius verba, quæ paulo ante dixerat, τὰ πάντως ἐγνωσμένα γενησόμενα προλέγει ὡς ἤδη γενόμενα.

9. Διαλυόμεθα.] Aptius διαλυσόμεθα futuro tempore; vel, modo mutato διαλυώμεθα. SYLBURG.

11, 2. Κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων ἑκάστου ἀποδίδοσθαι.] F. ἑκάστῳ. Dial. p. 234. τὰ ἄξια ἑκάστῳ προσδοκιμάζων. Ib. p. 258. Καὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ προσνέμειν.

16. Εἰ γάρ.] F. εἰ δέ. Sed niſi una litura nihil hunc locum emendare poteſt. Neque nos ulla lex cogit Juſtini Syllogiſmos aut præſtare aut corrigere.

17, 8, 9. Οὔθ' οὗτος ἀποδεκτὸς, οὐδὲ ἐκεῖνος μεμπτέος.] Poteſt ἀποδεκτὸς λόγος reddi etiam dictum dignum quod admittatur, ſeu recipiatur. Eſtque minus uſitatum iſtud verbale; quo tamen & alibi utitur: ut in Apologia poſteriore, ei opponens μεμπτέος· quamvis ἀποδεκτέος, ut μεμπτέος: vel μεμπτὸς, ut ἀποδεκτὸς, fuiſſe ſcribendum videri poſſit. H STEPHAN. Annot. in Epiſt. ad Diognet. p. 67.

5. Ἀπε-

κὸς ἦν καὶ πλειστάκις μετετίθετο· ἀλλ᾽
81 οὐδ᾽ ἂν οἱ μὲν ἦσαν σπουδαῖοι, οἱ δὲ φαῦλοι, ἐπεὶ τὴν εἱμαρμένην αἰτίαν φαύλων, καὶ ἐναντία ἑαυτῇ πράττουσαν ἀποφαινόμεθα· ἢ ἐκεῖνο τὸ προειρημένον δόξαι ἀληθὲς εἶναι, ὅτι οὐδέν ἐστιν ἀρετὴ, οὐδὲ κακία, ἀλλὰ δόξῃ μόνον ἢ ἀγαθὰ ἢ κακὰ νομίζεται· ὅπερ, ὡς δείκνυσιν ὁ ἀληθὴς λόγος, μεγίστη ἀσέβεια καὶ ἀδικία ἐστίν. ἀλλ᾽ εἱμαρμένην φαμὲν ἀπαράβατον ταύτην εἶναι, τοῖς τὰ καλὰ ἐκλεγομένοις, τὰ ἄξια ἐπιτίμια· καὶ τοῖς ὁμοίως τὰ ἐναντία, τὰ ἄξια ἐπίχειρα. οὐ γὰρ ὥσπερ τὰ ἄλλα, οἷον δένδρα καὶ τετράποδα, μηδὲν δυνάμενα προαιρέσει πράττειν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ ἦν ἄξιος ἀμοιβῆς ἢ ἐπαίνου, οὐκ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἑλόμενος τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τοῦτο γενόμενος· οὐδ᾽ εἰ κακὸς ὑπῆρχε, δικαίως κολάσεως ἐτύγχανεν, οὐκ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τοιοῦτος ὤν, ἀλλ᾽ οὐδὲν δυνάμενος εἶναι ἕτερον παρ᾽ ὃ ἐγεγόνει. ἐδίδαξε δὲ ἡμᾶς ταῦτα τὸ ἅγιον προφητικὸν πνεῦμα διὰ Μωσέως φῆσαν

pax eſſet, nec toties mutaretur. Sed neque alii quidem eſſent boni, alii autem mali; ſiquidem fatum malorum cauſam eſſe, atque ſibi ipſi contraria facere ſtatueremus: aut illud quod antea diximus verum eſſe videretur, virtutem & vitium nihil eſſe, & opinione tantum vel bona vel mala exiſtimari; quæ profecto, ut vera declarat ratio, ſumma eſt impietas & injuſtitia. At vero immutabile fatum eſſe dicimus, eorum qui honeſta delegerint, digna præmia; & eorum itidem qui ab illis diverſa ſint ſequuti, digna ſupplicia. Non enim ſicut alia, velut arbores & quadrupedes, quæ nihil cum delectu & judicio facere poſſunt, hominem Deus creavit: neque enim remuneratione aut laude dignus eſſet, ſi per ſeipſum bonum non eligeret, ſed bonus editus foret; neque malus ſi eſſet, juſte tormentis afficeretur, utpote qui non ex ſeipſo talis eſſet, ſed nihil aliud, præterquam quod factus eſſet, eſſe poſſet. Docuit hæc nos ſanctus propheticus Spiritus per Moſem, qui

NOTÆ.

5. Ἀποφαινόμεθα.] Congruentius ἀποφαινοίμεθα, opt. modo, ut in ſeq. membro. SYLBURG.

7. Οὐδέν ἐστιν ἀρετή] Orig. c. Celſ. p. 163. Ἀρετῆς μὲν ἐὰν ἀνέλῃς τὸ ἑκούσιον, ἀνεῖλες αὐτῆς καὶ τὴν οὐσίαν.

23,4,5. Οὐδὲν δυνάμενος εἶναι ἕτερον παρ᾽ ὃ ἐγεγόνει.] Irenæus IV. 37. p.282. ed. Maſſ. *Qui nihil aliud eſſe poſſunt præterquam quod facti ſunt.*

25 & ſeqq. Ἐδίδαξε δὲ ἡμᾶς ταῦτα &c.] *Qui Juſtinum hic memoria lapſum*, inquit Grabius, *quod Eccleſiaſtici* XV. *extat dictum, Moſi adſcripſiſſe animadvertunt, ipſi memoriam minus tenacem, aut ignorantiam S. Scripturæ produnt, neſcientes aut ſaltem non recordantes verba Moſis Deuter.* XXX. ℣. 15. *&* 19. Ἰδὲ δέδωκα πρὸ προσώπου σου σήμερον τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν.—— ἔκλεξαι τὴν ζωήν. At ſi quis *animadverterit Juſtinum, memoria lapſum*, quæ a Moſe *omnibus filiis Iſraelis* dicta ſunt, ea Adamo ab ipſo Deo dicta eſſe ſcripſiſſe, quid ille, obſecro, *prodet?* Nimirum *ignorantiam* rhetoricæ. Sic enim pergit noſter Grabius, *Quæ S. Martyr per proſopopœiam Deo hominem recens creatum alloquenti adſcripſit.* Tanti eſt tropos & ſchemata accurate percepiſſe. Hic uſus literarum eſt, uti quidem vulgo docentur. Scilicet ut quos natura tantummodo tardiores finxit, ii arte atque doctrina plane ſtulti & ridiculi evadant. Verum quidni hoc bono Grabio condonemus, cum multos etiam qui a primo tempore ætatis in evolvendis optimis ſcriptoribus omnem operam curamque conſumpſerint, in ſimili errore verſari videamus? Quos ſi audias, nihil eſt in libris veterum tam inconditum, tam inficetum, tam negligenter denique quovis modo ſcriptum, quin *per ellipſin, per pleonaſmum, hypallagen, hyperbaton, hyſterologiam*, aliaque ejuſdem generis vocabula, quaſi quædam rhetorica carmina, confeſtim non modo ſatis accuratum fiat, ſed ornatum etiam & venuſtum. Huic morbo nomen eſſe poteſt ἀρχαιομανία. Eſt aliud quoque genos hominum, quibus idem morbus in pectore eſt, licet aliter ſe indicet. Hi adeo non defendunt

qui Deum primitus formato homini
Deut. xxx. 15, 19. hoc ſic dixiſſe refert: *Ecce in conſpectu tuo bonum & malum, delige bonum.* Et item per Eſaiam prophetam alium in eandem ſententiam velut a parente rerum omnium & dominatore Deo hæc dicta profert:
Eſai. i. 16—20. *Lavamini, mundi eſtote, auferte pravitates ex animis veſtris, diſcite bene facere, judicate pupillo, & juſtificate viduam; & venite & diſceptemus, dicit Dominus. Atque ſi fuerint peccata veſtra ut veſtimentum puniceum, tanquam lanam dealbabo; & ſi fuerint ut coccinum, velut nivem candida reddam. Et ſi volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis; ſi vero non audieritis me, gladius depaſcetur vos; os enim Domini hæc loquutum eſt.* Quod autem dictum eſt, *Gladius depaſcetur vos*, non gladiis occiſum iri dixit inobedientes: verum gladius Dei, ignis eſt, cujus eſca fiunt qui mala patranda deligunt. Propterea dicit, *Gladius depaſcetur vos, os enim Domini loquutum eſt.* Quod ſi de gladio loquutus fuiſſet, qui diſſecat & confeſtim interimit, verbo *depaſcetur* uſus non fuiſſet.

φῆσαι τῷ πρώτῳ πλασθέντι ἀνθρώπῳ εἰρῆσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οὕτως, Ἰδοὺ πρὸ προσώπου σου τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, ἔκλεξαι τὸ ἀγαθόν· καὶ πάλιν διὰ Ἡσαΐου τοῦ ἑτέρου προφήτου, ὡς ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων καὶ δεσπότου Θεοῦ εἰς τοῦτο λεχθῆναι οὕτως, Λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν, κρίνατε ὀρφανῷ, καὶ δικαιώσατε χήραν, καὶ δεῦτε καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει Κύριος· καὶ ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ· καὶ ἐὰν ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡς χιόνα λευκανῶ. καὶ ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. Τὸ δὲ προειρημένον, Μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται, οὐ λέγει διὰ μαχαιρῶν φονευθήσεσθαι τοὺς παρακούσαντας, ἀλλ' ἡ μάχαιρα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τὸ πῦρ, οὗ βορὰ γίνονται οἱ τὰ φαῦλα πράττειν αἱρούμενοι. διὰ τοῦτο λέγει, Μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται, τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησεν· εἰ δὲ καὶ περὶ τεμνούσης καὶ αὐτίκα ἀπαλλασσούσης μαχαίρας ἔλεγεν, οὐκ ἂν εἶπε, κατέδεται.

NOTÆ.

ſendunt quicquid in ſcriptis veterum reperiunt, ut ipſi magno ſtudio quærant quod reprehendant, & ad eum finem ſingula verba moroſe expendant, ac ubi quid non amuſſitatiſſimum deprehenderint, exclament illico, Cave credas noſtrum ita ſcripſiſſe, Apage a tam culto ſcriptore tam fœdam maculam. Dein fingunt & refingunt omnia pro libitu ſuo & captu, librariis vapulare juſſis, uti loqui amat gens faceta. Quaſi vero ullus ſit ſcriptor qui nihil unquam dicat quod rectius meliuſve dici poſſet. Audiant Senecam; nam diſcere aliquid niſi ab antiquis, opinor, non dignabuntur. *Nullum*, inquit, *ſine venia placuit ingenium. Da mihi quemcunque vis magni nominis virum; dicam quid illi ætas ſua ignoverit, quid in illo ſciens diſſimulaverit. Multos dabo quibus vitia non nocuerint, quoſdam quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ, & inter miranda propoſitos, quos ſi quis corrigit, delet; ſic enim vitia virtutibus immixta ſunt, ut illas ſecum tractura ſint.* Epiſt. CXIV. p. 649. Verum redeundum aliquando in viam.

23, 4, 5. Ἡ μάχαιρα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τὸ πῦρ ΟΥ ΒΟΡΑ ΓΙΝΟΝΤΑΙ οἱ τὰ φαῦλα πράττειν αἱρούμενοι.] Alii legent γίνεται, quemadmodum Clemens Al. p. 673. Ἴσως δὲ καὶ ἵνα ἀπιστῶνται ὅτι ὡς οὗτοι αὖ καίονται, οὕτως καὶ τοὺς εἰς τοῦτον τὸν βίον ταχέως ἐκλιπεῖν καὶ ΠΥΡΟΣ ΕΡΓΟΝ ΓΕΝΗΣΕΣΘΑΙ, quam etiam lectionem ipſa rei ratio poſtulare videatur. Nos autem in Juſtino nihil mutamus, in Clemente non pauca. Ita enim legimus, —— ὡς οὗτοι ΑΥΤΙΚΑ καίονται, οὕτως καὶ ΑΥΤΟΥΣ ΔΕΙ τοῦτον τὸν βίον ταχέως ἐκλιπεῖν &c. Quod ſi quis tamen αὖ in αὐτίκα minus neceſſario mutatum contenderit, de ea quidem emendatione non depugnabimus, de reliquis nemo, ut opinor, litem movebit.

1, 2. Πλάτων

τέθειται). ὥστε καὶ Πλάτων εἰπὼν, Αἰτία ἑλομένου, Θεὸς δ' ἀναίτιος, παρὰ Μωσέως τοῦ προφήτου λαβὼν εἶπε. πρεσβύτερος γὰρ Μωσῆς καὶ πάντων τῶν ἐν Ἕλλησι συγγραφέων. καὶ πάντα ὅσα περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, ἢ τιμωριῶν
82 τῶν μετὰ θάνατον, ἢ θεωρίας οὐρανίων, ἢ τῶν ὁμοίων δογμάτων, καὶ φιλόσοφοι καὶ ποιηταὶ ἔφασαν, παρὰ τῶν προφητῶν τὰς ἀφορμὰς λαβόντες καὶ νοῆσαι δεδύνηνται, καὶ ἐξηγήσαντο· ὅθεν παρὰ πᾶσι σπέρματα ἀληθείας δοκεῖ εἶναι· ἐλέγχονται δὲ μὴ ἀκριβῶς νοήσαντες, ὅταν ἐναντία αὐτοὶ ἑαυτοῖς λέγωσιν. ὥστε ὃ φαμὲν, πεπροφητεῦσθαι τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, οὐ διὰ τὸ εἱμαρμένης ἀνάγκῃ πράττεσθαι λέγομεν, ἀλλὰ προγνώστου τοῦ Θεοῦ ὄντος τῶν μελλόντων ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων πραχθήσεσθαι, καὶ δόγματος ὄντος παρ' αὐτῶν κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων ἕκαστον ἀμείψεσθαι μέλλοντα τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ κατ' ἀξίαν τῶν πραττομένων ἀπαντήσεσθαι διὰ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος προλέγει, εἰς ἐπίτασιν καὶ ἀνάμνησιν ἀεὶ ἄγων τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, δεικνὺς ὅτι καὶ μέλον ἐστὶν αὐτῷ, καὶ προνοεῖται αὐτῶν. κατ' ἐνέργειαν δὲ τῶν φαύλων δαιμόνων, θάνατος ὡρίσθη κατὰ τῶν τὰς Ὑστάσπου, ἢ Σιβύλλης, ἢ τῶν προφητῶν βίβλους ἀναγινωσκόντων, ὅπως διὰ τοῦ φόβου ἀποστρέψωσιν ἐντυγχά-

iſſet. Proinde & Plato cum dixit, *Culpa deligentis eſt, Deus autem culpa caret*, a Moſe propheta id acceptum protulit. Moſes enim antiquior eſt etiam omnibus Græcorum ſcriptoribus. Atque omnia quæ de animæ immortalitate, aut ſuppliciis poſt mortem, aut cœleſtium rerum contemplatione, aut ſimilibus doctrinis, & philoſophi & poetæ dixerunt, a prophetis argumento ſumpto & intelligere potuerunt, & expoſuerunt. Quocirca apud omnes ſemina veritatis eſſe videntur: ſed comperiuntur non exacte eam cognoviſſe, quandoquidem ſibi ipſis contraria proferunt. Itaque quod aſſerimus quæ futura erant vaticiniis prophetarum prædicta eſſe, non per fati neceſſitatem ea fieri dicimus, ſed Deum futurorum omnium hominum factorum præſcium eſſe indicamus. Et cum opinio hominum ſit, pro operum meritis cuilibet præmium redditum iri, ipſe quoque Deus remunerationem ſuam factorum meritis reſponſuram eſſe per Propheticum Spiritum prædicit, ad animi intentionem, & recordationem ejus rei, ſemper humanum genus producens, & curæ id ſibi eſſe, ſeque ei proſpicere oſtendens. Opera autem & inſtinctu malorum dæmonum, mortis ſupplicium adverſus librorum Hydaſpis aut Sibyllæ aut prophetarum lectores conſtitutum eſt, ut homines ab illis, quo minus ſcripta ea legentes rerum bo-

narum

N O T Æ.

1, 2. Πλάτων εἰπὼν, αἰτία ἑλομένου.] Fallitur Perionius dum Platonis Timæum hic citatum —— eſſe annotat ——. Locus enim eſt lib. X. de Republ. pag. 617. edit. Henr. Stephani. GRABE.

20, 1. Δόγματος ὄντος παρ' αὐτῶν.] Perionius legit παρ' αὐτοῦ. Si recte, diſtinguendum erit infra verſ. 24. poſt ἀπαντήσεσθαι.

30, 1, 2. Θάνατος ὡρίσθη κατὰ τῶν τὰς Ὑστάσπου ἢ Σιβύλλης ἢ τῶν προφητῶν βίβλους ἀναγινωσκόντων.] V. Baron. An. 143. §. 1. Montacutii Analect. p. 154. & ſeqq. Iſ. Voſſ. De Sibyll. p. 54. & ſeqq. Caſaub. c. Bar. p. 87. & ſeqq. & J. Clerici H. E. p. 624.

14, 5. Καὶ

narum notitiam percipiant, abſterreantur, & in ſervitute eorum retineantur: quod quidem in perpetuum efficere nequiverunt. Abſque timore enim illa non tantum legimus, verum etiam vobis ad inſpiciendum quæ in eis traduntur, ut videtis, offerimus, grata acceptaque omnibus fore ſcientes. Atque etiamſi paucos tantum in ſententiam noſtram adduxerimus, maximum tamen inde feremus lucrum; nam ut boni agricolæ, mercedem a domino capiemus. Quod vero Chriſtum poſt reſurrectionem ejus a mortuis illaturus cœlo fuerit parens omnium, Deus, atque ibi retenturus donec adverſantes ei dæmones percuſſerit, & expletus fuerit numerus eorum quos bonos & virtute præditos fore prænovit, propter quos etiam nondum extremum decretum rerumque conſummationem fecit; prophetæ Davidis audite verba, quæ ſunt hujuſ-

Pſ. cix. 1, 2, 3. modi: *Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Virgam virtutis emittet tibi Dominus ex Hieruſalem, & dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principatus in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum tuorum. Ex utero ante luciferum genui te.* Per id quod dictum eſt, *Virgam virtutis emittet tibi ex Hieruſalem*, verbum illud præpotens prænunciatum eſt, quod apoſtoli ejus, Hieroſolymis egreſſi,

νοῦντας τοὺς ἀνθρώπους τῶν καλῶν γνῶσιν λαβεῖν, αὐτοῖς δὲ δουλεύοντας κατέχωσιν, ὅπερ εἰς τέλος οὐκ ἴσχυσαν πρᾶξαι· ἀφόβως μὲν γὰρ οὐ μόνον ἐντυγχάνομεν αὐταῖς, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν, ὡς ὁρᾶτε, εἰς ἐπίσκεψιν φέρομεν, ἐπιστάμενοι πᾶσιν ἀρεστὰ φανήσεσθαι. κἂν ὀλίγους δὲ πείσωμεν, τὰ μέγιστα κερδήσαντες ἐσόμεθα· ὡς γεωργοὶ γὰρ ἀγαθοὶ παρὰ τοῦ δεσπόζοντος τὴν ἀμοιβὴν ἕξομεν. ὅτι δὲ ἀγαγεῖν τὸν Χριστὸν εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ πατὴρ τῶν πάντων Θεὸς μετὰ τὸ ἀναστῆσαι ἐκ νεκρῶν αὐτὸν ἔμελλε, καὶ κατέχειν ἕως ἂν πατάξῃ τοὺς ἐχθραίνοντας αὐτῷ δαίμονας, καὶ συντελεσθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν προεγνωσμένων αὐτῷ ἀγαθῶν γινομένων καὶ ἐναρέτων, δι' οὓς καὶ μηδέπω τὴν ἐπικύρωσιν πεποίηται, ἐπακούσατε τῶν εἰρημένων διὰ Δαβὶδ τοῦ προφήτου. ἔστι δὲ ταῦτα, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐξ Ἱερουσαλὴμ, καὶ κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου· ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. Τὸ οὖν εἰρημένον, Ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι ἐξ Ἱερουσαλὴμ, προ- 83
αγγελτικὸν τοῦ λόγου τοῦ ἰσχυροῦ, ὃν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ ἐξ-

NOTÆ.

14, 5. Καὶ κατέχειν.] F. κἀκεῖ κατέχειν. Act. iii. 21. Ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων. Sed recepta lectio ferri poteſt.

19. Τὴν ἐπικύρωσιν.] Cum hæc vox ἐπικύρωσις mihi ſuſpecta eſſet, ac vicinam aliquam aptiorem exquirerem, tandem, niſi me omnia fallunt, eam inveni. Nec enim dubito quin ἐκπύρωσις legendum ſit, i. *conflagratio*; quemadmodum & legitur tum in præcedente Apologia, tum etiam in hac ipſa, pag. 91. ℣. 25. & pag. 93. ℣. 23. Vult enim Juſtinus, prædeſtinatorum cauſa, quorum nondum numerus expletus eſt, extremam illam conflagrationem adhuc differri. Billius, Obſerv. Sacr. II. 6.

1. Πανταχοῦ

ἐλθόντες, πανταχοῦ ἐκήρυξαν, καίπερ θανάτου ὁρισθέντος κατὰ τῶν διδασκόντων, ἢ ὅλως ὁμολογούντων τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἡμεῖς πανταχοῦ καὶ ἀσπαζόμεθα καὶ διδάσκομεν. εἰ δὲ καὶ ὑμεῖς ὡς ἐχθροὶ ἐντεύξεσθε τοῖσδε τοῖς λόγοις, οὐ πλέον τι δύνασθε, ὡς προέφημεν, τοῦ φονεύειν· ὅπερ ἡμῖν μὲν οὐδεμίαν βλάβην φέρει, ὑμῖν δὲ, καὶ πᾶσι τοῖς ἀδίκως ἐχθραίνουσι καὶ μὴ μεταθεμένοις, κόλασιν διὰ πυρὸς αἰωνίαν ἐργάζεται. ἵνα δὲ μή τινες ἀλογισταίνοντες, εἰς ἀποτροπὴν τῶν δεδιδαγμένων ὑφ' ἡμῶν, εἴπωσι, πρὸ ἐτῶν ἑκατὸν πεντήκοντα γεγεννῆσθαι τὸν Χριστὸν λέγειν ἡμᾶς ἐπὶ Κυρηνίου, δεδιδαχέναι δὲ ἃ φαμὲν διδάξαι αὐτὸν ὕστερον χρόνοις ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ ἐπικαλῶσιν, ὡς ἀνευθύνων ὄντων τῶν προγεγενημένων πάντων ἀνθρώπων, φθάσαντες τὴν ἀπορίαν λυσώμεθα. τὸν Χριστὸν πρωτότοκον τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐδιδάχθημεν καὶ προεμηνύσαμεν, λόγον ὄντα οὗ πᾶν γένος ἀνθρώπων μετέσχε, καὶ οἱ μετὰ λόγου βιώσαντες, χριστιανοί εἰσι, κἂν ἄθεοι ἐνομίσθησαν· οἷον ἐν Ἕλλησι μὲν, Σωκράτης, καὶ Ἡράκλειτος, καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς· ἐν βαρβάροις δὲ, Ἀβραὰμ, καὶ Ἀνανίας, καὶ Ἀζαρίας, καὶ Μισαὴλ, καὶ Ἠλίας, καὶ ἄλλοι πολλοὶ, ὧν τὰς πράξεις ἢ τὰ ὀνόματα κατα-

egreſſi, ubique locorum prædicarunt, & nos, etſi capitis pœna in eos conſtituta ſit qui docent, vel etiam profitentur Chriſti nomen, ubique & amplectimur & docemus. Quod ſi vos etiam hoſtili animo hæc legetis, nihil amplius, quemadmodum ſupra diximus, quam occidere poteſtis: quod nobis quidem nihil affert detrimenti; vobis autem, & qui injuſte nobis inimicantur, nec reſipiſcunt, omnibus, cruciatus per ignem æternos conciliat. Ne qui vero præter rationem, ad eorum quæ nos edocti ſumus everſionem, dicant, ante annos centum quinquaginta nos aſſeverare Chriſtum ſub Cyrenio natum eſſe, docuiſſe autem quæ eum docuiſſe dicimus, poſterius ſub Pontio Pilato; & proinde noxa ſolutos & inſontes eſſe objiciant, qui ante ea tempora extitere, mortales omnes; quæſtionem eam anticipantes ſolvemus. Chriſtum primogenitum Dei eſſe edocti ſumus, & rationem eſſe cujus univerſum hominum genus eſt particeps, antea oſtendimus; & quicunque cum ratione vixere, Chriſtiani ſunt, quamvis nullius numinis cultores habiti ſint: quales inter Græcos fuere Socrates, & Heraclitus, atque iis ſimiles; inter Barbaros autem Abraam, & Ananias, & Azarias, & Miſael, & Elias, & alii complures, quorum facta ſimul & nomina in præſentia recenſere, quia lon-

N O T Æ.

1 & ſeqq. Πανταχοῦ ἐκήρυξαν, καίπερ θανάτου ὁρισθέντος &c.] Hiat oratio. Addenda omnino particula καὶ, aut hic ante καίπερ, aut, quod multo minus placet, infra ante ἡμεῖς.

7, 8. Οὐ πλέον τι δύνασθε, ὡς προέφημεν, τοῦ φονεύειν.] P. 54. Ὑμεῖς δ' ἀποκτεῖναι μὲν δύνασθε, βλάψαι δ' οὔ. P. 59. Τοσοῦτον δὲ δύνανται καὶ ἄρχοντες πρὸ τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ λῃσταὶ ἐν ἐρημίᾳ.

13, 4. Εἰς ἀποτροπὴν τῶν δεδιδαγμένων ὑφ' ἡμῶν.] Lego εἰς ἀνατροπήν. Orig. c. Celſ. p. 333. Δυνατὸν μὲν ἡμῖν οὐκ ὀλίγα εἰπεῖν ΕΙΣ ΑΝΑΤΡΟΠΗΝ τῶν περὶ τῆς πυθίας καὶ τῶν λοιπῶν χρηστηρίων λόγων. Juſtinus Dial. p. 314. ἀνατρέπειν πειρώμενον τὰ ὑπό σου λεγόμενα.

18. Χρόνοις.] F. gloſſema.

longum eſſe ſcimus, ſuperſedemus. Adeo ut qui tempore Chriſtum præceſſere, & abſque ratione ætatem exegere, *ἄχρηστοι*, hoc eſt improbi, & inimici Chriſto fuerunt, eorumq; qui ſecundum rationem vixerunt, interfectores: qui vero cum ratione vixerunt, atq; etiam nunc vivunt, Chriſtiani, & extra metum atque perturbationem omnem ſunt. Quam vero ob cauſam, per virtutem Verbi, de parentis univerſorum & domini Dei conſilio & voluntate, ex virgine homo ſit editus, & Jeſus cognominatus, atque in crucem actus & mortuus reſurrexerit, & in cœlum aſcenderit; ex his quæ prolixe dicta ſunt, cordatus homo percipere poterit. Nos ſane, quum minus neceſſaria nunc ſit ejus rei amplior tractatio, ad ea, quæ magis ad præſens pertinent argumentum, oſtendenda progrediemur. Ut itaque intelligatis terram Judæorum vaſtandam fuiſſe, quæ a Prophetico Spiritu ſint ea de re promulgata, audite. Verba autem quaſi in perſona populorum, ea quæ acciderunt admirantium, ſunt concepta

Eſai. lxiv. 10, 1, 2. ad hunc modum: *Deſerta facta eſt Sion, tanquam deſolata facta eſt Hieruſalem: in execrationem domus, ſanctuarium noſtrum: & gloria cui benedixerunt patres noſtri, igne conſumpta eſt, & omnia glorioſa ejus conciderunt. Et in his ſuſtinuiſti, & tacuiſti, & humiliaſti nos vehementer.* Atqui deſolatam eſſe Hieroſolymam, ſicuti fore prædictum fuerat, noſtis. Promulgatum vero etiam eſt de excidio ejus, ac de eo quod futurum fuit ut nemo eorum ibi habitare permitteretur,

λέγειν, μακρὸν εἶναι ἐπιστάμενοι, τανῦν παραιτούμεθα. ὥστε καὶ οἱ προγενόμενοι ἄνευ λόγου βιώσαντες, ἄχρηστοι, καὶ ἐχθροὶ τῷ Χριστῷ ἦσαν, καὶ φονεῖς τῶν μετὰ λόγου βιούντων· οἱ δὲ μετὰ λόγου βιώσαντες καὶ βιοῦντες, χριστιανοὶ, καὶ ἄφοβοι, καὶ ἀτάραχοι ὑπάρχουσι. δι᾽ ἣν δ᾽ αἰτίαν διὰ δυνάμεως τοῦ λόγου, κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς πάντων καὶ δεσπότου Θεοῦ βουλὴν, διὰ παρθένου ἄνθρωπος ἀπεκυήθη, καὶ Ἰησοῦς ἐπωνομάσθη, καὶ σταυρωθεὶς ἀποθανὼν ἀνέστη, καὶ ἀνελήλυθεν εἰς οὐρανὸν, ἐκ τῶν διὰ τοσούτων εἰρημένων ὁ νουνεχὴς καταλαβεῖν δυνήσεται. ἡμεῖς δὲ, οὐκ ἀναγκαίου ὄντος τανῦν τοῦ περὶ τῆς ἀποδείξεως τούτου λόγου, ἐπὶ τὰς ἐπειγούσας ἀποδείξεις πρὸς τὸ παρὸν 84 χωρήσωμεν. ὅτι οὖν καὶ ἐκπορθηθήσεσθαι ἡ γῆ Ἰουδαίων ἔμελλεν, ἀκούσατε τῶν εἰρημένων ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος. εἴρηνται δὲ οἱ λόγοι ὡς ἀπὸ προσώπου λαῶν θαυμαζόντων τὰ γεγενημένα. εἰσὶ δὲ οἵδε, Ἐγενήθη ἔρημος Σιὼν, ὡς ἔρημος ἐγενήθη Ἱερουσαλὴμ, εἰς κατάραν ὁ οἶκος, τὸ ἅγιον ἡμῶν, καὶ ἡ δόξα ἣν εὐλόγησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐγενήθη πυρίκαυστος, καὶ πάντα τὰ ἔνδοξα αὐτῆς συνέπεσε· καὶ ἐπὶ τούτοις ἀνέσχου, καὶ ἐσιώπησας, καὶ ἐταπείνωσας ἡμᾶς σφόδρα. Καὶ ὅτι ἠρήμωτο Ἱερουσαλὴμ, ὡς προείρητο γεγενῆσθαι, πεπεισμένοι ἐστέ. εἴρητο δὲ καὶ περὶ τῆς ἐρημώσεως αὐτῆς, καὶ περὶ τοῦ μὴ ἐπιτραπήσεσθαι μηδένα αὐτῶν οἰ-

N O T Æ.

8, 9. Διὰ δυνάμεως τοῦ λόγου.] V. 54. 21, & ſeqq.
19. Χωρήσωμεν.] F. χωρήσομεν.
32, 3. Γεγενῆσθαι] *Aptius γενήσεσθαι, ſeu γενήσεσθαι* *temp. futuro.* SYLBURGIUS. Recte quidem. Eſſet enim quidvis hoc aptius. Sed Juſtinus nullam habet rationem temporum.

4, 5. Καὶ

κεῖν, διὰ Ησαίου τοῦ προφήτου οὕτως, Η γῆ αὐτῶν ἔρημος, ἔμπροσθεν αὐτῶν οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν αὐτὴν φάγονται, καὶ οὐκ ἔσται ἐξ αὐτῶν ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ. Ὅτι δὲ φυλάσσεται ὑφ' ὑμῶν ὅπως μηδεὶς ἐν αὐτῇ γένηται, καὶ θάνατος κατὰ τοῦ καταλαμβανομένου Ἰουδαίου εἰσιόντος ὥρισται, ἀκριβῶς ἐπίστασθε. ὅτι δὲ καὶ θεραπεύσειν πάσας νόσους, καὶ νεκροὺς ἀνεγερεῖν, ὁ ἡμέτερος Χριστὸς προεφητεύθη, ἀκούσατε τῶν λελεγμένων. ἔστι δὲ ταῦτα, Τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἁλεῖται χωλὸς ὡς ἔλαφος, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων· τυφλοὶ ἀναβλέψουσι, καὶ λεπροὶ καθαρισθήσονται, καὶ νεκροὶ ἀναστήσονται καὶ περιπατήσουσιν. Ὅτι τε ταῦτα ἐποίησεν, ἐκ τῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου γενομένων αὐτῷ μαθεῖν δύνασθε. πῶς τε προμεμήνυται ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος ἀναιρεθησόμενος ἅμα τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζουσιν ἀνθρώποις, ἀκούσατε τῶν λεχθέντων διὰ Ησαΐου. ἔστι δὲ ταῦτα, Ἴδε ὡς ὁ δίκαιος ἀπώλετο, καὶ οὐδεὶς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ. καὶ ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται, καὶ οὐδεὶς κατανοεῖ. ἀπὸ προσώπου ἀδικίας ἦρται ὁ δίκαιος, καὶ ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ, ἦρται ἐκ τοῦ μέσου. Καὶ πάλιν πῶς δι' αὐτοῦ Ησαίου λέλεκται

ὅτι

teretur, per Eſaiam prophetam in hæc verba: *Terra eorum deſerta, in conſpectu eorum inimici ipſorum vorant eam, & non erit ex eis habitans in ea.* Cavere autem vos ne quis ibi ſit, & pœnam capitis conſtitutam eſſe adverſus Judæum eo ingredientem, probe ſcitis. Quod inſuper Chriſtum curaturum fuiſſe omnes morbos, & defunctos excitaturum, prædictum ſit, verba vaticinii audite, quæ ſunt hæc: *In adventu ipſius claudus ſaliet ſicut cervus, & diſerta erit lingua balborum: cæci reſpicient, & leproſi mundabuntur, & mortui reſurgent ac deambulabunt.* Atque hæc feciſſe illum, ex eis, qui ſub Pontio Pilato conſcripti ſunt, commentariis cognoſcere poteſtis. Quomodo vero ipſum cum ſperantibus in eum hominibus occiſum iri Propheticus Spiritus prænunciarit, audite quæ per Eſaiam dicta ſunt verba; ſunt autem hujuſmodi: *Ecce quomodo periit juſtus, & nemo percipit corde: & viri juſti tolluntur, & nemo conſiderat. A facie injuſtitiæ ſublatus eſt juſtus, & erit in pace ſepultura ejus: ſublatus eſt e medio.* Ac rurſum quomodo per eundem Eſaiam dictum

ſit,

Eſai. i. 7.

Eſ. xxxv. 4, 5, 6. xxvi. 9. Matth. xi. 5.

Eſai. lvii. 1, 2.

N O T Æ.

4, 5. Καὶ οὐκ ἔσται ἐξ αὐτῶν ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ.] Hæc verba apud Eſaiam non ſequontur ea quæ hic antecedunt, neque apud eum uſquam, aut ullum alium prophetam, quod ſciam, comparent. Hierem. L. 3. Οὐκ ἔσται ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ. ſed de Babylone.

5 & ſeqq. Ὅτι δὲ φυλάσσεται ὑφ' ὑμῶν &c.] Judæis non licuiſſe ingredi Hieroſolyma teſtantur Euſebius, Tertullianus, Hieronymus, aliique. Vetuit id Adrianus poſt extinctam rebellionem Barchocebæ. V. Euſeb. H. E. IV. 6. & not. Valeſ. & Scalig. Animadv. in Chronologica Euſebii p. 216.

18, 9. Ἐκ τῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου γενομένων αὐτῷ.] Pro αὐτῷ nemo non videt legendum eſſe ἄκτων cum Caſaubono c. Baron. p. 770. V. 56. 17—20. & quæ ibi annotantur.

28, 9. Ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ, ἦρται ἐκ τοῦ μέσου.] Ita quoque apud LXX. interp. hic locus diſtinguitur, rectene ibi an ſecus, noſtra jam nihil intereſt; cum vero Juſtinus in Dialogo p. 324. ejus partem ſic citet, ἡ ταφὴ αὐτοῦ ἦρται ἐκ τοῦ μέσου, tanquam prædictionem reſurrectionis Chriſti, pauci, ut opinor, dubitabunt quin & hic & maxime in Dial. p. 234. ubi iterum recitatur, ad eam normam diſtinguendus ſit: quod ego tamen certis de cauſis nolo præſtare.

8, 9, 10. Εἶπον

ſir, adoraturos illum fuiſſe, qui eum non expectaverint, populos gentium; Judæos autem qui eum ſemper expectaverint, præſentem ignoraturos: verba autem, tanquam a perſona ipſius Chriſti prolara, iſtiuſmodi ſunt. *Manifeſtatus ſum iis qui me non interrogabant, inventus ſum ab eis qui me non quærebant. Dixi, Adſum, ad gentes quæ non invocabant nomen meum. Expandi manus meas ad populum infidelem & contradicentem, ad eos qui gradiuntur in via non bona, ſed poſt peccata ſua. Populus provocans ad iracundiam coram me.* Judæi namque propherias habentes, & Chriſtum adventurum ſemper expectantes, eum non modo non cognoverunt, ſed etiam interfecerunt: qui autem ex gentibus fuere (cum nihil unquam de Chriſto inaudiviſſent, quoadusque Hieroſolymis egreſſi Apoſtoli ejus res ipſius promulgarunt, & prophetias tradiderunt) gaudio & fide repleti, cum ſimulacris nuncium remiſerunt, tum ingenito Deo per Chriſtum ſeipſos conſecrarunt. Quod autem præcognita fuerint, quæ adverſus profeſſores Chriſti depromenda erant infamia verba; quodque miſeri ſinr qui maledicta hujuſmodi profundunt, quique mores veteres conſer-

Eſai. lxv. 1, 2, 3.

vare

ὅτι οἱ οὐ προσδοκήσαντες αὐτὸν λαοὶ τῶν ἐθνῶν προσκυνήσουσιν αὐτὸν, (4) οἱ δὲ ἀεὶ προσδοκῶντες Ἰουδαῖοι ἀγνοήσουσι παραγενόμενον αὐτόν. ἐλέχθησαν δὲ οἱ λόγοι ὡς ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· εἰσὶ δὲ οὗτοι, Ἐμφανὴς ἐγενήθην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν, εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· εἶπον, ἰδού εἰμι. ἔθνη οἳ οὐκ ἐκάλεσαν τὸ ὄνομά μου. ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα, ἐπὶ τοὺς πορευομένους ἐν ὁδῷ οὐ καλῇ, 85 ἀλλ᾽ ὀπίσω τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. ὁ λαὸς ὁ παροξύνων ἐναντίον μου. Ἰουδαῖοι γὰρ ἔχοντες τὰς προφητείας, καὶ ἀεὶ προσδοκήσαντες τὸν Χριστὸν παραγενησόμενον, ἠγνόησαν, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ παρεχρήσαντο· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, μηδέποτε μηδὲν ἀκούσαντες περὶ τοῦ Χριστοῦ μέχρις οὗ οἱ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἐξελθόντες ἀπόστολοι αὐτοῦ ἐμήνυσαν τὰ περὶ αὐτοῦ καὶ τὰς προφητείας παρέδωκαν, πληρωθέντες χαρᾶς καὶ πίστεως, τοῖς εἰδώλοις ἀπετάξαντο, καὶ τῷ ἀγεννήτῳ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἑαυτοὺς ἀνέθηκαν. ὅτι δὲ προεγινώσκετο τὰ δύσφημα ταῦτα λεχθησόμενα κατὰ τῶν τὸν Χριστὸν ὁμολογούντων, καὶ ὡς εἶεν τάλανες οἱ δυσφημοῦντες αὐτὸν, καὶ τὰ παλαιὰ ἔθη κα-

N O T Æ.

8, 9, 10. Εἶπον, ἰδού εἰμι. ἔθνη οἳ οὐκ ἐκάλεσαν τὸ ὄνομά μου.] Ita ed. R. Steph. & Pariſ. Grabius recte, εἶπον, ἰδού εἰμι, ἔθνει. Juſtinus in Dial. p. 242. ἔθνεσιν. Ib. p. 347. τῷ ἔθνει cum LXX.

16, 7. Ἀεὶ προσδοκήσαντες τὸν Χριστὸν παραγενησόμενον, ἠγνόησαν.] Procul dubio convenientior lectio eſt, ἀεὶ προσδοκήσαντες τὸν Χριστὸν, παραγενόμενον ἠγνόησαν, ut paulo ante 84. 38. & infra 88. 29. aut ſi futurum παραγενησόμενον in præcedenti commate retineamus, aoriſtum παραγενόμενον in poſteriori ante ἠγνόησαν inſeremus. Sylburg.

17, 8. Οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ παρεχρήσαντο.] Παρεχρήσαντο pro διεχρήσαντο a Juſtino uſurpatum eſſe cenſeo. Billius.

25, 6. Τῷ ἀγεννήτῳ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἑαυτοὺς ἀνέθηκαν.] Notatu dignum eſt, hanc ipſam fuiſſe formulam, qua olim Catechumeni, poſt aliquod tempus baptizandi, ex eccleſia dimiſſi ſunt, Diacono inter alia proclamante: ἑαυτοὺς τῷ μόνῳ ἀγεννήτῳ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παράθεσθε, uti legitur lib. VIII. Conſtit. Apoſtol. cap. 6. Ad quam Juſtinus non hic ſolum alluſit, ſed & ſupra pag. 61. Θεῷ δὲ μόνῳ τῷ ἀγεννήτῳ διὰ τοῦ υἱοῦ ἑπόμεθα. Et pag. 69. διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τούτων (ὀνομαζομένων Θεῶν) καταφρονήσαμεν, Θεῷ δὲ τῷ ἀγεννήτῳ καὶ ἀπαθεῖ ἑαυτοὺς ἀνεθήκαμεν. Similiter infra pag. 93. edit. Pariſ. Grabe.

9, 10. Πα-

λὸν εἶναι τηρεῖν λέγοντες, ἀκούσατε τῶν βραχυεπῶς εἰρημένων διὰ Ἠσαΐου. ἔστι δὲ ταῦτα, Οὐαὶ τοῖς λέγουσι τὸ γλυκὺ πικρὸν, καὶ τὸ πικρὸν γλυκύ. Ὅτι δὲ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος ἄνθρωπος παθεῖν καὶ ἀτιμασθῆναι ὑπέμεινε, καὶ πάλιν μετὰ δόξης παραγενήσεται, ἀκούσατε τῶν εἰρημένων εἰς τοῦτο προφητειῶν. ἔστι δὲ ταῦτα, Ἀνθ᾽ ὧν παρέδωκαν εἰς θάνατον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἀνόμων ἐλογίσθη, αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν εἴληφε, καὶ τοῖς ἀνόμοις ἐξιλάσεται. Ἴδε γὰρ συνήσει ὁ παῖς μου, καὶ ὑψωθήσεται, καὶ δοξασθήσεται σφόδρα. ὃν τρόπον ἐκστήσονται πολλοὶ ἐπὶ σὲ, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου, καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων· οὕτω θαυμάσονται ἔθνη πολλὰ, καὶ συνέξουσι βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν· ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι. Κύριε τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; ἀνηγγείλαμεν ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ. οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὐδὲ δόξα· καὶ εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλεῖπον παρὰ τοὺς ἀνθρώπους. ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, καὶ εἰδὼς

vare pulchrum eſſe dicunt; quæ paucis ab Eſaia de his rebus ſunt dicta,
cognoſcite. Ea ſic habent: *Væ qui* Eſai v. 20.
dicitis dulce amarum, & amarum dulce. Tum autem quod noſtra cauſa factus homo pati & contumeliis affici ſuſtinuerit, ac denuo cum gloria adventurus ſit; quæ de hac re ſint edita vaticinia accipite, hiſce
concepta verbis: *Pro eo quod tra-* Eſai.liii.12.
diderunt in mortem animam ejus, & cum iniquis reputatus eſt, ipſe peccata multorum ſuſcepit, & ini-
quis propitius erit. Ecce enim in- Eſai. lii. 13. —liii. 8.
telliget puer meus, & exaltabitur, & glorificabitur valde. Sicut obſtupeſcent ſuper te multi, ſic inglorius erit ab hominibus aſpectus tuus, & gloria tua ab hominibus; ita admirabuntur gentes multæ, & continebunt reges os ſuum; quia quibus non eſt annunciatum de eo, & qui non audierunt, intelligent. Domine quis credidit auditui noſtro? & brachium Domini cui revelatum eſt? Annunciavimus in conſpectu ejus tanquam puerulus, tanquam radix in terra ſitienti. Non eſt ſpecies ei, neque gloria. Et vidimus eum, & non habuit ſpeciem neque pulchritudinem, ſed ſpecies ejus inhonorabilis ac deficiens ſupra homines. Homo plagæ ſubditus, & ſciens

N O T Æ.

9, 10. Παρέδωκαν εἰς θάνατον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.] F. leg. παρέδωκεν. Heb. הערה למות נפשו Sed lectioni receptæ favere videatur, quod Juſtinus, tum in Dialogo p. 221. tum etiam hic paulo poſt, habeat παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, cum LXX. Interp.

12, 3. Καὶ τοῖς ἀνόμοις ἐξιλάσεται.] LXX. καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη. Atque ita alibi noſter, non tantum io Dialogo, verum etiam in hac ipſa Apologia, idque io pagina poſt haoc proxima.

18. Τῶν ἀνθρώπων.] Lege υἱῶν ἀνθρώπων cum LXX.

20, 1, 2. Οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι.] LXX. ——ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι. Atque ita Juſtinus in Dialogo p. 230, & 346.

29, 30. Παρὰ τοὺς ἀνθρώπους.] Ita quoque Clemens Al. Pæd. III. 1. p. 252. haud ſcio an rectius, certe propius ad Hebraica, quam Romana editio Bibliorum, quæ habet παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ut & Juſtinus in Dialogo. Editio Aldi, & Clemens Strom. II. p. 440. & Curterii Eſaias, & Athanaſius p. 889. παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Codex Alexandrinus παρὰ πάντας ἀνθρώπους; atque ita Orig. c. Celſ. p. 42. & Tertull. p. 491. quorum tamen uterque alibi facit cum editiooe Romana.

ens ferre infirmitatem. Quoniam averſati ſunt homines vultum ejus, contumeliis affectus eſt, & in nullo fuit numero. Hic peccata noſtra fert, & noſtra cauſa doloribus afficitur. Et nos reputavimus eum eſſe in labore, & in plaga, & in afflictione: ille vero vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, & infirmus factus propter peccata noſtra. Diſciplina pacis ſuper eum: livore ejus ſanati ſumus. Omnes quaſi oves erravimus, homo via ſua erravit, & tradidit eum peccatis noſtris. Et ipſe propter afflictionem non aperuit os ſuum. Sicut ovis ad occiſionem ductus eſt, & tanquam agnus coram tondente ſe obmuteſcens, ita non aperuit os ſuum. In humiliatione ſua judicium ejus ſublatum eſt. Itaque poſtquam in crucem eſt actus, etiam diſcipuli ejus omnes ab eo defecerunt, eumque negarunt. Deinde vero, cum a mortuis reſurrexiſſet, & viſus ab eis eſſet, atque eos prophetias, in quibus hæc omnia futura eſſe prædictum fuerat, legere docuiſſet, & illi eum in cœlum aſcendentem vidiſſent, & crediſſent, & virtutem eis cœlitus ab illo miſſam accepiſſent, ad omne mortalium genus profecti, hæc docuerunt, & Apoſtoli ſunt nominati. Ut autem nobis Spiritus Propheticus oſtenderet, illum hæc patientem inenarrabile habere genus, atque inimicis

Eſai. liii. 8—12. imperare, hoc modo infit: *Generationem ejus quis enarrabit? quia tollitur de terra vita ejus; ab iniquitatibus*

δῶς φέρειν μαλακίαν· ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη. οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει· αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. παιδεία εἰρήνης ἐπ' αὐτόν· τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰά- 86
θημεν. πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, καὶ παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη· καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. Μετὰ οὖν τὸ σταυρωθῆναι αὐτόν, καὶ οἱ γνώριμοι αὐτοῦ πάντες ἀπέστησαν, ἀρνησάμενοι αὐτόν. ὕστερον δέ, ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος, καὶ ὀφθέντος αὐτοῖς, καὶ ταῖς προφητείαις ἐντυχεῖν ἐν αἷς πάντα ταῦτα προείρητο γενησόμενα, διδάξαντος, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνερχόμενον ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες, καὶ δύναμιν ἐκεῖθεν αὐτοῖς πεμφθεῖσαν παρ' αὐτοῦ λαβόντες, καὶ εἰς πᾶν γένος ἀνθρώπων ἐλθόντες, ταῦτα ἐδίδαξαν, καὶ ἀπόστολοι προσηγορεύθησαν. ἵνα δὲ μηνύσῃ ἡμῖν τὸ προφητικὸν πνεῦμα, ὅτι ὁ ταῦτα πάσχων ἀνεκδιήγητον ἔχει τὸ γένος, καὶ βασιλεύει τῶν ἐχθρῶν, ἔφη οὕτως, Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν

NOTÆ.

9. Παιδεία εἰρήνης.] LXX. & Juſtinus in Dialogo παιδεία εἰρήνης ἡμῶν.

17. Τοῦ κείροντος αὐτόν.] Edd. LXX. interpretum non habent αὐτὸν, ut neque Juſtinus in Dialogo: agnoſcunt codex Alexandrinus, Tertullianus, Lucas Act. viii. 32. aliique.

1. Hæc

ἀνομιῶν αὐτῶν ἥκει εἰς θάνατον. καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. καὶ Κύριος βούλεται καθαρίσαι αὐτὸν τῆς πληγῆς. ἐὰν δῶται περὶ ἁμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον. καὶ βούλεται Κύριος ἀφελεῖν ἀπὸ πόνου τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς, καὶ πλάσαι τῇ συνέσει, δικαιῶσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολλοῖς, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνοίσει. διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς, καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα· ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκε, καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν αὐτὸς παρεδόθη. Ὡς δὲ καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἔμελλεν ἀνιέναι, καθὼς προεφητεύθη, ἀκούσατε. ἐλέχθη δὲ οὕτως, Ἄρατε πύλας οὐρανῶν, ἀνοίχθητε, ἵνα εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος κραταιὸς καὶ Κύριος δυνατός. Ὡς δὲ

καὶ

tibus eorum tranſit in mortem. Et dabo improbos pro ſepultura ejus, & divites pro morte ejus; quoniam iniquitatem non fecit, neque inventus eſt dolus in ore ejus. Et Dominus mundare vult eum a plaga. Si datus fuerit pro peccato, anima veſtra videbit ſemen longævum. Et vult Dominus auferre a labore animam ejus, oſtendere illi lucem, & fingere eum intelligentia, ut juſtificet juſtum, bene ſervientem multis. Et peccata noſtra ipſe portabit. Propterea ipſe hæreditate acquiret multos, & fortium dividet ſpolia, pro eo quod tradita eſt in mortem anima ejus, & inter iniquos reputatus eſt, & ipſe peccata multorum tulit, & propter iniquitates eorum traditus eſt. Ut vero & in cœlum aſcenſurus fuerit, quomodo vaticinio eſt promulgatum, audite. Id ſic ſe habet: *Tollite portas cœlorum, pateant illæ, ut ingrediatur rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus fortis & Dominus potens.* Quomodo autem Pſ. xxiii. 7, 8.

&

N O T Æ.

1. Ἥκει εἰς θάνατον.] Ita etiam Clemens Romanus c. XVI. p. 155. & noſter in Dialogo p. 230. qui tamen ib. p. 261. habet ἤχθη, quemadmodum edd. Bibliorum, ut opinor, omnes. Nihilominus multa ſunt quæ me fere inducunt ut LXX. Int ἥκει ſcripſiſſe credam cum viro docto Chriſtiano Schotano, cujus v. Diatr. c. Voſſ. p. 173, 4. Quod autem dicit Grabius *De vitiis LXX.* p. 39. in Dial. p. 261. reponendum ἥκει, vereor ut ſatis certum ſit. Incredibilis enim eſt Juſtini in recitandis ſcripturis inconſtantia, quod & jam aliqua ex parte vidimus, & ſingulæ fere paginæ quæ ſequuntur magis magiſque confirmabunt. Quinetiam ipſe nos ab iſta lectione manus abſtinere jubet his verbis, Εἰ μὲν μὴ ἔμελλε πάσχειν ὁ Χριστὸς, μηδὲ προεῖπον οἱ προφῆται ὅτι ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ ΑΧΘΗΣΕΤΑΙ εἰς θάνατον, Dial. p. 317.

4, 5. Οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.] Edd. LXX. Int. οὐδὲ δόλον aut δόλος (quæ Complutenſis editionis lectio, eaque, niſi fallor, verior, eſt) ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Sed cum Juſtino conſentiunt codex egregius Alexandrinus, & Clemens Romanus, aliique Patrum non pauci, ut & S. Petrus 1 Ep. ii. 22. cujus unius auctoritati, conjunctæ cum Juſtini, tantum tribuit Perionius, ut *corrigenda eſſe noſtra exemplaria* affirmare non dubitet. Verum is haud paulo præproperus criticus eſt. Quid igitur? Falſumne eſt quod temere pronuntiavit judicium? Id vero ego non dico. Non eſt ſane facile dijudicatu utrum ex Petro huc traductum ſit illud εὑρέθη, an germanum ſit, ſed ab altera interpretatione, quod in hac Verſione ſæpe accidit, loco pulſum. Certe magis videtur redolere libertatem LXX. interpretum.

7. Ἐὰν δῶται.] Ed. Sixtina τῶν LXX. habet ἐὰν δῶτε, quæ corrupta eſt lectio. At Juſtinus cum quibuſdam codicibus habet ἐὰν δῶται, quæ genuina eſt lectio. Cappellus, Crit. Sac. p. 529, 30.

10. Τὴν ψυχήν.] LXX. & noſter in Dialogo τῆς ψυχῆς.

3. Διὰ

& e cœlis cum gloria adventurus ſit, quæ de hoc per Jeremiam prophetam ſint dicta, cognoſcite. Sunt autem hæc: *Ecce quomodo filius hominis venit in nubibus cœli, & angeli ejus cum eo.* Verum enimvero quoniam quæ jam facta ſunt omnia, priuſquam fierent, a prophetis prænunciata eſſe oſtendimus, neceſſe eſt ut ea quoque quæ pariter a prophetis prædicta ſunt, nondum autem facta ſunt, omnino futura credantur. Ad quem namque modum ea quæ jam facta ſunt, prænunciata, & non agnita, evenerunt: ad eundem modum & quæ reliqua ſunt, quamvis non agnita nec credita fuerint, evenient. Duos enim ejus adventus prænunciarunt prophetæ: unum quidem, jam præteritum, ut deſpecti & paſſionibus ſubjecti hominis; ſecundum autem, quando e cœlis cum gloria & angelico exercitu ſuo adventurus prædicitur: cum omnium etiam qui unquam extitere mortalium corpora excitabit, atque dignorum quidem, immortalitate induet, injuſtorum autem, in perpetuo ſenſu una cum malis dæmonibus in ignem mittet ſempiternum. Ut vero & hæc fore ſint prædicta, declarabimus.

Dan. vii. 13. Matt. xxv. 31.

καὶ ἐξ οὐρανῶν παραγίνεσθαι μετὰ δόξης μέλλει, ἀκούσατε καὶ τῶν εἰρημένων εἰς τοῦτο διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου. ἔστι δὲ ταῦτα, Ἰδοὺ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἔρχεται ἐπάνω τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ σὺν αὐτῷ. 87 Ἐπειδὴ τοίνυν τὰ γενόμενα ἤδη πάντα ἀποδείκνυμεν πρὶν ἢ γενέσθαι προκεκηρύχθαι διὰ τῶν προφητῶν, ἀνάγκη καὶ περὶ τῶν ὁμοίως προφητευθέντων, μελλόντων δὲ γίνεσθαι, πίστιν ἔχειν ὡς πάντως γενησομένων. ὃν γὰρ τρόπον τὰ ἤδη γενόμενα προκεκηρυγμένα καὶ ἀγνοούμενα ἀπέβη, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ λείποντα, κἂν ἀγνοῆται καὶ ἀπιστῆται, ἀποβήσεται. δύο γὰρ αὐτοῦ παρουσίας προεκήρυξαν οἱ προφῆται· μίαν μέν, τὴν ἤδη γενομένην, ὡς ἀτίμου καὶ παθητοῦ ἀνθρώπου· τὴν δὲ δευτέραν, ὅταν μετὰ δόξης ἐξ οὐρανῶν μετὰ τῆς ἀγγελικῆς αὐτοῦ στρατιᾶς παραγενήσεσθαι κεκήρυκται, ὅτε καὶ τὰ σώματα ἀνεγερεῖ πάντων τῶν γενομένων ἀνθρώπων, καὶ τῶν μὲν ἀξίων ἐνδύσῃ ἀφθαρσίαν, τῶν δ' ἀδίκων ἐν αἰσθήσει αἰωνίᾳ μετὰ τῶν φαύλων δαιμόνων εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ πέμψει. ὡς δὲ καὶ ταῦτα προείρηται γενησόμενα, δηλώσομεν. ἐρρέθη δὲ διὰ Ἰε-

Dictum ſane a propheta Ezechiele

NOTÆ.

3. Διὰ Ἱερεμίου.] Non Jeremiæ locus eſt, ſed Danielis, ex cap. vii. SYLBURG.

24, 5. Τῶν μὲν ἀξίων ἐνδύσῃ.] Poſt ἀξίων repetere ἀπὸ κοινοῦ oportet τὰ σώματα, & ἐνδύσει ſcribere. H. STEPHANUS.

25, 6, 7. Ἐν αἰσθήσει αἰωνίᾳ—εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ πέμψει.] Supra p. 66. κολάζεσθαι ἐν αἰσθήσει καὶ μετὰ θάνατον οὔσας τὰς τῶν ἀδίκων ψυχάς. Et mox infra in ſequenti pagina ἐν οἷᾳ δὲ αἰσθήσει καὶ κολάσει γίνεσθαι μέλλουσιν οἱ ἄδικοι. Similiter Judith. xvi 17. Κύριος παντοκράτωρ ἐκδικήσει αὐτοὺς ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, δοῦναι πῦρ καὶ σκώληκας εἰς σάρκας αὐτῶν, καὶ ΚΛΑΥΣΟΝΤΑΙ ΕΝ ΑΙΣΘΗΣΕΙ ἕως αἰῶνος. Mirum vero ſi ἐν αἰσθήσει ſunt qui flent, aut ſi flent qui vivi ſentienteſque igne perenni uruntur. Lege καύσονται, non κλαύσονται.

29 & ſeqq. Ἐρρέθη δὲ διὰ Ἰεζεκιὴλ τοῦ προφήτου οὕτως &c.] Ezech. xxxvii. 5, 6, 7, 8. Τάδε λέγει Κύριος τοῖς ὀστέοις τούτοις, Ἰδοὺ ἐγὼ φέρω ἐφ' ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς, καὶ δώσω ἐφ' ὑμᾶς νεῦρα, καὶ ἀνάξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκα, καὶ ἐκτενῶ ἐφ' ὑμᾶς δέρμα, καὶ δώσω πνεῦμά μου εἰς ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε, καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι Κύριος. Καὶ προεφήτευσα καθὼς ἐνετείλατό μοι, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐμὲ προφητεῦσαι, καὶ ἰδοὺ σεισμός, καὶ προσήγαγε τὰ ὀστᾶ ἑκάτερον πρὸς τὴν ἁρμονίαν αὐτοῦ· καὶ ἴδον, καὶ ἰδοὺ ἐπ' αὐτὰ νεῦρα καὶ σάρκες ἐφύοντο. Eſai. xlv. 23. Ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ ὀμεῖται πᾶσα γλῶσσα τὸν Θεόν. Philip ii. 10, 1. Ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

10. Παυθή-

ζεκιὴλ τοῦ προφήτου οὕτως, Συναχθήσεται ἁρμονία πρὸς ἁρμονίαν, καὶ ὀστέον πρὸς ὀστέον, καὶ σάρκες ἀναφυήσονται, καὶ πᾶν γόνυ κάμψει τῷ Κυρίῳ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται αὐτῷ. Ἐν οἵᾳ δὲ αἰσθήσει καὶ κολάσει γενέσθαι μέλλουσιν οἱ ἄδικοι, ἀκούσατε τῶν ὁμοίως εἰς τοῦτο εἰρημένων. ἔστι δὲ ταῦτα, Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ παυθήσεται, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ τότε μετανοήσουσιν, ὅτε οὐδὲν ὠφελήσουσι. Ποῖα δὲ μέλλουσιν οἱ λαοὶ τῶν Ἰουδαίων λέγειν καὶ ποιεῖν, ὅταν ἴδωσιν αὐτὸν ἐν δόξῃ παραγενόμενον, διὰ Ζαχαρίου τοῦ προφήτου προφητευθέντα ἐλέχθη οὕτως· Ἐντελοῦμαι τοῖς τέσσαρσιν ἀνέμοις συνάξαι τὰ ἐσκορπισμένα τέκνα· ἐντελοῦμαι τῷ Βορρᾷ φέρειν, καὶ τῷ νότῳ μὴ προσκόπτειν. καὶ τότε ἐν Ἰερουσαλὴμ κοπετὸς μέγας, οὐ κοπετὸς στομάτων ἢ χειλέων, ἀλλὰ κοπετὸς καρδίας· καὶ οὐ μὴ σχίσωσιν αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ἀλλὰ τὰς διανοίας. κόψονται φυλὴ πρὸς φυλήν, καὶ τότε ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ ἐροῦσι, Τί Κύριε ἐπλάνησας ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου; ἡ δόξα ἣν εὐλόγησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐγενήθη ἡμῖν εἰς ὄνειδος. Πολλὰς μὲν οὖν καὶ ἑτέρας προφητείας

φητείας

chiele eſt hoc modo: *Coagmentabitur junctura ad juncturam, & os ad os, & carnes denuo ſuccreſcent. Et genu omne curvabitur Domino, & omnis lingua confitebitur ei.* Ezech. xxxvii. 6, 7, 8. Eſai. xlv. 23. Rom. xiv. 11. In quo autem ſenſu & cruciatu futuri ſint injuſti, conſimiliter de hoc dicta animadvertite. Sunt autem talia: *Vermis eorum non ceſſabit, & ignis eorum non extinguetur.* Eſai. lxvi. 24. Et tunc reſipiſcent, cum id eis nihil proderit. Quæ vero populi Judæorum dicturi facturique ſint, cum illum in gloria videbunt advenientem, Zacharias propheta præloquutus eſt ad hunc modum: *Præcipiam quatuor ventis ut congregent diſperſos liberos; præcipiam Boreæ ut ferat, & Auſtro ut ne impingat.* Zacch. ii. 6. Eſai. xliii. 5, 6. *Et tum in Hieruſalem erit planctus ingens, non planctus oris aut labiorum, ſed planctus cordis; & non ſcindent veſtimenta ſua, ſed mentes: & plangent tribus ad tribum. Et tunc videbunt in quem pupugerint, ac dicent: Cur Domine aberrare nos feciſti a via tua? Gloria cui benedixerunt patres noſtri, converſa nobis eſt in ignominiam.* Zacch. xii. 10, 1, 2. Joel. ii. 3. Eſai. lxiii. 17. lxiv. 11. Habemus nos quidem permulta quoque alia propheta-

rum

NOTÆ.

10. Παυθήσεται.] LXX. τελευτήσει, atque ita noſter in Dialogo p. 263. Id. ib. p. 369. παύσεται.

16—30. Ἐντελοῦμαι——ὄνειδος.] Hæc omnia tanquam Zachariæ verba citantur; ſunt autem partim Eſaiæ, partim Zachariæ, partim ipſius Juſtini.

16—20. Ἐντελοῦμαι τοῖς τέσσαρσιν ἀνέμοις συνάξαι τὰ ἐσκορπισμένα τέκνα· ἐντελοῦμαι τῷ Βορρᾷ φέρειν, καὶ τῷ νότῳ μὴ προσκόπτειν.] Zach. ii. 6. Φεύγετε ἀπὸ γῆς Βορρᾶ, λέγει Κύριος· διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάξω ὑμᾶς. Eſ. xliii. 5, 6. Μὴ φοβοῦ, ὅτι μετὰ σοῦ εἰμι· ἀπὸ ἀνατολῶν ἄξω τὸ σπέρμα σου, καὶ ἀπὸ δυσμῶν συνάξω σε. Ἐρῶ τῷ Βορρᾷ, Ἄγε, καὶ τῷ λιβί, Μὴ κώλυε, ἄγε τοὺς υἱούς μου ἀπὸ τῆς πόρρωθεν, καὶ τὰς θυγατέρας μου ἀπ' ἄκρων τῆς γῆς. Id. xi. 12. Καὶ συνάξει τοὺς ἀπολομένους Ἰσραήλ, καὶ τοὺς διεσπαρμένους Ἰούδα συνάξει ἐκ τῶν τεσσάρων πτερύγων τῆς γῆς.

20, 1, 2, 3, 4. Καὶ τότε ἐν Ἰερουσαλὴμ——ἀλλὰ τὰς διανοίας.] Zach. xii. 10, 1. Καὶ κόψονται ἐπ' αὐτὸν κοπετόν, ὡς ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ὀδύνην ὡς ἐπὶ τῷ πρωτοτόκῳ. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μεγαλυνθήσεται ὁ κοπετὸς ἐν Ἰερουσαλὴμ ὡς κοπετὸς ῥοῶνος ἐν πεδίῳ ἐκκοπτομένου. Joel. ii. 13. Διαῤῥήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν.

24, 5, 6. Κόψονται φυλὴ πρὸς φυλήν, καὶ τότε ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν.] Zach. xii. 10, 12.

26 & ſeqq. Καὶ ἐροῦσι——εἰς ὄνειδος.] Eſ. lxiii. 17. Τί ἐπλάνησας ἡμᾶς Κύριε ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου; lxiv. 11. Ὁ οἶκος τὸ ἅγιον ἡμῶν, ἡ δόξα ἣν εὐλόγησαν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐγενήθη πυρίκαυστος, καὶ πάντα τὰ ἔνδοξα ἡμῶν συνέπεσε.

rum vaticinia, quæ proferre poſſemus, verum ea commemorare omittimus, hæc ſatis eſſe rati ad perſuadendos eos quibus idoneæ ad audiendum & intelligendum ſunt aures, eoſque percipere poſſe ducentes, non ſimiliter iis qui fabulas de Jovis, ut putantur, filiis componunt, nos qnoque dicere duntaxat, & demonſtrare non poſſe. Nam qua tandem ratione homini crucifixo fidem haberemus, primogenitum eum ingeniti Dei eſſe credentes, & ab eo humanum genus univerſum judicatum iri; niſi teſtificationes ante de eo quam homo factus advenit promulgatas inveniremus, & rem ita actam eſſe videremus? Deſolatam namque terram Judæorum, & ex omni hominum genere per Apoſtolorum doctrinam ad fidem, qui veteres in quibus errabundi verſabantur conſuetudines rejecerint, adductos eſſe nos ipſos cernimus, ac plures & veriores ex gentibus, quam ex Judæis & Samaritanis, Chriſtianos novimus. Nam cuncta alia hominum genera a Prophetico Spiritu gentes vocantur; Judaicæ autem & Samaritanæ tribus, Iſrael & domus Jacob nominantur. Vaticinii autem ejus, quo prædictum eſt plures ex gentibus quam Judæis & Samaritis fore credentes, verba, ad hunc prolata modum, referre viſum eſt:
Esai. liv. 1. *Lætare ſterilis, quæ non paris; erumpe & clama, quæ non parturis: quoniam plures ſunt liberi deſertæ, quam ejus quæ habet virum.* Deſertæ namque erant a Deo vero gentes omnes, manuum opera colentes:

φιλείας ἔχοντες εἰπεῖν, ἐπαυσάμεθα, αὐτάρκεις καὶ ταύτας εἰς πεισμονὴν τοῖς τὰ ἀκουστικὰ καὶ νοερὰ ὦτα ἔχουσιν εἶναι λογισάμενοι, καὶ νοεῖν δύνασθαι αὐτοὺς ἡγούμενοι, ὅτι οὐχ ὁμοίως 88
τοῖς μυθοποιηθεῖσι περὶ τῶν νομισθέντων υἱῶν τοῦ Διὸς καὶ ἡμεῖς μόνον λέγομεν, ἀλλ' οὐκ ἀποδεῖξαι ἔχομεν. τίνι γὰρ ἂν λόγῳ ἀνθρώπῳ σταυρωθέντι ἐπειθόμεθα, ὅτι πρωτότοκος τῷ ἀγεννήτῳ Θεῷ ἐστι, καὶ αὐτὸς τὴν κρίσιν τοῦ παντὸς ἀνθρωπείου γένους ποιήσεται, εἰ μὴ μαρτύρια πρὶν ἐλθεῖν αὐτὸν ἄνθρωπον γενόμενον κεκηρυγμένα περὶ αὐτοῦ εὕρομεν, καὶ οὕτως γενόμενα ὁρῶμεν; γῆς μὲν Ἰουδαίων ἐρήμωσιν, καὶ τοὺς ἀπὸ παντὸς ἔθνους ἀνθρώπων διὰ τῆς παρὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ διδαχῆς πεισθέντας, καὶ παραιτησαμένους τὰ παλαιά, ἐν οἷς πλανώμενοι ἀνεστράφησαν, ἔθη, ἑαυτοὺς ἡμᾶς, ὁρῶντες, πλείονάς τε καὶ ἀληθεστέρους τοὺς ἐξ ἐθνῶν τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων καὶ Σαμαρέων Χριστιανοὺς εἰδότες· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα γένη ἀνθρώπεια ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος καλεῖται ἔθνη, τὸ δὲ Ἰουδαϊκὸν καὶ Σαμαρειτικὸν φῦλον, Ἰσραὴλ καὶ οἶκος Ἰακὼβ κέκληνται. ὡς δὲ προεφητεύθη ὅτι πλείονες οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστεύοντες τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων καὶ Σαμαρέων, τὰ προφητευθέντα ἀπαγγελοῦμεν. ἐλέχθη δὲ οὕτως, Εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. Ἔρημα γὰρ ἦν πάντα τὰ ἔθνη ἀληθινοῦ Θεοῦ, χειρῶν ἔργοις λατρεύοντα·

Judæi

NOTÆ.

37, 8. Ἔρημα γὰρ ἦν πάντα τὰ ἔθνη ἀληθινοῦ Θεοῦ.] Omnes, quos vidi, interpretes vertunt, *deſertæ a Deo.* Minus recte: Gentes enim non a Deo vero deſertas & derelictas fuiſſe voluit Juſtinus, ſed

Ἰουδαῖοι δὲ καὶ Σαμαρεῖς, ἔχοντες τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ λόγον διὰ τῶν προφητῶν παραδοθέντα αὐτοῖς, καὶ ἀεὶ προσδοκήσαντες τὸν Χριστὸν, παραγενόμενον ἠγνόησαν, πλὴν ὀλίγων τινῶν, οὓς προεῖπε τὸ ἅγιον προφητικὸν πνεῦμα διὰ Ἡσαΐου σωθήσεσθαι. εἶπε δὲ ὡς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, Εἰ μὴ Κύριος ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα καὶ Γόμορρα ἂν ἐγενήθημεν. Σόδομα γὰρ καὶ Γόμορρα, πόλεις τινὲς ἀσεβῶν ἀνδρῶν ἱστοροῦνται ὑπὸ Μωσέως γενόμεναι, ἃς πυρὶ καὶ θείῳ καύσας ὁ Θεὸς κατέστρεψε, μηδενὸς τῶν ἐν αὐταῖς σωθέντος, πλὴν ἀλλοεθνοῦς τινὸς, Χαλδαίου τὸ γένος, ᾧ ὄνομα Λώτ· σὺν ᾧ καὶ θυγατέρες διεσώθησαν. καὶ τὴν πᾶσαν αὐτῶν χώραν, ἔρημον καὶ κεκαυμένην οὖσαν, καὶ ἄγονον μένουσαν, οἱ βουλόμενοι ὁρᾷν ἔχουσιν. ὡς δὲ καὶ ἀληθέστεροι οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καὶ πιστότεροι προεγινώσκοντο, ἀπαγγελοῦμεν τὰ εἰρημένα διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου. ἔφη δὲ οὕ-
89 τως, Ἰσραὴλ ἀπερίτμητος τὴν καρδίαν, τὰ δὲ ἔθνη τὴν ἀκροβυστίαν. Τὰ τοσαῦτα γοῦν ὁρώμενα, πειθὼ καὶ πίστιν τοῖς τἀληθὲς ἀσπαζομένοις καὶ μὴ φιλοδοξοῦσι, μηδὲ ὑπὸ παθῶν ἀρχομένοις, μετὰ λόγου ἐμφορῆσαι δύναται· οἱ δὲ παραδιδόντες τὰ μυθοποιηθέντα ὑπὸ τῶν ποιητῶν, οὐδεμίαν ἀπόδειξιν φέρουσι τοῖς ἐκμανθάνουσι νέοις, καὶ ἐπὶ ἀπάτῃ καὶ ἀπαγωγῇ τοῦ ἀνθρωπείου γένους εἰρῆσθαι ἀποδείκνυμεν, κατ' ἐνέργειαν τῶν φαύλων δαιμόνων.

Judæi autem & Samaritani, verbum a Deo per prophetas traditum habentes, & nunquam non Chriſtum præſtolantes, advenientem & præſentem non agnoverunt; paucis exceptis, quos Sanctus Propheticus Spiritus per Eſaiam prædixit ſalvatum iri. Loquutus autem eſt veluti ex ipſorum perſona: *Niſi Dominus reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma & Gomorra facti eſſemus.* Sodoma enim & Gomorra urbes fuiſſe quædam impiorum virorum, a Moſe memorantur, quas igni & ſulphure crematas Deus evertit; nemine eorum qui in eis erant ſervato, extra alienigenam quendam Chaldæorum gentis, cui nomen fuit Lot; cum quo & filiæ ejus ſervatæ ſunt: atque harum regionem omnem deſertam & exuſtam eſſe, & infrugiferam manere, qui volunt, cernere poſſunt. Porro eos etiam qui ex gentibus ſunt, veriores & fideliores fore, præcognitum eſſe, verba per Eſaiam prophetam producemus, ita concepta: *Iſrael incircumciſus corde; gentes autem, præputio.* Tot ergo & tantæ res oculis conſpectæ, perſuaſionem & fidem verum complectentibus, & gloriam non conſectantibus, neque perturbationibus animi ſervientibus, rationabilem afferre poſſunt. At qui a poetis fabuloſe conficta tradunt, nullam addiſcentibus adoleſcentibus afferunt probationem: atque ea ipſa ad fraudem & ſeductionem generis humani dicta eſſe demonſtramus, opera malorum dæmoniorum,

Eſai. i. 9.

Hierem. ix. 26.

Audito

N O T Æ.

ſed eum neque coluiſſe neque cognoviſſe. Dial. p. 295. Τοῖς ἐρήμοις γνώσεως Θεοῦ, λέγω δὲ τοῖς ἔθνεσι. Ex mox ib. ἐν τῇ ἐρήμῳ γνώσεως Θεοῦ τῇ τῶν ἐθνῶν γῇ.

24. Ἡσαΐ.] Jeremiæ non Eſaiæ locus eſt, c. ix. ut not. Lang. interp. SYLBURGIUS.

19. De

Audito namque Chriſtum a prophetis deprædicatum adventurum eſſe, atque per ignem impios homines diſcruciatum iri; multos qui Jovis dicerentur filii (uti & dicti ſunt) in medium produxerunt, efficere ſe poſſe rati, ut homines ea quæ de Chriſto prædicarentur, fabulas prodigioſas, ſimileſque eis quæ a prophetis dicta ſunt, eſſe exiſtimarent. Et vulgata hæc ſunt & apud Græcos, & apud gentes omnes, ubi magis illi audiebant, prophetis prænunciantibus, homines in Chriſtum credituros eſſe. Quod autem dicta prophetarum audientes, ſenſum eorum non recte intellexerint, ſed hallucinantium more res Chriſti noſtri ſint æmulati, explicabimus. Moſes propheta, ſicut antea indicavimus, ſcriptoribus omnibus fuit vetuſtior; & ab illo, pro eo atque diximus, ita prophetatum eſt: *Non deficiet princeps ex Juda, & dux e femoribus ejus, donec veniat cui repoſitum eſt; & ipſe erit expectatio gentium, ligans ad vitem pullum ſuum, lavans ſtolam ſuam in ſanguine uvæ.* His verbis auditis, dæmones Bacchum Jovis filium eſſe dixerunt, inventoremque vitis prodiderunt, & aſinum in myſteriis ejus duxe-

Gen. xlix. 10, 1.

ἀκούσαντες γὰρ διὰ τῶν προφητῶν κηρυσσόμενον παραγενησόμενον τὸν Χριστόν, καὶ κολασθησομένους διὰ πυρὸς τοὺς ἀσεβεῖς τῶν ἀνθρώπων, προεβάλλοντο πολλοὺς λεχθῆναι λεγομένους υἱοὺς τῷ Διΐ, νομίζοντες δυνήσεσθαι ἐνεργῆσαι τερατολογίαν ἡγήσασθαι τοὺς ἀνθρώπους τὰ περὶ τὸν Χριστόν, καὶ ὁμοίως τοῖς ὑπὸ τῶν ποιητῶν λεχθεῖσι. καὶ ταῦτα δ' ἐλέχθη καὶ ἐν Ελλησι, καὶ ἐν ἔθνεσι πᾶσιν, ὅπου μᾶλλον ἐπήκουον τῶν προφητῶν πιστευθήσεσθαι τὸν Χριστὸν προκηρυσσόντων. ὅτι δὲ καὶ ἀκούοντες τὰ διὰ τῶν προφητῶν λεγόμενα, οὐκ ἐνόουν ἀκριβῶς, ἀλλ' ὡς πλανώμενοι ἐμιμήσαντο τὰ περὶ τὸν ἡμέτερον Χριστόν, διασαφήσομεν. Μωσῆς οὖν ὁ προφήτης, ὡς προέφημεν, πρεσβύτερος ἦν πάντων συγγραφέων· καὶ δι' αὐτοῦ, ὡς προεμηνύσαμεν, προεφητεύθη οὕτως, Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν, δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, πλύνων τὴν στολὴν αὐτοῦ ἐν αἵματι σταφυλῆς. Τούτων οὖν τῶν προφητικῶν λόγων ἀκούσαντες οἱ δαίμονες, Διόνυσον μὲν ἔφασαν γεγονέναι υἱὸν τοῦ Διός, εὑρετὴν δὲ γενέσθαι ἀμπέλου παρέδωκαν, καὶ οἶνον ἐν τοῖς μυστηρίοις αὐτοῦ ἀνα-

NOTÆ.

9. Ομοίως.] F. ὅμοια.

19. Ὡς προέφημεν.] Superius pag. 67. lin. 3. & ſeqq. GRABE.

24. Ὃ ἀπόκειται.] ᾧ legendum eſſe, uti Sylburg. ſubſtituit, ex Annotat. ad pag. 51. liquet. GRABE.

32. Καὶ οἶνον ἐν τοῖς μυστηρίοις αὐτοῦ ἀναγράφουσι.] Omoino legendum ὄνον cum Lango, quod cum alia multa demonſtrant, tum maxime quæ ſtatim ſequuntur, καὶ τὸ δὲ πῶλος ὄνομα καὶ ὄνου πῶλον καὶ ἵππου σημαίνειν ἐδύνατο &c. Unde patet dæmones jam ante de aſino proſpexiſſe, ſed, qua erant cautione & calliditate, memores ſe hoc in Pindaro legiſſe, Ἀγαθαὶ πέλοντ' ἐκ ναὸς ἀπεσκίμφθαι δύ' ἄγκυραι (nam non arbitror eos omne ſtudium in legendo Moſe collocaſſe) multo tutius fore putaſſe ut & equum quoque in promptu haberent, ne Meſſias, cum veniret, equo non aſino uteretur, itaque operam & oleum perderent. Aſinum autem Baccho ſacrum fuiſſe nemo neſcit. Plin. XX. 4. *Ferulæ aſinis gratiſſimo ſunt in pabulo, cæteris vero jumentis præſentaneo veneno; qua de cauſa id animal Libero Patri aſſignatur, cui & ferula.* Phurnutus De N. D. p. 85. οἱ ὄνοι ἐν ταῖς πομπαῖς αὐτοῦ (Διονύσου) θαμίζουσι. V. Hygin. Poet. Aſtr. p. 398.

1. Ανα-

ἀναγράφουσι, καὶ διασπαραχθέντα αὐτὸν ἀνεληλυθέναι εἰς οὐρανὸν ἐδίδαξαν. καὶ ἐπειδὴ διὰ τῆς Μωϋσέως προφητείας οὐ ῥητῶς ἐσημαίνετο, εἴτε υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ παραγενησόμενός ἐστι, καὶ εἰ ὀχούμενος ἐπὶ πώλου ἐπὶ γῆς μενεῖ, ἢ εἰς οὐρανὸν ἀνελεύσεται· καὶ τὸ τοῦ πώλου ὄνομα, καὶ ὄνου πῶλον καὶ ἵππου σημαίνειν ἐδύνατο· μὴ ἐπιστάμενοι εἴτε ὄνου πῶλον ἄγων ἔσται σύμβολον τῆς παρουσίας αὐτοῦ, εἴτε ἵππου, ὁ προκηρυσσόμενος, καὶ υἱὸς Θεοῦ ἐστιν, ὡς προέφημεν, ἢ ἀνθρώπου, τὸν Βελλεροφόντην καὶ αὐτὸν, ἐφ' ἵππου Πηγάσου, ἄνθρωπον ἐξ ἀνθρώπου γενόμενον, εἰς οὐρανὸν ἔφα-
90 σαν ἀνεληλυθέναι. ὅτε δὲ ἤκουσαν διὰ τοῦ ἄλλου προφήτου, Ἡσαΐου, λεχθὲν, ὅτι διὰ παρθένου τεχθήσεται, καὶ δι' ἑαυτοῦ ἀνελεύσεται εἰς τὸν οὐρανὸν, τὸν Περσέα λεχθῆναι προεβάλλοντο. καὶ ὅτε ἔγνωσαν εἰρημένον, ὡς προλέλεκται ἐν ταῖς προγεγραμμέναις προφητείαις, Ἰσχυρὸς ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν, τὸν Ἡρακλέα ἰσχυρὸν καὶ ἐκπερινοστήσαντα τὴν πᾶσαν γῆν ἔφασαν. ὅτε δὲ πάλιν ἔμαθον προφητευθέντα θεραπεύσειν αὐτὸν πᾶσαν νόσον, καὶ νεκροὺς

duxerunt; & dilaniatum eum aſcendiſſe in cœlum docuerunt. Et quia in Moſæ prophetia expreſſis verbis deſignatum non erat, num adventurus ille filius Dei eſſet, & utrum pullo vehens in terris manſurus, an in cœlum aſcenſurus eſſet; atque pulli nomen, & aſini & equi pullum denotare poterat; neſcientes aſinine an equi pullum ducens, ſymbolum & ſignum adventus ſui habiturus qui prænunciabatur, & utrum Dei, ſicut diximus, an hominis futurus eſſet filius; Bellerophontem quoque ipſum hominem ex homine genitum, in equo Pegaſo in cœlum perveniſſe promulgarunt. Cum autem accepiſſent, quod per alium eſt prophetam dictum, per Eſaiam videlicet, ex virgine naſciturum, & per ſeipſum in cœlum conſcenſurum eſſe; ut Perſeus celebraretur, invenerunt. Atque ubi etiam cognoverunt dictum eſſe, quemadmodum in prophetiis ante exſcriptis recitatum eſt, *Fortis* Pſ. xviii. 6.
ut gigas ad currendam viam; Herculem fortem, qui omnem peragrarit terram, deprædicarunt. Ubi vero rurſus intellexerunt vaticiniis promiſſum, illum omnem morbum curaturum,

NOTÆ.

1. Ἀναγράφουσι.] Supra p. 70, 1. Καὶ παρὰ παντὶ τῶν νομιζομένων παρ' ὑμῖν Θεῶν ὄφις σύμβολον μέγα καὶ μυστήριον ἀναγράφεται. Qui tamen locus vereor ut hunc ſatis poſſit defendere. Langus legit ἀνάγουσι. Fortaſſe legendum ἀναφέρουσι. Dial. p. 295. ὄνον (ita enim ibi quoque leg. non οἶνον) ἐν τοῖς μυστηρίοις αὐτοῦ παραφέρουσι, pro quo f. ſcribendum ἀναφέρουσι.

9, 10, 1, 2. Μὴ ἐπιστάμενοι εἴτε ὄνου πῶλον ἄγων ἔσται σύμβολον τῆς παρουσίας αὐτοῦ, εἴτε ἵππου.] F. εἴτε ὄνου πῶλον ἄγων ἕξει σύμβολον &c.

12, 3. Καὶ υἱὸς Θεοῦ ἐστιν, ἢ ἀνθρώπου.] Mihi ferri poſſe videtur hæc lectio. Si quis aliter ſentiat, ei facile erit ſcribere καὶ εἰ.

14 & ſeqq. Τὸν Βελλεροφόντην καὶ αὐτὸν ἐφ' ἵππου &c.] Vide pag. 67. Grabe.

21. Τὸν Περσέα λεχθῆναι προεβάλλοντο.] Sic & in Dialogo cum Tryphone pag. 297. *Cum vero, o Trypho, inquam, Perſeum e virgine prognatum audio, & id ipſum æmulatum eſſe ſerpentem ſeductorem intelligo.* Confer ſupra pag. 67. & 68. Grabe.

25. Τὸν Ἡρακλέα ἰσχυρόν.] Gemina plane ſunt verba ad Tryphonem dicta p. 295. *Cum autem Herculem fortem, qui omnem peragrarit terram, & ipſum Jovi ex Alcmena genitum, ac mortuum, in cœlum perveniſſe ferunt; non ego ſcripturam,* fortem tanquam gigantem viam ſuam decurrere, *de Chriſto promulgatam, ſimiliter æmulatos eſſe putem?* Grabe.

 1, 2. Τὸν

raturum, & mortuos reſuſcitaturum eſſe, Æſculapium ſubintroduxerunt. Verum in nullo eorum qui Jovis filii dicti ſunt, crucis ſupplicium ſunt imitati (non enim intellectum eſt ab eis, quoniam omnia quæ de hoc dicta ſunt, ſicut antea oſtendimus, per ſymbola arcane prolata ſunt.) Quod profecto, prout propheta præloquutus eſt, maxima nota fortitudinis & imperii ejus eſt, quemadmodum etiam ex eis quæ ſub aſpectum cadunt, patet. Conſiderate namque res in orbe cunctas, an abſque forma iſta adminiſtrare quidquam, aut commercium aliquod habere homines queant. Mare certe quidem non ſcinditur, niſi tropæum hoc quod velum vocatur, in navi integrum maneat. Terra abſque hoc non aratur. Foſſores autem opus non faciunt, neque itidem manuarii artifices, niſi figuram hanc habentibus inſtrumentis. Præterea vero figura humana nulla alia re ab animalibus ratione carentibus differt, niſi quod erecta ſit, & extenſionem manuum habeat, atque in vultu a fronte prominentem proferat naſum, qui dicitur, per quem reſpiratio eſt animanti, non aliud quam crucis formam oſtendentem. Et per prophetam quoque ita eſt dictum: *Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus Dominus.* Quin & ſigna

νεκροὺς ἀνεγερεῖν, τὸν Ἀσκληπιὸν παρήνεγκαν. ἀλλ᾽ οὐδαμοῦ οὐδ᾽ ἐπί τινος τῶν λεγομένων υἱῶν τοῦ Διὸς τὸ σταυρωθῆναι ἐμιμήσαντο· οὐ γὰρ ἐνοεῖτο αὐτοῖς, συμβολικῶς, ὡς προδεδήλωται), τῶν εἰς τοῦτο εἰρημένων πάντων λελεγμένων· ὅπερ, ὡς προεῖπεν ὁ προφήτης, τὸ μέγιστον σύμβολον τῆς ἰσχύος καὶ ἀρχῆς αὐτοῦ ὑπάρχει, ὡς καὶ ἐκ τῶν ὑπ᾽ ὄψιν πιπτόντων δείκνυται). κατανοήσατε γὰρ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, εἰ ἄνευ τοῦ σχήματος τούτου διοικεῖται, ἢ κοινωνίαν ἔχειν δύναται). θάλασσα μὲν γὰρ οὐ τέμνεται), ἢν μὴ τοῦτο τὸ τρόπαιον ὃ καλεῖται ἱστίον ἐν τῇ νηῒ σῶον μείνῃ· γῆ δὲ οὐκ ἀροῦται ἄνευ αὐτοῦ· σκαπανεῖς δὲ τὴν ἐργασίαν οὐ ποιοῦνται), οὐδὲ βαναυσουργοὶ ὁμοίως, εἰ μὴ διὰ τῶν τὸ σχῆμα τοῦτο ἐχόντων ἐργαλείων. τὸ δὲ ἀνθρώπειον σχῆμα οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ἀλόγων ζώων διαφέρει, ἢ τῷ ὀρθόν τε εἶναι, καὶ ἔκτασιν χειρῶν ἔχειν, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ἀπὸ τοῦ μετωπίου τεταμένον τὸν λεγόμενον μυξωτῆρα φέρειν, δι᾽ οὗ ἥτε ἀναπνοή ἐστι τῷ ζώῳ, καὶ οὐδὲν ἄλλο δείκνυσιν, ἢ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. καὶ διὰ τοῦ προφήτου δὲ ἐλέχθη οὕτως, Πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν, Χριστὸς Κύριος. καὶ τὰ παρ᾽

Thren. iv. 20.

N O T Æ.

1, 2. Τὸν Ἀσκληπιὸν παρήνεγκαν.] Iterum in Dialogo cum Tryphone poſt modo citata, nullo verbo interpoſito, hæc ſequuntur: *Porro cum adulterando quis falſo renunciet, Æſculapium mortuos excitantem, & ægritudines alias curantem; non & hunc in rebus hiſce de Chriſto edita vaticinia itidem imitatum dixerim?* Confer hic pag. 67. & 68. Grabe.

7. Ὡς προεῖπεν ὁ προφήτης.] Supra pag. 76. Grabe.

27, 8. Καὶ οὐδὲν ἄλλο δείκνυσιν ἢ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ.] Fortaſſe pro καὶ non male legeris ὃ. Sunt tamen quæ ſuadere videantur vulgatam lectionem non eſſe mutandam, ſaltem abſque auctoritate codicis MS.

29, 30. Πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κύριος.] Hæc verba in ſenſu literali de Joſia, vel Sedecia rege a Judæis, & Chriſtianis quibuſdam interpretibus accepta, myſtice ad Servatorem noſtrum magno conſenſu applicarunt S. Patres: exigente omnino talem expoſitionem LXX. interpretum verſione; quæ non habet, Χριστὸς Κυρίου, *unctus Domini*, qualis Joſias aliive Judæorum reges dici poterant; ſed Χριστὸς Κύριος, *Chriſtus*

ὑμῖν δὲ σύμβολα τὴν τοῦ σχήματος τούτου δύναμιν δηλοῖ. * λλωμένων καὶ τῶν τροπαίων δι' ὧν αἵ τε πρόοδοι ὑμῶν πανταχοῦ γίνονται)· τῆς ἀρχῆς καὶ δυνάμεως τὰ σημεῖα ἐν τούτοις δεικνύντες, εἰ καὶ μὴ νοοῦντες τοῦτο πράττετε. καὶ τῶν παρ' ὑμῖν ἀποθνησκόντων αὐτοκρατόρων τὰς εἰκόνας ἐπὶ τούτῳ τῷ σχήματι ἀνατίθετε, καὶ Θεοὺς διὰ γραμμάτων ἐπονομάζετε. καὶ διὰ λόγου οὖν καὶ σχήματος τοῦ φαινομένου, ὅση δύναμις, προτρεψάμενοι ὑμᾶς, ἀνεύθυνοι οἴδαμεν λοι-
91 πὸν ὄντες, κἂν ὑμεῖς ἀπιστῆτε· τὸ γὰρ ἡμέτερον γέγονε καὶ πεπέρανται. οὐκ ἠρκέσθησαν δὲ οἱ φαῦλοι δαίμονες πρὸ τῆς φανερώσεως τοῦ Χριστοῦ εἰπεῖν τοὺς λεχθέντας υἱοὺς τῷ Διῒ γεγονέναι· ἀλλ'

ſigna veſtra figuræ hujus vim declarant (vexillorum ſigna dico, aliorumque inſignium) & tropæorum, per quæ progreſſus a vobis in publicum quovis locorum fiunt, imperii & poteſtatis indicia in hiſce oſtendentibus, licet hoc non intelligentes faciatis. Et qui apud vos moriuntur Imperatorum imagines forma iſta conſecratis, & Deos inſcriptionibus nominatis. Quapropter cum ratione ſimul & oratione, nec non figura ea quæ propalam cernitur, quoad potuimus, vos ſimus cohortati; extra culpam nos fore deinceps ſcimus, quamvis vos increduli eſſe pergatis, nam quod noſtri fuit officii factum a nobis eſt, & ad finem perductum. Non ſatis autem habuere mali dæmones, quod ante manifeſtariam præſentiam Chriſti, eos qui dicti ſunt, filios Jovis eſſe aſſeverarint: ſed poſt-

NOTÆ.

Chriſtus Dominus, qui titulus vix de alio quam Jeſu Chriſto Domino noſtro commode intelligi poteſt. Verum & de ipſo diverſis modis dicta verba, pro diverſa potiſſimum lectione, explicata reperias. Etenim in vulgatis LXX. interpretum editt. legitur: πνεῦμα προσώπου ἡμῶν, ſine præpoſitione πρὸ, quam nec Tertullianus habet lib. III. contra Marcionem cap. 6. & lib. contra Praxean cap. 14. (ubi inſuper *perſonæ* ſeu faciei *ejus*, ſcilicet Dei, loco *noſtræ* perperam legit) neque, ut recentiores ſcriptores prætercam, vetus Irenæi interpres lib. III. cap. 11. pag. 215. col. 2. lin. 27. agnoſcit: (quippe Irenæum ipſum dicere haud audeo.) Atque ſic Chriſtus *ſpiritus faciei* ſive *narium noſtrarum*, id eſt, recreatio vel vita noſtra dicitur; perinde ut Judæi de Joſia ratione temporalis vitæ & proſperitatis exponunt. Aſt cum Juſtino noſtro πρὸ προσώπου ἡμῶν Clementis Conſtitutiones Apoſtolicæ lib. V. cap. 20. bis habent: in quam lectionem ſcholiaſtes ita commentatur: οἱ γὰρ θεοφιλεῖς διὰ παντὸς τὸν Χριστὸν ἀναπνέουσι, πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτὸν ἔχοντες. Alium autem ſenſum hoc loco tradit Juſtinus, qui nimis longe quidem petitus videtur; nec tamen S. Martyr idcirco temere reprehendendus, quod mos illius ævi, tam inter Judæos, quam Chriſtianos obtinuerit, ſacro textui haud innatos ſenſus ſubioſerre. GRABE.

2, 3. Δηλοῖ. * λλωμένων καὶ τῶν τροπαίων.] Arcerius, πολέμου καὶ τῶν τροπαίων. Interpres, τῶν σημείων λέγω καὶ τῶν τροπ. Poſſes etiam legere τῶν ἄλλων τε καὶ τῶν τροπ. SYLBURGIUS. Mihi quoque olim multa venerunt in mentem, ſed quæ, ut his non meliora, non ſatis digna viſa ſunt quæ in publicum proferrem. Inter alia, ductus veſtigiis quæ ſuperſunt, conjiciebam Juſtinum ſcripſiſſe ὑεξίλλων μὲν &c. de qua tamen conjectura idem atque de cæteris pronunciaveram, neque nunc profecto aliter cenſuiſſem niſi me moveret auctoritas MS. codicis, quem ita hunc locum exhibere nuper didici, δηλοῖ· :::::::::::: λλωμένων adſcripto in margine ·· υεξιλ. Eſt tamen pro ea ætate paulo durius verbum Latinum ſine ulla præfatione poſitum; & ſpatium lacunæ, & poſitio notæ quæ ad marginem nos refert, & nonnihil etiam fortaſſe ipſa conſtructio orationis, plura hic intercidiſſe, ſuadere videantur: ut verius fortaſſe ſit ſic ſcripſiſſe noſtrum, δηλοῖ· λέγω δὲ τὰ τῶν καλουμένων παρ' ὑμῖν ὑεξίλλων, vel βηξίλλων, καὶ τῶν τροπαίων. Permittimus tamen rem integram judicio lectorum, & ut has conjecturas, quemadmodum ante diximus, niſi acceſſiſſet ſuffragatio aliqua MS. codicis, non protuliſſemus, ita ne nunc quidem aliquid ſtatuere videri volumus.

10. Διὰ γραμμάτων.] Legi poſſet etiam δι' ἐπιγραμμάτων, *per inſcriptiones*. Interpres ſane lectionem illam videtur ſecutus. SYLBURG.

12, 3. Προτρεψάμενοι.] *Exhortantes*, ſive *ad placabilitatem*, uti Langus vult; ſive potius *ad fidem*, ut ſequentia, κἂν ὑμεῖς ἀπιστῆτε, indicant. Invitatos autem Imperatores dicit ad fidem, cum rationibus, tum externo quoque profeſſionis Chriſtianæ ſigno, cruce, quæ & inter Imperatorum inſignia conſpiciebatur. GRABE.

5, 6. ſic

poſtquam, eo jam aperte inter homines exhibito,& quomodo a prophetis prænunciatus fuerat, didicerunt, & in omni genere hominum credi eum & expectari cognoverunt, denuo, ut ante oſtendimus, alios in medium produxerunt, Simonem & Menandrum Samaritanos, qui magicis virtutibus editis multos ſeduxerunt, atque etiam nunc ſeductos habent. Nam apud vos, prout diximus, in imperiali urbe Roma, ſub Claudio Cæſare Simon fuit, & ſacrum ſenatum, populumque Romanum eo perduxit ſtuporis, ut deus haberetur, & ſtatua, veluti alii, quos colitis, dii, cohoneſtaretur. Quocirca ut ſacer quoque ſenatus & populus Romanus una vobiſcum poſtulata hæc noſtra cognoſcant, petimus, ut ſiquis inter eos doctrinis illius detineatur, vero cognito, errorem effugere valeat. Et ſtatuam, ſi vultis, abolete. Quod enim exuſtio impiorum torquendorum cauſa futura non ſit, mali dæmones perſuadere nequeunt; perinde atque ut Chriſti adventus homines lateret, facere non potuerunt: ſed illud ſolummodo, ut qui præter rationem ferociter vivunt, & per animi affectiones in malis moribus ſunt educti, & gloriam aucupantur, nos occidant, & odio proſequantur, procurare poſſunt. Quos tantum abeſt ut oderimus, ut miſerantes etiam vicem eorum, quod res ipſa indicat, perſuadere illis ut alii per reſipiſcentiam fiant, cupiamus. Non enim mortem metuimus, cum omnino moriendum

ἐπειδὴ, φανερωθέντος αὐτοῦ καὶ γενομένου ἐν ἀνθρώποις, καὶ ὅπως διὰ τῶν προφητῶν προκεκήρυκτο ἔμαθον, καὶ ἐν παντὶ γένει πιστευόμενον καὶ προσδοκώμενον ἔγνωσαν, πάλιν, ὡς προεδηλώσαμεν, προεβάλλοντο ἄλλους, Σίμωνα μὲν καὶ Μένανδρον ἀπὸ Σαμαρείας, οἳ καὶ μαγικὰς δυνάμεις ποιήσαντες πολλοὺς ἐξηπάτησαν, καὶ ἔτι ἀπατωμένους ἔχουσι. καὶ γὰρ παρ' ὑμῖν, ὡς προέφημεν, ἐν τῇ βασιλίδι Ῥώμῃ ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος γενόμενος ὁ Σίμων, καὶ τὴν ἱερὰν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον Ῥωμαίων εἰς τοσοῦτο καταπλήξατο, ὡς Θεὸς νομισθῆναι, καὶ ἀνδριάντι, ὡς τοὺς ἄλλους παρ' ὑμῖν τιμωμένους Θεοὺς, τιμηθῆναι. ὅθεν τήν τε ἱερὰν σύγκλητον, καὶ τὸν δῆμον τὸν ὑμέτερον, συνεπιγνώμονας ταύτης ἡμῶν τῆς ἀξιώσεως παραλαβεῖν αἰτοῦμεν· ἵν' εἴτις εἴη τοῖς ἀπ' ἐκείνου διδάγμασι κατεχόμενος, τἀληθὲς μαθὼν, τὴν πλάνην φυγεῖν δυνηθῇ. καὶ τὸν ἀνδριάντα, εἰ βούλεσθε, καθαιρήσατε. οὐ γὰρ μὴ γενέσθαι τὴν ἐκπύρωσιν ἐπὶ κολάσει τῶν ἀσεβῶν, οἱ φαῦλοι δαίμονες πεῖσαι δύνανται· ὅνπερ τρόπον οὐδὲ λαθεῖν τὸν Χριστὸν παραγενόμενον ἴσχυσαν πρᾶξαι, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον, τοὺς ἀλόγως βιοῦντας, καὶ ἐμπαθῶς ἐν ἔθεσι φαύλοις τεθραμμένους, καὶ φιλοδοξοῦντας, ἀναιρεῖν ἡμᾶς καὶ μισεῖν δύνανται ποιῆσαι· οὓς οὐ μόνον οὐ μισοῦμεν, ἀλλ', ὡς δείκνυται, ἐλεοῦντες μεταθέσθαι πεῖσαι βουλόμεθα. οὐ γὰρ δεδοίκαμεν θάνατον, τοῦ πάντως ἀπο-

NOTÆ.

5, 6. Ως προεδηλώσαμεν.] Supra p. 69, 70. qui locus huic plane eſt parallelus. Grabe.

25 & ſeqq. Ου γὰρ μὴ γενέσθαι τὴν ἐκπύρωσιν &c.] Ut horum connexio cum præcedentibus pateat, in memoriam revocanda ſunt ea, quæ pag. 89. extant, nimirum *Dæmones, audientes a prophetis promulgatum, Chriſtum adventurum eſſe, atque impios homines per ignem diſcruciatos iri*, conatos eſſe &c. Grabe.

3, 4. Ων

θανεῖν ὁμολογουμένου, καὶ μηδενὸς ἄλλου καινοῦ, ἀλλ' ἢ τῶν αὐτῶν ἐν τῇδε τῇ διοικήσει ὄντων, ὧν εἰ μὴ κόρος τοὺς μετασχόντας κἂν ἐνιαυτοῦ ἔχῃ, ἵνα ἀεὶ ὦσι καὶ ἀπαθεῖς καὶ ἀνενδεεῖς, τοῖς ἡμετέροις διδάγμασι προσέχειν δεῖ. εἰ δὲ ἀπιστοῦσι μηδὲν εἶναι μετὰ θάνατον, ἀλλ' εἰς ἀναισθησίαν χωρεῖν τοὺς ἀποθνήσκοντας ἀποφαίνονται, παθῶν τῶν ἐνταῦθα καὶ χρειῶν ἡμᾶς ῥυόμενοι εὐεργετοῦσιν, ἑαυτοὺς δὲ φαύλους καὶ μισανθρώπους καὶ φιλοδόξους δεικνύ-
92 ουσιν· οὐ γὰρ ὡς ἀπαλλάξοντες ἡμᾶς ἀναιροῦσιν, ἀλλ' ὡς ἀποστεροῦντες ζωῆς καὶ ἡδονῆς φονεύουσι. καὶ Μαρκίωνα δὲ τὸν ἀπὸ Πόντου, ὡς προέφημεν, προεβάλλοντο οἱ φαῦλοι δαίμονες, ὃς ἀρνεῖσθαι μὲν τὸν ποιητὴν τῶν οὐρανίων καὶ γηΐνων ἁπάντων Θεόν, καὶ τὸν προκηρυχθέντα διὰ τῶν προφητῶν Χριστὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ νῦν διδάσκει· ἄλλον δέ τινα καταγγέλλει παρὰ τὸν δημιουργὸν τὸν πάντων Θεόν, καὶ ὁμοίως ἕτερον υἱόν· ᾧ πολλοὶ πεισθέντες, ὡς μόνῳ τἀληθῆ ἐπισταμένῳ, ἡμῶν καταγελῶσιν, ἀπόδειξιν μηδεμίαν περὶ ὧν λέγουσιν ἔχοντες, ἀλλὰ ἀλόγως ὡς ὑπὸ λύκου ἄρνες συνηρπασμένοι, βορὰ τῶν ἀθέων δογμάτων καὶ δαιμόνων γίνονται. οὐ γὰρ ἄλλο τι ἀγωνίζονται οἱ λεγόμενοι δαίμονες, ἢ ἀπάγειν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ

endum eſſe cuivis in confeſſo ſit, ac nihil ſit novi, ſed omnia eadem in hoc ſtatu maneant; quæ ſi non ſatiant eos qui vel annum participes eorum fuerunt, ut & impatibiles & indigentia immunes ſemper ſint, noſtris eos diſciplinis operam dare oportet. Siu nihil reliquum eſſe poſt mortem credunt, ſed ad ſtatum ſenſus expertem morientes tranſire cenſent; perpeſſionibus quidem & neceſſitatibus vitæ hujus nos liberantes beneficio afficiunt, ſeipſos vero malignos, & inhumanos & gloriæ cupidos eſſe declarant; non enim nos veluti liberaturi necant, ſed tanquam vita ac voluptate privaturi occidunt. Marcionem quoque Ponticum, ſicut retulimus, in medium produxerunt pravi dæmones: qui conditorem cœleſtium & terreſtrium Deum, & a prophetis prænunciatum Chriſtum filium ejus, pernegare nunc quoque docet; alium autem neſcio quem obnunciat, præter opificem univerſorum, Deum, atque item filium alium. Cui multi credentes, quaſi ſoli vera ſcienti, nos derident, nullam habentes eorum quæ aſſerunt probationem, ſed præter rationem perinde atque a lupo agni rapti, eſca impiorum dogmatum, atque ipſorum dæmonum fiunt. Nihil namque aliud contentione omni agunt qui dicuntur dæmones, quam ut mortales a conditore

NOTÆ.

3, 4. ὧν εἰ μὴ κόρος τοὺς μετασχόντας κἂν ἐνιαυτοῦ ἔχῃ.] Non dubito quin ſatis multi ſint quibus hæc lectio ferri poſſe videbitur, hoc ſenſu, "ſi vobis ita vivere dulce eſt voluptatibuſque frui, ut etiam earum quas hæc vita fert, ſatietas vos non capiat, uobis auſcultare debetis, ut etiam poſt mortem, ubi his amplius frui non licebit, majoribus, iiſque & ſinceris & æternis, fruamini." Mihi autem omnino videtur legendum μὲν pro μή.

11, 2. Εὐεργετοῦσιν, ἑαυτοὺς δὲ φαύλους &c.] Imitatus eſſe videatur Platonem ſuum, apud quem ita Socrates in Apologia, ἀλλά μοι δῆλόν ἐστι τοῦτο, ὅτι ἤδη τεθνάναι καὶ ἀπηλλάχθαι πραγμάτων βέλτιον ἦν μοι. διὰ ταυτὶ —— τοῖς καταψηφισαμένοις μου καὶ τοῖς κατηγόροις οὐ πάνυ χαλεπαίνω, καίτοι οὐ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ κατεψηφίζοντό μου καὶ κατηγόρουν, ἀλλ' οἰόμενοι βλάπτειν τι· τοῦτο αὐτοῖς ἄξιον μέμφεσθαι. p. 41.

23. Δημιουργὸν τὸν πάντων.] Rectius fere δημιουργὸν τῶν πάντων, ut cum alibi paſſim tum 50. 8. 94. 31. ſed reperitur tamen & altera locutio 57. 6. & alibi. SYLBURG.

ditore ſuo Deo, & primogenito ejus Chriſto abducant: atque eos quidem qui ſe humo tollere nequeunt, terrenis ac manufactis ſimulacris affixerunt & affigunt: eos autem qui ſe ad divinarum rerum commentationem erigunt, tranſverſos agentes, niſi judicium ſanum, vitamque puram & ab animi perturbationibus liberam obtinuerint, in impietatem impellunt. Enimvero ut a noſtris doctoribus (Verbum autem quod per prophetas loquebatur ſignificamus) accepiſſe Platonem intelligatis, quod dixit, Deum, materia informi verſa, mundum creaſſe; verba ipſa, prout concepta ſunt, primi, ut diximus, prophetæ, & omnibus Græcis ſcriptoribus vetuſtioris, Moſæ, audite: per quem Propheticus Spiritus, quomodo principio & ex quibus Deus mundum condiderit, oſtendens, ita

Gen. i. 1, 2, 3, 4. inſit: *In principio fecit Deus cœlum & terram. Terra autem erat non aſpectabilis, & incondita; & tenebræ erant ſuper abyſſum; & Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Et dixit Deus, Fiat lux, & factum eſt ita.* Proinde Verbo Dei ex ſubjectis, & iis quas Moſes oſtendit, rebus, factum eſſe mundum univerſum, & Plato, & qui eadem dicunt, & nos adeo ipſi didicimus, & idem vos credere perſuaderique poteſtis. *Erebum* quoque

τοῦ ποιήσαντος Θεοῦ, καὶ τοῦ πρωτογόνου αὐτοῦ Χριστοῦ· καὶ τοὺς μὲν τῆς γῆς μὴ ἐπαίρεσθαι δυναμένους, τοῖς γηΐνοις καὶ χειροποιήτοις προσήλωσαν, καὶ προσηλοῦσι· τοὺς δὲ ἐπὶ θεωρίαν θείων ὁρμῶντας, ὑπεκκρούοντες, ἢν μὴ λογισμὸν σώφρονα, καὶ καθαρὸν καὶ ἀπαθῆ βίον ἔχωσιν, εἰς ἀσέβειαν ἐμβάλλουσιν. ἵνα δὲ καὶ παρὰ τῶν ἡμετέρων διδασκάλων (λέγομεν δὲ τοῦ λόγου τοῦ διὰ τῶν προφητῶν) λαβόντα τὸν Πλάτωνα μάθητε τὸ εἰπεῖν, ὕλην ἄμορφον οὖσαν στρέψαντα τὸν Θεὸν, κόσμον ποιῆσαι, ἀκούσατε τῶν αὐτολεξεὶ εἰρημένων διὰ Μωσέως, τοῦ προδεδηλωμένου πρώτου προφήτου καὶ πρεσβυτέρου τῶν ἐν Ἕλλησι συγγραφέων· δι᾽ οὗ μηνύον τὸ προφητικὸν πνεῦμα πῶς τὴν ἀρχὴν, καὶ ἐκ τίνων, ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ἔφη οὕτως, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τῶν ὑδάτων. καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο οὕτως. Ὥστε λόγῳ Θεοῦ ἐκ τῶν ὑποκειμένων καὶ προδηλωθέντων διὰ Μωσέως γεγενῆσθαι τὸν πάντα κόσμον, καὶ Πλάτων, καὶ οἱ ταῦτα λέγοντες, καὶ ἡμεῖς ἐμάθομεν, καὶ ὑμεῖς πεισθῆναι δύνασθε. καὶ τὸ καλούμενον

NOTÆ.

9 & ſeqq. Ἵνα δὲ καὶ παρὰ τῶν ἡμετέρων διδασκάλων &c.] Poſtquam probaverat, poetas inſtinctu dæmonum, Moſis & Prophetarum doctrinam imitatos eſſe, apte ſubjungit, philoſophos quoque multa ab illis mutuatos eſſe, ſicque id ulterius confirmat, quod jam ſupra pag. 67. lin. 5. ſeqq. affirmaverat. GRABE.

9, 10. Τῶν ἡμετέρων διδασκάλων.] F. τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου.

10, 1. Τοῦ λόγου τοῦ διὰ τῶν προφητῶν.] Subaudiendum λαλήσαντος, aut ſimile quid. SYLBURG.

30, 1. Πλάτων καὶ οἱ ταῦτα λέγοντες.] Juſtinus ſcripſit TATTA. Eæ literæ utrum divellendæ ſint, & ſcribendum τ᾽ αὐτὰ, an noſter eandem ſententiam verbo ταῦτα ſubjici poſſe putaverit, neque facile eſt ſcire, neque operæ pretium diſputare. V. not. ad p. 23. lin. 7, 8.

32 & ſeqq. Τὸ καλούμενον ἔρεβος παρὰ τοῖς ποιηταῖς εἰρῆσθαι πρότερον ὑπὸ Μωσέως οἴδαμεν.] Gen. i. 5. : ויהי ערב ויהי בקר יום אחד Iſtud ערב Juſtinum

μένον ἔρεβος παρὰ τοῖς ποιηταῖς, εἰρῆσθαι πρότερον ὑπὸ Μωσέως οἴδαμεν. καὶ τὸ ἐν τῷ παρὰ Πλάτωνι Τιμαίῳ φυσιολογούμενον περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτε λέγει, Ἐχίασεν αὐτὸν ἐν τῷ παντί, παρὰ Μωσέως λαβὼν ὁμοίως εἶπεν. ἐν γὰρ ταῖς Μωσέως γραφαῖς ἀναγέγραπται, ὡς κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ
93 ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Αἰγύπτου οἱ Ἰσραηλῖται, καὶ γεγόνασιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀπήντησαν αὐτοῖς ἰοβόλα θηρία, ἔχιδναί τε, καὶ ἀσπίδες, καὶ ὄφεων πᾶν γένος, ὃ ἐθανάτου τὸν λαόν· καὶ κατ' ἐπίπνοιαν καὶ ἐνέργειαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ λεγομένην, λαβεῖν τὸν Μωσέα χαλκόν, καὶ ποιῆσαι τύπον σταυροῦ, καὶ τοῦτον στῆσαι ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ, καὶ εἰπεῖν τῷ λαῷ, Ἐὰν προσβλέπητε τῷ τύπῳ τούτῳ, καὶ πιστεύητε, ἐν αὐτῷ σωθήσεσθε, καὶ γενομένου τούτου, τοὺς μὲν ὄφεις ἀποθανεῖν ἀνέγραψε· τὸν δὲ λαὸν ἐκφυγεῖν τὸν θάνατον. οὕτως παρέδωκεν ἀναγνοὺς Πλάτων, καὶ μὴ ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, μηδὲ νοήσας τύπον εἶναι σταυροῦ, ἀλλὰ χίασμα νοήσας, τὴν μετὰ τὸν πρῶτον Θεὸν δύναμιν κεχιάσθαι ἐν τῷ παντὶ εἶπε. καὶ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν τρίτον, ἐπειδή, ὡς προείπομεν, ἐπάνω τῶν ὑδάτων ἀνέγνω ὑπὸ Μωσέως εἰρημένον ἐπιφέρεσθαι τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα. δευτέραν
μὲν

que, ut poetæ nominant, Moſen primum dixiſſe novimus. Et quod in Timæo Plato phyſica naturalique ratione de Filio Dei dixit, cum ait, *Decuſſavit eum in univerſo*, a Moſe id itidem acceptum ille protulit. Nam in Moſæ ſcripta relatum eſt, tempore eo cum Iſraelitæ ex Ægypto exirent, & in ſolitudine eſſent, obviam eis veniſſe feras venenoſas, viperas, & aſpides, & ſerpentum genus omne, populumque neci dediſſe; ac Moſen per eam quæ Dei dicitur inſpirationem & inſtinctum, æs accepiſſe, & ſignum crucis feciſſe, idque ad ſanctum tabernaculum ſtatuiſſe, ac populo dixiſſe, *Si inſpexeritis ſignum hoc, & credideritis, ſalvi in eo eritis.* Quo facto, ſerpentes extinctos eſſe ſcripſit, populum autem exitium effugiſſe. Ad hunc etiam videlicet modum, hiſce lectis, ſcripſit Plato: verum quod non certo noſſet, neque intelligeret crucis eſſe figuram, ſed decuſſationis formam deſignatam eſſe putaret, eam, quæ ſecundum principem Deum eſt, virtutem decuſſatam eſſe in univerſo dixit. Et quod præterea idem tertium dixit (a Moſe quoque id accepit) & quia, ſicut prius retulimus, ſuper aquas, legerat a Moſe promulgatum eſſe, Spiritum Dei ferri; ſecundum
quidem

NOTÆ.

Juſtinum huc traxiſſe poetica Erebi genealogia fidem facere poſſe videatur; maxime cum etiam hodie viri doctiſſimi, longeque illo perſpicaciores, poeticum ἔρεβος ex Moſis ערב ortum eſſe putent. Niſi forte magis credis reſpici Deut. xxxii. 22. Καυθήσεται ἕως ᾅδου κάτω, aut quæ horum vice Juſtinus recitat p. 88. καταφάγεται μέχρι τῆς ἀβύσσου κάτω.

5, 6. Ἐχίασεν αὐτὸν ἐν τῷ παντί.] V. Tim. p. 36.

15. Λεγομένην.] Non minus recte legeris γινομένην. SYLBURG.

17 & ſeqq. Καὶ εἰπεῖν τῷ λαῷ, Ἐὰν προσβλέπητε &c.] V. Barnab. c. XII. p. 39, 40.

22, 3. Θάνατον. οὕτως παρέδωκεν ἀναγνοὺς Πλάτων.] Ita omnes edd. ante Grabium, qui ſic diſtinguit, θάνατον οὕτως παρέδωκεν. ἀναγνοὺς Πλάτων &c. Recte proculdubio, ſi verba ſunt ſana. Si cui autem illud ἀναγνοὺς abſque caſu accuſativo nimis durum videatur, facile erit præponere ἃ, vel pro οὕτως παρέδωκεν legere τοῦτο, ὡς προδεδηλώσαμεν. Quorum tamen neutrum mihi valde placet.

4, 5. Τὰ

quidem locum Dei Verbo, quod in univerſo decuſſatum dixit; tertium vero ei, qui dictus eſt ſuper aquas ferri, Spiritui, tribuit, inquiens: *Tertia autem circa tertium.* Et exuſtionem quomodo per Moſen Spiritus Propheticus fore præmonſtrarit, accipite: ſic autem inquit; *Deſcendet ignis perpetuum vivens, & devorabit ad imam uſque abyſſum.* Non ergo eadem nos cum aliis opinamur, ſed omnes illi noſtra per imitationem proferunt. Apud nos ſane quidem hæc audire & diſcere licet ab eis etiam qui nec formas literarum norunt, rudibus quidem illis & voce barbaris, ſed mente ſapientibus & fidelibus, & quibuſdam debilibus atque oculis captis; ut intelligere liceat, non humana ſapientia hæc fieri, ſed virtute Dei dici.

Deuteron. xxxii. 22.

Quo vero modo Deo quoque nos dicaverimus, per Chriſtum renovati, jam exponemus; ne, ſi hoc prætereamus, maligne quidquam & diſſimulanter agere in hac oratione videamur. Quicunque perſuaſi fuerint & crediderint vera eſſe quæ a nobis traduntur & dicuntur, ac vivere ſe ita poſſe receperint, orare

jeju-

μὲν γὰρ χώραν τῷ παρὰ Θεοῦ λόγῳ, ὃν κεχιάσθαι ἐν τῷ παντὶ ἔφη, δίδωσι· τὴν δὲ τρίτην, τῷ λεχθέντι ἐπιφέρεσθαι τῷ ὕδατι πνεύματι, εἰπών· Τὰ δὲ τρίτα περὶ τὸν τρίτον. καὶ ὡς ἐκπύρωσιν γενήσεσθαι διὰ Μωσέως προεμήνυσε τὸ προφητικὸν πνεῦμα, ἀκούσατε. ἔφη δὲ οὕτως, Καταβήσεται ἀείζωον πῦρ, καὶ καταφάγεται μέχρι τῆς ἀβύσσου κάτω. Οὐ τὰ αὐτὰ οὖν ἡμεῖς ἄλλοις δοξάζομεν, ἀλλ᾽ οἱ πάντες τὰ ἡμέτερα μιμούμενοι λέγουσι. παρ᾽ ἡμῖν οὖν ἔστι ταῦτα ἀκοῦσαι καὶ μαθεῖν παρὰ τῶν οὐδὲ τοὺς χαρακτῆρας τῶν στοιχείων ἐπισταμένων, ἰδιωτῶν μὲν καὶ βαρβάρων τὸ φθέγμα, σοφῶν δὲ καὶ πιστῶν τὸν νοῦν ὄντων, καὶ πηρῶν καὶ χήρων τινῶν τὰς ὄψεις· ὡς συνεῖναι, οὐ σοφίᾳ ἀνθρωπείᾳ ταῦτα γεγονέναι, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ λέγεσθαι.

Ὃν τρόπον δὲ καὶ ἀνεθήκαμεν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, καινοποιηθέντες διὰ τοῦ Χριστοῦ, ἐξηγησόμεθα· ὅπως μὴ τοῦτο παραλιπόντες, δόξωμεν πονηρεύειν τι ἐν τῇ ἐξηγήσει. ὅσοι ἂν πεισθῶσι καὶ πιστεύωσιν ἀληθῆ ταῦτα τὰ ὑφ᾽ ἡμῶν διδασκόμενα καὶ λεγόμενα εἶναι, καὶ βιοῦν οὕτως δύνασθαι ὑπισχνῶνται, εὔχεσθαί τε καὶ αἰτεῖν

νηστεύ-

N O T Æ.

4, 5. Τὰ δὲ τρίτα περὶ τὸν τρίτον.] Falluntur Grabius & Perionius qui Timæum allegari putant. Locus eſt in epiſtola ſecunda p. 312. quem Euſebius etiam & Clemens Alex. aliique Patres citant, & ad S. Trinitatem pertinere exiſtimant. Celſus autem eo producit ut ſublimitatem theologiæ ethnicæ oſtendat. Ita ſe habet, Περὶ τὸν πάντων βασιλέα πάντ᾽ ἐστὶ, καὶ ἐκείνου ἕνεκα πάντα, καὶ ἐκεῖνο αἴτιον ἁπάντων τῶν καλῶν· δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα. F. leg. δεύτερον δὲ πέρι, τὰ δεύτερα· καὶ τρίτον πέρι, τὰ τρίτα.

8, 9, 10. Καταβήσεται ἀείζωον πῦρ, καὶ καταφάγεται μέχρι τῆς ἀβύσσου κάτω.] Deut. xxxii. 22. & Dial. p. 347. πῦρ ἐκκέκαυται ἐκ τοῦ θυμοῦ μου, καυθήσεται ἕως ᾅδου κάτω.

18. Πηρῶν καὶ χήρων τινῶν τὰς ὄψεις.] V. annot. ad p. 34. lin. 15.

22, 3. Ἀνεθήκαμεν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ.] Lege omnino ſupra not. ad pag. 72. lin. 25, 6. GRABE.

29, 30. Καὶ βιοῦν οὕτως δύνασθαι ὑπισχνῶνται.] Δύνασθαι magis hic velle quam poſſe, ſignificare videtur, quemadmodum & ab aliis quoque non raro uſurpatur, ut & θέλειν viciſſim pro δύνασθαι. Orig. c. Celſ. p. 142. Οἱ μὲν γὰρ δημοσίᾳ διαλεγόμενοι φιλόσοφοι οὐ φιλοκρινοῦσι τοὺς ἀκούοντας, ἀλλ᾽ ὁ βουλόμενος ἕστηκε καὶ ἀκούει. Χριστιανοὶ δὲ, κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτοῖς προβασανίσαντες τῶν ἀκούειν σφῶν βουλομένων τὰς ψυχάς,

νηστεύοντες παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν προημαρτημένων ἄφεσιν διδάσκονται, ἡμῶν συνευχομένων καὶ συννηστευόντων αὐτοῖς. ἔπειτα ἄγονται ὑφ᾽ ἡμῶν ἔνθα ὕδωρ ἐστὶ, καὶ τρόπον ἀναγεννήσεως ὃν καὶ ἡμεῖς
94 αὐτοὶ ἀνεγεννήθημεν, ἀναγεννῶνται. ἐπ᾽ ὀνόματος γὰρ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων καὶ δεσπότου Θεοῦ, καὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πνεύματος ἁγίου, τὸ ἐν τῷ ὕδατι τότε λουτρὸν ποιοῦνται. καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς εἶπεν, Ἂν μὴ ἀναγεννηθῆτε, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὅτι δὲ καὶ ἀδύνατον, εἰς τὰς μήτρας τῶν τεκουσῶν τοὺς ἅπαξ γεννωμένους ἐμβῆναι, φανερὸν πᾶσίν ἐστι. καὶ διὰ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου, ὡς προεγράψαμεν, εἴρηται τίνα τρόπον φεύξονται τὰς ἁμαρτίας οἱ ἁμαρτήσαντες καὶ μετανοοῦντες. ἐλέχθη δὲ οὕτως, Λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν, κρίνατε ὀρφανῷ, καὶ δικαιώσατε χήραν, καὶ δεῦτε καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει Κύριος· καὶ ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ· καὶ ἐὰν ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡς χιόνα λευκανῶ. ἐὰν δὲ μὴ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. Καὶ λόγον δὲ εἰς τοῦτο παρὰ τῶν ἀποστόλων ἐμάθομεν τοῦτον. ἐπειδὴ τὴν πρώτην γένεσιν ἡμῶν ἀγνοοῦντες

jejunantes & petere a Deo priorum peccatorum remiſſionem docentur, nobis cum illis una & orantibus & jejunantibus. Deinde eo adducuntur a nobis ubi aqua eſt, atque eo regenerationis modo quo ipſi regenerati ſumus, regenerantur. Nam in nomine rerum cunctarum parentis ac domini Dei, & ſervatoris noſtri Jeſu Chriſti, & Spiritus Sancti, in aqua tum lavantur. Chriſtus enim ipſe dixit: *Niſi regenerati fueritis, non introibitis in regnum cœlorum.* Joan. iii. 3, 4, 5. Haudquaquam autem fieri poſſe, ut ſemel in lucem editi in uteros genetricum ſuarum ingrediantur, manifeſtum omnibus eſt. Atenim per prophetam Eſaiam, uti ſupra ſcripſimus, expreſſum eſt quomodo peccata effugituri ſint, qui peccaverunt & reſipiſcunt. Ita autem eſt dictum: *Lavamini, mundi eſtote,* Eſai. i. 16-20. *auferte pravitates ab animis veſtris, diſcite bene facere, judicate pupillo, juſtificate viduam: & venite ac diſceptemus, dicit Dominus. Ac ſi peccata veſtra fuerint ut veſtimentum puniceum, tanquam lanam dealbabo; & ſi fuerint ut coccinum, tanquam nivem candida reddam. Si autem non audieritis me, gladius devorabit vos. Os enim Domini loquutum eſt hæc.* Rationem autem hujus rei ab Apoſtolis hanc accepimus. Quandoquidem priorem nativitatem noſtram

NOTÆ.

ψυχὰς, καὶ κατ᾽ ἰδίαν αὐτοῖς προσπάσαντες (leg. αὐτὰς προσελάσαντες, niſi forte exorciſmum vult, quod non puto) ἐπὰν δοκιμῶσιν αὐτάρκως οἱ ἀκροαταὶ, πρὶν εἰς τὸ κοινὸν εἰσελθεῖν, ἐπιδεδωκέναι πρὸς τὸ θέλειν καλῶς βιοῦν, τὸ τηνικάδε αὐτοὺς εἰσάγουσι. Clementin. p. 603.—— ἀλλὰ ἐλθόντας αὐτοὺς κελεύεσθαι πρὸς τῷ ὕδατι, καὶ ἐπιμαρτύρασθαι, ὡς καὶ αὐτοὶ ἀναγεννώμενοι κελευσθέντες ἐποιήσαμεν, τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν χάριν.

1. Νηστεύοντες.] Clementis Conſt. Ap. XII. 22. Πρὸ δὲ τοῦ βαπτίσματος νηστευσάτω ὁ βαπτιζόμενος. Grabe.

15, 6. Γεννωμένους.] Codex MS. γενομένους, & in margine γεννηθέντας.

18. Ὡς προεγράψαμεν.] Supra pag. 66. Grabe.

ſtram ignorantes neceſſitate quadam progenerati ſumus liquido genitali ſatu, mutua parentum mixtione intercedente, & in malis moribus pravaque conſuetudine educti, ut ne neceſſitatis & ignorantiæ liberi permaneamus, ſed delectus & ſcientiæ (filii ſiamus) ac remiſſionem ante commiſſorum peccatorum conſequamur in aqua; ſuper eo qui regenerari voluerit, & admiſſorum peccatorum pœnitentiam egerit, parentis rerum omnium & domini Dei nomen nominatur, atque idipſum ſolum, lavaturum iſtum ad lavacrum ducentes, invocamus. Nomen ſiquidem ineloquibili Deo dicere nemo poteſt: ſi quis autem nomen ei eſſe aſſerere audeat, deploratam inſanit inſaniam. Vocatur vero lavacrum hoc Illuminatio, quod eorum qui hæc diſcunt, mentes illuminentur. In nomine

νοῦντες καὶ ἀνάγκην γεγεννήμεθα ἐξ ὑγρᾶς σπορᾶς κατὰ μίξιν τὴν τῶν γονέων πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐν ἔθεσι φαύλοις καὶ πονηραῖς ἀνατροφαῖς γεγόναμεν, ὅπως μὴ ἀνάγκης τέκνα μηδὲ ἀγνοίας μένωμεν, ἀλλὰ προαιρέσεως καὶ ἐπιστήμης, ἀφέσεώς τε ἁμαρτιῶν ὑπὲρ ὧν προημάρτομεν τύχωμεν ἐν τῷ ὕδατι, ἐπονομάζεται τῷ ἑλομένῳ ἀναγεννηθῆναι, καὶ μετανοήσαντι ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις, τὸ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων καὶ δεσπότου Θεοῦ ὄνομα· αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπιλέγοντες, τοῦτον λουσόμενον ἄγοντες ἐπὶ τὸ λουτρόν. ὄνομα γὰρ τῷ ἀρρήτῳ Θεῷ οὐδεὶς ἔχει εἰπεῖν· εἰ δέ τις τολμήσειεν εἶναι λέγειν, μέμηνε τὴν ἄσωτον μανίαν. καλεῖται δὲ τοῦτο τὸ λουτρὸν φωτισμός, ὡς φωτιζομένων τὴν διάνοιαν τῶν ταῦτα μανθανόντων. καὶ ἐπ' ὀνόματος

NOTÆ.

12, 3, 4. Αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπιλέγοντες, τοῦτον λουσόμενον ἄγοντες ἐπὶ λουτρόν.] Sylburgius legit αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπιλέγοντος, τὸ λουσόμενον ἀγομένῳ ἐπὶ τὸ λουτρόν. *Sed hoc parum aut nihil ad rem facit*, inquit Grabius, *etenim Sylburgius mentem Juſtini atque connexionem hujus textus haud perſpexit, nec quiſpiam alius interpretum aut commentatorum.* Videamus itaque quam ipſe ferat opem loco maniſeſte corrupto. Nimirum *legendum potius conjicit*, αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπιλέγοντες τοῦτο, λουσόμενον &c. *ipſo illo (nomine Patris) eum (Deum) ſolum agnominantes, baptizandum &c.* Equidem nihil unquam vidi inconcinnius. Lego, αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπιλέγοντος τοῦ τὸν λουσόμενον ἄγοντος ἐπὶ τὸ λουτρόν. Nempe baptizabatur εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς &c. ſecundum præceptum Chriſti Matth. xxviii. 19. Conſt. Apoſt. iii. 16. Τὴν ἱερὰν ἐπ' αὐτοῖς εἰπὼν καὶ ἐπονομάσας ἐπίκλησιν πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, βαπτίσεις αὐτοὺς ἐν τῷ ὕδατι. Clem. Recogn. III. 67. *Baptizabitur autem unuſquiſque veſtrum in aquis perennibus, nomine trinæ beatitudinis invocato ſuper ſe.*

18, 9, 20. Καλεῖται δὲ τοῦτο τὸ λουτρὸν φωτισμὸς ὡς φωτιζομένων τὴν διάνοιαν τῶν ταῦτα μανθανόντων.] Vide patientiam, aut, ut dicam verius, ſtuporem eorum qui ante nos in hac palæſtra deſudarunt. Baptiſmus vocatur φωτισμὸς quia qui diſcunt dogmata Chriſtianorum, φωτίζονται τὴν διάνοιαν. Ubi hoc primum merito quæras, quid tam magnum fiat, ſi illuminentur eorum animi qui hæc didicerint, cum diſcere, & animum illuminari, unum prorſus idemque ſit. Deinde & hoc nonne vides quam ſit abſonum & abſurdum, ut baptiſmus appelletur φωτισμὸς quod animi hominum nondum baptizatorum illuminentur? Quid verbis opus eſt? Vides, ſi quid vides, maculam turpem & inſignem ſcriptoris præſtantiſſimi codices adhuc obſediſſe, quam ſi abluero, reſtitueroque Juſtino nitorem ſuum, ecquid erit pretii? Atque ecce tibi emendationem, de qua ne ipſa quidem Dubitatio dubitare poterit. Sic itaque ſcripſit Juſtinus, ὡς φωτιζομένων τὴν διάνοιαν τῶν ΑΥΤΟΥ ΜΕΤΑΣΧΟΝΤΩΝ. Quid putas? audeſne negare ipſam Εὐστοχίαν hoc nobis in aurem inſuſurraſſe? Dionyſius Areopagita cap. 3. De Eccleſ. Hierarch. p. 242. Τὴν ἱερὰν τῆς θεογενεσίας τελετὴν, ἐπειδὴ πρώτου φωτὸς μεταδίδωσι, καὶ πασῶν ἐστιν ἀρχὴ τῶν θείων φωταγωγιῶν, ἐκ τοῦ τελουμένου τὴν ἀληθῆ τοῦ φωτίσματος ἐπωνυμίαν ὑμνοῦμεν. Clemens Alex. Pæd. I. 6. p. 113. Καλεῖται πολλαχῶς τὸ ἔργον τοῦτο, χάρισμα καὶ φώτισμα καὶ τέλειον καὶ λουτρόν. λουτρὸν μὲν, δι' οὗ τὰς ἁμαρτίας ἀπορρυπτόμεθα — φώτισμα δὲ, δι' οὗ τὸ ἅγιον ἐκεῖνο φῶς τὸ σωτήριον ἐποπτεύεται, τουτέστι δι' οὗ τὸ θεῖον ὀξυωποῦμεν. Plura teſtimonia non addo, ne qui me minus norint, Suiceri me aut Kortholti ſcrinia compilaſſe ſuſpicentur. Atque hæc quidem hactenus dicta ſunto, animi magis cauſa, & ut videas quam facile ſit rebus nullius momenti pondus addere, & magno conatu & ſtrepitu magnas nugas agere, quam quod

τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ ἐπ᾽ ὀνόματος πνεύματος ἁγίου, ὃ διὰ τῶν προφητῶν προεκήρυξε τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν πάντα, ὁ φωτιζόμενος λούεται. καὶ τὸ λουτρὸν δὴ τοῦτο ἀκούσαντες οἱ δαίμονες διὰ τοῦ προφήτου κεκηρυγμένον, ἐνήργησαν καὶ ῥαντίζειν ἑαυτοὺς τοὺς εἰς τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐπιβαίνοντας, καὶ προσιέναι αὐτοῖς μέλλοντας, λοιβὰς καὶ
95 κνίσας ἀποτελοῦντας· τέλεον δὲ καὶ λούεσθαι ἀπιόντας, πρὶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ἱερὰ ἔνθα ἵδρυνται, ἐνεργοῦσι. καὶ γὰρ τὸ ὑπολύεσθαι ἐπιβαίνοντας τοῖς ἱεροῖς, καὶ τοῖς αὐτοῖς τοὺς θρησκεύοντας κελεύεσθαι ὑπὸ τῶν ἱερατευόντων, ἐκ τῶν

ne autem etiam Jeſu Chriſti, crucifixi ſub Pontio Pilato, atque in nomine SpiritusSancti, qui per prophetas prænunciavit res Chriſti omnes, abluitur is qui illuminatur. Porro lavationem hanc cum audiſſent dæmones per prophetam promulgatam, ut ingreſſuri in delubra eorum, & acceſſuri ad illos, libationibus & adipis nidoribus operaturi, ſeipſos aquæ aſperſione luſtrarent, effecerunt. Quin ut toto quoque corpore laventur prodeuntes, priuſquam ad templa, ubi illi collocati ſunt, veniant, inſtinctu & opera ſua curant. Nam & illud, quod fana eorum ingredientes calceos deponunt, & cultores eorundem idem facere ſacerdotes jubent, per imitationem ejus inſtituerunt, quod

N O T Æ.

quod aliquid hic ipſe ex conjectura mutandum putem, quippe qui hujuſmodi delicta ſæpe vel in optimis quibuſque ſcriptoribus ferenda & condonanda, non corrigenda eſſe ſciam; eorumque non admirari, ſed ridere ſoleam intempeſtivam futilemque ſagacitatem, qui *faciunt intelligendo ut nihil intelligant*.

7. Διὰ τοῦ προφήτου κεκηρυγμένον.] Intelligit Eſaiam, cujus verba ad baptiſmum, uti quidem ipſe exiſtimabat, ſpectantia paulo ante exſcripſit; quo quidem monito opus eſſe non putaram, niſi Halloixius ad Ezech. xxxvi. 25. nos amandaſſet.

8—13. Ἐνήργησαν——ἐνεργοῦσι.] Si ſana ſint hæc, non video quam aliam ſententiam habere poſſint præter hanc; curaſſe ſcilicet dæmones, ut cultores ſui niſi περιῤῥαναμένοι templa ſua non ingrederentur; in adyta autem & penetralia introire cupientibus non ſufficeret in ingreſſu περιῤῥαίνεσθαι, ſed neceſſe eſſet alio abeuntibus quærere aquam qua ſe totos abluerent. Niſi forte τέλεον interpretari placeat *tandem* cum Perionio, ut intelligantur dæmones (quippe qui antea ἀκούοντες τὰ διὰ τῶν προφητῶν λεγόμενα οὐκ ἐνόουν ἀκριβῶς, ἀλλ᾽ ὡς πλανώμενοι ἐμιμήσαντο τὰ περὶ τὸν Χριστὸν) poſt adventum Chriſti reformaſſe ritus ſuos, mutata aſperſione in totius corporis ablutionem, ad majorem ſcilicet ſimilitudinem baptiſmi Chriſtianorum. Cui interpretationi favere videatur mutatio temporis in ἐνήργησαν & ἐνεργοῦσι. Sed quam multa reclament, nihil opus eſt dicere; ita ſunt aperta ipſa per ſe, & cuivis perſpicua. Et quid attinet diſputare de ſenſu loci tam manifeſte corrupti? Conjiciebam olim ſic fortaſſe ſcripſiſſe Juſtinum, ἐνήργησαν καὶ ῥαντίζειν ἑαυτοὺς τοὺς εἰς τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐπιβαίνοντας, καὶ προσιέναι αὐτοῖς μέλλοντας, λοιβὰς καὶ κνίσας ἀποτελοῦντας, πρὶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ἱερὰ ἔνθα ἵδρυνται, τέλεον δὲ καὶ λούεσθαι ἀπιόντας. Quam conjecturam firmare videantur hæc verba Porphyrii lib. II. περὶ ἀπ. ἐμψ. p. 207. Πάντες γὰρ ἐν τούτῳ ὡμολόγησαν οἱ θεολόγοι ὡς οὔτι ἀπιτέον ἐν ταῖς ἀποτροπαίοις θυσίαις τῶν θυομένων, καθαρσίοις τε χρηστέον. μὴ γὰρ ἴοι τις εἰς ἄστυ, μηδ᾽ εἰς οἶκον ἴδιον, μὴ πρότερον ἐσθῆτα καὶ σῶμα ποταμοῖς ἢ πηγῇ ἀποκαθήρας, φασίν. Eſt tamen quod obſtat, idque apertius quam ut meo indicio egeat; quod quanquam minus fortaſſe in Juſtino quam in alio fere quovis ſcriptore emendando valere debeat, tamen vel hic quoque contra meram conjecturam ſatis valere debere non injuria videatur. Quid ſi itaque pro τέλεον legamus ἐν τέλει, aut pro ἀπιόντας, ἅπαντας? aut ſic totum locum conſtituamus, ἐνήργησαν καὶ ῥαντίζειν ἑαυτοὺς τοὺς προσιέναι αὐτοῖς μέλλοντας λοιβὰς καὶ κνίσας ἀποτελοῦντας, τέλεον δὲ καὶ λούεσθαι ἅπαντας τοὺς εἰς τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐπιβαίνοντας, πρὶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ἱερὰ ἔνθα ἵδρυνται, ἐνεργοῦσι? aut denique pro ἀπιόντας ſubſtituamus τοὺς προσιόντας? Euripides in Ione ℣. 94, 5, 6, 7.

> Ἀλλ᾽, ὦ Φοίβου Δελφοὶ θέραπες,
> Τὰς Κασταλίας ἀργυροειδεῖς
> Βαίνετε δίνας· καθαραῖς δ᾽ ὄροσοις
> Ἀφυδρανάμενοι, στείχετε ναούς.

Nihil aliud habeo quod memoratu dignum putem.

14. Ὑπολύεσθαι ἐπιβαίνοντας τοῖς ἱεροῖς.] Notum illud Pythagoricum, Θύειν χρὴ ἀνυπόδητον καὶ πρὸς ἱερὰ προσιέναι. Idem mos multis gentibus erat, hodieque eſt, maxime in aliqua calamitate publica. Locus Exodi quem citat Juſtinus, antiquitatem ejus oſtendit; an & originem quoque, licet dubitare.

15, 6. Καὶ τοῖς αὐτοῖς τοὺς θρησκεύοντας κελεύεσθαι.] Sylburgius *pro* αὐτοῖς *ſententiam* ait *poſtulare* ναοῖς, σηκοῖς,

ſtram ignorantes neceſſitate quadam progenerati ſumus liquido genitali ſatu, mutua parentum mixtione intercedente, & in malis moribus pravaque conſuetudine educti, ut ne neceſſitatis & ignorantiæ liberi permaneamus, ſed delectus & ſcientiæ (filii ſiamus) ac remiſſionem ante commiſſorum peccatorum conſequamur in aqua; ſuper eo qui regenerari voluerit, & admiſſorum peccatorum pœnitentiam egerit, parentis rerum omnium & domini Dei nomen nominatur, atque idipſum ſolum, lavaturum iſtum ad lavacrum ducentes, invocamus. Nomen ſiquidem ineloquibili Deo dicere nemo poteſt: ſi quis autem nomen ei eſſe aſſerere audeat, deploratam inſanit inſaniam. Vocatur vero lavacrum hoc Illuminatio, quod eorum qui hæc diſcunt, mentes illuminentur. In nomine

νοοῦντες κατ᾽ ἀνάγκην γεγεννήμεθα ἐξ ὑγρᾶς σπορᾶς κατὰ μίξιν τὴν τῶν γονέων πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐν ἔθεσι φαύλοις καὶ πονηραῖς ἀνατροφαῖς γεγόναμεν, ὅπως μὴ ἀνάγκης τέκνα μηδὲ ἀγνοίας μένωμεν, ἀλλὰ προαιρέσεως καὶ ἐπιστήμης, ἀφέσεώς τε ἁμαρτιῶν ὑπὲρ ὧν προημάρτομεν τύχωμεν ἐν τῷ ὕδατι, ἐπονομάζεται τῷ ἑλομένῳ ἀναγεννηθῆναι, καὶ μετανοήσαντι ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις, τὸ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων καὶ δεσπότου Θεοῦ ὄνομα· αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπιλέγοντες, τοῦτον λουσόμενον ἄγοντες ἐπὶ τὸ λουτρόν. ὄνομα γὰρ τῷ ἀρρήτῳ Θεῷ οὐδεὶς ἔχει εἰπεῖν· εἰ δέ τις τολμήσειεν εἶναι λέγειν, μέμηνε τὴν ἄσωτον μανίαν. καλεῖται δὲ τοῦτο τὸ λουτρὸν φωτισμὸς, ὡς φωτιζομένων τὴν διάνοιαν τῶν ταῦτα μανθανόντων. καὶ ἐπ᾽ ὀνόματος

NOTÆ.

12, 3, 4. Αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπιλέγοντες, τοῦτον λουσόμενον ἄγοντες ἐπὶ λουτρόν.] Sylburgius legit αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπιλέγοντες, τὸν λουσόμενον ἄγομεν ἐπὶ τὸ λουτρόν. *Sed hoc parum aut nihil ad rem facit*, inquit Grabius, *etenim Sylburgius mentem Juſtini atque connexionem hujus textus haud perſpexit, nec quiſpiam alius interpretum aut commentatorum.* Videamus itaque quam ipſe ferat opem loco manifeſte corrupto. Nimirum *legendum potius conjicit*, αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπιλέγοντες τούτῳ, λουσόμενον &c. *ipſo illo (nomine Patris) eum (Deum) ſolum agnominantes, baptizandum &c.* Equidem nihil unquam vidi inconcinnius. Lego, αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐπιλέγοντος τοῦ τὸν λουσόμενον ἄγοντος ἐπὶ τὸ λουτρόν. Nempe baptizabatur εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς &c. ſecundum præceptum Chriſti Matth. xxviii. 19. Conſt. Apoſt. iii. 16. Τὴν ἱερὰν ἐπ᾽ αὐτοῖς εἰπὼν καὶ ἐπονομάσας ἐπίκλησιν πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, βαπτίσεις αὐτοὺς ἐν τῷ ὕδατι. Clem. Recogn. III. 67. *Baptizabitur autem unuſquiſque veſtrum in aquis perennibus, nomine trinæ beatitudinis invocato ſuper ſe.*

18, 9, 20. Καλεῖται δὲ τοῦτο τὸ λουτρὸν φωτισμὸς ὡς φωτιζομένων τὴν διάνοιαν τῶν ταῦτα μανθανόντων.] Vide patientiam, aut, ut dicam verius, ſtuporem eorum qui ante nos in hac palæſtra deſudarunt. Baptiſmus vocatur φωτισμὸς quia qui diſcunt dogmata Chriſtianorum, φωτίζονται τὴν διάνοιαν. Ubi hoc primum merito quæras, quid tam magnum fiat, ſi illuminentur eorum animi qui hæc didicerint, cum diſcere, & animum illuminari, unum prorſus idemque ſit. Deinde & hoc nonne vides quam ſit abſonum & abſurdum, ut baptiſmus appelletur φωτισμὸς quod animi hominum nondum baptizatorum illuminentur? Quid verbis opus eſt? Vides, ſi quid vides, maculam turpem & inſignem ſcriptoris præſtantiſſimi codices adhuc obſediſſe, quam ſi abluero, reſtitueroque Juſtino nitorem ſuum, ecquid erit pretii? Atque ecce tibi emendationem, de qua ne ipſa quidem Dubitatio dubitare poterit. Sic itaque ſcripſit Juſtinus, ὡς φωτιζομένων τὴν διάνοιαν τῶν ΑΥΤΟΥ ΜΕΤΑΣΧΟΝΤΩΝ. Quid putas? audeſne negare ipſam Ευστοχίαν hoc nobis in aurem inſuſurraſſe? Dionyſius Areopagita cap. 3. De Eccleſ. Hierarch. p. 242. Τὴν ἱερὰν τῆς θεογενεσίας τελετὴν, ἐπειδὴ πρώτου φωτὸς μεταδίδωσι, καὶ πασῶν ἐστιν ἀρχὴ τῶν θείων φωταγωγιῶν, ἐκ τοῦ τελουμένου τὴν ἀληθῆ τοῦ φωτίσματος ἐπωνυμίαν ὑμνοῦμεν. Clemens Alex. Pæd. I. 6. p. 113. Καλεῖται πολλαχῶς τὸ ἔργον τοῦτο, χάρισμα καὶ φώτισμα καὶ τέλειον καὶ λουτρόν. λουτρὸν μὲν, δι᾽ οὗ τὰς ἁμαρτίας ἀπορρυπτόμεθα — φώτισμα δὲ, δι᾽ οὗ τὸ ἅγιον ἐκεῖνο φῶς τὸ σωτήριον ἐποπτεύεται, τουτέστι δι᾽ οὗ τὸ θεῖον ὀξυωποῦμεν. Plura teſtimonia non addo, ne qui me minus norint, Suiceri me aut Kortholti ſcrinia compilaſſe ſuſpicentur. Atque hæc quidem hactenus dicta ſunto, animi magis cauſa, & ut videas quam facile ſit rebus nullius momenti pondus addere, & magno conatu & ſtrepitu magnas nugas agere, quam quod

τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ ἐπ' ὀνόματος πνεύματος ἁγίου, ὃ διὰ τῶν προφητῶν προεκήρυξε τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν πάντα, ὁ φωτιζόμενος λούεται). καὶ τὸ λουτρὸν δὴ τοῦτο ἀκούσαντες οἱ δαίμονες διὰ τοῦ προφήτου κεκηρυγμένον, ἐνήργησαν καὶ ῥαντίζειν ἑαυτοὺς τοὺς εἰς τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐπιβαίνοντας, καὶ προσιέναι αὐτοῖς μέλλοντας, λοιβὰς καὶ
95 κνίσας ἀποτελοῦντας· τέλεον δὲ καὶ λούεσθαι ἀπιόντας, πρὶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ἱερὰ ἔνθα ἵδρυνται), ἐνεργοῦσι. καὶ γὰρ τὸ ὑπολύεσθαι ἐπιβαίνοντας τοῖς ἱεροῖς καὶ τοῖς αὐτοῖς τοὺς θρησκεύοντας κελεύεσθαι ὑπὸ τῶν ἱερατευόντων, ἐκ τῶν

ne autem etiam Jeſu Chriſti, crucifixi ſub Pontio Pilato, atque in nomine SpiritusSancti,qui per prophetas prænunciavit res Chriſti omnes, abluitur is qui illuminatur. Porro lavationem hanc cum audiſſent dæmones per prophetam promulgatam, ut ingreſſuri in delubra eorum, & acceſſuri ad illos, libationibus & adipis nidoribus operaturi, ſeipſos aquæ aſperſione luſtrarent, effecerunt. Quin ut toto quoque corpore laventur prodeuntes, priuſquam ad templa, ubi illi collocati ſunt, veniant, inſtinctu & opera ſua curant. Nam & illud, quod fana eorum ingredientes calceos deponunt, & cultores eorundem idem facere ſacerdotes jubent, per imitationem ejus inſtituerunt, quod

N O T Æ.

quod aliquid hic ipſe ex conjectura mutandum putem, quippe qui hujuſmodi delicta ſæpe vel in optimis quibuſque ſcriptoribus ferenda & condonanda, non corrigenda eſſe ſciam; eorumque non admirari, ſed ridere ſoleam intempeſtivam futilemque ſagacitatem, qui *faciunt intelligendo ut nihil intelligant*.

7. Διὰ τοῦ προφήτου κεκηρυγμένον.] Intelligit Eſaiam, cujus verba ad baptiſmum, uti quidem ipſe exiſtimabat, ſpectantia paulo ante excripſit; quo quidem monito opus eſſe non putaram, niſi Halloixius ad Ezech. xxxvi. 25. nos amandaſſet.

8—13. Ενήργησαν——ἐνεργοῦσι.] Si ſana ſint hæc, non video quam aliam ſententiam habere poſſint præter hanc; curaſſe ſcilicet dæmones, ut cultores ſui niſi περιῤῥανάμενοι templa ſua non ingrederentur; in adyta autem & penetralia introire cupientibus non ſufficeret in ingreſſu περιῤῥαίνεσθαι, ſed neceſſe eſſet alio abeuntibus quærere aquam qua ſe totos abluerent. Niſi forte τέλεον interpretari placeat *tandem* cum Perionio, ut intelligantur dæmones (quippe qui antea ἀκούοντες τὰ διὰ τῶν προφητῶν λεγόμενα οὐκ ἐνόουν ἀκριβῶς, ἀλλ' ὡς πλανώμενοι ἐμιμήσαντο τὰ περὶ τὸν Χριστὸν) poſt adventum Chriſti reformaſſe ritus ſuos, mutata aſperſione in totius corporis ablutionem, ad majorem ſcilicet ſimilitudinem baptiſmi Chriſtianorum. Cui interpretationi favere videatur mutatio temporis in ἐνήργησαν & ἐνεργοῦσι. Sed quam multa reclament, nihil opus eſt dicere; ita ſunt aperta ipſa per ſe, & cuivis perſpicua. Et quid attinet diſputare de ſenſu loci tam manifeſte corrupti? Conjiciebam olim ſic fortaſſe ſcripſiſſe Juſtinum, ἐνήργησαν καὶ ῥαντίζειν ἑαυτοὺς τοὺς εἰς τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐπιβαίνοντας, καὶ προσιέναι αὐτοῖς μέλλοντας, λοιβὰς καὶ κνίσας ἀποτελοῦντας, πρὶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ἱερὰ ἔνθα ἵδρυνται, τέλεον δὲ καὶ λούεσθαι ἀπιόντας. Quam conjecturam firmare videantur hæc verba Porphyrii lib. II. περὶ ἀπ. ἐμψ. p. 207. Πάντες γὰρ ἐν τούτῳ ὡμολόγησαν οἱ θεολόγοι ὡς οὔτε ἀπτέον ἐν ταῖς ἀποτροπαίοις θυσίαις τῶν θυομένων, καθαρσίοις τε χρηστέον. μὴ γὰρ ἴοι τις εἰς ἄστυ, μηδ' εἰς οἶκον ἴδιον, μὴ πρότερον ἐσθῆτα καὶ σῶμα ποταμοῖς ἢ πηγῇ ἀποκαθήρας, φασίν. Eſt tamen quod obſtat, idque apertius quam ut meo indicio egeat; quod quanquam minus fortaſſe in Juſtino quam in alio fere quovis ſcriptore emendando valere debeat, tamen vel hic quoque contra meram conjecturam ſatis valere debere non injuria videatur. Quid ſi itaque pro τέλεον legamus ἐν τέλεσι, aut pro ἀπιόντας, ἅπαντας? aut ſic totum locum conſtituamus, ἐνήργησαν καὶ ῥαντίζειν ἑαυτοὺς τοὺς προσιέναι αὐτοῖς μέλλοντας λοιβὰς καὶ κνίσας ἀποτελοῦντας, τέλεον δὲ καὶ λούεσθαι ἅπαντας τοὺς εἰς τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐπιβαίνοντας, πρὶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ἱερὰ ἔνθα ἵδρυνται), ἐνεργοῦσι? aut denique pro ἀπιόντας ſubſtituamus τοὺς ἱερατεύοντας? Euripides in Ione ℣. 94, 5, 6, 7.

Ἀλλ', ὦ Φοίβου Δελφοὶ θέραπες,
Τὰς Κασταλίας ἀργυροειδεῖς
Βαίνετε δίνας· καθαραῖς δὲ δρόσοις
Ἀφυδρανάμενοι, στείχετε ναούς.

Nihil aliud habeo quod memoratu dignum putem.

14. Ὑπολύεσθαι ἐπιβαίνοντας τοῖς ἱεροῖς.] Notum illud Pythagoricum, Θύειν χρὴ ἀνυπόδητον καὶ πρὸς ἱερὰ προσιέναι. Idem mos multis gentibus erat, hodieque eſt, maxime in aliqua calamitate publica. Locus Exodi quem citat Juſtinus, antiquitatem ejus oſtendit; an & originem quoque, licet dubitare.

15, 6. Καὶ τοῖς αὐτοῖς τοὺς θρησκεύοντας κελεύεσθαι.] Sylburgius *pro* αὐτοῖς *ſententiam* ait *poſtulare* ναοῖς,

σηκοῖς,

quod Moſæ prophetæ, quem diximus, accidit. Tum namque temporis cum Moſes, in terra Arabica oves avunculi ſui paſcens, in Ægyptum deſcendere, & populum qui ibi erat Iſraeliticum educere juſſus eſt, in ſpecie ignis e rubo cum eo colloquutus eſt Chriſtus noſter, & ad e-
Exod. iii. 5. um dixit: *Solve calceamenta tua, & accedens audi.* Atque ille, calceis depoſitis, acceſſit & audiit deſcendere ſe debere in Ægyptum, & educere inde populum Iſraeliticum: atque ingenti virtute ab eo qui ſecum loquutus fuerat in ſpecie ignis, Chriſto, accepta, deſcendit & eduxit populum, magna & admiranda edens facinora; quæ ſi cognoſcere volueritis, ex libris ejus accurate intelligetis. Judæi autem omnes nunc quoque docent, carentem illum nomine Deum cum Moſe colloquutum eſſe; quamobrem Spiritus Propheticus per prophetam Eſaiam, quem diximus, arguens illos, pro eo at-
Eſai. i. 3. que antea ſcripſimus, inquit: *Cognovit bos poſſeſſorem, & aſinus præſepe domini ſui: Iſrael autem me non cognovit, & populus me non intellexit.* Jeſus Chriſtus quoque, quod Judæi non noſſent quid Pater & quid Filius eſſet, pariter il-
Matth. xi. 27. los reprehendens & ipſe dixit: *Nemo cognovit Patrem niſi Filius, neque Filium niſi Pater, & quibus reve-*

συμβάντων Μωσεῖ τῷ εἰρημένῳ προφήτῃ μαθόντες οἱ δαίμονες ἐμιμήσαντο. καὶ ἐκεῖνο γὰρ τοῦ καιροῦ ὅτε Μωσῆς ἐκελεύσθη κατελθὼν εἰς Αἴγυπτον ἐξαγαγεῖν τὸν ἐκεῖ λαὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν, ποιμαίνοντος αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀῤῥαβικῇ γῇ πρόβατα τοῦ πρὸς μητρὸς θείου, ἐν ἰδέᾳ πυρὸς ἐκ βάτου προσωμίλησεν αὐτῷ ὁ ἡμέτερος Χριστὸς, καὶ εἶπεν, Ὑπόλυσαι τὰ ὑποδήματά σου, καὶ προσελθὼν ἄκουσον. ὁ δὲ ὑπολυσάμενος καὶ προσελθὼν, ἀκήκοε κατελθεῖν εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐξαγαγεῖν τὸν ἐκεῖ λαὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ δύναμιν ἰσχυρὰν ἔλαβε παρὰ τοῦ λαλήσαντος αὐτῷ ἐν ἰδέᾳ πυρὸς Χριστοῦ, καὶ κατελθὼν ἐξήγαγε τὸν λαὸν, ποιήσας μεγάλα καὶ θαυμάσια· ἃ εἰ βούλεσθε μαθεῖν, ἐκ τῶν συγγραμμάτων ἐκείνου ἀκριβῶς μαθήσεσθε. Ἰουδαῖοι δὲ πάντες καὶ νῦν διδάσκουσι τὸν ἀνωνόμαστον Θεὸν λελαληκέναι τῷ Μωσεῖ· ὅθεν τὸ προφητικὸν πνεῦμα διὰ Ἠσαΐου τοῦ προμεμηνυμένου προφήτου ἐλέγχον αὐτοὺς, ὡς προγεγράψαμεν, εἶπεν, Ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκε. Καὶ Ἰησοῦς δὲ ὁ Χριστὸς, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν Ἰουδαῖοι τί πατὴρ, καὶ τί υἱὸς, ὁμοίως ἐλέγχων αὐτοὺς, καὶ αὐτὸς εἶπεν, Οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· οὐδὲ τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ, καὶ οἷς ἂν

NOTÆ.

ἐννοῖς, vel ſimile quid. Grabius, fidum librariorum mancipium, lectionem receptam defendit. Conjiciebam aliquando legi poſſe τὸ αὐτὸ, vel τοῖς ἀδύτοις, quorum tamen neutrum valde probo.

6, 7. Ἀῤῥαβικῇ.] Ita ſemper Juſtinus, Ἀῤῥαβων, Ἀῤῥαβίας, Ἀῤῥαβικῆς, geminato ῥῶ. Minus recte ſine dubio. Sed non deſunt qui eodem modo ſcribunt, neque ii poetæ tantum, quorum auctoritas hic minus valet, ſed etiam alii.

6, 7, 8. Ποιμαίνοντος αὐτοῦ πρόβατα τοῦ πρὸς μητρὸς θείου.] Neſcio unde hoc didicerit Juſtinus. Jethro certe in genealogia ſtirpis Leviticæ Exod. vi. non recenſetur. Jacobo quidem apparuit Deus cum paſceret greges avunculi ſui & ſocri Labanis. Quod fortaſſe Juſtinum, nunquam nimis cautum & hic ad finem properantem, in hunc errorem induxit.

25, 6. Ὡς προγεγράψαμεν.] P. 57.

3. Ἄγγελος

ἂν ἀποκαλύψῃ ὁ υἱός. Ὁ λόγος δὲ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὡς προέφημεν· καὶ ἄγγελος δὲ καλεῖται, καὶ ἀπόστολος· αὐτὸς γὰρ ἀπαγγέλλει ὅσα δεῖ γνωσθῆναι, καὶ ἀποστέλλεται μηνύσων ὅσα ἀγγέλλεται, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν, Ὁ ἐμοῦ ἀκούων, ἀκούει τοῦ ἀποστείλαντός με. Καὶ ἐκ τῶν τοῦ Μωσέως δὲ συγγραμμάτων φανερὸν τοῦτο γενήσεται· λέλεκται δὲ ἐν αὐτοῖς οὕτως, Καὶ ἐλάλησε Μωσεῖ ἄγγελος Θεοῦ ἐν φλογὶ πυρὸς ἐκ τῆς βάτου καὶ εἶπεν, Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, Θεὸς Ἀβραάμ, Θεὸς Ἰσαάκ, Θεὸς Ἰακώβ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων σου· κάτελθε εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐξάγαγε τὸν λαόν μου. Τὰ δ' ἑπόμενα ἐξ ἐκείνων βουλόμενοι μαθεῖν δύνασθε· οὐ γὰρ δυνατὸν

96 τὸν ἐν τούτοις ἀναγράψαι πάντα. ἀλλ' εἰς ἀπόδειξιν γεγόνασιν οἵδε οἱ λόγοι ὅτι υἱὸς Θεοῦ καὶ ἀπόστολος Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἐστι, πρότερον λόγος ὤν, καὶ ἐν ἰδέᾳ πυρὸς ποτὲ φανείς, ποτὲ δὲ καὶ ἐν εἰκόνι ἀσωμάτων· νῦν δὲ διὰ θελήματος Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπείου γένους ἄνθρωπος γενόμενος, ὑπέμεινε καὶ παθεῖν ὅσα αὐτὸν ἐνήργησαν οἱ δαίμονες διατεθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνοήτων Ἰουδαίων· οἵτινες ἔχοντες ῥητῶς εἰρημένον ἐν τοῖς Μωσέως συντάγμασι, Καὶ ἐλάλησεν ἄγγελος τοῦ Θεοῦ τῷ Μωσεῖ ἐν πυρὶ φλογὸς ἐν βάτῳ, καὶ εἶπεν, Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν,

revelaverit Filius. Verbum autem Dei eſt Filius ejus, ſicut antea diximus: vocatur vero & angelus & apoſtolus; ipſe enim quæcunque cognita oportet, annunciat, & mittitur ut quæcunque nunciantur indicet, quemadmodum & ipſe Dominus noſter ait: *Qui me audit, eum qui miſit me audit.* Matth. x. 40. Luc. x. 16. Ex ſcriptis quoque Moſis id patebit, in quibus hoc ſic eſt dictum: *Et loquutus eſt Moſi angelus Dei in flamma ignis e rubo, & dixit: Ego ſum exiſtens ille, Deus Abraam, Deus Iſaac, Deus Jacob, Deus patrum tuorum: deſcende in Ægyptum, & educ populum meum.* Exod. iii. 2, 4, 6, 10, 14, 15. Quæ vero deinceps ſequantur, ex illis, ſi vultis, cognoſcere poteſtis. Omnia enim hic perſcribere impoſſibile eſt. Verba autem hæc fecimus ut probaremus Filium Dei & Apoſtolum eſſe Jeſum Chriſtum, qui prius Verbum exiſtens, cum aliquando in forma ignis, aliquando autem in imagine etiam incorporeorum apparuiſſet, nunc porro de voluntate Dei, humani generis cauſa, homo factus, perpeti etiam ea ſuſtinuit quibuſcunque illum dæmones inſtigatione ſua procurarunt ut dementes Judæi afficerent. Qui cum diſertis verbis in Moſis commentariis dictum habeant, *Et loquutus eſt angelus Dei cum Moſe in igne flammæ e rubo & dixit: Ego ſum* Exod. iii. 2, 14, 15. *exiſtens*

NOTÆ.

3, 4. Ἄγγελος δὲ καλεῖται, καὶ ἀπόστολος.] *Angelus* dicitur tam in iſto Exodi loco, qui modo citabatur, quam Malach. iii. 1. *Apoſtolus* vero a ſolo, quod ſciam, Paulo in Epiſt. ad Hebræos iii. 1. Unde haud inepte colligitur dictam Epiſtolam S. Martyri cognitam fuiſſe atque probatam. GRABE.

24. Ἀσωμάτων.] Fortaſſe melius legeretur ἐνσωμάτων, *corporeorum.* Apparuit enim multis in hominum forma, & cum Abraam epulatus eſt, cum Jacob autem luctatus, &c. LANGUS. Atque eandem conjecturam affert quoque ad ea quæ paulo poſt pag. 94. lin. 25, 6. extant. Sed retineo vulgatam lectionem, & voce ἀσωμάτων angelos indicatos puto, ſub quorum ſpecie filius Dei quandoque apparuit, antequam carnem indueret. GRABE.

exiſtens ille, Deus Abraam, & Deus Iſaac, & Deus Jacob; parentem & effectorem univerſitatis hujus hæc dixiſſe affirmanr. Idcirco & Spiritus Propheticus reprehendens illos, dixit: *Iſrael autem me non cognovit, & populus me non intellexit.* Et rurſùs Jeſus, prout indicavimus, apud ipſos cum eſſet, dixit: *Nemo novit Patrem præterquam Filius, neque Filium præterquam Pater, & quibus Filius revelaverit.* Itaque Judæi exiſtimantes ſemper parentem rerum cunctarum cum Moſe eſſe loquutum, cum, qui cum eo eſt colloquutus, Filius Dei eſſet, qui & angelus & apoſtolus cognominatus eſt; rectè & a Prophetico Spiritu & ab ipſo Chriſto coarguuntur neque Patrem neque Filium noſſe. Qui enim Filium Patrem eſſe dicunt, comperiuntur neque Patrem ſcire, neque Filium eſſe Patri univerſorum noſſe: qui quod Verbum & primogenitus Dei ſit, Deus etiam eſt. Ac prius ille quidem per ignis formam & imaginem incorpoream Moſi ac cæteris prophetis apparuit, nunc autem imperii veſtri temporibus, prout antea memoravimus, ex virgine homo genitus, juxta Patris voluntatem, propter ſalutem ei credentium, nullificari & paſſionem ſubire perſeveravit, ut moriens atque reſurgens mortem vinceret. Eo autem quod Moſi e rubo eſt dictum, *Ego ſum exiſtens ille, Deus Abraæ, & Deus Iſaac, & Deus Jacob, & Deus patrum tuorum*, ſignificatum eſt, mortuos quoque illos extare, & ipſius Chriſti homines eſſe. Primi namque illi hominum omnium Deo inquirendo

Eſai. 1. 3.

Matth. xi. 27.

Exod. iii. 14, 5.

operam

ὁ ὢν, ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακὼβ, τὸν τῶν ὅλων πατέρα καὶ δημιουργὸν, τὸν ταῦτα εἰπόντα λέγουσιν εἶναι. ὅθεν καὶ τὸ προφητικὸν πνεῦμα ἐλέγχον αὐτοὺς εἶπεν, Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκε. Καὶ πάλιν ὁ Ἰησοῦς, ὡς ἐδηλώσαμεν, παρ' αὐτοῖς ὢν, εἶπεν, Οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ, καὶ οἷς ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. Ἰουδαῖοι οὖν ἡγησάμενοι ἀεὶ τὸν πατέρα τῶν ὅλων λελαληκέναι τῷ Μωσεῖ, τοῦ λαλήσαντος αὐτῷ ὄντος υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἄγγελος καὶ ἀπόστολος κέκληται, δικαίως ἐλέγχονται καὶ διὰ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὡς οὔτε τὸν πατέρα, οὔτε τὸν υἱὸν ἔγνωσαν. οἱ γὰρ τὸν υἱὸν πατέρα φάσκοντες εἶναι, ἐλέγχονται μήτε τὸν πατέρα ἐπιστάμενοι, μήθ' ὅτι ἐστὶν υἱὸς τῷ πατρὶ τῶν ὅλων γινώσκοντες· ὃς καὶ λόγος πρωτότοκος ὢν τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸς ὑπάρχει· καὶ πρότερον διὰ τῆς τοῦ πυρὸς μορφῆς καὶ εἰκόνος ἀσωμάτου τῷ Μωσεῖ καὶ τοῖς ἑτέροις προφήταις ἐφάνη, νῦν δ' ἐν χρόνοις τῆς ὑμετέρας ἀρχῆς, ὡς προείπομεν, διὰ παρθένου ἄνθρωπος γενόμενος, κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς βουλὴν, ὑπὲρ σωτηρίας τῶν πιστευόντων αὐτῷ, καὶ ἐξουθενηθῆναι καὶ παθεῖν ὑπέμεινεν, ἵνα ἀποθανὼν καὶ ἀναστὰς νικήσῃ τὸν θάνατον. τὸ δὲ εἰρημένον ἐκ βάτου τῷ Μωσεῖ, Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακὼβ, καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων σου, σημαντικὸν τοῦ καὶ ἀποθανόντας ἐκείνους μένειν, καὶ εἶναι αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἀνθρώπους. καὶ γὰρ πρῶτοι τῶν πάντων ἀνθρώπων ἐκεῖνοι περὶ Θεοῦ ζήτησιν

ἠχο-

ἠκολούθησαν. Ἀβραὰμ μὲν πατὴρ ὢν τοῦ Ἰσαὰκ, Ἰσαὰκ δὲ τοῦ Ἰακὼβ, ὡς καὶ Μωσῆς ἀνέγραψε. καὶ τὸ ἀνεγείρειν δὲ τὸ εἴδωλον τῆς λεγομένης Κόρης ἐπὶ ταῖς τῶν ὑδάτων πηγαῖς ἐν-
97 εργῆσαι τοὺς δαίμονας, λέγοντας θυγατέρα αὐτὴν εἶναι τοῦ Διὸς, μιμησαμένους τὸ διὰ Μωσέως εἰρημένον, ἐκ τῶν προειρημένων νοῆσαι δύνασθε. ἔφη γὰρ ὁ Μωσῆς, ὡς προεγέγραμμεν, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τῶν ὑδάτων. Εἰς μίμησιν οὖν τοῦ λεχθέντος ἐπιφερομένου τῷ ὕδατι πνεύματος Θεοῦ, τὴν Κόρην θυγατέρα τοῦ Διὸς ἔφασαν. καὶ τὴν Ἀθηνᾶν δὲ, ὁμοίως πονηρευόμενοι, θυγατέρα τοῦ Διὸς ἔφασαν, οὐκ ἀπὸ μίξεως, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐννοηθέντα τὸν Θεὸν διὰ λόγου τὸν κόσμον ποιῆσαι ἔγνωσαν, ὡς τὴν πρώτην ἔννοιαν ἔφασαν τὴν Ἀθηνᾶν. ὅπερ γελοιότατον ἡγούμεθα εἶναι, τῆς ἐννοίας εἰκόνα παραφέρειν θηλειῶν μορφήν. καὶ ὁμοίως τοὺς ἄλλους λεγομένους υἱοὺς τοῦ Διὸς αἱ πράξεις ἐλέγχουσιν. Ἡμεῖς δὲ μετὰ τὸ οὕτως λοῦσαι τὸν πεπεισμένον καὶ συγκατατεθειμένον, ἐπὶ τοὺς λεγομένους ἀδελφοὺς ἄγομεν ἔνθα συνηγμένοι εἰσὶ, κοινὰς εὐχὰς ποιησόμενοι ὑπέρ τε ἑαυτῶν καὶ τοῦ φωτισθέντος καὶ ἄλλων πανταχοῦ πάντων εὐτόνως, ὅπως καταξιωθῶμεν τὰ ἀληθῆ μαθόντες, καὶ δι' ἔργων ἀγαθοὶ πολιτευταὶ καὶ φύλακες τῶν ἐντεταλμένων εὑρεθῆναι, ὅπως τὴν αἰώνιον σωτηρίαν σωθῶμεν. ἀλλήλους φιλήματι ἀσπαζόμεθα παυσάμενοι τῶν εὐχῶν. ἔπειτα προσφέ-

operam navarunt. Et Abraam quidem pater Iſaaci, Iſaacus autem pater Jacobi fuit, ſicut Moſes perſcripſit. Quod item dæmones deæ ejus quæ dicitur *Libera* ſimulacrum ad aquarum fontes excitari curarunt, filiam eam Jovis eſſe affirmantes, imitatos eos fuiſſe Moſis dictum, ex his quæ protulimus intelligere poteſtis. Moſes etenim, ſicut antea ſcripſimus, inquit: *In principio fecit Deus cœlum & terram: terra autem erat non aſpectabilis, & incondita; & Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas.* Gen. i. 1, 2, 3. Ad imitationem ergo ejus qui dictus eſt ſuper aquam ferri Spiritus Dei, *Liberam* Jovis natam dixerunt. Quin & Minervam conſimiliter maligne fraude compoſita fillam Jovis nominarunt, non ex concubitu genitam. Quia enim cognoverant Deum ſecum conſiderantem per Rationem ac Verbum condidiſſe mundum, veluti primam intelligentiam ſive notionem Minervam appellarunt. Quod quidem ridiculum maxime ducimus, imaginem videlicet intelligentiæ formam muliebrem referre. Porro reliquos quoque, uti dicuntur, Jovis filios facta ipſa redarguunt. Nos autem ſecundum hujuſmodi lavationem, credentem jam & nobis adſcitum ad fratres, qui dicuntur, eo adducimus, ubi illi congregati ſunt ad communes preces cum pro ſe ipſis, tum pro illuminato, & aliis ubique gentium omnibus, animo intento peragendas, ut digni idoneique ſimus, qui veritate agnita, per opera etiam boni, & datorum nobis mandatorum cuſtodes inveniamur, ut ſalute ſalvemur ſempiterna. Precibus finitis, mutuis nos invicem oſculis ſalutamus. Deinde ei qui

fratribus

fratribus præeſt, offertur panis & poculum aquæ & vini: quibus ille acceptis, laudem & gloriam rerum univerſarum Patri, per nomen Filii & Spiritus Sancti offert, & euchariſtiam ſive gratiarum actionem, pro eo quod nos donis ſuis hiſce dignatus ſit, prolixe exequitur. Atque ubi ille preces & gratiarum actionem abſolvit, populus qui adeſt omnis fauſta approbatione acclamat, dicens, Amen. Amen autem lingua Ebræa Fiat ſignificat. Præſidens vero poſtquam gratiarum actionem perfecit, & populus univerſus approbatione læta eam comprobavit, qui apud nos vocantur Diaconi diſtribuunt unicuique præſentium, ut participet eum in quo gratiæ actæ ſunt panem, vinum & aquam, & ad abſentes perferunt. Porro alimentum hoc apud nos appellatur Euchariſtia, quod nulli alii participare licitum eſt, quam veram eſſe doctrinam noſtram credenti, & lavacro propter remiſſionem peccatorum & regenerationem abluto, & ita ut Chriſtus tradidit viventi. Non enim ut communem panem, neq; communem potum, iſta ſumimus; ſed quemadmodum per Verbum Dei caro factus Jeſus Chriſtus, ſervator noſter, & carnem & ſanguinem ſalutis noſtræ cauſa habuit, ita etiam eam, in qua per preces Verbi ejus ab ipſo profecti gratiæ ſunt actæ, alimoniam, unde ſanguis & caro noſtra per mutationem aluntur, incarnati illius Jeſu & carnem & ſanguinem eſſe edocti ſumus. Nam apoſtoli in commentariis a ſe ſcriptis, quæ evangelia vocantur, ita tradiderunt præcepiſſe ſibi Jeſum;

ρεται, τῷ προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος, καὶ ποτήριον ὕδατος, καὶ κράματος· καὶ οὗτος λαβὼν, αἶνον καὶ δόξαν τῷ πατρὶ τῶν ὅλων, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἀναπέμπει· καὶ εὐχαριστίαν ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ᾽ αὐτοῦ ἐπὶ πολὺ ποιεῖται· οὗ συντελέσαντος τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐχαριστίαν, πᾶς ὁ παρὼν λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων, Ἀμήν. τὸ δὲ Ἀμὴν τῇ Ἑβραΐδι φωνῇ, τὸ γένοιτο σημαίνει. εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προεστῶτος, καὶ ἐπευφημήσαντος παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ᾽ ἡμῖν διάκονοι διδόασιν ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσι. καὶ ἡ τροφὴ αὕτη καλεῖται παρ᾽ ἡμῖν εὐχαριστία, ἧς οὐδενὶ ἄλλῳ μετασχεῖν ἐξόν ἐστιν, ἢ τῷ πιστεύοντι ἀληθῆ εἶναι τὰ δεδιδαγμένα ὑφ᾽ ἡμῶν, καὶ λουσαμένῳ τὸ ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ἀναγέννησιν λουτρὸν, καὶ οὕτως βιοῦντι ὡς ὁ Χριστὸς παρέδωκεν. οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν πόμα, ταῦτα λαμβάνομεν· ἀλλ᾽ ὃν τρόπον διὰ λόγου Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτως καὶ τὴν δι᾽ εὐχῆς λόγου τοῦ παρ᾽ αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. οἱ γὰρ ἀπόστολοι ἐν τοῖς γενομένοις ὑπ᾽ αὐτῶν ἀπομνημονεύμασιν, ἃ καλεῖται εὐαγγέλια, οὕτως παρέδωκαν ἐντετάλθαι αὐτοῖς τὸν 98

Ἰησοῦν,

Ἰησοῦν, λαβόντα ἄρτον, εὐχαριστήσαντα εἰπεῖν, Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἀνάμνησίν μου, τοῦτ᾽ ἐστι τὸ σῶμά μου· καὶ τὸ ποτήριον ὁμοίως λαβόντα καὶ εὐχαριστήσαντα εἰπεῖν, Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου· καὶ μόνοις αὐτοῖς μεταδοῦναι. ὅπερ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Μίθρα μυστηρίοις παρέδωκαν γίνεσθαι μιμησάμενοι οἱ πονηροὶ δαίμονες. ὅτι γὰρ ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος τίθεται ἐν ταῖς τοῦ μυουμένου τελεταῖς μετ᾽ ἐπιλόγων τινῶν, ἢ ἐπίστασθε, ἢ μαθεῖν δύνασθε. ἡμεῖς δὲ μετὰ ταῦτα λοιπὸν ἀεὶ τούτων ἀλλήλους ἀναμιμνήσκομεν, καὶ οἱ ἔχοντες τοῖς λειπομένοις πᾶσιν ἐπικουροῦμεν, καὶ σύνεσμεν ἀλλήλοις ἀεί. ἐπὶ πᾶσί τε οἷς προσφερόμεθα εὐλογοῦμεν τὸν ποιητὴν τῶν πάντων, διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ πνεύματος τοῦ ἁγίου. καὶ τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένῃ ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων, ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκεται μέχρις ἐγχωρεῖ. εἶτα, παυσαμένου τοῦ ἀναγινώσκοντος, ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως

Jeſum; eum ſcilicet, pane accepto, cum gratias egiſſet, dixiſſe, *Hoc facite in mei recordationem, hoc eſt corpus meum*; & poculo ſimiliter accepto, & gratiis actis, dixiſſe, *Hoc eſt ſanguis meus*, ac ſolis ipſis ea tradidiſſe. Quod quidem etiam in myſteriis Mithræ fieri docuerunt per imitationem pravi dæmones. Panem enim & poculum aquæ in initiatione poni, verbis quibuſdam additis, aut ſcitis, aut cognoſcere poteſtis. Nos autem poſt hæc deinceps nobis invicem iſta in memoriam revocamus; & qui habent, indigentes omnes adjuvant: & aſſidue alii cum aliis ſumus. Atque pro omnibus quibus veſcimur benedicendo laudamus factorem omnium per Filium ejus Jeſum Chriſtum, & Spiritum Sanctum. Et ſolis, qui dicitur, die omnium qui vel in oppidis vel ruri degunt, in eundem locum conventus fit, & commentaria apoſtolorum aut ſcripta prophetarum, quoad tempus fert, leguntur. Deinde lectore quieſcente, præſidens orationem, qua populum inſtruit, & ad imitationem tam pulchrarum rerum

Mat. xxvi. 26, 7, 8. Marc. xiv. 22, 3, 4. Luc. xxii. 19, 20.

N O T Æ.

10, 1, 2. Ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος τίθεται ἐν ταῖς τοῦ μυουμένου τελεταῖς μετ᾽ ἐπιλόγων τινῶν.] Si extaret jam Eubulus, qui, quod nos Hieronymus & Porphyrius docent, *hiſtoriam Mithræ multis voluminibus explicuit*, aut Pallas, quem idem Porphyrius de myſteriis Mithræ optime ſcripſiſſe dicit, plura fortaſſe de hoc ritu noſſemus, quem nunc ſolus, quod ſciam, Juſtinus clare memorat. Reſpicere tamen eo videtur Tertullianus De præſcript. hæret. c. 40. p. 247. ubi *Mithram ſignare* dicit *in frontibus milites ſuos, & panis oblationem celebrare.* Eodem etiam ſpectare videntur hæc verba Porphyrii De antro nympharum p. 118. Παρὰ τῷ Μίθρᾳ ὁ κρατὴρ ἀντὶ τῆς πηγῆς τέτακται.

21 & ſeqq. Τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένῃ ἡμέρᾳ πάντων &c.] Conſt. Ap. VII. 30. Τὴν ἀναστάσιμον τοῦ Κυρίου ἡμέραν, τὴν Κυριακὴν φαμέν, συνέρχεσθε ἀδιαλείπτως. Ib. II. 59. Ἑκάστης ἡμέρας συναθροίζεσθε ὄρθρου καὶ ἑσπέρας ψάλλοντες καὶ προσευχόμενοι,—μάλιστα δὲ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, καὶ ἐν τῇ τοῦ Κυρίου ἀναστασίμῳ, τῇ κυριακῇ, σπουδαιοτέρως ἀπαντᾶτε, αἶνον ἀναπέμποντες τῷ Θεῷ τῷ ποιήσαντι τὰ ὅλα διὰ Ἰησοῦ, καὶ αὐτὸν εἰς ἡμᾶς ἐξαποστείλαντι, καὶ συγχωρήσαντι παθεῖν, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσαντι. ἐπεὶ τί ἀπολογήσεται τῷ Θεῷ ὁ μὴ συνερχόμενος ἐν τῇδε τῇ ἡμέρᾳ ἀκούειν τοῦ σωτηρίου περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγου; ἐν ᾗ καὶ τρεῖς εὐχὰς ἑστῶτες ἐπιτελοῦμεν, μνήμης χάριν τοῦ διὰ τριῶν ἀναστάντος ἡμερῶν· ἐν ᾗ προφητῶν ἀνάγνωσις, καὶ εὐαγγελίου κήρυξις, καὶ θυσίας ἀναφορὰ, καὶ τροφῆς ἱερᾶς δωρεά.

28, 9. Πρόκλησιν.] Παράκλησιν legendum eſſe, nemini dubium eſſe poteſt. GRABE.

rum cohortatur, habet. Sub hæc conſurgimus communiter omnes, & precationes profundimus: &, ſicuti retulimus, precibus peractis, panis offertur, & vinum, & aqua, & præpoſitus itidem, quantum pro virili ſua poteſt, preces & gratiarum actiones fundit, & populus fauſte acclamat, dicens, Amen: & diſtributio communicatioque fit eorum in quibus gratiæ ſunt actæ cuique præſenti, abſentibus autem per Diaconos mittitur. Cæterum qui copioſiores ſunt & volunt, pro arbitrio quiſque ſuo, quod viſum eſt contribuunt, & quod ita colligitur, apud præpoſitum deponitur, atque ille inde opitulatur pupillis, & viduis, & iis qui propter morbum aut aliquam aliam cauſam egent, quique in vinculis ſunt, & peregre advenientibus hoſpitibus, atque in univerſum omnium indigentium curator eſt. Solis autem die communiter omnes conventum agimus quoniam is primus dies eſt quo Deus, tenebris & materia verſa, mundum effecit; & Jeſus Chriſtus ſervator noſter eo ipſo die a mortuis reſurrexit. Pridie enim Saturni diei in crucem actus eſt, & poſtridie ejuſdem, qui ſolis eſt dies, apoſtolis

&

σεως ποιεῖται. ἔπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες, καὶ εὐχὰς πέμπομεν· καί, ὡς προέφημεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς, ἄρτος προσφέρεται, καὶ οἶνος, καὶ ὕδωρ· καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῷ, ἀναπέμπει, καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων τὸ ἀμήν· καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἑκάστῳ γίνεται, καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ διακόνων πέμπεται. Οἱ εὐ-
ποροῦντες δὲ καὶ βουλόμενοι, κατὰ προαί- 99
ρεσιν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ὃ βούλεται δίδωσι, καὶ τὸ συλλεγόμενον παρὰ τῷ προεστῶτι ἀποτίθεται, καὶ αὐτὸς ἐπικουρεῖ ὀρφανοῖς τε καὶ χήραις, καὶ τοῖς διὰ νόσον ἢ δι' ἄλλην αἰτίαν λειπομένοις, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς οὖσι, καὶ τοῖς παρεπιδήμοις οὖσι ξένοις, καὶ ἁπλῶς πᾶσι τοῖς ἐν χρείᾳ οὖσι κηδεμὼν γίνεται. τὴν δὲ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα ἐπειδὴ πρώτη ἐστὶν ἡμέρα, ἐν ᾗ ὁ Θεὸς, τὸ σκότος καὶ τὴν ὕλην τρέψας, κόσμον ἐποίησε, καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἡμέτερος σωτὴρ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη. τῇ γὰρ πρὸ τῆς κρονικῆς ἐσταύρωσαν αὐτὸν, καὶ τῇ μετὰ τὴν κρονικήν, ἥτις ἐστὶν ἡλίου ἡμέρα, φανεὶς τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ

καὶ

NOTÆ.

4 & ſeqq. ἄρτος προσφέρεται &c] Ritum *primæ* poſt baptiſmum *communionis*, uti Hieronymus alicubi vocat, hactenus deſcripſerat; jam vero breviter oſtendere pergit, eundem omnis ſacrificii euchariſtici ordinem fuiſſe. Grabe.

27, 8. Τῇ γὰρ πρὸ τῆς κρονικῆς.] Grabius ad hæc verba exſcripſit hanc egregiam obſervationem Halloixii. *Cur diem Veneris, inquies, non uſurpavit, verum uſus circumlocutione appellavit diem quæ eſt pridie Saturni, cum unum ſit æque gentile nomen quam alterum? Reſpondeo S. Juſtinum, ut Chriſtianæ caſtimoniæ eximium amatorem ac propugnatorem, adeo abhorruiſſe a Venere, ut ne ipſum quidem nomen (niſi ſi neceſſario in falſorum deorum refutatione uſurpandum foret) in os admitteret, in aures etiam difficillime. Hinc pro die Veneris dixit pridie Saturni.* Hæc Halloixius, quæ religio mihi fuit omittere, cum Juſtini cauſa, ad cujus laudem pertinere arbitrabar, ut ne hæc ejus tam ſancta tamque virginalis caſtitatis cura ſilentio præteriretur, tum etiam lectorum gratia, quorum non admodum multos puto eſſe eo ingenii acumine præditos ut proprio marte aliquid hic tanti myſterii olfacere potuiſſent. Reliquam turbam obtuſiorem oro ut mecum gratias agant, omniaque bona comprecentur, ſagaciſſimo Halloixio, vel potius Ludovieo de la Cerda, a quo hoc ſuffuratus eſt; ita nihil ſatis tutum a furibus eſſe poteſt.

13. Ατε-

καὶ μαθηταῖς ἐδίδαξε ταῦτα, ἅπερ εἰς ἐπίσκεψιν καὶ ὑμῖν ἀνεδώκαμεν. καὶ εἰ μὲν δοκεῖ ὑμῖν λόγου καὶ ἀληθείας ἔχεσθαι, τιμήσατε αὐτά· εἰ δὲ λῆρος ὑμῖν δοκεῖ, ὡς ληρωδῶν πραγμάτων καταφρονήσατε, καὶ μή, ὡς κατ᾽ ἐχθρῶν, κατὰ τῶν μηδὲν ἀδικούντων θάνατον ὁρίζετε. προλέγομεν γὰρ ὑμῖν ὅτι οὐκ ἐκφεύξεσθε τὴν ἐσομένην τοῦ Θεοῦ κρίσιν, ἐὰν ἐπιμένητε τῇ ἀδικίᾳ, καὶ ἡμεῖς ἐπιβοήσομεν· Ὁ φίλον τῷ Θεῷ, τοῦτο γενέσθω. Καὶ ἐξ ἀποστολῆς δὲ τοῦ μεγίστου καὶ ἐπιφανεστάτου Καίσαρος Ἀδριανοῦ, τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ἔχοντες ἀπαιτεῖν ὑμᾶς, καθὰ ἠξιώσαμεν, κελεῦσαι τὰς κρίσεις γενέσθαι· οὐκ ἐκ τοῦ κεκρίσθαι τοῦτο ὑπὸ Ἀδριανοῦ μᾶλλον ἠξιώσαμεν, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ἐπίστασθαι δίκαια ἀξιοῦν, τὴν προσφώνησιν καὶ ἐξήγησιν πεποιήμεθα. ὑπετάξαμεν δὲ καὶ τῆς ἐπιστολῆς Ἀδριανοῦ τὸ ἀντίγραφον, ἵνα καὶ κατὰ τοῦτο ἀληθεύειν ἡμᾶς γνωρίζητε. καὶ ἔστι τὸ ἀντίγραφον τοῦτο.

& diſcipulis ſuis apparuit, atque ea docuit, quæ etiam apud vos, ut inſpiceretis, retulimus. Ac ſi quidem vobis rationi & veritati conſentanea eſſe videntur, in pretio ea habete: ſin nugæ videntur, ut nugas contemnite; neque ita contra eos qui nihil per injuriam iniqui admiſerunt, perinde atque adverſus hoſtes, ſupplicium capitis ſtatuite. Illud enim vobis prædicimus, vos minime evaſuros eſſe futurum judicium Dei, ſi in hac iniquitate perduraveritis. Et nos acclamabimus: Quod Deo placitum eſt, id fiat. Ac nos quidem cum ex epiſtola maximi & illuſtriſſimi Cæſaris Adriani, parentis veſtri, flagitare a vobis poſſemus, ut, quemadmodum petivimus, judicia fieri juberetis; non tamen tam hoc, eo quod ita ab Adriano conſtitutum ſit, petere, quam, propterea quod juſta nos petere ſciamus, hac oratione rerumque noſtrarum expoſitione uti, viſum eſt. Epiſtolæ autem Adriani exemplum ſubjunximus, ut in eo quoque verum nos dicere intelligatis. Exemplum id ita habet.

ΑΔΡΙ- ADRI-

13. Ἀποστολῆς. Euſeb. ἐπιστολῆς. 17. Γενέσθαι. Euſ. ed. Valeſ. γίνεσθαι. Sed Niceph. & Euſ. ed. R. Steph. γενέσθαι. 17—21. οὐκ ἐκ τοῦ —— πεποιήμεθα. Euſ. τοῦτο οὐχ ὡς ὑπὸ Ἀδριανοῦ κελευσθὲν μᾶλλον ἠξιώσαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐπίστασθαι δικαίαν ἀξιοῦν τὴν προσφώνησιν. 23. Ἀντίγραφον. Niceph. ἀντίτυπον. Ib. Καὶ κατὰ τοῦτο. Euſ. καὶ τοῦτο. Niceph. κἀν τούτῳ. 24, 5. Καὶ ἔστι τὸ ἀντίγραφον τοῦτο. Euſ. καὶ ἔστι τόδε.

N O T Æ.

13. Ἀποστολῆς.] Ἐπιστολῆς, ſicuti paolo poſt, legendum notant Perion. & Sylburg. Sed quid ſi ἀποστολὴ epiſtolam denotet? perinde ut ἀπόστολος apud Juriſconſultos hanc habet ſignificationem, quorum loca Moynius notavit ad epiſtolam Barnabæ pag. 7. Grabe. Omnino legendum ἐπιστολῆς, atque ita Euſebius. Decepit bonum Grabium Moynius; apoſtoli enim apud juriſconſultos non ſunt quodvis genus epiſtolarum, ſed literæ duntaxat dimiſſoriæ, literæ ſcilicet ab eo judice a quo appellatum eſt ad eum qui appellatur datæ, quo de appellatione & cauſa certior fiat.

24, 5. Καὶ ἔστι τὸ ἀντίγραφον τοῦτο.] Euſeb. IV. 8. Ἔτι δ᾽ ὁ αὐτὸς ἱστορεῖ δεξάμενον τὸν Ἀδριανὸν παρὰ Σερεννίου Γρανιανοῦ λαμπροτάτου ἡγουμένου γράμματα ὑπὲρ Χριστιανῶν, περιέχοντα ὡς οὐ δίκαιον εἴη ἐπὶ μηδενὶ ἐγκλήματι βοαῖς δήμου χαριζομένους ἀκρίτως κτείνειν αὐτούς, ἀντιγράψαι Μινουκίῳ Φουνδάνῳ ἀνθυπάτῳ τῆς Ἀσίας, προστάττοντα μηδένα κτείνειν ἄνευ ἐγκλήματος καὶ εὐλόγου κατηγορίας· καὶ τῆς ἐπιστολῆς δὲ ἀντίγραφον παρατέθειται, τὴν Ῥωμαϊκὴν φωνὴν ὡς εἶχε διαφυλάξας. προλέγει δὲ αὐτῆς ταῦτα· Καὶ ἐξ ἐπιστολῆς δὲ &c. Τούτοις ὁ μὲν δηλωθεὶς ἀνὴρ αὐτὴν παρατέθειται τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀντιγραφήν, ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ Ἑλληνικὸν κατὰ δύναμιν αὐτὴν μετειλήφαμεν, ἔχουσαν ὧδε. Meminit hujus reſcripti Melito apud eundem Euſeb. IV. 26. p. 120.

3. Σερη-

ADRIANI PRO CHRISTIANIS RESCRIPTUM.

Minucio Fundano. Literas a Serenio Graniano, viro clariſſimo, cui tu ſucceſſiſti, ad me datas accepi. Non videtur mihi hæc res, quin de ea diſquiratur, prætermittenda eſſe, ne homines turbentur, & calumniatoribus materia fraudulenter agendi præbeatur. Quod ſi provinciales perſequutiones adverſus Chriſtianos proceſſu legitimo, ut & illi pro tribunali reſpondeant, obtinere poſſunt, hac una inſiſtant via, & non petitionibus atque vociferationibus ſolis. Multo enim magis convenit, ſi quis accuſare velit, de eo te cognoſcere. Itaque ſi quis eos detulerit, atque probaverit contra leges quidquam commiſiſſe, tu pro delicti qualitate ita ſententiam adverſus eos feres, ut mehercules qui calumniæ cauſa hoc intenderit, pro maleficii gravitate in eum modis omnibus animadvertendum cures.

ANTO-

ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΥΠΕΡ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Μινυκίῳ Φυνδανῷ. Ἐπιστολὴν ἐδεξάμην γραφεῖσάν μοι ἀπὸ Σερηνίου Γρανιανοῦ λαμπροτάτου ἀνδρὸς, ὅντινά συ διεδέξω. οὐ δοκεῖ οὖν μοι τὸ πρᾶγμα ἀζήτητον καταλιπεῖν, ἵνα μή τε οἱ ἄνθρωποι ταράττωνται, καὶ τοῖς συκοφάνταις χορηγία κακουργίας παρασχεθῇ. ἂν οὖν σαφῶς εἰς ταύτην τὴν ἀξίωσιν οἱ ἐπαρχιῶται δύνωνται διϊσχυρίζεσθαι κατὰ τῶν χριστιανῶν, ὡς καὶ πρὸ βήματος ἀποκρίνεσθαι, ἐπὶ τοῦτο μόνον τραπῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἀξιώσεσιν, οὐδὲ μόναις βοαῖς. πολλῷ γὰρ μᾶλλον προσῆκεν, εἴ τις κατηγορεῖν βούλοιτο, τοῦτό σε διαγινώσκειν. εἴ τις οὖν κατηγορεῖ, καὶ δείκνυσί τι παρὰ τοὺς νόμους πράττοντας, οὕτως διόριζε κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἁμαρτήματος· ὡς μὰ τὸν Ἡρακλέα εἴ τις συκοφαντίας χάριν τοῦτο προτείνοι, διαλάμβανε ὑπὲρ τῆς δεινότητος, καὶ φρόντιζε ὅπως ἂν ἐκδικήσειας. 100

ΑΝΤΩ-

1. Μινυκίῳ Φυνδανῷ. Niceph. Ἀδριανὸς Καῖσαρ Μινυκίῳ Φυνδάνῳ. 3. Σερηνίου. Euſ. & Niceph. Σερεννίου. Ib. Γρανιανοῦ. Niceph. Γρανιανοῦ. 4, 5. Ου δοκεῖ οὖν μοι. Euſ. & Niceph. οὐ δοκεῖ μοι οὖν. 8. Παρασχεθῇ. Niceph. μὴ παρασχεθῇ. 8, 9, 10. Ἂν οὖν —— δύνωνται. Euſ. οἱ οὖν δυνατοί. 11, 2. Ἀποκρίνεσθαι. Euſ. ed. Valeſ. & Niceph. ἀποκρίνασθαι. Euſ. ed. R. Steph. ἀποκρίνεσθαι. 17, 8. Δείκνυσί τι παρὰ τοὺς νόμους πράττοντας. Euſ. ed. R. Steph. δείκνυσι παρὰ τοὺς νόμους πράττοντας. 18. Διόριζε. Euſ. & Niceph. ὅριζε. 22. Φρόντιζε ὅπως. Niceph. φρόντιζε οὕτως, ὅπως.

N O T Æ.

3. *Σερηνίου Γρανιανοῦ.*] Euſebius hunc Serennium Granianum vocat, Hieronymus io Chronico, & ex eo Proſper, Serenum Granium, Zonaras Herennium Graniaoum. Neque magis inter criticos convenit, quam inter librarios. Scaligero Serenus Graonianus verum hominis nomen viſum eſt, Reineſius Zonaræ ſcripturam defendit, Kortholtus Serenum Granianum vocandum putat. Nos ut in re incerta & in primis gravi nihil temere ſtatuendum exiſtimamus.

13, 4. *Οὐκ ἀξιώσεσιν, οὐδὲ μόναις βοαῖς.*] Intelligit acclamationes illas, quæ a populo fieri ſolebant in theatris, *Chriſtianos ad leonem*, ut teſtatur Tertullianus. Interdumque eveniebat, ut proconſules & præſides tumultuoſis hujuſmodi acclamationibus, licet inviti, cedere cogerentur. Quare merito imperator Hadrianus monet Fundanum proconſulem, ne hujuſmodi poſtulationibus ad perſecutionem ac cædes Chriſtianorum ſeſe adduci patiatur. Porro vetus hæc fuit conſuetudo in imperio Romano, ut plebs tum in urbe tum io provinciis, quoties ad publica ſpectacula convenerat, quidquid libitum erat, vel a præſide, vel ab imperatore, junctis vocibus poſtularet. Cujus rei ſexcenta occurrunt exempla apud Auguſtæ hiſtoriæ ſcriptores. VALES. ad Euſeb. lib. IV. cap. 9. GRABE.

1. Αὐτο-

ΑΝΤΩΝΙΝΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Τίτος Αἴλιος Ἀδριανὸς Ἀντωνῖνος Σεβαστὸς Εὐσεβὴς, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας ὕπατος τὸ δ΄. πατὴρ πατρίδος τὸ κα΄. τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας χαίρειν. Ἐγὼ ᾤμην ὅτι καὶ τοὺς Θεοὺς ἐπιμελεῖς ἔσεσθαι μὴ λανθάνειν τοὺς τοιούτους· πολὺ γὰρ μᾶλλον ἐκείνους κολάσοιεν, εἴπερ δύναιντο, τοὺς μὴ βουλομένους αὐτοῖς προσκυνεῖν, οἷς ταραχὴν ὑμεῖς ἐμβάλλετε, καὶ τὴν γνώμην αὐτῶν ἥνπερ ἔχουσιν ὡς ἀθέων κατηγορεῖτε, καὶ ἕτερά τινα ἐμβάλλετε, ἅτινα οὐ δυνάμεθα ἀποδεῖξαι. εἴη δ᾽ ἂν ἐκείνοις χρήσιμον τὸ δοκεῖν ἐπὶ τῷ κατηγορουμένῳ τεθνάναι, καὶ νικῶσιν ὑμᾶς

προϊ-

ANTONINI EPISTOLA AD COMMUNE ASIÆ.

IMperator Cæſar Titus Ælius Adrianus Antoninus Auguſtus Pius, Pontifex Maximus, Tribun. poteſt. XV. Conſ. III. Pater patriæ, Communi Aſiæ ſalutem. Equidem putarim Diis quoque ipſis curæ eſſe, ne hujuſmodi homines lateant. Multo enim magis illi, ſi quidem poſſint, vindicaverint in eos qui adorare ipſos nolunt; quos vos vexatis, & ſententiam eorum veluti impiorum accuſatis, & alia quædam objicitis crimina, quæ probare non poteſtis. Commodius ſane illis fuerit, ſi ob id videantur, de quo accuſantur, mortem oppetere; & vincunt illi vos, ſuas ipſorum animas

potius

1 & ſeqq. Euſeb. E.H. IV. 13. ed. Valeſ. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος Σεβαστὸς, Ἀρμένιος, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ πέμπτον καὶ δέκατον, ὕπατος τὸ τρίτον, τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας χαίρειν. Ἐγὼ μὲν οἶδα ὅτι καὶ τοῖς Θεοῖς ἐπιμελές ἐστι, μὴ λανθάνειν τοὺς τοιούτους· πολὺ γὰρ μᾶλλον ἐκεῖνοι κολάσαιεν ἂν τοὺς μὴ βουλομένους αὐτοὺς προσκυνεῖν (Chronicon Paſchale, κολάσειεν αὐτοὺς μὴ βουλομένους αὐτοῖς προσκυνεῖν) ἢ ὑμεῖς· οὓς εἰς ταραχὴν ἐμβάλλετε, βεβαιοῦντες τὴν γνώμην αὐτῶν ἥνπερ ἔχουσιν, ὡς ἀθέων κατηγοροῦντες. (Chron. Paſch. οὓς εἰς ταραχὴν ἐμβάλλοντες βεβαιοῦτε τὴν γνώμην αὐτῶν, ἥνπερ ἔχουσιν, ὡς ἀθέων κατηγοροῦντες. Nicephorus, οὓς εἰς ταραχὴν ἐμβάλλετε· βεβαιοῦντες τὴν γνώμην αὐτῶν ἥνπερ ἔχουσι περὶ ὑμῶν ὡς ἀθέων κατηγοροῦντες.) εἴη δ᾽ ἂν κἀκείνοις αἱρετὸν, (Chron. Paſch. ἀρεστὸν) τὸ δοκεῖν κατηγορουμένοις (Euſeb. ed. R. Steph. & Chron. Paſch. & Niceph. κατηγορουμένους) τεθνάναι μᾶλλον ἢ ζῆν ὑπὲρ

τοῦ

N O T Æ.

1, 2, 3. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Τίτος Αἴλιος Ἀδριανὸς Σεβαστὸς Εὐσεβής.] Euſebius horum vice habet Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος Σεβαστὸς Ἀρμένιος. Unde magna orta eſt controverſia inter viros doctos de vero ſcriptore hujus epiſtolæ. Petrus Halloix, Guilielmus Cave, aliique, Pii eſſe contendunt: Valeſius, Grabius, Huetius, & maxima pars eruditorum, a Marco ſcriptam eſſe putant. Neque minus diſputatum eſt de titulis imperatoriis & numeris quos adjunctos habent. Tot viros doctos & graves ludos fecit unus, idemque non vaferrimus, nebulo, qui hoc reſcriptum confinxit. Extat autem ejus exemplum apud Euſebium IV. 13. haud paulo ſanius hoc noſtro tum aliis in rebus tum etiam quod in noſtro adjecta quædam ſint a ſecundo aliquo nebulone, cui non videbatur imperator antea ſatis Chriſtiane loqui. Id nos deſcripſimus, additis lectionibus variantibus quas ſuppeditavit Chronicon Paſchale: emendatione autem noſtra dignum non cenſuimus figmentum ineptum & puerile. Eademque de cauſa ſequentem quoque epiſtolam, licet mendis non minus, immo multo etiam magis, ſcatentem, intactam prætерimus. Magis erant operæ ſuæ prodigi viri magni Scaliger & Salmaſius, qui partem ejus non parvam emendare atque illuſtrare conari non dedignati ſunt, hic in Not. ad H. A. p. 95, 6. ille in Animadv. in Euſeb. p. 223, 4. Quorum ego diligentiam, ſeu potius patientiam, laudare mallem quam imitari.

potius projicientes, quam ut obſequentes quod poſtulatis faciant. De terræ motibus autem, qui vel ante fuere vel adhuc fiunt, non iniquum nobis viſum eſt vos admonere, qui animos, dum fiunt, deſpondetis, res illorum cum veſtris comparantibus: quoniam longe illi ſunt, quam vos, erga Deum liberiores atque fidentiores. Ac vos quidem ignorare videmini per id tempus Deos, & ſacrorum obliviſcimini, & cultum Dei non tenetis. Quocirca & illum colentibus æmulatione invidetis, & ad mortem uſque eos perſequimini. De his hominibus & alii quidam provinciarum rectores, diviniſſimo patri meo ſcripſerunt; quibus ille reſcripſit, nihil moleſtiæ faceſſendum eſſe talibus viris, niſi quid adverſus Imperium Romanum moliti eſſe deprehenderentur. Quin & ad me multi de eis literas dederunt, quibus de patris mei ſententia reſpondi. Si quis autem actionem adverſus quempiam ejuſmodi habens, deferat illum duntaxat ut hujuſcemodi hominem, delatus quidem a crimine abſolvatur, etiamſi talis eſſe appareat; ipſe autem delator judicio pœnas pendat.

περιϊέμενοι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, εἴπερ πειθόμενοι οἷς ἀξιοῦτε πράσσειν αὐτούς. περὶ δὲ τῶν σεισμῶν τῶν γεγονότων καὶ τῶν γινομένων οὐκ εἰκὸς ὑπομνῆσαι ὑμᾶς, ἀθυμοῦντας ὅταν περ ὦσι, παραβάλλοντες τὰ ὑμέτερα πρὸς τὰ ἐκείνων, ὅτι εὐπαρρησιαστότεροι ὑμῶν γίνονται πρὸς τὸν Θεόν. καὶ ὑμεῖς μὲν ἀγνοεῖν δοκεῖτε παρ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον τοὺς Θεοὺς, καὶ τῶν ἱερῶν ἀμελεῖτε, θρησκείαν δὲ τὴν περὶ τὸν Θεὸν οὐκ ἐπίσασθε, ὅθεν καὶ τοὺς θρησκεύοντας ἐζηλώκατε καὶ διώκετε ἕως θανάτου. ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἤδη ἄλλοι τινὲς τῶν περὶ τὰς ἐπαρχίας ἡγεμόνων τῷ θειοτάτῳ μου πατρὶ ἔγραψαν, οἷς καὶ ἀντέγραψε μηδὲν ὀχλεῖν τοῖς τοιούτοις, εἰ μὴ φαίνοιντό τι ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν Ῥωμαίων ἐγχειροῦντες. καὶ ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν τοιούτων πολλοὶ ἐσήμαναν, οἷς δὴ καὶ ἀντέγραψα τῇ τοῦ πατρός μου κατακολουθῶν γνώμῃ. εἰ δέ τις ἔχει πρός τινα τῶν τοιούτων πρᾶγμα καταφέρειν ὡς τοιούτου, ἐκεῖνος ὁ καταφερόμενος ἀπολελύσθω τοῦ ἐγκλήματος, κἂν φαίνηται τοιοῦτος ὤν· ἐκεῖνος δὲ ὁ καταφέρων, ἔνοχος ἔσται τῇ δίκῃ. 101

MAR- MAP-

τοῦ οἰκείου Θεοῦ. ὅθεν καὶ νικῶσι, προϊέμενοι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἤπερ πειθόμενοι (Chron. Paſch. πεπόνθασιν) οἷς ἀξιοῦτε πράττειν αὐτούς. περὶ δὲ τῶν σεισμῶν τῶν γεγονότων (Chron. Paſch γινομένων) καὶ γινομένων, οὐκ ἄτοπον (Chron. Paſch. ἄπεπον) ὑμᾶς ὑπομνῆσαι, ἀθυμοῦντας μὲν ὅταν περ ὦσι, (Chron. Paſch. ὅτι περ ὦσιν) παραβάλλοντας δὲ τὰ ὑμέτερα πρὸς τὰ ἐκείνων. οἱ μὲν οὖν (Chron. Paſch οἱ μὲν) εὐπαρρησιαστότεροι γίνονται πρὸς τὸν Θεόν· ὑμεῖς δὲ παρὰ πάντα τὸν χρόνον καθ' ὃν ἀγνοεῖν δοκεῖτε, τῶν τε Θεῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀμελεῖτε, καὶ τῆς θρησκείας τῆς περὶ τὸν ἀθάνατον· ὃν δὴ τοὺς χριστιανοὺς θρησκεύοντας ἐλαύνετε καὶ διώκετε ἕως θανάτου. (Chron. Paſch. ὑμεῖς δὲ παρὰ πάντα τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἀγνοεῖν δοκεῖτε τῶν Θεῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν ἀμελεῖτε. θρησκείαν δὲ περὶ τὸν Θεὸν οὐκ ἐπίσασθε, ὅθεν καὶ τοὺς θρησκεύοντας ἐζηλώκατε, ὅθεν καὶ τοὺς χριστιανοὺς θρησκεύοντας ἐλαύνετε καὶ διώκετε ἕως θανάτου.) ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων ἤδη καὶ πολλοὶ τῶν περὶ τὰς ἐπαρχίας ἡγεμόνων καὶ τῷ θειοτάτῳ ἡμῶν ἔγραψαν πατρί· οἷς καὶ ἀντέγραψε μηδὲν ἐνοχλεῖν (Chron. Paſch. ὀχλεῖν) τοῖς τοιούτοις, εἰ μὴ φαίνοιντό τι (Euſeb. ed. R. Steph. & Niceph. ἐμφαίνοιντό τι. Chron. Paſch. εἰ μὴ ἂν φαίνοιντό τι) περὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἐγχειροῦντες. καὶ ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν τοιούτων πολλοὶ ἐσήμαναν· οἷς δὴ (Chron. Paſch. δὲ) καὶ ἀντέγραψα (Chron. Paſch. προσέγραψα) κατακολουθῶν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ· (Chron. Paſch. τῇ τοῦ πατρός μου γνώμῃ) εἰ δέ τις ἐπιμένοι τινὰ τῶν τοιούτων εἰς πράγματα φέρων ὡς δὴ τοιοῦτον, (Chron. Paſch. ὡς τοιοῦτον ὄντα) ἐκεῖνος ὁ καταφερόμενος ἀπολελύσθω τοῦ ἐγκλήματος, καὶ ἐὰν φαίνηται τοιοῦτος ὤν· ὁ δὲ καταφέρων, ἔνοχος ἔσται δίκης.

ΜΑΡΚΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν

ΣΥΓΚΛΗΤΟΝ,

Ἐν ᾗ μαρτυρεῖ χριστιανοὺς αἰτίους γεγενῆσθαι τῆς νίκης αὐτῶν.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος, Γερμανικὸς, Παρθικὸς, Σαρματικὸς, δήμῳ Ῥωμαίων καὶ τῇ ἱερᾷ συγκλήτῳ χαίρειν. Φανερὰ ὑμῖν ἐποίησα τὰ τοῦ ἐμοῦ σκοποῦ μεγέθη, ὁποῖα ἐν τῇ Γερμανίᾳ ἐκ περιστάσεως διὰ περιβολῆς ἐπακολουθήματα ἐποίησα ἐν τῇ μεθορείᾳ καμὼν καὶ παθῶν, ἐν κοτίνῳ καταλαμβανομένου μου ὑπὸ δρακόντων ἑβδομήκοντα τεσσάρων ἀπὸ μιλίων ἐννέα. γενομένων δὲ αὐτῶν ἐγγὺς ἡμῶν, ἐξπλωρατόρες ἐμήνυσαν ἡμῖν, καὶ Πομπηϊανὸς ὁ ἡμέτερος πολέμαρχος ἐδήλωσεν ἡμῖν ἅτινα εἴδομεν· καταλαμβανόμενος δὲ ἤμην ἐν μεγέθει πλήθους ἀμίκτου, καὶ στρατευμάτων λεγεῶνος πρίμας δεκάτης γεμιναφρεντησία μίγμα κατηριθμημένον πλήθη παρεῖναι παμμίκτου ὄχλου χιλιάδων ἐνακοσίων ἑβδομηκονταεπτά. ἐξετάσας οὖν ἐμαυτὸν καὶ τὸ πλῆθος τὸ ἐμὸν πρὸς τὸ μέγεθος τῶν βαρβάρων καὶ πολεμίων, κατέδραμον εἰς τὸ θεοῖς εὔχεσθαι πατρῴοις. ἀμελού-

MARCI IMPERATORIS

Epiſtola ad

SENATUM ROMANUM,

Qua teſtatur Chriſtianos victoriæ Romanorum cauſam fuiſſe.

IMperator Cæſar Marcus Aurelius Antoninus, Germanicus, Parthicus, Sarmaticus, populo Romano & ſacro ſenatui ſalutem. De magnitudine conſilii inſtitutique mei vos certiores feci. Supra modum conſequutæ ſunt in Germania ærumnæ graves, ad confinium periclitantibus laborantibuſque & a ſeptuagintaquatuor draconibus nono miliario oppreſſis nobis in Cotino. Qui cum non longe abeſſent, exploratores id nobis indicarunt, & itidem Pompeianus copiarum noſtrarum militarium præfectus ea ſignificavit quæ primus nobis cognita erant. Oppreſſus autem eram ab ingenti multitudine, cum mecum eſſent copiæ delectæ legionis primæ, decimæ, geminæ, ferentariorum, miſtæ. Cum ergo renunciatum eſſet, exercitum ex omni turba conferta noningentorum ſeptuaginta ſeptem millium adeſſe; ipſe quoque vires meas inquirens, & copiarum numerum iniens, & cum multitudine barbarorum atque hoſtium conferens, ad rem divinam Diis patriis per preces faciendam decurri. Sed

NOTÆ.

9. Καμὼν καὶ σπαθῶν.] Sylburgius hæc verba corrupta quaſi populorum nomina accipit, ac reponi vult Κουάδων καὶ Σαρματῶν. Quam conjecturam variis Ammiani Marcellini, Julii Capitolini, aliorumque, qui bellum contra Quados & Sarmatas referunt, verbis probare conatus eſt. Sed cum Lango & Scaligero καμὼν καὶ παθὼν legere malo. GRABE.

9. Ἐν κοτίνῳ.] Ἐν Καρνούντῳ legere amat Scaliger in Animadv. ad Euſeb. An. MMCLXXXIX. GRABE. Oppidum quod vult Scaliger rectius, niſi fallor, appellatur Καρνοῦντον, *Carnuntum*.

25. Πατρῴοις.] *R. Steph.* aliam, neſcio unde, notavit lectionem, πατρίοις. GRABE.

18, 9. Υπὲρ

Sed ab iis neglectus, & vires meas in anguſtum redigi cernens evocavi eos qui apud nos Chriſtiani dicuntur, ac per inquiſitionem magnum eorum inveni numerum, acriuſque in eos infremui. Quod quidem minime factum oportuit propter eam quam in illis poſtea comperi eſſe virtutem: unde illi pugnam, non autem a telorum armorumque expeditione, neque a tubarum claſſico exordiuntur, quod ingratum & inimicum hoc eis ſit propter Deum quem in conſcientia gerunt. Quapropter æquum eſt, quos Ἀθέους & a Diis alienos eſſe ſuſpicati ſumus, ut eos norimus Deum in conſcientia, ſuapte ſponte illapſum, atque ibi incluſum, habere. Nam projicientes ſe in terram, non pro me tantum, ſed & pro exercitu qui tum ibi aderat univerſo precati ſunt, ita ut ſolatio nobis eſſent in præſenti fame & ſiti. In quintum enim jam diem aquam, quod ea defeciſſet, non ceperamus; nam in meditullio Germaniæ, & in finibus hoſtium eramus. Simulatque vero illi in terram ſunt provoluti, & Deum precatione invocarunt quem ego ignorabam, confeſtim aqua de cœlo eſt conſequuta, ad nos illa quidem frigidiſſima, in Romanorum vero imminentes hoſtes grando ignea. Sed & cum oratione ipſa illico præſentia Dei affuit, tanquam inſuperabilis & invicti. Inde igitur incipientes, permittemus hiſce eſſe Chriſtianis; ut ne id genus armorum adverſus nos (precibus) illi ntentes, voti compotes fiant. Quocirca conſulens ſtatuo, ne hominem hujuſmodi, quod videlicet

μένος δὲ ὑπ' αὐτῶν, καὶ τὴν στενοχωρίαν μου θεωρήσας τῆς δυνάμεως, παρεκάλεσα τοὺς παρ' ἡμῖν λεγομένους χριστιανούς· καὶ ἐπερωτήσας, εὗρον πλῆθος καὶ μέγεθος αὐτῶν, καὶ ἐμβριμησάμενος εἰς αὐτοὺς, ὅπερ οὐκ ἔπρεπε διὰ τὸ ὕστερον ἐπεγνωκέναι με τὴν δύναμιν αὐτῶν, ὅθεν ἀρξάμενοι οὐ βελῶν παραρτήσιν, οὔτε ὅπλων, οὔτε σαλπίγγων, διὰ τὸ ἐχθρὸν εἶναι τὸ τοιοῦτο αὐτοῖς διὰ τὸν Θεὸν ὃν φοροῦσι κατὰ συνείδησιν. εἰκὸς οὖν ἐστιν, οὓς ὑπολαμβάνομεν ἀθέους εἶναι, Θεὸν ἔχουσιν αὐτόματον ἐν τῇ συνειδήσει τετειχισμένον. ῥίψαντες γὰρ ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν γῆν, οὐχ ὑπὲρ ἐμοῦ μόνον ἐδεήθησαν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ παρόντος στρατεύματος, παρήγοροι γενέσθαι δίψης καὶ λιμοῦ τῆς παρούσης. πεμπταῖοι γὰρ ὕδωρ οὐκ εἰλήφαμεν διὰ τὸ μὴ παρεῖναι. ἦμεν γὰρ ἐν τῷ μεσομφάλῳ 102
τῆς Γερμανίας, καὶ τοῖς ὅροις αὐτῶν. ἅμα δὲ τῷ τούτους ῥίψαι ἐπὶ τὴν γῆν ἑαυτοὺς, καὶ εὔχεσθαι Θεῷ, ᾧ ἐγὼ ἠγνόουν, εὐθέως ὕδωρ ἠκολούθει οὐρανόθεν ἐπὶ μὲν ἡμᾶς ψυχρότατον, ἐπὶ δὲ τοὺς Ῥωμαίων ἐπιβούλους χάλαζα πυρώδης, ἀλλὰ καὶ εὐθὺ Θεοῦ παρουσίαν ἐν εὐχῇ γινομένην παραυτίκα, ὡς ἀνυπερβλήτου καὶ ἀκαταλύτου. αὐτόθεν οὖν ἀρξάμενοι, συγχωρήσωμεν τοῖς τοιούτοις εἶναι χριστιανοῖς, ἵνα μὴ καθ' ἡμῶν τι τοιοῦτον αἰτησάμενοι ὅπλον, ἐπιτύχωσι. τὸν δὲ τοιοῦτον συμβουλεύω διὰ τὸ τοιοῦ-

N O T Æ.

18, 9. Ὑπὲρ τοῦ παρόντος στρατεύματος.] Non inepte legeris *ὑπὲρ τοῦ παντὸς στρατεύματος, pro universo exercitu.* Sylburg.

τον εἶναι χριστιανὸν, μὴ ἐγκαλεῖσθαι. εἰ δὲ εὑρεθείη τις ἐγκαλῶν τῷ χριστιανῷ, ὅτι χριστιανός ἐστι, τὸν μὲν προσαγόμενον χριστιανὸν πρόδηλον εἶναι βούλομαι γίνεσθαι ὁμολογήσαντα τοῦτο, ἄλλο ἕτερον μηδὲν ἐγκαλούμενον, ἢ ὅτι χριστιανός ἐστι μόνον· τὸν προσάγοντα δὲ τοῦτον, ζῶντα καίεσθαι· τὸν δὲ χριστιανὸν ὁμολογήσαντα, καὶ συνασφαλισάμενον περὶ τοῦ τοιούτου, τὸν πεπιστευμένον τὴν ἐπαρχίαν εἰς μετάνοιαν καὶ ἀνελευθερίαν τὸν τοιοῦτον μὴ μετάγειν. ταῦτα δὲ καὶ τῆς συγκλήτου δόγματι κυρωθῆναι βούλομαι, καὶ κελεύω τοῦτό μου τὸ διάταγμα ἐν τῷ φόρῳ τοῦ Τραϊανοῦ προτεθῆναι, πρὸς τὸ δύνασθαι ἀναγινώσκεσθαι· φροντίσει ὁ πραίφεκτος Βηράσιος Πολλίων εἰς τὰς πέριξ ἐπαρχίας πεμφθῆναι· πάντα δὲ τὸν βουλόμενον χρῆσθαι καὶ ἔχειν, μὴ κωλύεσθαι λαμβάνειν ἐκ τῶν προτεθέντων παρ' ἡμῶν.

licet Chriſtianus ſit, accuſare liceat. Si quis autem inveniatur Chriſtianum, propterea quod Chriſtianus ſit, deferre, delatum ipſum Chriſtianum qui hoc ſit profeſſus, nulloque alio crimine accuſatum, quam quod Chriſtianus ſit, manifeſte ſe pro eo gerere, delatorem vero ipſum vivum comburi volo. At Chriſtianum confeſſum, ac proinde eo nomine tutum atq; ſecurum, is cui provinciæ præfectura credita eſt, ad pœnitentiam ejuſmodi profeſſionis & ſtatum illiberalem non traducet. Hæc vero etiam ſenatuſconſulto confirmari volo: & conſtitutionem hanc meam in foro Trajani proponi jubeo, ut legi poſſit. Illam quoque in provincias quaſque mittendam curabit Veraſius Pollio præfectus. Quicunque autem hac uti, & habere exemplar ejus voluerit, ne recipere id ex eo quod a nobis propoſitum eſt, prohibeatur.

NOTÆ.

4, 5. Πρόδηλον εἶναι βούλομαι γίνεσθαι.] Γίνεσθαι redundat. SYLBURG.

18. Βηράσιος Πολλίων.] Pro Βηράσιος Briſſonius lib. 3. De formulis legit Βιτράσιος, *Vitraſius*, ut apud Ælium Lampridium vita Commodi eſt *Vitraſia Fauſtina*. SYLBURG.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ

ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ καὶ ΜΑΡΤΥΡΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ

ΥΠΕΡ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ

ΡΩΜΑΙΩΝ ΣΥΓΚΛΗΤΟΝ.

EJUSDEM

SANCTI *JUSTINI*

PHILOSOPHI & MARTYRIS

AD

SENATUM ROMANUM

PRO

CHRISTIANIS DEFENSIO.

QUÆ heri & nudiuſtertius in urbe veſtra, o Romani, ſub Urbico accidere, & quæ ubique locorum ſimiliter citra rationem omnem a præſidibus fiunt, neceſſitatem mihi impoſuere, ut pro nobis, qui eiſdem vobiſcum affectionibus perpeſſionibuſque obnoxii, & fratres (quamvis id ignoretis, & propter earum quæ habentur dignitatum ſplendorem nolitis) veſtri ſumus, orationem hanc componerem.

ΚΑΙ τὰ χθὲς δὲ καὶ πρώην ἐν τῇ πόλει ὑμῶν γινόμενα ἐπὶ Οὐρβίκου, ὦ Ῥωμαῖοι, καὶ τὰ πανταχοῦ ὁμοίως ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων ἀλόγως πραττόμενα, ἐξηνάγκασέ με ὑπὲρ ἡμῶν, ὁμοιοπαθῶν ὄντων, καὶ ἀδελφῶν, κἂν ἀγνοῆτε, καὶ μὴ θέλητε διὰ τὴν δόξαν τῶν νομιζομένων ἀξιωμάτων, τὴν τῶνδε τῶν λόγων σύναξιν ποιήσασθαι. 41

10. Τὴν τῶνδε τῶν λόγων σύναξιν.] Omnino aſſentior Sylburgio σύνταξιν reponenti, ut initium hujus Apologiæ reſpondeat clauſulæ τούσδε τοὺς λόγους συνετάξαμεν. Eadem phraſi alibi quoque uſus

σεσθαι. πανταχοῦ γὰρ ὃς ἂν σωφρονίζηται ὑπὸ πατρὸς, ἢ γείτονος, ἢ τέκνου, ἢ φίλου, ἢ ἀδελφοῦ, ἢ ἀνδρὸς, ἢ γυναικὸς κατ᾽ ἔλλειψιν, χωρὶς τῶν πεισθέντων τοὺς ἀδίκους καὶ ἀκολάστους ἐν αἰωνίῳ πυρὶ κολασθήσεσθαι, τοὺς δ᾽ ἐναρέτους καὶ ὁμοίως Χριστῷ βιώσαντας ἐν ἀπαθείᾳ συγγενέσθαι τῷ Θεῷ (λέγομεν δὲ τῶν γενομένων χριστιανῶν) διὰ τὸ δυσμετάθετον καὶ φιλήδονον καὶ δυσκίνητον πρὸς τὸ καλὸν ὁρμῆσαι * *
* * * * * *

ponerem. Ubique videlicet ad frugem bonam aliquis adducatur a patre, vel vicino, vel filio, vel amico, vel fratre, vel viro, vel uxore, ſi nemo præterea præſto ſit; eis duntaxat exceptis quibus eſt perſuaſum injuſtos & libidinoſos in igne æterno excruciatum iri, qui vero per virtutem ad exemplum Chriſti vitam egerint extra perpeſſionem & dolorem omnem cum Deo eſſe victuros (eos autem qui Chriſtiani ſunt dicimus) propter animorum pertinaciam & voluptatis ſtudium & quod ad honeſtatem conſectandam excitari prorſus nequeant. * *
* * * * * * *

Καὶ οἱ φαῦλοι δαίμονες ἐχθραίνοντες ἡμῖν, καὶ τοὺς τοιούτους δικαστὰς ἔχοντες ὑποχειρίους καὶ λατρεύοντας, ὡς οὖν ἄρχοντας δαιμονῶντας, φονεύειν ἡμᾶς παρασκευάζουσιν. ὅπως δὲ καὶ ἡ αἰτία τοῦ παντὸς γενομένου ἐπὶ Οὐρβίκου φανερὰ ὑμῖν γένηται, τὰ πεπραγμένα ἀπαγγελῶ.

Et maligni dæmones infenſi nobis atque hujuſmodi judices ſub ditione ſua habentes, ſibique ſub religionis nomine ſervientes, per eos ipſos tanquam dæmoniis agitatos principes occidi nos procurant. Ut autem cauſa tota quæ ſub Urbico eſt acta, manifeſta ſit; rem ipſam exponam.

Γυνή τις συνεβίου ἀνδρὶ ἀκολασταίνοντι, ἀκολασταίνουσα καὶ αὐτὴ πρότερον. ἐπεὶ δὲ τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα ἔγνω αὐτὴ, [ἐσωφρονίσθη, καὶ τὸν ἄνδρα ὁμοίως σωφρονεῖν πείθειν ἐπειρᾶτο; τὰ διδάγματα ἀνα-

Mulier quædam cum marito ſuo homine libidinoſo fuit, libidini & ipſa prius dedita: ubi autem doctrinam Chriſti perdidicit, cum ipſa continentem vitam eſt complexa, tum marito, ut idem quoque faceret, perſuadere conabatur, doctrinam refe-

27. Ἐπεὶ δέ. Euſeb. ἐπειδὴ δέ.

uſus eſt Juſtinus, ut——in Dial. cum Tryph. pag. 306. Τῶν γεγενημένων ἡμῖν λόγων ἁπάντων, ὡς δυνάμεις μου, σύνταξιν ποιήσομαι. Grabe.

8, 9. Συγγενέσθαι.] Perionius συγγενήσεσθαι mavult: ſed alibi quoque aoriſtum pro futuro uſurpat noſter. Sylburgius.

24—27. Ἐπεὶ δὲ τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα ἔγνω αὐτὴ, ἐσωφρονίσθη καὶ τὸν ἄνδρα ὁμοίως σωφρονεῖν πείθειν ἐπειρᾶτο.] Ita omnes edd. una R. Stephani excepta, qui codicem ſuum MS. ſecutus ita edidit, ἐπεὶ δὲ τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα ἔγνω αὐτὴ, παθήματος δὲ Χριστοῦ προσωνυμίαν ὁμολογοῦντα &c. præfixo tamen Euſebii loco unde hæc lacuna ſuppleri poſſet. Is enim forte fortuna integram hanc narrationem exſcripſerat, atque ab eo ſont quæ a verbo ἐσωφρονίσθη ad verbum χριστιανοῦ p.43. ed. Pariſ. hic inſerta habes. Fortaſſe autem hæc nondum ſatis ſana ſunt. Non nimis placet iſtud αὐτῇ. Euſebius omittit: verum id parum refert. Lego ſalvis omnibus literis ἐπεὶ δὲ τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα ἔγνω, αὐτὴ ἐσωφρονίσθη καὶ τὸν ἄνδρα ὁμοίως &c. Si cui autem aliter viſum fuerit, nos neque de accentibus, neque de ſpiritibus, neque de punctis cum quopiam pugnabimus.

17, 8. Εἰς

referens Chriſtianam, & futurum illum æternum ignem, qui eis qui incontinenter nec ad rationis normam vivunt, paratus eſt, denuntians. Ille vero in eiſdem libidinibus perſeverans, uxorem factis ſuis a ſe reddidit alienam. Illa namque impium eſſe judicans deinceps cum viro conſueſcere, qui præter naturæ legem & præter jus undecunque vias libidinis quæreret, diſcedere ab eo voluit. Ut vero illam propinqui pro auctoritate ſua ab eo conſilio ſunt dehortati, ſpemque ei fecerunt virum aliquando tandem in melius mutatum iri, vim ſibi inferens, manebat. Poſtquam vero maritus, Alexandriam profectus, graviora facere flagitia nuntiatus eſt, verita, ſi in conjugio maneret & eodem cum illo lecto eademque uteretur menſa, ne ſcelerum ejus & impietatis fieret particeps, miſſo repudio ab eo diſceſſit. Illius autem bonus vir, cum lætari debuiſſet, eam quæ licenter olim cum ſervis & mercenariis perpetraverat, ebrietate gaudens omnique vitioſitate, ea perpetrare deſtitiſſe, ipſique perſuadere voluiſſe, ut ab iis deſiſteret, a ſe, cum id ipſe

ἀναφέρουσα, τήν τε μέλλουσαν τοῖς
οὐ σωφρόνως καὶ μετὰ λόγου ὀρθοῦ βι-
οῦσιν ἔσεσθαι ἐν αἰωνίῳ πυρὶ κόλασιν
ἀπαγγέλλουσα. ὁ δὲ ταῖς αὐταῖς ἀ- 42
σελγείαις ἐπιμένων, ἀλλοτρίαν διὰ
τῶν πράξεων ἐποιεῖτο τὴν γαμετήν.
ἀσεβὲς γὰρ ἡγουμένη τὸ λοιπὸν ἡ γυ-
νὴ συγκατακλίνεσθαι ἀνδρὶ, παρὰ τὸν
τῆς φύσεως νόμον, καὶ παρὰ τὸ δί-
καιον, πόρους ἡδονῆς ἐκ παντὸς πει-
ρωμένῳ ποιεῖσθαι, τῆς συζυγίας χωρι-
σθῆναι ἐβουλήθη. καὶ ἐπεὶ ἐξεδυσω-
πεῖτο ὑπὸ τῶν αὐτῆς, ἔτι προσ-
μένειν συμβουλευόντων, ὡς εἰς ἐλ-
πίδα μεταβολῆς ἥξοντός ποτε τοῦ ἀν-
δρὸς, βιαζομένη ἑαυτὴν ἐπέμενεν·
ἐπειδὴ δὲ ὁ ταύτης ἀνὴρ εἰς τὴν Α-
λεξάνδρειαν πορευθεὶς, χαλεπώτερα
πράττειν ἀπηγγέλθη, ὅπως μὴ κοι-
νωνὸς τῶν ἀδικημάτων καὶ ἀσεβημά-
των γένηται μένουσα ἐν τῇ συζυγίᾳ,
καὶ ὁμοδίαιτος καὶ ὁμόκοιτος γινομένη,
τὸ λεγόμενον παρ' ἡμῖν ῥεπούδιον
δοῦσα, ἐχωρίσθη. ὁ δὲ καλὸς κἀ-
γαθὸς ταύτης ἀνὴρ, δέον αὐτὸν χαί-
ρειν ὅτι ἃ πάλαι μετὰ τῶν ὑπηρε-
τῶν καὶ τῶν μισθοφόρων εὐχερῶς ἔ-
πραττε, μέθαις χαίρουσα καὶ κακίᾳ
πάσῃ, τούτων μὲν τῶν πράξεων πέ-
παυται, καὶ αὐτὸν τὰ αὐτὰ παύσα-
σθαι πράττοντα ἐβούλετο, μὴ βουλο-
μένου

14, 5. Ἐλπίδα. Euſ. ed. R. S. ἐλπίδας.

17, 8. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.] Infamis fuit Alexandria deliciarum & voluptatum fama, quæ & proverbio locum dedit: *Deliciæ Alexandrinæ.* Qui igitur malus Romæ fuerat apud uxorem & inter conciveſ, vix aliud ab Alexandria expectari poterat, quin ibi abſentibus iis qui eum a turpitudine revocare aut remorari poſſent, ſolutior iret in præceps vitiorum. Meminit deliciarum Alexandrinarum Fabius Quintilianus lib. 1. Inſtit. Orat. cap. 3. in illa inſigni querela de negligenti parvulorum educatione: ——*Gaudemus ſi quid licentius dixerint, verba ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis, riſu & oſculo excipimus.* Halloix. p. 394, 5.

23. Τὸ λεγόμενον παρ' ἡμῖν ῥεπούδιον.] Ita quidem Euſebius: ſed omnino legendum cum H. Stephano, παρ' ὑμῖν. Neque ſatis mirari poſſum H. Valeſium, virum eruditione, diligentia, judicio minime vulgari, lectionem tam ineptam, quæque ex ipſis Juſtini editionibus tanto ante ejecta fuerat, in Euſebio ſuo intactam præteriiſſe.

27. Εὐχερῶς.] Εὐχερῶς retinere nihil vetat: ſi quis tamen αἰσχρῶς malit, per me licet. Sylburg.

8. Μετα

μὲν ἀπαλλαγείσης κατηγορίαν πεποίηται, λέγων αὐτὴν χριστιανὴν εἶναι. καὶ ἡ μὲν βιβλίδιόν σοι τῷ αὐτοκράτορι ἀναδέδωκε, πρότερον συγχωρηθῆναι αὐτῇ διοικήσασθαι τὰ ἑαυτῆς ἀξιοῦσα· ἔπειτα ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ κατηγορήματος, μετὰ τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῆς διοίκησιν. καὶ συνεχώρησας τοῦτο. ὁ δὲ ταύτης ποτὲ ἀνὴρ, πρὸς ἐκείνην μὲν μὴ δυνάμενος τανῦν ἔτι λέγειν, πρὸς Πτολεμαῖόν τινα, ὃν Ουρβίκιος ἐκολάσατο, διδάσκαλον ἐκείνης τῶν χριστιανῶν μαθημάτων γενόμενον, ἐτράπετο, διὰ τοῦδε τοῦ τρόπου. ἑκατόνταρχον εἰς δεσμὰ ἐμβαλόντα τὸν Πτολεμαῖον, φίλον αὐτῷ ὑπάρχοντα, ἔπεισε λαβέσθαι τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἀνερωτῆσαι εἰ αὐτὸ τοῦτο μόνον χριστιανός ἐστι. καὶ τὸν Πτολεμαῖον, φιλαλήθη ἀλλ' οὐκ ἀπατηλὸν οὐδὲ ψευδολόγον τὴν γνώμην ὄντα, ὁμολογήσαντα ἑαυτὸν εἶναι χριστιανὸν, ἐν δεσμοῖς γενέσθαι ὁ ἑκατόνταρχος πεποίηκε, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἐκολάσατο. τελευταῖον δὲ ὅτε ἐπὶ Ουρβίκιον ἦλθεν ὁ ἄνθρωπος,

ipſe facere nollet, digreſſam detulit, Chriſtianam eam eſſe affirmans. Et illa quidem libello tibi, imperator, dato petiit ſibi permitti ut rem familiarem ſuam primum conſtituere, ac deinde accuſationi reſpondere poſſet: idque tu illi conceſſiſti. Maritus autem, cum eam jam accuſare non poſſet, in Ptolemæum quendam, ab Urbico ſupplicio affectum, qui mulieri Chriſtianæ diſciplinæ præceptor fuerat, impetum ſuum vertit hoc modo. Centurioni, amico ſuo, a quo Ptolemæus in vincula conjectus eſt, perſuaſit, ut Ptolemæum arreptum hoc tantum interrogaret, an Chriſtianus eſſet. Et cum Ptolemæus, utpote veri amans, minimeque fraudulentus aut mendax, Chriſtianum ſe confeſſus eſſet, eum centurio vinculis mandavit & diu in carcere excruciavit. Poſtremo ubi ad Urbicum adductus eſt, id unum

8. Διοίκησιν. Euſeb. ed. R. S. διοίκησιν ὑπέσχετο.

7, 8. Μετὰ δὲ τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῆς διοίκησιν ὑπέσχετο.] In codice Regio & Mazarino deeſt verbum ὑπέσχετο: quod quidem abeſſe poteſt abſque ullo ſenſus damno. Certe Rufinus ac Nicephorus in Euſebianis quibus uſi ſunt exemplaribus hoc verbum non videntur reperiſſe. Nam Rufinus quidem ita vertit: *Illa quidem libellum tibi obtulit, Imperator, ut permitteretur ei rem familiarem ordinare: tum deinde reſponderet objectis.* Nicephorus vero Juſtini locum ita expreſſit: βιβλίον ἀναδοῦσα ἤτει πρότερον συγχωρηθῆναι τὰ κατ' αὐτὴν διοικήσασθαι· ἔπειτα περὶ ὧν κατηγόρητο ἀπολογίαν ποιῆσαι. Valesius. Annot. in Euſeb. IV. 17.

11, 2. Πτολεμαῖόν τινα.] Hujus Ptolemæi martyrium, una cum Lucio & quodam alio, cujus ignotum nomen, in Romanis Martyrologiis vetere & novo ad decimam nonam octobris, itemque in Uſuardo, Adone, & Beda reperitur. Halloix. p. 395.

12. Ουρβίκιος.] Hic Urbicius erat Præfectus urbis Romæ, cujus ſententia in Ptolemæum & Lucium Chriſtianos lata occaſionem dedit huic Juſtini apologetico. Dicebatur autem Q. Lollius Urbicus, ut docet vetus inſcriptio Romæ poſita, & Apuleius in Defenſione ſua haud procul ab initio; ubi Præfecturæ Urbanæ quam idem Urbicus geſſit, non obſcura fit mentio. Mirum eſt tamen in omnibus noſtris exemplaribus eum conſtanter Urbicium appellari. Apud Juſtinum Urbicus recte dicitur. Valesius.

13. Ἐκείνης.] Scribo ἐκείνῃ. H. Stephanus.

19, 20. Εἰ αὐτὸ τοῦτο μόνον χριστιανός ἐστι.] Αὐτὸ τοῦτο μόνον εἰ χριστιανός ἐστι; *Steph.* cui adſtipulatur Cl. Pearſonius, niſi quod pro αὐτὸ ad marginem ſui Juſtini ſcripſit αὐτόν. Hutchin.

27. Ὅτε ἐπὶ Ουρβίκιον ἦλθεν.] In codice Mediceo & Fuketiano ſcriptum eſt ἐπὶ Ουρβίκιον ἤχ-

referens Chriſtianam, & futurum illum æternum ignem, qui eis qui incontinenter nec ad rationis normam vivunt, paratus eſt, denuntians. Ille vero in eiſdem libidinibus perſeverans, uxorem factis ſuis a ſe reddidit alienam. Illa namque impium eſſe judicans deinceps cum viro conſueſcere, qui præter naturæ legem & præter jus undecunque vias libidinis quæreret, diſcedere ab eo voluit. Ut vero illam propinqui pro auctoritate ſua ab eo conſilio ſunt dehortati, ſpemque ei fecerunt virum aliquando tandem in melius mutatum iri, vim ſibi inferens, manebat. Poſtquam vero maritus, Alexandriam profectus, graviora facere flagitia nuntiatus eſt, verita, ſi in conjugio maneret & eodem cum illo lecto eademque uteretur menſa, ne ſcelerum ejus & impietatis fieret particeps, miſſo repudio ab eo diſceſſit. Illius autem bonus vir, cum lætari debuiſſet, eam quæ licenter olim cum ſervis & mercenariis perpetraverat, ebrietate gaudens omnique vitioſitate, ea perpetrare deſtitiſſe, ipſique perſuadere voluiſſe, ut ab iis deſiſteret, a ſe, cum id ipſe

ἀναφέρουσα, τήν τε μέλλουσαν τοῖς οὐ σωφρόνως καὶ μετὰ λόγου ὀρθοῦ βιοῦσιν ἔσεσθαι ἐν αἰωνίῳ πυρὶ κόλασιν ἀπαγγέλλουσα. ὁ δὲ ταῖς αὐταῖς ἀ- 42
σελγείαις ἐπιμένων, ἀλλοτρίαν διὰ τῶν πράξεων ἐποιεῖτο τὴν γαμετήν. ἀσεβὲς γὰρ ἡγουμένη τὸ λοιπὸν ἡ γυνὴ συγκατακλίνεσθαι ἀνδρί, παρὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον, καὶ παρὰ τὸ δίκαιον, πόρους ἡδονῆς ἐκ παντὸς πειρωμένῳ ποιεῖσθαι, τῆς συζυγίας χωρισθῆναι ἐβουλήθη. καὶ ἐπεὶ ἐξεδυσωπεῖτο ὑπὸ τῶν αὐτῆς, ἔτι προσμένειν συμβουλευόντων, ὡς εἰς ἐλπίδα μεταβολῆς ἥξοντός ποτε τοῦ ἀνδρός, βιαζομένη ἑαυτὴν ἐπέμενεν· ἐπειδὴ δὲ ὁ ταύτης ἀνὴρ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πορευθείς, χαλεπώτερα πράττειν ἀπηγγέλθη, ὅπως μὴ κοινωνὸς τῶν ἀδικημάτων καὶ ἀσεβημάτων γένηται μένουσα ἐν τῇ συζυγίᾳ, καὶ ὁμοδίαιτος καὶ ὁμόκοιτος γινομένη, τὸ λεγόμενον παρ' ἡμῖν ῥεπούδιον δοῦσα, ἐχωρίσθη. ὁ δὲ καλὸς κἀγαθὸς ταύτης ἀνήρ, δέον αὐτὸν χαίρειν ὅτι ἃ πάλαι μετὰ τῶν ὑπηρετῶν καὶ τῶν μισθοφόρων εὐχερῶς ἔπραττε, μέθαις χαίρουσα καὶ κακίᾳ πάσῃ, τούτων μὲν τῶν πράξεων πέπαυτο, καὶ αὐτὸν τὰ αὐτὰ παύσασθαι πράττοντα ἐβούλετο, μὴ βουλομένου

14, 5. Ελπίδα. Euſ. ed. R. S. ἐλπίδας.

17, 8. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.] Infamis fuit Alexandria deliciarum & voluptatum fama, quæ & proverbio locum dedit: *Deliciæ Alexandrinæ.* Qui igitur malus Romæ fuerat apud uxorem & inter conciveſ, vix aliud ab Alexandria expectari poterat, quin ibi abſentibus iis qui eum a turpitudine revocare aut remorari poſſent, ſolutior iret in præceps vitiorum. Meminit deliciarum Alexandrinarum Fabius Quintilianus lib. 1. Inſtit. Orat. cap. 3. in illa inſigni querela de negligenti parvulorum educatione: ——*Gaudemus ſi quid licentius dixerint, verba ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis, riſu & oſculo excipimus.* Halloix. p. 394, 5.

23. Τὸ λεγόμενον παρ' ἡμῖν ῥεπούδιον.] Ita quidem Euſebius: ſed omnino legendum cum H. Stephano, παρ' ὑμῖν. Neque ſatis mirari poſſum H. Valeſium, virum eruditione, diligentia, judicio minime vulgari, lectionem tam ineptam, quæque ex ipſis Juſtini editionibus tanto ante ejecta fuerat, in Euſebio ſuo intactam præteriiſſe.

27. Ευχερῶς.] Εὐχερῶς retinere nihil vetat: ſi quis tamen αἰσχρῶς malit, per me licet. Sylburg.

8. Μετα

μὲν ἀπαλλαγείσης κατηγορίαν πεποίηται, λέγων αὐτὴν χριστιανὴν εἶναι. καὶ ἡ μὲν βιβλίδιόν σοι τῷ αὐτοκράτορι ἀναδέδωκε, πρότερον συγχωρηθῆναι αὐτῇ διοικήσασθαι τὰ ἑαυτῆς ἀξιοῦσα· ἔπειτα ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ κατηγορήματος, μετὰ τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῆς διοίκησιν. καὶ συνεχώρησας τοῦτο. ὁ δὲ ταύτης ποτὲ ἀνὴρ, πρὸς ἐκείνην μὲν μὴ δυνάμενος τανῦν ἔτι λέγειν, πρὸς Πτολεμαῖόν τινα, ὃν Οὐρβίκιος ἐκολάσατο, διδάσκαλον ἐκείνης τῶν χριστιανῶν μαθημάτων γενόμενον, ἐτράπετο, διὰ τοῦδε τοῦ τρόπου. ἑκατόνταρχον εἰς δεσμὰ ἐμβαλόντα τὸν Πτολεμαῖον, φίλον αὐτῷ ὑπάρχοντα, ἔπεισε λαβέσθαι τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἀνερωτῆσαι εἰ αὐτὸ τοῦτο μόνον χριστιανός ἐστι. καὶ τὸν Πτολεμαῖον, φιλαλήθη ἀλλ' οὐκ ἀπατηλὸν οὐδὲ ψευδολόγον τὴν γνώμην ὄντα, ὁμολογήσαντα ἑαυτὸν εἶναι χριστιανὸν, ἐν δεσμοῖς γενέσθαι ὁ ἑκατόνταρχος πεποίηκε, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἐκολάσατο. τελευταῖον δὲ ὅτε ἐπὶ Οὐρβίκιον ἦλθεν ὁ ἄνθρωπος,

ipſe facere nollet, digreſſam detulit, Chriſtianam eam eſſe affirmans. Et illa quidem libello tibi, imperator, dato petiit ſibi permitti ut rem familiarem ſuam primum conſtituere, ac deinde accuſationi reſpondere poſſet: idque tu illi conceſſiſti. Maritus autem, cum eam jam accuſare non poſſet, in Ptolemæum quendam, ab Urbico ſupplicio affectum, qui mulieri Chriſtianæ diſciplinæ præceptor fuerat, impetum ſuum vertit hoc modo. Centurioni, amico ſuo, a quo Ptolemæus in vincula conjectus eſt, perſuaſit, ut Ptolemæum arreptum hoc tantum interrogaret, an Chriſtianus eſſet. Et cum Ptolemæus, utpote veri amans, minimeque fraudulentus aut mendax, Chriſtianum ſe confeſſus eſſet, eum centurio vinculis mandavit & diu in carcere excruciavit. Poſtremo ubi ad Urbicum adductus eſt, id unum

8. Διοίκησιν. Euſeb. ed. R. S. διοίκησιν ὑπέχειν.

7, 8. Μετὰ τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῆς διοίκησιν ὑπέχειν.] In codice Regio & Mazarino deeſt verbum ὑπέχειν: quod quidem abeſſe poteſt abſque ullo ſenſus damno. Certe Rufinus ac Nicephorus in Euſebianis quibus uſi ſunt exemplaribus hoc verbum non videntur reperiſſe. Nam Rufinus quidem ita vertit: *Illa quidem libellum tibi obtulit, Imperator, ut permitteretur ei rem familiarem ordinare: tum deinde reſponderet objectis.* Nicephorus vero Juſtini locum ita expreſſit: βιβλίον ἀναδοῦσα ἤτει πρότερον συγχωρηθῆναι τὰ κατ' αὐτὴν διοικήσασθαι· ἔπειτα περὶ ὧν κατηγόρητο ἀπολογίαν ποιεῖσθαι. VALESIUS. Annot. in Euſeb. IV. 17.

11, 2. Πτολεμαῖόν τινα.] Hujus Ptolemæi martyrium, una cum Lucio & quodam alio, cujus ignotum nomen, in Romanis Martyrologiis vetere & novo ad decimam nonam octobris, itemque in Uſuardo, Adone, & Beda reperitur. HALLOIX. p. 395.

12. Οὐρβίκιος.] Hic Urbicius erat Præfectus urbis Romæ, cujus ſententia in Ptolemæum & Lucium Chriſtianos lata occaſionem dedit huic Juſtini apologetico. Dicebatur autem Q. Lollius Urbicus, ut docet vetus inſcriptio Romæ poſita, & Apuleius in Defenſione ſua haud procul ab initio; ubi Præfecturæ Urbanæ quam idem Urbicus geſſit, non obſcura fit mentio. Mirum eſt tamen in omnibus noſtris exemplaribus eum conſtanter Urbicium appellari. Apud Juſtinum Urbicus recte dicitur. VALESIUS.

13. Εκείνης.] Scribo ἐκείνῃ. H. STEPHANUS.

19, 20. Ει αὐτὸ τοῦτο μόνον χριστιανός ἐστι.] Αὐτὸ τοῦτο μόνον εἰ χριστιανός ἐστι; *Steph.* cui adſtipulatur Cl. Pearſonius, niſi quod pro αὐτὸ ad marginem ſui Juſtini ſcripſit αὐτόν. HUTCHIN.

27. Οτε ἐπὶ Οὐρβίκιον ἦλθεν.] In codice Medicæo & Fuketiano ſcriptum eſt ἐπὶ Οὐρβίκιον ἤχθη,

unum ſimiliter interrogatus eſt, utrum Chriſtianus eſſet. Ille vero, propterea quod Chriſti doctrinam complexus bene ſibi eſſet conſcius, divinæ virtutis doctrinam eſt profeſſus. Qui enim negat ſe eſſe Chriſtianum, vel idcirco negat quod religionem illam improbet, vel eo quod ſe indignum & alienum ab ejus inſtituto eſſe cognoſcit. Quorum neutrum cadere poteſt in eum qui vere Chriſtianus ſit. Cumque eum Urbicus ad ſupplicium rapi juſſiſſet, Lucius quidam, & ipſe Chriſtianus, cum ita contra rationem judicium fieri videret, ſic Urbicum allocutus eſt: “ Quæ cauſa eſt cur hunc hominem, qui neque adulterii, neque ſtupri, neque homicidii, neque furti, neque rapinæ, neque ullius omnino ſceleris convictus eſt, ſed Chriſtiani tantum nominis appellationem confeſſus eſt, ſupplicio afficeres? Non hoc ſicut Imperatorem Pium, non ut Cæſaris filium philoſophum decet, non ita ut ſacroſancto ſenatui convenit, judicas, Urbice.” Et ille, nullo alio reſponſo dato, dixit Lucio, Tu

πος, ὁμοίως αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐξετάσθη εἰ εἴη χριστιανός. καὶ πάλιν, τὰ καλὰ ἑαυτῷ συνεπιστάμενος διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ διδαχὴν, τὸ διδασκάλιον τῆς θείας ἀρετῆς ὡμολόγησεν. ὁ γὰρ ἀρνούμενος ὅτι οὐκ εἴη, ἢ καταγνωκὼς τοῦ πράγματος ἔξαρνος γίνεται, ἢ ἑαυτὸν ἀνάξιον ἐπιστάμενος καὶ ἀλλότριον τοῦ πράγματος τὴν ὁμολογίαν φεύγει· ὧν οὐδὲν πρόσεστι τῷ ἀληθινῷ χριστιανῷ. καὶ τοῦ Οὐρβικίου κελεύσαντος αὐτὸν ἀπαχθῆναι, Λούκιός τις, καὶ αὐτὸς ὢν χριστιανὸς, ὁρῶν τὴν ἀλόγως οὕτως γενομένην κρίσιν, πρὸς τὸν Οὐρβίκιον ἔφη, Τίς ἡ αἰτία τοῦ μήτε μοιχὸν, μήτε πόρνον, μήτε ἀνδροφόνον, μήτε λωποδύτην, μήτε ἅρπαγα, μήτε ἁπλῶς ἀδίκημά τι πράξαντα ἐλεγχόμενον, ὀνόματος δὲ χριστιανοῦ] προσωνυμίαν ὁμολογοῦντα, τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ἐκολάσω; οὐ πρέποντα Εὐσεβεῖ Αὐτοκράτορι, οὐδὲ φιλοσόφου Καίσαρος παιδὶ, οὐδὲ τῇ ἱερᾷ συγκλήτῳ κρίνεις, ὦ Οὔρβικε. καὶ ὃς, οὐδὲν ἄλλο ἀποκρινάμενος, καὶ πρὸς τὸν Λούκιον ἔφη, 43

6. Ὅτι οὐκ εἴη. Nicephorus, ὅτι εἴη. 19, 20. Ὀνόματος δὲ χριστιανοῦ. R. S. παθήματος δὲ Χριστοῦ. 23. Φιλοσόφου. Euſeb. φιλοσόφῳ. 24. Τῇ ἱερᾷ. Euſ. ἱερᾷ. 25. Οὔρβικε. Euſ. & Niceph. Οὐρβίκιε.

θη, quod magis placet. Apud Nicephorum quoque legitur, ὡς δὲ τελευταῖον Οὐρβικίῳ προσήχθη τῷ ἄρχοντι. Valesius.

2, 3, 4. Τὰ καλὰ ἑαυτῷ συνεπιστάμενος διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ διδαχῆς.] Valeſius, *qui per Chriſti doctrinam cuncta ſe bona conſecutum eſſe intelligeret.* Perionius, *ſibi recti virtutiſque ex Chriſti doctrina conſcius.* Langus, ut vides ſupra. Nicephorus, ὡς τὰ καλὰ συνεπιστάμενος ἑαυτῷ, τῆς Χριστοῦ καταπολαυόντων διδαχαῖς. Juſtinus infra p. 43. Ἐξεταζόμενοι οὐκ ἀρνούμεθα διὰ τὸ συνεπίστασθαι ἑαυτοῖς μηδὲν φαῦλον.

15—21. Τίς ἡ αἰτία τοῦ μήτε μοιχὸν——ἐκολάσω.] Perionius legit κολασθῆναι, H. Stephanus σε κολάσαι. Verum iſtud ἐκολάσω in quo conſentiunt Euſebii codices & Juſtini, non videtur mutandum, ſed potius, pro τίς ἡ αἰτία τοῦ, legendum τίνι αἰτίᾳ τόν. Cui conjecturæ favere videatur Nicephorus, qui hanc rem ex Euſebio ſic narrat: Λούκιος δέ τις, χριστιανὸς δὲ καὶ αὐτὸς ὤν, παρεστὼς, καὶ τὴν ἄλογον ταύτην κρίσιν Οὐρβικίου καθεωρακὼς, ἔφη, ΤΙΝΙ ΛΟΓΩι μήτι τῶν ἐπιρρήτων διελεγχθέντα πρᾶξαι τὸν ἄνδρα——κολάζειν ἠρέθισαι;

22. Εὐσεβεῖ αὐτοκράτορι.] Pagium alioſque viros doctiſſimos vehementer errare puto, qui Marcum hic deſignari arbitrantur. Nam, ut alia multa mittam, & concedam Marcum in nummis & veteribus inſcriptionibus Pium vocari (quod tamen addubito an ita ſit) hanc apologiam continuo poſt alteram iiſdemque imperantibus ſcriptam eſſe, tota ipſa apologia clamat.

23. Φιλοσόφου.] Φιλοσόφῳ reponendum eſſe, prout Euſebius lib. IV. cap. 17. juxta editt. & optimos MSS. codd. hunc locum citavit, vix ullum eſt dubium. Grabe.

6, 7, 8. Περὶ

Δοκεῖς μοι καὶ σὺ εἶναι τοιοῦτος. καὶ Λουκίου φήσαντος, Μάλιστα, πάλιν καὶ αὐτὸν ἀπαχθῆναι ἐκέλευσεν. ὁ δὲ καὶ χάριν εἰδέναι ὡμολόγει, πονηρῶν δεσποτῶν τῶν τοιούτων ἀπηλλάχθαι γινώσκων, καὶ πρὸς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα τῶν οὐρανῶν πορεύεσθαι. καὶ ἄλλος δὲ τρίτος ἐπελθὼν, κολασθῆναι προσετιμήθη.

Tu quoque mihi videris talis eſſe. Et cum Lucius reſpondiſſet, Maxime, itidem & eum ad mortem rapi juſſit. Ille vero gratiam ei ſe habere profeſſus eſt, utpote qui ab hujuſmodi malis dominis liberari ſe ſciret & ad parentem regemque cœlorum proficiſci. Ad quos tertius alius acceſſit, in quem ſupplicio quoque eſt animadverſum.

Ὅπως δὲ μή τις εἴπῃ, Πάντες οὖν ἑαυτοὺς φονεύσαντες πορεύεσθε ἤδη παρὰ τὸν Θεὸν, καὶ ἡμῖν πράγματα μὴ παρέχετε, ἐρῶ δι' ἣν αἰτίαν τοῦτο οὐ πράττομεν, καὶ δι' ἣν ἐξεταζόμενοι ἀφόβως ὁμολογοῦμεν. Οὐκ εἰκῆ τὸν κόσμον πεποιηκέναι τὸν Θεὸν δεδιδάγμεθα, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ἀνθρώπειον γένος, χαίρειν τε τοῖς τὰ προσόντα αὐτῷ μιμουμένοις προέφημεν, ἀπαρέσκεσθαι δὲ τοῖς τὰ φαῦλα ἀσπαζομένοις ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ. εἰ οὖν πάντες ἑαυτοὺς φονεύσομεν, τοῦ καὶ γεννηθῆναί τινα καὶ μαθητευθῆναι εἰς τὰ θεῖα διδάγματα, ἢ καὶ μὴ εἶναι τὸ ἀνθρώπειον γένος, ὅσον ἐφ' ἡμῖν, αἴτιοι ἐσόμεθα, ἐναντίον τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ καὶ αὐτοὶ ποιοῦντες, ἐὰν τοῦτο

Ne vero quiſpiam dicat, Omnes vos igitur vobis ipſis afferte manus, atque ad Deum jam nunc ite, neque nobis negotium faceſſite; cauſam cur hoc non faciamus, & quamobrem, cum inquirimur, intrepide profiteamur, exponam. Non fruſtra & ſine cauſa mundum a Deo conditum eſſe didicimus, ſed humani generis gratia; atque eundem tum eis gaudere, qui ea quæ in ipſo ſunt imitantur, tum eis offendi, ſibi diſplicentibus, qui mala ſeu verbo ſeu opere complectuntur, antea diximus. Quod ſi omnes nos ipſos occidamus, ne quis gignatur, & divinam diſciplinam doceatur, aut etiam ne genus hominnm conſtet, quantum in nobis ſit ſitum, auctores fuerimus; contra Dei conſilium & voluntatem & ipſi,

2. Λουκίου. Euſ. τοῦ Λουκίου. 4. Καὶ χάριν. Euſ. χάριν. 4 & ſeqq. Πονηρῶν δεσποτῶν &c. Euſ. πονηρῶν γὰρ δεσποτῶν τῶν τοιούτων ἀπαλλάχθαι ἐπόθει, καὶ παρὰ ἀγαθὸν πατέρα καὶ βασιλέα τὸν Θεὸν πορεύεσθαι. 8. Επελθών. Ita Euſeb. R. S. ἀπελθών.

6,7,8. Πρὸς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα τῶν οὐρανῶν πορεύεσθαι.] Euſebius παρὰ ἀγαθὸν πατέρα καὶ βασιλέα τὸν Θεὸν πορεύεσθαι. Quæ Juſtini verba eſſe non temere negarim, tum quia clarius & apertius opponuntur iis quæ antecedunt, tum etiam propter ea quæ mox ſequuntur, Ὅπως δὲ μή τις εἴπῃ, Πάντες οὖν ἑαυτοὺς φονεύσαντες ΠΟΡΕΥΕΣΘΕ ἤδη ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΘΕΟΝ.

19,20,1. Χαίρειν τε τοῖς τὰ προσόντα αὐτῷ μιμουμένοις προέφημεν.] Pro προέφημεν legi poſſet προειλήφαμεν, ut etiam alibi in hac apologia, ſed nihil muto. Fieri enim poteſt ut quæ hic ſe ante dixiſſe dicit, in lacuna illa quæ in initio hujus apologiæ eſt, perierint: magis tamen credo priorem apologiam reſpici, ubi ita loquitur, p. 58. Ἐκεῖνος δὲ προσδέχεσθαι αὐτὸν μόνον δεδιδάγμεθα καὶ πεπείσμεθα καὶ πιστεύομεν, τοὺς τὰ προσόντα αὐτῷ ἀγαθὰ μιμουμένους, ideoque confirmari exhinc ſententiam Grabii, qui hanc apologiam prioris *poſtſcriptum ſive appendicem fuiſſe* exiſtimat.

23,4. Τοῦ καὶ γεννηθῆναί τινα.] Deſiderari μὴ vel οὐ notavit Perionius. Sed fortaſſe καὶ pro negativo μὴ a librariis eſt inſulta. Sequenti ſane verſu ea particula liquide expreſſa eſt. Sylburg. Niſi me animus fallit, Juſtinus ſcripſit, τοῦ οὐ γεννηθῆναι &c. Librarius vero οὐ occaſione præcedentis ejuſdem diphthongi omiſit. Grabe,

9, 10. Ει

ipſi, ſi hoc committamus, venientes. Interrogati autem non inficiamur, quod nullius nobis mali conſcii ſimus, impium porro exiſtimantes non in omnibus vera dicere; id quod Deo gratum eſſe novimus. Præterea autem & vos ab iniquis præſumptionibus jam nunc abducere cupimus.

τοῦτο πράξωμεν. ἐξεταζόμενοι δὲ οὐκ ἀρνούμεθα διὰ τὸ συνεπίστασθαι ἑαυτοῖς μηδὲν φαῦλον, ἀσεβὲς δὲ ἡγούμενοι μὴ κατὰ πάντα ἀληθεύειν, ὃ καὶ φίλον τῷ Θεῷ γινώσκομεν, ὑμᾶς δὲ καὶ τῆς ἀδίκου προλήψεως ἀπαλλάξαι νῦν σπεύδοντες.

Sin & illa cuiquam in mentem veniat cogitatio; Si Deum juxta profeſſionem noſtram adjutorem haberemus, non ita nos, quemadmodum ipſimet dicimus, ab injuſtis oppreſſum atque excruciatum iri; & hoc ipſum refellam. Deus cum mundum univerſum feciſſet, & terrena hominibus ſubjeciſſet, & cœleſtia elementa, quæ & ipſa hominum gratia eum condidiſſe apparet, propter frugum proventum & temporum viciſſitudines, apparaſſet, divinamque hanc legem ordinaſſet, hominum ipſorum atque eorum quæ ſub cœlo ſunt providentiam angelis ad hæc diſpoſitis attribuit. Angeli autem ordinationem eam tranſgreſſi, cum mulierum, concubitus cauſa, amoribus

Εἰ δέ τινα ὑπέλθοι καὶ ἡ ἔννοια αὕτη, ὅτι εἰ Θεὸν ὡμολογοῦμεν βοηθὸν, οὐκ ἂν, ὡς λέγομεν, ὑπὸ ἀ- 44 δίκων ἐκρατούμεθα καὶ ἐτιμωρούμεθα, τοῦτο διαλύσω. Ὁ Θεὸς τὸν πάντα κόσμον ποιήσας, καὶ τὰ ἐπίγεια ἀνθρώποις ὑποτάξας, καὶ τὰ οὐράνια στοιχεῖα εἰς αὔξησιν καρπῶν, καὶ ὡρῶν μεταβολαῖς κοσμήσας, καὶ θεῖον τοῦτον νόμον τάξας, ἃ καὶ αὐτὰ δι' ἀνθρώπους φαίνεται πεποιηκώς, τὴν μὲν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πρόνοιαν ἀγγέλοις, οὓς ἐπὶ τούτοις ἔταξε, παρέδωκεν· οἱ δ' ἄγγελοι, παραβάντες τήνδε τὴν τάξιν, γυναικῶν μίξεσιν ἡττήθησαν,

9, 10. Εἰ δέ τινα ὑπέλθοι καὶ ἡ ἔννοια αὕτη.] Irenæus IV. 67. *Si autem ſubit vos hujuſmodi ſenſus, ut dicatis,* &c.

15, 6, 7. Τὰ οὐράνια στοιχεῖα εἰς αὔξησιν καρπῶν, καὶ ὡρῶν μεταβολαῖς κοσμήσας.] Langus hunc locum ſic vertit, *& terrena hominibus & cœleſtia elementa ſubjecit, quæ & ipſa hominum gratia condidiſſe apparet: propter frugum proventum, temporum etiam mutationibus exornavit.* Multum ſudat, ſed fruſtra; neque enim ulla verborum tranſpoſitione opus eſt, neque τὰ ἐπίγεια, & τὰ οὐράνια στοιχεῖα conjungenda. Legendum tantummodo μεταβολαῖς pro μεταβολαῖς. Τὰ οὐράνια στοιχεῖα ſunt quæ alibi abſque ullo additamento στοιχεῖα vocat, nimirum ſol, & luna, reliquaque ſidera. Dial. p.241. τὰ στοιχεῖα οὐκ ἀργεῖ, ubi Langus male vertit, *elementa & primordia rerum*, a lexicis, opinor, deſtitutus. Ib p.311. Γελοῖον μὲν γὰρ πρᾶγμά ἐστιν ὁρᾶν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τὰ ἄστρα τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀεὶ καὶ τὰς τροπὰς τῶν ὡρῶν ποιεῖσθαι, &c. Ignoravit ſignificationem verbi κοσμεῖν quam hic habet, qui hunc locum corrupit (niſi ſi id caſu non conſilio factum eſt) & proinde dativum caſum deeſſe credidit. Juſtinus mox p.115. δι' αὐτοῦ πάντα ἔκτισε καὶ ἐκόσμησε. Et in apologia altera p.66. τῷ γὰρ λέγειν ἡμᾶς ὑπὸ Θεοῦ πάντα κεκοσμῆσθαι καὶ γεγενῆσθαι, Πλάτωνος δόξομεν λέγειν δόγμα, addo, & verba quoque; ita enim ſæpe loquitur Plato.

17, 8. Καὶ θεῖον τοῦτον νόμον τάξας.] Et hic quoque mendum ſubeſſe puto, non minus quam in verbis præcedentibus, etſi non tam manifeſtam ſententiæ injuriam faciat. Lego, καὶ θεῖον ΤΟΥΤΟΙΣ νόμον τάξας, nimirum τοῖς οὐρανίοις στοιχείοις. Ita ad manum erit quo referas id quod ſequitur, ἃ καὶ αὐτὰ δι' ἀνθρώπους φαίνεται πεποιηκώς, rectoque & perſpicuo ordine fluet oratio, neque opus erit ut quicquam vel cogitatione tranſponatur. Quin & nova pulchraque orietur connexio ad hunc ſenſum. Deus conſtituta corporibus cœleſtibus lege inviolabili, quæ proinde nullis indigerent præſidibus, hominibus rebuſque terreſtribus angelos præpoſuit. V. Pſ. cxlviii. 6. Clemens Ep. 1. c. XX. Ἥλιός τε καὶ σελήνη, ἀστέρων τε χοροὶ κατὰ τὴν διαταγὴν αὐτοῦ ἐν ὁμονοίᾳ δίχα πάσης παρεκβάσεως ἐξελίσσουσι τοὺς ἐπιτεταγμένους αὐτοῖς ὁρισμούς.

21, 2. Οὓς ἐπὶ τούτοις ἔταξε.] Nonnullis fortaſſe magis placebit οὓς ἐπὶ τοῦτο (vel τούτῳ, quod ad numerum literarum propius accedit) ἔταξε. Nos nihil mutamus. V. Athenag. p.98, 9. & Orig. Com. p.110, 1.

24. Γυναικῶν μίξεσιν ἡττήθησαν.] In eadem opinione ſunt Athenagoras p. 99, 100. ſcriptor Clemen-

καὶ παῖδας ἐτέκνωσαν, οἵ εἰσιν οἱ λεγόμενοι δαίμονες, καὶ προσέτι λοιπὸν τὸ ἀνθρώπειον γένος ἑαυτοῖς ἐδούλωσαν, τὰ μὲν διὰ μαγικῶν γραφῶν, τὰ δὲ διὰ φόβων καὶ τιμωριῶν ἐπέφερον, τὰ δὲ διὰ διδαχῆς θυμάτων καὶ θυμιαμάτων καὶ σπονδῶν, ὧν ἐνδεεῖς γεγόνασι μετὰ τὸ πάθεσιν ἐπιθυμιῶν δουλωθῆναι, ἐκ

ribus ſunt victi, tum filios procrearunt eos qui dæmones ſunt dicti, atque inſuper reliquum genus humanum in ſervitutem ſuam redegerunt. Id vero effecerunt vel per ſcripta magica, vel per terrores & ſupplicia, vel etiam per inſtitutionem victimarum & ſuffimentorum & libaminum quorum indigentes eſſe cœperunt poſtquam animi perpeſſionum & concupiſcentiarum ſervi ſunt effecti: atq; exinde

Clementinorum p. 676, 7. Clemens Al p. 260: Tertull. Apol. c. XXII. & 1 De cultu. fœm. c. II. Lactantius 11. 15. Sulpicius H. S. I. 2. aliique ex vetuſtiſſimis ſcriptoribus Chriſtianis. Eam hauſiſſe vulgo exiſtimantur ex apocrypho libro Enochi, cujus nobis reliquias non exiguas ſervavit Georgius Syncellus in initio Chronographiæ ſuæ; quod quidem de nonnullis eorum manifeſtiſſime verum eſt, de reliquis non diſſimile veri. Poterant tamen etiam ex Judaiſmo hoc dogma ſecum transferre, vel ipſi per ſe exculpere ex Gen. vi. 2. unde ortum habuit.

1,2. Παῖδας ἐτέκνωσαν οἵ εἰσιν οἱ λεγόμενοι δαίμονες.] Tertull. Ap. c. XXII. p. 23. *Quomodo de angelis quibuſdam ſua ſponte corruptis corruptior gens dæmonum evaſerit damnata a Deo cum generis auctoribus & cum eo quem diximus principe, apud literas ſanctas ordine cognoſcitur.*

4,5. Διὰ μαγικῶν γραφῶν.] F. Διὰ μαγικῶν στροφῶν, ut in altera apologia p. 61. ποτὲ δ' αὖ διὰ μαγικῶν στροφῶν χειροῦνται πάντας &c. Verum minime quicquam muto. V. Tatian. p. 65, 6. Tertull. Ap. c. XXXV. p. 33. & 1. De cultu fœm. c. II. p. 170. Clementin. VII. 14. & Enochum apud Georgium Syncellum p. 12.

5,6. Διὰ φόβων καὶ τιμωριῶν ἐπέφερον.] Legendum fortaſſe ὧν ἐπέφερον. V. Apol. I. p. 55. Clem. Recogn. IV. 19. Tertull. Ap. c. XXII. p. 23. Arnob. lib. VI. p. 190. & Minuc. Fel. c. XXVII.

6,7. Διὰ διδαχῆς θυμάτων &c.] Porphyrius apud Euſeb. P. E. V. 11. p. 200. Ὅλως οὖν οὐδὲν ἐστιν ὃ μὴ παρ' αὐτῶν (δαιμόνων) μαθόντες οἱ ἄνθρωποι οὕτως αὐτοὺς ἐτίμησαν.

7,8. Θυμάτων καὶ θυμιαμάτων καὶ σπονδῶν ὧν ἐνδεεῖς γεγόνασι.] Quod de angelis malis hic dicit Juſtinus, idem de diis gentium (ſive eos dæmones eſſe crederent, ſive angelos pravos, ſive angelos iſtiuſmodi a dæmonibus non diſtinguerent) veteres Chriſtiani plerique omnes exiſtimarunt. Idem de malis dæmonibus aſſerit acerrimus Chriſtianæ religionis hoſtis, Porphyrius; cui viro cum iis in quos tantum odium habuit, tum de hac re, tum etiam de tota fere diſputatione quæ eſt de natura deorum, aliiſque adeo de rebus non paucis, mirum quantum convenerit. Multæ ejus rei cauſæ ſeſe ſcribenti offerunt, ſed quæ nos nimis longe a propoſito avocarent, ad quod redimus. Porphyrius igitur lib. 2. De Abſt. p. 204. hæc ſcribit de dæmonibus, τὸ ψεῦδος τούτοις οἰκεῖον, βούλονται γὰρ εἶναι θεοί, καὶ ἡ προεστῶσα αὐτῶν δύναμις θεὸς εἶναι ὁ μέγιστος. οὗτοι οἱ χαίροντες λοιβῇ τε κνίσῃ τε, δι' ὧν αὐτῶν τὸ πνευματικὸν πιαίνεται· ζῇ γὰρ τοῦτο ἀτμοῖς καὶ ἀναθυμιάσεσι καὶ ποικίλως διὰ τῶν ποικίλων, καὶ δυναμοῦται τῇ ἐκ τῶν αἱμάτων καὶ σαρκῶν κνίσῃ. Revocant hæc mihi in memoriam quæ eandem vulgi de diis ſuis opinionem & poetarum theologiam ludens feſtive ſcribit Lucianus De Sacrif. p. 366. quid enim vetat hujus lepore gravitatem patrum & philoſophorum condire? Οἱ δὲ θεοὶ (inquit) παρὰ Ζηνὶ καθήμενοι, πρέπει γὰρ οἶμαι ἄνω ὄντας μεγαληγορεῖν, ἀποσκοποῦσιν ἐς τὴν γῆν, καὶ πάντη περιβλέπουσιν ἐπικύπτοντες εἴποθεν ὄψονται πῦρ ἀναπτόμενον, ἢ ἀναφερομένην κνῖσαν ἑλισσομένην περὶ τῷ καπνῷ· κἂν μὲν θύῃ τις, εὐωχοῦνται πάντες ἐπικεχηνότες τῷ καπνῷ, καὶ τὸ αἷμα πίνοντες τοῖς βωμοῖς προσχεόμενον, ὥσπερ αἱ μυῖαι. Facetius adhuc liberiuſque Ariſtophanes in Avibus ubi Piſthetærus auctor avibus urbis in aere condendæ, conſilium ſuum hoc modo ſuadet, ỳ. 183. & ſeqq.

Ἢν δ' οἰκίσητε τοῦτο, καὶ φράξηθ' ἅπαξ,
Ἐκ τοῦ πόλου τούτου κεκλήσεται πόλις·
Ὥστ' ἄρξετ' ἀνθρώπων μὲν ὥσπερ παρνόπων
Τοὺς δ' αὖ θεοὺς ἀπολεῖτε λιμῷ Μηλίῳ.
ΕΠ. Πῶς; ΠΕΙ. Ἐν μέσῳ δήπουθεν ἀήρ ἐστι γῆς·
Εἶθ', ὥσπερ ἡμεῖς, ἢν ἰέναι βουλώμεθα
Πυθῶδε, Βοιωτοὺς δίοδον αἰτούμεθα·
Οὕτως ὅταν θύσωσιν ἄνθρωποι θεοῖς,
Ἢν μὴ φόρον φέρωσιν ὑμῖν οἱ θεοὶ
Διὰ τῆς πόλεως τῆς ἀλλοτρίας καὶ τοῦ χάους
Τῶν μηρίων τὴν κνῖσαν οὐ διαφρήσετε.

Poſtea condita urbe Nephelococcygia Prometheus nunciat Deos fame perire, ỳ. 1513. & ſeqq.

ΠΡ. Ἀπόλωλεν ὁ Ζεύς. ΠΕΙ. Πηνίκ' ἄττ' ἀπώλετο;
ΠΡ. Ἐξ οὗπερ ὑμεῖς ᾠκίσατε τὸν ἀέρα.
Θύει γὰρ οὐδεὶς οὐδὲν ἀνθρώπων ἔτι
Θεοῖσιν, οὐδὲ κνῖσα μηρίων ἄπο
Ἀνῆλθεν ὡς ἡμᾶς ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου·
Ἀλλ' ὡσπερεὶ Θεσμοφορίοις νηστεύομεν
Ἄνευ θυηλῶν· οἱ δὲ βάρβαροι θεοὶ
Πεινῶντες ὥσπερ Ἰλλυριοὶ κεκριγότες
Ἐπιστρατεύσειν φάσ' ἄνωθεν τῷ Διΐ,
Εἰ μὴ παρέξει τἀμπόρι' ἀνεῳγμένα,
Ἵν' εἰσάγοιτο σπλάγχνα κατατετμημένα.

1 Καὶ

exinde inter mortales cædes, bella, adulteria, libidines, & vitioſitatem omnem diſſeminarunt. Unde poetæ & fabularum ſcriptores, ignorantes angelos & ex eis progenitos dæmones hæc in maſculos & fœminas atque in urbes & nationes perpetraſſe, quæ ipſi conſcripſerunt, in ipſum Deum, & tanquam ſatu ejus prognatos, fratrumque ejus qui dicti ſunt, Neptuni & Plutonis, liberorumque itidem ab illis procreatorum filios retulerunt. Nomine enim quemque ſuo, quod angelorum quilibet ſibi ipſi & liberis ſuis impoſuerat, appellarunt. Univerſarum autem rerum patri, quia ingenitus eſt, nomen impoſitum non eſt. Quocunque namque demum ille vocetur nomine, vetuſtiorem

rem

καὶ εἰς ἀνθρώπους φόνους, πολέμους, μοιχείας, ἀκολασίας, καὶ πᾶσαν κακίαν ἔσπειραν. ὅθεν καὶ ποιηταὶ καὶ μυθολόγοι, ἀγνοοῦντες τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν γεννηθέντας δαίμονας ταῦτα πρᾶξαι εἰς ἄρρενας καὶ θηλείας καὶ πόλεις καὶ ἔθνη, ἅπερ συνέγραψαν, εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν, καὶ τοὺς ὡς ἀπ' αὐτοῦ σπορᾷ γενομένους υἱοὺς, καὶ τῶν λεχθέντων ἐκείνου ἀδελφῶν, καὶ τέκνων ὁμοίως τῶν ἀπ' ἐκείνων, Ποσειδῶνος καὶ Πλούτωνος, ἀνήνεγκαν· ὀνόματι γὰρ ἕκαστον, ὅπερ ἕκαστος ἑαυτῷ τῶν ἀγγέλων καὶ τοῖς τέκνοις ἔθετο, προσηγόρευσαν. ὄνομα δὲ τῷ πάντων πατρὶ θετὸν, ἀγεννήτῳ ὄντι, οὐκ ἔστιν. ᾧ γὰρ ἂν καὶ ὀνόματι προσαγορεύηται, πρεσβύτερον

ἔχει

1. Καὶ εἰς ἀνθρώπους φόνους &c.] Operæ pretium puto exſcribere quæ Euſebius citat ex Porphyrio P. E. IV. 22. p. 172. apud ipſum enim Porphyrium extant quidem, in libro De Abſt. p. 199, 200. ſed mirum in modum corrupta. Ταῦτα δὲ (inquit) καὶ τὰ ὅμοια ποιοῦσι μεταστῆσαι ἡμᾶς ἐθέλοντες ἀπὸ τῆς ὀρθῆς ἐννοίας τῶν Θεῶν, καὶ ἐφ' ἑαυτοὺς ἐπιστρέψαι. πᾶσι γὰρ τοῖς οὕτως ἀνομολόγοις καὶ ἀκαταλλήλοις γινομένοις αὐτοὶ χαίρουσι, καὶ ὥσπερ ὑποδύντες τὰ τῶν ἄλλων Θεῶν πρόσωπα τῆς ἡμετέρας ἀβουλίας ἀπολαύουσι, προσεταιριζόμενοι τὰ πλήθη διὰ τὸ τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων ἐκκαίειν ἔρωσι, καὶ πόθοις πλούτων, καὶ δυναστειῶν, καὶ ἡδονῶν, κενοδοξίας τε αὖ· ἐξ ὧν στάσεις καὶ πόλεμοι φύονται καὶ τὰ συζυγῆ τούτων. τὸ δὲ πάντων δεινότατον, ἐπαναβαίνουσιν ἐκ τῶνδε, καὶ τὰ ὅμοια ἀναπείθουσι καὶ περὶ τῶν μεγίστων Θεῶν, μέχρι δὲ καὶ τὸν ἄριστον Θεὸν τούτοις τοῖς ἐγκλήμασιν ὑπάγειν.

10, 1, 2. Καὶ τῶν λεχθέντων ἐκείνου ἀδελφῶν, καὶ τέκνων ὁμοίως τῶν ἀπ' ἐκείνων, Ποσειδῶνος καὶ Πλούτωνος.] Si cui placet vulgatam lectionem retinere, non video quomodo aliter interpretari poſſit quam ut poetæ angelorum malorum dæmonumque facinora adſcripſiſſe dicantur primum *ipſi Deo*, hominum deorumque patri, Jovi, deinde ejus liberis, deinde filiis fratrum ejus, tum ad extremum Jovis fratrumque ejus ex iſtis filiis nepotibus; quemadmodum interpretatus eſt Langus. Verum, ut condonemus intolerabilem ſermonis inconcinnitatem, quid attinebat nepotes deorum hic inducere (quod nuſquam alibi in his apologiis factum) cum non niſi diis eorumque filiis opus eſſet, qui angelis, eorumque filiis, dæmonibus, reſponderent? Deinde qui factum ut filii nepoteſque fratrum Jovis memorentur, de ipſis fratribus nihil dicatur? Quid ſi itaque legamus, caſibus tantum mutatis, quæ, ſi reputes notum librariorum morem fingendi ſequentia ad exemplum præcedentium, non tanta mutatio eſt, quanta fortaſſe primo aſpectu videatur, καὶ τοὺς λεχθέντας ἐκείνου ἀδελφοὺς, καὶ τέκνα ὁμοίως τὰ ἀπ' ἐκείνων, Ποσειδῶνα καὶ Πλούτωνα. Quæ lectio hoc inſuper alteri præſtat, quod hæ voces ποσειδῶνος καὶ πλούτωνος minus jam alieno in loco collocantur, cum illud ἐκείνων eoſdem nunc ſignificet quorum nomina ſequuntur, quod in altera lectione aliter erat. Quod ſi quis ne adhuc quidem ferre poſſit hanc eorum verborum collocationem, ſed inſerenda ſupra putet, caſibus itidem mutatis, poſt ἀδελφοὺς, ego, quod ad me attinet, non video ſatis cauſæ quare lectio MS. codicis eatenus deſeratur, cum quod eodem modo non raro peccent ſcriptores multo meliores noſtro, tum etiam quod quæ, una tantum voce interjecta, ſequuntur verba, ὀνόματι γὰρ ἕκαστον, ὅπερ ἕκαστος ἑαυτῷ τῶν ἀγγέλων καὶ τοῖς τέκνοις ἔθετο, προσηγόρευσαν, poſtulare videantur ut ne longius quam neceſſe eſt hæc deorum nomina abs ſe dimoveantur. Eadem verba demonſtrant errare virum doctum Joannem Daviſium qui illa ποσειδῶνος καὶ πλούτωνος ſpuria eſſe affirmat, *e margine in textum admiſſa*, Animadver. in Cæſ. p. 86.

13, 4, 5. Ὀνόματι γὰρ ἕκαστον &c.] In altera apologia liberalius egit cum dæmonibus, permiſitque ut nomina ſua ipſi eligerent. Sic enim ſcribit p. 55. ὀνόματι ἕκαστον προσηγόρευον, ὅπερ ἕκαστος αὐτῷ τῶν δαιμόνων ἐτίθετο. Scilicet laxiorem ibi ampliorenque ſententiam ſubjicit verbo δαίμονες: hic autem ubi dæmones angelorum filii ſunt, jam non ipſi ſibi nomina dant, ſed parentes pro more proque ſuo jure imponunt.

17, 8. Ὧι γὰρ ἂν καὶ ὀνόματι προσαγορεύηται.] Si nominativo caſu legas ὃ γὰρ ἂν, extendetur oratio ad rem quamcunque. Sed dativum ᾧ agnoſcit etiam interpres. Sylburg.

7, 8. Καὶ

ἔχει τὸν θέμενον τὸ ὄνομα. τὸ δὲ πατὴρ, καὶ Θεὸς, καὶ κτίστης, καὶ κύριος, καὶ δεσπότης, οὐκ ὀνόματά ἐστιν, ἀλλ' ἐκ τῶν εὐποιϊῶν καὶ τῶν ἔργων προσρήσεις. ὁ δὲ υἱὸς ἐκείνου, ὁ μόνος λεγόμενος κυρίως υἱὸς, ὁ λόγος πρὸ τῶν ποιημάτων καὶ συνὼν καὶ γεννώμενος, ὅτε τὴν ἀρχὴν δι' αὐτοῦ πάντα ἔκτισε καὶ ἐκόσμησε, Χριστὸς μὲν κατὰ τὸ κεχρῖσθαι καὶ κοσμῆσαι τὰ πάντα δι' αὐτοῦ τὸν Θεὸν λέγεται, ὄνομα καὶ αὐτὸ περιέχον ἄγνωστον σημασίαν, ὃν τρόπον καὶ τὸ Θεὸς προσαγόρευμα οὐκ ὄνομά ἐστιν, ἀλλὰ πράγματος δυσεξηγήτου ἔμφυτος τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων δόξα. Ἰησοῦς δὲ καὶ ἀνθρώπου καὶ σωτῆρος ὄνομα καὶ σημασίαν ἔχει. καὶ γὰρ καὶ
45 ἄνθρωπος, ὡς προέφημεν, γέγονε, κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς βουλὴν ἀποκυηθεὶς ὑπὲρ τῶν πιστευόντων ἀνθρώπων, καὶ καταλύσει τῶν δαιμόνων. καὶ

rem ſe habeat eum qui nomen impoſuerit. Pater vero, & Deus, & Creator, & Dominus, & Herus, non nomina ſunt, ſed a beneficiis & operibus ejus petitæ appellationes. Porro Filius ejus, qui ſolus proprie dicitur Filius, Verbum, ſimul cum eo ante creaturas & exiſtens & naſcens, quoniam primitus per eum cuncta condidit & ornavit, Chriſtus quidem, ex eo quod per illum Deus omnia conformaverit atque ornaverit, appellatur (quod & ipſum nomen eſt ſignificationem minime notam complectens, quemadmodum & Dei appellatio nomen non eſt, ſed rei ineloquibilis naturæ hominum inſita opinio) Jeſus vero & hominis & ſervatoris nomen ac deſignationem habet. Nam & homo, ſicuti prius diximus, eſt factus, de Dei & Patris conſilio atque voluntate editus, [virginis] partu cum ad fidelium hominum ſalutem, tum ad dæmonum everſionem. Hoc

7, 8. Καὶ συνὼν καὶ γεννώμενος.] Quis non videt legendum καὶ συνὼν καὶ γενόμενος? Nam γεννώμενος, qui generatur, non qui generatus eſt. Si enim de Filii ante omnia ſæcula generatione loqueretur, γεννηθεὶς dicendum fuiſſet, quia ſemel generatus eſt, & non generatur. Deinde illud συνὼν oſtendit de coæternitate Filii cum Patre, non de Filio ante ſæcula genito loqui, cui conſignificans verbum γενόμενος adjectum. Neque vero quis argutulus objiciat diſcrimen inter γεννητὸν & γενόμενον. Nam hic γενόμενος non eſt factus, ſed ὢν, qui jam erat. Scalig. in Euſeb. Chron. ad annum MCCCCLXXXIII. Sed hæc omnia fruſtra dicta puto. Quippe γεννώμενος in præſenti de prole, non ſolum durante generatione, ſed & poſt nativitatem dicitur. — Porro ſi Juſtinus poſt συνὼν addidiſſet γενόμενος, quatenus idem eſt ac ὢν, ineptiſſimam commiſiſſet tautologiam. At vero cum duobus verbis duas notiones exprimere, & priori quidem æternam cum Patre coexiſtentiam, poſteriori generationem ante condita ſæcula ſignificare voluiſſe, bis poſitâ particulâ καὶ, haud obſcure indicavit. Grabe. Cujus vide Annotata ad Bulli Defenſ. Fid. Nic. p. 191.

10. Κατὰ τὸ κεχρῖσθαι.] Legendum κατὰ τὸ καὶ χρῖσαι conjicit Scaliger loco citato. Sed paſſiva quandoque pro activis uſurpata reperias; unde & hic mutatio haud neceſſaria eſſe videtur. Grabe.

17, 8. Ἰησοῦς δὲ καὶ ἀνθρώπου καὶ σωτῆρος ὄνομα καὶ σημασίαν ἔχει.] De Servatore certa res eſt & omnibus nota: ἀνθρώπου veſtigia nulla reperies, niſi in voce ישו (ita enim, aut, יש vel ישו, *literis duabus & dimidia*, uti loquitur Irenæus II. 24. ſcribebatur temporibus illis nomen יהושע) latere dixeris vocabulum איש quod *virum* ſignificat. Atque id ſine dubio Juſtinus voluit. Rident autem hanc interpretationem viri docti. Rideant ſane, ridiculam enim eſſe non nego, neque tam ſeverus ſum ut cujuſquam hilaritati vellem intercedere. Rem itaque rideant, hominem derideri nolo. Meminerint vitium eſſe non hominis ſed temporis, neque ignominiam eſſe non ultra ſeculum ſuum ſapere, neque mirum ſi quis, ea præſertim ætate, verba hebraica non melius ipſis Judæis expoſuerit, quibus iſtiuſmodi argutiæ ſemper placuerunt.

21, 2. Ὑπὲρ τῶν πιστευόντων ἀνθρώπων καὶ καταλύσει τῶν δαιμόνων.] Perionius & Sylburgius legunt ἐπὶ καταλύσει τῶν δαιμόνων. Fortaſſe Juſtinus ſcripſit, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πιστευόντων &c. Irenæus I. 24. p. 101. ed. Maſſ. *ad deſtructionem Judæorum Dei, & ad ſalutem credentium ei.* Id. ib. *Et quoniam dæmones peſſimos adjuvabant, veniſſe Salvatorem ad diſſolutionem malorum hominum & dæmonum, ad ſalutem autem bonorum.* Græca, quantum illuc noſtra refert, ſatis accurate compilavit Epipha-

Hoc ipſum ex iis quæ ſub aſpectu veſtro fiunt, intelligere poteſtis. Complures enim a dæmonibus correptos homines per orbem omnem, & in urbe veſtra, quos alii omnes adjuratores, incantatores, & venefici curare non potuerunt, permulti hominum noſtrorum, Chriſtianorum inquam, per nomen Jeſu Chriſti ſub Pontio Pilato crucifixi adjurantes, ſanarunt, atque etiam nunc ſanant, victis profligatiſque qui eos obſederunt dæmonibus. Quocirca Deus confuſionem & interitum totius mundi, per quem mali angeli & dæmones & homines non amplius extent, fieri non permittit, propter ſemen Chriſtianorum, quod naturæ rerum cauſam eſſe novit. Abſque eo enim ſi eſſet, fieri haudquaquam poſſet, ut vos adhuc iſta faceretis, & a pravis dæmoniis ita agitaremini; verum deſcendens judicii ignis omnia propalam dijudicaret; ſicut antea quoq; diluvium, neminem reliquum faciens præter unum cum ſuis apud nos vocatum Noe, apud vos autem Deucalionem; unde rurſus tanta orta eſt mortalium multitudo, cujus quidem pars improbi, pars vero boni fuere. Ita namque nos exuſtionem futuram eſſe dicimus, non

autem

καὶ νῦν ἐκ τῶν ὑπ' ὄψιν γινομένων μαθεῖν δύνασθε. δαιμονιολήπτους γὰρ πολλοὺς κατὰ πάντα τὸν κόσμον καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀνθρώπων, τῶν Χριστιανῶν, ἐπορκίζοντες κατὰ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ὑπὸ τῶν ἄλλων πάντων ἐπορκιστῶν καὶ ἐπαστῶν καὶ φαρμακευτῶν μὴ ἰαθέντας, ἰάσαντο, καὶ ἔτι νῦν ἰῶνται, καταργοῦντες καὶ ἐκδιώκοντες τοὺς κατέχοντας τοὺς ἀνθρώπους δαίμονας. ὅθεν καὶ ἐπιμένει ὁ Θεὸς τὴν σύγχυσιν καὶ κατάλυσιν τοῦ παντὸς κόσμου μὴ ποιῆσαι, ἵνα καὶ οἱ φαῦλοι ἄγγελοι καὶ δαίμονες καὶ ἄνθρωποι μηκέτι ὦσι, διὰ τὸ σπέρμα τῶν Χριστιανῶν, ὃ γινώσκει ἐν τῇ φύσει ὅτι αἴτιόν ἐστιν· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν οὐδὲ ὑμῖν ταῦτα ἔτι ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ τῶν φαύλων δαιμόνων δυνατὸν ἦν, ἀλλὰ τὸ πῦρ τὸ τῆς κρίσεως κατελθὸν ἀνέδην πάντα διέκρινεν, ὡς καὶ πρότερον ὁ κατακλυσμὸς μηδένα λιπὼν ἀλλ' ἢ τὸν μόνον σὺν τοῖς ἰδίοις παρ' ἡμῖν καλούμενον Νῶε, παρ' ὑμῖν δὲ Δευκαλίωνα, ἐξ οὗ πάλιν οἱ τοσοῦτοι γεγόνασιν, ὧν οἱ μὲν φαῦλοι, οἱ δὲ σπουδαῖοι. οὕτω γὰρ ἡμεῖς τὴν ἐκπύρωσιν φαμὲν γενήσεσθαι,

ἀλλ'

Epiphanius H. XXII. 2. ἐπὶ καταλύσει τοῦ Θεοῦ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πειθομένων. —— ἐπειδὴ δὲ οἱ δαίμονες τοῖς πονηροῖς ἐβοήθουν, —— ἦλθεν ὁ σωτὴρ ἐπὶ βοηθείᾳ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπὶ καταλύσει τῶν πονηρῶν καὶ τῶν δαιμόνων. Ipſe Juſtinus infra p. 319. ἡ ἀνάστασις φαίνεται γεγενημένη ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πιστευόντων &c.

3, 4. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει.] Legendum ὑμετέρᾳ cum Sylburgio & H. Stephano.

9. Ἐπορκιστῶν.] De hoc obiter monebo, ad vocabula illa ἐπορκιστῶν & ἐπορκίζοντες quod attinet, vix credere me Juſtinum ita potius quam ἐξορκιστῶν & ἐξορκίζοντες ſcripſiſſe, aut certe ἐφορκιστῶν & ἐφορκίζοντες; quum vocem ὅρκος, ex qua fit verbum cujus nomen verbale eſt illud, aſpirari conſtet. Quoniam tamen afferuntur & ex conſilio quodam ἐπορκίζω & ἐπορκιστὴς, retinuiſſe me ſcripturam illam, licet rationi omnino repugnantem. H. Stephanus.

26, 7. Τὸν μόνον σὺν τοῖς ἰδίοις παρ' ἡμῖν καλούμενον Νῶε.] Convenientiori verborum ordine legeris μόνον σὺν τοῖς ἰδίοις τὸν &c. Sed in Juſtino ferenda ſunt hujuſmodi peccata, non emendanda. Similem culpam commiſit in Dialogo in ejuſdem verbi diſpoſitione, p. 231. ubi ſic ſcribit, ὃ τὴν σάρκα καὶ μόνον τὸ σῶμα φαιδρύνει.

26, 7, 8. Παρ' ἡμῖν καλούμενον Νῶε, παρ' ὑμῖν δὲ Δευκαλίωνα.] Philo περὶ ἄθλων καὶ ἐπιτιμίων p. 626. ed. Turneb. Τοῦτον Ἕλληνες μὲν Δευκαλίωνα, Χαλδαῖοι δὲ Νῶε ἐπονομάζουσι.

I. Ἀλλ'

ἀλλ' οὐχ ὡς οἱ Στωϊκοὶ, κατὰ τὸν
τῆς εἰς ἄλληλα πάντων μεταβολῆς λό-
γον, ὃ αἴσχιστον ἐφάνη, ἀλλ' οὐδὲ
καθ' εἱμαρμένην πράττειν τοὺς ἀν-
θρώπους ἢ πάσχειν τὰ γινόμενα, ἀλ-
λὰ κατὰ μὲν τὴν προαίρεσιν ἕκαστον
κατορθοῦν ἢ ἁμαρτάνειν, καὶ κατὰ τὴν
τῶν φαύλων δαιμόνων ἐνέργειαν τοὺς
σπουδαίους, οἷον Σωκράτην, καὶ τοὺς ὁ-
μοίους, διώκεσθαι καὶ ἐν δεσμοῖς εἶναι,
Σαρδανάπαλον δὲ καὶ Ἐπίκουρον, καὶ
τοὺς ὁμοίους, ἐν ἀφθονίᾳ καὶ δόξῃ δο-
κεῖν εὐδαιμονεῖν· ὃ μὴ νοήσαντες οἱ
Στωϊκοὶ καθ' εἱμαρμένης ἀνάγκην
πάντα γίνεσθαι ἀπεφήναντο. ἀλλ' ὅτι
αὐτεξούσιον τό τε τῶν ἀγγέλων γένος
καὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀρχὴν ἐποίη-
σεν ὁ Θεὸς, δικαίως ὑπὲρ ὧν ἂν
πλημμελήσωσι τὴν τιμωρίαν ἐν αἰ-
ωνίῳ πυρὶ κομίσονται. γεννητοῦ δὲ παν-
τὸς ἥδε ἡ φύσις, κακίας καὶ ἀρετῆς
δεκτικὸν εἶναι· οὐ γὰρ ἂν ἦν ἐπαινε-
46 τὸν οὐδὲν αὐτῶν, εἰ οὐκ ἦν ἐπ' ἀμ-
φότερα τρέπεσθαι καὶ δύναμιν εἶχε.
δεικνύουσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ πανταχοῦ κα-
τὰ λόγον τὸν ὀρθὸν νομοθετήσαντες
καὶ φιλοσοφήσαντες ἄνθρωποι, ἐκ τοῦ
ὑπαγορεύειν τάδε μὲν πράττειν, τῶν-
δε δὲ ἀπέχεσθαι· καὶ οἱ Στωϊκοὶ
φιλόσοφοι ἐν τῷ περὶ ἠθῶν λόγῳ
τὰ

autem ſicuti Stoici tradunt, juxta rerum inter ſe omnium mutationis rationem, quod turpiſſimum eſſe apparet: ſed neque fato homines ea quæ fiunt perhibemus vel facere vel pati; verum voluntate quemque aut recte facere aut peccare, atque pravorum dæmonum inſtinctu atque opera bonos quidem, veluti Socratem, & ejus ſimiles, vexari atque in vinculis eſſe, Sardanapalum autem, & Epicurum, eorumque ſimiles in copia rerum omnium & claritate beatos videri. Quod cum Stoici non pervidiſſent, fati neceſſitate omnia evenire cenſuerunt. Sedenim quia liberi arbitrii & angelorum & hominum genus initio creavit Deus, juſto judicio pro delictis ſuis ſupplicium in igne ſempiterno reportabunt. Illa quippe ortæ cujuſque rei natura eſt, ut virtutis & vitii ſit capax. Neque enim quidquam eorum quæ creata ſunt laude dignum eſſet, niſi vim ac poteſtatem in alterutram partem ſe convertendi obtineret. Oſtendunt hoc etiam homines illi qui paſſim cum ratione recta leges tulerunt, & philoſophiam tradiderunt, dum hæc facienda, ab illis autem abſtinendum eſſe dictant. Quin & Stoici philoſophi, de moribus præcepta tradentes, eadem

1. Ἀλλ' οὐχ ὡς οἱ Στωϊκοί.] Περὶ ἐκπυρώσεως Stoicorum hæc Juſtino congrua ex Philon. lib. de mundo hic adjicimus: οἱ δὲ Στωϊκοὶ (φήσουσι) κόσμον ἕνα, γενέσεως δ' αὐτοῦ Θεὸν αἴτιον, φθορᾶς δὲ μηκέτι Θεὸν, ἀλλὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς οὖσι πυρὸς ἀκαμάτου δύναμιν, χρόνων μακραῖς περιόδοις ἀναλύουσαν τὰ πάντα εἰς ἑαυτὴν, ἐξ ἧς πάλιν αὖ ἀναγέννησιν κόσμου ἵστασθαι προμηθείᾳ τοῦ τεχνίτου. Confer Diog. Laert. in vit. Zenonis lib. 7. Tatianum p. 12. item quæ de abſurditate hujus opinionis tradit idem Juſtinus in altera Apolog. pag. 66. HUTCHIN.

3 & ſeqq. Οὐδὲ καθ' εἱμαρμένην πράττειν τοὺς ἀνθρώπους ἢ πάσχειν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ &c.] Sed facere quæ faciunt pro arbitrio ſuo, bonis autem male eſſe, & malis bene, vi ac poteſtate dæmonum; quod cum ignorarent Stoici, ad eum nodum ſolvendum fato opus eſſe putabant.

23, 4. Εἰ οὐκ ἦν ἐπ' ἀμφότερα τρέπεσθαι καὶ δύναμιν εἶχε.] Fortaſſe legendum εἰ οὐ καὶ (aut οὐκ ἂν) ἐπ' ἀμφότερα τρέπεσθαι δύναμιν εἶχε. Irenæus IV. 72. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πάντες τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως, δυνάμενοί τε κατασχεῖν καὶ πρᾶξαι τὸ ἀγαθὸν, καὶ δυνάμενοι πάλιν ἀποβαλεῖν αὐτὸ καὶ μὴ ποιῆσαι, δικαίως καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς εὐνομουμένοις, καὶ πολὺ πρότερον παρὰ Θεῷ, οἱ μὲν ἐπαινοῦνται &c.

28, 9. Τόδε μὲν πράττειν, τῶνδε δὲ ἀπέχεσθαι.] Lege τάδε.

eadem magnopere probant; ut ſatis liqueat, principiorum & incorporeorum tractandorum minus illis ſuccedere rationem. Nam ſi fato ab hominibus dicent fieri quæ fiunt, aut nihil eſſe Deum, aut rebus pleriſque mutandis & alterandis & in eadem unde orta ſunt, ſemper diſſolvendis, corruptioni tantum ſubjectarum notitiam habere; & Deum ipſum, qua per partes, qua per univerſum in pravitate ſeu ærumna omni verſari; neque vitium neque virtutem aliquid eſſe dicere videbuntur, quod certe præter ſanam notionem, rationem, & mentem eſt. Eos quoque qui Stoicorum diſciplinam amplectuntur, quoniam de moribus præclare docuerunt (quemadmodum & aliqua ex parte poetæ, propter innata toti generi humano rationis ſemina) odiis expetitos cæſoſq; eſſe novimus: Heraclitum quidem (antiquitus) uti diximus, Muſonium autem inter eos qui ſeculo noſtro fuere; atq; item alios ſcimus.

τὰ αὐτὰ τιμῶσι καρτερῶς, ὡς δηλοῦσθαι ἐν τῷ περὶ ἀρχῶν καὶ ἀσωμάτων λόγῳ οὐκ εὐοδοῦν αὐτούς. εἴτε γὰρ καθ' εἱμαρμένην φήσουσι τὰ γινόμενα πρὸς ἀνθρώπων γίνεσθαι, ἢ μηδὲν εἶναι Θεὸν, παρὰ τρεπόμενα καὶ ἀλλοιούμενα καὶ ἀναλυόμενα εἰς τὰ αὐτὰ ἀεὶ, φθαρτῶν μόνων φανήσονται κατάληψιν ἐσχηκέναι, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν διά τε τῶν μερῶν καὶ διὰ τοῦ ὅλου ἐν πάσῃ κακίᾳ γινόμενον, ἢ μηδὲν εἶναι κακίαν, μηδ' ἀρετήν· ὅπερ καὶ παρὰ πᾶσαν σώφρονα ἔννοιαν, καὶ λόγον, καὶ νοῦν ἐστί. καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Στωϊκῶν δὲ δογμάτων, ἐπειδὴ κἂν τὸν ἠθικὸν λόγον κόσμιοι γεγόνασιν, ὡς καὶ ἔν τισιν οἱ ποιηταί, διὰ τὸ ἔμφυτον παντὶ γένει ἀνθρώπων σπέρμα τοῦ λόγου, μεμισῆσθαι καὶ πεφονεῦσθαι οἴδαμεν· Ἡράκλειτον μὲν, ὡς προέφημεν, καὶ Μουσώνιον δὲ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, καὶ ἄλλους οἴδαμεν. ὡς γὰρ

Nam

3 & ſeqq. Εἴτε γὰρ &c.] Locus ſine dubio corruptus, ſed quem aliorum induſtriæ relinquere cogimur.

21, 2. Μουσώνιον δὲ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς.] Muſonii multi fuerunt: vix tamen dubium eſſe poteſt quin hic noſter Muſonius, Tyrrhenus ille philoſophus Stoicus ſit, quem Suidas διὰ τὴν παῤῥησίαν καὶ τὸ ἐλεγκτικὸν καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐλευθερίας a Nerone interfectum narrat. Non enim audiendum puto virum doctum Gottfridum Olearium qui ad Philoſtrat. vit. Apoll. IV. 35. verbo ἀναιρεῖσθαι exilio eum multatum eſſe, ſignificare Suidam voluiſſe contendit. Cum eo ſimul occiſum Cornutum, Stoicum & ipſum, uti ſcriptor vitæ Perſii refert, idem Suidas tradit. Οὗτος ὁ Κορνοῦτος (inquit) Λεπτίτης φιλόσοφος· ἡ δὲ Λέπτις πόλις Λιβύης· γεγονὼς ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Νέρωνος, καὶ πρὸ αὐτοῦ, ἀναιρεθεὶς σὺν τῷ Μουσωνίῳ. Qui locus ita legendus eſt, & ab iis quæ antecedunt divellendus; de duobus enim Cornutis loquitur. Κορνοῦτος Λεπτίτης. Οὗτος ὁ Κορνοῦτος Λεπτίτης, φιλόσοφος· ἡ δὲ Λέπτις πόλις Λιβύης· γεγονὼς ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Νέρωνος, καὶ ΠΡΟΣ αὐτοῦ ἀναιρεθεὶς σὺν τῷ Μουσωνίῳ, vel minori mutatione ſic, Κορνοῦτος. Οὗτος ὁ Κορνοῦτος &c. Πρὸς autem in πρὸ mutari poterat & facile caſu, atque etiam de induſtria, propter ea quæ dicta erant de altero Cornuto hiſtorico, æquali & æmulo Titi Livii. Sed redeundum ad Muſonium, quem Philoſtratus a Nerone, non interfectum, ut Suidas, ſed in inſulam Gyaram relegatum fuiſſe ſcribit; quod fortaſſe verius, uti certe veriſſimum eſt ſi hic idem ſit Muſonius de quo Xiphilinus p. 183. Ῥοῦφος μέντοι Μουσώνιος ὁ φιλόσοφος ἐπὶ τούτοις ἐφυγαδεύθη. Quod ipſum improbabile non eſt. Tacitus An. XV. p. 175. *Verginium & Rufum* (ita enim legendum, vel cum Lipſio *Verginium & Muſonium Rufum*, non *Verginium Rufum*) *claritudo nominis expulit. Nam Verginius ſtudia juvenum eloquentia, Muſonius præceptis ſapientiæ fovebat.* Idem An. XIV. p. 156. *Sunt qui alios a ſocero nuntios veniſſe ferant, tanquam nihil atrox immineret,* doctoreſque ſapientiæ, *Ceranum Græci,* Muſonium Tuſci generis, *conſtantiam opperiendæ mortis pro* (ſ. præ) *incerta & trepida vita ſuaſiſſe.* Verum utcunque ea ſe res habeat, certum eſt hæc verba ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς non religionem hominis, quod Grabii ſomnium eſt, ſed ætatem deſignare. Eſt autem operæ pretium audire quam ſubtiliter interpretationem ſuam tueatur Grabius. *Non* (inquit) *ejuſdem ævi vel loci homines, uti Langus in verſione poſuit, ſed religione ſimiles, & quodammodo Chriſtianos intelligendos eſſe, is, quem Juſtinus hic allegat, locus Apolog.* 1. p. 83. *planiſſime oſtendit, ſiquidem ibi expreſſe ait,* Χριστιανοὶ εἰσι, *Heraclitum nominatim, perinde ut hoc loco, laudans.* Dixin' ego vobis coryphæum criticorum eſſe hunc?

4 & ſeqq.

ἐσημήναμεν, πάντας τοὺς κἂν ὁπωσδήποτε κατὰ λόγον βιοῦν σπουδάζοντας, καὶ κακίαν φεύγειν, μισεῖσθαι ἀεὶ ἐνήργησαν οἱ δαίμονες. οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν, εἰ τοὺς κατὰ σπερματικοῦ λόγου μέρος, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ παντὸς λόγου, ὅ ἐστι Χριστοῦ, γνῶσιν καὶ θεωρίαν, πολὺ μᾶλλον μισεῖσθαι οἱ δαίμονες ἐλεγχόμενοι ἐνεργοῦσιν· οἳ τὴν ἀξίαν κόλασιν καὶ τιμωρίαν κομίσονται, ἐν αἰωνίῳ πυρὶ ἐγκλεισθέντες. εἰ γὰρ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἤδη διὰ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡττῶνται, δίδαγ-

Nam ut omnes, quemadmodum ſignificavimus, qui qualicunque pacto juxta rationem vivere & pravitatem fugere ſtuduerunt, odiis exagitarentur, dæmones ſemper vi ſua & opera effecerunt. Minime igitur mirandum eſt, ſi eos qui non juxta partem aliquam ſeminariæ rationis, verum ſecundum univerſæ rationis & Verbi, quod Chriſtus eſt, notitiam & contemplationem vivunt, dæmones, ab eis convicti, in longe majora odia opera ſua conjiciunt: qui ſane pœnas & ſupplicia condigna, ſempiterno incluſi igne, perferent. Quod namque nunc ab hominibus per nomen Jeſu Chriſti ſuperantur, documentum

4 & ſeqq. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν εἰ τοὺς κατὰ &c.] Langus hæc ſic vertit: *Minime vero id mirandum videtur, ſi eos qui juxta partem aliquam ſeminariæ rationis mores ſuos conformant, periculis objiciunt: verum quod ſecundum univerſæ rationis & Verbi, quod Chriſtus eſt, notionem & contemplationem viventes, in longe majora odia ope & opera ſua conjicere dæmones coarguuntur, id demum admirationem excedit.* Perionius ſic, *Nihil autem mirum eſſet ſi operam darent ut ii invisi eſſent, qui ex rationis ſeminis parte degunt: ſed eos qui totius rationis ac Verbi, id eſt Chriſti, cognitionem & contemplationem in vita ſequuntur ducem, ac multo etiam magis, inviſos reddere inveniuntur.* Idem *articulum* τοὺς *deeſſe* dicit *poſt* ἀλλὰ, idque *verba quæ proxime antecedunt declarare.* Similiter Sylburgius, *Si poſt* ἀλλὰ, inquit, *repetatur articulus* τοὺς, *& poſt* θεωρίαν *ex præcedentibus ſubaudiatur* βιοῦν σπουδάζοντας, *liquida erit ſententia.* Nimirum in eodem errore, eoque ſane perridiculo, omnes verſantur. Qualis enim eſt hæc *liquida ſententia?* Scilicet, mirum non eſſe ſi dæmones hominum odia ſemper in eos concitaverint qui κἂν ὁπωσδήποτε recte vivere conati fuerint, qui vel tantillum quidem ab imperio ſuo ad ſtudium virtutis defecerint, a quibus denique nihil ſibi metuendum eſſe viderint: Chriſtianos autem, qui & ipſi ab iis penitus deſciverant, alioſque multos quotidie abſtrahebant, quorum tota vita virtuti & rationi prorſus erat conſentanea, eorumque proinde voluntati & commodia non minus contraria, hos, inquam, hoſtes tam capitales tamque potentes, majori opere ab iis oppugnatos fuiſſe, id vero omnem omnino admirationem excedere. Habet autem Sylburgius conjecturam alteram. *Alioqui*, inquit, *& hoc modo legi poſſet*, οἱ οὐ κατὰ σπερματικοῦ λόγου μέρος, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ παντὸς λόγου γνῶσιν καὶ θεωρίαν βιοῦν σπουδάζοντας, πολὺ μᾶλλον μισεῖσθαι. Atque hæc quidem longe eſt priore melior, attingit enim veram loci ſententiam, cui illa plane adverſatur: ſed neque carere poſſumus illo τοὺς quod ejicit, quæque adjicit verba βιοῦν σπουδάζοντας, repetenda potius eſſe ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, quam ex mera conjectura infarcienda videntur. Grabius, recitata Sylburgii annotatione, *Antequam*, inquit, *hæc Sylburgii legerem, ſolum Juſtini textum inſpiciens, particulam negativam deeſſe animadvertebam, indeque conjiciebam pro* εἰ τοὺς κατὰ *legendum* εἴτ' οὐ κατὰ *&c. ſicut ſupra habet* εἴτε γὰρ καθ' εἱμαρμένην *&c. & deinde* εἴτε γὰρ μὴ ἐντυχοῖεν. *Sed poſtea vidi* τοὺς *omnino retineri debere, &* τοὺς κατὰ τὴν τοῦ παντὸς λόγου, ὃ (ὅς) ἐστι Χριστοῦ (Χριστὸς) γνῶσιν *Chriſtianos dici, ſicuti paulo ante* τοὺς ἀπὸ τῶν Στωϊκῶν δογμάτων *Stoicos vocavit; ut adeo non opus ſit* σπουδάζοντας *ex præcedenti periodo addere vel repetere. Negativa vero particula neceſſario* τοὺς *præcedere debet.* Hæc Grabius, cujus ſane infelicitatem non poſſum non dolere. Adeo enim verum non eſt *negativam particulam præcedere debere*, ut, ſi cætera ſana ſunt, omnino ſequi debeat. Nihilo pluris eſt alterum ejus commentum. Stoicos Juſtinus τοὺς ἀπὸ τῶν Στωϊκῶν δογμάτων recte vocavit & ex conſuetudine linguæ Græcæ: ideone autem Chriſtiani vocabuntur οἱ κατὰ τὴν τοῦ παντὸς λόγου γνῶσιν καὶ θεωρίαν? Scilicet quia Græci dicunt οἱ ἀπὸ Στωϊκῶν δογμάτων, οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς, οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου, &c. putabat vir bonus quamlibet hominum ſectam articulo & qualibet præpoſitione cum ſuo caſu recte deſignari poſſe.

7. Ὁ ἐστι Χριστοῦ.] Perionius mavult, ὅς ἐστι Χριστὸς, ut pag. 48. ℣. 24. Sed mutatione nihil opus eſt, cum ὅ ἐστι idem hic ſit quod τουτέστι, δηλονότι, vel ſimile quodpiam declarativum. SYLBURG.

9. Ἐλεγχόμενοι ἐνεργοῦσιν.] Idem tranſmutatis orationis partibus legit ἐλέγχονται ἐνεργοῦντες, *convincuntur facere.* Sed neque hic mutatione opus eſt. Senſus eſt, ἐνεργοῦσι μισεῖσθαι διὰ τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐλέγχεσθαι, *efficiunt ut odiis malorum expetantur, propterea quia per ipſos coarguuntur ſuæ improbitatis. Nam veritas odium parit.* SYLBURG.

6, 7, 8. Κἀγὼ

tum id eſt futurorum, qui eos cultoreſque eorum manent, in æterno igne cruciatuum. Hoc enim ita tum prophetæ omnes prædixerunt, tum & ipſe doctor noſter Jeſus Chriſtus docuit eſſe futurum. Ego quidem inſidias & fuſtuarium, crucisve ſupplicium, a quopiam expecto, qui aliquo ſit numero & nomine, vel ab ipſo etiam Creſcente philopſopho & philocompo, hoc eſt ſtrepitus popularis & inſolentis arrogantiæ amatore; indignus namque eſt qui philoſophus & ſapientiæ amator dicatur, propterea

μαί ἐστι τοῖς καὶ μελλούσης αὐτοῖς, καὶ τοῖς λατρεύουσιν αὐτοῖς, ἐσομένης ἐν πυρὶ αἰωνίῳ κολάσεως. οὕτως γὰρ καὶ οἱ προφῆται πάντες προκεκηρύχασι γενήσεσθαι, καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος, ἐδίδαξε. κἀγὼ οὖν προσδοκῶ ὑπό τινος τῶν ὠνομασμένων ἐπιβουλευθῆναι, καὶ ξύλῳ ἐμπαγῆναι, ἢ κἂν ὑπὸ Κρίσκεντος τοῦ φιλοψόφου καὶ φιλοκόμπου, οὐ γὰρ φιλόσοφον εἰπεῖν ἄξιον τὸν ἄνδρα,

7, 8. Ὑπό τινος τῶν ὠνομασμένων. Chron. Paſch. ὡς εἷς τῶν προωνομασμένων. 8, 9. Καὶ ξύλῳ ἐμπαγῆναι. Euſeb. ed. Valeſ. κἂν ξύλῳ ἐντιναχθῆναι. Euſ. ed. R. S. & Niceph. καὶ ξύλῳ ἐντιναχθῆναι. Chron. Paſch. καὶ ξύλῳ ἐντιναχθῆναι. 9. Κἂν. Euſ. & Niceph. καί. Ib Κρίσκεντος. Niceph. Κρήσκεντος. 9, 10. Τοῦ φιλοψόφου. Euſ. τοῦ ἀφιλοσόφου.

7, 8, 9. Κἀγὼ οὖν προσδοκῶ ὑπό τινος τῶν ὠνομασμένων ἐπιβουλευθῆναι] Valeſius vertit, *ab aliquo eorum qui philoſophi vocantur.* Perionius, *eorum qui ſunt in nomine & gloria.* Similiter Halloixius, *ab aliquo clarorum virorum*, & Langus, *a quopiam qui aliquo ſit numero & nomine.* Ed. Pariſ. *ab aliquo eorum qui nomine ſunt philoſophi.* Quarum verſionum nulla mihi ullo modo placet. Multo potius crediderim τοὺς ὠνομασμένους eos eſſe quos in principio apologiæ memoraverat, mulieris Chriſtianæ virum, centurionem, Urbicum, quos ſe ſatis iratos habiturum non poterat non videre. Apte dein ſubjungit Creſcentem, quem a ſe diſputando ſuperatum, & ſatis aſpere proculdubio tractatum, ultionem meditari crediſſe videtur, ſortaſſe etiam ſatis certo ſcivit. Favet interpretationi noſtræ Euſebius qui H. E. IV. 17. citata hiſtoriola trium martyrum quæ in his verbis deſinit, Καὶ ἄλλος δὲ τρίτος ἐπελθὼν κολασθῆναι προσετιμήθη, ita pergit, Τούτοις ὁ Ἰουστῖνος εἰκότως καὶ ἀκολούθως ἃς προεμνημονεύσαμεν αὐτοῦ φωνὰς ἐπάγει λέγων· Κἀγὼ οὖν προσδοκῶ ὑπό τινος τῶν ὠνομασμένων ἐπιβουλευθῆναι, καὶ τὰ λοιπά. Quem locum eo lubentius advocavi quod majus aliquid primo ſaltem aſpectu, docere nos poſſe videatur, nempe in eo exemplari hujus apologiæ quo Euſebius uſus eſt, totum hoc caput quod eſt de Creſcente proxime ſecutum fuiſſe iſta verba, καὶ ἄλλος δὲ τρίτος ἐπελθὼν κολασθῆναι προσετιμήθη, ut jam ea de quibus nunc agimus, eo quo nos volumus non modo referenda, ſed transferenda etiam & reducenda eſſe videantur. Certe hoc capite ſublato, quæ nunc id antecedunt, quæque ſequuntur, ita congruere deprehendes, ut non niſi vi aliqua ſeparata putes. Quæ præcedunt hæc ſunt, —— διδασμά ἐστι τῆς μελλούσης αὐτοῖς καὶ τοῖς λατρεύουσιν αὐτοῖς ἐσομένης ἐν πυρὶ αἰωνίῳ κολάσεως. Quæ ſequuntur, hæc: Ἵνα δὲ μή τις εἴπῃ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν νομιζομένων φιλοσόφων, ὅτι κόμποι καὶ φόβητρά ἐστι τὰ λεγόμενα ὑφ' ἡμῶν, ὅτι κολάζονται ἐν αἰωνίῳ πυρὶ οἱ ἄδικοι, &c. Verum non tam facile ibi inſeritur, quam hinc amovetur. Arcte ibi cohæret oratio, neque divelli ſe patietur. Sic ſe habet: Ὁ δὲ καὶ χαίρειν εἰδέναι ὡμολόγει, ποιηρῶν δεσποτῶν τῶν τοιούτων ἀπηλλάχθαι γινώσκων καὶ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ καὶ βασιλέα τῶν οὐρανῶν (Euſebius legit ΠΑΡΑ ἀγαθὸν πατέρα καὶ βασιλέα ΤΟΝ ΘΕΟΝ) ΠΟΡΕΥΕΣΘΑΙ. καὶ ἄλλος δὲ τρίτος ἐπελθὼν κολασθῆναι προσετιμήθη. Ὅπως δὲ μή τις εἴπῃ, Πάντες ΟΥΝ ἑαυτοὺς φονεύσαντες ΠΟΡΕΥΕΣΘΕ ΗΔΗ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΘΕΟΝ, &c. Vides inter narrationem & anteoccupationem nihil intrudi poſſe. Alia multa dici poſſent in utramque partem, ſed nihil neceſſe eſt. Puto paucos fore qui eam, quam memoravi ſententiam verborum Euſebii neceſſariam aut etiam veram eſſe exiſtimabunt, pauciores quibus aliquid hic luxatum videbitur, qui ſpuria cenſebit quæ a finita narratione ad initium hujos capitis intercedunt, neminem. Non eſt autem ſilentio prætereunda, etſi nec amplectenda, lectio quam ſuppeditat Chronicon Paſchale, quod pro ὑπό τινος τῶν ὠνομασμένων habet ὡς εἷς τῶν προωνομασμένων. Cyril. c. Jul. l. VII. p. 220. τοὺς ὠνομασμένους, *ſupra memoratos.*

8, 9. Καὶ ξύλῳ ἐμπαγῆναι.] Euſeb. IV. 16. κἂν ξύλῳ ἐντιναχθῆναι. V. not. Valeſii.

9, 10. Τοῦ φιλοψόφου.] H. Stephanus & Grabius jure præferunt hanc lectionem ei quæ apud Euſebium eſt, τοῦ ἀφιλοσόφου, qua nihil poteſt eſſe languidius aut inconcinnius. Sylburgius in ſubſidium, ut videtur, lectionis Euſebianæ citat ex Tatiano τῶν φιλοσόφων καὶ οὐ φιλοσόφων πανηγύρεις. Sed & ibi legendom φιλοψόφων. Τίς γὰρ ἂν ἐπιμαρτυρήσαι (inquit) τῇ Κράτητος κενοδοξίᾳ, καὶ οὐ μᾶλλον παραιτησάμενος τὴν ΕΝΤΥΦΟΝ τῆς ὁμοίας αὐτοῦ ΓΛΩΣΣΟΜΑΝΙΑΝ, ἐπὶ τὸ ζητεῖν τὸ κατ' ἀλήθειαν σπουδαῖον τρέψεται; διόπερ μὴ παρασυρέτωσαν ὑμᾶς αἱ τῶν φιλοψόφων (ita enim lego, ut modo dicebam) καὶ οὐ φιλοσόφων πανηγύρεις, οἵτινες ἐναντία μὲν ἑαυτοῖς δογματίζουσι, ΚΑΤΑ ΔΕ ΤΟ ΕΠΕΛΘΟΝ ΕΚΑΣΤΟΣ ΕΚΠΕΦΩΝΗΚΕ. p. 14, 5, 6.

3, 4, 5. Πρὸς

47 ὅς γε περὶ ἡμῶν ἃ μὴ ἐπίσταται δημοσίᾳ καταμαρτυρεῖ, ὡς ἀθέων καὶ ἀσεβῶν χριστιανῶν ὄντων, πρὸς χάριν καὶ ἡδονὴν τῶν πολλῶν τῶν πεπλανημένων ταῦτα πράττων. εἴτε γὰρ μὴ ἐντυχὼν τοῖς τοῦ Χριστοῦ διδάγμασι κατατρέχει ἡμῶν, παμπόνηρός ἐστι, καὶ ἰδιωτῶν πολὺ χείρων, οἳ φυλάττονται πολλάκις περὶ ὧν οὐκ ἐπίστανται διαλέγεσθαι καὶ ψευδομαρτυρεῖν· ἢ εἰ ἐντυχὼν τῷ ἐν αὐτοῖς μεγαλείῳ, ἢ ξυνεὶς, πρὸς τὸ μὴ ὑποπτευθῆναι τοιοῦτος ταῦτα ποιεῖ, πολὺ μᾶλλον ἀγεννὴς καὶ παμπόνηρος, ἰδιωτικῆς καὶ ἀλόγου δόξης καὶ φόβου ἐλάττων ὤν.

propterea quod publice de rebus quas ignorat, videlicet quod Chriſtiani athei prorſuſque ſine Deo & impii ſint, aſſeverat; ad gratiam & libidinem eorum qui ſunt in errorem ſeducti, id faciens. Si enim, non lectis Chriſti doctrinis in nos invehitur, improbiſſimus eſt, & idiotis multo deterior, qui ſæpe de rebus quas ignorant loqui & falſum teſtimonium dicere cavent: ſin Chriſtianam profeſſionem legit, aut amplitudinem ejus non intellexit, aut ſi intellexit, ne vero in ſuſpicionem perveniat nobiſcum ſentiendi, id facit, longe adhuc abjectior & pejor eſt, utpote inepta & abſurda opinione vir, timorique ſordido obnoxius. Sane

1. Ος γε περὶ ἡμῶν ἃ μὴ ἐπίσταται. Euſeb. ed. Valeſ. ὡς (Euſ. ed. R. S. & Niceph. ὅς) γε περὶ ὧν μὴ ἐπίσταται. Chron. Paſch. ὡς γε δημοσίᾳ καταμαρτυρεῖ ὡς ἀθέων ἡμῶν καὶ ἀσεβῶν χριστιανῶν ὄντων. 4, 5. Ηδονὴν τῶν πολλῶν τῶν πεπλανημένων. Chron. Paſch. ἡδονὴν πολλῶν τῶν πεπλανημένων. Niceph. ἡδονὴν τῶν πεπλανημένων. Euſeb. ed. Valeſ. ἡδονὴν τῶν πολλῶν, πεπλανημένως. 5. Ταῦτα. Euſeb. τοῦτο. 8. Πολύ. Euſeb. πολλῷ. Niceph. πολύ. 11, 2. Η εἰ ἐντυχὼν τῷ ἐν αὐτοῖς μεγαλείῳ, ἢ ξυνείς. Euſeb. καὶ εἰ ἐντυχὼν μὴ ξυνῆκε τὸ ἐν αὐτοῖς μεγαλεῖον, ἢ ξυνείς. Niceph. ἢ εἰ ἐντυχὼν, ἢ ξυνῆκε τὸ ἐν αὐτοῖς μεγαλεῖον· ἢ ξυνείς. 14. Αγεννής. Euſeb. ed. Valeſ. ἀγενής.

3, 4, 5. Πρὸς χάριν καὶ ἡδονὴν τῶν πολλῶν τῶν πεπλανημένων.] H. Valeſius ad hæc verba, ab Euſebio ſuo citata, hæc annotat: *Longe elegantior eſt lectio quam in tribus noſtris codicibus reperimus. Sic autem habet:* πρὸς χάριν καὶ ἡδονὴν τῶν πολλῶν, πεπλανημένως τοῦτο πράττων. *Quæ emendatio adeo neceſſaria eſt, ut niſi ita ſcripſeris, quæ ſequuntur Juſtini verba cum præcedentibus nullatenus cohæreant. Poſtquam enim dixit Juſtinus Creſcentem indignum eſſe philoſophi vocabulo propterea quod de rebus loqueretur quas penitus ignorabat, & Chriſtianos impios vocabat, ut gratiam captaret imperitæ multitudinis; addit deinde, illum in eo graviter erraſſe,* πεπλανημένως τοῦτο πράττων. *Rationem inde ſubjungit,* εἴτε γὰρ μὴ ἐντυχὼν *&c.* Hæc ibi Valeſius, in quibus eum ratio prorſus fugit. Nam quod ad elegantiam attinet, ea, ſi qua hic ſit, admiſſa hac inſaceta lectione, penitus peribit. Quid enim habere poteſt elegantiæ verbum tam molle, tam lene, de tali viro, de tanto crimine, in oratione tam acri tamque vehementi? Neque magis neceſſaria eſt hæc lectio, quam elegans. Recte enim jam inter ſe cohærent verba Juſtini, multoque melius quam ſi ad mentem Valeſii refingerentur & explicarentur. Qualis enim erit hic cohærentia, ſi Juſtinus dum ſubjungit εἴτε γὰρ μὴ ἐντυχὼν &c. rationem reddat cur ante dixiſſet πεπλανημένως τοῦτο πράττων, atque ita Creſcentem erraſſe hoc argumento probet, quod ſcilicet erat homo nequiſſimus? Quid multa? Hæc verba εἴτε γὰρ μὴ ἐντυχὼν & quæ ſequuntur, referuntur ad id quod dixerat in ea periodo quæ proxime antecedit, οὐ γὰρ φιλόσοφον εἰπεῖν ἄξιον τὸν ἄνδρα, indeque eſt quod in primo argumenti membro dicit παμπόνηρός ἐστι καὶ ΙΔΙΩΤΩΝ πολὺ χείρων, & in ſecundo ἰδιωτικῆς καὶ ἀλόγου δόξης καὶ φόβου ἐλάττων ὤν. Rufinus, *eorum quos in errore poſitos ipſe majoribus erroris laqueis involvit.* Nicephorus, τῶν πεπλανημένων.

11, 2. Η εἰ ἐντυχὼν τῷ ἐν αὐτοῖς μεγαλείῳ, ἢ ξυνείς.] Euſeb. καὶ εἰ ἐντυχὼν μὴ ξυνῆκε τὸ ἐν αὐτοῖς μεγαλεῖον, ἢ ξυνείς. Fortaſſe ſic non male legeris, Η εἰ ἐντυχὼν, μὴ ξυνῆκε τὸ ἐν αὐτοῖς μεγαλεῖον, ἢ εἰ ξυνείς. ad quam fere ſententiam verſionem Langi refinximus.

14, 5. Ιδιωτικῆς καὶ ἀλόγου δόξης καὶ φόβου ἐλάττων ὤν.] Perionius vertit, *quem opinione rationis aliena & cautione idiotæ ſuperent.* Halloixius, *nimirum imperitæ atque a ratione alienæ opinioni cedens, ac timori ſuccumbens.* Valeſius, *quippe qui abſurdis atque popularibus opinionibus metuque inferiorem ſe eſſe fateatur.* Langi verſionem habes ſupra. Nempe locum minime obſcurum nullus horum intellexit. Ιδιωτικὴ καὶ ἄλογος δόξα nihil aliud eſt quam quod alibi in hac apologia τὴν παρὰ τοῖς πολλοῖς δόξαν vocat. P. 51. Καὶ γὰρ ἐγὼ μαθὼν περίβλημα πονηρὸν εἰς ἀποτροπὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων περιτεθειμένον ὑπὸ τῶν φαύλων δαιμόνων τοῖς χριστιανῶν θείοις διδάγμασι, καὶ ψευδολογουμένων ταῦτα, καὶ τοῦ περιβλήματος καταγέλασα, καὶ τῆς παρὰ τοῖς πολλοῖς δόξης. Ib. p. 48, 9. Χριστῷ οὐ φιλόσοφοι οὐδὲ φιλολόγοι μόνον ἐπείσθησαν, ἀλλὰ καὶ χειροτέχναι, καὶ παντελῶς ἰδιῶται, καὶ ΔΟΞΗΣ

Sane ſcire vos volo, me, qui quæſtiones hujus generis quaſdam illi propoſuerim, cognoviſſe atque reviciſſe, eum vere nihil ſcire. Atque ut intelligatis verum me dicere, ſi ad vos colloquia diſputationum relata non ſunt, paratus ſum cum eo apud vos de eis denuo ſermonem conferre: & eſſet profecto id quoque imperio dignum opus. Sin cognitæ vobis ſunt interrogationes meæ, atque illius reſponſiones, perſpicuum vobis eſt, nihil eum ſcire. Aut certe ſi ſcit, propter auditores autem eloqui non audet ſimiliter Socrati, ſicut antea dixi, non philoſophus, non ſapientiæ, ſed gloriæ, amator eſſe declaratur, qui nimirum Socraticum illud, omnium comprobatione dignum, non obſervet; *Nullum eſſe veritati præferendum virum.* Sed impoſſibile eſt homini Cynico, qui indifferentiam finem ſtatuit, bonum noſſe præter indifferentiam. Ne vero quiſpiam dicat, id quod a philoſophis, ut eſſe putantur, jactatur, voces eſſe inanes & terricula, quæ a nobis de injuſtis in igne perpetuo torquendis referuntur, ac nos ut propter timorem

καὶ γὰρ προτεθέντα με καὶ ἐρωτήσαντα αὐτὸν ἐρωτήσεις τινὰς τοιαύτας, καὶ μαθεῖν καὶ ἐλέγξαι ὅτι ἀληθῶς μηδὲν ἐπίσταται, εἰδέναι ὑμᾶς βούλομαι. καὶ ὅτι ἀληθῆ λέγω, εἰ μὴ ἀνηνέχθησαν ὑμῖν αἱ κοινωνίαι τῶν λόγων, ἕτοιμος καὶ ἐφ' ὑμῶν κοινωνεῖν τῶν ἐρωτήσεων πάλιν· βασιλικὸν δ' ἂν καὶ τοῦτο ἔργον εἴη. εἰ δὲ καὶ ἐγνώσθησαν ὑμῖν αἱ ἐρωτήσεις μου καὶ αἱ ἐκείνου ἀποκρίσεις, φανερὸν ὑμῖν ἐστιν ὅτι οὐδὲν ἐπίσταται. ἢ εἰ καὶ ἐπίσταται, διὰ τοὺς ἀκούοντας δὲ οὐ τολμᾷ λέγειν ὁμοίως Σωκράτει, ὡς προέφην, οὐ φιλόσοφος, ἀλλὰ φιλόδοξος ἀνὴρ δείκνυται, ὅς γε μηδὲ τὸ Σωκρατικὸν ἀξιέραστον ὂν τιμᾷ, Ἀλλ' οὔτι γε πρὸ τῆς ἀληθείας τιμητέος ἀνήρ. ἀδύνατον δὲ Κυνικῷ, ἀδιάφορον τὸ τέλος προθεμένῳ, τὸ ἀγαθὸν εἰδέναι πλὴν ἀδιαφορίας. ἵνα δὲ μή τις εἴπῃ, τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν νομιζομένων φιλοσόφων, ὅτι κόμποι καὶ φόβητρά ἐστι τὰ λεγόμενα ὑφ' ἡμῶν ὅτι κολάζονται ἐν αἰωνίῳ πυρὶ οἱ ἄδικοι, καὶ διὰ φόβον, καὶ οὐ

1. Προταθέντα. Euſeb. προθέντα. 2, 3. Καὶ μαθεῖν. Euſeb. μαθεῖν. 7. Ἕτοιμος. Chron. Paſch. ἕτοιμός εἰμι. 8. Δ' ἄν. Chron. Paſch. γὰρ ἄν. 12. Οὐδὲν ἐπίσταται. Euſeb. οὐδὲν τῶν ἡμετέρων ἐπίσταται. 12, 3. Η εἰ καὶ ἐπίσταται. Euſeb. ἢ εἰ ἐπίσταται. 14. Ὁμοίως Σωκράτει. Euſeb. non habet. 14, 5. Ὡς προέφην. Euſeb. ὡς πρότερον ἔφην.

καὶ ΦΟΒΟΥ καὶ θανάτου καταφρονήσαντες. Dial. p. 224. μὴ ἠπατημένοι δόξης.

12—16. Η εἰ καὶ ἐπίσταται, διὰ τοὺς ἀκούοντας δὲ οὐ τολμᾷ λέγειν ὁμοίως Σωκράτει, ὡς προέφην, οὐ φιλόσοφος, ἀλλὰ φιλόδοξος ἀνὴρ δείκνυται.] Horum triplex eſſe poteſt ſententia. Aut enim voluit Creſcentem in eo eſſe ſimilem Socrati quod non auderet verum dicere; aut Socratis eſſe diſſimilem, neque quod ille fecit, audere facere; vel denique, poſita cum R. Stephano nota diſtinctionis poſt λέγειν, ſic hæc interpretanda ſunt, Ut Socrates magis erat φιλόδοξος quam φιλόσοφος, ita & Creſcens. Favere interpretationi primæ fortaſſe videatur, quod proxime ſequitur, ὅς γε ΜΗΔΕ τὸ σωκρατικὸν τιμᾷ, & quæ paulo poſt tanquam Socratis verba recitat, Τὸν δὲ πατέρα καὶ δημιουργὸν πάντων οὔθ' εὑρεῖν ῥᾴδιον, οὔθ' εὑρόντα εἰς πάντας εἰπεῖν ΑΣΦΑΛΕΣ. Multis tamen de cauſis neque eam neque ſecundam ullo modo probo; tertiam multo minus. Unde pene inducor ut credam veram eſſe lectionem Euſebii, qui non habet iſta ὁμοίως Σωκράτει quæ tantum nobis negotii faceſſunt.

14, 5. Ὡς προέφην.] Euſeb. πρότερον ἔφην. Juſtinus ſcripſit προέφην.

18, 9. Ἀλλ' οὔτι γε πρὸ τῆς ἀληθείας τιμητέος ἀνήρ.] Plato De rep. lib. X. p. 595. Ἀλλ' οὐ γὰρ πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητέος ἀνήρ.

9—13. Ἀλλ'.

διὰ τὸ καλὸν εἶναι καὶ ἄρεστον, ἐναρέτως βιοῦν τοὺς ἀνθρώπους ἀξιοῦμεν· βραχυεπῶς πρὸς τοῦτο ἀποκρινοῦμαι ὅτι εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, οὔτε ἔστι Θεός, ἢ εἰ ἔστιν, οὐ μέλει αὐτῷ τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐδέν ἐστιν ἀρετή, οὐδὲ κακία, καί, ὡς προέφημεν, ἀδίκως τιμωροῦσιν οἱ νομοθέται τοὺς παραβαίνοντας τὰ διατεταγμένα καλά. ἀλλ'
48 ἐπεὶ οὐκ ἄδικοι ἐκεῖνοι, καὶ ὁ αὐτῶν πατὴρ τὰ αὐτὰ αὐτῷ πράττειν διὰ τοῦ λόγου διδάσκων, οἱ τούτοις συντιθέμενοι οὐκ ἄδικοι. ἐὰν δέ τις τοὺς διαφόρους νόμους τῶν ἀνθρώπων προβάλληται, λέγων ὅτι παρ' οἷς μὲν ἀνθρώποις τάδε καλά, τὰ δὲ αἰσχρὰ νενόμισται, παρ' ἄλλοις δὲ τὰ παρ' ἐκείνοις αἰσχρὰ καλά, καὶ τὰ καλὰ αἰσχρὰ νομίζεται, ἀκουέτω καὶ τῶν εἰς τοῦτο λεγομένων. καὶ νόμους διατάξασθαι τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ ὁμοίους τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους ἐπιστάμεθα, οἷς χαίρουσιν οἱ ὅμοιοι γενόμενοι ἄνθρωποι· καὶ ὀρθὸς λόγος παρελθὼν οὐ πάσας δόξας, οὐδὲ πάντα δόγματα καλὰ ἀποδείκνυσιν, ἀλλὰ τὰ μὲν φαῦλα, τὰ δὲ ἀγαθά· ὥστε μοι καὶ πρὸς τοὺς τοιούτους τὰ αὐτὰ καὶ τὰ ὅμοια εἰρήσεται καὶ λεχθήσεται διὰ πλειόνων ἐὰν χρεία ᾖ. τανῦν δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον ἀνέρχομαι. μεγαλειότερα μὲν οὖν πάσης ἀνθρωπείου διδασκαλίας φαίνεται τὰ ἡμέτερα διὰ τοῦ λογικὸν τὸ ὅλον τὸν φανέντα δι' ἡμᾶς Χριστὸν γεγονέναι καὶ σῶμα καὶ λόγον καὶ ψυχήν. ὅσα γὰρ καλῶς ἀεὶ ἐφθέγξαντο καὶ εὗρον οἱ

timorem coacti, non autem propter honeſtatem libentes, homines in vita virtutem ſequantur, praecepta dare; paucis ad hoc ſic reſpondebo: hoc ſi non ſit, neque Deum eſſe, aut ſi ſit, nihil illi curæ eſſe res humanas, atque nec virtutem eſſe nec vitium, & injuſte, prout diximus, legiſlatores, eos qui honeſtatem conſtitutionibus ordinatam tranſgrediuntur, pœnis afficere. Sedenim quoniam illi injuſti non ſunt, eorumque parens eadem quæ ipſe facit, facere per Rationem & Verbum docet; neque qui doctrinis illis obſecundantes conſentiunt, injuſti ſunt. Quod ſi quis diverſitatem legum humanarum variantium inter ſe objiciat, allegans apud nonnullos hæc quidem honeſta, illa autem turpia; apud alios autem, quæ apud illos turpia honeſta, quæ honeſta turpia, cenſeri; audiat quæ de hac quoque re dicamus. Leges etiam improbitati ſuæ congruentes angelos pravos conſtituiſſe ſcimus, quibus illorum ſimiles gaudent homines. Verum recta accedens ratio non omnes ſententias, neque decreta omnia honeſta eſſe commonſtrat, ſed hæc quidem prava, illa autem bona. Quocirca adverſus hoſce hæc ipſa & ſimilia a me dicentur atque diſſerentur pluribus, cum uſus tulerit: nunc ad propoſitum redeo. Ampliora eſſe noſtra doctrinis humanis omnibus, conſtat ob id quod, qui noſtra cauſa apparuit, Chriſtus rationalis ex parte omni factus eſt corpore, ratione & anima. Quæcunque enim recte quovis tempore dixerunt & invenerunt philo-

9—13. Ἀλλ'——ἄδικοι.] Pro αὐτῷ Grabius legit αὐτὸν vel αὐτῶν, Sylburgius αὐτοῖς. Nos majus ulcus latere ſuſpicamur.

34, 5. Διὰ τοῦ λογικὸν τὸ ὅλον τὸν φανέντα δι' ἡμᾶς Χριστὸν γεγονέναι.] Corruptus eſt hic locus, quem ſic corrigemus, διὰ τὸ λογικὸν ὅλον τὸ φανέντα &c. Perionius.

philoſophi aut legum latores, juxta partem rationis, inventionis & contemplationis, elaborata illis ſunt. Quia autem non omnia quæ rationis ſunt & Verbi (id quippe Chriſtus eſt) perviderunt, diverſa a ſeipſis & contraria perſæpe dixerunt. Et qui ante Chriſtum fuere, & ratione pro captu humano innixi res contemplari, explorare & arguere contenderunt, tanquam impii & curioſi ad judicum tribunalia ſunt protracti. Qui autem ad hoc omnium inter eos fuit vehementiſſimus, Socrates, ejuſdem nobiſcum accuſatus eſt criminis. Nam illum, dictum eſt, nova dæmonia inferre; & quos civitas cenſeret eſſe, ipſum non putare Deos. At ille dæmones quidem malos, & probrorum quæ poetæ deſcripſerunt patratores ex republica ſua exegit, hominesque ut Homerum & poetas alios vitarent, docuit, & ad ignoti eis Dei cognitionem per rationis inquiſitionem cohortatus eſt, dicens: *Parentem autem & opificem univerſorum neque invenire facile, neque inventum in vulgus indicare tutum eſt.* Quæ Chriſtus noſter potentia

φιλοσοφήσαντες ἢ νομοθετήσαντες, κατὰ λόγου μέρος εὑρέσεως καὶ θεωρίας ἐστὶ πονηθέντα αὐτοῖς. ἐπειδὴ δὲ οὐ πάντα τὰ τοῦ λόγου ἐγνώρισαν, ὅς ἐστι Χριστὸς, καὶ ἐναντία ἑαυτοῖς πολλάκις εἶπον. καὶ οἱ προγεγραμμένοι τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον λόγῳ πειραθέντες τὰ πράγματα θεωρῆσαι καὶ ἐλέγξαι, ὡς ἀσεβεῖς καὶ περίεργοι εἰς δικαστήρια ἤχθησαν. ὁ πάντων δὲ αὐτῶν εὐτονώτερος πρὸς τοῦτο γενόμενος Σωκράτης, τὰ αὐτὰ ἡμῖν ἐνεκλήθη. καὶ γὰρ ἔφασαν αὐτὸν καινὰ δαιμόνια εἰσφέρειν, καὶ οὓς ἡ πόλις νομίζει Θεοὺς μὴ ἡγεῖσθαι αὐτόν. ὁ δὲ δαίμονας μὲν τοὺς φαύλους, καὶ τοὺς πράξαντας ἃ ἔφασαν οἱ ποιηταὶ, ἐκβαλὼν τῆς πολιτείας, καὶ Ὅμηρον καὶ τοὺς ἄλλους ποιητὰς παραιτεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους ἐδίδαξε, πρὸς Θεοῦ δὲ τοῦ ἀγνώστου αὐτοῖς διὰ λόγου ζητήσεως ἐπίγνωσιν προὐτρέπετο εἰπὼν, Τὸν δὲ πατέρα καὶ δημιουργὸν πάντων οὔθ' εὑρεῖν ῥᾴδιον, οὔθ' εὑρόντα εἰς πάντας εἰπεῖν ἀσφαλές. ἃ ὁ ἡμέτερος Χριστὸς

6, 7. Οἱ προγεγραμμένοι τοῦ Χριστοῦ.] Fortaſſe ſcribendum προσγεγραμμένοι. Dial. p. 264. ὁμοίως τοῖς προσγεγραμμένοις αὐτῶν δικαίοις. V. etiam Apol. I. p. 83.

13, 4, 5. Καὶ γὰρ ἔφασαν αὐτὸν καινὰ δαιμόνια εἰσφέρειν &c.] Plato Apol. Socr. p. 24. Σωκράτη φησὶν ἀδικεῖν τούς τε νέους διαφθείροντα, καὶ Θεοὺς οὓς ἡ πόλις νομίζει οὐ νομίζοντα, ἕτερα δὲ δαιμόνια καινά. Xenoph. Ἀπομνημ. I. p. 412. Ἡ μὲν γὰρ γραφὴ κατ' αὐτοῦ τοιάδε τις ἦν, Ἀδικεῖ Σωκράτης, οὓς ἡ πόλις νομίζει Θεοὺς, οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων.

15 & ſeqq. Ὁ δὲ δαίμονας &c.] V. Plat. De rep. l. II. p. 377. & ſeqq. & l. X. p. 595. & ſeqq.

20, 1. Θεοῦ δὲ τοῦ ἀγνώστου.] Reſpicit niſi fallor, inſcriptionem aræ apud Athenienſes, *Ignoto Deo*; quam Paulus Apoſtolus memorat Act. xvii. 23. Grabe.

22 & ſeqq. Εἰπὼν, Τὸν δὲ πατέρα &c.] Platonis locus eſt in Timæo. ubi tamen non Socrati, ſed Timæo, tribuuntur hæc verba, ut notat Arcerius. Sylburg. Platonis verba ſunt, Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. p. 28.

24, 5. Οὐδ' εὑρόντα εἰς πάντας εἰπεῖν ἀσφαλές.] Plato, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν, quæ Cicero ſic vertit, *& quum jam inveneris, indicare in vulgus nefas.* Minucius, *in publicum dicere impoſſibile.* Lactantius, *ut eam neque mente concipere, neque verbis enarrare quiſquam poſſit.* Tertullianus, *neque inveniri facilem, & inventum enarrari in omnes difficilem.* Clemens etiam Alexandrinus, Origenes, aliique multi legunt ἀδύνατον, nemo quod ſciam οὐκ ἀσφαλὲς, ut dubium nemini eſſe poſſit quænam apud Platonem vera lectio ſit. Et quidem dum verba proxime ſequentia contemplor, ἃ ὁ ἡμέτερος Χριστὸς διὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἔπραξε, pene animum inclinant ut Juſtinum quoque ſcripſiſſe credam καὶ εὑρόντα —ἀδύνατον. Rem enim periculoſam aggredi perficereque, non tam potentiæ eſt quam fortitudinis & conſtantiæ: ardua autem & difficilia facere, potentis; τὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀδύνατα, Dei. Veruntamen minime quicquam mutandum cenſeo.

25. ἃ.] Sunt, opinor, quibus facile perſuadere poſſem Juſtinum non ἃ ſcripſiſſe ſed ὃ. Verum nihil muto.

2. Οὐδεὶς

στὸς διὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἔπραξε. Σωκράτει μὲν γὰρ οὐδεὶς ἐπιστεύθη ὑπὲρ τούτου τοῦ δόγματος ἀποθνήσκειν· Χριστῷ δὲ, τῷ καὶ ὑπὸ Σωκράτους ἀπὸ μέρους γνωσθέντι (λόγος
49 γὰρ ἦν καὶ ἔστιν ὁ ἐν παντὶ ὢν, καὶ διὰ τῶν προφητῶν προειπὼν τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ ὁμοιοπαθοῦς γενομένου καὶ διδάξαντος ταῦτα) οὐ φιλόσοφοι οὐδὲ φιλολόγοι μόνον ἐπείσθησαν, ἀλλὰ καὶ χειροτέχναι, καὶ παντελῶς ἰδιῶται, καὶ δόξης καὶ φόβου καὶ θανάτου καταφρονήσαντες· ἐπειδὴ δύναμίς ἐστι τοῦ ἀῤῥήτου πατρὸς, καὶ οὐχὶ ἀνθρωπείου λόγου τὰ σκεύη. οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ ἐφονευόμεθα, οὐδὲ δυνατώτεροι ἡμῶν ἦσαν οἵ τε ἄδικοι ἄνθρωποι καὶ δαίμονες, εἰ μὴ πάντως παντὶ γεννωμένῳ ἀνθρώπῳ καὶ θανεῖν ὠφείλετο· ὅθεν καὶ τὸ ὄφλημα ἀποδιδόντες, εὐχαριστοῦμεν. καίτοι γε καὶ τὸ Ξενοφώντειον ἐκεῖνο νῦν πρός τε Κρίσκεντα, καὶ τοὺς ὁμοίως αὐτῷ ἀφραίνοντας, καλὸν καὶ εὔκαιρον εἰπεῖν ἡγούμεθα. τὸν Ἡρακλέα ἐπὶ τρίοδόν τινα ἔφη ὁ Ξενοφῶν βαδίζοντα, εὑρεῖν τήν τε ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν ἐν γυναικῶν μορφαῖς φαινομένας, καὶ τὴν μὲν κακίαν, ἁβρᾷ ἐσθῆτι, καὶ ἐρωτοπεποιημένῳ καὶ ἀνθοῦντι ἐκ τῶν τοιούτων προσώπῳ, θελκτικήν τε εὐθὺς πρὸς τὰς ὄψεις οὖσαν, εἰπεῖν πρὸς τὸν Ἡρακλέα, ὅτι ἢν αὐτῇ ἕπηται, ἡδόμενόν τε, καὶ κεκοσμημένον τῷ λαμπροτάτῳ, καὶ ὁμοίῳ τῷ περὶ αὐτὴν, κόσμῳ διαιτήσειν ἀεὶ ποιήσει·

tentia ipſe ſua præſtitit & fecit. Socrati enim nemo tantum fidei habuit, ut pro placito ejuſcemodi mortem perferret: Chriſto autem, qui & a Socrate ex parte eſt agnitus (Ratio enim & Verbum fuit & eſt in omnibus exiſtens: qui & per prophetas quæ futura erant vaticinatus eſt, & per ſeipſum hæc, par nobis perpeſſionibus factus, docuit) non philoſophi & philologi tantum, ſed etiam opifices, hominesque prorſus indocti, gloriam & metum & mortem floccifacientes, crediderunt; quandoquidem is virtus eſt Patris quem verbis exprimere non eſt, & non humanæ rationis vaſa. Verum enimvero neque ita cæderemur, neque potentiores nobis eſſent injuſti homines & dæmones, niſi quilibet qui ortus eſt homo omnino mortis etiam debito eſſet implicatus. quocirca nos debitum id perſolventes, gratias agimus. Cæterum & Xenophontis illud in præſentiarum apud Creſcentem, & eos qui pariter cum illo inſaniunt, recte atque tempeſtive me allegaturum puto. Herculem Xenophon ait in trivio quodam deambulantem, virtutem & pravitatem mulierum ſpecie ſibi oblatas inveniſſe: ac pravitatem quidem molliter veſtitam, ac proinde floreſcente illicibilique ad amorem, atque aſpectu ſtatim ſolo ad demulcendum compoſito, vultu, ei dixiſſe; Si ſe ſequeretur, effecturam eſſe ut lætus, & ſplendidiſſimo eique pari quem ipſa geſtaret mundo exornatus, omnem exigeret ætatem

2. Οὐδεὶς ἐπιστεύθη.] In ἐπιστεύθη confuſa videtur duplex lectio, ἐπίστευσεν, & ἐπείσθη, quæ & conjungi alicubi ab hoc ſcriptore ſolent. Ejuſdem vero generis ſententia eſt apud Theodoretum noſtrum 135.4. SYLBURGIUS.

23. Τὸ Ξενοφώντειον ἐκεῖνο.] Locus hic extat apud Xenophontem in lib. 2. cap. 21, 2. memorabilium. Eadem fabula exhibetur a Cicerone lib. 1. c. 32. de Officiis, & Max. Tyr. Diſſert. 4. HUTCHIN.

ætatem: virtutem autem, vultu & veſtitu ſqualido, ita verba feciſſe; *At ſi mihi obſequere, non ornatu hujuſmodi neque pulchritudine fluxa & evaneſcenti teipſum condecorabis, ſed æternis atque honeſtis ornamentis.* Et perſuaſum nobis eſt, quemvis, fugiendo ea quæ pulchra videntur, atque ea quæ dura & inepta putantur, conſectando, beatitudinem adipiſci poſſe. Pravitas namque operibus ſuis velamentum, ea quæ virtutis ſunt, & revera pulchra ſunt, per corruptibilium æmulationem, obtendens (nihil enim quod corruptioni non ſubjaceat, nec habet, nec facere poteſt) & quæ ei propria ſunt mala virtuti imponens, in ſervitutem adigit humi repentes homines. Verum qui mentis ſunt compotes, cum vera virtutis bona intelligunt, tum illius beneficio ſunt æterni. Quod & de Chriſtianis, & athletis, & de iis opinari oportet mortalibus qui talia factis ſuis deſignarunt qualia de diis, ut habentur, poetæ cecinerunt. Omnia igitur propter res [& expetendas] & fugiendas,

ποιήσει· καὶ τὴν ἀρετὴν, ἐν αὐχμηρῷ μὲν τῷ προσώπῳ καὶ τῇ περιβολῇ οὖσαν, εἰπεῖν· Ἀλλ' ἐὰν ἐμοὶ πείθῃ, οὐ κόσμῳ οὐδὲ κάλλει τῷ ῥέοντι καὶ φθειρομένῳ ἑαυτὸν κοσμήσεις, ἀλλὰ τοῖς ἀϊδίοις καὶ καλοῖς κόσμοις. καὶ πάνθ' ὁντινοῦν πεπείσμεθα, φεύγοντα τὰ δοκοῦντα καλὰ, τὰ δὲ νομιζόμενα σκληρὰ καὶ ἄλογα μετερχόμενον, εὐδαιμονίαν ἐκδέχεσθαι. ἡ γὰρ κακία, πρόβλημα ἑαυτῆς τῶν πράξεων τὰ προσόντα τῇ ἀρετῇ καὶ ὄντως ὄντα καλὰ, διὰ μιμήσεως φθαρτῶν, περιβαλλομένη (ἄφθαρτον γὰρ οὐδὲν ἔχει, οὐδὲ ποιῆσαι δύναται) δουλαγωγεῖ τοὺς χαμαιπετεῖς τῶν ἀνθρώπων, τὰ προσόντα αὐτῇ φαῦλα ἀρετῇ περιθεῖσα. οἱ δὲ νενοηκότες τὰ προσόντα τῷ ὄντι καλὰ καὶ ἄφθαρτοι τῇ ἀρετῇ· ὃ καὶ περὶ Χριστιανῶν, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ἄθλου τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν 50
τοιαῦτα πραξάντων ὁποῖα ἔφθασαν οἱ ποιηταὶ περὶ τῶν νομιζομένων Θεῶν, ὑπολαβεῖν δεῖ· πάντα οὖν ἔχει ἐκ

7 & ſeqq. Καὶ πάνθ' ὁντινοῦν πεπείσμεθα &c.] Langus, Hallois, Grabe, Hutchin, Virtutis hæc verba eſſe putant; neque quiſquam hactenus bono Perionio, ſemel recta monenti, & Juſtinum loqui diſerte docenti, auſcultavit.

9, 10. Τὰ δὲ νομιζόμενα σκληρὰ καὶ ἄλογα μετερχόμενον.] Sylburgius pro ἄλογα legendum putat ἀλγεινὰ ſeu ἀλγηρά. Neque quidem male. Nolo tamen temere damnare lectionem codicis MS. præſertim tam acute a Grabio defenſam & expoſitam, cujus notam vide ſi ſapis & largum riſum exiguæ operæ pretium putas. — Sed quin ego potius tibi eam operam compendifacio? Audi itaque ſoſpitatorem patrum. *ἀλγεινὰ ſeu ἀλγηρὰ, Sylburgius mavult legere; ſed per ἄλογα Juſtinus deſignare videtur mala, quæ virtute præditis citra rationem a pravis hominibus inferuntur; quomodo Apolog. 1. pag. 53. ait Chriſtianos ab Ethnicis vexari ἀλόγῳ ὁρμῇ, & pag. 55. ἀλόγῳ πάθει. Atque tunc μετερχόμενοι verto ſuperantes.* Hæc ille. quæ ſi ſine riſu legiſti, miretur me ſane gravitatis & triſtitiæ tuæ.

10, 1. Εὐδαιμονίαν ἐκδέχεσθαι.] F. εὐδαιμονεῖν ἐκδέχεσθαι. Sed nihil muto.

19 & ſeqq. Οἱ δὲ νενοηκότες τὰ προσόντα τῷ ὄντι καλὰ &c.] Locus hic corruptus eſt multis modis. Eſt ἄφθαρτοι cum legendum ſit in neutro ἄφθαρτα, ut τὰ καλά. ἔφθασαν etiam ſcriptum eſt, cum ἔφασαν, id eſt, dixerunt, legendum ſit. Hoc autem totum, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ἄθλου τῶν ἀνθρώπων, corruptum eſt illud quidem, ſed quomodo corrigendum ſit, non poſſum dicere. Legendum eſt autem hoc modo potius, καὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀπὸ τοῦ ἄθλου, ſi ἄθλου legendum eſt. Perionius.

21 & ſeqq. Καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ἄθλου τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν τοιαῦτα &c.] F. leg. Καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ἄθλου, καὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν τοιαῦτα πραξάντων ὁποῖα ἔφασαν οἱ ποιηταὶ περὶ τῶν νομιζομένων Θεῶν.

25 & ſeqq. Ὑπολαβεῖν δεῖ· πάντα οὖν ἔχει ἐκ τοῦ καὶ &c.] Ita ed. R. Stephani, reliquæque quas vidi omnes, niſi quod in his plena diſtinctio ponitur inter δεῖ & πάντα. neque aliter diſtinguunt interpretes. Perionius *legendum arbitratur pro* ἔχει, ἴσει, *ut ad* ἴλαροντα *referatur*; & proinde ita vertit,

ἐκ τοῦ καὶ τοῦ φευκτοῦ καταφρονεῖν ἡμᾶς θανάτου, λογισμὸν ἕλκοντα. Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐγὼ, τοῖς Πλάτωνος χαίρων διδάγμασι, διαβαλλομένους ἀκούων Χριστιανοὺς, ὁρῶν δὲ ἀφόβους πρὸς θάνατον, καὶ πάντα τὰ ἄλλα νομιζόμενα φοβερὰ, ἐνενόουν ἀδύνατον εἶναι ἐν κακίᾳ καὶ φιληδονίᾳ ὑπάρχειν αὐτούς. τίς γὰρ φιλήδονος, ἢ ἀκρατὴς, καὶ ἀνθρωπίνων σαρκῶν βορὰν ἀγαθὸν ἡγούμενος, δύναιτο ἂν θάνατον ἀσπάζεσθαι, ὅπως τῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν στερηθῇ, ἀλλ᾽ οὐκ ἐκ παντὸς ζῆν μὲν ἀεὶ τὴν ἐνθάδε βιοτὴν, καὶ λανθάνειν τοὺς ἄρχοντας ἐπειρᾶτο, οὐχ ὅτι γε ἑαυτὸν κατήγγειλε φονευθησόμενον; ἤδη καὶ τοῦτο ἐνήργησαν οἱ φαῦλοι δαίμονες διά τινων πονηρῶν ἀνθρώπων πραχθῆναι. Φονεύοντες γὰρ αὐτοί τινας ἐπὶ συκοφαντίᾳ τῇ εἰς ἡμᾶς, καὶ εἰς βασάνους εἵλκυσαν οἰκέτας τῶν ἡμετέρων, ἢ παῖδας, ἢ γύναια, καὶ δι᾽ αἰκισ-

fugiendas, rationem & cogitationem illam ſecum trahunt, ut magno mortem contemnamus animo. Nam & ego ipſe cum Platonis diſciplina delectarer, audiremque criminationes quæ in Chriſtianos jactabantur, mortem autem, cæteraque omnia quæ terribilia putantur, minime eos formidare viderem, ſtatui ipſe mecum fieri haudquaquam poſſe, ut in vitiorum pravitate & voluptatum amore viverent. Quis etenim voluptatis ſectator, aut intemperans, & humanarum carnium dapes pro bono ducens, mortem libenter complecti queat, ut bonis ſuis privetur, ac non potius modis omnibus contendat ut hanc vitam ſemper agat & magiſtratus lateat; nedum ſeipſum deferat & cædi offerat? Jam vero & illud, ut a malis quibuſdam hominibus fieret, pravi effecerunt genii. Nam ad ſycophanticam adverſus nos calumniam nonnullos necantes, ad tormenta protraxerunt noſtrorum ſervos, aut pueros, aut mulierculas, & per cruciatus

5. Ἀφόβους. Euſeb. καὶ ἀφόβους. 6. Ἄλλα. Euſeb. omittit. 7. Ἐνενόουν. Niceph. ἐνενόουν. 9, 10. Ἢ ἀκρατής. Niceph. καὶ ἀκρατής. 10. Ἀνθρωπίνων. Euſeb. ἀνθρωπείων. 11. Ἀγαθὸν ἡγούμενος. Euſeb. ἡγούμενος ἀγαθόν. 12, 3. Τῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν στερηθῇ. Euſeb. τοῦ ἑαυτοῦ στερηθεὶν ἐπιθυμιῶν. 14. Ζῆν μὲν ἀεί. Euſeb. ζῆν ἀεί. 16. Γε. Euſeb. omittit. Ib. Κατήγγειλε. Euſeb. Κατήγγελλε.

vertit, *Omnia igitur rationem animosque hominum diſtrahunt eo, quod nos mortem quæ fugienda ſit contemnamus ac pro nihilo putamus.* Langi verſionem ſupra deſcripſimus. Halloixius aliam commentus eſt, non deteriorem illam quidem prioribus (qui enim potuit?) ſed neque multo meliorem. Ita enim vertit, *Atque iſta quidem expetendarum aut fugiendarum rerum conſideratio facile nos ad contemnendam mortem inducit.* Nimirum hujus loci explicandi laus integra Grabio reſervabatur, cujus notam accipe. *Rejecta* (inquit) *omnino conjectura Sylburgii, forte legendum putantis* δικτοῦ καὶ οὐ φευκτοῦ, *nec Perionio adſentior, pro* ἕλκει *reponenti* ἔστι, *ita ut cum ſequente participio pluralis numeri* ἕλκοντα *conſtruatur. Verum* ἕλκει ἕλκοντα *recte dicitur ſermone Græco pro* ἕλκει, *&* λογισμὸν ἕλκειν *hic ſignificat* ratiocinando argumentum capere. *Id enim dicit Juſtinus*, Omnes ratiocinando veritatem Chriſtianæ religionis ex eo colligere, quod illius ſectatores ipſam mortem, quam natura fugit, intrepide contemnant. *Quem ſenſum nullus interpretum vidit, licet immediate ſequentia,* καὶ γὰρ αὐτὸς *&c. eum apertiſſime confirment.* Hæc Grabius, qui fruſtra ſane & malis ominibus iſta *immediate ſequentia* advocat. Neque enim oſtendere poſſunt Juſtinum id dixiſſe quod neutiquam dixit, neque hunc aut alium quemvis verum eſſe ſenſum hujus loci, in quem nullus omnino ſenſus cadit. Neque porro ibi quicquam dicitur de veritate Chriſtianæ religionis (ut neque hic) ſed de vita & moribus Chriſtianorum, quorum perſpecta conſtantia mortiſque contemptione, inde collegit, non ſtatim eos recte de religione ſentire (quod plane ineptum foret) verum non eſſe deditos vitiis aut voluptatibus, & injuria maxima graviſſimorum ſcelerum vulgo accuſari. Quid verbis opus eſt? Locus corruptus eſt, atque ita refingendus, —— ἀπολαβεῖν δεῖ πάντα ΝΟΤΝΕΧΗ, ἐκ τοῦ &c. Similiter Tatianus p. 131. Καὶ χρὴ τὸ τεχνῇ-συνεῖναι &c.

22. Εἵλκυσαν.] F. ἕλκουσι.

ciatus horrendos eorum quæ ſermonibus vanis atque fabuloſis feruntur flagitiorum confeſſionem extorſerunt; quæ flagitia ipſi manifeſto faciunt: nos autem, quoniam nihil ad nos pertinent, non curamus, Deum ingenitum & ineffabilem teſtem cogitationum & factorum habentes. Quanam enim de cauſa non iſta quoque bona publice profiteremur, & divinam ea philoſophiam eſſe oſtenderemus, dicendo, Saturni nos operari myſteriis, hominibus jugulandis, & in eo quod ſanguine noſmet expleamus, ut dicitur, idem nos facere atque ſimulacrum illud quod apud vos

μῶν φοβερῶν ἐξαναγκάζουσι καταειπεῖν ταῦτα τὰ μυθολογούμενα, ἃ αὐτοὶ φανερῶς πράττουσιν· ὧν ἐπειδὴ οὐδὲν πρόσεστιν ἡμῖν, οὐ φροντίζομεν, Θεὸν τὸν ἀγέννητον καὶ ἄρρητον μάρτυρα ἔχοντες τῶν τε λογισμῶν καὶ τῶν πράξεων. τίνος γὰρ χάριν οὐχὶ καὶ ταῦτα δημοσίᾳ ὡμολογοῦμεν ἀγαθά, καὶ φιλοσοφίαν θείαν αὐτὰ ἀπεδείκνυμεν, φάσκοντες Κρόνου μὲν μυστήρια τελεῖν ἐν τῷ ἀνδροφονεῖν, καὶ ἐν τῷ αἵματος ἐμπίπλασθαι, ὡς λέγεται, τὰ ἴσα τῷ παρ' ὑμῖν τιμωμέ-

10, 1. *Φάσκοντες Κρόνου μὲν μυστήρια τελεῖν ἐν τῷ ἀνδροφονεῖν.*] Paucos arbitror fuiſſe Deos utriuſvis ſexus, quibus non aliquando aliquo in loco humanæ hoſtiæ immolabantur. Præ aliis autem omnibus hoc nomine infamis eſt Saturnus. Is puerorum ſanguine maxime gaudebat, eoque aptius hic a Juſtino memoratur; nam, & quos Chriſtiani mactare dicebantur, pueri erant. Hunc Deum iis victimis complures gentes colebant, maxime autem Phœnices eorumque coloniæ. Idem enim procul omni dubio erat qui in ſacra ſcriptura vocatur *Moloc*, quod viri docti dudum obſervarunt. Earum coloniarum nobiliſſima Carthago metropolin ſuam hac impietate ſuperavit. Q. Curtius IV. 15. *Sacrum quoque, quod quidem diis minime cordi eſſe crediderim, multis ſæculis intermiſſum, repetendi auctores quidam erant* (Tyriis ſc. ab Alexandro obſeſſis) *ut ingenuus puer Saturno immolaretur: quod ſacrilegium verius quam ſacrum Carthaginenſes a conditoribus traditum uſque ad excidium urbis ſuæ feciſſe dicuntur.* Neque tantum ſortius retinuerunt hoc ſacrum execrabile, ſed numerum etiam victimarum auxerunt, ſi Tyriorum morem vere & accurate deſcripſit Curtius, cui conſentiunt Philo Byblius apud Euſeb. P.E. IV. 16. & Porphyrius De Abſt. p. 224. Lactantius l. 21. *Peſcennius Feſtus in libris hiſtoriarum per ſatyram refert Carthaginenſes Saturno humanas hoſtias ſolitos immolare; & quum victi eſſent ab Agathocle rege Siculorum iratum ſibi Deum putaviſſe; itaque, ut diligentius piaculum ſolverent, ducentos nobilium filios immolaſſe.* Eandem rem fuſius accuratiuſque narrat Diodorus Siculus l. XX. p. 756. quem ibi vide. Eſt enim locus admodum memorabilis. Obſervatu porro dignum eſt, miſeros homines, ſæpius licet coactos barbarum hunc morem renuntiare, ut a Gelone (teſtibus Theophraſto ἐν τῷ περὶ Τυρρηνῶν a Scholiaſta Pindari citato ad Pyth. II. 3, 4. & Plutarcho περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδέως τιμωρουμένων p. 552.) ab Iphicrate, teſte Porphyrio De Abſt. p. 225. a Dario, teſte Juſtino Hiſt. XIX. 1. ſemper tamen renovaſſe, & cupidius fortaſſe, ut ingenium eſt hominum, amplexos eſſe; atque ad urbis uſque ſuæ excidium conſervaſſe, quod præter Curtium Dionyſius etiam Halicarnaſſenſis nos docet Ant. Rom. I. 38. Sed ne ſic quidem extinctum eſt hoc ſcelus, verum etiam poſt everſam Carthaginem, vetitamque Romanis legibus humanarum hoſtiarum immolationem, immo poſt *ſacerdotes in arboribus templi ſui obumbratricibus, crucibus expoſitos*, Afri nihilominus eadem ſacrificia *in occulto* faciebant, uti Tertullianus, ipſe Afer, memoriæ prodidit.

13 & ſeqq. *Τῷ παρ' ὑμῖν τιμωμένῳ εἰδώλῳ* &c.] Locus notatu digniſſimus, ſed nimis obſcurus; ita tamen ut nemo rerum Romanarum vel modice peritus non primo aſpectu ſuſpicetur aliquid latere de circi ludorumque ritibus. Eam non vanam eſſe ſuſpicionem ſatis oſtendet geminus plane locus in epiſtola de ſpectaculis Cypriano olim aſcripta, p. 3. *Plura proſequi quid eſt neceſſe, vel ſacrificiorum in ludis genera monſtroſa deſcribere? inter quæ nonnunquam & homo fit hoſtia latrocinio ſacerdotis; dum cruor etiam de jugulo calidus acceptus patera, dum adhuc fervet, quaſi ſitienti idolo in faciem jactatus propinatur.* Utrobique viri docti Jovem Latiarem intelligendum eſſe arbitrantur; neque profecto ſine cauſa. Ecce enim quæ de iſto Jove alii ſcriptores Chriſtiani tradiderunt. Tatianus p. 100, 1. Εὗρον δὲ αὐτὸν μὲν Ῥωμαίους τὸν Λατιάριον Δία λύθροις ἀνθρώπων καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν ἀνδροκτασιῶν αἵμασι τερπόμενον, Ἄρτεμιν δὲ οὐ μακρὰν τῆς μεγάλης πόλεως τῶν αὐτῶν πράξεων ἐπανῃρημένην τὸ εἶδος. Ubi verba poſtrema (ut id obiter moneam) non de Diana Hymnia intelligenda ſunt, ut opinatus eſt eruditus editor Tatiani; ſed (quod olim docuit Scaliger in Euſeb. p. 56.) de Aricina Diana, ejuſque ſacerdote, Nemorenſi rege appellato, modoque ſane joculari, ſi quid eſſe poteſt in tanta immanitate joculare, quo regnum iſtud ſuum comparabat, conſervabatque, de quo v. Pauſan. Corinth. c. XXVII. p. 173, 4. Serv. ad Æn. VI. 136. Strabon. l. V. p. 239. & Sueton. in Calig. c. XXXV. Verum ut Aricia ad montem Albanum & Jovem Latiarem revertamur. Lactantius l. 21. p. 68.

νῳ εἰδώλῳ, ᾧ οὐ μόνον ἀλόγων ζώων αἵματα προσραίνεται), ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπεια, διὰ τοῦ παρ' ὑμῖν ἐπισημοτάτου

vos colitur, cui non modo ratione carentium animantium, ſed hominum quoque ſanguis aſpergitur, viro apud

p. 68. *Nec Latini quidem hujus immanitatis expertes fuerunt; ſiquidem Latialis Jupiter etiam nunc ſanguine colitur humano.* Tertullianus Apol. c. IX. p. 13. *Remitto Tauricas fabulas theatris ſuis: Ecce in illa religioſiſſima urbe Æneadarum piorum eſt* Jupiter quidam quem ludis ſuis humano proluunt ſanguine. *Sed beſtiarii, inquitis. Hoc opinor minus quam hominis. An hoc turpius, quod mali hominis? Certe tamen de homicidio funditur.* Id. De Spect. c. VI. p. 92. *Sed enim Scytharum Dianam, aut Gallorum Mercurium, aut Afrorum Saturnum, hominum victima placari apud ſeculum licuit; & Latio ad hodiernum Jovi medio in urbe humanus ſanguis* inguſtatur: *nec quiſquam retractat, aut non rationem præſumit aliquam, aut inæſtimabilem Dei ſui voluntatem.* Minucius c. XXI. p. 217, 8, 9. *Quid ipſe Jupiter veſter? modo imberbis ſtatuitur, modo barbatus locatur; & cum Hammon dicitur, habet cornua; & cum Capitolinus, tunc gerit fulmina; & cum Latiaris, cruore* perfunditur. Idem c. XXX. p. 315. *Hodieque ab ipſis* (Romanis) *Latiaris Jupiter homicidio colitur, &, quod Saturni filio dignum eſt,* mali & noxii hominis *ſanguine ſaginatur.* Theophilus ad Aut. l. III. p. 217. Ἢ Διὸς τοῦ Λατιαρίου διψῶντος αἵματος ἀνθρωπείου, ἢ ὅτι ὁ Ζεὺς ὁ καλούμενος Τραγῳδὸς καταλλείσας (ed. Par. καταλλύσας, lege κατακαύσας vel ὁ καὶ καύσας) τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας, ὥς φασι, νῦν παρὰ Ῥωμαίοις Θεὸς (f. ὡς Θεὸς) τιμᾶται. Epiphanius Anc. p. 108: Ζῆνες μὲν οὐχ εἷς ἢ δύο, ἀλλὰ καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες γεγόνασι τὸν ἀριθμόν. ὁ μὲν γὰρ εἷς αὐτῶν Κρονίδης ὁ προειρημένος, ὁ δ' ἄλλος πατρικός γενόμενος (Scaliger in Euſ. p. 56. pro πατριαρχικὸς legit Λατιάριος, ſi recte, uti ſine dubio rectiſſime, pro ſequenti verbo γενόμενος legendum erit λεγόμενος) ἐξ ὑπὲρ οἱ μονομάχοι γεγόνασιν· ἄλλος δὲ ὁ Τραγῳδὸς, ὁ καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ καύσας. τάχα δὲ Θεὸς ὢν ἐπελάθετο ὅτι διάκονοι τὸ πῦρ. Athanaſius c. Gent. p. 24. Καὶ οἱ πάλαι δὲ Ῥωμαῖοι τὸν καλούμενον Λατιάριον Δία ἀνθρωποθυσίαις ἐθρήσκευον. Firmicus De errore prof. rel. p. 456. —— *& Latiaris templi cruore, vel ara Carthaginis, rabies tua & ſiccarum faucium venena nutrita ſunt.* Agmen claudat Prudentius, cui Jupiter hic non eſt ille *qui ſceptra tenet radiantis olympi*, ſed *infernalis* ſive Stygius. Sic igitur ille, 1. c. Symmach. ℣. 380. & ſeqq.

Reſpice terrifici ſcelerata ſacraria Ditis,
Cui cadit infauſta fuſus gladiator arena,
Heu male luſtratæ Phlegethontia victima Romæ.
Nam quid veſani ſibi vult ars impia ludi?
Quid mortes juvenum? quid ſanguine paſta voluptas?
Quid pulvis caveæ ſemper funebris, & illa
Amphitheatralis ſpectacula triſtia pompæ?
Nempe Charon jugulis miſerorum ſe duce dignas
Accipit inferias, placatus crimine ſacro.
Hæ ſunt deliciæ Jovis infernalis, in iſtis
Arbiter obſcuri placidus requieſcit Averni.

Et paucis verſibus interjectis,

Incaſſum arguere jam Taurica ſacra ſolemus;
Funditur humanus Latiari in munere ſanguis,
Conſeſſuſque ille ſpectantum ſolvit ad aram
Plutonis fera vota ſui. Quid ſanctius ara
Quæ bibit egeſtum per myſtica tela *cruorem?*

Atque hæc quidem fere ſunt quæ Chriſtiani antiquiores de Jove Latiari memoriæ tradiderunt: *hujus* autem *immanitatis*, id quod olim obſervavit vir doctus Xyſtus Betuleius, *pertinax eſt apud gentilium ſcriptores ſilentium.* Eſt tamen unus excipiendus, Porphyrius ſcilicet, cujus hæc ſunt verba l. II. De Abſt. p. 226. Ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν τίς ἀγνοεῖ κατὰ τὴν μεγάλην πόλιν τῇ τοῦ Λατιαρίου Διὸς ἑορτῇ σφαζόμενον ἄνθρωπον; Hugo Grotius, vir magnus & omni laude dignus, viſus eſt ſibi ſcire cujates eſſent hæ victimæ. Ἀνθρωποθυσίαν enim *Romanas leges non ſuſtuliſſe apparere* dicit *ex iis quæ de Græco & Græca, Gallo & Galla, mactatis Jovi Latiari legimus*, lib. II. De veritate Rel. Chriſt. Quod tu tamen cave credas eum uſquam legiſſe, quantacunque erat, uti erat ſane maxima, tum eruditione, tum etiam fide; niſi forte apud Scaligerum qui eundem errorem erravit, præpropere ſcilicet conjunctis ſacris Jovis Latiaris cum defoſſione Galli & Gallæ, Græci & Græcæ, in foro boario. Quibus itaque, ſi non his, hoſtiis colebatur iſte Jupiter? Nempe ex genere quadrupedum, quibus alii cognominum ſuorum, tauris, iiſque, ſi Arnobio fides, primum albis, poſtea autem ex ſenatuſconſulto etiam rufulis; hominibus autem an ullis, id vero non ita liquet. Quid enim? Nonne Plinius nos docet (XXX. 1.) ducentos annos antequam hæc a Patribus ſcripta ſunt, *ſenatuſconſultum factum eſſe ne homo immolaretur?* Nonne audito Bletoneſios, populum barbarum, hominem Diis immolaſſe, Romani continuo magiſtratus eorum evocarunt, & legem qua id ſcelus perpetratum erat abrogari juſſerunt; licet ipſi non multis ante annis Græcum & Græcam, Gallum & Gallam, vivos defodiſſent? quod quidem contra nos facere videatur, revera autem contra Patres facit; oſtendit enim, quantumvis licere ſibi putarent, graviſſimis reipublicæ temporibus, ipſis Diis, quibus ſumma in omnes mortales vitæ neciſque poteſtas, per Sibyllina oracula præcipientibus, *ſacrificia aliquot extraordinaria & minime Romana* (utor verbis Livii) facere, ſtatam tamen eos & voluntariam hominum immolationem ſummum eſſe ſcelus exiſtimaſſe. Audi Plutarchum in Marcello p. 299. (cui etiam debemus quæ ſupra de Bletoneſiis dicta ſunt, Q. R. LXXXII.) Βαρβαρικὸν μὲν οὐδὲν οὐδ' ἔκφυλον ἐπιτηδεύοντες, ἀλλ' ὡς ἔνι μάλιστα ταῖς δόξαις ἑλληνικῶς διακείμενοι καὶ πρᾴως πρὸς τὰ θεῖα, τότε δὲ τοῦ πολέμου συμπεσόντος ἠναγκάσθησαν εἶξαι λογίοις τισὶν ἐκ τῶν σιβυλλείων, δύο (f. καὶ δύο) μὲν Ἕλληνας, ἄνδρα καὶ γυναῖκα, δύο δὲ Γαλάτας ὁμοίως ἐν τῇ καλουμένῃ βοῶν ἀγορᾷ κατορύξαι ζῶντας. Deinde, unde quæſo tam altum apud ſcriptores gentiles de hac re ſilentium? Num ignorabant? Non poterant. Honori patriæ religioniſque ſuæ conſultum voluerunt? Alias ſemper, quæ facta a ſuis hominibus ſunt, & vere narrant, & libere, ubi reprehenſione digna putant, reprehendunt. At in hac re tanti momenti, quæque

apud vos clariſſimo & generoſiſſimo ſanguinis cæſorum aſperſionem procurante; & Jovis alirorumque Deorum

σημοτάτου καὶ εὐγενεστάτου ἀνδρὸς τὴν πρόσχυσιν τοῦ τῶν φονευθέντων αἵματος ποιουμένου· Διὸς δὲ, καὶ τῶν ἄλλων

tantum dedecoris allatura erat ſaeris Romanorum ſi palam fieret, id non audebant facere. Propter legem ſcilieet aliquam, qua vetabatur. Equidem nimis vellem videre iſtam tam lepidam tamque ſapientem legem. Atque ut alios mittam, qui factum ut hoc reticeret ſedulus ille rerum Romanarum inveſtigator Dionyſius, neque natione Italus, quo celare patriæ ſuæ ignominiam voluiſſe videretur, & qui feriarum Latinarum, cultique per eas in Albano monte Jovis Latiaris, originem & ritus, quos etiam ad ſua tempora duraſſe ſcribit, diligenter exponit. Tum Plinius quoque & Cicero qui hoc neſcire potuerunt, aut ſi ſciverint ea ſeribere quæ ſeribunt, hic Orat. pro M. Fonteio e. X. ille H. N. VII. 2. ubi exemplum quærens immolationis hominum Alpes tranſire cogitur? Ut enim fidem ſaciat Scythas *corporibus humanis veſci*, dicit *id incredibile fortaſſe viſum iri, ni cogitemus in Sicilia & Italia fuiſſe gentes hujus monſtri, Cyclopas & Læſtrygonas, & nuperrime trans Alpes hominem immolari gentium earum more ſolitum*; *quod* (inquit) *paulum a mandendo abeſt*. Denique vix ullus eſt ſeriptor Romanus quin deteſtabilem eum morem, ſicubi ejus mentionem faciat, aperte gravibuſque verbis damnet, eaſque gentes apud quas viguerit, barbaras ſe & humani generis odio dignas exiſtimare ſatis teſtetur; quod qui facere poſſent, ſi vera ſint quæ de Jove Latiari ex antiquis ſcriptoribus Chriſtianis ſupra tranſcripta ſunt, viderint ii quibus illorum exiſtimatio veritate ſanctior eſt; qui nihil tam verentur, quam ne dubitare aut unquam dubitaſſe (in tanta ſeilicet omnium rerum luce & elaritate) de ulla re videantur, nimirum accepta a majoribus quaſi hæreditario quodam jure omnimodæ veritatis cognitione. Quæro etiam ubi peracta ſint hæc ſacra. *Media in urbe*, reſpondet Tertullianus. Quo tempore? Latinis feriis proculdubio. Quis ergo erat ille omnium Romanorum ἐπισημότατος καὶ εὐγενέστατος qui hæc ſacrificia procurabat, quem Valeſius Prætorem urbanum fuiſſe arbitratur? Nam iis feriis magiſtratus Romani omnes, etiam ipſi tribuni plebis, quibus nunquam alias pernoctare extra urbem licuit, in monte Albano ſacrificabant. Quis iraque non ſuſpicetur injuriam in hac re non minorem factam ſacris gentilium a Chriſtianis, quam gentiles vieiſſim Chriſtianorum ritibus fecerunt, præſertim eum jam diu omnibus nota ſit mira, & ſtupori finitima, Patrum credulitas? Porphyrium autem quod attinet, qui unus gentilium ſcriptorum cum Patribus facit, is & a Chriſtianis hoc accepiſſe videtur, & communem gentilium religionem, ſaltem quantum attinet ad ſaerificia, non minus odio habuit quam ipſi Chriſtiani. Et quid eſt quod non facile de iis vulgo credunt homines, quorum religionem impietatem eſſe exiſtimant? Ejus rei exemplum illuſtre accipe, neque alienum ab hac diſputatione, in homine quo nemo unquam majori apud ſuos honore auctoritateque floruit. Is eſt Cyrillus Alexandrinus, qui l. IV. c. Jul. p. 128. hæc habet, Ἐν ἀκμαῖς δὲ ἔτι τῆς ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας ἅμιλλαι μονομαχίας ἐπετελοῦντο παρὰ Ῥωμαίοις κατὰ καιρούς, κἄπειτα δή τις ἀπὸ γῆς Κρόνου λίθοις τετρημένοις ἀποκεχηνὼς ἵνα τῷ τοῦ πεσόντος καταμιαίνοιτο λύθρῳ. De hac re ſcire velim quid ſentiant ſagaciſſimi viri Patrum patroni. Si audebunt dicere non eredere ſe, rogo quid ſacturi eſſent ſi Juſtinus hoc ſcripſiſſet, cæterique religionis Chriſtianæ defenſores alii ex aliis in apologias ſuas, uti mos iis erat, tranſtuliſſent. Quod ſi ne ſic quoque ſe credituros fuiſſe affirmabunt, orandi ſunt ut quod in re non diſſimili facturos ſe fuiſſe negant, id neque in hac re faciant. Hæc aliaque multa (quæ Sanctorum Patrum obtrectatoribus, eam perſonam ſatis diu ſuſtinuiſſe nobis viſi, intacta relinquimus) non ſine aliqua veriſimilitudine, primo ſaltem aſpectu, pro Romanis contra Juſtini aliorumque ſcriptorum Chriſtianorum eriminationes diei poſſe videantur. Neque tamen minus multa ſunt quæ pro parte altera afferri poſſunt argumenta; a nobis jam, ſed quo priorem loquacitatem aliquo modo compenſemus, quam poterimus breviſſime, neque omnia, ſed quæ præcipua videbuntur, eommemoranda. Ea hæc fere ſunt: Falli in hac re potuiſſe Patres, valde eſſe improbabile, fallere voluiſſe, ne poſſibile quidem: ab eo tempore quo Juſtinus hæc ſeripſit, uſque ad everſionem ſuperſtitionis ethnicæ, hanc ſive ceremoniam ſive hominis immolationem gentilibus objectam fuiſſe; mirabile eſſe neminem neque Chriſtianum neque gentilem per tot annos inventum fuiſſe qui ſcriptores Chriſtianos tam impudens mendacium dedoceret: exſeripſiſſe eos alium ex alio quæ de hac re literis tradiderunt, ut ex unius tandem fide tota pendeat, ne ſuſpicari quenquam poſſe, qui ſupra exſeripta loca legerit & inter ſe contulerit: hominem immolatum fuiſſe, neque Juſtinum ſcribere, neque cæteros præter unum aut alterum, ſed tantum beſtiarii aut gladiatoris occiſi ſanguinem Jovi libatum, eoque ſimulaerum ejus conſperſum fuiſſe: inhumanius id eſſe quam ut de Romanis eredi poſſit, neminem ſanum poſſe dicere; idem fore ac ſi quis dicat hominem jugulare non eſſe crudele, jugulati ſanguinem patera excipere ac poſtea effundere, id demum crudeliſſimum atque inhumaniſſimum facinus eſſe: etiam ſi a victimario, quod minime neceſſe eſt, jugulatum diceremus eum cujus ſanguis Jovi libabatur, ne id quidem tam inhumanum eſſe ut credibile non ſit, præſertim ſi locum recorderis; nimis notam eſſe arenæ manſuetudinem: parum intereſſe hominis miſeri qui ad gladium damnatus ſit, gladione an cultro conſummetur; ad beſtias damnatum neminem non hanc mortem expetiturum, dicturumque ultro,

Vos animam hanc potius quocunque abſumite leto;
Si pereo, manibus hominum periiſſe juvabit:

factitaſſe idem Rhodios, qui, veteri conſuetudine inſtitutoque majorum Saturno hominem

ἄλλων Θεῶν, μιμηταὶ γινόμενοι ἐν τῷ ἀνδροβατεῖν, καὶ γυναιξὶν ἀδεῶς μίγνυσθαι, Ἐπικούρου μὲν καὶ τὰ τῶν ποιητῶν συγγράμματα ἀπολογίαν φέροντες; ἐπειδὴ δὲ ταῦτα τὰ μαθήματα, καὶ τοὺς ταῦτα πράξαντας καὶ μιμουμένους φεύγειν πείθομεν, ὡς καὶ
51 νῦν διὰ τῶνδε τῶν λόγων ἠγωνίσμεθα, ποικίλως πολεμούμεθα. ἀλλ' οὐ φροντίζομεν, ἐπεὶ Θεὸν τῶν πάντων ἐπόπτην δίκαιον οἴδαμεν. εἰ δὲ καὶ νῦν τις ὤν, τραγικῇ φωνῇ ἀνεβόησεν,

rum in eo quod abſque timore cum viris juxta & fœminis conſueſcamus, imitatores eſſe, ex Epicuri & poetarum ſcriptis defenſionem adducendo? Quoniam autem diſciplinam ejuſmodi improbamus, & qui talia faciunt & æmulantur fugere ſuademus, pro eo atque id nunc quoque oratione hac noſtra magnopere contendimus, multifariam oppugnamur. Sed nihil id curamus, quia Deum inſpectorem omnium juſtum novimus. Utinam vero nunc etiam aliquis exiſteret,

nem immolare feſto ejus die coacti, unum aliquem ex iis quos capite damnaverant in eum uſum in vinculis reſervabant: plerique ſcilicet gentibus olim fuiſſe hunc morem immolandi homines; eum, miteſcentibus ſeculis, apud alios tolerabiliorem factum petita ex carcere hoſtia, cujus immolatio carnificem ſolum injuria afficeret, apud alios prorſus ſublatum; apud hos ne veſtigio quidem tam immanis conſuetudinis relicto, apud illos, ſuperſtitioſiores ſcilicet, ſubſtituta aliqua ejus umbra & imagine, quale ſacrum ſuo quoque tempore Dionyſius Hal. Romanos quotannis celebraſſe ſcribit, jactis in Tiberim de ponte ſacro triginta humana forma ſimulacris: neque tamen omnia Romanorum ſacrificia umbram tantum habuiſſe antiquæ immanitatis: defoſſionem hominum vivorum fuiſſe quidem *ſacrum extraordinarium*, id eſt non ſtatum & ſolenne, non autem tam rarum fuiſſe quam Livius nos credere voluiſſe videtur: ſatis id teſtari hæc verba Plinii XXVIII. 2. *Boario in foro Græcum Græcamque defoſſos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res eſſet, etiam noſtra ætas vidit:* ſub Julio Cæſare duos homines, abſque ullo aut Sibyllinorum carminum aut oraculi cujuſvis monitu, in campo Martio immolatos fuiſſe πρός τε τῶν ποντιφίκων καὶ πρὸς τοῦ ἱερέως τοῦ Ἄρεως, Dionem nos docere, l. XLIII. p. 226. ſenatuſconſultum de hominibus non immolandis cujus meminit Plinius XXX. 1. factum non fuiſſe contra publicas antiquaſque populi Romani religiones & ceremonias, ſed contra ſacra privata, eaque magica; idque ex iis quæ in eo capite antecedunt, abunde patere: ſatis eſſe præſidii cauſæ Patrum in Porphyrio, rem certam eſſe & omnibus notam clamante, ut plurium gentilium teſtimonio nihil opus ſit: ejus fidem & auctoritatem non elevari opinione quam habuit de eſu & immolatione animalium: cæteros non magis mirum de hac re ſiluiſſe, quam de multis aliis rebus multos, de nonnullis, iiſque minime paucis, omnes quotquot extant gentiles ſcriptores: neque porro magis mirum eſſe Romanos ſcriptores reſperſam Jovis imaginem ſanguine hominis noxii ad beſtias aut gladii ludum damnati, ἀνθρωποθυσίαν non eſſe exiſtimaſſe, proindeque libere damnare in aliis barbaram conſuetudinem hominum immolandorum; aut ſi mirum, hanc cauſam tamen non attingere, cum etiam aliunde conſtet eos iſta quam damnant crudelitate immunes non fuiſſe: quod attinet ad locum & tempus, potuiſſe eam ceremoniam Romæ peragi, ut Tertullianus affirmat, atque etiam feriis Latinis, neque obſtare quod omnes Romanorum magiſtratus iis feriis in monte Albano ſacrificabant; rediiſſe enim Romam aut omnes aut pleroſque altero poſt egreſſum die, id oſtendere *Acta diurna* (ſi germana ſint) apud Reineſium p. 340, 1. reliquos igitur fuiſſe duos integros Latinarum dies quibus iſtos ludos facere poſſent: quod ex Cyrillo de imagine Saturni ultimo loco citatur, mirum videri merito poſſe: non male fortaſſe facturum ſiquis ibi pro Κρόνος ſcriberet Κῶνσος, cui ara in circo ſub terra fuit: inde hæc Tertulliani De Spec. *Conſus apud metas in terra deliteſcit Murcias*; inde etiam hanc fabulam ortum habere potuiſſe: favere iſti conjecturæ voculam τις, utpote quæ rectius exteri ignotique quam Græci notiſſimique Dei nomini adjici videatur: ſi dixeris Saturnum gladiatoribus præfuiſſe, & iſta verba Κρόνος τις ſatis recte ſignificare quandam imaginem Saturni, ideoque nihil eſſe mutandum; utcunque ea res ſit, locum tamen iſtum nihil Patrum cauſæ nocere: ſi incredibile ſit quod de imagine Saturni ſcribit Cyrillus, non idcirco & hoc quoque incredibile eſſe quod alii tot ſcriptores de Jovis imagine narrant: denique de multis rebus non magis a ratione alienum eſſe, uni teſti credere, quam multis non credere. Alia multa in hanc quoque partem dici poſſent, ſed eſt tandem aliquando finis huic inconditæ diſputationis faciendus. Reſtat tamen adhuc monendum, quod ante factum oportuit, in verbis Juſtini noſtri pro προσφαίνεται, legendum eſſe προσφαίνετε, niſi, ſi cui magis placuerit, deleta voce διὰ, quaſi quæ e margine in textum irrepſerit, pro ποιούμενοι legere ποιουμένων.

11 & ſeqq. Εἰ δὲ καὶ νῦν τις ὤν, τραγικῇ φωνῇ ἀνεβόησεν, ἐπί τι βῆμα ὑψηλὸν ἀναβάς.] Sylburgius *aut redundare* ait *verbum* ὤν, *aut poſt illud ipſum deſiderari relativum* ὃς *ſeu* ὅστις. Perionius ſe hunc locum non intelligere, exiſtimare eſſe corruptum, ſed quomodo emendandus ſit neſcire, ingenue

Digitized by Google

iſteret, qui ſuperiore quopiam e loco voce tragica exclamaret: *Pudeat, pudeat vos quæ manifeſto ipſi perpetratis, ea in innoxios referre; & quæ vobis ipſis ac veſtris inſunt diis, ea illis attribuere, in quos ne tantilla quidem cadit pars ſcelerum tantorum. Mutamini, reſipiſcite.* Nam & ego obtentum adulterinum, ad abſterrendos alios homines, a perverſis dæmonibus Chriſtianorum divinis doctrinis callide, ut earum veritatem in ſuſpicionem falſi adducerent, injectum eſſe intelligens, cum prætextum eum ipſum & multitudinis opinionem riſi, tum ut Chriſtianus invenirer, me & votis omnibus optaſſe, & omni contentione decertaſſe profiteor: non equidem quod alienæ ſint a Chriſto Platonis doctrinæ, ſed quod non ſint omni ex parte ſimiles, ſicuti neque aliorum, Stoicorum videlicet, & poetarum, & hiſtoricorum. Pro ſe enim quiſque ex parte nativæ ſibique inſitæ divinæ rationis, quod affine ac cognatum eſſet cernens, recte promulgavit: qui autem contraria de rebus majoris momenti dixerunt, ſcientiam conſiſtentem & notionem irreprehenſibilem eos conſequutos non eſſe apparet. Quæcunque ergo apud omnes recte dicta ſunt, noſtra Chriſtianorum ſunt.

σεν, ἐπί τι βῆμα ὑψηλὸν ἀναβὰς, Αἰδέσθητε, αἰδέσθητε ἃ φανερῶς πράττετε εἰς ἀναιτίους ἀναφέροντες, καὶ τὰ προσόντα καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ὑμετέροις Θεοῖς, περιβάλλοντες τούτοις, ὧν οὐδὲν οὐδ' ἐπὶ ποσὸν μετουσία ἐστί· μετάθεσθε, σωφρονίσθητε. καὶ γὰρ ἐγὼ μαθὼν περίβλημα πονηρὸν, εἰς ἀποστροφὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, περιτεθειμένον ὑπὸ τῶν φαύλων δαιμόνων τοῖς χριστιανῶν θείοις διδάγμασι, καὶ ψευδολογούμενον ταῦτα, καὶ τοῦ περιβλήματος κατεγέλασα, καὶ τῆς παρὰ τοῖς πολλοῖς δόξης, χριστιανὸς εὑρεθῆναι καὶ εὐχόμενος καὶ παμμάχως ἀγωνιζόμενος ὁμολογῶ. οὐχ ὅτι ἀλλότριά ἐστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντη ὅμοια, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων, Στωϊκῶν τε, καὶ ποιητῶν, καὶ συγγραφέων. ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ θείου λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο· οἱ δὲ τἀναντία αὐτοῖς ἐν κυριωτέροις εἰρηκότες, οὐκ ἐπιστήμην τὴν ἄποπτον, καὶ γνῶσιν τὴν ἀνέλεγκτον, φαίνονται ἐσχηκέναι. ὅσα οὖν παρὰ πᾶσι καλῶς εἴρηται, ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἐστί·

Ingeniti

genue profitetur. Quod idem mihi quoque faciendum arbitror. Nequaquam enim ſatisfacit quod modo in mentem venit, pro τις legi fortaſſe poſſe Σωκράτης, vel Κράτης. Crates magnus erat concionator, & mirifice delectatus eſt clamitando & increpando cives ſuos ex ſuperiore loco. Plutarch. Περὶ παίδων ἀγωγῆς p. 4. Εἶτ' οὐκ εἰκότα πολλάκις ὁ Κράτης ἐκεῖνος ὁ παλαιὸς ἔλεγεν; ὅτι εἴπερ ἄρα δυνατὸν ἦν, ἀναβάντα ἐπὶ τὸ μετεωρότατον τῆς πόλεως ἀνακραγεῖν μέγα, Ὦ ἄνθρωποι, ποῖ φέρεσθε &c. Suidas in v. Οὗτος καταλιπὼν τὴν οὐσίαν μηλόβοτον, ἀρθεὶς ἐπὶ τοῦ βωμοῦ εἶπεν, Ἐλευθεροῖ Κράτητα Θηβαῖον Κράτης. Alterius conjecturæ cauſas non opus eſt dicere.

5. Τούτοις, ὧν.] Pro duabus his vocibus, ſtructura & ſententia poſtulat οἷς τούτων. SYLBURG.

13. Κατεγέλασα.] F. καταγελάσας, vel mox καὶ χριστιανός.

18. Τοῦ Χριστοῦ.] Leg. τὰ τοῦ Χριστοῦ. J. CLERICUS.

24. Τἀναντία αὐτοῖς.] Langus vertit, *hiſce contraria*. Male. Αὐτοῖς hic idem eſt ac ἑαυτοῖς, ut & alibi ſæpe apud Juſtinum alioſque.

25. Ἐπιστήμην τὴν ἄποπτον.] Interpres legit ἄπτωτον *conſtantem*, aut (inquit) ἀνύποπτον *non ſuſpectam*. Alioqui ἄποπτον apud Dionyſ. Hal. & alios veteres ſignificat *a conſpectu ſeu oculis remotam*. SYLBURG. Imo vero fruſtra hæc vox ſollicitatur, ſiquidem ἄποπτον hoc loco idem eſt ac quod in Dial. cum Tryphone pag. 225. dixerat, οὐ συνοπτὸν οὐδὲ συνοητόν. Cumque a Suida ἄποπτον non modo per ἀθεώρητον, ſed & ὑψηλὸν exponatur, hic ἐπιστήμην τὴν ἄποπτον, *ſcientiam ſublimiorem* reddo. GRABE. F. ἀνύποπτον. R S. ἄποπτον.

16. Τπε-

τὸν γὰρ ἀπὸ ἀγεννήτου καὶ ἀῤῥήτου Θεοῦ λόγον μετὰ τὸν Θεὸν προσκυνοῦμεν καὶ ἀγαπῶμεν, ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονεν, ὅπως καὶ τῶν παθῶν τῶν ἡμετέρων συμμέτοχος γενόμενος, καὶ ἴασιν ποιήσηται. οἱ γὰρ συγγραφεῖς πάντες διὰ τῆς ἐνούσης ἐμφύτου τοῦ λόγου σπορᾶς, ἀμυδρῶς ἐδύναντο ὁρᾷν τὰ ὄντα. ἕτερον γάρ ἐστι σπέρμα τινὸς καὶ μίμημα κατὰ δύναμιν δοθὲν, καὶ ἕτερον αὐτὸ οὗ, κατὰ χάριν τὴν ἀπ' ἐκείνου, ἡ μετουσία καὶ μίμησις γίνεται. καὶ ὑμᾶς οὖν ἀξιοῦμεν, ὑπογράψαντας τὸ ὑμῖν δοκοῦν, προθεῖναι τουτὶ τὸ βιβλίδιον, ὅπως καὶ τοῖς ἄλλοις τὰ ἡμέτερα γνωσθῇ, καὶ δύνωνται τῆς ψευδοδοξίας καὶ ἀγνοίας τῶν καλῶν ἀπαλλαγῆναι, οἳ παρὰ τὴν ἑαυτῶν αἰτίαν ὑπεύθυνοι ταῖς τιμωρίαις γίνονται, εἰς τὸ γνω-

Ingeniti namque & ineffabilis Dei rationem & Verbum ſecundum Deum adoramus & amamus, quoniam & noſtra cauſa id homo factum eſt, ut perpeſſionum noſtrarum particeps factus, medicinam nobis faceret. Nam ſcriptores omnes propter rationis ſemen illis inſitum, perquam tenuiter ea quæ ſunt, cernere potuerunt. Aliud enim eſt ſemen alicujus, & imitatio pro virili parte conceſſa; & aliud ipſum cujus, per gratiam ab eo provenientem, participatio illa & imitatio exiſtit. Quapropter vos rogamus ut ſubſcribentes quod vobis viſum fuerit, libellum hunc proponatis; ut ab aliis etiam res noſtræ cognoſcantur, atque falſa opinione rerumq; bonarum ignorantia liberari queant qui præter ſuam ipſorum culpam ſuppliciis obnoxii fiunt, atque ut ad noti-

14, 5. Ὑπογράψαντας τὸ ὑμῖν δοκοῦν.] Vide Briſſon. De form. p. 292. & ſeqq.

16—20. Ὅπως καὶ τοῖς ἄλλοις——γίνονται.] Parum convenit inter interpretes de horum verborum ſententia. Langus, *Unde ab aliis etiam res noſtræ cognoſci, atque illi ipſi (Chriſtiani) ſuſpicione falſa liberari queant, qui præter ſuam ipſorum culpam ſuppliciis obnoxii fiunt.* Perionius, *Ut etiam aliis noſtra nota ſint, & a falſa opinione & ſententia abduci, rerumque bonarum ignoratione liberari poſſint ii qui culpa ſua ſuppliciis opportuni & obnoxii ſunt.* Multo rectius vir doctus H. Hutchin, *Ut & a cæteris noſtra cognoſcantur, poſſintque falſa opinione, & pulchrorum & præclarorum ignoratione liberari qui alioqui præter ſuam culpam ſuppliciis (ſcilicet æternis) fiant obnoxii.* Non eſt autem ſilentio prætereunda nova hujus loci verſio quam nuper dedit vir clariſſimus Joannes Clericus H. E. An. 162. §. 7. Ea ſic ſe habet: *Ut & ab aliis noſtra cognoſcantur, poſſintque falſa opinione liberari, & bonos viros noſſe, qui præter ſuam culpam pœnis obnoxii fiunt.* Deinde in notis dicit vir doctiſſimus *poſtrema verba in editionibus præter mentem Juſtini proponi; nunquam enim eam credere potuiſſe ethnicos, ad quos referuntur in editionibus, præter ſuam culpam a Deo damnari; referenda eſſe ea verba ad Chriſtianos, adeoque* τῶν καλῶν *eſſe maſculini generis, idque oſtendere pronomen* οἳ, *niſi ſumma majus ſit hic vulnus verbis Juſtini inflictum.* Hæc ibi Clericus, ingenioſius, ut opinor, quam verius. Quid enim ſignificet hic ἡ ἄγνοια τῶν καλῶν alia Juſtini loca abunde docent. Apol. I. p. 12. Οὐ γὰρ τοὺς κατηγοροῦντας κολάζειν ὑμᾶς ἀξιοῦμεν· ἀρκοῦνται γὰρ τῇ προσούσῃ πονηρίᾳ καὶ τῇ τῶν καλῶν ἀγνοίᾳ. Ib. p. 67, 8. Θάνατος ὡρίσθη κατὰ τῶν τὰς Ὑστάσπου ἢ Σιβύλλης ἢ τῶν προφητῶν βίβλους ἀναγινωσκόντων, ὅπως διὰ τοῦ φόβου ἀποστρέψωσιν ἐντυγχάνοντας τοὺς ἀνθρώπους τῶν καλῶν γνῶσιν λαβεῖν. Quinetiam ſive rem ipſam ſpectes, ſive conſuetudinem linguæ Græcæ, nihil poteſt eſſe durius interpretatione Clerici; quod neque ipſum Clericum non vidiſſe arbitror, ſed cum perſuaſum haberet aut hæc ita eſſe intelligenda, aut Juſtinum *credidiſſe ethnicos præter ſuam culpam damnari*, vi quadam ac neceſſitate coactum eam interpretationem amplexum eſſe. Poterat autem vir clariſſimus alia quoque interpretatione cavere ne Juſtinus id videretur credidiſſe, ſcilicet vertendo παρὰ τὴν ἑαυτῶν αἰτίαν, *culpa ſua*, cum Perionio; ita enim non minus recte verti poſſunt, quam *præter culpam ſuam*, quantum quidem attinet ad conſuetudinem linguæ Græcæ. Verum iſta interpretatio ita omnem loci vim & ſenſum enervat & debilitat, ut minime mirer eam ſoli Perionio in mentem veniſſe. Quid igitur erit faciendum? Nempe cenſeo non eſſe ad amuſſim Logicam exigenda verba Juſtini, verum ita intelligenda ut tot aliis ejus locis, ubi apertiſſime aſſerit, neminem niſi culpa ſua pœnas daturum, non repugnent. Itaque παρ' ἑαυτῶν αἰτίαν potius veſtra culpa (quatenus vos converſionem illorum impeditis, quatenus autem veſtra, eatenus non ſua) quam nulla ſua culpa ſignificare exiſtimo; poteſt enim quis & ſua & alterius culpa perire.

notitiam hominum iſta perveniant, propterea quod in hominum natura notio honeſtatis & turpitudinis ineſt: tum autem noſtra etiam cauſa, quos illi tales ignorant, quales ipſi dicunt, damnare fœditates: atque ob id etiam quod diis gaudeant qui ejus generis flagitia admiſerunt, atque etiam nunc ſimilia ab hominibus expoſcunt. Atque illi utique ſeipſos ipſi calculis ſuis condemnant, dum nos, quaſi talia deſignantes, ad mortem aut vincula aut aliam ejuſcemodi pœnam damnant, ita ut jam non aliis eis opus ſit quæſitoribus. Ego vero etiam impiam atque erroneam in gente mea Simonianam deſpexi diſciplinam. Quod ſi vos hanc edicto propoſito petitionem publicaveritis, noſtrum fuerit rem omnem clarius exponere & declarare, ut illi, quoad ejus fieri poſſit, reſipiſcant: cujus unius rei gratia libellum hunc compoſuimus. Non ſunt autem doctrinæ noſtræ, ſi ſanum accedat judicium, turpes, ſed humana philoſophia omni longe ſuperiores; ſin minus, Sotadeis certe quidem, & Philænideis, & Saltatoriis, & Epicureis, aliiſque id genus poeticis inſtitutionibus non ſimilia; quarum & qui antea ſcripti ſunt, & qui nunc eduntur, libellos legere omnibus eſt permiſſum. Ac deſinemus jam verba facere, conniſi quantum in nobis fuit, votiſque omnibus precati ut omnes ubique homines, qui ad veritatis

γνωσθῆναι τοῖς ἀνθρώποις ταῦτα· διὸ ἐν τῇ φύσει τῇ τῶν ἀνθρώπων εἶναι τὸ 52
γνωριστὸν καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, καὶ διὰ τὸ ἡμῶν, οὓς οὐκ οἴδασιν) τοιαῦτα ὁποῖα λέγουσιν αἰσχρὰ καταψηφιζομένους, καὶ διὰ τὸ χαίρειν τοιαῦτα πράξασι θεοῖς καὶ ἔτι νῦν ἀπαιτοῦσι παρὰ ἀνθρώπων τὰ ὅμοια, ἐκ τοῦ καὶ ἡμῖν, ὡς τοιαῦτα πράττουσι, θάνατον ἢ δεσμὰ ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον πρόσιμον ἑαυτοὺς καταχρίνειν, ὡς μὴ δέεσθαι ἄλλων δικαστῶν. καὶ τοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ἔθνει ἀσεβοῦς καὶ πλάνου Σιμωνιανοῦ διδάγματος καταπεφρόνησα. ἐὰν δὲ ὑμεῖς τοῦτο προγράψητε, ἡμεῖς τοῖς πᾶσι φανερὸν ποιήσαιμεν, ἵνα εἰ δύναιντο μεταθῶνται. τούτου γε μόνου χάριν τούσδε τοὺς λόγους συνετάξαμεν. οὐκ ἔστι δὲ ἡμῶν τὰ διδάγματα κατὰ κρίσιν σώφρονα, αἰσχρὰ, ἀλλὰ πάσης μὲν φιλοσοφίας ἀνθρωπείου ὑπέρτερα· εἰ δὲ μὴ, κἂν Σωταδείοις, καὶ Φιλαινιδείοις, καὶ ὀρχηστικοῖς, καὶ Ἐπικουρείοις, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιούτοις ποιητικοῖς διδάγμασιν οὐχ ὅμοια, οἷς ἐντυγχάνειν πᾶσι, καὶ γινομένοις καὶ γεγραμμένοις, συγκεχώρηται). καὶ παυσόμεθα λοιπὸν, ὅσον ἐφ' ἡμῖν ἦν πράξαντες, καὶ προσεπευξάμενοι τ

1. Διό.] Legendum eſt διὰ τό. Perionius.
2, 3. Τὸ γνωριστόν.] Verius eſt activum τὸ γνωριστικόν. Sylburg.
8, 9. Ἐκ τοῦ καὶ ἡμῖν.] F. ὡς ἐκ τοῦ καὶ ἡμῶν, vel καὶ ἐκ τοῦ ἡμῖν.
11. Πρόσιμον.] F. προσιμᾶν.
18. Τούτου γε.] F. τούτου γάρ.
23. Σωταδείοις.] De Sotade v. Suid. in voce. Athen. l. XIV. p. 620, 1. & Strab. l. XIV. p. 648.
23, 4. Φιλαινιδείοις.] V. Athen. l. VIII. p. 335. & Suid. in v. Ἀστυάνασσα.
26, 7, 8. Οἷς ἐντυγχάνειν πᾶσι καὶ γινομένοις καὶ γεγραμμένοις συγκεχώρηται).] Sylburgius putat Græca ſic potius ſonare: quæ & facta & ſcripta omnibus legere conceſſum eſt. *i. quæ non modo perpetrata ſunt turpiſſime, ſed literis quoque pari turpitudine mandata, & libere paſſim teruntur ab omnibus.* Quod interpretationem Langi reprobat, recte factum; quod ſuam præfert, non item. Perionii verſio neque ſenſum ullum habet, quod ei perſæpe accidit, neque Latina eſt, quo

ἀληθείας καταξιωθῆναι σὺν πάντη πάντας ἀνθρώπους. εἴη οὖν καὶ ὑμᾶς ἀξίως Εὐσεβείας καὶ Φιλοσοφίας τὰ δίκαια ὑπὲρ ἑαυτῶν κρῖναι.

tatis perveniant agnitionem, repeñantur digni. Faxit itaque Deus, ut & vos juſtum dignumque titulis Pietatis & Philoſophiæ, veſtra ipſorum cauſa, judicium feratis.

quo in genere raro peccat, Latine haud paulo quam Græce doctior. Sunt fortaſſe qui pro γεγραμμένοις legendum putent λεγομένοις. Nos nihil mutamus, & voce γενομένοις ſcenam deſignari putamus, non ita tamen ut reliquam ejus ætatis in rebus turpibus licentiam excludamus.

4. Ὑπὲρ ἑαυτῶν.] Perionius legit ὑπὲρ ἡμῶν, & vertit *ſecundum nos judicatra.* Sylburgius eodem ſenſu retinet ἑαυτῶν. Admiror equidem horum hominum perverſum & præpoſterum judicium. Tertull. ad Scap. c. 1. p. 85. *Magiſque damnati quam abſoluti gaudemus; itaque hunc libellum* non nobis *timentes miſimus*, ſed vobis & *omnibus inimicis noſtris*. Juſtinus ipſe Apol. I. p. 12. Λογίσασθε δ' ὅτι ΥΠΕΡ ΥΜΩΝ ταῦτα ἐφθεγξάμεθα, ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἶναι ἀρνεῖσθαι ἐξεταζομένους. Ubi Perionius pro ὑμῶν pari ſagacitate legit itidem ἡμῶν. Eſaias iii. 9. Βεβούλευνται βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν.

ΤΟΥ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ

ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ καὶ ΜΑΡΤΥΡΟΣ

ΠΡΟΣ

ΤΡΥΦΩΝΑ ΙΟΥΔΑΙΟΝ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ.

EJUSDEM

SANCTI *JUSTINI*

PHILOSOPHI & MARTYRIS

CUM

TRYPHONE JUDÆO

DIALOGUS.

DEambulanti mihi mane in xyſti ambulacris obviam veniens quidam cum aliis, philoſophe, ſalve, inquit, & cum hoc dicto converſus una mecum ſpatiabatur; ſimul autem cum ipſo amici quoque ejus ſunt

Περιπατοῦντί μοι ἕωθεν ἐν τοῖς τοῦ ξύστου περιπάτοις συναντήσας τις μετὰ καὶ ἄλλων, φιλόσοφε, χαῖρε, ἔφη· καὶ ἅμα εἰπὼν τοῦτο, ἐπιστραφεὶς συμπεριεπάτει μοι, συνεπέστρεφον δ' αὐτῷ καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ. 217

1, 2. *Περιπατοῦντί μοι ἕωθεν ἐν τοῖς ξύστου περιπάτοις.*] Similiter Cicero in Bruto orditur colloquium ſuum cum Bruto & Attico, præmiſſo tamen, de more ſuo, prologo: *Cum inambularem in xyſto, & eſſem otioſus domi, M. ad me Brutus, ut conſueverat, cum T. Pomponio venerat* &c. Diverſum ab hoc Ciceronis xyſtum illud fuit in quo ambulavit Juſtinus, non privatum ſcilicet, ſed publicum urbis Epheſi, ubi, ſi fides Euſebio, hanc diſputationem cum Tryphone habuit. Eodem in loco Apollonium diſputare ſolitum eſſe Philoſtratus ſcribit IV. 3. & VIII. 26.

3. Edi-

αὐτοῦ. Κἀγὼ ἔμπαλιν προσαγορεύσας αὐτόν, Τί μάλιστα, ἔφην. Ὁ δέ, Ἐδιδάχθην ἐν Ἄργει, φησίν, ὑπὸ Κορίνθου τοῦ Σωκρατικοῦ, ὅτι οὐ δεῖ καταφρονεῖν οὐδὲ ἀμελεῖν τῶν περικειμένων τόδε τὸ σχῆμα, ἀλλ' ἐκ παντὸς φιλοφρονεῖσθαι, προσομιλεῖν τε αὐτοῖς, εἴ τι ὄφελος ἐκ τῆς συνουσίας γένοιτο ἢ αὐτῷ ἐκείνῳ, ἢ ἐμοί. ἀμφοτέροις δὲ ἀγαθόν ἐστι, κἂν θάτερος ᾖ ὠφελημένος. τούτου οὖν χάριν ὅταν ἴδω τινὰ ἐν τοιούτῳ σχήματι, ἀσμένως αὐτῷ προσέρχομαι, σέ τε κατὰ τὰ αὐτὰ ἡδέως νῦν προσεῖπον, οὗτοί τε συνεφέπονταί μοι, προσδοκῶντες καὶ αὐτοὶ ἀκούσεσθαί τι χρηστὸν ἐκ σοῦ. Τίς δὲ σύ ἐσσι, φέριστε βροτῶν; οὕτως προσπαίζων αὐτῷ ἔλεγον. Ὁ δὲ καὶ τοὔνομά μοι καὶ τὸ γένος ἐξεῖπεν ἁπλῶς· Τρύφων, φησί, καλοῦμαι, εἰμὶ δὲ Ἑβραῖος ἐκ περιτομῆς, φυγὼν τὸν νῦν γενόμενον πόλεμον, ἐν τῇ Ἑλ-

ſunt converſi. Atq; ego illum contra compellans, Quid rei potiſſimum? inquam. Ille vero, Inſtitutus ſum, ait, Argis a Corintho Socratico non oportere contemnere eos, neque negligere, qui habitu hoc utuntur, ſed humaniter prorſus excipere, & converſari cum eis frequenter, ſi qua utilitas ex ejuſmodi conſuetudine, vel ad illum ipſum, vel ad me perveniat. Utrique autem bono fuerit, ſi vel alteruter commodum percipiat. Inde adeo cum aliquem in habitu hujuſmodi conſpicio, perlibenter adire ſoleo, ac te nunc itidem ſuaviter ſum allocutus, atque iſti me ſequuntur cupientes & ipſi utile quidquam ex te audire.

Quis tu vero hominum quæſo dic
optime nobis?

jocabundus ego ad illum. Tum homo ſimul & nomen & genus ingenue exponens, Trypho, inquit, vocor, ſum autem ex circumciſione Ebræus, ex bello proximo profugus, atque

3 & ſeqq. Ἐδιδάχθην ἐν Ἄργει &c.] Vetitum eſſe Judæis Græcarum literarum ſtudium bello Titi narrat Miſna in Sota ſub. fin. Gemara autem, prolata cauſa ſatis ridicula, jam inde ab eo tempore quo Hyrcanus Hieroſolymam obſidebat. Nihilominus nemo ignorat ad noſtra uſque tempora multos Judæos Græcis diſciplinis maximeque philoſophiæ operam dediſſe. Vix credo tamen Tryphonem hæc vere ſerioque dicere potuiſſe, ſed eliciendi colloquii cauſa; niſi forte veriſimilius videatur Juſtinum hoc procemium & introitum diſputationis ipſum excogitaſſe.

5, 6. Τῶν περικειμένων τόδε τὸ σχῆμα.] Photius cod. CXXV, de Juſtino, Ἐν Ῥώμῃ δὲ τὰς διατριβὰς εἶχε φιλοσοφῶν καὶ τοῖς λόγοις καὶ τῷ βίῳ καὶ τῷ σχήματι. Hieronymus Cat. Script. *Juſtinus philoſophus, habitu quoque philoſophi incedens.* Euſebius IV. 11. Μάλιστα δὲ ἤκμαζεν ἐπὶ τῶνδε Ἰουστῖνος ἐν φιλοσόφου σχήματι πρεσβεύων τὸν θεῖον λόγον.

17, 8. Τίς δὲ σύ ἐσσι, φέριστε βροτῶν;] Eſt verſus hic ſumptus ex ſexto Iliadis libro, in quo eſt non βροτῶν, ſed hæc duo verba καταθνητῶν ἀνθρώπων. Itaque haud ſcio utrum pro illis hoc a librariis poſitum ſit, an Juſtinus mutaverit. Perionius. Religionem hominis & fidem non poſſum non admirari; ita ſolicite cavet ne quid, quod non haberet compertum, affirmare videretur. Poſſit etiam aliquis dicere *haud ſcire ſe* annon ad Iliadis librum XV. potius reſpexerit Juſtinus ubi Hector Apollinem ſe compellantem ſic viciſſim alloquitur

Τίς δὲ σύ ἐσσι, φέριστε θεῶν, ὅς μ' εἴρεαι ἄντην; ✝. 247.

Gravis controverſia: viderint eruditi. Nos, Perionii cautionem imitantes, nihil ſtatuimus.

21. Τρύφων, φησί, καλοῦμαι.] Tryphones multi fuere, tum aliarum gentium, tum etiam Judæi. Video autem viris doctis vulgo magno conſenſu perſuaſum, Tryphonem hunc noſtrum non alium fuiſſe a celebri Rabbino Tarphone ſive Tarpone cujus crebra mentio fit in Talmude. Conveniunt ſane ſatis ætas & nomen, ſed audi quæ contra diſputat vir clariſſimus J. Clericus H.E. p. 632, 3. *Sunt* (inquit) *qui velint Tryphonem eundem fuiſſe cum Judæo qui* טרפון *Tarphon a Rabbinis dicitur, & ſodalis Akibæ fuit. Sed ſola ſimilitudo nominis non eſt ſat firmum argumentum, ut fidere ei poſſimus; nec credibile eſt Akibæ ſodalem fugiſſe e Palæſtina ne bello Judaico intereſſet, aut Hebraice neſciviſſe, ut hic Juſtini antagoniſta, quo audiente impune boaus vir in linguæ Hebraicæ elementa peccat.*

22, 3. Τὸν νῦν γενόμενον.] Tillemontius, vir doctus & diligens, neceſſe eſſe putat ut aut pro γενόμενον legatur γεγενημένον, & infra itidem p. 227.

que in Græcia & Corinthi plurimum degere ſolitus. An tu vero, inquam, tantum emolumenti ex philoſophia capere potes, quantum ex legiſlatore tuo, & prophetis? Quid enim? ait ille, annon philoſophi omnia de Deo verba faciunt? annon de monarchia atque providentia ſemper inquirunt? utrum philoſophiæ munus non eſt de Deo ſerutari? Etiam, dixi ego; eadem quoque noſtra eſt ſententia: ſed plurimi ne hoc quidem curant, unuſne an plures ſint Dii, & proſpiciantne providentia ſua cuivis noſtrum, an minus, quippe qui harum rerum cognitionem nihil ad vitam beatam conferre exiſtimant. Quin etiam nobis perſuadere moliuntur univerſitatis quidem hujus ac generum ſpecierumque ipſarum curam gerere Deum, mei autem, atque tui, & uniuſcujuſque ſingillatim, non itidem: alioqui votis illum, inquiunt, non imploraremus totis noctibus atque diebus. Hoc vero ad quem illi referant finem, intelligere difficile non eſt; nam hoc efficit ſecuritas atque libertas loquendi, & eos qui hæc docent ſectandi, & quod volunt agendi & dicendi impunitas, neque pœnam aliquam metuens, neque bonum quodpiam ſperans a Deo. Quomodo enim id non faciant homines qui ſemper res eaſdem, & eandem vivendi rationem fore, & in præſentia & in futuro, ita ut neque melio-

λάδι καὶ τῇ Κορίνθῳ τὰ πολλὰ διάγων. Καὶ τί ἂν, ἔφην ἐγὼ, τοσοῦτον ἐκ φιλοσοφίας σύ τ' ἂν ὠφεληθείης, ὅσον παρὰ τοῦ σοῦ νομοθέτου καὶ τῶν προφητῶν; Τί γὰρ, οὐχ οἱ φιλόσοφοι περὶ Θεοῦ τὸν ἅπαντα ποιοῦνται λόγον, ἐκεῖνος ἔλεγε, καὶ περὶ μοναρχίας αὐτοῖς καὶ προνοίας αἱ ζητήσεις γίνονται ἑκάστοτε; ἢ οὐ τοῦτο τὸ ἔργον ἐστὶ φιλοσοφίας, ἐξετάζειν περὶ τοῦ Θείου; Ναὶ, ἔφην, οὕτω καὶ ἡμεῖς δεδοξάκαμεν, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι οὐδὲ τούτου πεφροντίκασιν, εἴτε εἷς εἴτε καὶ πλείους εἰσὶ Θεοὶ, καὶ εἴτε προνοοῦσιν ἡμῶν ἑκάστου, εἴτε καὶ οὔ· ὡς μηδὲν πρὸς εὐδαιμονίαν τῆς γνώσεως ταύτης συντελούσης· ἀλλὰ καὶ 218
ἡμᾶς ἐπιχειροῦσι πείθειν, ὡς τοῦ μὲν σύμπαντος, καὶ αὐτῶν τῶν γενῶν καὶ εἰδῶν, ἐπιμελεῖται Θεὸς, ἐμοῦ δὲ καὶ σοῦ οὐκ ἔτι καὶ τοῦ καθέκαστα, ἐπεὶ οὐδ' ἂν ηὐχόμεθα αὐτῷ δι' ὅλης νυκτὸς καὶ ἡμέρας. τοῦτο δὲ ὅπη αὐτοῖς τελευτᾷ, οὐ χαλεπὸν συννοῆσαι· ἄδεια γὰρ καὶ ἐλευθερία λέγειν καὶ ἕπεσθαι τοῖς δοξάζουσι ταῦτα, ποιεῖν τε ὅτι βούλονται καὶ λέγειν, μήτε κόλασιν φοβουμένοις, μήτε ἀγαθὸν ἐλπίζουσί τι ἐκ Θεοῦ. πῶς γάρ; οἵγε ἀεὶ ταῦτα ἔσεσθαι λέγουσι, καὶ ἐπ' ἐμὲ καὶ ἐς ἔμπαλιν βιώσεσθαι ὁμοίως, μήτε

γεγενημένον pro γενομένον, aut non Barchochebæ bellum, ſed aliud aliquod ſub Pio intelligatur. In animum nempe induxerat τὸν νῦν γενόμενον πόλεμον bellum nullum dici poſſe niſi quod jam tum duraret. Qua de cauſa nequeo divinare (nam voculam νῦν alibi, ubi *nuper*, ut hic, ſignificat, recte intellexit) niſi forte γενόμενον, quod temporis ἀορίστου ſit, actionem perfectam & finitam denotare non poſſe exiſtimaverit. In errore non diſſimili ſunt Dodwellus & Scaliger, qui bellum Judaicum jam tum flagraſſe putant cum hæc ſcriberet Juſtinus, quod hæc ipſa verba ſatis refutant.

18. Ημᾶς.] Superior editio ὑμᾶς habet: ego ἡμᾶς cum Lango & Volſio malui. SYLBURG.

21, 2. Επεὶ οὐδ' ἄν.] Pearſonus legit οὐδ' ἐπειδάν.

24 & ſeqq. Αδεια γὰρ &c.] Eſt hic locus corruptus ——. Corrigendus eſt autem hoc modo, ἄδεια γὰρ καὶ ἐλευθερία ἕπεται τοῖς δοξάζουσι ταῦτα, ποιεῖν τι ὅ, τι βούλονται καὶ λέγειν. PERIONIUS.

30, 1. Καὶ ἐπ' ἐμὲ καὶ ἐς ἔμπαλιν βιώσεσθαι ὁμοίως.] Hic etiam valde corruptus eſt. Legendum eſt autem,

κρείσσονας μήτε χείρους γεγονότας. ἄλλοι δέ τινες, ὑποστησάμενοι ἀθάνατον καὶ ἀσώματον τὴν ψυχήν, οὔτε κακόν τι δράσαντες ἡγοῦνται δώσειν δίκην, ἀπαθὲς γὰρ τὸ ἀσώματον, οὔτε, ἀθανάτου αὐτῆς ὑπαρχούσης, δέονταί τι τοῦ Θεοῦ ἔτι. Καὶ ὅς, ἀστεῖον ὑπομειδιάσας, Σὺ δὲ πῶς, ἔφη, περὶ τούτων φρονεῖς, καὶ τίνα γνώμην περὶ Θεοῦ ἔχεις, καὶ τίς ἡ σὴ φιλοσοφία, εἰπὲ ἡμῖν. Ἐγώ σοι, ἔφην, ἐρῶ ὅ γέ μοι καταφαίνεται. ἔστι γὰρ τῷ ὄντι φιλοσοφία μέγιστον κτῆμα καὶ τιμιώτατον Θεῷ, ᾧ τε προσάγει καὶ συνίστησιν ἡμᾶς μόνη, καὶ ὅσιοι ὡς ἀληθῶς οὗτοί εἰσιν οἱ φιλοσοφίᾳ τὸν νοῦν προσεσχηκότες. τί ποτε δέ ἐστι φιλοσοφία, καὶ οὗ χάριν κατεπέμφθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς πολλοὺς λέληθεν· οὐ γὰρ ἂν Πλατωνικοὶ ἦσαν, οὐδὲ Στωϊκοί, οὐδὲ Περιπατητικοί, οὐδὲ Θεωρητικοί, οὐδὲ Πυθαγορικοί, μιᾶς οὔσης ταύτης ἐπιστήμης. οὗ δὲ χάριν πολύκρανος ἐγενήθη, θέλω εἰπεῖν. συνέβη τοῖς πρώτοις ἁψαμένοις αὐτῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἐνδόξοις γενομένοις, ἀκολουθῆσαι τοὺς ἔπειτα, μηδὲν ἐξετάσαντας ἀληθείας πέρι, καταπλαγέντας δὲ μόνον τὴν καρτερίαν αὐτῶν, καὶ τὴν ἐγκράτειαν, καὶ τὸ ξένον τῶν λόγων, ταῦτα ἀληθῆ νομίσαι ἃ παρὰ τοῦ διδασκάλου ἕκαστος ἔμαθεν, εἶτα καὶ αὐτούς, τοῖς ἔπειτα παραδόντας τοιαῦτα ἄττα καὶ ἄλλα τούτοις προσεοικότα, τοῦτο κλη-

meliores neque deteriores fiant, aſſeverant? Nonnulli vero, poſito immortalem eſſe & incorpoream animam, etiamſi mali quidquam egerint, nihil tamen arbitrantur daturam ſupplicii (incorporeum enim perpeſſionibus non eſſe ſubjectum) neque quidquam amplius, cum illa immortalis ſit, Deo indigent, aut aliquid ab eo petunt. Et ille urbane ſubridens, Tu autem, inquit, quid de hiſce ſentias, & quam de Deo obtineas opinionem, & quæ tua ſit philoſophia, nobis ediſſere. Exponam, inquam, tibi quod mihi videtur. Eſt namque revera philoſophia maximum bonum, & Deo gratiſſimum, quippe quæ ſola nos ad illum adducat, eique commendet; atque ii demum vere ſunt felices qui mentem philoſophia excolunt: quid autem ſit philoſophia, & qua de cauſa ad homines ſit demiſſa, pleroſque latet. Non enim eſſent, ſi ſcirent, neque Platonici, neque Stoici, neque Peripatetici, neque Theoretici, neque Pythagorici, cum ea una ſit ſcientia. Quam vero ob cauſam in plures illa abierit factiones, dicam. Qui primi hanc attigere, & ob id præclari fuere, accidit ut eos ſucceſſores illorum conſectarentur, non illi quidem de veritate aliquid perquirentes, ſed conſtantiam duntaxat & continentiam ipſorum, & dictorum novitatem cum ſtupore admirantes, eaque vera eſſe arbitrantes quæ a magiſtro ſuo quiſque didiciſſet. Qui deinde ſucceſſoribus quoque ſuis eadem, atque alia item iis ſimilia, tradentes, eo appellati ſunt

autem, καὶ ἐμὲ καὶ σέ, id eſt, me & te, deleto ἐπ', quod verbum redundat. PERIONIUS. Auctor fortaſſe ſcripſit καὶ ἔτι ἐμὲ καὶ σὲ ἔμπαλιν βιώσεσθαι ὁμοίως. SYLBURG. Codex MS. σὲ ἔμπαλιν,

15. Ὅσιοι.] Neſcio an Interpres maluerit ὄλβιοι, dum vertit *felices*; nam ὅσιοι potius ſancti ſunt. SYLBURGIUS. F. σοφοί.

ſunt nomine, quo ipſius diſciplinæ obtinuerat parens. Et cum ipſe quoque primum ita cum his agere cuperem, uni eorum me, Stoico cuidam, dedi; atque cum hoc longo ſatis verſatus tempore, quia nihil amplius de Deo didiceram (nam ne ipſe quidem ſciebat, neque adeo diſciplinam hanc neceſſariam eſſe dicebat) ab eo deſcivi, & ad alium me contuli, Peripateticum vocitatum, hominem, ut ipſemet exiſtimabat, acutum. Hic me primis diebus ſecum eſſe paſſus, poſtea mercedem a me ſibi deſignari petiit, ne infructuoſa nobis eſſet mea cum eo conſuetudo. Ego vero illum hanc ipſam ob cauſam reliqui, ne philoſophum quidem omnino eſſe opinatus. Porro cum impenſius adhuc animus meus audire quod philoſophiæ proprium atque præcipuum eſt expeteret, ad Pythagoricum quendam, magni nominis, multique ob ſapientiam ſupercilii virum, acceſſi, & cum eo, auditor ejus & familiaris eſſe volens, egi. Ibi, Quid? inquit ille, Verſatusne es in muſica, & aſtronomia, & geometria? an exiſtimas quidquam te perſpicere eorum poſſe quæ ad beatitudinem conducunt, niſi hæc prius cognoveris, quæ animum a ſenſibilibus divellunt, & ad intelligibilia percipienda aptum reddunt, ut ipſum pulchrum & bonum ipſum contemplari queas? Et cum ſtudia ea magnopere laudaſſet, neceſſariaque eſſe dixiſſet, me ita a ſe dimiſit, nam me neſcire confeſſus ſum. Ægre igitur hoc tuli, ſicut par erat, quod ſpe excidiſſem, idque eo magis quod ſcire illum aliquid putarem. Ac rurſum tempus mecum conſiderans, quod

θῆναι τοὔνομα, ὅπερ ἐκαλεῖτο ὁ πατὴρ τοῦ λόγου. ἐγώ τε, κατ᾽ ἀρχὰς οὕτω ποθῶν καὶ αὐτὸς συμβαλεῖν, τούτων ἑνὶ ἐπέδωκα ἐμαυτόν, Στωϊκῷ τινι, καὶ διατρίψας ἱκανὸν μετ᾽ αὐτοῦ χρόνον, ἐπεὶ οὐδὲν πλέον ἐγίνετό μοι περὶ Θεοῦ (οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἠπίστατο, 219 οὐδὲ ἀναγκαίαν ἔλεγε ταύτην εἶναι τὴν μάθησιν) τούτου μὲν ἀπηλλάγην, ἐπ᾽ ἄλλον δὲ ἧκα, Περιπατητικὸν καλούμενον, δριμύν, ὡς ᾤετο· καί μου ἀνασχόμενος οὗτος τὰς πρώτας ἡμέρας, ἠξίου με ἔπειτα μισθὸν ὁρίσαι, ὡς μὴ ἀνωφελὴς ἡ συνουσία γίγνοιτο ἡμῖν. καὶ αὐτὸν ἐγὼ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν κατέλιπον, μηδὲ φιλόσοφον οἰηθεὶς ὅλως. τῆς δὲ ψυχῆς ἔτι μου σπαργώσης ἀκοῦσαι τὸ ἴδιον καὶ τὸ ἐξαίρετον τῆς φιλοσοφίας, προσῆλθον εὐδοκιμοῦντι μάλιστα Πυθαγορείῳ, ἀνδρὶ πολὺ ἐπὶ τῇ σοφίᾳ φρονοῦντι. κἄπειτα ὡς διελέχθην αὐτῷ, βουλόμενος ἀκροατὴς αὐτοῦ καὶ συνουσιαστὴς γενέσθαι, τί δαί, ὡμίλησας, ἔφη, μουσικῇ, καὶ ἀστρονομίᾳ, καὶ γεωμετρίᾳ; ἢ δοκεῖς κατόψεσθαί τι τῶν εἰς εὐδαιμονίαν συντελούντων, εἰ μὴ ταῦτα πρῶτον διδαχθείης, ἃ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν περισπάσει, καὶ τοῖς νοητοῖς αὐτὴν παρασκευάσει χρησίμην, ὥστε αὐτὸ κατιδεῖν τὸ καλόν, καὶ αὐτὸ ὅ ἐστιν ἀγαθόν; πολλά τε ἐπαινέσας ταῦτα τὰ μαθήματα, καὶ ἀναγκαῖα εἰπών, ἀπέπεμπέ με, ἐπεὶ αὐτῷ ὡμολόγησα μὴ εἰδέναι. ἐδυσφόρουν οὖν, ὡς τὸ εἰκός, ἀποτυχὼν τῆς ἐλπίδος, καὶ μᾶλλον ᾗ ἐπίστασθαί τι αὐτὸν ᾤόμην. πάλιν τε τὸν χρόνον σκοπῶν,

ὃν ἔμελλον ἐκτρίβειν περὶ ἐκεῖνα τὰ μαθήματα, οὐκ ἠνειχόμην εἰς μακρὰν ἀποτιθέμενος. ἐν ἀμηχανίᾳ δέ μου ὄντος, ἔδοξέ μοι καὶ τοῖς Πλατωνικοῖς ἐντυχεῖν, πολὺ γὰρ καὶ τούτων ἦν κλέος. καὶ δὴ νεωστὶ ἐπιδημήσαντι τῇ ἡμετέρᾳ πόλει συνετῷ ἀνδρὶ, καὶ προὔχοντι ἐν τοῖς Πλατωνικοῖς, συνδιέτριβον ὡς τὰ μάλιστα, καὶ προέκοπτον, καὶ πλεῖστον ὅσον ἑκάστης ἡμέρας ἐπεδίδουν. καί με ᾕρει σφόδρα ἡ τῶν ἀσωμάτων νόησις, καὶ ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν ἀνεπτέρου μοι τὴν φρόνησιν, ὀλίγου τε ἐντὸς χρόνου ᾤμην σοφὸς γεγονέναι, καὶ ὑπὸ βλακείας ἤλπιζον αὐτίκα κατόψεσθαι τὸν Θεόν· τοῦτο γὰρ τέλος τῆς Πλάτωνος φιλοσοφίας. καί μου οὕτως διακειμένου, ἐπεὶ ἔδοξέ ποτε πολλῆς ἠρεμίας ἐμφορηθῆναι, καὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἀλεεῖναι πάτον, ἐπορευόμην εἴς τι χωρίον οὐ μακρὰν θαλάσσης. πλησίον δέ μου γενομένου ἐκείνου τοῦ τόπου ἔνθα ἔμελλον ἀφικόμενος πρὸς ἐμαυτῷ ἔσεσθαι, παλαιός τις πρεσβύτης, ἰδέσθαι οὐκ εὐκαταφρόνητος, πρᾷον καὶ σεμνὸν ἦ- 220 θος ἐμφαίνων, ὀλίγον ἀποδέων μου παρείπετο. ὡς δὲ ἐπεστράφην εἰς αὐτὸν, ὑποστὰς

quod in diſciplinis eis conterendum erat, tantam moram ferre non potui. In hujuſmodi vero conſilii inopia, placitum mihi eſt cum Platonicis quoque converſari, nam & ii in magna gloria erant. Itaque in urbe noſtra cum viro prudenti, atque inter Platonicos excellenti, qui non ita pridem eo venerat, plurimum fui, promovi, & maxime quotidie crevi. Valde me delectabat incorporeorum notio, & idearum contemplatio mentem meam quaſi alis quibuſdam altius evehebat, atque intra breve tempus ſapientem me eſſe factum rebar, illicoque Deum perſpecturum eſſe per ſtultam perſuaſionem ſperabam; nam hic Platonis philoſophiæ finis eſt. Ad hunc modum affecto mihi viſum aliquando eſt tranquillitate prolixius uti, & vitare hominum veſtigia. Proinde locum quendam mari proximum petii, a quo cum non longe abeſſem, ut ſolus ipſe mecum agerem, vetulus quidam ſenex, aſpectu minime contemnendus, lenes ſimul & graves præ ſe ferens mores, modico me intervallo aſſectabatur. Atque ubi converſus ſubſtiti,

13, 4. Ἀνεπτέρου μοι τὴν φρόνησιν.] Narrans progreſſus ſuos in philoſophiæ Platonicæ ſtudio, eleganter utitur hac phraſi Platonicis uſitatiſſima.

20, 1. Τὸν τῶν ἀνθρώπων ἀλεεῖναι πάτον.] Alluſio eſt ad illud Homeri Iliad. Z. de Bellerophonte, —— οἶος ἀλᾶτο, Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων. SYLBURG.

25, 6. Παλαιός τις πρεσβύτης] Τί δὶς ταὐτὸν, ὦ 'γαθέ; An tam vetulus fuit hic quem deſcribis ut uno verbo grandævitas ejus ſignificari non potuerit? Tu vero, lector, cave credas Juſtinum tam prodigum verborum fuiſſe, & lege meo periculo πολιός τις πρεσβύτης. Habes jam verbum minime otioſum, ſed quod deſcriptionem & augeat & adornet. Nempe imitatus eſt noſter magiſtrum ſuum. Juſtinus, πολιός τις πρεσβύτης, ἰδέσθαι οὐκ εὐκαταφρόνητος, πρᾷον καὶ σεμνὸν ἦθος ἐμφαίνων. Plato Parmen. p. 127. Μάλα ἤδη πρεσβύτην εἶναι, σφόδρα πολιὸν, καλὸν δὲ κἀγαθὸν τὴν ὄψιν. Jamque adeo nihil aliud reſtabat niſi ut, finita fabula, pro harum comœdiarum more, plauſum mihimet darem, cum venit in mentem Homerici illius,

Εἰ μή τις γρηῦς ἐστὶ παλαιὴ κέδν' εἰδυῖα.

Tantumne mali facere poſſe unam diobolarem anum! Sed humana ferenda. Quod autem viri docti qui de vita Juſtini ſcribunt & hoc cum ſene colloquium, & quæ ſupra narrat de variis philoſophorum ſcholis a ſe frequentatis, in libros ſuos transferunt, & interdum etiam argumenta chronologica inde petunt, vereor ſane ut ſatis caute agant.

ſtiti, & hominem ſum acrius intuitus, Ille, Noſtine me? ait. Negavi id ego. Quid ergo, inquit ille, me ita contemplaris? Miror, inquam, te hic una mecum eſſe; non enim in expectatione mihi fuit ut hoc loco virum quempiam conſpicerem. Ibi ille, Cura me, ait, de quibuſdam familiaribus meis, qui peregre ſunt profecti, exercet; quapropter & ipſe de iis inveſtigaturus, ſi alicunde forſan appareant, huc venio. Tu vero quid rerum hic? ille mihi dixit. At ego, Deambulationibus, inquam, ejuſmodi gaudeo, cum nihil intercedit ſolitariis meis colloquutionibus impedimenti, nihil videlicet adverſi afferentibus, & ad rationis ac ſermonis excolendi ſtudium perficiendum plurimum loca talia conferunt. Sermonis ergo amator quiſpiam, inquit, tu es, operis amator autem haudquaquam, neque veri ſtudioſus; neque etiam potius operoſus quam ſophiſta & verboſus eſſe contendis? Quid tandem, dixi ego, majus meliuſve fecerit quiſquam, quam ſi oſtendat rationem veluti principem præire rebus omnibus, eamque aſſecutus & in ea vectus aliorum deſpiciat errorem & ſtudia, nihil ſani, neque quidquam quod Deo gratum ſit, facientium? Abſque philoſophia ſane & recta ratione nemini præſto eſt prudentia. Idcirco hominem quemque philoſophiæ operam dare oportet, atque hoc opus maximum & præſtantiſſimum ducere, cætera vero ſecunda

ὑποστὰς ἐντένισα δριμύτερον αὐτῷ· καὶ ὅς, Γνωρίζεις με; ἔφη. Ἠρνησάμην ἐγώ. Τί οὖν, μοι ἔφη, οὕτως με καταναεῖς; Θαυμάζω, ἔφην, ὅτι ἔτυχες ἐν τῷ αὐτῷ μοι γενέσθαι, οὐ γὰρ προσεδόκησα ὄψεσθαί τινα ἀνδρῶν ἐνθάδε. Ὁ δὲ, Οἰκείων τινῶν, φησί μοι, πεφρόντικα· οὗτοι δέ μοι εἰσὶν ἀπόδημοι, ἔρχομαι οὖν καὶ αὐτὸς σκοπήσων τὰ περὶ αὐτοὺς, εἰ ἄρα φανήσονταί ποθεν. σὺ δὲ τί ἐνθάδε; ἐμοὶ ἐκεῖνος. Χαίρω, ἔφην, ταῖς τοιαύταις διατριβαῖς, ἀνεμπόδιστος γάρ μοι ὁ διάλογος πρὸς ἐμαυτὸν γίνεται, μὴ ἐναντία δρώσαις ὡσανεὶ, φιλολογίᾳ τε ἀνυτικώτατά ἐστι τὰ τοιάδε χωρία. Φιλολόγος οὖν τις εἶ σὺ, ἔφη, φιλεργὸς δὲ οὐδαμῶς, οὐδὲ φιλαλήθης, οὐδὲ πειρᾷ πρακτικὸς εἶναι μᾶλλον ἢ σοφιστής; Τί δ' ἂν, ἔφην ἐγὼ, τούτου μεῖζον ἀγαθὸν ἄν τις ἐργάσαιτο, ἢ δεῖξαι μὲν τὸν λόγον ἡγεμονεύοντα πάντων, συλλαβόντα δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ ὀχούμενον καθορᾷν τὴν τῶν ἄλλων πλάνην, καὶ τὰ ἐκείνων ἐπιτηδεύματα, ὡς οὐδὲν ὑγιὲς δρῶσιν, οὐδὲ Θεῷ φίλον; ἄνευ δὲ φιλοσοφίας καὶ ὀρθοῦ λόγου οὐκ ἂν τῳ παρείη φρόνησις. διὸ χρὴ πάντα ἄνθρωπον φιλοσοφεῖν, καὶ τοῦτο μέγιστον καὶ τιμιώτατον ἔργον ἡγεῖσθαι, τὰ δὲ λοιπὰ

21, 2, 3. Τί δ' ἂν, ἔφην ἐγὼ, τούτου μεῖζον ἀγαθὸν ἄν τις ἐργάσαιτο.] Pro ἀγαθὸν fortaſſe legendum ἔργον. Infra ℣.30, 1, 2. χρὴ πάντα ἄνθρωπον φιλοσοφεῖν καὶ τοῦτο ΜΕΓΙΣΤΟΝ καὶ τιμιώτατον ΕΡΓΟΝ ἡγεῖσθαι. Reſpiciuntur utrobique antecedentia verba ſenis, φιλολόγος οὖν τις εἶ σὺ, ΦΙΛΕΡΓΟΣ δὲ οὐδαμῶς. Verum nihil muto.

23. Δεῖξαι.] F. διῶξαι.

24, 5. Συλλαβόντα δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ ὀχούμενον.] Plato in Phædon. p.85. δεῖν γὰρ περὶ αὐτὰ ἕν γέ τι τούτων διαπράξασθαι, ἢ μαθεῖν ὅπῃ ἔχει ἢ εὑρεῖν· ἢ εἰ ταῦτα ἀδύνατον, τὸν γοῦν βέλτιστον τῶν ἀνθρωπίνων λόγων λαβόντα καὶ δυσεξελεγκτότατον, ἐπὶ τούτου ὀχούμενον, ὥσπερ ἐπὶ σχεδίας, κινδυνεύοντα διαπλεῦσαι τὸν βίον· εἰ μή τις δύναιτο ἀσφαλέστερον καὶ ἀκινδυνότερον ἐπὶ βεβαιοτέρου ὀχήματος, ἢ λόγου θείου τινὸς, διαπορευθῆναι. V. etiam Phædr. p.246 & ſeqq.

3, 4. Στερη-

δεύτερα καὶ τρίτα, καὶ φιλοσοφίας μὲν ἀπηρτημένα, μέτρια καὶ ἀποδοχῆς ἄξια, στερηθέντα δὲ ταύτης καὶ μὴ παρεπομένης, τοῖς μεταχειριζομένοις αὐτὰ φορτικὰ καὶ βάναυσα. Ἡ οὖν φιλοσοφία εὐδαιμονίαν ποιεῖ; ἔφη ὑποτυχὼν ἐκεῖνος. Καὶ μάλιστα, ἔφην ἐγώ, καὶ μόνη. Τί γάρ ἐστι φιλοσοφία, φησί, καὶ τίς ἡ εὐδαιμονία αὐτῆς, εἰ μή τι κωλύει φράζειν, φράσον. Φιλοσοφία μὲν, ἦν δ' ἐγώ, ἐπιστήμη ἐστὶ τοῦ ὄντος, καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἐπίγνωσις· εὐδαιμονία δὲ, ταύτης τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς σοφίας γέρας. Θεὸν δὲ σὺ τί καλεῖς; ἔφη. Τὸ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἀεὶ ἔχον, καὶ τοῦ εἶναι πᾶσι τοῖς ἄλλοις αἴτιον, τοῦτο δή ἐστιν ὁ Θεός· οὕτως ἐγὼ ἀπεκρινάμην αὐτῷ, καὶ ἐτέρπετο ἐκεῖνος ἀκούων μου, οὕτως τέ με ἤρετο πάλιν. Ἐπιστήμη οὐκ ἔστι κοινὸν ὄνομα διαφόρων πραγμάτων; ἔν τε γὰρ ταῖς τέχναις ἁπάσαις ὁ ἐπιστάμενος τούτων τινὰ ἐπιστήμων καλεῖται, ἔν τε στρα-
221 τηγικῇ, καὶ κυβερνητικῇ, καὶ ἰατρικῇ, ὁμοίως ἔν τε τοῖς θείοις καὶ ἀνθρωπείοις, οὐχ οὕτως ἔχει; ἐπιστήμη τίς ἐστιν ἡ παρέχουσα αὐτῶν τῶν ἀνθρωπίνων καὶ θείων γνῶσιν, ἔπειτα τῆς τούτων θειότητος καὶ δικαιοσύνης ἐπίγνωσιν; Καὶ μάλα, ἔφην. Τί οὖν, ὁμοίως ἐστὶν ἄνθρωπον εἰδέναι καὶ Θεὸν, ὡς μουσικὴν, καὶ ἀριθμητικὴν, καὶ ἀστρονομίαν, ἤ τι τοιοῦτον; Οὐδαμῶς, ἔφην. Οὐκ ὀρθῶς ἄρα ἀπεκρίθης ἐμοὶ, ἔφη ἐκεῖνος, αἱ μὲν γὰρ ἐκ μαθήσεως προσγίνονται ἡμῖν,

ſecunda & tertia; & ſi ex philoſophia dependeant, moderata, & quæ complectamur digna, hac autem ſi careant deſtituanturque, onerosa & illiberalia. Philoſophia igitur beatitudinem efficit? ſubinferens ille dixit. Et maxime, reſpondi ego, atque ea ſola. Quidnam eſt philoſophia, inquit, & quæ ejus beatitudo, niſi quid dicere prohibet, dicito. Philoſophia quidem, inquam ego, eſt ejus quod eſt ſcientia, & veri cognitio, beatitudo autem ſcientiæ iſtius & ſapientiæ honorarium. Deum vero quid tu dicis? inquit. Quod idem eſt & itidem ſe habet ſemper, atque aliis ut ſint univerſis cauſa eſt, id ipſum ſcilicet eſt Deus: ita ego illi reſpondi. Qui cum libens me audiret, ſic rurſum interrogavit. Scientia nonne commune nomen eſt diverſarum rerum? In artibus namque omnibus qui earum aliquam novit Sciens vocatur, ut imperatoriæ, & gubernatoriæ, & medicæ: atque in divinis & humanis rebus itidem. annon hoc ita habet? Eſtne ſcientia quæpiam humanorum atque divinorum præbens notionem? Maxime, inquam. Quid tandem? perindene eſt hominem ſcire & Deum, ut muſicam, & arithmeticam, & aſtronomiam, aut aliquid iſtiuſmodi? Minime gentium, dixi. Non recte ergo, inquit ille, mihi reſpondiſti. Quædam enim ex diſciplina aut aſſuetudine

3, 4. Στερηθέντα δὲ ταύτης καὶ μὴ παρεπομένης.] F. στερηθέντα δὲ, καὶ ταύτης μὴ παρεπομένης.

5, 6, 7. Ἡ οὖν φιλοσοφία &c.] Εἰ οὖν φιλοσοφία εὐδαιμονίαν ποιεῖ, ἔφη, οὐχ ὁ τυχὼν ἐκεῖνος. Sic exemplar habebat, ad marginem autem erat, οἶμαι οὕτως ἂν εἴη κάλλιον, ἢ οὖν φιλοσοφία εὐδαιμονίαν ποιεῖ, ἔφη ὑποτυχὼν ἐκεῖνος. R. STEPHANUS. Sylburg. ἡ οὖν φιλοσοφία.

15. Θεόν.] Lege Τὸ ὄν.

18. Δή.] Lege δέ.

37 & ſeq. Αἱ μὲν—αἱ δέ.] F. τὰ μὲν—τὰ δὲ, vel αἱ μὲν—ταῦτα δέ.

dine aliqua, quædam autem ex viſu nobis contingunt ſcientiæ. Nam ſi tibi quis narret eſſe in India animal natura omnibus aliis diſſimile, ſed hujus aut iſtiuſmodi, multiforme & varium, non prius id ſcias quam videris; ac ne verba quidem de eo ulla facere queas, niſi eum qui viderit audieris. Non hercle, inquam. Qui itaque recte, ait, de Deo philoſophi ſentiant, aut veri quidquam dicant, ſcientiam ejus non habentes, ut qui nec viderint nec audierint illum unquam? Atqui, inquam, non oculis ipſis, o pater, quemadmodum animantia alia, ſic numen divinum cerni, ſed ſola mente comprehendi, poteſt, ut Plato inquit, cui ego fidem habeo. Eſtne ergo, ait ille, in mente noſtra vis quæpiam talis & tanta alicujus cognoſcendi quod non celerius illa per ſenſum percipiat? aut mens hominis Deum videbit unquam, ſpiritu

ἡμῖν, ἢ διαλεχθῆς τινὸς, αἱ δὲ ἐκ τοῦ ἰδεῖν παρέχουσι τὴν ἐπιστήμην. εἴγε σοι λέγοι τὶς ὅτι ἐστὶν ἐν Ἰνδίᾳ ζῶον φύσιν οὐχ ὅμοιον τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖον ἢ τοῖον, πολυειδὲς, καὶ ποικίλον, οὐκ ἂν πρότερον εἰδείης ἢ ἴδοις αὐτὸ, ἀλλ' οὐδὲ λόγον ἂν ἔχοις εἰπεῖν αὐτοῦ τινὰ εἰ μὴ ἀκούσαις τοῦ ἑωρακότος. Οὐ γὰρ, φημί. Πῶς οὖν ἂν, ἔφη, περὶ Θεοῦ ὀρθῶς φρονοῖεν οἱ φιλόσοφοι ἢ λέγοιέν τι ἀληθὲς, ἐπιστήμην αὐτοῦ μὴ ἔχοντες, μηδὲ ἰδόντες ποτὲ, ἢ ἀκούσαντες; Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὀφθαλμοῖς, ἦν δ' ἐγὼ, αὐτοῖς, πάτερ, ὁρατὸν τὸ θεῖον, ὡς τὰ ἄλλα ζῶα, ἀλλὰ μόνῳ νῷ καταληπτὸν, ὥς φησι Πλάτων, καὶ ἐγὼ πείθομαι αὐτῷ. Ἔστιν οὖν, φησὶ, τῷ νῷ ἡμῶν τοιαύτη τὶς καὶ τοσαύτη δύναμις, ὃ μὴ τάχιον δι' αἰσθήσεως ἔλαβεν; ἢ τὸν Θεὸν ἀν-

3. Εἴγε.] Alii legent εἰ γάρ. Tu nihil muta.

3. Ἐν Ἰνδίᾳ.] Recte in India. Plin. VII. 2. *Præcipue India Æthiopumque tractus miraculis ſcatent.*

7, 8. Λόγον—τινά.] F. εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ, vel λέγειν ἂν ἔχοις περὶ αὐτοῦ τι.

15. Αὐτοῖς.] F. αἰσθητοῖς.

16. Ὡς &c.] Adjuraret tibi noſter Varro ita fuiſſe a manu Juſtini, ὡς τὰ ἄλλα ζῶα, ἀλλὰ μόνοις τοῖς τοῦ νοῦ, ὥς φησι Πλάτων. Tam facile eſt ſupra captum ſeculi ſui ſapere.

16. Ὡς τὰ ἄλλα ζῶα.] *Ἄλλα non reddidi*, inquit Perionius, *quod additum ab aliquo magis eſſe arbitrer, quam a Juſtino poſitum, præſertim cum τὸ θεῖον pro Deo poſitum eſſe exiſtimem, & nefas ſit Deum animal ab illo dictum credere.* Laudo equidem viri pietatem & reverentiam divini nominis: judicium in eo, ut fere ſemper, deſidero. Juſtinus hic non Chriſtianus eſt ſed Platonicus. Nota autem Platonicorum definitio Dei, Ζῶον ἀθάνατον αὐτάρκες πρὸς εὐδαιμονίαν. Ipſe Plato Tim. p. 77. Πᾶν γὰρ ὅτι περ ἂν μετάσχῃ τοῦ ζῆν, ζῶον μὲν ἂν ἐν δίκῃ λέγοιτο ὀρθότατα. Idem in Epinomide p. 984, 5. Deos vocat ζῶα. Sed γεννητὸς, inquies, neque ſummum Deum dixiſſet μετέχειν τοῦ ζῆν. Aliter itaque Juſtinum defendet idem, quandoquidem præ manibus eſt. Theæt. p. 174. Εἰ ἄνθρωπός ἐστιν ἤ τι ἄλλο θρέμμα. I. Alcibiad. p. 112. Τοῖς τε Ἀχαιοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις Τρωσίν. XI. de leg. p. 916. Ἀλλαττόμενος ἢ νόμισμα ἀντὶ νομίσματος, ἢ καὶ τῶν ἄλλων ζώων ὁτιοῦν, ἢ καὶ μὴ ζώων. Similiter alii, neque eſt quicquam uſitatius quam hoc relativum ἄλλος in imperfecta & impropria relatione uſurpatum. Idem in aliis quoque linguis uſu venit. Quod autem animalium hic mentionem facit Juſtinus, id propter ſenis animal Indicum factum eſt, cui exemplo hic reſpondet.

18—21. Ἔστιν οὖν, φησὶ, τῷ νῷ ἡμῶν τοιαύτη τὶς καὶ τοσαύτη δύναμις, ὃ μὴ τάχιον δι' αἰσθήσεως ἔλαβεν.] Interpretes ita nihil hic vident ut ne id ipſum quidem videant. Locus eſt aut, quod opinor, mutilus, aut certe corruptus. Atque utinam tam facile verba Juſtini revocare poſſem, quam mentem ejus & ſententiam plane mihi videor videre; qua tamen perſpecta, non eſt quod de verbis magnopere laboremus, quæ jam quivis pro ſuo libitu ſupplere & reſarcire poterit. Quod autem quærere vult ſenex, hoc, niſi valde fallor, eſt; ſitne in mente noſtra ea facultas ut contemplari aliquid complectique cogitatione poſſit, cujus notitiam ſenſus ei prius non invexiſſent. Reſpicitur notum illud, *Quicquid animo cernimus, id omne oritur a ſenſibus*; dogma ſane pervetus, quod tamen apud nos hic in Anglia, neſcio quomodo, ſimul & novum videri & in pretio haberi nuper cœpit. Bene autem factum, quod vani homines, ſuæ gloriolæ ſtudentes, falſa commendatione novitatis muniverunt veritati viam in animos noſtrorum hominum, qui profecto hoc placitum, niſi antiquum eſſe ignoraſſent, antiquatum manere facile ſiviſſent.

5, 6, 7. Ὡς

θρώπου νοῦς ὄψεταί ποτε, μὴ ἁγίῳ πνεύματι κεκοσμημένος; Φησὶ γὰρ Πλάτων, ἦν δ' ἐγὼ, αὐτὸ τοιοῦτον εἶναι τὸ τοῦ νοῦ ὄμμα, καὶ πρὸς τοῦτο ἡμῖν δεδόσθαι, ὡς δύνασθαι καθορᾷν αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ὂν εἰλικρινεῖ αὐτῷ ἐκείνῳ, ὃ τῶν νοητῶν ἁπάντων ἐστὶν αἴτιον, οὐ χρῶμα ἔχον, οὐ σχῆμα, οὐ μέγεθος, οὐδὲ οὐδὲν ὧν ὀφθαλμὸς βλέπει, ἀλλά τι ὂν τοῦτ' αὐτὸ, φημὶ, ὂν ἐπέκεινα πάσης οὐσίας, οὔτε ῥητὸν, οὔτε ἀγορευτὸν, ἀλλὰ μόνον καλὸν καὶ ἀγαθὸν, ἐξαίφνης ταῖς εὖ πεφυκυίαις ψυχαῖς ἐγγινόμενον διὰ τὸ συγγενὲς καὶ ἔρωτα τοῦ ἰδέσθαι. Τίς οὖν ἡμῖν, ἔλεγε, συγγένεια πρὸς τὸν Θεόν ἐστιν; ἦ καὶ ἡ ψυχὴ θεία καὶ ἀθάνατός ἐστι, καὶ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ βασιλικοῦ νοῦ μέρος· ὡς δὲ ἐκεῖνος ὁρᾷ τὸν Θεὸν, οὕτω καὶ ἡμῖν ἐφικτὸν τῷ ἡμετέρῳ νῷ συλλαβεῖν τὸ Θεῖον, καὶ τοὐντεῦθεν ἤδη εὐδαιμονεῖν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφην. Πᾶσαι δ' αὐτοῦ διὰ πάντων αἱ ψυχαὶ χωροῦσι τῶν ζώων, ἠρώτα, ἢ ἄλλη μὲν ἀνθρώπου, ἄλλη δὲ ἵππου καὶ ὄνου; Οὐκ, ἀλλ' αἱ αὐταὶ ἐν
222 πᾶσίν εἰσιν, ἀπεκρινάμην. Ὄψονται ἄρα, φησὶ, καὶ ἵπποι καὶ ὄνοι, ἢ εἶδόν ποτε, τὸν Θεόν; Οὐκ, ἔφην, οὐδὲ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, εἰ μή τις ἐν δίκῃ βιώσαιτο, καθηράμενος δικαιοσύνῃ καὶ τῇ ἄλλῃ

Spiritu Sancto non exornata? Dicit etenim Plato, intuli ego, ipſum mentis oculum talem eſſe, & ad hoc nobis datum, ut hoc ipſo ſincero ipſum illud quod ſit conſpicere queamus, quod omnium eorum quæ intelligentia percipiuntur cauſa eſt, neque colorem obtinens, neque formam, neque magnitudinem, neque quidquam quod oculus cernit. Sed idipſum quod ſit, quiddam eſſe dico longe ſupra omnem eſſentiam, ineloquibile, ineffabile, ſolumque pulchrum & bonum, illico bene natis animis inſitum propter cognationem, atque eum quo videri cupit amorem. Quæ vero, dixit ille, nobis eſt cum Deo cognatio? num & ipſa anima divina & immortalis eſt, & illius imperantis mentis particula? atque ut illa Deum videt, ſic & nobis permiſſum eſt mente noſtra Divinitatem complecti, & exinde jam nunc beatis eſſe? Omnino, inquam. Percontabatur poſtea ille: In omnibuſne animantibus omnes ad mentem eam animæ accedunt, an alia eſt hominis, alia equi anima, & aſini? Minime, ſed eædem in omnibus ſunt; ego reſpondi. Videbunt ergo, ait, aut viderunt aliquando, Deum & equi & aſini? Non, inquam; neque enim plerique hominum, niſi quis legitime vixerit, juſtitia & reliqua virtute omni

5, 6, 7. Ὡς δύνασθαι καθορᾷν αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ὂν εἰλικρινεῖ αὐτῷ ἐκείνῳ.] Plato in Phædone p. 65, 6. Ἆρ' οὖν ἐκεῖνος ἂν τοῦτο ποιήσειε καθαρώτατα, ὅστις ὅτι μάλιστα αὐτῇ τῇ διανοίᾳ ἴοι ἐφ' ἕκαστον, μήτε τὴν ὄψιν παρατιθέμενος ἐν τῷ διανοεῖσθαι, μήτε ἄλλην αἴσθησιν ἐφέλκων μηδεμίαν μετὰ τοῦ λογισμοῦ, ἀλλ', αὐτῇ καθ' αὑτὴν εἰλικρινεῖ τῇ διανοίᾳ χρώμενος, αὐτὸ καθ' αὑτὸ εἰλικρινὲς ἕκαστον ἐπιχειροῖ θηρεύειν τῶν ὄντων, —— ἆρ' οὐχ οὗτός ἐστιν, ὦ Σιμμία, εἴπερ τις ἄλλος, ὁ τευξόμενος τοῦ ὄντος;

10, 1, 2. Ἀλλά τι ὂν τοῦτ' αὐτὸ, φημὶ, ὂν ἐπέκεινα πάσης οὐσίας.] F. ἀλλὰ τὸ ὂν τὸ αὐτὸ, vel τοῦτ' αὐτὸ. Supra αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ὄν. Aliis fortaſſe magis placeat legere ἀλλὰ τί; vel ἀλλὰ τί ὂν τοῦτ' αὐτό φημι;

24, 5. Πᾶσαι δ' αὐτοῦ διὰ πάντων αἱ ψυχαὶ χωροῦσι τῶν ζώων;] Non magna erit mutatio ſi legas, πᾶσαι δ' αὐτὸ καὶ πάντων &c. Si vulgata lectio vera eſt, illud αὐτοῦ exponendum erit, Platoni, id eſt, ſecundum Platonem.

2, 3. Οὐδ'

omni luſtratus. Ibi ille, Proinde Deum videt, non propter cognationem, neque eo quod mens ſit, verum quod caſtus & juſtus. Etiam, inquam, & ob id quoque quod habeat quo Deum intelligat. Quid porro? committuntne per injuriam capræ & oves in quenquam aliquid? In neminem prorſus quidquam, dixi ego. Videbunt igitur, intulit ille, ſecundum rationem tuam, & animantia iſta. Non; corpus enim eis, quod hujuſmodi ſit, impedimento eſt. Tum ſubdens ille, Si vocem, ait, animalia hæc reciperent, rectiore illa, crede mihi, ratione in corpus noſtrum convicium dicerent. Verum in præſentia hoc omittamus, ac tibi id ſicuti dicis concedatur: illud autem mihi ediſſere, Animuſne dum in corpore eſt, an ab hoc liberatus, videt? Quoad in humana eſt ſpecie poſſe illi dixi per mentem videndi vim ineſſe: corpore vero is ſolutus, cum ſecum ipſe eſt, omni ex parte ejus quem adamavit quovis tempore potitur.

ἀρετῇ πάσῃ. Οὐκ ἄρα, ἔφη, διὰ τὸ συγγενὲς ὁρᾷ τὸν Θεὸν, οὐδ' ὅτι νοῦς ἐστιν, ἀλλ' ὅτι σώφρων καὶ δίκαιος. Ναὶ, ἔφην, καὶ διὰ τὸ ἔχειν ᾧ νοεῖ τὸν Θεόν. Τί οὖν; ἀδικοῦσί τινα αἶγες ἢ πρόβατα; Οὐδὲν οὐδένα, ἦν δ' ἐγώ. Ὄψονται ἄρα, φησὶ, κατὰ τὸν σὸν λόγον καὶ ταῦτα τὰ ζῷα. Οὔ· τὸ γὰρ σῶμα αὐτοῖς, τοιοῦτον ὄν, ἐμπόδιόν ἐστιν. Εἰ λάβοιεν φωνὴν τὰ ζῷα ταῦτα, ἀποτυχὼν ἐκεῖνος, εὖ ἴσθι ὅτι πολὺ εὐλογώτερον ἐκεῖνα τῷ ἡμετέρῳ σώματι λοιδοροῖντο. νῦν δ' ἐάσωμεν οὕτω, καὶ σοὶ ὡς λέγεις συγκεχωρήσθω· ἐκεῖνο δέ μοι εἰπὲ, Ἕως ἐν τῷ σώματί ἐστιν ἡ ψυχὴ βλέπει, ἢ ἀπαλλαγεῖσα τούτου; Καὶ ἕως μέν ἐστιν ἐν ἀνθρώπου εἴδει δυνατὸν αὐτῇ, φημὶ, ἐγγενέσθαι διὰ τοῦ νοῦ· μάλιστα δὲ ἀπολυθεῖσα τοῦ σώματος, καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν γενομένη, τυγχάνει οὗ ἤρα πάντα τὸν χρόνον πάντων.

Num

2, 3. Οὐδ' ὅτι νοῦς ἐστιν.] Obſecro quid eſt hoc quod νοῦν eſſe dicit? Num ψυχή? At ψυχὴ & νοῦς & re ipſa & in ſchola Platonis res longe diverſæ ſunt. Plato Tim. p. 30. νοῦν μὲν ἐν ψυχῇ, ψυχὴν δὲ ἐν σώματι συνιστάς. Num itaque homo ille juſtus & bonus? Eſſet id quidem melius, neutiquam tamen placet. Fortaſſe legendum, νοῦν ἔχει, quod Juſtini reſponſum non parum confirmat, Ναὶ, καὶ διὰ τὸ EXEIN Ὧι NOEI τὸν Θεόν.

5, 6. Τί οὖν; ἀδικοῦσί τινα αἶγες, ἢ πρόβατα;] Οὐδὲν οὐδένα, reſpondet Juſtious. Apage itaque priorem notam ioterrogaodi, commentum ineptum homuncionis alicujus ſemidocti, qui in diſputatione Socratica nunquam ſatis eſſe poſſe interrogationum exiſtimabat. Quid cenſetis? Nonne nimis jucundum eſt videre Criticum ſtrenue cum Punctis belligerantem? Nihil tamen mutandum,

——— ſi modo ego & vos
Scimus inurbanum lepido ſeponere dicto.

Τί οὖν; ἀδικοῦσί τινα αἶγες ἢ πρόβατα; elegans eſt & vividum: τί οὖν ἀδικοῦσί τινα, languidum & frigidum.

9, 10, 1. Τὸ γὰρ σῶμα αὐτοῖς, τοιοῦτον ὄν, ἐμπόδιόν ἐστιν.] Eadem dixere Plato & Pythagoras, autore Plutarcho lib. 5. cap. 20. de placitis philoſophorum; nempe brutis ineſſe animas rationales, quo minus vero rationem illam naturalem exerant, corporum organa eſſe impedimento: Πυθαγόρας, Πλάτων, λογικὰς μὲν εἶναι καὶ τῶν ἀλόγων ζώων καλουμένων τὰς ψυχὰς, οὐ μὴν λογικῶς ἐνεργούσας παρὰ τὴν δυσκρασίαν τῶν σωμάτων καὶ τὸ μὴ ἔχειν φραστικόν. Jebb.

18, 9. Ἕως μέν ἐστιν ἐν ἀνθρώπου εἴδει.] Plato Phædon. p. 72, 3. τοῦτο δὲ ἀδύνατον, εἰ μὴ ἦν που ἡμῶν ἡ ψυχὴ πρὶν ἐν τῷδε τῷ ἀνθρωπίνῳ εἴδει γενέσθαι. Ib. p. 76. ἦσαν ἄρα, ὦ Σιμμία, αἱ ψυχαὶ καὶ πρότερον, πρὶν εἶναι ἐν ἀνθρώπου εἴδει. Ib. p. 92. εἶναι τὴν ψυχὴν πρὶν καὶ εἰς ἀνθρώπου εἶδός τε καὶ σῶμα ἀφικέσθαι. Id. Phædr. p. 249. διάγουσιν ἀξίως οὗ ἐν ἀνθρώπου εἴδει ἐβίωσαν βίου.

20. Ἐγγενέσθαι.] F. συγγίνεσθαι.

21, 2, 3. Μάλιστα δὲ ἀπολυθεῖσα τοῦ σώματος, καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν γενομένη, τυγχάνει οὗ ἤρα πάντα τὸν χρόνον πάντων.] Plato Phædon. p. 66. ——ὅτι ἕως ἂν τὸ σῶμα ἔχωμεν καὶ ξυμπεφυρμένη ᾖ ἡμῶν ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ τοιούτου κακοῦ, οὐ μήποτε κτησόμεθα ἱκανῶς οὗ ἐπιθυμοῦμεν. Et mox ibidem p. 66, 7. Ἀλλὰ τῷ ὄντι ἡμῖν δέδεικται ὅτι εἰ μέλλομέν ποτε

καθαρῶς

Ἢ καὶ μέμνηται τούτου, πάλιν ἐν ἀνθρώπῳ γενομένη; Οὔ μοι δοκεῖ, ἔφην. Τί οὖν ὄφελος ταῖς ἰδούσαις, ἢ τί πλέον τοῦ μὴ ἰδόντος ὁ ἰδὼν ἔχει, εἰ μηδὲ αὐτὸ τοῦτο ὅτι εἶδε μέμνηται; Οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ἦν δ᾽ ἐγώ. Αἱ δὲ ἀνάξιαι ταύτης τῆς θέας κριθεῖσαι, τί πάσχουσιν; ἔφη. Εἴς τινα θηρίων ἐνδεσμεύονται σώματα, καὶ αὕτη ἐστὶ κόλασις αὐτῶν. Οἴδασιν οὖν ὅτι διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐν τοιούτοις εἰσὶ σώμασι, καὶ ὅτι ἐξήμαρτόν τι; Οὐ νομίζω. Οὐδὲ ταύταις ἄρα ὄφελός τι τῆς κολάσεως, ὡς ἔοικεν· ἀλλ᾽ οὐδὲ κολάζεσθαι αὐτὰς λέγοιμι, εἰ μὴ ἀντιλαμβάνονται τῆς κολάσεως. Οὐ γάρ. Οὔτε οὖν ὁρῶσι τὸν Θεὸν αἱ ψυχαὶ, οὔτε μεταμείβουσιν εἰς ἕτερα σώματα· ᾔδοσαν γὰρ ἂν ὅτι κολάζονται οὕτως, καὶ ἐφοβοῦντο ἂν καὶ τὸ τυχὸν ἐξαμαρτεῖν ὕστερον. νοεῖν δὲ αὐτὰς δύνασθαι ὅτι ἔστι Θεὸς, καὶ δικαιοσύνη καὶ εὐσέβεια καλὸν, κἀγὼ συντίθεμαι, ἔφη. Ὀρθῶς λέγεις, εἶπον. Οὐδὲν οὖν ἴσασι περὶ τούτων ἐκεῖνοι οἱ φιλόσοφοι· οὐδὲ γὰρ ὅ τί ποτέ ἐστι ψυχὴ ἔχουσιν εἰπεῖν. Οὐκ ἔοικεν. Οὐδὲ μὴν ἀθάνατον χρὴ λέγειν αὐτήν· ὅτι εἰ ἀθάνατός ἐστι,

Num vero, cum rurſus in homine eſt, ejus meminit? Non mihi videtur, inquam. Quænam tandem utilitas eſt eis qui viderint? Aut quid amplius præ eo qui non viderit, is qui vidit, habet, ſi ne ejus quidem quod viderit meminit? Neſcio, dixi ego. Qui autem videndi facultate indigni judicati ſunt, quidnam, inquit, patiuntur? In aliqua ferarum corpora, veluti in carcerem, conjecti vinciuntur, atque id ſupplicium eorum eſt. Sciuntne ob eam cauſam ſe in hujuſmodi eſſe corporibus, & quod aliquid deliquerint? Non arbitror. Nec his igitur uſus aliquis eſt ſupplicii, ut videtur: immo ne puniri quidem eos dixerim, niſi ſe pœnas dare percipiunt. Scilicet. Non igitur Deum vident animi, neque in alia corpora rranſmigrant; ſcirent namque pœnas dare ſe hoc modo, ac poſtea vel leviſſima in re peccare metuerent. Intelligere autem eos poſſe, & Deum eſſe, & juſtitiam atque religionem pulchritudinem obtinere, ipſe quoque aſſentio, inquit. Recte narras, dixi. Itaque nihil de his norunt philoſophi illi, neque enim quid tandem anima ſit dicere habent. Non videtur. Enimvero nec immortalem eam dicere oportet; nam ſi immortalis ſit, nimirum

καθαρῶς τι εἴσεσθαι, ἀπαλλακτέον αὐτοῦ, καὶ αὐτῇ τῇ ψυχῇ θεατέον αὐτὰ τὰ πράγματα· καὶ τότε, ὡς ἔοικεν, ἡμῖν ἔσται οὗ ἐπιθυμοῦμέν τε καί φαμεν ἐρασταὶ εἶναι, φρονήσεως, ἐπειδὰν τελευτήσωμεν, ὡς ὁ λόγος σημαίνει, ζῶσι δὲ οὔ. ——τότε γὰρ αὐτὴ καθ᾽ ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ ἔσται χωρὶς τοῦ σώματος, πρότερον δ᾽ οὔ. Et p.67, 8. Οὐ πολλὴ ἂν ἀλογία εἴη, εἰ μὴ ἄσμενοι ἐκεῖσε ἴοιεν οἷ ἀφικομένοις ἐλπίς ἐστιν οὗ διὰ βίου ἤρων τυχεῖν; Iſti autem πάντων quid faciam neſcio, niſi aut mutandum ſit in πάντως, quod ipſum non nimis placet, aut penitus delendum. Sylburgius *ſententiam* ait *poſtulare* πάντων μάλιστα *vel* ὑπὲρ πάντων *aut ſimile quid.* Pearſonus legit πάντως. Sunt etiam qui πάντων idem ſignificare poſſe exiſtimant.

9, 10. Εἴς τινα θηρίων ἐνδεσμεύονται σώματα.] V. Phædon. p. 81, 2. & Tim. p. 42.

20, 1. Ηιδοσαν γὰρ ἄν.] Ηιδοσαν, ſi ab auctore ſcriptum eſt, uſurpatum ita eſt ut in ſacris bibliis ἤλθοσαν & ſimilia. alioqui legi poſſet etiam ᾔδεσαν. SYLBURG Cod. MS. ᾔδεσαν, ut dubium eſſe non poſſit quin legendum ſit ᾔδεσαν.

30, 1. Οὐδὲ μὴν ἀθάνατον χρὴ λέγειν αὐτήν.] Tatianus p. 51, 2. Οὐκ ἔστιν ἀθάνατος, ἄνδρες Ἕλληνες, ἡ ψυχὴ καθ᾽ ἑαυτήν, θνητὴ δέ. Similiter alii veterum; quo quiſque ſenſu, is demum perſpiciet qui hujuſmodi loca cujuſque ſcriptoris cum

mirum ingenita quoque fuerit. Ingenita autem & immortalis eſt de quorundam qui dicuntur Platonici ſententia. Num tu mundum quoque ingenitum dicis? Sunt qui hoc aſſeverant, ego autem illis non conſentio. Recte. Quam enim rationem habet corpus ſolidum, & repercuſſionem obtinens, & compoſitum, quodque alteratur, & intercidit, & naſcitur indies, non a principio aliquo ortum eſſe opinari? Quod ſi mundus generatus eſt, animas quoque genitas eſſe neceſſe eſt, & alicubi fortaſſe eſſe; nam propter homines & animantia alia genitæ ſunt, ſi ſeorſum prorſus genitas eſſe, ac non una cum corporibus ſuis eas gigni dicas. Videtur hoc ſic recte habere. Non ergo ſunt immortales. Non, quandoquidem & mundum genitum eſſe apparet.

Verum enimvero non mori univerſas animas affirmo; lucroſum namque hoc eſſet revera malis. Quid igitur? Piæ quidem in loco quopiam meliore manent, injuſtæ vero & pravæ in deteriore, judicii tempus expectantes. Hoc namque modo quæ dignæ ſunt ut coram Deo appareant,

non

ὁ ἀγέννητος δηλαδή. ἀγέννητος δὲ 213
καὶ ἀθάνατός ἐστι κατά τινας λεγομένους Πλατωνικούς. ἢ ὁ τὸν κόσμον σὺ ἀγέννητον λέγεις; Εἰσὶν οἱ λέγοντες, οὐ μέντοι γε αὐτοῖς συγκατατίθεμαι ἐγώ. Ὀρθῶς ποιῶν. τίνα γὰρ λόγον ἔχει σῶμα οὕτω στερεὸν, καὶ ἀντιτυπίαν ἔχον, καὶ σύνθετον, καὶ ἀλλοιούμενον, ὁ φθίνον καὶ γινόμενον ἑκάστης ἡμέρας, μὴ ἀπ' ἀρχῆς τινὸς ἡγεῖσθαι γεγονέναι; εἰ δ' ὁ κόσμος γεννητὸς, ἀνάγκη καὶ τὰς ψυχὰς γεγονέναι, καὶ οὐκ εἶναί ποι τάχα· διὰ γὰρ τοὺς ἀνθρώπους ἐγένοντο καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, εἰ ὅλως καθ' ἰδίαν, ὁ μὴ μετὰ τῶν ἰδίων σωμάτων, φήσεις αὐτὰς γεγονέναι. Οὕτως δοκεῖ ὀρθῶς ἔχειν. Οὐκ ἄρα ἀθάνατοι. Οὐκ· ἐπειδὴ ὁ κόσμος γεννητὸς ἡμῖν ἐφάνη.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἀποθνήσκειν φημὶ πάσας τὰς ψυχὰς ἐγὼ, ἕρμαιον γὰρ ἦν ὡς ἀληθῶς τοῖς κακοῖς· ἀλλὰ τί; τὰς μὲν τῶν εὐσεβῶν ἐν κρείττονί ποι χώρῳ μένειν, τὰς δὲ ἀδίκους καὶ πονηρὰς ἐν χείρονι, τὸν τῆς κρίσεως ἐκδεχομένας χρόνον τότε· οὕτως αἱ μὲν ἄξιαι τοῦ Θεοῦ φανεῖσθαι,

οὐκ

cum reliquis ejuſdem ad eandem rem pertinentibus contulerit, & quod quiſque dogma oppugnet, diligenter animadverterit.

2, 3. Κατά τινας λεγομένους Πλατωνικούς.] V. Plat. Phædr. p. 245, 6.

7 & ſeqq. Τίνα γὰρ λόγον ἔχει σῶμα οὕτω στερεὸν &c.] Plato Tim. p. 28. Ὁ δὴ πᾶς οὐρανὸς ἢ κόσμος ἢ καὶ ἄλλο ὅ, τι ποτὲ ὀνομαζόμενος μάλιστ' ἂν δέχοιτο, τοῦθ' ἡμῖν ὠνομάσθω· σκεπτέον δ' οὖν περὶ αὐτοῦ πρῶτον, ὅπερ ὑπόκειται περὶ παντὸς ἐν ἀρχῇ δεῖν σκοπεῖν, πότερον ἦν ἀεὶ, γενέσεως ἀρχὴν ἔχων μηδεμίαν, ἢ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος. γέγονεν. ὁρατὸς γὰρ ἁπτός τέ ἐστι καὶ σῶμα ἔχων. πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα, αἰσθητά· τὰ δὲ αἰσθητὰ, δόξῃ περιληπτὰ μετ' αἰσθήσεως, γιγνόμενα καὶ γεννητὰ ἐφάνη. Lactantius II. 9. p. 151. *Quicquid eſt ſolido & contractabili corpore, accipit externam vim. Quod accipit vim, diſſolubile eſt. Quod diſſolvitur, interit. Quod interit, ortum ſit neceſſe eſt.*

13, 4. Καὶ οὐκ εἶναί ποι τάχα.] Langus legit καὶ εἶναί ποι τάχα.

24 & ſeqq. Τὰς μὲν τῶν εὐσεβῶν ἐν κρείττονί ποι χώρῳ μένειν &c.] Irenæus V. 31. p. 451. ——*manifeſtum eſt quia & diſcipulorum ejus, propter quos & hæc operatus eſt Dominus, animæ abibunt in inviſibilem locum definitum eis a Deo, & ibi uſque ad reſurrectionem commorabuntur, ſuſtinentes reſurrectionem.* Novatianus De Trin. c. 2. *Namque quæ infra terram jacent neque ipſa ſunt digeſtis & ordinatis poteſtatibus vacua. Locus enim eſt quo piorum animæ impiorumque ducuntur, futuri judicii præjudicia ſentientes.*

27. Τότε.] F. ποτέ.

27 & ſeqq. Οὕτως &c.] F. ὅπως——ἀποθνήσκουσιν——κολάζωνται.

28. Τοῦ Θεοῦ.] F. τῷ Θεῷ.

Φανεῖσθαι.] Φανεῖται ſcribendum eſſe viderat etiam Volſius. SYLBURG.

1, 2, 3. Κολά-

οὐκ ἀποθνήσκουσιν ἔτι, αἱ δὲ κολάζονται ἔς τ' ἂν αὐτὰς καὶ εἶναι καὶ κολάζεσθαι ὁ Θεὸς θέλῃ. Ἆρα ταὐτόν ἐστιν ὃ λέγεις, οἷον καὶ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ αἰνίσσεται περὶ τοῦ κόσμου, λέγων ὅτι αὐτὸς μὲν καὶ φθαρτός ἐστιν ᾗ γέγονεν, οὐ λυθήσεται δὲ, οὐδὲ τεύξεται θανάτου μοίρας, διὰ τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' αὐτό σοι δοκεῖ καὶ περὶ ψυχῆς καὶ ἁπλῶς πάντων πέρι λέγεσθαι. Ὅσα γάρ ἐστι μετὰ τὸν Θεὸν, ἢ ἔσται ποτὲ, ταῦτα φύσιν φθαρτὴν ἔχειν, καὶ οἷά τε ἐξαφανισθῆναι καὶ μὴ εἶναι ἔτι. μόνος γὰρ ἀγέννητος καὶ ἄφθαρτος Θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο Θεός ἐστι· τὰ δὲ λοιπὰ πάντα μετὰ τοῦτον, γεννητὰ καὶ φθαρτά. τούτου χάριν καὶ ἀποθνήσκουσιν αἱ ψυχαὶ, καὶ κολάζονται· ἐπεὶ εἰ ἀγέννητοι ἦσαν, οὔτ' ἂν ἐξημάρτανον, οὔτε ἀφροσύνης ἀνάπλεῳ ἦσαν, οὐδὲ δειλαὶ καὶ θρασεῖαι πάλιν, ἀλλ' οὐδὲ ἑκοῦσαι

non moriuntur amplius, illæ autem excruciantur quoad eas & eſſe & excruciari vult Deus. Utrum tale eſt quod narras, quale & Plato in Timæo ſubobſcure de mundo tradit, corruptioni eum ſubditum eſſe dicens, quatenus generatus eſt, non iri tamen ſolutum, neque fatum mortis ſubiturum, propter voluntatem Dei? An hoc ipſum tibi & de anima & de rebus ſimul univerſis videtur eſſe promulgatum? Quæcunque ſecundum Deum ſunt aut erunt unquam, ea naturam corruptibilem obtinent, abolerique & ulterius non extare poſſunt. Solus autem ingenitus & incorruptibilis eſt Deus, & propterea Deus eſt: omnia vero reliqua genita ſunt, & corruptibilia. Qua de cauſa animæ & moriuntur & puniuntur. Quandoquidem ingenitæ ſi eſſent, neque peccarent, neque ſtultitiæ plenæ eſſent, neque meticuloſæ ac feroces rurſum. Sed neq; volun-

1, 2, 3. Κολάζονται ἔς τ' ἂν αὐτὰς καὶ εἶναι καὶ κολάζεσθαι ὁ Θεὸς θέλῃ] Iren. II. 34. p. 169. *Sic & de animabus & de ſpiritibus & omnino de omnibus his quæ facta ſunt cogitans quis, minime peccabit; quando omnia quæ facta ſunt, initium quidem facturæ ſuæ habeant, perſeverant autem* quoadusque ea Deus & eſſe & perſeverare voluerit. Quem ibi vide.

3, 4. Ἆρα ταὐτόν ἐστιν ὃ λέγεις &c.] Incipit hic loqui Juſtinus procul omni dubio: ubi deſinit, minus mihi liquet. R. Stephanus reſponſionem ſenis orditur ab his verbis ὅσα γάρ ἐστι. haud ſcio an recte. Certum interim habeo ultra γεννητὰ καὶ φθαρτὰ ℣. 17. ſermonem Juſtini protrahi non poſſe. Fortaſſe autem deeſt aliquid, aut latet aliquod aliud magnum librariorum erratum, quo ſublato opus ſit ut hæc recte expediantur.

4 & ſeqq. Οἷον καὶ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ αἰνίσσεται περὶ τοῦ κόσμου &c.] Plato Tim. p. 41. Ἐπεὶ οὖν πάντες, ὅσοι τε περιπολοῦσι φανερῶς, καὶ ὅσοι φαίνονται καθ' ὅσον ἂν ἐθέλωσι, θεοὶ γένεσιν ἔσχον, λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ τόδε τὸ πᾶν γεννήσας, τάδε· Θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων, ἃ δι' ἐμοῦ γενόμενα, ἄλυτα (F. ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε, Ἔργα τὰ δι' ἐμοῦ &c. vel Θεοὶ θεῶν, Ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων, ἄλυτα. Cic. de Univ. *Quorum operum ego parens, effectorque ſum, non ſunt diſſolubilia.* Quinetiam Philo & Athenagoras & Cyrillus non agnoſcunt ἃ δι' ἐμοῦ γενόμενα) ἐμοῦ γε θέλοντος (Philo & Athenagoras ἐμοῦ μὴ θέλοντος. Cic. *non ſunt diſſolubilia me invito*) τὸ μὲν οὖν δὴ δεθὲν πᾶν, λυτόν· τό γε μὴν καλῶς ἁρμοσθὲν καὶ ἔχον εὖ, λύειν ἐθέλειν, κακοῦ· δι' ἃ καὶ ἐπείπερ γεγένησθε, ἀθάνατοι μὲν οὐκ ἐστὲ, οὐδ' ἄλυτοι τοπάμπαν——οὔτι μὲν δὴ λυθήσεσθέ γε, οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοίρας, τῆς ἐμῆς βουλήσεως μείζονος ἔτι δεσμοῦ καὶ κυριωτέρου (Juſtinus Cohort. p 21. ἰσχυροτέρου) λαχόντες ἐκείνων οἷς ὅτ' ἐγίγνεσθε συνεδεῖσθε. Vide etiam Tim. De anima mundi p. 94. Philo περὶ ἀφθαρσίας κόσμου p. 940. γενητὸν δὲ καὶ ἄφθαρτόν φασιν ὑπὸ Πλάτωνος ἐν Τιμαίῳ δεδηλῶσθαι διὰ τῆς θεοπρεποῦς ἐκκλησίας ἐν ᾗ λέγεται πρὸς τοὺς νεωτέρους θεοὺς ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου καὶ ἡγεμόνος, Θεοὶ θεῶν &c.

9, 10, 1. Τοῦτ' αὐτό σοι δοκεῖ καὶ περὶ ψυχῆς καὶ ἁπλῶς πάντων πέρι λέγεσθαι.] Longe aliud ſonant hæc atque opinati ſunt interpretes. Agitur, ſi ſanus eſt locus, de ſententia non Platonis ſed ſenis, quem Juſtinus ait idem videri dicere de anima reliquiſque adeo rebus omnibus, quod Plato in Timæo de mundo.

11, 2, 3. Ὅσα γάρ ἐστι μετὰ τὸν Θεὸν ἢ ἔσται ποτὲ, ταῦτα φύσιν φθαρτὴν ἔχειν.] Si ſenex hic loqui incipit, quemadmodum R. Stephanus & Langus exiſtimabant, pro ἔχειν legendum erit ἔχει. Aliter recepta lectio fortaſſe ferri poſſe videatur.

voluntate ſua in ſues unquam, & ſerpentes, & canes immigrarent. Quin ne cogere quidem eas fas eſſet, ſiquidem generatæ non eſſent. Ingenitum enim ingenito ſimile eſt, & æquale, idemque adeo cum eo: ac neque poteſtate neque dignitate alterum alteri præferatur. Quapropter neque multa ſunt ingenita. Nam etiamſi quæ in eis eſſet differentia, minime tamen differentiæ cauſam inquiſitione tua invenires, ſed ad infinitum ſemper mentem demittens, in uno tandem defatigatus conſiſteres ingenito, atque idipſum omnium cauſam diceres. Itaque iſta, inquam, latuere Platonem & Pythagoram, viros ſapientes, qui nobis veluti murus & columen philoſophiæ extitere? Nihil mihi, ait ille, curæ eſt Plato, neque Pythagoras, neque prorſus eorum quiſquam qui talia ſunt opinati; veritas namque ſic habet, quam inde quoque cognoſcas. Anima aut vita eſt, aut vitam habens. Quod ſi vita eſt, aliud quidpiam, non ſeipſam, vivere facit, ſicut & motio aliud quidpiam potius quam ſeipſam movet. Porro animam vivere nemo inficias iverit. Sin vivit, non quod vita ſit vivit, ſed quod vitam accipiat. Aliud autem eſt quod participat quidquam, ab eo unde participat. Vitam vero anima participat, quoadusque eam Deus vult vivere: ita videlicet aliquando non participabit, cum eam vivere nolet. Non enim ita per ſeipſam ei vita eſt, ſicut per ſeipſum Deo: verum quemadmodum homo non ſemper conſtat, neque

ἐκοῦσαι ποτὲ εἰς σύας ἐχώρουν, καὶ ὄφεις, καὶ κύνας, οὐδὲ μὴν ἀναγκάζεσθαι αὐτὰς θέμις, εἴπερ εἰσὶν ἀγέννητοι· τὸ γὰρ ἀγέννητον τῷ ἀγεννήτῳ ὅμοιόν ἐστι, καὶ ἴσον, καὶ ταὐτὸν, καὶ οὔτε δυνάμει, οὔτε τιμῇ, προκριθείη ἂν θατέρου τὸ ἕτερον. ὅθεν οὐδὲ πολλά ἐστι τὰ ἀγέννητα. εἰ γὰρ διαφορά τις ἦν ἐν αὐτοῖς, οὐκ ἂν εὕροις ἀναζητῶν τὸ αἴτιον τῆς διαφορᾶς, 224 ἀλλ' ἐπ' ἄπειρον ἀεὶ τὴν διάνοιαν πέμπων ἐπὶ ἑνός ποτε στήσῃ ἀγεννήτου καμὼν, καὶ τοῦτο φήσεις ἁπάντων αἴτιον. Εἶτα ἔλαθε, φημὶ ἐγὼ, Πλάτωνα καὶ Πυθαγόραν, σοφοὺς ἄνδρας, οἳ ὥσπερ τεῖχος ἡμῖν καὶ ἔρεισμα φιλοσοφίας ἐξεγένοντο; Οὐδὲν ἐμοὶ, ἔφη, μέλει Πλάτωνος, οὐδὲ Πυθαγόρου, οὐδὲ ἁπλῶς οὐδενὸς ὅλως τοιαῦτα δοξάζοντος· τὸ γὰρ ἀληθὲς οὕτως ἔχει. μάθοις δ' ἂν ἐντεῦθεν. ἡ ψυχὴ ἤτοι ζωή ἐστιν, ἢ ζωὴν ἔχει. εἰ μὲν οὖν ζωή ἐστιν, ἄλλό τι ἂν ποιήσειε ζῆν οὐχ ἑαυτὴν, ὡς καὶ κίνησις ἄλλό τι κινήσειε μᾶλλον ἢ ἑαυτήν. ὅτι δὲ ζῇ ψυχὴ, οὐδεὶς ἀντείποι. εἰ δὲ ζῇ, οὐ ζωὴ οὖσα ζῇ, ἀλλὰ μεταλαμβάνουσα τῆς ζωῆς. ἕτερον δέ τι τὸ μετέχον τινὸς, ἐκείνου οὗ μετέχει. ζωῆς δὲ ψυχὴ μετέχει ἐπεὶ ζῆν αὐτὴν ὁ Θεὸς βούλεται· οὕτως ἄρα καὶ οὐ μεθέξει ποτὲ, ὅταν αὐτὴν μὴ θέλοι ζῆν. οὐ γὰρ δι' αὐτῆς ἐστὶ τὸ ζῆν ὡς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὥσπερ ἄνθρωπος οὐ διαπαντός ἐστιν,

11—14. Ἐπ' ἄπειρον ἀεὶ τὴν διάνοιαν πέμπων ἐπὶ ἑνός ποτε στήσῃ ἀγεννήτου καμὼν, καὶ τοῦτο φήσεις ἁπάντων αἴτιον.] Irenæus II. 16. *Quanto igitur tutius, quod eſt verum ſtatim initio confiteri, quoniam Fabricator Deus hic qui mundum fecit, ſolus eſt Deus, quam poſt tantam irreligioſitatem & circuitum* defeſſos *cogi* aliquando in aliquo uno ſtatuere ſenſum *& ex eo figurationem factorum confiteri?*

14. Εἶτα.] F. Ἦ ταῦτα, vel Εἶτα ταῦτα.

30. Τότε.]

οὐδὲ συνεῖναι ἀεὶ τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα, ἀλλ', ὅτε ἂν δέῃ λυθῆναι τὴν ἁρμονίαν ταύτην, καταλείπει ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα, καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν· οὕτως καὶ, ὅταν δέῃ τὴν ψυχὴν μηκέτι εἶναι, ἀπέστη ἀπ' αὐτῆς τὸ ζωτικὸν πνεῦμα, καὶ οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ ἔτι, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ, ὅθεν ἐλήφθη, ἐκεῖσε χωρεῖ πάλιν. Τίνι οὖν, φημὶ, ἔτι τις χρήσαιτο διδασκάλῳ, ἢ πόθεν ὠφεληθείη τις, εἰ μηδὲ ἐν τούτοις τὸ ἀληθές ἐστιν; Ἐγένοντό τινες πρὸ πολλοῦ χρόνου πάντων τούτων τῶν νομιζομένων φιλοσόφων παλαιότεροι, μακάριοι, καὶ δίκαιοι, καὶ θεοφιλεῖς, θείῳ πνεύματι λαλήσαντες, καὶ τὰ μέλλοντα θεσπίσαντες, ἃ δὴ νῦν γίνεται (προφήτας δὲ αὐτοὺς καλοῦσιν) οὗτοι μόνοι τὸ ἀληθὲς καὶ εἶδον καὶ ἐξεῖπον ἀνθρώποις, μήτ' εὐλαβηθέντες μήτε δυσωπηθέντες τινὰ, μὴ ἡττημένοι δόξης, ἀλλὰ μόνα ταῦτα εἰπόντες ἃ ἤκουσαν καὶ ἃ εἶδον ἁγίῳ πληρωθέντες πνεύματι. Συγγράμματα δὲ αὐτῶν ἔτι καὶ νῦν διαμένει, καὶ ἔστιν ἐντυχόντα τούτοις πλεῖστον ὠφεληθῆναι καὶ περὶ ἀρχῶν, καὶ περὶ τέλους, καὶ ὧν χρὴ εἰδέναι τὸν φιλόσοφον, πιστεύσαντα ἐκείνοις· οὐ γὰρ μετ' ἀποδείξεως πεποίηνται τότε τοὺς λόγους, ἅτε ἀνωτέρω πάσης ἀποδείξεως
225 ὄντες ἀξιόπιστοι μάρτυρες τῆς ἀληθείας· τὰ δὲ ἀποβάντα καὶ ἀποβαίνοντα ἐξαναγκάζει συντίθεσθαι τοῖς λελαλημένοις δι' αὐτῶν. καίτοι γε καὶ διὰ τὰς δυνάμεις ἃς ἐπετέλουν, πιστεύεσθαι δίκαιοι ἦσαν· ἐπειδὴ καὶ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων Θεὸν καὶ πατέρα ἐδό-

neque perpetuo corpus cum anima conjunctum eſt, ſed cum ſolvi oportet hanc compoſitionem, anima a corpore divertit, atque homo non conſtat; ita quoque quando animam non eſſe oportet, diſcedit ab ea ſpiritus vitalis, & anima non amplius extat, ſed & ipſa unde accepta eſt, eo revertitur. Quo ergo tandem aliquis, inquam, utatur doctore; aut unde utilitas quæpiam proveniat, ſi in his verum non eſt? Extiterunt quidam ante multa tempora, omnibus iſtis qui habiti ſunt philoſophis longe vetuſtiores, beati, juſti, Deoque chari homines, Divini Spiritus afflatu loquentes, & futura vaticinantes, quæ nunc ad rem conferuntur: prophetas autem eos vocant. Hi ſoli quid in vero ſit, & viderunt, & hominibus renunciarunt; neque obſervantes neque metuentes quenquam, neque gloriæ cupiditate victi, ea autem ſola proloquuti quæ audierunt & viderunt Spiritu Sancto repleti. Libri vero eorum etiam nunc extant, quos ſi quis legat, eiſque fidem habeat, plurimum inde ferat emolumenti de principiis, & de fine, & de aliis quæ philoſophum ſcire oportet. Minime namque tum illi per demonſtrationes ſcripta ſua compoſuere, ut qui longiſſime ſupra demonſtrationem omnem locupletes & idonei fuerint veritatis teſtes. Porro & quæ evenerunt, & quæ eveniunt, cogunt nos aſſentiri eis quæ ab illis ſunt dicta. Quin & propter virtutes & miracula quæ edidere, digni erant quibus crederetur; quandoquidem opificem univerſitatis hujus Deum & patrem laudibus extulerunt,

30. Τότε.] Ir. ποτέ. PEARSONUS.

38. Θ. κ. π.] F. κ. π. Θ. Sed nihil muto.

runt, & cum qui ab illo miſſus eſt Chriſtum filium ejus annunciaverunt: quod qui ſeductore & impuro ſpiritu repleti ſunt pſeudoprophetæ neque fecerunt, neque faciunt, ſed virtutes prodigiaque quædam ad ſtuporem adducendorum hominum graria efficere audent, & impoſturæ ſpiritus atque dæmonia deprædicant. At tu votis & precibus tibi ante omnia lucis portas aperiri opta. Neque enim ab aliquibus percipiuntur atque intelliguntur, præterquam ſi cui Deus & Chriſtus ejus conceſſerint intelligentiam. Hæc atque his longe plura alia cum ille diſſeruiſſet, & perſequi ea juſſiſſet, quæ nunc commemorare tempus non eſt, abiit: eumque poſtea non vidi. Confeſtim vero in animo meo ardor excitatus eſt, & amor me invaſit prophetarum, & virorum illorum qui Chriſto chari ſunt & amici; ac revolvens ipſe mecum diſputationem illius, hanc ſolam comperi eſſe certam atque utilem philoſophiam. Atque ad hunc modum, & per hæc ipſa, ego philoſophus prodii. Pervelim autem omnes eandem mecum ineuntes animo rationem, non alienos eſſe a Servatoris doctrina. Timorem namque quendam in ſe habet, & idonea eſt ad terrendos perſuadendoſque eos qui a recta tranſverſim ſunt acti via; & qui in ea ſe exercent, ſuaviſſima eis contingit quies. Itaque tibi quoque a re tanta non alieno, ſi qua eſt de teipſo cura, ſalutemque affectas, atque Deo confidis, facultas adeſt ut & Chriſtum

ξαζον, καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ Χριστὸν υἱὸν αὐτοῦ κατήγγελλον, ὅπερ οἱ ἀπὸ τοῦ πλάνου καὶ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπιπλάμενοι ψευδοπροφῆται οὔτε ἐποίησαν οὔτε ποιοῦσιν, ἀλλὰ δυνάμεις τινὰς ἐνεργεῖν εἰς κατάπληξιν τῶν ἀνθρώπων τολμῶσι, καὶ τὰ τῆς πλάνης πνεύματα καὶ δαιμόνια δοξολογοῦσιν. εὔχου δέ σοι πρὸ πάντων φωτὸς ἀνοιχθῆναι πύλας· οὐ γὰρ συνοπτὰ οὐδὲ συννοητὰ πᾶσίν ἐστιν, εἰ μή τῳ Θεὸς δῷ συνιέναι καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ. Ταῦτα καὶ ἔτι ἄλλα πολλὰ εἰπὼν ἐκεῖνος, ἃ νῦν καιρὸς οὐκ ἔστι λέγειν, ᾤχετο, κελεύσας διώκειν αὐτά, καὶ οὐκ ἔτι αὐτὸν εἶδον. ἐμοῦ δὲ παραχρῆμα πῦρ ἐν τῇ ψυχῇ ἀνήφθη, καὶ ἔρως ἔχει με τῶν προφητῶν, καὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων οἵ εἰσι Χριστοῦ φίλοι· διαλογιζόμενός τε πρὸς ἐμαυτὸν τοὺς λόγους αὐτοῦ, ταύτην μόνην εὕρισκον φιλοσοφίαν ἀσφαλῆ τε καὶ σύμφορον. οὕτως δὴ καὶ διὰ ταῦτα φιλόσοφος ἐγώ. βουλοίμην δ' ἂν καὶ πάντας, ἴσον ἐμοὶ θυμὸν ποιησαμένους, μὴ ἀφίστασθαι τῶν τοῦ σωτῆρος λόγων· δέος γάρ τι ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἱκανοὶ δυσωπῆσαι τοὺς ἐκτρεπομένους τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ, ἀνάπαυσίς τε ἡδίστη γίνεται τοῖς ἐκμελετῶσιν αὐτούς. εἰ οὖν τι καὶ σοὶ περὶ σεαυτοῦ μέλει, καὶ ἀντιποιῇ σωτηρίας, καὶ ἐπὶ τῷ Θεῷ πέποιθας, ἅπερ οὐκ ἀλλοτρίῳ τοῦ πράγματος, πάρεστιν ἐπιγνόντι σοι τὸν Χριστὸν τοῦ

Dei

16. Ἐμοῦ.] F. ἐμοί.
17, 8. Καὶ ἔρως ἔχει με] Lege εἶχε.
21—4. Ταύτην μόνην εὕρισκον φιλοσοφίαν ἀσφαλῆ τε καὶ σύμφορον. οὕτως δὴ καὶ διὰ ταῦτα φιλόσοφος ἐγώ.] Trypho p. 218. Τίς ἡ σὴ φιλοσοφία, εἰπὲ ἡμῖν.

33, 4, 5. Καὶ ἐπὶ τῷ Θεῷ πέποιθας, ἅπερ οὐκ ἀλλοτρίῳ τοῦ πράγματος, πάρεστιν ἐπιγνόντι σοι.] Langus illa, ἅπερ οὐκ ἀλλοτρίῳ τοῦ πράγματος, ad Tryphonem pertinere putat; Perionius ad Deum.

1. Τελείῳ

Θεοῦ, καὶ τελείῳ γενομένῳ, εὐδαιμονεῖν.

Ταῦτά μου, φίλτατε, εἰπόντος, οἱ μετὰ τοῦ Τρύφωνος ἀνεγέλασαν· αὐτὸς δὲ ὑπομειδιάσας, Τὰ μὲν ἄλλα σου, φησὶν, ἀποδέχομαι, καὶ ἄγαμαι τῆς περὶ τὸ Θεῖον ὁρμῆς· ἄμεινον δὲ ἦν φιλοσοφεῖν ἔτι σε τὴν Πλάτωνος ἢ ἄλλου του φιλοσοφίαν, ἀσκοῦντα καρτερίαν καὶ ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην, ἢ λόγοις ἐξαπατηθῆναι ψευδέσι, καὶ ἀνθρώποις ἀκολουθῆσαι οὐδενὸς ἀξίοις. μένοντι γάρ σοι ἐν ἐκείνῳ τῷ τῆς φιλοσοφίας τρό-
226 πῳ, καὶ ζῶντι ἀμέμπτως, ἐλπὶς ὑπελείπετο ἀμείνονος μοίρας· καταλιπόντι δὲ τὸν Θεὸν, καὶ εἰς ἄνθρωπον ἐλπίσαντι, ποία ἔτι περιλείπεται σωτηρία; εἰ οὖν καὶ ἐμοῦ θέλεις ἀκοῦσαι (φίλον γάρ σε ἤδη νενόμικα) πρῶτον μὲν περιτεμοῦ, εἶτα φύλαξον, ὡς νενόμισται, τὸ σάββατον, καὶ τὰς ἑορτὰς, καὶ τὰς νουμηνίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἁπλῶς τὰ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένα πάντα ποίει, καὶ τότε σοι ἴσως ἔλεος ἔσται παρὰ Θεοῦ. Χριστὸς δὲ, εἰ καὶ γεγένηται καὶ ἔστι που, ἄγνωστός ἐστι, καὶ οὐδὲ αὐτός πω ἑαυτὸν ἐπίσταται, οὐδὲ ἔχει δύναμίν τινα, μέχρις ἂν ἐλθὼν Ηλίας χρίσῃ αὐτὸν, καὶ φανερὸν πᾶσι ποιήσῃ· ὑμεῖς δὲ, ματαίαν ἀκοὴν παραδεξάμενοι, Χριστὸν ἑαυτοῖς τινὰ ἀναπλάσσετε, καὶ αὐτοῦ χάριν τὰ νῦν ἀσκόπως ἀπόλλυσθε.

Dei cognoſcas, & ad perfectionem deductus, beatitudinem conſequare.

Hæc cum dixiſſem, Pompei chariſſime, Tryphonis amici in riſum proruperunt, ipſe autem ſubridens, Alia quidem tua accipio, & ardorem quem de numine divino obtines, admiror: præſtabilius vero fuerat te adhuc Platonis aut alterius cujuſpiam affectari philoſophiam, fortitudinem & continentiam & caſtitatem colentem, quam verbis falſis in errorem abduci, & hominibus adhærere nullius pretii. Nam ſi in illo philoſophiæ perſtitiſſes genere, atque extra reprehenſionem vixiſſes, reliqua tibi eſſet ſpes ſortis melioris: poſtquam autem Deum reliquiſti, & in homine ſperare cœpiſti, quænam tibi reſtat ſalus? Proinde ſi me quoque vis audire (pro amico enim jam te habeo) fac primum ut circumcidaris, deinde, ita ut lege cautum eſt, ſabbatum ſerva, & dies feſtos, & novilunia Dei, atque, ut paucis dicam, quæ in lege ſancita & ſcripta ſunt, exequere omnia; & tum forſitan tibi miſericordia a Deo continget. Chriſtus autem, ſi quidem natus eſt, & alicubi extat, ignotus eſt, ac ne ipſe quidem ſeipſum ſcit, neque poteſtate aliqua præditus eſt, donec adveniens Elias illum unxerit, & manifeſtum omnibus reddiderit. Vos vero rumorem inanem poſtquam excepiſtis, Chriſtum vobis quendam fingitis, & illius gratia præſentis vitæ commoda inconſiderate perditis.

Ignoſ-

1. τελείῳ γενομένῳ.] Langus & Perionius vitæ perfectionem intelligunt, Sylburgius baptiſmum, cui interpretationi hoc obſtare videatur, quod vix fieri potuit ut Tryphoni, homini Judæo, iſta ſententia vocis τέλειος ſatis eſſet perſpecta; quod tamen in tam negligenti ſcriptore momenti non eſt maximi. Si autem illa ἄπερ εἰς τελείωσιν τοῦ πράγματος recte interpretatur Langus, ea fortaſſe hic reſpiciuntur.

26, 7. Χριστὸς δὲ εἰ καὶ γεγένηται καὶ ἔστι που, ἄγνωστός ἐστι.] Scribendum γεγένηται. Reſpicit autem Trypho opinionem nonnullorum Judæorum, qui Chriſtum jam tum veniſſe, ſed nondum patefactum eſſe exiſtimabant.

Συγγνώμη σοι, ἔφην, ὦ ἄνθρωπε, καὶ ἀφεθείη σοι· οὐ γὰρ οἶδας ὃ λέγεις, ἀλλὰ πειθόμενος τοῖς διδασκάλοις, οἳ οὐ συνιᾶσι τὰς γραφὰς, καὶ ἀπομαντευόμενος λέγεις ὅτι ἄν σοι ἐπὶ θυμὸν ἔλθοι. εἰ δὲ βούλοιο τούτου παραδέξασθαι λόγον, ὡς οὐ πεπλανήμεθα, οὐδὲ παυσόμεθα ὁμολογοῦντες τοῦτον, κἂν τὰ ἐξ ἀνθρώπων ἡμῖν ἐπιφέρωνται ὀνείδη, κἂν ὁ δεινότατος ἀπειπεῖν ἀναγκάζῃ τύραννος· παρεστῶτι γὰρ δείξω ὅτι οὐ κενοῖς ἐπιστεύσαμεν μύθοις, οὐδὲ ἀναποδείκτοις λόγοις, ἀλλὰ μεστοῖς πνεύματος θείου, καὶ δυνάμει βρύουσι, καὶ τεθηλόσι χάριτι. Ἀνεγέλασαν οὖν πάλιν οἱ μετ' αὐτοῦ, καὶ ἄκοσμον ἀνεφθέγγοντο, ἐγὼ δὲ ἀναστὰς οἷός τ' ἤμην ἀπέρχεσθαι· ὁ δέ μου τοῦ ἱματίου λαβόμενος, οὐ πρὶν ἀνύσειν ἔφη, πρὶν ὃ ὑπεσχόμην ἐκτελέσαι. Μὴ οὖν, ἔφην, θορυβείτωσαν οἱ ἑταῖροί σου, μηδὲ ἀσχημονείτωσαν οὕτως, ἀλλ' εἰ μὲν βούλονται, μεθ' ἡσυχίας ἀκροάσθωσαν· εἰ δὲ καὶ ἀσχολία τις αὐτοῖς ὑπέρτερος ἐμποδών ἐστιν, ἀπίτωσαν· ἡμεῖς δὲ, ὑποχωρήσαντές ποι καὶ ἀναπαυσάμενοι, περαίνωμεν τὸν λόγον. ἔδοξε καὶ τῷ Τρύφωνι οὕτως ἡμᾶς ποιῆσαι· καὶ δὴ ἐκνεύσαντες εἰς τὸ μέσον τοῦ ξύστου στάδιον ᾔειμεν· τῶν δὲ

Ignoſcatur, o homo, inquam, ac venia detur tibi; non enim quid dicas, noſti, ſed magiſtris obſequens qui ſcripturas non intelligunt, ac perinde atque vates reſponſo edendo nihil penſi habens, quicquid tibi in mentem venit loqueris. Quod ſi rationem rei hujus admittere atque ſuſcipere velis [intelligas profecto] minime nos in errorem ſeductos eſſe, neque unquam illum profiteri deſituros quamvis nobis ab hominibus ingerantur probra & convitia, & graviſſimus renunciandi intentet neceſſitatem tyrannus. Aſſiſtenti namque tibi & auſcultanti probabo non vanis nos fidem habuiſſe fabulis, neque demonſtrationis expertibus aſſertionibus, ſed ſpiritu divino plenis, virtuteque ſcatentibus, & gratia florentibus. Riſerunt ergo denuo comites ejus, atque indecenter ſunt vociferati. Et ego reſiliens, meque componens, abire volebam: ipſe autem me pallio retinens, non prius dimiſſum iri dixit, quam promiſſum exſolviſſem. Itaque, inqnam, non tumultuentur ſodales tui, neque ita indecore ſe gerant, verum, ſi quidem volunt, quieti audiant; ſin occupationes eis aliquæ graviores obſtant, abeant; nos autem, digredientes quopiam atqne conſidentes, diſputationem exſequamur. Complacitum eſt Tryphoni quoque nt hoc a nobis fieret. Itaque divertentes in ſtadium quod in xyſto medium eſt venimus: ex amicis

autem

6 & ſeqq. Εἰ δὲ βούλοιο τούτου παραδέξασθαι λόγον, ὡς &c.] Sylburgius legit τούτου πέρι δέξασθαι λόγον, & deeſſe putat μαθήσῃ, καταναοήσεις, vel ſimile quid. Locus eſt fortaſſe non ſanus, ſed tamen ſi εἰ utinam interpreteris, quo modo ab optimis ſcriptoribus non raro uſurpatur, nihil hic video quod non a Juſtino ferri poſſit. F. autem pro παραδέξασθαι leg. προσδέξασθαι. Trypho paulo ſupra, Ὑμεῖς δὲ ματαίαν ἀκοὴν παραδεξάμενοι, Χριστὸν ἑαυτοῖς τινὰ ἀναπλάσσετε, quæ verba reſpicit hic Juſtinus. Infra p. 229. Τοῦτον αὐτὸν ὑμεῖς ἠτιμάσατε τὸν νόμον, καὶ τὴν καινὴν ἁγίαν αὐτοῦ διαθήκην ἐφαυλίσατε, καὶ οὐδὲ νῦν παραδέχεσθε.

20, 1. Ἀνύσειν.] Subaudiendum τι, ut ſenſus ſit, *effecturum me aliquid*; vel eum interprete legendum ἀνήσειν. SYLBURGIUS. F. ἀπολύσειν. Infra p. 355. Καὶ ἄπληστος καὶ ἀλαζονευόμενος ἀπένευσε τότε ὁ διάβολος.

5, 6. Ἐν

σὺν αὐτῷ δύο, χλευάσαντες, καὶ τὴν σπουδὴν ἡμῶν ἐπισκώψαντες, ἀπηλλάγησαν. ἡμεῖς δὲ ὡς ἐγενόμεθα ἐν
227 ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἔνθα ἑκατέρωθεν λίθινοί εἰσι θῶκοι, ἐν τῷ ἑτέρῳ καθεσθέντες οἱ μετὰ τοῦ Τρύφωνος, ἐμβαλόντος τινὸς αὐτῶν λόγον περὶ τοῦ κατὰ τὴν Ἰουδαίαν γενομένου πολέμου, διελάλουν· ὡς δὲ ἀνεπαύσαντο, ἐγὼ οὕτως αὐτοῖς πάλιν ἠρξάμην, Μὴ ἄλλό τι ἐστὶν ὃ ἐπιμέμφεσθε ἡμᾶς, ἄνδρες φίλοι, ἢ τοῦτο, ὅτι οὐ κατὰ τὸν νόμον βιοῦμεν, οὐδὲ ὁμοίως τοῖς προγόνοις ὑμῶν περιτεμνόμεθα τὴν σάρκα, οὐδέ, ὡς ὑμεῖς, σαββατίζομεν; ἢ καὶ ὁ βίος ἡμῶν καὶ τὸ ἦθος διαβέβληται παρ᾽ ὑμῖν; τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ὃ λέγω, μὴ καὶ ὑμεῖς πεπιστεύκατε περὶ ἡμῶν, ὅτι δὴ ἐσθίομεν ἀνθρώπους, καὶ μετὰ τὴν εἰλαπίνην, ἀποσβεννύντες τοὺς λύχνους, ἀθέσμοις μίξεσιν ἐγκυλιόμεθα; ἢ αὐτὸ τοῦτο καταγινώσκετε ἡμῶν μόνον, ὅτι τοιούτοις προσέχομεν λόγοις, καὶ οὐκ ἀληθεῖ, ὡς οἴεσθε, πιστεύομεν δόξῃ; Τοῦτ᾽ ἐστὶν ὃ θαυμάζομεν, ἔφη ὁ Τρύφων, περὶ δὲ ὧν οἱ πολλοὶ λέγουσιν,

autem ejus duo, qui ſannis ſtudium noſtrum ridebant & cavillis ludebant, abiere. Nos vero ubi in eo loco fuimus in quo utrinque ſaxea ſunt ſedilia, in altera parte Tryphonis comites reſidentes de bello Judaico, cum quidam ex ipſis mentionem ejus intuliſſet, agebant. Poſtquam autem ejuſmodi ſermonis finem fecere, ita rurſum apud eos ſum exorſus: Num aliud quidquam eſt, perchari nobis viri, quod in nobis reprehenditis præterquam quod ex præſcripto legis non vivimus, neque itidem ut majores veſtri carne circumcidimur, neque ſicuti vos ſabbata agimus? an vita quoque & mores noſtri apud vos in crimen vocantur? Hoc autem eſt quod dico, an vos etiam de nobis creditis, homines nos vorare, & poſt epulum, lucernis extinctis, nefario promiſcue concubitu involvi? aut hoc unum in nobis damnatis, quod diſciplinæ hujuſcemodi dediti ſimus, falſæque, ſicuti putatis, credamus opinioni? Hoc ipſum eſt, infit Trypho, quod miramur: quæ vero vulgo jactantur, indigna

5, 6. Ἐν τῷ ἑτέρῳ καθεσθέντες.] Cic. IV. Acad. p. 12. *Cum igitur pauca in xyſto locuti eſſemus, tum eodem in ſpatio conſedimus.*

13, 4, 5. Οὐδὲ ὁμοίως τοῖς προγόνοις ὑμῶν περιτεμνόμεθα τὴν σάρκα, οὐδ᾽ ὡς ὑμεῖς σαββατίζομεν.] Quid? Non & horum majores ſabbata obſervabant, & hi tam recutiti erant quam quilibet ex majoribus? Cur itaque de circumciſione dicit ὁμοίως τοῖς προγόνοις ὑμῶν, de obſervatione ſabbati ὡς ὑμεῖς? Id dum alii quærunt, tu, ſi ſapis, reſcribe ocyus τοῖς προγόνοις ἡμῶν. Ita Lactantius: *Majores noſtri qui erant principes Hebræorum.* Nempe ſic ſolent noſtri. Quæ non intelligunt, mutant; & minus fortaſſe accurate dicta, dum corrigere volunt, multo faciunt deteriora. Οἱ πρόγονοι ὑμῶν non ſunt quilibet majores horum quibuſcum loquitur Juſtinus, ſed gentis Judaicæ auctores, Abraamus ſcilicet reliquique patriarchæ, quorum circumciſionem ſatis apte hic memorat, cum propter ſingularem eorum tam apud Chriſtianos quam Judæos auctoritatem, tum quod non magis quam Chriſtiani, id quod paſſim inculcat, aut ſabbata agebant aut reliqua præcepta legis ſervabant. Hæc autem correctio non tantum quod antea rectiſſimum erat, ineptiſſimum & abſurdiſſimum facit, ſed & quod unum erat hic vitium, intactum & intentatum relinquit. Eſt id autem non in his verbis οὐδὲ ὁμοίως τοῖς προγόνοις ὑμῶν περιτεμνόμεθα τὴν σάρκα, ſed in illis quæ ſequuntur, οὐδὲ ὡς ὑμεῖς σαββατίζομεν, quæ poſt ea quæ utraque antecedunt, οὐ κατὰ τὸν νόμον βιοῦμεν, non ita commode adduntur. Verum hujuſmodi peccata condonari ſolent ſcriptoribus diligentioribus noſtro, multoque ſtudioſioribus elegantiæ.

1, 2. Ου

indigna ſunt fide; longe enim a natura humana abſunt. Veſtra ſane quæ in evangelio quod dicitur ſunt præcepta tam magna & admiranda eſſe novimus, ut ſuſpicio noſtra ſit a nemine illa ſervari poſſe; inceſſit enim ea cura mihi ut legerem. Illud autem maxime miramur, vos qui veram jactatis religionem, & aliis hominibus præſtare vultis, nihil ab eis variare, & vita degenda nihil a gentibus differre, utpote qui neque feſtos dies neque ſabbata ſervetis, neque circumciſionem habeatis; atque inſuper cum in homine crucifixo ſpem collocetis, confidere nihilominus conſecuturos eſſe boni quidquam a Deo, mandata ejus non

Gen. xvii. 14. exſequentes. Nonne legiſti deletum iri animam illam ex genere ſuo, quæ non circumcidetur octavo die? Atque hoc ex æquo & de alienigenis & de emptitiis ſancitum eſt. Hoc ergo fœdus & teſtamentum vos ſtatim floccifacientes, nullam etiam ſequentium (mandatorum) habetis rationem, & nos in veſtram ſententiam adducere conamini quaſi Deum noſſetis, cum tamen nihil eorum faciatis quæ præſtant qui Deum timent. Si quid contra hæc quod per defenſionem afferas, habes, & oſtendere potes quanam ratione quidquam, legem non ſervantes, ſperetis, id ipſum quam libentiſſime audiverimus, ac deinceps alia quoque ſimiliter inveſti-

σιν, οὐ πιστεῦσαι ἄξιον, πόῤῥω γὰρ κεχώρηκε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. ὑμῶν δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ λεγομένῳ εὐαγγελίῳ παραγγέλματα θαυμαστὰ οὕτως καὶ μεγάλα ἐπίσταμαι εἶναι, ὡς ὑπολαμβάνειν μηδένα δύνασθαι φυλάξαι αὐτά· ἐμοὶ γὰρ ἐμέλησεν ἐντυχεῖν αὐτοῖς. ἐκεῖνο δὲ ἀπορῶμεν μάλιστα, εἰ ὑμεῖς, εὐσεβεῖν λέγοντες, καὶ τῶν ἄλλων οἰόμενοι διαφέρειν, κατ' οὐδὲν αὐτῶν ἀπολείπεσθε, οὐδὲ διαλλάττετε ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τὸν ὑμέτερον βίον, ἐν τῷ μήτε τὰς ἑορτὰς, μήτε τὰ σάββατα τηρεῖν, μήτε τὴν περιτομὴν ἔχειν· καὶ ἔτι ἐπ' ἄνθρωπον σταυρωθέντα τὰς ἐλπίδας ποιούμενοι, ὅμως ἐλπίζετε τεύξεσθαι ἀγαθοῦ τινὸς παρὰ τοῦ Θεοῦ, μὴ ποιοῦντες αὐτοῦ τὰς ἐντολάς. ἢ οὐκ ἀνέγνως ὅτι ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ γένους αὐτῆς, ἥτις οὐ περιτμηθήσεται τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ; ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἀλλογενῶν, καὶ περὶ τῶν ἀργυρωνήτων διέσταλται. ταύτης οὖν τῆς διαθήκης εὐθέως καταφρονήσαντες ὑμεῖς, ἀμελεῖτε καὶ τῶν ἔπειτα, καὶ πείθειν ἡμᾶς ἐπιχειρεῖτε, ὡς εἰδότες τὸν Θεὸν, μηδὲν πράσσοντες ὧν οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν. εἰ οὖν ἔχεις πρὸς ταῦτα ἀπολογήσασθαι, καὶ ἐπιδεῖξαι ᾧ τινι τρόπῳ ἐλπίζετε ὁτιοῦν κἂν μὴ φυλάσσοντες τὸν νόμον, τοῦτό σου ἡδέως ἀκούσαιμεν μάλιστα, καὶ τὰ ἄλλα δὲ ὁμοίως

1, 2. Οὐ πιστεῦσαι ἄξιον, πόῤῥω γὰρ κεχώρηκε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.] Tertull. Apol. c. viii. *Ut fidem naturæ ipſius appellem adverſus eos qui talia credenda eſſe præſumunt.*

15 & ſeqq. Καὶ ἔτι ἐπ' ἄνθρωπον σταυρωθέντα τὰς ἐλπίδας ποιούμενοι &c.] Hierem. xvii. 5. Ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον.

16. Σταυρωθέντα.] Superior editio στρωθέντα habebat, non intellecto ſcripturæ compendio——. Idem error admiſſus erat etiam in ſequentibus aliquoties, quod ſemel hic monuiſſe ſufficiat. Sylburg.

23. Ἀλλογενῶν.] F. οἰκογενῶν. V. Gen. xvii. 12, 3. Sed eſt quod pro vulgata lectione dici poſſit.

24, 5. Εὐθέως.] Langus & Perionius vertunt *ſtatim*. F. leg. εὐήθως, vel tranſponendum εὐθέως ſic, ταύτης τῆς διαθήκης καταφρονήσαντες ὑμεῖς, εὐθέως ἀμελεῖτε καὶ τῶν ἔπειτα. Neutrum placet. F. εὐθέως ſignificat *temere*.

1. Συνεξε-

συνεξετάσωμεν. Οὔτε ἔσται ποτὲ ἄλλος Θεὸς, ὦ Τρύφων, οὔτε ἦν ἀπ' αἰῶνος, ἐγὼ οὕτως πρὸς αὐτὸν,
228 πλὴν τοῦ ποιήσαντος καὶ διατάξαντος τόδε τὸ πᾶν· οὐδὲ ἄλλον μὲν ἡμέτερον, ἄλλον δὲ ὑμῶν ἡγούμεθα Θεὸν, ἀλλ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν ἐξαγαγόντα τοὺς πατέρας ὑμῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου ἐν χειρὶ κραταιᾷ καὶ βραχίονι ὑψηλῷ· οὐδ' εἰς ἄλλον τινὰ ἠλπίκαμεν, οὐ γάρ ἐστιν, ἀλλ' εἰς τοῦτον εἰς ὃν καὶ ὑμεῖς, τὸν Θεὸν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ· ἠλπίσαμεν δὲ, οὐ διὰ Μωσέως, οὐδὲ διὰ τοῦ νόμου, ἢ γὰρ ἂν τὸ αὐτὸ ὑμῖν ἐποιοῦμεν· νυνὶ δὲ, ἀνέγνων γὰρ, ὦ Τρύφων, ὅτι ἔσοιτο καὶ τελευταῖος νόμος, καὶ διαθήκη κυριωτάτη πασῶν, ἣν νῦν δέον φυλάσσειν πάντας ἀνθρώπους, ὅσοι τῆς τοῦ Θεοῦ κληρονομίας ἀντιποιοῦνται. ὁ γὰρ ἐν Χωρὴβ παλαιὸς ἤδη νόμος, καὶ ὑμῶν μόνων· ὁ δὲ, πάντων ἁπλῶς. νόμος δὲ κατὰ νόμου τεθεὶς, τὸν πρὸ αὐτοῦ ἔπαυσε, καὶ διαθήκη μετ' ἔπειτα γενομένη τὴν προτέραν ὁμοίως ἔστησεν. αἰώνιός τε ἡμῖν νόμος καὶ τελευταῖος, ὁ Χριστὸς, ἐδόθη, καὶ ἡ διαθήκη πιστὴ, μεθ' ἣν οὐ νόμος, οὐ πρόσταγμα, οὐκ ἐντολή. ἢ σὺ ταῦτα οὐκ ἀνέγνως ἅ φησιν Ἡσαΐας, Ἀκούσατέ μου, ἀκούσατέ μου, λαός μου, καὶ οἱ βασιλεῖς πρός με ἐνωτίζεσθε· ὅτι νόμος παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται, καὶ ἡ

inveſtigaverimus. Neque unquam alius erit, o Trypho, neque ab omni æternitate fuit (ego ſic ad illum) Deus præter eum qui fecit ac diſpoſuit univerſitatem hanc: neque alium noſtrum, alium veſtrum Deum ducimus, ſed illum ipſum qui eduxit patres veſtros ex terra Ægypti in manu forti & brachio excelſo, neque in alium quenquam ſperamus (non enim extat) verum in eum in quem & vos, Deum Abraæ & Iſaac & Jacob: ſperamus autem non per Moſen, neque per legem; ſic namque vobiſcum faceremus. At nunc, legi enim, o Trypho, futuram fuiſſe legem poſteriorem, ac teſtamentum multo omnium firmiſſimæ auctoritatis, idipſum teſtamentum (inqnam) nunc ſervare oportet mortales omnes, quicunque ad hæreditatem Dei capeſſendam aſpirant. Quæ namque in Oreb promulgata lex eſt, vetus jam, & veſtra duntaxat eſt, hæc autem communis eſt prorſus univerſorum; ſiquidem lex adverſus legem lata, antiquiorem recentior abolet, & poſterius teſtamentum priori ſimiliter derogat. Poſtrema vero & ſempiterna lex nobis data eſt, Chriſtus, atque item teſtamentum fidele, poſt quod teſtamentum jam non lex, non præceptum, non mandatum erit ullum. An tu ea non legiſti quæ dixit Eſaias? *Audite me, audite me, populi mi; & reges, aures adhibete mihi. Quoniam lex a me exibit, &* Eſai li. 4,5.
judicium

1. Συνεξετάσωμεν.] Legi poſſet etiam συνεξετάσομεν. Sylburg.

23, 4. Νόμος δὲ κατὰ νόμου τεθεὶς, τὸν πρὸ αὐτοῦ ἔπαυσε.] Lege μετὰ νόμον. Plut. Symp. l. IX. p. 742. Ἔν τε δόγμασι καὶ νόμοις, ἔν τε συνθήκαις καὶ ὁμολογίαις κυριώτερα τὰ ὕστερα νομίζεται καὶ βεβαιότερα τῶν πρώτων.

25, 6. Ἔστησε.] Sylburgius *aptius* putat ἔσβεσε. Valde fallitur vir doctus.

26. Τε.] F. δέ.

29, 30. Ἢ σὺ οὐκ ἀνέγνως.] Recte ΣΤ; ἐμφατικῶς; reddit enim Tryphoni interrogationem ſuam qui ſupra dixerat, ἢ οὐκ ἀνέγνως &c. p 156. quam, etiam paulo ante reſpicere videatur dum dicit ἀνέγνων γὰρ ὦ Τρύφων.

judicium meum in lucem gentium. Appropinquat celeriter juſtitia mea, & egredietur ſalutare meum, & in brachium meum gentes ſperabunt. Ac per Hieremiam Deus de novo hoc teſtamento ita inquit: *Ecce dies* Hierem. xxxi. 31, 32. *venient, dicit Dominus, & teſtabor domui Iſrael & domui Judæ teſtamentum novum, non quod teſtatus ſum patribus eorum in die cum apprehenderem manum ipſorum ut educerem eos ex terra Ægypti.* Itaque ſi Deus teſtamentum novum diſpoſitum iri annunciavit, idque in lucem gentium, cernimus autem perſuaſumque habemus per nomen ipſius crucifixi Jeſu Chriſti ab idolis atque omnis generis iniquitate homines ad Deum accedere, & ad mortem uſque in profeſſione & pietate perſe-

κρίσις μου εἰς φῶς ἐθνῶν. ἐγγίζει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου, καὶ ἐξελεύσεται τὸ σωτήριόν μου, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἔθνη ἐλπιοῦσι. Καὶ διὰ Ἱερεμίου περὶ ταύτης αὐτῆς τῆς καινῆς διαθήκης οὕτω φησίν, Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα, διαθήκην καινὴν, οὐχ ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ᾗ ἐπελαβόμην τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Εἰ οὖν ὁ Θεὸς διαθήκην καινὴν ἐκήρυξε μέλλουσαν διαταχθήσεσθαι, καὶ ταύτην εἰς φῶς ἐθνῶν, ὁρῶμεν δὲ καὶ πεπείσμεθα διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῶν εἰδώλων καὶ τῆς ἄλλης ἀδικίας προσελθόντας τῷ Θεῷ, καὶ μέχρι θανάτου ὑπομένοντας τὴν ὁμολογίαν καὶ εὐσέβειαν

13, 4. Εἰ οὖν ὁ Θεὸς διαθήκην καινὴν ἐκήρυξε μέλλουσαν διαταχθήσεσθαι.] Ecce iterum Criſpinus. Veſtram fidem leguleii! Præcipiuntur teſtamenta? Quid muſſitatis? Enimvero ſine mercede reſpondere nolunt. Eant itaque quo digni ſunt. Nos aquam pretio non emimus. Quid enim? Annon & uſus linguæ Græcæ & ſenſus communis hanc portentoſam phraſin redarguunt & repudiant? Lege igitur leviſſima mutatione διατεθήσεσθαι. Ita noſter infra p. 251. τοῦ Θεοῦ βουλῆς καινὸν νόμον καὶ καινὴν διαθήκην ΔΙΑΘΗΣΕΣΘΑΙ. Et p. 292. Καινὴν διαθήκην ΔΙΑΘΗΣΕΣΘΑΙ ὁ Θεὸς ἐπήγγελται παρὰ τὴν ἐν ὄρει Χωρήβ. Denique hac ipſa pag. Hieremias ΔΙΑΘΗΣΟΜΑΙ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐχ ἣν ΔΙΕΘΕΜΗΝ τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ᾗ ἐπελαβόμην τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Quibus recitatis, ne una quidem vocula interpoſita, hoc argumentum ex iis ducit Juſtinus, Εἰ οὖν ὁ Θεὸς &c. quod adeo certum eſt veræ lectionis indicium ut vel ſexcentis librariis fidem omnem abroget. Hactenus hic. Nos enim longe alia in opinione ſumus, ut qui longe alia via res hujuſmodi reputare ſoleamus. Litem dirimet ipſe Juſtinus: qui infra p. 271. hæc habet, Η πάλαι ΚΗΡΥΣΣΟΜΕΝΗ ΥΠΟ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΔΙΑΤΑΧΘΗΣΕΣΘΑΙ ἤδη τότε παρῆν, τουτέστιν αὐτὸς ὢν ὁ Χριστός. At poteſt fieri ut hoc quoque librariorum facinus ſit. Quid itaque huic loco facies p. 292. Η δὲ παλαιὰ διαθήκη, ἔφην, μετὰ φόβου καὶ τρόμου ΔΙΕΤΑΓΗ τοῖς πατράσιν ὑμῶν ὡς μηδὲ δυνηθῆναι αὐτοὺς ἀκοῦσαι τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὗτος ὡμολόγησε. Τί οὖν, ἔφην, ἑτέραν διαθήκην ἔσεσθαι ὁ Θεὸς ὑπέσχετο, οὐχ ὡς ἐκείνη ΔΙΕΤΑΓΗ, καὶ ἄνευ φόβου καὶ τρόμου καὶ ἀστραπῶν ΔΙΑΤΑΓΗΝΑΙ αὐτήν ἔφη? Nimirum quidvis, opinor, potius facies, quam ut emendationem prodas, ideoque & hæc ita leges: Η δὲ παλαιὰ διαθήκη, ἔφην, μετὰ φόβου καὶ τρόμου ΔΙΕΤΕΘΗ——. Τί οὖν, ἔφην, ἑτέραν διαθήκην ΔΙΑΘΗΣΕΣΘΑΙ ὁ Θεὸς ὑπέσχετο, οὐχ ὡς ἐκείνη ΔΙΕΤΕΘΗ, καὶ ἄνευ φόβου καὶ τρόμου καὶ ἀστραπῶν ΔΙΑΤΕΘΗΝΑΙ ΑΥΤΗΝ ἔφη. Hoccine eſt criticam facere? Imo bacchanal potius. At qui factum ut verba tam diſparia tumque diſſociabilia conjungeret noſter? Qui factum ſit juxta tecum ſcimus: qui fieri potuerit, ſi ſcire cupis, paucis accipe. Utraque διαθήκη non erat reapſe tam teſtamentum, aut etiam fœdus, quam lex, indeque cito factum eſt ut iſti verbo ea quoque notio vulgo ſubjiceretur, quod idem etiamnum obtinet ut legem Moſaicam & Chriſtianam, aut etiam libros in quibus continentur, Teſtamenta vocitemus, nihil interea cogitantes de prima & vera ſententia ejus vocis: quæ cum ita ſint, non eſt quod quiſquam miretur Juſtinum, attentiorem ſemper ad res quam ad vocabula, negligentem primam ſignificationem hujus vocis διαθήκη, cum iſto verbo eam conjunxiſſe. Atque hæc quidem noſtra eſt Juſtini ſeu defenſio ſeu potius excuſatio: ſi cui autem viſum fuerit hoc potius cum modo defendere ut contendat διατάσσειν διαθήκην non minus recte hic dici quam alicubi apud Ciceronem *componere teſtamentum*, eodemque ſenſu, per me quidem licet, ſed ſuo periculo.

16. Πεπείσμεθα.] Vide num πεπύσμεθα. R. STEPHANUS.

20 & ſeq. Τὴν ὁμολογίαν καὶ εὐσέβειαν ποιοῦντας.] F. τὴν ὁμολογίαν τῆς εὐσεβείας. Sed nihil muto.

3, 4. Οτι

βειαν ποιεῖσθαι, καὶ ἐκ τῶν ἔργων, καὶ ἐκ τῆς παρακολουθούσης δυνάμεως συνιέναι πᾶσι δυνατὸν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ καινὸς νόμος, καὶ ἡ καινὴ διαθήκη, καὶ ἡ προσδοκία τῶν ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν ἀναμενόντων τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθά. Ἰσραηλιτικὸν γὰρ τὸ ἀληθι- 229 νὸν, πνευματικὸν, καὶ Ἰούδα γένος, καὶ Ἰακὼβ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἀβραὰμ, τοῦ ἐν ἀκροβυστίᾳ ἐπὶ τῇ πίστει μαρτυρηθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐλογηθέντος, καὶ πατρὸς πολλῶν ἐθνῶν κληθέντος, ἡμεῖς ἐσμὲν, οἱ διὰ τούτου τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ τῷ Θεῷ προσαχθέντες, ὡς καὶ προκοπτόντων ἡμῖν τῶν λόγων ἀποδειχθήσεται. Ἔλεγον δὲ ἔτι καὶ προσέφερον ὅτι καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις Ἠσαΐας βοᾷ, Ἀκούσατέ μου τοὺς λόγους, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν, καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ ὅσια Δαβὶδ τὰ πιστά. ἰδοὺ μάρτυρα αὐτὸν ἔθνεσι δέδωκα. ἔθνη ἃ οὐκ οἴδασί σε, ἐπικαλέσονταί σε· λαοὶ οἳ οὐκ ἐπίστανταί σε, καταφεύξονται ἐπὶ σέ· ἕνεκεν τοῦ Θεοῦ σου, τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ, ὅτι ἐδόξασέ σε. Τοῦτον αὐτὸν ὑμεῖς ἠτιμώσατε τὸν νόμον, καὶ τὴν καινὴν ἁγίαν αὐτοῦ διαθήκην ἐφαυλίσατε, καὶ οὐδὲ νῦν παραδέχεσθε, οὐδὲ μετανοεῖτε πράξαντες κακῶς. ἔτι γὰρ τὰ ὦτα ὑμῶν πέφρακται, οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν πεπήρωνται, καὶ πεπάχυνται ἡ καρδία, κέκραγεν Ἱερεμίας, καὶ οὐδ᾽ οὕτως ἀκούετε. πάρεστιν

perſeverare; ex rebus ipſis, & quæ conſequitur virtute, facile omnes intelligere poſſunt hanc ipſam eſſe novam legem, & teſtamentum recens, atque expectationem eorum qui ex nationibus univerſis præſtolantes a Deo bona expetunt. Iſraeliticum enim verum & ſpirituale genus, Judæque, & Jacobi, & Iſaaci, & Abraæ (qui in præputio, propter fidem, teſtimonium habuit a Deo, benedictionemque accepit, ac pater multarum gentium vocatus eſt) nos ſumus, qui per crucifixum Chriſtum ad Deum perducti ſumus, quemadmodum in progreſſu orationis demonſtrabitur. Dixi præterea & allegavi alio etiam loco Eſaiam proclamare, *Audite verba mea, & vivet anima veſtra, & teſtabor vobis teſtamentum ſempiternum, ſancta Davidis fidelia. Ecce teſtem populis dedi eum. Gentes quæ non noverunt te, invocabunt te: populi qui neſciunt te, confugient ad te, propter Deum tuum, ſanctum Iſraelis, quoniam glorificavit te.* Eſai. lv. 3, 4. Hanc ipſam vos dehoneſtaſtis legem, & novum ſanctumque ejus teſtamentum vilipendiſtis, ac ne nunc quidem ſuſcipitis, neque de malefactis pœnitentiam agitis (adhuc enim *aures veſtræ obturatæ ſunt, oculi veſtri excæcati, & incraſſatum eſt cor veſtrum*: Eſai. vi. 10. exclamavit Eſaias) ac ne ita quidem auſcultaſtis. Præſto

3, 4. Ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ καινὸς νόμος καὶ ἡ καινὴ διαθήκη.] Interpretes, *hanc eſſe novam legem.* Male. De Chriſto loquitur. Supra p. 157. αἰώνιός τε ἡμῖν νόμος, καὶ τελευταῖος, ὁ Χριστὸς ἐδόθη, καὶ ἡ διαθήκη πιστή. Similiter alibi.

21, 2. Μάρτυρα.] LXX. & Juſtinus infra p. 232 μαρτύριον. Cyprianus adv. Jud. *teſtem.* Aquila & Symmachus μάρτυρα.

33, 4. Καὶ πεπάχυνται ἡ καρδία, κέκραγεν Ἱερεμίας, καὶ οὐδ᾽ οὕτως ἀκούετε.] Jam inde a prima Juſtini editione corrupit hunc locum prava diſtinctio, quæ interpretes in fraudem impulit, omnemque orationis ordinem & nitorem ſuſtulit, quem facile revocaveris hujuſmodi interpunctione, Ἔτι γὰρ τὰ ὦτα ὑμῶν πέφρακται, οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν πεπήρωνται, καὶ πεπάχυνται ἡ καρδία. Κέκραγεν Ἱερεμίας, καὶ οὐδ᾽ οὕτως ἀκούετε· πάρεστιν ὁ νομοθέτης, καὶ οὐχ ὁρᾶτε· πτωχοὶ εὐαγγελίζονται, τυφλοὶ βλέπουσι, καὶ οὐ συνίετε. Vides membra poſterioris periodi membris prioris ordine, neque invenuſte, reſpondere. Cum autem

Præſto adeſt legiſlator, & non videtis: pauperes lætum ſuſcipiunt Evangelii nuncium, cæci cernunt, & non ſapitis. Altera jam opus eſt circumciſione: & vos in carne multum ſuperbitis. Perpetuum vos ſervare ſabbatum vult lex nova; & cum unum in otio tranſegeritis diem, religione vos defunctos arbitramini, non intelligentes quamobrem id vobis ſit imperatum. Ac ſi panem non fermentatum ederitis, impleviſſe vos voluntatem Dei dicitis. Non in hiſce beneplacitum conſiſtit Dei noſtri. Si quis in vobis eſt perjurus, aut fraudator, peccare deſinat: ſi quis mœchus, pœnitentiam agat; & vera lætaque Dei ſabbata peregerit. Si quis impuras habet manus, lavet, & purus fuerit. Haudquaquam nam-
Esai. i. 16. que in balneum vos miſit Eſaias, ut ibi cædes & delicta alia ablueretis, quæ neque maris ipſius unda ſatis ſit ut luſtret purificetque: ſed, ut rationi conſentaneum eſt, hoc illud antiquitus ſalutare lavacrum fuit, quod eos eſt conſecutum qui pœnitentiam egerunt; neque amplius hircorum & ovium ſanguine, aut vitulæ cinere, ſimilæve oblationibus ſunt expiati, ſed fide per ſanguinem Chriſti & mortem ejus, qui ea ipſa de cauſa mortuus eſt, quemad-
Esai. liii. 10. — liv. 6. modum Eſaias dicit, ita prædicans:

πάρεστιν ὁ νομοθέτης, καὶ οὐχ ὁρᾶτε· πτωχοὶ εὐαγγελίζονται, τυφλοὶ βλέπουσι, καὶ οὐ συνίετε. δευτέρας ἤδη χρεία περιτομῆς, καὶ ὑμεῖς ἐπὶ τῇ σαρκὶ μέγα φρονεῖτε· σαββατίζειν ὑμᾶς ὁ καινὸς νόμος διαπαντὸς ἐθέλει, καὶ ὑμεῖς μίαν ἀργοῦντες ἡμέραν εὐσεβεῖν δοκεῖτε, μὴ νοοῦντες διὰ τί ὑμῖν προσετάγη· καὶ ἐὰν ἄζυμον ἄρτον φάγητε, πεπληρωκέναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ φατέ. οὐκ ἐν τούτοις εὐδοκεῖ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. εἴ τις ἔστιν ἐν ὑμῖν ἐπίορκος, ἢ κλέπτης, παυσάσθω· εἴ τις μοιχὸς, μετανοησάτω· καὶ σεσαββάτικε τὰ τρυφερὰ καὶ ἀληθινὰ σάββατα τοῦ Θεοῦ· εἴ τις καθαρὰς οὐκ ἔχει χεῖρας, λουσάσθω, καὶ καθαρός ἐστιν. οὐ γὰρ δή γε εἰς βαλανεῖον ὑμᾶς ἔπεμπεν Ησαΐας ἀπολουσομένους ἐκεῖ τὸν φόνον καὶ τὰς ἄλλας ἁμαρτίας, οὓς οὐδὲ τὸ τῆς θαλάσσης ἱκανὸν πᾶν ὕδωρ καθαρίσαι, ἀλλὰ ὡς εἰκὸς πάλαι τοῦτο ἐκεῖνο τὸ σωτήριον λουτρὸν ἦν, ὃ εἵπετο τοῖς μεταγινώσκουσι, καὶ μηκέτι αἵμασι τράγων καὶ προβάτων, ἢ σποδῷ δαμάλεως, ἢ σεμιδάλεως προσφοραῖς καθαριζομένους, ἀλλὰ πίστει διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὃς διὰ τοῦτο ἀπέθανεν, ὡς αὐτὸς Ησαΐας ἔφη, οὕτω λέγων, Αποκαλύψει Κύριος τὸν βραχίονα

Revelabit Dominus brachium ſuum ſanctum

autem dicit κήρυγμα Ιερεμίας, reſpicit ea quæ ex eo propheta citaverat p. 158. Niſi forte legendum potius exiſtimes Ιωάννης, aut, quod argutioribus magis placebit, Ηλίας.

2, 3. Πτωχοὶ εὐαγγελίζονται, τυφλοὶ βλέπουσι.] Alluſio eſt ad reſponſum illud Servatoris noſtri, quod dedit Sancti Joannis Baptiſtæ diſcipulis, Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν, interrogantibus: Πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ιωάννῃ ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, —— πτωχοὶ εὐαγγελίζονται. Matt. xi. 3, 4, 5. Jebb.

4, 5. Επὶ τῇ σαρκί.] F. ἐπὶ τῇ σαρκικῇ, vel ἐπὶ τῇ ἐν τῇ σαρκί. F. nihil mutandum.

12. Ημῶν.] F. ὑμῶν.

15, 6. Σεσαββάτικε τὰ τρυφερὰ καὶ ἀληθινὰ σάββατα τοῦ Θεοῦ.] Eſaias lviii. 13. καὶ καλέσεις τὰ σάββατα τρυφερὰ, ἅγια τῷ Θεῷ.

21. Ους.] F. ἃς.

23, 4, 5. Πάλαι τοῦτο ἐκεῖνο τὸ σωτήριον λουτρὸν ἦν ὃ εἵπετο τοῖς μετανοοῦσι.] 1 Cor. x 4. Επινον ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός.

2, 3. Πάντα

αὐτοῦ τὸν ἅγιον ἐνώπιον πάντων τῶν 230 ἐθνῶν, καὶ ὄψονται πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὰ ἄκρα τῆς γῆς, τὴν σωτηρίαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ. ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκεῖθεν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅψησθε, ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῆς, ἀφορίσθητε οἱ φέροντες τὰ σκεύη Κυρίου. ὅτι οὐ μετὰ ταραχῆς πορεύεσθε· πορεύσεται γὰρ πρὸ προσώπου ὑμῶν Κύριος, καὶ ὁ ἐπισυνάγων ὑμᾶς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραήλ. ἰδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου, καὶ ὑψωθήσεται, καὶ δοξασθήσεται σφόδρα. ὃν τρόπον ἐκστήσονται πολλοὶ ἐπὶ σέ· οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου καὶ ἡ δόξα σου· οὕτω θαυμασθήσονται ἔθνη πολλὰ ἐπ' αὐτῷ, καὶ συνέξουσι βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν. ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται· καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι. Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; ἀνηγγείλαμεν ἐναντίον αὐτοῦ ὡς παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ. οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὐδὲ δόξα, καὶ εἴδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, καὶ ἐκλεῖπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει· οὗτος δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρ-

τίας

ſanctum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes gentes, & fines terræ, ſalutem Dei. Recedite, recedite, recedite, exite inde, & impurum ne tetigeritis, egredimini de medio ejus; ſegregamini qui fertis vaſa Domini. Quia non in tumultu ambulabitis; præcedet enim ante faciem veſtram Dominus, & colliget vos Dominus Deus Iſrael. Ecce intelliget ſervus meus, & exaltabitur, & glorificabitur valde. Sicuti exſtupeſcent ſuper te multi (adeo ingloria erit ab hominibus forma & gloria tua) ſic admiratione ducentur ſuper eo gentes multæ, & continebunt reges os ſuum. Quoniam quibus non renunciatum eſt de eo, videbunt; & qui non audierunt, intelligent. Domine, quis credidit auditui noſtro? & brachium Domini cui revelatum eſt? Annunciavimus coram ipſo veluti puerulus, ſicuti radix in terra ſitienti. Non eſt ſpecies ei neque gloria, & vidimus eum & non erat ei forma neque pulchritudo; verum ſpecies ejus inhonorabilis & deficiens ſupra filios hominum. Homo plagæ ſubditus, & ſciens ferre infirmitatem. Quoniam averſus eſt vultus ejus, deſpectus eſt, & non reputatus. Ipſe iniquitates noſtras portavit, & noſtra cauſa doluit. Et nos reputavimus eum eſſe in labore, & in plaga, & in afflictione: ipſe vero vulneratus eſt propter pec-

cata

2, 3. Πάντα τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἄκρα τῆς γῆς.] Capellus Append. ad Crit. ſac. p. 529. *LXX.* πάντα ἄκρα τῆς γῆς. *In Hebræo eſt* [illegible] ἄκρα. *Aliquis in margine appoſuerat* ἔθνη, *ut eſſet* ἐξηγητικὸν *vocis* ἄκρα: *Juſtinus utrumque conjunxit.* Hæc ille, in quibus ſolitam ejus ſagacitatem magnopere deſidero. Iſtud ἔθνη ex Juſtini cerebro ortum eſt, in quo remanebant veſtigia verborum proxime antecedentium, ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν, non ex exemplari bibliorum quo uſus eſt.

4, 5. Ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἀπόστητε.] In noſtris bibliis eſt bis tantum ἀπόστητε, ἀπόστητε. PERION.

8, 9. Πορεύεσθε.] L. πορεύσεσθε. Biblia, Ὅτι οὐ μετὰ ταραχῆς ἐξελεύσεσθε, οὐδὲ φυγῇ πορεύσεσθε· προπορεύσεται γὰρ πρότερος ὑμῶν Κύριος.

39 & ſeqq.

cata noſtra, & infirmus factus eſt propter iniquitates noſtras. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum: livore ejus nos ſanati ſumus. Omnes veluti oves erravimus, homo via ſua erravit, & Dominus tradidit eum peccatis noſtris. ... Et ipſe propter afflictionem non aperuit os ſuum. Sicut ovis ad occiſionem ductus eſt, & quaſi agnus coram tondente ſe tacitus, adeo non aperit os ſuum. In humiliatione ſua judicium ejus ſublatum eſt, generationem autem ejus quis enarrabit? Quoniam tollitur de terra vita ejus: ab iniquitatibus populi mei venit in mortem. Et dabo malignos pro ſepultura ejus, & divites pro morte ejus; quoniam iniquitatem non fecit, & non inventus eſt dolus in ore ejus. Et Dominus purificare eum vult a plaga. Si datus fuerit pro peccato, anima veſtra videbit ſemen longævum. Et Dominus vult auferre de labore animæ ejus, oſtendere illi lumen, & fingere intellectu, juſtificare juſtum probe ſervientem multis. Et peccata noſtra ipſe portabit. Propterea ipſe hæreditate conſequetur multos, & fortium dividet ſpolia; propterea quod tradita eſt in mortem anima ejus, & inter iniquos reputatus eſt, & ipſe peccata multorum pertulit, & propter iniquitates eorum traditus eſt. Lætare ſterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis; quoniam multi liberi deſertæ magis quam ejus quæ habet virum. Dixit enim Dominus, Dilata locum tabernaculi

τίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισαι διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν· τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ὡς πρόβατον εἰς σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἥκει εἰς θάνατον. καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησε, καὶ οὐχ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. καὶ Κύριος βούλεται καθαρίσαι αὐτὸν τῆς πληγῆς. ἐὰν δῶται περὶ τῆς ἁμαρτίας ἡ ψυχὴ ὑμῶν, ὄψεται σπέρμα μακρόβιον. καὶ βούλεται Κύριος ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς, καὶ πλάσαι τῇ συνέσει, δικαιῶσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολλοῖς. καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνοίσει. διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλούς, καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκύλα· ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνα- 231
τον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκε, καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη. Εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα· ῥῆξον, καὶ βόησον, ἡ οὐκ ὠδίνουσα· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. εἶπε γὰρ Κύριος, πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς

39 & ſeqq. Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τὰς δέρρεις τῶν αὐλαιῶν σου πῆξον.] Cappellus p.529. *LXX.* πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τῶν αὐλαίων. *In Hebræo eſt* יריעות*, quæ vox reſpondet Græcæ* αὐλαία *&*

σκηνῆς σου, καὶ τὰς δέῤῥεις τῶν αὐλαίων σου πῆξον, μὴ φείσῃ, μάκρυνον τὰ χοινίσματά σου, καὶ τοὺς πασσάλους σου κατίσχυσον· εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον, καὶ τὸ σπέρμα σου ἔθνη κληρονομήσει, καὶ πόλεις ἠρημωμένας κατοικιεῖς. μὴ φοβοῦ ὅτι κατῃσχύνθης, μηδὲ ἐντραπῇς ὅτι ὠνειδίσθης· ὅτι αἰσχύνην αἰώνιον ἐπιλήσῃ, καὶ ὄνειδος τῆς χηρείας σου οὐ μνησθήσῃ. ὅτι Κύριος ἐποίησεν ὄνομα ἑαυτῷ, καὶ ὁ ῥυσάμενός σε αὐτὸς Θεὸς Ἰσραὴλ πάσῃ τῇ γῇ κληθήσεται). ὡς γυναῖκα καταλελειμμένην καὶ ὀλιγόψυχον κέκληκέ σε ὁ Κύριος, ὡς γυναῖκα ἐκ νεότητος μεμισημένην. Διὰ τοῦ λουτροῦ οὖν τῆς μετανοίας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ὃ ὑπὲρ τῆς ἀνομίας τῶν

λαῶν

culi tui, & pelles tentoriorum tuorum fige, ne parcas, longos fac funiculos tuos, & clavos tuos conſolida, ad dextram & ſiniſtram diſtende, & ſemen tuum gentes hæreditate conſequetur, & civitates deſertas inhabitabis. Noli timere quod pudore affecta es, neque erubeſce quod convicio proſciſſa es; quoniam pudorem perpetuum oblivisceris, & probri viduitatis tuæ non recordaberis. Quia Dominus fecit nomen ſibi, & redemptor tuus ipſe Deus Iſraelis terræ univerſæ vocabitur. Tanquam uxorem derelictam & puſillanimem vocavit te Dominus, quaſi uxorem ab adoleſcentia odio habitam. Itaque per lavacrum pœnitentiæ & cognitionis Dei, quod propter iniqui-

tates

& δέῤῥεις. Cum itaque aliquis ἐξηγήσεως ἕνεκα e regione vocis αὐλαῖαι adſcripſiſſet δέῤῥεις, Juſtinus utrumque conjunxit, καὶ τὰς δέῤῥεις τῶν αὐλαίων σου, quod & in nonnullis hodiernis Græcis τῶν LXX. Codd. exſtat. Admiror equidem virum doctiſſimum, præſertim cum Hebraica ob oculos haberet, rationem hujus diſcrepantiæ tam ab omni veriſimilitudine alienam reddere potuiſſe. Vocem Hebraicam יריעות utrique Græcæ & αὐλαῖαι & δέῤῥεις reſpondere non nego, utroque enim modo a LXX. Interpp. ſæpe vertitur: ſed quis credere poſſit *ἐξηγήσεως ἕνεκα e regione vocis αὐλαῖαι, adſcripſiſſe* unquam quenquam δέῤῥεις? Neque in codice Hebraico eſt יריעות tantum, aut יריעתיך, ex quo tamen Cappelli opinio tota pendet, ſed יריעות משכנותיך. Cum igitur conſentiant cum Juſtino Curterii Eſaias, & Hieronymus, & biblia Aldina, & Complutenſia, viderint quorum intereſſuerit (nos enim Juſtinum edimus, non biblia) annon hæc lectio quam tam temere damnat Cappellus, cujuſque originem tam infeliciter exquirit, vera & germana ſit. Non eſt autem diſſimulandum, quod nuper didici poſt aliquot annos quam iſta ſuperiora ſcripta ſunt, τὰς δέῤῥεις non eſſe in codice MS. Juſtini qui eſt in bibliotheca regis Galliæ; id quod hic verbo monere ſatius eſſe viſum eſt, quam ponderare quid ea lectio amiſerit hac inopinata defectione teſtis tam locupletis, relegereque & refingere quæ tanto ante ſcripta ſunt. Manet tamen & certum & manifeſtum, de origine hujus lectionis vehementer errare Cappellum, quæ, ſi falſa eſt, non coarratori ſed correctori alicui omnino imputanda eſt.

11. Ὅτι Κύριος ἐποίησεν ὄνομα ἑαυτῷ.] In noſtris bibliis eſt, ὅτι Κύριος ὁ ποιῶν σε, Κύριος σαβαὼθ ὄνομα αὐτῷ: in Juſtino autem ὅτι Κύριος ἐποίησεν ὄνομα ἑαυτῷ: quod quidem depravatum eſt, ut mihi quidem videtur, quanquam nihil mutare volui. Parisinus. Nos ex hac depravatione nullo negotio elicuimus certiſſimam emendationem, non ipſius fortaſſe Juſtini, ſed, quod majus eſt, LXXII. Interpretum quos hic citat. Hebraica ſic ſe habent כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו Ubi בעליך eſt *qui te in matrimonium duxit, maritus tuus.* Hoccine tu putas celebres illos LXXII. ignorare potuiſſe, quod etiam nunc vel pueri ſciunt? aut ſi ſciverint iſti verbo eam ſententiam ſubjici poſſe, aliter vertere potuiſſe, eoque pacto omnem loci elegantiſſimi & ſeriem & venuſtatem corrumpere & peſſundare, cum & quæ præcedunt & quæ ſequuntur tam aperte eos hujus ſignificationis commonefacerent? Nulla itaque dubitatio eſt quin οἱ οβ΄ recte verterint ὁ πόσις σου: quæ voces conjunctim ſcriptæ quam facile coaleſcant & mutentur in ἐποίησεν, nemo non videt. Quid cenſetis, critici? Poteſtis negare hæc ſpecioſiſſima eſſe, & affabre compoſita, ex præceptis artis, conſuetudineque ſummorum artificum? Attamen non tantum falſa ſunt, ſed etiam fatua.

13, 4, 5. Ὡς γυναῖκα —— ὡς γυναῖκα.] LXX. οὐχ ὡς γυναῖκα bis eodem verſu cum negatione, ſed cum interrogatione quæ vim habet affirmandi. Juſtinus habet ὡς γυναῖκα ſine negatione. Utrumque eodem redit. Cappellus p. 527. Nos iterum a viro docto diſſentimus, tum quod ſola biblia Complutenſia habeant ſecundo loco οὐχ ὡς γυναῖκα, Aldina autem & Romana οὐδ᾽ ὡς, tum aliis etiam de cauſis. Neque me valde movet, quod in Hebraicis nulla eſt negatio. Addunt hic LXX. duas negationes, iidem paulo ante omiſerunt duas, commate ſcilicet quarto hujus capitis.

tates populorum Dei inſtitutum eſt, quemadmodum Eſaias clamat, nos credimus,& ſcimus atque prædicamus illud ipſum ab eo promulgatum baptiſma, quod ſolum purificare poteſt pœnitentiam agentes, aquam eſſe vitæ; quas vero ipſi vobis fodiſtis ciſternas, eas eſſe diſſipatas & nulli uſui. Quod namque eſt commodum baptiſmatis, quod carnem & corpus ſolum nitidius efficit? Baptizamini & abluimini animas ab ira, ab avaritia, ab invidia, ab odio, & ecce corpus mundum fuerit. Hoc namque eſt ſymbolum panis azymi, ut ne vetera mali fermenti peragatis opera. (Vos autem omnia carnali ſenſu accipitis, & religionem verumque cultum eſſe arbitramini ſi talia (externa) faciatis, & interim in animis veſtris pleni ſitis dolo, & omni omnino vitioſitate.) Quapropter & poſt ſeptem, quibus panem non fermentatum in uſu habetis, dies, ut novum vobis fermentum conficeretis Deus juſſit, hoc eſt, aliorum operum exequutionem, non autem veterum & malorum imitationem. Porro quia hoc ipſum eſt quod a vobis poſcit novus iſte legiſlator, ea quæ a me allegata ſunt verba repetam, una cum aliis quæ omiſimus. Promulgata autem ſunt ab Eſaia ad hunc modum: *Exaudietis me, & vivet anima veſtra, & teſtabor vobis teſtamentum æternum, ſancta Davidis fidelia. Ecce teſtimonium. Ipſum gentibus dedi principem, & præceptorem populis. Gentes*

Hierem. ii. 13.

Eſai. lv. 3—13.

λαῶν τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ὡς Ησαΐας βοᾷ, ἡμεῖς ἐπιστεύσαμεν, καὶ γνωρίζομεν ὅτι τοῦτ' ἐκεῖνο ὃ προηγόρευε τὸ βάπτισμα, τὸ μόνον καθαρίσαι τοὺς μετανοήσαντας δυνάμενον, τοῦτό ἐστι τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς, οὓς δὲ ὑμεῖς ὠρύξατε λάκκους ἑαυτοῖς, συντετριμμένοι εἰσὶ, καὶ οὐδὲν ὑμῖν χρήσιμοι. τί γὰρ ὄφελος ἐκείνου τοῦ βαπτίσματος, ὃ τὴν σάρκα καὶ μόνον τὸ σῶμα φαιδρύνει; βαπτίσθητε τὴν ψυχὴν ἀπὸ ὀργῆς, καὶ ἀπὸ πλεονεξίας, ἀπὸ φθόνου, ἀπὸ μίσους, καὶ ἰδοὺ τὸ σῶμα καθαρόν ἐστι. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σύμβολον τῶν ἀζύμων, ἵνα μὴ τὰ παλαιὰ τῆς κακῆς ζύμης ἔργα πράττητε. (ὑμεῖς δὲ πάντα σαρκικῶς νενοήκατε, καὶ ἡγεῖσθε εὐσέβειαν, ἐὰν τοιαῦτα ποιοῦντες τὰς ψυχὰς μεμεστωμένοι ἦτε δόλου καὶ πάσης κακίας ἁπλῶς.) διὸ καὶ μετὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας τῶν ἀζυμοφαγιῶν, νέαν ζύμην φυρᾶσαι ἑαυτοῖς ὁ Θεὸς παρήγγειλε, τουτέστιν ἄλλων ἔργων πρᾶξιν, καὶ μὴ τῶν παλαιῶν καὶ φαύλων τὴν μίμησιν. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ὃ ἀξιοῖ ὑμᾶς οὗτος ὁ καινὸς νομοθέτης, τοὺς προλελεγμένους ὑπ' ἐμοῦ λόγους πάλιν ἀνιστορήσω, μετὰ καὶ τῶν ἄλλων τῶν παραλειφθέντων. εἴρηνται) δὲ ὑπὸ τοῦ Ησαΐου οὕτως, Εἰσακούσετέ μου καὶ ζήσεται) ἡ ψυχὴ ὑμῶν, καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ ὅσια τοῦ Δαβὶδ τὰ πιστά. ἰδοὺ μαρτύριον αὐτὸν ἔθνεσι δέδωκα, ἄρχοντα καὶ προστάσσοντα ἔθνεσιν. 232

11, 2, 3, 4. Βαπτίσθητε τὴν ψυχὴν ἀπὸ ὀργῆς—καὶ ἰδοὺ τὸ σῶμα καθαρόν ἐστι.] Luc. xi. 41. Πλὴν τὰ ἐνόντα δότε τὴν ἐλεημοσύνην, καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστι.

14, 5, 6. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σύμβολον τῶν ἀζύμων ἵνα μὴ τὰ παλαιὰ τῆς κακῆς ζύμης ἔργα πράττητε.] 1 Cor. v. 8. Ὥστε ἑορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας.

30, 1. Εἰσακούσετε.] Lege εἰσακούσατε· atque ita biblia. Juſtinus ſupra p. 159. ἀκούσατέ μου τοὺς λόγους.

21. Σπεί-

ἔθνη ἃ οὐκ οἴδασί σε, ἐπικαλέσονταί σε· καὶ λαοὶ οἳ οὐκ ἐπίστανταί σε, ἐπὶ σὲ καταφεύξονται, ἕνεκεν τοῦ Θεοῦ σου τοῦ ἁγίου Ἰσραήλ, ὅτι ἐδόξασέ σε. ζητήσατε τὸν Θεόν, καὶ ἐν τῷ εὑρίσκειν αὐτὸν ἐπικαλέσασθε, ἡνίκα ἂν ἐγγίζῃ ὑμῖν. ἀπολιπέτω ὁ ἀσεβὴς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ ἀνὴρ ἄνομος τὰς βουλὰς αὐτοῦ, καὶ ἐπιστραφήτω ἐπὶ Κύριον, καὶ ἐλεηθήσεται, ὅτι ἐπὶ πολὺ ἀφήσει τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν. οὐ γάρ εἰσιν αἱ βουλαί μου ὥσπερ αἱ βουλαὶ ὑμῶν, οὐδὲ αἱ ὁδοί μου ὥσπερ αἱ ὁδοὶ ὑμῶν· ἀλλὰ ὅσον ἀπέχει οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, τοσοῦτον ἀπέχει ἡ ὁδός μου ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ὑμῶν, καὶ τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου. ὡς γὰρ ἂν καταβῇ χιὼν ἢ ὑετὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἀποστραφήσεται ἕως ἂν μεθύσῃ τὴν γῆν, καὶ ἐκτέκῃ, καὶ ἐκβλαστήσῃ, καὶ δῷ σπέρμα τῷ σπείραντι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν· οὕτως ἔσται τὸ ῥῆμά μου, ὃ ἂν ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ στόματός μου, οὐ μὴ ἀποστραφῇ ἕως ἂν συντελεσθῇ πάντα ὅσα ἠθέλησα, καὶ εὐοδώσω τὰ ἐντάλματά μου. ἐν γὰρ εὐφροσύνῃ ἐξελεύσεσθε, καὶ ἐν χαρᾷ διδαχθήσεσθε. τὰ γὰρ ὄρη καὶ οἱ βουνοὶ ἐξαλοῦνται προσδεχόμενοι ὑμᾶς, καὶ πάντα τὰ ξύλα τῶν ἀγρῶν ἐπικροτήσει τοῖς κλάδοις. καὶ ἀντὶ τῆς στοιβῆς ἀναβήσεται κυπάρισσος, ἀντὶ δὲ τῆς κονύζης ἀναβήσεται μυρσίνη, καὶ ἔσται Κύριος εἰς ὄνομα καὶ εἰς σημεῖον αἰώνιον, καὶ οὐκ ἐκλείψει. Τῶν τε λόγων τούτων καὶ τοιούτων εἰρημένων ὑπὸ τῶν προφητῶν, ἔλεγον, ὦ Τρύφων, τὰ μὲν εἴρηνται εἰς τὴν πρώ-

τὴν

Gentes quæ non norunt te, invocabunt te; & populi qui neſciunt te, ad te confugient, propter Deum tuum, Sanctum Iſraelis, quoniam glorificavit te. Quærite Deum, & cum inveneritis eum, invocate, quando appropinquaverit vobis. Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus conſilia ſua, & convertatur ad Dominum, & miſericordiam conſequetur: quoniam prolixe dimittet peccata veſtra. Non enim ſunt conſilia mea ſicut conſilia veſtra, neque viæ meæ ſicut viæ veſtræ: ſed quantum abeſt cœlum a terra, tantum abeſt via mea a via veſtra, & cogitationes veſtræ a mente mea. Quomodo namque deſcendit nix aut pluvia de cœlo, & non revertetur donec inebriet terram, producereque & germinare eam faciat, & ſemen det ſeminanti, & panem in cibum; ita erit verbum meum quod exit de ore meo: non revertetur donec conſummaverit omnia quæcunque volui, & fortunavero præcepta mea. Nam in lætitia egrediemini, & in gaudio docebimini. Montes enim & colles exſilient excipientes vos, & omnia ligna agrorum applaudent ramis. Et pro ſtœbe conſurget cupreſſus: pro pulicari herba, myrtus. Et erit Dominus in nomen & ſignum ſempiternum, & non deficiet. Hæc ipſa, atque alia ejuſmodi verba a prophetis prolata, o Trypho, dixi,

partim

21. Σπείραντι.] Rectius, niſi fallor, apud LXX. σπείροντι.

27. Διδαχθήσεσθε.] In noſtris omnibus exemplaribus & in Juſtiniano vitioſe & corrupte ſcriptum eſſe puto διδαχθήσεσθε, pro διαχθήσεσθε. Hieronymus enim convertit *deducemini*, tam ex Hebraica veritate, quam ex ſeptuaginta interpretatione. Perionius. Ed. Complut. ἀχθήσεσθε.

7. Δεσμοί.]

partim priorem deſignant Chriſti ad-
ventum, cum inhonoratus & infor-
mis & mortalis apparituruſ eſſe pro-
mulgatus eſt; partim poſteriorem,
cum in gloria in nubibus aderit, &
videbit populus veſter, & recogno-
Zach. xii. 10. ſcet in quem pupugerunt, ſicut Za-
charias, unus duodecim propheta-
Dan. vii. 13. rum, & Daniel prædixerunt. Cæ-
terum verum quoque jejunium Dei
diſcite jejunare, quemadmodum ait
Eſaias; ut Deo complaceatis. Ex-
Eſai. lviii. 1—12. clamavit autem Eſaias: *Proclama
in fortitudine; & ne ceſſes; quaſi
tubam exalta vocem tuam, & an-
nuncia generi meo ſcelera eorum,
& domui Jacob peccata eorum.
Me de die in diem quærunt, & cog-
noſcere vias meas cupiunt, quaſi po-
pulus qui juſtitiam fecerit, & judici-
um Dei non dereliquerit. Petunt a
me judicium juſtum, & appropin-
quare Deo cupiunt, dicentes, Quare
jejunavimus & non aſpexiſti, hu-
miliavimus animas noſtras & neſci-
viſti? In diebus enim jejuniorum
veſtrorum invenitis voluntates veſtras,
& eos qui obnoxii vobis ſunt, cæ-
ditis. Ecce ad lites & contentiones
jejunatis, & percutitis pugnis humi-
lem. Quid mihi jejunatis ut ho-
die, ut audiatur in clamore vox ve-
ſtra? Jejunium hoc ego non ele-
gi, ut in die humiliet vir ani-
mam*

τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾗ καὶ
ἄτιμος καὶ ἀειδὴς καὶ θνητὸς φανήσεσθαι
κεκηρυγμένος ἐστίν· εἰ δὲ εἰς τὴν δευ-
τέραν αὐτοῦ παρουσίαν, ὅτε ἐν δόξῃ
καὶ ἐπάνω τῶν νεφελῶν παρέσται, καὶ
ὄψεται ὁ λαὸς ὑμῶν, καὶ γνωριεῖ εἰς ὃν
ἐξεκέντησαν, ὡς Ὡσηὲ, εἷς τῶν δώ-
δεκα προφητῶν, καὶ Δανιὴλ προεῖπον,
καὶ εἰρημένοι εἰσί. καὶ τὴν ἀληθινὴν
οὖν τοῦ Θεοῦ νηστείαν μάθετε νηστεύειν,
ὡς Ἡσαίας φησὶν, ἵνα τῷ Θεῷ ἀρέ-
σητε. κέκραγε δὲ Ἡσαίας οὕτως, Ἀ-
ναβόησον ἐν ἰσχύϊ, καὶ μὴ φείσῃ, ὡς
σάλπιγγι ὕψωσον τὴν φωνήν σου, καὶ
ἀνάγγειλον τῷ γένει μου τὰ ἁμαρτή-
ματα αὐτῶν, καὶ τῷ οἴκῳ Ἰακὼβ τὰς
ἀνομίας αὐτῶν. ἐμὲ ἡμέραν ἐξ ἡ-
μέρας ζητοῦσι, καὶ γνῶναι τὰς ὁδούς
μου ἐπιθυμοῦσιν, ὡς λαὸς δικαιοσύνην
πεποιηκὼς, καὶ κρίσιν Θεοῦ οὐκ ἐγ-
καταλελοιπώς. αἰτοῦσί με νῦν κρί-
σιν δικαίαν, καὶ ἐγγίζειν Θεῷ ἐπιθυ- 233
μοῦσι, λέγοντες, τί ὅτι ἐνηστεύσαμεν
καὶ οὐκ εἶδες, ἐταπεινώσαμεν τὰς
ψυχὰς ἡμῶν καὶ οὐκ ἔγνως; ἐν γὰρ
ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν εὑρί-
σκετε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάν-
τας τοὺς ὑποχειρίους ὑμῶν ὑπονύσ-
σετε. ἰδοὺ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νη-
στεύετε, καὶ τύπτετε πυγμαῖς ταπεινόν.
ἵνα τί μοι νηστεύετε ὡς σήμερον, ἀκου-
σθῆναι ἐν κραυγῇ τὴν φωνὴν ὑμῶν;
οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην,
καὶ ἡμέραν ταπεινοῦν ἄνθρωπον τὴν ψυ-
χὴν

7. Ὡσηὲ.] Zachariam dicere voluit, cui alibi hoc vaticinium recte attribuit· ſed properabat, ut ſemper. Quod igitur ei nomen primum occurrebat, eo contenti eſſe debemus, neque quicquam mutare.

8, 9. Προεῖπον, καὶ εἰρημένοι εἰσί.] Καὶ poſt προεῖπον ſuperflua eſt; ſequens enim commation, εἰρημένοι εἰσί, dependet a ſuperiore illo, εἰ δὲ εἰς τὴν δευτέραν——. Sylburg.

29, 30. Ἰδοὺ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε.] LXX. interpretes, εἰ εἰς κρίσεις. Ubi εἰ eſt pro *nonne*. In Hebræo vero eſt הן, quod Chaldaice & Rabbinice ſignificat *ſi*, quam ſignificationem ſecuti ſunt LXX. At Hebræis ſignificat *ecce*, unde aliquis in margine ſui codicis adſcripſerat ἰδού. Hunc ſecutus eſt Juſtinus. Cappellus p 529. Curterii Eſaias in margine, Οἱ Γ. ἰδού, in textu εἰς κρίσεις abſque εἰ, ut & codex Alexandrinus, & editio Aldina, & Complutenſis.

χλὼ αὐτοῦ. οὐδ' ἂν κάμψῃς ὡς κρίκον τὸν τράχηλόν σου, καὶ σάκκον καὶ σποδὸν ὑποστρώσῃς, οὐδ' οὕτω καλέσετε νηστείαν καὶ ἡμέραν δεκτὴν τῷ Κυρίῳ. οὐχὶ τοιαύτην νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος· ἀλλὰ λῦε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, ἀπόστελλε τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, καὶ πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα. διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. ἐὰν ἴδῃς γυμνὸν, περίβαλλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει. τότε ῥαγήσεται πρώϊμον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἰάματά σου ταχὺ ἀνατελεῖ, καὶ προπορεύσεται ἔμπροσθέν σου ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ περιστελεῖ σε. τότε βοήσῃ καὶ ὁ Θεὸς εἰσακούσεταί σου· ἔτι λαλοῦντός σου, ἐρεῖ, ἰδοὺ πάρειμι. ἐὰν δὲ ἀφέλῃς ἀπὸ σοῦ σύνδεσμον, καὶ χειροτονίαν, καὶ ῥῆμα γογγυσμοῦ, καὶ διδῷς πεινῶντι τὸν ἄρτον ἐκ ψυχῆς, καὶ ψυχὴν τεταπεινωμένην ἐμπλήσῃς, τότε ἀνατελεῖ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς σου, καὶ τὸ σκότος σου ὡς μεσημβρία, καὶ ἔσται ὁ Θεός σου μετὰ σοῦ διαπαντὸς, καὶ ἐμπλησθήσῃ καθὰ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή σου, καὶ τὰ ὀστᾶ σου πιανθήσονται, καὶ ἔσται ὡς κῆπος μεθύων, καὶ πηγὴ ὕδατος, ἢ γῆ ᾗ μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ. Περιτέμεσθε οὖν τὴν ἀκροβυ-

mam ſuam. Atque ſi flectas tanquam circulum collum tuum, & ſaccum cineremque ſubſternas, ne ſic quidem vocabitis jejunium & diem acceptum Domino. Non iſtiuſmodi jejunium ego elegi, dicit Dominus. Sed ſolve omnem colligationem iniquitatis, ſolve obligationes violentorum contractuum, amitte confractos in remiſſione, & omnem ſyngrapham iniquam diſcerpe. Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagos induc in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum: & e vernaculis ſeminis tui ne quenquam deſpexeris. Tunc erumpet matutinum lumen tuum, & ſanitates tuæ citius orientur, & præibit ante te juſtitia tua, & gloria Dei complectetur te. Tunc clamabis & Deus exaudiet te: adhuc te loquente dicet, Ecce adſum. Si abſtuleris a te colligationem, & manuum complicationem, & verbum murmuris, & dederis eſurienti panem tuum ex animo, & animam humiliatam impleveris; tunc exorietur in tenebris lumen tuum, & tenebræ tuæ ut meridies, & erit Deus tuus tecum continue, & adimpleberis prout deſiderat anima tua, & oſſa tua pingueſcent, & erunt ut hortus inebriatus, & fons undæ, aut terra cujus aquæ non deficiunt. Circumcidamini igitur præputium

4. Νηστείαν καὶ ἡμέραν δεκτὴν τῷ Κυρίῳ.] Hebr. צום ויום רצון ליהוה Edd. LXX. interpretum νηστείαν δεκτήν. Eſaias Curterii νηστείαν ※ δεκτὴν, & in margine ※ Θ Σ. καὶ ἡμέραν.

16. Ἰάματα.] Ita R. Stephanus, ſed in codice MS. erat ἱμάτια, quod haud ſcio an recte mutaverit. Nam ἰάματα apud LXX. quidem interpretes ſine dubio vera lectio eſt, an autem & hic quoque, haud paulo difficilius eſt dictu. Eſt certe pervetus in bibliis erratum. Tertull. De reſurr. c. XXVII. p. 398, 9. *Tunc, inquit, lumen tuum temporaneum erumpet, & veſtimenta tua citius orientur: non ſubſericam utique, nec pallium, ſed carnem volens accipi, ortum carnis reſurrecturæ de mortis occaſu prædicavit.* Hieronymus in loc. *Pro eo quod ſeptuaginta tranſtulerunt* τὰ ἰάματά σου, *id eſt*, ſanitates tuæ, *Latini interpretes, ducti nominis ſimilitudine,* ἱμάτια, *id eſt*, veſtimenta *poſuerunt. Unde multi, tranſlationis falſitate decepti, ad reſurrectionem corporis comprobandam hoc utuntur teſtimonio, quo ſcilicet veſtimentum animæ corpus accipi velint, quod in die reſurrectionis oriatur.* V. Nobilium.

31, 2. Καὶ πηγὴ ὕδατος ἢ γῆ ᾗ μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ.] LXX. juxta Hebræum habent ὡς πηγὴ ἣν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ, nam in Hebræo eſt כמוצא מים:
At

putium cordis veſtri, quemadmodum verba Dei in dictis hiſce omnibus flagitant. Per Moſen quoque cla-

Deuter. x. 16,7. mavit Deus ipſe ita dicens, *Et circumcidamini duritiam cordis veſtri, & cervicem ne induretis amplius. Quia Dominus Deus veſter, ipſe eſt Dominus Dominorum, Deus magnus, & fortis, & terribilis, qui perſonam non admiratur, neque capit munera.*

Lev. xxvi. 40,1. Et in Levitico, *Quia prævaricati ſunt, & deſpexerunt me, & quia ambulaverunt ex adverſo mihi ad ſiniſtram; ambulavi & ipſe cum eis ſiniſtre, & perdam ipſos in terra inimicorum ſuorum: tum demum erubeſcet incircumciſum cor eorum.* Nam circumciſio carnis quæ ab Abraamo initium habuit, in ſignum

ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν, ὡς οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ διὰ πάντων τούτων τῶν λόγων ἀξιοῦσι, καὶ διὰ Μωϋσέως κέκραγεν ὁ Θεὸς αὐτὸς, οὕτως λέγων, Καὶ περιτεμεῖσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, καὶ τὸν τράχηλον οὐ σκληρυνεῖτε ἔτι. ὁ γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ Κύριος τῶν Κυρίων, Θεὸς μέγας, καὶ ἰσχυρὸς, καὶ φοβερὸς, ὅς τις οὐ θαυμάζει πρόσωπον, οὐδὲ μὴ λάβῃ δῶρον. Καὶ ἐν τῷ Λευϊτικῷ, Ὅτι παρέβησαν καὶ ὑπερεῖδόν με, καὶ ὅτι ἐπορεύθησαν ἐναντίον μου πλάγιοι, καὶ ἐγὼ ἐπορεύθην μετ' αὐτῶν πλαγίως, καὶ ἀπολῶ αὐτοὺς ἐν τῇ γῇ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. τότε ἐντραπήσεται ἡ καρδία ἡ ἀπερίτμητος αὐτῶν. Ἡ γὰρ 232
ἀπὸ Ἀβραὰμ κατὰ σάρκα περιτομὴ, εἰς σημεῖον

At Juſtinus habet ὡς πηγὴ ὕδατος ἢ γῆ ἣ μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ. Illud ἢ γῆ eſt gloſſema inſulſi alicujus Antiquarii, qui in margine codicis ſui e regione vocis πηγὴ ſcripſerat legendum eſſe ἢ γῆ, quæ nota in textum tranſiit. Cappellus, p. 529. Nobis hoc librariorum potius facinus videtur. Curterius, Οἱ Γ. πηγὴ ὕδατος ἧς.

1, 2, 3. Ὡς οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ διὰ πάντων τούτων τῶν λόγων ἀξιοῦσι.] De depravatione hujus loci nulla dubitatio eſſe poteſt, præſertim cum ſequatur καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸς κέκραγε διὰ Μωϋσέως: de emendatione nihil mirum ſi minus convenerit. Nos, ſi quia audacior criticus pro λόγοι legeret προφῆται, non magnopere repugnaremus. Quanquam enim nulla ſit huic verbo cum illo aut ſoni aut literarum aut ſententiæ ſimilitudo quæ errorem huoc crearet; quia tamen eſt cui oon perſæpe accidit dum animi ſui cogitata prout naſcuntur chartæ committit, multo magis dum aliena deſcribit, & minuendi laboris cauſa plura verba mox ſcribenda ſimul memoriæ mandat, ut unum aliquod, ſæpe non notabiliſſimum, interdum etiam futiliſſimum, vocabulum ita emineat & quaſi ſupernatet, itáque ſe officioſe ingerat, ut ſemel ſcribi non contentum, in locum alius cujus nihil ſimile habeat, furtim irrepat? Verum quoniam iſta liberior emendandi ratio neque permittitur nobis, neque profecto, niſi forte rariſſime gravibuſque de cauſis, permitti debet, ut quæ inſanæ licentiæ viam pateſaciat, minimeque omnium adhibenda ſit in ſcriptore tam feſtino, ubi periculum eſt ne quod librarii culpa accidiſſe poſſe probas, ipſi ſcriptori imputari poſſe ſimul probes; age viam tritam & tutiorem inſiſtamus, & veram lectionem literarum veſtigiis odoremur. Ad quam rationem ita potius bic locus legendus erit, ὡς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ——— ἀξιοῖ. Eaque, opinor, vera lectio eſt. Juſtious Apol. 2. p. 48, 9. Λόγος γὰρ ἦν καὶ ἔστιν ὁ ἐν παντὶ ὢν καὶ διὰ τῶν προφητῶν προειπὼν τὰ μέλλοντα γίνεσθαι. Dialog. p. 280. Ἐξηγούμενος οὖν διὰ Μωσέως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ τὰ περὶ Ἰακὼβ——— οὕτως φησί. Et p. 370. Εἰ δὲ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ προμηνύει πάντως τινὰς καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους κολασθήσεσθαι μέλλοντας, διότι προεγίνωσκεν αὐτοὺς ἀμεταβλήτως γενησομένους πονηροὺς προεῖπε ταῦτα, ἀλλ' οὐχ ὅτι αὐτοὺς ὁ Θεὸς τοιούτους ἐποίησε.

6, 7. Σκληρυνεῖτε ἔτι.] Ita etiam biblia Aldina & Complutenſia, ſed Romana non habent ἔτι. Id vocabulum vides quam ſit ſimile duabus poſterioribus ſyllabis vocis antecedentis, ut minime mirum ſit ſi in aliquibus codicibus non compareat. Poteſt etiam fieri ut vetus emendatio ſit, vel ex verſione Aquilæ irrepſerit, quod tamen minus veriſimile videtur. Sed viderint editores LXX. interpretom. Nos aliud agimus, idque feſtinanter, minimeque parati ad certam & ſtabilem de ea verſione ſententiam ferendam.

7, 8. Ὁ γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ Κύριος τῶν Κυρίων.] LXX. Ὁ γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, οὗτος Θεὸς τῶν Θεῶν, καὶ Κύριος τῶν Κυρίων. atque ita f. ſcripſit Juſtinus.

14, 5. Πλαγίως.] Ita etiam ſcriptor Conſtitutionum Apoſtolicarum II. 43. citans comma 24 hujus capitis. LXX. utrobique ἐν θυμῷ πλαγίῳ, quæ ſive illorum ioterpretatio ſive aliorum depravatio unde ortum habuerit divinare non poſſum, nam cod. Hebr. בקרי tantum, niſi forte comma 28 hujus capitis, ubi io cod. Hebr. eſt בחמת קרי quod ſatis recte vertitur ἐν θυμῷ πλαγίῳ aut iis, aut aliis poſtea, anſam dederit in his quoque locis addendi ἐν θυμῷ, quaſi ἐξηγητικῶς. Vix enim memorare audeo quod mihi primum in mentem venit, fieri ſcilicet poſſe ut vocem אף quæ in utroque loco eſt, & ſignificat *etiam, quoque, iram* hic ſigoificare exiſtimarint.

7, 8. Καὶ

σημεῖον ἐδόθη, ἵνα ἦτε ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐθνῶν καὶ ἡμῶν ἀφωρισμένοι, καὶ ἵνα μόναι πάθητε ἃ νῦν ἐν δίκῃ πάσχετε, καὶ ἵνα γένωνται αἱ χῶραι ὑμῶν ἔρημοι, καὶ αἱ πόλεις πυρίκαυστοι, καὶ τοὺς καρποὺς ἐνώπιον ὑμῶν κατεσθίωσιν ἀλλότριοι, καὶ μηδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐπιβαίνῃ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ· οὐ γὰρ ἐξ ἄλλου τινὸς γνωρίζεσθε παρὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἢ ἀπὸ τῆς ἐν σαρκὶ ὑμῶν περιτομῆς. οὐδεὶς γὰρ ὑμῶν, ὡς νομίζω, τολμήσει εἰπεῖν ὅτι μὴ καὶ προγνώστης τῶν γίνεσθαι μελλόντων ἦν καὶ ἔστιν ὁ Θεὸς, καὶ τὰ ἄξια ἑκάστῳ προετοιμάζων. καὶ ὑμῖν οὖν ταῦτα καλῶς καὶ δικαίως γέγονεν· ἀπεκτείνατε γὰρ τὸν δίκαιον, καὶ πρὸ αὐτοῦ τοὺς προφήτας αὐτοῦ· καὶ νῦν τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ᾽ αὐτὸν, καὶ τὸν πέμψαντα αὐτὸν παντοκράτορα καὶ ποιητὴν τῶν ὅλων Θεὸν ἀθετεῖτε, καὶ ὅσον ἐφ᾽ ὑμῖν ἀτιμάζετε, καταρώμενοι ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν τοὺς πιστεύοντας ἐπὶ τὸν Χριστόν. οὐ γὰρ

ſignum notamque data eſt, ut ſitis ab aliis gentibus & a nobis diſcreti, & ut ſoli patiamini quæ nunc merito perpetimini, utque regiones ve- Eſai. i. 7. ſtræ ad ſolitudinem redigantur, & civitates veſtræ igni vaſtentur, & fruges veſtras in conſpectu veſtro alieni conſumant, neque quiſquam veſtrum Hieroſolymam ingrediatur. Non enim alia nota eſt, per quam præ cæteris mortalibus agnoſcimini, quam iſta in carne veſtra circumciſio. Neque enim quiſquam veſtrum, ut puto, negare audebit, Deum futurorum præſcium fuiſſe & eſſe, eundemque unicuique ea quibus dignus futurus eſt præparare. Quapropter & vobis hæc recte juſt que acciderunt. Neci enim dediſtis juſtum, & ante illum prophetas ejus: & nunc ſpem in illum collocantes, & eum qui ipſum miſit omnipotentem conditorem univerſorum Deum aſpernamini, &, quantum in vobis eſt ſitum, dehoneſtatis, diris execrationibus devoventes in ſynagogis veſtris eos qui in Chriſtum credunt. Non enim vobis

7, 8. Καὶ μηδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐπιβαίνῃ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.] Tertull. adv. Jud. c. III. p. 208. *Hæc igitur Dei providentia fuit dandi circumciſionem Iſrael* in ſignum, unde dignoſci poſſit, *cum adveniret tempus, quo meritis ſuis ſupra dictis in Hieruſalem admitti prohiberetur.* V. Apol. I. p. 71. & quæ ibi annotata ſunt.

17—25. Ἀπεκτείνατε —— Χριστόν.] Duplex hic amphibolia eſt; nam & ἐλπίζοντας vel ad ἀπεκτείνατε vel ad ἀθετεῖτε referri poteſt, & τὸν πέμψαντα &c. ad ἐπὶ vel ἀθετεῖτε: multoque facilius eſt multa de utroque in utramque partem probabiliter dicere, quam ſtatuere quid Juſtinus voluerit. Nos lectorum judicium eſſe volumus.

23, 4, 5. Καταρώμενοι ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν τοὺς πιστεύοντας ἐπὶ τὸν Χριστόν.] Hieronymus in Iſaiæ v. col. 53, 4. *Dicuntur autem hæc ad principes Judæorum, qui ſupra arguti ſunt in avaritia atque luxuria, quod provocati a Domino ad pœnitentiam, & poſtea ab apoſtolis ejus, uſque hodie perſeverent in blaſphemiis, & ter per ſingulos dies in omnibus ſynagogis ſub nomine Nazarenorum anathematizent vocabulum Chriſtianum.* Id. ib. col. 377. *Et ſub nomine, ut ſæpe dixi, Nazarenorum ter in die in Chriſtianos congerunt maledicta.* Paulo aliter hanc rem narrat Epiphanius p. 124. qui hæreticos Nazaræos non Chriſtianos univerſos hac execratione devotos eſſe narrat. Πάνυ δὲ οὗτοι (inquit) ἐχθροὶ τοῖς Ἰουδαίοις ὑπάρχουσιν· οὐ μόνον γὰρ οἱ τῶν Ἰουδαίων παῖδες πρὸς τούτους κέκτηνται μῖσος, ἀλλὰ ἀνιστάμενοι ἕωθεν, καὶ μέσης ἡμέρας, καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν, τρὶς τῆς ἡμέρας ὅτε εὐχὰς ἐπιτελοῦσιν ἐν ταῖς αὐτῶν συναγωγαῖς ἐπαρῶνται αὐτοῖς καὶ ἀναθεματίζουσι φάσκοντες, ὅτι ἐπικαταράσαι ὁ Θεὸς τοὺς Ναζωραίους. καὶ γὰρ τούτοις περισσότερον ἐνέχουσι διὰ τὸ ἀπὸ Ἰουδαίων αὐτοὺς ὄντας Ἰησοῦν κηρύσσειν εἶναι Χριστόν. Quin & ipſe Hieronymus Epiſt. LXXIV. col. 623. *Uſque hodie per totas orientis ſynagogas inter Judæos hæreſis eſt quæ dicitur Mineorum, & a Phariſæis nunc uſque damnatur, quos vulgo Nazaræos nuncupant, qui credunt in Chriſtum Filium Dei, natum de Virgine Maria, & eum dicunt eſſe qui ſub Pontio Pilato paſſus eſt & reſurrexit, in quem & nos credimus: ſed dum volunt & Judæi eſſe & Chriſtiani, nec Judæi ſunt nec Chriſtiani.* Sed rectius idem

vobis ea eſt poteſtas ut manus ipſi nobis ad cædem inferatis propter eos qui in præſens rerum potiuntur. Quotieſcunque autem facere potuiſtis, id quoque præſtitiſtis. Proinde & Deus ad vos vociferatur per Eſaiam, dicens: *Videte quomodo periit juſtus ille, & nemo conſiderat. A facie enim iniquitatis ſublatus eſt juſtus. Erit in pace ſepultura ejus: ſublatus eſt e medio. Vos huc produxiſtis filii iniqui, ſemen adulterorum, filii fornicariæ. In quo luſiſtis? & ſuper quem os aperuiſtis? & ſuper quem laxaſtis linguam?* Non enim cæteræ nationes tantum iniquitate in nos & ipſum Chriſtum patrata alligantur, quantum vos, qui illis etiam perverſæ in juſtum hunc & nos, diſcipulos ejus, præſumptionis atque præjudicii eſtis auctores. Poſteaquam enim illum unicum irreprehenſibilem & juſtum hominem in crucem egiſtis (cujus vibicibus ſanitas eis provenit qui per ipſum ad Patrem adeunt) cum eum cognoviſſetis reſurrexiſſe a mortuis, atque in cœlum conſcendiſſe, pro eo atque futurum vaticinia præmonſtraverant, tantum

Eſai. lvii. 1, 2, 3, 4.

Eſai liii. 5.

ἐξουσίαν ἔχετε αὐτόχειρες γενέσθαι ἡμῶν, διὰ τοὺς νῦν ἐπικρατοῦντας. ὁσάκις δ' ἂν ἐδυνήθητε, καὶ τοῦτο ἐπράξατε. διὸ καὶ ἐμβοᾷ ὑμῖν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἠσαΐου λέγων, Ἴδετε ὡς ὁ δίκαιος ἀπώλετο, καὶ οὐδεὶς καταινοεῖ· ἀπὸ γὰρ προσώπου τῆς ἀδικίας ἦρται ὁ δίκαιος. ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ, ἦρται ἐκ τοῦ μέσου. ὑμεῖς προσηγάγετε ὧδε υἱοὶ ἄνομοι, σπέρμα μοιχῶν καὶ τέκνα πόρνης. ἐν τίνι ἐνετρυφᾶτε; καὶ ἐπὶ τίνα ἠνοίξατε τὸ στόμα; καὶ ἐπὶ τίνι ἐχαλάσατε τὴν γλῶσσαν; Οὐχ οὕτως γὰρ τὰ ἄλλα ἔθνη εἰς ταύτην τὴν ἀδικίαν τὴν εἰς ἡμᾶς καὶ τὸν Χριστὸν ἐνέχονται, ὅσον ὑμεῖς, οἳ κἀκείνοις τῆς κατὰ τοῦ δικαίου καὶ ἡμῶν τῶν ἀπ' ἐκείνου κακῆς προλήψεως αἴτιοι ὑπάρχετε. μετὰ γὰρ τὸ σταυρῶσαι ὑμᾶς ἐκεῖνον τὸν μόνον ἄμωμον καὶ δίκαιον ἄνθρωπον, δι' οὗ τῶν μωλώπων ἴασις γίνεται τοῖς δι' αὐτοῦ ἐπὶ τὸν πατέρα προσχωροῦσιν, ἐπειδὴ ἐγνώκατε αὐτὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀναβάντα εἰς τὸν οὐρανὸν, ὡς αἱ προφητεῖαι προεμήνυον γενησόμενον, οὐ μό-

idem ſupra. Non erat enim ulla inter Judæos hæreſis quæ dicebatur Mineorum, neque hoc rectius dicitur quam ſi quis dicat eſſe inter Chriſtianos ſectam quæ dicatur hæreticorum; Minei enim, מינים, quivis hæretici ſunt. Neque execrationem iſtam, Ἐπικαταράσαι ὁ Θεὸς τοὺς Ναζωραίους, ad ſolam hæreſin Nazaræorum pertinere puto, ſed ad illam αἵρεσιν Ναζωραίων de qua Tertullus Act. xxiv. 5. Chriſtianos ſcilicet univerſos (præcipue tamen fortaſſe τοὺς ἐκ περιτομῆς) quos etiam nunc Judæi נוצרים vocant, & non raro nomine המינים deſignant, ut vulgo notum. Neque improbabile eſt ſub eodem nomine המינים Judæos etiam hodie quoque, etſi fateri non audent, Chriſtianos execrari in formula iſta quam ברכת המינים vocant, in qua hæc verba ſunt כל המינים כרגע יאבדו. Quod autem dicit Epiphanius, Nazaræos hæreticos majori in odio apud Judæos fuiſſe quam reliquos Chriſtianos, id vero ſatis eſt veriſimile, tum ob eam cauſam quam ipſe memorat, ſcilicet quod natione Judæi erant, quod tamen commune habebant cum multis Chriſtianis orthodoxis, tum quod propius ad Judaiſmum accedebant. Nam quod nunc vulgo fieri in controverſiis religionis animadvertitur, ut quo minus a ſe invicem diſſentiant, eo ferociora diſſidia partium ſint, idem tunc quoque uſu veniſſe arbitror.

5, 6. Ἴδετε ὡς ὁ δίκαιος ἀπώλετο καὶ οὐδεὶς καταινοεῖ.] Eſ. lvii. 1. Ἴδετε ὡς δίκαιος ἀπώλετο [καὶ οὐδεὶς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ, καὶ ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται] καὶ οὐδεὶς κατανοεῖ.] Quæ uncis includuntur, librarius, niſi fallor, prætermiſit, non Juſtinus.

9. Προσηγάγετε.] Biblia προσαγάγετε.

16, 7. Οἷς κἀκείνοις.] Ita ed. R.S. quæ lectio ferri poſſe videatur. Rectius autem, ut mihi quidem videtur, ed. Pariſ. οἳ κἀκείνοις. R.S. ad calcem editionis ſuæ: *Vide num* κἀκείνης.

23. Προσχωροῦσιν.] Προσχωροῦσιν pro vulg. προχωροῦσιν agnoſcit etiam Langus interpres: idemque repetitur infra 261. 34. SYLBURG.

2 & ſeqq.

νον οὐ μέλλοντα ἐφ' οἷς ἐπράξατε κακοῖς, ἀλλὰ ἄνδρας ἐκλεκτοὺς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἐκλεξάμενοι τότε ἐξεπέμψατε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, λέγοντες αἵρεσιν ἄθεον Χριστιανῶν πεφηνέναι,
235 καταλέγοντες ταῦτα ἅπερ καθ' ἡμῶν οἱ ἀγνοοῦντες ἡμᾶς πάντες λέγουσιν· ὥστε οὐ μόνον ἑαυτοῖς ἀδικίας αἴτιοι ὑπάρχετε, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἁπλῶς ἀνθρώποις· καὶ δικαίως βοᾷ Ἡσαΐας, Δι' ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι· καὶ, Οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, διότι βεβούλευνται βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες, δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστί. τοίνυν τὰ γεννήματα τῶν ἔργων αὐτῶν φάγονται. οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ· πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ· καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις, Οὐαὶ οἱ ἐπισπώμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ὡς σχοινίῳ μακρῷ, καὶ ὡς ζυγοῦ ἱμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας· οἱ λέγοντες, τὸ τάχος αὐτοῦ ἐγγισάτω, καὶ ἐλθέτω ἡ βουλὴ τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ, ἵνα γνῶμεν. οὐαὶ οἱ λέγοντες

tum abeſt ut reſipiſcentes pœnitentia de malis commiſſis duceremini, ut etiam viros eximios Hieroſolymis delectos in terram omnem tum legaveritis, dicentes, ſectam Chriſtianorum nullius numinis cultricem extitiſſe; atque ea contra nos ſermonibus ſpargentes, quæ cuncti qui nos non norunt, jactant. Itaque non ipſi modo vobis iniquitatis eſtis cauſa, ſed aliis quoque prorſus mortalibus univerſis. Et merito vociferatur Eſaias, *Propter vos nomen meum male audit* Eſai. lii. 5.
in gentibus: &, *Væ animæ ipſorum,* Eſai. iii. 9, 10, 1.
propterea quod pravum conſilium ceperunt adverſus ſeipſos, dicentes, Vinciamus juſtum, quoniam inutilis nobis eſt. Itaque fructus operum ſuorum comedent. Væ iniquo: prava namque manuum ſuarum facta contingent ei. Et rurſus alio loco, *Væ qui trabitis peccata veſtra veluti funiculo longo, & quaſi loro jugi vitulæ iniquitates; qui dicitis, Celeritas ejus appropinquet, & veniat conſilium Sancti Iſraelis, ut ſciamus. Væ, qui dicitis* Eſai. v. 18, 9, 20.

2. Κακοῖς. Euſeb. H. E. IV. 18. κακῶς. ἐ. τ. ἀ. ἐ. 5. Πεφηνέναι. Euſeb. πεφάνθαι.

2, 3. Ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἐκλεξάμενοι τότε. Euſeb. 6. Καταλέγοντες. Euſeb. καταλέγοντές τε.

2 & ſeqq. Ἄνδρας ἐκλεκτοὺς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἐκλεξάμενοι τότε ἐξεπέμψατε &c.] Commentarii vicem optime ſupplebit egregius plane locus Euſebii in Eſaiæ XVIII. 1, 2. p. 424, 5. Εὕρομεν ἐν τοῖς τῶν παλαιῶν συγγράμμασιν ὡς οἱ τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκοῦντες τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους ἱερεῖς καὶ πρεσβύτεροι γράμματα διαχαράξαντες εἰς πάντα διεπέμψαντο τὰ ἔθνη τοῖς ἁπανταχοῦ Ἰουδαίοις διαβάλλοντες τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν ὡς αἵρεσιν καινὴν καὶ ἀλλοτρίαν τοῦ Θεοῦ, παρήγγελλόν τε δι' ἐπιστολῶν μὴ παραδέξασθαι αὐτήν. ——— οἵ τε ἀπόστολοι αὐτῶν ἐπιστολὰς βιβλίνας κομιζόμενοι, ὑπεραίνοντε τῶν ὑδάτων ναυτιλλόμενοι καὶ τὴν θάλασσαν ἐμπλέοντες, ἁπανταχοῦ γῆς διέτρεχον, τὸν περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐνδιαβάλλοντες λόγον. ἀποστόλους δὲ εἰσέτι καὶ νῦν ἔθος ἐστὶν Ἰουδαίοις ὀνομάζειν τοὺς ἐγκύκλια γράμματα παρὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἐπικομιζομένους.

6, 7. Καταλέγοντες ταῦτα ἅπερ καθ' ἡμῶν οἱ ἀγνοοῦντες ἡμᾶς πάντες λέγουσιν.] Orig. c. Celſ. p. 293, 4. Δοκεῖ μοι παραπλήσιον Ἰουδαίοις πεποιηκέναι, τοῖς κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς χριστιανισμοῦ διδασκαλίας καταςκεδάσασι δυσφημίαν τοῦ λόγου, ὡς ἄρα καταθύσαντες παιδίον μεταλαμβάνουσιν αὐτοῦ τῶν σαρκῶν, καὶ πάλιν ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ λόγου, τὰ τοῦ σκότους πράττειν βουλόμενοι, σβεννύουσι μὲν τὸ φῶς, ἕκαστος δὲ τῇ παρατυχούσῃ μίγνυται. ἥτις δυσφημία παραλόγως πάλαι μὲν πλείστων ὅσων ἐκράτει, πείθουσα τοὺς ἀλλοτρίους τοῦ λόγου ὅτι τοιοῦτοί εἰσι Χριστιανοί· καὶ νῦν δὲ ἔτι ἀπατᾷ τινας, ἀποτρεπομένους διὰ τὰ τοιαῦτα κἂν εἰς κοινωνίαν ἁπλουστέραν λόγων ἥκειν πρὸς Χριστιανούς.

24, 5, 6. Τὸ τάχος αὐτοῦ ἐγγισάτω, καὶ ἐλθέτω ἡ βουλὴ τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ ἵνα γνῶμεν.] Ita quoque infra p. 363. ſed biblia, τὸ τάχος ἐγγισάτω ἃ ποιήσει ἵνα ἴδωμεν, καὶ ἐλθάτω ἡ βουλὴ τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ ἵνα γνῶμεν.

5, 6. Κατὰ

citis malum bonum, & bonum malum; ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem; ponentes amarum dulce, & dulce amarum. Itaque ut adverſus ſolam irreprehenſibilem & juſtam lucem, mortalibus a Deo miſſam, in toto terrarum orbe amara, tenebroſa, & injuſta jactarentur, operam dediſtis; inutilis enim & incommoda vobis eſt viſa. Vociferari eum apud vos ſcriptum eſt:
Matth. xxi. 12, 13. Luc. xix. 46. *Domus mea domus precationis eſt, vos autem effeciſtis eam ſpeluncam latronum.* Et menſas in templo numulariorum evertit. Et exclamavit,
Luc. xi. 42. Matth. xxiii. 27. *Væ vobis, Scribæ & Phariſæi, hypocritæ; quia decimatis mentam & rutam, dilectionem autem Dei & judicium non conſideratis: ſepulcra dealbata, quæ extrinſecus apparent ſpecioſi, interius autem plena ſunt oſſibus mortuorum.* Et ad Scribas,
Matth. xxiii. 13. Luc. xi. 52. *Væ vobis, Scribæ; quia claves habetis, & ipſimet non ingredimini, tum autem & ingredi volentes impeditis; duces cæci.*
Matth. xxiii. 16. 24. Quia enim legiſti, o Trypho, quemadmodum confeſſus es, ea quæ docuit Salvator noſter, non abſurdum eſſe arbitror, me, ſecundum prophetica, pauca etiam ejus oracula allegare.
Eſai. i. 16. Lavamini igitur nunc quoque & mundi eſtote, & auferte pravitates ab animis veſtris; quod ſcilicet lavacro hoc lavari vos, & circumcidi circumciſione vera jubeat Deus. Nam & nos ipſi circumciſionem

γοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρόν· οἱ τιθέντες τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς· οἱ τιθέντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρόν. Κατὰ οὖν τοῦ μόνου ἀμώμου καὶ δικαίου φωτὸς τοῖς ἀνθρώποις πεμφθέντος παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὰ πικρὰ καὶ σκοτεινὰ καὶ ἄδικα καταλεχθῆναι ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἐσπουδάσατε. δύσχρηστος γὰρ ὑμῖν ἔδοξεν εἶναι, βοῶν παρ' ὑμῖν, Γέγραπται, ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς ἐστιν, ὑμεῖς δὲ πεποιήκατε αὐτὸν σπήλαιον λῃστῶν· καὶ τὰς τραπέζας τῶν ἐν τῷ ναῷ κολλυβιστῶν κατέστρεψε· καὶ ἐβόα, Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ πήγανον, τὴν δὲ ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν κρίσιν οὐ κατανοεῖτε· τάφοι κεκονιαμένοι, ἔξωθεν φαινόμενοι ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμοντες ὀστέων νεκρῶν· καὶ τοῖς γραμματεῦσιν, Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς, ὅτι τὰς κλεῖς ἔχετε, καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσέρχεσθε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους κωλύετε· ὁδηγοὶ τυφλοί. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνέγνως, ὦ Τρύφων, ὡς αὐτὸς ὁμολογήσας ἔφης, τὰ ὑπ' ἐκείνου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διδαχθέντα, οὐκ ἄτοπον νομίζω πεποιηκέναι καὶ βραχέα τῶν ἐκείνου λόγια πρὸς τοῖς προφητικοῖς ἐπιμνησθείς. Λούσασθε οὖν, καὶ νῦν καθαροὶ γένεσθε, καὶ ἀφέλεσθε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν· ὡς δὲ λούσασθαι ὑμῖν τοῦτο τὸ λουτρὸν κελεύει ὁ Θεός, καὶ περιτέμνεσθαι τὴν ἀληθινὴν περιτομήν. ἡμεῖς γὰρ καὶ ταύτην

5, 6. Κατὰ οὖν τοῦ μόνου ἀμώμου καὶ δικαίου ΦΩΤΟΣ.] Langus, *lucem.* Perionius, *in eum qui unus ſcelere culpaque vacat.* Juſtinus utramque vocis ſignificationem reſpexit.

27, 8. Ὁμολογήσας ἔφης.] Poteſt etiam legi, ut Sylburgius noſter loquitur, ὡμολόγησας, ἔφην. Sed nihil muto.

36. Περιτέμνεσθαι.] F. περιτέμνεσθε.

9. Ως

ταύτην ἂν τὴν περιτομὴν τὴν κατὰ σάρκα, καὶ τὰ σάββατα, καὶ τὰς ἑορτὰς πάσας ἁπλῶς ἐφυλάσσομεν, εἰ μὴ ἔγνωμεν δι' ἣν αἰτίαν καὶ ὑμῖν προσετάγη, τουτέστι διὰ τὰς ἀνομίας
236 ὑμῶν καὶ τὴν σκληροκαρδίαν. εἰ γὰρ ὑπομένομεν πάντα τὰ ἐξ ἀνθρώπων καὶ δαιμόνων φαύλων ἐνεργούμενα εἰς ἡμᾶς φέρειν, ὡς καὶ μέχρι τῶν ἀρρήτων θανάτου καὶ τιμωριῶν εὐχόμενοι ἐλεηθῆναι καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα διατιθέντας ἡμᾶς, καὶ μηδὲ μικρὸν ἀμείβεσθαι μηδένα βουλόμενοι, ὡς ὁ καινὸς νομοθέτης ἐκέλευσεν ἡμῖν, πῶς οὐχὶ καὶ τὰ μηδὲ βλάπτοντα ἡμᾶς, περιτομὴν δὲ σαρκικὴν λέγω, καὶ σάββατα, καὶ τὰς ἑορτάς, ἐφυλάσσομεν, ὦ Τρύφων; τοῦτό ἐστιν ὃ ἀπορεῖν ἄξιόν ἐστιν, ὅτι τοιαῦτα ὑπομένοντες, οὐχὶ καὶ τὰ ἄλλα πάντα, περὶ ὧν νῦν ζητοῦμεν, φυλάσσομεν. οὐ γὰρ πᾶσιν ἀναγκαία αὕτη ἡ περιτομή, ἀλλ' ὑμῖν μόνοις, ἵνα, ὡς προέφην, ταῦτα πάθητε ἃ νῦν ἐν δίκῃ πάσχετε. οὐδὲ γὰρ τὸ βάπτισμα ἐκεῖνο τὸ ἀνωφελὲς τὸ τῶν λάκκων προσλαμβανόμεθα, οὐδὲν γὰρ πρὸς τὸ βάπτισμα τοῦτο τὸ τῆς ζωῆς ἐστι· διὸ καὶ κέκραγεν ὁ Θεός, ὅτι ἐγκατελίπετε αὐτόν, πηγὴν ζῶσαν, καὶ ὠρύξατε ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται συνέχειν ὕδωρ. Καὶ ὑμεῖς

cumciſionem iſtam carnalem, & ſabbata, & ferias cunctas ſervaremus, niſi cauſa nobis cognita eſſet quamobrem vobis hæc ſint imperata, nimirum propter iniquitatem veſtram, & duritiam cordis. Si namque univerſa quæ ab hominibus & dæmonibus malis in nos exerceri curantur, uſque ad infanda quoque mortis & ſuppliciorum, patienter toleramus, votis precibuſque eis optantes qui nos hujuſmodi pœnis afficiunt, ut miſericordiam conſequantur, ac ne pauxillum quidem gratiam per ultionem cuiquam referre in animum inducentes, ſicuti novus nobis legiſlator præcepit; quidni etiam ea quæ nobis nihil obeſſent, circumciſionem (inquam) carnis, & ſabbata, & ſolennes dies, ſervaremus? O Trypho, hoc ipſum eſt conſternatione animi dignum, quod talia perferentes, non etiam alia omnia de quibus præſens eſt diſquiſitio, ſervemus. Non omnibus enim neceſſaria eſt iſta circumciſio, ſed ſolis vobis; ut, quemadmodum dixi, ea perpetiamini, quæ nunc non injuria patimini. Non recipimus inutile illud ciſternarum baptiſma: nihil enim eſt, ad lavacrum hoc vitæ collatum. Proinde & Deus exclamavit, quod dereliqueritis eum, fontem vivum, & foderitis vobis ciſternas diſſipatas, quæ non poſſunt continere aquam. Ac vos quidem Hierem. ii. 13.

9, 10. Ὡς καὶ μέχρι &c.] Subaudiendum προχωρεῖν, προϊέναι, vel ſimile quid. SYLBURGIUS.

9, 10. Μέχρι τῶν ἀρρήτων θανάτου καὶ τιμωριῶν.] F. leg. deleto καὶ, μέχρι τῶν ἀρρήτων θανάτου τιμωριῶν, aut μέχρι τῶν ἐσχάτων τιμωριῶν, ut iſtud θανάτου pro interpretamento habeatur. Infra p. 265. ὑπομένομεν τὰς ἐσχάτας τιμωρίας καὶ θανατούμενοι χαίρομεν.

15. Μηδὲ.] F. leg. μηδέν. Multi contra τὰ μηδὲ βλάπτοντα ἡμᾶς, *ea quæ ne nocerent quidem nobis*, maximis cruciatibus mortibuſque acerbiſſimis rectiſſime magnaque cum elegantia & venuſtate opponi exiſtimabunt. Suus cuique guſtus eſt.

17 & ſeqq. Ἐφυλάσσομεν &c.] Lego, ἐφυλάσσομεν; Καὶ ὁ Τρύφων, Τοῦτό ἐστιν —— φυλάσσετε. Οὐ γὰρ &c.

quidem carnem circumciſi, circumciſione noſtra indigetis: nos vero hanc habentes, nihil veſtra illa opus habemus. Si namque neceſſaria eſſet, ſicut exiſtimatis, non præputiatum Deus finxiſſet Adam, neque
Geneſ. iv. 4. reſpexiſſet ſuper munera præputium carnis habentis, ac victimas offerentis
Geneſ. v. 24. Abel; neque illi in præputio placuiſſet Enoch, qui non inventus eſt, propterea quod eum transtulit Deus. Lot incircumciſus ad Sodomam ſalvatus eſt, angelorum illorum & Domini deductione. Noe, principium generis, una cum liberis incircumciſus arcam eſt ingreſſus. Incircumciſus fuit ſacerdos Altiſſimi Melchiſedech, cui etiam decimas oblationum nomine dedit Abraam (Abraam inquam, qui primus circumciſionem carnis accepit) benedictione ab eo
Pſ. cix. 4. auctus; ſecundum cujus ordinem ſacerdotem ſempiternum per Davidem ſe Deus conſtituturum oſtendit. Vobis ergo ſolis neceſſaria fuit circumciſio iſta, ut populus fieret non po-
Oſe. i. 9. pulus, & gens non gens, ſicut & Oſeas, unus duodecim prophetarum, ait. Nam ſine obſervatione ſabbati, qui nominati modo ſunt juſti omnes Deo complacuerunt, & poſt illos Abraam, atque ejus liberi cuncti ad Moſen uſque, ſub quo injuſtus & erga Deum ingratus populus veſter apparuit, vitulo in ſolitudine fabrefacto. Unde Deus ad populum illum ſe accommodans, hoſtias

μένοι, οἱ τὴν σάρκα περιτετμημένοι, χρῄζετε τῆς ἡμετέρας περιτομῆς· ἡμεῖς δὲ, ταύτην ἔχοντες, οὐδὲν ἐκείνης δεόμεθα. εἰ γὰρ ἦν ἀναγκαία, ὡς δοκεῖτε, οὐκ ἂν ἀκρόβυστον ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν Ἀδὰμ, οὐδὲ ἐπέβλεψεν ἐπὶ τοῖς δώροις τοῦ ἐν ἀκροβυστίᾳ σαρκὸς προσενέγκαντος θυσίας Ἄβελ, οὐδ᾽ ἂν εὐηρέστησεν ἐν ἀκροβυστίᾳ Ἐνὼχ, καὶ οὐχ ηὑρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός. Λὼτ ἀπερίτμητος ἐκ Σοδόμων ἐσώθη, αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἀγγέλων αὐτὸν καὶ τοῦ Κυρίου προπεμψάντων. Νῶε ἀρχὴ γένους, ἀλλ᾽ οὖν ἅμα τοῖς τέκνοις ἀπερίτμητος εἰς τὴν κιβωτὸν εἰσῆλθεν. ἀπερίτμητος ἦν ὁ ἱερεὺς τοῦ ὑψίστου Μελχισεδὲκ, ᾧ καὶ δεκάτας προσφορὰς ἔδωκεν Ἀβραὰμ, ὁ πρῶτος τὴν κατὰ σάρκα περιτομὴν λαβὼν, καὶ εὐλόγησεν αὐτόν· οὗ κατὰ τὴν τάξιν τὸν αἰώνιον ἱερέα ὁ Θεὸς καταστήσειν διὰ τοῦ Δαβὶδ μεμήνυκεν. ὑμῖν οὖν μόνοις ἀναγκαία ἦν ἡ περιτομὴ αὕτη, ἵνα ὁ λαὸς οὐ λαὸς ᾖ, καὶ τὸ ἔθνος οὐκ ἔθνος, ὡς καὶ Ὠσηὲ, εἷς τῶν δώδεκα προφητῶν, φησί. Καὶ γὰρ μὴ σαββατίσαντες οἱ προωνομασμένοι πάντες δίκαιοι τῷ Θεῷ εὐηρέστησαν, καὶ μετ᾽ αὐτοὺς Ἀβραὰμ, καὶ οἱ τούτου υἱοὶ ἅπαντες
μέχρι Μωϋσέως, ἐφ᾽ οὗ ἄδικος καὶ 237
ἀχάριστος εἰς τὸν Θεὸν ὁ λαὸς ὑμῶν ἐφάνη ἐν τῇ ἐρήμῳ μοσχοποιήσας. ὅθεν ὁ Θεὸς, ἁρμοσάμενος πρὸς

4 & ſeqq. Εἰ γὰρ ἦν ἀναγκαία &c.] V. Tertull. adv. Jud. c. II, III. p. 207.

32 & ſeqq. Ἄδικος καὶ ἀχάριστος εἰς τὸν Θεὸν ὁ λαὸς ὑμῶν ἐφάνη ἐν τῇ ἐρήμῳ μοσχοποιήσας· ὅθεν ὁ Θεὸς, ἁρμοσάμενος πρὸς τὸν λαὸν ἐκεῖνον, καὶ θυσίας φέρειν ὡς πρὸς ὄνομα αὐτοῦ ἐνετείλατο, ἵνα μὴ εἰδωλολατρῶσι.] Conſtit. Apoſt. I. 6. Ἐγὼ δέ σοι πρὸ ὀφθαλμῶν γινώσκειν, τί νόμος φυσικὸς, καὶ τί τὰ τῆς δευτερώσεως, τά τε ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῖς μοσχοποιήσασι δεθέντα ἐπείσακτα, &c. Irenæus IV. 14. ed Maſſ. *His qui inquieti erant in eremo dans aptiſſimam legem.* Et c. 15. *At ubi converſi ſunt in vituli factionem, &*

c. 15.

πρὸς τὸν λαὸν ἐκεῖνον, καὶ θυσίας φέρειν ὡς πρὸς ὄνομα αὐτοῦ ἐνετείλατο, ἵνα μὴ εἰδωλολατρῆτε· ὅπερ οὐδὲ ἐφυλάξατε, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν ἐθύετε τοῖς δαιμονίοις. καὶ σαββατίζειν οὖν ὑμῖν προστέταχεν ἵνα μνήμην λαμβάνητε τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ ὁ λόγος αὐτοῦ τοῦτο σημαίνει λέγων, Τοῦ γινώσκειν ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς ὁ λυτρωσάμενος ὑμᾶς. Καὶ γὰρ βρωμάτων τινῶν ἀπέχεσθαι προστέταξεν ὑμῖν ἵνα καὶ ἐν τῷ ἐσθίειν καὶ πίνειν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχητε τὸν Θεὸν, εὐκατάφοροι ὄντες καὶ εὐχερεῖς πρὸς τὸ ἀφίστασθαι τῆς γνώσεως αὐτοῦ, ὡς καὶ Μωϋσῆς φησὶν, Ἔφαγε καὶ ἔπιεν ὁ λαὸς, καὶ ἀνέστη τοῦ παίζειν. καὶ πάλιν, Ἔφαγεν Ἰακὼβ, καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἐλιπάνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος· ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη, καὶ ἐγκατέλιπε Θεὸν τὸν ποιήσαντα αὐτόν. Τῷ γὰρ Νῶε ὅτι συγκεχώρητο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δικαίῳ ὄντι πᾶν ἔμψυχον ἐσθίειν, πλὴν κρέας ἐν αἵματι, ὅπερ ἐστὶν ἐκρεμαῖον, διὰ Μωϋσέως ἀνιστορήθη ὑμῖν ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Γενέσεως. Καὶ βουλομένου αὐτοῦ εἰπεῖν Ὡς λάχανα χόρτου προεῖπον ἐγώ. Τὸ ὡς λάχανα χόρτου, τοῦ μὴ ἀκούεσθε ὡς εἴρηται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὡς τὰ λάχανα εἰς τροφὴν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπεποιήκει ὁ Θεὸς, οὕτω καὶ

hoſtias quoque offerri tanquam nomini ſuo præcepit, ut ne ſimulacra coleretis: quod quidem non ſervaſtis, ſed & liberos veſtros dæmoniis mactaſtis. Quin & ſabbata peragere vos juſſit, ut Dei recordaremini. nam & verbum ejus hoc ſignificat, dicens: *Ut cognoſcatis me eſſe Deum redemptorem veſtrum.* Jam & a cibis quibuſdam ut vos abſtineretis, vobis mandavit, ut etiam inter edendum & bibendum ob oculos vobis verſaretur Deus, promptis admodum & proclivibus ad deficiendum a notione ejus, prout Moſes quoque inquit, *Edit populus & bibit, & ſurrexit ad ludendum.* Et iterum, *Edit Jacob, & ſaturatus eſt, & impinguatus, & recalcitravit dilectus: impinguatus eſt, incraſſatus, dilatatus, & dereliquit Deum factorem ſuum.* Quod enim Noæ juſto a Deo permiſſum ſit omne animatum edere, extra carnem in ſanguine, quod eſt ſuffocatum, per Moſen ſcriptum vobis eſt in Geneſis libro. Ac cum Trypho vellet adjicere verba, *ut olera herbæ*, occupavi ego dicere, Illud *ut olera herbæ* non ita intelligitis ut a Deo dictum eſt. Nempe eum, quemadmodum olera homini alimenti gratia creaverat, ita &

Ezech. xx. 12, 20.

Ex. xxxii. 6.

Deuter. xxxii. 15.

reverſi ſunt animis ſuis in Ægyptum, ſervi pro liberis concupiſcentes eſſe, aptam concupiſcentiæ ſuæ acceperunt reliquam ſervitutem. Chryſoſtomus II. adv. Jud. p. 462. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν μαινομένους, ἀγχομένους, ἐπιθυμοῦντας θυσιῶν, παρεσκευασμένους, εἰ μὴ λάβοιεν, πρὸς τὰ εἴδωλα αὐτομολῆσαι (μᾶλλον δὲ οὐ παρεσκευασμένους μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτομολήσαντας ἤδη) ἐπιτρέπει τὰς θυσίας. καὶ ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ χρόνου γένοιτ᾽ ἂν καταφανὲς τὸ λεγόμενον· μετὰ γὰρ τὴν ἑορτὴν ἣν ἐπετέλεσαν τοῖς πονηροῖς δαίμοσι, τότε τὰς θυσίας ἐπιτρέπει. Similiter alii.

10 & ſeqq. Καὶ γὰρ βρωμάτων &c.] V. Conſtitut. Apoſtol. VI. 20. & Spencer. de leg. Hebr. I. 5.

19. Ἐλιπάνθη.] LXX. non agnoſcunt hanc vocem. Eſt ea quidem vera interpretatio primæ vocis hujus commatis, ut ſuſpicio eſſe poſſit Juſtinum hic ut alibi duas verſiones commiſcuiſſe. Nos tamen hoc negligentiæ ejus potius imputamus.

25. Ὅπερ ἐστὶν ἐκρεμαῖον.] Fortaſſe legendum ἐκκρεμαῖον, quaſi dicas, penſile, ſeu ſuſpenſum: Langus. Mendum ſuſtuleris ſi ſcripſeris ὅπερ ἐστὶ νεκριμαῖον. H. Stephanus.

29, 30. Τοῦ μὴ ἀκούεσθε.] Legendum puto οἱ μὴ ἀκούετε. Perionius.

5, 6, 7, 8. Ὅτι

& animantia ad carnis epulas dediſſe, ſed quia quaſdam ex herbis non edimus, propterea tum quoque Noæ ipſi diſcrimen delectumque carnis præceptum eſſe dicitis. Sed hoc minime credendum. Primum ſane, ut omne olus herbam eſſe, eamque edulem, afferam atque evincam, nihil in eo impendam operæ. Sedenim tametſi olera herbæ diſcernimus, non omnibus eis veſcentes; non propterea tamen non utimur quod communia ſint & immunda, verum quod vel amara, vel mortifera, vel ſpinoſa: omnia autem quæ dulcia ſunt, & ad alendum maxime faciunt, & pulchritudine excellunt, marina juxta & terreſtria, expetimus & ſumimus. Ita videlicet ab impuris quoque & injuſtis & iniquis [operibus] vos abſtinere per Moſen juſſit Deus. Quandoquidem & qui manna in ſolitudine ediſtis, ac miracula omnia a Deo vobis exhibita vidiſtis, vitulum tamen quem feciſtis aureum adoraſtis. Quocirca jure ſemper clamat, *Filii inſipientes: non eſt fides in ipſis.* Et quod propter injuſtitias veſtras & patrum veſtrorum, in ſignum, prout antea dixi, & ſabbatum ipſum Deus vos ſervare juſſerit, aliaque inſuper mandata mandaverit, quodque idem ſignificaverit, propter gentes, ideo ut ne profanaretur nomen ejus apud illas, factum eſſe prorſus quod quidam ex vobis vivi relicti ſint, hæ ipſæ voces ejus ſatis vobis demonſtrare

Deuter. xxxii. 6. 20,28. Hierem. iv. 22. v. 21.

καὶ τὰ ζῶα εἰς κρεωφαγίαν ἐδεδώκει, ἀλλ᾽ ἐπεὶ τινὰ τῶν χόρτων οὐκ ἐσθίομεν, οὕτω δὲ διαστολὴν ἔκτοτε τῷ Νῶε διεστάλθαι φατέ· οὐχ ὡς ἐξηγεῖσθε πιστευτέον. πρῶτον μὲν γὰρ ὅτι πᾶν λάχανον χόρτος ἐστὶ καὶ βιβρώσκεσθαι δυνάμενος λέγειν καὶ κρατύνειν, οὐκ ἐν τούτῳ ἀσχοληθήσομαι, ἀλλὰ εἰ δὲ τὰ λάχανα τοῦ χόρτου διακρίνομεν, μὴ πάντα ἐσθίοντες, οὐ διὰ τὸ εἶναι αὐτὰ κοινὰ ἢ ἀκάθαρτα οὐκ ἐσθίομεν, ἀλλ᾽ ἢ διὰ τὸ πικρά, ἢ θανάσιμα, ἢ ἀκανθώδη· τῶν δὲ γλυκέων πάντων καὶ τροφιμωτάτων καὶ καλλίστων, θαλασσίων τε καὶ χερσαίων, ἐφιέμεθα δὲ μετέχομεν. οὕτω καὶ τῶν ἀκαθάρτων καὶ ἀδίκων καὶ παρανόμων ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς διὰ Μωϋσέως. ἐπειδὴ δὲ τὸ μάννα ἐσθίοντες ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ τὰ θαυμάσια πάντα ὁρῶντες ὑμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινόμενα, μόσχον τὸν χρύσεον ποιήσαντες προσεκυνεῖτε. ὥστε δικαίως ἀεὶ βοᾷ, Υἱοὶ ἀσύνετοι, οὐκ ἔστι 238
πίστις ἐν αὐτοῖς. Καὶ ὅτι διὰ τὰς ἀδικίας ὑμῶν καὶ τῶν πατέρων ὑμῶν εἰς σημεῖον, ὡς προέφην, δὲ τὸ σάββατον ἐντέταλται ὁ Θεὸς φυλάσσειν ὑμᾶς, καὶ τὰ ἄλλα προστάγματα προστετάχει, καὶ σημαίνει ὅτι διὰ τὰ ἔθνη, ἵνα μὴ βεβηλωθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρ᾽ αὐτοῖς, διὰ τοῦτο εἴασέ τινας ἐξ ὑμῶν ὅλως ζῶντας, αὗται αἱ φωναὶ αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν ποιή-

5,6,7,8. Ὅτι πᾶν λάχανον χόρτος ἐστὶ καὶ βιβρώσκεσθαι δυνάμενος λέγειν καὶ κρατύνειν οὐκ ἐν τούτῳ ἀσχοληθήσομαι.] Perionius, *In eo ut doceam & vincam omne olus herbam eſſe ac vitum propagare poſſe, operam & ſtudium non ponam.* Ad eundem modum Langus ſupra. Sylburgius, Βιβρώσκεσθαι *ut retineamus, ſubaudiendum* ἐπιτήδειον, *vel ſimile adjectivum. aut indicative legendum* βιβρώσκει). Lego, ὅτι πᾶν λάχανον χόρτος ἐστὶ καὶ βιβρώσκεσθαι, δυνάμενος λέγειν καὶ κρατύνειν &c.

15. Καλλίστων.] Perionius, *optima.*

16. Οὕτω καί] F. οὕτω δε. F. deſunt hic aliquammulta.

5, 6. Καὶ

σαῦ͂ς δώσω) ὑμῖν. εἰσὶ δ᾽ εἰρημένα διὰ τοῦ Ιεζεκιὴλ οὕτως, Εγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν· ἐν τοῖς προςάγμασί μου πορεύεσθε, καὶ τὰ δικαιώματά μου φυλάσσετε, καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν Αἰγύπτου μὴ συναναμίγνυσθε, καὶ τὰ σάββατά μου ἁγιάζετε· καὶ ἔσαι εἰς σημεῖον ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν, τοῦ γινώσκειν ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. καὶ παρεπικράνατέ με, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν τοῖς προςάγμασί μου οὐκ ἐπορεύθησαν, καὶ τὰ δικαιώματά μου οὐκ ἐφύλαξαν τοῦ ποιεῖν αὐτὰ, ἃ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ τὰ σάββατά μου ἐβεβήλουν. καὶ εἶπα τοῦ ἐκχέαι τὸν θυμόν μου ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ, τοῦ συντελέσαι ὀργήν μου ἐπ᾽ αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐποίησα, ὅπως τὸ ὄνομά μου τὸ παράπαν μὴ βεβηλωθῇ ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν. ἐξήγαγον αὐτοὺς κατ᾽ ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ ἐγὼ ἐξῆρα τὴν χεῖρά μου ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ, τοῦ διασκορπίσαι ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ διασπεῖραι αὐτοὺς ἐν ταῖς χώραις, ἀνθ᾽ ὧν τὰ δικαιώματά μου οὐκ ἐποίησαν, καὶ τὰ προςάγματά μου ἀπώσαντο, καὶ τὰ σάββατά μου ἐβεβήλουν, καὶ ὀπίσω τῶν ἐνθυμημάτων τῶν πατέρων αὐτῶν ἦσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν. καὶ ἐγὼ ἔδωκα αὐτοῖς προςάγματα οὐ καλὰ, καὶ δικαιώματα ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αὐτοῖς. καὶ μιανῶ αὐτοὺς ἐν τοῖς δόμασιν αὐτῶν, ἐν

ſtrare poſſunt, per Ezechielem vatem ad hunc prolatæ modum: *Ego Dominus Deus veſter, in præceptis meis ambulate, & judicia mea cuſtodite, & ſtudiis Ægypti ne commiſceamini, & ſabbata mea ſanctificate. Et erit ſignum inter me & vos, ut ſciatis quia ego Dominus Deus veſter. Et exacerbaviſtis me, & filii veſtri in præceptis meis non ambularunt, & judicia mea non cuſtodierunt ut facerent ea, quæ qui fecerit homo, vivet in eis. verum ſabbata mea violarunt. Et dixi me effuſurum furorem meum ſuper eos in ſolitudine, ut conſummarem iram meam in eos: & non feci, ut nomen meum omnino non violaretur coram gentibus. Eduxi eos in oculis earum. Et ego extuli manum meam contra illos, in ſolis locis ut diſpergerem in nationibus, & diſſeminarem eos in regionibus; eo quod juſtificationes meas non fecerunt, & præcepta mea repudiarunt, & ſabbata mea profanarunt, & a tergo cogitationum patrum ſuorum oculi eorum fuerunt. Et ego dedi illis mandata non bona, & judicia in quibus ipſi non vivent. Et polluam eos in muneribus eorum, cum pertran-* Ezech. xx. 19—26.

5, 6. Καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν Αἰγύπτου μὴ συναναμίγνυσθε.] Ezech. xx. 19. καὶ ποιεῖτε αὐτά. Ib. com. 18. Εν τοῖς νομίμοις τῶν πατέρων ὑμῶν μὴ πορεύεσθε, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτῶν μὴ φυλάσσεσθε, καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν (ed. Aldi Αἰγύπτου) μὴ συναναμίσγεσθε, καὶ μὴ μιαίνεσθε. Ib. com. 7. καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν Αἰγύπτου μὴ μιαίνεσθε.

7. Εσαι.] Biblia ἔσαι.

10, 1. Παρεπικράνατε——ὑμῶν.] Biblia παρεπίκρανάν——αὐτῶν.

13, 4, 5. Α ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτοῖς.] Biblia Romana ἃ ποιήσει ἄνθρωπος καὶ ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Aldina, & codex Alexandrinus, ἃ ποιήσει αὐτὰ &c.

18, 9. Καὶ οὐκ ἐποίησα, ὅπως.] Biblia καὶ ἐποίησα ὅπως.

20, 1, 2. Εθνῶν. ἐξήγαγον αὐτοὺς κατ᾽ ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ &c.] Leg. ἐθνῶν ὧν ἐξήγαγον—αὐτῶν. καὶ &c. atque ita biblia Aldina, & codex Alexandrinus. Biblia Romana ἐθνῶν, καὶ ἐξήγαγον. vitioſe, niſi fallor. Sed de verſione LXX. interpretum mihi jam nulla cura eſt: hic ita legendum eſſe ut dixi, res ipſa clamat.

33. Εν τοῖς δόμασιν αὐτῶν.] Cod. Hebr. במתנתם ut

pertranſibo omne quod aperit uterum ut aboleam. Et quod propter peccata populi veſtri, & ſimulacrorum cultus, minime gentium autem quod iſtiuſmodi oblationibus ei ſit opus, hæc itidem fieri ſanxerit, accipite quomodo de his loquatur, per Amos, unum ex duodecim, cla-
Amos v. 18—vi. 7. mans: *Væ deſiderantibus diem Domini. Ad quid vobis ea dies Domini? Ipſa eſt tenebræ, & non lux. Quomodo cum fugiat homo e conſpectu leonis, & obviam ei fiat urſus; & inſiliat in domum ſuam, & innitatur manu ad parietem, & mordeat eum ſerpens. Nonne tenebræ dies Domini, & non lux, & caligo non habens ſplendorem ſuum? Odi, rejeci dies feſtos veſtros; & non olfaciam inc onventibus veſtris. Quapropter cum obtuleritis mihi holocauſta & ſacrificia veſtra, non ſuſcipiam ea; & ſalutaris apparitiones veſtras non reſpiciam. Auſer a me multitudinem carminum tuorum & pſalmorum; organa tua non audiam. Et volvetur ſicut aqua judicium, & juſtitia ut torrens*

ἐν τῷ διαπορθεῖσθαί με πᾶν διανοῖγον μήτραν ὅπως ἀφανίσω. Καὶ ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ ὑμῶν, καὶ διὰ τὰς εἰδωλολατρείας, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ ἐνδεὲς εἶναι τῶν τοιούτων προσφορῶν, ἐνετείλατο ὁμοίως ταῦτα γίνεσθαι, ἀκούσατε πῶς περὶ τούτων λέγει διὰ Ἀμὼς ἑνὸς τῶν δώδεκα, βοῶν, Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου. ἵνα τί αὕτη ὑμῖν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου; καὶ αὐτή ἐστι σκότος, καὶ οὐ φῶς. ὃν τρόπον ὅταν ἐκφύγῃ ἄνθρωπος ἐκ προσώπου τοῦ λέοντος, καὶ συναντήσῃ αὐτῷ ἡ ἄρκτος· καὶ εἰσπηδήσῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἀπερείσηται τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τοῖχον, καὶ δάκῃ αὐτὸν ὁ ὄφις. οὐχὶ σκότος ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, καὶ οὐ φῶς; καὶ γνόφος οὐκ ἔχων φέγγος αὐτῆς; μεμίσηκα, ἀπῶσμαι τὰς ἑορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ὀσ-
φρανθῶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν. 239
διότι ἐὰν ἐνέγκητέ μοι τὰ ὁλοκαυτώματα καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν, οὐ προσδέξομαι αὐτά, καὶ σωτηρίου ἐπιφανείας ὑμῶν οὐκ ἐπιβλέψομαι. ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ πλῆθος ᾠδῶν σου καὶ ψαλμῶν· ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι. καὶ κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ κρίμα, καὶ ἡ δικαιοσύνη

ne admodum tardum eſſe oporteat qui non, ex re ipſa conjecturam capiens, facile videat LXX. interpretes ſcripſiſſe, non δόγμασι, quod edd. habent, ſed δέρμασι. Quod ita eſt ipſum per ſe clarum & manifeſtum, ut etiam munitum auctoritate Juſtini, & codicis Alexandrini, nihilo tamen certius videatur quam antea.

2. Ἀφανίσω.] Biblia ἀφανίσω αὐτούς.

12. Ὅταν ἐκφύγῃ.] Ita etiam codex Alexandrinus. Biblia ἐὰν φύγῃ.

13. Συναντήσῃ.] Biblia ἐμπέσῃ.

19. Αὐτῆς.] Biblia αὕτη.

20, 1. Ὀσφρανθῶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν.] Ita etiam Cyrillus Alexandrinus, & Theodoritus, & Hieronymus, & Tertullianus, & biblia Aldina, & Complutenſia, & Hebraica. Biblia Romana & codex Alexandrinus addunt θυσίας.

24, 5. Σωτηρίου ἐπιφανείας ὑμῶν οὐκ ἐπιβλέψομαι.] Biblia Romana σωτηρίους, Aldina & Complutenſia & Cyrillus Alexandrinus & Theodoritus, ut hic, σωτηρίου. Ego multis de cauſis neutram lectionem veram eſſe puto. Nimirum Hebraicum שלם hic ut in aliis locis innumeris LXX. interpretes verterunt σωτήριον. id primum caſu & librariorum negligentia in σωτηρίου, quod ipſum poſtea de induſtria, quod id rectius videbatur, in σωτηρίους, mutatum eſt. Teſtem hujus rei unum tantum habeo, Hieronymum, qui verſionem LXX. interpretum ſic vertit, *Salutare præſentiæ veſtræ non reſpiciam.* Sed quid opus eſt teſtibus ubi res ipſa loquitur?

25, 6. Ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ πλῆθος ᾠδῶν.] Biblia vulg. μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχον ᾠδ. cum tamen πλῆθος agnoſcat etiam Hebraicus textus. Sylburgius. Verbum Hebraicum המון & ſtrepitum & multitudinem ſignificat.

26, 7. ᾨδῶν σου καὶ ψαλμῶν· ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι.] Biblia ᾠδῶν σου, καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι.

σύνη ὡς χειμάῤῥους ἄβατος. μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ισραήλ; λέγει Κύριος. καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ραφὰν, τοὺς τύπους οὓς ἐποιήσατε ἑαυτοῖς. καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκοῦ, λέγει Κύριος, ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ. Οὐαὶ οἱ καταςπαταλῶντες Σιὼν, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας. οἱ ὠνομασμένοι ἐπὶ τοῖς ἀρχηγοῖς ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν· εἰσῆλθον ἑαυτοῖς οἶκος Ισραήλ. διάβητε πάντες εἰς Χαλάνην, καὶ ἴδετε, καὶ πορεύθητε ἐκεῖθεν εἰς Αμὰθ τὴν μεγάλην, καὶ καταβῆτε ἐκεῖθεν εἰς Γὲθ τῶν ἀλλοφύλων, τὰς κρατίστας ἐκ πασῶν τῶν βασιλειῶν τούτων, εἰ πλείονά ἐστι τὰ ὅρια αὐτῶν τῶν ὁρίων ὑμῶν. οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν πονηρὰν, οἱ ἐγγίζοντες καὶ ἐφαπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν· οἱ κοιμώμενοι ἐπὶ κλινῶν ἐλεφα-

rens non vadoſus. Num hoſtias & victimas obtuliſtis mihi in ſolitudine, domus Iſrael? dicit Dominus. Et recepiſtis tabernaculum Moloch, & ſidus Dei veſtri Remphan; figuras quas feciſtis vobis. Et tranſmigrare vos faciam ultra Damaſcum, dicit Dominus, Deus omnipotens nomen ejus. Væ eis qui in deliciis verſantur in Sion, & qui confidunt in monte Samariæ. Qui nominati ſunt in ducibus, vindemiarunt principatus gentium. Ingreſſi ſunt ſibi ipſis domus Iſrael. Tranſite omnes in Chalanen, & videte: & ite inde in Amath magnam, & deſcendite inde in Geth alienigenarum, & ad optima ex regnis hiſce omnibus, ſi plures ſunt fines eorum finibus veſtris. Qui veniunt ad diem malum, qui appropinquant & attingunt ſabbata falſa: qui dormiunt in lectis ebur-

2, 3, 4. Εἰ—Κύριος.] Biblia Οἶκος Ισραὴλ τεσσαράκοντα ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ;

6. Τύπους οὓς.] Ita etiam codex Alexandrinus, & biblia Aldina. Romana τύπους αὐτῶν οὓς.

9, 10. Οὐαὶ οἱ καταςπαταλῶντες Σιών.] Cappellus Append. ad Crit. Sac. p. 527. LXX. *habent* οὐαὶ τοῖς ἐξουθενοῦσι Σιών. *In Hebræo eſt* השאננים, *cui non reſpondet Græca vox* ἐξουθενοῦσι. *Correxerat igitur aliquis ex Hebræo in margine* καταςπαταλῶντες, *quam correctionem ſeu marginalem gloſſam ſecutus eſt Juſtinus. Porro in voce* ἐξουθενοῦσι *videtur eſſe mendum, ſed vetus & in primis adeo apographis ex autographo τῶν LXX. deſcriptis, qui videntur ſcripſiſſe* εὐθηνοῦσι ἐν Σιών, *plane ex Hebræo* שאננים, *ex quo factum eſt poſtmodum illud* ἐξουθενοῦσι, *ab imperito aliquo vel correctore vel librario.* Hæc ille. *Imperito* iſti *correctori* anſam mutandi εὐθηνοῦσιν in ἐξουθενοῦσι præbere potuerunt verba proxima, τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας, ut hæc ſententia oriretur, *Væ illis qui neglecto ſpretoque Sione,* ſancto monte Domini, *in monte Samariæ omnem ſpem collocant.* Confirmat etiam opinionem Cappelli, quod Pſ. cxxiii. 4. LXX. eandem vocem vertunt εὐθηνοῦσι. Sed tamen neſcio quare minus poſſent LXX. שאנן hic vertere ἐξουθενεῖν, quam Aquila ibi Pſ. cxxiii. ὑβρίζειν. Id verbum primo ſenſu ſignificat in otio eſſe & tranquillitate & re lauta: inde, ex conſuetudine linguæ Hebraicæ, traductum eſt ad ſignificandos inſolentes mores hominum beatorum. Fieri etiam poteſt ut pro השאננים LXX. legerint השאטים.

11, 2, 3. Οἱ ὠνομασμένοι ἐπὶ τοῖς ἀρχηγοῖς ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν.] LXX ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν, in Hebræo eſt ſic, נקבי ראשית הגוים, ſed LXX. illud נקב (propter litterarum ב & ף ſoni affinitatem) acceperunt pro נקף, quod eſt καλαμᾶν, hoc eſt, *excutere*, quomodo oleæ de arbore excutiuntur, quæ ſpecies eſt quædam vindemiæ. Aliquis autem antiquarius quum in margine notaſſet aliam interpretationem, nempe ὠνομασμένοι ἐπὶ τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν ἐθνῶν (nam נקב interdum eſt *nominare, proferre ore, proloqui*) forte ex tranſlatione Aquilæ vel Symmachi aut Theodotionis: Juſtinus utramque conjunxit, ὠνομασμένοι ἐπὶ τοῖς ἀρχηγοῖς ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν, cum tamen manifeſtum ſit eſſe gloſſema ex duabus tranſlationibus conflatum. Cappellus p. 527. V. Grab. De vitiis LXX. p. 28.

13. Εἰσῆλθον ἑαυτοῖς οἶκος Ισραήλ.] Biblia Romana καὶ εἰσῆλθον αὐτοί. οἶκος τοῦ Ισραὴλ διάβητε. Aldina ἑαυτοῖς. οἶκος &c. Hebr. ובאו להם בית ישראל

14. Διαβῆτε πάντες εἰς Χαλάνην.] Biblia διάβητε πάντες tantum. V. not. Nobil. & Cappell. App. ad Crit. Sac. p. 527. & Grab. De vitiis LXX. interpretum verſioni ante Origenis ævum illatis, p. 28, 9.

15. Πορεύθητε.] Biblia διέλθατε. Mox ℣. 20. πονηρὰν, Biblia κακήν. ℣. 22. κοιμώμενοι, Biblia καθεύδοντες.

15, 6. Αμὰθ τὴν μεγάλην.] Biblia Εμαθραββά. Hebr. חמת רבה. Theodoritus Εμὰθ τὴν μεγάλην.

2, 3. Οἱ

eburneis, & laſciviunt in ſtratis ſuis: qui edunt agnos de gregibus, & vitulos de medio armento lactentes: qui applaudunt ad voces organorum, quaſi ſtantia putaverunt, & non quaſi fugientia: qui bibunt phialis vinum, & primariis ungnentis unguntur, & non ſunt affecti ſuper contritione Joſeph. Quapropter nunc captivi erunt in primo ordine optimatum alio tranſeuntium, & tranſmutabitur domicilium maleficorum, & tolletur hinnitus equorum ex Ephraim. Ac rurſus per Hieremiam, *Congregate carnes veſtras & victimas, & comedite. Quia non de victimis & libationibus præcepi patribus veſtris, quo die apprehendi manum eorum ut educerem eos de terra Ægypti.* Et rurſum per Davidem in quadrageſimo nono pſalmo ſic infit: *Deus deorum Dominus locutus eſt, & vocavit*

Hierem. vii. 21, 2.

ἐλεφαντίνων, καὶ καταςπαταλῶντες ἐπὶ ταῖς ςρωμναῖς αὐτῶν· οἱ ἐσθίοντες ἄρνας ἐκ ποιμνίων, καὶ μοσχάρια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθηνά· οἱ ἐπικροτοῦντες πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων, ὡς ἑςῶτα ἐλογίσαντο, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα· οἱ πίνοντες ἐν φιάλαις οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι, καὶ οὐκ ἔπαθον οὐδὲν ἐπὶ τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ. διὰ τοῦτο νῦν αἰχμάλωτοι ἔσονται ἀπ᾽ ἀρχῆς δυναςῶν τῶν ἀποικιζομένων, καὶ μεταςραφήσεται οἴκημα κακούργων, καὶ ἐξαρθήσεται χρεμετισμὸς ἵππων ἐξ Ἐφραΐμ. Καὶ πάλιν διὰ Ἱερεμίου, Συναγάγετε τὰ κρέα ὑμῶν, καὶ τὰς θυσίας, καὶ φάγετε· ὅτι οὔτε περὶ θυσιῶν ἢ σπονδῶν ἐνετειλάμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν ᾗ ἡμέρᾳ ἐπελαβόμην τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Καὶ πάλιν διὰ Δαβὶδ ἐν τεσσαρακοςῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ οὕτως ἔφη, Θεὸς Θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε

2, 3. Οἱ ἐσθίοντες ἄρνας.] Biblia καὶ ἔσθοντες ἐρίφους.

4, 5. Οἱ ἐπικροτοῦντες πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων.] Editio Sixtina οἱ ἐπικρατοῦντες πρὸς τὴν φωνὴν, quod Nobilius reddidit, *prævalentes ad vocem organorum.* Sed vitioſa eſt & corrupta illa lectio: legendum enim, uti habet Juſtinus, ἐπικροτοῦντες, ut & legit S. Hieronymus, qui reddidit *concrepatis*, quæ lectio reſpondet Hebræo הפרטים *minurientes.* Cappellus, p. 530. Quam bene reſpondeat ἐπικροτοῦντες voci Hebrææ viderit Cappellus: eam tamen veram eſſe lectionem pro certo habeo. Atque ita editio Aldina, & Complutenſis, & codex Alexandrinus, & Tertullianus, & Cyrillus Alexandrinus, aliique.

5, 6. Ἑςῶτα.] Ita etiam codex Alexandrinus, & editio Aldi. Editio Romana ἑςηκότα.

7. Οἱ πίνοντες ἐν φιάλαις οἶνον.] LXX. οἱ πίνοντες τὸν διυλισμένον οἶνον, *vinum percolatum*, hoc eſt, defæcatiſſimum, puriſſimum. Juſtinus habet ἐν φιάλαις, quæ eſt propria vocis Hebraicæ במזרקי ſignificatio, videturque eſſe etiam genuina τῆς LXX. lectio. Altera autem quæ hodie habetur in Græcis codicibus, τὸν διυλισμένον, videtur eſſe ab aliquo ſubtiliore & audaci antiquario, qui exiſtimavit זרק poſſe accipi pro διυλίζειν, *percolare*, quum de vino agitur, quod ſit quædam ſignificationis affinitas inter *ſpargere* (quod proprie ſignificat vox זרק) & *percolare*, quod utrumque dicatur de liquore quum transfunditur & percolatur. Cappellus, p. 528. Mihi contra multis de cauſis non eſt dubium quin apud LXX. interpretes τὸν διυλισμένον germana lectio ſit.

10, 1, 2. Αἰχμάλωτοι ἔσονται ἀπ᾽ ἀρχῆς δυναςῶν τῶν ἀποικιζομένων.] LXX. ſic habent αἰχμάλωτοι ἔσονται ἀπ᾽ ἀρχῆς δυναςῶν. In Hebræo eſt בראש גלים, ſed LXX. legerunt גדלים, ideo reddiderunt δυναςῶν. Antiquarius ſecutus hodiernam lectionem ſcripſerat in margine ἀποικιζομένων. Cappellus, p. 528.

12, 3, 4. Μεταςραφήσεται οἴκημα κακούργων, καὶ ἐξαρθήσεται χρεμετισμὸς ἵππων ἐξ Ἐφραΐμ.] Conjunguntur iterum duæ verſiones, quarum poſterior eſt LXX. interpretum, altera cujus ſit neſcio. Vide Cappell. p. 528.

15—20. Συναγάγετε τὰ κρέα——Αἰγύπτου.] Hierem. vii. 21, 2. Τὰ ὁλοκαυτώματα ὑμῶν συναγάγετε μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν, καὶ φάγετε κρέα. ὅτι οὐκ ἐλάλησα πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν, καὶ οὐκ ἐνετειλάμην αὐτοῖς, ἐν ἡμέρᾳ ᾗ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, περὶ ὁλοκαυτωμάτων καὶ θυσίας.

22. Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε.] Pſalmus hic totus hoc loco a Juſtino profertur, nec tamen litera una vel articulo differunt omnia ab iis quæ ſunt in noſtris exemplaribus. Quod quidem mihi mirum videtur, cum nulla tam brevis adhuc comprehenſio ex aliis libris prolata ſit, in qua non multæ magnæque viſæ ſunt diſſimilitudines. In cauſa hoc eſſe puto, quod pſalmorum liber

λεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν. ἐκ Σιὼν ἡ εὐπρέπεια τῆς ὡραιότητος αὐτοῦ. ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει· ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταιγὶς σφόδρα. προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ τὴν γῆν, τοῦ διακρῖναι τὸν λαὸν αὐτοῦ. συναγάγετε αὐτῷ τοὺς ὁσίους αὐτοῦ, τοὺς διατιθεμένους
240 τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐπὶ θυσίαις. καὶ ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς κριτής ἐστιν. ἄκουσον, λαός μου, καὶ λαλήσω σοι· Ἰσραὴλ, καὶ διαμαρτύρομαί σοι· ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου εἰμὶ ἐγώ. οὐκ ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέγξω σε· τὰ δὲ ὁλοκαυτώματά σου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διαπαντός. οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους· ὅτι ἐμά ἐστι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, κτήνη ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ βόες. ἔγνωκα πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡραιότης ἀγροῦ μετ' ἐμοῦ ἐστίν. ἐὰν πεινάσω, οὐ μή σοι εἴπω· ἐμὴ γάρ ἐστιν ἡ οἰκουμένη, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. μὴ φάγωμαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίωμαι; θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου, καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξά-

vit terram ab ortu ſolis uſque ad occaſum. Ex Sion decentia pulchritudinis ejus. Deus manifeſto veniet; Deus noſter, & non ſilebit. Ignis in conſpectu ejus ardebit, & circum eum procella ingens. Evocabit cœlum ſurſum, & terram, ut judicet populum ſuum. Congregate ei ſanctos ipſius, qui feriunt pactum ejus ſuper ſacrificiis. Et annunciabunt cœli juſtitiam ejus. Quoniam Deus judex eſt. Audi, populo mi, & loquar tibi; Iſrael, & teſtificabor tibi: Deus, Deus tuus ſum ego. Non de ſacrificiis tuis arguam te. Holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos: quoniam meæ ſunt omnes feræ agri, jumenta in montibus, & boves. Novi omnes volucres cœli, & pulchritudo agri mecum eſt. Si eſurievo, non dicam tibi: meus enim eſt orbis terræ, & plenitudo ejus. Num carnes taurorum comedam, aut ſanguinem hircorum bibam? Sacrifica Deo ſacrificium laudis, & redde altiſſimo vota tua: & invoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorifi-

liber vulgo non ſolum legi, ſed etiam ediſci ſolet. Itaque facilius errores corrigi potuerunt, ſi qui erant. PERIONIUS. Quam hic convenientiam animadvertit Perionius, eandem videre eſt ubicunque aliquid ex Pſalmis citatur: quod potius memoriæ Juſtini quam librariorum aſcripſerim. Pſalmi enim ſemper magna pars erant Chriſtianorum ſacrorum, ot minime mirum ſit ſi qui reliquas ſcripturas pene omnes memoriter recitare poterant, id quod de multis patrum perſuaſiſſimum habeo, pſalterium ad verbum memoriæ infixum haberent. Memoriter ergo citant omnia hic & alii patres? Id vero ego non dico, neque eredo: plura tamen multo quam multi viri doctiſſimi putaot; quos ſane oportuit animo eſſe altiori liberiorique quam ut ex ſe ſuiqoe ſeculi coofuetudinibus de antiquis judicarent.

5. Ενώπιον.] Ita etiam biblia Complutenſia & Aldina: Romana ἐναντίον.

7, 8. Τοῦ διακρῖναι.] Biblia Romana διακρῖναι tantum. Sed veriorem puto lectionem Juſtini, quæ etiam codicis Alexandrini eſt, & bibliorum Complutenſium.

21. Αγροῦ.] Biblia Romana δρυμοῦ. Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinos ἀγροῦ.

26, 7. Φάγωμαι—πίωμαι.] Biblia Romana φάγομαι—πίομαι. Complutenſia ut Juſtinus.

glorificabis me. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtificationes meas, & aſſumis fœdus meum per os tuum? Tu vero odiſti diſciplinam, & abjeciſti ſermones meos retrorſum. Si videbas furem, currebas cum eo: & cum adultero portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit malitia, & lingua tua concinnavit dolos. Sedens adverſus fratrem tuum loquebaris, & adverſus filium matris tuæ ponebas offendiculum. Hoc feciſti, & tacui. Suſpicabaris me iniquitate tui fore ſimilem. arguam te, & exhibebo in faciem tuam peccata tua. Intelligite tandem hæc, qui obliti eſtis Dei; ne quando rapiat, & non ſit qui eripiat. Sacrificium laudis glorificabit me, atque illic iter ubi oſtendam ipſi ſalutare meum. Itaque ſacrificia a vobis non recipit, neque primitus tanquam penuria laborans hæc præcepit vobis, ſed propter delicta veſtra. Nam & templum quod vocatur Hieroſolymitanum, non veluti indigus, domum vel aulam ſuam faſſus eſt: verum ut ibi quoque in illum intenti, ſimulacra ne coleretis. Et quod hoc
Eſai. lxvi. 1. ſic habeat, Eſaias inquit: *Qualem domum ædificabitis mihi? dicit Dominus. Cœlum mihi ſedes eſt, & terra ſubſellium pedum meorum.* Quod ſi iſta ad hunc modum non fuerimus profeſſi, eveniet nobis ut in abſurdas incidamus cogitationes, quod non idem

δοξάσεις με. τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου· σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν, καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω; εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρεχες αὐτῷ· καὶ μετὰ μοιχοῦ τὴν μερίδα σου ἐτίθεις. τὸ στόμα σου ἐπλεόνασε κακίαν, καὶ ἡ γλῶσσά σου περιέπλεκε δολιότητας. καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρός σου ἐτίθεις σκάνδαλον. ταῦτα ἐποίησας καὶ ἐσίγησα· ὑπέλαβες ἀνομίαν ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος. ἐλέγξω σε, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σου. σύνετε δὴ ταῦτα, οἱ ἐπιλανθανόμενοι τοῦ Θεοῦ, μή ποτε ἁρπάσῃ, καὶ οὐ μὴ ᾖ ὁ ῥυόμενος. θυσία αἰνέσεως δοξάσει με, καὶ ἐκεῖ ὁδὸς ᾗ δείξω αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου. Οὔτε οὖν θυσίας παρ' ὑμῶν λαμβάνει, οὔτε ὡς ἐνδεὴς τὴν ἀρχὴν ἐνετείλατο ποιεῖν, ἀλλὰ διὰ ἁμαρτίας ὑμῶν. καὶ γὰρ τὸν ναὸν τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐπικληθέντα, οὐχ ὡς ἐνδεὴς ὤν, ὡμολόγησεν οἶκον αὐτοῦ ἢ αὐλήν, ἀλλ' ὅπως καὶ κατὰ τοῦτο προσέχοντες αὐτῷ μὴ εἰδωλολατρῆτε. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν Ἡσαΐας λέγει, Ποῖον οἶκον ᾠκοδομήσατέ μοι; λέγει Κύριος· ὁ οὐρανός μοι θρόνος, καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. Ἐὰν δὲ ταῦτα οὕτως μὴ ὁμολογήσωμεν, (συμβήσεται) ἡμῖν εἰς ἄτοπα ἐμπίπτειν νοήματα, ὡς τοῦ

αὐτοῦ

2. Ἐκδιηγῇ.] Biblia Romana διηγῇ, ſed Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinus ἐκδιηγῇ.
8. Μοιχοῦ.] Ita etiam biblia Aldina & Complutenſia: Romana μοιχῶν.
10. Δολιότητας] Biblia Romana δολιότητα, Aldina & Complutenſia ut Juſtinus.
15, 6, 7. Παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σου.] Ita etiam Biblia Aldina & Complutenſia: Romana non habent τὰς ἁμαρτίας σου.
19. Καὶ οὐ μὴ ᾖ.] Biblia Romana καὶ μὴ ᾖ, Aldina & Complutenſia ut Juſtinus.
20. Αἰνέσεως.] Ita etiam Biblia Aldina & Complutenſia, Romana αἰνέσεων.
21. Μου.] Biblia Romana Θεοῦ, Complutenſia & Aldina μου.
30, 1. Ὠικοδομήσατε.] LXX. & Juſtinus Apol. I. p. 58. οἰκοδομήσετε.

6. Αὐτῶν.]

αὐτοῦ Θεοῦ μὴ ὄντος τοῦ κατὰ τὸν Ἐνὼχ καὶ τῶν ἄλλους πάντας, οἳ μήτε περιτομὴν τὴν κατὰ σάρκα ἔχοντες, μήτε σάββατα ἐφύλαξαν, μήτε τὰ ἄλλα, Μωσέως ἐντειλαμένου ταῦτα ποιεῖν· ἢ τὰ αὐτὰ αὐτῷ δίκαια μὴ ἀεὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων βεβουλῆ-
241 σθαι πράσσειν· ἅπερ γελοῖα καὶ ἀνόητα ὁμολογεῖν φαίνεται. δι' αἰτίαν δὲ τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων, τὸν αὐτὸν ὄντα ἀεὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐντετάλθαι ὁμολογεῖν, καὶ φιλάνθρωπον, καὶ προγνώστην, καὶ ἀνενδεῆ, καὶ δίκαιον, καὶ ἀγαθὸν, ἀποφαίνειν ἐστίν. ἐπεὶ εἰ μὴ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἀποκρίνασθέ μοι, ὦ ἄνδρες, περὶ τῶν ζητουμένων τούτων ὅτι φρονεῖτε. καὶ μηδὲν μηδενὸς ἀποκρινομένου, Διὰ ταῦτά τοι, ὦ Τρύφων, καὶ τοῖς βουλομένοις προσηλύτοις γενέσθαι, κηρύξω ἐγὼ θεῖον λόγον, ὃν παρ' ἐκείνου ἤκουσα τοῦ ἀνδρός. ὁρᾶτε ὅτι τὰ στοιχεῖα οὐκ ἀργεῖ, οὐδὲ σαββατίζει· μείνατε ὡς γεγένησθε. εἰ γὰρ πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ οὐκ ἦν χρεία περιτομῆς, οὐδὲ πρὸ Μωϋσέως σαββατισμοῦ καὶ ἑορτῶν καὶ προσφορῶν· οὐδὲ νῦν, μετὰ τὸν κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ δίχα ἁμαρτίας τοῦ ἀπὸ γένους τοῦ Ἀβραὰμ παρθένου γεννηθέντα υἱὸν Θεοῦ Ἰησοῦν Χριστὸν, ὁμοίως ἐστὶ χρεία. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Ἀβραὰμ ἐν ἀκρο-

idem Deus temporibus Enoch, & aliorum omnium fuerit, qui neque circumciſionem, quam in carne non habebant, neque ſabbatum ſervaverunt, neque alia inſuper, quæ Moſes fieri mandavit; aut quod non eadem eorundem juſta ſemper genus omne hominum exſequi voluerit. Quæ ſane ridicula & ſtulta ad profitendum eſſe apparent. Per cauſam vero & culpam hominum peccatorum, Deum, qui idem ſemper eſt, iſta & his ſimilia ſanxiſſe ſi profiteamur, eum & hominum amantem, & futurorum præſcium, & locupletem, & juſtum, & bonum eſſe decreverimus. Quod ſi hæc non ita habent, reſpondete mihi, o viri, de hiſce quæ in quæſtionem venerunt, quid vos ſentiatis. Et cum nemo quidquam diceret: Itaque, inquam, o Trypho, tibi, & eis qui proſelyti Chriſti eſſe volunt, doctrinam ego divinam promulgabo, quam de viro illo audivi. Videtis elementa & primordia rerum non ceſſare, neque ſabbata agere. Manete ſicut generati eſtis. Si namque ante Abraam non fuit uſus circumciſionis, neque ante Moſen celebrationis ſabbati & feriarum, & oblationum; neque nunc quidem, poſt filium Dei Jeſum Chriſtum, de conſilio & voluntate Dei, abſque peccato, ex virgine generis Abraæ natum, conſimiliter eis eſt opus. Nam & ipſe Abraam in præputio

2. Πάντας.] Non dubito fore pleroſque qui legendum putent παλαιμάχας vel πατέρας. Nos nihil mutamus.

6. Αὐτῷ.] Aptius (puto) legerimus αὐτόν. SYLBURGIUS. Poterat aliquanto aſſeverantius loqui de re tam certa tamque manifeſta: ſed non debet eſſe fraudi viro docto, critico præſertim, nimia modeſtia. Attamen non erat de rebus certiſſimis incertiſſimiſque eodem modo loquendum.

19. Διὰ ταῦτά τοι.] Leg. διὰ ταῦτά σοι. R. STEPHANUS.

19. Ὦ Τρύφων] F. leg. ὦ Τρύφων, ἔφην.

23. Τὰ στοιχεῖα οὐκ ἀργεῖ.] V. not. ad Apol. II. p. 112. ℣. 15, 6, 7.

24. Ὡς γεγένησθε.] Perionius, *ut facti eſtis*. Langus, *ſicut generati eſtis* (ὡς γεγένησθε).

29. Δίχα ἁμαρτίας.] F. διὰ Μαρίας. quod tamen multis nominibus non ſatisfacit.

6, 7. Ἡμᾶς

putio adhuc cum eſſet, propter fidem, Gen. xv. 6. qua Deo credidit, juſtificatus eſt, & benedictione auctus, prout ſcriptura indicat. Circumciſionem autem in ſignum, non ad juſtitiam, accepit, quemadmodum & ſcripturæ & res ipſæ nos fateri cogunt. Quocirca jure Gen. xvii. 14. dictum eſt de populo illo, exterminatum iri animam eam ex genere ſuo, quæ non circumcidetur octavo die. Et quod genus muliebre circumciſionis carnalis capax non eſt, ſatis id oſtendit in ſignum datam circumciſionem iſtam, & non ut juſtitiæ opus. Juſta namque & cum virtute conjuncta omnia ex æquo & fœminas ſervare poſſe, effecit Deus. Verum figuram quidem carnis aliam cernimus creatam eſſe maris atque fœminæ. Ea vero de cauſa neutrum eorum neque juſtum neque injuſtum eſſe ſcimus, ſed aut propter veram religionem & juſtitiam (juſtum, aut per idololatriam & injuſtitiam injuſtum.) Atque illud etiam, o viri, dixi ego, oſtendere poſſem diem octavum circumciſionis arcanum quoddam, præ ſeptimo, ſacramentum habuiſſe, quod per hæc a Deo promulgatum ſit: verum ne in præſentia in alium divertere ſermonem videar, intelligite quod clamo, ſanguinem circumciſionis illius abrogatum eſſe, & ſanguini nos ſalutari credi-

βυστίᾳ ὢν, διὰ τὴν πίστιν ἣν ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, ἐδικαιώθη, καὶ εὐλογήθη, ὡς ἡ γραφὴ σημαίνει· τὴν δὲ περιτομὴν, εἰς σημεῖον, ἀλλ᾽ οὐκ εἰς δικαιοσύνην, ἔλαβεν, ὡς καὶ αἱ γραφαὶ καὶ τὰ πράγματα ἀναγκάζει ἡμᾶς ὁμολογεῖν. ὥστε δικαίως εἴρηται περὶ ἐκείνου τοῦ λαοῦ, ὅτι ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ γένους αὐτῆς, ἣ οὐ περιτμηθήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ. Καὶ τὸ μὴ δύνασθαι δὲ τὸ θῆλυ γένος τὴν σαρκικὴν περιτομὴν λαμβάνειν, δείκνυσιν ὅτι εἰς σημεῖον ἡ περιτομὴ αὕτη δέδοται, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἔργον δικαιοσύνης. τὰ γὰρ δίκαια καὶ ἐνάρετα ἅπαντα ὁμοίως καὶ τὰς θηλείας δύνασθαι φυλάσσειν ὁ Θεὸς ἐποίησεν· ἀλλὰ σχῆμα μὲν τὸ τῆς σαρκὸς ἕτερον καὶ ἕτερον ὁρῶμεν γεγενημένον ἄρρενος καὶ θηλείας, διὰ δὲ τοῦτο οὐδὲ δίκαιον οὐδὲ ἄδικον οὐδέτερον αὐτῶν ἐπιστάμεθα, ἀλλὰ δι᾽ εὐσέβειαν καὶ δικαιοσύνην, ὥσπερ ἄνωθεν ἐκηρύσσετο, πετρίναις μαχαίραις. καὶ τοῦτο μὲν οὖν δυνατὸν ἦν ἡμῖν ἐπιδεῖξαι, ὦ ἄνδρες, ἔλεγον, ὅτι ἡ ἡμέρα ἡ ὀγδόη μυστήριόν τι εἶχε κηρυσσόμενον διὰ τούτων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον τῆς ἑβδόμης. ἀλλ᾽ ἵνα τὰ νῦν μὴ ἐπ᾽ ἄλλους ἐκτρέπεσθαι λόγους δοκῶ, συνίετε, βοῶ, ὅτι τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς ἐκείνης κατήργηται, καὶ αἵματι σωτηρίῳ πεπιστεύ-

6, 7. Ημᾶς.] Legi poteſt etiam ὑμᾶς, *vos*, ſecunda perſona. SYLBURGIUS.

13, 4, 5. Εἰς σημεῖον ἡ περιτομὴ αὕτη δέδοται, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἔργον δικαιοσύνης.] Quotuſquiſque criticus eſt qui non ſacramento contenderet Juſtinum ſcripſiſſe οὐκ εἰς ἔργον, præſertim cum paulo ante dixerit τὴν δὲ περιτομὴν εἰς σημεῖον, ἀλλ᾽ οὐκ εἰς δικαιοσύνην, ἔλαβεν? Nihil tamen mutandum.

17. Δύνασθαι.] F. δυνατάς.

22, 3, 4. Ἀλλὰ δι᾽ εὐσέβειαν καὶ δικαιοσύνην &c.] Poſt commation iſtud, καὶ δικαιοσύνην, ſuperior editio habet hæc duo commata, ὥσπερ ἄνωθεν ἐκηρύσσετο, πετρίναις μαχαίραις. quæ cum e p. 242. ψ. 3. perperam huc intruſa eſſent, nos ea ſuſtulimus. Interpres eorum loco hæc repoſuit, ut quidem indicat verſio, δι᾽ εὐσέβειαν καὶ δικαιοσύνην δίκαιον, ἢ δι᾽ εἰδωλολατρείαν καὶ ἀδικίαν ἄδικον. Sed poteſt etiam ſine hac additione recte conſtare ſententia. SYLBURGIUS.

26 & ſeqq. Ὅτι ἡ ἡμέρα ἡ ὀγδόη μυστήριον &c.] V. p. 260.

31, 2. Τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς ἐκείνης κατήργηται.] Barnabas c. IX. Ἡ γὰρ περιτομὴ ἐφ᾽ ᾗ πεποίθασι κατήργηται.

2. ΑΛΛ᾽

πεπιστεύκαμεν· ἄλλη διαθήκη τὰ νῦν, 242 καὶ ἄλλος ἐξῆλθεν ἐκ Σιὼν νόμος. Ἰησοῦς Χριστὸς πάντας τοὺς βουλομένους περιτέμνει, ὥσπερ ἄνωθεν ἐκηρύσσετο, πετρίναις μαχαίραις, ἵνα γένηται ἔθνος δίκαιον, λαὸς φυλάσσων πίστιν, ἀντιλαμβανόμενος ἀληθείας, καὶ φυλάσσων εἰρήνην. Δεῦτε σὺν ἐμοὶ πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, οἱ θέλοντες τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλὴμ ἰδεῖν. Δεῦτε πορευθῶμεν τῷ φωτὶ Κυρίου· ἀνῆκε γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ, τὸν οἶκον Ἰακώβ. Δεῦτε πάντα τὰ ἔθνη, συναχθῶμεν εἰς Ἱερουσαλὴμ τὴν μηκέτι πολεμουμένην διὰ τὰς ἀνομίας τῶν λαῶν. Ἐμφανὴς γὰρ ἐγενήθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι· (βοᾷ διὰ Ἡσαΐου) εἶπα, ἰδού εἰμι, ἔθνεσιν οἳ οὐκ ἐπεκαλέσαντό μου τὸ ὄνομα. Ἐξεπέτασα τὰς χεῖρας μου ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα, τοῖς πορευομένοις ὁδῷ οὐ καλῇ, ἀλλὰ ὀπίσω τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Λαὸς ὁ παροξύνων με ἐναντίον μου. Σὺν ὑμῖν καὶ κληρονομῆσαι βουλήσονται κἂν ὀλίγον τόπον οὗτοι οἱ δικαιοῦντες ἑαυτούς, καὶ λέγοντες εἶναι τέκνα Ἀβραάμ, ὡς διὰ τοῦ Ἡσαΐου βοᾷ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὡς ἀπὸ προσώπου

credidiſſe. aliud nunc eſſe fœdus & teſtamentum, & aliam exiviſſe ex Sion legem, Jeſum Chriſtum: qui volentes omnes circumcidit, ſicuti priſcis temporibus renunciatum eſt, ſaxeis cultris, ut ſit ei *gens juſta, populus ſervans fidem, apprehendens veritatem, & cuſtodiens pacem.* Joſ. v. Adeſte una mecum omnes qui timetis Deum, qui videre vultis bona Hieruſalem. Venite, ambulemus in lumine Domini; dimiſit enim populum ſuum, domum Jacob. Venite omnes gentes; conveniamus in Hieruſalem, quæ non amplius expugnatur propter peccata populorum. *Manifeſtatus* enim *ſum his qui me non quærebant, inventus eis qui me non interrogabant,* Eſai. lxv. 1, 2, 3. clamat Dominus per Eſaiam, *dixi, Ecce adſum, gentibus quæ non invocaverunt nomen meum. Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, & contradicentem, in via non bona incedentem, peccata ſua ſequentem. Populus eſt qui incitat me ante faciem meam.* Nobiſcum autem vel pauxillum loci poſſidere optabunt hi qui juſtificant ſeipſos, & dicunt ſe eſſe filios Abraæ, prout per Eſaiam vociferatur Spiritus Sanctus, ex perſona eorum

2. Ἄλλος ἐξῆλθεν ἐκ Σιὼν νόμος.] Eſ. ii. 3. & Mich. iv. 2. Ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος.

2, 3, 4. Ἄλλος ἐξῆλθεν ἐκ Σιὼν νόμος. Ἰησοῦς Χριστὸς πάντας τοὺς βουλομένους περιτέμνει.] Quid ſi legerimus, ἄλλος ἐξῆλθεν ἐκ Σιὼν νόμος, Ἰησοῦς Χριστός, ὃς &c. ex mente Langi? P. 228. αἰώνιός τε ἡμῖν νόμος καὶ τελευταῖος ὁ Χριστὸς ἐδόθη. P. 261. —— Χριστόν, ὅστις καὶ αἰώνιος νόμος καὶ καινὴ διαθήκη τῷ παντὶ κόσμῳ ἐκηρύσσετο προελευσόμενος. Similiter alibi. Sed lectio recepta neſcio quid habet concitatius & vehementius, & proinde huic loco aptior eſſe videatur.

5 & ſeqq. Ἵνα γένηται ἔθνος δίκαιον &c.] Eſai. xxvi. 2, 3. Ἀνοίξατε πύλας, εἰσελθέτω λαὸς φυλάσσων δικαιοσύνην, καὶ φυλάσσων ἀλήθειαν, ἀντιλαμβανόμενος ἀληθείας, καὶ φυλάσσων εἰρήνην.

9, 10. Οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, οἱ θέλοντες τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλὴμ ἰδεῖν.] Pſ. cxxvii 4, 5. Ἰδοὺ οὕτως εὐλογηθήσεται ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον. Εὐλογήσαι σε Κύριος ἐκ Σιών, καὶ ἴδοις τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλὴμ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου.

11 & ſeqq. Δεῦτε πορευθῶμεν τῷ φωτὶ Κυρίου, &c.] Eſai. ii. 3, 5, 6. Καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλὰ καὶ ἐροῦσι, Δεῦτε καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ· ἐκ γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ——καὶ νῦν ὁ οἶκος Ἰακώβ, δεῦτε πορευθῶμεν τῷ φωτὶ Κυρίου· ἀνῆκε γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραήλ.

13—16. Δεῦτε—τῶν λαῶν.] V. Hierem. iii. 17. & xv. & xxxiv.

25. Σὺν ὑμῖν.] Interpres legit σὺν ἡμῖν, prima perſona. SYLBURG.

Ib. Καὶ.] F. δέ.

 1. Λέγων.]

Eſai. lxiii. 15.—lxiv. 12.

corum hæc dicens: *Adverte de cœlo, & proſpice de habitaculo ſanctuarii tui & gloriæ. Ubi eſt æmulatio & fortitudo tua? ubi multitudo miſericordiæ tuæ? Quoniam ſuſtinuiſti nos, Domine. Tu enim es Pater noſter: quia Abraam non novit nos, & Iſrael ignoravit nos. At tu, Domine, pater noſter, libera nos; ab initio nomen tuum ſuper nos eſt. Quare errare feciſti nos de via tua? induraſti cor noſtrum, ut ne timeamus te. Convertere propter ſervos tuos, propter tribus hæreditatis tuæ, ut paululum hæreditate acquiramus de monte ſancto tuo. Facti ſumus ut ab initio, cum non imperares nobis, neque invocaretur nomen tuum ſuper nos. Cum aperueris cœlum, tremor corripiet a te montes, & diffluent ſicut ab igne cera diffluit: & exuret ignis adverſarios, & manifeſtum erit nomen tuum inter inimicos: a facie tua gentes conturbabuntur. Cum feceris glorioſa, tremor a te corripiet montes. A ſeculo non audivimus, neque oculi noſtri viderunt Deum præter te: & opera tua quæ facies pœnitentiam agentibus miſericordia: & obviam veniet operantibus juſtitiam: & viarum tuarum recordabuntur. Ecce tu ira exarſiſti, & nos peccavimus: propterea in errorem ſeducti ſumus, & impuri facti ſumus omnes,* &

προσώπου αὐτῶν λέγων τάδε, Ἐπίστρεψον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἴδε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου σου καὶ δόξης. ποῦ δή ἐστιν ὁ ζῆλός σου, καὶ ἡ ἰσχύς; ποῦ ἐστι τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους σου, ὅτι ἠνέσχου ἡμῶν, Κύριε; σὺ γὰρ ἡμῶν εἶ πατὴρ, ὅτι Ἀβραὰμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἀπέγνω ἡμᾶς. ἀλλὰ σὺ Κύριε πατὴρ ἡμῶν, ῥῦσαι ἡμᾶς· ἀπ' ἀρχῆς τὸ ὄνομά σου ἐφ' ἡμᾶς ἐστι. τί ἐπλάνησας ἡμᾶς, Κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου· ἐσκλήρυνας ἡμῶν τὴν καρδίαν τοῦ μὴ φοβεῖσθαί σε; ἐπίστρεψον διὰ τοὺς δούλους σου, διὰ τὰς φυλὰς τῆς κληρονομίας σου, ἵνα μικρὸν κληρονομήσωμεν τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου σου. ἐγενόμεθα ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ὅτε οὐκ ἦρξας ἡμῶν, οὐδὲ ἐπεκλήθη τὸ ὄνομά σου ἐφ' ἡμᾶς. ἐὰν ἀνοίξῃς τὸν οὐρανὸν, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη, καὶ τακήσονται, ὡς ἀπὸ πυρὸς κηρὸς τήκεται, καὶ κατακαύσει πῦρ τοὺς ὑπεναντίους, καὶ φανερὸν ἔσται τὸ ὄνομά σου ἐν τοῖς ὑπεναντίοις, ἀπὸ προσώπου σου ἔθνη ταραχθήσονται. ὅταν ποιῇς τὰ ἔνδοξα, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη. ἀπὸ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσαμεν, οὐδὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν εἶδον Θεὸν πλὴν σοῦ· καὶ τὰ ἔργα σου ἃ ποιήσεις τοῖς μετανοοῦσιν ἔλεον. συναντήσεται τοῖς ποιοῦσι τὸ δίκαιον, καὶ τῶν ὁδῶν σου μνησθήσονται. ἰδοὺ σὺ ὠργίσθης, καὶ ἡμεῖς ἡμάρτομεν· διὰ τοῦτο ἐπλανήθημεν, 243 καὶ ἐγενόμεθα ἀκάθαρτοι πάντες,

καὶ

1. Λέγων.] Neutro etiam genere legi poteſt λέγον, relatum ad τὸ πνεῦμα. Sylburg.

3. Δόξης.] Edd. LXX. interpretum δόξης σου. Codex Alexandrinus ut Juſtinus.

3, 4. Ποῦ δή ἐστιν.] LXX. ποῦ ἐστιν.

4. Ἰσχύς] LXX. ἰσχύς σου.

5. Τοῦ ἐλέους σου.] Biblia τοῦ ἐλέους σου καὶ οἰκτιρμῶν σου.

8. Οὐκ ἀπέγνω.] Legendum οὐκ ἐπέγνω, cum LXX.

12. Ἡμῶν τὴν καρδίαν.] Edd. LXX. interpretum τὰς καρδίας ἡμῶν. Codex Alexandrinus ἡμῶν τὰς καρδίας.

18. Ἐπεκλήθη.] Ita etiam codex Alexandrinus, & editio Complutenſis. Editio Romana ἐκλήθη.

20, 1. Ὡς ἀπὸ πυρὸς κηρὸς τήκεται.] Biblia Romana ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς τήκεται, Complutenſia non habent προσώπου, ut neque Curterii Eſaias.

29. Μετανοοῦσιν.] Addo Eſaiæ lxiv. 4. μετανοοῦσιν pro ὑπομένουσιν perperam legi apud Juſtinum. Grabe De vitiis LXX. p. 39, 40.

33 & ſeq. Ἐγενόμεθα ἀκάθαρτοι πάντες, καὶ ὡς ῥάκος.] Biblia ἐγενήθημεν ὡς ἀκάθαρτοι πάντες ἡμεῖς, ὡς ῥάκος.

5, 6. Καὶ

καὶ ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν. καὶ ἐξεῤῥύημεν ὡς φύλλα διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, οὕτως ἄνεμος οἴσει ἡμᾶς. καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἐπικαλούμενος τὸ ὄνομά σου, καὶ οὐ μνησθεὶς ἀντιλαβέσθαι σου· ὅτι ἀπέστρεψας τὸ πρόσωπόν σου ἀφ' ἡμῶν, καὶ παρέδωκας ἡμᾶς διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. καὶ νῦν ἐπίστρεψον, Κύριε, ὅτι λαός σου πάντες ἡμεῖς. ἡ πόλις τοῦ ἁγίου σου ἐγενήθη ἔρημος, Σιὼν ὡς ἔρημος ἐγενήθη, Ἱερουσαλὴμ εἰς κατάραν. ὁ οἶκος, τὸ ἅγιον ἡμῶν, καὶ ἡ δόξα ἣν εὐλόγησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐγενήθη πυρίκαυστος, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἔνδοξα συνέπεσε. καὶ ἐπὶ τούτοις ἀνέσχου, Κύριε, καὶ ἐσιώπησας, καὶ ἐταπείνωσας ἡμᾶς σφόδρα. Καὶ ὁ Τρύφων, Τί οὖν ἐστιν ὃ λέγεις, ὅτι οὐδεὶς ἡμῶν κληρονομήσει ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ τοῦ Θεοῦ οὐδέν; Κἀγὼ, Οὐ τοῦτό φημι, ἀλλ' οἱ τὸν Χριστὸν διώξαντες καὶ διώκοντες, καὶ μὴ μετανοοῦντες, οὐ κληρονομήσουσιν ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ οὐδέν· τὰ δὲ ἔθνη τὰ πιστεύσαντα εἰς αὐτὸν, καὶ μετανοήσαντα ἐφ' οἷς ἥμαρτον, αὐτοὶ κληρονομήσουσι μετὰ τῶν πατριαρχῶν, καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῶν δικαίων ὅσοι ἀπὸ Ἰακὼβ γεγένηνται· εἰ καὶ μὴ σαββατίζουσι, μηδὲ περιτέμνονται, μηδὲ τὰς ἑορτὰς φυλάσσουσι, πάντως κληρονομήσουσι τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ κληρονομίαν. λέγει γὰρ ὁ Θεὸς διὰ Ἡσαΐου οὕτως, Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρατήσω τῆς χειρός σου,

& veluti pannus menſtruatæ cuncta juſtitia noſtra. Et defluximus tanquam folia propter iniquitates noſtras. ita ventus differet nos. & non eſt qui invocet nomen tuum, non qui meminerit ut prehendat te; quoniam avertiſti vultum tuum a nobis, & tradidiſti nos propter peccata noſtra. Etiam nunc convertere, Domine; quia populus tuus omnes nos. Civitas ſanctuarii tui facta eſt deſerta, Sion facta eſt tanquam ſolitudo, Hieruſalem in execrationem. Domus, ſanctuarium noſtrum, & gloria, cui benedicentes patres noſtri eam laudaverunt, igni vaſtata eſt, & omnia glorioſa noſtra conciderunt. Atque in his ſuſtinuiſti, Domine, & tacuiſti, & humiliaſti nos vehementer. Ac Trypho: Quid eſt quod ais? neminem noſtrum poſſeſſurum eſſe quicquam in monte ſancto Dei? Et ego: Non hoc dico. verum qui Chriſtum perſecuti ſunt, & perſequuntur, atque pœnitentiam non agunt, nihil poſſidebunt in monte ſancto. Gentes autem quæ in illum credunt, & pœnitentia delictorum ducuntur, ipſæ poſſidebunt, cum patriarchis, & prophetis, & juſtis quicunque a Jacob prognati ſunt. Hæ etiamſi ſabbata non ſervent, neque circumciduntur, neque dies feſtos celebrent, omnino ſanctam Dei hæreditatem adibunt. Deus enim per Eſaiam ita loquitur: *Ego Dominus Deus vocavi te in juſtitia, & apprehendam manum tuam,* Eſai. xlii. 6, 7.

5, 6. Καὶ οὐ μνησθείς.] Vulg. B. Eſaiæ lxiv. 7. Καὶ ὁ μνησθεὶς, articulo pro negatione poſito, aptius. SYLBURG.

9, 10. Καὶ νῦν ἐπίστρεψον, Κύριε, ὅτι λαός σου πάντες ἡμεῖς.] Biblia ΚΑΙ ΝΥΝ Κύριε πατὴρ ἡμῶν σὺ, ἡμεῖς δὲ πηλὸς, ἔργα τῶν χειρῶν σου πάντες. μὴ ὀργίζου ἡμῖν σφόδρα, καὶ μὴ ἐν καιρῷ μνησθῇς ἁμαρτιῶν ἡμῶν· ΚΑΙ ΝΥΝ ἐπίβλεψον, ὅτι λαός σου πάντες ἡμεῖς.

15, 6. Πάντα τὰ ἔθνη ἔνδοξα.] LXX. πάντα τὰ ἔνδοξα ἡμῶν. Juſtinus Apol. I. p. 70. Πάντα τὰ ἔνδοξα αὐτῆς.

1. Ἰσχύειν.]

Eſai. lxii. 10—lxiii. 6.

tuam, & fortem reddam te. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, educeres e vinculis compeditos, & e domo carceris ſedentes in tenebris. Et iterum, *Elevate ſignum ad gentes. Ecce enim Dominus auditum fecit uſque ad extremum terræ. dicite filiabus Sion, Ecce tibi ſalvator advenit, ferens mercedem ſuam, & opus a facie ejus. Et vocabit ipſum populum ſanctum, redemptum a Domino. Tu autem vocaberis quæſita civitas, & non derelicta. Quis eſt iſte adveniens ex Edom, tinctura veſtium ejus ex Boſor? Iſte formoſus in ſtola, aſcendens violenter cum fortitudine? Ego diſſero juſtitiam, & judicium ſalutaris. Quare rubra ſunt veſtimenta tua, & indumenta tua veluti a torculari calcato uvæ calcatæ pleno? Torcular*

σου, καὶ ἰσχύσω σε, καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν πεπεδημένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει. Καὶ πάλιν, Ἐξάρατε συσσεισμὸν εἰς τὰ ἔθνη· ἰδοὺ γὰρ Κύριος ἐποίησεν ἀκουστὸν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. εἴπατε ταῖς θυγατράσι Σιών, ἰδού σοι ὁ σωτὴρ παραγέγονεν, ἀπέχων τὸν ἑαυτοῦ μισθὸν, καὶ τὸ ἔργον ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. καὶ καλέσει αὐτὸν λαὸν ἅγιον, λελυτρωμένον ὑπὸ Κυρίου. σὺ δὲ κληθήσῃ ἐπιζητουμένη πόλις, καὶ οὐ καταλελειμμένη. τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ἐξ Ἐδώμ, ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ; οὗτος ὡραῖος ἐν στολῇ, ἀναβαίνων βίᾳ μετ' ἰσχύος; ἐγὼ διαλέγομαι δικαιοσύνην, καὶ κρίσιν σωτηρίου. διατί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ, πλήρους καταπεπατημένης; ληνὸν

1. Ἰσχύσω.] Ita etiam infra p. 290. & 351. Biblia ἐνισχύσω.

4. Πεπεδημένους.] Ita etiam S. Barnabas c. XIV. & noſter iterum p. 290. & tertio p. 351. Biblia δεδεμένους.

4, 5. Καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει.] Ita iterum noſter p. 290. Ita etiam alii ſcriptores vetuſtiſſimi. Ita & cod. Alexandr. Curterii Eſaias. Ita denique Biblia Hebraica. Edd. LXX. interpretum vitioſe & inepte καὶ καθημένους.

6. Συσσεισμόν.] Vulg. Biblia aptius σύσσημον. Sylburg.

8, 9. Ταῖς θυγατράσι.] Biblia τῇ θυγατρί.

9. Σοὶ ὁ σωτήρ.] Biblia Romana ὁ σωτήρ σοι, Complutenſia σοὶ σωτήρ, Codex Alexandrinus ut Juſtinus.

10, 1. Ἀπέχων τὸν ἑαυτοῦ μισθὸν, καὶ τὸ ἔργον ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ.] Biblia ἔχων τὸν ἑαυτοῦ μισθὸν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ πρὸ προσώπου αὐτοῦ.

15. Παραγινόμενος.] Ita etiam codex Alexandrinus. Edd. LXX. interpretum παραγινόμενος, minus recte, niſi fallor.

16. Ἱματίων αὐτοῦ.] Biblia non habent αὐτοῦ.

Ib. Οὗτος.] Ita etiam codex Alexandrinus, & Clemens & Cyrillus Alexandrini. Biblia Romana & Complutenſia & Curterii Eſaias οὕτως, atque ita legit Hieronymus. Tertullianus quoque, *Sic decorus*. Sed Juſtini lectio, niſi fallor, vera eſt.

17, 8. Ἀναβαίνων βίᾳ μετ' ἰσχύος.] Neſcio annon alia etiam Juſtini citatio aliam Eſaiæ emendationem nobis ſuppeditet, nempe cap. lxiii. ℣. 1. ubi omnes editiones, etiam hexaplaris, ita habent: ὡραῖος ἐν στολῇ (in hexaplari hic additum ※ αὐτοῦ) βίᾳ μετ' ἰσχύος. Unde apud Tertullianum contra Marcionem IV. 40. *formoſus in ſtola violenta cum fortitudine*; ſed rectius in Hieronymi ex LXX. verſione: *formoſus in ſtola ſua, violentia cum fortitudine*; quomodo τῶν ο. vertiſſe in commentario quoque teſtatur, ac addit: *quod quem ſenſum habeat, prudens lector inquirat.* Et ſane difficilis eſt hujus commatis ita lecti ſenſus; neque vox βίᾳ Hebræam צעה exprimit: unde in aliquibus codicibus a ſcholiaſta Romanæ editionis memoratis, forte Luciani, legitur βοᾷ, quaſi ex Hebræo צוח. Apud Juſtinum vero extat: ὡραῖος ἐν στολῇ, ἀναβαίνων βίᾳ μετ' ἰσχύος· quomodo & in Hieronymi ex Hebræo verſione, nec non Arabica, *gradiens*; adeo ut ἀναβαίνων vel ſimplex βαίνων, occaſione proximæ vocis βίᾳ haud diſſimilis, e verſione τῶν ο. excidiſſe videatur. Grabe De vitiis LXX. p. 39. Athanaſius c. Apol. II. 10. p. 948. διαβαίνων βίᾳ μετ' ἰσχύος.

20, 1. Ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ πλήρους καταπεπατημένης.] Ita etiam Biblia Complutenſia & Aldina & Cyrillus. Biblia Romana & codex Alexandrinus pro πλήρους habent πλήρης. Curterii Eſaias ὡς ἀπὸ πατήματος ληνοῦ, πλήρους, καταπεπατημένης. Cyprianus, *velut a calcatione torcularis pleni & percalcati.* Tertullianus, *ſicut de foro torcularis pleno conculcato.* Origenes Com. vol. II. p. 145. ὡς ἀποπάτημα (f. ἀπὸ πατήματος) ληνοῦ πλήρους καταπεπατημένης. Hieronymus, *ſicut calcantium torcular plenum conculcatum.*

21 & ſeq. Πλήρους καταπεπατημένης; ληνὸν ἐπάτησα

244 ληνὸν ἐπάτησα μονώτατος, καὶ τῶν ἐθνῶν οὐκ ἔστιν ἀνὴρ μετ' ἐμοῦ, καὶ κατεπάτησα αὐτοὺς ἐν θυμῷ, καὶ κατέθλασα αὐτοὺς ὡς γῆν, καὶ κατήγαγον τὸ αἷμα αὐτῶν εἰς γῆν. ἡμέρα γὰρ ἀνταποδόσεως ἦλθεν αὐτοῖς, καὶ ἐνιαυτὸς λυτρώσεως πάρεστι. καὶ ἐπέβλεψα καὶ οὐκ ἦν βοηθός, καὶ προσενόησα καὶ οὐδεὶς ἀντελάβετο· καὶ ἐρρύσατο ὁ βραχίων, καὶ ὁ θυμός μου ἐπέστη. καὶ κατεπάτησα αὐτοὺς ἐν τῇ ὀργῇ μου, καὶ κατήγαγον τὸ αἷμα αὐτῶν εἰς γῆν. Καὶ ὁ Τρύφων, Διατί ἅπερ βούλει ἐκλεγόμενος ἀπὸ τῶν προφητικῶν λόγων λέγεις, ἃ δὲ διαῤῥήδην κελεύει σαββατίζειν οὐ μέμνησαι; διὰ γὰρ Ἡσαΐου οὕτως εἴρηται, Ἐὰν ἀποστρέψῃς τὸν πόδα σου ἀπὸ τῶν σαββάτων τοῦ μὴ ποιεῖν τὰ θελήματά σου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἁγίᾳ, καὶ καλέσῃς τὰ σάββατα τρυφερὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ σου, οὐκ ἀρεῖς τὸν πόδα σου ἐπ' ἔργον, οὐδὲ μὴ λαλήσῃς λόγον ἐκ τοῦ στόματός σου· καὶ ἔσῃ πεποιθὼς ἐπὶ Κύριον, καὶ ἀναβιβάσει σε ἐπὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, καὶ ψωμιεῖ σε τὴν κληρονομίαν Ἰακὼβ τοῦ πατρός σου· τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. Κἀγώ, Οὐχ ὡς ἐναντιουμένων μοι τῶν τοιούτων προφητειῶν, ὦ φίλοι, παρέλιπον αὐτάς, ἀλλ' ὡς ὑμῶν νενοηκότων καὶ νοούντων, ὅτι κἂν διὰ πάντων τῶν προφητῶν κελεύῃ ὑμῖν τὰ αὐτὰ ποιεῖν ἃ

Torcular unus ipſe & ſolus calcavi, nec eſt vir gentium mecum. Et calcavi eos in furore, & contudi eos ut terram, & deduxi ſanguinem eorum in terram. Dies enim retributionis venit eis, & annus redemptionis adeſt. Et reſpexi, & non erat adjutor: & animadverti, & nemo opitulabatur. & liberavit brachium, & furor meus inſtitit: & calcavi eos in ira mea, & deduxi ſanguinem eorum in terram. Et Trypho: Quare quæ vis ex propheticis ſermonibus ſeligens, recitas: eorum autem quæ diſerte ſabbatum agere jubent, mentionem non facis? Nam per Eſaiam ita eſt dictum, *Si averteris pedem tuum in ſabbatis ut non facias voluntatem tuam in die ſancto, & vocaveris ſabbata delicata ſancta Dei tui: non movebis pedem tuum ad opus tuum, nec loqueris verbum ex ore tuo: & Domino confides, & producet te ad bona terræ, & cibabit te hæreditate Jacob patris tui. Os enim Domini locutum eſt.* At ego, Non perinde, inquam, ejuſmodi prophetias omiſi, o amici, quaſi adverſentur mihi, ſed vos intellexiſſe & intelligere exiſtimans Deum, etſi per prophetas omnes eadem vos facere jubeat Eſai. lviii. 13,4.

quæ

τησα μονώτατος.] Iterum conjunguntur duæ interpretationes, quarum hæc Symmachi eſſe dicitur, quem tamen omnes, niſi fallor, ſcriptores ante mortem Juſtini verſionem ſuam non edidiſſe conſentiunt, illa LXX. interpretum eſt.

3. Θυμῷ.] Ita & codex Alexandrinus. Editiones LXX. interpretum θυμῷ μου.

6. Ἦλθεν.] Biblia ἐπῆλθεν.

9. Ἀντελάβετο.] Biblia ἀντελαμβάνετο.

Ib. Ἐρρύσατο ὁ βραχίων.] Biblia ἐρρύσατο αὐτοὺς ὁ βραχίων μου.

11. Ἐν τῇ ὀργῇ.] Biblia τῇ ὀργῇ, abſque præpoſitione.

20. Καὶ καλέσῃς.] In noſtris exemplaribus eſt καὶ καλέσεις: in Juſtiniano melius, καὶ καλέσῃς, quod anteceſſit ejuſdem modi verbum, ἀποστρέψῃς. Perionius.

21. Τοῦ Θεοῦ σου.] Biblia Romana τῷ Θεῷ, Complutenſia & Aldina & codex Alexandrinus τῷ Θεῷ σου.

21, 2, 3, 4. Οὐκ ἀρεῖς —— στόματός σου.] Biblia οὐκ ἀρεῖς τὸν πόδα σου ἐπ' ἔργῳ, οὐδὲ λαλήσεις λόγον ἐν ὀργῇ ἐκ τοῦ στόματός σου.

Ccc 6. Μέτι]

quæ & per Moſen juſſit, propter duritiam cordis veſtri, & ingratæ erga illum mentis vitium, ſemper eadem vociferari, ut vel hoc demum pacto aliquando reſipiſcentes illi
Pſ. cv. 37. complaceatis, ac neque liberos veſtros
Eſai. lvii. 5, 6. dæmonibus ſacrificetis, neque par-
Eſai. i. 23. ticipes ſitis furum, diligentes munera, & retributionem perſequentes, pupillis non judicantes, & judicio viduæ animum non animadverten-
Eſai. i. 15. tes; denique ut neque manus ſan-
Eſai. iii. 16. guine plenas habeatis. Etenim *Filiæ Sion extento ingreſſæ ſunt collo, & nutibus oculorum, ſimul ludentes, &*
Pſ. xiii. 2, 3. v. 11. cxxxix. 4. Eſai. lix. 7, 8. Rom. iii. 10—17. *tunicas trahentes.* Nam *Omnes*, ille clamabat, *declinaverunt, omnes certe inutiles facti ſunt: non eſt intelligens, non eſt uſque ad unum. Linguis ſuis doloſe egerunt: ſepulchrum patens guttur eorum, venenum aſpidum ſub lingua eorum. Contritio & calamitas in viis eorum, & viam pacis neſcierunt.* Proinde ſicuti principio hæc propter vitioſitates veſtras imperavit; ita propter perſeverantiam in illis, ſeu potius exaggerationem earum veſtram, per eadem vos ad recordationem & notionem ſui invitat. Vos autem duro corde, & inſipiens populus, & cæcus, & clau-
Deuter. xxxii. 20. dus, & filii eſtis quibus non eſt fides in ipſis, quemadmodum ipſe ait, la-
Eſai. xxix. 13. biis tantum illum honorantes, corde longe ab eo remoto; ac propriam veſtram,

ἃ καὶ διὰ Μωϋσέως ἐκέλευσε, διὰ τὸ σκληροκάρδιον ὑμῶν καὶ ἀχάριστον εἰς αὐτὸν ἀεὶ τὰ αὐτὰ βοᾷ, ἵνα κἂν οὕτως ποτὲ μετανοήσαντες εὐαρεστῆτε αὐτῷ, καὶ μήτε τὰ τέκνα ὑμῶν τοῖς δαιμονίοις θύητε, μήτε κοινωνοὶ κλεπτῶν, καὶ φιλοῦντες δῶρα, καὶ διώκοντες ἀνταπόδομα, ὀρφανοῖς οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσει χήρας οὐ προσέχοντες, ἀλλ' οὐδὲ πλήρεις τὰς χεῖρας αἵματος. καὶ γὰρ αἱ θυγατέρες Σιὼν ἐπορεύθησαν ἐν ὑψηλῷ τραχήλῳ, καὶ ἐν νεύμασιν ὀφθαλμῶν, ἅμα παίζουσαι, καὶ σύρουσαι τοὺς χιτῶνας. Καὶ Πάντες γὰρ ἐξέκλιναν, βοᾷ, πάντες ἄρα ἠχρειώθησαν· οὐκ ἔστιν ὁ συνιῶν, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός. ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν, τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν. σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν. Ὥστε ὃν τρόπον τὴν ἀρχὴν διὰ τὰς κακίας ὑμῶν ταῦτα ἐντέταλτο, ὁμοίως διὰ τὴν ἐν τούτοις ὑπομονήν, μᾶλλον δὲ ἐπίτασιν, διὰ τῶν αὐτῶν εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ καὶ γνῶσιν ὑμᾶς καλεῖ. ὑμεῖς δὲ λαὸς σκληροκάρδιος, καὶ 245
ἀσύνετος, καὶ τυφλός, καὶ χωλός, καὶ υἱοὶ οἷς οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς, ὡς αὐτὸς λέγει, ἐστέ, τοῖς χείλεσιν αὐτὸν μόνον τιμῶντες, τῇ δὲ καρδίᾳ πόῤῥω αὐτοῦ ὄντες, ἰδίας διδασκαλίας, καὶ

6. Μήτε] F. μήτε ἦτε.

15. Πάντες ἄρα.] Ἄρα ſcriptum eſt pro ἅμα. PERIONIUS.

25. Ὑπομονὴν] Sylburgius legit ἐπιμονήν.

29, 30, 1. Τυφλὸς καὶ χωλὸς, καὶ υἱοὶ οἷς οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς, ὡς αὐτὸς λέγει, ἐστέ.] Lege τυφλὸς καὶ κωφός. Infra p. 351, 2. —— δυσωπούμενοι ἀκούσαι ἑκάστοτε λέγοντος αὐτοῦ, Υἱοὶ οἷς οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς, καὶ, Τίς τυφλὸς ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου, καὶ κωφὸς ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; Quæ Eſaiæ verba ſunt XLII. 19. Ib ℣. 18. Οἱ κωφοὶ ἀκούσατε, καὶ οἱ τυφλοὶ ἀναβλέψατε ἰδεῖν. Ubi vero claudi a Deo dicantur, fruſtra, opinor, quæſiveris.

33 & ſeq. Ἰδίας διδασκαλίας, καὶ μὴ τὰ ἐκείνου, διδάσκοντες.] Facile eſſet reponere τὰς ἐκείνου. Sed fortaſſe nihil mutandum. Infra p. 267. —— τοῖς ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν, οἵτινες τὰ τοῦ Θεοῦ οὔτε νοῆσαι οὔτε ποιῆσαί ποτε βεβούλησθε, ἀλλὰ τὰ τῶν διδασκάλων ὑμῶν,

καὶ μὴ τὰ ἐκείνου, διδάσκοντες. ἐπεὶ εἴπατέ μοι, τοὺς ἀρχιερεῖς ἁμαρτάνειν, τοῖς σάββασι προσφέροντας τὰς προσφορὰς, ἐβούλετο ὁ Θεός; ἢ τοὺς περιτεμνομένους καὶ περιτέμνοντας τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων, κελεύων τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ ἐκ παντὸς περιτέμνεσθαι τοὺς γεννηθέντας ὁμοίως κἂν ᾖ ἡμέρα τῶν σαββάτων; ἢ οὐκ ἠδύνατο πρὸ μιᾶς ἡμέρας, ἢ μετὰ μίαν ἡμέραν, τοῦ σαββάτου ἐνεργεῖν τοὺς γεννωμένους, εἰ ἠπίστατο κακὸν εἶναι ἐν τοῖς σάββασιν; ἢ καὶ τοὺς πρὸ Μωϋσέως καὶ Ἀβραὰμ ὠνομασμένους δικαίους καὶ ἀρεστοὺς αὐτῷ γενομένους, μήτε τὴν ἀκροβυστίαν περιτετμημένους, μήτε τὰ σάββατα φυλάξαντας, διατί οὐκ ἐδίδασκε ταῦτα ποιεῖν; Καὶ ὁ Τρύφων, Καὶ πρότερον ἀκηκόαμέν σου τοῦτο προβάλλοντος, καὶ ἐπεστήσαμεν· ἄξιον γὰρ, ὡς ἀληθῶς εἰπεῖν, ἐπιστάσεως, καὶ ὅ μοι τοῖς πολλοῖς δοκεῖ λέγειν, ὅτι ἔδοξεν αὐτῷ. τοῦτο γάρ ἐστι πρόφασις ἀεὶ τοῖς μὴ δυναμένοις ἀποκρίνασθαι πρὸς τὸ ζητούμενον. Κἀγὼ, Ἐπειδὴ ἀπό τε τῶν γραφῶν καὶ τῶν πραγμάτων τάς τε ἀποδείξεις καὶ τὰς ὁμιλίας ποιοῦμαι, ἔλεγον, μὴ ὑπερτίθεσθε, μηδὲ διστάζετε πιστεῦσαι τῷ ἀπεριτμήτῳ ἐμοί.

veſtram, non illius, docentes doctrinam. Dicite enim mihi, Voluitne pontifices veſtros in ſabbatis oblati- Num. xxviii.9,10.
onibus offerendis peccare Deus? aut circumciſos & circumcidentes ſabbatorum die, jubens omnino die octavo recens genitos pariter circumcidi, quamvis in ſabbatum dies is incideret? Annon potuit uno ante, vel uno poſt, ſabbatum die, circumciſionis ſacrum in natis pueris peragi jubere, ſi malum eſſe hoc ſabbatis facere ſcivit? Aut eos qui Moſem & Abraam præceſſerunt juſtos, ſibique complacitos viros, neque præputia circumciſos, neque ſabbatorum obſervantes, quamobrem iſta exſequi non docuit?

Hic Trypho, Et anteà te hoc proponere audivimus, & inſiſtentes animadvertimus, inquit. Dignum enim eſt, ut vere dicam, animadverſione. Dicendum autem videtur, ut mea & multorum fert opinio, hoc ita illi placitum fuiſſe. Hic enim cauſarius prætextus eſt eorum, qui ad percontationem reſpondere nequeunt. Et ego, Ex ſcripturis, inquam, & ex rebus ipſis vobiſcum agens, argumenta & demonſtrationes affero. Ne moramini igitur longius, neque dubitate mihi fidem habere, homini licet irreſecto.

Breve

ὑμῶν, ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς βοᾷ. Eſ. xxix. 13. διδάσκοντες ἐντάλματα ἀνθρώπων καὶ διδασκαλίας.

20, 1, 2. Ἐπεστήσαμεν. ἐπιστάσεως.] V. Budæi Comment. p. 478, 9, 80.

22, 3. Καὶ ὅ μοι τοῖς πολλοῖς δοκεῖ λέγειν, ὅτι ἔδοξεν αὐτῷ.] Perionius legendum putat ὅ μοι, καὶ τοῖς πολλοῖς δοκεῖ, λέγειν ὅτι ἔδοξεν ἐμαυτῷ, ut *ſententia hujus loci* hæc ſit, *Æquum eſt enim, ut vere dicam, in retentione quod mihi multiſque videtur, id mihi ipſi videri & placere dicere.* Neque melius Langus, cujus tamen verſionem religio mihi fuit mutare, ita lepidum nobis Judæum fingit, itáque feſtivum ſuæ pervicaciæ irriſorem. quod idem Perionius quoque facit. Sed neque Sylburgius nullas ſuas eſſe partes voluit in hac fabula. *Sententia* (inquit) *poſtulat* καί μοι, ὃ τοῖς πολλοῖς, δοκεῖ: *vel* καί μοι ὁμοῦ τοῖς πολλοῖς δοκεῖ, *vel ſimile quid. niſi forte verior eſt hæc ſcriptura,* καὶ μὴ, ὃ τοῖς πολλοῖς δοκεῖ, λέγειν ὅτι—. Quarum lectionum priores duæ, juxta atque Langi verſio, unde ductæ ſunt, menti Tryphonis contrariæ ſunt; poſtrema propius quidem ad ſententiam ejus accedit, ſed inconcinna & ſalebroſa & ne Græca quidem eſt. Omnino legendum καὶ εἰ μοί, ὃ τοῖς πολλοῖς, δοκεῖ λέγειν, ὅτι ἔδοξεν αὐτῷ· τοῦτο γὰρ &c.

29, 30. Μὴ ὑπερτίθεσθε μηδὲ διστάζετε.] Reſpicit verba Tryphonis, ℣. 20, 1, 2.

6, 7. Μὴ

Breve vobis hoc, ut ad nos accedatis, reſtat tempus. Si adventu ſuo Chriſtus præverterit, fruſtra pœnitentiam agetis, fruſtra flebitis; non

Hierem. iv. 3,4. enim exaudiet vos. *Novellate vobis novalia*, Hieremias ad populum vociferatus eſt, *& nolite ſerere ſuper ſpinas. Circumcidimini Domino, & recidite præputia cordium veſtrorum.* Itaque ne ſuper ſpinas ſeveritis, & locum aratro non exeultum, unde vobis fructus non ſit. Agnoſcite Chriſtum: & en vobis novale pulchrum, pulchrum & pingue, fuerit in cordibus veſtris. Etenim,

Hierem. ix. 25,6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & viſitabo ſuper omnes qui circumciſi ſunt præputia ſua: ſuper Ægyptum, & ſuper Judam, & ſuper Edom, & ſuper filios Moab. Quia omnes gentes incircumciſæ, & cuncta domus Iſrael incircumciſa cordibus ſuis.* Videtis Deum circumciſionem iſtam in ſignum datam nolle. Neque enim Ægyptiis commoda eſt, neque filiis Moab, neque filiis Edom. At ſi quis Scytha ſit, aut Perſa, teneat autem Dei & Chriſti ejus notionem, & ſempiterna juſta ſervet, circumciſus eſt pulchra & utili circumciſione, & Deo charus eſt, & donis

βραχὺς ἔτος ὑμῖν περιλείπεται προσηλύσεως χρόνος· ἐὰν φθάσῃ ὁ Χριστὸς ἐλθεῖν, μάτην μετανοήσετε, μάτην κλαύσετε, οὐ γὰρ εἰσακούσεται ὑμῶν. Νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα, Ἱερεμίας τῷ λαῷ κέκραγε, καὶ μὴ σπείρετε ἐπ' ἀκάνθας. περιτέμνετε τῷ Κυρίῳ, καὶ περιτέμνεσθε τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν. Μὴ οὖν εἰς ἀκάνθας σπείρετε, καὶ ἀνήροτον χωρίον, ὅθεν ὑμῖν καρπὸς οὐκ ἔστι. γνῶτε τὸν Χριστὸν, καὶ ἰδοὺ νειὸς καλὴ, καλὴ καὶ πίων, ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Ἰδοὺ γὰρ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐπισκέψομαι ἐπὶ πάντας περιτετμημένους ἀκροβυστίας αὐτῶν· ἐπ' Αἴγυπτον, καὶ ἐπὶ Ἰούδαν, καὶ ἐπὶ Ἐδὼμ, καὶ ἐπὶ υἱοὺς Μωάβ· ὅτι πάντα τὰ ἔθνη ἀπερίτμητα, καὶ πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ἀπερίτμητος καρδίας αὐτῶν. Ὁρᾶτε ὡς οὐ ταύτην τὴν περιτομὴν, τὴν εἰς σημεῖον δοθεῖσαν, ὁ Θεὸς θέλει: οὐδὲ γὰρ Αἰγυπτίοις χρήσιμος, οὐδὲ τοῖς υἱοῖς Μωάβ, οὐδὲ τοῖς υἱοῖς Ἐδώμ· ἀλλὰ κἂν Σκύθης 246
ᾖ τις, ἢ Πέρσης, ἔχει δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ φυλάσσει τὰ αἰώνια δίκαια, περιτέτμηται τὴν καλὴν καὶ ὠφέλιμον περιτομὴν, καὶ φίλος ἐστὶ τῷ Θεῷ· καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις

6,7. Μὴ σπείρετε ἐπ' ἀκάνθας.] Biblia μὴ σπείρητε ἐπ' ἀκάνθαις.

7,8. Περιτέμνετε τῷ Κυρίῳ] Fortaſſe legendum περιτέμνεσθε, vel cum LXX. περιτμήθητε.

Ib. Τῷ Κυρίῳ.] Biblia τῷ Θεῷ ὑμῶν.

8. Περιτέμνεσθε.] F. leg. περιτέμεσθε cum LXX.

8,9. Τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν.] Ita etiam ſcriptor Conſt. Apoſt. VI. 14 Orig. in Hierem. p. 85. Tertullianus, Cyprianus, aliique. Biblia τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν.

11. Καρπὸς οὐκ ἔστι.] F. ἔσται. Sed nihil muto. Quam facile tamen eſſet magna pompa & oſtentatione declamatoria probare Juſtinum ita ſcribere debuiſſe, ideoque ſcripſiſſe.

17. Ἰούδαν.] Ita etiam Theodoritus, & biblia Complutenſia, & Hebraica Biblia Romana & codex Alexandrinus Ἰδυμαίαν.

18. Καὶ ἐπὶ υἱοὺς Μωάβ.] Biblia καὶ ἐπὶ υἱοὺς Ἀμμὼν, καὶ ἐπὶ υἱοὺς Μωὰβ, καὶ ἐπὶ πάντα περικειρόμενον τὰ κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ, τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῇ ἐρήμῳ.

19. Ἀπερίτμητα.] Edd. LXX. interpretum ἀπερίτμητα σαρκὶ, fortaſſe mendoſe. Illud enim σαρκὶ non potuit non ſtatim addi propter id quod ſequitur, καὶ πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ἀπερίτμητος καρδίας αὐτῶν.

20. Ἀπερίτμητος.] Edd. LXX. interpretum ἀπερίτμητοι. Codex Alexandrinus ut Juſtinus.

3,4. Καὶ

δωρεαῖς αὐτοῦ καὶ ταῖς προσφοραῖς χαίρει. παρέξω δὲ ὑμῖν, ἄνδρες φίλοι, καὶ αὐτουργήματα τοῦ Θεοῦ, ὁπότε πρὸς τὸν λαὸν εἶπε διὰ Μαλαχίου, ἑνὸς τῶν δώδεκα προφητῶν. ἔστι δὲ ταῦτα, Οὐκ ἔστι θέλημά μου ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος, καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν οὐ προσδέχομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· διότι ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυσία προσφέρεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρά· ὅτι τιμᾶται τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος, ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτό. Καὶ διὰ τοῦ Δαβὶδ ἔφη, Λαὸς ὃν οὐκ ἔγνων, ἐδούλευσέ μοι· εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσέ μου. Δοξάσωμεν τὸν Θεὸν ἅμα τὰ ἔθνη συνελθόντα, ὅτι καὶ ἡμᾶς ἐπεσκέψατο· δοξάσωμεν αὐτὸν διὰ τοῦ βασιλέως τῆς δόξης, διὰ τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων· εὐδόκησε γὰρ καὶ εἰς τὰ ἔθνη, καὶ τὰς θυσίας ἥδιον παρ' ἡμῶν ἢ παρ' ὑμῶν λαμβάνει. τίς οὖν ἔτι μοι περιτομῆς λόγος, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μαρτυρηθέντι; τίς

donis ejus atque oblationibus ille gaudet. Proferam autem vobis; o viri amici, verba Dei ipſius, quæ ad populum locutus eſt per Malachiam, unum duodecim prophetarum. Sunt autem hæc: *Non eſt* Mal. i. 10, 1, 2.
mihi voluntas in vobis, dicit Dominus, & ſacrificia veſtra non ſuſcipio ex manibus veſtris: propterea quod ab ortu ſolis uſque ad occaſum nomen meum glorificatum eſt in gentibus, & in omni loco ſacrificium offertur nomini meo, & ſacrificium purum. Quia honorificatur nomen meum in gentibus, dicit Dominus: vos autem profanatis illud. Et per Davidem inquit,
Populus quem non cognovi, ſervivit Pſ. xvii. 45.
mihi; in auditu auris obedivit mihi. Glorificemus Deum una congregatæ gentes, quod & nos viſitavit. Glorificemus eum per regem gloriæ, per Dominum virtutum; propenſa enim eſt bona voluntas ejus in ipſas quoq; gentes, & libentius a nobis ſacrificia accipit, quam a vobis. Quiſnam igitur mihi eſt circumciſionis reſpectus, teſtimonium a Deo habenti? Quis

3, 4. Καὶ αὐτουργήματα τοῦ Θεοῦ, ὁπότε πρὸς τὸν λαὸν εἶπε διὰ Μαλαχίου.] Lege καὶ αὐτοῦ (aut, ſi id magis placeat, αὐτὰ) ῥήματα τοῦ Θεοῦ, ἅ ποτε &c. Quid enim hic ſignificare poteſt αὐτούργημα, verbum quod fortaſſe nuſquam alibi reperies, verum hoc & parvi refert, & incertum eſt (nam memoriæ neque res hujuſmodi commendo, neque in iis quas commendo magnopere confido, ut ultra lexica nihil hic ſapiam, quod fateri non pudet; diſſimulare, quod tamen magni critici facere ſolent, valde puderet) ſed, ut dixi quam ſignificationem hic habere poteſt hoc verbum? Docebunt id nos, opinor, interpretes; quos adeamus. Perionius itaque hunc locum ſic vertit: *Proferam etiam vobis, o amici, Dei opera & facta, cum Malachias, duodecim prophetarum unus, eum ad populum loquentem fecit his verbis.* Ita ille, ſenſu, ut vides, nullo. Langus propius ad vera Juſtini verba acceſſit, licet inſciens id fecerit. Ita enim vertit: *Proferam vobis quæ ipſe ſuo protulit ore, verba Dei* (αὐτουργήματα Θεοῦ) *cum ad populum locutus eſt per Malachiam.* Nimirum quoniam didicerat αὐτουργίαν opus eſſe quod per ſe quis facit, & nulli operi aut labori locus hic erat præter locutionem, αὐτουργήματα τοῦ Θεοῦ exiſtimabat ſignificare, *verba Dei quæ ipſe ſuo protulit ore.* Quod ſi dimidiam partem laboris, quem in extrahendo ſenſu ex lectione corrupta conſumpſit, in vera lectione inveſtigaoda impendiſſet, non potuiſſet noo videre duo verba, αὐτοῦ ῥήματα, in unum fortaſſe novum, certe hic abſurdum coaluiſſe.

6, 7, 8. Οὐκ—ὑμῶν.] Biblia οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ θυσίαν.

8. Προσδέχομαι.] Legendum προσδέξομαι; quemadmodum eſt apud LXX. & ipſum Juſtinum infra bis, p. 260. & 344.

9. Ἀνατολῆς.] Biblia ἀνατολῶν.

10. Ἕως.] Biblia Romana καὶ ἕως.

12. Θυσία προσφέρεται.] Biblia θυμίαμα προσάγεται. Juſtious p. 260. θυμίαμα προσφέρεται.

13. Ὅτι.] Biblia διότι.

13, 4. Τιμᾶται τὸ ὄνομά μου.] Biblia & Juſtinus p. 260. μέγα τὸ ὄνομά μου.

14, 5. Κύριος.] Biblia Κύριος παντοκράτωρ.

Quis baptiſmi illius uſus, Spiritu Sancto baptizato? Hæc ſic commemorans me etiam eos perſuaſione in ſententiam noſtram adducturum opinor, qui exigua ſunt præditi mente. Non enim a me compoſita ſunt verba iſta, neque arte humana exornata: verum ea David ad pſalterium ſuum cecinit, Eſaias læto annunciavit nuncio, Zacharias præconio ſuo promulgavit, Moſes deſcripſit. Agnoſciſne illa, Trypho? In veſtris repoſita ſunt literis, immo in noſtris potius quam veſtris literis. nos enim illis credimus & obſequimur: vos autem dum legitis, mentem & ſenſum earum non aſſequimini. Ne ergo graves vos exhibueritis, neque per convicium nobis corporis exprobraveritis præputium, quod ipſe Deus formavit; neque quod calidis utimur alimentis ſabbatorum diebus, dirum exiſtimaveritis: quandoquidem & Deus eandem hocce die pariter atque aliis omnibus

τίς ἐκείνου τοῦ βαπτίσματος χρεία, ἁγίῳ πνεύματι βεβαπτισμένῳ; ταῦτα οἶμαι λέγων πείσειν καὶ τοὺς βραχὺν νοῦν κεκτημένους. οὐ γὰρ ὑπ' ἐμοῦ συνεσκευασμένοι εἰσὶν οἱ λόγοι, οὐδὲ τέχνῃ ἀνθρωπίνῃ κεκαλλωπισμένοι, ἀλλὰ τούτους Δαβὶδ μὲν ἔψαλλεν, Ἡσαΐας δὲ εὐηγγελίζετο, Ζαχαρίας δὲ ἐκήρυξε, Μωϋσῆς δὲ ἀνέγραψεν. ἐπιγινώσκεις αὐτούς, Τρύφων; ἐν τοῖς ὑμετέροις ἀπόκεινται γράμμασι, μᾶλλον δὲ οὐχ ὑμετέροις, ἀλλ' ἡμετέροις· ἡμεῖς γὰρ αὐτοῖς πειθόμεθα, ὑμεῖς δὲ ἀναγινώσκοντες οὐ νοεῖτε τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν. μὴ οὖν ἄχθεσθε, μηδὲ ὀνειδίζετε ἡμῖν τὴν τοῦ σώματος ἀκροβυστίαν, ἣν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔπλασε, μηδὲ ὅτι θερμὸν πίνομεν ἐν τοῖς σάββασι, δεινὸν ἡγεῖσθε· ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεὸς τὴν αὐτὴν διοίκησιν τοῦ κόσμου ὁμοίως καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ

8. Ζαχαρίας.] Langus, *Malachias.*

18, 9. Μηδὲ ὅτι θερμὸν πίνομεν ἐν τοῖς σάββασι, δεινὸν ἡγεῖσθε.] Ignatius Epiſt longior. ad Magneſ. §. IX. Ἕκαστος ὑμῶν σαββατιζέτω πνευματικῶς, μελέτῃ νόμου χαίρων, οὐ σώματος ἀνέσει· δημιουργίαν Θεοῦ θαυμάζων, οὐκ ἕωλα ἐσθίων, καὶ ΧΛΙΑΡΑ ΠΙΝΩΝ, καὶ μεμετρημένα βαδίζων, καὶ ὀρχήσει καὶ κρότοις νοῦν οὐκ ἔχουσι χαίρων. Hunc Juſtino contradicere affirmat vir doctiſſimus Dionyſius Petavius Animadv. in Epiph. p. 336. in qoo vehementer errat. Aliud enim eſt θερμὸν πίνειν, aliud χλιαρὸν, quamvis θερμὸς & χλιαρὸς, *calidus* & *tepidus*, confundi aliquando videantur: quod etiam ipſum multo rarius fit quam vulgo exiſtimari video. Arrianus Epictet. I. 13. Ὅταν δὲ θερμὸν αἰτήσαντός σου μὴ ὑπακούσῃ ὁ παῖς, ἢ ὑπακούσας χλιαρώτερον ἐνέγκῃ, —— τὸ μὴ χαλεπαίνειν —— οὐκ ἔστιν ἀρεστὸν τοῖς θεοῖς; Quod hic apud Arrianum ſervi incuria facere ponitur, id Judæis accidit ex obſervatione legis Moſaicæ, aut potius inſtitutorum majorum ſuorum, qui hoc ſepimento legem de igne ſabbato non accendendo vallarant, ut non liceret aquam pridie ſabbati calefactam in ſabbatum ſubditis ignibus, ſaltem niſi qui aut cinere conſperſi fuerant, aut ſua ſponte ſtatim erant in cinerem abituri, reſervare, aut alio quovis modo ita recondere ut calor aquæ augeri poſſet. Miſere tamen cupiebant *thermopotare gutturem*, & ſummam operam dabant ut ne illis deliciis careret luxus ſabbaticus. Hinc varia vaſa excogitata in quibus calefacta pridie ſabbati aqus, ſublato igne veſperi, quam potuit maxime calida in ſabbatum ſervaretur. Quale erat quod מוליאר appellabant, cujus mentio fit in Miſna tit. de ſabbato, III. 4. Memoratur ibidem aliud quoque vas אנטיכי dictum, in eundem finem, ut videtur, inventum, ſed prohibitum, quod, uti nos docent magiſtri Judæorum, everſis licet abſterſiſque ignibus, nimium tamen calorem retineret, quantus ſcilicet augendo aquæ calori ſufficeret, ita ut ſabbato calcfieret, quod non erat licitum. Atrocem itaque rem putabant Judæi aquam calidam ſabbato bibere, non autem omnem, ſed eam duntaxat quæ ſabbato calefacta fuerat: ſiqua vero pridie ſabbati calfacta in diem craſtinum ſervari calida poſſet, ea uti nihil vetabat. Cum autem efficere non potuerint, ut calda per integram noctem & dimidiam partem diei ſervata non tepeſceret, pro calida tepidam bibere coacti ſunt. Vides jam & quid velit Juſtinus, & ſatis convenire inter eum & Ignatium.

19 & ſeqq. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεὸς τὴν αὐτὴν διοίκησιν τοῦ κόσμου ὁμοίως καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ πεποίηται] καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις.] Supra dictum eſt elementa non ἀργεῖν, id eſt ceſſare, feriari. Et Domini Chriſti verbom eſt: Pater meus ad hoc uſque tempus operatur, & ego operor. Joan. quioto. Requievit Deos a condendis generibus creaturæ,

πεποίηται) καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἁπάσαις, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τὰς προσφορὰς καθὰ καὶ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις καὶ ἐν ταύτῃ κεκελευσμένοι ἦσαν ποιεῖσθαι, καὶ οἱ τοσοῦτοι δίκαιοι
147 μηδὲν τούτων τῶν νομίμων πράξαντες μεμαρτύρηνται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ. ἀλλὰ τῇ αὐτῶν κακίᾳ ἐγκαλεῖτε, ὅτι καὶ συκοφαντεῖσθαι δυνατός ἐστιν ὁ Θεὸς ὑπὸ τῶν νοῦν μὴ ἐχόντων, ὡς τὰ αὐτὰ δίκαια μὴ πάντας ἀεὶ διδάξας. πολλοῖς γὰρ ἀνθρώποις ἄλογα καὶ οὐκ ἄξια Θεοῦ τὰ τοιαῦτα διδάγματα ἔδοξεν εἶναι, μὴ λαβοῦσι χάριν τοῦ γνῶναι ὅτι τὸν λαὸν ὑμῶν πονηρευόμενον, καὶ ἐν νόσῳ ψυχικῇ ὑπάρχοντα, εἰς ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν τοῦ πατρὸς κέκληκε, καὶ αἰώνιός ἐστι μετὰ τὸν Μωϋσέως θάνατον προελθοῦσα ἡ προφητεία. καὶ διὰ τοῦ ψαλμοῦ τούτου εἴρηται, ὦ ἄνδρες, καὶ ὅτι γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον ὁμολογοῦμεν αὐτὰ οἱ σοφισθέντες ἀπ' αὐτῶν, ἐκ τοῦ καὶ μέχρι θανάτου ἀνεξαρνήτους ἡμᾶς γίνεσθαι τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ φαίνεται. ὅτι δὲ καὶ αἰτοῦμεν αὐτὸν οἱ πιστεύοντες ἐπ' αὐτόν, ἵνα ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων, τουτέστιν ἀπὸ τῶν πονηρῶν καὶ πλάνων πνευμάτων, συντηρήσῃ ἡμᾶς, ἀπὸ προσώπου ἑνὸς τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων σχηματοποιήσας ὁ λόγος τῆς προφη-

omnibus, mundi inſtituit adminiſtrationem, & pontifices ſicuti reliquis Num. xxviii. 9, 10.
diebus ita & iſto oblationibus offerendis operari juſſi ſunt, & tanto numero juſti, cum nihil rerum harum lege ſancitarum præſtiterint, teſtimonium a Deo retulerunt. Sed & veſtræ ipſorum malitiæ adſcribite quod calumniis Deus expeti ab eis poſſit quibus mens non eſt, quaſi ille non eadem univerſos jura ſemper docuerit. Permultis namque mortalibus irrationabilia & Deo indigna viſa ſunt ejuſcemodi inſtituta, qui non acceperunt gratiam ut cognoſcerent quod populum veſtrum malitioſe agentem, & animi morbo laborantem, ad converſionem & pœnitentiam (& cognitionem) Patris vocaverint. Et quod æterna ſit, quæ a Moſæ morte progreſſa eſt prophetia per Pſalmum hoc, o viri, dictum eſt. Et quod dulciora ſuper mel & favum dogmata ea eſſe fateamur, qui ab illis ſapientes facti ſumus, ex eo quod ad mortem uſque nomen ipſius non abnegemus, ſatis apparet. Quod autem ipſum etiam, qui in eum credimus, oramus ut nos ab alienis, hoc eſt a malignis & impoſtoribus ſpiritibus, conſervet, ut ex perſona unius in illum credentium prophetiæ verbum figurate

creaturæ, quia ultra jam non condidit aliqua genera nova. Deinceps autem ad hoc uſque tempus & ulterius operatur eorundem generum adminiſtrationem, quæ tunc inſtituta ſunt, non ut ipſo ſaltem die ſeptimo potentia ejus a cœli & terræ omniomque rerum quas condiderat gubernatione ceſſaret, alioqui continuo dilaberentur. Auguſtin. de Gen. ad lit. lib. 4. cap. 12. Langus.

17,8. Εἰς ἐπιστροφήν.] Pſ. xviii. 7. Ὁ νόμος τοῦ Κυρίου ἄμωμος, ἐπιστρέφων ψυχάς.

18. Μετάνοιαν τοῦ πατρός.] Langus vertit, *pœnitentiam (& cognitionem) Patris*, quaſi additum vellet καὶ ἐπίγνωσιν. Fortaſſe etiam legi poſſit μετάνοιαν τῷ πατρός, vel τὸ πατρός. quarum tamen lectionum neutra valde placet. Fortaſſe non longe hinc deſunt nonnulla, inque iis Pſalmus xviii.

22, 3. Γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον.] Pſ. xviii. 11.

23,4. Οἱ σοφισθέντες ἀπ' αὐτῶν.] Pſ. xviii. 8. ἡ μαρτυρία Κυρίου πιστή, σοφίζουσα νήπια.

28 & ſeqq. Ἵνα ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων &c.] Pſ. xviii. 14. καὶ ἀπὸ ἀλλοτρίων φεῖσαι τοῦ δούλου σου.

1. Λέγει.]

figurate conformatum dicit, omnibus eſt manifeſtum. Nam a dæmoniis, quæ ſunt a cultu Dei aliena, & quæ olim adoravimus, Deum nunquam non, ut nos per Jeſum Chriſtum cuſtodiamur, imploramus: quo, poſtquam per illum ad Deum ſumus converſi, inculpabiles ſimus. Opitulatorem namque ipſum & redemptorem nominamus; cujus etiam nominis potentiam dæmones tremunt: & hodie quoque per nomen Jeſu Chriſti crucifixi ſub Pontio Pilato, qui Judææ procuratorem egit, adjurati, nobis parent: ut inde etiam omnibus pateat, Patrem ei tantam dediſſe poteſtatem ut & dæmonia nomini ipſius & paſſionis ejus obitæ functioni ſubjecta ſint. Sin paſſionis ejus obitæ provinciam tantam conſecutam eſſe, atque etiam nunc conſequi, vim & potentiam oſtenditur; quanta tandem ea futura eſt in glorioſo ipſius adventu? Nam tanquam filius hominis ſuper nubibus veniet, quemadmodum Daniel indicavit, una cum eo angelis advenientibus. Sunt autem hæc verba Danielis: *Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum conſedit. Veſtimentum ejus candidum quaſi nix, & cæſaries capitis ejus tanquam lana pura. Thronus ejus quaſi flamma ignis: rotæ ejus ignis accenſus. Fluvius*

Dan. vii. 9—18.

προφητείας λέγει, πᾶσι φανερόν ἐστιν. ἀπὸ γὰρ τῶν δαιμονίων ἅ ἐστιν ἀλλότρια τῆς θεοσεβείας τοῦ Θεοῦ, οἷς πάλαι προσεκυνοῦμεν, τὸν Θεὸν ἀεὶ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ συντηρηθῆναι παρακαλοῦμεν, ἵνα μετὰ τὸ ἐπιστρέψαι πρὸς Θεὸν δι᾽ αὐτοῦ, ἄμωμοι ὦμεν. βοηθὸν γὰρ ἐκεῖνον καὶ λυτρωτὴν καλοῦμεν, οὗ καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος ἰσχὺν καὶ τὰ δαιμόνια τρέμει, καὶ σήμερον ἐξορκιζόμενα κατὰ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, τοῦ γενομένου ἐπιτρόπου τῆς Ἰουδαίας, ὑποτάσσεται· ὡς καὶ ἐκ τούτου πᾶσι φανερὸν εἶναι ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ τοσαύτην ἔδωκεν αὐτῷ δύναμιν, ὥστε καὶ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεσθαι τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ τῇ τοῦ γενομένου πάθους αὐτοῦ οἰκονομίᾳ. εἰ δὲ τῇ τοῦ πάθους αὐτοῦ οἰκονομίᾳ τοσαύτη δύναμις δείκνυται παρακολουθήσασα καὶ παρακολουθοῦσα, πόση ἡ ἐν τῇ ἐνδόξῳ γινομένῃ αὐτοῦ παρουσίᾳ; ὡς υἱὸς γὰρ ἀνθρώπου ἐπάνω νεφελῶν ἐλεύσεται, ὡς Δανιὴλ ἐμήνυσεν, ἀγγέλων σὺν αὐτῷ ἀφικνουμένων. εἰσὶ δὲ οἱ λόγοι οὗτοι, Ἐθεώρουν ἕως ὅτου θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ ὁ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο, ἔχων περιβολὴν ὡσεὶ χιόνα λευκὴν, καὶ τὸ τρίχωμα τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον καθαρόν. ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡσεὶ φλὸξ πυρός· οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον· 248 ποταμὸς

1. Λέγει.] Poſt λέγει deſideratur καὶ, vel alia particula ſimilis. Interpres, ut cohæreat periodus, ante ἀπὸ προσώπου interſerit particulam ὡς, *ut, ſicut*. Sylburgius.

6, 7. Ἵνα μετὰ τὸ ἐπιστρέψαι πρὸς Θεὸν δι᾽ αὐτοῦ ἄμωμοι ὦμεν.] Pſ. xviii. 8. Ὁ νόμος τοῦ Κυρίου ἄμωμος, ἐπιστρέφων ψυχάς. Ib. com. 14. Τότε ἄμωμος ἔσομαι, καὶ καθαρισθήσομαι ἀπὸ ἁμαρτίας μεγάλης.

8, 9. Βοηθὸν γὰρ ἐκεῖνον καὶ λυτρωτὴν καλοῦμεν.] Pſ. xviii. 15. Κύριε βοηθέ μου καὶ λυτρωτά μου.

29, 30. Ἔχων περιβολὴν ὡσεὶ χιόνα λευκήν.] Langus, *habens operimentum veluti candidam nivem*, ridicule. Biblia τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών.

30. Τὸ τρίχωμα.] Biblia ἡ θρίξ.

32, 3. Ὡσεὶ φλὸξ πυρός.] Biblia non habent ὡσεί.

1, 2. Ποῖαμ-

ποταμὸς πυρὸς εἷλκεν ἐκπορευόμενος ἐκ προσώπου αὐτοῦ. χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. βίβλοι ἀνεῴχθησαν, καὶ κριτήριον ἐκάθισεν. ἐθεώρουν τότε τὴν φωνὴν τῶν μεγάλων λόγων ὧν τὸ κέρας λαλεῖ, καὶ ἀπετυμπανίσθη τὸ θηρίον, καὶ ἀπώλετο τὸ σῶμα αὐτοῦ, καὶ ἐδόθη εἰς καῦσιν πυρός. καὶ τὰ λοιπὰ θηρία μετεστάθη τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, καὶ χρόνος ζωῆς τοῖς θηρίοις ἐδόθη ἕως καιροῦ καὶ χρόνου. ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ ἦλθεν ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν, καὶ παρῆν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ οἱ παρεστηκότες προσήγαγον αὐτόν. καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία, καὶ τιμὴ βασιλικὴ, καὶ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς κατὰ γένη, καὶ πᾶσα δόξα λατρεύουσα. καὶ ἡ ἐξουσία

Fluvius ignis volvebatur profluens a facie ejus. Millies mille miniſtrabant ei, & decem millies decem millia aſſiſtebant ei. Libri aperti ſunt, & judicium conſedit. Aſpiciebam ſuper vocem ſermonum grandium, quos cornu loquebatur. & diſtenta eſt beſtia, & interiit corpus ejus, & datum eſt in combuſtionem ignis. Et a reliquis etiam beſtiis translatus eſt principatus earum, & tempus vitæ beſtiis conceſſum uſque ad certum diem & tempus. Aſpiciebam in viſione noctis: & ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniens; & uſque ad antiquum dierum pervenit, & aderat in conſpectu ejus, & qui aſſiſtebant adduxerunt eum. Et data ei eſt poteſtas & dignitas regia, & gentes terræ per genera ſua omnes, & omnis gloria ſerviens. Et poteſtas

1, 2. Εἷλκεν ἐκπορευόμενος ἐκ προσώπου αὐτοῦ.] Biblia Romana εἷλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Aldina & Complutenſia εἷλκεν ἐκπορευόμενος ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Codex quoque Alexandrinus habet ἐκπορευόμενος.

5, 6, 7. Ἐθεώρουν τότε τὴν φωνὴν τῶν μεγάλων λόγων ὧν τὸ κέρας λαλεῖ.] Biblia ἐθεώρουν τότε ἀπὸ φωνῆς τῶν λόγων τῶν μεγάλων ὧν τὸ κέρας ἐκεῖνο ἐλάλει.

7. Καὶ ἀπετυμπανίσθη.] Biblia ἕως ἀνῃρέθη.

8, 9. Καὶ ἀπώλετο τὸ σῶμα αὐτοῦ, καὶ ἐδόθη εἰς καῦσιν πυρός.] Biblia καὶ ἀπώλετο, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐδόθη εἰς καῦσιν πυρός. Prior interpretatio verior eſt: utra LXX. interpretum ſit, difficilius eſt dicere; cum & fieri vix potuerit quin prior ſtatim in poſteriorem mutaretur, & contra hi LXX. quicunque fuerint, non ita religioſi interpretes fuerint ut quæcunque cæteris verior verſio ſit ea continuo illorum habenda ſit, & ex unius ſcriptoris auctoritate, quique tam ſæpe in eo ipſo loco ab ea interpretatione diſcedat, contra omnes codices ſententiam ferre dementiſſimæ temeritatis eſſe videatur.

9, 10, 1. Τὰ λοιπὰ θηρία μετεστάθη τῆς ἀρχῆς αὐτῶν.] Biblia τῶν λοιπῶν θηρίων μετεστάθη ἡ ἀρχή.

11, 2. Χρόνος ζωῆς τοῖς θηρίοις ἐδόθη.] Biblia μακρότης ζωῆς ἐδόθη αὐτοῖς.

12. Ἕως καιροῦ καὶ χρόνου.] Biblia Romana ἕως καιροῦ καὶ καιροῦ, Complutenſia & Aldina ἕως χρόνου καὶ καιροῦ.

15, 6. Ἦλθεν ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν.] Biblia ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε.

16, 7. Καὶ παρῆν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ οἱ παρεστηκότες προσήγαγον αὐτόν.] Verba Chaldaica ſunt, וקדמוהי הקרבוהי. Unde vides duas verſiones iterum coaluiſſe. Eodem infecta erant vitio vetera biblia Latina. Tertullianus enim adv. Marc. iv. 7. hunc locum ſic citat: *& aderat in conſpectu ejus, & qui aſſiſtebant adduxerunt illum.* Cyprianus adv. Jud. ii. 26. *& ſtetit in conſpectu ejus, & qui aſſiſtebant ei obtulerunt eum.* Firmicus De errore prof. rel. p. 453. *Et ſtetit in conſpectu ejus, & qui aſſiſtebant obtulerunt eum.* Rom. ed. LXX. interpretum καὶ προσηνέχθη αὐτῷ. Complut. καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη. Codex Alexandrinus, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσήγαγον αὐτόν.

17, 8, 9, 20. Καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία, καὶ τιμὴ βασιλικὴ, καὶ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς κατὰ γένη, καὶ πᾶσα δόξα λατρεύουσα.] Biblia καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, καὶ γλῶσσαι αὐτῷ δουλεύσουσι, quæ vera eſt verſio. Sed conſentiunt iterum cum Juſtino Latini. Tertull. adv. Jud. c. XIV. *Et data eſt ei poteſtas regia, & omnes nationes terræ ſecundum genus, & omnis gloria ſervient illi.* Ubi pro *ſervient* legendum videtur *ſerviens*. Idem adv. Marc. iii. 7. *Et data eſt ei poteſtas regia, & omnes nationes terræ ſecundum genera, & omnis gloria FAMULABUNDA.* Idem IV. adv. Marc. c. 39. p. 569. *Et gloria omnis SERVIENS illi.* Cyprianus, *Et data eſt ei poteſtas regia, & omnes reges terræ per genus, & omnis claritas ſerviens ei.* Firmicus, *Et data eſt ei poteſtas regia, & omnes reges terræ, & regnum, & omnis claritas ſervivit ei.*

poteſtas ejus, poteſtas æterna, quæ non auferetur: & regnum ejus non interibit. Et inhorruit ſpiritus meus in habitudine mea, & viſiones capitis mei turbarunt me. Et acceſſi ad unum ex aſſiſtentibus, & veritatem inquiſivi ab eo de hiſce omnibus. Reſpondens autem ille dixit, & judicium ſermonum declaravit mihi: Hæ beſtiæ magnæ quatuor ſunt regna, quæ diſperibunt a terra, & non ſuſcipient regnum uſque in ſeculum & uſque in ſeculum ſeculorum. Tunc accurate exquirere volui de quarta beſtia, corrumpente omnia, & terribili admodum (cujus dentes ferrei, & ungues ærei) vorante & comminuente, & reliquias ſuas pedibus conculcante. Et de decem cornibus ejus in capite, & de uno quod ſuccrevit, per quod ex prioribus tria protruſa ſunt. Et cornu illud habebat oculos, & os loquens grandia: & aſpectus ejus excellebat alia. Et animadvertebam cornu illud bellum movere in ſanctos, & fundere eos, quoad venit antiquus dierum,

ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ μὴ ἀρθῇ· καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ μὴ φθαρῇ. καὶ ἔφριξε τὸ πνεῦμά μου ἐν τῇ ἕξει μου, καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου ἐτάραττόν με. καὶ προσῆλθον πρὸς ἕνα τῶν ἑστώτων, καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐζήτουν παρ᾽ αὐτοῦ ὑπὲρ πάντων τούτων. ἀποκριθεὶς δὲ λέγει μοι, καὶ τὴν κρίσιν τῶν λόγων ἐδήλωσέ μοι. Ταῦτα τὰ θηρία τὰ μεγάλα εἰσὶ τέσσαρες βασιλεῖαι, αἳ ἀπολοῦνται ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐ παραλήψονται τὴν βασιλείαν ἕως αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων. τότε ἤθελον ἐξακριβώσασθαι ὑπὲρ τοῦ τετάρτου θηρίου, τοῦ καταφθείροντος πάντα, καὶ ὑπερφόβου, καὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ σιδηροῖ, καὶ οἱ ὄνυχες αὐτοῦ χαλκοῖ, ἐσθίον καὶ λεπτῦνον, καὶ τὰ ἐπίλοιπα αὐτοῦ τοῖς ποσὶ καταπατεῖ· καὶ περὶ τῶν δέκα κεράτων αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς τοῦ προσφυέντος, καὶ ἐξέπεσον ἐκ τῶν προτέρων δι᾽ αὐτοῦ τρία, καὶ τὸ κέρας ἐκεῖνο εἶχεν ὀφθαλμοὺς, καὶ στόμα λαλοῦν μεγάλα, καὶ ἡ πρόσοψις αὐτοῦ ὑπερέφερε τὰ ἄλλα· καὶ κατενόουν τὸ κέρας ἐκεῖνο πόλεμον συνιστάμενον πρὸς τοὺς ἁγίους, καὶ τροπούμενον αὐτοὺς, ἕως τοῦ ἐλθεῖν τὸν παλαιὸν ἡμερῶν,

1, 2, 3. Οὐ μὴ ἀρθῇ—οὐ μὴ φθαρῇ.] Biblia οὐ παρελεύσεται—οὐ διαφθαρήσεται.

7, 8. Ὑπὲρ πάντων τούτων.] Biblia Romana & Complutenſia & codex Alexandrinus μαθεῖν περὶ πάντων τούτων. Aldina non habent μαθεῖν. quod neque Chaldaica agnoſcunt.

8, 9. Ἀποκριθεὶς—ἐδήλωσέ μοι.] Biblia καὶ εἶπέ μοι τὴν ἀκρίβειαν, καὶ τὴν σύγκρισιν τῶν λόγων ἐγνώρισέ μοι.

10. Τὰ μεγάλα.] Biblia Romana τὰ τέσσαρα: Complutenſia & Aldina & codex Alexandrinus τὰ μεγάλα τὰ τέσσαρα.

10, 1, 2, 3, 4. Εἰσὶ τέσσαρες βασιλεῖαι, αἳ ἀπολοῦνται ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐ παραλήψονται τὴν βασιλείαν.] Biblia τέσσαρες βασιλεῖαι ἀναστήσονται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ (cod. Alex. & ed. Compl. αἳ) ἀρθήσονται, καὶ παραλήψονται τὴν βασιλείαν ἅγιοι ὑψίστου, καὶ καθέξουσιν αὐτήν.

14, 5, 6. Τότε ἤθελον ἐξακριβώσασθαι ὑπὲρ τοῦ τετάρτου θηρίου τοῦ καταφθείροντος πάντα καὶ ὑπερφόβου.] Biblia Καὶ ἐζήτουν ἀκριβῶς περὶ τοῦ θηρίου τοῦ τετάρτου, ὅτι ἦν διαφέρον παρὰ πᾶν θηρίον, φοβερὸν [illegible].

19. Τὰ ἐπίλοιπα αὐτοῦ τοῖς ποσί.] Biblia τὰ ἐπίλοιπα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ.

20—26. Καὶ περὶ τῶν δέκα κεράτων αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς τοῦ προσφυέντος, καὶ ἐξέπεσον ἐκ τῶν προτέρων δι᾽ αὐτοῦ τρία, καὶ τὸ κέρας ἐκεῖνο εἶχεν ὀφθαλμοὺς καὶ στόμα λαλοῦν μεγάλα, καὶ ἡ πρόσοψις αὐτοῦ ὑπερέφερε τὰ ἄλλα.] LXX. Καὶ περὶ τῶν κεράτων αὐτοῦ τῶν δέκα τῶν ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἑτέρου τοῦ ἀναβάντος, καὶ ἐκτινάξαντος τῶν πρώτων (ita ed. Rom. ſed Ald. & Compl. & codex Alex. τῶν προτέρων τρία, κέρας ἐκεῖνο) ᾧ οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ στόμα λαλοῦν μεγάλα, καὶ ἡ ὅρασις αὐτοῦ μείζων τῶν λοιπῶν.

26, 7, 8, 9. Καὶ κατενόουν τὸ κέρας ἐκεῖνο πόλεμον συνιστάμενον πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ τροπούμενον αὐτούς.] Biblia ἐθεώρουν καὶ τὸ κέρας ἐκεῖνο ἐποίει πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων καὶ ἴσχυσε πρὸς αὐτούς.

29. Ἕως τοῦ ἐλθεῖν τὸν παλαιὸν ἡμερῶν.] Biblia ἕως [illegible] ἦλθεν ὁ παλαιὸς ἡμερῶν. quomodo Juſtinum quoque

ρῶν, ϗ τὴν κρίσιν ἔδωκε τοῖς ἁγίοις τοῦ ὑψίστου, ϗ ὁ καιρὸς ἐνέστη, καὶ τὸ βασίλειον κατέσχον ἅγιοι ὑψίστου. ϗ ἐρρέθη μοι περὶ τοῦ τετάρτου θηρίου, Βασιλεία τετάρτη ἔσται ἐπὶ τῆς γῆς, ἥτις διοίσει παρὰ πάσας τὰς βασιλείας ταύτας, ϗ καταφάγεται πᾶσαν τὴν γῆν, ϗ ἀναστατώσει αὐτὴν, ϗ καταλεανεῖ αὐτήν. καὶ τὰ δέκα κέρατα, δέκα βασιλεῖς ἀναστήσονται μετ᾽ αὐτοὺς, ϗ ἕτερος διοίσει κακοῖς ὑπὲρ τοὺς πρώτους, καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει, ϗ ῥήματα πρὸς τὸν ὕψιστον λαλήσει, ϗ ἑτέρους
249 ἁγίους τοῦ ὑψίστου καταστρέψει, ϗ προσδέξεται ἀλλοιῶσαι καιροὺς ϗ χρόνους, ϗ παραδοθήσεται εἰς χεῖρας ἕως καιροῦ αὐτοῦ ϗ καιρῶν ϗ ἥμισυ καιροῦ. ϗ ἡ κρίσις ἐκάθισε, καὶ τὴν ἀρχὴν μεταστήσουσι τοῦ ἀφανίσαι ϗ τοῦ ἀπολέσαι ἕως τέλους. καὶ ἡ βασιλεία ϗ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ μεγαλειότης τῶν τόπων τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν βασιλειῶν ἐδόθη λαῷ ἁγίῳ ὑψίστου, βασιλεῦσαι βασιλείαν αἰώνιον· καὶ πᾶσαι ἐξουσίαι ὑποταγήσονται αὐτῷ, καὶ πειθαρχήσουσιν αὐτῷ. ἕως ὧδε τὸ τέλος.

rum, & judicium dedit ſanctis Altiſſimi, & tempus advenit, & regnum occuparunt ſancti Altiſſimi. Et dictum mihi eſt de quarta beſtia: Regnum quartum erit in terra, quod longe omnia hæc regna ſuperabit, & devorabit terram omnem, & devaſtabit atque delebit eam. Et decem cornua, decem reges conſurgent: & alius poſt eos. atque is malis præſtantior erit prioribus, & tres reges humiliabit, & verba in Altiſſimum proloquetur, & cæteros ſanctos Altiſſimi evertet, & ſumet ſibi ut alteret dies & tempora. Et tradentur in manus ejus uſque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. Et judicium conſedit, & principatum transferent ut aboleant & diſperdant uſque in finem. Et regnum, & poteſtas, & amplitudo locorum regnorum quæ ſub cœlo ſunt, data eſt populo ſancto Altiſſimi, ut regnent regno ſempiterno: & poteſtates omnes ſubjicientur & obedient ei. Huc uſque finis

que ſcripſiſſe ſequentia oſtendere videantur. Nihil tamen muto.

1. Τὴν κρίσιν.] Biblia τὸ κρῖμα.

2, 3. Καὶ ὁ καιρὸς ἐνέστη, ϗ τὸ βασίλειον κατέσχον ἅγιοι ὑψίστου.] Biblia ϗ ὁ καιρὸς ἔφθασε, ϗ τὴν βασιλείαν κατέσχον οἱ ἅγιοι.

3—9. Καὶ ἐρρέθη μοι περὶ τοῦ τετάρτου θηρίου, Βασιλεία τετάρτη ἔσται ἐπὶ τῆς γῆς, ἥτις διοίσει παρὰ πάσας τὰς βασιλείας ταύτας, ϗ καταφάγεται πᾶσαν τὴν γῆν, ϗ ἀναστατώσει αὐτὴν, ϗ καταλεανεῖ αὐτήν.] Biblia Καὶ εἶπε· Τὸ θηρίον τὸ τέταρτον, βασιλεία τετάρτη ἔσται ἐν τῇ γῇ, ἥτις ὑπερέξει πάσας τὰς βασιλείας, ϗ καταφάγεται πᾶσαν τὴν γῆν, ϗ συμπατήσει αὐτὴν καὶ κατακόψει.

9, 10, 1. Καὶ τὰ δέκα κέρατα, δέκα βασιλεῖς ἀναστήσονται μετ᾽ αὐτοὺς, ϗ ἕτερος διοίσει κακοῖς ὑπὲρ τοὺς πρώτους.] Biblia Καὶ τὰ δέκα κέρατα αὐτοῦ, δέκα βασιλεῖς ἀναστήσονται, ϗ ὀπίσω αὐτῶν ἀναστήσεται ἕτερος, ὃς ὑπεροίσει κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν. Apud Juſtinum, inter ἀναστήσονται & μετ᾽ αὐτοὺς aliquid, uti vides, intercidit: fortaſſe verbum ἕτερος, quod mox forma paululum immutata occurrit inter ϗ & ἁγίους abſque auctoritate Chaldaicorum, ideoque hinc illuc collapſum eſſe videatur; ut hic καὶ ἕτερος μετ᾽ αὐτοὺς, ibi καὶ ἁγίους tantum, legendum ſit. Sed nihil vetat credere Juſtinum, aut etiam eum, quiſquis erat, cujus ſive interpretationem ſive interpolationem ſequitur, propter ea quæ ante dicta erant de ſanctis ab undecimo cornu victis, qui tamen hi iidem ſunt, addidiſſe ibi ἑτέρους: & quod ad hanc lacunam attinet, eam aliter multis modis facile eſt explere.

12. Ῥήματα.] Biblia λόγους.

13, 4. Καὶ ἑτέρους ἁγίους τοῦ ὑψίστου καταστρέψει.] Biblia Romana ϗ τοὺς ἁγίους ὑψίστου παλαιώσει, Aldina & Complutenſia ——πλανήσει.

14, 5. Καὶ προσδέξεται ἀλλοιῶσαι καιροὺς ϗ χρόνους.] Biblia ϗ ὑπονοήσει τοῦ ἀλλοιῶσαι καιροὺς καὶ νόμον.

15, 6, 7. Καὶ παραδοθήσεται εἰς χεῖρας ἕως καιροῦ αὐτοῦ.] Legendum ——εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἕως καιροῦ. quod vidit etiam Perionius. Biblia ϗ δοθήσεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ.

17. Η κρίσις.] Biblia τὸ κριτήριον.

20, 1, 2. Η μεγαλειότης τῶν τόπων τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν βασιλειῶν.] Biblia ἡ μεγαλωσύνη τῶν βασιλέων τῶν ὑποκάτω παντὸς τοῦ οὐρανοῦ.

22. Λαῷ ἁγίῳ.] Biblia ἁγίοις.

23, 4, 5. Βασιλεῦσαι——πειθαρχήσουσιν αὐτῷ.] Biblia ϗ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, ϗ πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ αὐτῷ δουλεύσουσι ϗ ὑπακούσονται.

I. Τέλος.]

finis verbi. Ego Daniel attonitus ecſtaſi correptus ſum vehementer, ac ſermo ad me pertinebat, & verbum in corde meo ſervavi. Hic Trypho, me quieſcente, dixit: O homo, hæ atque conſimiles ſcripturæ nos illuſtrem & magnum eum expectare cogunt, qui ab antiquo dierum tanquam filius hominis accepturus eſt regnum ſempiternum. Iſte autem veſter, qui dicitur Chriſtus, adeo inhonoratus & inglorius fuit, ut in extremam legis Dei inciderit execrationem. nam in crucem eſt actus. Et ego ad illum: Si quidem, o viri, ex ſcripturis quas recitavi a me non dictum
Es. liii. 2, 3. eſſet, formam ejus obſcuram, &
8. genus inenarrabile fore, & pro mor-
9. te ejus divites morte affectum, &
5. livore ejus nos ſanatum, atque ip-
7. ſum veluti ovem ductum iri; &
niſi duplicem ejus adventum expoſuiſſem, alterum in quo punctus eſt
Zachar. xii. 10—14. a vobis, alterum quando agnoſcetis in quem pupugeritis, & plangent tribus veſtræ, tribus ad tribum, mulieres ſeorſum, & viri ſeorſum; obſcura & dubia dicere viderer. Cum vero in omni hac diſſertatione, ex ſanctis veſtris & propheticis literis omnes probationes meas adducam, aliquem ex vobis inveniri poſſe ſpero, per eam quæ a Domino Zebaoth provenit gratiam, reliquum factum in ſalutem ſempiternam. Itaque ut liquidius id quod quæritur

τέλος τοῦ λόγου. ἐγὼ Δανιὴλ ἐκστάσει περιειχόμην σφόδρα, καὶ ἡ λέξις διήνεγκεν ἐμοὶ, καὶ τὸ ῥῆμα ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἐτήρησα. Καὶ ὁ Τρύφων, παυσαμένου μου, εἶπεν, Ω ἄνθρωπε, αὗται ἡμᾶς αἱ γραφαὶ καὶ τοιαῦται ἔνδοξον καὶ μέγαν ἀναμένειν, τὸν παρὰ τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ὡς υἱὸν ἀνθρώπου παραλαμβάνοντα τὴν αἰώνιον βασιλείαν, ἀναγκάζουσιν· οὗτος δὲ ὁ ὑμέτερος λεγόμενος Χριστὸς, ἄτιμος καὶ ἄδοξος γέγονεν, ὡς καὶ τῇ ἐσχάτῃ κατάρᾳ τῇ ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ περιπεσεῖν· ἐσταυρώθη γάρ. Κἀγὼ πρὸς αὐτὸν, Ει μὲν, ὦ ἄνδρες, μὴ ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὧν προανιστόρησα, τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄδοξον, καὶ τὸ γένος αὐτοῦ ἀδιήγητον, καὶ ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τοὺς πλουσίους θανατωθήσεσθαι, καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν, καὶ ὡς πρόβατον ἀχθήσεσθαι ἐλέγετο, καὶ δύο παρουσίας αὐτοῦ γενήσεσθαι ἐξηγησάμην, μίαν μὲν ἐν ᾗ ἐξεκεντήθη ὑφ᾽ ὑμῶν, δευτέραν δὲ ὅτε ἐπιγνώσεσθε εἰς ὃν ἐξεκεντήσατε, καὶ κόψονται αἱ φυλαὶ ὑμῶν, φυλὴ πρὸς φυλὴν, αἱ γυναῖκες κατ᾽ ἰδίαν, καὶ οἱ ἄνδρες κατ᾽ ἰδίαν, ἀσαφῆ καὶ ἄπορα ἐδόκουν λέγειν· νῦν δὲ διὰ πάντων τῶν λόγων ἀπὸ τῶν παρ᾽ ὑμῖν ἁγίων καὶ προφητικῶν γραφῶν τὰς πάσας ἀποδείξεις ποιοῦμαι, ἐλπίζων τινὰ ἐξ ὑμῶν δύνασθαι εὑρεθῆναι ἐκ τοῦ κατὰ χάριν τὴν ἀπὸ τοῦ Κυρίου σαβαὼθ περιλειφθέντος εἰς τὴν αἰώνιον σωτηρίαν. ἵνα οὖν καὶ σαφέστερον

1. Τέλος.] Biblia πέρας.
1, 2. Εκστάσει περιειχόμην σφόδρα.] Biblia οἱ διαλογισμοί μου ἐπὶ πολὺ συνετάρασσόν με.
2, 3. Καὶ ἡ λέξις διήνεγκεν ἐμοί.] F. ἕξις vel ὄψις. Biblia καὶ ἡ μορφή μου ἠλλοιώθη.

21, 2. Καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν.] Concinnior eſſet oratio, ſi eodem ſtructuræ genere legeremus, καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμᾶς ἰαθήσεσθαι. ferri tamen & hæc lectio poteſt, prophetæ verbis abſque ulla mutatione retentis. SYLBURG.

16. Καιρόν]

σαφέστερον ὑμῖν τὸ ζητούμενον νῦν γένηται, ἐρῶ ὑμῖν καὶ ἄλλους λόγους τοὺς εἰρημένους διὰ Δαβὶδ τοῦ μακαρίου, ἐξ ὧν καὶ Κύριον τὸν Χριστὸν ὑπὸ τοῦ ἁγίου προφητικοῦ πνεύματος λεγόμενον νοήσετε, καὶ τὸν Κύριον πάντων πατέρα ἀνάγοντα αὐτὸν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ καθίζοντα αὐτὸν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, ἕως ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ· ὅπερ γίνεται ἐξότου εἰς
250 τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη, μετὰ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι, ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, τῶν χρόνων συμπληρουμένων, καὶ τοῦ βλάσφημα καὶ τολμηρὰ εἰς τὸν ὕψιστον μέλλοντος λαλεῖν ἤδη ἐπὶ θύραις ὄντος, καιρὸν δὲ καιροὺς καὶ ἥμισυ καιροῦ διακαθέξειν Δανιὴλ μηνύει. καὶ ὑμεῖς ἀγνοοῦντες πόσον χρόνον διακατέχειν μέλλει, ἄλλο ἡγεῖσθε· τὸν γὰρ καιρὸν, ἑκατὸν ἔτη ἐξηγεῖσθε λέγεσθαι. εἰ δὲ τοῦτό ἐστιν, εἰς τὸ ἐλάχιστον τὸν τῆς ἀνομίας ἄνθρωπον τριακόσια πεντήκοντα ἔτη βασιλεῦσαι δεῖ, ἵνα τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Δανιὴλ, Καὶ καιρῶν, δύο μόνους καιροὺς λέγεσθαι ἀριθμήσωμεν. καὶ ταῦτα δὲ πάντα ἃ ἔλεγον ἐν παρεκβάσεσι λέγω πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἤδη ποτὲ πεισθέντες τῷ εἰρημένῳ καθ' ὑμῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι υἱοὶ ἀσύνετοί ἐστε, καὶ τὸ, Διατοῦτο ἰδοὺ προσθήσω τοῦ μεταθεῖναι τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ μεταθήσω αὐτοὺς, καὶ ἀφελῶ τὴν σοφίαν τῶν

quæritur vobis pateat, allegabo verba alia per Davidem illum beatum promulgata: unde ſimul & Dominum, Chriſtum ipſum a ſancto prophetico Spiritu dictum eſſe intelligetis, & Dominum rerum univerſarum parentem adducere illum de terra, & collocare ad dextram ſuam, donec ponat inimicos ſcabellum pedum ſuorum. Quod quidem fit jam inde ex eo tempore cum in cœlum, poſt reſurrectionem a mortuis, ſuſceptus eſt Dominus noſter Jeſus Chriſtus, temporibus ad finem ſuum currentibus, eoque, qui impie & temerarie maledicta in Altiſſimum prolocuturus eſt, jam pro foribus aſſiſtente; quem tempus & tempora & dimidium temporis detenturum eſſe Daniel præmonſtravit. Ac vos neſcientes quam diu detenturus ſit, aliud exiſtimatis. Nam tempus centum annos dici exponitis. Quod ſi ita eſt, iniquitatis hominem minimum trecentos quinquaginta annos regnare oportet, ut quod a ſancto Daniele de temporibus eſt promulgatum, dicente, *Et tempora*, de duobus tantum temporibus dici intelligamus. Verum iſta omnia quæ protuli, per digreſſiones apud vos refero: ut aliquando tandem fidem habentes verbis illis a Deo contra vos prolatis, vos filios inſipientes eſſe, & his, *Propterea* Hier. iv. 22.
apponam ut transferam populum hunc, & transferam eos, & auferam ſapientiam Eſai. xxix. 14.
ſapientum,

16,7. Καιρὸν καὶ καιρούς.] Ante καιρὸν non male cum interprete inſeremus relativum ὃν, *quem*. Sylburg.

26,7,8. Καὶ ταῦτα δὲ πάντα ἃ ἔλεγον ἐν παρεκβάσεσι λέγω πρὸς ὑμᾶς.] Ain' vero, ultroque confiteris? Nihil adhuc ad rem dixiſti in tam longo ſermone? Non tu quidem ſortaſſe multa — ſed nos ſaltem hoc agamus amoto ludo. Quare itaque πάντα? quid παρεκβάσεσι? poſt unam eamque breviſſimam digreſſiooem. Miror itaque nemini adhuc veniſſe io mentem hujuſmodi interpunctionis, καὶ ταῦτα δὲ πάντα ἃ ἔλεγον ἐν παρεκβάσεσι, λέγω πρὸς ὑμᾶς ἵνα &c. ſed neque ſic hæc mihi ſatisfaciunt. Quid ſi ſic legamus? καὶ ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα, ἔλεγον, ἐν παρεκβάσεσι λέγω &c. Sed neque hoc ſatisfacit. Verum non obliviſcendum quali cum ſcriptore negotium nobis ſit.

30,1. Καὶ τό.] Lege καὶ τῷ.

ſapientum, & intelligentiam intelligentum ipſorum occultabo, deſinatis & vos ipſos & eos qui vos audiunt ſeducere, & a nobis diſcere incipiatis, quos gratia Chriſti ſapientes reddidit. Verba per Davidem pronunciata ſic habent: *Dixit Dominus Domino meo; ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Virgam virtutis emittet tibi Dominus ex Sion, & dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principatus in die virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum tuorum. Ex utero ante luciferum genui te. Juravit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech. Dominus a dextris tuis confregit in die iræ ſuæ reges. Judicabit in nationibus, implebit cadavera: e torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Atque hunc quidem pſalmum (dicere perrexi) audere vos in Ezechiam regem dictum eſſe interpretari, non ignoro: quod autem errore ſeducti ſitis, ex verbis ipſis ſtatim vobis demonſtrabo. *Juravit Dominus & non pœnitebit eum*, dictum eſt, & *Tu ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*, quæque ſequuntur & præ-

Pſ. cix.

σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν αὐτῶν κρύψω, παύσησθε καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ὑμῶν ἀκούοντας πλανῶντες, καὶ παρ' ἡμῶν μανθάνοντες, τῶν σοφισθέντων ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος. εἰσὶν οὖν καὶ οἱ λόγοι οἱ διὰ Δαβὶδ λεχθέντες οὗτοι, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιὼν, καὶ κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου. ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Κύριος ἐκ δεξιῶν σου· συνέθλασεν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς αὐτοῦ βασιλεῖς. κρινεῖ ἐν τοῖς ἔθνεσι, πληρώσει πτώματα. ἐκ χειμάῤῥου ἐν ὁδῷ πίεται· διὰ τοῦτο ὑψώσει κεφαλήν. Καὶ τοῦτον τὸν ψαλμὸν ὅτι εἰς τὸν Ἐζεκίαν τὸν βασιλέα εἰρῆσθαι ἐξηγεῖσθαι τολμᾶτε οὐκ ἀγνοῶ, ἐπεῖπον· ὅτι δὲ πεπλάνησθε, ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων αὐτίκα ὑμῖν ἀποδείξω. Ὤμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, εἴρηται, καὶ, Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, καὶ τὰ ἐπαγόμενα, καὶ τὰ πρό-

4. Μανθάνοντες.] Structuræ lex poſtulat potius ſubjunctivum μανθάνητε. Sylburg.

21. Πτώματα.] Sequitur in bibliis συνθλάσει κεφαλὰς ἐπὶ γῆς πολλῶν. quod librariorum culpa intercidiſſe non ſine cauſa ſuſpiceris, cum & alias Juſtinus pſalmos accurate recitare ſoleat, & in hoc pſalmo hic loci tantum a bibliis recedatur.

23, 4, 5, 6. Καὶ τοῦτον τὸν ψαλμὸν ὅτι εἰς τὸν Ἐζεκίαν τὸν βασιλέα εἰρῆσθαι ἐξηγεῖσθαι τολμᾶτε οὐκ ἀγνοῶ.] In hoc pſalmo plerique Judæorum Davidem deſignari putant, alii, ſatis inepte, Abraamum; alii, maxime antiquiores, Meſſiam: qui ad Hezechiam eum pertinere doceret, ſcriptorem Judæum novi neminem. Facile tamen credo Juſtino quod hic & alibi dicit; præſertim cum & doctrinæ meæ Judaicæ anguſtias, & quam paucos antiquos libros habeant Judæi, ſatis ſciam. Tertullianus adv. Marc. v. 9. idem dicit quod Juſtinus, ſed ab eo mutuatus pro more ſuo. *Dicunt* (inquit) *hunc pſalmum in Ezechiam ceciniſſe, quia is ſederit ad dexteram templi & hoſtes ejus averterit Deus.* Nempe erant ei ante oculos hæc Juſtini Dial. p. 309 — εἰς Ἐζεκίαν εἰρῆσθαι ἐτόλμησαν ὑμῶν οἱ διδάσκαλοι ἐξηγήσασθαι, ὡς κελευσθέντος αὐτοῦ ἐν δεξιᾷ τοῦ ναοῦ καθεσθῆναι &c.

1, 2, 3, 4 Ie-

προάγοντα. Ἱερεὺς δὲ ὅτι οὔτε γέγονεν Ἐζεκίας, οὔτε ἐστὶν αἰώνιος ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ὑμεῖς ἀντειπεῖν τολμήσετε. ὅτι δὲ περὶ τοῦ ἡμετέρου Ἰησοῦ εἴρηται, καὶ αὗται αἱ φωναὶ σημαίνουσι· τὰ δὲ ὦτα ὑμῶν πέφρακται, καὶ αἱ
251 καρδίαι πεπήρωνται. τὸ γὰρ, Ὤμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, μεθ' ὅρκου ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν ἀρχιερέα αὐτὸν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ εἶναι ἐδήλωσε· τουτέστιν ὃν τρόπον ὁ Μελχισεδὲκ ἱερεὺς ὑψίστου ὑπὸ Μωϋσέως ἀναγέγραπται γεγενημένος, καὶ οὗτος τῶν ἐν ἀκροβυστίᾳ ἱερεὺς ἦν, καὶ τὸν ἐν περιτομῇ δεκάτας αὐτῷ προσενέγκαντα Ἀβραὰμ εὐλόγησεν, οὕτως τὸν αἰώνιον αὐτοῦ ἱερέα, καὶ Κύριον ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος καλούμενον, ὁ Θεὸς τῶν ἐν ἀκροβυστίᾳ γενήσεσθαι ἐδήλου, καὶ τοὺς ἐν περιτομῇ προσιόντας αὐτῷ, τουτέστι πιστεύοντας αὐτῷ, καὶ τὰς εὐλογίας παρ' αὐτοῦ ζητοῦντας, καὶ αὐτοὺς προσδέξεται, καὶ εὐλογήσει. καὶ ὅτι ταπεινὸς ἔσται πρῶτον ἄνθρωπος, εἶτα ὑψωθήσεται, τὰ ἐπὶ τέλει τοῦ ψαλμοῦ δηλοῖ· Ἐκ χειμάῤῥου γὰρ ἐν ὁδῷ πίεται, καὶ ἅμα, Διὰ τοῦτο ὑψώσει κεφαλήν. Ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὸ πεῖσαι ὑμᾶς ὅτι τῶν γραφῶν οὐδὲν συνήκατε, καὶ ἄλλου ψαλμοῦ τῷ Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύ-

præcedunt. Sacerdotem autem fuiſſe Ezechiam, aut eſſe æternum ſacerdotem Dei, ne vos quidem ipſi aſſerere audebitis. Quod autem de noſtro Jeſu dictæ ſunt, etiam voces ipſæ declarant. Sed aures veſtræ Eſai. vi. 10.
obturatæ ſunt, & corda obcæcata. Nam in his, *Juravit Dominus & non ducetur pœnitentia, Tu ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*, juramento interpoſito, propter incredulitatem veſtram, antiſtitem ſacrorum eum Deus ſecundum ritum Melchiſedech eſſe renunciavit: hoc eſt, quo modo Melchiſedech ſacerdos Altiſſimi fuiſſe a Moſe ſcriptus eſt, atque is eorum qui cum præputio erant ſacerdos fuit, & ei qui in circumciſione ſibi decimas obtulit Abraæ benedixit; eodem modo Deus ſempiternum ſacerdotem ſuum, qui & Dominus a Spiritu Sancto vocatur, eorum qui in præputio ſunt ſacerdotem fore, eoſque ſimul qui in circumciſione ad ipſum acceſſuri, id eſt ei credituri, atque benedictionem ab eo petituri, eſſent, ſuſcepturum, illiſque benedicturum eſſe, ſignificavit. Tum autem humilem ipſum primum hominem fore, ac deinceps exaltatum iri, in fine pſalmi oſtenditur; *E torrente* namque *in via bibet*, & ſimul, *propterea exaltabit caput*. Præterea vero perſuadendi vobis gratia nihil vos in ſcripturis intelligere, pſalmum quoque alium a Spiritu Sancto per

1, 2, 3, 4. Ἱερεὺς δὲ ὅτι οὔτε γέγονεν Ἐζεκίας, οὔτε ἐστὶν αἰώνιος ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ὑμεῖς ἀντειπεῖν τολμήσετε.] Tertull. adv. Marc. v. 9. *Nec ſacerdos autem Ezechias, nec in ævum, etſi fuiſſet.*

5. Καὶ αὗται αἱ φωναί.] F. καὶ αὐταὶ αἱ φωναί.

6, 7. Καὶ αἱ καρδίαι πεπήρωνται.] R. Stephanus in calce ed. ſuæ πεπώρωνται. opinor ex margine codicis MS. vel f. ex conjectura.

16, 7, 8. Καὶ τὸν ἐν περιτομῇ δεκάτας αὐτῷ προσενέγκαντα Ἀβραὰμ εὐλόγησε.] Lapſus eſt hic Juſtinus; nam Abraamus tunc temporis non erat circumciſus. Excripſit, ut alia multa Juſtini, ita etiam hunc ejus errorem Tertullianus, adv. Jud. c. III. p. 207. & iterum adverſus Marc. v. 9. p. 593.

19. Καὶ Κύριον.] F. τὸ καὶ Κύριον. Sed nihil muto.

19, 20. Κύριον—καλούμενον] in hoc pſalmo.

24, 5. Καὶ αὐτοὺς προσδέξεται καὶ εὐλογήσει.] Alii legent καὶ αὐτῆς, alii fortaſſe καὶ αὐτοὺς (vel αὐτὸν) προσδέξεσθαι καὶ εὐλογήσειν. Nos nihil mutamus.

32. Τῷ Δαβίδ.] F. τοῦ διὰ Δαβίδ.

6—11. Ὅτι

per Davidem decantatum referam,
quem de Salomone rege etiam ve-
ſtro dictum eſſe aſſeveratis, cum in
Chriſtum noſtrum is quoque ſit edi-
tus, vos autem æquivoco verbo
ſæpe in errorem voſmetipſos indu-
Pſ. xviii. 8. citis. Nam ubi lex Domini irrepre-
henſibilis dicitur, non eam quæ poſt
illam futura erat, ſed per Moſen la-
tam legem ipſam, exponitis; Deo
Hierem. xxxi. 31. vociferante, novam ſe legem & no-
vum teſtamentum conditurum eſſe.
Pſ. lxxi. 1. Et ubi dictum eſt, *Deus judicium
tuum regi da*, quia Salomon rex fuit,
in ipſum, pſalmum dictum eſſe affir-
matis; verbis pſalmi diſerte præco-
nium facientibus in regem æternum,
hoc eſt in Chriſtum, promulgatum
eſſe. Chriſtus enim rex, & ſacer-
dos, & Deus, & Dominus, & ange-
lus ſeu nuncius, & homo, & mili-
tiæ princeps, & lapis, & puer na-
tus, & patibilis primum, deinde in
cœlum revertens, & rediturus in-
de cum gloria, & perpetuum obten-
turus regnum, deprædicatus eſt; ſi-
cut ex ſcripturis omnibus demon-
ſtro. Ut autem id etiam quod dixi
intelligatis, pſalmi verba recitabo.
Pſ. lxxi. Sunt autem hæc: *Deus, judicium
tuum regi da; & juſtitiam tuam, fi-
lio regis. Ut judicet populum in ju-
ſtitia, & pauperes tuos in judicio.
Suſcipiant montes pacem populo, &
colles juſtitiam. Judicabit pauperes
populi, & ſalvabit filios paupe-
rum, & humiliabit calumniatorem.*
Et

μάλιστα εἰρημένης ἀναμνήσομαι, ὃν εἰς
Σαλομῶνα τὸν γενόμενον καὶ αὐτὸν
βασιλέα ὑμεῖς εἰρῆσθαι λέγετε, εἰς δὲ
τὸν Χριστὸν ἡμῶν καὶ αὐτὸς εἴρηται.
ὑμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν ὁμωνύμων λέξεων
ἑαυτοὺς ἐξαπατᾶτε. ὅπου γὰρ ὁ νόμος
τοῦ Κυρίου ἄμωμος εἴρηται, οὐχὶ τὸν
μετ᾽ ἐκεῖνον μέλλοντα, ἀλλὰ τὸν διὰ
Μωϋσέως ἐξηγεῖσθε, τοῦ Θεοῦ βοῶν-
τος καινὸν νόμον καὶ καινὴν διαθή-
κην διαθήσεσθαι. καὶ ὅπου λέλεκται, Ὁ
Θεὸς τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δὸς,
ἐπειδὴ βασιλεὺς Σαλομὼν γέγονεν,
εἰς αὐτὸν τὸν ψαλμὸν εἰρῆσθαι φατὲ,
τῶν λόγων τοῦ ψαλμοῦ διαῤῥήδην
κηρυσσόντων εἰς τὸν αἰώνιον βασιλέα,
τουτέστιν εἰς τὸν Χριστὸν, εἰρῆσθαι. ὁ γὰρ
Χριστὸς, βασιλεὺς, καὶ ἱερεὺς, καὶ Θεὸς,
καὶ Κύριος, καὶ ἄγγελος, καὶ ἄνθρω-
πος, καὶ ἀρχιστράτηγος, καὶ λίθος,
καὶ παιδίον γεννώμενον, καὶ παθητὸς
γενόμενος πρῶτον, εἶτα εἰς οὐρανὸν
ἀνερχόμενος, καὶ πάλιν παραγινόμε-
νος μετὰ δόξης, καὶ αἰώνιον τὴν βα-
σιλείαν ἔχων κεκήρυκται, ὡς ἀπὸ πα-
σῶν τῶν γραφῶν ἀποδείκνυμι. ἵνα
δὲ καὶ ὃ εἶπον νοήσητε, τοὺς τοῦ ψαλ-
μοῦ λόγους λέγω· εἰσὶ δ᾽ οὗτοι, Ὁ
Θεὸς τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δὸς,
καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ
βασιλέως· κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν
δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχούς σου ἐν κρί-
σει. ἀναλαβέτω τὰ ὄρη εἰρήνην τῷ 252
λαῷ, καὶ οἱ βουνοὶ δικαιοσύνην. κρινεῖ
τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς
τῶν πενήτων, καὶ ταπεινώσει συκοφάντην.
καὶ

6—11. Ὅπου γὰρ ὁ νόμος τοῦ Κυρίου ἄμωμος εἴρηται, οὐχὶ τὸν μετ᾽ ἐκεῖνον μέλλοντα, ἀλλὰ τὸν διὰ Μωϋσέως ἐξηγεῖσθε, τοῦ Θεοῦ βοῶντος καινὸν νόμον καὶ καινὴν διαθήκην διαθήσεσθαι.] Hebr. viii. 7, 8. Εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος. μεμφόμενος γὰρ αὐτοῖς (f. αὐτῆς) λέγει, Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινήν.

34. Δικαιοσύνην.] Ita & biblia Complutenſia & Aldina. Romana Ἐν δικαιοσύνῃ κρινεῖ &c. V. Nobilium.

1, 2. Περὶ

καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης εἰς γενεὰς γενεῶν. καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν. ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη. καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης. ἐνώπιον αὐτοῦ προσπεσοῦνται Αἰθίοπες, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χοῦν λείξουσι. βασιλεῖς Θαρσεῖς καὶ νῆσοι δῶρα προσάξουσι, βασιλεῖς Ἀῤῥάβων καὶ Σαβὰ δῶρα προσάξουσι. καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ. ὅτι ἐῤῥύσατο πτωχὸν ἐκ δυνάστου, καὶ πένητα ᾧ οὐχ ὑπῆρχε βοηθός. φείσεται πτωχοῦ καὶ πένητος, καὶ ψυχὰς πενήτων σώσει. ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας λυτρώσεται τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ ἔντιμον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτῶν. καὶ ζήσεται, καὶ δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ χρυσίου τῆς Ἀῤῥαβίας, καὶ προσεύξονται διαπαντὸς περὶ αὐτοῦ· ὅλην τὴν ἡμέραν εὐλογήσουσιν αὐτόν. καὶ ἔσται στήριγμα ἐν τῇ γῇ ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων· ὑπεραρθήσεται ὑπὲρ τὸν Λίβανον ὁ καρπὸς αὐτοῦ, καὶ ἐξανθήσουσιν ἐκ πόλεως ὡσεὶ χόρτος τῆς γῆς. ἔσται τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας· πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν

Et permanebit cum ſole, & ante lunam in generationes generationum. Deſcendet ſicut pluvia in vellus, & quaſi ſtilla deſtillans in terram. Exorietur in diebus ejus juſtitia, & multitudo pacis donec auſeratur luna. Et dominabitur a mari uſque ad mare, & a flumine uſque ad terminos orbis. Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharſis, & inſulæ munera offerent: reges Arabum & Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ: & omnes gentes ſervient ei. Quoniam liberavit pauperem a potente, & inopem cui non erat adjutor. Parcet pauperi & inopi, & animas egenorum ſalvabit. Ex uſuris & iniquitate redimet animas eorum; & honorabile nomen ejus in conſpectu eorum. Et vivet, & dabitur ei de auro Arabiæ: & precabuntur de ipſo ſemper. tota die benedicent ei, & erit firmamentum in terra. Super ſummos montes extolletur, ſuper Libanum fructus ejus. & florebunt de civitate ſicut herba terræ. Erit nomen ejus benedictum in ſecula. Ante ſolem permanet nomen ejus. Et benedicentur in

2. Εἰς γενεάς.] Ita iterum p. 288. Biblia non habent præpoſitionem.

3, 4. Σταγὼν ἡ στάζουσα.] Biblia Romana σταγόνες στάζουσαι. Aldina & Complutenſia ut Juſtinus.

8. Ποταμῶν.] Biblia Romana ποταμοῦ. Aldina & Complutenſia ut Juſtinus.

12. Θαρσεῖς καὶ νῆσοι.] Biblia Romana Θαρσὶς καὶ αἱ νῆσοι. Complutenſia ut Juſtinus.

Ib. Προσάξουσι] Biblia προσοίσουσι.

15. Πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς.] Ita & biblia Complutenſia & Aldina. Romana non habent τῆς γῆς. V. Nobilium.

15, 6. Καὶ πάντα τὰ ἔθνη.] Biblia πάντα τὰ ἔθνη abſque καί.

21, 22. Ἔντιμον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτῶν.] Ita & Biblia Complutenſia. Romana — αὐτῶν ἐνώπιον αὐτοῦ. V. Nobilium.

26. Καὶ ἔσται.] Biblia non habent καί. Auguſtinus, *Et erit*.

30. Ἔσται.] Ita & biblia Aldina & Complutenſia. Romana ἔσω. vitioſe meo judicio.

31. Διαμένει.] Ita & biblia Compl. & Juſtinus iterum p. 288. Biblia Romana διαμενεῖ. quod videtur rectius.

32. Ἐνευλογηθήσονται.] Ita etiam infra p. 288. & 349. atque ita biblia Aldina & Complutenſia. Romana εὐλογηθήσονται.

4, 5. Ευλο-

in ipſo omnes tribus terræ: omnes gentes beatificabunt eum. Benedictus Dominus Deus Iſrael, faciens admiranda ſolus; & benedictum nomen gloriæ ſuæ in ſeculum & in ſeculum ſeculi: & replebitur gloria ejus univerſa terra. Fiat, Fiat. Et in fine hujus quem retuli pſalmi, ſcriptum eſt: *Defecerunt hymni Davidis filii Jeſſe.* Ac Salomonem quidem regem illuſtrem & magnum fuiſſe, ſub quo templum quod vocatur Hieroſolymitanum eſt conſtructum, ſcio: quod vero nihil eorum quæ in pſalmo recenſentur in eum ceciderit, in propatulo eſt. Neque enim reges cuncti adoraverunt eum, neque uſque ad fines orbis imperavit, neque inimici ad pedes ejus provoluti pulverem linxerunt. Ego vero & ea quæ in libris Regnorum ab eo facta eſſe ſcripta ſunt, referre auſim; quod ſcilicet mulieris Sidoniæ cauſa ad ſimulacrorum cultum ſit delapſus. Quod

ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς· πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν. εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος, καὶ εὐλογημένον τὸ ὄνομα τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. γένοιτο, γένοιτο. Καὶ ἐπὶ τέλει τοῦ ψαλμοῦ τούτου, οὗ ἔφην, γέγραπται, Ἐξέλιπον οἱ ὕμνοι Δαβὶδ υἱοῦ Ἰεσσαί. Καὶ ὅτι μὲν βασιλεὺς ἐγένετο ἐπιφανὴς καὶ μέγας ὁ Σολομὼν, ἐφ᾽ οὗ ὁ οἶκος Ἱερουσαλὴμ ἐπικληθεὶς ἀνῳκοδομήθη, ἐπίσταμαι· ὅτι δὲ οὐδὲν τῶν ἐν τῷ ψαλμῷ εἰρημένων συνέβη αὐτῷ, φαίνεται. οὔτε γὰρ πάντες οἱ βασιλεῖς προσεκύνησαν αὐτῷ, οὔτε μέχρι τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης ἐβασίλευσεν, οὔτε οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πεσόντες χοῦν ἔλειξαν. ἀλλὰ καὶ τολμῶ λέγειν ἃ γέγραπται ἐν ταῖς Βασιλείαις ὑπ᾽ αὐτοῦ πραχθέντα, ὅτι διὰ γυναῖκα ἐν Σιδῶνι εἰδωλολάτρει· ὅπερ

4, 5. Εὐλογημένον.] Biblia Romana εὐλογητὸν, Aldina & Complutenſia perſeverant concordare cum Juſtino.

13, 4. Ὁ οἶκος Ἱερουσαλὴμ ἐπικληθείς.] Nihil dici poteſt durius. Fortaſſe leg. ὁ οἶκος ὁ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐπικληθεὶς, quemadmodum ſupra p. 240 τὸν ναὸν τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐπικληθέντα. vel ὁ οἶκος ὁ Ἱεροσολύμων ἐπικληθείς. quæ tamen & ipſa ſatis dura.

21, 2, 3, 4. Ἀλλὰ καὶ τολμῶ λέγειν ἃ γέγραπται ἐν ταῖς Βασιλείαις ὑπ᾽ αὐτοῦ πραχθέντα, ὅτι διὰ γυναῖκα ἐν Σιδῶνι εἰδωλολάτρει.] Tertull. V. adv. Marc. c. IX. p. 593, 4. *Contra Salomon (audeo dicere) etiam quam habuit in Deo gloriam amiſit, per mulierem in idololatriam uſque pertractus.* De illo autem ἐν Σιδῶνι, ſeu germanum ſeu ſpurium ſit, quid dicam neſcio. Certe nihil de hac re dicitur in libris Regnorum. Dicitur ibi quidem hoc: καὶ ἔλαβε γυναῖκα τὴν Ἰεζάβελ θυγατέρα Ἰεθεβαὰλ βασιλέως Σιδωνίων, καὶ ἐπορεύθη καὶ ἐδούλευσε τῷ Βάαλ, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ (3 Reg. xvi. 31.) ſed de Achabo, non de Salomone; ut vix credibile ſit, ex eo loco natum hoc eſſe. Neque tamen alius eſt in iis libris in quem id magis conveniat. Nam ex capite XI. hujus libri tertii neque hoc ἐν Σιδῶνι exculpere potuit vel Juſtinus, callidus licet artifex rerum hujuſmodi, & ſi eum locum præ oculis habuiſſet, dixiſſet utique, non γυναῖκα, quaſi unius tantum gratia unum forte idolum, idque fortaſſe ſemel tantum, coluiſſet, quod vim argumenti minuit, ſed γυναῖκας, cum ibi plura idola, in gratiam plurium uxorum, diverſarum gentium & religionum, coluiſſe dicatur. Jam ne ad traditiones Judæorum confugiamus, tum deſignatio librorum ſacrorum obſtat, tum eorum deſignandorum cauſa & occaſio, quæ his verbis explicatur, ἀλλὰ καὶ τολμῶ λέγειν ἃ γέγραπται ἐν ταῖς Βασιλείαις ὑπ᾽ αὐτοῦ πραχθέντα. Quæ cum ita ſint, de emendatione, opinor, cogitandum eſt. Quid ſi ergo pro Σιδῶνι legamus Σιῶνι? quod tu verbum cave credas hic otioſum fore, aut propter ſolam literarum ſimilitudinem in corruptæ vocis locum ſubſtitutum eſſe. Nam & ſententiam erigit, & ſimul etiam argumento pondus addit; auget enim peccatum loci religio. At Σιὼν, inquies, non declinatur, niſi forte apud poetas. Id vero mihi non adeo liquet. Sed fac ita eſſe: iſtud mendum facile tollitur. At neque hoc in libris Regnorum uſquam legitur, neque credibile eſt factum eſſe. Enimvero huic malo difficilius eſt mederi. Tentandum tamen aliquid quanquam audacius, quod in loco deſperato, ſpero,

ὅπερ οὐχ ὑπομένουσι πρᾶξαι οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν διὰ Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος
253 ἐπιγνόντες τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων Θεὸν, ἀλλὰ πᾶσαν αἰκίαν καὶ τιμωρίαν μέχρις ἐσχάτου θανάτου ὑπομένουσι περὶ τοῦ μήτε εἰδωλολατρῆσαι, μήτε εἰδωλόθυτα φαγεῖν. Καὶ ὁ Τρύφων, Καὶ μὴν πολλοὺς τῶν τὸν Ἰησοῦν λεγόντων ὁμολογεῖν, καὶ λεγομένων χριστιανῶν, πυνθάνομαι ἐσθίειν τὰ εἰδωλόθυτα, καὶ μηδὲν ἐκ τούτου βλάπτεσθαι λέγειν. Κἀγὼ ἀπεκρινάμην, Καὶ ἐκ τοῦ τοιούτους εἶναι ἄνδρας, ὁμολογοῦντας ἑαυτοὺς εἶναι χριστιανοὺς, καὶ τὸν σταυρωθέντα Ἰησοῦν ὁμολογεῖν καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν, καὶ μὴ τὰ ἐκείνου διδάγματα διδάσκοντας, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τῶν τῆς πλάνης πνευμάτων, ἡμεῖς οἱ τῆς ἀληθινῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ καθαρᾶς διδασκαλίας μαθηταὶ, πιστότεροι καὶ βεβαιό-

Quod in ſe admittere non ſuſtinuerint qui ex gentibus per Jeſum crucifixum, conditorem rerum univerſarum Deum cognoverunt: ſed cruciatum & ſupplicium omne potius ad extremam uſque mortem toleraverint, quam vel ſimulacra colant, vel ſimulacris immolata edant. Et Trypho, Atqui plures, ait, qui ſe Jeſum profiteri dicunt, & Chriſtiani nominantur, audio ſimulacris mactata manducare, & nihil ſe ex eo capere detrimenti dicere. Cui reſpondens, Eo quoque, inquam, quod ejuſmodi extent viri, qui ſe profitentur Chriſtianos eſſe, & Jeſum crucifixum, & Dominum & Chriſtum confiteri, ſed non illius, verum ſeductionis ſpirituum, doctrinas docent; nos, qui puræ & veræ Jeſu Chriſti diſciplinæ ſectatores ſumus, in ſpe ab

ſpero, licebit. III. itaque Reg. xi. 7, 8. hæc habemus: Τότε ᾠκοδόμησε Σαλωμὼν ὑψηλὸν τῷ Χαμὼς εἰδώλῳ Μωὰβ ἐν τῷ ὄρει τῷ κατὰ πρόσωπον Ἱερουσαλὴμ &c. Hunc montem aut Juſtinus Sionem eſſe exiſtimabat, aut actum eſt de hac emendatione. quod ſane nollem, quia aliam non habeo, niſi forte legendum ſit διὰ γυναῖκας εἰδωλολάτρας, reliquis deletis. quæ non eſt tanta mutatio, quanta primo aſpectu videtur. Nam ἰδὼν ex ſequenti voce facile naſci potuit: quibus literis ſemel conjunctis cum litera σ de voce præcedente, fieri non potuit quin altera vox ἐν ſtatim adderetur. Qui in codicibus MSS. verſantur, negant quicquam eſſe vulgarius hujuſmodi erratis. Verum neque in hac lectione acquieſcit animus, ſed parturit adhuc, nec ad alia transferri vult. Atque ecce tibi tandem, poſt tantum ineptiarum, veram, niſi fallor, emendationem; quippe quæ & ſententiam ſine ulla affectatione erigit, & ad literarum veſtigia apte convenit, & hiſtoriæ ſacræ congruit. Nimirum ſic puto Juſtinum ſcripſiſſe: ἀλλὰ καὶ τολμᾷ λέγειν ἃ γέγραπται ἐν ταῖς βασιλείαις ὑπ' αὐτοῦ πραχθέντα, ὅτι διὰ ΓΥΝΑΙΚΑΣ (vel etiam γυναῖκα; nam Tertulliani auctoritas facit ut eam vocem mutare verear) ΘΕΟΝ ΙΔΩΝ εἰδωλολάτρει. aut ſi quis addere velit δὶς, ut nulla litera vulgatæ lectionis pereat, per me licet. 3 Reg. iii. 5. Καὶ ὤφθη Κύριος τῷ Σαλωμών. Ib. ix. 2. Καὶ ὤφθη Κύριος τῷ Σαλωμὼν δεύτερον, καθὼς ὤφθη ἐν Γαβαών. Juſtinus p. 299. τῆς μοιχοποιΐας ἣν ἐποίησαν ἐπὶ γῆς, μάννα πεπλησμένοι. Similiter alibi. Confirmant inſuper hanc conjecturam & quæ hic ſequuntur, οἱ διὰ Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος ἐπιγνόντες τὸν Θεὸν, & hæc verba Scripturæ 3 Reg. xi. 9. Καὶ ὠργίσθη Κύριος ἐπὶ Σαλωμὼν ὅτι ἐξέκλινε καρδίαν αὐτοῦ ἀπὸ Κυρίου Θεοῦ Ἰσραὴλ ΤΟΥ ΟΦΘΕΝΤΟΣ ΑΥΤΩι ΔΙΣ.

6. Περὶ τοῦ.] Lege ὑπὲρ τοῦ. Ita Apol. I. p. 78. ὑπὲρ τοῦ μηδὲ ψεύδεσθαι μηδ' ἐξαπατῆσαι τοὺς ἐξετάζοντας, ἡδέως, ὁμολογοῦντες τὸν Χριστὸν, ἀποθνήσκομεν. Et Dial. p. 350. ὑπομένοντας πάντα πάσχειν ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀρνήσασθαι αὐτόν. Et p. 360. πάντες ὑπομένομεν ὑπὲρ τοῦ μηδὲ μέχρι φωνῆς ἀρνεῖσθαι τὸν Χριστόν.

8, 9, 10, 1. Πολλοὺς τῶν τὸν Ἰησοῦν λεγόντων ὁμολογεῖν καὶ λεγομένων χριστιανῶν πυνθάνομαι ἐσθίειν τὰ εἰδωλόθυτα.] Fecerunt id Nicolaitæ, & qui ex Simonis ſchola prodierunt hæretici, tum qui ab eo Simoniani appellati ſunt, tum etiam Baſilidiani, Carpocratiani, aliique.

11, 2. Καὶ μηδὲν ἐκ τούτου βλάπτεσθαι λέγειν.] Irenæus I. 6. p. 29, 30. ed. Maſſ. Ὃν γὰρ τρόπον χρυσὸς ἐν βορβόρῳ κατατεθεὶς οὐκ ἀποβάλλει τὴν καλλονὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν φύσιν διαφυλάττει, τοῦ βορβόρου μηδὲν ἀδικῆσαι δυναμένου τὸν χρυσόν· οὕτω καὶ αὐτοὺς λέγουσι, κἂν ἐν ποίαις ὑλικαῖς πράξεσι καταγίνωνται, μηδὲν αὐτοὺς παραβλάπτεσθαι, μηδὲ ἀποβάλλειν τὴν πνευματικὴν ὑπόστασιν. διὸ δὴ καὶ τὰ ἀπειρημένα πάντα ἀδεῶς οἱ τελειότατοι πράττουσιν αὐτῶν — καὶ γὰρ εἰδωλόθυτα ἀδιαφόρως ἐσθίουσι, μηδὲν μολύνεσθαι ὑπ' αὐτῶν ἡγούμενοι &c.

ab ipſo annunciata fidentiores & conſtantiores reddimur. Nam quæ ille prævertens in nomine ſuo factum iri dixit, ea oculis cernimus ad rem conferri. Dixit enim: *Multi venient in nomine meo, extrinſecus ovium pellibus induti, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.* Et, *Erunt diſſidia, & ſectæ.* Et, *Cavete vobis à pſeudoprophetis, qui quidem veniunt ad vos extrinſecus induti pellibus ovium, intrinſecus vero ſunt lupi rapaces.* Et, *Exſurgent multi pſeudochriſti, & pſeudoapoſtoli, & multos fidelium ſeducent.* Sunt igitur & fuerunt, viri amici, multi, qui impia & blaſphema dicere & facere docuerunt, in nomine Jeſu progreſſi: & ſunt a nobis, a nomine eorum virorum, unde doctrina & ſententia quælibet extitit, denominati. Alii namque alio modo blaſphemare parentem univerſitatis, &, qui ab eo venturus vaticiniis promulgatus eſt, Chriſtum, & Deum Abraæ & Iſaac & Jacob, docent: cum quibus nihil nobis eſt communionis, atheos atque a Deo alienos, & impios, & injuſtos, & iniquos ipſos eſſe ſcientibus, quippe qui pro eo ut Jeſum colant, nomine duntaxat illum profitentur, & Chriſtianos ſe eo modo dicunt quo plerique omnes in gentibus nomen Dei inſcribunt manufactis operibus, & iniquis ſe impiiſque polluunt ſacris. Et ſunt eorum quidam qui vocantur Marcionitæ, quidam vero Valentiniani, Baſilidiani, Satur-

Matth. xxiv. 5. vii. 15.

1 Cor. xi. 18, 9. Matth. vii. 15.

Matth. xxiv. 11.

βεβαιότεροι γινόμεθα ἐν τῇ ἐλπίδι τῇ καταγγελμένῃ ὑπ' αὐτοῦ. ἃ γὰρ προλαβὼν μέλλειν γίνεσθαι ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἔφη, ταῦτα ὄψει καὶ ἐνεργείᾳ ὁρῶμεν τελούμενα. εἶπε γὰρ, Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἔξωθεν ἐνδεδυμένοι δέρματα προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες. καὶ, Ἔσονται σχίσματα καὶ αἱρέσεις. καὶ, Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἐλεύσονται πρὸς ὑμᾶς ἔξωθεν ἐνδεδυμένοι δέρματα προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες. καὶ, Ἀναστήσονται πολλοὶ ψευδόχριστοι, καὶ ψευδαπόστολοι, καὶ πολλοὺς τῶν πιστῶν πλανήσουσιν. Εἰσὶν οὖν καὶ ἐγένοντο, ὦ φίλοι ἄνδρες, πολλοὶ οἳ ἄθεα καὶ βλάσφημα λέγειν καὶ πράττειν ἐδίδαξαν, ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ προσελθόντες· καί εἰσιν ὑφ' ἡμῶν ἀπὸ τῆς προσωνυμίας τῶν ἀνδρῶν, ἐξ οὗπερ ἑκάστη διδαχὴ καὶ γνώμη ἤρξατο· (ἄλλοι γὰρ κατ' ἄλλον τρόπον βλασφημεῖν τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων, καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ προφητευόμενον ἐλεύσεσθαι Χριστὸν, καὶ τὸν Θεὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, διδάσκουσιν· ὧν οὐδενὶ κοινωνοῦμεν, οἱ γνωρίζοντες ἀθέους καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀδίκους καὶ ἀνόμους αὐτοὺς ὑπάρχοντας, καὶ ἀντὶ τοῦ τὸν Ἰησοῦν σέβειν, ὀνόματι μόνον ὁμολογεῖν· καὶ Χριστιανοὺς ἑαυτοὺς λέγουσιν ὃν τρόπον οἱ ἐν τοῖς ἔθνεσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐπιγράφουσι τοῖς χειροποιήτοις, καὶ ἀνόμοις καὶ ἀθέοις τελεταῖς κοινωνοῦσι·) καί εἰσιν αὐτῶν οἱ μέν τινες καλούμενοι Μαρκιανοὶ, οἱ δὲ Οὐαλεντινιανοὶ, οἱ δὲ Βασιλιδιανοὶ, οἱ

20. Προσελθόντες.] Matth. vii. 15. Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων. Mallem tamen προελθόντες.

37. Μαρκιανοί.] Intelligendi hæretici qui vulgo Marcoſii appellantur, ſi hæc lectio vera eſt.

3. Ονομα-

οἱ δὲ Σατορνιλιανοί, καὶ ἄλλοι ἄλλῳ ὀνόματι, ἀπὸ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς γνώμης ἕκαστος ὀνομαζόμενος· ὃν τρόπον καὶ ἕκαστος τῶν φιλοσοφεῖν νο-
254 μιζόντων, ὡς ἐν ἀρχῇ προεῖπον, ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ λόγου τὸ ὄνομα ἧς φιλοσοφεῖ φιλοσοφίας ἡγεῖται φέρειν. ὡς δὲ ἐκ τούτων ἡμεῖς, ὡς ἔφην, τὸν Ἰησοῦν καὶ τῶν μετ' αὐτὸν γενησομένων προγνώστην ἐπιστάμεθα, καὶ ἐξ ἄλλων δὲ πολλῶν ὧν προεῖπε γενήσεσθαι τοῖς πιστεύουσι καὶ ὁμολογοῦσιν αὐτὸν Χριστόν. καὶ γὰρ ἃ πάσχομεν πάντα, ἀναιρούμενοι ὑπὸ τῶν οἰκείων, προεῖπεν ἡμῖν μέλλειν γενέσθαι· ὡς κατὰ μηδένα τρόπον ἐπιλήψιμον αὐτοῦ λόγον ἢ πρᾶξιν φαίνεσθαι. διὸ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀνθρώπων τῶν ἐχθραινόντων ἡμῖν, εὐχόμεθα, ἵνα μεταγνόντες σὺν ἡμῖν, μὴ βλασφημῆτε τὸν διά τε τῶν ἔργων, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ νῦν γινομένων δυνάμεων, καὶ ἀπὸ τῶν τῆς διδαχῆς λόγων, καὶ ἀπὸ τῶν προφητευθεισῶν εἰς αὐτὸν προφητειῶν, ἄμωμον καὶ ἀνέγκλητον κατὰ πάντα Χριστὸν Ἰησοῦν· ἀλλὰ πιστεύσαντες εἰς αὐτόν, ἐν τῇ πάλιν γενησομένῃ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ σωθῆτε, καὶ μὴ καταδικασθῆτε εἰς τὸ πῦρ ὑπ' αὐτοῦ. Κἀκεῖνος ἀπεκρίνατο, Εστω καὶ ταῦτα οὕτως ἔχοντα ὡς λέγεις, καὶ ὅτι παθητὸς Χριστὸς προεφητεύθη μέλλειν εἶναι, καὶ λίθος

Saturniniani, & alii alio præditi nomine, a principe ſententiæ quiſque nomen obtinens; non aliter quam eorum quilibet qui ſapientiæ operam dare putantur, ſicut initio dixi, a parente doctrinæ nomen ejus cui navat philoſophiæ, cenſetur ferre. Ita ut & ex his, quemadmodum memoravi, Jeſum eorum etiam quæ poſt ipſum futura erant, præſcium novimus, & ex aliis quoque multis quæ eventura vaticinatus eſt credentibus & profitentibus ipſum eſſe Chriſtum. Nam quæ patimur, dum a vernaculis noſtris necamur, omnia nobis eventura eſſe prædixit; adeo ut ſatis pateat nullo modo reprehenſibile eſſe dictum ejus aut factum ullum. Quapropter etiam pro vobis, & pro aliis omnibus hominibus qui nobis hoſtiliter adverſantur, oramus, ut reſipiſcentes nobiſcum, non blaſphemetis maledictiſque proſcindatis eum, qui propter opera, & quæ etiam nunc a nomine ejus fiunt virtutes, & doctrinæ ſuæ ſermones, & in eum prædictas prophetias, modis omnibus irreprehenſibilis atque inculpabilis eſt, Chriſtum Jeſum; ſed in ipſum credentes, in futuro ejus glorioſo adventu ſalvemini, nec ad ignem ab eo condemnemini. Atque ille reſpondit: Sint iſta ſane ita ut dicis, Chriſtum vaticiniis prænunciatum patibilem fore, lapidemque

3. Ὀνομαζόμενος.] F. ὀνομαζόμενοι.

5. Ὡς ἐν ἀρχῇ προεῖπον.] P. 139, 40.

6, 7. Τὸ ὄνομα ἧς φιλοσοφεῖ φιλοσοφίας ἡγεῖται φέρειν.] F. leg. —ἧς φιλοσοφεῖν φιλοσοφίας ἡγεῖται, φέρει.

15. Προεῖπεν ἡμῖν μέλλειν γενέσθαι.] Reſpexit Juſtinus illud Servatoris noſtri apud Matthæum, x. 21, 2. παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς· καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου. Jebb.

33, 4. Ὅτι παθητὸς Χριστὸς προεφητεύθη μέλλειν εἶναι.] Act. xxvi. 22, 3. Οὐδὲν ἐκτὸς λέγων ὧν τε οἱ προφῆται ἐλάλησαν μελλόντων γίνεσθαι, καὶ Μωσῆς· εἰ ΠΑΘΗΤΟΣ ὁ Χριστός, &c.

34 & ſeq. Καὶ λίθος κέκληται.] Hæc quid hic faciant neſcio, niſi ſi joco dicta putas, quod mihi non ſit veriſimile. Quin & orationi obſunt, niſi pro κέκληται legas κεκάρνηται. ut non ſine cauſa ſuſpiceris aut alias Chriſti appellationes intercidiſſe

pidemque vocatum eſſe, & glorioſum (poſt priorem ejus adventum, in quo patibilis appariturus eſſe prædictus eſt) & judicem poſthac univerſorum venturum, atque æternum regem & pontificem futurum: hunc autem eum eſſe de quo talia ſunt promulgata, proba. Et ego, Ut placet, o Trypho, perveniam ad haſce quas vis demonſtrationes, inquam, loco ſuo. In præſens autem permittes mihi quarum volo inferre mentionem prophetiarum ad demonſtrandum, & Deum, & Dominum virtutum, Chriſtum, & Jacob vocari per ſimilitudinem a Spiritu Sancto; & interpretes veſtros, ſicut Deus vo-

Hierem. iv. 22. ciferatur, inſipientes eſſe, qui non in Chriſtum dictas eſſe, ſed in Salomonem, afferunt, cum tabernaculum teſtimonii in templum a ſe ædificatum inferret. Eſt autem pſalmus

Pſ. xxiii. Davidis iſte: *Domini terra, & plenitudo ejus; orbis habitabilis, & omnes habitantes in eo. Ipſe ſuper maria fundavit eum, & ſuper flumina præparavit eum. Quis aſcendet in montem Domini? aut quis ſtabit in loco ſancto ejus? Innocens manibus, & mundus corde, qui non accepit in vanum animam ſuam, & non juravit in dolo proximo ſuo. Hic accipiet benedictionem a Domino; & miſericordiam a Deo Salvatore ſuo. Hæc generatio quærentium Dominum, quæren-*

λίθος κέκληται, καὶ ἔνδοξος μετὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ παρουσίαν, ἐν ᾗ παθητὸς φανεῖσθαι κεκήρυκτο, ἐλευσόμενος, καὶ κριτὴς πάντων λοιπὸν, καὶ αἰώνιος βασιλεὺς, καὶ ἱερεὺς γενησόμενος· εἰ οὗτος δέ ἐστι περὶ οὗ ταῦτα προεφητεύθη, ἀπόδειξον. Κἀγὼ, Ὡς βούλει, ὦ Τρύφων, ἐλεύσομαι πρὸς ἃς βούλει ταύτας ἀποδείξεις ἐν τῷ ἁρμόζοντι τόπῳ, ἔφην· τὰ νῦν δὲ συγχωρήσεις μοι πρῶτον ἐπιμνησθῆναι ὧνπερ βούλομαι προφητειῶν εἰς ἐπίδειξιν ὅτι καὶ Θεὸς καὶ Κύριος τῶν δυνάμεων ὁ Χριστὸς, καὶ Ἰακὼβ καλεῖται ἐν παραβολῇ ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ οἱ παρ' ὑμῖν ἐξηγηταὶ, ὡς Θεὸς βοᾷ, ἀνόητοί εἰσι, μὴ εἰς τὸν Χριστὸν εἰρῆσθαι λέγοντες, ἀλλ' εἰς Σαλομῶνα, ὅτε εἰσέφερε τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου εἰς τὸν ναὸν ὃν ᾠκοδόμησεν. ἔστι δὲ ψαλμὸς τοῦ Δαβὶδ οὗτος, Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· ἡ οἰκουμένη, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐτήν. τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου; ἢ τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ; ἀθῶος χερσὶ, καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ὃς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ
οὐκ ὤμοσεν ἐπὶ δόλῳ τῷ πλησίον αὐτοῦ· 255
οὗτος λήψεται εὐλογίαν παρὰ Κυρίου, καὶ ἐλεημοσύνην παρὰ Θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ. αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν Κύριον, ζητοῦν-

cidiſſe aut hanc aliquo caſu huc irrepſiſſe. Poteſt quidem videri transferenda ad ỷ 14. p 210. & conjungenda cum Ἰακὼβ, quemadmodum infra p. 341. Καὶ γὰρ ἐν παραβολῇ λίθον πολλαχοῦ καλῶν ἀπέδειξα τὸν Χριστὸν, καὶ ἐν τροπολογίᾳ Ἰακὼβ καὶ Ἰσραήλ. Sed hoc obſtat, quod quæ ibi memorantur Chriſti appellationes omnes in pſalmo qui mox recitatur aut nunc legantur aut ſaltem levi mutatione legi poſſint, hujus autem nullum ibi veſtigium ſit.

4, 5. Καὶ κριτὴς πάντων λοιπὸν &c.] F. καὶ κριτὴς πάντων, καὶ αἰώνιος λοιπὸν βασιλεὺς &c. Sed nihil muto.

12, 3. Ἐπίδειξιν.] F. ἀπόδειξιν. Sed paulum intereſt. niſi quod ita potius ſoleat Juſtinus.

27. Ἢ τίς.] Ita etiam biblia Aldina & Complutenſia. Romana καὶ τίς. Cyprianus, *aut quis*.

34. Τὸν Κύριον.] Biblia Romana αὐτόν. Aldina & Complutenſia hic quoque conſentiunt cum Juſtino. Cyprianus, *eum*.

·1. Τὸ

ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ. ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος κραταιὸς καὶ δυνατὸς ἐν πολέμῳ. ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Κύριος οὖν τῶν δυνάμεων ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Σαλομὼν ἀποδέδεικται, ἀλλὰ ὁ ἡμέτερος Χριστός. ὅτε ἐκ νεκρῶν ἀνέστη καὶ ἀνέβαινεν εἰς τὸν οὐρανὸν, κελεύονται οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ταχθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἄρχοντες ἀνοῖξαι τὰς πύλας τῶν οὐρανῶν, ἵνα εἰσέλθῃ οὗτος ὅς ἐστι βασιλεὺς τῆς δόξης, καὶ ἀναβὰς καθίσῃ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἕως ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὡς διὰ τοῦ ἄλλου ψαλμοῦ δεδήλωται. ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἐν οὐρανῷ ἄρχοντες ἑώρων ἀειδῆ, καὶ ἄτιμον τὸ εἶδος καὶ ἄδοξον ἔχοντα αὐτὸν, οὐ γνωρίζοντες αὐτὸν, ἐπυνθάνοντο, Τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; καὶ ἀποκρίνεται αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ ἀπὸ προσώπου τοῦ πατρὸς, ἢ ἀπὸ τοῦ ἰδίου, Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτὸς οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. ὅτι γὰρ οὔτε περὶ Σαλομῶνος, ἐνδόξου οὕτω βασιλέως ὄντος, οὔτε περὶ τῆς σκη-
νῆς

quærentium faciem Dei Jacob. Tollite portas, principes, veſtras; & elevamini, portæ æternales; & ingredietur rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus fortis & potens in prœlio. Tollite portas, principes, veſtras; & elevamini, portæ æternæ; & introibit rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus virtutum, ipſe eſt rex gloriæ. Sane quidem Dominum virtutum Salomonem non eſſe, ſed Chriſtum noſtrum (ſatis per pſalmum hunc) oſtenſum eſt. Is cum ex mortuis reſurrexiſſet, & in cœlum aſcenderet, juſſi ſunt qui in cœlis diſpoſiti ſunt principes, aperire portas cœlorum, ut ingrederetur qui eſt rex gloriæ, & conſcendens conſideret ad dextram Patris, donec poneret inimicos ejus ſubſellium pedum ejus, quemadmodum per alium pſalmum declaratum eſt. Pſ. cx. 1. Quoniam namque cœleſtes principes cum ſpeciem informem & inhonoratam & obſcuram habere videbant, non noſcentes ipſum, percontabantur, *Quis eſt rex gloriæ?* Et respondet eis Spiritus Sanctus, aut ex Patris, aut ſua ipſius perſona: *Dominus virtutum, iſte ipſe eſt rex gloriæ.* Quod enim neque de Salomone, neque de taber-
naculo

1. Τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ.] Illud καὶ Ἰακὼβ καλεῖται ἐν παραβολῇ ℣. 14, 5. ſuadere videtur Juſtinum ſcripſiſſe τὸ πρόσωπόν σου Ἰακώβ, correcto ſcilicet hic ejus pſalterio, ut aliis in locis, vel ex verſione Aquilæ, vel ad Hebraica.

5, 6. Κύριος κραταιὸς καὶ δυνατὸς ἐν πολέμῳ.] Librarius, ſimilitudine falſus, ut fit, hæc duo verba, Κύριος δυνατὸς, omiſit. Perionius. Biblia Κύριος κραταιὸς καὶ δυνατὸς, Κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ. Juſtinus Apol. I. p. 75. ℣. 25, 6. Κύριος κραταιὸς καὶ Κύριος δυνατός.

10, 1. Αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.] Ita & biblia Complutenſia, & Aldina & codex Alexandrinus. Biblia Romana αὐτός ἐστιν οὗτος &c. Juſtinus infra ℣. 29, 30. αὐτὸς οὗτός ἐστιν.

13, 4. Ἀλλὰ ὁ ἡμέτερος Χριστός. ὅτε ἐκ νεκρῶν ἀνέστη.] F. —Χριστὸς ὃς &c.

32, 3. Ἐνδόξου οὕτω βασιλέως ὄντος.] Langus hæc omittit, fortaſſe quia non intellexit. Perionius, cui nihil unquam difficile eſt viſum, vertit, *qui adeo clarus rex fuerit.* Ignoſcendi tamen ambo; cum admodum rara ſit hæc ſententia verbi οὕτω. quam hic locus Platonis ſimul confirmabit & explicabit. Ἐμὲ γὰρ ἐκείνη ἡ ἀρχὴ
οὐκ

naculo teſtimonii, quiſquam eorum qui ad portas templi Hieroſolymitani adſtiterunt, dicere auſus fuerit, *Quis eſt iſte rex gloriæ?* quilibet fatebitur. Atque in diapſalmate quadrageſimi ſexti pſalmi, dixi, in Chriſtum iſta verba ſunt con-
Pſ. xlvi. 6—10.
cepta: *Aſcendit Deus in jubilo, Dominus in voce tubæ. Pſallite Deo noſtro, pſallite. Pſallite regi noſtro, pſallite. Quoniam rex omnis terræ Deus: pſallite ſapienter. Regnavit Deus ſuper gentes: Deus ſedet in throno ſancto ſuo. Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraæ: quoniam ipſius Dei fortes terræ admodum ſublimati ſunt.* Et in nonageſimo octavo pſalmo improperat vobis Spiritus Sanctus, & hunc quem non vultis regem eſſe, regem & dominum Samuelis, & Aaron, & Moſæ, & aliorum prorſus omnium, renunciat. Sunt
Pſ. xcviii.
vero pſalmi verba hæc: *Dominus regnavit, iraſcantur populi; ſedens ſuper Cherubim, moveatur terra. Dominus in Sion magnus, & ſublimis eſt ſuper omnes populos. Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & ſanctum eſt: & bonor regis judicium diligit. Tu paraſti rectitudines; judicium & juſtitiam in Jacob tu feciſti. Exaltate Dominum Deum noſtrum, & adorate ſcabellum pedum ejus; quia ſanctus eſt. Moſes & Aaron in ſacerdotibus ejus, & Samuel inter eos qui invocant nomen ejus. Invocabant* (ait ſcriptura) *Dominum,* &

νῆς τοῦ μαρτυρίου, τῶν ἐφεστώτων ταῖς πύλαις τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων ἐτόλμησεν ἄν τις εἰπεῖν, Τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, πᾶς ὁστισοῦν ὁμολογήσει. καὶ ἐν διαψάλματι τεσσαρακοστοῦ ἕκτου ψαλμοῦ, ἔφην, εἰς τὸν Χριστὸν οὕτως εἴρηται, Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν, ψάλατε· ψάλατε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλατε. ὅτι βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός· ψάλατε συνετῶς. ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη, ὁ Θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἀβραάμ, ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν. Καὶ ἐν ἐνενηκοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ ὀνειδίζει ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τοῦτον, ὃν μὴ θέλετε βασιλέα εἶναι, βασιλέα καὶ Κύριον καὶ τοῦ Σαμουὴλ, καὶ τοῦ Ἀαρὼν, καὶ Μωϋσέως, καὶ τῶν ἄλλων πάντων ἁπλῶς ὄντα μηνύει. εἰσὶ δὲ οἱ λόγοι τοῦ ψαλμοῦ οὗτοι, Ὁ Κύριος ἐβασίλευ- 256
σεν, ὀργιζέσθωσαν λαοί· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, σαλευθήτω ἡ γῆ. Κύριος ἐν Σιὼν μέγας, καὶ ὑψηλός ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς λαούς. ἐξομολογησάσθωσαν τῷ ὀνόματί σου τῷ μεγάλῳ, ὅτι φοβερὸν καὶ ἅγιόν ἐστι. καὶ τιμὴ βασιλέως κρίσιν ἀγαπᾷ· σὺ ἡτοίμασας εὐθύτητας, κρίσιν καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακὼβ σὺ ἐποίησας. ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστι. Μωσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ, καὶ Σαμουὴλ ἐν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ἐπεκαλοῦντο, φησὶν ἡ γραφὴ, τὸν Κύριον,

καὶ

οὐκ ἐξέπληξεν, οὕτως ἰσχυρὰ οὖσα, ὥστε ἄδικόν τι ἐργάσασθαι. Apol. Socrat. p. 32.

39. Φησὶν ἡ γραφή.] Parentheſis illa, φησὶν ἡ γραφὴ, Juſtini eſt, non Davidis. Sylburg.

1. Αὐτῶν.]

καὶ αὐτὸς εἰσήκουεν αὐτῶν· ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει πρὸς αὐτούς· ὅτι ἐφύλασσον τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, καὶ τὸ πρόσταγμα ὃ ἔδωκεν αὐτοῖς. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, σὺ ἐπήκουες αὐτῶν· ὁ Θεὸς, σὺ εὐίλατος ἐγίνου αὐτοῖς, καὶ ἐκδικῶν ἐπὶ πάντα τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν. ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε εἰς ὄρος ἅγιον αὐτοῦ, ὅτι ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν, Ω ἄνθρωπε, καλὸν ἦν πειθέντας ἡμᾶς τοῖς διδασκάλοις νομοθετήσασι μηδενὶ ἐξ ὑμῶν ὁμιλεῖν, μηδέ σοι τούτων κοινωνῆσαι τῶν λόγων. Βλάσφημα γὰρ πολλὰ λέγεις, τὸν σταυρωθέντα τοῦτον ἀξιῶν πείθειν ἡμᾶς γεγενῆσθαι μετὰ Μωϋσέως καὶ Ααρὼν, καὶ λελαληκέναι αὐτοῖς ἐν στύλῳ νεφέλης, εἶτα ἄνθρωπον γενόμενον σταυρωθῆναι, καὶ ἀναβεβηκέναι εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ πάλιν παραγίνεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ προσκυνητὸν εἶναι. Κἀγὼ ἀποκρινάμενος, Οἶδα ὅτι, ὡς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἔφη, κέκρυπται ἀφ' ὑμῶν ἡ σοφία ἡ μεγάλη αὕτη τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων καὶ παντοκράτορος Θεοῦ· διὸ συμπαθῶν ὑμῖν προσκάμνειν ἀγωνίζομαι, ὅπως τὰ παράδοξα ἡμῶν ταῦτα νοήσητε· εἰ δὲ μὴ, ἵνα κἂν αὐτὸς ἀθῷος ὦ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· ἔτι γὰρ καὶ παραδοξολόγους δοκοῦντας ἄλλους λόγους ἀκούσετε· μὴ ταράσσεσθε δὲ, ἀλλὰ μᾶλλον προθυμότεροι γινό-

& ipſe exaudivit eos. In columna nubis loquebatur ad eos: quia cuſtodiebant teſtimonia ejus, & præceptum quod dedit eis. Domine Deus noſter, tu exaudiviſti eos: Deus, tu propitius fuiſti eis, & vindicans in omnia ſtudia eorum. Exaltate Dominum Deum noſtrum, & adorate in monte ſancto ejus; quoniam ſanctus Dominus Deus noſter. Tum Trypho, O homo, inquit, præſtiterat nos magiſtris noſtris morem gerentes, qui legem nobis tulere ne cum quopiam veſtrum verba conferamus, neque tecum hoſce communicaſſe ſermones; permulta namque blaſphema impiaque loqueris, crucifixum hunc nobis perſuaderi petens cum Moſe & Aarone fuiſſe, & cum eis in columna ignis collocutum, ac deinceps hominem factum, & in cruce ſuſpenſum eſſe, & in cœlum aſcendiſſe, atque inde rurſus in terram venturum, & adorandum eſſe. Atque ego reſpondens, Scio, inquam, quemadmodum verbum Dei eſt, occultam eſſe a vobis magnam creatoris omnium & omnipotentis Dei ſapientiam. Quapropter vicem veſtram condolens, apud vos elaborare annitor, ut iſta quæ præter opinionem veſtram dicuntur intelligatis: ſin minus, ut ipſe ſaltem innocens ſim in die judicii. adhuc enim qui inopinabiliores eſſe videantur, audietis ſermones alios. Verum ne turbemini: quin alacriores potius auditores

Eſai. xxix. 14. 1 Cor. i. 19, 24. ii. 6, 7, 8.

1. Αὐτῶν.] Ita etiam infra p. 288. atque ita codex Alexandrinus, & Aldi biblia, & Complutenſia. Romana non habent hanc vocem. V. Nobilium.

2. Ὅτι.] Biblia Romana neque hanc vocem habent, ſed Complutenſia & Aldina habent, & codex Alexandrinus, & Juſtinus iterum p. 288.

3, 4. Τὸ πρόσταγμα ὃ ἔδωκεν αὐτοῖς] Biblia Romana τὰ προστάγματα ἃ—. Juſtinus infra p. 288. τὰ προστάγματα αὐτοῦ ἃ—. atque ita codex Alexandrinus & biblia Aldina & Complutenſia.

6. Σὺ εὐίλατος.] Ita biblia Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinus. Biblia Romana non habent σύ.

Ib. Ἐγίνου.] Biblia ἐγένου.

3, 4, 5, 6. Ου

tores & inveſtigatores eſſe perſeverate, magiſtrorum veſtrorum traditionem parviſacientes. non enim perinde quæ per Deum a Spiritu Prophetico ſunt dicta, intelligere, atque ſua ipſorum dogmata docere malle, comperiuntur. Itaque in quadrageſimo quarto pſalmo conſimiliter hæc in Chriſtum ſunt dicta: *Eructavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. Speciosus forma ſupra filios hominum: diffuſa eſt gratia in labiis tuis. Propterea benedixit te Deus in æternum. Accingere gladio tuo ſuper femur tuum, o potens, pulchritudine tua & decore tuo, & intende, & proſperare, & regna, propter veritatem & manſuetudinem & juſtitiam, & deducet te mirabiliter dextra tua. Sagittæ tuæ acuminatæ, o potens, populi ſub te cadent, in corde inimicorum regis. Thronus tuus, Deus, in ſeculum ſeculi: virga rectitudinis, virga regni tui. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem: pro pterea unxit te Deus, Deus tuus; oleo exultationis ſupra participes*

μένοι ἀκεραῖοι καὶ ἐξετασαὶ μένετε, καταφρονοῦντες τῆς παραδόσεως τῶν ὑμετέρων διδασκάλων· ἐπεὶ οὐ τὰ διὰ τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος ἐλέγχονται νοεῖν δυνάμενοι, ἀλλὰ τὰ ἴδια μᾶλλον διδάσκειν προαιρούμενοι: ἐν τεσσαρακοστῷ οὖν τετάρτῳ ψαλμῷ ὁμοίως εἴρηται εἰς τὸν Χριστὸν ταῦτα, Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα 257 μου τῷ βασιλεῖ· ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου. ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· ἐξεχύθη χάρις ἐν χείλεσί σου· διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα. περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατὲ, τῇ ὡραιότητί σου, καὶ τῷ κάλλει σου. καὶ ἔντεινε, καὶ κατευοδοῦ, καὶ βασίλευε, ἕνεκεν ἀληθείας, καὶ πρᾳότητος, καὶ δικαιοσύνης· καὶ ὁδηγήσει σε θαυμαστῶς ἡ δεξιά σου. τὰ βέλη σου ἠκονημένα, δυνατὲ, λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται, ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους

3, 4, 5, 6. Οὐ τὰ διὰ τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος ἐλέγχονται νοεῖν δυνάμενοι, ἀλλὰ τὰ ἴδια μᾶλλον διδάσκειν προαιρούμενοι.] Langus, *Non enim perinde quæ per Deum a Spiritu Prophetico ſunt dicta, intelligere, atque ſua ipſorum dogmata docere malle comperiuntur.* Perionius, *Non enim ea quæ per Deum a Spiritu Prophetico prædicta ſunt, intelligere poſſe convincuntur, ſed ſua potius docere velle.* Nobis magis videtur delendum διὰ, quam addendum aut ſubintelligendum λεχθέντα vel προλεχθέντα. P. 267. οἵτινες τὰ τοῦ Θεοῦ οὔτε νοῆσαι οὔτε ποιῆσαι ποτὲ βεβούλησθε, ἀλλὰ τὰ τῶν διδασκάλων ὑμῶν, ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς βοᾷ. P. 362. ἐλέγχονται καὶ διὰ τῶν προφητῶν μέχρι τοῦ καὶ τὰ ἑαυτῶν τέκνα τεθυκέναι τοῖς δαιμονίοις. Apolog. I. p. 96. δικαίως ἐλέγχονται καὶ διὰ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὡς οὔτε τὸν πατέρα οὔτε τὸν υἱὸν ἔγνωσαν. Quod ſi nimis imperioſi critici eſſe putas, hoc vocabulum; quod neque orationis ſupplendæ gratia addi potuit, quam ex plena mancam facit, & aliarum lectionum non malarum veſtigium videri poteſt, delere, facile extendi poteſt in διατάγματα, vel διδάγματα. F. leg. τὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος.

19. Ἔντεινε.] Biblia Romana ἔντεινον. Complutenſia ut Juſtinus.

29. Ὁ Θεός σου.] Biblia & Juſtinus infra p. 277. & 287. ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου.

χοῦς σου· σμύρναν, καὶ στακτὴν, καὶ κασίαν ἀπὸ τῶν ἱματίων σου, ἀπὸ βάρεων ἐλεφαντίνων, ἐξ ὧν εὔφρανάν σε. Θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ σου· παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ. καὶ θυγάτηρ Τύρου ἐν δώροις· τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύσουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ. πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν, ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. ἀπενεχθήσονται τῷ βασιλεῖ παρθένοι ὀπίσω αὐτῆς· αἱ πλησίον αὐτῆς ἀπενεχθήσονταί σοι. ἀπενεχθήσονται ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει· ἀχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως. ἀντὶ τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησαν οἱ υἱοί σου· καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. μνησθήσομαι τοῦ ὀνόματός σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. διὰ τοῦτο λαοὶ ἐξομολογήσονταί σοι εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν, ἐπεῖπον, εἰ καὶ ἡμᾶς μισεῖτε τοὺς ταῦτα νοοῦντας, καὶ ἐλέγχοντας ὑμῶν τὴν ἀεὶ σκληροκάρδιον γνώμην· καὶ γὰρ Ἠλίας περὶ ὑμῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐντυγχάνων

cipes tuos. Myrrha & gutta & caſia a veſtimentis tuis, a repoſitoriis eburneis, ex quibus exhilararunt te. Filiæ regum in honore tuo: aſtitit regina a dextris tuis in veſtitu deaurato, circumdata, variegata. Audi, filia, & vide, & inclina aurem tuam: & oblivîſcere populi tui, & domus patris tui, & concupiſcet rex pulchritudinem tuam; quoniam ipſe eſt Dominus Deus tuus, & adorabunt eum. Et filia Tyri in muneribus: vultum tuum deprecabuntur divites populi. Omnis gloria filiæ regis intrinſecus, in fimbriis aureis, circumamicta, variegata. Adducentur regi virgines poſt eam: proximæ ejus adducentur tibi. Adducentur in lætitia & exultatione: ducentur in templum regis. Pro patribus tuis nati tibi ſunt filii. Conſtitues eos principes ſuper omnem terram. Recordabor nominis tui in omni generatione & generatione: propterea populi confitebuntur tibi in ſeculum, & in ſeculum ſeculi. Neque quidquam mirandum, adjiciens dixi, ſi nos quoque odiſtis, hæc intelligentes, & duricordem ſemper mentem veſtram coarguentes. Etenim & Elias de vobis cum Deo agens, ita in-

1, 2. Σμύρναν καὶ στακτὴν καὶ κασίαν.] Ita iterum p. 287. Biblia σμύρνα, καὶ στακτὴ, καὶ κασία.

9, 10. Καὶ ἐπιθυμήσει.] Ita & codex Alexandrinus & biblia Complutenſia & Aldina & Hieronymus, ſuffragantibus bibliis Hebraicis, ipſaque ſententia. Attamen non temere negarim veram eſſe lectionem editionis Romanæ ὅτι ἐπεθύμησεν. V. Nobilium.

11, 2. Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ. καὶ θυγάτηρ—.] Biblia Romana, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ θυγατέρες—. Aldina, & Complutenſia, & Juſtinus infra p. 287. bis, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. V. Nobilium.

14. Τοῦ λαοῦ.] Ita codex Alexandrinus & Hieronymus & biblia Aldina & Complutenſia. Romana τοῦ λαοῦ τῆς γῆς. V. Nobilium.

15. Τῆς.] Biblia Romana αὐτῆς. Complutenſia & Aldina ut Juſtinus.

Ib. Ἔσωθεν.] Ita & codex Alexandrinus & biblia Complutenſia & Aldina. Romana, ridiculo ſed veteri errore, Ἐσεβών. V. Nobilium.

18. Ὀπίσω αὐτῆς.] Ὀπίσω αὐτοῦ erat in exempl. R. STEPHANUS. Ita etiam codex Alexandrinus.

22. Ἐγεννήθησαν οἱ υἱοί σου.] Biblia Romana ἐγεννήθησάν σοι υἱοί. Complutenſia ut Juſtinus.

24. Μνησθήσομαι.] Ita & biblia Aldina & Complutenſia. Romana μνησθήσονται. V. Nobilium, & Hexapla Cl. Montſauconi.

14 & ſeqq.

3 Reg. xix. 14. Rom. xi. 2, 3. inquit: *Domine, prophetas tuos occiderunt, & altaria tua ſubruerunt, & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam.*
3 Reg. xix. 18. Rom. xi. 4. Et reſpondet ei: *Adhuc mihi ſuperſunt ſepties mille viri qui non inflexerunt genua imagini Baal.* Quemadmodum ergo propter ſepties mille illos tum Deus iram ſuam non intulit; ad eundem modum nunc quoque judicium ſuum nondum protulit aut profert, ſciens indies adhuc nonnullos diſciplinam ſuſcipere in nomen Chriſti ſui, & viam ſeductionis relinquere: qui etiam, pro ſe quiſque, ut digni ſunt, dona accipiunt, per nomen Chriſti hujus illuminati. Atque hic quidem accipit intelligentiæ ſpiritum, ille autem conſilii, alius fortitudinis, alius ſanationis, quidam præcognitionis, aliquis doctrinæ, timoris Dei quiſpiam. Tum Trypho ad hæc dixit: Deliras inſaniens qui iſta loqueris; id te ſcire volo. Ego vero ad illum, Audi ſodes, inquam, non enim inſanio, neque deſipio. Verum poſt Chriſti in cœlum reditum, vaticinio prænunciatum eſt, captivos ipſum nos ducturum ab errore, & daturum nobis dona. Sunt
Pſl. lxvii. 19. Epheſ. iv. 8. autem verba hæc: *Aſcendit in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.* Itaque nos, donis ab eo qui in altum aſcendit Chriſto acceptis,

νων οὕτως λέγει, Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν, κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου. Καὶ ἀποκρίνεται αὐτῷ, Ἔτι εἰσί μοι ἑπτακισχίλιοι ἄνδρες, οἳ οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ. Ὃν οὖν τρόπον διὰ τοὺς ἑπτακισχιλίους ἐκείνους τὴν ὀργὴν οὐκ ἐπέφερε τότε ὁ Θεὸς, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νῦν οὐδέπω τὴν κρίσιν ἐ- 258
πήνεγκεν ἢ ἐπάγει, γινώσκων ἔτι καθ' ἡμέραν τινὰς μαθητευομένους εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ ἀπολείποντας τὴν ὁδὸν τῆς πλάνης· οἳ καὶ λαμβάνουσι δόματα ἕκαστος ὡς ἄξιοί εἰσι, φωτιζόμενοι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ τούτου· ὁ μὲν γὰρ λαμβάνει συνέσεως πνεῦμα, ὁ δὲ βουλῆς, ὁ δὲ ἰσχύος, ὁ δὲ ἰάσεως, ὁ δὲ προγνώσεως, ὁ δὲ διδασκαλίας, ὁ δὲ φόβου Θεοῦ. Καὶ ὁ Τρύφων πρὸς ταῦτα εἶπέ μοι, Ὅτι παραφρονεῖς ταῦτα λέγων, ἐπίστασθαί σε βούλομαι. Κἀγὼ πρὸς αὐτὸν, Ἄκουσον, ὦ οὗτος, ἔλεγον, ὅτι οὐ μέμηνα, οὐδὲ παραφρονῶ, ἀλλὰ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλευσιν προεφητεύθη αἰχμαλωτεῦσαι αὐτὸν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πλάνης, καὶ δοῦναι ἡμῖν δόματα. εἰσὶ δὲ οἱ λόγοι οὗτοι, Ἀνέβη εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. Οἱ λαβόντες οὖν ἡμεῖς δόματα παρὰ τοῦ εἰς ὕψος ἀναβάντος Χριστοῦ,

14 & ſeqq. Οἱ καὶ λαμβάνουσι δόματα &c.] V. 1 Cor. xii. 4. & ſeqq.

31. Ἀνέβη.] Ita iterum infra p. 315. Biblia Aldina & Complutenſia ἀνέβης. Romana, & S. Paulus Epheſ. iv. 8. ἀναβάς. V. Nobilium. Tertullianus, *Aſcendit in ſublimitatem.*

32, 3. Ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις.] Ita etiam infra Juſtinus p. 315. niſi quod ibi pro ἀνθρώποις habet τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Apoſtolus quoque Epheſ. iv. 8. ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. Tertullianus, *data dedit filiis hominum.* Biblia Romana ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώπῳ. Aldina & Complutenſia ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις. V. Nobilium.

33, 4. Οἱ λαβόντες οὖν ἡμεῖς δόματα &c.] Similiter hanc prophetiam interpretatur D. Paulus in Epiſt. ad Epheſ. cap. iv. Jebb.

1, 2. Υμᾶς

Χριστοῦ, ὑμᾶς, τοὺς σοφοὺς ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονας, ἀπὸ τῶν προφητικῶν λόγων ἀποδείκνυμεν ἀνοήτους, καὶ χείλεσι μόνον τιμῶντας τὸν Θεὸν, καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ καὶ ἐν ἔργοις, καὶ γνώσει, καὶ καρδίᾳ, μέχρι θανάτου, οἱ ἐκ πάσης τῆς ἀληθείας μεμαθητευμένοι, τιμῶμεν. ὑμεῖς δὲ ἴσως καὶ διὰ τοῦτο διστάζετε ὁμολογῆσαι ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς (ὡς αἱ γραφαὶ ἀποδεικνύουσι, καὶ τὰ φαινόμενα, καὶ τὰ γινόμενα ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ) ἵνα μὴ διώκησθε ὑπὸ τῶν ἀρχόντων· οἱ οὐ παύσονται (ἀπὸ τῆς τοῦ πονηροῦ καὶ πλάνου πνεύματος, τοῦ ὄφεως, ἐνεργείας) θανατοῦντες καὶ διώκοντες τοὺς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ὁμολογοῦντας, ἕως πάλιν παρῇ, καὶ καταλύσῃ πάντας, καὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ προσνείμῃ. Καὶ ὁ Τρύφων, Ἤδη οὖν τὸν λόγον ἀπόδος ἡμῖν ὅτι οὗτος ὃν φῂς ἐσταυρῶσθαι καὶ ἀνεληλυθέναι εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐστιν ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ. ὅτι γὰρ καὶ παθητὸς ὁ Χριστὸς διὰ τῶν γραφῶν κηρύσσεται, καὶ μετὰ δόξης πάλιν παραγίνεσθαι, καὶ αἰώνιον τὴν βασιλείαν πάντων τῶν ἐθνῶν λήψεσθαι, πάσης βασιλείας αὐτῷ ὑποτασσομένης, ἱκανῶς διὰ τῶν προανιστορημένων ὑπό σου γραφῶν ἀποδέδεικται· ὅτι δὲ οὗτός ἐστιν, ἀπόδειξον ἡμῖν. Κἀγὼ, Ἀποδέδεικται μὲν ἤδη, ὦ ἄνδρες, τοῖς ὦτα ἔχουσι καὶ ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ὑφ' ὑμῶν· ἀλλ' ὅπως μὴ νομίσητε
259 ἀπορεῖν με, καὶ μὴ δύνασθαι καὶ πρὸς ἃ ἀξιοῦτε ἀποδείξεις ποιεῖσθαι, ὡς ὑπε-

acceptis, vos, *qui in vobis ipſis ſapitis, & coram vobis ipſis ſcientes eſtis*, ex ſermonibus propheticis oſtendimus inſipientes eſſe, & *labiis tantummodo honorare* Deum & Chriſtum ejus: nos autem, veritatis univerſæ diſciplinam conſectantes, operibus ipſis & cognitione ex animo ad mortem uſque illum colimus. Vos porro ob id quoque fortaſſe addubitatis profiteri hunc ipſum eſſe Chriſtum, ſicuti ſcripturæ, atque ea quæ manifeſto apparent, & quæ fiunt in nomine ipſius, declarant, ut ne perſecutionem toleretis a principibus: qui non ceſſabunt, per maligni & ſeductoris ſpiritus ipſius ſerpentis efficacem inſtinctum, neci dedere & perſequi nomen Chriſti profitentes, donec ille denuo præſto ſit, & excindat omnes, atque cuique pro meritis dignam perſolvat mercedem. Ibi Trypho, Jam nunc igitur, inquit, rationem nobis redde, iſtum ipſum, quem dicis crucifixum eſſe & in cœlum reverſum, Chriſtum Dei eſſe. Nam quod & paſſioni obnoxius Chriſtus per ſcripturas prædicetur, & cum gloria rediturus, & quod ſempiternum gentium omnium regnum, regnis univerſis illi ſubditis, accepturus ſit, abunde per eas quas commemoraſti ſcripturas demonſtratum eſt. Hunc autem illum eſſe, nobis demonſtra. Tum ego: Jam demonſtratum eſt, o viri, aures habentibus, etiam ex iis quæ a vobis conceſſa ſunt. Ne vero exiſtimetis argumentis deſtitutum eſſe, & ea quæ poſtulaſtis me probare non poſſe, ſicuti recepi,

Eſai. v. 21.

Eſai. xxix. 13.

7, 8. Οἱ ἐκ πάσης τῆς ἀληθείας μεμαθητευμένοι.] V. Apol. II. p. 119. ✝. 6, 7.

cepi, loco id ſuo præſtabo: in præſentia autem ad inſtitutæ diſputationis continuationem ire pergo. Myſterium agni quem Paſcha immolare Deus mandavit, typus & figura erat Chriſti; cujus ſanguinem, juxta rationem noſtræ in illum fidei, in ædes ſuas, hoc eſt ſeipſos, aſpergunt in eum credentes. Nam quod plaſma, quod Deus finxit, Adam, domus fuerit inſpirationis Dei, omnes quoque noſſe poteſtis. Tum autem temporaneam & hanc ipſam juſſionem fuiſſe, ſic demonſtro. Nullibi ſacrificari agnum PaſchæDeus permittit, niſi in loco ubi invocatum eſt nomen ejus; etſi ſcivit adventuros fuiſſe dies, poſt Chriſti paſſionem, cum futurum eſſet ut locus Hieroſolymorum hoſtibus veſtris traderetur, & omnes prorſus oblationes fieri deſinerent. Et agnus ille, de quo, ut aſſus totus fieret, præceptum eſt, ſupplicii crucis, quod ſubiturus erat Chriſtus, ſymbolum & nota fuit. Agnus namque dum aſſatur, in figuram cruci ſimilem conformatur. nam veru unum erectum ab infimis partibus ad caput uſque adactum perſigitur: & aliud rurſum ſecundum ſcapulas, ad quod

χόμενον ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ ποιήσομαι, τὰ νῦν δὲ ἐπὶ τὴν συνάφειαν ὧν ἐποιούμην λόγων ἀποτρέχω. τὸ μυστήριον οὖν τοῦ προβάτου ὃ τὸ πάσχα θύειν ἐντέταλται ὁ Θεὸς, τύπος ἦν τοῦ Χριστοῦ, οὗ τῷ αἵματι, κατὰ τὸν λόγον τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, χρίονται τοὺς οἴκους ἑαυτῶν, τουτέστιν ἑαυτοὺς, οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. ὅτι γὰρ τὸ πλάσμα ὃ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ, οἶκος ἐγένετο τοῦ ἐμφυσήματος τοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντες νοεῖν δύνασθε. καὶ ὅτι πρόσκαιρος ἦν καὶ αὕτη ἡ ἐντολὴ, οὕτως ἀποδείκνυμι· οὐδαμοῦ θύεσθαι τὸ πρόβατον τοῦ πάσχα ὁ Θεὸς συγχωρεῖ εἰ μὴ ἐπὶ τόπῳ ᾧ ἐπικέκληται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐλεύσονται ἡμέραι μετὰ τὸ παθεῖν τὸν Χριστὸν, ὅτε καὶ ὁ τόπος τῆς Ἱερουσαλὴμ τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν παραδοθήσεται, καὶ παύσονται ἅπασαι ἁπλῶς προσφοραὶ γινόμεναι. καὶ τὸ κελευσθὲν πρόβατον ἐκεῖνο ὀπτὸν ὅλον γίνεσθαι, τοῦ πάθους τοῦ σταυροῦ, δι' οὗ πάσχειν ἔμελλεν ὁ Χριστὸς, σύμβολον ἦν. τὸ γὰρ ὀπτώμενον πρόβατον, σχηματιζόμενον ὁμοίως τῷ σχήματι τοῦ σταυροῦ ὀπτᾶται· εἷς γὰρ ὄρθιος ὀβελίσκος διαπερονᾶται ἀπὸ τῶν κατωτάτω μερῶν μέχρι τῆς κεφαλῆς, καὶ εἷς πάλιν κατὰ τὸ μετάφρενον, ᾧ προσαρτῶνται

4, 5. Τὸ πάσχα.] Lege τῷ π.

6, 7, 8. Οὗ τῷ αἵματι—χρίονται τοὺς οἴκους ἑαυτῶν.] V. Exod. xii. 7.

22, 3. Καὶ τὸ κελευσθέν.] F. leg. καὶ τὸ κελευσθῆναι. Infra tamen at 9. 2, 3. καὶ οἱ ἐν τῇ νηστείᾳ τράγοι δύο ὅμοιοι κελευσθέντες γίνεσθαι. Sed alia ratio hujus loci atque illius eſſe videatur.

26 & ſeqq. Τὸ γὰρ ὀπτώμενον πρόβατον &c.] Salmaſius Epiſt. De cruce p. 244. & Bochartus Hieroz. part. 1. col. 615. & Georgius Eliezer Edzardus, vir doctrinæ Hebraicæ petitiſſimus, annot. ad Avoda Sara cap. 2. p. 234. exiſtimant non cujuſlibet agni, ſed paſchalis tantum, aſſationem hic deſcribi: quod mihi non ſit veriſimile. Reclamant, niſi fallor, ipſa verba & ſeries orationis. Neque porro dubito quin ſi agni paſchalis aſſandi modum deſcribere voluiſſet Juſtinus, aut adeo qualis eſſet cognitum habuiſſet, pluribus & lepidioribus typis & myſteriis nos beaſſet. Aſſabatur in veru ligneo. Hoccine ille præteriiſſet, tam manifeſtum ſymbolum crucis? Favere tamen videtur alteri interpretationi verbum ὄρθιος, quandoquidem agnus paſchalis aſſabatur erectus, ſi vera dicunt magiſtri Judæorum. Veruntamen ſententiam non muto.

2, 3. Καὶ

ἀρνῶν) καὶ αἱ χεῖρες τοῦ προβάτου. καὶ οἱ ἐν τῇ νηστείᾳ δὲ τράγοι δύο ὅμοιοι κελευσθέντες γίνεσθαι, ὧν ὁ εἷς ἀποπομπαῖος ἐγίνετο, ὁ δὲ ἕτερος εἰς προσφορὰν, τῶν δύο παρουσιῶν τοῦ Χριστοῦ καταγγελία ἦσαν· μιᾶς μὲν ἐν ᾗ ὡς ἀποπομπαῖον αὐτὸν παρεπέμψατο οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ὑμῶν καὶ οἱ ἱερεῖς, ἐπιβαλόντες αὐτῷ τὰς χεῖρας, καὶ θανατώσαντες αὐτόν· καὶ τῆς δευτέρας δὲ αὐτοῦ παρουσίας, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιγνωσθήσεσθε αὐτὸν τὸν ἀτιμωθέντα ὑφ᾽ ὑμῶν, καὶ προσφορὰ ἦν ὑπὲρ πάντων τῶν μετανοεῖν βουλομένων ἁμαρτωλῶν, καὶ νηστευόντων ἣν καταλέγει Ἡσαΐας νηστείαν, διασπῶντες στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως τὰ κατηριθμημένα ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἃ καὶ αὐτὸς ἀνιστόρησα, φυλάσσοντες, ἃ ποιοῦσιν οἱ τῷ Ἰησοῦ πιστεύοντες. καὶ ὅτι καὶ ἡ τῶν δύο τράγων τῶν νηστείᾳ κελευσθέντων προσφέρεσθαι προσφορὰ οὐδαμοῦ ὁμοίως συγκεχώρηται γίνεσθαι εἰ μὴ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐπίστασθε. καὶ ἡ τοῦ σεμιδάλεως

λεως

quod ſuſpenduntur manus agni. Et qui in jejunio duo hirci pares accipi jubebantur, quorum alter emiſſarius malorumque depulſor fiebat, alter autem in oblationem ſumebatur, duorum Chriſti adventuum deſignatio erant. Prioris quidem cum eum veluti emiſſarium atque ærumnas avertentem emiſerunt ſeniores veſtri & ſacerdotes, manus illi inferentes, & morte eum mulctantes: poſterioris autem cum in eodem Hieroſolymorum loco ipſum agnoſcetis ignominia a vobis affectum. Oblatio is factus eſt pro cunctis per pœnitentiam reſipiſcere volentibus peccatoribus, & jejunium quod Eſaias recenſuit jejunantibus, colligationes Eſai. lviii. 5,6,7. violentorum contractuum ſolvendo, & alia ab eodem enumerata, & a me recitata, pariter cuſtodiendo, quæ faciunt qui Jeſu fide ſunt addicti. Et quod itidem duorum hircorum, qui in jejunio offerri ſunt juſſi, oblatio non alibi quam in Hieruſalem fieri permiſſa eſt, ſcitis. Sane quidem ſimilæ quoque

que

2, 3. Καὶ οἱ ἐν τῇ νηστείᾳ δὲ τράγοι δύο ὅμοιοι κελευσθέντες γίνεσθαι.] Tertull. III. adv. Marc. c. VII. p. 482, 3. *Si* (f. *Sic* ut adv. Jud. c. 14.) *enim & duorum hircorum, qui jejunio offerebantur, faciam interpretationem, Nonne & illi utrumque ordinem Chriſti figurant? Pares quidem atque conſimiles propter eundem Dominum* (f. *Domini* quemadmodum adv. Jud.) *conſpectum, quia* (l. *qui* ut adv. Jud.) *non alia venturus eſt forma, ut qui agnoſci habeat a quibus & læſus eſt.* &c. Barnabas c. VII. p. 21. Πῶς οὖν ἐνετείλατο προσέχετε· Λάβετε δύο τράγους, καλοὺς καὶ ὁμοίους, καὶ προσενέγκατε. Atqui hoc *præceptum* de hircorum inter ſe ſimilitudine in Talmude quidem legimus, tit. יומא cap. 6. in ſacra autem ſcriptura nuſquam, quod ſciam. Docemur ibidem quibus rebus ſimiles eos eſſe oportebat, nimirum colore, ſtatura, & pretio. Idem fere ſcribit Cyrillus Alex. Glaph. lib. III. p. 310, 1. δύο μὲν γὰρ παρεκομίζοντο χίμαροι, καλοί τε καὶ ἰσομεγέθεις ἀλλήλοις, ἄμφω τε ἰσήλικες, ὁμόχροοί τε. Erat autem omnino neceſſarium ut tribus rebus ſimiles pareſque eſſent propter vocabulum שני ter repetitum Levit. xvi. 5, 7, 8. uti nos docent רז"ל, inque iis Moſes Maimonides, vir excellenti ingenii magnitudine, ſummaque, ut temporibus illis, eruditione. Verum hujuſmodi ineptiæ non ſunt homini imputandæ, ſed ſeculo, anguſtæque & ſervili inſtitutioni, & præjudicatæ opinioni gentis ſuæ, qui diu crediderunt nullam literam in lege eſſe quæ non ſit magnorum myſteriorum ferax. Ita unus error temere ſuſceptus omnem hominum vel ſolertiſſimorum rationem in ſtultitiam vertit, & delirationes vetularum ſtudia virorum vana & irrita faciunt.

11. Ὀτι.] Lege ὅτι.

13. Ἐπιγνωσθήσεσθε.] Rectius ἐπιγνώσεσθε, media forma, ut ſupra 249. 30. SYLBURGIUS.

14. Καὶ προσφορὰ ἦν.] Dura ſane hæc, & vix ferenda: nihil tamen mutamus abſque auctoritate codicis alicujus MS.

20. Ἃ καὶ αὐτὸς ἀνιστόρησα.] P. 167.

24, 5. Οὐδαμοῦ ὁμοίως συγκεχώρηται γίνεσθαι εἰ μὴ ἐν Ἱεροσολύμοις.] V. Deuteron. xii. 1—14.

19, 29. Ὡς

que oblatio, o viri, dicebam, pro eis qui a lepra purgabantur ut offerretur tradita, figura fuit panis euchariſtiæ, quem in recordationem paſſionis, quam pro his ſuſtinuit hominibus quorum animi ab omni purificantur pravitate, Jeſus Chriſtus Dominus noſter facere præcepit, ut ſimul gratias ageremus Deo cum pro eo quod mundum cum univerſis quas complectitur rebus hominis gratia crearit, tum ob id etiam quod ab omni in qua fuimus malitia nos liberarit, ac principatus poteſtateſque perfecta occiderit occidione per eum qui de conſilio & voluntate ejus factus eſt patibilis. Proinde de ſacrificiis a vobis tum oblatis Deus, ſicuti ſupra dixi, per Malachiam, unum ex duodecim, ait: *Non eſt voluntas mea in vobis, dicit Dominus, & ſacrificia veſtra non ſuſcipiam de manibus veſtris: propterea quod ab ortu ſolis ad occaſum uſque nomen meum glorificatum eſt in gentibus, & in omni loco incenſum offertur nomini meo, & victima pura. Quoniam magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit Dominus; vos autem profanatis illud.* De noſtris vero gentium quæ in omni loco offeruntur ſacrificiis, hoc eſt pane euchariſtiæ, & poculo ſimiliter euchariſtiæ, jam tum locutus prædixit, nos quidem glorificare nomen ejus, vos autem profanare. Porro præceptum circumciſionis octavo die omnino circumcidere jubens infantes natos, nota erat veræ circumciſionis qua circumciſi ſumus ab errore & pravitate per eum

Malach. i. 10, 1, 2.

λεως δὲ προσφορὰ, ὦ ἄνδρες, ἔλεγον, ἡ ὑπὲρ τῶν καθαριζομένων ἀπὸ τῆς λέπρας προσφέρεσθαι παραδοθεῖσα, τύπος ἦν τοῦ ἄρτου τῆς εὐχα- 260 ριστίας, ὃν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πάθους οὗ ἔπαθεν ὑπὲρ τῶν καθαιρομένων τὰς ψυχὰς ἀπὸ πάσης πονηρίας ἀνθρώπων, Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν παρέδωκε ποιεῖν, ἵνα ἅμα τε εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ ὑπέρ τε τοῦ τὸν κόσμον ἐκτικέναι σὺν πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῷ διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀπὸ τῆς κακίας ἐν ᾗ γεγόναμεν ἠλευθερωκέναι ἡμᾶς, καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καταλελυκέναι τελείαν κατάλυσιν διὰ τοῦ παθητοῦ γενομένου κατὰ τὴν βουλὴν αὐτοῦ. ὅθεν περὶ μὲν τῶν ὑφ᾽ ὑμῶν τότε προσφερομένων θυσιῶν λέγει ὁ Θεὸς, ὡς προέφην, διὰ Μαλαχίου ἑνὸς τῶν δώδεκα, Ουκ ἔστι θέλημά μου ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος, καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· διότι ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ, ὅτι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος, ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτό. Περὶ δὲ τῶν ἐν παντὶ τόπῳ ὑφ᾽ ἡμῶν τῶν ἐθνῶν προσφερομένων αὐτῷ θυσιῶν, τουτέστι τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας, καὶ τοῦ ποτηρίου ὁμοίως τῆς εὐχαριστίας, προλέγει τότε, εἰπὼν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ δοξάζειν ἡμᾶς, ὑμᾶς δὲ βεβηλοῦν. Ἡ δὲ ἐντολὴ τῆς περιτομῆς κελεύουσα τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἐκ παντὸς περιτέμνειν τὰ γεννώμενα, τύπος ἦν τῆς ἀληθινῆς περιτομῆς ἣν περιετμήθημεν ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ πονηρίας διὰ τοῦ

19, 20. Ὡς προέφην.] P. 193.

τοῦ ἀπὸ νεκρῶν ἀναστάντος τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων ἡμέρᾳ, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν· μία γὰρ τῶν σαββάτων πρώτη μένουσα τῶν πασῶν ἡμερῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν πάλιν τῶν πασῶν ἡμερῶν τῆς κυκλοφορίας ὀγδόη καλεῖται, καὶ πρώτη οὖσα μένει. ἀλλὰ καὶ τὸ δώδεκα κώδωνας ἐξῆφθαι τοῦ ποδήρους τοῦ ἀρχιερέως παραδεδόσθαι, τῶν δώδεκα ἀποστόλων τῶν ἐξαφθέντων ἀπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ αἰωνίου ἱερέως Χριστοῦ, δι' ὧν τῆς φωνῆς ἡ πᾶσα γῆ τῆς δόξης καὶ χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἐπληρώθη, σύμβολον ἦν. διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει, Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. καὶ ὁ Ἠσαίας ὡς ἀπὸ προσώπου τῶν ἀποστόλων λεγόντων τῷ Χριστῷ ὅτι οὐχὶ τῇ ἀκοῇ αὐτῶν πιστεύουσιν, ἀλλὰ τῇ αὐτοῦ τοῦ πέμψαντος αὐτοὺς δυνάμει, διὸ λέγει οὕτως, Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; ἀνηγγείλαμεν ἐνώπιον
261 αὐτοῦ ὡς παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ, καὶ τὰ ἑξῆς τῆς προφητείας προλελεγμένα. τὸ δὲ εἰπεῖν τὸν λόγον ὡς ἀπὸ προσώπου πολλῶν, Ἀνηγγείλαμεν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐπαγαγεῖν, Ὡς παιδίον, δηλωτικὸν τοῦ τοὺς πονηροὺς ὑπηκόους αὐτοῦ γενομένους ὑπηρετῆσαι τῇ κελεύσει αὐτοῦ, καὶ πάντας ὡς ἓν παιδίον γεγενῆσθαι· ὁποῖον δὲ ἐπὶ τοῦ σώματός ἐστιν ἰδεῖν· πολλῶν ἀριθμουμένων μελῶν, τὰ σύμπαντα

eum qui a mortuis reſurrexit una ſabbatorum die, Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Una enim ſabbatorum, prima manens dierum omnium, juxta numerum, ſpaciis rurſum dierum omnium in circulum decurſis, octava vocatur: & prima, ſicut eſt, manet. Quin illud etiam quod traditum eſt, duodecim tintinabula e veſte pontificis talari ſuſpenſa eſſe, duodecim apoſtolorum a virtute æterni ſacerdotis Chriſti dependentium, quorum voce univerſa terra gloria & gratia Dei & Chriſti ejus repleta eſt, ſymbolum ſignumque fuit. Quocirca & David ait, *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis verba eorum.* Pſ. xviii. 5. Et Eſaias quaſi ex perſona apoſtolorum ad Chriſtum loquentium, non auditioni eorum credere homines, ſed ipſius qui miſerit illos virtuti, ita inquit: *Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt? Annunciavimus coram eo tanquam puellus, ſicut radix in terra ſitienti,* Eſai. liii. 1, 2. & quæ ſequuntur prophetiæ prius allegata verba. Quod autem in hiſce verbis veluti ex perſona multorum dicitur, *Annunciavimus coram eo,* & infertur *Tanquam puellus*; denotatur per id, pravos illi ſubditos miniſtraturos, obtemperaturoſque juſſioni ejus, & omnes quaſi puerulum unum fore: ſicut & in corpore videre eſt, cum, multis numeratis membris, cuncta ſimul

4. Πρώτη μένουσα.] F. πρώτη μὲν οὖσα.
22, 3, 4. Ἀλλὰ τῇ αὐτοῦ τοῦ πέμψαντος αὐτοὺς δυνάμει, διὸ λέγει οὕτως.] F. leg. ——δυνάμει δηλονότι, λέγει οὕτως.
26, 7. Ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς παιδίον.] Ita & Apol. I. p. 73. Biblia ὡς παιδίον ἐναντίον αὐτοῦ. Codex Alexandrinus & Juſtinus ſupra p. 161, ἐναντίον αὐτοῦ ὡς παιδίον.
29. Προλελεγμένα.] P. 161.
33. Πονηρούς.] F. πολλούς.

mul unum vocantur & ſunt corpus. Etenim & populus, & eccleſia ſeu concio, permulti numero mortales, perinde atque una res forent, una voce vocantur atque appellantur. Jam & alia omnia prorſus, o viri, inquam, a Moſe ordinata enumerans oſtendere poſſem figuras & notas & denunciationes eſſe eorum quæ Chriſto eventura erant, eorumque qui in ipſum ut crederent præcogniti fuerant, atque item eorum quæ Chriſtus ipſe erat facturus: cum autem ea quæ recenſuimus ad præſens ſufficere mihi videantur, ad ſermonis ordinem revertor. Sicut ergo ab Abraam circumciſio, & a Moſe ſabbatum, & ſacrificia, & oblationes, & feriæ ortum cepere; quæ propter duritiam cordis populi veſtri diſpoſita eſſe, probatum eſt: ita finem ea habere oportuit, juxta patris conſilium, in eo qui e virgine generis Abraæ, & tribus Judæ, & ſtirpis David, natus eſt, filio Dei Chriſto Jeſu; qui lex ſempiterna & novum teſtamentum univerſo mundo proditurus eſſe, præconiis eſt renunciatus, ſicuti vaticinia quæ allegavimus, ſignificant. Et nos, qui per hunc aditum nacti ſumus ad Deum, non iſtam ſecundum carnem ſuſcepimus reſectionem, ſed ſpiritualem, quam Enoch & ſimiles

πάντα ἓν καλεῖται καὶ ἔστι σῶμα· καὶ γὰρ δῆμος καὶ ἐκκλησία, πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν ὄντες ἄνθρωποι, ὡς ἓν ὄντες πρᾶγμα τῇ μιᾷ κλήσει καλοῦνται καὶ προσαγορεύονται. καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα ἁπλῶς, ὦ ἄνδρες, ἔφην, τὰ ὑπὸ Μωσέως διαταχθέντα δύναμαι καταριθμῶν ἀποδεικνύναι τύπους καὶ σύμβολα καὶ καταγγελίας τῶν τῷ Χριστῷ γίνεσθαι μελλόντων, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστεύειν προεγνωσμένων, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ὁμοίως γίνεσθαι μελλόντων· ἀλλὰ ἐπειδὴ καὶ ἃ κατηριθμησάμην τὰ νῦν ἱκανὰ δοκεῖ μοι εἶναι, ἐπὶ τὸν λόγον τῇ τάξει παριὼν ἔρχομαι. ὡς οὖν ἀπὸ Ἀβραὰμ ἤρξατο περιτομὴ, καὶ ἀπὸ Μωσέως σάββατον, καὶ θυσίαι, καὶ προσφοραὶ, καὶ ἑορταὶ, καὶ ἀπεδείχθη διὰ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ ὑμῶν ταῦτα διατετάχθαι· οὕτως παύσασθαι ἔδει, κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς βουλὴν, εἰς τὸν διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Δαβὶδ, παρθένου γεννηθέντα υἱὸν τοῦ Θεοῦ Χριστὸν, ὅστις καὶ αἰώνιος νόμος καὶ καινὴ διαθήκη τῷ παντὶ κόσμῳ ἐκηρύσσετο προελευσόμενος, ὡς αἱ προλελεγμέναι προφητεῖαι σημαίνουσι. καὶ ἡμεῖς, οἱ διὰ τούτου προσχωρήσαντες τῷ Θεῷ, οὐ ταύτην τὴν κατὰ σάρκα παρελάβομεν περιτομὴν, ἀλλὰ πνευματικὴν, ἣν Ἐνὼχ καὶ οἱ ὅμοιοι

16, 7. Τῇ τάξει.] F. leg. τῇ ἐν τῇ τάξει, vel, pro ἐπὶ τὸν λόγον, ἐπ' ἄλλον λόγον.

22—27. Παύσασθαι ἔδει, κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς βουλὴν, εἰς τὸν διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Ἀβραὰμ καὶ φυλῆς Ἰούδα καὶ Δαβὶδ παρθένου γεννηθέντα υἱὸν τοῦ Θεοῦ Χριστόν.] F. παύσασθαι ἔδει εἰς τὸ, κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς βουλὴν, διὰ τῆς &c. Apol. I. p. 83. Κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς πάντων καὶ δεσπότου Θεοῦ βουλὴν διὰ παρθένου ἄνθρωπος ἀπεκυήθη. P. 96. Διὰ παρθένου ἄνθρωπος γενόμενος κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς βουλήν. Apol. II. p. 45. Ἄνθρωπος γέγονε κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς βουλὴν ἀποκυηθεὶς ὑπὲρ τῶν πιστευόντων ἀνθρώπων. Dialog. p. 241. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ οὐκ ἦν χρεία περιτομῆς οὐδὲ πρὸ Μωϋσέως σαββατισμοῦ καὶ ἑορτῶν καὶ προσφορῶν, οὐδὲ νῦν, μετὰ τὸ κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ δίχα ἁμαρτίας διὰ τῆς ἀπὸ γένους τοῦ Ἀβραὰμ παρθένου γεννηθέντα υἱὸν Θεοῦ Ἰησοῦν Χριστὸν, ὁμοίως ἐστὶ χρεία. P. 267. Γεννηθῆναι ἄνθρωπος ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν, σάρκα ἔχων, κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς βουλὴν, ὑπέμεινε. P. 314. Καὶ κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ σαρκοποιηθέντα αὐτὸν λέγεις διὰ τῆς παρθένου γεγεννῆσθαι ἄνθρωπον. Neque tamen lectionem receptam ferri non poſſe dixerim.

25. Φυλῆς Ἰούδα, καὶ Δαβίδ.] Φυλῆς deleri poteſt ſine ullo incommodo. Sed nihil muto.

1—4. Ἡμεῖς

ὅμοιοι ἐφύλαξαν, ἡμεῖς δὲ διὰ τοῦ βαπτίσματος αὐτὴν, ἐπειδὴ ἁμαρτωλοὶ ἐγεγόνειμεν, διὰ τὸ ἔλεος τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐλάβομεν, καὶ πᾶσιν ἐφετὸν ὁμοίως λαμβάνειν. περὶ δὲ τοῦ τῆς γενέσεως αὐτοῦ μυστηρίου, ἤδη λέγειν κατεπείγοντος, λέγω. Ησαίας οὖν περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἀνεκδιήγητόν ἐστιν ἀνθρώποις, οὕτως ἔφη, ὡς καὶ προγέγραπται, Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον. Ως ἀνεκδιηγήτου οὖν ὄντος τοῦ γένους τούτου ἀποθνήσκειν μέλλοντος ἵνα τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἰαθῶμεν
262 οἱ ἁμαρτωλοὶ ἄνθρωποι, τὸ προφητικὸν πνεῦμα ταῦτα εἶπεν. ἔτι καὶ ἵνα ὃν τρόπον γέγονεν ἐν κόσμῳ γεννηθεὶς ἐπιγνῶναι ἔχωσιν οἱ πιστεύοντες αὐτῷ ἄνθρωποι, διὰ τοῦ αὐτοῦ Ησαΐου τὸ προφητικὸν πνεῦμα ὡς μέλλει γίνεσθαι προεφήτευσεν οὕτως, Καὶ προσέθετο Κύριος λαλῆσαι τῷ Αχαζ, λέγων, αἴτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος. καὶ εἶπεν Αχαζ, οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδὲ μὴ πειράσω Κύριον. καὶ εἶπεν Ησαίας, ἀκούετε δὴ ὁ οἶκος Δαβίδ, μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις; καὶ πῶς Κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; διατοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Εμμανουήλ. βούτυρον καὶ μέλι φάγεται

ſimiles cuſtodierunt. Eam vero nos per baptiſmum, quandoquidem peccatores fueramus, propter miſericordiam ipſius Dei, accepimus: omnibuſque adeo illam ex æquo accipere integrum eſt. Cæterum de arcano nativitatis ejus, pro eo atque id jam nos de ſe verba facere cogit, dico. Eſaias de genere ipſius Chriſti, inenarrabile id hominibus eſſe, ita infit, ſicut antea ſcriptum eſt: *Generationem ejus quis enarrabit? quia tollitur a terra vita ejus, ab iniquitatibus populi mei ductus eſt in mortem.* Esai. liii. 8. Atque equidem de genere hujus morituri ut livore ejus homines peccatores ſanarentur, tanquam ineffabili, Spiritus Propheticus hæc dixit. Inſuper vero, ut quomodo in mundum progenitus venerit, credentes ei mortales cognoſcere poſſent, per Eſaiam itidem Spiritus Propheticus quomodo naſciturus eſſet ita præmonſtravit: *Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens, Pete tibi ſignum a Domino Deo tuo in profundum vel in altum. Et dixit Achaz, Non petam, neque tentabo Dominum. Et dixit Eſaias, Audite ſane, domus David. Num parum vobis eſt moleſtiam exhibere hominibus, & quomodo Domino exhibetis moleſtiam? Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo in utero concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emanuel. Butyrum & mel comedet.* Esai. vii. 10—16.

1—4. Ημεῖς δὲ διὰ τοῦ βαπτίσματος αὐτὴν—— ἐλάβομεν.] Coloſſ. ii. 11, 2. Εν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι.

10, 1. Προγέγραπται] P. 162.

24, 5. Αἴτησον.] Biblia & Juſtinus infra p. 290. αἴτησαι.

25, 6. Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου.] Biblia Κυρίου Θεοῦ σου.

28, 9. Καὶ εἶπεν Ησαίας, ἀκούετε.] Biblia καὶ εἶπεν, ἀκούσατε.

34. Καλέσεται.] F. καλέσετε. Infra p. 290. καλέσουσι cum Matthæo. LXX. καλέσεις.

35 & ſeqq. Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρὰ, καὶ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν.] Biblia

det. Priuſquam ipſe norit aut præferat prava, & eligat bonum (propterea quod priuſquam norit puellus bonum aut malum, repu-
Eſai. viii. 4. *diet mala, ut eligat bonum) priuſquam ſciat appellare patrem aut matrem, capiet virtutem Damaſci & ſpolia Samariæ coram rege Aſſy-*
Eſai. vii. 16, 7. *riorum. Et capietur terra quam tu duriter feres a facie duorum regum. Sed adducet Deus ſuper te, & ſuper populum tuum, & ſuper domum patris tui, dies qui nondum venerunt ſuper te a die quo abduxit Ephraim a Juda regem Aſſyriorum.* Quod quidem certe in genere juxta carnem ipſius Abraæ nemo unquam e virgine natus ſit, neque natus eſſe dictus ſit, præterquam noſter ipſe Chriſtus, omnibus eſt manifeſtum. Sedenim quia vos & magiſtri veſtri aſſerere audetis non dictum eſſe in prophetia Eſaiæ, *Ecce virgo ventrem feret, & pariet filium*, ſed *Ecce adoleſcentula concipiet & pariet filium*; & quia prophetiam exponentes, in Ezechiam, qui fuit rex veſter, refertis; conabor & de hoc adverſus

γεῖ) πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρὰ, καὶ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἀπειθεῖ πονηρὰ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ασσυρίων. καὶ καταληφθήσεται ἡ γῆ, ἣν σὺ σκληρῶς οἴσεις, ἀπὸ προσώπου τῶν δύο βασιλέων. ἀλλ' ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπὶ σὲ, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός σου, ἡμέρας αἳ οὐδέπω ἥκασιν ἐπὶ σὲ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἀφεῖλεν Εφραὶμ ἀπὸ Ιούδα τὸν βασιλέα τῶν Ασσυρίων. Οτι μὲν οὖν ἐν τῷ γένει τῷ κατὰ σάρκα τοῦ Αβραὰμ οὐδεὶς οὐδέποτε ἀπὸ παρθένου γεγέννηται, οὐδὲ λέλεκται γεγεννημένος, ἀλλ' ἢ οὗτος ὁ ἡμέτερος Χριστὸς, πᾶσι φανερόν ἐστι. ἐπεὶ δὲ ὑμεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν τολμᾶτε λέγειν μηδὲ εἰρῆσθαι ἐν τῇ προφητείᾳ τοῦ Ησαΐου, Ιδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, ἀλλ', Ιδοὺ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ ἐξηγεῖσθε τὴν προφητείαν ὡς εἰς Εζεκίαν, τὸν γενόμενον ὑμῶν βασιλέα, πειράσομαι καὶ ἐν τούτῳ

Biblia Romana — πονηρὰ, ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. Complutenſia, ἢ ἐκλέξασθαι. Juſtinus infra p. 290. πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρὰ, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν. atque ita Curterii Eſaias, & Cyrillus Alexandrinus, & Irenæus. Cyprianus Teſtim. adv. Jud. II. 9. p. 37. *priuſquam cognoſcat ut præferat mala, commutabit bonum.* Codex Alexandrinus πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν προελέσθαι πονηρὰ, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν.

4. Απειθεῖ πονηρά.] Ita iterum p. 290. Wolfius legit ἀπειθεῖ. Biblia ἀπειθεῖ πονηρίᾳ.

4, 5. Τοῦ ἐκλέξασθαι.] Ita & codex Alexandrinus, & Curterii Eſaias, & Juſtinus iterum infra p. 290. In bibliis non eſt articulus.

9. Καταληφθήσεται.] Ita etiam infra p. 290. vitioſe pro καταλειφθήσεται, ſed librariorumne errore an ipſius Juſtini, difficile eſt dictu. quanquam in vetuſtis codicibus η pro ει frequentiſſime legi aiunt, quemadmodum & Curterii quoque Eſaias hic babet καταληφθήσεται.

10. Ην σὺ σκληρῶς οἴσεις.] LXX. ἣν σὺ φοβῇ.

14. Ουδέπω.] Ita iterum p. 290. Biblia οὔπω.

Ib. Ηκασιν ἐπὶ σέ.] Biblia & Juſtinus p. 291. non habent ἐπὶ σέ.

14, 5. Απὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἀφεῖλεν.] Ita etiam infra p. 291. Biblia ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀφεῖλεν. Aquila & Symmachus ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἀπέστη.

19. Γεγέννηται—γεγεννημένος.] Scribendum γεγένηται & γεγενημένος, ut infra p. 291.

21 & ſeqq. Επεὶ δὲ ὑμεῖς &c.] Irenæus III. 24. p. 253. ed. Ox. ἀλλ' οὐχ ὡς ἔνιοί φασι τῶν νῦν μεθερμηνεύειν τολμώντων τὴν γραφὴν, Ιδοὺ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν, ὡς Θεοδοτίων ἡρμήνευσεν ὁ Εφέσιος, καὶ Ακύλας ὁ Ποντικὸς, ἀμφότεροι Ιουδαῖοι προσήλυτοι.

τούτῳ καθ' ὑμῶν βραχέα ἐξηγήσασθαι, καὶ ἀποδεῖξαι εἰς τοῦτον εἰρῆσθαι τὸν ὁμολογούμενον ὑφ' ἡμῶν Χριστόν. οὕτω γὰρ κατὰ πάντα ἀθῶος ὑμῶν χάριν εὑρεθήσομαι, εἰ ἀποδείξεις ποιούμενος ἀγωνίζομαι ὑμᾶς πεισθῆναι· ἐὰν δὲ ὑμεῖς, σκληροκάρδιοι μένοντες, ἢ ἀσθενεῖς τὴν γνώμην διὰ τὸν ἀφωρισμένον τοῖς χριστιανοῖς θάνατον, τῷ ἀληθεῖ συντίθεσθαι μὴ βούλησθε, ἑαυτοῖς αἴτιοι φανήσεσθε, καὶ ἐξαπατᾶτε ἑαυτοὺς ὑπονοοῦντες διὰ τὸ εἶναι τοῦ Ἀβραὰμ κατὰ σάρκα σπέρμα πάντως κληρονομήσειν τὰ κατηγγελμένα παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ δοθή-
263 σεσθαι ἀγαθά. οὐδεὶς γὰρ οὐδὲ ἐκείνων οὐδαμόθεν λαβεῖν ἔχει, πλὴν οἱ τῇ γνώμῃ ἐξομοιωθέντες τῇ πίστει τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἐπιγνόντες τὰ μυστήρια πάντα· λέγω δὲ ὅτι τὶς μὲν ἐντολὴ εἰς θεοσέβειαν καὶ δικαιοπραξίαν διετέτακτο, τὶς δὲ ἐντολὴ καὶ πρᾶξις ὁμοίως εἴρητο ἢ εἰς μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ ὑμῶν. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν, ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ περὶ τούτου ἀποφαινόμενος ὁ Θεὸς εἶπεν, Ἐὰν Νῶε καὶ Ἰακὼβ καὶ Δανιὴλ ἐξαιτήσωνται ἢ υἱοὺς ἢ θυγατέρας, οὐ μὴ

adverſus vos pauca explicare, & demonſtrare in hunc quem nos profitemur Chriſtum, relatam eſſe. Ita namque demum per omnia innocens veſtra cauſa inveniar, ſi demonſtrationibus adhibitis perſuadere vobis quod cupio, contendero. Sin vos duricordes manentes, vel præ animi imbecillitate, morte Chriſtianis deſtinata perterriti, veritati aſſentiri nolueritis, vobis ipſis auctores eſſe mali videbimini, & vos ipſos decipientes errore implicabimini, autumantes eo prorſus vos, quæ a Deo ſunt, per Chriſtum ut dentur, promiſſa bona hæreditate accepturos eſſe, quod Abraæ ſecundum carnem eſtis ſemen. Nemo enim etiam [patrum] illorum ulla ex parte accipere ea poteſt, exceptis illis qui in animis ſuis fide Abraæ exæquati fuerint, & myſteria omnia cognoverint. Dico autem quoddam præcepti genus in verum Dei cultum, & vitam juſte degendam conſtitutum eſſe: quaſdam itidem juſſiones & actiones dictas, vel in myſterium Chriſti, vel propter induratum cor populi veſtri. Et quod hoc ſic habeat, in Ezechiele de eo pronuncians Deus dixit: *Si Noe & Job & Daniel depopoſcerint vel filios vel filias, non* Ezech.xiv. *dabitur*

10, 1, 2. Ἑαυτοῖς αἴτιοι φανήσεσθε, καὶ ἐξαπατᾶτε ἑαυτούς.] Durum hoc, ſed cum duro ſcriptore res nobis eſt. alioqui legere poſſes ἐξαπατήσετε, vel φανήσεσθε. καὶ γὰρ ἐξαπατᾶτε ἑαυτούς, vel καὶ μὴ ἐξαπατᾶτε ἑαυτούς. quarum tamen lectionum nulla valde placet.

16. Οὐδεὶς γὰρ οὐδὲ ἐκείνων] F. leg. —οὐδὲν ἐκείνων. Supra p. 242. Σωθῆναι ἡμῖν καὶ κληρονομῆσαι βουλήσονται κἂν ὀλίγον τόπον οὗτοι οἱ δικαιοῦντες ἑαυτοὺς καὶ λέγοντες εἶναι τέκνα Ἀβραάμ. P. 243. Τί οὖν ἐστιν ὃ λέγεις; ὅτι οὐδεὶς ἡμῶν κληρονομήσει ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ τοῦ Θεοῦ οὐδέν;

20. Πάντα.] F. ταῦτα.

23, 4. Ἢ εἰς μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ ὑμῶν.] Legendum ἢ διά, quod vidit etiam Langus.

27. Νῶε καὶ Ἰακὼβ καὶ Δανιήλ.] Ita ed. R. Stephani & hic & mox infra p. 227. ℣. 2, 3. Editio Pariſ. utrobique pro Ἰακώβ habet Ἰώβ ex auctoritate Sylburgii, qui eam vocem *e biblіis ſe reſtituiſſe* dicit, *atque ita non interpretem modo legere, ſed ipſum quoque Juſtinum repetere infra* 369. 37. Nobis certis de cauſis non adeo liquet librarios hujus errati cauſam ſuſtinere debere, præſertim cum tertio occurrat infra p. 369. Nam quod Sylburgius ex eo loco emendationem ſuam defendit, jucularium ſane errorem errat; erat enim & ibi quoque Ἰακώβ antequam ab ipſo mutatum eſt in Ἰώβ. Neque tamen hæc ita dico ut pro Juſtini errato hoc habendum ſit, quippe qui haud paulo veriſimilius eſſe cenſeam librarium aliquem nimis diligentem vocabulum Ἰώβ compendium eſſe putaſſe τοῦ Ἰακώβ, indeque natam eam lectionem eſ-

 ſe:

dabitur hoc eis. Et in Eſaia in eandem ſententiam ita ait: *Dixit Dominus Deus: Et egredientur & videbunt membra prævaricatorum hominum. Vermis namque eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in ſpectaculum omni carni.* Quapropter vos, ex animis veſtris ſpe hujuſmodi reciſa, navare operam oportet ut cognoſcatis qua via vobis remiſſio peccatorum contingere queat, & ſpes bonorum annunciatorum hæreditate conſequendorum. Eſt autem non alia quam hæc, ut, Chriſto hoc agnito, quod ab Eſaia promulgatum eſt propter remiſſionem peccatorum lavacro abluti, ſine peccato de cætero vivatis.

Esai. lxvi. 23,4.

Et Trypho, Etiamſi, ait, interpellaturus eſſe videar diſſertationem iſtam, quam inquiſitu neceſſariam eſſe perhibes, quæſtione tamen adurgente, mihi hoc primum da, ut quod volo percontari queam. Ego autem, Quæcunque vis, dixi, quære, ut ea tibi in mentem veniunt. Nam poſt quæſtiones & reſponſiones, cœptam diſputationem repetere & perficere annitar. Atque ille, Dic ergo mihi, ait, Qui ex præſcripto rogatæ per Moſen legis vixerunt, viventne pariter cum Enoch, Noe, & Jacob in reſurrectione mortuorum, an non?

Tum ego ad illum: Cum proferrem, o

δοθήσεται αὐτοῖς. καὶ ἐν τῷ Ησαιᾳ εἰς τοῦτο αὐτὸ ἔφη οὕτως, Εἰπε Κύριος ὁ Θεὸς, καὶ ἐξελεύσονται καὶ ὄψονται τὰ κῶλα τῶν παραβεβηκότων ἀνθρώπων· ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκί. Ως τεμόντας ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν τὴν ἐλπίδα ταύτην, σπουδάσαι δεῖ ἐπιγνῶναι δι᾽ ἧς ὁδοῦ ἄφεσις ὑμῖν τῶν ἁμαρτιῶν γενήσεται, καὶ ἐλπὶς τῆς κληρονομίας τῶν κατηγγελμένων ἀγαθῶν· ἔστι δ᾽ οὐκ ἄλλη ἢ αὕτη, ἵνα τοῦτον τὸν Χριστὸν ἐπιγνόντες, καὶ λουσάμενοι τὸ ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν διὰ Ησαΐου κηρυχθὲν λουτρὸν, ἀναμαρτήτως λοιπὸν ζήσητε. Καὶ ὁ Τρύφων, Ει καὶ ἐγκόπτειν δοκῶ τοῖς λόγοις τούτοις οἷς λέγεις, ἀναγκαίοις οὖσιν ἐξετασθῆναι, ἀλλ᾽ οὖν κατεπείγοντος τοῦ ἐπερωτήματος ὃ ἐξετάσαι βούλομαι, ἀνάσχου μου πρῶτον. Κἀγὼ, Οσα βούλει ἐξέταζε, ὡς σοὶ ἐπέρχεται· ἐγὼ γὰρ καὶ μετὰ τὰς ἐξετάσεις καὶ ἀποκρίσεις τοὺς λόγους ἀναλαμβάνειν πειράσομαι καὶ πληροῦν.

Κἀκεῖνος, Εἰπὲ οὖν μοι, ἔφη, οἱ ζήσαντες κατὰ τὸν νόμον τὸν διαταχθέντα διὰ Μωσέως, ζήσονται ὁμοίως τῷ Ιακὼβ, καὶ τῷ Ενὼχ, καὶ τῷ Νῶε, ἐν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει, ἢ οὔ;

Κἀγὼ πρὸς αὐτὸν, Εἰπόντος μου, ὦ

ſe: non ita tamen ut cum Sylburgio eam ejicere, alteram in textum recipere auſim.

4, 5. Τῶν παραβεβηκότων ἀνθρώπων.] Biblia τῶν ἀνθρώπων τῶν παραβεβηκότων ἐν ἐμοί

16, 7. Διὰ Ησαΐου κηρυχθέν.] V. p. 229, 30, 1. & 235.

30, 1, 2. Ζήσονται ὁμοίως τῷ Ιακὼβ καὶ τῷ Ενὼχ καὶ τῷ Νῶε ἐν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει.] Hic quoque ſe Ιὼβ pro Ιακὼβ e *vulg. Bibl. Ezech. xiv. repoſuiſſe* dicit Sylburgius. Fieri quidem poteſt ut Juſtinus ſcripſerit Ιὼβ, neque id ego nego factum; quanquam mox iterum Jacobus cum his conjungitur p. 227. ỳ. 19, 20. Sed ne ſic quoque minus erraverit Sylburgius. Ezechiel enim neque citatur hic neque reſpicitur. Enocho quoque quid fiet, ſi propter *Ezech. xiv.* Jacobo nullus hic locus ſit?

3, 4. Καὶ

ὦ ἄνθρωπε, τὰ λελεγμένα ὑπὸ τοῦ Ἰεζεκιὴλ, ὅτι κἂν Νῶε, καὶ Δανιὴλ, καὶ Ἰακὼβ ἐξαιτήσωνται υἱοὺς καὶ θυγατέρας, οὐ δοθήσεται αὐτοῖς, ἀλλ' ἕκαστος τῇ αὐτοῦ δικαιοσύνῃ δηλονότι σωθήσεται, ὅτι καὶ τοὺς κατὰ τὸν νόμον τὸν Μωσέως πολιτευσαμένους ὁμοίως σωθήσεσθαι εἶπον. καὶ γὰρ ἐν τῷ Μωσέως νόμῳ τὰ φύσει καλὰ, καὶ εὐσεβῆ, καὶ δίκαια νενομοθέτηται πράττειν τοὺς πειθομένους αὐτοῖς, καὶ πρὸς σκληροκαρδίαν δὲ τοῦ λαοῦ διαταχθέντα γίνεσθαι ὁμοίως ἀναγέγραπται, ἃ καὶ ἔπραττον οἱ ὑπὸ τὸν νόμον· ἐπεὶ οἱ τὰ καθόλου καὶ φύσει καὶ αἰώνια καλὰ ἐποίουν, εὐάρεστοί εἰσι τῷ Θεῷ,
264 καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ τούτου ἐν τῇ ἀναστάσει ὁμοίως τοῖς προγενομένοις αὐτῶν δικαίοις, Νῶε, καὶ Ἐνὼχ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ εἴ τινες ἄλλοι γεγόνασι, σωθήσονται σὺν τοῖς ἐπιγνοῦσι τὸν Χριστὸν τοῦτον τοῦ Θεοῦ υἱὸν, ὃς καὶ πρὸ ἑωσφόρου καὶ σελήνης ἦν, καὶ διὰ τῆς παρθένου ταύτης τῆς ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Δαβὶδ γεννηθῆναι σαρκοποιηθεὶς ὑπέμεινεν, ἵνα διὰ τῆς οἰκονομίας ταύτης ὁ πονηρευσάμενος τὴν ἀρχὴν ὄφις, καὶ οἱ ἐξομοιωθέντες αὐτῷ ἄγγελοι καταλυθῶσι, καὶ ὁ θάνατος καταφρονηθῇ, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ ἀπὸ τῶν πιστευόντων αὐτῷ καὶ εὐαρέστως ζώντων παύσηται τέλεον, ὕστερον μηκέτ' ὢν, ὅταν οἱ μὲν εἰς κρίσιν καὶ καταδίκην

o homo, Ezechielis verba, *Quamvis Noe & Job & Daniel petituri ſint filios & filias, non eis datum iri*, ſed pro ſe quemque juſtitia ſua ſalvum fore; eos quoque qui juxta Moſæ legem vitam egere, pariter ſervatum iri dixi. Nam in ea lege quæ natura pulchra, quæ pia, quæ juſta ſunt, ut ea illi morigeri faciant, ſancita ſunt: nec minus quæ propter induratum cor populi fieri præcepta ſunt, perſcripta inveniuntur: quæ & præſtitere qui ſub lege fuere. Nam qui ea fecerunt, quæ in univerſum & natura & perpetuo pulchra ſunt, Deo complacent, & per Chriſtum hunc in reſurrectione, perinde atque majores eorum homines juſti, Enoch, & Noe, & Jacob, & ſi qui alii extitere, una cum eis qui Chriſtum Dei filium cognoverunt, ſalvabuntur. Qui & ante luciferum Pſ. cix. 3.
& ante lunam fuit, & ex virgine Pſ. lxxi. 5.
iſta generis David caro factus naſci ſuſtinuit, ut per œconomiam functionemque ejuſcemodi is qui principio maligne egit ſerpens, & exæquati ei angeli debellarentur, & mors contemneretur, atque in ſecundo ipſius Chriſti adventu ab eis ſe illa, qui Chriſto credunt & ex ſententia ejus vivunt, abſtineret omnino, nec deinceps extaret amplius: cum alii quidem in judicium & condemnationem

3, 4. Καὶ θυγατέρας.] F. ἢ θυγατέρας, ut p. 225. & 369.

4, 5, 6. Ἀλλ' ἕκαστος τῇ αὐτοῦ δικαιοσύνῃ δηλονότι σωθήσεται, ὅτι.] F. ——δικαιοσύνῃ σωθήσεται, δῆλον ὅτι, vel δικαιοσύνῃ δηλονότι σωθήσεται, δῆλον ὅτι.

8 & ſeqq. Καὶ γὰρ ἐν τῷ Μωσέως νόμῳ τὰ φύσει καλὰ &c.] V. Conſt. Apoſtol. l. 6. VI. 20.

10, 1. Τοὺς πειθομένους αὐτοῖς.] Relativum αὐτοῖς reſpicit nomen extrinſecus intellectum, nempe τοῖς τοῦ νόμου προστάγμασι. alioqui enim ſingulariter legendum eſſet αὐτῷ, ſcilicet τῷ νόμῳ. SYLBURG.

12, 3. Γίνεσθαι.] F. τινά.

18, 9, 20. Ὁμοίως τοῖς προγενομένοις αὐτῶν δικαίοις, Νῶε, καὶ Ἐνὼχ, καὶ Ἰακώβ.] Et hic quoque Sylburgius *reponit* Ἰώβ *e vulg. Bibliis.* Fortiter ſane injuriam facere perſeverat vir doctus: & quantum video, non licebit amplius Juſtino Noam & Jacobum niſi longo intervallo nominare.

2, 3, 4. Ἐν

narionem ignis inceſſanter cruciandi mittentur, alii autem in perpeſſionis vacuitate, & incorruptibilitate, & indolentia, & immortalitate ſimul vivent. Quod ſi qui nunc quoque vivere velint obſervantes ea quæ a Moſe rogara ſunt, & eredant in hunc Jeſum crucifixum, agnoſcentes ipſum eſſe Chriſtum Dei, eique datum eſſe univerſorum prorſus judicium, & regnum ejus eſſe ſempiternum; poſſuntne & ipſi ſervari? ex me percunctando Trypho dixit.

Ar ego rurſum, Conſideremus & illud, reſpondi, num liccar nunc quoque ſervare quæ Moſes mandavir omnia. Arque ille, Minime, inquit. novimus enim adhuc, quemadmodum dixiſti, neque agnum paſchæ alibi immolari poſſe, neque eos qui in jejunio juſſi ſunt offerri hircos, neque adeo alias oblationes omnino omnes [quam in terra ſancta.]

Tum ego, Quæ igitur ſervari queant, ipſe (rogo) dicito. Perſuadebere enim aliquem qui non cuſtodierit aut feecerit æternas juſtificationes, ſalvari omnino poſſe. Et ille, Sabbata peragere, inquit, & circumcidi, & menſes ſervare, & ablui ubi quid attigeris quod

κλὴν τοῦ πυρὸς ἀπαύστως κολάζεσθαι πεμφθῶσιν, οἱ δὲ ἐν ἀπαθείᾳ, καὶ ἀφθαρσίᾳ, καὶ ἀλυπίᾳ, καὶ ἀθανασίᾳ συνῶσιν. Ἐὰν δέ τινες καὶ νῦν ζῆν βούλωνται φυλάσσοντες τὰ διὰ Μωσέως διαταχθέντα, καὶ πιστεύσωσιν ἐπὶ τοῦτον τὸν σταυρωθέντα Ἰησοῦν, ἐπιγνόντες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτῷ δέδοται τὸ κρῖναι πάντας ἁπλῶς, καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἡ αἰώνιος βασιλεία, δύνανται καὶ αὐτοὶ σωθῆναι; ἐπυνθάνετό μου. Κἀγὼ πάλιν, Συσκεψώμεθα κἀκεῖνο, εἰ ἔνεστιν, ἔλεγον, φυλάσσειν τὰ διὰ Μωϋσέως διαταχθέντα ἅπαντα νῦν.

Κἀκεῖνος ἀπεκρίνατο, Οὔ· γνωρίζομεν γὰρ ἔτι, ὡς ἔφης, οὔτε πρόβατον τοῦ πάσχα ἀλλαχόσε θύειν δυνατὸν, οὔτε τοὺς τῇ νηστείᾳ κελευσθέντας προσφέρεσθαι χιμάρους, οὔτε τὰς ἄλλας ἁπλῶς ἁπάσας προσφοράς.

Κἀγὼ, Τίνα οὖν ἀδύνατόν ἐστι φυλάσσειν, παρακαλῶ λέγε αὐτός· πεισθήσῃ γὰρ ὅτι μὴ φυλάσσων τὰ αἰώνια δικαιώματά τις ἢ πράξας, σωθῆναι ἐκ παντὸς ἔχει. Κἀκεῖνος, Τὸ σαββατίζειν λέγω, καὶ τὸ περιτέμνεσθαι, καὶ τὸ τὰ ἔμμηνα φυλάσσειν, καὶ τὸ βαπτίζεσθαι ἁψάμενόν τινος

2, 3, 4. Ἐν ἀπαθείᾳ——συνῶσι.] Præpoſitionem ἐν expungendam cenſet H. Stephanus, ea nempe forma qua dicitur πονίᾳ συζῆν. retineri tamen poteſt ſi cum interprete ζωῶσιν abſolute capiamus pro ἅμα ὦσιν vel ἑαυτοῖς ζωῶσιν, *conjuncti vivant*. Sylburg.

17. Ἔτι.] Ita omnes quos vidi tum editores tum interpretes, ſententia nulla. Omnino legendum ὅτι.

22, 3. Τίνα οὖν ἀδυνατόν ἐστι φυλάσσειν.] Legendum δυνατὸν cum Lango. quod vidit etiam nuperus editor Dialogi.

23, 4, 5, 6. Πεισθήσῃ γὰρ ὅτι μὴ φυλάσσων τὰ αἰώνια δικαιώματά τις ἢ πράξας σωθῆναι ἐκ παντὸς ἔχει.] Perionius, *Credes enim quempiam qui æterna bona non ſervaverit aut perfecerit, ſalutem omnino poſſe adipiſci?* Langi verſionem iterum deſcribere nihil opus eſt. Mihi neuter ullo modo ſatisfacit; neque tamen ipſe, ut verum fatear, multo melius hunc locum videor intelligere. Si ſanus eſt, & πεισθήσῃ ſenſum paſſivum habet, non video quid aliud ſignificare poſſit, niſi hoc: Iſto enim pacto, poſtquam ego multos nominavero de quorum ſalute nemo dubitat, licet nihil eorum ſervaverint, videbis ſalvari eos poſſe qui quæ αἰώνια δικαιώματα eſſe putas, non ſervaverint. Quæ interpretatio quam dura quamque violenta, atque etiam inepta, ſit, dicere minime neceſſe eſt. Quid itaque faciendum? Equidem juxta cum ignariſſimis ſcio, niſi forte pro ἔχει legendum οὐκ ἔχει, & πεισθήσῃ active accipiendum hoc ſenſu: Doce igitur nos quænam ſint quæ ſervari nunc poſſint, quæque tu ſervari velis; facile enim nobis perſuadebis, qui αἰώνια δικαιώματα neglexerit (ſi iſtiuſmodi ſunt quæ ſervari vis) eum ſalvari nullo modo poſſe. qui ſenſus videtur aliquanto commodior altero.

11, 2. Τῷ

τινος ὧν ἀπηγόρευται ὑπὸ Μωσέως, ἢ ἐν συνουσίᾳ γενόμενον. Κἀγὼ ἔφην, Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ εἴ τινες ἄλλοι γεγόνασι πρὸ τούτων ἢ μετὰ τούτους ὁμοίως δίκαιοι, λέγω δὲ καὶ Σάῤῥαν τὴν γυναῖκα τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ Ῥεβέκκαν τὴν τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ Ῥαχὴλ τὴν τοῦ Ἰακὼβ, καὶ Λείαν, καὶ τὰς λοιπὰς ἄλλας τὰς τοιαύτας μέχρι τῆς Μωσέως τοῦ πιστοῦ θεράποντος μητρὸς, μηδὲν τούτων φυλάξαντας, εἰ δοκοῦσιν ὑμῖν σωθήσεσθαι;

Καὶ ὁ Τρύφων ἀπεκρίνατο, Οὐ περιετέτμητο Ἀβραὰμ, καὶ οἱ μετ' αὐ-
265 τόν; Κἀγὼ, Ἐπίσταμαι, ἔφην, ὅτι περιετέτμητο Ἀβραὰμ, καὶ οἱ μετ' αὐτόν· διὰ τί δὲ ἐδόθη αὐτοῖς ἡ περιτομὴ, ἐν πολλοῖς τοῖς προλελεγμένοις εἶπον, καὶ εἰ μὴ δυσωπεῖ ὑμᾶς τὰ λεγόμενα, πάλιν ἐξετάσωμεν τὸν λόγον. ὅτι δὲ μέχρι Μωϋσέως οὐδεὶς ἁπλῶς δίκαιος, οὐδὲν ὅλως τούτων περὶ ὧν ἐζητοῦμεν, ἐφύλαξεν, οὐδὲ ἐντολὴν ἔλαβε φυλάσσειν, πλὴν τὴν ἀρχὴν λαβούσης ἀπὸ Ἀβραὰμ τῆς περιτομῆς, ἐπίστασθε. Κἀκεῖνος, Ἐπιστάμεθα, ἔφη, καὶ ὅτι σώζονται ὁμολογοῦμεν. Κἀγὼ πάλιν, Διὰ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ ὑμῶν πάντα τὰ τοιαῦτα ἐντάλματα νοεῖτε τὸν Θεὸν διὰ Μωσέως ἐντειλάμενον ὑμῖν, ἵνα διὰ πολλῶν τούτων ἐν πάσῃ πράξει πρὸ ὀφθαλμῶν ἀεὶ ἔχητε τὸν Θεὸν, καὶ μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀσεβεῖν ἄρχησθε. καὶ γὰρ τὸ κόκκινον βάμμα περιτιθέναι αὐτοῖς ἐνετείλατο ὑμῖν ἵνα διὰ τούτου μὴ λήθη ὑμᾶς

quod a Moſe vetitum eſt, aut in conſuetudine Veneris fueris. Et ego porro dixi: Abraam, & Iſaac, & Jacob, & Noe, & Job, & ſi qui præterea ante vel poſt hos ſimiliter juſti fuere, dico autem & Saram uxorem Abrææ, & Rebeccam Iſaaci, & Rachelem atque Liam Jacobi, & reliquas ejuſcemodi uſque ad Moſæ fidelis miniſtri matrem, qui quæve nihil horum obſervarunt, an videntur vobis ſalvi ſalvæve fore?

Et Trypho reſpondit, Non circumciſus eſt Abraam, & poſteri ejus? Ego vero, Scio, inquam, circumciſum eſſe Abraam, & ſucceſſores ejus. Qua autem gratia eis circumciſio ſit data, multis antea dixi: ac niſi vobis quæ dicta ſunt ad perſuaſionem ſatisfaciunt, denuo rem exquiramus. Quod certe ad ipſum uſque Moſen nullus omnino juſtorum, eorum quidquam quæ in quæſtionem veniunt, ſervaverit, ac ne præceptum quidem ullum ſervandi acceperit, extra circumciſionem, quæ ab Abraam exordium ſumpſit, ſcitis. Et ille, Scimus, inquit: & quod ſalventur, confitemur. Ego rurſum, Propter duritiam cordis populi veſtri, inquam, cunctas hujuſmodi ſanctiones Deum per Moſen vobis tuliſſe intelligitis, ut per complura iſta inſtituta in actione omni ob oculos vobis eſſet Deus, ac neque injuſte facere, neque impie agere occiperetis. Etenim ut coccineum pannicu- Num. xv. 38, 39, 40.
lum vobis circumponeretis præceptum vobis eſt quo per eum vos Dei

11, 2. Τοῦ πιστοῦ θεράποντος.] Uſitatiſſimum Moſis elogium, ſumptum a Num. xii. 7. Οὐχ οὕτως ὁ θεράπων μου Μωϋσῆς, ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἐστι.

12, 3. Φυλάξαντας.] Lege φυλάξαντες.
24. Ἐζητοῦμεν.] F. ζητοῦμεν.
30. Διά.] F. Καὶ διά.

Dei non caperet oblivio: & phylacterium, literis quibuſdam, quas ſanctas omnino eſſe intelligimus, in tenuiſſimis membranis deſcriptis, circumdare vos juſſit. Et cum per iſta religionem vobis quandam incuſſerit, ut continue memoriam Dei, & ſimul reprehenſionem in cordibus veſtris obtineretis: ne exiguam quidem tamen Dei colendi recordationem retinuiſtis: atque nec hoc etiam pacto perſuaſum habuiſtis ut ſimulacra non coleretis: verum ſub Elia eos recenſens qui non inflexerant genu ſtatuæ Baal, numerum ſeptem millium tantum expreſſit: & in Eſaia, quod liberos veſtros ſimulacris immolaſtis, vos carpit. Nos autem, ut ne eis ſacra offeramus, quibus olim ſacrificavimus, extrema quoque toleramus ſupplicia. Et dum ita cædimur, lætamur; perſuaſum habentes quod excitaturus nos ſit Deus per Chriſtum ſuum, incorruptibileſque, & impatibiles, & immortales redditurus: ſcientes & illud, quod ad juſtas rectaſque actiones, & verum Dei cultum; ea nihil afferant momenti, quæ propter induratum cor populi veſtri ſunt conſtituta. Hic iterum Trypho interrogavit, Quid ſi quiſquam hæc ita ſe habere ſciens, præter id quod hunc Chriſtum eſſe norit ſcilicet & credat, eique pareat, iſta inſuper ſervare velit? Utrum ſalvabitur? Et ego: Ut mihi quidem videtur, o Trypho, ſalvatum talem iri aio, ſi alios mortales (eos autem dico qui ex gentibus per Chriſtum ab errore circumciſi ſunt) omni ſtudio in

3 Reg. xix. 18. Rom. xi. 4.

Eſai. lvii. 5, 6.

μᾶς λαμβάνῃ τοῦ Θεοῦ. καὶ φυλακτήριον ἐν ὑμέσι λεπτοτάτοις γεγραμμένων χαρακτήρων τινῶν, ἃ πάντως ἅγια νοοῦμεν εἶναι, περικεῖσθαι ὑμᾶς ἐκέλευσε, καὶ διὰ τούτων δυσωπῶν ὑμᾶς ἀεὶ μνήμην ἔχειν τοῦ Θεοῦ, ἅμα τὲ καὶ ἔλεγχον ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν οὐδὲ μικρὰν μνήμην ἔχετε τοῦ θεοσεβεῖν. καὶ οὐδ᾽ οὕτως ἐπείσθητε μὴ εἰδωλολατρεῖν, ἀλλ᾽ ἐπὶ Ἠλίου ὀνομάζων τὸν ἀριθμὸν τῶν μὴ καμψάντων γόνυ τῇ Βάαλ, ἑπτακισχιλίους τὸν ἀριθμὸν ὄντας εἶπε, καὶ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν θυσίαν πεποιηκέναι τοῖς εἰδώλοις ἐλέγχει ὑμᾶς. ἡμεῖς δὲ, ὑπὲρ τοῦ μὴ θυσιάζειν οἷς πάλαι ἐθυόμεθα, ὑπομένομεν τὰς ἐσχάτας τιμωρίας, καὶ θανατούμενοι χαίρομεν, πιστεύοντες ὅτι ἀναστήσει ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ ἀφθάρτους καὶ ἀπαθεῖς καὶ ἀθανάτους ποιήσει. καὶ οὐδὲν συμβάλλεσθαι πρὸς δικαιοπραξίαν καὶ εὐσέβειαν, τὰ διὰ τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ λαοῦ ὑμῶν διαταχθέντα γινώσκομεν.

Καὶ ὁ Τρύφων πάλιν, Ἐὰν δέ τις εἰδὼς ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, μετὰ τοῦ καὶ τοῦτον εἶναι τὸν Χριστὸν ἐπίστασθαι δηλονότι καὶ πεπιστευκέναι καὶ πείθεσθαι αὐτῷ, βούλεται καὶ ταῦτα φυλάσσειν, σωθήσεται; ἐπυνθάνετο. Κἀγὼ, Ὡς μὲν ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ Τρύφων, λέγω ὅτι σωθήσεται ὁ τοιοῦτος, ἐὰν μὴ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, λέγω δὴ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῆς πλάνης 266 περιτμηθέντας, ἐκ παντὸς πείθειν

ſenten-

7, 8, 9. Ἅμα τε καὶ ἔλεγχον ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν οὐδὲ μικρὰν μνήμην ἔχετε τοῦ θεοσεβεῖν.] F. leg. ἅμα τε καὶ ἔλεγχον ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν ἔτι μικρὰν μνήμην ἔχετε τοῦ θεοσεβεῖν.

13. Ἀριθμὸν ὄντας.] F. ἀριθMON MONON ONτας.

22, 3, 4, 5. Καὶ οὐδὲν &c.] V. p. 229. ℣. 30. & ſeqq.

3 & ſeqq.

ἀγωνίζηται ταῦτα αὐτοῖς φυλάσσειν, λέγων οὐ σωθήσεσθαι αὐτοὺς ἐὰν μὴ ταῦτα φυλάξωσιν, ὁποῖον ἐν ἀρχῇ τῶν λόγων καὶ σὺ ἔπραττες, ἀποφαινόμενος οὐ σωθήσεσθαί με ἐὰν μὴ ταῦτα φυλάξω. Κἀκεῖνος, Διὰ τί οὖν εἶπας, Ὡς μὲν ἐμοὶ δοκεῖ σωθήσεται ὁ τοιοῦτος, εἰ μή τινές εἰσιν οἱ λέγοντες ὅτι οὐ σωθήσονται οἱ τοιοῦτοι; Εἰσὶν, ἀπεκρινάμην, ὦ Τρύφων, καὶ μηδὲ κοινωνεῖν ὁμιλίας ἢ ἑστίας τοῖς τοιούτοις τολμῶντες, οἷς ἐγὼ οὐ σύναινός εἰμι, ἀλλ' ἐὰν αὐτοὶ, διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς γνώμης, καὶ τὰ ὅσα δύνανται νῦν ἐκ τῶν Μωσέως, ἃ διὰ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ νοοῦμεν διατετάχθαι, μετὰ τοῦ ἐπὶ τοῦτον τὸν Χριστὸν ἐλπίζειν, καὶ τὰς αἰωνίους καὶ φύσει δικαιοπραξίας καὶ εὐσεβείας φυλάσσειν, βούλωνται, καὶ αἱρῶνται συζῆν τοῖς Χριστιανοῖς καὶ πιστοῖς ὡς προεῖπον, μὴ πείθοντες αὐτοὺς μήτε περιτέμνεσθαι ὁμοίως αὐτοῖς, μήτε σαββατίζειν, μήτε ἄλλα ὅσα τοιαῦτά ἐστι τηρεῖν, καὶ προσλαμβάνεσθαι, καὶ κοινωνεῖν ἁπάντων, ὡς ὁμοσπλάγχνοις καὶ ἀδελφοῖς, δεῖν ἀποφαίνεσθαι. ἐὰν δὲ οἱ ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ ὑμετέρου πιστεύειν λέγοντες ἐπὶ τοῦτον τὸν Χριστὸν, ὦ Τρύφων, ἔλεγον, ἐκ παντὸς κατὰ τὸν διὰ Μωσέως διαταχθέντα νόμον ἀναγκάζωσι ζῆν τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντας ἐπὶ τοῦτον τὸν Χριστὸν, ἢ μὴ κοινωνεῖν αὐτοῖς τῆς τοιαύτης συνδιαγωγῆς αἱρῶνται, ὁμοίως καὶ τούτους οὐκ ἀποδέχομαι· τοὺς δὲ πειθομένους αὐτοῖς ἐπὶ τὴν ἔννομον πολιτείαν μετὰ

ſententiam ſuam adducere anniſus non fuerit, non ſervatum eos iri ille affirmans niſi eadem ſecum obſervaverint, itidem ut tu initio diſputationis feciſti, confirmans me ſalvum non fore niſi iſta ſervarem. Ille porro, Quid ita dixiſti, Ut mihi quidem videtur, talis ſalvabitur? an ſunt qui dicant hujuſmodi ſalvatum non iri? Sunt, ego reſpondi: & quidem cum talibus illi neque conſuetudinis neque hoſpitii communionem habere audent: quibuſcum ego non ſentio. Sed ſi ipſi propter animi imbecillitatem, etiam quæcunque nunc poſſunt ex inſtitutis Moſæ, quæ ob duritiam cordis populi ſancita eſſe intelligimus, una cum concepta in hunc Chriſtum ſpe, atque perpetuis naturaque comparatis juſtitiæ & religionis veræ actionibus, ſervare, & cum Chriſtianis fidelibuſque vivere, voluerint, ut modo illis non ſuadeant pariter cum eis circumcidi, ac ſabbata agere, aliaque quæcunque tandem ſunt ejuſcemodi exequi, eos recipiendos & ad communionem rerum omnium, ut fratres, eorundemque viſcerum homines, admittendos eſſe cenſuerim. Sin qui generis veſtri ſunt, in hunc Chriſtum ſe credere aſſeverantes, o Trypho, dixi, omnibus modis ſecundum legem per Moſen latam eos vivere cogant qui ex gentibus in hunc Chriſtum credunt, aut a conſuetudinis iſtinſmodi commercio eos excludere ſtatuant, conſimiliter & hos non ſuſceperim. Eos vero quibus hi perſuaſerint ut una

cum

3 & ſeqq. Ὁποῖον &c.] V. p. 153.

11. Μηδὲ κοινωνεῖν ὁμιλίας.] Iren. III. 3. Τοσαύτην οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἔσχον εὐλάβειαν πρὸς τὸ μηδὲ μέχρι λόγου κοινωνεῖν τινὶ τῶν παραχαραττόντων τὴν ἀλήθειαν.

27. Δεῖν ἀποφαίνεσθαι.] Congruentius δεῖν ἀποφαίνομαι. SYLBURG.

2, 3. Καὶ

cum profeſſione fidei in Chriſtum Dei vitam legi Moſaicæ conformem amplectantur, ſalvari poſſe putem. Qui autem profeſſi ſunt & agnoverunt hunc eſſe Chriſtum, & qualicunque demum de cauſa ad legitimam tranſeunt vivendi conſuetudinem, abnegantes hunc eſſe Chriſtum, & ante mortem non reſipiſcunt, eos haudquaquam ſalvatum iri arbitror. Eos item qui ex ſemine Abrahæ ex præſcripto legis vivunt, atq; in Chriſtum hunc non credunt ante vitæ finem, ſalvos non fore judico; eoſque potiſſimum, qui in ſynagogis anathemate jugularunt & jugulant in hunc ipſum Chriſtum credentes [niſi reſipiſcentes faciant] omnia quo ſalutem conſequantur, & ſupplicium ignis evadant. Bonitas namque & humanitas Dei, & immenſitas divitiarum ejus, reſipiſcentem a peccatis, prout per Ezechielem indicat, perinde atque juſtum, quique peccatum non admiſerit, habet: atque eum qui a vero cultu Dei, & a juſte agendi ratione, ad iniquitatem & impietatem transfugit, pro peccatore, & injuſto, & impio agnoſcit. Quocirca & noſter Dominus Chriſtus Jeſus dixit: *In quibus vos deprehendero, in eis & judicabo.*

Ezech. xxxiii. 12. & ſeqq.

Hic

μετὰ τοῦ φυλάσσειν τὴν εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ ὁμολογίαν, ϗ σωθήσεσθαι ἴσως ὑπολαμβάνω. τοὺς δὲ ὁμολογήσαντας ϗ ἐπιγνόντας τοῦτον εἶναι τὸν Χριστὸν, ϗ ἡτινοσοῦν αἰτίᾳ μεταβάντας ἐπὶ τὴν ἔννομον πολιτείαν, ἀρνησαμένους ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ϗ πρὶν τελευτῆς μὴ μεταγνόντας, οὐδόλως σωθήσεσθαι ἀποφαίνομαι. ϗ τοὺς ἀπὸ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραὰμ ζῶντας κατὰ τὸν νόμον, ϗ ἐπὶ τοῦτον τὸν Χριστὸν μὴ πιστεύοντας πρὶν τελευτῆς τοῦ βίου, οὐ σωθήσεσθαι ὁμοίως ἀποφαίνομαι· ϗ μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς συναγωγαῖς καταναθεματίσαντας ϗ καταναθεματίζοντας ἐπ' αὐτὸν τοῦτον τὸν Χριστὸν, καὶ πᾶν ὅπως τύχωσι τῆς σωτηρίας, ϗ τῆς τιμωρίας τῆς ἐν τῷ πυρὶ ἀπαλλαγῶσιν. ἡ γὰρ χρηστότης ϗ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, καὶ 267 τὸ ἄμετρον τοῦ πλούτου αὐτοῦ, τὸν μετανοοῦντα ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, ὡς δι' Ἰεζεκιὴλ μηνύει, ὡς δίκαιον ϗ ἀναμάρτητον ἔχει. καὶ τὸν ἀπὸ εὐσεβείας ἢ δικαιοπραξίας μετατιθέμενον ἐπὶ ἀδικίαν ϗ ἀθεότητα, ὡς ἁμαρτωλὸν, ϗ ἄδικον, καὶ ἀσεβῆ ἐπίσταται. διὸ ϗ ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν, Εν οἷς ἂν ὑμᾶς καταλάβω, ἐν τούτοις ϗ κρινῶ.

Καὶ

2, 3. Καὶ σωθήσεσθαι ἴσως ὑπολαμβάνω.] Langus: *Eos vero (ex gentibus fideles) qui——in legitimam cum illis conſentiant converſationem, itidem non ſalvari (ἴσως) putem.*

15 & ſeqq. Καταναθεματίζοντας &c.] Mutilatus eſt locus. ſententia talem quampiam lectionem poſtulat qualis expreſſa eſt ab interprete; καταναθεματίζοντας ὥστε ἐπ' αὐτὸν τοῦτον τὸν Χριστὸν, ϗ μὴ μετανοοῦντας ϗ πᾶν πράττοντας ὅπως τύχωσι——. Poſſet tamen & brevius ita legi, καταναθεματίζοντας ὥστε ἐπ' αὐτὸν τοῦτον τὸν Χριστὸν πιστεύοντας ϗ πᾶν πράττοντας ὅπως τύχ. ut poſteriora illa duo commatia de Chriſtianis intelligantur. Sylburg. Codex MS. καταθεματίσαντας ϗ καταθεματίζοντας—ϗ πᾶν. ὅπως &c.

19, 20, 1. Η γὰρ χρηστότης ϗ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ϗ τὸ ἄμετρον τοῦ πλούτου αὐτοῦ.] Epheſ. iii. 8. εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ. Nihilominus iſtud αὐτοῦ neutiquam placet. Fortaſſe legendum αὐτῆς, quod tamen ipſum non nimis placet. Sed non eſt obliviſcendum quali cum ſcriptore nobis res eſt. Rom. ii 4. τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ ϗ τῆς ἀνοχῆς ϗ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς; xi. 33. ὦ βάθος πλούτου ϗ σοφίας ϗ γνώσεως Θεοῦ. Epheſ. ii. 7. τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ. F. τοῦ πλούτου τοῦ ἐλέους αὐτοῦ.

24, 5, 6. Τὸν ἀπὸ εὐσεβείας ἢ δικαιοπραξίας μετατιθέμενον ἐπὶ ἀδικίαν ϗ ἀθεότητα.] Rectius εὐσεβείας ΚΑΙ δικαιοπραξίας.

29, 30. Εν οἷς ἂν ὑμᾶς καταλάβω, ἐν τούτοις ϗ κρινῶ.] V. Cotelerii Not. ad Mon. eccl. Græcæ Tom. I. p. 821, 2. Et Grabii Spicileg. Tom. I. p. 14. & 327. & viri eruditiſſimi, & qui quotidie magis ac magis omnes doctos ſibi devincit, J. A. Fabricii Cod. Apocryph. N. T. p. 333, 4.

4, 5. Παρά-

Καὶ ὁ Τρύφων, Καὶ περὶ τούτων ὅσα φρονεῖς ἀκηκόαμεν, εἶπεν· ἀναλαβὼν οὖν τὸν λόγον ὅθεν ἐπαύσω, πέραινε· παράδοξός τις γάρ ποτε καὶ μὴ δυνάμενος ὅλως ἀποδειχθῆναι δοκεῖ μοι εἶναι. τὸ γὰρ λέγειν σε, προϋπάρχειν Θεὸν ὄντα πρὸ αἰώνων τοῦτον τὸν Χριστὸν, εἶτα καὶ γεννηθῆναι ἄνθρωπον γενόμενον ὑπομεῖναι, καὶ ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, οὐ μόνον παράδοξον δοκεῖ μοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ μωρόν. Κἀγὼ πρὸς ταῦτα ἔφην, Οἶδ' ὅτι παράδοξος ὁ λόγος δοκεῖ εἶναι, καὶ μάλιστα τοῖς ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν, οἵτινες τὰ τοῦ Θεοῦ οὔτε νοῆσαι οὔτε ποιῆσαι ποτὲ βεβούλησθε, ἀλλὰ τὰ τῶν διδασκάλων ὑμῶν, ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς βοᾷ. ἤδη μέντοι, ὦ Τρύφων, εἶπον, οὐκ ἀπόλλυται τὸ τοιοῦτον εἶναι Χριστὸν τοῦ Θεοῦ ἐὰν ἀποδεῖξαι μὴ δύνωμαι ὅτι καὶ προϋπῆρχεν υἱὸς τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων Θεὸς ὢν, καὶ γεγέννηται ἄνθρωπος διὰ τῆς παρθένου· ἀλλὰ ἐκ παντὸς ἀποδεικνυμένου ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ, ὅστις οὗτος ἔσται, ἐὰν δὲ μὴ ἀποδεικνύω ὅτι προϋπῆρχε, καὶ γεννηθῆναι ἄνθρωπος ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν, σάρκα ἔχων, κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς βουλὴν, ὑπέμεινεν, ἐν τούτῳ πεπλανῆσθαί με μόνον λέγειν δίκαιον, ἀλλὰ μὴ ἀρνεῖσθαι ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἐὰν φαίνηται ὡς ἄνθρωπος ἐξ

Hic tum Trypho, Quæ de his etiam tua ſit ſententia audivimus, inquit. Repetito ergo, unde digreſſus es, ſermone, dicere perge. Admirabilis namque, & qui demonſtrari nequeat, mihi videtur eſſe. Nam quod ais ante ſecula Deum fuiſſe hunc Chriſtum, ac deinde naſci etiam hominem factum ſuſtinuiſſe, & quidem non hominem ex homine; non modo admirabile & præter fidem mihi eſſe videtur, verum etiam ſtultum. Et ego ad hæc dixi: Scio incredibilem videri ſermonem iſtum, hominibus gentis veſtræ maxime, qui ea quæ Dei ſunt neque intelligere neque facere unquam voluiſtis, ſed quæ magiſtrorum veſtrorum ſunt, pro eo atque Deus ipſe vociferatur. Verum enimvero, Trypho, dixi, non perierit illud, Chriſtum hunc eſſe Dei, etſi demonſtrare nequeam & fuiſſe prius filium conditoris univerſitatis hujus Dei, eſſeque Deum, & genitum eſſe hominem ex virgine: verum cum jam demonſtratum ſit, hunc Chriſtum eſſe Dei, quicunque demum fuerit, etſi non demonſtravero eum & prius extitiſſe, & naſci hominem ſuſtinuiſſe, eiſdem nobiſcum perpeſſionibus obnoxium, carnem habentem, ſecundum Patris conſilium & voluntatem; in eo ipſo tantum æquum fuerit me errore lapſum eſſe dicere, non autem negare hunc eſſe Chriſtum illum, etiamſi tanquam homo ex hominibus

4, 5. Παράδοξός τις γάρ ποτε καὶ μὴ δυνάμενος ὅλως ἀποδειχθῆναι.] Adverbium ποτὲ rectius fortaſſe poſt δυνάμενος collocabitur. Sylburg.

18. Ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς βοᾷ.] Reſpicit, niſi fallor, Eſai. xxix. 13.

20. Τοιοῦτον.] Legendum τοῦτον, quod olim monuit vir magnus Hugo Grotius ad Luc. xxiii. 35. & nuper doctiſſimus Bullus in *Judicio Eccl. Cath.* p. 69. Langus etiam vertit, *Chriſtum hunc eſſe Dei.*

22, 3. Υἱὸς τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων Θεὸς ὤν.] F. — καὶ Θεὸς ὤν.

26, 7. Ἐὰν δὲ μὴ ἀποδεικνύω.] Iſtud δὲ omnia perturbat. F. leg. καὶ, vel δή. niſi forte potius legendum putas ἀποδεικνύμενον μένει pro ἀποδεικνυμένου ſupra ℣. 25.

minibus genitus videatur, & electione Christus factus eſſe probetur. Sunt enim nonnulli, o amici, dixi, ex genere noſtro, profi-

ἀνθρώπων γενηθεὶς, καὶ ἐκλογῇ γενόμενος εἰς τὸν Χριστὸν εἶναι ἀποδεικνύηται. καὶ γάρ εἰσί τινες, ὦ φίλοι, ἔλεγον, ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου γένους ὁμολο-

1, 2, 3. Καὶ ἐκλογῇ γενόμενος εἰς τὸν Χριστὸν εἶναι ἀποδεικνύηται] Vide num leg. ἐκλογῆ, quod paulo poſt κατ' ἐκλογὴν dicit. R. STEPHANUS. F. leg. ἐκλεγόμενος vel ἐκλελεγμένος, εἰς τὸ Χριστὸν εἶναι.

4. Ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου γένους] Omnino legendum ὑμετέρου, quod vidit etiam Bullus. Perionius quoque vertit *generis veſtri*, ſed oculorum errore ductus, uti quidem exiſtimo, non animi judicio. Cl. Clericus Hiſtor. Eccleſ. p. 636. defendit lectionem vulgatam contra Bullum, ſed fruſtra. Ejus primum argumentum hoc eſt. *Nimis frigide Juſtinus contra Ebionæos, qui aut legem Moſaicam etiamnum obſervabant, vel qualem libris conſcriptam habemus rejiciebant, loqutus eſſet, ſi dixiſſet tantum ſe iis non adſentiri, cum in tot aliis graviſſimis capitibus diſſentiret.* Hoc, niſi fallor, non minus facit contra alteram lectionem. Nam fac hos Ebionæos non eſſe, quæro quinam ſint? Num Cerinthiani? At, opinor, neque in paucioribus, neque in levioribus *capitibus* a Cerinthianis quam ab Ebionitis diſſenſit Juſtinus. Idem, & fortaſſe etiam potiori jure, de Carpocratianis dici poteſt, qui de generatione Jeſu cum Ebionitis & Cerinthianis ſenſerunt. Alios ea ætate non memini. Nam Nazaræos in ea ſententia neutiquam fuiſſe perſuaſiſſimum habeo: &, ſi fuerint, in eadem prorſus cauſa, in qua Ebionitæ, ſunt. Quoquo denique nomine appellati hi ſunt, quicquid aliud docuerunt, hoc ipſo quod Chriſtum aliorum hominum more genitum eſſe affirmarent, hæretici erant cum rerum judicio Juſtini, quod nemo dubitare poteſt qui eum ulla ex parte novit, quamvis licet *frigide* dicat *ſe iis non adſentiri*. Neque id magis dubium eſſet, etiamſi ſcripſiſſet ἀπὸ τοῦ ὑμετέρου γένους: quod ſi feciſſet, nihil amplius iis verbis ſignificaretur, quam quod iis dicit quæ proxime ſequuntur, ſc. confiteri eos Jeſum eſſe Chriſtum. quod obiter vide quam ineptum ſit, quoſdam e Chriſtianis Jeſum eſſe Chriſtum confiteri dicere. Utrovis itaque modo legas, pariter erit mirandum, Juſtinum, hominem acrem & vehementem natura, & qui (quod ne Clericum quidem, qui aliter exiſtimaſſe videatur, poſtquam rem recognoverit, negaturum puto) quique, inquam, horum opinionem ſine dubio deteſtabilem & pernicioſiſſimam eſſe credidit, ſuam ab iis diſſenſionem non gravioribus verbis ſignificaſſe. Ejus rei rationem curioſius inveſtigare nihil neceſſe eſt. Nobis ad vincendum ſatis eſt, non minus id mirandum fore ſi vulgata lectio retineatur, nullamque adeo cauſam fuiſſe quamobrem Juſtinus quanto ſibi odio eſſet iſtud dogma hoc loco declararet. Quod ſi quis hujus tantæ tamque inuſitatæ Juſtini lenitatis cauſam importune flagitet, habemus quod ei quoque reſpondeamus; nempe inſtitutum Juſtini non permiſiſſe ut aliquid hic gravius diceret de iis hæreticis. id quod ſeries diſputationis, niſi fallor, planum faciet. Trypho, permotus argumentis Juſtini, labare videri incipit, quæritque ex eo, ductus amore patriorum rituum inſtitutorumque, ſi quis in Jeſum credat & ſimul præſcripta legis Judaicæ ſervet. Qua de re cum Juſtinus quid ſibi videretur expoſuiſſet, monet eum deinde ut diſputationem de generatione Chriſti ex virgine, interpellatione ſua interruptam, perficeret; rem enim prorſus incredibilem & abſurdam ſibi videri. Juſtinus itaque, veritus ne dum longius progredi conaretur, quod jam aliquo modo partum videbatur amitteret, antequam ad inchoatam argumentationem reverteretur utile duxit hoc præfari; etiamſi efficere non poſſet ut ipſe comiteſque ejus de hac re ſecum ſentiant, non debere tamen eos ea de cauſa minus credere Jeſum eſſe Chriſtum. Deinde ſubjungit exemplum nonnullorum, eorumque, ut nos legimus, natione pariter Judæorum, qui idem fecerant quod hos facere vult, ſcilicet qui Jeſum Chriſtum eſſe credebant, etſi ex virgine genitum eſſe non crederent. Hic itaque locus minime idoneus erat in quo de hoc genere hominum aſpere loqueretur. Pone enim ita feciſſe, pone pro οἷς οὐ συντίθεμαι, dixiſſet οἷς οὐ κοινωνοῦμεν, γνωρίζοντες ἀθέους καὶ ἀσεβεῖς αὐτοὺς ὑπάρχοντας, καὶ ἀντὶ τοῦ τὸν Ἰησοῦν σέβειν, ὀνόματι μόνον ὁμολογεῖν, nonne propoſitum ſuum ipſe evertiſſet? Nonne conjunctio γὰρ ridicule connecteret monitum & exemplum, quorum quod alterum ſuadet, alterum vetat? Quæritur quid his Judæis faciendum foret ſi auditis Juſtini argumentis non poſſent tamen animum inducere Jeſum ex virgine natum fuiſſe, Deique filium eſſe, & Deum. Juſtinus eis auctor eſt ut, exemplo aliorum, popularium ſuorum, Chriſtum eum eſſe nihilominus confiterentur. Vides, opinor, Juſtinum iſtos alios eo modo hic tractare non potuiſſe, niſi Tryphoni cæteriſque hoc argumento perſuadere ſe poſſe putaret ut ſibi auſcultent, nempe odioſos ſe iſto pacto futuros & Judæis & veris Chriſtianis, neque tamen ſalutem animarum magis conſecuturos quam ſi in religione patria permanerent; oportere itaque litigandi ſtudium, nimiumque amorem σωτηρίων δογμάτων, protinus abjicere; ſi Jeſum Chriſtum eſſe antea ſuſpicati eſſent, eam ſuſpicionem diligenter fovere; ſummam denique operam dare ut quam citiſſime poſſent Judæorum, Chriſtianorumque omnium orthodoxorum, excommunicationes & anathematiſmos, quæque inde percipi ſolent commoda, neque quicquam amplius, lucrifacerent. Atque hæc quidem hactenus. Venio ad ſecundum Clerici argumentum. *Præterea* (inquit) *hoc in loco*, quibuſdam e genere noſtro, *hoc eſt Chriſtiano, opponuntur* plerique qui eadem ſentiebant ac Juſtinus; *unde intelligere eſt agi de ejuſdem generis hominibus.* Nimirum hæc Juſtini verba, οἷς οὐ

ὁμολογοῦντες αὐτὸν Χριστὸν εἶναι, ἄνθρωπον δὲ ἐξ ἀνθρώπων γενόμενον ἀποφαινόμενοι· οἷς οὐ συντίθεμαι, οὐδ᾽ ἂν πλεῖστοι ταῦτά μοι δοξάσαντες εἴποιεν, ἐπειδὴ οὐκ ἀνθρωπείοις διδάγμασι κεκελεύσμεθα ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ πείθεσθαι, ἀλλὰ τοῖς διὰ τῶν μακαρίων προφητῶν κηρυχθεῖσι, καὶ δι᾽ αὐτοῦ διδαχθεῖσι.

268 Καὶ ὁ Τρύφων, Ἐμοὶ μὲν δοκοῦσιν, εἶπεν, οἱ λέγοντες ἄνθρωπον γεγονέναι αὐτὸν, καὶ κατ᾽ ἐκλογὴν κεχρῖσθαι, καὶ Χριστὸν γεγονέναι, πιθανώτερον ὑμῶν λέγειν, τῶν ταῦτα ἅπερ φῂς λεγόντων· καὶ γὰρ πάντες ἡμεῖς τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀνθρώπων προσδοκῶμεν γενήσεσθαι, καὶ τὸν Ἠλίαν χρῖσαι αὐτὸν ἐλθόντα.

ἐὰν

profitentes ipſum Chriſtum eſſe, ſed hominem ex hominibus genitum eſſe affirmant. quibus non aſſentior: neque id ſane multi, qui in eadem mecum ſententia ſunt, dixerint. Siquidem juſſi ſumus a Chriſto ipſo non humanis doctrinis credere, ſed eis quas beati prophetæ promulgarunt, & ipſe Chriſtus tradidit.

Et Trypho, Mihi quidem, inquit, qui illum hominem editum, & per electionem inauguratum & unctione Chriſtum factum eſſe aſſeverant, credibiliora quam vos, eadem quæ tu affirmantes, dicere videntur. Omnes enim nos Chriſtum hominem ex hominibus naſciturum, &, qui illum ungat, Eliam venturum præſtolamur.

Quod

ἂν πλεῖστοι ταῦτά μοι δοξάσαντες εἴποιεν, eodem modo interpretatur vir clariſſimus, quo Perionius & Langus & Bullus: cui interpretationi ſavere non diffiteor reſponſum Tryphonis, Ἐμοὶ δοκοῦσιν οἱ λέγοντες ἄνθρωπον γεγονέναι αὐτὸν, —— πιθανώτερον ΥΜΩΝ λέγειν ΤΩΝ ΤΑΥΤΑ ἅπερ φῂς λεγόντων. Legendum autem in verbis Juſtini non ταῦτα, ſed cum ed. Pariſienſi ταὐτὰ, ſi id voluit quod Bullus & Clericus & interpretes putant: quod negare non audeo. Non diſſimulabo tamen ſuſpicionem quæ mihi modo in mentem venit, fieri ſc. poſſe ut ταῦτα vera lectio ſit, & hæc Juſtini ſententia: "Quibus ego "non aſſentior, neque, etiamſi multo plures "eſſent, aſſentirer." Non opus eſt dici quam apte inter ſe jam cohærent hæc verba & quæ ſequuntur, ἐπειδὴ οὐκ ἀνθρωπείοις διδάγμασι κεκελεύσμεθα ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ πείθεσθαι. Eodem ſere modo Plato IV. De rep. p. 426. οὐδ᾽ ἂν ἡ πόλις ἄρα ὅλη τοιοῦτον ποιῇ, οὐκ ἐπαινέσῃ. Sed neque altera interpretatio quicquam facit contra lectionem quam defendimus. Opponantur enim quibuſdam ὁμολογοῦσιν Ἰησοῦν Χριστὸν εἶναι ἄνθρωπον δὲ ἐξ ἀνθρώπων γενόμενον ἀποφαινομένοις hi plerique, Chriſtianis in re maxima errantibus οἱ τῆς καθαρᾶς καὶ εὐσεβοῦς γνώμης, hæreticis orthodoxi; ideone non licebit hic legere ἀπὸ τοῦ ὑμετέρου γένους, aut ea lectio altera deterior eſt? Si Chriſtiani ſunt hi qui Jeſum ex virgine natum negant, quod & noſtra lectio admittit, ideone natione Judæi eſſe non poſſunt? In tertio Clerici argumento ſolitam ejus perſpicuitatem deſidero. *Præterea* (inquit) *e ſententia viri doctiſſimi, tunc temporis, non* plerique, *ſed omnes Chriſtiani, eo certe nomine digni, erant a dogmate, quod hic improbat Juſtinus, alieni; ideoque niſi ſecum ipſe diſſentiat, non poteſt ab eo mutari* ἡμετέρου *in* ὑμετέρου. Exſcripſi hæc viri clariſſimi verba ſperans fore ut argumenti vim, quæ legenti relegentique non occurrebat, inter ſcribendum, tanto ſpatio ad cogitandum ſumpto, tandem deprehenderem. Verum cum ea me ſpes fefellerit, hoc tantum poſſum dicere; mihi hoc longe aliter videri: adeo ſcilicet non diſſentire ſecum Bullum quod ὑμετέρου legat, ut ſi vulgatam lectionem defendiſſet, id illi multo potiori jure (quanquam vel ſic quoque injuria) objici poſſet. Affirmat denique vir doctiſſimus verbum γένος non ita gentem ſtirpemve denotare ut non aliquando *ſectam* quoque ſignificet; ideoque Chriſtianos a ſcriptore Chriſtiano ſatis recte appellari poſſe τὸ ἡμέτερον γένος: quod verum quidem eſt, & vulgatam lectionem ſatis Græcam eſſe probat, non autem veram. Nihil igitur obſtat quo minus reſtituamus Juſtino lectionem elegantiorem, & multis nominibus aptiorem, eandemque ſibi uſitatiſſimam. Supra p. 233. ℣. 13, 4, 5. Οὐδ᾽ ὅτι παράδοξος ὁ λόγος δοκεῖ, καὶ ΜΑΛΙΣΤΑ τοῖς ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν. P. 231. Ἐὰν δὲ οἱ ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ ὑμετέρου πιστεύειν λέγοντες ἐπὶ τοῦτον τὸν Χριστὸν &c. P. 287. οἱ σωζόμενοι ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ ὑμετέρου. Similiter alibi ſæpe.

6, 7. Ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ.] Bullus ſcribit ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ſive per incuriam, ſive quod ita legendum judicaret. Sed nihil mutandum.

11, 2. Οἱ λέγοντες ἄνθρωπον γεγονέναι αὐτόν.] Quid? Nonne & orthodoxi quoque idem dicebant? —— Vides quam facile eſſet demonſtrare Juſtinum ita ſcribere non potuiſſe, & proinde invitis vel ſexcentis librariis, omnino addendum eſſe ἐξ ἀνθρώπων. Nihil tamen mutamus.

4, 5. Οὐδὲ

Quod ſi hic appareat Chriſtus eſſe, hominem ex hominibus genitum eſſe omnino ſcire oportet. Ex eo autem quod Elias non venerit, neque hunc Chriſtum eſſe cenſeo.

Hic ego illum rurſus percontatus Malach. iv. 5. ſum: Annon Eliam verbum per Malachiam adventurum eſſe dicit ante magnam & terribilem iſtam Domini diem? Atque ille reſpondit, Maxime. Si ergo ratio cogat fateri, duos futuros Chriſti adventus prædictum eſſe, alterum cum paſſioni ſubditus & inhonoratus & informis apparebit, alterum cum glorioſus, & judex omnium aderit, ſicuti pluribus in eis quæ diximus eſt oſtenſum, annon terribilis & magni illius diei, hoc eſt ſecundi adventus ejus, Eliam præcurſorem fore, verbum Dei prænunciaſſe intelligemus? Maxime, reſpondit ille. Matth. xvii. 10, 11, 12. Luc. i. 17. Dominus ſane noſter, inquam, hoc ipſum in doctrinis quoque ſuis futurum tradidit, cum dixit etiam Eliam venturum. Atque nos id fore ſcimus, cum cœlitus in gloria adveniet Dominus noſter Jeſus Chriſtus. Cujus etiam prioris apparitionis præco præceſſit, qui in Elia fuerat ſpiritus, in Joanne generis veſtri propheta. Hic ad Jordanem amnem Matth. iii. 11, 12. conſidens clamabat, *Ego quidem baptizo vos aqua ad pœnitentiam, veniet*

ἐὰν δὲ οὗτος φαίνηται ὢν ὁ Χριστὸς, ἄνθρωπον μὲν ἐξ ἀνθρώπων γενόμενον ἐκ παντὸς ἐπίστασθαι δεῖ· ἐκ δὲ τοῦ μηδὲ Ἠλίαν ἐληλυθέναι, οὐδὲ τοῦτον ἀποφαίνομαι εἶναι. Κἀγὼ πάλιν ἐπυθόμην αὐτοῦ, Οὐχὶ Ἠλίαν φησὶν ὁ λόγος διὰ Ζαχαρίου ἐλεύσεσθαι πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς μεγάλης καὶ φοβερᾶς ταύτης τοῦ Κυρίου; Κἀκεῖνος ἀπεκρίνατο, Μάλιστα. Ἐὰν οὖν ὁ λόγος ἀναγκάζῃ ὁμολογεῖν ὅτι δύο παρουσίαι τοῦ Χριστοῦ προεφητεύοντο γενησόμεναι, μία μὲν ἐν ᾗ παθητὸς, καὶ ἄτιμος, καὶ ἀειδὴς φανήσεται, ἡ δὲ ἑτέρα ἐν ᾗ καὶ ἔνδοξος, καὶ κριτὴς ἁπάντων ἐλεύσεται, ὡς καὶ ἐν πολλοῖς τοῖς προλελεγμένοις ἀποδέδεικται, οὐχὶ τῆς φοβερᾶς καὶ μεγάλης ἡμέρας, τουτέστι τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ, πρόοδον γενήσεσθαι τὸν Ἠλίαν νοήσομεν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ κεκηρυχέναι; Μάλιστα, ἀπεκρίνατο. Καὶ ὁ ἡμέτερος οὖν Κύριος, ἔφην, τοῦτ' αὐτὸ ἐν τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ παρέδωκε γενησόμενον, εἰπὼν καὶ Ἠλίαν ἐλεύσεσθαι· καὶ ἡμεῖς τοῦτ' ἐπιστάμεθα γενησόμενον ὅταν μέλλῃ ἐν δόξῃ ἐξ οὐρανῶν παραγίνεσθαι ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, οὗ καὶ τῆς πρώτης φανερώσεως κῆρυξ προῆλθε τὸ ἐν Ἠλίᾳ γενόμενον πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἐν Ἰωάννῃ τῷ γενομένῳ ἐν τῷ γένει ὑμῶν προφήτῃ, μεθ' ὃν οὐδεὶς ἕτερος λοιπὸς παρ' ὑμῖν ἐφάνη προφήτης· ὅστις ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν καθεζόμενος ἐβόα, Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ἥξει

δὲ

4, 5. Οὐδὲ τοῦτον ἀποφαίνομαι εἶναι.] Si cui magis placeat ἐληλυθέναι, utatur jure ſuo: nos nihil mutamus, neque mutandum putamus.

7. Ζαχαρίου.] Interpres Μαλαχίου legit. apud cum enim locus exſtat c. iv. SYLBURG.

35. Λοιπός.] F. λοιπόν. ſed lectio vulgata ferri poteſt.

18. Ευαχ-

δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρί· οὗ τὸ πτύον αὐτοῦ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ τὸν σῖτον συνάξει εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ. Καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν προφήτην συνεκεκλείκει ὁ βασιλεὺς ὑμῶν Ἡρώδης εἰς φυλακὴν, καὶ γενεσίων ἡμέρας τελουμένης, ὀρχουμένης τῆς ἐξαδελφῆς αὐτοῦ τοῦ Ἡρώδου εὐαρέστως αὐτῷ, εἶπεν αὐτῇ αἰτήσασθαι ὃ ἐὰν βούληται, καὶ ἡ μήτηρ τῆς παιδὸς ὑπέβαλεν αὐτῇ αἰτήσασθαι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ ἐν τῇ φυλακῇ· καὶ αἰτησάσης, ἔπεμψε καὶ ἐπὶ πίνακι ἐναχθῆναι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου 269 ἐκέλευσε. διὸ καὶ ὁ ἡμέτερος Χριστὸς εἰρήκει ἐπὶ γῆς τότε τοῖς λέγουσι πρὸ τοῦ Χριστοῦ Ἠλίαν δεῖν ἐλθεῖν, Ἠλίας μὲν ἐλεύσεται, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα· λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι Ἠλίας ἤδη ἦλθε, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, ἀλλ' ἐποίησαν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν. καὶ γέγραπται ὅτι τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ ὅτι περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς. Καὶ ὁ Τρύφων, Καὶ τοῦτο παράδοξον λέγειν μοι δοκεῖς, ὅτι τὸ ἐν Ἠλίᾳ τοῦ Θεοῦ γενόμενον προφητικὸν πνεῦμα καὶ ἐν Ἰωάννῃ γέγονε. Κἀγὼ πρὸς ταῦτα, Οὐ δοκεῖ σοι ἐπὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ, τὸν διαδεξάμενον τὴν λαοστασίαν μετὰ Μωσέα, τὸ αὐτὸ γεγονέναι, ὅτε ἐρρέθη τῷ Μωσεῖ ἐπιθεῖναι τῷ Ἰησοῦ τὰς χεῖρας, εἰπόντος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, Κἀγὼ μεταθήσω

autem fortior me, cujus non ſum dignus ut calceamenta portem. Ipſe vos baptizabit Spiritu Sancto & igni. Cujus ventilabrum in manu ejus, & repurgabit aream ſuam: & congregabit triticum ſuum in horreum, paleam autem exuret igni inextinguibili. Atque hunc ipſum prophetam rex veſter Herodes concluſerat in carcere, & cum natalium ejus dies celebraretur, & ſaltans fratris ipſius filia cum oblectaret, poſtulare illam juſſit quicquid vellet, & cum mater puellæ ſubjeciſſet ei ut Joannis, qui in vinculis erat, caput peteret, atque id illa petiiſſet, miſit Herodes, & caput Joannis in lance afferri juſſit. Quamobrem & noſter Chriſtus tum in terris, eis qui aſſeverabant ante Chriſtum venire Eliam oportere, dixit: *Elias quidem veniet, & reſtituet omnia: dico autem vobis Eliam jam veniſſe, & non agnoverunt eum, ſed fecerunt illi quæcunque voluerunt.* Et ſcriptum eſt quod *tum diſcipuli intellexerint de Joanne baptiſta illum dixiſſe.* Et Trypho: Et hoc præter fidem mihi dicere videris, quod qui in Elia fuit propheticus ſpiritus, in Joanne etiam fuerit.

Ad quæ ego: Non tibi videtur idem factum fuiſſe in Joſue, Navæ filio, qui populo ducendo Moſæ ſucceſſit, cum præceptum eſt Moſæ ut imponeret manus Joſuæ, Deo ipſo dicente, *Et ego transferam*

Matth. xiv. 3—11. Marc. vi. 17—27.

Matth. xvii. 10, 11, 12.

Matth. xvii. 13.

Num. xxvii. 18. Deut. xxxiv. 9. Num. xi. 17.

12. Τοῦ Ἡρώδου.] Verus & germanus criticus *furcillis* hoc *ejiceret*, tanquam manifeſtiſſimum gloſſema. Nos nihil mutamus.

18. Εναχθῆναι.] Rectius ἐνεχθῆναι ex Matth. xiv. & Marci vi. SYLBURG.

30, 1. Τὸ ἐν Ἠλίᾳ τοῦ Θεοῦ γενόμενον προφητικὸν πνεῦμα.] Meliori ordine ſupra p. 236. τὸ ἐν Ἠλίᾳ γενόμενον πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Sed & hic quoque nihil mutamus.

35 & ſeqq. Ὅτε ἐρρέθη τῷ Μωσεῖ ἐπιθεῖναι τῷ Ἰησοῦ

feram de ſpiritu qui in te eſt, in ipſum? Atque ille, Maxime. Itaque ſicut agente adhuc in hominibus, inquam, Moſe, tranſtulit Deus in Joſuen de ſpiritu Moſæ; ita facere potuit Deus ut Eliæ ſpiritus veniret in Joannem: ut, quemadmodum Chriſtus in priore adventu inglorium ſe exhibuit, ita quoque ſpiritus qui in Elia fuerat, ſemper purificantis Chriſti, inglorius prior adventus intelli-
Exod. xvii. 16. geretur. *Occulta* namque *manu Dominus expugnare Amalech* dictus eſt. Et quod Amalech ceciderit, non ibitis inficias. At ſi in glorioſo Chriſti adventu tantum expugnatum iri Amalech dicatur, quis fructus verbi ejus erit, quod ait, *Occulta manu Deus debellat Amalech?* Intelligere ergo poteſtis, quod tecta Dei virtus in Chriſto crucifixo fuerit, quem & dæmonia horrent, & omnes principatus & poteſtates terræ. Tum Trypho: Videre mihi frequenter in conflictatione cum multis, de omnibus quæ in quæſtionem veniunt, fuiſſe. Inde adeo paratus es & inſtructus ad reſpondendum ad omnia de quibus interrogaris. Reſponde ergo mihi prius quomodo probare poſſis alium etiam eſſe Deum præter univerſitatis hujus conditorem, ac tum quoque oſtendes naſci eum ex virgine ſuſtinuiſſe.

Et

ταθήσω ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐν σοὶ ἐπ' αὐτόν; Κἀκεῖνος, Μάλιστα. Ὡς οὖν, φημὶ, ἔτι ὄντος τότε ἐν ἀνθρώποις τοῦ Μωσέως, μετέθηκεν ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ ἐν Μωσεῖ πνεύματος, οὕτως καὶ ἀπὸ τοῦ Ἠλίου ἐπὶ τὸν Ἰωάννην ἐλθεῖν ὁ Θεὸς δυνατὸς ἦν ποιῆσαι· ἵνα ὥσπερ ὁ Χριστὸς τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ ἄδοξος ἐφάνη, οὕτως καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐν Ἠλίᾳ πάντοτε καθαρεύοντος τοῦ Χριστοῦ, ἄδοξος ἡ πρώτη παρουσία νοηθῇ. κρυφίᾳ γὰρ χειρὶ ὁ Κύριος πολεμεῖν τὸν Ἀμαλὴκ εἴρηται, καὶ ὅτι ἔπεσεν ὁ Ἀμαλὴκ, οὐκ ἀρνήσεσθε· εἰ δὲ ἐν τῇ ἐνδόξῳ παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ πολεμηθήσεσθαι τὸν Ἀμαλὴκ μόνον λέγεται, ποῖος καρπὸς ἔσται τοῦ λόγου, ὅς φησι, Κρυφίᾳ χειρὶ ὁ Θεὸς πολεμεῖ τὸν Ἀμαλήκ; νοῆσαι δύνασθε, ὅτι κρυφία δύναμις τοῦ Θεοῦ γέγονε τῷ σταυρωθέντι Χριστῷ, ὃν καὶ τὰ δαιμόνια φρίσσει, καὶ πᾶσαι ἁπλῶς αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι τῆς γῆς. Καὶ ὁ Τρύφων, Ἐοικάς μοι ἐκ πολλῆς προσεντεύξεως τῆς πρὸς πολλοὺς περὶ πάντων τῶν ζητουμένων γεγονέναι, καὶ διὰ τοῦτο ἑτοίμως ἔχειν ἀποκρίνεσθαι πρὸς πάντα ἃ ἂν ἐπερωτηθῇς. ἀπόκριναι οὖν μοι πρότερον πῶς ἔχεις ἀποδεῖξαι ὅτι καὶ ἄλλος Θεὸς παρὰ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων, καὶ τότε ἀποδείξεις ὅτι καὶ γεννηθῆναι διὰ τῆς παρθένου ὑπέμεινε.

Κἀγὼ

Ἰησοῦ τὰς χεῖρας, εἰπόντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ, Κἀγὼ μεταθήσω ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐν σοὶ ἐπ' αὐτόν.] Num. xxvii. 18, 20. Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων, Λάβε πρὸς σεαυτὸν Ἰησοῦν υἱὸν Ναυῆ, ἄνθρωπον ὃς ἔχει πνεῦμα ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἐπιθήσεις τὰς χεῖράς σου ἐπ' αὐτὸν, — καὶ δώσεις τῆς δόξης σου ἐπ' αὐτόν. Deut. xxxiv. 9. Ἰησοῦς υἱὸς Ναυῆ ἐνεπλήσθη πνεύματος συνέσεως, ἐπέθηκε γὰρ Μωϋσῆς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν. His commiſcuit Juſtinus quæ de LXX. ſenioribus dicit Deus Num. xi. 17. Ἀφελῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐπὶ σοὶ, καὶ ἐπιθήσω ἐπ' αὐτούς.

6, 7. Ἀπὸ τοῦ Ἠλίου.] F. τὸ τοῦ Ἠλίου, vel τὸ πνεῦμα τοῦ Ἠλίου.

10, 1. Τοῦ πνεύματος τοῦ ἐν Ἠλίᾳ πάντοτε καθαρεύοντος τοῦ Χριστοῦ.] Lego τοῦ πνεύματος τοῦ ἐν Ἠλίᾳ, πάντοτε καθαρμοσθέντος (vel καθαρμόζοντος) τῷ Χριστῷ, &c.

20. Νοῆσαι δύνασθε] Non male cum interprete inſeremus οὖν, aut ſimilem ratiocinativam. Sylburgius.

23, 4. Αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι τῆς γῆς.] Iſtud τῆς γῆς omnino delendum puto. Legi poſſet δυνάμεις, niſi nimis magna mutatio eſſet.

26. Περί.] F. ἔμπειρος.

10. Πρὸς

Κἀγὼ ἔφην, Πρότερόν μοι συγχώρησον εἰπεῖν λόγους τινὰς ἐκ τοῦ Ἡσαΐου προφητείας, τοὺς εἰρημένους περὶ τῆς προελεύσεως ἣν προελήλυθεν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τούτου Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς καὶ προφήτης γενόμενος. Κἀκεῖνος, Συγχωρῶ. Κἀγὼ εἶπον, Ἡσαΐας οὖν περὶ τῆς Ἰωάννου προελεύσεως οὕτως προεῖπε, Καὶ εἶπεν 270 Ἐζεκίας πρὸς Ἡσαΐαν, ἀγαθὸς ὁ λόγος Κυρίου ὃν ἐλάλησε· γενέσθω εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη ἐν ταῖς ἡμέραις μου. καὶ παρακαλεῖτε τὸν λαὸν, ἱερεῖς λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλὴμ, καὶ παρακαλέσατε αὐτὴν, ὅτι ἐπλήσθη ἡ ταπείνωσις αὐτῆς, λέλυται αὐτῆς ἡ ἁμαρτία, ὅτι ἐδέξατο ἐκ χειρὸς Κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὰς ὁδοὺς Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται, καὶ ἔσται πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν, καὶ ἡ τραχεῖα εἰς ὁδοὺς λείας· καὶ ὀφθήσεται ἡ δόξα Κυρίου, καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, ὅτι Κύριος ἐλάλησε. Φωνὴ λέγοντος, βόησον· καὶ εἶπον, τί βοήσω; πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε, τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών· ὕψωσον

τῇ

Et ego dixi: Permitte mihi primum verba quædam referre ex Eſaiæ vaticinio, de præcurſu, quem peregit ante ipſum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum hunc Joannes baptiſta & propheta factus, promulgata. At ille, Permitto. Et ego, Eſaias igitur, inquam, de Joannis præceſſione ita dixit: *Et dixit* Eſ. xxxix. 8. *Ezechias ad Eſaiam: Bonum verbum Domini quod locutus eſt: Fiat pax & juſtitia in diebus meis. Et conſo-* Eſ.xl.1-17. *lamini populum; ſacerdotes, loquimini ad cor Hieruſalem, & conſolamini eam: quoniam completa eſt humiliatio ejus. Solutum eſt peccatum ejus, quia accepit de manu Domini duplicia peccata ſua. Vox clamantis in deſerto: Parate vias Domini, rectas facite ſemitas Dei noſtri. Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur: & erunt omnia tortuoſa in directam, & aſpera in vias planas: & videbitur gloria Domini, & cernet omnis caro ſalutare Dei. Quoniam Dominus locutus eſt. Vox dicentis, Clama: & dixi, Quid clamabo? Omnis caro herba, & omnis gloria hominis quaſi flos herbæ. Exaruit herba, & flos ejus excidit: verbum autem Domini manet in æternum. In montem excelſum aſcende, qui evangelizas Sion: exalta*

forti-

10. Πρὸς Ἡσαΐαν.] Biblia Ἡσαΐᾳ. Codex Alexandrinus ut Juſtinus.
11. Γενέσθω.] Biblia γενέσθω δή.
13. Καὶ παρακαλεῖτε.] Biblia παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε.
Ib. Τὸν λαόν.] Biblia τὸν λαόν μου, λέγει ὁ Θεός.
14, 15. Καὶ παρακαλέσατε αὐτήν.] Biblia non habent καί. Heb. קראו אליה.
20. Τὰς ὁδούς.] Biblia τὴν ὁδόν.
25. Εἰς ὁδοὺς λείας.] Biblia Romana εἰς πεδία. Complutenſia εἰς πεδία λεῖα. Aldina, & codex Alexandrinus, ut Juſtinus.
28. Εἶπον.] Biblia εἶπα.
31. Ἄνθος αὐτοῦ.] Biblia non habent αὐτοῦ.
32. Κυρίου.] Biblia τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.
33. Ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ.] Biblia ἐπ' ὄρος ὑψηλόν.

3. Εἰπών.]

fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Hieruſalem. Exaltate, nolite timere. Dic civitatibus Juda, Ecce Deus veſter. Dominus ecce cum fortitudine venit, & brachium cum poteſtate venit. Ecce merces cum eo, & opus illius coram eo. Sicut paſtor gregem ſuum paſcet, & brachio congregabit agnos, & fœtam conſolabitur. Quis menſus eſt manu aquam, & cœlum palmo, & terram omnem pugillo? Quis ſtatuit montes in libra, & ſaltus in ſtatera? Quis cognovit mentem Domini? & quis ei fuit a conſiliis, & erudiet eum? aut cum quo conſultavit, & docuit eum? aut quis oſtendit ei judicium? aut viam ſcientiæ quis monſtravit ei? Omnes gentes tanquam gutta ab urna, & quaſi momentum ſtateræ reputatæ ſunt, & veluti ſputum reputabuntur. Libanus autem non ſufficiet ad ſuccendendum, & quadrupedia non ſatis erunt ad holocauſtum: & omnes gentes nihil, & in nihilum reputatæ ſunt. Et, me ceſſante, Trypho ait: Ambigua ſunt omnia verba vaticinii quod protuliſti, neque quidquam aut ad probationem ejus quod demonſtrare ſtatuiſti faciunt, aut aliquid decidunt. Cui ego reſpondi:

τῇ ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ· ὑψώσατε, μὴ φοβεῖσθε. εἰπὸν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, ἰδοὺ ὁ Θεὸς ὑμῶν, Κύριος ἰδοὺ μετ' ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρείας ἔρχεται. ἰδοὺ ὁ μισθὸς μετ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔργον ἐναντίον αὐτοῦ. ὡς ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, καὶ τῷ βραχίονι συνάξει ἄρνας, καὶ τὴν ἐν γαστρὶ ἔχουσαν παρακαλέσει. τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; τίς ἔστησε τὰ ὄρη σταθμῷ, καὶ τὰς νάπας ζυγῷ; τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου; καὶ τίς αὐτοῦ σύμβουλος ἐγένετο, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; ἢ πρὸς τίνα συνεβουλεύσατο, καὶ συνεβίβασεν αὐτόν; ἢ τίς ἔδειξεν αὐτῷ κρίσιν, ἢ ὁδὸν συνέσεως τίς ἐγνώρισεν αὐτῷ; πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς ῥοπὴ ζυγοῦ ἐλογίσθησαν, καὶ ὡς πτύελος λογισθήσονται. ὁ δὲ Λίβανος οὐχ ἱκανῶς εἰς καῦσιν, καὶ τὰ τετράποδα οὐχ ἱκανὰ εἰς ὁλοκάρπωσιν. καὶ πάντα τὰ ἔθνη οὐθέν, καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν. Καὶ παυσαμένου μου, εἶπεν ὁ Τρύφων, Ἀμφίβολοι μὲν πάντες οἱ λόγοι τῆς προφητείας ἣν φὴς σύ, ὦ ἄνθρωπε, καὶ οὐδὲν τμητικὸν εἰς ἀπόδειξιν ὅπερ βούλει ἀποδεῖξαι ἔχοντες. Κἀγὼ ἀπεκρινάμην,

3. Εἰπόν.] Interpretes vertunt *dixi*, decepti pravo accentu quo hoc verbum in omnibus editionibus hactenus notatum eſt. Idem mendum eſt in bibliis Complotenſibus, & Romanis.

4, 5. Κύριος ἰδοὺ μετ' ἰσχύος ἔρχεται.] Biblia Romana ἰδοὺ Κύριος· Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται. Codex Alexandrinus, & biblia Complutenſia, ἰδοὺ Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται.

5, 6. Μετὰ κυρείας ἔρχεται.] Biblia non habent ἔρχεται.

6. Ὁ μισθός] Biblia ὁ μισθὸς αὐτοῦ.

8, 9. Τῷ βραχίονι.] Biblia τῷ βραχίονι αὐτοῦ.

9, 10. Τὴν ἐν γαστρὶ ἔχουσαν.] Biblia ἐν γαστρὶ ἐχούσας.

15, 6. Συμβιβάσει.] Ita & codex Alexandrinus, & Curterii Eſaias, & biblia Aldina, & Complutenſia. Biblia Romana συμβιβᾷ.

19. Ἐγνώρισεν.] Biblia ἔδειξεν.

Ib. Πάντα τὰ ἔθνη.] Biblia Græca οἱ πάντα τὰ ἔθνη. Hebraica כל הגוים. V. not. ad p. 166. ℣. 29, 30.

21. Καὶ ὡς.] Ita codex Alexandrinus & biblia Aldina & Complutenſia & Curterii Eſaias. Biblia Romana non habent καί.

Ib. Πτύελος.] Biblia σίελος.

22. Ὁ δὲ Λίβανος οὐχ ἱκανῶς.] In noſtris exemplaribus eſt, καὶ ὁ Λίβανος οὐχ ἱκανός: in Juſtiniano, οὐχ ἱκανῶς, idque male. Perionius.

23. Τὰ τετράποδα] Biblia πάντα τὰ τετράποδα.

24, 5. Οὐθέν, καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν.] Biblia ὡς οὐδέν εἰσι, καὶ εἰς οὐθὲν ἐλογίσθησαν.

4, 5. Δῆλον

κρινάμην, Εἰ μὲν μὴ ἐπαύσαντο καὶ οὐκέτι ἐγίνοντο οἱ προφῆται ἐν τῷ γένει ὑμῶν, ὦ Τρύφων, μετὰ τοῦτον τὸν Ἰωάννην, δῆλον ὅτι ἃ λέγω εἰς Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, ἴσως ἀμφίβολα ἐνοεῖτε εἶναι τὰ λεγόμενα· εἰ δὲ Ἰωάννης μὲν προελήλυθε βοῶν τοῖς ἀν-
271 θρώποις μετανοεῖν, καὶ Χριστὸς, ἔτι αὐτοῦ καθεζομένου ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ, ἐπελθὼν ἔπαυσέ τε αὐτὸν τοῦ προφητεύειν καὶ βαπτίζειν, καὶ εὐηγγελίσατο, καὶ αὐτὸς λέγων ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ ὅτι δεῖ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι, καὶ πάλιν παραγενήσεσθαι ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τότε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ συμπιεῖν πάλιν καὶ συμφαγεῖν, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τῆς παρουσίας αὐτοῦ χρόνῳ, ὡς προέφην, γενήσεσθαι ἱερεῖς, καὶ ψευδοπροφήτας ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ προεμήνυσε, καὶ οὕτω φαίνεται ὄντα· πῶς ἔτι ἀμφιβάλλειν ἐστὶν, ἔργῳ πεισθῆναι ὑμῶν ἐχόντων; εἰρήκειν δὲ περὶ τοῦ μηκέτι γενήσεσθαι ἐν τῷ γένει ὑμῶν προφήτην, καὶ περὶ τοῦ ἐπιγνῶναι ὅτι ἡ πάλαι κηρυσσομένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καινὴ διαθήκη διαταχθήσεσθαι ἤδη τότε παρῆν, τουτέστιν αὐτὸς ὢν ὁ Χριστὸς, οὕτως· Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται μέχρι Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ, ἐξ ὅτου ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν. καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἠλίας ὁ μέλ-

ſpondi: Si quidem eſſe non deſiiſſent ampliuſque non extarent prophetæ in genere veſtro, Trypho, poſt Joannem iſtum; videlicet quæ in Jeſum Chriſtum dicta eſſe affirmo, ambigua fortaſſe eſſe arbitraremini. Sin Joannes præceſſit, vociferans apud homines ut reſipiſcerent, & Chriſtus, adhuc illo aſſidente ad flumen Jordanis, ſuperveniens, eum & vaticinio & baptiſmo ſuperſedere fecit, evangeliumque annunciavit, & ipſe concionando propinquum eſſe regnum cœlorum, ac ſe multa oportere a Scribis & Phariſæis perferre, & crucifigi, & tertio die reſurgere, denuoque Hieroſolyma venire, atque ibi cum diſcipulis cibum potumqne capere, & medio ante adventum ejus temporis intervallo, prout dixi, fore ut ſacerdotes & pſeudoprophetæ in nomine ejus exiſterent, præmonſtravit, eaque ita eventu comprobata apparent; quonam modo amplius ambigere poteſtis, cum res ipſæ fidem vobis facere poſſint? Dixit porro de eo quod non futurus eſſet in genere veſtro propheta, ac ſimul de eo quod agnituri eſſent homines novum teſtamentum, quod antiquitus deprædicatum fuerat a Deo diſpoſitum iri, & jam tum aderat, hoc eſt ſeipſum, qui Chriſtus eſſet, ad hunc modum: *Lex & prophetæ uſque ad Joannem baptiſtam. ex quo tempore regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Et ſi vultis recipere, ipſe eſt Elias qui ven-* Matth. xi. 12,13,14,15. Luc. xvi. 16.

turus

4,5. Δῆλον ὅτι ἃ λέγω εἰς Ἰησοῦν τὸν Χριστόν.] F. delenda.

21,2. Ὡς προέφην, γενήσεσθαι ἱερεῖς καὶ ψευδοπροφήτας.] Enimvero mira res, magnique ponderis & momenti, ſi Chriſtus poſt mortem ſuam ſacerdotes ſore prædixit, quorum tanta multitudo jam tum cum in vita erat ubique gentium fuit. At *intelligendi* ψευδιερεῖς. Nugæ. Si voluiſſet Juſtinus ut ψευδιερεῖς intelligerentur, ſcripſiſſet utique ψευδιερεῖς. Quid multa? Legendum αἱρέσεις, id quod abunde confirmant ea quæ ſupra dicta ſunt p. 253.

25. Εἰρήκειν.] Interpres legit εἰρήκει, & refert ad Chriſtum. Sylburg.

turus erat. *Qui habet aures ad audiendum, audiat.* Sedenim per ipſum etiam Jacob patriarcham prædictum eſt, duos Chriſti futuros adventus, eumque in priore patibilem fore, atque ubi is veniſſet, in genere veſtro neque prophetam neque regem futurum: intuli quoque, & gentes in Chriſtum patibilem credentes, reditum illius expectaturas eſſe; & propterea per ſimilitudinem atque perobſcure hæc Spiritum Sanctum locutum eſſe dixi. Hoc autem modo

Gen. xlix. 8—12. locutum eſſe retuli: *Juda, laudaverunt te fratres tui. manus tuæ in dorſo inimicorum tuorum: adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda: ex germine, fili mi, aſcendiſti. Recumbens obdormivit ſicut leo & catulus: quis excitabit eum? Non deficiet princeps ex Juda, & dux de femoribus ejus, donec veniant quæ repoſita ſunt ei: & ipſe erit expectatio gentium, ligans ad vitem pullum ſuum, & ad claviculas pullum aſinæ ſuæ. Lavabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine uvæ pallium ſuum. Fulvi oculi ejus a vino, & candidi dentes ejus ut lac.* Porro unquam in gente veſtra eſſe deſiiſſe prophetam vel principem, ex quo initium accepit, uſquedum hic Jeſus Chriſtus

λων ἔρχεσθαι. ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. καὶ διὰ Ἰακὼβ δὲ τοῦ πατριάρχου προεφητεύθη ὅτι δύο τοῦ Χριστοῦ παρουσίαι ἔσονται, καὶ ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ παθητὸς ἔσται, καὶ ὅτι μετὰ τὸ αὐτὸν ἐλθεῖν οὔτε προφήτης οὔτε βασιλεὺς ἐν τῷ γένει ὑμῶν· ἐπήνεγκα, καὶ ὅτι τὰ ἔθνη πιστεύοντα ἐπὶ τὸν παθητὸν Χριστὸν, πάλιν παραγενησόμενον προσδοκήσει. ἐν παραβολῇ δὲ καὶ παρακεκαλυμμένως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦτο αὐτὰ ἐλελαλήκει, ἔφην. οὕτως δὲ εἰρηκέναι ἐπήνεγκα· Ἰούδα, ᾔνεσάν σε οἱ ἀδελφοί σου· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου· προσκυνήσουσί σε οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου. σκύμνος λέοντος Ἰούδα· ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης. ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος, τίς ἐγερεῖ αὐτόν; οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ· καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν, δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἕλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ. πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ. χαροποὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου, καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ὡς γάλα. Ὅτι οὖν οὐδέποτε ἐν τῷ γένει ὑμῶν ἐπαύσατο, οὔτε προφήτης οὔτε ἄρχων, ἐξότου ἀρχὴν 272
ἔλαβε, μέχρις οὗ οὗτος Ἰησοῦς Χριστὸς

13,4. Ἤνεσάν σε.] Biblia Romana & Aldina σὲ αἰνέσαισαν. Complutenſia, σὲ αἰνέσουσι.

15,6. Προσκυνήσουσί σε.] Biblia Romana προσκυνήσουσί σοι. Aldina, & Complutenſia, & codex Alexandrinus; ut Juſtinus.

18. Ἐκοιμήθη.] Biblia Romana & Complutenſia & codex Alexandrinus ἐκοιμήθης. Biblia Aldina & Cyrillus Hieroſol. ut Juſtinus.

22,3. Καὶ αὐτὸς ἔσται.] Biblia non habent ἔσται.

28. Χαροποί.] Ita & Hippolytus p. 7. & 9. & Georgius Cedrenus p. 39. Auguſtinus quoque De Civ. Dei XVI. 41. *Fulvi oculi ejus.* Hebr. חכלילי. Corrigendæ itaque (quod vidit ante me Grabius, & ante utrumque noſtrûm Perionius) edd. LXX. interpretum, quæ habent χαροποιοί, errato vetuſtiſſimi alicujus librarii. V. Nobilium, & Grabium *De vitiis LXX. interpretum verſioni ante Origenis ævum illatis* cap. I. §. 19. p. 35, 6.

29. Ἀπὸ οἴνου.] Biblia Romana ὑπὲρ οἶνον. Aldina, & Complutenſia, & codex Alexandrinus, & Auguſtinus, & Cyprianus, & Irenæus, ut Juſtinus.

30. Ὡς γάλα.] Biblia ἢ γάλα.

30 & ſeqq. Ὅτι οὖν οὐδέποτε ἐπαύσατο οὔτε προφήτης οὔτε ἄρχων —— οὐδ' ἀναισχύντως τολμήσετε εἰπεῖν.] V. annot. ad Apol. I. p. 29. ℣. 7, 8, 9.

3, 4. Ἀφ'

τὸς καὶ γέγονε καὶ ἔπαθεν, οὐδ' ἀναισχύντως τολμήσετε εἰπεῖν, ἢ ἀποδεῖξαι ἔχετε. καὶ γὰρ Ἡρώδην, ἀφ' οὗ ἔπαθεν, Ἀσκαλωνίτην γεγονέναι λέγοντες, ὅμως ἐν τῷ γένει ὑμῶν ὄντα λέγετε ἀρχιερέα, ὥστε καὶ τότε ὄντος ὑμῖν κατὰ τὸν νόμον τοῦ Μωσέως καὶ προσφορὰς προσφέροντος, καὶ τὰ ἄλλα νόμιμα φυλάσσοντος, καὶ προφητῶν κατὰ διαδοχὴν μέχρις Ἰωάννου γεγενημένων, ὡς καὶ ὅτε εἰς Βαβυλῶνα ἀπήχθη ὁ λαὸς ὑμῶν, πολεμηθείσης τῆς γῆς, καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἀρθέντων, μὴ παύσασθαι ἐξ ὑμῶν προφήτην, ὃς κύριος καὶ ἡγούμενος καὶ ἄρχων τοῦ λαοῦ ὑμῶν ἦν· τὸ γὰρ ἐν τοῖς προφήταις πνεῦμα καὶ τοὺς βασιλεῖς ὑμῶν ἔχρισε καὶ καθίστα. μετὰ δὲ τὴν Ἰησοῦ τοῦ ἡμετέρου Χριστοῦ ἐν τῷ γένει ὑμῶν φανέρωσιν καὶ θάνατον οὐδαμοῦ προφήτης γέγονεν οὐδέ ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναι ὑμᾶς ὑπὸ ἴδιον βασιλέα ἐπαύσατο, καὶ προσέτι ἡ γῆ ὑμῶν ἠρημώθη, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον καταλέλειπται. τὸ δὲ εἰπεῖν τὸν λόγον διὰ τοῦ Ἰακὼβ, Καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν, συμβολικῶς δύο παρουσίας

ſtus natus & paſſus eſt, ne impudenter quidem vel dicere audetis, vel probare poteſtis. Nam Herodem, ſub quo paſſus eſt Chriſtus, Aſcalonitem fuiſſe allegantes, nihilominus dicitis in genere veſtro fuiſſe ſacrorum antiſtitem, adeo ut etiam tum vobis licuerit juxta legem Moſæ offerre oblationes, & legitima alia cuſtodire; tum autem prophetas ſucceſſione ſua uſque ad Joannem extitiſſe, adeo ut etiam tum quoque cum Babylonem abductus eſt populus veſter, terra vaſtata, & ſacris vaſis ſublatis, non deſierit eſſe ex vobis propheta, qui dominus & dux & princeps populi veſtri fuerit; ſpiritus enim qui in prophetis fuit etiam reges vobis unxit & conſtituit. At poſt Jeſu, Chriſti noſtri, in genere veſtro manifeſtationem & mortem, haudquaquam propheta extitit, nec extat: ſed & ſub rege proprio eſſe deſiiſtis. Ad hæc & terra veſtra deſolata eſt, & tanquam cuſtodia pomorum, derelicta. Quod autem verbum per Jacob dixit, *Et ipſe erit expectatio gentium*, figurate duos ejus

Eſai. 1.7,8.

3, 4. Ἀφ' οὗ ἔπαθεν.] Alii ἐφ' οὗ: ſed neque hanc lectionem fert veritas hiſtoriæ: non enim ſub Herode paſſus eſt Chriſtus: neque ἀφ' οὗ pro *poſt quem*, ut quidam vertendum putarunt, fert helleniſmus. Videntur tollenda; niſi Juſtinus alibi mentem habens, ut fit, ἐφ' οὗ ἔπαθε ſcripſit pro ἐφ' οὗ ἐγεννήθη, *ſub quo natus eſt*, quod omnino poſtulat hiſtoria. Casaubonus c. Baron. p. 13. Mihi ſatis liquet Juſtinum ſcripſiſſe ἐφ' οὗ ἔπαθε. quanquam jam nunc venit in mentem lectionis quam quare diſſimulem, lectoribuſque invideam, cauſam nullam video. Eſt itaque hæc, ἀφ' οὗ ἔφυγεν: ſatis ea quidem, meo judicio, inepta, ſed libera iis difficultatibus quibus altera circundatur, & vulgaribus regulis artis criticæ multo convenientior, ut dubitare non poſſim quin plures fautores inventura ſit.

6,7,8,9. Ὥστε καὶ τότε ὄντος ὑμῖν κατὰ τὸν νόμον τοῦ Μωσέως καὶ προσφορὰς προσφέροντος, καὶ τὰ ἄλλα νόμιμα φυλάσσοντος.] Caſaubonus exiſtimat *deeſſe vocem* ἀρχιερέως. Fallitur vir doctiſſimus. Adeo non deeſt ut, etiamſi ultro adeſſet, ejicienda foret. Langus videtur legiſſe προσφέρειν—φυλάσσειν.

14. Μὴ παύσασθαι.] Caſaubonus putat *deeſſe verbum* λέγετε, *aut e ſuperioribus repetendum eſſe*. Iterum fallitur. Neque deeſt neque repetendum eſt. Infinitivum παύσασθαι regitur a conjunctione ὡς. Eadem de cauſa, quod ſcilicet *nullum verbum præcedat quod infinitivum* παύσασθαι *ſuſtineat*, neſcio quis Guntherus Henricus Plathnerus Getus, c. 6. *Exercitationis de ſceptri Judaici ablatione*, legit μὴ ἐπαύσασθε ἐξ ὑμῶν προφήτην, *non ceſſaſtis ex genere veſtro habere prophetam*; ita enim lepidum ſuum commentum ipſe vertit. quo ſane gratiam iniit ab omnibus tam doctis quam indoctis; fecit enim quod nemo alius facere poterat. Idem ibidem hunc locum ita emendat & transformat, ut volupe ſit videre.

1, 2. Καὶ

jus denotavit adventus, & futurum eſſe ut gentes ei crederent, ſignificavit: quod ſero tandem vobis cernere licet. Qui namque ex gentibus omnibus per fidem in Chriſtum veri Dei cultores & juſti effecti ſumus, adventurum eum denuo expectamus. Et illud, *Ligans ad vitem pullum ſuum, & ad capreolos pullum aſinæ ſuæ*, cum operum quæ in priore ejus adventu ſunt facta, tum gentium quæ in eum crediture erant, prænunciatio fuit. Hæ ſiquidem veluti pullus fuere, qui neque clitellas geſtaverit, neque jugum ſuper cervicibus ſuis habuerit, donec Chriſtus iſte cum veniſſet, diſcipulos ſuos ablegavit, & per ipſos eas in diſciplinam ſuam recepit; atque illæ jugum verbi ejus ferentes, tergum ad ſuſtinenda omnia objecerunt, eorum bonorum quæ ab ipſis expectantur, & ab eo ſunt promiſſa, conſequendorum gratia. Atque ipſe Dominus noſter Jeſus Chriſtus revera aſinam quandam cum pullo ſuo in introitu quopiam vici, qui Bethphage dictus erat, alligatam, Hieroſolyma ingreſſurus, diſcipulos ſuos ſibi adducere juſſit: cui inſidens, Hieroſolyma pervenit. quod, ut a Chriſto faciendum diſertis verbis prædictum fuit, factum

σίας αὐτοῦ ἐσήμανε, καὶ τὰ ἔθνη μέλλειν αὐτῷ πιστεύειν· ὅπερ ὀψέ ποτε πάρεστιν ἰδεῖν ὑμῖν. οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἁπάντων διὰ τῆς πίστεως τῆς τοῦ Χριστοῦ θεοσεβεῖς καὶ δίκαιοι γενόμενοι, πάλιν παραγενησόμενον αὐτὸν προσδοκῶμεν. καὶ τὸ, Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἕλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου, καὶ τῶν ἔργων τῶν ἐπὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας γενομένων ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τῶν ἐθνῶν ὁμοίως τῶν μελλόντων πιστεύειν αὐτῷ, προδήλωσις ἦν. οὗτοι γὰρ ὡς πῶλος ἀσαγὴς, καὶ ζυγὸν ἐπὶ αὐχένα μὴ ἔχων τὸν ἑαυτοῦ, μέχρις ὁ Χριστὸς οὗτος ἐλθὼν, διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πέμψας ἐμαθήτευσεν αὐτοὺς, καὶ τὸν ζυγὸν τοῦ λόγου αὐτοῦ βαστάξαντες, τὸν νῶτον ὑπέθηκαν πρὸς τὸ πάντα ὑπομένειν διὰ τὰ προσδοκώμενα καὶ ὑπ' αὐτοῦ κατηγγελμένα ἀγαθά. καὶ ὄνον δέ τινα ἀληθῶς σὺν πώλῳ αὐτῆς προσδεδεμένην ἔν τινι εἰσόδῳ κώμης Βηθφαγῆς λεγομένης, ὅτε ἔμελλεν εἰσέρχεσθαι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκέλευσε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀγαγεῖν αὐτῷ, καὶ ἐπικαθίσας ἐπεισελήλυθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· ὃ πῶς ἐπεπροφήτευτο διαῤῥήδην γενήσεσθαι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, γενόμενον

1, 2. Καὶ τὰ ἔθνη μέλλειν αὐτῷ πιστεύειν.] Timidum criticum eſſe oportet, & puſilli animi, qui dubitaret fidem dare Juſtinum ſcripſiſſe καὶ τὰ ἔθνη μᾶλλον αὐτῷ πιστεύσειν, cum alibi dicat καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἀνθρώπους μᾶλλον αὐτῷ πιστεύσειν. Sed nihil mutandum.

2. Ὀψέ.] F. ὄψει. Apol. I. p. 73. Τὸ δὲ, Αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν, μηνυτικὸν ἦν ὅτι ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν προσδοκήσουσιν αὐτὸν πάλιν παραγενησόμενον· ΟΠΕΡ ΟΨΕΙ ΥΜΙΝ ΠΑΡΕΣΤΙΝ ΙΔΕΙΝ, καὶ ἔργῳ πεισθῆναι· ἐκ πάντων γὰρ ἐθνῶν &c. Dial. p. 314. Ὅπερ καὶ ὄψει ὑμῖν ἰδεῖν ἔστι. P. 323. Ὅπερ καὶ ὄψει ἰδεῖν ὑμῖν ἔστι γινόμενον. Similiter alibi. Sed nihil muto.

10, 1. Γενομένων.] F. leg. γενησομένων. Apol. I. p. 52. Τὸ δὲ, Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ πλυνῶν τὴν στολὴν αὐτοῦ ἐν αἵματι σταφυλῆς, σύμβολον δηλωτικὸν ἦν τῶν γενησομένων τῷ Χριστῷ, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πραχθησομένων. Sed vulgata lectio ferri poteſt.

23. Προσδεδεμένην.] Quare προσδεδεμένην, cum nihil ſit ad quod alligaretur? Sed hoc levius, & facile ferri poſſet. Rem ipſam vide. Quid enim novum aut inuſitatum fecit Jeſus; quid, quod eum Chriſtum eſſe denotaret, aut hanc vaticinationem impleret, ſi vehebatur aſino qui ante alligatus erat? Quare vix dubitari poteſt quin Juſtinus ſcripſerit πρὸς ἄμπελον δεδεμένην, quemadmodum in Apol. I. p. 52. πῶλος γάρ τις ὄνου εἱστήκει πρός ἄμπελον δεδεμένος. quam vere, nihil ad nos.

29. Ὁ πῶς.] F. ὅπερ ὡς.

8, 9. Ἀλλα-

γινόμενον ὑπ' αὐτοῦ, καὶ γνωσθὲν, τὸν
273 Χριστὸν ὄντα αὐτὸν φανερὸν ἐποίει. καὶ τούτων ἁπάντων γινομένων, καὶ ἀπὸ τῶν γραφῶν ἀποδεικνυμένων, ὑμεῖς ἔτι σκληροκάρδιοί ἐστε. προεφητεύθη δὲ ὑπὸ Ζαχαρίου, ἑνὸς τῶν δώδεκα, τοῦτο μέλλειν γίνεσθαι, οὕτως· Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· ἀλάλαξον, κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἥξει σοὶ δίκαιος, καὶ σώζων αὐτὸς, καὶ πραῢς, καὶ πτωχὸς, ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον ὄνου. Τὸ δὲ καὶ ὄνον ὑποζύγιον ἤδη μετὰ τοῦ πώλου αὐτῆς ὀνομάζειν τὸ προφητικὸν πνεῦμα, μετὰ τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ, ἐν τῇ κλίσει αὐτὸν ἔχειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὡς προέφην, ἀμφότερα γὰρ τὰ ζῶα κελεῦσαι ἀγαγεῖν, προαγγελία ἦν καὶ ἀπὸ τῆς συναγωγῆς ὑμῶν ἅμα τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστεύειν ἐπ' αὐτὸν μέλλουσιν. ὡς γὰρ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν σύμβολον ἦν ὁ ἀσαγὴς πῶλος· οὕτως καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ ὑμετέρου λαοῦ, ἡ ὑποσαγὴς ὄνος, τὸν γὰρ διὰ τῶν προφητῶν νόμον ἐπικείμενον ἔχετε. ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου ὅτι παταχθήσεται αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστὸς, καὶ διασκορπισθήσονται οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, προεφητεύθη· ὅπερ καὶ γέγονε. μετὰ γὰρ τὸ σταυρωθῆναι αὐτὸν, οἱ σὺν αὐτῷ ὄντες μαθηταὶ αὐτοῦ διεσκεδάσθησαν,

factum ab eo, & agnitum, Chriſtum ipſum eſſe manifeſto oſtendit. Et cum omnia hæc ſint facta, & ex ſacris literis demonſtrata, vos tamen duricordes eſſe perſeveratis. Prædictum eſt autem hoc futurum a Zacharia, ex duodecim uno, ad hunc modum: *Lætare vehementer, filia* Zach. ix. 9. *Sion: jubila, annuncia, filia Hieruſalem. Ecce rex tuus veniet tibi juſtus, & ſalvans ipſe, & mitis, & pauper, ſubjugali & pullo aſinæ vehens.* Porro quod aſinam ſubjugalem cum pullo ſuo ſpiritus propheticus, una cum patriarcha Jacob, nominavit, atque ea ipſe & diſcipuli ejus ſunt uſi, ſicuti dixi: utrumque enim jumentum adducere juſſit: prædictio id fuit eorum qui etiam ex ſynagoga veſtra, ſimul cum iis qui ex gentibus venere, in eum credituri erant. Quemadmodum namque gentium nota fuit pullus oneribus ferendis non aſſuetus: ita & popularium veſtrorum, aſina clitellaria; habetis enim, quæ per prophetas vobis impoſita eſt, legem. Jam & per Zachariam prophetam, vapulaturum eſſe hunc Chriſtum, & diſcipulos ejus ſparſim diffugituros, præmonſtratum eſt: id quod & factum. Poſtquam enim eſt cruci affixus, qui cum eo erant ſectatores ejus, diſſipati ſunt,

8, 9. Ἀλάλαξον, κήρυσσε.] LXX. & Juſtinus Apol. I. p. 57. κήρυσσε tantum. Hebr. הריעי. Iterum coaluere duæ verſiones.

10. Ἥξει.] LXX. & Juſtinus Apol. I. p. 57. ἔρχεται. Hebr. יבוא.

10, 1. Καὶ σώζων αὐτὸς, καὶ πραῢς.] Biblia καὶ σώζων, αὐτὸς πραῢς.

11. Πραῢς καὶ πτωχός.] Conjunguntur iterum duæ verſiones ejuſdem verbi. LXX. πραῢς.

12, 3. Πῶλον ὄνου.] LXX. πῶλον νέον. Heb. עיר בן אתנות.

13. Ἤδη.] F. τῇδε.

16. Ἐν τῇ κλίσει αὐτὸν ἔχειν.] Interpres legit, ἐν τῇ χρήσει αὐτὸν ἔχειν, *eo uſi ſunt.* Minori mutatione legemus κτήσει, *poſſeſſione* (ſicut nempe p. 242. ℣. 24, 5. τὸ πῶλον αὐτοῦ, *pullum ſuum*) & rationalem γὰρ expungemus ℣. 18. ſic enim ſtructura & ſententia conſtabunt. Rurſum ℣. 20. pro καὶ legendum ὡς, aut hoc ipſum ὡς ante καὶ inſerendum eſt, ſubaudito extrinſecus nominativo τινές. alioqui enim plane claudicabit hæc periodus. Sylburg.

ſunt, quoaduſque reſurrexit a mortuis, ciſque perſuaſit vaticiniis, ſic, ut pateretur ipſe, denunciatum eſſe. Proinde hoc illi perſuaſi, in habitabilem orbem omnem ſunt profecti, & iſta docuerunt. Itaque nos in fide & diſciplina ejus ſtabiliores ſumus, quod & a prophetis, & ab eis quos per orbem in nomen crucifixi illius credentes, religioſos vereque pios factos eſſe videmus, perſuaſionem acceptam habeamus. Quæ autem a Zacharia dicta ſunt, ſic habent: *Framea, excitare ſuper paſtorem meum, & ſuper virum populi mei, dicit Dominus virtutum. Percute paſtorem, & diſpergentur oves ejus.* Et illud quod a Moſe eſt in hiſtoriam relatum, & a patriarcha Jacob prænunciatum, *Lavabit in vino ſtolam ſuam & in ſanguine uvæ pallium ſuum*, ſanguine ejus ablutum iri credentes in eum ſignificavit. Stolam namque ejus vocavit Spiritus Sanctus eos qui per illum remiſſionem peccatorum acceperunt, in quibus continenter virtute adeſt, manifeſto autem aderit in

Zach. xiii. 7.

δάσθησαν, μέχρις ὅτε ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ πέπεικεν αὐτοὺς ὅτι οὕτως προεπεφήτευτο περὶ αὐτοῦ παθεῖν αὐτόν· καὶ οὕτω πεισθέντες, καὶ εἰς τὴν πᾶσαν οἰκουμένην ἐξελθόντες, ταῦτα ἐδίδαξαν. ὅθεν καὶ ἡμεῖς βέβαιοι ἐν τῇ πίστει καὶ μαθητείᾳ αὐτοῦ ἐσμέν, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν, καὶ ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην εἰς ὄνομα τοῦ ἐσταυρωμένου ἐκείνου ὁρωμένων καὶ γινομένων θεοσεβῶν, τὴν πειθὼ ἔχομεν. ἔστι δὲ τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου ταῦτα, Ρομφαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπ' ἄνδρα τοῦ λαοῦ μου, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων· πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα αὐτοῦ. Καὶ τὸ ὑπὸ Μωσέως δὲ ἀνιστορημένον, καὶ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ προπεφητευμένον, τὸ, Πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ, τὸ, τῷ αἵματι αὐτοῦ ἀποπλύνειν μέλλειν τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ ἐδήλου· στολὴν γὰρ αὐτοῦ ἐκάλεσε τὸ ἅγιον πνεῦμα τοὺς δι' αὐτοῦ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβόντας, ἐν οἷς ἀεὶ δυνάμει μὲν πάρεστι, καὶ ἐναργῶς δὲ παρέσται ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ

1. Μέχρις ὅτε ἀνέστη.] In margine codicis MS. ſcriptum eſt eadem manu μέχρις ὅτου, quod ſane uſitatius & elegantius.

14. Τὸν ποιμένα] Ita & biblia Complutenſia & codex Alexandrinus & Theodoritus & Cyrillus Alexandrinus & Hieronymus. Biblia Romana τοὺς ποιμένας.

14, 5. Ἐπ' ἄνδρα τοῦ λαοῦ μου.] Hieronymus: *Pro eo quod nos vertimus*, ſuper virum cohærentem mihi,—*Aquila interpretatus eſt* ſuper virum contribulem meum, ideſt, σύμφυλόν μου, *Symmachus* ſuper virum populi mei, *quod Hebraice dicitur Amithi: LXX.* ſuper virum civem ejus, *Theodotio* ſuper virum proximum ejus; *vau in fine ſermonis pro jod legentes, quæ litteræ ſola inter ſe diſtant magnitudine.*

15, 6. Τῶν δυνάμεων] Biblia παντοκράτωρ.

16. Πάταξον τὸν ποιμένα.] Biblia Romana πατάξατε τοὺς ποιμένας. Complutenſia, & Aldina, & Theodoritus, & Hieronymus, & Cyrillus, & codex Alexandrinus, ut Juſtinus.

16, 7. Καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα αὐτοῦ.] Biblia Romana καὶ ἐκσπάσατε τὰ πρόβατα. Aldina, & Complutenſia, καὶ διασκορπισθήτωσαν τὰ πρόβατα. Codex Alexandrinus καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης. Matth. xxvi. 31. καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης. Cyrillus & Theodoritus καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα.

24 & ſeqq. Στολὴν γὰρ αὐτοῦ ἐκάλεσε τὸ ἅγιον πνεῦμα τοὺς δι' αὐτοῦ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβόντας &c.] Eandem interpretationem ad gentiles quoque convertendos adhibuit Apol. I. p. 52. ſatis eam quidem ridiculam hac ætate pleriſque viſuram, ut iis autem temporibus tolerabilem. Judæi certe non habebant quod aut reprehenderent aut riderent, id quod norunt omnes qui ingenium & doctrinam Judæorum non penitus ignorant. Sed neque ethnicis, ſive doctis ſive indoctis, allegorica veterum ſcriptorum, præſertim ſacrorum & vaticiniorum, explanatio, mirum aut novum videri poterat.

4. Χειρὶς

αὐτοῦ παρουσίᾳ. τὸ δὲ Αἷμα τῆς σταφυλῆς εἰπεῖν τὸν λόγον, διὰ τῆς τέχνης δεδήλωκεν ὅτι αἷμα μὲν ἔχει ὁ Χριστὸς οὐκ ἐξ ἀνθρώπου σπέρματος, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. ὃν γὰρ τρόπον τὸ τῆς ἀμπέλου αἷμα οὐκ ἄνθρωπος ἐγέννησεν, ἀλλὰ Θεός· οὕτως καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα οὐκ ἐξ ἀνθρωπείου γένους ἔσεσθαι, ἀλλ᾽ ἐκ Θεοῦ δυνάμεως, προεμήνυσεν. ἡ δὲ προφητεία αὕτη, ὦ ἄνδρες, ἣν ἔλεγον ἀποδεικνύειν ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Χριστὸς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπων, κατὰ τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων γεννηθείς. Καὶ ὁ Τρύφων ἀπεκρίνατο, Μεμνησόμεθα καὶ ταύτης τῆς ἐξηγήσεώς σου ἐὰν καὶ δι᾽ ἄλλων κρατύνῃς καὶ τοῦτο τὸ ἀπόρημα. τὰ νῦν δὲ ἤδη ἀναλαβὼν τὸν λόγον, ἀπόδειξον ἡμῖν ὅτι ἕτερος Θεὸς παρὰ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος ὡμολόγηται εἶναι, φυλαξάμενος λέγειν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ἃ γέγραπται τοῖς ἔθνεσι συγκεχωρηκέναι τὸν Θεὸν ὡς θεοὺς προσκυνεῖν· καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ ὥσπερ χρώμενοι προφῆται πολλάκις λέγουσιν, ὅτι ὁ Θεός σου Θεὸς τῶν θεῶν ἐστι, καὶ Κύριος τῶν Κυρίων, προστιθέντες ὁ μέγας καὶ ἰσχυρὸς καὶ φοβερὸς πολλάκις. οὐ γὰρ ὡς ὄντων Θεῶν ταῦτα λέγεται, ἀλλ᾽ ὡς τοῦ λόγου διδάσκοντος ἡμᾶς ὅτι τῶν νομιζομένων θεῶν καὶ Κυρίων ὁ τῷ ὄντι Θεὸς, ὁ τὰ πάντα ποιήσας, Κύριος μόνος ἐστίν. ἵνα γὰρ καὶ τοῦτο ἐλέγξῃ τὸ ἅγιον πνεῦμα, διὰ τοῦ ἁγίου Δαβὶδ εἶπεν, Οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν, νομιζόμενοι

274

in ſecundo adventu ſuo. Quod vero verbum *ſanguinem uvæ* dicit, pereleganter declaravit ſanguinem quidem habere Chriſtum, verum non ex hominis ſemine, ſed ex Dei virtute. Quemadmodum enim vitis ſanguinem non homo creavit, ſed Deus: ſic & ipſius Chriſti ſanguinem non ex humano genere, verum ex Dei virtute, fore prædixit. Eſt autem hæc illa prophetia, o viri, quam dixi oſtendere Chriſtum non eſſe hominem ex hominibus communi mortalium more genitum. Hic Trypho reſpondit: Meminerimus & hujus declarationis tuæ, cum aliis inſuper argumentis quæſtionem quoque iſtam firmaveris. In præſentiarum autem, ſermone repetito, nobis demonſtra alterum Deum præter opificem univerſi a Spiritu Prophetico promulgatum eſſe, ſolem & lunam dicere cavens, quæ ſcriptum eſt (Deut. iv. 19.) a Deo gentibus permiſſa eſſe, ut tanquam Deos adorarent: eadem ratione qua prophetæ ſæpe utentes dicunt, *Deus tuus, Deus deorum eſt, & Dominus dominorum*, (Deut. x. 17.) illud nonnunquam adjicientes, *magnus, & fortis, & terribilis.* Non enim perinde hæc dicuntur atque ſi dii eſſent, ſed ut doceamur, eorum qui dii & domini habentur, eum qui revera Deus eſt, rerum omnium parentem, Dominum ſolum eſſe. Nam ut hoc indicaret Spiritus Sanctus, per ſanctum Davidem dixit, *Dii gentium* (qui pro Diis habentur) *ſimulacra dæmo-* (Pſ. xcv. 5. 1 Paralipom. xvi. 26. Pſ. cxiii. 4, 8.)

4. Χριστὸς οὐκ.] Leg. Χριστὸς, ἀλλ᾽ οὐκ, ut p. 74. & 301.

Ib. Ἐξ ἀνθρώπου σπέρματος.] Legi poſſet etiam ἐξ ἀνθρωπείου σπέρματος, ut ✠. 8, 9. ſed alterum loquendi genus repetitur etiam infra 293. 32. SYLBURG.

11, 2. Ἀποδεικνύειν.] Leg. ἀποδεικνύει, cum Sylburgio, non quod aliter hiet oratio, ut ille exiſtimabat, quæ, licet ſatis inconcinna, ſi cætera congruerent, facile ferri poſſet, ſed gravioribus de cauſis, quæ attentum lectorem fugere non poſſunt.

26. Ὥσπερ χρώμενοι προφῆ.] Non male fortaſſe leg. ὡς προσχρώμενοι οἱ προφῆται. SYLBURG.

37 & ſeqq. Οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν, νομιζόμενοι θεοὶ, εἴδωλα

dæmoniorum ſunt, non Dii. & execrationem diram inducit facientibus & adorantibus ea. Tum ego dixi: Hujuſmodi probationes non ſum allaturus, o Trypho, per quas condemnari eos qui hæc & ſimilia colunt ſcio; ſed ejus generis contra quas dicere quidquam nemo poterit. Novæ autem alienæque tibi videbuntur eſſe, quamvis quotidie a vobis legantur; ut inde quoque intelligere queatis, propter vitioſitatem veſtram abſcondiſſe a vobis Deum, quo minus ſapientiam in verbis ejus perſpiciatis, extra eos quibus, juxta gratiam prolixæ commiſe-

Eſai. i. 9. rationis viſcerum ſuorum, ut Eſaias inquit, ſemen reliquit in ſalutem, ut non, ad inſtar Sodomitarum & Gomorræorum, internecione prorſus interiret genus veſtrum. Advertite igitur animum ad ea quæ ex ſanctis ſcripturis commemorabo, quæ non explicatione aliqua, ſed audientia duntaxat opus habent. Moſes, beatus & fidelis miniſter Dei, indicat viſum eſſe ab Abraam ad quercum Mambræ Deum, cum eis qui ſecum fuere duobus angelis ad judicium Sodomitarum miſſis ab alio qui in ſupercœleſtibus ſemper manet, & a nemine viſus, neque cum quopiam per ſe ipſum collocutus eſt, quem fabricatorem & parentem rerum cunctarum

Gen. xviii. 1, 2, 3. novimus. Ita enim ait: *Apparuit autem ei Deus ad quercum Mambræ, ſedenti*

ζόμενοι θεοὶ, εἴδωλα δαιμονίων εἰσὶν,
ἀλλ᾽ οὐ θεοί· καὶ ἐπάγει κατάραν
τοῖς ποιοῦσιν αὐτὰ, καὶ προσκυνοῦσι.
Κἀγὼ, Οὐ ταύτας μὲν τὰς ἀπο-
δείξεις ἔμελλον φέρειν, εἶπον, ὦ Τρύ-
φων, δι᾽ ὧν καταδικάζεσθαι τοὺς ταῦ-
τα καὶ τὰ τοιαῦτα προσκυνοῦντας ἐπί-
σταμαι, ἀλλὰ τοιαύτας πρὸς ἃς
ἀντειπεῖν μὲν οὐδεὶς δυνήσεται. ξέναι
δέ σοι δόξουσιν εἶναι, καίπερ καθ᾽ ἡ-
μέραν ἀναγινωσκόμεναι ὑφ᾽ ὑμῶν· ὡς
καὶ ἐκ τούτου συνεῖναι ὑμᾶς, ὅτι διὰ
τὴν ὑμετέραν κακίαν ἀπέκρυψεν ὁ
Θεὸς ἀφ᾽ ὑμῶν τὸ δύνασθαι νοεῖν
τὴν σοφίαν τὴν ἐν τοῖς λόγοις αὐ-
τοῦ, πλὴν τινῶν, οἷς, κατὰ χάριν τῆς
πολυσπλαγχνίας αὐτοῦ, ὡς ἔφη Ἡ-
σαΐας, ἐγκατέλιπε σπέρμα εἰς σω-
τηρίαν, ἵνα μὴ, ὡς Σοδομιτῶν καὶ
Γομορραίων, τέλεον καὶ τὸ ὑμέτερον γέ-
νος ἀπόληται. προσέχετε τοιγαροῦν οἷσ-
περ μέλλω ἀναμιμνήσκειν ἀπὸ τῶν
ἁγίων γραφῶν, οὐδὲ ἐξηγηθῆναι δεο-
μένων, ἀλλὰ μόνον ἀκουσθῆναι. Μω-
σῆς οὖν ὁ μακάριος καὶ πιστὸς θερά-
πων Θεοῦ, μηνύων ὅτι ὁ ὀφθεὶς τῷ Α- 275
βραὰμ πρὸς τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ
Θεὸς, σὺν τοῖς ἅμα αὐτῷ ἐπὶ τὴν
Σοδόμων κρίσιν πεμφθεῖσι δύο ἀγ-
γέλοις ὑπὸ ἄλλου τοῦ ἐν τοῖς ὑπερου-
ρανίοις ἀεὶ μένοντος, καὶ οὐδενὶ ὀφθέν-
τος, ἢ ὁμιλήσαντος δι᾽ ἑαυτοῦ ποτὲ,
ὃν ποιητὴν τῶν ὅλων καὶ πατέρα νοοῦμεν,
οὕτω γάρ φησιν, Ὤφθη δὲ αὐτῷ ὁ
Θεὸς πρὸς τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ, καθη-
μένῳ

εἴδωλα δαιμονίων εἰσὶν, ἀλλ᾽ οὐ θεοί· καὶ ἐπάγει κατάραν τοῖς ποιοῦσιν αὐτὰ, καὶ προσκυνοῦσι.] Pſ. xcv. 5. Πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν, δαιμόνια (1 Paralipom. xvi. 26. εἴδωλα) ὁ δὲ Κύριος τοὺς οὐρανοὺς ἐποίησε. cxiii. 3, 4, 8. Ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησε. τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν, ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. —— Ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ᾽ αὐτοῖς.

4. Ταύτας.] F. τοιαύτας.

23, 4. Δεομένων.] F. δεομένοις. Sed idem mendum ſæpe occurrit in laudatiſſimis monumentis utriuſque linguæ, interdum fortaſſe librariorum culpa, non raro ſine dubio ipſorum ſcriptorum.

26—34. Μηνύων —— οὕτω γάρ φησιν.] Aut intercidit nonnihil, aut legendum, quod tamen minime placet, μηνύει ὅτι ὤφθη, vel μηνύων ὅτι ὤφθη —— οὕτω φησίν, vel aliquid ejuſmodi, aut Juſtinus, properans ad demonſtrationes, orationem imperfectam reliquit.

1. Τῇ

μένε αὐτοῦ ἐπὶ τῇ θύρᾳ τῆς σκηνῆς μεσημβρίας. ἀναβλέψας δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδε, καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες εἱστήκεισαν ἐπάνω αὐτοῦ· καὶ ἰδὼν συνέδραμεν εἰς συνάντησιν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἶπε, καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι τοῦ, Ὤρθρισε δὲ Ἀβραὰμ τὸ πρωῒ εἰς τὸν τόπον οὗ εἱστήκει ἔναντι Κυρίου, καὶ ἐπέβλεψεν ἐπὶ πρόσωπον Σοδόμων καὶ Γομόῤῥας, καὶ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς τῆς περιχώρου, καὶ εἶδε, καὶ ἰδοὺ ἀνέβαινε φλὸξ ἐκ τῆς γῆς ὡσεὶ ἀτμὶς καμίνου. Καὶ παυσάμενος λοιπὸν τοῦ λέγειν, ἐπυθόμην αὐτῶν εἰ ἐνενοήκεισαν τὰ εἰρημένα. Οἱ δὲ ἔφασαν, νενοηκέναι μὲν, μηδὲν δὲ ἔχειν εἰς ἀπόδειξιν τοὺς λελεγμένους λόγους ὅτι Θεὸς ἢ Κύριος ἄλλος τίς ἐστιν ἢ λέλεκται ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, παρὰ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων. Κἀγὼ πάλιν, Ἃ λέγω πειράσομαι ὑμᾶς πεῖσαι, νοήσαντας τὰς γραφὰς, ὅτι ἐστὶ καὶ λέγεται Θεὸς καὶ Κύριος ἕτερος ὑπὲρ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων, ὃς καὶ ἄγγελος καλεῖται, διὰ τὸ ἀγγέλλειν τοῖς ἀνθρώποις ὅσαπερ βούλεται αὐτοῖς ἀγγεῖλαι ὁ τῶν ὅλων ποιητὴς, ὑπὲρ ὃν ἄλλος Θεὸς οὐκ ἔστι. καὶ ἀνιστο-

ρῶν

denti ad oſtium tabernaculi meridiano tempore. Suſpiciens vero oculis vidit: & ecce tres viri conſtiterant ſupra eum: quos cum conſpexiſſet, occurrit eis obviam ab oſtio tabernaculi ſui, & adoravit, in terram procumbens, & dixit, & cætera uſque ad: *Conſurgens autem Abraam mane, venit ad locum ubi conſtiterat coram Domino, & inſpexit in faciem Sodomæ & Gomorræ, & in faciem terræ circumjacentis, & vidit: & ecce aſcendit flamma e terra tanquam vapor camini.* Et cum ſuperſediſſem reliqua dicere, percontatus eos ſum, an quæ dixi intellexiſſent. Illi autem reſponderunt, intellexiſſe ſe quidem, nihil autem facere verba allegata ad demonſtrandum alium quempiam Deum aut Dominum eſſe, aut dici a Spiritu Sancto, præter rerum univerſarum conditorem. Atque ego rurſum: Quæ dico, perſuadere quoque vobis annitar, ſcripturas intelligentibus; eſſe videlicet & dici Deum & Dominum alium præter factorem omnium, qui & angelus ſive nuncius vocatur, eo quod annunciet mortalibus quæcunque annunciari eis vult univerſitatis fabricator, ſupra quem alius Deus non eſt. Et denuo

Gen. xix. 27, 8.

1. Τῇ θύρᾳ.] Biblia & Juſtinus infra p. 356. τῆς θύρας.

Ib. Τῆς σκηνῆς.] Biblia & Juſtinus p. 356. τῆς σκηνῆς αὐτοῦ.

2, 3. Τοῖς ὀφθαλμοῖς.] Biblia τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ.

4, 5. Συνέδραμεν.] Biblia προσέδραμεν.

7, 8. Καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι τοῦ.] Hæc non eſſe verba Juſtini, ſed librarii, parcentis operæ ſuæ, perſpicuum eſt ex eo quod infra dicitur p. 278. οὐ γὰρ γράφειν πάλιν τὰ αὐτὰ, τῶν πάντων προγεγραμμένων, δοκεῖ μοι. quod a Grabio quoque animadverſum eſt, Spicileg. Pat. p. 162.

9. Ἔναντι.] Biblia Romana ἐναντίον. Complutenſia ut Juſtinus.

12. Τῆς γῆς τῆς περιχώρου.] Ita & biblia Aldina & codex Alexandrinus. Biblia Romana & Complutenſia τῆς περιχώρου. Hebr. ארץ הככר.

18. Τοὺς λελεγμένους λόγους.] Ex præceptis artis, & conſuetudine nobiliſſimorum criticorum, hæc furcillis, ut loqui amant noſtri, expellenda forent tanquam gloſſema. Nos nihil mutamus.

20. Ἀπό.] F. ὑπό.

25. Ὑπὲρ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων.] Hanc veram lectionem eſſe non poſſe, & res ipſa demonſtrat, &, ne quis ὑπὲρ interpretetur *præter*, quæ mox ſequuntur in hac periodo, niſi credas Juſtinum & eſſe & non eſſe alium Deum ὑπὲρ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων uno ſpiritu dicere potuiſſe. Wolfius itaque legit παρά. quam emendationem nemo, opinor, in controverſiam vocaſſet, ſi, quod ille exiſtimabat, in codice MS. fuiſſet ὑπέρ. Ita enim ſupra Trypho p. 247. id flagitans, quod hic Juſtinus ſe facturum dicit, Ἀπόδειξον ἡμῖν ὅτι ἕτερος Θεὸς παρὰ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος ὡμολόγηται εἶναι. Et hic ℣. 16. & ſeqq. Οἱ δὲ ἔφασαν, νενοηκέναι μὲν, μηδὲν δὲ ἔχειν εἰς ἀπόδειξιν τοὺς λελεγμένους λόγους ὅτι Θεὸς ἢ

nuo repetens quæ commemoraveram, Tryphonem interrogavi: Videturne tibi conſpectus eſſe ſub quercu Mambræ ab Abraam Deus, quemadmodum verbum habet? Et ille: Scilicet. Et unus, inquam, erat trium illorum, quos viros Abraæ viſos eſſe Spiritus Propheticus ait? Atque ille: Non: ſed conſpectus illi eſt Deus ante trium apparitionem, deinde tres illi, quos viros verbum nominat, angeli extitere; duo quidem eorum miſſi ad Sodomorum excidium, unus vero ut læto Saræ nuncio habituram eam eſſe ſobolem inſinuaret. Ejus quippe rei gratia legatus fuerat, & digrediens rurſum diſceſſit. Quomodo igitur, dixi, qui unus trium in tabernaculo fuerat, quique dixerat, *In horas revertar ad te, & Saræ naſcetur filius*, rediens apparet poſtquam Sara filio aucta eſſet, & Deum ipſum eſſe propheticus ibi ſermo declarat? Verum ut quod dico manifeſtum vobis ſit, audite quæ a Moſe clare ſunt dicta. Sunt vero iſta: *Cum autem vidiſſet Sara filium Agar, ancillæ Ægyptiæ, qui genitus fuerat Abraæ, ludentem cum Iſaac filio ſuo, dixit Abraæ: Ejice ancillam iſtam, & filium ejus. non erit enim filius ancillæ*

Gen. xviii. 14.

Gen. xxi. 9, 10, 1, 2.

ρῶν πάλιν τὰ προλεχθέντα, ἐπυθόμην τοῦ Τρύφωνος, Δοκεῖ σοι ὀφθῆναι ὑπὸ τὴν δρῦν τὴν Μαμβρῆ ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, ὡς ὁ λόγος λέγει; Κἀκεῖνος, Μάλιστα. Καὶ εἷς, ἔφην, ἐκείνων ἦν τῶν τριῶν, οὓς ἄνδρας ἑωρακέναι τῷ Ἀβραὰμ τὸ ἅγιον προφητικὸν πνεῦμα λέγει; Κἀκεῖνος, Οὔ· ἀλλὰ ὤφθη μὲν αὐτῷ ὁ Θεὸς πρὸ τῆς τῶν τριῶν ὀπτασίας, εἶτα οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι, οὓς ἄνδρας ὁ λόγος ὀνομάζει, ἄγγελοι ἦσαν· δύο μὲν αὐτῶν πεμφθέντες ἐπὶ τὴν Σοδόμων ἀπώλειαν, εἷς δὲ διαγγελιζόμενος τῇ Σάῤῥᾳ ὅτι τέκνον ἕξει, ἐφ᾽ ᾧ ἐπέπεμπτο, καὶ ἀπαρτήσας ἀπηλλάκτο. Πῶς οὖν, εἶπον, ὁ εἷς τῶν τριῶν γενόμενος ἐν τῇ σκηνῇ, ὁ καὶ εἰπών, Εἰς ὥρας ἀνακάμψω πρός σε, καὶ τῇ Σάῤῥᾳ υἱὸς γεννήσεται, φαίνεται ἐπανελθών, γενομένου τῇ Σάῤῥᾳ υἱοῦ, καὶ Θεὸν αὐτὸν ὄντα ὁ προφητικὸς λόγος κἀκεῖ σημαίνει; ἵνα δὲ φανερὸν ὑμῖν γένηται ὃ λέγω, ἀκούσατε τῶν ὑπὸ Μωσέως διαῤῥήδην εἰρημένων. ἔστι δὲ ταῦτα, Ἰδοῦσα δὲ Σάῤῥα τὸν υἱὸν Ἄγαρ, τῆς παιδίσκης τῆς Αἰγυπτίας, ὃς ἐγένετο τῷ Ἀβραάμ, παίζοντα μετὰ Ἰσαὰκ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, εἶπε τῷ Ἀβραάμ, ἔκβαλε τὴν παιδίσκην ταύτην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, οὐ γὰρ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς 276 παιδίσκης

Κύριος ἄλλος τίς ἐστιν ἢ λέλεκται ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος παρὰ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων. Sed codex MS. habet, non ὑπὲρ, ſed ὑπό, quam lectionem, quanquam multo minus aptam huic loco quam παρὰ, mutare non audeo. Alii fortaſſe potius legent υἱὸς τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων ὤν, vel ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος παρὰ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων.

12, 3, 4. Δύο μὲν αὐτῶν πεμφθέντες ἐπὶ τὴν Σοδόμων ἀπώλειαν.] Satis convenit Tryphoni cum reliquis Judæis; qui etiam horum angelorum nomina ſcire ſe profitentur. Aiunt fuiſſe Michaelem, Gabrielem, & Raphaelem. Neque tantum affirmant, ſed ex ſcriptura etiam probant. ſed gematrice. Quinetiam quis ad Saram, qui Sodoma miſſi ſint, multi eorum docere nos dignati ſunt: ſed quoniam eſt inter eos aliqua de ea re diſſenſio, neque facile eſt dicere quis quem auctoritate aut ſagacitate ſuperet, nihil certi habere poſſumus. Joſephus Ant. I. 12. p. 20, ἐμήνυσαν ἑαυτοὺς ὄντας ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι πεμφθείη μὲν ὁ εἷς σημαίνων (f. πεμφθεῖεν, ὁ μὲν εἷς σημανῶν) περὶ τοῦ παιδὸς, δύο δὲ Σοδομίτας καταστρεψόμενοι.

14—7. Εἷς δὲ διαγγελιζόμενος τῇ Σάῤῥᾳ ὅτι τέκνον ἕξει, ἐφ᾽ ᾧ ἐπέπεμπτο, καὶ ἀπαρτήσας ἀπηλλάκτο.] F. εἷς δὲ διαγγελισάμενος—ἐπέπεμπτο, ἀπαρτήσας ἀπήλλακτο. vel εἷς δὲ διαγγελισάμενος—ὃς καὶ ἀπαρτήσας ἐφ᾽ ᾧ ἐπέπεμπτο, ἀπήλλακτο. vel εἷς δὲ—ἐπέπεμπτο, ὃ καὶ ἀπαρτήσας ἀπήλλακτο. Nihil occurrit melius.

17, 8. Ὁ εἷς τῶν τριῶν γενόμενος.] F. ὁ εἷς τῶν τριῶν τῶν γενομένων. V. p. 51. ✝. 24. & ſeqq.

27. Τῆς παιδίσκης τῆς Αἰγυπτίας.] Biblia non habent τῆς παιδίσκης.

29. Εἶπε.] Biblia καὶ εἶπε.

31. Οὐ γάρ.] Biblia οὐ γὰρ μή.

37, 8, 9. Τῶ-

παιδίσκης ταύτης μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ισαάκ. σκληρὸν δὲ ἐφάνη τὸ ῥῆμα σφόδρα ἐναντίον Αβραὰμ περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. εἶπε δὲ ὁ Θεὸς τῷ Αβραάμ, μὴ σκληρὸν ἔστω ἐναντίον σου περὶ τοῦ παιδίου καὶ περὶ τῆς παιδίσκης. πάντα ὅσα ἂν εἴπῃ σοὶ Σάῤῥα, ἄκουε τῆς φωνῆς αὐτῆς, ὅτι ἐν Ισαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα. Νενοήκατε οὖν, ὅτι ὁ εἰπὼν τότε ὑπὸ τὴν δρῦν ἐπαναστρέψαι, ὡς προηπίστατο ἀναγκαῖον εἶναι τῷ Αβραὰμ συμβουλεῦσαι ἅπερ ἐβούλετο αὐτὸν Σάῤῥα, ἐπανελήλυθεν, ὡς γέγραπται, καὶ Θεός ἐστιν, ὡς οἱ λόγοι σημαίνουσιν, οὕτως εἰρημένοι, Εἶπε δὲ ὁ Θεὸς τῷ Αβραάμ, μὴ σκληρὸν ἔστω ἐναντίον σου περὶ τοῦ παιδίου καὶ περὶ τῆς παιδίσκης; ἐπυνθανόμην. Καὶ ὁ Τρύφων ἔφη, Μάλιστα· οὐκ ἐκ τούτου δὲ ἀπέδειξας ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ Θεὸς παρὰ τοῦτον τὸν ὀφθέντα τῷ Αβραάμ, ὃς καὶ τοῖς ἄλλοις πατριάρχαις καὶ προφήταις ὤπτο· ἀλλ' ἡμᾶς ἀπέδειξας οὐκ ὀρθῶς νενοηκότας ὅτι οἱ τρεῖς οἱ ἐν τῇ σκηνῇ παρὰ τῷ Αβραὰμ γενόμενοι, ὅλοι ἄγγελοι ἦσαν. Καὶ πάλιν ἐγώ, Εἰ οὖν καὶ ἀπὸ τῶν γραφῶν μὴ εἶχον ἀποδεῖξαι ὑμῖν, ὅτι εἷς τῶν τριῶν ἐκείνων καὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ ἄγγελος καλεῖται, ἐκ τοῦ ἀγγέλλειν, ὡς προέφην, οἷσπερ βούλεται τὰ παρ' αὐτοῦ ὁ τῶν ὅλων ποιητὴς Θεός, τοῦτον τὸν ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἰδέᾳ ἀνδρὸς ὁμοίως τοῖς σὺν αὐτῷ παραγενομένοις δυσὶν ἀγγέλοις φαινόμενον τῷ Αβραάμ, τὸν καὶ πρὸ ποιήσεως κόσμου ὄντα Θεόν, τοῦτον νοεῖν ὑμᾶς εὔλογον ἦν, ὅπερ τὸ πᾶν ἔθνος ὑμῶν νοεῖ. Καὶ πάνυ, ἔφη· οὕτως γὰρ

καὶ

ancillæ hujus cohæres filii mei Iſaac. Durum vero admodum viſum eſt verbum iſtud coram Abraam de filio ejus. Dixit autem Deus Abraæ: Ne durum ſit coram te de puello & ancilla. Omnia quæcunque tibi Sara dixerit, audi vocem ejus. Quoniam in Iſaac vocabitur tibi ſemen. Percunctatus ergo ab eis ſum: Intellexiſtiſne eum qui dixerat tum ſub quercu, ſe rediturum eſſe, prout neceſſarium eſſe prænoſcebat, ut conſilium daret Abraæ de eo quod ipſum Sara facere volebat, revertiſſe, ſicut ſcriptum eſt, & Deum eſſe, pro eo atque verba denotant, ſic prolata, *Dixit autem Deus Abraæ, Ne durum ſit coram te ſuper puello & ſuper ancilla?* Et Trypho, Maxime, ait. Verum per hoc non demonſtraſti alium eſſe Deum quam eum qui viſus eſt Abraæ, quique & aliis patriarchis & prophetis eſt conſpectus: ſed illud probaſti, nos non recte exiſtimaſſe tres illos qui in tabernaculo apud Abraam fuere, omnes angelos fuiſſe. Ibi ego rurſum: Si ex ſacris literis non poſſem oſtendere vobis, unum trium illorum & Deum eſſe, & angelum vocari, ex eo, quemadmodum dixi, quod nuncius iis mittitur quibus res ſuas annunciari vult univerſitatis hujus opifex Deus; rationi conſonum eſſet, ut qui in terris in viri ſpecie pariter cum duobus angelis ſecum advenientibus Abraæ apparuit, quique idem ante mundum conditum Deus fuit, eum ipſum mente contemplaremini & conciperetis, uti gens veſtra omnis complectitur & intelligit. Admodum, inquit ille. Sic enim

etiam

• 37,8,9. Τοῦτον νοεῖν ὑμᾶς εὔλογον ἦν, ὅπερ τὸ πᾶν ἔθνος ὑμῶν νοεῖ.] Pro τοῦτον ſcribere τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεόν, nimis magna mutatio foret. Conjungere hæc cum antecedentibus, ut ſententia ſit, " con-

etiam uſque ad hoc tempus fecimus.

Et ego rurſum: Ad ſcripturas rediens, perſuadere vobis conabor, iſtum qui Abrahæ & Jacob & Moſæ apparuiſſe dicitur, Deuſque ibi vocatur, alium eſſe ab eo qui cuncta creavit Deo: numero dico, non voluntate. Nihil enim unquam eum feciſſe aio, quam quod ipſe qui fecit mundum, ſuper quem alius non eſt Deus, & facere & dicere voluit.

Et Trypho: Quod igitur ſit, jam demonſtra; ut & in hoc aſſentiamur tibi. non enim præter ſententiam creatoris rerum univerſarum quidquam ipſum vel facere vel dicere, te ſuſpicamur aſſeverare. Ego autem, Scriptura, inquam, quam dixi, manifeſtum hoc vobis reddet.

Gen. xix. 23, 4, 5. Verba ſic ſe habent: *Sol exivit ſuper terram & Loth ingreſſus eſt Segor, & Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignem a Domino de cœlo, & evertit civitates iſtas, & omnem circumcirca regionem.* Hic quartus eorum qui cum Tryphone manſerant, inquit: Eum ergo quem verbum per Moſen,

καὶ μέχρι τοῦ δευτέρου ἔχομεν.

Κἀγὼ πάλιν εἶπον, Ἐπὶ τὰς γραφὰς ἐπανελθὼν, πειράσομαι πεῖσαι ὑμᾶς, ὅτι οὗτος ὅ τε τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰακὼβ καὶ τῷ Μωσεῖ ὦφθαι λεγόμενος, καὶ γεγραμμένος Θεὸς, ἕτερός ἐστι τοῦ τὰ πάντα ποιήσαντος Θεοῦ· ἀριθμῷ λέγω, ἀλλὰ οὐ γνώμῃ· οὐδὲν γάρ φημι αὐτὸν πεπραχέναι ποτὲ, ἢ ἅπερ αὐτὸς ὁ τὸν κόσμον ποιήσας, ὑπὲρ ὃν ἄλλος οὐκ ἔστι Θεὸς, βεβούληται καὶ πρᾶξαι καὶ ὁμιλῆσαι.

Καὶ ὁ Τρύφων, Ὅτι οὖν καὶ ἔστιν ἀ- 277
πόδειξον ἤδη, ἵνα καὶ τούτῳ συνθώμεθα· οὐ γὰρ παρὰ γνώμην τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων φάσκειν τι ἢ πεποιηκέναι αὐτὸν ἢ λελαληκέναι λέγειν σε ὑπολαμβάνομεν. Κἀγὼ εἶπον, Ἡ γραφὴ οὖν ἡ προλελεγμένη παρ' ἐμοῦ τοῦτο φανερὸν ὑμῖν ποιήσει. ἔστι δὲ ταῦτα, Ὁ ἥλιος ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ Λὼτ εἰσῆλθεν εἰς Σηγώρ· καὶ ὁ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέστρεψε τὰς πόλεις ταύτας, καὶ πᾶσαν τὴν περίοικον. Καὶ ὁ τέταρτος τῶν σὺν Τρύφωνι παραμεινάντων ἔφη, Ὃν οὖν ὁ λόγος διὰ Μωσέως

" conſentaneum eſſet vos credere hunc eum " eſſe qui etiam ante mundum conditum Deus " erat," nota Juſtini opinio de Filio pati non videtur. F. leg. τοῦτο νοεῖν ὑμᾶς εὔλογον ἦν ὥσπερ τὸ πᾶν ἔθνος ὑμῶν νοεῖ. quæ tamen lectio, ut præcedentibus ſatisfaciat, Tryphonis reſponſo vix videtur ſatisfacere.

1. Μέχρι τοῦ δευτέρου.] Cum mihi videretur eſſe legendum in Græco, μέχρι τοῦ δεῦρο: verſum a me eſt, Ad hoc uſque tempus. LANGUS.

9, 10. Πεπραχέναι ποτέ.] Adde ob ſequentia ἢ εἰπεῖν. CLERICUS.

10. Αὐτός.] F. αὐτόν.

16, 7. Φάσκειν—λέγειν.] Horum verborum alterum ſuperfluum eſt.

23. Σόδομα.] Biblia & Juſtinus mox p. 279. Σόδομα καὶ Γόμορρα.

26. Περίοικον.] Ita mox iterum Juſtinus p. 279. & codex Alexandrinus & biblia Aldina. Biblia Romana & Complutenſia περίχωρον.

26, 7. Τέταρτος.] F. ἕτερος.

28 & ſeqq. Ὃν οὖν——Δαβίδ.] Quod in iis etiam libris uſu venit quibus emendandis molti viri doctiſſimi acutiſſimique, multis & antiquiſſimis codicibus MSS. inſtructi, omnem ætatem impenderunt, ut non pauca tamen relicta loca ſint, in quibus poſteriores aut ingenium ſuut (quæ etiam in his rebus multum poteſt) fortunam experiantur, idem ſi in his ſcriptis Juſtini accidat, minus mirum eſt, quæ & ex unico codice (quomodo mihi, non levibus rationibus ductus, perſuadeo) primum edita ſunt, neque poſtea vel denuo cum eo vel cum alio quovis collata, & paucos admodum editores, eoſque non ſane maximos criticos, habuerunt. excepto enim Sylburgio, reliqui omnes imi ſubſellii ſumus. Hic locus ex eorum numero eſt. Nam Sylburgii

σέως τῶν δύο ἀγγέλων κατελθόντων εἰς Σόδομα, καὶ Κύριον ἕνα ὠνόμασε; παρὰ τοῦτον, καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν τὸν ὀφθέντα τῷ Ἀβραὰμ λέγειν ἀνάγκη.

Οὐ διὰ τοῦτο, ἔφην, μόνον, ὅπερ ἦν ἐκ παντὸς τρόπου ὁμολογεῖν ἔδει, ὅτι καὶ παρὰ τὸν νοούμενον ποιητὴν τῶν ὅλων ἄλλος τὶς κυριολογεῖται ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος· οὐ μόνον δὲ διὰ Μωσέως, ἀλλὰ καὶ διὰ Δαβίδ. καὶ γὰρ καὶ δι' ἐκείνου εἴρηται, Λέγει ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου, ὡς προείρηκα· καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις λόγοις, Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Εἰ οὖν καὶ ἄλλον τινὰ θεολογεῖν καὶ κυριολογεῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φατὲ ὑμεῖς, παρὰ τὸν πατέρα τὸν ὅλων, καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ἀποκρίνασθέ μοι· ἐμοῦ ἀποδεῖξαι ὑμῖν ὑπισχνουμένου ἀπ' αὐτῶν τῶν γραφῶν, ὅτι οὐχ εἷς τῶν δύο ἀγγέλων τῶν κατελθόντων εἰς Σόδομα ἐστὶν ὃν ἔφη ἡ γραφὴ Κύριον, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν σὺν αὐτοῖς,

ſen, duobus angelis Sodomam deſcendentibus, Dominum unum vocavit: præter hunc (univerſi ſc. conditorem) Deum & ipſum, qui Abraæ apparuit, dicere neceſſe eſt?

Non ea gratia tantum, quod erat modis omnibus dictum oportuit: ſed etiam quod præter eum, qui intelligentia comprehenditur, univerſorum parentem, alius quidam proprie a Spiritu Sancto dicitur Dominus, ac non per Moſen modo, verum etiam per Davidem. nam & per illum eſt dictum, *Dixit Dominus Domino meo,* Pſ. cix. 1. *ſede a dextris meis donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum,* prout antea recitavi. Atque iterum verbis aliis, *Thronus, Deus, tuus in* Pſ. xliv. 7, 8. *ſeculum ſeculi. Virga directionis, virga regni tui. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem. propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis ſupra participes tuos.* Utrum ergo aliquem alium vos aſſeritis Spiritum Sanctum Dominum & Deum dicere extra patrem univerſorum & Chriſtum ejus, dicite mihi; cum ego receperim, vobis ex ſacris literis me probaturum, non unum ex duobus angelis Sodomam deſcendentibus eum eſſe quem ſcriptura Dominum dicit, ſed illum

gii conjecturæ pejores ſunt lectione vulgata, & quæ mihi in mentem veniunt, digna non puto quæ chartæ committantur, cum ſatis ad ſententiam locum non expediant, quod tamen haud ſcio an Juſtini culpa aliqua ex parte factum ſit. Fieri enim poteſt ut concinniorem connexionem quam ille fortaſſe neceſſe habuit adhibere, quærentes, & intenti in id quod ſcribere debuit, quod ſcripſit, aut non videamus, aut viſum negligamus; fruſtrato labore noſtro ejus indiligentia.

11, 2. Λέγει ὁ Κύριος.] Biblia εἶπεν ὁ Κύριος, atque ita Juſtinus Apol. I. p. 68. & hic in Dialogo p. 202. Infra tamen p. 309. iterum habet λέγει, & tertio p. 357.

14. Ὡς προείρηκα.] P. 202.

22 & ſeqq. Εἰ οὖν καὶ ἄλλον τινὰ θεολογεῖν καὶ κυριολογεῖν &c.] Irenæus III. 6. p. 208. *Nemo igitur alius —— aut Deus nominatur, aut Dominus appellatur, niſi is qui eſt omnium Deus & Dominus, —— & hujus filius Jeſus Chriſtus Dominus noſter.*

24, 5. Τὸν πατέρα τὸν ὅλων.] Grabius ad Iren. p. 208. legit τῶν ὅλων. Sed ſimiliter alibi Juſtinus. Apol. I. p. 20. γεννήτορα τῶν ἁπάντων. Dial. p. 283. τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων καὶ πατέρα. Confirmare tamen videatur conjecturam Grabii quod in aliis caſibus iſta conſtructio, ſi recte memini, apud Juſtinum non reperitur. Nuſquam, niſi fallor, ὁ ποιητὴς ὁ ὅλων, vel τοῦ ποιητοῦ τοῦ ὅλων, vel τῷ ποιητῇ τῷ ὅλων, ſed tantum τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων, ubi τῶν facili errore ſcribi potuit pro τόν. Nihilominus nihil muto.

illum qui cum eis ab Abraam eſt viſus, & Deus dicitur. Et Trypho, Proba, inquit. nam, ut vides, & dies procedit, & nos ad tam periculoſas reſponſiones non ſumus parati. Neminem enim unquam iſta inveſtigantem, aut quærentem, aut demonſtrantem audivimus: neque te quoque differentem ſuſtinuiſſemus, niſi cuncta ad ſcripturam referres: unde argumenta adducere ſtudio tibi eſt. Et nullum ſupra conditorem hujus univerſitatis Deum eſſe pronuncias. Tum ego, Scitis,
Gen. xviii. 13,4. inquam, ſcripturam dicere, *Et dixit Dominus ad Abraam, Quare riſit Sara, dicens, Num vere paritura ſum, ego vero conſenui? An impoſſibile eſt apud Deum verbum? Ad conſtitutum tempus revertar ad te in horas, & erit Saræ filius.*
Gen. xviii. 16, 7. Et paulo poſt: *Conſurgentes autem viri inde, proſpexerunt in faciem Sodomæ & Gomorræ. Abraam porro una cum eis ibat, deducens eos. Dominus vero dixit: Non abſcondam ab Abraam ſervo meo quæ facio.* Et rurſum poſt pauca ſic
Gen. xviii. 20, 1, 2, 3. ait: *Dixit Dominus, Clamor Sodomæ & Gomorræ multiplicatus eſt, & peccata eorum magna admodum. Deſcendens ergo conſpiciam an juxta clamo-*

αὐτοῖς, καὶ Θεὸν λεγόμενον, ὀφθέντα τῷ Ἀβραάμ. Καὶ ὁ Τρύφων, Ἀπόδεικνυε· καὶ γὰρ, ὡς ὁρᾷς, ἥ τε ἡμέρα προκόπτει, καὶ ἡμεῖς πρὸς τὰς οὕτως ἐπικινδύνους ἀποκρίσεις οὐκ ἐσμὲν ἕτοιμοι· ἐπειδὴ οὐδενὸς οὐδέποτε ταῦτα ἐρευνῶντος, ἢ ζητοῦντος, ἢ ἀποδεικνύοντος ἀκηκόαμεν· καί σου λέγοντος οὐκ ἠνειχόμεθα, εἰ μὴ πάντα ἐπὶ τὰς γραφὰς ἀνῆγες· ἐξ αὐτῶν γὰρ τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι σπουδάζεις, καὶ μηδένα ὑπὲρ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων εἶναι Θεὸν ἀποφαίνη. Κἀγὼ, Ἐπίστασθε οὖν, ἔφην, ὅτι ἡ γραφὴ λέγει, Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ἀβραὰμ, τί ὅτι ἐγέλασε Σάῤῥα, λέγουσα, ἆρά γε ἀληθῶς τέξομαι, ἐγὼ δὲ γεγήρακα; μὴ ἀδυνατεῖ παρὰ τῷ Θεῷ ῥῆμα; εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἀναστρέφω πρός σε εἰς ὥρας, καὶ τῇ Σάῤῥᾳ υἱὸς ἔσται. Καὶ μετὰ μικρὸν, Ἐξαναστάντες δὲ ἐκεῖθεν οἱ ἄνδρες κατέβλεψαν ἐπὶ πρόσωπον Σοδόμων καὶ Γομόῤῥας, Ἀβραὰμ δὲ συνεπορεύετο μετ' αὐτῶν, συμπέμπων αὐτούς. ὁ δὲ Κύριος εἶπεν, οὐ μὴ κρύψω ἐγὼ ἀπὸ Ἀβραὰμ τοῦ παιδός μου ἃ ἐγὼ ποιῶ. Καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν οὕτως φησὶν, Εἶπε Κύριος, κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομόῤῥας πεπλήθυνται, καὶ αἱ ἁμαρτίαι αὐτῶν μεγάλαι σφόδρα· καταβὰς οὖν ὄψομαι εἰ κατὰ τὴν κραυ- 278

γὴν

10, 1, 2, 3. Ἀνῆγες—ἀποφαίνῃ.] F. ἀνῆγες (ἐξ αὐτῶν γὰρ τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι σπουδάζεις) καὶ μηδένα ὑπὲρ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων Θεὸν ἀποφαίνει. Sed nihil muto.

16. Τί ὅτι ἐγέλασε Σάῤῥα.] Ita iterum p. 356. Editiones LXX. interpretum, & codex Alexandrinus, τί ὅτι ἐγέλασε Σάῤῥα ἐν ἑαυτῇ; Non eſt tamen temere damnanda lectio Juſtini. Nam iſtud ἐν ἑαυτῇ & a bibliis Hebraicis non agnoſcitur (niſi forte latere putas in vocabulo בה) & facile ſe huc inſinuare potuit ex commate antecedente.

18. Ἀδυνατεῖ.] Ita & biblia Aldina, & codex Alexandrinus, & Juſtinus iterum p. 356. Biblia Romana & Complutenſia ἀδυνατήσει.

19, 20. Ἀναστρέφω.] Legendum ἀναστρέψω cum LXX. P. 250. ὁ δὴ εἶπεν, Εἰς ὥρας ἀνακάμψω πρός σε. Infra p. 356. εἰς δὲ καιρὸν τοῦτον ἀποστρέψω. ubi itidem Juſtinum ἀναστρέψω ſcripſiſſe exiſtimo, etſi non ignoro ἀποστρέφειν apud LXX. ſæpe ſignificare *reverti*.

25. Συμπέμπων.] Vulg. biblia συμπροπέμπων, rectius. SYLBURG.

30. Πεπλήθυνται.] Editiones LXX. interpretum πεπλήθυνται πρός με. Codex Alexandrinus ut Juſtinus. Biblia etiam Hebraica non agnoſcunt πρός με. Vide Nobilium.

4. Ἀβραάμ

γὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρός με συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ἵνα γνῶ. καὶ ἀποστρέψαντες οἱ ἄνδρες ἐκεῖθεν ἦλθον εἰς Σόδομα, Ἀβραὰμ δὲ ἦν ἑστηκὼς ἔναντι Κυρίου. καὶ ἐγγίσας Ἀβραὰμ εἶπεν, μὴ συναπολέσῃς δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς; καὶ τὰ ἑξῆς. οὐ γὰρ γράφειν πάλιν τὰ αὐτὰ, τῶν πάντων προγεγραμμένων, δοκεῖ μοι· ἀλλ' ἐκεῖνα, δι' ὧν τὴν ἀπόδειξιν τῷ Τρύφωνι καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ πεποίημαι, λέγειν ἀναγκαῖον. τότε οὖν ἦλθον ἐπὶ τὰ ἑξῆς, ἐν οἷς λέλεκται ταῦτα, Ἀπῆλθε δὲ Κύριος, ὡς ἐπαύσατο λέγων τῷ Ἀβραὰμ, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. ἦλθον δὲ οἱ δύο ἄγγελοι εἰς Σόδομα ἑσπέρας, Λὼτ δὲ ἐκάθητο παρὰ τὴν πύλην Σοδόμων, καὶ τὰ ἑξῆς ὁμοίως μέχρι τοῦ, Ἐκτείναντες δὲ οἱ ἄνδρες τὰς χεῖρας, ἐπίασαν τὸν Λὼτ πρὸς ἑαυτοὺς εἰς τὸν οἶκον, καὶ τὴν θύραν τοῦ οἴκου προσέκλεισαν, καὶ τὰ ἑπόμενα μέχρι τοῦ, καὶ ἐκράτησαν οἱ ἄγγελοι τῆς χειρὸς αὐτοῦ, καὶ τῆς χειρὸς τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ τῶν χειρῶν τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, ἐν τῷ φείσασθαι Κύριον αὐτοῦ. καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἐξήγαγον αὐτοὺς ἔξω καὶ εἶπον, σῶζε, σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχήν· μὴ περιβλέψῃ εἰς τὰ ὀπίσω, μηδὲ στῇς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ· εἰς τὸ ὄρος σῶζε, μήποτε συμπαραληφθῇς. εἶπε δὲ Λὼτ πρὸς αὐτοὺς, δέομαι Κύριε, ἐπειδὴ εὗρεν ὁ παῖς σου ἔλεος ἐναντίον σου, καὶ

clamorem, qui venit ad me, conſummentur; ſin minus, ut ſciam. Et converſi inde viri, venerunt Sodomam: Abraam autem ſtabat coram Domino. Et appropinquans Abraam ait: Num ſimul perdes juſtum cum impio? & quæ ſequuntur. non enim viſum eſt denuo eadem ſcribere, cum omnia prius ſcripta ſint: ſed illa referre neceſſe eſt quibus Tryphoni & amicis ejus demonſtrationem exhibui. Tum ergo ad ea quæ ſequuntur veni: *Abiit autem Dominus, poſtquam cum Abraam loqui deſiit:* (Gen. xviii. 33. xix. 1.) *& ipſe (Abraam) reverſus eſt in locum ſuum. Pervenerunt vero duo angeli Sodomam veſperi. Loth autem ſedebat ad portam Sodomorum,* & quæ ſequuntur uſque ad, *Extenſis autem manibus viri rapuerunt Loth ad ſe in domum, & oſtium domus occluſerunt,* (Gen. xix. 10.) & ſequentia uſque ad, *Et apprehenderunt angeli manum ejus, & manum uxoris ſuæ, & manus filiarum ejus, eo quod parceret ei Dominus.* (Gen. xix. 16—25.) *Et factum eſt, poſtquam eduxerunt eos foras, ut dicerent: Salva, ſalva animam tuam. Ne circumſpice retrorſum poſt tergum, nec conſiſte in omni circumcirca regione: in monte ſalvare, ne quo modo ſimul corripiare. Dixit porro Loth ad ipſos, Obſecro, Domine, quandoquidem invenit ſervus tuus miſericordiam coram te,* &

4. Ἀβραὰμ δὲ ἦν ἑστηκώς.] Sylburgius addit ἔτι ex *vulg. bibliis*. Imperite & infeliciter. Nam & biblia Complutenſia & codex Alexandrinus non habent ἔτι, neque ſi in omnibus eſſet codicibus LXX. interpretum, ideo hic addendum eſſet.

5. Ἔναντι.] Biblia Romana ἐναντίον. Complutenſia ut Juſtinus.

14. Λέγων.] Biblia λαλῶν.

14, 15. Καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ.] Omnino addendum Ἀβραάμ. Mox p. 256. περιελθόντων γὰρ αὐτῶν εἰς Σόδομα, αὐτὸς ὑπολειφθεὶς προσωμίλει τῷ Ἀβραὰμ τὰ ἀναγεγραμμένα ὑπὸ Μωσέως· οὗ δὴ αὐτοῦ ἀπελθόντος μετὰ τὰς ὁμιλίας, ὁ Ἀβραὰμ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. οὗ ἐλθόντος, οὐκέτι δύο ἄγγελοι ὁμιλοῦσι τῷ Λὼτ, ἀλλ' αὐτός. Biblia δὴ Ἀβραὰμ ἀπέστρεψεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ.

15. Ἀπῆλθεν.] Biblia ἀπέστρεψεν. V. p. 256. ℣. 30, 1.

19, 20. Ἐπίασαν.] Biblia εἰσεσπάσαντο. V. virum clariſſimum Bernardum de Montfaucon ad Fragmenta Hexaplorum.

25. Τῶν θυγατέρων.] Biblia τῶν δύο θυγατέρων.

27, 8. Σῶζε, σῶζε.] Biblia σώζων σῶζε.

4. Μή.]

& magnificaſti juſtitiam tuam in eo quod in me facis, ut vivat anima mea. Ego vero non poſſum ſalvari in monte, ne comprehendant me mala, & emoriar. En civitas hæc prope eſt quo confugiam, iſthic exigua. Iſthic ſalvus ero (quam modica eſt). & vivet anima mea. Et dixit ei, Ecce admiratus ſum faciem tuam, atque in verbo iſto non evertam civitatem iſtam de qua locutus es. Feſtina ut ſalvere iſtic. non enim potero peragere negotium donec ingrediaris eo. Propterea vocavit nomen civitatis Segor. Sol exivit ſuper terram & Loth ingreſſus eſt Segor. Et Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorram ſulphur & ignem a Domino de cœlo, & evertit civitates illas, & omnem vicinam in circuitu regionem. Atque hic iterum ceſſans intuli: Etiam nunc intelligiſtis, amici, unum ex tribus & Deum & Dominum, ei qui in cœlis eſt adminiſtrare, Dominum duorum angelorum? Progredientibus enim illis ad Sodomam, ipſe relictus cum Abraam ea collocutus eſt quæ deſcripta ſunt a Moſe. Quo & ipſo poſt colloquium recedente, Abraam in locum ſuum eſt reverſus. Eoque ad Sodomam adveniente, jam non duo angeli verba cum Loth conferunt, ſed ipſe, pro eo atque verbum indicat. atque is Dominus eſt, qui a

Domino

καὶ ἐμεγάλυνας τὴν δικαιοσύνην σου, ὃ ποιεῖς ἐπ' ἐμὲ τοῦ ζῆν τὴν ψυχήν μου, ἐγὼ δὲ οὐ δύναμαι διασωθῆναι εἰς τὸ ὄρος, μὴ καταλάβῃ με κακὰ, καὶ ἀποθάνω· ἰδοὺ ἡ πόλις αὕτη ἐγγὺς τοῦ καταφυγεῖν ἐστὶν ἐκεῖ μικρὰ, ἐκεῖ σωθήσομαι, ὡς μικρά ἐστι, καὶ ζήσεται ἡ ψυχή μου. καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἰδοὺ ἐθαύμασά σου τὸ πρόσωπον, καὶ ἐπὶ τῷ ῥήματι τούτῳ τοῦ μὴ καταστρέψαι τὴν πόλιν περὶ ἧς ἐλάλησας. σπεῦσον τοῦ σωθῆναι ἐκεῖ· οὐ γὰρ δυνήσομαι ποιῆσαι πρᾶγμα ἕως τοῦ εἰσελθεῖν σε ἐκεῖ. διὰ 279
τοῦτο ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Σηγώρ. ὁ ἥλιος ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ Λὼτ εἰσῆλθεν εἰς Σηγώρ· καὶ ὁ Κύριος ἔβρεξεν εἰς Σόδομα καὶ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέστρεψε τὰς πόλεις ταύτας, καὶ πᾶσαν τὴν περίοικον. Καὶ πάλιν παυσάμενος ἐπέφερον, Καὶ νῦν οὐ νενοήκατε, φίλοι, ὅτι ὁ εἷς τῶν τριῶν, ὁ καὶ Θεὸς καὶ Κύριος τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὑπηρετῶν, Κύριος τῶν δύο ἀγγέλων; προσελθόντων γὰρ αὐτῶν εἰς Σόδομα, αὐτὸς ὑπολειφθεὶς προσωμίλει τῷ Ἀβραὰμ τὰ ἀναγεγραμμένα ὑπὸ Μωσέως· οὗ καὶ αὐτοῦ ἀπελθόντος μετὰ τὰς ὁμιλίας, ὁ Ἀβραὰμ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ· οὗ ἐλθόντος, οὐκέτι δύο ἄγγελοι ὁμιλοῦσι τῷ Λὼτ, ἀλλ' αὐτὸς, ὡς ὁ λόγος δηλοῖ,· καὶ Κύριός ἐστι παρὰ

Κυρίου

4. Μή.] Biblia Romana μήποτε. Aldina, & Complutenſia, & codex Alexandrinus, ut Juſtinus.

6. Καταφυγεῖν ἐστιν ἐκεῖ, μικρά.] Biblia καταφυγεῖν με ἐκεῖ, ἥ ἐστι μικρά.

6,7. Ἐκεῖ σωθήσομαι.] Biblia Romana καὶ ἐκεῖ διασωθήσομαι, Complutenſia καὶ σωθήσομαι. Aldina, & codex Alexandrinus, ut Juſtinus. quæ, niſi fallor, vera lectio eſt.

7. Ὡς μικρά ἐστι.] Biblia οὐ μικρά ἐστι;

7, 8. Καὶ ζήσεται ἡ ψυχή μου.] In editionibus LXX. interpretum additur ἕνεκεν σου, abſque auctoritate bibliorum Hebraicorum.

11. Σπεῦσον.] Editiones LXX. interpretum σπεῦσον οὖν. Biblia Hebraica non agnoſcunt conjunctionem.

13. Εἰσελθεῖν.] Biblia ἐλθεῖν.

14. Τῆς πόλεως.] Biblia τῆς πόλεως ἐκείνης. Hebr. צער.

17. Εἰς] Biblia & Juſtinus ſupra p. 252. & mox p. 257. & p. 357. ἐπί.

22,3,4. Ὁ εἷς τῶν τριῶν — τῶν δύο ἀγγέλων.] Minime placent hæc. Nihil tamen ſubſtituere poſſum quod ſatisfaciat. Experiantur ſagaciores. Interea lectio recepta non videtur omnino ferri non poſſe.

24, 5. Προσελθόντων.] Lege προελθόντων, aut, cum Sylburgio, προαπελθόντων.

19. Δῆλον

Κυρίου τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, τουτέστι τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων, λαβὼν τὸ ταῦτα ἐπενεγκεῖν Σοδόμοις καὶ Γομόῤῥαις, ἅπερ ὁ λόγος καταριθμεῖ, οὕτως εἰπών, Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμοῤῥα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ὁ Τρύφων, σιγήσαντός μου, εἶπεν, Ὅτι μὲν ἡ γραφὴ τοῦτο ἀναγκάζει ὁμολογεῖν ἡμᾶς, φαίνεται· ὅτι δὲ ἀπορῆσαι ἄξιόν ἐστι περὶ τοῦ λεγομένου, ὅτι ἔφαγε τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ κατασκευασθέντα καὶ παρατεθέντα, καὶ σὺ ἂν ὁμολογήσειας. Κἀγὼ ἀπεκρινάμην, Ὅτι μὲν βεβρώκασι, γέγραπται· εἰ δὲ τοὺς τρεῖς ἀκούσαιμεν λελέχθαι βεβρωκέναι, καὶ μὴ τοὺς δύο μόνους (οἵτινες ἄγγελοι τῷ ὄντι ἦσαν, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, δῆλόν ἐστιν ἡμῖν, τρεφόμενοι, κἂν μὴ ὁμοίαν τροφὴν ἥπερ οἱ ἄνθρωποι χρώμεθα, τρέφονται· περὶ γὰρ τῆς τροφῆς τοῦ μάννα, ἣν ἐτράφησαν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἡ γραφὴ οὕτω λέγει, ὅτι ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγον) εἴποιμ' ἂν ὅτι ὁ λόγος ὁ λέγων βεβρωκέναι, οὕτως ἂν λέγοι ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ εἴποιμεν ἐπὶ πυρὸς ὅτι πάντα κατέφαγεν· ἀλλὰ μὴ πάντως τοῦτο ἐξακούειν, ὅτι ὀδοῦσι καὶ γνάθοις μασώμενοι βεβρώκασιν. ὥστε οὐδὲ ἐνταῦθα ἀπορήσαιμεν ἂν περὶ οὐδενός, εἰ τροπολογίας ἔμπειροι κἂν μικρὸν ὑπάρχωμεν. Καὶ ὁ Τρύφων, Δυνατὸν καὶ ταῦτα οὕτω θεραπευθῆναι περὶ τρόπου βρώσεως, παρ' ὃν ἀναλώσαντας τὰ παρασκευασθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ, βεβρωκέναι γεγραμμένον

Domino in cœlo, hoc eſt univerſorum parente, accepit ut hæc inferret Sodomitis & Gomorræis, quæ verbum recenſet, ſic inquiens, *Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorram ſulphur & ignem a Domino de cœlo.* Et Trypho, me tacente, infit: Quod quidem ſcriptura hoc nos fateri cogat ſatis apparet: id vero de quo ambigatur dignum eſſe, eum ſcilicet, ut dicitur, ediſſe quæ ab Abraam inſtructa & propoſita ſunt, tu quoque ipſe confiteare. Atque ego reſpondi: Quod quidem ederint, ſcriptum eſt: ſi autem quod tres ederint dictum eſſe accipiamus, & non duo tantummodo (qui angeli revera fuere, atque in cœlis, ut nobis ſatis patet, quamvis non eodem alimento quo nos homines utimur, aluntur. nam de alimonia mannæ, qua patres veſtri in ſolis locis victitarunt, ſcriptura ait, *panem angelorum manducaſſe* eos) dixcrim, verbum quod manducaſſe eos teſtatur, perinde loqui atque ſi de igne nos aſſeveremus, omnia eum devorare; minime vero dictum ita exaudiendum eſſe quaſi dentibus & maxillis mandentes ederint. Proinde ne hic quidem in ambiguitatem quicquam vocaverimus, ſi vel minimum figuratæ locutionis periti ſimus. Et Trypho, Poſſunt ſane iſta interpretatione hujuſmodi quaſi medicina adhibita curari de edendi modo, per quem, conſumpto cibo ab Abraam parato, eos comeſſe ſcriptum

Pſ. lxxvii. 24.5.

19. Δῆλόν ἐστιν ἡμῖν.] F. ὡς δῆλόν ἐστιν ὑμῖν. Sed nihil muto.

29, 30. Ὅτι ὀδοῦσι καὶ γνάθοις μασώμενοι βεβρώκασι.] Joſephus Ant. I. 12. p. 20. δόξαν αὐτῷ παρέχον ἐσθιόντων. V. Druſii Obſervat. Sacr. XIV. 5.

36 & ſeqq. Ἀναλώσαντας τὰ παρασκευασθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ, βεβρωκέναι γεγραμμένον ἐστίν.] F. ἀναλώσαντες —— γεγραμμένοι εἰσί.

2, 3, 4. Ου-

ptum eſt. Quocirca fac rationem nobis explices, quomodo iſte ab Abraam conſpectus Deus, qui & adminiſter eſt creatoris univerſorum Dei, ex virgine natus, homo perpeſſionibus ferendis ſimilis omnibus, ſicuti dixiſti, factus ſit. Atque ego, Permitte mihi prius, Trypho, inquam, probationes quaſdam alias pluribus ad caput hoc adducere, ut de eo vos quoque ſatis ſitis perſuaſi: & poſthac quam petis rationem reddam.

Tum ille, Ut tibi videtur, ait, facito: mihi quidem rem valde deſideratam facies. Et ego dixi: Scripturas vobis commemorabo, minime omnium apparatum verborum arte ſola conquiſitorum oſtendere ſatagens. non enim mihi vis eſt aliqua iſtiuſmodi, ſed gratia duntaxat a Deo, ut ſcripturas ejus intelligam, data eſt: cujus gratiæ cunctos gratis & prolixe participes fieri & precor & hortor, ut ne hac quoque de cauſa judicio ſim obnoxius, quod per Dominum meum Jeſum Christum parens rerum omnium Deus eſt peracturus. Hic Trypho: Et hoc

ipſum

μένον ἐστίν· ὥστε ἔρχου ἤδη ἀποδώσων ἡμῖν τὸν λόγον, πῶς οὗτος ὁ τῷ Ἀβραὰμ ὀφθεὶς Θεὸς, καὶ ὑπηρέτης ὢν τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, διὰ τῆς παρ- 280
θένου γεννηθεὶς, ἄνθρωπος ὁμοιοπαθὴς πᾶσιν, ὡς προέφης, γέγονεν.

Κἀγὼ, Συγχώρει, ὦ Τρύφων, πρότερον, εἶπον, καὶ ἄλλας τινὰς ἀποδείξεις τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ συναγαγεῖν διὰ πολλῶν, ἵνα καὶ ὑμεῖς πεπεισμένοι καὶ περὶ τούτου ἦτε, καὶ μετὰ τοῦτο ὃν ἀπαιτεῖς λόγον ἀποδώσω.

Κἀκεῖνος, Ὡς σοὶ δοκεῖ, ἔφη, πρᾶττε· καὶ ἐμοὶ γὰρ πάνυ ποθητὸν πρᾶγμα πράξεις. Κἀγὼ εἶπον, Γραφὰς ὑμῖν ἀνιστορεῖν μέλλω, οὐ κατασκευὰς λόγων ἐν μόνῃ τέχνῃ ἐπιδείκνυσθαι σπεύδω. οὐδὲ γὰρ δύναμις ἐμοὶ τοιαύτη τίς ἐστιν, ἀλλὰ χάρις παρὰ Θεοῦ μόνη εἰς τὸ συνιέναι τὰς γραφὰς αὐτοῦ ἐδόθη μοι· ἧς χάριτος καὶ πάντας κοινωνοὺς ἀμισθωτὶ καὶ ἀφθόνως παρακαλῶ γίνεσθαι, ὅπως μὴ καὶ τούτου χάριν κρίσιν ὀφλήσω ἐν ᾗπερ μέλλει κρίσει διὰ τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων Θεὸς ποιεῖσθαι. Καὶ ὁ Τρύφων, Ἀξίως

μὲν

2, 3, 4. Οὗτος ὁ τῷ Ἀβραὰμ ὀφθεὶς Θεὸς, καὶ ὑπηρέτης ὢν τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ.] Sic quoque hæc diſtingui poſſunt, οὗτος ὁ τῷ Ἀβραὰμ ὀφθεὶς, Θεὸς καὶ ὑπηρέτης ὢν &c. quæ interpunctio videtur concinnior. Sed ſunt & quæ alteri ſavent, & quæ huic adverſantur. Eſt autem alicubi in Germania theologus gravis & in primis orthodoxus (Kochium, niſi fallor, vocant) qui (uti me nuper per literas docuit vir eruditiſſimus Erneſtus Salomon Cyprianus) ferre non poteſt ut Filius Patris ὑπηρέτης appelletur, aut ei ὑπηρετῆσαι dicatur. Lædit religioſas hominis aures phraſis Ariana, quam ſeculo ſecundo nunquam auditam fuiſſe, & quarto demum natam putat, ideoque, inter alias cauſas, optimas ſine dubio graviſſimaſque, Dialogum hunc, a quo etiam Harduinus furioſas manus abſtinuit, ſpurium eſſe cenſet. Equidem nimis vellem videre lepidum librum quo ſententiam ſuam defendit. Quæ quoniam mihi nondum contigit felicitas, ſtatuere non poſſum utrum inſaniat homo, an famam ſibi aucupetur defenſione rerum incredibilium. nam ſuſpicari quenquam, qui ſanus & ſobrius eſſet, hoc ex animo facere potuiſſe, in naturam humanam injurioſum & contumelioſum foret. Non eſt iſta, inquis, ſeculi ſecundi vox. Unde itaque fit ut nullus extet ejus ſeculi ſcriptor qui non eodem modo loquatur? Num & ii quoque omnes ſpurii ſunt? Unde ergo tam accurate didiciſti ſtylum ſeculi ſecundi, ſi nihil nunc extet quod eo ſeculo ſcriptum ſit? Arianum autem quomodo hæc phraſis probat fuiſſe Dialogi ſcriptorem? cum etiam quarto ſeculo orthodoxæ fidei vindices maximi acerrimique idem interdum dicant, aut quæ idem valent; etſi parcius & cautius quam ſuperiores propter hæreſin Arianam, qua etiam de cauſa a multis ea ætate damnatæ ſunt ejuſmodi locutiones, & poſtea magis magiſque in dies evitatæ. Eadem phraſi utitur & Philo Judæus (a quo fortaſſe ſcriptores Chriſtiani eam mutuati ſunt) De nominum mutatione p. 1058. τὸν δ' Ἰακὼβ (μετωνόμασεν) ἄγγελος ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ λόγος.

5. Ταῦτα.]

μὲν θεοσεβείας καὶ τοῦτο πράττεις· εἰρωνεύεσθαι δέ μοι δοκεῖς, λέγων δύναμιν λόγων τεχνικῶν μὴ κεκτῆσθαι.

Κἀγὼ πάλιν ἀπεκρινάμην, Ἐπεί σοι δοκεῖ ταῦτα οὕτως ἔχειν, ἐχέτω· ἐγὼ δὲ πέπεισμαι ἀληθῶς εἶναι. ἀλλ᾽ ἵνα μᾶλλον τὰς ἀποδείξεις τὰς λοιπὰς ἤδη ποιήσωμαι, πρόσεχε τὸν νοῦν.

Κἀκεῖνος, Λέγε. Κἀγὼ, Ὑπὸ Μωσέως, ὦ ἀδελφοὶ, πάλιν γέγραπται, ἔλεγον, ὅτι οὗτος ὁ ὀφθεὶς τοῖς πατριάρχαις λεγόμενος Θεὸς, καὶ ἄγγελος καὶ Κύριος λέγεται, ἵνα καὶ ἐκ τούτων ἐπιγνῶτε αὐτὸν ὑπηρετοῦντα τῷ τῶν ὅλων πατρὶ, ὡς ἤδη συνέθεσθε, καὶ διὰ πλειόνων πεπεισμένοι βεβαίως μενεῖτε. ἐξηγούμενος οὖν διὰ Μωσέως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ τὰ περὶ Ἰακὼβ, τοῦ υἱωνοῦ τοῦ Ἀβραὰμ, οὕτως φησὶ, Καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἐκίσσων τὰ πρόβατα ἐν γαστρὶ λαμβάνοντα, καὶ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὰ ἐν τῷ ὕπνῳ, καὶ ἰδοὺ οἱ τράγοι καὶ οἱ κριοὶ ἀναβαίνοντες ἐπὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἶγας, διάλευκοι, καὶ ποικίλοι καὶ σποδοειδεῖς ῥαντοί. καὶ εἶπέ μοι ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ καθ᾽ ὕπνους, Ἰακὼβ, Ἰακώβ· ἐγὼ δὲ εἶπον τί ἐστι Κύριε; καὶ εἶπεν, ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἴδε τοὺς τράγους καὶ τοὺς κριοὺς ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἶγας, διαλεύκους καὶ ποικίλους καὶ σποδοειδεῖς ῥαντούς. ἑώρακα γὰρ ὅσα σοι Λάβαν ποιεῖ. ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τῷ τόπῳ Θεοῦ, οὗ ἤλειψάς μοι ἐκεῖ στήλην, καὶ ηὔξω ἐκεῖ εὐχήν.

ipſum profecto religione veroque Dei cultu dignum facis. Videre autem mihi diſſimulatione uti, cum dicis vim te orationis artificioſæ non tenere. Atque ego rurſum reſpondi: Quandoquidem hæc tibi ita habere videntur, habeant ſane: mihi autem, verum eſſe quod dixi, perſuaſum eſt. Sed ut potius jam reliquas demonſtrationes exequar, animum adverte. Et ille: Dicito.

Ibi ego, Moſes, inquam, o fratres, iterum ſcriptum reliquit, hunc patriarchis conſpectum Deum, qui dicitur, etiam Angelum & Dominum nominari, ut inde quoque cognoſcatis, eum rerum univerſarum patri adminiſtrum eſſe, prout jam aſſenſi eſtis: & pluribus perſuaſi, ſpero, conſtantes in ſententia permanebitis. Per Moſen verbum Dei res Jacob, nepotis ex filio Abraæ, commemorans, ſic infit: *Et factum eſt quando fœtificabant a conceptu oves, vi-* Gen. xxxi. 10—13. *di eas oculis in ſomnis, & ecce birci & arietes conſcendentes ſuper capras & oves, albo diſtincti, & varii, & cineracei aſperſi. Et dixit mihi angelus Dei in ſomnis, Jacob, Jacob. Ego autem dixi: Quid eſt, Domine? Et ait: Suſpice oculis tuis, & vide bircos & arietes conſcendentes ſuper capras & oves, albo diſtinctos, & varios, & cineraceos aſperſos. Vidi namq; quæcunque tibi fecit Laban. Ego ſum Deus conſpectus a te in loco Dei, ubi unxiſti mihi columnam, & votum voviſti.*

5. Ταῦτα.] Τοῦτο pro ταῦτα parva mutatio eſt, & quæ pleriſque criticis, niſi fallor, non uno nomine neceſſaria videbitur. Nos in hujuſmodi rebus codicibus MSS. omnia tribuimus.

6. Ἀληθῶς εἶναι.] F. ἄλλως εἶναι, vel ἀληθῶς εἰπεῖν.

12, 3. Ἄγγελος καὶ Κύριος.] Erunt qui legendum putabunt ἄγγελος τοῦ Κυρίου. Nos nihil mutamus.

20. Ἐκίσσων.] Biblia ἐνεκίσσων.

22. Αὐτά.] Biblia Romana μου. Complutenſia & Aldina μου αὐτά.

27. Ὕπνους.] Biblia ὕπνον.

Ib. Ἰακὼβ, Ἰακώβ] Ita etiam biblia Complutenſia, & codex Alexandrinus. Biblia Romana, cum Hebraicis, unum tantum Ἰακὼβ agnoſcunt.

28. Τί ἐστι Κύριε;] Biblia non habent Κύριε.

36. Ηὔξω.] Biblia ηὔξω μοι.

viſti. Nunc igitur exi & conſurge de terra hac, & abi in terram nativitatis tuæ, & ero tecum. Atque iterum alio loco de eodem Jacob loquens, ita dixit: *Conſurgens autem nocte illa, ſumpſit duas uxores, & duas ancillas, & undecim liberos ſuos, & tranſiit vadum Jaboc: & ſumpſit eos, & tranſiit torrentem, & tranſtulit omnia ſua. relictus eſt autem Jacob ſolus, & luctatus eſt angelus cum eo uſque ad diluculum. Vidit autem quod non adverſus eum viribus valeret, & tetigit latitudinem femoris ejus, & emarcuit latitudo femoris Jacob, cum luctaretur ille cum eo. Et dixit ei: Dimitte me; aſcendit enim aurora. Ipſe autem ait: Non te dimittam, niſi benedixeris mihi. Ait ergo, Quod nomen eſt tibi? Reſpondit, Jacob. Dixit vero ei: Non vocabitur nomen tuum Jacob, ſed Iſrael erit nomen tuum; quoniam fortis fuiſti cum Deo, & fortis quoque eris cum hominibus. Interrogavit vero Jacob, & ait: Annuncia mihi nomen tuum. Et dixit: Quid quæris nomen meum? & benedixit iſtic ei. Et vocavit Jacob nomen loci illius, Viſio Dei. Vidi namque Deum facie ad faciem, & gaviſa eſt anima mea.* Et

Gen. xxxii. 22—30.

γῆν. νῦν οὖν ἔξελθε καὶ ἀνάστηθι ἐκ τῆς γῆς ταύτης, καὶ ἄπελθε εἰς τὴν γῆν τῆς γενέσεώς σου, καὶ ἔσομαι μετὰ σοῦ. Καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις λόγοις περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰακὼβ λέγων, οὕτως φησὶν, Ἀναστὰς δὲ 281 τὴν νύκτα ἐκείνην, ἔλαβε τὰς δύο γυναῖκας, καὶ τὰς δύο παιδίσκας, καὶ τὰ ἕνδεκα παιδία αὐτοῦ, καὶ διέβη τὴν διάβασιν τοῦ Ἰαβὼχ, καὶ ἔλαβεν αὐτοὺς, καὶ διέβη τὸν χειμάῤῥουν, καὶ διεβίβασε πάντα τὰ αὐτοῦ. ὑπελείφθη δὲ Ἰακὼβ μόνος, καὶ ἐπάλαιεν ἄγγελος μετ᾽ αὐτοῦ ἕως πρωΐ. εἶδε δὲ ὅτι οὐ δύναται πρὸς αὐτὸν, καὶ ἥψατο τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνάρκησε τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ Ἰακὼβ ἐν τῷ παλαίειν αὐτὸν μετ᾽ αὐτοῦ. καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἀπόστειλόν με· ἀνέβη γὰρ ὁ ὄρθρος. ὁ δὲ εἶπεν, οὐ μή σε ἀποστείλω, ἂν μή με εὐλογήσῃς. εἶπε δὲ αὐτῷ, τί τὸ ὄνομά σου ἐστίν; ὁ δὲ εἶπεν, Ἰακώβ. εἶπε δὲ αὐτῷ, οὐ κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἰακὼβ, ἀλλὰ Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου· ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατὸς ἔσῃ. ἠρώτησε δὲ Ἰακὼβ, καὶ εἶπεν, ἀνάγγειλόν μοι τὸ ὄνομά σου. καὶ εἶπεν, ἵνα τί τοῦτο ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου; καὶ εὐλόγησεν αὐτὸν ἐκεῖ. καὶ ἐκάλεσεν Ἰακὼβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου, εἶδος Θεοῦ· εἶδον γὰρ Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐχάρη ἡ ψυχή μου. Καὶ

1, 2. Ἔξελθε καὶ ἀνάστηθι ἐκ τῆς γῆς ταύτης.] Schema eſt prothyſteron. ordo enim verus eſt, ἀνάστηθι καὶ ἔξελθε. SYLBURGIUS. Haud vidi lepidius exemplum hujus lepidiſſimi ſchematis. Biblia *vero ordine*, ἀνάστηθι καὶ ἔξελθε, quomodo Juſtinum quoque ſcripſiſſe crediderim, & hoc bellum ſchema ex fabrica librariorum exiiſſe.

12, 3. Ἄγγελος.] Vix dubitari poteſt quin legendum ſit ἄνθρωπος cum bibliis. Infra p. 355. Καὶ ὅτε πάλιν λέγει, Μετὰ Ἰακὼβ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ἐπάλαισε, καὶ Θεὸν φησιν εἶναι. Quin & hic p. 261. οὗτος καὶ ἄγγελος καὶ Θεὸς καὶ Κύριος, καὶ ἐν ἰδέᾳ ἀνδρὸς τῷ Ἀβραὰμ φανεὶς, καὶ ἐν ἰδέᾳ ΑΝΘΡΩΠΟΥ αὐτῷ τῷ Ἰακὼβ παλαίσας. Corruptio oriri potuit ex his Juſtini verbis p. 259. ψ. 9. & ſeqq. ὑπὸ Μωσέως πάλιν γέγραπται ὅτι οὗτος ὁ ὀφθεὶς τοῖς πατριάρχαις λεγόμενος Θεὸς, καὶ ΑΓΓΕΛΟΣ καὶ Κύριος λέγεται.

20. Ἂν.] Biblia ἐάν.

22, 3. Κληθήσεται.] Biblia κληθήσΕΤΑΙ ΕΤΙ.

28. Ἐρωτᾷς.] Biblia ἐρωτᾷς σύ.

32. Ἐχάρη.] Biblia & Juſtinus p. 355. ἐσώθη.

1, 2. Περὶ

Καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις περὶ τοῦ αὐτοῦ Ἰακὼβ ἐξαγγέλλων ταῦτά φησιν, Ἦλθε δὲ Ἰακὼβ εἰς Λουζᾶ, ἥ ἐστιν εἰς γῆν Χαναὰν, ἥ ἐστι Βαιθὴλ, αὐτὸς καὶ πᾶς ὁ λαὸς ὃς ἦν μετ᾽ αὐτοῦ. καὶ ᾠκοδόμησεν ἐκεῖ θυσιαστήριον, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου Βαιθήλ· ἐκεῖ γὰρ ἐφάνη αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἠσαῦ. ἀπέθανε δὲ Δεβόῤῥα, ἡ τροφὸς Ῥεβέκας, καὶ ἐτάφη κατώτερω Βαιθὴλ ὑπὸ τὴν βάλανον, καὶ ἐκάλεσεν Ἰακὼβ τὸ ὄνομα αὐτῆς, βάλανον πένθους. ὤφθη δὲ ὁ Θεὸς τῷ Ἰακὼβ ἔτι ἐν Λουζᾶ, ὅτε παρεγένετο ἐκ Μεσοποταμίας τῆς Συρίας, καὶ εὐλόγησεν αὐτόν· καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεὸς, τὸ ὄνομά σου Ἰακὼβ οὐ κληθήσεται ἔτι, ἀλλὰ Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου. Θεὸς καλεῖται καὶ Θεός ἐστι καὶ ἔσται.

Καὶ συννευσάντων ταῖς κεφαλαῖς ἁπάντων, ἔφην ἐγὼ, Καὶ τοὺς λόγους οἳ ἀγγέλλουσι πῶς ὤφθη αὐτῷ φεύγοντι τὸν ἀδελφὸν Ἠσαῦ, ὅστις καὶ ἄγγελος καὶ Θεὸς καὶ Κύριος, καὶ ἐν ἰδέᾳ ἀνδρὸς τῷ Ἀβραὰμ φανεὶς, καὶ ἐν ἰδέᾳ ἀνθρώπου αὐτῷ τῷ Ἰακὼβ παλαίσας, ἀναγκαῖον εἶναι εἰπεῖν ὑμῖν λογιζόμενος, λέγω· εἰσὶ δὲ οὗτοι, Καὶ ἐξῆλθεν Ἰακὼβ ἀπὸ τοῦ φρέατος τοῦ ὅρκου, καὶ ἐπορεύθη εἰς Χαῤῥὰν, καὶ ἀπήντησε τόπῳ, καὶ ἐκοιμήθη ἐκεῖ· ἔδυ γὰρ ὁ ἥλιος· καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τῶν λίθων τοῦ τόπου καὶ ἔθηκε πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκοιμή-

θη

Et item alibi de eodem Jacob verba faciens, hæc dicit: *Venit autem Jacob Luzam in terra Chanaan, quæ eſt Bethel, ipſe & omnis populus qui erat cum eo: & ædificavit ibi altare, & appellavit nomen illius loci Bethel;* *iſtic enim apparuit ei Deus cum fugeret a facie fratris ſui Eſau. Mortua autem eſt Debora, nutrix Rebeccæ, & ſepulta eſt infra Bethel ſub quercu, & vocavit nomen ejus, quercum luctus. Viſus vero eſt Deus Jacob adhuc ad Luzam, quando advenit ex Meſopotamia Syriæ, & benedixit ei. Et dixit ei Deus: Nomen tuum Jacob non vocabitur ulterius, ſed Iſrael erit nomen tuum.* Deus vocatur, & Deus eſt, & erit. Hic cum ſimul omnes capitibus annuerent, ego dixi: Neceſſarium arbitror eſſe, vobis etiam referre verba quibus commemoratur quomodo ipſi fugienti fratrem Eſau, apparuerit iſte & angelus & Deus & Dominus, qui & Abraæ in forma viri conſpectus, & in ſpecie hominis cum Jacob luctatus eſt. ſunt autem iſtiuſmodi: *Et exiit Jacob a puteo juramenti, & profectus eſt in Charran. & venit ad quendam locum, & pernoctavit ibi; occiderat enim ſol. Et accepit de lapidibus loci & poſuit ad caput ſuum, & obdormivit*

Gen. xxxv. 6—10.

Gen. xxviii. 10—19.

1, 2. Περὶ τοῦ αὐτοῦ Ἰακὼβ ἐξαγγέλλων.] F. τὰ περὶ &c.
3. Εἰς γῆν.] Biblia ἐν γῇ.
7. Τοῦ τόπου ἐκείνου.] Biblia non habent ἐκείνου.
8, 9. Ἀποδιδράσκειν.] Biblia ἀποδιδράσκειν αὐτόν.
9, 10 Ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἠσαῦ.] Biblia Ἠσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.

11, 2. Κατωτέρω.] Biblia κατώτερον.
12. Βάλανον.] Biblia βάλανος.
16, 7. Καὶ εὐλόγησεν αὐτόν.] Biblia καὶ εὐλόγησεν αὐτὸν ὁ Θεός.
18. Τὸ ὄνομά σου Ἰακὼβ οὐ κληθήσεται ἔτι.] Biblia Romana & Complutenſis τὸ ὄνομά σου οὐ κληθήσεται ἔτι Ἰακώβ. Aldina τὸ ὄνομά σου Ἰακὼβ οὐ κληθήσεται ἔτι Ἰακώβ.

mivit in loco illo, & ſomniavit. Et ecce ſcala firmata in terra, cujus caput pertinebat ad cœlum, & angeli Dei aſcendebant & deſcendebant in eâ, Dominus vero innixus ei ſtabat. Hic dicebat: Ego ſum Dominus Deus Abraæ, patris tui, & Iſaac. noli timere. Terra ſuper quam dormis, tibi dabo eam, & ſemini tuo: & erit ſemen tuum tanquam arena terræ, & dilatabitur ad mare, & notum, & boream, & orientem. & benedicentur in te omnes tribus terræ, & in ſemine tuo. Et ecce ego tecum, cuſtodiens te in via omni qua proficiſcêre, & reducam te in terram iſtam. Quia non derelinquam te donec perfecero omnia quæcunque dixi tibi. Et excitatus eſt Jacob e ſomno ſuo, & ait: Dominus eſt in loco iſto, & ego neſciebam. Et extimuit, & dixit: Quam terribilis locus iſte! Non eſt hoc aliud quam domus Dei, & ipſa porta cœli. Et ſurrexit Jacob diluculo, & accepit lapidem quem ibi poſuerat ad caput ſuum, & conſtituit eum in columnam, & infudit oleum in faſtigium ejus: & appellavit Jacob nomen loci, Domus Dei. & Ulammaus erat nomen

θη ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, καὶ ἐνυπνιάσθη· καὶ ἰδοὺ κλίμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρα- 282
νόν, καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς, ὁ δὲ Κύριος ἐστήρικτο ἐπ' αὐτήν. ὁ δὲ εἶπεν, ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου, καὶ Ἰσαάκ· μὴ φοβοῦ· ἡ γῆ ἐφ' ἧς σὺ καθεύδεις ἐπ' αὐτῆς, σοὶ δώσω αὐτήν, καὶ τῷ σπέρματί σου. καὶ ἔσται τὸ σπέρμα σου ὡς ἡ ἄμμος τῆς γῆς, καὶ πλατυνθήσεται εἰς θάλασσαν, καὶ νότον, καὶ βορρᾶν, καὶ ἀνατολάς· καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μετὰ σοῦ, διαφυλάσσων σε ἐν ὁδῷ πάσῃ ᾗ ἂν πορευθῇς, καὶ ἀποστρέψω σε εἰς τὴν γῆν ταύτην· ὅτι οὐ μή σε ἐγκαταλίπω ἕως τοῦ ποιῆσαί με πάντα ὅσα ἐλάλησά σοι. καὶ ἐξηγέρθη Ἰακὼβ ἐκ τοῦ ὕπνου αὐτοῦ, καὶ εἶπεν ὅτι ἐστὶ Κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν. καὶ ἐφοβήθη, καὶ εἶπεν, ὡς φοβερὸς ὁ τόπος οὗτος· οὐκ ἔστι τοῦτο ἀλλ' ἢ οἶκος τοῦ Θεοῦ, καὶ αὕτη ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἀνέστη Ἰακὼβ τῷ πρωΐ, καὶ ἔλαβε τὸν λίθον ὃν ὑπέθηκεν ἐκεῖ πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἔστησεν αὐτὸν στήλην, καὶ ἐπέχεε τὸ ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον αὐτῆς. καὶ ἐκάλεσεν Ἰακὼβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου, οἶκος Θεοῦ· καὶ Ουλαμμαοὺς ἦν τὸ ὄνομα

5. Ἐπ' αὐτῆς.] Biblia Romana ἐπ' αὐτῇ. Complutenſia ἐπ' αὐτήν. Codex Alexandrinus & Philo p. 565. ut Juſtinus.

6. Ἐστήρικτο ἐπ' αὐτήν. ὁ δὲ εἶπεν.] Biblia ἐπεστήρικτο ἐπ' αὐτῆς. καὶ εἶπεν.

7, 8. Κύριος—Ἰσαάκ.] Biblia ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ.

12. Εἰς.] Biblia ἐπί.

13. Νότον.] Biblia λίβα.

17. Ἧ.] Biblia οὗ. Philo p. 566. ut Juſtinus.

27. Τῷ πρωΐ.] Biblia τὸ πρωΐ.

29, 30. Ἐπέχεε τὸ ἔλαιον.] Sunt qui fide & periculo ſuo legere juberent ἐπεχεῖτο (vel ἐπεχεῖατο) ἔλαιον. Nos nihil mutamus. Biblia ἐπέχεεν ἔλαιον.

30, 1. Καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ.] Ita & codex Alexandrinus Editiones LXX. interpretum non habent Ἰακώβ, quod neque biblia Hebraica agnoſcunt.

31. Τοῦ τόπου.] Biblia τοῦ τόπου ἐκείνου.

32. Ουλαμμαούς.] Biblia Aldina ut Juſtinus, atque ita alii quoque veterum. Codex Alexandrinus Ουλαμμαούς. Biblia Complutenſia Λαμμαούς. Romana Ουλαμλούζ. quæ vera lectio eſt. Depravatio tamen, ut vides, & admodum antiqua eſt, & late diffuſa. Oriri potuit ex ſimilitudine literarum Λ & λ, præſertim cum librarius non poſſet non quamvis fere aliam literam hoc loco expectare potius quam Λ. Eodem errore in bibliis Romanis Judic. xviii. 29. Ουλαμαΐς legitur pro Ουλαμλαΐς.

4, 5, 6, 7. Ο

μα τῇ πόλει τὸ πρότερον. Καὶ ταῦτα εἰπών, Ἀνάσχεσθέ μου, ἔλεγον, καὶ ἀπὸ τῆς βίβλου τῆς Ἐξόδου ἀποδεικνύοντος ὑμῖν πῶς ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ ἄγγελος, καὶ Θεός, καὶ Κύριος, καὶ ἀνήρ, καὶ ἄνθρωπος Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ φανείς, ἐν πυρὶ φλογὸς ἐκ βάτου πέφανται καὶ ὡμίλησε τῷ Μωϋσεῖ. Κἀκείνων ἡδέως καὶ ἀκαμάτως καὶ προθύμως ἀκούειν λεγόντων, ἐπέφερον, Ταῦτα δέ ἐστιν ἐν τῇ βίβλῳ ἣ ἐπιγράφεται Ἔξοδος, Μετὰ δὲ τὰς ἡμέρας τὰς πολλὰς ἐκείνας ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου, καὶ κατεστέναξαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν ἔργων, καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι τοῦ, Ἐλθὼν συνάγαγε τὴν γερουσίαν Ἰσραήλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς, Κύριος ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν ὤφθη μοι, ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, λέγων, Ἐπισκοπῇ ἐπισκέπτομαι ὑμᾶς, καὶ ὅσα συμβέβηκεν ὑμῖν ἐν Αἰγύπτῳ. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐπέφερον, Ὦ ἄνδρες, νενοήκατε, λέγων, ὅτι ὃν λέγει Μωσῆς ἄγγελον ἐν πυρὶ φλογὸς λελαληκέναι αὐτῷ, οὗτος αὐτὸς Θεὸς ὢν σημαίνει τῷ Μωσεῖ ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ; Καὶ ὁ Τρύφων, Οὐ τοῦτο νοοῦμεν ἀπὸ τῶν λόγων τῶν προλελεγμένων, ἔλεγεν, ἀλλ' ὅτι ἄγγελος μὲν ἦν ὁ ὀφθεὶς ἐν φλογὶ πυρός, Θεὸς

men civitatis antea. Hæc cum dixiſſem, Suſtinete, inquam, me ex libro quoque Exodi vobis demonſtrantem quemadmodum idem ipſe & angelus, & Deus, & Dominus, & vir, & homo Abraæ & Jacob viſus, in igne flammæ e rubo apparuerit & collocutus ſit Moſæ. Atque illis ſe citra moleſtiam libenter & alacriter audire dicentibus, intuli: Hæc porro ſunt in libro qui inſcribitur Exodus, *Sed enim poſt multos dies illos mortuus eſt rex Ægypti, & ingemuerunt filii Iſrael ab operibus,* [Exod. ii. 23.] & reliqua uſque ad, *Vadens congrega ſenatum Iſrael, & dices ad eos: Dominus Deus patrum veſtrorum apparuit mihi, Deus Abraæ, & Deus Iſaac, & Deus Jacob, dicens: Viſitatione viſito vos, & quæcunque accidere vobis in Ægypto.* [Exod. iii. 16.] Ad hæc adjeci, Intelligitis, o viri, inquiens, quod quem Moſes affirmat angelum in igne flammæ ſecum collocutum eſſe, idem ipſe, cum Deus ſit, Moſæ declaret ſe eſſe Deum Abraæ & Iſaac & Jacob? Et Trypho, Non hoc, inquit, ex verbis recitatis intelligimus, verum angelum quidem in ignis flamma apparuiſſe, Deum autem

4, 5, 6, 7. Ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ ἄγγελος, καὶ Θεός, καὶ Κύριος, καὶ ἀνήρ, καὶ ἄνθρωπος Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ φανείς.] Geneſ. xxvi. 2. Ὤφθη δὲ αὐτῷ (τῷ Ἰσαὰκ) Κύριος &c. Et com. 24. Καὶ ὤφθη αὐτῷ Κύριος ἐν τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ, καὶ εἶπεν &c. Trypho mox p. 264, 5. ἐκεῖνον τὸν καὶ τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ Ἰακὼβ ἀποδειχθέντα πεφανερῶσθαι. Nulla tamen dubitatio eſſe poteſt quin legendum ſit, vel Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, vel, quod multis de cauſis multo magis placet, Ἀβραὰμ καὶ Ἰακώβ. quemadmodum Langus quoque legiſſe videtur; vertit enim, *Abrae & Jacob*. Totum locum ſic legerim ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ ἄγγελος καὶ Θεὸς καὶ Κύριος, ὡς ἀνὴρ καὶ ἄνθρωπος Ἀβραὰμ καὶ Ἰακὼβ φανείς. Supra p. 252. ŷ. 3. & ſeqq. πειράσομαι πεῖσαι ὑμᾶς ὅτι οὗτος ὅ τε τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰακὼβ καὶ τῷ Μωσεῖ ὦφθαι λεγόμενος &c. Et p. 261. ŷ. 23. & ſeqq. πῶς ὤφθη αὐτῷ —— οὗτος καὶ ἄγγελος καὶ Θεὸς καὶ Κύριος, καὶ ἐν ἰδέᾳ ἀνδρὸς τῷ Ἀβραὰμ φανείς, καὶ ἐν ἰδέᾳ ἀνθρώπου αὐτῷ τῷ Ἰακὼβ παλαίσας &c. Et mox infra p. 264. ŷ. 12, 3. ὁ ἀποδειχθεὶς ὑμῖν ὦφθαι τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰακώβ. Similiter alibi.

16, 7. Ἐλθὼν συνάγαγε τὴν γερουσίαν Ἰσραήλ.] Biblia ἐλθὼν οὖν συνάγαγε τὴν γερουσίαν τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Hebr. לך ואספת את זקני ישראל.

18. Ὑμῶν] Biblia Romana ἡμῶν. vitioſe. Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus.

19. Ὤφθη.] Biblia ὦπται.

21. Ἐπισκέπτομαι.] Biblia ἐπέσκεμμαι.

1. Θεὸς

autem cum Moſe collocutum eſſe; ita ut & angelus & Deus, duo ſimul, tum in viſione extiterint. Et ego contra reſpondi: Etſi hoc tum factum ſit, o amici, ut & angelus & Deus ſimul in viſione Moſæ oblata fuerint; tamen, pro eo atque demonſtratum vobis eſt per verba ſupra ſcripta, non conditor univerſitatis hujus Deus is fuerit qui Moſæ dixit ſe Deum eſſe Abraæ & Deum Iſaac & Deum Jacob, verum is qui vobis demonſtratus eſt Abraæ & Jacob apparuiſſe, factoris rerum omnium voluntati miniſtrans, quique in judicio Sodomorum conſilio & voluntati ejus itidem miniſtravit: adeo ut quamvis ſic, uti affirmatis, res habeat, duos ſcilicet fuiſſe, angelum & Deum; nemo tamen, cui vel minimum mentis ſit, auctorem & parentem univerſi ſupercœleſtia omnia reliquiſſe, & in puſilla terræ parte ſeſe exhibuiſſe, dicere ſit auſurus. Ac Trypho: Quando jam demonſtratum eſt, cum qui Abraæ apparuit, & Deus atque Dominus appellatus eſt, a Domino in cœlis, quæ terræ Sodomitarum illata ſunt, accepta intuliſſe; & nunc angelus quoque fuit cum eo qui Moſæ exhibitus eſt, Deus & ipſe; Deum qui e rubo cum Moſe collocutus eſt, non creatorem univerſitatis hujus Deum intelligemus fuiſſe, ſed cum qui & Abraæ

Θεὸς δὲ ὁ ὁμιλῶν τῷ Μωσεῖ, ὥστε καὶ 283
ἄγγελον καὶ Θεὸν δύο ὁμοῦ ὄντας ἐν τῇ τότε ὀπτασίᾳ γεγενῆσθαι. Κἀγὼ πάλιν ἀπεκρινάμην, Εἰ καὶ τοῦτο γέγονε τότε, ὦ φίλοι, ὡς καὶ ἄγγελον καὶ Θεὸν ὁμοῦ ἐν τῇ ὀπτασίᾳ τῇ τῷ Μωσεῖ γενομένῃ ὑπάρξαι· ὡς καὶ ἀποδέδεικται ὑμῖν διὰ τῶν προγεγραμμένων λόγων, οὐχ ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων ἔσται Θεὸς ὁ τῷ Μωσεῖ εἰπὼν αὐτὸν εἶναι Θεὸν Ἀβραὰμ καὶ Θεὸν Ἰσαὰκ καὶ Θεὸν Ἰακὼβ, ἀλλ' ὁ ἀποδειχθεὶς ὑμῖν ὦφθαι τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰακὼβ, τῇ τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων θελήσει ὑπηρετῶν, καὶ ἐν τῇ κρίσει τῶν Σοδόμων τῇ βουλῇ αὐτοῦ ὁμοίως ὑπηρετήσας· ὥστε κἂν ὡς φατὲ ἔχῃ, ὅτι δύο ἦσαν, καὶ ἄγγελος καὶ Θεὸς, οὐ τὸν ποιητὴν τὸν ὅλων καὶ πατέρα, καταλιπόντα τὰ ὑπὲρ οὐρανὸν ἅπαντα, ἐν ὀλίγῳ γῆς μορίῳ πεφάνθαι πᾶς ὁστισοῦν, κἂν μικρὸν νοῦν ἔχων, τολμήσει εἰπεῖν. Καὶ ὁ Τρύφων, Ἐπειδὴ ἤδη προαποδέδεικται ὅτι ὁ ὀφθεὶς τῷ Ἀβραὰμ Θεὸς καὶ Κύριος ὀνομασμένος ὑπὸ Κυρίου τοῦ ἐν οὐρανοῖς λαβὼν τὰ ἐπαχθέντα τῇ Σοδόμων γῇ ἐπήγαγε, καὶ νῦν καὶ ἄγγελος ἦν σὺν τῷ φανέντι τῷ Μωσεῖ Θεὸς γεγενημένος, τὸν Θεὸν ἀπὸ τοῦ βάτου ὁμιλήσαντα τῷ Μωσεῖ, οὐ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων Θεὸν νοήσομεν γεγονέναι, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν καὶ τῷ Ἀβραὰμ

1. Θεὸς δὲ ὁ ὁμιλῶν τῷ Μωσεῖ.] In Apol. I. p. 96. eadem de Judæis recenſet Juſtinus, *οἵτινες ἔχοντες ῥητῶς εἰρημένον ἐν τοῖς Μωσέως συντάγμασι, Καὶ ἐλάλησεν ἄγγελος τοῦ Θεοῦ τῷ Μωσεῖ*, &c. *τὸν τῶν ὅλων πατέρα καὶ δημιουργὸν τὸν ταῦτα εἰπόντα λέγουσιν εἶναι.* Jebb.

7 & ſeqq. Ὡς καὶ ἀποδέδεικται ὑμῖν &c.] Langus: *Tametſi hoc tum factum ſit, —— pro eo atque demonſtratum vobis eſt per verba ſupra ſcripta: tamen* &c. plane contra mentem Juſtini. Neque aliter hæc intellexiſſe videtur Perionius. Quare ne alii eundem errorem errarent, viſum eſt plenius diſtinguere poſt ὑπάρξαι quam antea factum erat.

29. Γεγενημένος.] F. leg. γεγραμμένος. Supra ỳ. 24, 5. ὁ ὀφθεὶς τῷ Ἀβραὰμ Θεὸς καὶ Κύριος ὀνομασμένος. Et p. 252. ỳ. 4 & ſeqq. ὅ τε τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰακὼβ καὶ τῷ Μωσεῖ ὦφθαι λεγόμενος, καὶ γεγραμμένος Θεός.

Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ Ἰακὼβ ἀποδειχθέντα πεφανερώκασι, ὃς καὶ ἄγγελος καὶ τοῦ τῶν ὅλων ποιητοῦ Θεοῦ καλεῖται καὶ νοεῖται εἶναι ἐκ τοῦ διαγγέλλειν τοῖς ἀνθρώποις τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ποιητοῦ τῶν ἁπάντων.

Κἀγὼ πάλιν, Ἤδη μέντοι, ὦ Τρύφων, ἀποδείξω, ὅτι πρὸς τῇ Μωσέως ὀπτασίᾳ αὐτὸς οὗτος μόνος, καὶ ἄγγελος καλούμενος καὶ Θεὸς ὑπάρχων, ὤφθη καὶ προσωμίλησε τῷ Μωσεῖ. οὕτως γὰρ ἔφη ὁ λόγος, Ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἐν πυρὶ φλογὸς ἐκ βάτου· καὶ ὁρᾷ ὅτι ὁ βάτος καίεται πυρὶ, ὁ δὲ βάτος οὐ κατεκαίετο. ὁ δὲ Μωσῆς εἶπε, παρελθὼν ὄψομαι τὸ ὅραμα τοῦτο τὸ μέγα, ὅτι οὐ κατακαίεται ὁ βάτος. ὡς δ᾽ εἶδε Κύριος ὅτι προσάγει ἰδεῖν, ἐκάλεσεν αὐτὸν Κύριος ἐκ τοῦ βάτου. Ὃν οὖν τρόπον τὸν τῷ Ἰακὼβ ὀφθέντα κατὰ τοὺς ὕπνους, ἄγγελον ὁ λόγος λέγει, εἶτα αὐτὸν τὸν ὀφθέντα κατὰ τοὺς ὕπνους ἄγγελον εἰρηκέναι αὐτῷ ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ὅτε ἀπεδίδρασκες ἀπὸ προσώπου Ἠσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἐν τῇ κρίσει τῶν Σοδόμων Κύριον παρὰ Κυρίου τοῦ ἐν
284 τοῖς οὐρανοῖς τὴν κρίσιν ἐπενηνοχέναι ἔφη· οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ λόγος λέγων ἄγγελον Κυρίου ὦφθαι τῷ Μωσεῖ, καὶ μετέπειτα Κύριον αὐτὸν ὄντα καὶ Θεὸν σημαίνων, τὸν αὐτὸν λέγει ὃν καὶ διὰ

Abrahæ & Iſaac & Jacob, prout probaſti, manifeſtatus eſt; & angelus ſive nuncius rerum cunctarum creatoris Dei eo vocatur & intelligitur, quod res patris & factoris omnium mortalibus annunciet. Et ego rurſum: Jam, o Trypho, demonſtrabo, in viſione Moſæ hunc ipſum ſolum, qui & angelus ſeu nuncius vocatur, & Deus eſt, apparuiſſe, & verba commutaſſe cum Moſe. Sic enim verbum infit: *Apparuit autem ei angelus Domini in igne flammæ e rubo: & vidit rubum ardere igni, rubus vero non comburebatur. Moſes ergo dixit: Vadens inſpiciam viſionem hanc magnam, quod non comburitur rubus. Poſtquam autem vidit Dominus quod accederet videndi gratia, vocavit eum Dominus e rubo.* Exod. iii. 2,3,4. Itaque quemadmodum verbum eum qui in ſomnis apparuit Jacob, angelum appellat, & deinde eum ipſum qui in ſomnis apparuit angelum ipſi dixiſſe ait, *Ego ſum Deus a te conſpectus cum a facie fratris tui Eſau fugeres*; & ſub Abraam in judicio Sodomorum Dominum a Domino in cœlis judicium intuliſſe dixit: ad eundem modum & hic verbum angelum Domini Moſæ apparuiſſe dicens, ac deinceps Dominum eum eſſe & Deum declarans, eundem denotat, quem & pluribus per ea quæ

14. 15. 18. Ὁ βάτος.] Ita biblia Romana. Clemens quoque Alexandrinus p. 215. ἀπὸ φλεγομένου βάτου. Juſtinus autem Apol. I. p. 93. ✝. 12, 3. articulo fœminino utitur, ut & hic in dialogo, cum alibi, tum etiam p. 264. ✝. 30. & ✝. 20. hujus paginæ; ut vix dubium eſſe poſſit quin & hic ſcripſerit ἡ βάτος ſecundum dictata grammaticorum. Similiter tamen apud Philonem nunc fœminini nunc maſculini generis eſt. Polybius lib. III. p. 223. αἰγίβατος ἢ βάτους ζωνεχῶς ἐπιπεφυκότας.

24, 5, 6. Ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ὅτε ἀπεδίδρασκες ἀπὸ προσώπου Ἠσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.] Geneſ. xxxi. 13. Ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τόπῳ Θεοῦ, οὗ ἤλειψάς μοι ἐκεῖ στήλην, καὶ ηὔξω μοι ἐκεῖ εὐχήν. xxxv. 1. Εἶπε δὲ ὁ Θεὸς πρὸς Ἰακὼβ, Ἀναστὰς ἀνάβηθι εἰς τὸν τόπον Βαιθὴλ καὶ οἴκει ἐκεῖ, καὶ ποίησον ἐκεῖ θυσιαστήριον τῷ Θεῷ τῷ ὀφθέντι σοι ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν σε ἀπὸ προσώπου Ἠσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. Ib. com. 7. Καὶ ᾠκοδόμησεν ἐκεῖ θυσιαστήριον, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα

quæ dicta ſunt adminiſtrum eſſe Deo ſupermundano, ſupra quem alius non eſt, ſignificat. Aliud vero etiam vobis, o amici, inquam, ex ſacris literis producam teſtimonium, primitus ante creaturas omnes Deum genuiſſe ex ſe virtutem quandam rationalem: quæ quidem & gloria Domini a Spiritu Sancto vocatur, nonnunquam autem filius, aliquando ſapientia, quandoque angelus, interdum Deus, aliquando Dominus, & Verbum: fuit quando archiducem ſeipſum dixit, in hominis forma Joſuæ Navæ filio apparens. His enim nominibus omnibus appellari habet, cum ex paterni conſilii & voluntatis adminiſtratione, tum ex voluntaria patris generatione. Qualem generationem in nobis quoque quodam vide-

Jeſ. v.13,14.

διὰ πολλῶν τῶν λελεγμένων ὑπηρετοῦντα τῷ ὑπὲρ κόσμον Θεῷ, ὑπὲρ ὃν ἄλλος οὐκ ἔστι, σημαίνει. μαρτύριον δὲ καὶ ἄλλο ὑμῖν, ὦ φίλοι, ἔφην, ἀπὸ τῶν γραφῶν δώσω, ὅτι ἀρχὴν πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων ὁ Θεὸς γεγέννηκε δύναμίν τινα ἐξ ἑαυτοῦ λογικήν, ἥτις καὶ δόξα Κυρίου ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου καλεῖται, ποτὲ δὲ υἱός, ποτὲ δὲ σοφία, ποτὲ δὲ ἄγγελος, ποτὲ δὲ Θεός, ποτὲ δὲ Κύριος, καὶ λόγος· ποτὲ δὲ ἀρχιστράτηγον ἑαυτὸν λέγει, ἐν ἀνθρώπου μορφῇ φανέντα τῷ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦ· ἔχειν γὰρ πάντα προσονομάζεσθαι ἔκ τε τοῦ ὑπηρετεῖν τῷ πατρικῷ βουλήματι, καὶ ἐκ τοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς θελήσει γεγεννῆσθαι, ἀλλ' οὐ τοιοῦτον ὁποῖον καὶ ἐφ' ἡμῶν γινό-

μαι δὲ τοῦ Βαβέλ· ἐπεὶ γὰρ ἐφάνη αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν αὐτὸν ἀπὸ προσώπου Ησαῦ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.

2. Τῷ ὑπὲρ κόσμον Θεῷ.] Supra p. 248. ✝. 30. & ſeqq. ὑπὸ ἄλλου δὲ ἐν τοῖς ὑπερουρανίοις ἀεὶ μένοντος, καὶ οὐδενὶ ὀφθέντος ἢ ὁμιλήσαντος δι' ἑαυτοῦ ποτε, ὃν ποιητὴν τῶν ὅλων καὶ πατέρα νοοῦμεν. P. 264. ✝. 30. & ſeqq. Οὐ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων καὶ πατέρα καταλιπόντα τὰ ὑπὲρ οὐρανὸν ἅπαντα &c. V. p 356, 7.

12, 3. Ποτὲ δὲ ἀρχιστράτηγον.] Hieronymus in Abdiam, col. 1458. *Ego* (Chriſtus) *ero* ἀρχιστράτηγος *prælïorum, qui & Jeſu filio Nave gladium tenens apparui.* V. Euſeb. E. H. I. 2. p. 4. & not. Valeſ.

14. Ἔχειν] Lege ἔχει.

17. Γεγεννῆσθαι] Scribendum γεγεννῆσθαι, quod & res ipſa ſatis docet, & quæ ſtatim ſequuntur, λόγον γάρ τινα προβάλλοντες λόγον γεννῶμεν, magis, ſi fieri poteſt, confirmant.

18. Ἀλλ' οὐ τοιοῦτον ὁποῖον καὶ ἐφ' ἡμῶν γινόμενον ὁρῶμεν.] Irenæus II. 48. p. 176. ed. Ox. *Et propheta quidem ait de eo,* Generationem ejus quis enarrabit? *Vos autem generationem ejus ex Patre divinantes, & verbi hominum per linguam factam prolationem transferentes in verbum Dei, juſte detegimini a vobis ipſis quod neque humana nec divina noveritis.* Euſebius c. Marcel. I. 1. p. 6. Εἰ δὲ ἦν τότε μὲν ἀντιφθεγγόμενός τις, —— λόγον δὲ αὐτὸν ὀρίζοιτο μόνον, ὅμοιον τῷ ἐν ἀνθρώποις, ποτὲ μὲν ἐν τῷ Θεῷ ἡσυχάζοντα, ὁμοίως τῷ ἐν ἡμῖν σιωπῶντι (ſ. σιωπῶσι) ποτὲ δὲ ἐνεργοῦντα τῷ παρ' ἡμῖν ἐν τῷ λαλεῖν φθεγγομένῳ παραπλησίως, —— τίς ἂν λείποιτο τούτῳ δυσσεβείας ὑπερβολή; Idem De eccl. theol. I. 20. p. 83. Ἰωάννης —— Θεὸν αὐτὸν ὀνόμασε, φήσας· Καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. δυνάμενος γοῦν εἰπεῖν, Καὶ Θεοῦ ἦν ὁ λόγος, τοῦτο μὲν οὐκ ἔφη, ὡς ἂν μή τις αὐτὸν τῷ παρὰ ἀνθρώποις ὅμοιον εἶναι φήσειε. Similia dicunt alii Patres, idque ſæpiſſime; ea præcipue de cauſa quod primis Chriſtianæ religionis ſeculis nunquam defuerunt hæretici qui τὴν ὑπόστασιν τοῦ λόγου, *verbi ſubſtantiam,* uti loquuntur patres Latini, aperte negarent. Verum iſtiuſmodi loci, quotcunque ſunt, non poſſunt hunc defendere. Neque enim eos hic reſpexit Juſtinus qui λόγον ἀνυπόστατον eſſe docebant, neque neceſſe habuit reſpicere, contra Judæus diſputans, non contra hæreticos; neque porro opus erat ut aliquid adjiceret quo conſtaret λόγον illum de quo loquebatur non eſſe ῥητὸν & ἀνύπαρκτον, quod jam ante ſatis planum erat. Verum quod hac alteraque quam ſubjungit ſimilitudine oſtendere atque illuſtrare voluit Juſtinus, hoc eſt, nimirum Deum non ideo quod λόγον ex ſe generaſſet, ipſum factum eſſe ἄλογον, neque quicquam mutationis aut detrimenti ex ea re paſſum eſſe. Apage itaque iſtud ἀλλ' οὐ τοιοῦτον, quod toti loco tenebras offundit, & mentem Juſtini plane pervertit. Nimirum ſententiæ prorſus erat ſecurus homo ineptus cui hoc bellum ἔμβλημα debemus; adeo eum ſollicitum atque occupatum habuit cura ὀρθοδοξίας, quæ tali auxilio neque eget neque adjuvatur. Tatianus p. 20, 1, 2. —— θελήματι δὲ τῆς ἁπλότητος αὐτοῦ προπηδᾷ λόγος· ὁ δὲ λόγος οὐ κατὰ κενοῦ χωρήσας, ἔργον πρωτότοκον τοῦ πατρὸς γίνεται. τοῦτον ἴσμεν τοῦ κόσμου τὴν ἀρχήν. γέγονε δὲ κατὰ μερισμόν, οὐ κατὰ ἀποκοπήν. τὸ γὰρ ἀποτμηθὲν, τοῦ πρώτου κεχώρισται· τὸ δὲ μερισθὲν, οἰκονομίας τὴν αἵρεσιν προσλαβὸν,

γινόμενον ὁρῶμεν. λόγον γάρ τινα προβάλλοντες, λόγον γεννῶμεν, οὐ κατ᾽ ἀποτομὴν ὡς ἐλαττωθῆναι τὸν ἐν ἡμῖν λόγον προβαλλόμενοι. καὶ ὁποῖον ἐπὶ πυρὸς ὁρῶμεν ἄλλο γινόμενον, οὐκ ἐλαττουμένου ἐκείνου ἐξ οὗ ἡ ἄναψις γέγονεν, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ μένοντος· καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀναφθὲν καὶ αὐτὸ ὂν φαίνεται, οὐκ ἐλαττῶσαν ἐκεῖνο ἐξ οὗ ἀνήφθη. μαρτυρήσει δέ μοι ὁ λόγος τῆς σοφίας, αὐτὸς ὢν οὗτος ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων γεννηθεὶς, καὶ λόγος, καὶ σοφία, καὶ δύναμις, καὶ δόξα τοῦ γεννήσαντος ὑπάρχων, καὶ διὰ Σολομῶνος φήσαντος ταῦτα, Ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ᾽ ἡμέραν γινόμενα, μνημονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀριθμῆσαι. Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν, ὁδὸν αὐτοῦ εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ· πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με· ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, πρὸ τοῦ τὰς πηγὰς προελθεῖν τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ τὰ ὄρη ἑδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με. ὁ Θεὸς ἐποίησε χώραν,

videmus fieri modo. Verbum enim aliquod proferentes, verbum gignimus: non per reſectionem, ita ut quod in nobis proferentibus eſt, imminuatur verbum. Et quomodo in igne videmus alium fieri, non decreſcente illo unde facta eſt alterius accenſio; ſed in eodem ſtatu permanente: & qui ex ipſo accenditur, & ipſe exiſtens apparet, non imminuens illum unde eſt ſuccenſus. Teſtimonium autem mihi dicet verbum Sapientiæ, quod ipſum Deus iſte eſt, a patre hujus univerſitatis genitus, qui verbum videlicet, & ſapientia, & virtus, & gloria generantis eſt, & per Salomonem ita inquit: *Cum annunciavero vobis ea quæ quotidie fiunt, quæ a ſeculo facta ſunt memorans recenſebo. Dominus creavit me ab initio viarum ſuarum, ad opera ſua. ante ſeculum fundavit me in principio. priuſquam terram faceret, & priuſquam abyſſos crearet, priuſquam fontes prorumperent aquarum, priuſquam montes ſtabilirentur: ante omnes colles generat me. Deus fecit regionem,* Prov. viii. 21 & ſeqq.

λαβὸν, οὐκ ἐνδεᾶ τὸν ὅθεν εἴληπται πεποίηκεν. ὥσπερ γὰρ ἀπὸ μιᾶς δᾳδὸς ἀνάπτονται μὲν πυρὰ πολλὰ, τῆς δὲ πρώτης δᾳδὸς διὰ τὴν ἔξαψιν τῶν πολλῶν δᾳδῶν οὐκ ἐλαττοῦται τὸ φῶς· οὕτω καὶ ὁ λόγος προελθὼν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς δυνάμεως, οὐκ ἄλογον πεποίηκε τὸν γεγεννηκότα. καὶ γὰρ αὐτὸς ἐγὼ λαλῶ, καὶ ὑμεῖς ἀκούετε, καὶ οὐ δήπου διὰ τῆς μεταβάσεως τοῦ λόγου κενὸς ὁ προσομιλῶν λόγου γίνομαι· προβαλλόμενος δὲ τὴν ἐμαυτοῦ φωνὴν, διακοσμεῖν τὴν ἐν ὑμῖν ἀκόσμητον ὕλην προῄρημαι. Juſtinus infra p. 358. Καὶ ὅτι δύναμις αὕτη οὐχ, ὡς τὸ τοῦ ἡλίου φῶς, ὀνόματι μόνον ἀριθμεῖται, ἀλλὰ καὶ ἀριθμῷ ἕτερόν τι ἐστὶ, καὶ ἐν τοῖς προειρημένοις (hunc locum videlicet dicit) διὰ βραχέων τὸν λόγον ἐξήτασα, εἰπὼν τὴν δύναμιν ταύτην γεγεννῆσθαι ἀπὸ τοῦ πατρὸς δυνάμει καὶ βουλῇ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ οὐ κατ᾽ ἀποτομὴν, ὡς ἀπομεριζομένης τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ὁποῖα τὰ ἄλλα πάντα μεριζόμενα καὶ τεμνόμενα οὐ τὰ αὐτά ἐστιν ἃ καὶ πρὶν τμηθῆναι &c. Erunt autem fortaſſe qui pro ἀλλ᾽ οὐ τοιοῦτον, ut plenior fiat oratio, & connexio clarior, legendum exiſtimabunt λόγον αὐτοῦ ὄντα. Alii forſitan, ex eo loco Juſtini quem modo excripſimus conjecturam capientes, ſubſtituent ἀλλ᾽ οὐ κατ᾽ ἀποτομήν. Nos ſatis habemus hæc ſive corrupta verba, ſive, quod magis credo, proruſus ſpuria, quæ omnia turbant, de medio removiſſe. Addo, ne quenquam fraudare gloriola ſua velle videar, Langum in verſione rationem eorum non habuiſſe. Quod autem amicus quidam reverendi viri Danielis Whitby, quem *ad invidiam doctum* eſſe dicit *& in conjecturis admodum felicem*, legit ἄλλον τοιοῦτον, *alium talem*, is, quiſquis eſt, ea conjectura neque doctrinam iſtam ſuam invidendam, neque ſagacitatem oſtendit. Neque melius nuperus editor Dialogi, qui, poſita poſt ὁρῶμεν *interrogandi particula*, ita hæc vertit: *Et nonne hoc tale eſt, quale etiam in nobis fieri videmus?*

1. Γενόμενον.] Lege γινόμενον.

4 & ſeqq. Καὶ ὁποῖον ἐπὶ πυρὸς ὁρῶμεν &c.] Mutuatus eſt utramque magiſtri ſui ſimilitudinem Tatianus eo loco quem paulo ante deſcripſimus.

18, 9. Ἀρχὴν, ὁδὸν αὐτοῦ.] Biblia ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, atque ita Juſtinus infra p. 359.ᵉ ubi tamen codex MS. habet ὁδὸν in margine ab eadem manu. quam veram lectionem eſſe ſunt quæ ſuadent, ſed plura & majora reclamant.

25. Ὁ Θεός.] Biblia Κύριος.

1. Χώραν,

regionem, & ſolitudinem, & ſumma loca quæ incoluntur ſub cœlo. Cum pararet cœlum, eram cum eo: & cum deſignaret thronum ſuum ſuper ventis, cum firmiores faceret ſummas nubes, & cum ſtabiles efficeret fontes abyſſi, cum robuſta faceret fundamenta terræ, eram apud eum apte coagmentans. Ego eram cum qua gaudebat: quotidie autem lætabar in conſpectu ejus, quovis tempore. Quoniam delectabatur orbe habitabili conſummato, & delectabatur in filiis hominum. Nunc igitur, fili, audi me: beatus vir qui exaudiet me, & homo qui vias meas cuſtodiet, excubans in foribus meis quotidie, ſervans poſtes introitus mei. Exitus enim mei, exitus vitæ. Et parata eſt voluntas a Domino. Qui vero in me delinquunt, impii ſunt in ipſorum animas: & qui oderunt me, diligunt mortem.

Hoc ipſum, o amici, quoque dixit verbum Dei per Moſen, indicans nobis quem eodem intellectu Deum nominandum eſſe declararit, in creGen. i. 26, 7, 8. atione hominis hæc dicens: *Faciamus hominem ſecundum imaginem noſtram, & ſecundum ſimilitudinem, &*

χώραν, καὶ ἀοίκητον, καὶ ἄκρα οἰκούμενα ὑπ' οὐρανόν. ἡνίκα ἡτοίμαζε τὸν οὐρανὸν, συμπαρήμην αὐτῷ· καὶ ὅτε ἀφώριζε τὸν αὐτοῦ θρόνον ἐπ' ἀνέμων· ἡνίκα ἰσχυρὰ ἐποίει τὰ ἄνω νέφη, καὶ ὡς ἀσφαλεῖς ἐποίει πηγὰς ἀβύσσου, ἡνίκα ἰσχυρὰ ἐποίει τὰ θεμέλια τῆς γῆς ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα. ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ εὐφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ, ὅτι εὐφραίνετο τὴν οἰκουμένην συντελέσας, καὶ εὐφραίνετο ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων. νῦν οὖν, υἱὲ, ἄκουέ μου· μακάριος ἀνὴρ ὃς εἰσακούσεταί μου, καὶ ἄνθρωπος ὃς τὰς ὁδούς μου φυλάξει, ὑπνῶν ἐπ' ἐμαῖς θύραις καθ' ἡμέραν, τηρῶν σταθμοὺς ἐμῶν εἰσόδων. αἱ γὰρ ἔξοδοί μου ἔξοδοι ζωῆς, καὶ ἡ- 285
τοίμασται θέλησις παρὰ Κυρίου. οἱ δὲ εἰς ἐμὲ ἁμαρτάνοντες ἀσεβοῦσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, καὶ οἱ μισοῦντές με ἀγαπῶσι θάνατον. Καὶ τοῦτο αὐτὸ, ὦ φίλοι, εἶπε καὶ διὰ Μωσέως ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, μηνύων ἡμῖν ὃν ἐδήλωσε τὸν Θεὸν λέγειν τούτῳ αὐτῷ τῷ νοήματι ἐπὶ τῆς ποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου, λέγων ταῦτα, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ

1. Χώραν, καὶ ἀοίκητον.] Biblia χώρας καὶ ἀοικήτους.
2. Υπ' οὐρανόν.] Biblia τῶν ὑπ' οὐρανόν.
4. Αυτοῦ.] Biblia ἑαυτοῦ.
5. Ηνίκα ἰσχυρὰ ἐποίει] Biblia Romana καὶ ὡς ἰσχυρὰ ἐποίει. Complutenſia & Aldina & codex Alexandrinus ut Juſtinus.
6. Ασφαλεῖς ἐποίει.] Biblia ἀσφαλεῖς ἐτίθει.
Ib. Πηγὰς ἀβύσσου.] Biblia πηγὰς τῆς ὑπ' οὐρανόν. Irenæus, *fontes abyſſi*. Heb. עינות תהום.
7. Ηνίκα ἰσχυρά.] Biblia καὶ ὡς ἰσχυρά.
11. Οτι.] Lege ὅτε cum bibliis.
12. Καὶ εὐφραίνετο] Biblia καὶ ἐνευφραίνετο.
15. Τὰς ὁδούς μου] Biblia τὰς ἐμὰς ὁδούς.
16. Υπνῶν.] Mirum ni magnos progreſſus faciat qui ad oſtium magiſtri perpetuo dormiat. Biblia ἀγρυπνῶν. atque ita ſine dubio ſcripſit Juſtinus. Tres primas literas librarius vel caſu & negligentia prætermiſit, vel conſilio omiſit, quod ἡμέραν ſequi videret, & ἀγρυπνεῖν ad noctem tantum pertinere putaret.
18, 9. Ητοίμασται.] Biblia ἑτοιμάζεται.
20. Εις ἐμὲ ἁμαρτάνοντες.] Biblia Romana ἁμαρτάνοντες εἰς ἐμέ. Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus.
25, 6. Τούτῳ αὐτῷ τῷ νοήματι] F. leg. γεννήματι. Infra mox, Αλλὰ τοῦτο τὸ τῷ ὄντι ἀπὸ τοῦ πατρὸς προβληθὲν γέννημα πρὸ πάντων τῶν ποιημάτων συνῆν τῷ πατρὶ, καὶ τούτῳ ὁ πατὴρ προσομιλεῖ, ὡς ὁ λόγος διὰ τοῦ Σολομῶνος ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ ἀρχὴ πρὸ πάντων τῶν ποιημάτων τοῦτ' αὐτὸ καὶ γέννημα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐγεγέννητο. Similiter p. 359. recitato eodem loco Solomonis, addit, Νοεῖτε, ὦ ἀκροαταὶ, ὅτι γεγέννηται ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦτο τὸ γέννημα πρὸ πάντων ἁπλῶς τῶν κτισμάτων ὁ λόγος ἐδήλου.

11. Ἀλλὰ-

καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν κτηνῶν, καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς αὐτοὺς λέγων, αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς. Καὶ ὅπως μὴ ἀλλάσσοντες τοὺς προλελεγμένους λόγους, ἐκεῖνα λέγητε ἃ οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν λέγουσιν· ἢ ὅτι πρὸς ἑαυτὸν ἔλεγεν ὁ Θεὸς, Ποιήσωμεν, ὁποῖον καὶ ἡμεῖς μέλλοντές τι ποιεῖν πολλάκις πρὸς ἑαυτοὺς λέγομεν, ποιήσωμεν· ἢ ὅτι πρὸς τὰ στοιχεῖα, τουτέστι τὴν γῆν καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως, ἐξ ὧν νοοῦμεν τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι, Θεὸν εἰρηκέναι, Ποιήσωμεν· λόγους τοὺς εἰρημένους ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μωσέως πάλιν ἱστορήσω, ἐξ ὧν ἀναμφιλέκτως πρός τινα καὶ ἀριθμῷ ὄντα ἕτερον, λογικὸν ὑπάρχοντα, ὡμιληκέναι αὐτὸν ἐπιγνῶναι ἔχομεν. εἰσὶ δὲ οἱ λόγοι οὗτοι, Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν. Οὐκοῦν εἰπὼν, Ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, καὶ ἀριθμὸν τῶν ἀλλήλοις συνόντων, καὶ τὸ ἐλάχιστον δύο μεμήνυκεν. οὐ γὰρ ὅπερ ἡ παρ' ὑμῖν λεγομένη αἵρεσις δογμα-

& imperet piſcibus maris, & volucribus cœli, & pecoribus, & cunctæ terræ, & omnibus reptilibus ſuper terram. Et fecit Deus hominem; ſecundum imaginem Dei fecit eum: maſculum & fœminam fecit eos. Et benedixit eis Deus, dicens: Creſcite, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini ei. Et ne depravantes quæ diximus verba, illa afferatis quæ Rabini veſtri allegant, vel quod ad ſeipſum locutus ſit Deus, *Faciamus*, ſicut & nos facturi quidpiam perſæpe ad noſmetipſos dicimus, Faciamus: vel quod ad elementa, hoc eſt terram, & alia ſimiliter, unde intelligimus hominem conſtitutum eſſe, Deus dixerit, *Faciamus:* verba rurſus alia a Moſe prolata referam, ex quibus citra ambiguitatem certo ad aliquem, qui & numero alius, & rationalis ſit, ipſum locutum eſſe, cognoſcere poſſumus. Sunt autem hæc verba: *Et dixit Deus: Ecce Adam factus eſt quaſi unus ex nobis, ut ſciat bonum & malum.* Gen. iii. 22. Itaque, *Quaſi unus ex nobis*, dicens, tum numerum eorum qui una eſſent, tum minimum duos, ſignificavit. Haudquaquam namque aut in vero eſſe ipſe affirma-

11. Ἀλλάσσοντες.] F. ἀλύσσοντες. Cicero De natura deorum I. 24. *Quod cum effugere* (ita enim lego, non *efficere*) *vultis, in dumeta correpitis: ita enim dicebatis, non corpus eſſe in Deo, ſed quaſi corpus; nec ſanguinem, ſed quaſi ſanguinem.* Sed neque hoc ἀλύσσοντες penitus placet.

17. Πρὸς τὰ στοιχεῖα.] Eam ſententiam fuiſſe patris ſui, R. Joſephi Kimchi, refert celeberrimus grammaticus R. David Kimchi.

19, 20. Θεὸν εἰρηκέναι.] Lege Θεὸς εἴρηκε. Mutavit librarius propter verba proxime antecedentia ἄνθρωπον γεγονέναι. Id videtur veriſimilius quam Juſtinum hoc facinus eſſe. quod tamen ipſum οὐκ ἔστι τῶν ἀδυνάτων.

22, 3, 4. Πρός τινα καὶ ἀριθμῷ ὄντα ἕτερον, λογικὸν ὑπάρχοντα.] Cum duas hic opiniones, quas modo recitaverat, oppugnet Juſtinus, atque alteri opponat ἀριθμῷ ὄντα ἕτερον, alteri λογικὸν ὑπάρχοντα; dubitari non poteſt quin legendum ſit καὶ λογικὸν ὑπάρχοντα. Quid quod & ipſa particula καὶ, alteri membro præfixa, quamvis apud Juſtinum ſæpiſſime redundet, ſociam hic repoſcere videtur.

31. Παρ' ὑμῖν.] Legendum παρ' ἡμῖν. Tertullianus De reſurrectione carnis c. V. p. 382. *Futile & frivolum illud corpuſculum, quod malum denique appellare non horrent, etſi angelorum fuiſſet* operatio, *ut Menandro & Marco placet, etſi ignis alicujus extructio, æque angeli, ut A-*

affirmaverim, quod quæ apud vos dicitur hæreſis eſſe opinatur, aut magiſtri ejus demonſtrare quiverint, angelis hoc dictum eſſe, vel angelorum creaturam eſſe corpus humanum. Verum hæc ipſa a Patre revera edita progenies, ante creaturas omnes una cum Patre fuit, & cum ea Pater colloquitur, prout verbum per Salomonem declaravit, primitus (ſive principium) ante creaturas omnes hanc ipſam progeniem a Deo genitam eſſe, quæ ſapientia a Salomone vocatur. Quin & per revelationem Joſuæ Navæ filio factam, hanc ipſam exhibitam eſſe dixi. Porro ut manifeſtum inde vobis fiat, inquam, quod aſſero, audite quoque verba ex libro

δογματίζει, φαίην ἂν ἐγὼ ἀληθὲς εἶναι, ἢ οἱ ἐκείνης διδάσκαλοι ἀποδεῖξαι δυνῶνται, ὅτι ἀγγέλοις ἔλεγον, ἢ ὅτι ἀγγέλων ποίημα ἦν τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπειον· ἀλλὰ τοῦτο τὸ τῷ ὄντι ἀπὸ τοῦ πατρὸς προβληθὲν γέννημα πρὸ πάντων τῶν ποιημάτων συνῆν τῷ πατρί, καὶ τούτῳ ὁ πατὴρ προσομιλεῖ, ὡς ὁ λόγος διὰ τοῦ Σολομῶνος ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ ἀρχὴ πρὸ πάντων τῶν ποιημάτων τοῦτ' αὐτὸ καὶ γέννημα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐγεγέννητο, ὃ σοφία διὰ Σολομῶνος καλεῖται, καὶ δι' ἀποκαλύψεως τῆς γεγενημένης Ἰησοῦ τῷ τοῦ 286
Ναυῆ, εἶπον, τοῦτο αὐτὸ εἰπόντος. ἵνα δὲ καὶ ἐκ τούτων φανερὸν ὑμῖν γένηται ὃ λέγω, ἀκούσατε καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ βιβλίου

pelles docet; ſufficeret ad auctoritatem carnis, ſecundæ divinitatis patrocinium. Irenæus I. 22. p. 96. *Saturninus quidem, ſimiliter ut Menander, unum Patrem incognitum omnibus oſtendit, qui fecit angelos, archangelos, virtutes, poteſtates. A ſeptem autem quibuſdam angelis mundum factum, & omnia quæ in eo. Hominem autem* angelorum *eſſe* facturam, *deſurſum a ſumma poteſtate lucida imagine apparente, quam cum continere non potuiſſent, inquit, eo quod ſtatim recurrerit ſurſum, adhortati ſunt ſemetipſos, dicentes, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem.* Tertullianus De anima c. xxiii. p. 325. *Doleo bona fide Platonem omnium hæreticorum condimentarium factum. Illius eſt enim—in Timæo, quod genimina Dei, delegata ſibi mortalium genitura, accepto initio animæ immortalis, mortale ei circum*cælaverint *corpus.* Ita enim omnino legendum, non, ut in omnibus editionibus, *circumgelaverint.* Scilicet ita vertenda arbitratus eſt hæc Platonis verba θνητὸν σῶμα αὐτῇ περιετόρνευσαν. quam recte, ipſe viderit, & coryphæus criticorum, Richardus Bentleius. Apud Platonem, præeunte viciſſim Tertulliano, pro αὐτῇ non male fortaſſe legeris αὐτῷ, leviſſima & pene nulla mutatione. Idem locus Platonis, qui eſt in Timæo p. 69, Philoni ante oculos erat dum hæc ſcribebat, a re noſtra nequaquam aliena, Διὰ τοῦτ' οἶμαι καὶ ἡνίκα τὰ περὶ κοσμοποιίας ἐφιλοσόφει, πάντα τἄλλα εἰπὼν ὑπὸ Θεοῦ γενέσθαι, μόνον τὸν ἄνθρωπον ὡς ἂν μετὰ συνεργῶν ἑτέρων ἐδήλωσε διαπλασθῆναι. Εἶπε γάρ, φησίν, ὁ Θεός, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, πλῆθος διὰ τοῦ Ποιήσωμεν ἐμφαινόμενος. Διαλέγεται μὲν ὁ τῶν ὅλων πατὴρ ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσιν, αἷς τὸ θνητὸν ἡμῶν τῆς ψυχῆς μέρος ἔδωκε διαπλάττειν, μιμουμέναις τὴν αὐτοῦ τέχνην ἡνίκα τὸ λογικὸν ἐν ἡμῖν ἐμόρφου, δικαιῶν ὑπὸ μὲν ἡγεμόνος τὸ ἡγεμονεῦον ἐν ψυχῇ, τὸ δὲ ὑπήκοον πρὸς ὑπηκόων δημιουργεῖσθαι. De profugis p. 460. Quod ſi quis ex hoc loco Philonis, quocum alii quoque Judæi conſentiunt, quantum quidem attinet ad allocutionem, aut ex eo quod Saturninus non Deum angelis, ſed angelos inter ſe, dixiſſe docuit *Faciamus hominem*, aliquid quo vulgata lectio defendatur exculpere ſe poſſe exiſtimabit, nos illi ejus rei laudem integram atque intactam reſervatam volumus.

5, 6. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ τῷ ὄντι ἀπὸ τοῦ πατρὸς προβληθὲν γέννημα.] Et jam adhuc dubitas ſupra nobiſcum pro παρ' ὑμῖν legere παρ' ἡμῖν? Nimirum commentitiis eorundem hæreticorum prolationibus aperte opponit τοῦτο ΤΟ ΤΩι ΟΝΤΙ ἀπὸ τοῦ πατρὸς ΠΡΟΒΛΗΘΕΝ γέννημα. Irenæus I. 21. p. 96. de Menandro loquens, ——— *mundum autem factum ab angelis, quos & ipſe, ſimiliter ut Simon, ab Eunoia* emiſſos *dicit.* Tertull. De præſcr hær. c. XLVI. p. 250. de Baſilide, *deinde infinitas angelorum editiones &* probolas. Id. ib. c. XLVIII. p. 252. de Carpocrate. *Unam eſſe dicit virtutem in ſuperioribus principalem; ex hac* prolatos angelos *atque virtutes.*

8. Προσομιλεῖ.] Grabius legit προσωμίλει. Exigua ſane mutatio eſt, ſed minime neceſſaria.

10. Ἀρχή.] Ἀρχὴν legere ſuadent quæ paulo ante pag. 284. præcedunt: ὅτι ἀρχὴν πρὸ πάντων κτισμάτων ὁ Θεὸς γεγέννηκε δύναμίν τινα ἐξ ἑαυτοῦ λογικήν. Grabe, Annot. ad Bulli Defenſionem Fidei Nic. p. 191.

11. Τοῦτ' αὐτὸ καὶ γέννημα.] F. τοῦτο τὸ γέννημα, vel τοῦτ' αὐτὸ γέννημα, vel τοῦτ' αὐτὸ τὸ γέννημα.

15. Τοῦτο αὐτὸ εἰπόντος.] Pro εἰπόντος ſtructura & ſententia poſtulant εἴρηται, vel ſimile quid. Sylburgius. F. aliquid intercidit.

2, 3. Ἀλλὰ-

βιβλίου Ἰησοῦ· ἔστι δὲ ταῦτα, Καὶ ἐγένετο ὡς ἦν Ἰησοῦς ἐν Ἱεριχῷ, ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ ἄνθρωπον ἑστηκότα κατέναντι αὐτοῦ· καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, ἡμέτερος εἶ, ἢ τῶν ὑπεναντίων; καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἐγὼ ἀρχιστράτηγος δυνάμεως Κυρίου νῦν παραγέγονα. καὶ Ἰησοῦς ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἶπεν αὐτῷ, δέσποτα, τί προστάσσεις τῷ σῷ οἰκέτῃ; καὶ λέγει ὁ ἀρχιστράτηγος Κυρίου πρὸς Ἰησοῦν, λῦσαι τὰ ὑποδήματα τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος ἐφ' οὗ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστί. καὶ ἡ Ἱεριχὼ συγκεκλεισμένη ἦν, καὶ ὠχυρωμένη, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῆς ἐξεπορεύετο. καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ἰησοῦν, ἰδοὺ παραδίδωμί σοι τὴν Ἱεριχὼ ὑποχείριον, καὶ τὸν βασιλέα αὐτῆς τὸν ἐν αὐτῇ, δυνατοὺς ὄντας ἰσχύϊ. Καὶ ὁ Τρύφων, Ἰσχυρῶς καὶ διὰ πολλῶν δέδεικταί σοι τοῦτο, φίλε, ἔφη· λοιπὸν οὖν καὶ ὅτι οὗτος διὰ τῆς παρθένου ἄνθρωπος γεννηθῆναι κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βούλησιν ὑπέμεινεν, ἀπόδειξον, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ ἀποθανεῖν· δῆλον δὲ καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα ἀναστὰς ἀνελήλυθεν εἰς τὸν οὐρανόν, ἀπόδειξον. Κἀγὼ ἀπεκρινάμην, Ἤδη καὶ τοῦτο ἀποδέδεικταί μοι, ὦ ἄνδρες, ἐν τοῖς προανιστορημένοις λόγοις τῶν

libro Joſuæ deprompta, quæ ſic habent: *Et factum eſt cum eſſet Joſue in Hiericho, ſuſpiciens oculis videt hominem ex adverſo ſibi ſtantem. Et accedens Joſue dixit ei: Noſterne es, an adverſariorum? Et ille dixit ei: Ego archidux virtutis Domini, & nunc adveni. Et Joſue concidit pronus in terram, & dixit illi: Domine, quid imperas famulo tuo? Et ait archidux Domini ad Joſuen: Solve calceos pedum tuorum; locus enim ubi ſtas, terra ſancta eſt. Hiericho autem clauſa erat, & munitionibus firmata, & nemo inde progrediebatur. Et dixit Dominus ad Joſuen: Ecce trado in manum tuam Hiericho, & regem ejus qui in ea eſt, omneſque fortes viros.* Et Trypho, Prævalide & pluribus, inquit, o amice, hoc a te eſt demonſtratum: reliquum jam eſt ut oſtendas hunc ſuſtinuiſſe, de patris ſui voluntate, ex virgine hominem naſci, & in crucem agi, & mori, ac poſtea videlicet & reſurrexiſſe, & in cœlum revertiſſe. Atque ego reſpondi: Jam & hoc a me probatum eſt, o viri, in eis quæ antea commemoravi prophe-

Jeſ. v. 13--vi. 2.

2,3. Ἀναβλέψας.] Biblia καὶ ἀναβλέψας.
3. Ὁρᾷ.] Biblia εἶδεν.
4. Κατέναντι.] Biblia ἐναντίον. Codex MS. Oxonienſis a Patricio Junio collatus & ſupra habet ὁρᾷ pro εἶδεν, & hic quoque Juſtino adeſt.
Ib. Αὐτοῦ.] Biblia ΑΥΤΟΥ, καὶ ἡ ῥομφαία ἐσπασμένη ἐν τῇ χειρὶ ΑΥΤΟΥ.
6. Καὶ εἶπεν.] Biblia Ὁ δὲ εἶπεν.
7. Νῦν.] Biblia νυνί.
12. Τὰ ὑποδήματα.] Biblia τὸ ὑπόδημα.
12,3. Τῶν ποδῶν.] Biblia ἐκ τῶν ποδῶν.
13. Ἐφ' οὗ ἕστηκας.] Biblia ἐφ' ᾧ σὺ ἕστηκας ἐπ' αὐτῷ.
14. Γῆ ἁγία.] Biblia ἅγιος. Codex Oxonienſis ut Juſtinus. Cyprianus quoque, *Locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt.*
14,5. Καὶ ἡ Ἱεριχὼ συγκεκλεισμένη ἦν καὶ ὠχυρωμένη.] Biblia καὶ Ἱεριχὼ συγκεκλεισμένη καὶ ὠχυρωμένη.
15,6. Καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῆς ἐξεπορεύετο.] Biblia καὶ οὐδεὶς ἐξεπορεύετο ἐξ αὐτῆς οὐδὲ εἰσεπορεύετο. Codex Oxonienſis hic quoque cum Juſtino facit.
17,8. Παραδίδωμί σοι τὴν Ἱεριχὼ ὑποχείριον.] Biblia Romana ἐγὼ παραδίδωμι ὑποχείριόν σοι τὴν Ἱεριχώ. Complutenſia παραδίδωμί σοι ὑποχείριον σοι τὴν Ἱεριχώ.
20. Ἰσχύϊ.] Biblia Romana ἐν ἰσχύϊ.
26,7. Ἀποθανεῖν· δῆλον δὲ καί.] F. ἀποθανεῖν δηλαδὴ, καί.

1. Τῶν

prophetarum dictis; quæ veſtra cauſa repetens & explicans, dabo operam ut etiam hac de re in ſententiam vos meam adducam. Igitur verbum quod dictum eſt per Eſaiam,
Eſai. liii. 8. *Generationem ejus quis enarrabit? quia tollitur a terra vita ejus;* annon tibi videtur dicere, non eum ex hominibus habere genus, qui propter iniquitates populi traditus eſſe in mortem a Deo dicitur? De cujus ſanguine, ſicut memoravi, Moſes
Gen. xlix. 11. quoque locutus eſt, *ſanguine* eum *uvæ*, in ſimilitudine, *ſtolam ſuam lavaturum* affirmans, ſanguine nimirum ejus non ex humano ſemine, ſed voluntate Dei, edito. Et quæ a
Pſ. cix. 3, 4. Davide ſunt promulgata: *In ſplendoribus ſanctorum tuorum, ex utero ante luciferum genui te. Juravit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.* annon ſignificant nobis, quod cœlitus, & ex utero humano Deus & parens rerum cunctarum editurus eum fuerit? Et aliis item verbis, quæ & ipſa prius
Pſ. xliv. 7-13. ſunt recitata: *Thronus tuus, Deus, in ſeculum ſeculi: virga directionis, virga regni tui. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem. propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis ſupra participes tuos. Myrra, & gutta, & caſia a veſtimentis tuis, a receptaculis eburneis, unde exhilararunt te. Filiæ regum in honore tuo. Adſtitit regina a dextris tuis in veſtitu deaurato, circumdata, variegata. Audi,*

filia,

τῶν προφητειῶν, οὓς δι' ὑμᾶς πάλιν ἀναμιμνησκόμενος καὶ ἐξηγούμενος, πειράσομαι καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου συγκατάθεσιν ἀγαγεῖν ὑμᾶς. ὁ γοῦν λόγος ὃν ἔφη Ησαΐας, Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, οὐ δοκεῖ σοι λελέχθαι ὡς οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἔχοντος τὸ γένος τοῦ διὰ τὰς ἀνομίας τοῦ λαοῦ εἰς θάνατον παραδεδόσθαι εἰρημένου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ; περὶ οὗ καὶ Μωσῆς τοῦ αἵματος, ὡς προέφην, αἵματι σταφυλῆς, ἐν παραβολῇ εἰπὼν, τὴν στολὴν αὐτοῦ πλύνειν ἔφη, ὡς τοῦ αἵματος αὐτοῦ οὐκ ἐξ ἀνθρωπείου σπέρματος γεγεννημένου, ἀλλ' ἐκ θελήματος Θεοῦ. καὶ τὰ ὑπὸ Δαβὶδ εἰρημένα, Ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, ὤμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, οὐ σημαίνει ὑμῖν ὅτι ἄνωθεν καὶ διὰ γαστρὸς ἀνθρωπείας ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τῶν ὅλων γεννᾶσθαι αὐτὸν ἔμελλε; καὶ ἐν ἑτέροις εἰπὼν, τοῖς καὶ αὐτοῖς προλελεγμένοις, Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασι- 287
λείας σου. ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διατοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου· σμύρναν, καὶ στακτὴν, καὶ κασσίαν ἀπὸ τῶν ἱματίων σου, ἀπὸ βαρέων ἐλεφαντίνων, ἐξ ὧν εὔφρανάν σε. Θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ σου· παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. ἄκουσον,

θύγατερ,

1. Τῶν προφητειῶν.] Si quis malit legere προφητῶν cum interprete, per me licet. Sed & lectio vulgata, per me licet, locum ſuum teneat.

13. Πλύνειν.] Convenientius πλυνεῖν fut. tempore. Sylburgius.

21. Οὐ σημαίνει ὑμῖν.] Ita ed. R. Stephani, & codex MS. Ed. Sylburg ἡμῖν. quam lectionem nos quoque potiorem eſſe exiſtimamus. Alii aliter judicabunt, præſertim cum Juſtinus paulo ante dixerit, οὐ δοκεῖ σοι λελέχθαι.

24. Εἰπών.] F. εἶπον, ſed vel ſic quoque oratio erit ἀνακόλουθος.

7, 8. Ὑπὸ

θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου· ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. Ὅτι γοῦν καὶ προσκυνητός ἐστι καὶ Θεὸς καὶ Χριστὸς ὑπὸ τοῦ ταῦτα ποιήσαντος μαρτυρούμενος, καὶ οἱ λόγοι οὗτοι διαῤῥήδην σημαίνουσι, καὶ ὅτι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, ὡς οὖσι μιᾷ ψυχῇ, καὶ μιᾷ συναγωγῇ, καὶ μιᾷ ἐκκλησίᾳ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ὡς θυγατρὶ, τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ γενομένῃ, καὶ μεταχούσῃ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ (χριστιανοὶ γὰρ πάντες καλούμεθα) ὁμοίως φανερῶς οἱ λόγοι κηρύσσουσι, διδάσκοντες ἡμᾶς καὶ τῶν παλαιῶν πατρῴων ἐθῶν ἐπιλαθέσθαι, οὕτως ἔχοντες, Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου· ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. Καὶ ὁ Τρύφων, Ἔστω ὑμῖν, τοῖς ἐξ ἐθνῶν, Κύριος καὶ Χριστὸς καὶ Θεὸς γνωριζόμενος, ὡς αἱ γραφαὶ σημαίνουσιν, οἵτινες καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ χριστιανοὶ καλεῖσθαι πάντες ἐσχήκατε· ἡμεῖς δὲ, τοῦ Θεοῦ τοῦ καὶ αὐτὸν τοῦτον ποιήσαντος λα-

filia, & vide, & præbe aurem tuam, & obliviſcere populi tui, & domus patris tui, & concupiſcet rex pulchritudinem tuam. Quoniam ipſe eſt Dominus tuus, & adorabis eum. Hiſce ipſis, inquam, verbis ſatis diſerte eſt indicatum, ampliſſimum eum habere a rerum creatore teſtimonium, adorandum eum nimirum eſſe, & Deum, & Chriſtum. Et quod in ipſum credentibus, quaſi uni animæ, & uni ſynagogæ, & uni cœtui, verbum Dei, ſicut filiæ, Eccleſiæ ex nomine ejus coactæ, & nominis ejus participi (Chriſtiani enim omnes nominamur) prædicet, itidem aperte verba hæc annunciant, quæ nos, ut veterum patriorum morum obliviſcamur, docent, & ſic habent: *Audi, filia, & vide, & præbe aurem tuam, & obliviſcere populi tui, & domus patris tui, & expetet rex pulchritudinem tuam: quoniam ipſe eſt Dominus tuus, & adorabis eum.* Et Trypho: Sit ſane veſter, qui ex gentibus eſtis, Dominus & Chriſtus & Deus deſignatus, quemadmodum ſacræ ſignificant literæ, qui quidem & ex nomine ejus Chriſtiani omnes vocari habuiſtis: nos autem, ejus Dei, qui & hunc ipſum fecit, cultores cum ſimus, non

7, 8. Ὑπὸ τοῦ ταῦτα ποιήσαντος μαρτυρούμενος.] Ὁ ταῦτα ποιήσας non ineleganter denotaret τὸν ποιητὴν τῶν ἱερῶν ᾀσμάτων, ut loquitur Baſilius; eique interpretationi favere videatur ordo ſerieſque diſputationis, Ἤδη καὶ τοῦτο ἀποδέδεικταί μοι, ὦ ἄνδρες, ἐν τοῖς προανιστορημένοις λόγοις τῶν προφητειῶν, οὓς δι' ὑμᾶς πάλιν ἀναμιμνησκόμενος καὶ ἐξηγούμενος, πειράσομαι καὶ εἰς τὸ περὶ τούτου συγκαταθέσθαι ἀγαγεῖν ὑμᾶς. Ὁ γοῦν λόγος ὃν ἔφη Ἡσαΐας —— εἰ δοκεῖ σοι λελέχθαι ὡς —— περὶ οὗ καὶ Μωσῆς —— ἔφη, ὡς —— καὶ τὰ ὑπὸ Δαβὶδ εἰρημένα —— οὐ σημαίνει ἡμῖν ὅτι &c. Favet etiam vox εἰπὼν p. 272. ℣. 24. ſi ita ſcripſit Juſtinus. Sed præterquam quod repugnare videantur verba quæ proxime ſequuntur, καὶ οἱ λόγοι οὗτοι διαῤῥήδην σημαίνουσι, diſplicet hic neſcio quomodo ipſa locutionis elegantia. Magis placet verſio Langi, *a rerum creatore:* quam confirmare videantur hæc verba Juſtini p 293. Μήτι ἄλλον τινὰ προσκυνητὸν καὶ Κύριον καὶ Θεὸν λεγόμενον ἐν ταῖς γραφαῖς νοεῖτε εἶναι, πλὴν τοῦ τοῦτο ποιήσαντος τὸ πᾶν, καὶ τοῦ Χριστοῦ;

12—15. Τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ γενομένῃ, καὶ μεταχούσῃ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, χριστιανοὶ γὰρ πάντες καλούμεθα.] Sylburgius: *Fortaſſe verius* τῇ ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ λεγομένῃ. P. 323. πάντων τῶν ἀπ' ἐκείνου γενομένων χριστιανῶν. Sylburgius: *Pro* γενομένων *non minus apte* λεγομένων *repoſueris.* P. 345. πᾶσι τοῖς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ γενομένοις χριστιανοῖς. Sylburgius: *Pro* γενομένοις *admitti poteſt etiam* λεγομένοις.

16. Φανερῶς οἱ λόγοι κηρύσσουσι.] Deeſt aliquid.

non indigemus ejus nec profeſſione, nec adoratione. At ego ad hæc dixi: O Trypho, ſi ita uti vos contentionis ſtudioſus & vanus eſſem, non perſeveraſſem vobiſcum communicare verba; qui operam datis, non ut ea quæ dicuntur intelligatis, ſed ut vos ipſos exacuatis, ut modo quidquam a vobis in medium afferatur. Sed in præſentia, quandoquidem judicium Dei metuo, non pronunciabo de generis veſtri quopiam: præterquam ſi quis ex eis ſit, qui, ſecundum gratiam

Eſai. i.9. x. 22. Rom. ix. 27,8,9. Domini Zebaoth, ſalvari poſſint. Quapropter quamvis vos maligne agatis, pergam tamen ad id, quidquid eſt, quod in medium adductum contradicendo profertis, reſpondere: atque id ipſum omnino adverſus omnes ex omni genere hominum, de hiſce inquirere & percunctari ex me volentes, præſto. Itaque quod etiam ex genere veſtro qui ſalvantur, per hunc ipſum ſalutem conſequantur, & in parte ejus ſint, ſi animum ad ea quæ antea a me ex ſcripturis ſunt producta advertiſſetis, profecto jam intellexiſſetis, & me de eo ſcilicet non fuiſſetis percontati. Sed repetam quæ ex Davide prius a me ſunt dicta, & vos oro, ad intelligendum, non autem ad callide agendum & contradicendum tantum, ut vos ipſos excitetis. Verba quæ David protulit, ſunt

Pſ. xcviii. 1—7. hujuſmodi: *Dominus regnavit, iraſcantur populi; ſedens ſuper Cherubim, commo-*

λαχόντες, οὐ δεόμεθα τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ, οὐδὲ τῆς προσκυνήσεως. Κἀγὼ πρὸς ταῦτα εἶπον, Ὦ Τρύφων, εἰ ὁμοίως ὑμῖν φιλέρις καὶ κενὸς ὑπῆρχον, οὐκ ἂν ἔτι προσέμενον κοινωνῶν ὑμῖν τῶν λόγων, οὐ συνιέναι τὰ λεγόμενα παρασκευαζομένοις, ἀλλά τι λέγειν μόνον θήγουσιν ἑαυτούς. νῦν δὲ, ἐπεὶ κρίσιν Θεοῦ δέδοικα, οὐ φθάνω ἀποφαίνεσθαι περὶ οὐδενὸς τῶν ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν, εἰ μή τις ἐστὶν ἀπὸ τῶν κατὰ χάριν τὴν ἀπὸ Κυρίου σαβαὼθ σωθῆναι δυνάμενος. διὸ κἂν ὑμεῖς πονηρεύησθε, προσμενῶ πρὸς ὅτιοῦν προβαλεῖσθε καὶ ἀντιλέγετε ἀποκρινόμενος· καὶ τὸ αὐτὸ καὶ πρὸς πάντας ἁπλῶς τοὺς ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων, συζητεῖν ἢ πυνθάνεσθαί μου περὶ τούτων βουλομένους, πράττω. ὅτι οὖν καὶ οἱ σωζόμενοι ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ ὑμετέρου, διὰ τούτου 288 σώζονται, καὶ ἐν τῇ τούτου μερίδι εἰσὶ, τοῖς προλελεγμένοις ὑπ' ἐμοῦ ἀπὸ τῶν γραφῶν εἰ προσεσχήκειτε, ἐνενοήκειτε ἂν ἤδη, κἀμὲ δηλονότι περὶ τούτου οὐκ ἂν ἠρωτήσατε. πάλιν δὲ ἐρῶ τὰ προλελεγμένα μοι ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ, καὶ ἀξιῶ ὑμᾶς πρὸς τὸ συνιέναι, μὴ πρὸς τὸ πονηρεύεσθαι καὶ ἀντιλέγειν μόνον, ἑαυτοὺς ὀτρῦναι. εἰσὶν οὖν οἱ λόγοι οὓς φησιν ὁ Δαβὶδ, οὗτοι, Ο Κύριος ἐβασίλευσεν, ὀργιζέσθωσαν λαοί· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, σαλευ-

θήτω

11—14. Ει μή τις ἐστὶν ἀπὸ τῶν κατὰ χάριν τὴν ἀπὸ Κυρίου σαβαὼθ σωθῆναι δυνάμενος.] F. leg. εἰ μήτι——δυναμένων. Verens judicium Dei non audet de quopiam Judæorum pronunciare, non eſſe eum ἐκ τοῦ καταλείμματος τῶν σωθησομένων, quamvis licet indocilem animum prodat, & alienum ab amore veritatis Hoc viderur voluiſſe Juſtinus, non quod exiſtimavit Langus.

15, 6. Προβαλεῖσθε καὶ ἀντιλέγετε.] Forſitan congruentius προβαλεῖσθε καὶ ἀντιλέξετε. SYLBURGIUS.

25, 6. Κἀμὲ δηλονότι περὶ τούτου οὐκ ἂν ἠρωτήσατε.] Hæc, ut critici noſtri loquuntur, gloſſam olere videantur, præſertim cum Trypho non ſententiam Juſtini rogaverit, ſed ſuam aſſeveranter expoſuerit. Nihil tamen muto.

29, 30. Ανα-

θήτω ἡ γῆ. Κύριος ἐν Σιὼν μέγας, καὶ ὑψηλός ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς λαούς. ἐξομολογησάσθωσαν τῷ ὀνόματί σου τῷ μεγάλῳ, ὅτι φοβερὸν καὶ ἅγιόν ἐστι. καὶ τιμὴ βασιλέως κρίσιν ἀγαπᾷ· σὺ ἡτοίμασας εὐθύτητας, κρίσιν καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακὼβ σὺ ἐποίησας. ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ· ὅτι ἅγιός ἐστι. Μωσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ, καὶ Σαμουὴλ ἐν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύριον, καὶ αὐτὸς εἰσήκουεν αὐτῶν· ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει πρὸς αὐτούς. ὅτι ἐφύλασσον τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ ἃ ἔδωκεν αὐτοῖς. Καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς καὶ αὐτοῖς προανιστορημένοις διὰ τοῦ Δαβὶδ λεχθεῖσι λόγοις, οὓς εἰς Σολομῶνα ἀνοήτως φάσκετε εἰρῆσθαι, ἐπιγεγραμμένους εἰς Σολομῶνα, ἐξ ὧν καὶ τὸ ὅτι εἰς Σολομῶνα οὐκ εἴρηνται ἀποδείκνυται, καὶ ὅτι οὗτος καὶ πρὸ τοῦ ἡλίου ἦν, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ λαοῦ ὑμῶν σωζόμενοι δι' αὐτοῦ σωθήσονται. εἰσὶ δὲ οὗτοι, Ὁ Θεὸς, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δὸς, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως· κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχούς σου ἐν κρίσει. ἀναλαβέτωσαν τὰ ὄρη τῷ λαῷ εἰρήνην, καὶ οἱ βουνοὶ δικαιοσύνην. κρινεῖ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων, καὶ ταπεινώσει συκοφάντην. καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης εἰς γενεὰς γενεῶν, καὶ τὰ λοιπὰ ἄχρι τοῦ, Πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς· πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν. εὐλογητὸς Κύριος

commoveatur terra. Dominus in Sion magnus, & excelſus eſt ſuper omnes populos. Confiteantur nomini tuo magno: quoniam terribile & ſanctum eſt. Et honor regis judicium diligit. Tu paraſti directiones: judicium & juſtitiam in Jacob, tu feciſti. Exaltate Dominum Deum noſtrum, & adorate ſubſellium pedum ejus; quoniam ſanctus eſt. Moſes & Aaron in ſacerdotibus ejus, & Samuel inter eos qui invocant nomen ejus. Invocaverunt Dominum, & ipſe exaudivit eos. In columna nubis locutus eſt ad eos. Quoniam cuſtodierunt teſtimonia ejus, & mandata ejus quæ dedit eis. Sunt & alia ſupra allegata & a Davide prolata verba, quæ, quoniam Salomoni inſcribuntur, de eo dicta eſſe inſipienter aſſeveratis, ex quibus cum quod in Salomonem non competant, tum quod hic ipſe ante ſolem fuerit, quodque illi qui e populo veſtro ſervantur per ipſum ſalvi fiant, oſtenditur. Ea ſic habent: *Deus, judicium tuum regi da, & juſtitiam tuam filio regis: ut judicet populum in juſtitia, & pauperes tuos in judicio. Excipiant montes pacem populo, & colles juſtitiam. Judicabit pauperes populi, & ſalvabit filios pauperum, & humiliabit calumniatorem. Et permanebit cum ſole, & ante lunam, in generationes generationum,* & reliqua uſque ad, *Ante ſolem permanet nomen ejus. Et benedicentur in eo omnes tribus terræ: omnes gentes beatificabunt eum. Benedictus Dominus*

Pſ. lxxi. 1—5.

Pſ. lxxi. 17, 8, 9.

29, 30. Ἀναλαβέτωσαν τὰ ὄρη τῷ λαῷ εἰρήνην.] Biblia Romana ἀναλαβέτω τὰ ὄρη εἰρήνην τῷ λαῷ σου. Complutenſia & Aldina & Juſtinus ſupra p. 204. ἀναλαβέτω τὰ ὄρη εἰρήνην τῷ λαῷ.

1. Ἰσραήλ.]

Dominus Deus Iſrael, faciens admiranda ſolus. Et benedictum nomen gloriæ ejus in ſeculum ſeculi. Et complebitur gloria ejus omnis terra. Fiat, Fiat. Ex aliis item verbis, per Davidem itidem editis, quæ quadam ex parte ſupra commemoravi, quod oſtenſum ſit, cum e ſummis cœlis progreſſurum, & in eadem loca rediturum, in memoriam revocate, ut & Deum cœlitus profectum, hominemque inter homines factum, & rurſus illum rediturum eſſe, cognoſcatis; quem videbunt & plangent, qui illum pupugerunt. Verba hæc ſunt:
Pſ. xviii. 1—6. *Cœli enarrant gloriam Dei; & opus manuum ejus annunciat firmamentum. Dies diei eructat verbum: & nox nocti indicat ſcientiam. Non ſunt loquelæ, neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exivit ſonus eorum; & in fines orbis, verba eorum. In ſole poſuit tabernaculum ſuum: & ipſe tanquam ſponſus procedens e thalamo ſuo; exultabit ut gigas ad currendum viam. A ſummo cœlo exitus ejus, & occurſus ejus uſque ad ſummum cœlum, & non eſt qui abſcondetur a calore ejus.*
Hic Trypho dixit: Religione tot ſcripturarum territus atque perſuaſus, haud ſcio quid dicam de ea ſcriptura quam edidit Eſaias, per quam ſe Deus nulli alteri de gloria ſua ceſ-
Eſ. xlii. 8. ſurum affirmat, ita dicens: *Ego*
Dominus

Κύριος ὁ Θεὸς Ισραὴλ, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος, καὶ εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. γένοιτο, γένοιτο. Καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ὧν προεῖπον ὁμοίως διὰ Δαβὶδ λελέχθαι λόγων, ὅτι ἀπ' ἄκρων τῶν οὐρανῶν προέρχεσθαι ἔμελλεν, καὶ πάλιν εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους ἀνιέναι ἐμηνύετο, ἀναμνήσθητε, ἵνα καὶ Θεὸν ἄνωθεν προελθόντα, καὶ ἄνθρωπον ἐν ἀνθρώποις γενόμενον, γνωρίσητε, καὶ πάλιν ἐκεῖ- 289
νον παραγενησόμενον, ὃν ὁρᾶν μέλλουσι καὶ κόπτεσθαι οἱ ἐκκεντήσαντες αὐτόν· εἰσὶ δὲ οὗτοι, Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ τῇ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν. οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν. εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδόν. ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ, καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀποκρυβήσεται τῆς θέρμης αὐτοῦ. Καὶ ὁ Τρύφων ἔφη, Ὑπὸ τῶν τοσούτων γραφῶν δυσωπούμενος οὐκ οἶδα τί φῶ περὶ τῆς γραφῆς ἣν ἔφη Ησαΐας, καθ' ἣν ὁ Θεὸς οὐδενὶ ἑτέρῳ δοῦναι τὴν δόξαν αὐτοῦ λέγει, οὕτως εἰπών, Εγὼ
Κύριος

1. Ισραήλ.] Biblia & Juſtinus p. 206. τοῦ Ισραήλ.
3. Εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.] Biblia & Juſtinus p. 206. εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.
5 & ſeqq. Καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ὧν προεῖπον &c.] In prioribus nihil tale legitur: pag. 260. quidem iſta pſalmi xix. verba, *in omnem terram exivit ſonus eorum*, ad S. Apoſtolos applicantur; ſed aliorum nulla ibi vel alibi facta mentio. Grabe, Spicileg. vol. 2. p. 262.
27. Οδόν.] Ita biblia Aldina & Complutenſia & Juſtinus Apol. p. 60. & 81. Biblia Romana & Juſtinus infra p. 295. ὁδὸν αὐτοῦ. V. Nobilium.
30. Τῆς θέρμης.] Biblia Romana τὴν θέρμην. Aldina & Complutenſia ut Juſtinus.

1. Τινὰ

Κύριος ὁ Θεός, τοῦτό μου ὄνομα, τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ μὴ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου. Κἀγώ, Εἰ μὲν ἁπλῶς, καὶ μὴ μετὰ κακίας, τούτους τοὺς λόγους εἰπὼν ἐσίγησας, ὦ Τρύφων, μήτε τοὺς πρὸ αὐτῶν προειπών, μήτε τοὺς ἐπακολουθοῦντας συνάψας, συγγνωστὸς εἶ· εἰ δὲ χάριν τοῦ νομίζειν δύνασθαι εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλειν τὸν λόγον, ἵν' εἴπω ἐναντίας εἶναι τὰς γραφὰς ἀλλήλαις, πεπλάνησαι. οὐ γὰρ τολμήσω τοῦτό, ποτε ἢ ἐνθυμηθῆναι, ἢ εἰπεῖν· ἀλλ' ἐὰν τοιαύτη τις δοκοῦσα εἶναι γραφὴ προβληθῇ, καὶ πρόφασιν ἔχῃ ὡς ἐναντία οὖσα, ἐκ παντὸς πεπεισμένος ὅτι οὐδεμία γραφὴ τῇ ἑτέρᾳ ἐναντία ἐστίν, αὐτὸς μὴ νοεῖν μᾶλλον ὁμολογήσω τὰ εἰρημένα, καὶ τοὺς ἐναντίας τὰς γραφὰς ὑπολαμβάνοντας τὸ αὐτὸ φρονεῖν μᾶλλον ἐμοὶ πεῖσαι ἀγωνίσομαι. ὅπως δ' ἂν ᾖς προτεθεικὼς τὸ πρόβλημα, Θεὸς ἐπίσταται· ἐγὼ δὲ ὡς εἴρηται ὁ λόγος ἀναμνήσω ὑμᾶς, ὅπως καὶ ἐξ αὐτοῦ τούτου γνωρίσητε ὅτι ὁ Θεὸς τῷ Χριστῷ αὐτοῦ μόνῳ τὴν δόξαν δίδωσιν. ἀναλήψομαι δὲ βραχεῖς τινὰς λόγους, ὦ ἄνδρες, τοὺς ἐν συναφείᾳ τῶν εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Τρύφωνος, καὶ τοὺς ὁμοίως συνημμένους κατ' ἐπακολούθησιν· οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρας περικοπῆς αὐτοὺς ἐρῶ, ἀλλ' ὑφ' ἓν ὡς εἰσὶ συνημμένοι· καὶ ὑμεῖς τὸν νοῦν χρήσατέ μοι. εἰσὶ δὲ οὗτοι, Οὕτω λέγει Κύριος ὁ Θεός, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανόν, καὶ πήξας αὐτόν, ὁ στερεώσας τὴν γῆν, καὶ τὰ

Dominus Deus, hoc nomen meum: gloriam meam alteri non dabo, neque virtutes meas. Et ego: Si quidem ſimpliciter, citra malitiam, his verbis prolatis conticuiſti, neque quæ præcedunt præmittens, neque quæ ſequuntur connectens, veniam mereris: ſin ea gratia id feciſti quod ita eo me anguſtiarum redigere te poſſe putares, ut dicerem adverſari invicem ſibi ſcripturas, erraſti. Neque enim unquam hoc audebo vel in animum inducere, vel eloqui: verum ſi quæ ſcriptura, quæ ejuſmodi eſſe videatur, in medium proponatur, & obtentum eum, quaſi adverſaria alteri ſit, habeat; omnibus modis perſuaſum habens nullam ſcripturam alteri contrariam eſſe, ipſe me potius quæ dicta ſunt non intelligere fatebor, atque ut illi qui ſcripturis inter ſe non convenire ſuſpicantur, idem mecum ſentiant, perſuadere contendam. Ut tu autem quæſtionem propoſueris, Deus novit: ego certe quidem quomodo hoc verbum ſit conceptum, vobis in memoriam redigam, ut inde quoque intelligatis Deum Chriſto ſuo ſoli gloriam dare. Sed altius quædam non ita multa, o viri, quæ dicto a Tryphone prolato cohærent, quæque item per conſequentiam annexa ſunt, repetam verba; non aliunde reciſa producens, ſed ita ut ſunt uno contextu conjuncta: & vos ad ea mihi animum advertite. Sunt autem iſta: *Sic dicit Dominus Deus, qui fecit cœlum, &* Eſ. xlii. 5—13. *fixit illud, qui firmavit terram, & quæ*

1. Τοῦτό μου ὄνομα.] Biblia τοῦτό μου ἐστὶ τὸ ὄνομα.
2. Οὐ μὴ δώσω.] Biblia οὐ δώσω.
8. Συγγνωστὸς εἶ.] Antichroniſmus eſt, præſens εἶ pro præterito ἦς. SYLBURGIUS. Duxit eum in errorem, ut ſæpe alias, Langus, qui hunc locum ſic vertit: *Siquidem ſimpliciter, citra malitiam, his verbis prolatis conticuiſſes,* —— *veniam mereberis.* Quaſi Juſtinus quo animo hoc a Tryphone factum fuerit, non incertum reliquiſſet, quod apertiſſime facit, ſed ſine ulla dubitatione ſtatuiſſet & pronunciaſſet.

quæ in ea ſunt, & dat animam populo qui in ea eſt, & ſpiritum calcantibus eam. Ego Dominus Deus vocavi te in juſtitia, & prehendam manum tuam, & fortem faciam te. Et dedi te in teſtamentum generis, in lucem gentium, ut aperias oculos cæcorum, educas e vinculis compedatos, & e domo cuſtodiæ ſedentes in tenebris. Ego Dominus Deus: hoc nomen meum. Gloriam meam alteri non dabo, neque virtutes meas ſculptilibus. Quæ ab initio fuere, ecce veniunt: nova ſunt quæ ego annuncio. Et priuſquam annunciata, declarata ſunt vobis. Cantate Domino canticum novum. Principatus ejus a ſummo terræ. Deſcendentes in mare, & navigantes ſemper; inſulæ, & inhabitantes eas. Lætare deſertum, & vici eorum, & villæ. Et habitantes Cedar lætabuntur, & habentes petram a ſummis montibus clamabunt. Dabunt Deo gloriam, virtutes ejus in inſulis annunciabunt. Dominus virtutum egredietur, conteret bellum, excitabit æmulationem, & vociferabitur adverſus inimicos cum fortitudine. Hæc cum recenſuiſſem, dixi ad eos: Intellexiſtiſne, o viri, Deum affirmare daturum ſe huic gloriam, quem in lucem gentium conſtituit,

&

τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ διδοὺς πνοὴν τῷ λαῷ τῷ ἐπ' αὐτῆς, καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτήν. ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρατήσω τῆς χειρός σου, καὶ ἰσχύσω σε, καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν πεπεδημένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει. Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς, τοῦτό μου ὄνομα· τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ μὴ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς. τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἰδοὺ ἥκει, καινὰ ἃ ἐγὼ ἀναγγέλλω· καὶ πρὸ τοῦ ἀναγγεῖλαι ἐδηλώθη ὑμῖν. ὑμνήσατε τῷ Θεῷ ὕμνον καινόν· ἀρχὴ αὐτοῦ ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς· οἱ καταβαίνοντες εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πλέοντες ἀεὶ, νῆσοι καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτάς. εὐφράνθητι ἔρημος, καὶ αἱ κῶμαι αὐτῶν, καὶ αἱ ἐπαύλεις, καὶ οἱ κατοικοῦντες Κηδὰρ εὐφρανθήσονται, καὶ οἱ κατοικοῦντες πέτραν ἀπ' ἄκρου τῶν ὀρέων βοήσονται, δώσουσι τῷ Θεῷ δόξαν, τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἐν ταῖς νήσοις ἀναγγελοῦσι. Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων ἐξελεύσεται, συντρίψει πόλεμον, ἐπεγερεῖ ζῆλον, καὶ βοήσεται ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς μετ' ἰσχύος. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἔφην πρὸς αὐτοὺς, Νενοήκατε, ὦ φίλοι, ὅτι ὁ Θεὸς λέγει δώσειν τούτῳ, ὃν εἰς φῶς ἐθνῶν κατέστησε, δόξαν,

καὶ

13. Ἥκει, καινά.] Biblia ἥκασι, καὶ καινά.

15. Τῷ Θεῷ] Biblia τῷ Κυρίῳ.

16. Ἀρχὴ αὐτοῦ ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς.] Hebr. תהלתו מקצה הארץ. Biblia Græca ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, δοξάζετε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς. ubi duæ verſiones, quod in Juſtino ſæpe accidiſſe vidimus, coaluerunt. Nimirum qui vertebat δοξάζετε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, legebat, quemadmodum nunc eſt in bibliis Hebraicis, & ſine dubio recte, תהלתו: alius legebat תחלתו, & proinde vertebat ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ. Quæ verſio primum ſupra alteram ſcripta (eam enim germanam puto) cito in textum irrepſit; nam utramque exhibent, non tantum editiones LXX. interpretum, ſed & codex Alexandrinus, & Curterii Eſaias, &, ut recentiores patres præteream, Irenæus. Editiones omnes cum dixi, excipienda erat Complutenſis, quæ non habet ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ.

17, 8, 9. Οἱ καταβαίνοντες εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πλέοντες ἀεὶ, νῆσοι καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτάς.] Lege, vel cum bibliis—καὶ πλέοντες αὐτὴν, αἱ νῆσοι &c. vel ſaltem καὶ πλέοντες, αἱ νῆσοι &c.

19, 23. Αἱ κῶμαι αὐτῶν, καὶ αἱ ἐπαύλεις.] Biblia αἱ κῶμαι αὐτῆς, ἐπαύλεις.

20—23. Κατοικοῦντες—βοήσονται.] Biblia κατοικοῦντες Κηδάρ. εὐφρανθήσονται οἱ κατοικοῦντες πέτραν, ἀπ' ἄκρου τῶν ὀρέων βοήσουσι.

26. Ἐξελεύσεται, συντρίψει.] Biblia ἐξελεύσεται, καὶ συντρίψει.

28. Ἐχθρούς.] Biblia ἐχθροὺς αὐτοῦ.

26. Καὶν

καὶ οὐκ ἄλλῳ τινὶ, καὶ οὐχ, ὡς ἔφη Τρύφων, ὡς ἑαυτῷ κατέχοντος τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν; Καὶ ὁ Τρύφων ἀπεκρίνατο, Νενοήκαμεν καὶ τοῦτο· πέραινε τοιγαροῦν καὶ τὰ ἐπίλοιπα τοῦ λόγου. Κἀγὼ πάλιν ἀναλαβὼν τὸν λόγον, ὁπόθεν τὴν ἀρχὴν ἐπεπαύμην ἀποδεικνύων ὅτι ἐκ παρθένου γεννητὸς, καὶ διὰ παρθένου γεννηθῆναι αὐτὸν διὰ Ἡσαΐου ἐπεπροφήτευτο, καὶ αὐτὴν τὴν προφητείαν πάλιν ἔλεγον. ἔστι δὲ αὕτη, Καὶ προσέθετο Κύριος λαλῆσαι τῷ Ἀχαζ, λέγων, αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. καὶ εἶπεν Ἀχαζ, οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδὲ μὴ πειράσω Κύριον. καὶ εἶπεν Ἡσαΐας, ἀκούσατε δὴ οἶκος Δαβίδ. μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις, καὶ πῶς Κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; διατοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. βούτυρον καὶ μέλι φάγεται. πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν, ἢ προελέσθαι πονηρὰ, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν. διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον κακὸν ἢ ἀγαθὸν, ἀπειθεῖ πονηρὰ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. καὶ καταληφθήσεται ἡ γῆ σκληρῶς οἴσεις ἀπὸ
291 προσώπου τῶν δύο βασιλέων, ἀλλ' ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπὶ σὲ, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός σου, ἡμέρας αἳ οὔπω ἥκασιν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἀφεῖλεν Ἐφραὶμ ἀπὸ Ἰούδα τὸν βασιλέα Ἀσσυρίων. Καὶ ἐπέφερον,

Ὅτι

& non alii cuiquam; non ita certe quidem, ut Trypho dixit, perinde atque ſibi ipſi retineat gloriam Deus? Tum Trypho reſpondit: Intelleximus hoc quoque; tu vero cætera etiam hujus loci abſolve. Et ego rurſum repetita, unde primum dicere deſieram, oratione, oſtendens e virgine genitum, & e virgine genitum iri per Eſaiam vaticinio eſſe prænunciatum, vaticinium ipſum denuo recitavi. eſt autem ejuſmodi: *Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens:* Eſ. vii. 10–16. *Pete tibi ipſi ſignum a Domino Deo tuo, in profundum, vel in altum. Et dixit Achaz: Non petam, neque tentabo Dominum. Et dixit Eſaias: Audito ſane, domus David: Parumne vobis eſt moleſtiam exhibere hominibus, & quomodo Domino moleſtiam exhibetis? Quapropter dabit Dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo in utero concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emanuel. Butyrum & mel comedet. Priuſquam ipſe aut norit aut præferat prava, eliget bonum (propterea quod priuſquam norit malum aut bonum, repudiat mala, ut eligat bonum.) Priuſ-* Eſ. viii. 4. *quam puellus norit vocare patrem aut matrem, accipiet poteſtatem Damaſci, & ſpolia Samariæ in conſpectu regis Aſſyriorum, & capietur terra. Duriter feres a facie duorum regum: ſed adducet Deus ſuper te,* Eſ. vii. 16, 7. *& populum tuum, & ſuper domum patris tui, dies qui nondum venerunt ab eo die cum abduxit Ephraim a Juda regem Aſſyriorum.* Atque intuli,

quod

26. Κακὸν ἢ ἀγαθόν.] Biblia & Juſtinus p. 224. ἀγαθὸν ἢ κακόν.

32. Ἡ γῆ σκληρῶς οἴσεις.] Legendum ſine dubio ἡ γῆ ἣν σὺ σκληρῶς οἴσεις, ut ſupra p. 224. Biblia ἡ γῆ ἣν σὺ φοβῇ.

1—5. Ὅτι

quod in genere Abrahæ ſecundum carnem nunquam quiſquam e virgine genitus ſit, neque genitum eſſe quenquam dictum fuerit, præter hunc noſtrum Chriſtum, manifeſtum eſſe omnibus. Et Trypho reſpondit: Scriptura non habet, *Ecce virgo in utero concipiet & pariet filium*, ſed, *Ecce juvencula in utero concipiet & pariet filium*, & quæ ſequuntur reliqua ſicut dixiſti. Prophetia autem tota in Ezechiam eſt dicta: id quod eventa etiam ejus, juxta vaticinium iſtud, indicant. Et in Græcorum, qui dicuntur, fabulis dictum eſt, Perſeum e Danae virgine, in auri forma in illam eo qui apud ipſos Jupiter vocatur fluente, prognatum eſſe. ac vos eadem cum illis dicere erubeſcere, & potius hominem ex hominibus editum eſſe Jeſum, &, ſi ex ſcripturis oſtendere poteſtis ipſum eſſe Chriſtum, propterea quod legitime & perfecte vixerit, dignum eſſe habitum qui Chriſtus eligeretur, dicere, & non ita prodigioſa loqui audere, debetis, ut ne pariter cum Græcis deſipere coarguamini. Atq; ego ad

Ὅτι μὲν οὖν ἐν τῷ γένει τοῦ κατὰ σάρκα Ἀβραὰμ οὐδεὶς οὐδέποτε ἀπὸ παρθένου γεγέννηται, οὐδὲ λέλεκται γεγεννημένος, ἀλλ᾽ ἢ οὗτος ὁ ἡμέτερος Χριστὸς, πᾶσι φανερόν ἐστι. Καὶ ὁ Τρύφων ἀπεκρίνατο, Ἡ γραφὴ οὐκ ἔχει, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν, ἀλλ᾽ Ἰδοὺ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ τὰ ἑξῆς λοιπὰ ὡς ἔφης. ἔστι δὲ ἡ πᾶσα προφητεία λελεγμένη εἰς Ἐζεκίαν, εἰς ὃν καὶ ἀποδείκνυται ἀποβάντα κατὰ τὴν προφητείαν ταύτην. ἐν δὲ τοῖς τῶν λεγομένων Ἑλλήνων μύθοις λέλεκται ὅτι Περσεὺς ἐκ Δανάης, παρθένου οὔσης, ἐν χρυσοῦ μορφῇ ῥυέντος ἐπ᾽ αὐτὴν τοῦ παρ᾽ αὐτοῖς Διὸς καλουμένου, γεγέννηται· καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ ἐκείνοις λέγοντες αἰδεῖσθαι ὀφείλετε, καὶ μᾶλλον ἄνθρωπον ἐξ ἀνθρώπων λεγόμενοι λέγειν τὸν Ἰησοῦν τοῦτον, καὶ ἐὰν ἀποδείκνυτε ἀπὸ τῶν γραφῶν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, διὰ τὸ ἐννόμως καὶ τελέως πολιτεύεσθαι αὐτὸν κατηξιῶσθαι τοῦ ἐκλεγῆναι εἰς Χριστὸν, ἀλλὰ μὴ τερατολογεῖν τολμᾶτε, ὅπως μήτε ὁμοίως τοῖς Ἕλλησι μωραίνειν ἐλέγχησθε. Καὶ ἐγὼ πρὸς

1—5. Ὅτι μὲν οὖν ἐν τῷ γένει τοῦ κατὰ σάρκα Ἀβραὰμ οὐδεὶς οὐδέποτε ἀπὸ παρθένου γεγέννηται, οὐδὲ λέλεκται γεγεννημένος, ἀλλ᾽ ἢ οὗτος ὁ ἡμέτερος Χριστὸς, πᾶσι φανερόν ἐστι.] Legendum ἐν τῷ γένει τῷ κατὰ σάρκα Ἀβραὰμ, vel τοῦ Ἀβραάμ. Si dubitare potes de re tam certa, vide p. 224. ꝟ. 17—21.

10, 1, 2. Ἔστι δὲ ἡ πᾶσα προφητεία λελεγμένη εἰς Ἐζεκίαν.] Non erat Trypho ſolus in hac ſententia. Idem olim ſenſerunt multi Judæorum, quod non tantum noſtrorum, ſed & ſui ipſorum quoque libri docent. Recentiores tamen Rabbini hanc interpretationem repudiarunt. R. Solomon (qui vulgo Jarchi appellatur) in loc. יש פתרין שעל חזקיה נאמר ואי אפשר שהרי כשאתה מונה שנותיו תמצא שנולד חזקיה לפני מלכות אביו תשע שנים. Ipſe tamen Hezechias (ſi Coſmæ Ægyptio habenda fides ſit) & hoc vaticinium ad ſe pertinere, & Meſſiam ſemet eſſe exiſtimavit. Notum illud celeberrimi R. Hillelis אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה: V. Gemaram in סנהדרין fol. 98. 2, 99. 1. & fol. 94. 1.

15, 6. Ἐκ Δανάης παρθένου οὔσης.] Apol. I. p. 34. Εἰ δὲ καὶ διὰ παρθένου γεγεννῆσθαι φέρομεν, κοινὸν καὶ τοῦτο πρὸς τὸν Περσέα ἔστω ὑμῖν. Virgo autem dicitur Danae quia peperit οὐ συνουσιασθεῖσα. Quocirca ſe gravidam factam valde eſt admirata, ſi verum dicit Mercurius in Euripidis Danae.

> Χρόνῳ δ᾽ ἑαυτὴν ὡς κατεῖδ᾽ ὠγκωμένην,
> Εἰς θαῦμ᾽ ἰσχει.

21. Λεγόμενοι] Aptius legemus γενόμενον, *natum, ortum*. SYLBURGIUS.

6. ἐξ

πρὸς ταῦτα ἔφην, Ὦ Τρύφων, Ἐκεῖνό σε πεπεῖσθαι βούλομαι, καὶ πάντας ἁπλῶς ἀνθρώπους, ὅτι κἂν γελοιάζοντες ἢ ἐπιτωθάζοντες χείρονα λέγητε, οὐκ ἐκστήσετέ με τῶν προκειμένων, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν εἰς ἔλεγχον νομίζετε προβάλλειν λόγων τε ἢ πραγμάτων, ἐξ αὐτῶν τὰς ἀποδείξεις τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων, μετὰ μαρτυρίας τῶν γραφῶν, ἀεὶ ποιήσομαι. οὐκ ὀρθῶς μέντοι οὐδὲ φιλαλήθως ποιεῖς, κἀκεῖνα περὶ ὧν ἀεὶ συγκαταθέσεις ἡμῖν γεγόνηνται, ὅτι διὰ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ ὑμῶν διὰ Μωσέως τινὲς τῶν ἐντολῶν τεθειμέναι εἰσὶν, ἀναλύειν πειρώμενος. ἔφης γὰρ διὰ τὸ ἐννόμως πολιτεύεσθαι, ἐκλελέχθαι αὐτὸν καὶ Χριστὸν γεγενῆσθαι, εἴ γε ἄρα ἀποδειχθείη ὤν. Καὶ ὁ Τρύφων, Σὺ γὰρ ὡμολόγησας ἡμῖν, ἔφη, ὅτι καὶ περιετμήθη, καὶ τὰ ἄλλα τὰ νόμιμα τὰ διὰ Μωσέως διαταχθέντα ἐφύλαξε. Κἀγὼ ἀπεκρινάμην, Ὡμολόγησά τε καὶ ὁμολογῶ, ἀλλ' οὐχ ὡς δικαιούμενον αὐτὸν διὰ τούτων ὡμολόγησα ὑπομεμενηκέναι πάντα, ἀλλὰ τὴν οἰκονομίαν ἀπαρτίζοντα ἣν
292 ἤθελεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ τῶν ὅλων ποιητὴς καὶ Κύριος καὶ Θεός. καὶ γὰρ τὸ ἀποθανεῖν σταυρωθέντα ὁμολογῶ ὑπομεῖναι αὐτὸν, καὶ τὸ ἄνθρωπον γενέσθαι, καὶ τοσαῦτα παθεῖν ὅσα διέθεσαν αὐτὸν οἱ ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν. ἐπεὶ πάλιν, ὦ Τρύφων, μὴ συντίθεσθε οἷς φθάνεις συντεθειμένος, ἀπόκριναι

ad iſta reſpondi: O Trypho, illud tibi perſuaſum eſſe volo, & omnibus omnino hominibus, etiamſi ridentes & ſannis ludentes deteriora dicatis, non me tamen a propoſito dimotum iri. Quin potius ego, ex quibus vos refutationem proferre putatis dictis & rebus, ex eiſdem verborum meorum, cum ſacrarum literarum atteſtationibus, perficiam demonſtrationes. Non recte profecto, neque ut veri amantem decet, facis, qui illa etiam, de quibus nobis ſemper per aſſenſionem tuam convenit (quod propter corda populi veſtri indurata, per Moſen mandata quædam propoſita ſint) ſolvere & evertere moliris. Dixiſti namque, eo Chriſtum lectum eſſe, ſi quidem eum eſſe demonſtratum fuerit, quod legitime vitam egit. Et Trypho, Tu quippe, inquit, nobis confeſſus es, cum circumciſum eum eſſe, tum legitima alia per Moſen ſancita ſervaſſe. Cui reſpondi: Confeſſus ſum, & fateor: verum non quod his juſtificatus ſit, propterea ſuſtinuiſſe omnia ſum confeſſus; ſed ut œconomiam & provinciam ſibi a patre ſuo & rerum omnium conditore & Domino & Deo mandatam, juxta illius voluntatem obiret & abſolveret. Siquidem & ea cauſa in cruce ſuſpenſum & mortuum & hominem factum eſſe, & ea patiendo, quibuſcunque eum populares veſtri affecerunt, ſuſtinuiſſe fateor. Cæterum, o Trypho, quando rurſus ab eis diſſentis, quibus antea es aſſenſus,

6. Ἐξ αὐτῶν.] Pro αὐτῶν requiritur relativum ὧν, ſeu ἐν ὧν, ne quid e vulgatæ ſcripturæ veſtigiis pereat (ſed aſſumpto ἂν, etiam ſubjunctive ſcribendum foret νομίζητε) vel ſi cum emphaſi legas ἐξ αὐτῶν ὧν, in redditione ℣. 8. itidem legendum fuerit ἐξ αὐτῶν τούτων. Sylburgius.

8, 9, 10. Ἐξ αὐτῶν τὰς ἀποδείξεις—ποιήσομαι.] V. p. 294, 5, 6, 7.

20. Σὺ γὰρ ὡμολόγησας.] Fortaſſe confeſſio hæc in ſuperioribus intercidit. Langus.

26. Πάντα.] F. αὐτά.

33, 4, 5. Ἐπεὶ πάλιν, ὦ Τρύφων, μὴ συντίθεσθε οἷς φθάνεις συντεθειμένος.] F. ἐπεὶ δὲ πάλιν, ὦ Τρύφων, μὴ συντίθεσαι οἷς φθάνεις συντεθειμένος. Sed de-

ſus, reſponde mihi: Qui ante Moſen fuere juſti & patriarchæ, cum nihil eorum ſervarint, quæ verbum oſtendit initium conſtitutionis per Moſen accepiſſe, ſervanturne in beatorum hæreditate, an minus? Et Trypho, Scripturæ mihi, inquit, confitendi imponunt neceſſitatem. Denuo te interrogo, inquam: Oblationes & victimas ob penuriamne ſuam Deus offerre patres veſtros juſſit, an propter duritiam cordis eorum, procliveſque ad ſimulacrorum cultum animos? Hoc ipſum, inquit ille, nos ſimiliter confiteri cogunt ſacræ literæ. Et quod Deus, inquam, receperit novum teſtamentum ſe daturum eſſe, præter id quod in monte Oreb factum eſt, an itidem ſcripturæ prædixere? Atque ille confeſſus eſt. Vetus autem illud, inquam, teſtamentum, annon cum metu & tremore patribus veſtris diſpoſitum eſt, adeo ut Deum exaudire non poſſent? Atque ille confeſſus eſt. Cur ergo, dixi ego, aliud teſtamentum fore Deus pollicitus eſt (non ſicut illud eſt diſpoſitum) atque id eis ſine timore & tremore & fulgetris ordinatum iri dixit? an hoc indicat, aliquod quidem Deum, tanquam perpetuum, & omni generi congruens, & mandatum & opus ordinaſſe; aliquod autem, ad duritiam cordis populi veſtri id accommodantem, pro eo atque per prophetas etiam vociferatur, ſanxiſſe? Huic quoque ſententiæ aſſentiri, inquit, eos omnino, veritatis amatores qui ſunt, & non conten-

Hierem. xxxi. 31, 2. Exod. xix. 16. Hebr. xii. 18, 9.

κεῖναί μοι· Οἱ πρὸ Μωσέως γενόμενοι δίκαιοι καὶ πατριάρχαι μηδὲν φυλάξαντες τῶν ὅσα ἀποδείκνυσιν ὁ λόγος ἀρχὴν διαταγῆς εἰληφέναι διὰ Μωσέως, σώζονται ἐν τῇ τῶν μακαρίων κληρονομίᾳ, ἢ οὔ; Καὶ ὁ Τρύφων ἔφη, Αἱ γραφαὶ ἀναγκάζουσί με ὁμολογεῖν. Ὁμοίως δὲ ἀνερωτῶ σε πάλιν, ἔφην, τὰς προσφορὰς καὶ τὰς θυσίας δι' ἔνδειαν ὁ Θεὸς ἐνετείλατο ποιεῖν τοὺς πατέρας ὑμῶν, ἢ διὰ τὸ σκληροκάρδιον αὐτῶν, καὶ εὐχερεῖς πρὸς εἰδωλολατρείαν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, αἱ γραφαὶ ὁμοίως ἀναγκάζουσιν ὁμολογεῖν ἡμᾶς. Καὶ ὅτι, φημὶ, καινὴν διαθήκην διαθήσεσθαι ὁ Θεὸς ἐπήγγελται παρὰ τὴν ἐν ὄρει Χωρὴβ ὁμοίως αἱ γραφαὶ προεῖπον; Καὶ τοῦτο ἀπεκείνατο προειρῆσθαι. Κἀγὼ πάλιν, Ἡ δὲ παλαιὰ διαθήκη, ἔφην, μετὰ φόβου καὶ τρόμου διετάγη τοῖς πατράσιν ὑμῶν, ὡς μηδὲ δύνασθαι αὐτοὺς ἐπαΐειν τοῦ Θεοῦ; Κἀκεῖνος ὡμολόγησε. Τί οὖν, ἔφην, ἑτέραν διαθήκην ἔσεσθαι ὁ Θεὸς ὑπέσχετο, οὐχ ὡς ἐκείνη διετάγη, καὶ ἄνευ φόβου καὶ τρόμου καὶ ἀστραπῶν διαταγῆναι αὐτοῖς ἔφη καὶ δεικνύουσαν, τί μὲν ὡς αἰώνιον καὶ παντὶ γένει ἁρμόζον καὶ ἔνταλμα καὶ ἔργον ὁ Θεὸς ἐπίσταται, τί δὲ πρὸς τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ ὑμῶν ἁρμοσάμενος, ὡς καὶ διὰ τῶν προφητῶν βοᾷ, ἐνετέταλτο; Καὶ τούτῳ συνθέσθαι, ἔφη, ἐκ παντὸς τοὺς φιλαλήθεις, ἀλ-

defectus conjunctionis animo concitato & in diſputando vehementi forſitan imputari poſſit: & cum Trypho pro comitibus etiam ſuis perſæpe loquatur, mutatio numeri ferri quoque fortaſſe poſſe videatur.

13, 14, 15. Καὶ τοῦτο, ἔφη, αἱ γραφαὶ ὁμοίως ἀναγκάζουσιν ὁμολογεῖν ἡμᾶς.] Idem fatentur principes Rabbinorum, Maimonides & Abarbanel, ne Juſtinum Judæum ſuum nimis flexibilem hic finxiſſe putes.

28 & ſeqq. Ἔφη, καὶ δεικνύουσαν, τί μὲν &c.] F. leg. ἔφη; ἢ δείκνυσιν ὅτι τί μὲν—τί δὲ—;

λαὶ μὴ φιλέριδας, ἀναγκαῖον. Κἀγὼ, Οὐκ οἶδ᾽ ὅπως, ἔφην, φιλερίστους τινὰς ἀποκαλῶν, αὐτὸς πολλάκις ἐν τούτῳ ἐφάνης τῷ ἔργῳ ὤν, ἀντειπὼν πολλάκις οἷς συνετίθης. Καὶ ὁ Τρύφων, Ἄπιστον γὰρ καὶ ἀδύνατον σχεδὸν πρᾶγμα ἐπιχειρεῖς ἀποδεικνύναι, ὅτι Θεὸς ὑπέμεινε γεννηθῆναι, καὶ ἄνθρωπος γενέσθαι. Εἰ τοῦτο, ἔφην, ἐπ᾽ ἀνθρωπείοις διδάγμασιν ἢ ἐπιχειρήμασιν ἐπεβαλόμην ἀποδεικνύναι, ἀνασχέσθαι μου οὐκ ἂν ἔδει ὑμᾶς· εἰ δὲ γραφὰς καὶ εἰς τοῦτο εἰρημένας τοσαύτας, πλειστάκις αὐτὰς λέγων, ἀξιῶ ὑμᾶς ἐπιγνῶναι αὐτὰς, σκληροκάρδιοι πρὸς τὸ γνῶναι νοῦν καὶ θέλημα τοῦ Θεοῦ γίνεσθε.
293 εἰ δὲ βούλεσθε τοιοῦτοι ἀεὶ μένειν, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἂν βλαβείην, τὰ δὲ αὐτὰ ἀεὶ ἔχων, ἃ καὶ πρὸ τοῦ συμβαλεῖν ὑμῖν εἶχον, ἀπαλλάξομαι ὑμῶν. Καὶ ὁ Τρύφων, Ὅρα, ὦ φίλε, ἔφη, ὅτι μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ καμάτου γέγονέ σοι τὸ κτήσασθαι αὐτά· καὶ ἡμᾶς οὖν, βασανίσαντας πάντα τὰ ἐπιτρέχοντα, συνθέσθαι δεῖ οἷς ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς αἱ γραφαί. Κἀγὼ πρὸς ταῦτα, Οὐκ ἀξιῶ, εἶπον, ὑμᾶς μὴ παντὶ τρόπῳ ἀγωνιζομένους τὴν ἐξέτασιν τῶν ζητουμένων ποιεῖσθαι, ἀλλ᾽ ἐκείνοις μὴ πάλιν ἀντιλέγειν, μηδὲν ἔχοντας λέγειν, οἷς ἔφητε συνθέσθαι. Καὶ ὁ Τρύφων ἔφη, Τοῦτο πειρασόμεθα πράξειν.

Πάλιν ἐγὼ ἔφην, Πρὸς τοῖς ἀνηρωτημένοις καὶ νῦν ὑπ᾽ ἐμοῦ, πάλιν ἀνερωτήσασθαι

contentionis ſtudioſi, oportet. Ego autem, Neſcio quomodo, inquam, tu contentionis ſtudioſos quoſdam nominans, ipſe perſæpe in eo opere eſſe appares, contra ea plerumque veniens quæ antea comprobaſti. Et Trypho: Rem enim incredibilem & prope impoſſibilem demonſtrare moliris, Deum naſci, & hominem fieri ſuſtinuiſſe. Si quidem hoc, inquam, humanis doctrinis & argumentis probare auſpicatus eſſem, minime me vos ferre oportuit. Sin tot ſcripturas in hoc promulgatas iterum iterumque repetens, vos, ut eas cognoſcatis, rogo; duricordes ad mentem voluntatemque Dei intelligendam eſtis. Quod ſi ita ſemper manere vultis, ego quidem nihil capiam detrimenti, ſed eadem, quæ prius obtinui quam vobiſcum verba conferrem, retinens, a vobis diſcedam. Et Trypho, Reputa, o amice, inquit, multo te cum labore & fatigatione ea aſſecutum eſſe: quapropter & nos, omnia quæ incurrunt examine diligenti explorantes, eam in ſententiam ire debemus, in quam nos ſcripturæ compulerint. Et ego ad hæc, Non vos, dixi, oro ut non quovis modo ea quæ in quæſtionem veniunt, examinare contendatis; ſed ut denuo contra ea non veniatis, nihil quod dicatis habentes, quibus vos aſſenſiſſe dixiſtis.

Et Trypho, Facere hoc, inquit, conabimur. Ad percontationes priores, dixi ego, denuo vos percontari

13—16. Εἰ δὲ γραφὰς—αὐτάς.] Vel deeſt aliquid, vel abundat. utrum librariorum an Juſtini incuria, dictu difficile eſt.

16, 7. Σκληροκάρδιοι πρὸς τὸ γνῶναι νοῦν καὶ θέλημα τοῦ Θεοῦ γίνεσθε.] Sunt fortaſſe qui legendum putent μὴ σκληροκάρδιοι &c. quod confirmare videantur quæ proxime ſequuntur, εἰ δὲ βούλεσθε τοιοῦτοι ἀεὶ μένειν. Nos nihil mutamus.

31, 2, 3. Ἐκείνοις μὴ πάλιν ἀντιλέγειν—οἷς ἔφητε συνθέσθαι.] Fieri poteſt ut Juſtinus ſcripſerit ἔφθητε, quemadmodum paulo ante, ἐπεὶ πάλιν μὴ συντίθεσθε οἷς φθάνεις συντεθειμένος. Sed nihil muto.

17, 8. Μὴ

contari conſtitui: nam per interrogationes ejuſcemodi, diſputationem ut quam primum perficiam, dabo operam. Et Trypho, Interroga, inquit. Atque ego dixi: Num alium quempiam intelligitis in ſacris literis dici adorandum & Dominum & Deum, extra hunc qui univerſitatem hanc condidit, & Chriſtum,[1] quem per tot ſcripturas demonſtratum eſt vobis hominem eſſe genitum?

Et Trypho: Quomodo hoc eſſe fateri poſſumus, quando tantam quæſtionem, an alius etiam quiſquam ſit præter ſolum patrem (Deus) moverimus? Et ego rurſum dixi: Perneceſſe eſt ut & hoc vos interrogem, ut ſciam nunquid aliud apud Deum ſentiatis & confiteamini eſſe. Atque ille, Minime, inquit, o homo.

Tum ego rurſum: Hoc igitur vere cum aſſenſu veſtro comprobaveritis,
Eſ. liii. 8. & cum verbum dicat, *Generationem ejus quis enarrabit?* annon jam intelligere debetis, non eum eſſe generis hominis ſemen? Et Trypho:
2 Reg. vii. 12—16. Quomodo igitur verbum ad Davidem dicit, quod de lumbis ejus accepturus ſit ſibi ipſi filium Deus, & ordinaturus ei regnum, & repoſiturus ipſum ſuper thronum gloriæ ſuæ? Et ego, O Trypho, inquam, ſi quidem prophetiam quam dicit Eſaias, non ad domum Davidis diceret, *Ecce virgo in utero concipiet*, ſed ad domum aliam duodecim tribuum; in dubium fortaſſe res vocari poſſet. Sin & iſta prophetia ad domum Davidis

ἐρωτῆσαι ὑμᾶς βούλομαι· διὰ γὰρ τῶν ἀνερωτήσεων τούτων καὶ περαιωθῆναι σὺν τάχει τὸν λόγον ἀγωνιοῦμαι.

Καὶ ὁ Τρύφων ἔφη, Ἀνερώτα. Κἀγὼ εἶπον, Μήτι ἄλλον τινὰ προσκυνητὸν καὶ Κύριον καὶ Θεὸν λεγόμενον ἐν ταῖς γραφαῖς νοεῖτε εἶναι, πλὴν τοῦ τοῦτο ποιήσαντος τὸ πᾶν, καὶ τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ τῶν τοσούτων γραφῶν ἀπεδείχθη ὑμῖν ἄνθρωπος γενόμενος; Καὶ ὁ Τρύφων, Πῶς τοῦτο δυνάμεθα εἶναι ὁμολογῆσαι, ὁπότε εἰ καὶ ἄλλος τίς ἐστι πλὴν τοῦ πατρὸς μόνου τὴν τοσαύτην ζήτησιν ἐποιησάμεθα; Κἀγὼ πάλιν, Ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ ταῦτα ὑμᾶς ἐρωτῆσαι, ὅπως γνῶ μή τι ἄλλο φρονεῖτε παρὰ Θεῷ, ὁμολογήσατε.

Κἀκεῖνος, Οὐ, ἄνθρωπε, ἔφη.

Κἀγὼ πάλιν, Ὑμῶν οὖν ταῦτα ἀληθῶς συντιθεμένων, καὶ τοῦ λόγου λέγοντος, Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται, οὐκ ἤδη καὶ νοεῖν ὀφείλετε ὅτι οὐκ ἔστι γένους ἀνθρώπου σπέρμα; Καὶ ὁ Τρύφων, Πῶς οὖν ὁ λόγος λέγει τῷ Δαβίδ, ὅτι ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ λήψεται ἑαυτῷ υἱὸν ὁ Θεὸς, καὶ κατορθώσει αὐτῷ τὴν βασιλείαν, καὶ καθίσει αὐτὸν ἐπὶ θρόνου τῆς δόξης αὐτοῦ; Κἀγὼ ἔφην, Ὦ Τρύφων, εἰ μὲν καὶ τὴν προφητείαν ἣν ἔφη Ἡσαίας, οὐ φησὶ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Δαβίδ, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον οἶκον τῶν δώδεκα φυλῶν, ἴσως ἂν ἀπορίαν εἶχε τὸ πρᾶγμα· ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὴ ἡ προφητεία πρὸς τὸν οἶκον Δαβίδ

17, 8. Μή τι ἄλλο φρονεῖτε παρὰ Θεῷ ὁμολογήσατε.] Procul dubio verius eſt quod Volſius ſagaciſſime reponit, μήτι ἄλλο φρονεῖτε παρ' ἃ τέως ὡμολογήκατε, *numquid aliter forſan ſentiatis quam hucuſque confeſſi eſtis.* SYLBURGIUS.

32, 3. Πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Δαβίδ.] Eſai. vii. 13, 4. Ἀκούσατε δὴ οἶκος Δαβίδ, &c.

37. Αὐτή.] Interpres maluit αὕτη. SYLBURG.

5, 6. Ἀπο-

Δαβὶδ εἴρηται, τὸ εἰρημένον πρὸς Δαβὶδ ὑπὸ Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ, διὰ Ἡσαΐου ὡς ἔμελλε γίνεσθαι ἐξηγήθη. εἰ μή τι
294 τοῦτο οὐκ ἐπίστασθε, ὦ φίλοι, ἔφην, ὅτι πολλοὺς λόγους τοὺς ἀποκεκαλυμμένως, καὶ ἐν παραβολαῖς, ἢ μυστηρίοις, ἢ ἐν συμβόλοις ἔργων λελεγμένους, οἱ μετ᾽ ἐκείνους τοὺς εἰπόντας ἢ πράξαντας γενόμενοι προφῆται ἐξηγήσαντο. Καὶ μάλα, ἔφη ὁ Τρύφων. Ἐὰν οὖν ἀποδείξω τὴν προφητείαν ταύτην τοῦ Ἡσαΐου εἰς τοῦτον τὸν ἡμέτερον Χριστὸν εἰρημένην, ἀλλ᾽ οὐκ εἰς τὸν Ἐζεκίαν ὡς φατὲ ὑμεῖς, οὐχὶ καὶ ἐν τούτῳ δυσωπήσω ὑμᾶς μὴ πείθεσθαι τοῖς διδασκάλοις ὑμῶν, οἵτινες τολμῶσι λέγειν τὴν ἐξήγησιν ἣν ἐξηγήσαντο οἱ ἑβδομήκοντα ὑμῶν πρεσβύτεροι παρὰ Πτολεμαίῳ τῷ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεῖ γενόμενοι, μὴ εἶναι ἔν τισιν ἀληθῆ. ἃ γὰρ ἂν διαρρήδην ἐν ταῖς γραφαῖς φαίνονται ἐλέγχοντα αὐτῶν τὴν ἀνόητον καὶ φίλαυτον γνώμην, ταῦτα τολμῶσι λέγειν μὴ οὕτω γεγράφθαι· ἃ δ᾽ ἂν καὶ ἕλκειν πρὸς ἃ νομίζουσι δύνασθαι ἁρμόζειν πράξεις ἀνθρωπείους, ταῦτα οὐκ εἰς τοῦτον τὸν ἡμέτερον Ἰησοῦν Χριστὸν εἰρῆσθαι λέγουσιν, ἀλλ᾽ εἰς ὃν αὐτοὶ ἐξηγεῖσθαι ἐπιχειροῦσιν· ὁποῖον καὶ τὴν γραφὴν ταύτην, περὶ ἧς ἡ νῦν ὁμιλία ἐστὶν, ἐδίδαξαν ὑμᾶς λέγοντες εἰς Ἐζεκίαν αὐτὴν εἰρῆσθαι, ὅπερ, ὡς ὑπεσχόμην, ἀποδείξω ψεύδεσθαι αὐτούς· ἃς δ᾽ ἂν λέγωμεν αὐτοῖς γραφὰς αἳ διαρρήδην τὸν Χριστὸν, καὶ παθητὸν καὶ προσκυνητὸν

Davidis eſt dicta, ſcilicet id quod ad Davidem a Deo in myſterio arcane eſt dictum, per Eſaiam, quemadmodum eventurum eſſet, explicatum eſt. niſi hoc, inquam, o amici, ignoratis, permulta verba tecte, per ſimilitudines, aut ſacramenta, aut ſymbola notaſque operum prolata, eos, qui poſt illos qui talia dixerunt vel fecerunt extitere, prophetas expoſuiſſe. Maxime, Trypho inquit. Itaque ſi demonſtravero prophetiam hanc Eſaiæ in noſtrum iſtum Chriſtum conceptam, & non in Ezechiam, ſicut vos perhibetis; an & hac in re vobis perſuadebo quo minus magiſtris veſtris credatis, qui aſſeverare audent interpretationem quam interpretati ſunt ſeptuagintaduo veſtri ſeniores, cum apud Ptolemæum Ægypti regem eſſent, in quibuſdam locis minus eſſe veram. Quæ namque aperte in ſacris literis videntur inſipientem ſuique amantem ſententiam eorum carpere, ea non ita ſcripta eſſe dicere audent: quæ vero ſe congruenter ad res humanas trahere poſſe exiſtimant, ea non in hunc noſtrum Jeſum Chriſtum dicta eſſe affirmant, ſed in quem ipſi expoſitione ſua detorquere aggrediuntur: qualiter & ſcripturam iſtam, qua de nobis præſens eſt diſputatio, torquere vos docuerunt, in Ezechiam illam relatam eſſe aſſerentes, quod quidem, prout pollicitus ſum, falſo eos dicere probabo. quas autem eis proferimus ſcripturas diſertis verbis Chriſtum & patibilem

&

5, 6. Ἀποκεκαλυμμένως.] Legendum ἐπικεκαλυμμένως, vel potius περικεκαλυμμένως, quo verbo alibi utitur.

26, 7, 8. Ἃ δ᾽ ἂν καὶ ἕλκειν πρὸς ἃ νομίζουσι δύνασθαι ἁρμόζειν πράξεις ἀνθρωπείους.] F. πρὸς ἃ δ᾽ ἂν ἕλκειν νομίζουσι δύνασθαι ἁρμόζειν, vel καὶ ἁρμόζειν, πράξεις ἀνθρωπείους.

6, 7. Καὶ

& adorandum & Deum eſſe oſtendentes, & ſupra vobis recitatas, eas in Chriſtum quidem conceptas eſſe neceſſitate adducti conſentiunt, hunc ipſum vero Chriſtum non eſſe dicere audent: venturum autem, & paſſurum, & regnaturum, & adorabilem Deum futurum confitentur. quod ſane ridiculum & ſtultum eſt, ut itidem demonſtrabo. Verum cum me res urgeat, prius ad ea quæ a te per deridiculum ſunt prolata reſpondere, reſponſum ad illa dabo, ac deinceps ad reliqua demonſtranda progrediar. Scito igitur, o Trypho, dicere pergens intuli, quæ is qui diabolus dicitur ad imitationem veritatis falſo apud Græcos dici curavit (quemadmodum & per Magos in Ægypto opera ſua, & per eos qui ſub Elia fuere pſeudoprophetas, effecit) ea ſtabilem meam in ſacris literis cognitionem & fidem reddidiſſe. Quando enim Bacchum Jovis filium ex concubitu, quo cum Semele is mixtus eſt, natum eſſe dicunt, & hunc vitis repertorem fuiſſe, atque dilaniatum mortuumque reſurrexiſſe, & in cœlum aſcendiſſe ſcribunt, ac vinum in myſteriis initiiſque ejus ſubinferunt; annon quam ſupra recitavimus a Moſe deſcriptam patriarchæ Jacob prædictionem imitatum eum

Gen. xlix. 11, 2.

κυνητὸν καὶ Θεὸν ἀποδεικνύουσιν, ἃς καὶ προανιστόρησα ὑμῖν, ταύτας εἰς Χριστὸν μὲν εἰρῆσθαι ἀναγκαζόμενοι συντίθενται, τοῦτον δὲ μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν τολμῶσι λέγειν, ἐλεύσεσθαι δὲ καὶ παθεῖν, καὶ βασιλεῦσαι, καὶ προσκυνητὸν γενέσθαι Θεὸν ὁμολογοῦσιν, ὅπερ γελοῖον καὶ ἀνόητον, ὃ ὁμοίως ἀποδείξω. ἀλλ' ἐπεὶ καλεπείγει με πρότερον πρὸς τὰ ὑπὸ σοῦ ἐν γελοίῳ τρόπῳ εἰρημένα ἀποκρίνασθαι, πρὸς ταῦτα τὰς ἀποκρίσεις ποιήσομαι, καὶ πρὸς τὰ ἐπίλοιπα ἐς ὕστερον τὰς ἀποδείξεις δώσω. εὖ ἴσθι οὖν, ὦ Τρύφων, λέγων ἐπέφερον, ὅτι ἃ παραποιήσας ὁ λεγόμενος διάβολος ἐν τοῖς Ἕλλησι λεχθῆναι ἐποίησεν, ὡς καὶ διὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μάγων ἐνήργησε, καὶ διὰ τῶν ἐπὶ Ἠλία ψευδοπροφητῶν, καὶ ταῦτα βεβαίαν μοι τὴν ἐν ταῖς γραφαῖς γνῶσιν καὶ πίστιν κατέστησεν. ὅταν γὰρ Διόνυσον μὲν υἱὸν τοῦ Διὸς ἐκ μίξεως ἣν μεμίχθαι αὐτὸν τῇ Σεμέλῃ γεγενῆσθαι λέγωσι, καὶ τοῦτον εὑρετὴν ἀμπέλου γενόμενον, καὶ διασπαραχθέντα καὶ ἀποθανόντα ἀναστῆναι, εἰς οὐρανόν τε ἀνεληλυθέναι ἱστορῶσι, καὶ οἶνον ἐν τοῖς μυστηρίοις αὐτοῦ παραφέρωσιν, οὐχὶ τὴν προλελεγμένην ὑπὸ Μωσέως ἀναγραφεῖσαν, Ἰακὼβ τοῦ πατριάρχου προφητείαν μεμιμῆσθαι αὐτὸν 295

um τὸν

6, 7. Καὶ παθεῖν καὶ βασιλεῦσαι καὶ προσκυνητὸν γενέσθαι Θεόν.] F. καὶ Θεόν. Supra in hac ipſa periodo, αἳ διαῤῥήδην τὸν Χριστὸν καὶ παθητὸν καὶ προσκυνητὸν καὶ Θεὸν ἀποδεικνύουσι. P. 256. ἀναβεβηκέναι εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ πάλιν παραγίνεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ προσκυνητὸν εἶναι. P. 287. ἔτι γοῦν καὶ προσκυνητός ἐστι καὶ Θεός, &c. P. 293. Μήτε ἄλλον τινὰ προσκυνητὸν καὶ Κύριον καὶ Θεὸν &c E contrario lectionem receptam defendere poſſe videantur hæc p. 302. καὶ Θεὸν ἰσχυρὸν καὶ προσκυνητὸν Χριστὸν ὄντα ἐδήλωσε, multoque etiam magis hæc p. 355. καὶ Χριστὸς καὶ Θεὸς προσκυνητός: niſi & ipſa potius corrupta ſint, & eodem modo emendanda.

7, 8, 9. Ὅπερ γελοῖον καὶ ἀνόητον, ὃ ὁμοίως ἀποδείξω.] F. ὅπερ γελοῖον καὶ ἀνόητον ὂν ὁμοίως ἀποδείξω. Sylburgius legit, ὅπερ γελοῖον καὶ ἀνόητον ὁμοίως ἀποδείξω, omiſſo ὃ. Infra p. 369. ὅπερ ἀπέδειξαν αἱ γραφαὶ οὐκ ὄντα.

9. Καλεπείγει με.] Lego κατεπείγομαι Chryſoſt. Tom. III. p. 431. ἀπαλλάττεσθαι ταχέως, πρὸς τὸ προκείμενον ἐπειγόμενος.

28, 9. Οἶνον ἐν τοῖς μυστηρίοις αὐτοῦ παραφέρωσι.] Pro οἶνον quidam R. Stephani ὄνον habent: quam lectionem ſupra interpres ſecutus eſt 89. 34. Sylburgius. Omnino legendum ὄνον, & pro παραφέρωσι, ἀναφέρωσι. V. annot. ad Apol. I. p. 80. ℣ 32.

5—8. Οὐχὶ

τὸν νοῶ; ἐπὰν δὲ τὸν Ἡρακλέα ἰσχυρὸν καὶ περινοστήσαντα πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ αὐτὸν τῷ Διῒ ἐξ Ἀλκμήνης γενόμενον, καὶ ἀποθανόντα εἰς οὐρανὸν ἀνεληλυθέναι λέγωσιν, οὐχὶ τὴν ἰσχυρὸν ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ, περὶ Χριστοῦ λελεγμένην γραφὴν ὁμοίως μεμιμῆσθαι νοῶ; ὅταν δὲ τὸν Ἀσκληπιὸν νεκροὺς ἀνεγείραντα, καὶ τὰ ἄλλα πάθη θεραπεύσαντα, παραφέρῃ, οὐχὶ τὰς περὶ Χριστοῦ ὁμοίως προφητείας μεμιμῆσθαι τοῦτον καὶ ἐπὶ τούτῳ φημί; ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνιστόρησα πρὸς ὑμᾶς τοιαύτην γραφὴν ἣ σημαίνει τὸν Χριστὸν ταῦτα ποιήσειν, καὶ μιᾶς τινὸς ἀναγκαίως ἐπιμνησθήσομαι, ἐξ ἧς καὶ συνεῖναι ὑμῖν δυνατὸν, πῶς καὶ τοῖς ἐρήμοις γνώσεως Θεοῦ, λέγω δὲ τοῖς ἔθνεσιν, οἳ καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐκ ἑώρων, οὐδὲ καρδίαν ἔχοντες συνίεσαν, τὰ ἐξ ὕλης κατασκευάσματα προσκυνοῦντες, ὁ λόγος προέλεγεν ἀποστῆναι αὐτὰ, καὶ ἐλπίζειν ἐπὶ τοῦτον τὸν Χριστόν. εἴρηται δὲ οὕτως. Εὐφράνθητι ἔρημος ἡ διψῶσα, ἀγαλλιάσθω ἔρημος, καὶ ἐξανθείτω ὡς κρίνον, καὶ ἐξανθήσει καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου ἐδόθη αὐτῇ, καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμήλου. καὶ ὁ λαός μου ὄψεται τὸ ὕψος Κυρίου, καὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ.

ἰσχύσατε

um eſſe cogitem? Cum autem Herculem fortem, qui omnem peragrarit terram, & ipſum Jovi ex Alcmena genitum, ac mortuum in cœlum perveniſſe ferunt, non ego ſcripturam, *Fortem tanquam gigantem viam ſuam decurrere*, de Chriſto promulgatam, ſimiliter imitatum eum eſſe putem? Pſ. xviii. 6. Porro cum Æſculapium mortuos excitantem, & ægritudines alias curantem in medium profert, non & in hoc de Chriſto edita vaticinia itidem imitatum eum dixerim? Quandoquidem vero non retuli apud vos oraculum ſcripturæ hujuſmodi, quod deſignet Chriſtum hæc facturum eſſe, unius ſaltem neceſſario mentionem faciam, unde cognoſcere quoque poteritis quomodo a cognitione Dei vacuis, dico autem gentibus, quæ & oculos habentes non viderunt, & cor obtinentes non ſapuerunt, ex materia fabrefacta ſimulacra adorantes, verbum prænunciaverit ea illas abnegaturas eſſe, atque in hunc Chriſtum ſpes ſuas collocaturos. Sic autem hoc eſt dictum: *Lætare, deſerta, ſiticuloſa: exultet ſolitaria, & floreat ſicut lilium. Et effloreſcent, & exultabunt loca ſola Jordanis, & gloria Libani data eſt ei, & dignitas Carmeli. Et populus meus videbit altitudinem Domini, & gloriam Dei.* Eſai. xxxv. 1—7.

Fortes

5—8. Οὐχὶ τὴν ἰσχυρὸν ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ, περὶ Χριστοῦ λελεγμένην γραφὴν ὁμοίως μεμιμῆσθαι νοῶ;] Lego οὐχὶ τὸ, Ἰσχυρὸς ὡς γίγας &c. Apol. I. p. 81. Καὶ ὅτι ἔγνωσαν εἰρημένον, ὡς προλέλεκται ἐν ταῖς προγεγραμμέναις προφητείαις, Ἰσχυρὸς ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν, τὸν Ἡρακλέα ἰσχυρὸν καὶ περινοστήσαντα τὴν πᾶσαν γῆν ἔφασαν. In iſtis tamen προγεγραμμέναις προφητείαις ib. p. 60. ut & in dialogo p. 289. non eſt ἰσχυρὸς, neque ullum ejus veſtigium, ſed, ut apud LXX. Interpretes, ἀγαλλιάσεται. quod librariorum audacia vel incuria, qui quod in pſalmis ſcirent eſſe ſcriptum, id apud Juſtinum vel ſcribendum cenſuerint, vel præ nimia feſtinatione temere ſcripſerint, audacter factum affirmarem, niſi incredibilem noſtri negligentiam & incogitantiam noſſem, quæ jampridem fecit ut nihil in eo hujus generis magnopere mirari ſoleam. Sed neque ſatis mihi liquet unde orta ſit hæc interpretatio, ἰσχυρὸς ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν, niſi ex cerebro Juſtini, aut niſi aliquis verterat כגבור ὡς ἰσχυρὸς, eaque verſio juxta alteram in margine ſcripta, hanc tertiam produxit.

25. Ἡ διψῶσα.] In bibliis non eſt articulus. Codex Alexandrinus ut Juſtinus.

26. Ἐξανθείτω.] Biblia ἀνθείτω.

28. Καὶ ἡ δόξα.] Ita & biblia Complutenſia, & codex Alexandrinus, & Cyrillus Alexandrinus. Biblia Romana & Aldina & Curterii Eſaias non habent καὶ, quod neque biblia Hebraica agnoſcunt.

30, 1. Τὸ ὕψος Κυρίου καὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ.] Biblia τὴν δόξαν Κυρίου καὶ τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ.

2. Παρα-

Fortes eſtote manus remiſſæ, & genua ſoluta. Conſolationem accipite puſillanimes corde: fortes eſtote, nolite timere. Ecce Deus veſter judicium retribuit, & retribuet: ipſe veniet, & ſalvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum audient. Tunc ſaliet ut cervus, claudus; & diſerta erit lingua difficulter loquentium. Quoniam erupit in ſolitudine aqua, & vallis in ſiticuloſa: & arida evadet in ſtagna, & in ſiticuloſa terra fons aquæ erit. Fons aquæ vivæ a Deo, in ſolitudine cognitionis Dei experte, in terra videlicet gentium, ſcaturivit hic Chriſtus, qui etiam in genere veſtro apparuit, atque eos qui a nativitate ſua & juxta carnem morboſi & ſurdi & claudi fuere, ſanavit; hunc quidem ut exiliret, hunc autem ut audiret, hunc porro ut cerneret, verbo ſuo efficiens; ac mortuos quoque reſuſcitans & vitam eis reſtituens, operum ſuorum perſuaſione ætatis ejus homines ad cognitionem ſui excitavit. Illi vero, ea etiam fieri videntes, ſpectrum magicum exhiberi atque præſtigias fieri dice- bant, & magum eum atque plebis ſeductorem nominare audebant. At ipſe hæc eo quoque faciebat ut in ſe credituris perſuaderet, quamvis in detrimento & vitio quopiam corporis quis conſtitutus eſſet, diſciplinam autem a ſe traditam ſervaret, quod incolumem eum integrumque ex parte omni

Matth. xii. 24. Matth. xxvii. 63. Joan. vii. 12.

ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα. παρακαλεῖσθε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ καρδίᾳ, ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσι, καὶ ἀνταποδώσει· αὐτὸς ἥξει, καὶ σώσει ἡμᾶς. τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται. τότε ἀλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων. ὅτι ἐρράγη ἐν ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ φάραγξ ἐν τῇ διψώσῃ· καὶ ἡ ἄνυδρος ἔσται εἰς ἕλη, καὶ εἰς διψῶσαν γῆν πηγὴ ὕδατος ἔσται. Πηγὴ ὕδατος ζῶντος παρὰ Θεοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ γνώσεως Θεοῦ τῇ τῶν ἐθνῶν γῇ ἀνέβλυσεν οὗτος ὁ Χριστὸς, ὃς καὶ ἐν τῷ γένει ὑμῶν πέφανται, καὶ τοὺς ἐκ γενετῆς καὶ κατὰ τὴν σάρκα πηροὺς, καὶ κωφοὺς, καὶ χωλοὺς ἰάσατο· τὸν μὲν ἅλλεσθαι, τὸν δὲ καὶ ἀκούειν, τὸν δὲ καὶ 296
ὁρᾷν τῷ λόγῳ αὐτοῦ ποιήσας. καὶ νεκροὺς δὲ ἀναστήσας, καὶ ζῇν ποιήσας, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐδυσώπει τοὺς τότε ὄντας ἀνθρώπους ἐπιγνῶναι αὐτόν. οἱ δὲ καὶ ταῦτα ὁρῶντες γινόμενα, φαντασίαν μαγικὴν γίνεσθαι ἔλεγον, καὶ γὰρ μάγον εἶναι αὐτὸν ἐτόλμων λέγειν, καὶ λαοπλάνον. αὐτὸς δὲ καὶ ταῦτα ἐποίει πείθων καὶ τοὺς ἐπ' αὐτὸν πιστεύειν μέλλοντας, ὅτι κἂν τις ἐν λώβῃ τινὶ σώματος ὑπάρχων, φύλαξ τῶν παραδεδομένων ὑπ' αὐτοῦ διδαγμάτων ὑπάρξῃ, ὁλόκληρον αὐ-

2. Παρακαλεῖσθε.] Biblia παρακαλέσατε.

3. Ολιγόψυχοι τῇ καρδίᾳ.] Biblia ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ. Hebr. נמהרי לב. Bibliorum tamen lectio vera eſt. atque ita fere Latini, *puſillanimes ſenſu*.

9. Καὶ τρανή.] Biblia Romana τρανὴ δέ. Complutenſia & Aldina & Curterii Eſaias & codex Alexandrinus ut Juſtinus.

10, 1. Εν ἐρήμῳ.] Biblia ἐν τῇ ἐρήμῳ.

11, 2. Εν τῇ διψώσῃ.] Biblia ἐν γῇ διψώσῃ.

12. Η ἄνυδρος ἔσται.] Biblia ἔσται ἡ ἄνυδρος. Codex Alexandrinus & Cyrillus Alexandrinus ut Juſtinus.

13. Διψῶσαν γῆν.] Biblia τὴν διψῶσαν γῆν.

18. Πηρούς.] Miſerabilis eſt error Langi qui vertit, *morboſi*. Vertendum erat *cæci*, quod ne Perionium quidem fugere poterat; adeo id clare demonſtrant tum quæ antecedunt, tum quæ ſequuntur. Πηρὸς, ὁ παντάπασι μὴ ὁρῶν. Suid. in π.

5,6. Εκ

τὸν ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, μετὰ δὲ καὶ ἀθάνατον καὶ ἄφθαρτον καὶ ἀλύπητον ποιῆσαι, ἀναστήσει. ὅταν δὲ οἱ τὰ τοῦ Μίθρου μυστήρια παραδιδόντες, λέγωσιν ἐκ πέτρας γεγενῆσθαι αὐτὸν, καὶ σπήλαιον καλῶσι τὸν τόπον ἔνθα μυεῖν τοὺς πειθομένους αὐτῷ παραδιδοῦσιν, ἐνταῦθα οὐχὶ τὸ εἰρημένον ὑπὸ Δανιὴλ, ὅτι λίθος ἄνευ χειρῶν ἐτμήθη ἐξ ὄρους μεγάλου, μεμιμῆσθαι αὐτοὺς ἐπίσταμαι, καὶ ταῦτα ποιῆσαι ὁμοίως; οὓς καὶ τοὺς λόγους πάντας μιμήσασθαι ἐπεχείρησαν· δικαιοπραξίας γὰρ λόγους καὶ παρ' ἐκείνοις λέγεσθαι ἐτεχνάσαντο. τοὺς δὲ εἰρημένους λόγους τοῦ Ησαίου ἀναγκαίως ἀνιστορήσω ὑμῖν, ὅπως ἐξ αὐτῶν γνῶτε ταῦθ' οὕτως ἔχειν. εἰσὶ δὲ οὗτοι, Ακούσατε οἱ πόῤῥωθεν ἃ ἐποίησα, καὶ γνώσονται οἱ ἐγγίζοντες τὴν ἰσχύν μου. ἀπέστησαν οἱ ἐν Σιὼν ἄνομοι, ἄνομοι· λήψεται τρόμος τοὺς ἀσεβεῖς. τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν τὸν τόπον τὸν αἰώνιον, πορευόμενον ἐν δικαιοσύνῃ, λαλοῦντα εὐθεῖαν ὁδὸν, μισοῦντα ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν, καὶ τὰς

omni in ſecundo adventu ſuo, præterea vero & immortalem & incorruptibilem & indolentem, ſit reſuſcitaturus. Porro quando illi qui Mithræ initia tradunt, e petra eum natum eſſe memorant, & ſpelæum ſive ſpecum nominant eum locum ubi initiari ei credentes perhibent; non ego hic quod a Daniele eſt dictum, lapidem abſque manibus abſciſſum de monte ingenti (& quod ab Eſaia eſt promulgatum) eos ſecutos eſſe, atque hæc conſimiliter inſtituiſſe ſciam? cujus propheticæ promulgationis etiam verba omnia imitari ſunt conati. Nam & juſte recteque agendi præcepta ut apud illos dicantur, machinati ſunt. Ut autem verba Eſaiæ vobis, quorum mentio eſt illata, proferam, neceſſe eſt; unde hæc ita ſe habere cognoſcatis. Sunt vero talia: *Audite, qui longe eſtis, quæ feci: & cognoſcent propinquantes fortitudinem meam. Deſciverunt in Sion iniqui. Corripiet tremor impios. Quis annunciabit vobis locum ſempiternum? Ambulans in juſtitia, loquens viam rectam, odio habens iniquitatem & injuſtitiam, & manus obtinens*

Dan. ii. 34.

Eſai. xxxiii. 13—19.

5, 6. Εκ πέτρας γεγενῆσθαι αὐτόν] Scribendum γεγεννῆσθαι. Hieronymus l. adv. Jovin. col. 149. *Narrant gentilium fabulæ Mithram & Erichthonium vel in lapide vel in terra de ſolo æſtu libidinis eſſe generatos.*

6, 7, 8. Σπήλαιον καλῶσι τὸν τόπον ἔνθα μυεῖν τοὺς πειθομένους αὐτῷ παραδιδοῦσι.] Porphyrius De antro nymph. p. 107, 8. Οὕτω καὶ Πέρσαι τὴν εἰς κάτω κάθοδον τῶν ψυχῶν καὶ πάλιν ἔξοδον μυσταγωγοῦντες τελοῦσι τὸν μύστην ἐπονομάσαντες σπήλαιον τόπον· πρῶτα μὲν, ὡς ἔφη Εὔβουλος, Ζωροάστρου αὐτοφυὲς σπήλαιον ἐν τοῖς πλησίον ὄρεσι τῆς Περσίδος, ἀνθηρὸν καὶ πηγὰς ἔχον, ἀνιερώσαντος εἰς τιμὴν τοῦ πάντων ποιητοῦ καὶ πατρὸς Μίθρου. V. eundem ib. p. 120. Hieron. epiſtol. ad Lætam. col. 591. Tertull. de corona col. XIV. 130, 1. Firmic. De errore prof. rel. p. 413, 4. & Reineſii Syntagm. Inſcript. p. 93. & ſeqq.

11, 2. Καὶ ταῦτα ποιῆσαι ὁμοίως.] Lege καὶ ταῦτα τοῦ Ησαίου, vel καὶ τὰ ὑπὸ Ησαίου, ὁμοίως. Infra p. 304. Οτι δὲ Ησαίας καὶ περὶ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐκ τοῦ σπήλαιον προκεκήρυχεν, ἀνιστόρησα ὑμῖν, ἔφην, καὶ δι' αὐτοὺς δὲ τοὺς σήμερον σὺν ὑμῖν ἐλθόντας πάλιν τῆς περικοπῆς ἐπιμνησθήσομαι, εἶπον· καὶ ἀνιστόρησα αὐτὴν καὶ προείρηκα ἀπὸ τοῦ Ησαίου περικοπὴν, εἰπὼν, διὰ τοὺς λόγους ἐκείνους, τοὺς τὰ μίθρα μυστήρια παραδιδόντας &c.

19. Ακούσατε.] Biblia ἀκούσονται.

20. Καὶ γνώσονται.] Ita biblia Aldina & Complutenſia & Curterii Eſaias. Biblia Romana non habent καί.

21, 2. Απέστησαν οἱ ἐν Σιὼν ἄνομοι, ἄνομοι.] Leg. cum bibliis ἀπέστησαν οἱ ἐν Σιὼν ἄνομοι, deleto altero ἄνομοι.

23, 4. Τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν τὸν τόπον τὸν αἰώνιον] A librariis propter ſimilitudinem omiſſa ſunt; τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν ὅτι πῦρ καίεται. Perionius.

24, 5, 6. Πορευόμενον—λαλοῦντα—μισοῦντα.] Biblia πορευόμενος, λαλῶν, μισῶν. atque ita ſine dubio ſcripſit Juſtinus. Librarius noſter pro more ſuo ad exemplum proxime antecedentium, τὸν τόπον τὸν αἰώνιον, hæc conformari voluit, ſententiæ nulla habita ratione. Nam qood opinatur Grabius, Juſtinum ex corrupto Eſaiæ codice hos accuſativos tranſcripſiſſe, mihi minime ſit veriſimile.

obtinens puras a muneribus, obturans aures ut ne audiat judicium ſanguinis injuſtum, connivens oculis ut ne videat injuſtitiam.; hic habitabit in excelſo ſpecu petræ fortis: panis dabitur ei, & aqua ejus fidelis. Regem cum gloria videbitis, & oculi veſtri longe proſpicient: anima veſtra meditabitur timorem Domini. Ubi eſt literatus? Ubi ſunt conſiliarii? Ubi eſt eos dinumerans qui aluntur, parvum & magnum populum? Quo cum conſilia non agitarunt, neque profunditatem vocum ſciverunt, ita ut non audirent. populus vitioſus, & non eſt audienti ſcientia. Quod quidem in hoc quoque vaticinio de pane agatur, quem Chriſtus nobis noſter tradidit, in commemorationem corporationis ſuæ propter credentes in eum, quorum cauſa patibilis eſt factus, facere, & de poculo, quod in recordationem ſanguinis ſui tradidit gratias agentibus facere, ſatis apparet. Et quod regem hunc ipſum cum gloria conſpecturi ſimus, prædictio hæc declarat. Quod item populus qui in illum crediturus eſſe præcognitus eſt, medita-

χεῖρας ἀφωσιωμένον ἀπὸ δώρων; βαρύνων ὦτα ἵνα μὴ ἀκούσῃ κρίσιν ἄδικον αἵματος, καμμύων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἵνα μὴ ἴδῃ ἀδικίαν· οὗτος οἰκήσει ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ πέτρας ἰσχυρᾶς· ἄρτος δοθήσεται αὐτῷ, καὶ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πιστόν. βασιλέα μετὰ δόξης ὄψεσθε, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν ὄψονται πόῤῥωθεν· ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσει φόβον Κυρίου. ποῦ ἐστὶν ὁ γραμματικός; ποῦ εἰσὶν οἱ βουλεύοντες; ποῦ ἐστὶν ὁ ἀριθμῶν τοὺς τρεφομένους, μικρὸν καὶ μέγαν λαόν; ᾧ οὐ συνεβουλεύσαντο, οὐδὲ ᾔδεισαν βάθη φωνῶν, ὥστε μὴ ἀκοῦσαι· λαὸς πεφαυλισμένος, καὶ οὐκ ἔστι τῷ ἀκούοντι σύνεσις. Ὅτι μὲν οὖν καὶ ἐν ταύτῃ τῇ προφητείᾳ περὶ τοῦ ἄρτου ὃν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ ἡμέτερος Χριστὸς ποιεῖν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ τε σωματοποιήσασθαι αὐτὸν διὰ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, 297
δι' οὓς καὶ παθητὸς γέγονε, καὶ περὶ τοῦ ποτηρίου ὃ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ παρέδωκεν εὐχαριστοῦντας ποιεῖν, φαίνεται. καὶ ὅτι βασιλέα τοῦτον αὐτὸν μετὰ δόξης ὀψόμεθα, αὕτη ἡ προφητεία δηλοῖ· καὶ ὅτι λαὸς ὁ εἰς αὐτὸν πιστεύειν προεγνωσμένος, μελετήσειν

1. Ἀφωσιωμένον.] Hic quoque caſum accuſativum a librariis eſſe, pro certo habeo: fieri poſſe ut Juſtinus pro ἀποσειόμενος ſcripſerit ἀφωσιωμένος non nego, ſcripſiſſe non puto. Grabius De vitiis LXX. interpretum verſioni ante Origenis ævum illatis p. 38. utrumque erratum in Græco Eſaiæ codice, quo uſus eſt Juſtinus, prius fuiſſe exiſtimat.

2. Ὦτα.] Biblia τὰ ὦτα.

2, 3. Ἵνα μὴ ἀκούσῃ κρίσιν ἄδικον αἵματος.] LXX. non habent ἄδικον. quod neque biblia Hebraica agnoſcunt. Paraphraſtes quidem Chaldæus, מלמשמע באשרי דם זכי. Sed זכי ſine dubio explicationis tantum cauſa additum eſt.

6. Δοθήσεται αὐτῷ.] Biblia αὐτῷ δοθήσεται.

8. Καὶ οἱ ὀφθαλμοί.] Ita biblia Aldina & Complutenſia & Curterii Eſaias & codex Alexandrinus & Cyrillus Alexandrinus. In bibliis Romanis non eſt καί. Nimirum quod ipſe Origenes facere non eſt auſus, ut quæ abſque auctoritate bibliorum Hebraicorum addita eſſent, ex verſione LXX. interpretum deleret, id ejus obeli poſtea fecerunt & hic, niſi fallor, & in multis aliis locis.

8, 9. Ὄψονται πόῤῥωθεν.] Biblia ὄψονται γῆν πόῤῥωθεν.

10. Φόβον Κυρίου.] Ita & codex Alexandrinus. ſed male, ut opinor. Iſtud enim Κυρίου neque biblia Hebraica agnoſcunt, neque editiones LXX. interpretum, neque Curterii Eſaias, neque Cyrillus, neque Theodoritus, neque Tertullianus.

10, 1. Ποῦ ἐστὶν ὁ γραμματικός;] Biblia ποῦ εἰσὶν οἱ γραμματικοί; Hebr. איה ספר.

11. Οἱ βουλεύοντες.] Biblia οἱ συμβουλεύοντες. Hebr. שקל.

14. Οὐδὲ ᾔδεισαν βάθη φωνῶν.] Biblia οὐδὲ ᾔδει βαθύφωνον.

17 & ſeqq. Ὅτι μὲν οὖν καὶ ἐν ταύτῃ τῇ προφητείᾳ &c.] Aliquid deeſt.

28. Μελετήσειν.] Ita Sylburg. R. Steph. mendoſe μελετήσει.

8. Ἀκοῦσαι.]

σειν φόβον Κυρίου προέγνωσο, αὗται αἱ λέξεις τῆς προφητείας βοῶσι· καὶ ὅτι οἱ τὰ γράμματα τῶν γραφῶν ἐπίστασθαι λογιζόμενοι, καὶ ἀκούοντες τῶν προφητειῶν, οὐκ ἔχουσι σύνεσιν, ὁμοίως αὗται αἱ γραφαὶ κεκράγασιν. ὅταν δὲ, ὦ Τρύφων, ἔφην, ἐκ παρθένου γεγεννῆσθαι τὸν Περσέα ἀκούσω, καὶ τοῦτο μιμήσασθαι τὸν πλάνον ὄφιν συνίημι· ἀλλ' οὐχὶ τοῖς διδασκάλοις ὑμῶν πείθομαι, μὴ συντεθειμένοις καλῶς ἐξηγεῖσθαι τὰ ὑπὸ τῶν παρὰ Πτολεμαίῳ τῷ Αἰγυπτίων γενομένῳ βασιλεῖ ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρων, ἀλλ' αὐτοὶ ἐξηγεῖσθαι πειρῶνται. καὶ ὅτι πολλὰς γραφὰς τέλεον περιεῖλον ἀπὸ τῶν ἐξηγήσεων τῶν γεγενημένων ὑπὸ τῶν παρὰ Πτολεμαίῳ γεγενημένων πρεσβυτέρων, ἐξ ὧν διαῤῥήδην οὗτος αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς, ὅτι Θεὸς, καὶ ἄνθρωπος, καὶ σταυρούμενος, καὶ ἀποθνήσκων, κεκηρυγμένος ἀποδείκνυται, εἰδέναι ὑμᾶς βούλομαι· ἃς ἐπειδὴ ἀρνεῖσθαι πάντας τοὺς ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν ἐπίσταμαι, ταῖς τοιαύταις ζητήσεσιν οὐ προσβάλλω, ἀλλ' ἐπὶ τὰς ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ἔτι παρ' ὑμῖν τὰς ζητήσεις ποιεῖν ἔρχομαι. καὶ γὰρ ὅσας ὑμῖν ἀνήνεγκα, ταύτας γνωρίζετε, πλὴν ὅτι περὶ τῆς λέξεως τῆς, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, ἀντείπατε, λέγοντες εἰρῆσθαι, Ἰδοὺ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ λήψεται· καὶ ὑπεσχόμην ἀπόδειξιν ποιήσασθαι οὐκ εἰς Ἐζεκίαν, ὡς ἐδιδάχθητε, τὴν προφητείαν εἰρῆσθαι, ἀλλ' εἰς τοῦτον τὸν ἐ-

meditaturus ſit timorem Domini, prænunciatum id eſſe verba prophetiæ clamitant. Præterea quod qui exiſtimati ſunt literas ſcripturarum ſacras ſcire, & qui prophetias audiunt, intelligentiam non habeant, ſcripturæ itidem ipſæ præſentes vociferantur. Cum vero, o Trypho, inquam, Perſeum e virgine prognatum audio, & id ipſum æmulatum eſſe ſeductorem ſerpentem intelligo. Verum enimvero magiſtris veſtris fidem non habeo, qui non aſſentiuntur bene interpretationem a ſeptuaginta, qui apud Ægyptiorum regem Ptolemæum fuere, ſenioribus eſſe inſtitutam; ſed ipſi interpretari ſcripturas contendunt. Ac quod illi multos & integros prorſus locos illarum ex tranſlatione eorum, qui cum Ptolemæo fuere, ſeniorum ſuſtulerint, in quibus clare hunc ipſum crucifixum, Deum & hominem eſſe, eumque in cruce pendere, & mori prænunciatum eſſe oſtenditur, ſcire vos volo. Quos locos, quia omnes negare qui gentis veſtræ ſunt, compertum habeo, diſputationibus hujuſmodi non adhibeo: verum ex eis ſcripturis, quæ pro confeſſis adhuc apud vos habentur, teſtimonia quæſtionibus vel movendis vel ſolvendis peto. & quaſcunque apud vos protuli, eas agnoſcitis, excepto quod de dictione oraculi iſtius, *Ecce virgo in* Eſai.vii.14.
utero concipiet, contradixiſtis, dictum eſſe aſſerentes, *Ecce juvencula in utero concipiet*. Et quia recepi me demonſtraturum eſſe prophetiam eam non in Ezechiam, prout docti eſtis, prolatam eſſe, ſed in hunc meum

8. Ἀκύσω.] F. ἀκούω, quemadmodum ſupra ὅταν λέγωσιν—ἱστορῶσι—παραφέρωσιν. p. 294, 5. ὅταν παραφέρῃ. p. 295. ὅταν λέγωσι—καλῶσι. p. 296.

12. Ἐξηγεῖσθαι.] Convenientius opinor, ἐξηγήσασθαι. SYLBURGIUS.

34. Ὑπεσχόμην.] P. 285. Vide & p. 224, 5. 1, 2. Καὶ

um Chriſtum; demonſtrationem eam proſequar. Hic Trypho dixit: Ut nobis primum recites nonnullas ſcripturarum quas omnino inductas eſſe aſſeveras, rogamus. Et ego reſpondi: Faciam ut vobis placet. Ex verbis quæ Eſdras de lege & conſtitutione Paſchæ commemoravit, hunc locum abſtulerunt: *Et dixit Eſdras populo: Hoc paſcha ſalvator noſter, & perſugium noſtrum. Ac ſi in animum induxeritis, & in cor veſtrum aſcenderit, quod humiliaturi eum ſimus in ſigno, & poſtea ſperaturi in*

μὸν Χριστόν· καὶ δὴ τὴν ἀπόδειξιν ποιήσομαι. Καὶ ὁ Τρύφων εἶπε, Πρῶτον ἀξιοῦμεν εἰπεῖν σε ἡμῖν καί τινας ὧν λέγεις τέλεον παραγεγράφθαι γραφῶν. Κἀγὼ εἶπον, Ὡς ὑμῖν φίλον, πράξω. Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν ἐξηγήσεων ὧν ἐξηγήσατο Ἔσδρας εἰς τὸν νόμον τὸν περὶ τοῦ πάσχα, τὴν ἐξήγησιν ταύτην ἀφείλοντο· Καὶ εἶπεν Ἔσδρας τῷ λαῷ, Τοῦτο τὸ πάσχα ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ ἡ καταφυγὴ ἡμῶν. καὶ ἐὰν διανοηθῆτε, καὶ ἀναβῇ ὑμῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν, ὅτι μέλλομεν αὐτὸν ταπεινοῦν ἐν σημείῳ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐλπίσωμεν 298
ἐπ'

1, 2. Καὶ δὴ τὴν ἀπόδειξιν ποιήσομαι.] F. καὶ ἤδη &c. P. 258. ed. Pariſ. Ἤδη οὖν τὸν λόγον ἀποδώσω ὑμῖν &c. P. 261. Περὶ δὲ τοῦ τῆς γενέσεως αὐτοῦ μυστηρίου ἤδη λέγειν κατεπείγοντος λέγω. P. 276, 7. Ὅτι οὖν καί ἐστιν ἀπόδειξον ἤδη. P. 280. Ἀλλ' ἵνα μᾶλλον τὰς ἀποδείξεις τὰς λοιπὰς ἤδη ποιήσωμαι, πρόσεχε τὸ νῦν. P. 283. Ἤδη μέντοι, ὦ Τρύφων, ἀποδείξω &c. Apol. I. p. 72. Τὴν ἀπόδειξιν ἤδη ποιησόμεθα.

4, 5. Τινὰς ὧν λέγεις τέλεον παραγεγράφθαι γραφῶν.] Lege περιγεγράφθαι. Eſt autem περιγράφειν, *delere*. Similem ſignificationem habet verbum Latinum *circumſcribo*. Cicero De Fin. III. 9. p. 177. Circumſcriptis *igitur iis ſententiis quas poſui, & iis quæ ſimiles earum ſunt, relinquitur* &c. Id. lib. 1 in Ver. c. 16. p. 450. *Quamobrem hoc omni tempore Sullano ex accuſatione* circumſcripto, *legationem ejus præclaram cognoſcite.*

6—9. Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν ἐξηγήσεων ὧν ἐξηγήσατο Ἔσδρας εἰς τὸν νόμον τὸν περὶ τοῦ πάσχα τὴν ἐξήγησιν ταύτην ἀφείλοντο.] Siqua hic Judæorum fraus fuit, ultra quam expectare poterant ſucceſſit iis inceptum; evanuerunt enim jam diu, neque in ullis Eſdræ ſive Græcis ſive Hebræis codicibus uſquam comparent hæc verba: neque adeo a quopiam veterum Chriſtianorum, quod ſciam, citantur, præter Juſtinum hoc loco, & Lactantium IV. 8. Sed ſatis patet ab aliquo Chriſtiano conficta eſſe, non a Judæis deleta. Grabius quidem, vir bonus, & proinde minus ſuſpicioſus, utroſque fraudis abſolvit. *Lectorem* (inquit) *monere libet ne miretur quod mutilationes ſacri τῶν ό. textus quas Juſtinus M. Tryphoni Judæo exprobravit p. 297. ſeq. dialogi, haud exempli loco attulerim: ſiquidem pericopas objectas non e dicta verſione a Judæis ablatas, ſed potius a primævis Chriſtianis explicationis gratia ad marginem adſcriptas, indeque in ipſum textum poſtea illatas cenſeo; cujus meæ opinionis rationes dabo, ubi, Deo volente, dialogum Juſtini Martyris edidero.* De vitiis LXX. interpretum verſioni illatis, p. 34. Quorum vero quæſo tam accurata imitatio ſtyli ſacræ ſcripturæ, & LXX. interpretum, ſi nihil ſuberat doli? Aut quomodo hæc *explicationis gratia ad marginem adſcribi* potuerunt, cum nihil in toto Eſdra ſit, quod aut ab his *explicari*, aut ullis machinis huc trahi poſſit, imo cum neque in Eſdra canonico, neque in apocryphis, ulla extet ejus ad populum de paſcha oratio, unde hæc Judæi reſecare potuerint? Quod autem Joannes Croius Obſervat. in N. T. p. 205. Juſtinum hujus fraudis artificem fuiſſe affirmat, in eo ſane non Martyris noſtri, in quem iſta ſuſpicio non cadit, ſed ſuam potius ipſius exiſtimationem lædit. Ecce Ariſtarcheum judicium. *Ut* (inquit) *quod ſentimus, & quod verum eſſe fatebuntur integri & religioſi harum rerum arbitri, libere & candide proponamus, arbitramur hanc eſſe piam fraudem Juſtini, & Lactantii, qui Juſtinum ducem ſequitur, qui locum hunc, ut pleraque omnia Sibyllarum oracula, & pleraſque omnes Mercurii ſententias, ad doctrinæ Chriſtianæ probationem finxerint & in lucem ediderint.*

11, 2, 3. Ἐὰν διανοηθῆτε καὶ ἀναβῇ ὑμῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν.] Ordo verborum videatur monere legendum ὑμῖν. Sed nihil muto. Act. vii. 23. Ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐπισκέψασθαι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Sic etiam ſemper, niſi fallor, LXX. quorum hic ſtylum imitari voluit. Hierem. xxxii. 35. Ἃ οὐ συνέταξα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀνέβη ἐπὶ καρδίαν μου. Ezech. xxxviii. 10. Ἀναβήσεται ῥήματα ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, καὶ λογιῇ λογισμοὺς πονηρούς. Hierem. li. 50. Οἱ μακρόθεν μνήσθητε τοῦ Κυρίου, καὶ Ἱερουσαλὴμ ἀναβήτω ἐπὶ τὴν καρδίαν ὑμῶν. Eſai. lxv. 17. Καὶ οὐ μὴ μνησθῶσι τῶν προτέρων, οὐδ' οὐ μὴ ἐπέλθῃ αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν.

14. Σημείῳ.] Clariſſimus vir J. Clericus H. E. p. 526. legit σκόλοπι. Nos vulgatam lectionem retinendam putamus. Lactantius *in ſigno*. Si Græca periiſſent, quis dubitaret affirmare legendum eſſe *in ligno*, cum editione Baſileenſi? Tam incerta eſſe poſſunt in his ſtudiis quæ certiſſima non ſine cauſa videantur.

Ib. Ἐλπίσωμεν.] Joannes Daviſius ad Lactantii Epit. p. 137. legit ἐλπίσομεν. Nos a viro docto diſſentimus. Apud Lactantium quidem legitur *ſperabimus*, ſed id nihil ad nos. Ille enim hæc longe aliter recitat atque Juſtinus.

ἐπ' αὐτὸν, οὐ μὴ ἐρημωθῇ ὁ τόπος οὗτος εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, λέγει ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων· ἐὰν δὲ μὴ πιστεύσητε αὐτῷ, μηδὲ εἰσακούσητε τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ, ἔσεσθε ἐπίχαρμα τοῖς ἔθνεσι. Καὶ ἀπὸ τῶν διὰ Ἱερεμίου λεχθέντων ταῦτα περιέκοψαν, Ἐγὼ ὡς ἀρνίον φερόμενον τοῦ θύεσθαι· ἐπ' ἐμὲ ἐλογίζοντο λογισμὸν, λέγοντες, δεῦτε ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἐκ γῆς ζώντων, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῇ οὐκέτι. Καὶ ἐπειδὴ αὕτη ἡ περικοπὴ ἡ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἱερεμίου ἔτι ἐστὶν ἐγγεγραμμένη ἔν τισιν ἀντιγράφοις τῶν ἐν συναγωγαῖς Ἰουδαίων· πρὸ γὰρ ὀλίγου χρόνου ταῦτα ἐξέκοψαν, ἐπειδὰν καὶ ἐκ τούτων τῶν λόγων ἀποδεικνύηται ὅτι ἐβουλεύσαντο Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἀναιρεῖν αὐτὸν σταυρώσαντες βουλευσάμενοι, καὶ αὐτὸς μηνύεται ὡς καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐου προεφη-

in eum, non deſolabitur locus iſte in omne tempus, dicit Deus virtutum. Sin in eum non credideritis, neque audieritis annunciationem ejus, deridiculum eritis gentibus. Et ex verbis Hieremiæ hæc reciderunt: *Ego ut agnus qui ad ſacrificandum abducitur: ſuper me cogitarunt cogitationem, dicentes, Venite, mittamus lignum in panem ejus, & exteramus eum e terra viventium, & nomen ejus ne memoretur amplius.* Et quia reſectio iſta ex Hieremia adhuc in quibuſdam exemplaribus, quæ in Judæorum aſſervantur ſynagogis, ſcripta reperitur: non enim ita diu eſt cum hæc verba reciderunt. quandoquidem ex dictis quoque hujuſmodi probari poteſt, Judæos conſilium iniiſſe de ipſo Chriſto, ut eum in cruce ſuſpenſum occiderent. atque idem ipſe, quemadmodum eſt ab Eſaia etiam Hierem. xi. 19.

Juſtinus. Lactantius: *CONSIDERATE—— & poſt hæc ſperabimus in eum, NE deſeratur hic locus.* Juſtious: ΕΑΝ ΔΙΑΝΟΗΘΗΤΕ——καὶ μετὰ ταῦτα ἐλπίσωμεν ἐπ' αὐτὸν, ΟΥ μὴ ἐρημωθῇ ὁ τόπος οὗτος. Nihil itaque hic auctoritatis habet Lactantius: quod etiamſi aliter eſſet, potior tamen eſſe deberet cura ſeoſus, quem Daviſii emendatio penitus corrumpit. Non erat is quidem etiam ante optimus, ſed nunc eſt nullus. Quid enim? ſi veteres Judæi credidiſſent poſteros ſuos Chriſtum *humiliaturos eſſe & poſthæc ſperaturos in eum*, ideone *in æternum tempus* ſtetiſſet Hieroſolyma? At tu noli dubitare quin is qui hæc ſcripſit incolumitatem ejus urbis gentiſque Judaicæ, non ex majorum ſuorum in Chriſtum venturum, ſed ex ſua ipſorum in natum & crucifixum, fide vel pendere vel pependiſſe, & ipſe crediderit, & Judæos credere voluerit. Deinde ex hac lectione alterum periodi membrum plane adverſatur alteri. In priori id ut certum atque omnino futurum, ideoque etiam ante credendum ponitur, cujus contrarium evenire poſſe alterum docet, & ne eveniat, minis cavet. Alia multa dici poſſunt, ſed hæc ſatis fore arbitror.

6,7. Καὶ ἀπὸ τῶν διὰ Ἱερεμίου λεχθέντων ταῦτα περιέκοψαν.] Juſtinus mox confitebitur hunc locum intactum extitiſſe in nonnullis Judæorum codicibus, uti ſane nunc extat in omnibus codicibus tum Græcis tum Hebraicis, Hierem. xi. 19. Nos quoque Judæos fraudis abſolvimus, Juſtinum ſummæ negligentiæ & temeritatis abſolvere non poſſumus.

8. Ἀρνίον] Biblia ἀρνίον ἄκακον. atque ita Juſtinus non ſine cauſa ſcripſiſſe videatur, præſertim cum paulo poſt dicat, καὶ ἐνθάδε ὡς ἀρνίον ἄκακον δηλοῦται. p. 294. ℣. 2, 3.

Ib. Φερόμενον.] Biblia ἀγόμενον.

Ib. Θύεσθαι.] Biblia θύεσθαι, οὐκ ἔγνων. Cyprianus ut Juſtinus.

9. Λογισμόν.] Biblia Romana & Aldina & codex Alexandrinus λογισμὸν πονηρόν. Theodoritus & Origenes & Cyprianus & biblia Complutenſia & Hebraica ut Juſtinus.

10. Δεῦτε ἐμβάλωμεν.] Biblia δεῦτε καὶ ἐμβάλωμεν.

11,2. Ἐκ γῆς.] Biblia ἀπὸ γῆς.

13 & ſeqq. Καὶ ἐπειδὴ——ὧν ἀποφερόμενοι ἐπὶ τὸ βλασφημιῶν χωροῦσι] Hunc locum ex ſententia expedire non poſſum. Cohærebit fortaſſe aliquanto melius ſi deleas ὧν, vel pro ὧν ἀποφερόμενοι legas ἀποφερόμενοι, vel δι' αὐτῶν (λόγων) ἀποφερόμενοι, vel δι' αὐτῶν (ἀντιγράφων) ἀποφερόμενοι, vel ſi legas Καίπερ, ἔστιν, aut καὶ ἐπιτείνεται, — δηλοῦ· δι' ὧν (vel ἵνα) ἀποφερόμενοι vel ἀποφερόμενοι, vel λόγων ἀποφερόμενοι, &c.

15,6. Ἐν τισιν ἀντιγράφοις τῶν ἐν συναγωγαῖς Ἰουδαίων.] F. τοῖς ἐν συναγωγαῖς Ἰουδαίων, aut ἀντιγράφων τῶν &c. Sed vulgata lectio ferri poteſt.

etiam vaticinio præmonſtratum, in-
Eſai. liii. 7. dicatur tanquam ovis ad occiſionem abduci. atque hic quoque velut agnus innocens deſignatur: pendentes animi ad maledicendum deſcendunt. Ex Hieremiæ ſimiliter dictis iſta reſecuerunt: *Recordatus eſt Dominus Deus mortuorum ſuorum ex Iſraele, qui obdormierunt in terra aggeris, & deſcendit ad eos, ut evangelizaret eis ſalutare ſuum.* Et ex Pſalmo nonageſimo quinto, quem David cecinit, perpauca hæc abſtulerunt, *A ligno.* Cum enim ita fuiſſet dictum: *Dicite in gentibus, Dominus*

προεφηλώθη ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀγόμενος, καὶ ἐνθάδε ὡς ἀρνίον ἄκακον δηλοῦται· ὧν ἀπορούμενοι, ἐπὶ τὸ βλασφημεῖν χωροῦσι. καὶ ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ αὐτοῦ Ἱερεμίου ὁμοίως ταῦτα περιέκοψαν, Ἐμνήσθη δὲ Κύριος ὁ Θεὸς ἀπὸ Ἰσραὴλ τῶν νεκρῶν αὐτοῦ, τῶν κεκοιμημένων εἰς γῆν χώματος, καὶ κατέβη πρὸς αὐτοὺς, διαγγελίσασθαι αὐτοῖς τὸ σωτήριον αὐτοῦ. Καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνενηκοστοῦ πέμπτου ψαλμοῦ τῶν διὰ Δαβὶδ λεχθέντων λόγων λέξεις βραχείας ἀφείλοντο ταύτας, Ἀπὸ τοῦ ξύλου. εἰρημένου γὰρ τοῦ λόγου, Εἴπατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὁ Κύριος

4, 5, 6. Ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ αὐτοῦ Ἱερεμίου ὁμοίως ταῦτα περιέκοψαν.] Hæc apud Hieremiam non extant. Ab Irenæo citantur ſcilicet III. 23. IV. 30. 56. 66. & V. 31. In primo loco Eſaiæ aſcribuntur, in ſecundo Hieremiæ, in reliquis nomen prophetæ reticetur. V. Cl. Clerici Hiſt. Eccleſ. p. 526. Grabius ad Iren. III. 23. dicit S. Petrum ſibi videri hæc *in mente habuiſſe dum ſcriberet* 1 *Epiſt.* iv. 6. Idem de ejuſdem epiſtolæ iii. 19. dicunt Sylburgius & Colomeſius.

6, 7. Κύριος ὁ Θεὸς ἀπὸ Ἰσραήλ.] Irenæus III. 23. *Commemoratus eſt Dominus ſanctus Iſrael.* Ad quem locum Grabius *vitioſe* hic legi ἀπὸ, eamque *vocem a recentiore ſcriba ex genuino ἅγιος, quadratis literis ſcripto, & quoad ultimam literam e abbreviato, perperam factam haud dubitare* ſe ſcribit. Sylburgius: *Congruentius fere cum interprete legeremus* τοῦ ἀπὸ Ἰσραήλ, *niſi malis* ὁ Θεὸς Ἰσραήλ, *vel* ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος Ἰσραήλ, *quæ poſtrema lectio videtur eſſe veriſſima.*

13, 4 Λέξεις βραχείας ἀφείλοντο ταύτας, ἀπὸ τοῦ ξύλου.] Tertullianus adv. Jud. c. XI. p. 221. *Age nunc ſi legiſti penes prophetam in pſalmis, Deus regnavit a ligno, expecto quid intelligas, ne forte lignarium aliquem regem ſignificari putetis, & non Chriſtum, qui exinde a paſſione Chriſti* (f. leg. *crucis* cum viro doctiſſimo J. Croio Obſerv. in N. T. p. 206.) *ſuperata morte regnavit.* Idem inter alia multa iiſdem fere verbis iterum dicit III. adv. Marcionem. Eodem modo hunc textum citant Gregorius Magnus *Homil. IV. ſuper Ezech.* fol. 261. Leo Serm. IV. De paſſione Domini p. 50. Ambroſius in 1 Cor. xv. col. 400. & ſcriptor libri De montibus Sina & Sion, Cypriano olim aſcripti, p. 37. Auguſtinus quoque & Arnobius & Caſſiodorus pſalmum nonageſimum quintum explicantes hæc verba agnoſcunt & ſuo loco interpretantur. Caſſiodorus addit, *alios quidem tranſlatores non habere* a ligno, *ſed ſibi ſufficere quod ſeptuaginta interpretum auctoritate firmatum ſit.* Venantius inſuper Fortunatus II. 7.

Impleta ſunt quæ concinit
David fideli carmine,
Dicens, In nationibus
Regnavit a ligno Deus.

Manifeſtiſſimum tamen eſt, hæc verba, quorum nec in verſione vulgata, nec apud Origenem aut Hieronymum, neque in ullo codice Hebraico aut Græco ullum extat veſtigium, non fuiſſe a Judæis reſecta, ſed ab aliquo Chriſtiano addita, ſive fraude ſive (quod magis credo) errore & caſu aliquo. Id quomodo fieri poſſet, explicare conatur vir doctus Stephanus Le Moyne Not. ad Varia Sacra p. 489. *Si conjecturæ* (inquit) *locus aliquis dandus foret, crederem ſeculo ſecundo multos codices ſcriptos fuiſſe Hebraice, ſed characteribus Græcis, & præcipue librum pſalmorum, qui ab omnibus vulgo terebatur. Cum vero in pſalmis legeretur Hebraice* יהוה מלך מאד *Græce iſta ſcripta legebantur* Κύριος μάλακ μέος. *Quæ cum Græce interpres vellet reddere, ea hunc ſenſum fundere exiſtimavit,* Κύριος ἐβασίλευσεν ἀπὸ ξύλου. *Nam cum characteres Græcos tantum legeret, credidit* μέος *eſſe a* עץ, a ligno, *non vero a* מאד, *quod durationem infinitam, æternam, & interminabilem ſignificat.* Verum hæc, quamvis primo fortaſſe aſpectu ſatis ingenioſa & veriſimilia videantur, ſi examinentur, levia prorſus & futilia eſſe apparebunt. Nam, ut alia mittam, quod totius conjecturæ fundamentum eſſe debebat, id ipſum eget fundamento; neque enim in hoc pſalmo, nec, niſi fallor, in toto libro pſalmorum, fortaſſe nec in tota ſcriptura, reperies hæc verba יהוה מלך מאד. Pene oblitus eram loci S. Barnabæ in quo nonnulli hoc ἀπὸ τοῦ ξύλου reſpici putant. Is ſic ſe habet, ὅτι δὲ τὸ ἱερὸν ἐπὶ τὸ ξύλον· Ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῷ ξύλῳ. cap. VIII. p. 25. Bernardus contra *propter hunc locum additum* exiſtimat ἀπὸ ξύλου *codicibus aliquot Græcis pſalteriis ævo Juſtini.* Utrumque fortaſſe æque verum eſt.

9—12. Mη-

ριος ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀφῆκαν, Εἴπατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν. Ἐν δὲ τοῖς ἔθνεσι περὶ οὐδενὸς, ὡς Θεοῦ καὶ Κυρίου, ἐλέχθη ποτὲ ἀπὸ τῶν τοῦ γένους ὑμῶν ἀνθρώπων, ὅτι ἐβασίλευσεν, ἀλλ' ἢ περὶ τούτου μόνου τοῦ σταυρωθέντος, ὃν καὶ σεσῶσθαι ἀναστάντα ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγει, μηνύον ὅτι οὐκ ἔστιν ὅμοιος τοῖς τῶν ἐθνῶν θεοῖς, ἐκεῖνα γὰρ εἴδωλά ἐστι δαιμονίων. ἀλλ' ὅπως τὸ λεγόμενον νοήσητε, τὸν πάντα ψαλμὸν ἀπαγγελῶ ὑμῖν. ἔστι δὲ οὗτος, Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ᾆσμα καινόν· ᾄσατε τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ. ᾄσατε τῷ Κυρίῳ, καὶ εὐλογήσατε τὸ ὄνομα αὐτοῦ· εὐαγγελίζεσθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ. ἀναγγείλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τὰ θαυμάσια αὐτοῦ. ὅτι μέγας Κύριος, καὶ αἰνετὸς σφόδρα· φοβερός ἐστιν ὑπὲρ πάντας τοὺς θεούς. ὅτι πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια· ὁ δὲ Κύριος τοὺς οὐρανοὺς ἐ-
299 ποίησεν. ἐξομολόγησις καὶ ὡραιότης ἐνώπιον αὐτοῦ, ἁγιωσύνη καὶ μεγαλοπρέπεια ἐν τῷ ἁγιάσματι αὐτοῦ. ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ, αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμήν· ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν ἐν ὀνόματι

minus regnavit a ligno, reliquerunt, *Dicite in gentibus*, *Dominus regnavit.* In gentibus autem de nullo unquam, tanquam de Deo & Domino, dictum eſt, ex generis veſtri hominibus, quod regnaverit, præterquam de ſolo hoc crucifixo: quem etiam a mortuis reſurgentem ſalvatum eſſe in eodem pſalmo Spiritus Sanctus dicit, non eſſe eum ſimilem gentium diis oſtendens. illa enim eſſe ſimulacra dæmoniorum. Verum ut quod dictum eſt intelligatis, totum vobis recitabo pſalmum, qui ſic habet: *Cantate Domino canticum novum: cantate Domino, omnis terra. Cantate Domino, & benedicite nomini ejus: læte annunciate de die in diem ſalutare ejus. Renunciate in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus. Quoniam magnus Dominus, & terribilis valde: terribilis eſt ſuper omnes deos. Quia omnes dii gentium, dæmonia: Dominus autem cœlos fecit. Confeſſio & pulchritudo coram eo: ſanctificatio & magnificentia in ſanctuario ſuo. Inferte Domino patriæ gentium, inferte Domino gloriam & honorem: inferte Domino gloriam in nomine*

9—12. Μηνύον ὅτι οὐκ ἔστιν ὅμοιος τοῖς τῶν ἐθνῶν θεοῖς, ἐκεῖνα γὰρ εἴδωλά ἐστι δαιμονίων.] Coaluerunt iterum duæ interpretationes, neque id apud Juſtinum tantum. Clemens Alex. p. 54. ὅτι πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμονίων εἴδωλα. Irenæus III. 6. p. 209. *Quemadmodum apud David, Dii gentium idola dæmoniorum.* LXX. Pſ. xcv. 5. πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια. 1 Paralip. xvi. 26. Πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἴδωλα. Ex quibus interpretationibus conjunctis factum eſt εἴδωλα δαιμονίων, quod non tantum hic legitur, ſed & ſupra p. 274. & in Apol. I. p. 80. Infra tamen p. 306. & mox iterum p. 309. atque etiam (quod, niſi librariis imputandum ſit, quod aliis fortaſſe multis facilius quam mihimet ipſi perſuadere poſſem, mirum profecto & portenti ſimile eſt) ſtatim in hac ipſa pagina, in recitatione pſalmi, δαιμόνια habemus, non εἴδωλα δαιμονίων. Fortaſſe pſalmum integrum recitaturus, pſalterium conſuluit, & quæ ibi erant deſcripſit, oblitus eorum quæ ſupra ſcripſerat, atque eo pacto veram lectionem poſtea impreſſam in animo habuit. Quæ tamen conjectura neutiquam ſatisfacit. Sed nihil occurrit veriſimilius.

16,7. Καὶ εὐλογήσατε] Biblia non habent καί.

23. Ὑπέρ.] Biblia Romana ἐπί. Complutenſia & Aldina ut Juſtinus.

31 & ſeq. Δόξαν ἐν ὀνόματι.] Biblia δόξαν ὀνόματι.

1. Αὐτό.]

nomine ejus. Capite victimas, & ingredimini in atria ejus: adorate Dominum in atrio ſancto ſuo. Moveatur a facie ejus omnis terra. Dicite in gentibus, Dominus regnavit (a ligno.) Quoniam rectificavit orbem terrarum, qui non commovebitur: judicabit populos in æquitate. Lætentur cœli, & exultet terra. Movebitur mare & plenitudo ejus. Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis ſunt: exultabunt omnia ligna ſylvæ a facie Domini; quia venit, quia venit judicare terram. Judicabit orbem terrarum in juſtitia, & populos in veritate ſua. Et Trypho inquit: An pro eo atque ais, in ſcripturis aliquid detraxerint aut depravarint principes populi, Deus ſcire poteſt: videtur autem hoc incredibile. Incredibile profecto, ego dixi, videtur. Magis enim eſt horrendum quam vituli conſecratio illa, quam in terris fecerunt qui manna ad ſaturitatem impleti fuerant, & quam liberorum dæmoniis mactatorum ſacrificium, aut prophetarum ipſorum occiſio. Sed enim, inquam, mihi exiſtimate, eas vos non audiſſe, quas illos ſurripuiſſe

ὀνόματι αὐτοῦ. αἴρετε θυσίας, καὶ εἰσπορεύεσθε εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ· προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ ἐν αὐλῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ. σαλευθήτω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. εἴπατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὁ Κύριος ἐβασίλευσε. καὶ γὰρ κατώρθωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται· κρινεῖ λαοὺς ἐν εὐθύτητι. εὐφρανέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ· (σαλευθήσεται) ἡ θάλασσα καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. χαρήσεται) τὰ πέδια, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ἀγαλλιάσονται) πάντα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ὅτι ἔρχεται), ὅτι ἔρχεται) κρῖναι τὴν γῆν. κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ λαοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ. Καὶ ὁ Τρύφων, Εἰ μὲν, ὡς ἔφης, εἶπε, παρέγραψάν τι ἀπὸ τῶν γραφῶν οἱ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ, Θεὸς δύναται) ἐπίστασθαι· ἄπιστῳ δὲ ἔοικε τὸ τοιοῦτον. Ναὶ, ἔφην, ἀπίστῳ ἔοικε· φοβερώτερον γάρ ἐστι τῆς μοσχοποιΐας, ἣν ἐποίησαν ἐπὶ γῆς, μάννα πεπλησμένοι, καὶ τοῦ τὰ τέκνα θύειν τοῖς δαιμονίοις, ἢ τοῦ αὐτοὺς τοὺς προφήτας ἀνῃρηκέναι. ἀλλὰ δὴ, ἔφην, μοι νομίζεσθε μηδὲ ἀκηκοέναι ἃς εἶπον περὶ τοῦ

1. Αἴρετε.] Biblia ἄρατε.

10, 1. Σαλευθήσεται) ἡ θάλασσα.] Biblia σαλευθήτω ἡ θάλασσα.

13. Ἀγαλλιάσονται).] Biblia τότε ἀγαλλιάσονται).

14. Ἀπὸ προσώπου Κυρίου.] Biblia Romana πρὸ προσώπου τοῦ Κυρίου. Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus.

19. Παρέγραψάν τι ἀπὸ τῶν γραφῶν.] Omnino legendum περιέγραψαν. quam lectionem habet & R. Stephanus in calce editionis ſuæ, deſumptam ex margine codicis MS.

23, 4, 5. Τῆς μοσχοποιΐας ἣν ἐποίησαν ἐπὶ γῆς, μάννα πεπλησμένοι.] Cur ἐπὶ γῆς? Periculumne erat ne viderentur vitulum in cœlis conflaſſe? Nempe locus prava interpunctione laborat (ut critici noſtri loqui amant) cætera fortaſſe ſatis ſanus, quod tamen nolo præſtare, eſtque ita diſtinguendus, ἣν ἐποίησαν, ἐπὶ γῆς μάννα πεπλησμένοι, *in terris repleti* ἄρτῳ οὐρανοῦ, *cibo angelorum.* Supra p. 279. ἄγγελοι τινὲς ὄντες ἦσαν, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, δῆλόν ἐστιν ἡμῖν, τρεφόμενοι, κἂν μὴ ὁμοίαν τροφὴν ἥπερ οἱ ἄνθρωποι χρώμεθα, τρέφονται· περὶ γὰρ τῆς τροφῆς τοῦ μάννα ἣν ἐτράφησαν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡ γραφὴ οὕτω λέγει, ὅτι ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγον. P. 237. Ἐπειδὴ καὶ τὸ μάννα ἐσθίοντες ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ τὰ θαυμάσια πάντα ὁρῶντες ὑμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινόμενα, μόσχον τὸν χρύσεον ποιήσαντες προσεκυνεῖτε.

23. Ην.] Codex MS. in margine ἧς.

27. Μοι.] F. leg. μή.

27, 8. Νομίζεσθε.] Activum νομίζετε ſi malis, per me licet. Sylburgius.

28 & ſeq. Ἃς εἶπον περὶ τοῦ κεκλοφέναι αὐτοὺς γραφάς.] Leg. videtur ὡς εἶπον περικεκοφέναι αὐτὰς γραφὰς, vel, quod multo minus placet, ἃ εἶπον περὶ τοῦ κεκλοφέναι αὐτοὺς γραφάς.

1, 2. Ὑπὲρ

τοῦ κεκλοφέναι αὐτὰς γραφάς· ὑπὲρ αὐταρκείας γὰρ αἱ τοσαῦται προανιστορημέναι εἰσὶν εἰς ἀπόδειξιν τῶν ζητηθέντων, μετὰ τῶν λεχθησομένων μελλόντων, παρ' ἡμῖν παραπεφυλαγμένων. Καὶ ὁ Τρύφων ἔφη, Ὅτι δ' ἡμᾶς ἀξιώσαντας ἀνιστόρησας αὐτάς, ἐπιστάμεθα· περὶ δὲ τοῦ ψαλμοῦ τούτου, ὃν τελευταῖον ἔφης ἀπὸ τῶν Δαβὶδ λόγων, οὐ δοκεῖ μοι εἰς ἄλλον τινὰ εἰρῆσθαι ἀλλ' εἰς τὸν πατέρα, τὸν καὶ τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν ποιήσαντα· σὺ δ' αὐτὸν φῂς εἰς τὸν παθητὸν τοῦτον, ὃν καὶ Χριστὸν εἶναι σπουδάζεις ἀποδεικνύναι, εἰρῆσθαι. Καὶ ἀπεκρινάμην, Διὰ λέξεως ἣν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ ἀνεφθέγξατο, νοήσατε λέγοντός μου, παρακαλῶ, καὶ γνώσεσθε οὔτε κακῶς με λέγειν, οὔθ' ὑμᾶς ὄντως κεκηλῆσθαι· οὕτως γὰρ ἂν καὶ πολλὰ ἄλλα νοῆσαι τῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰρημένων καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι δυνήσεσθε. Ἄισατε τῷ Κυρίῳ ᾆσμα καινόν· ᾄσατε τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ. ᾄσατε τῷ Κυρίῳ, καὶ εὐλογήσατε τὸ ὄνομα αὐτοῦ· εὐαγγελίζεσθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τὰ θαυμάσια αὐτοῦ.
300 Ὡς τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων ᾄδοντας καὶ ψάλλοντας τοὺς ἀπὸ πάσης τῆς γῆς γνόντας τὸ σωτήριον τοῦτο μυστήριον, τουτέστι τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τούτους ἔσωσεν, ἐνδιάγοντας κελεύει, ἐπιγνόντας ὅτι καὶ αἰνετὸς

ſurripuiſſe dixi. affatim enim & abunde ſufficiunt tot a nobis ante allegatæ ſcripturæ, ad probationem eorum quæ ſunt in quæſtionem deducta, una cum eis quæ adhuc proferentur, & apud vos ſervantur. Et Trypho, Quod rogatu noſtro, inquit, eas commemoraveris, ſcimus. Pſalmus autem iſte, quem poſtremum ex Davidis oraculis recitaſti, non in alium mihi videtur eſſe promulgatus, quam in Patrem, qui & cœlos & terram fecit: tu vero illum cantatum eſſe affirmas in paſſionibus ſubditum iſtum, quem Chriſtum eſſe magno contendis opere. Et reſpondi: Dictione ea, quam in pſalmo hoc Spiritus Sanctus protulit, me dicere exiſtimate, rogo. & ita neque male me dicere, neque vos revera demulſos eſſe cognoſcetis. Hoc namque pacto & multa alia intelligere poteritis, a Spiritu Sancto prolata, cum ſoli vobiſcum fueritis. *Cantate Domino canticum novum: cantate Domino, omnis terra. Cantate Domino, & benedicite nomini ejus: læte annunciate de die in diem ſalutare ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.* Ut Deo & patri univerſarum rerum canere & pſallere perſeverent, eis præcipit qui ex omni terra cognoverunt ſalutare hoc ſacramentum & arcanum, hoc eſt paſſionem Chriſti, per quam ipſos ſalvabit: quandoquidem cognoverint laudabilem eſſe

1,2. Ὑπὲρ αὐταρκείας.] F. ὑπεραυταρκεῖς.
4,5. Μελλόντων.] F. μελλουσῶν.
5. Παρ' ἡμῖν.] Lege παρ' ὑμῖν. Supra p. 297. ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ἔτι παρ' ὑμῖν τὰς ζητήσεις ποιεῖν ἔρχομαι. Infra p. 349. οὐδὲ ἀπὸ τῶν μὴ ὁμολογουμένων ὑφ' ὑμῶν γραφῶν —— τὴν ἀπόδειξιν τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ ποιήσασθαι ἐσπούδασα, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὁμολογουμένων μέχρι νῦν ὑφ' ὑμῶν.
16,7,8. Διὰ λέξεως ἣν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ ἀνεφθέγξατο νοήσατε λέγοντός μου.] Pro ἣν lege ἃ, niſi quid tibi melius in mentem venerit, quod facile fieri poteſt.
28. Αὐτοῦ.] Sequitur in bibliis & apud Juſtinum ſupra ἀναγγείλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ.

eſſe & terribilem & conditorem cœli & terræ, eum qui ſalutare iſtud generis humani ergo inſtituit; eo etiam illum dignatus honore, ut poſtquam in crucem actus mortem obiit, a mortuis reſuſcitatum, regem fecerit omnis terræ, quemadmodum & per . . . .

νὸς καὶ φοβερὸς καὶ ποιητὴς τοῦ τε οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ὁ τοῦτο τὸ σωτήριον ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπείου γένους ποιήσας, τὸν καὶ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι ἀποθνήσκοντα καὶ βασιλεύειν πάσης τῆς γῆς καταξιωμένον ὑπ᾽ αὐτοῦ, ὡς καὶ διὰ . . . .

4, 5. Μετὰ τὸ σταυρωθῆναι ἀποθνήσκοντα.] Nonnulli fortaſſe, ut hanc maculam Juſtino abſtergeant, legendum contendent μετὰ τὸ σταυρωθέντα ἀποθανεῖν. Nos nihil mutamus. Alii fortaſſe eadem de cauſa ita hæc intelligenda eſſe putabunt, τὸν ἀποθνήσκοντα μετὰ τὸ σταυρωθῆναι, καὶ καταξιωμένον βασιλεύειν πάσης τῆς γῆς. Sed non id voluit Juſtious.

7. Ὡς καὶ διὰ . . . .] Fortaſſe librarius plura folia pro uno imprudens vertit, & cum occurreret caſus genitivus, τῆς γῆς, qui præpoſitioni διὰ reſpondere videretur, ſecurus perrexit, nihil ſuſpicans mali. Verum, quoquo caſu acciderit, certum eſt multa hic excidiſſe, & inter ea finem colloquii prioris, & initium poſterioris, quod viri docti pridem animadverterunt.

ΙΟΥ-

ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ
ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ καὶ ΜΑΡΤΥΡΟΣ
ΠΡΟΣ
ΤΡΥΦΩΝΑ ΙΟΥΔΑΙΟΝ
ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

JUSTINI
PHILOSOPHI & MARTYRIS
DIALOGI
CUM
TRYPHONE JUDÆO
PARS SECUNDA.

Deut. xxxi. 16,7,8.

. . . . τῆς γῆς εἰς ἣν ἐκεῖ εἰσπορεύεται εἰς αὐτήν, καὶ ἐγκαταλείψουσί με, καὶ διασκεδάσουσι τὴν διαθήκην μου ἣν διεθέμην αὐτοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. καὶ καταλείψω αὐτούς, καὶ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν·

. . . . *terræ in quam ingreditur. Et derelinquent me, & diſſipabunt teſtamentum meum, quod teſtatus ſum eis in die illo. Et derelinquam eos, & avertam faciem meam ab eis;*

2. Εἰσπορεύεται εἰς αὐτήν.] Biblia Romana εἰσπορεύεται tantum. Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinus εἰσπορεύεται ἐκεῖ εἰς αὐτήν.

2,3. Ἐγκαταλείψουσι.] Biblia Romana καταλείψουσι. Complutenſia & Aldina & codex Alexandrinus ut Juſtinus.

3,4,5. Καὶ διασκεδάσουσι τὴν διαθήκην μου ἣν διεθέμην αὐτοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ καταλείψω αὐτούς.] Legendum, paucis verbis additis ex bibliis, καὶ διασκεδάσουσι τὴν διαθήκην μου ἣν διεθέμην αὐτοῖς· καὶ ὀργισθήσομαι θυμῷ εἰς αὐτοὺς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ καταλείψω αὐτούς.

eis; & erit devoratio, & invenient eum mala multa, & anguſtiæ. Et dicet die illo: Propterea quod non eſt Dominus Deus meus in nobis, invenerunt me mala iſta. Ego autem averſione avertam faciem meam ab eis die illo, propter omnes pravitates quas fecerunt; quia converſi ſunt ad deos alienos. In libro autem Exodi, quod ipſius Dei nomen etiam Jeſus fuerit

Exod. vi. 3. (quod dicit neque Abrææ neque Jacob declaratum eſſe) & per Moſen in myſterio ſimiliter ſit enunciatum, nos quoque intelleximus. Sic autem di-

Exod. xx. 22. xxiii. 20, 1. ctum eſt: *Et dixit Dominus Moſe, Dic populo iſti, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, ut cuſtodiat te in via, ut introducat te in terram quam paravi tibi. Obſerva eum, & audi eum: ne rebella ei, non enim dimittet te. Nomen namque meum eſt in eo.* Quis igitur introduxerit in terram patres veſtros, jam tandem intelligite: ille videlicet nomine hujus cognominatus Jeſus, qui prius Auſes vocatus fuerat. Hoc enim ſi cum animis veſtris conſideraveritis, etiam illud, quod nomen ejus qui ad Moſen dixit, *Nomen namque meum eſt in eo*, Jeſus

αὐτῶν· καὶ ἔσται καλάβρωμα, καὶ εὑρήσουσιν αὐτὸν κακὰ πολλὰ, καὶ θλίψεις· καὶ ἐρεῖ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, διότι οὐκ ἔστι Κύριος ὁ Θεός μου ἐν ἡμῖν, εὕροσάν με τὰ κακὰ ταῦτα. ἐγὼ δὲ ἀποστροφῇ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ διὰ πάσας τὰς κακίας ἃς ἐποίησαν, ὅτι ἐπέστρεψαν ἐπὶ θεοὺς ἀλλοτρίους. Ἐν δὲ τῷ βιβλίῳ τῆς Ἐξόδου, ὅτι αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦς ἦν (ὃ λέγει τῷ Ἀβραὰμ μὴ δεδηλῶσθαι, μηδὲ τῷ Ἰακὼβ) διὰ Μωσέως ἐν μυστηρίῳ ὁμοίως ἐξηγγέλθη, καὶ ἡμεῖς νενοήκαμεν. οὕτως δὲ εἴρηται), Καὶ εἶπε Κύριος τῷ Μωσεῖ, εἰπὲ τῷ λαῷ τούτῳ, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ἵνα φυλάσσῃ σε ἐν τῇ ὁδῷ, ὅπως εἰσαγάγῃ σε εἰς τὴν γῆν ἣν ἡτοίμασά σοι. πρόσεχε αὐτῷ, καὶ εἰσάκουε αὐτοῦ, μὴ ἀπείθει αὐτῷ, οὐ γὰρ μὴ ὑποστείληταί σε· τὸ γὰρ ὄνομά μου ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ. Τίς οὖν εἰς τὴν γῆν εἰσήγαγε τοὺς πατέρας ὑμῶν; ἤδη ποτὲ νοήσατε, ὅτι ὁ ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ ἐπονομασθεὶς Ἰησοῦς, πρότερον Αὐσῆς καλούμενος. εἰ γὰρ τοῦτο νοήσετε, καὶ ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰπόντος τῷ Μωσεῖ, Τὸ γὰρ ὄνομά μου ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ, Ἰησοῦς

3 & 7. Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.] Biblia ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

3, 4. Διότι οὐκ ἔστι Κύριος ὁ Θεός μου ἐν ἡμῖν.] Biblia Romana ἐν ἐμοί. Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus. Biblia etiam Aldina ἐν ὑμῖν, mendoſe pro ἐν ἡμῖν.

9. Ἐπέστρεψαν.] Biblia Romana ἀπέστρεψαν. Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus.

10, 1. Αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦς ἦν.] Tertull. adv. Marc. IV. 7. p. 508. *Nam & prophetam meminerat Sanctum Dei prædicaſſe, & Jeſum nomen Dei eſſe in filio Nave.*

11, 2, 3. Ὃ λέγει τῷ Ἀβραὰμ μὴ δεδηλῶσθαι, μηδὲ τῷ Ἰακώβ.] Poſt commation illud, τῷ Ἀβραὰμ μὴ δεδηλῶσθαι, Perionius addendum cenſet hoc, μηδὲ τῷ Ἰσαὰκ——quoniam Exodi cap vi. ſic ad Moyſen Deus loquitur, ἐγὼ Κύριος, καὶ ὤφθην πρὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, Θεὸς ὢν αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομά μου Κύριος οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς. Idem & δηλῶσαι activa forma legi poſſe cenſet. SYLBURGIUS.

V. annot. ad p. 263. ✱. 6, 7.

15, 6, 7. Καὶ εἶπε Κύριος τῷ Μωσεῖ, εἰπὲ τῷ λαῷ τούτῳ.] Exod. xx. 22. Εἶπε δὲ Κύριος πρὸς Μωϋσῆν, Τάδε ἐρεῖς τῷ οἴκῳ Ἰακὼβ καὶ ἀγγελεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ.

18. Φυλάσσῃ.] Biblia φυλάξῃ.

20, 1. Πρόσεχε αὐτῷ.] Biblia Romana & Complutenſia & codex Alexandrinus πρόσεχε σεαυτῷ. Biblia Aldina πρόσεχε σὺ αὐτῷ. Cyprianus, *Obſerva eum.* Tertullianus, *Intende illi.* Hebr. השמר מפניו:

21, 2. Μὴ ἀπείθει.] Biblia Romana & Aldina καὶ μὴ ἀπείθει. Codex Alexandrinus & biblia Complutenſia & Tertullianus & biblia Hebraica ut Juſtinus.

25, 6. Ὁ ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ ἐπονομασθεὶς Ἰησοῦς.] Langus legit τούτου. eique lectioni favere videantur hæc quæ mox ſequuntur, ὁ ἐπονομασθεὶς τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι, quo modo alibi quoque loquitur Juſtinus. Nos tamen nihil mutamus.

1, 2. Καὶ

σοῦς ἦν, ἐπιγνώσεσθε. καὶ γὰρ καὶ Ἰσραὴλ αὐτὸς ἦν καλούμενος, καὶ τὸν Ἰακὼβ τούτῳ τῷ ὀνόματι ὁμοίως μετωνομάκει. ὅτι δὲ καὶ ἄγγελοι καὶ ἀπόστολοι τοῦ Θεοῦ λέγονται οἱ ἀγγέλλειν τὰ παρ' αὐτοῦ ἀποστελλόμενοι προφῆται, ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ δεδήλωται· λέγει γὰρ ἐκεῖ ὁ Ἠσαΐας, Ἀπόστειλόν με. Καὶ ὅτι προφήτης ἰσχυρὸς καὶ μέγας γέγονεν ὁ ἐπονομασθεὶς τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι, φανερὸν πᾶσίν ἐστιν. εἰ οὖν ἐν τοσαύταις μορφαῖς οἴδαμεν πεφανερῶσθαι τὸν Θεὸν ἐκεῖνον τῷ Ἀβραάμ, 301 καὶ τῷ Ἰακώβ, καὶ τῷ Μωσεῖ, πῶς ἀποροῦμεν, καὶ ἀπιστοῦμεν κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων βουλὴν καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν διὰ παρθένου γεννηθῆναι μὴ δεδυνῆσθαι, καὶ ταῦτα ἔχοντες γραφὰς τοιαύτας ἐξ ὧν συννοῆσαί ἐστι διαῤῥήδην ὅτι κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς βουλὴν καὶ τοῦτο γέγονεν; ὅταν γὰρ ὡς υἱὸν ἀνθρώπου λέγῃ Δανιὴλ τὸν παραλαμβάνοντα τὴν αἰώνιον βασιλείαν, οὐκ αὐτὸ τοῦτο αἰνίσσεται; τὸ γὰρ ὡς υἱὸν ἀνθρώπου εἰπεῖν, φαινόμενον μὲν καὶ γενόμενον ἄνθρωπον μηνύει, οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνου δὲ σπέρματος ὑπάρχοντα δηλοῖ. καὶ τὸ λίθον τοῦτον εἰπεῖν ἄνευ χειρῶν τμηθέντα, ἐν μυστηρίῳ τὸ αὐτὸ κέκραγε· τὸ γὰρ ἄνευ χειρῶν εἰπεῖν αὐτὸν ἐκτετμῆσθαι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινον ἔργον, ἀλλὰ τῆς βουλῆς τοῦ προβάλλοντος αὐτὸν πατρὸς τῶν ὅλων Θεοῦ.

ſus fuerit, cognoſcetis. Nam & Iſrael ipſe vocatus fuit, & Jacob nomine eo transnominavit. Quod ſane illi qui ad mandata ejus annuncianda ab eo legantur prophetæ, tum angeli tum apoſtoli Dei etiam appellentur, in Eſaiæ libro oſtenditur. dicit namque ibi Eſaias, *Mitte me*. Eſai. vi. 8. Et quod propheta fortis & magnus fuerit is qui Jeſu nomine eſt cognominatus, omnibus ſatis conſtat. Quod ſi pluriſariam ſpecie exhibitum oſtenſumque eſſe novimus Deum Abrahæ illi, & Jacob, & Moſæ, quid ita dubitamus & non credimus, de parentis rerum cunctarum conſilio & voluntate, hominem etiam ipſum ex virgine naſci potuiſſe; præſertim cum tot ſacrarum literarum habeamus oracula, unde aperte cognoſcere eſt, juxta conſilium & voluntatem Patris id quoque factum eſſe? Cum namque *tanquam filium hominis* Daniel eum dicit qui Dan. vii. 13, 14. regnum ſuſcipit ſempiternum, annon hoc ſubobſcure ſignificat? Nam cum *tanquam filium hominis* dicit, qui homo eſſe appareat & ſit, indicat; non autem ex humano exiſtere ſemine, declarat. Et dum *lapidem* Dan. ii. 34. hunc *ſine manibus abſciſſum* dicit, in myſterio id ipſum clamitat. Nam cum dicitur ipſum *abſque manibus abſciſſum eſſe*, non humani id operis, ſed divini ejus qui illum produxit, univerſitatis hujus parentis Dei,

1, 2. Καὶ γὰρ καὶ Ἰσραὴλ αὐτὸς ἦν καλούμενος.] Chriſtus nimirum, uti fuſius probat Juſtinus infra p. 353. qui & prius transnominaſſet Jacobum, & ſui cognominem feciſſet Iſraelem; perinde ac nomen ſuum tranſtuliſſet Jeſum in Auſem Navæ filium. JEBB.

13. Τὸν Θεὸν ἐκεῖνον.] Rectius fortaſſe τὸν Θεὸν ἐκεῖνον, *Deum illum*, id eſt, illum Angelum Dei, illum Dei Filium, Deum & ipſum: quo fere modo infra 313. 16. τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ Θεοῦ. SYLBURGIUS.

18, 9. Καὶ ταῦτα ἔχοντες γραφὰς τοιαύτας.] Lego τοσαύτας cum interpretibus. P. 292. εἰ δὲ γραφὰς καὶ εἰς τοῦτο εἰρημένας τοσαύτας. P. 327. περὶ οὗ τὰς τοσαύτας γραφὰς ἀπεδείξαμεν εἰρῆσθαι.

32, 3. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινον ἔργον.] Ante ὅτι deſideratur δηλοῖ, vel aliud hujuſmodi verbum. SYLBURGIUS.

Dei, conſilii eſſe [oſtenditur.] Et
Eſ. liii. 8. dum ab Eſaia refertur, *Generationem ejus quis enarrabit?* ineloquibile ei eſſe genus declaratur. nemo enim mortalium, ex mortalibus prognatus, inenarrabile genus obtinet. Et
Gen xlix. 11. quod Moſes dixit, *Lavaturum eum eſſe ſtolam ſuam in ſanguine uvæ*, nonne id ſignificat, quod tecte illum prædixiſſe apud vos ſæpenumero commemoravi, ſcilicet habiturum ipſum ſanguinem eſſe, ſed non ex hominibus; haud aliter quam uvæ ſanguinem non homo generavit, ſed
Eſ. ix. 6. Deus? Atque Eſaias eum *magni conſilii angelum* appellans, utrum non eorum quæ cum adveniſſet tradidit, doctorem factum eſſe, præconio ſuo renunciavit? Res enim magnas quas in conſilio ſuo conſtituerat Pater erga homines omnes ſibi placitos & placituros, & adverſus eos qui a voluntate ejus deſciviſſent, homines juxta & angelos, unicus ipſe clare
Matth. viii. 11, 12. & aperte docuit, dicens: *Venient ab oriente & occidente, & accumbent cum Abraam, & Iſaac, & Jacob in regno cœlorum: filii vero regni ejicientur in tenebras extre-*
Matth. vii. 22, 23. Luc. xiii. 26. *mas.* Et, *Multi dicent mihi die illo: Domine, Domine, annon in nomine tuo edimus, & bibimus, & prophetavimus, & dæmonia ejecimus? Et dicam eis: Diſcedite a me.* Et alibi aliis verbis condemnaturum ſe indignos, qui non ſalvabuntur, atque eis dicturum affirmavit: *Abite*

Θεοῦ. καὶ τὸ Ἠσαΐαν φάναι, Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ἀνεκδιήγητον ἔχοντα τὸ γένος αὐτὸν ἐδήλου· οὐδεὶς γὰρ, ἄνθρωπος ὢν ἐξ ἀνθρώπων, ἀνεκδιήγητον ἔχει τὸ γένος. καὶ τὸ τὸν Μωσέα εἰπεῖν πλύνειν αὐτὸν τὴν στολὴν αὐτοῦ ἐν αἵματι σταφυλῆς, οὐχ, ὃ καὶ ἤδη πολλάκις πρὸς ὑμᾶς παρακεκαλυμμένως προπεφητευκέναι αὐτὸν εἶπον, ἐστίν; ὅτι αἷμα μὲν ἔχειν αὐτὸν προεμήνυεν, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀνθρώπων· ὃν τρόπον τὸ τῆς ἀμπέλου αἷμα οὐκ ἄνθρωπος ἐγέννησεν, ἀλλ' ὁ Θεός. καὶ Ἠσαΐας δὲ μεγάλης βουλῆς ἄγγελον αὐτὸν εἰπὼν, οὐχὶ τούτων, ὧνπερ ἐδίδαξεν ἐλθὼν, διδάσκαλον αὐτὸν γεγενῆσθαι προεκήρυσσεν; ἃ γὰρ μεγάλα ἐβεβούλευτο ὁ πατὴρ εἴς τε πάντας τοὺς εὐαρέστους γενομένους αὐτῷ καὶ γενησομένους ἀνθρώπους, καὶ τοὺς ἀποστάντας τῆς βουλῆς αὐτοῦ ὁμοίως ἀνθρώπους ἢ ἀγγέλους, οὗτος μόνος ἀπαρακαλύπτως ἐδίδαξεν, εἰπὼν, Ἥξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Καὶ, Πολλοὶ ἐροῦσί μοι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν, καὶ προεφητεύσαμεν, καὶ δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ ἐρῶ αὐτοῖς, ἀναχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις οἷς καταδικάζειν τοὺς ἀναξίους μὴ σώζεσθαι μέλλειν ἔφη, ἐρεῖν, Ὑπάγετε

4. Οὐδεὶς γάρ.] Rectius ſine dubio οὐδεὶς δέ. Sed Juſtinus non eſt is apud quem quæ lectio optima ſit, ea ſtatim vera exiſtimanda ſit.

6. Πλύνειν.] Aptius fut. temp. πλυνεῖν, ut ſupra 271. 42. Sylburgius.

17. Γεγενῆσθαι.] Futuro quoque tempore legi poteſt γενήσεσθαι. Sylburgius.

36. Μέλλειν, ἔφη, ἐρεῖν.] Verbum ἔφη, ſemel tantum poſitum, in utroque membro intelligendum eſt: aut indicative legendum μέλλει. Sylburgius.

Ὑπάγετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὃ ἡτοίμασεν ὁ πατὴρ τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις λόγοις ἔφη, Δίδωμι ὑμῖν ἐξουσίαν καταπατεῖν ἐπάνω ὄφεων,
302 καὶ σκορπίων, καὶ σκολοπενδρῶν, καὶ ἐπάνω πάσης δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ νῦν ἡμεῖς οἱ πιστεύοντες ἐπὶ τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου Ἰησοῦν Κύριον ἡμῶν, τὰ δαιμόνια πάντα καὶ πνεύματα πονηρὰ ἐξορκίζοντες ὑποτασσόμενα ἡμῖν ἔχομεν. εἰ γὰρ διὰ τῶν προφητῶν παρακεκαλυμμένως κεκήρυκτο παθητὸς γενησόμενος ὁ Χριστὸς, καὶ μετὰ ταῦτα πάντων κυριεύσων, ἀλλ᾽ οὖν γε ὑπ᾽ οὐδενὸς νοεῖσθαι ἐδύνατο, μέχρις αὐτὸς ἔπεισε τοὺς ἀποστόλους ἐν ταῖς γραφαῖς ταῦτα κεκηρῦχθαι διαῤῥήδην. ἐβόα γὰρ πρὸ τοῦ σταυρωθῆναι, Δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ὑπὸ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. Καὶ Δαβὶδ δὲ πρὸ ἡλίου καὶ σελήνης ἐκ γαστρὸς γεννηθήσεσθαι αὐτὸν κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς βουλὴν ἐκήρυξε, καὶ Θεὸν ἰσχυρὸν καὶ προσκυνητὸν Χριστὸν ὄντα ἐδήλωσε.

Καὶ ὁ Τρύφων εἶπεν, Ὅτι μὲν οὖν καὶ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἱκανὰ δυσωπῆσαί ἐστι, σύμφημί σοι· ὅτι δὲ ἀπαιτῶ σε τὸν λόγον ὧν πολλάκις προεβάλλου ἀποδεῖξαι, εἰδέναι βούλομαι. περαίωσον οὖν καὶ αὐτὸν ἡμῖν, ἵνα ἴδωμεν καὶ ὡς ἐκεῖνον εἰς Χριστὸν τοῦτον τὸν ὑμέτερον ἀποδεικνύεις εἰρῆσθαι·

ἡμεῖς

Abite in tenebras exteriores, quas paravit Pater Satanæ, & angelis ejus. Matt. xxv. 41. Et rurſus aliis verbis ait: *Do vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſcolopendras, & ſuper omnem virtutem inimici.* Luc. x. 19. Et nunc nos, qui in crucifixum ſub Pontio Pilato Jeſum Dominum noſtrum credimus, dæmonia cuncta ſpiritusque malignos adjurantes, ſub poteſtate eos noſtra ſubditos habemus. Quandoquidem namque tecte a ſacris vatibus prædictum eſt, Chriſtum patibilem fore, ac poſtea omnibus imperaturum; a nemine hoc intelligi potuit, quoad ipſe diſcipulis perſuaſit, in ſcripturis diſertis verbis expreſſum id eſſe. Priuſquam enim in crucem ageretur, vociferatus eſt: *Oportet filium hominis multa pati, & reprobari a ſcribis & Phariſæis, & crucifigi, & tertio die reſurgere.* Marc. viii. 31. Et David eum *ante ſolem & lunam ex utero natum iri*, Pſ. cix. 4. lxxi. 5, 17. juxta conſilium & voluntatem Patris, cecinit: & Deum fortem, & adorandum eſſe Chriſtum declaravit. Pſ. xviii. 7. xliv. 7, 8. 12, 3. lxxi. 11. Et Trypho ait: Quod quidem hæc tot & tanta ſatis ſint ad perſuadendum idonea, tibi ſuffragor. Quorum autem te rationem poſco, & tu te ſæpe demonſtrationem allaturum propoſuiſti, ea ſcire volo. Ad finem ergo & locum hunc Eſaiæ perducito, ut norimus quonam modo probes in veſtrum iſtum Chriſtum eſſe pronunciatum.

nos

12. Εἰ γάρ.] F. Legendum εἰ καὶ γὰρ, aut εἰ γὰρ eo ſenſu intelligendum.

32. Ὧν.] F. leg. ὃν. Porro quæ ſequuntur, ὡς ΕΚΕΙΝΟΝ εἰς Χριστὸν τοῦτον τὸν ὑμέτερον ἀποδεικνύεις εἰρῆσθαι, ἡμεῖς γὰρ εἰς Ἐζεκίαν ΑΥΤΟΝ λέγομεν πεπροφητεῦσθαι, ſuadere videantur Juſtinum ita hæc conjungi voluiſſe, ἀπαιτῶ σε τὸν λόγον ἀποδεῖξαι ὃν πολλάκις προεβάλλου. Sed ſunt etiam quæ repugnant.

33, 4. Εἰδέναι βούλομαι.] Rectius εἰδέναι σε βούλομαι, ut ſupra 258. 10. & 297. 23. Sylburgius.

4, 5. Ὅτι

nos enim illum in Ezechiam aſſerimus prædictum eſſe. Ego porro, Ut vultis, inquam, hoc etiam faciam. Vos autem prius mihi demonſtrate in Ezechiam prolatum eſſe, quod antequam is noverit vocare patrem aut matrem, Damaſci virtutem ceperit, & ſpolia Samariæ, in conſpectu regis Aſſyriorum. Nam vobis non permittetur, ita uti vultis, exponere, quod Ezechias bellum geſſerit adverſus Damaſcum aut Samariam coram rege Aſſyriorum. *Priuſquam* namque *puellus norit vocare patrem aut matrem*, propheticus ſermo inquit *accepturum eum eſſe virtutem Damaſci & ſpolia Samariæ in conſpectu regis Aſſyriorum.* Niſi enim cum appendice hæc dixiſſet ſpiritus propheticus, *Antequam norit puellus vocare patrem aut matrem, capiet virtutem Damaſci, & ſpolia Samariæ*; ſed tantum retuliſſet, *Et pariet filium, & accipiet virtutem Damaſci & ſpolia Samariæ*; dicere poſſetis, quandoquidem Deus præſciviſſet fore ut hæc ipſe caperet, eum prædixiſſe. Sed cum acceſſione iſta, prophetia enunciata eſt, *Antequam norit puer appellare patrem aut matrem, capiet virtutem Damaſci & ſpolia Samariæ.* Ac vos alicui unquam Judæorum hoc accidiſſe, probare non poteſtis: nos autem demonſtrare quimus factum eſſe in Chriſto noſtro. Nam ſimul is natus eſt, Magi ab Arabia advenientes adorarunt eum, cum prius ad Herodem, in terra veſtra tunc regnantem, adiiſſent; quem verbum

ἡμεῖς γὰρ εἰς Ἐζεκίαν αὐτὸν λεγόμενον πεπροφητεῦσθαι. Κἀγὼ ἔφην, Ὡς βούλεσθε καὶ τοῦτο πράξω. ἀποδείξατε δέ μοι ὑμεῖς πρῶτον, ὅτι εἰς τὸν Ἐζεκίαν εἴρηται, ὅτι πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, ἔλαβε δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. οὐ γὰρ ὡς βούλεσθε ἐξηγεῖσθαι συγχωρηθήσεται ὑμῖν, ὅτι Ἐζεκίας ἐπολέμησε τοῖς ἐν Δαμασκῷ, ἢ ἐν Σαμαρείᾳ, ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων· πρὶν ἢ γὰρ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, ὁ προφητικὸς λόγος ἔφη, λήψεται. δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. εἰ γὰρ μὴ μετὰ προσθήκης ταῦτα εἶπε τὸ προφητικὸν πνεῦμα, Πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ σκῦλα Σαμαρείας, ἀλλὰ μόνον εἰρήκει, Καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ σκῦλα Σαμαρείας, ἐδύνασθε λέγειν, Ἐπειδὴ προεγίνωσκεν ὁ Θεὸς μέλλειν αὐτὸν λήψεσθαι ταῦτα, προειρήκει· νῦν δὲ μετὰ τῆς προσθήκης ταύτης εἴρηκεν ἡ προφητεία, Πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ 303
σκῦλα Σαμαρείας, καὶ οὐδενὶ τῶν ἐν Ἰουδαίοις ποτὲ συμβεβηκέναι τοῦτο ἀποδεῖξαι ἔχετε, ἡμεῖς δὲ ἔχομεν ἀποδεῖξαι τοῦτο γενόμενον ἐν τῷ ἡμετέρῳ Χριστῷ. ἅμα γὰρ τῷ γεννηθῆναι αὐτὸν, μάγοι ἀπὸ Ἀῤῥαβίας παραγενόμενοι προσεκύνησαν αὐτῷ, πρότερον ἐλθόντες πρὸς Ἡρώδην τὸν ἐν τῇ γῇ ὑμῶν τότε βασιλεύοντα, ὃν ὁ λόγος

4. Oτι.] F. Legendum ἢ ὅτι, vel καὶ ὅτι.

2 & ſeqq.

λόγος καλεῖ βασιλέα Ἀσσυρίων, διὰ τὴν ἄθεον καὶ ἄνομον αὐτοῦ γνώμην. ἐπίστασθε γὰρ τοιαῦτα, ἔφην, ἐν παραβολαῖς καὶ ὁμοιώσεσι πολλάκις λαλεῖν τὸ ἅγιον πνεῦμα· οἷον πεποίηκε καὶ πρὸς τὸν λαὸν ἅπαντα τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις, πολλάκις φῆσαν πρὸς αὐτοὺς, Ὁ πατήρ σου Ἀμορραῖος, καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία. καὶ γὰρ οὗτος ὁ βασιλεὺς, Ἡρώδης μαθὼν παρὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ ὑμῶν, τότε ἐλθόντων πρὸς αὐτὸν τῶν ἀπὸ Ἀρραβίας μάγων, καὶ εἰπόντων, ἐξ ἀστέρος τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ φανέντος ἐγνωκέναι ὅτι βασιλεὺς γεγένηται ἐν τῇ χώρᾳ ὑμῶν, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτὸν, καὶ ἐν Βηθλεὲμ τῶν πρεσβυτέρων εἰπόντων, ὅτι γέγραπται ἐν τῷ προφήτῃ οὕτως, Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα, ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου. Τῶν ἀπὸ Ἀρραβίας οὖν μάγων ἐλθόντων εἰς Βηθλεὲμ, καὶ προσκυνησάντων τὸ παιδίον, καὶ προσενεγκάντων αὐτῷ δῶρα, χρυσὸν, καὶ λίβανον, καὶ σμύρναν· ἐπειδὴ κατὰ ἀποκάλυψιν, μετὰ τὸ προσκυνῆσαι τὸν παῖδα ἐν Βηθλεὲμ, ἐκελεύσθησαν μὴ ἐπανελθεῖν πρὸς τὸν Ἡρώδην· καὶ Ἰωσὴφ δὲ, ὁ τὴν Μαρίαν μεμνηστευμένος, βουληθεὶς πρότερον ἐκβαλεῖν τὴν μνηστὴν αὐτῷ Μαριὰμ,

verbum regem Aſſyriorum vocat, propter iniquum & impium ejus animum. Scitis enim, inquam, perſæpe per comparationes & ſimilitudines Spiritum Sanctum talia proferre; quemadmodum & ad omnem populum Hieroſolymitanum fecit, identidem ad eos inquiens: *Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa.* Ezech. xvi. 3. 45. Herodes namque iſte rex, cum ad ſe ab Arabia veniſſent Magi, & dixiſſent e ſtella in cœlo apparente ſe cognoviſſe regem in regione veſtra genitum eſſe, & venimus ad adorandum eum, ex ſenioribus veſtris, in Bethlehem natum intellexit, dicentibus in propheta ita ſcriptum eſſe: Matth. ii. 5, 6. Mich. v. 2. *Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es inter principes Juda. ex te enim prodibit dux, qui gubernabit populum meum.* Porro Magi Arabes cum perveniſſent Bethlehem, & adoraſſent puellum, & protuliſſent ei munera, aurum, & thus, & myrrham; deinde per revelationem, adorato in Bethlehem puero, juſſi ſunt ad Herodem non reverti. Ac Joſeph etiam, Mariæ ſponſus, conſilium primum cepit Mariam ſponſam repudiandi, exiſtimans eam gravidam eſſe ex conſuetudine viri, hoc eſt e ſtupro: ſed per viſionem juſſus eſt non rejicere uxorem ſuam, angelo, qui ei apparuit,

νομίζων ἐγκυμονεῖν αὐτὴν ἀπὸ συνουσίας ἀνδρὸς, τουτέστιν ἀπὸ πορνείας, δι᾽ ὁράματος κεκέλευστο μὴ ἐκβαλεῖν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰπόντος αὐτῷ τοῦ φανέντος ἀγγέλου, ὅτι ἐκ

3 & ſeqq. Ἐπίστασθε γὰρ τοιαῦτα &c.] Tertull. adv. Jud. c. IX. p. 217. *Nec hoc enim novum ſcripturis divinis, figurate uti tranſlatione nominum ex comparatione criminum. Nam & archontas Sodomorum appellat archontas veſtros, & populum veſtrum populum Gomorrhæ vocat; cum jam olim eſſent civitates iſtæ extinctæ. Et alibi per prophetam ad populum Iſrael, Pater, inquit, tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa.*

9, 10. Καὶ γὰρ οὗτος ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης.] Incipit hic initium narrationis, qualem alibi puto expectare nullam. Scilicet cum lepido ſcriptore nobis res eſt. Quicquid in mentem venit, & quando venit, ſcribit illico. Et tamen ſunt qui hunc non tantum doctiſſimum verum etiam eloquentiſſimum eſſe prædicant.

15. Γεγένηται] Lege γεγέννηται.

27. Ἐπειδή.] Interpres videtur maluiſſe ἔπειτα. ſed tota hic pendet oratio, & poſt longum hyperbaton redditio ſequitur pag. 307. ℣. 2. SYLBURGIUS.

32. Τὴν μνηστὴν αὐτῷ.] F. αὐτοῦ.

Matth. i. 20. confirmante, ex Spiritu Sancto eam ventrem ferre. Timore igitur perculſus non repudiavit eam: ſed cum cenſus tum primum ſub Cyrenio in Judæa ageretur, profectus eſt a Nazareth, ubi domicilium habebat, in Bethlehem, unde oriundus erat, ut cenſeretur. nam genus ab ea quæ terram illam habebat tribu Juda ducebat. Atque idem jubetur cum Maria in Ægyptum tranſire, & ibi cum puello manere, donec ei rurſum, ut in Judæam redirent, revelaretur. Nato autem tum puero in Bethlehem, quia Joſeph in vico eo non habuit quo diverteret, in ſpecum quendam vico proximum conceſſit. Atque ibi cum eſſent, enixa eſt Maria Chriſtum, & in præſepi poſuit. Ubi eum Magi Arabes venientes invenere. Quod vero & Eſaias de ſymbolo arcanoque ſpecus, vaticinio ſuo prælocutus ſit, vobis, inquam, recenſui: & eorum gratia qui hodie vobiſcum venere, locum eum repetam, dixi. & verba Eſaiæ, quæ antea ſcripſi, denuo commemoravi: illud inſuper addens, propter verba ejuſcemodi, eos qui Mithræ myſteria inſtituerunt, in loco qui apud illos Spelæum ſive ſpecus vocetur, ſuos initiare, ſacraque ſua arcana

ἐκ πνεύματος ἁγίου ὃ ἔχει κατὰ γαστρός ἐστι· φοβηθεὶς οὖν οὐκ ἐκβέβληκεν αὐτήν, ἀλλὰ, ἀπογραφῆς οὔσης ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τότε πρώτης ἐπὶ Κυρηνίου, ἀνεληλύθει ἀπὸ Ναζαρὲτ, ἔνθα ᾤκει, εἰς Βηθλεὲμ, ὅθεν ἦν, ἀπογράψασθαι, ἀπὸ γὰρ τῆς κατοικούσης τὴν γῆν ἐκείνην φυλῆς Ἰούδα τὸ γένος ἦν· καὶ αὐτὸς ἅμα τῇ Μαρίᾳ κελεύεται ἐξελθεῖν εἰς Αἴγυπτον, καὶ εἶναι ἐκεῖ ἅμα τῷ παιδίῳ ἄχρις ἂν αὐτοῖς πάλιν ἀποκαλυφθῇ ἐπανελθεῖν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. γεννηθέντος δὲ τότε τοῦ παιδίου ἐν Βηθλεὲμ, ἐπειδὴ Ἰωσὴφ οὐκ εἶχεν ἐν τῇ κώμῃ ἐκείνῃ ποῦ καταλῦσαι, ἐν σπη- 304
λαίῳ τινὶ σύνεγγυς τῆς κώμης κατέλυσε. καὶ τότε αὐτῶν ὄντων ἐκεῖ, ἐτετόκει ἡ Μαρία τὸν Χριστὸν, καὶ ἐν φάτνῃ αὐτὸν ἐτεθείκει· ὅπου ἐλθόντες οἱ ἀπὸ Ἀῤῥαβίας μάγοι εὗρον αὐτόν. ὅτι δὲ Ἠσαΐας καὶ περὶ τοῦ συμβόλου τοῦ κατὰ τὸ σπήλαιον προκεκηρύχει, ἀνιστόρησα ὑμῖν, ἔφην, καὶ δι' αὐτοὺς δὲ τοὺς σήμερον σὺν ὑμῖν ἐλθόντας πάλιν τῆς περικοπῆς ἐπιμνησθήσομαι, εἶπον· καὶ ἀνιστόρησα ἣν καὶ προέγραψα ἀπὸ τοῦ Ἠσαΐου περικοπὴν, εἰπὼν διὰ τοὺς λόγους ἐκείνους τοὺς τὰ Μίθρα μυστήρια παραδιδόντας ἐν τόπῳ ἐπικαλουμένῳ παρ' αὐτοῖς σπηλαίῳ μυεῖσθαι ὑπ' αὐ-

14. Ποῦ καταλῦσαι.] Duplicis lectionis ſunt veſtigia, & indefinitæ που καταλῦσαι, & interrogativæ ποῦ καταλύσαι ſeu ποῦ καταλύσει. Lucas cap. ii. dicit οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι. SYLBURGIUS.

14, 5. Ἐν σπηλαίῳ τινὶ συνεγγὺς τῆς κώμης.] Nobilitarunt hunc locum multis diſputationibus viri docti. V. Baron. An. 1. §. 2. Caſaub. c. Baron. p. 159. & ſeqq. Montacutii Orig. Eccl. p. 22. & ſeqq. Grotium ad Luc. ii. 7. & Saldeni Otia theol. p. 799. & ſeqq. Si ridere libet, vide etiam omnium mortalium ineptiſſimum Petrum Lanſſelium c. XII. contra Caſaubonum.

18, 9. Ὅπου ἐλθόντες οἱ ἀπὸ Ἀῤῥαβίας μάγοι εὗρον αὐτόν.] Matth. ii. 11. Καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν εὗρον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Epiphanius H. LI §. 9. p. 431. οὐκέτι ἐν φάτνῃ, οὐκέτι ἐν σπηλαίῳ, ἀλλ' ἐν οἴκῳ. Erunt itaque fortaſſe qui, ne Juſtinus Matthæo adverſari videatur, hoc ὅπου non ad φάτνῃ neque ad σπήλαιον, ſed ad Βηθλεὲμ ℣. 13, referendum putabunt. Nos, etſi multo etiam longius retro referri poſſe, ſi opus eſſet, non negamus, præſertim in tanta rerum verborumque confuſione, ubi nihil recte aut ſuo loco dicitur, minime tamen id voluiſſe Juſtinum putamus, ſed Chriſtum, cum magi advenirent, in ſpelunca & in præſepi fuiſſe exiſtimaſſe. De ſpelunca conſentit Protevangelium Jacobi, de præſepi Patrum non pauci, de utroque Hieronymus. V. Baron. An. II. § 34.

24. Ἣν καὶ προέγραψα.] P. 296.

26, 7. Τοὺς τὰ Μίθρα μυστήρια παραδιδόντας.] Ferri quidem hoc poteſt, ſed magis puto Juſtinum ſcripſiſſe τὰ μιθριακὰ, vel τὰ Μίθρου, vel τὰ τοῦ Μίθρα. Quæ ſequuntur, aliis expedienda relinquo.

32, 3, 4. Ἀν-

τῶν, ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐνεργηθῆναι εἰπεῖν. καὶ ὁ Ἡρώδης, μὴ ἐπανελθόντων πρὸς αὐτὸν τῶν ἀπὸ Ἀῤῥαβίας μάγων ὡς ἠξίωσεν αὐτοὺς ποιῆσαι, ἀλλὰ, κατὰ τὰ κελευσθέντα αὐτοῖς, δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὴν χώραν αὐτῶν ἀπαλλαγέντων, καὶ τοῦ Ἰωσὴφ ἅμα τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ παιδίῳ, ὡς καὶ αὐτοῖς ἀποκεκάλυπτο, ἤδη ἐξελθόντων εἰς Αἴγυπτον, οὐ γινώσκων τὸν παῖδα ὃν ἐληλύθεισαν προσκυνῆσαι οἱ μάγοι, πάντας ἁπλῶς τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ ἐκέλευσεν ἀναιρεθῆναι. καὶ τοῦτο ἐπεπροφήτευτο μέλλειν γίνεσθαι διὰ Ἰερεμίου, εἰπόντος δι' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος οὕτως, Φωνὴ ἐν Ῥαμᾶ ἠκούσθη, κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολύς· Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσί. Διὰ οὖν τὴν φωνὴν ἣ ἔμελλεν ἀκούεσθαι ἀπὸ Ῥαμᾶ, τουτέστιν ἀπὸ τῆς Ἀῤῥαβίας (ἔστι γὰρ καὶ μέχρι τοῦ νῦν τόπος καλούμενος ἐν Ἀῤῥαβίᾳ Ῥαμᾶ) κλαυθμὸς ἔμελλεν τὸν τόπον καταλαμβάνειν ὅπου Ῥαχὴλ ἡ γυνὴ Ἰακὼβ, τοῦ ἐπικληθέντος Ἰσραὴλ, τοῦ ἁγίου πατριάρχου, τέθαπται, τουτέστι τὴν Βηθλεὲμ, κλαιουσῶν τῶν γυναικῶν τὰ τέκνα τὰ ἴδια τὰ ἀνῃρημένα, καὶ μὴ παράκλησιν ἐχουσῶν ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι αὐταῖς. καὶ γὰρ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἡσαΐαν, Λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ σκῦλα Σαμαρείας, τὴν τοῦ πονηροῦ δαίμονος, τοῦ ἐν Δαμασκῷ οἰκοῦντος, δύναμιν ἐσήμαινε νικηθήσεσθαι τῷ Χριστῷ ἅμα τῷ γεννηθῆναι· ὅπερ δείκνυται γεγενημένον.

cana peragere, diaboli inſtinctu incitatos. Sedenim Herodes, non revertentibus ad ſe, pro eo atque illos ut facerent rogaverat, Magis Arabicis, ſed juxta mandata recepta alio itinere in regionem ſuam redeuntibus, cum & Joſeph una cum Maria & puello, ſicut & ipſis revelatum fuerat, in Ægyptum jam ſeceſſiſſet; puerum ad quem adorandum Magi venerant non noſcens, omnes prorſus pueros in Bethlehem jugulari præcepit. Atque hoc ita fore Spiritus Sanctus per Hieremiam vatem prælocutus eſt hoc modo: *Vox in Rama audita eſt, ploratus & fletus multus; Rachel complorans filios ſuos, & noluit conſolationem admittere, propterea quod non ſint.* Itaque propter vocem quæ audienda erat a Rama, hoc eſt ab Arabia (eſt enim uſque ad hunc diem locus in Arabia, nomine Rama) ploratus correpturus fuerat locum ubi Rachel, conjux Jacob, Iſrael cognominati, patriarchæ ſancti, ſepulta eſt, hoc eſt Bethlehem; mulieribus complorantibus filios ſuos interfectos, neque conſolationem in eo quod ipſis evenit habentibus. Nam quod Eſaias dixit, *Accipiet virtutem Damaſci & ſpolia Samariæ*, maligni dæmonis, Damaſcum incolentis, poteſtatem ſignificavit debellatum iri per Chriſtum quamprimum genitus eſſet. quod in eo oſtenditur factum

Hierem. xxxi. 15. Matth. ii. 18.

32,3,4. Λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ σκῦλα Σαμαρείας.] Quæ ſtatim ſequuntur verba, ἅμα τῷ γεννηθῆναι, ſuadere videantur addendam eſſe προσθήκην illam de qua paulo ante Juſtinus, hæc ſcilicet verba, πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα. Verum in hujuſmodi rebus plurimum valere debet librorum MSS. auctoritas; neque ſumma ſemper ἀκρίβεια vel a diligentiſſimis ſcriptoribus expectanda eſt, multo minus a noſtro.

ctum eſſe. Magi enim, quos prædatum fuerat dæmonium illud ad omnes malas actiones excitatos, cum advenientes Chriſtum adoraverint, apparet ipſos ab ea poteſtate deſciſſe, quæ illos prædata fuerat, & a verbo in myſterio oſtenſa eſt habitare Damaſci. Peccatricem autem & iniquam eſſe virtutem eam quia conſtat, per comparationem pulchre Samariam vocat. Cæterum quod Damaſcus Arabiæ terræ fuerit & ſit, quamvis nunc ei quæ Syrophœnice vocatur accenſeatur, nec veſtrum aliqui inficiari poſſunt. Quocirca bonum eſſet vos, o viri, quæ non intelligitis, ea a nobis, qui gratiam a Deo accepimus, Chriſtianis addiſcere, ac non ita modis omnibus contendere veſtras doctrinas ſtabilire, dehoneſtantes doctrinas Dei. Quapropter etiam in nos gratia hæc tranſlata eſt,
Eſai. xxix. 13,4. ut Eſaias ait, ita dicens: *Appropinquat mihi populus hic, labiis ſuis honorant me: cæterum cor eorum procul abeſt a me. Sed fruſtra me colunt, præcepta hominum & doctrinas docentes. Propterea ecce ego adjiciam ut transferam populum iſtum, & transferam eos, & auferam ſapientiam ſapientum ipſorum, & prudentiam*

μένον. οἱ γὰρ μάγοι, οἵτινες ἐσκυλευμένοι ἦσαν πρὸς πάσας κακὰς πράξεις τὰς ἐνεργουμένας ὑπὸ τοῦ δαιμονίου ἐκείνου, ἐλθόντες καὶ προσκυνήσαντες τῷ Χριστῷ, φαίνονται ἀποστάντες τῆς σκυλευσάσης αὐτοὺς δυνάμεως ἐκείνης, ἣν ἐν μυστηρίῳ ἐσήμαινεν ἡμῖν ὁ λόγος οἰκεῖν ἐν Δαμασκῷ· ἁμαρτωλὸν δὲ καὶ ἄδικον οὖσαν, ἐν παραβο- 305
λῇ τὴν δύναμιν ἐκείνην καλῶς Σαμάρειαν καλεῖ. ὅτι δὲ Δαμασκὸς τῆς Ἀῤῥαβικῆς γῆς ἦν καὶ ἔστιν, εἰ καὶ νῦν προσνενέμηται τῇ Συροφοινίκῃ λεγομένῃ, οὐδ᾽ ὑμῶν τινες ἀρνήσασθαι δύνανται. ὥστε καλὸν ἂν εἴη ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, ἃ μὴ νενοήκατε, παρὰ τῶν λαβόντων χάριν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τῶν χριστιανῶν, μανθάνειν, ἀλλὰ μὴ κατὰ πάντα ἀγωνίζεσθαι τὰ ὑμέτερα διδάγματα κρατύνειν, ἀτιμάζοντας τὰ τοῦ Θεοῦ: διὸ καὶ εἰς ἡμᾶς μετετέθη ἡ χάρις αὕτη, ὡς Ἡσαΐας φησὶν, εἰπὼν οὕτως, Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσιν αὐτῶν τιμῶσί με, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἀπέχει ἀπ᾽ ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονταί με, ἐντάλματα ἀνθρώπων καὶ διδασκαλίας διδάσκοντες. διατοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ προσθήσω τοῦ μεταθεῖναι τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ μεταθήσω αὐτοὺς, καὶ ἀφελῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν αὐτῶν, τὴν δὲ σύνεσιν

1 & ſeqq. Οἱ γὰρ μάγοι οἵτινες ἐσκυλευμένοι ἦσαν &c.] V. Montacutii Orig. Eccleſ. p. 182. & ſeqq.

11—14. Δαμασκὸς τῆς Ἀῤῥαβικῆς γῆς ἦν καὶ ἔστιν, εἰ καὶ νῦν προσνενέμηται τῇ Συροφοινίκῃ λεγομένῃ.] Tertullianus adverſus Judæos c. IX. p. 217. *Damaſcus Arabiæ retro deputabatur, antequam tranſcripta eſſet in Syrophœnicem ex diſtinctione Syriarum.* Verum enimvero, etſi non ſum neſcius quam latos fines Arabiæ aſſignent nonnulli veterum, Damaſcum tamen Syriæ potius quam Arabiæ urbem ſemper appellandam fuiſſe pro certo habeo, niſi forte eo tempore, neque longo neque continuo, quo ſub imperio Arabum erat.

23. Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος.] In bibliis Græcis, concordantibus Hebraicis, ſequitur ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, excepto quod Complutenſia non habeant ἐν τῷ. Sed conſentiunt cum Juſtino codices inſignes, Alexandrinus, & is quo uſus eſt Curterius, cujus etiam in margine ſcriptum erat οἱ γ᾽. ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

24. Τοῖς χείλεσιν αὐτῶν] Biblia Romana & Aldina καὶ ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτῶν. Complutenſia τοῖς χείλεσι. Curterii codex, & Alexandrinus, ut Juſtinus.

28. Ἰδοὺ ἐγώ.] Ita & biblia Complutenſia & codex Alexandrinus. Biblia Romana & Aldina & Curterii codex & Juſtinus ſupra p. 250. & infra p. 352. non habent ἐγώ. Hebr. הנני.

30. Ἀφελῶ.] Ita & ſupra p. 250. ſed infra p. 352. ἀπολῶ cum bibliis. Tertullianus ſimiliter p. 480. & 398. *auferam*, p. 543. *perdam*.

30 & ſeqq. Τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν αὐτῶν, τὴν δὲ σύνεσιν τῶν συνετῶν.] Supra p. 250. τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν αὐτῶν. Biblia & Juſtinus infra p. 352. τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν. Hebr. חכמת חכמיו ובינת נבניו :

1. Ἀθετήσω.]

νεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. Καὶ ὁ Τρύφων, ὑπαγανακτῶν μὲν, αἰδούμενος δὲ τὰς γραφὰς, ὡς ἐδήλου ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, εἶπε πρός με, Τὰ μὲν τοῦ Θεοῦ ἅγιά ἐστιν, αἱ δὲ ὑμέτεραι ἐξηγήσεις τετεχνασμέναι εἰσὶν, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἐξηγημένων ὑπό σου, μᾶλλον δὲ καὶ βλάσφημοι· ἀγγέλους γὰρ πονηρευσαμένους καὶ ἀποστάντας τοῦ Θεοῦ λέγεις. Κἀγὼ ἐνδοτικώτερον τῇ φωνῇ παρασκευάσαι αὐτὸν βουλόμενος πρὸς τὸ ἀκούειν μου, ἀπεκρινάμην λέγων, Ἄγαμαί σου, ἄνθρωπε, τὸ εὐλαβὲς τοῦτο, καὶ εὔχομαι τὴν αὐτὴν διάθεσίν σε ἔχειν καὶ περὶ ὃν διακονεῖν γεγραμμένοι εἰσὶν οἱ ἄγγελοι, ὡς Δανιὴλ φησὶν, ὅτι ὡς υἱὸς ἀνθρώπου πρὸς τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν προσάγεται, καὶ αὐτῷ δίδοται πᾶσα βασιλεία εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ἵνα δὲ γνωρίζῃς, εἶπον, ὦ ἄνθρωπε, μὴ ἡμετέρᾳ τόλμῃ χρησαμένους τὴν ἐξήγησιν ταύτην ἣν μέμφῃ πεποιῆσθαι ἡμᾶς, μαρτυρίαν σοι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἡσαΐου δώσω, ὅτι πονηροὺς ἀγγέλους κατῳκηκέναι καὶ κατοικεῖν λέγει καὶ ἐν Τάνει τῇ Αἰγυπτίᾳ χώρᾳ. εἰσὶ δὲ οἱ λόγοι οὗτοι, Οὐαὶ τέκνα ἀποστάται, τάδε λέγει Κύριος, ἐποιήσατε βουλὴν οὐ δι' ἐμοῦ, καὶ συνθήκας οὐ διὰ τοῦ πνεύματός μου, προσθεῖναι ἁμαρτίας ἐφ' ἁμαρτίαις· οἱ πονηρευόμενοι καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον (ἐμὲ

dentiam prudentium abolebo. Hic Trypho, ſubindigne quidem ferens & iraſcens, ſcripturas tamen veritus, id quod ex vultu ejus patebat, ad me dixit: Verba quidem Dei ſancta ſunt, interpretationes autem veſtræ arte quadam compoſitæ, ſicut ex explicationibus tuis apparet, ſeu potius blaſphemæ ſunt. nam angelos maligne egiſſe, & deſciviſſe a Deo dicis. Tum ego, remiſſiore voce, attentiorem eum reddere volens ad me audiendum, reſpondi: Admiror, homo, religionem hanc tuam, & eandem te affectionem in eum etiam obtinere opto, cui angeli miniſtrare ſcripti ſunt, prout Daniel dixit: quod ab eis *tanquam filius hominis adducatur ad* Dan. vii. 13, 4.
antiquum dierum, eique detur regnum omne in ſeculum ſeculi. Atque ut ſcias, o homo, inquam, non auſu noſtro inſtituiſſe nos quam carpis expoſitionem, teſtimonium tibi ab ipſo proferam Eſaia, qui malignos angelos incoluiſſe atque incolere dicit regionem Ægypti Tanim. Sunt autem hæc verba: *Væ* Eſai. xxx. 1—5.
filii deſertores, hæc dicit Dominus: Cepiſtis conſilium non per me, & fœdera iniiſtis non per Spiritum meum, ut adderetis peccata peccatis, maligne agentes, ut deſcenderetis in Ægyptum: me

1. Ἀθετήσω.] Ita S. Paulus 1 Cor. i. 19. ſed LXX. & Juſtinus ſupra p. 250. & iofra p. 352. κρύψω.

17. Ὅτι.] Non dubito fore ſatis multos qoibus magis placeat ὅτε: noſtra multo ſecus eſt ſententia. quanquam ex lectione vulgata videatur deeſſe mentio τῶν παρεστηκότων, a quibus adducebatur, niſi forte legendum putas ὅτι ὡς υἱὸν ἀνθρώπου πρὸς τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν προσήγαγον οἱ ἄγγελοι, καὶ αὐτῷ δίδοται &c.

22, 3. Ἡμετέρᾳ τόλμῃ χρησαμένους.] F ὑμετέρᾳ. Sed vulgata lectio ferri poteſt, neque hæc nimis placet.

29. Τάδε λέγει Κύριος.] Ita biblia Complutenſia & Aldina & Curterius & endex Alexandrinus & Cyrillus & Cyprianus. Biblia Romana λέγει Κύριος abſque τάδε. rectius ſine dubio ſive ſententiam ſive Hebraica reſpicias, atque ita etiam Hieronymus. Veriſimilius tamen ex paucis codicibus vel caſu excidiſſe id vocabulum, vel ex auctoritate bibliorum Hebraicorum, aut quod ab Origene obelo notatum eſſet, de induſtria fuiſſe deletum, quam in tot alios irrepſiſſe.

32. Ἐφ' ἁμαρτίαις.] Biblia Romana & Aldina ἐφ' ἁμαρτίας. Complutenſia & codex Alexaodrinus & Cyrillus ut Juſtinus.

32, 3. Οἱ πονηρευόμενοι καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον.] In

noſtris

me vero non interrogaverunt, ut auxilium haberent a Pharaone, & tegerentur umbraculo Ægyptiorum. Erit enim umbraculum Pharaonis in confuſionem, & confidentibus in Ægyptiis ignominia. Quoniam ſunt in Tani principes angeli maligni. Fruſtra fatigabuntur ad populum qui non proderit eis ad auxilium, ſed in probrum & ignominiam. Sed & Zacharias dixit,

Zach. iii. 1,2. quemadmodum ipſe commemoraſti, *diabolum ſtetiſſe a dextris Jeſu ſacerdotis, ut adverſaretur ei; & (Dominum) dixiſſe, Increpet te Dominus, qui ſuſcepit Hieruſalem.* Ac rurſum in libro Job ſcriptum eſt, ut & ipſe alle-

Job. ii. 1. gaſti, *angelos veniſſe ut aſſiſterent coram Domino, & diabolum una cum illis affuiſſe.* Et a Moſe in principio Geneſis, ſerpentem qui Evam ſeduxit, depictum habemus, & diris execrationibus devotum. Et in Ægypto magos fuiſſe, qui prope æquati ſunt prodigiis edendis virtuti ei quam Deus per fidelem famulum ſuum Moſen perfecit, novimus. Tum autem Davidem,

Pſ. xcv. 5. quod *Dii gentium dæmonia* ſint, dixiſſe tenetis. Et Trypho ad hæc ait: Dixi tibi, homo, ſedulo te operam dare, tutus ut ſis in omnibus, ad ſcripturas adhæreſcens. Dic autem mihi verum, Fatemine vos denuo inſtauratum locum hunc Hieruſalem, & populum veſtrum congregatum atque lætitia evectum iri cum

(ἐμὲ δὲ οὐκ ἠρώτησαν) τοῦ βοηθηθῆναι ὑπὸ Φαραὼ, καὶ σκεπασθῆναι σκέπην Αἰγυπτίων. ἔσται γὰρ ὑμῖν ἡ σκέπη Φαραὼ εἰς αἰσχύνην, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπ' Αἰγυπτίους ὄνειδος. ὅτι εἰσὶν ἐν Τάνει ἀρχηγοὶ ἄγγελοι πονηροί. μάτην 306 κοπιάσουσι πρὸς λαὸν ὃς οὐκ ὠφελήσει αὐτοὺς εἰς βοήθειαν, ἀλλ' εἰς αἰσχύνην καὶ ὄνειδος. Ἀλλὰ καὶ Ζαχαρίας φησὶν, ὡς καὶ αὐτὸς ἐμνημόνευσας, ὅτι ὁ διάβολος εἱστήκει ἐκ δεξιῶν Ἰησοῦ τοῦ ἱερέως ἀντικεῖσθαι αὐτῷ, καὶ εἰπεῖν, Ἐπιτιμήσαι σοὶ Κύριος ὁ ἐκδεξάμενος Ἱερουσαλήμ. Καὶ πάλιν ἐν τῷ Ἰὼβ γέγραπται, ὡς καὶ αὐτὸς ἔφης, ὅτι οἱ ἄγγελοι ἦλθον στῆναι ἔμπροσθεν Κυρίου, καὶ ὁ διάβολος ἅμα αὐτοῖς ἐληλύθει. καὶ ὑπὸ Μωσέως ἐν ἀρχῇ τῆς Γενέσεως ὄφιν πλανήσαντα τὴν Εὔαν γεγραμμένον ἔχομεν, καὶ κεκατηραμένον. καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὅτι μάγοι ἦσαν, ἐξισοῦσθαι τῇ δυνάμει τῇ ἐνεργουμένῃ διὰ τοῦ πιστοῦ θεράποντος Μωσέως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔγνωμεν. καὶ Δαβὶδ ὅτι, Οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνιά εἰσιν, εἶπεν, ἐπίστασθε. Καὶ ὁ Τρύφων πρὸς ταῦτα ἔφη, Εἶπον πρός σε, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι ἀσφαλὴς ἐν πᾶσι σπουδάζεις εἶναι, ταῖς γραφαῖς προσπλεκόμενος· εἰπὲ δέ μοι ἀληθῶς, ὑμεῖς ἀνοικοδομηθῆναι τὸν τόπον Ἱερουσαλὴμ τοῦτον ὁμολογεῖτε, καὶ συναχθῆναι τὸν λαὸν ὑμῶν, καὶ εὐφρανθῆναι σὺν

noſtris exemplaribus eſt πορευόμενοι, in Juſtiniano vitioſe πονηρευόμενοι. Perionius. V. not. R. Stephani ad verba Eſaiæ lxv. 2. infra p. 324.

1. Ἠρώτησαν.]. Biblia ἐπηρώτησαν.

2. Σκέπην.] Biblia ὑπό. Hebr. בצל.

5. Αἰγυπτίους.] Biblia Αἰγύπτου.

10, 1. Ὡς καὶ αὐτὸς ἐμνημόνευσας.] Facta eſt ſupra mentio angelorum prævaricatorum, qui perinde judicabuntur atque homines peccatores; item dæmonis maligni, Damaſcum iocolentis: diaboli autem & Jeſu ſacerdotis, minime; ſicuti neque ipſius Job, & ſimul diaboli qui ad eum advenit. Quapropter iſta etiam loca in hoc libro deſiderantur. Langus.

13, 4. Ἐκδεξάμενος.] Lege ἐκλεξάμενος cum biblus ipſoque Juſtino infra p. 343.

21, 2. Μάγοι ἦσαν, ἐξισοῦσθαι.] Librarius ſemiſomnis integrum verſum, niſi fallor, prætermiſit.

3, 4. Τῶν

σιω τοῦ Χριστοῦ, ἅμα τοῖς πατριάρχαις, καὶ τοῖς προφήταις, καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου γένους, ἢ καὶ τῶν προσηλύτων γενομένων πρὶν ἐλθεῖν ὑμῶν τὸν Χριστὸν, προσδοκᾶτε; ἢ ἵνα δόξῃς περικρατεῖν ἡμῶν ἐν ταῖς ζητήσεσι πρὸς τὸ ταῦτα ὁμολογεῖν ἐχώρησας; Κἀγὼ εἶπον, Οὐχ οὕτω τάλας ἐγὼ, ὦ Τρύφων, ὡς ἕτερα λέγειν παρ᾽ ἃ φρονῶ. ὡμολόγησα οὖν σοι καὶ πρότερον, ὅτι ἐγὼ μὲν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ταῦτα φρονοῦμεν, ὡς καὶ πάντως ἐπίστασθε, τοῦτο γενησόμενον· πολλοὺς δ᾽ αὖ καὶ τῶν τῆς καθαρᾶς καὶ εὐσεβοῦς ὄντων χριστιανῶν γνώμης τοῦτο μὴ γνωρίζειν ἐσήμανά σοι. τοὺς γὰρ λεγομένους μὲν χριστιανοὺς, ὄντας δὲ ἀθέους καὶ ἀσεβεῖς αἱρεσιώτας, ὅτι κατὰ πάντα βλάσφημα, καὶ ἄθεα, καὶ ἀνόητα διδάσκουσιν, ἐδήλωσά σοι. ὅτι δ᾽ οὐκ ἐφ᾽ ὑμῶν μόνων τοῦτο λέγειν με ἐπίστασθε, τῶν γεγενημένων ἡμῖν λόγων ἁπάντων, ὡς δύναμίς μου, σύνταξιν ποιήσομαι, ἐν οἷς καὶ τοῦτο ὁμολογοῦντά με, ὃ καὶ πρὸς ὑμᾶς ὁμολογῶ, ἐγγράψω. οὐ γὰρ ἀνθρώποις

μᾶλλον,

cum Chriſto, una cum patriarchis, & prophetis, & his qui generis noſtri ſunt, & proſelytis qui ad nos acceſſerunt priuſquam Chriſtus veſter venit, expectatis; an, ut videare nos ſuperare in quæſtionibus, eo decurris ut iſta non inficiere? Et ego, Non eo ſum miſeriæ redactus, inquam, o Trypho, ut alia quam ſentio loquar. Confeſſus ſum tibi & antea, me quidem & alios plures eadem mecum ſentientes arbitrari id, ſicuti plane ſcitis, futurum: multos vero etiam qui puræ piæque ſunt Chriſtianorum ſententiæ, hoc non agnoſcere, tibi ſignificavi. Dixi præterea, appellari quidem nonnullos Chriſtianos, eſſe autem nullius numinis cultores & impios hæreticos; quoniam blaſphema omnino, & impia, & ſtulta docent. Porro ut non tantummodo apud vos me hoc dicere ſciatis, diſputationum harum noſtrarum omnium, quoad potero, opus componam; ubi hoc ipſum me profiteri, quod coram vobis fateor, conſcribam. Non enim homines,

aut

3, 4. Τῶν προσηλύτων γενομένων.] F. τοῖς προσηλύτοις γενομένοις. Sed nihil muto.

4, 5. Πρὶν ἐλθεῖν ὑμῶν τὸν Χριστόν.] Langus, *priuſquam Chriſtum adventurum expectatis*. Perionius, *antequam Chriſtus veſter venturus ſit*. Ridicule. Quaſi cum Chriſto gaudere poſſent antequam ad eos venerit. Duxit eos in hunc errorem nota diſtinctionis male poſita ante vocem πρὶν, quam nos ſuſtulimus. Dicet fortaſſe aliquis, his verbis ſignificari ultimum Chriſti adventum, quando, finito millennio, venturus eſt judicatum vivos & mortuos: quod ipſum ſatis abſurdum eſt. Omnino itaque tollenda eſt diſtinctio, quod etiam olim monuit vir doctiſſimus Joſephus Medus in Com. Apocalyp. Op. v. 2. p. 664.

8, 9, 10. Οὐχ οὕτω τάλας ἐγὼ ὡς ἕτερα λέγειν παρ᾽ ἃ φρονῶ.] Τάλας hic (ne quis cum interpretibus fallatur) non tam infelicitatis quam ſceleris ſignificationem habet, quemadmodum apud Ariſtophanem, Euripidem, alioſque. Similiter noſtrates.

10, 1. Ωμολόγησα οὖν σοι καὶ πρότερον.] Iſta confeſſio periit. ſallitur enim magnus Tillotſonus, qui in p. 253. eam inveniſſe ſibi viſus eſt.

11, 2, 3. Ἐγὼ μὲν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ταῦτα φρονοῦμεν, ὡς καὶ πάντως ἐπίστασθε τοῦτο, γενησόμενον] Hanc opinionem origine Judaicam eſſe non ignoro; nequeo tamen mihi perſuadere Juſtinum ita ſcripſiſſe. Non multo fortaſſe melior hæc lectio, qua tamen nihil melius in mentem venit, ἐγὼ μὲν καὶ ἄλλοι πολλοὶ τοῦτο φρονοῦμεν ὡς καὶ πάντως ἐπίστασθαι τοῦτο γενησόμενον. Juſtinus mox p. 307. ἐγὼ δὲ καὶ εἴ τινές εἰσιν ὀρθογνώμονες κατὰ πάντα χριστιανοὶ καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν γενήσεσθαι ἐπιστάμεθα, καὶ χίλια ἔτη ἐν Ἱερουσαλὴμ &c.

13, 4, 5. Πολλοὺς δ᾽ αὖ καὶ τῶν τῆς καθαρᾶς &c.] Medus (quem ſequitur Tillotſonus Reg. Fidei par. III. Sect. 9. p. 756. & ſeqq.) legit τῶν οὐ τῆς καθαρᾶς. Vehementer errant viri præclari.

16—20. Τοὺς γὰρ &c.] Peſſime vertit hæc Langus, non intelligens hanc ſententiam vocabuli γάρ. quæ res viros multis partibus eo acutiores in graviores errores induxit. V. Irenæum ψ. 31. citat. pag. ſeq.

20. Ἐδήλωσά σοι.] Supra pag. 253. Jebb.

23. Ὡς δύναμίς μου.] Etiam dativo caſu legi poteſt ὡς δύναμίς μοι: quod alibi ὅση μοι δύναμις. Sylburgius.

6, 7, 8. Ἀλλ᾽

aut humanas doctrinas, ſed Deum, & diſciplinam ab eo traditam conſectandam mihi eſſe ſtatuo. Nam tametſi cum quibuſdam verba communicaſtis, qui Chriſtiani dicuntur, atque hoc ipſum non confitentur, ſed etiam maledicere audent Deo Abraæ & Deo Iſaac & Deo Jacob, quique dicunt non eſſe mortuorum reſurrectionem, verum ſimulatque moriantur animas ipſorum in cœlum recipi, ne tamen exiſtimetis eſſe Chriſtianos; perinde ut neque Judæos, ſi quis recte ſcrutetur, dicat eſſe Sadducæos, aut ſimiles hæreſes & ſectas Geniſtarum, & Meriſtarum, & Galilæorum, & Hellenianorum, &

μᾶλλον, ἢ ἀνθρωπίνοις διδάγμασιν, αἱροῦμαι ἀκολουθεῖν, ἀλλὰ Θεῷ, καὶ τοῖς παρ' ἐκείνου διδάγμασιν. εἰ γὰρ καὶ συνεβάλετε ὑμεῖς τισὶ λεγομένοις χριστιανοῖς, καὶ τοῦτο μὴ ὁμολογοῦσιν, ἀλλὰ καὶ βλασφημεῖν τολμῶσι τὸν 307 Θεὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Θεὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Θεὸν Ἰακώβ, οἳ καὶ λέγουσι μὴ εἶναι νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀλλὰ ἅμα τῷ ἀποθνήσκειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀναλαμβάνεσθαι εἰς τὸν οὐρανόν, μὴ ὑπολάβητε αὐτοὺς χριστιανούς· ὥσπερ οὐδὲ Ἰουδαίους, ἄν τις ὀρθῶς ἐξετάσῃ, ὁμολογήσειεν εἶναι τοὺς Σαδδουκαίους, ἢ τὰς ὁμοίας αἱρέσεις Γενιστῶν, καὶ Μεριστῶν, καὶ Γαλιλαίων, καὶ Ἑλληνιανῶν, καὶ

6, 7, 8. Ἀλλὰ καὶ βλασφημεῖν τολμῶσι τὸν Θεὸν Ἀβραὰμ &c.] Judæorum Deum veteres hæretici, ἄλλοι κατ' ἄλλον τρόπον, quemadmodum alibi loquitur Juſtinus, blaſphemarunt. Alii enim eum mundi quidem opificem ſed non patrem Chriſti, & juſtum ſed non bonum, eſſe dixerunt: alii angelum ambitioſum qui imperio Judæorum, quod ei forte obtigiſſet, contentus eſſe non potuerit. Alii alia.

8, 9. Μὴ εἶναι νεκρῶν ἀνάστασιν.] Marcionitarum dogma, omniumque fere hæreticorum qui e ſchola Simonis prodierunt.

9, 10, 1. Ἅμα τῷ ἀποθνήσκειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀναλαμβάνεσθαι εἰς τὸν οὐρανόν.] Irenæus V. 31. *Hæretici, deſpicientes plaſmationem Dei, & non ſuſcipientes ſalutem carnis ſuæ, contemnentes autem & repromiſſionem Dei, & totum ſupergredientes Deum ſenſu, ſimulatque mortui fuerint dicunt ſe ſupergredi cœlos & Demiurgum, & ire ad matrem, vel ad eum qui ab ipſis affingitur patrem. Qui ergo univerſam reprobant reſurrectionem, &, quantum in ipſis eſt, auferunt eam de medio, quid mirum eſt ſi nec ordinem reſurrectionis ſciunt?*

15, 6. Γενιστῶν, καὶ Μεριστῶν, καὶ Γαλιλαίων, καὶ Ἑλληνιανῶν.] Quinam Meriſtæ, Geniſtæ, & Helleniani fuerint, nobis non liquet, & forte ſibi verba dari hac in re, ut in aliis, paſſus erat bonus Juſtinus. Clericus Hiſtor. Eccleſ. p. 642. Ex Rabano; *Geniſtæ dicti, eo quod de genere Abraham eſſe glorientur.* Cur potius ex Rabano & Honorio, quam ex Iſidoro a quo ambo acceperunt? Sed *Genitæ*, id eſt γενῖται legendum, non γενισταὶ, quod eſt verbum nulli rei. Γενῖται ergo ad verbum Hebraice ſunt יחסים, id eſt, nobiles, qui genus ſuum ad vetuſtiſſimum quandam auctorem referunt, quales Athenis γεννῆται. Qui non erant inſititii, ſed avum, proavum, atavum nominare poterant —— *Meriſei*, vel potius *Meriſſæi*, eſſent מרסים, id eſt, ῥανισταὶ, roratores, qui, ut videtur, irrorarent omnia luſtrali aqua, ut Judæi ſolebant. Sed interpretatio adhibita, & lectio in margine Iſidori a Bon. Vulcanio publicati, quæ habet *Mereſe*, manifeſto aperiunt legendum eſſe *Meriſtæ*. Etiam hodie Judæi חולקים, id eſt μερίζοντας, vocant eos qui ab aliquo diſſentiunt, & eſt proprie ſcholaſticum verbum, quo utuntur in diſſenſionibus ſummorum magiſtrorum, quales ſunt in libris juris Proculeianorum, & Sabinianorum. Sed quum dicat *ſeparaſſe ſcripturas, non credentes omnibus prophetis*, hoc potius pertinet ad Karraim, & non video quo applicetur nomen Meriſtarum. Sed Juſtinus Martyr Dialogo cum Tryphone γενιστῶν quidem & μεριστῶν meminit; ſed qui fuerint divinandum poſteritati reliquit. Verba ejus ὥσπερ οὐδὲ Ἰουδαίους &c. Ubi etiam de Hellenianis, ut tuto pronunciare poſſumus ab auctore ſive hæreſiarcha Hellenio dictos, ita quæ fuerit hæreſis illa, cujus ille Ἕλληνος pater fuerit, nulla conjectura aſſequi poſſimus. Scaliger Elench. Trihæreſ. Nic. Serarii c. III. p. 237, 8, 9. Iſidori verba de Geniſtis & Meriſtis hæc ſunt, *Geniſtæ dicti eo quod de genere Abrahæ eſſe ſe glorientur: nam cum in Babyloniam veniſſet populus Dei, pleríque, relinquentes uxores ſuas, Babyloniicis mulieribus adhæſerunt; quidam autem Iſraeliticis tantum conjugiis contenti, vel ex eis geniti, cum reverſi eſſent de Babylonia, diviſerunt ſe ab omni populo, & aſſumpſerunt ſibi hoc nomen jactantiæ. Meriſtæ appellati eo quod ſeparant ſcripturas, non credentes omnibus prophetis, dicentes aliis & aliis ſpiritibus illos prophetaſſe: μέρος enim Græce, Latine pars dicitur.* Origin. VIII. 4. p. 65. Hellenianorum, præter Juſtinum hoc loco, nemo veterum, quod ſciam, mentionem fecit. Druſius Comment. ad voces Hebraicas N. T. c. 23. exiſtimat Herodianos deſignari. quod mihi non fit veriſimile. Quid ſi legamus Ἠλιανῶν, vel Ἐλαιανῶν, vel, quod propius accedit ad vulgatam lectionem, Ἑλληνιαστῶν,

καὶ Φαρισαίων βαπτιστῶν (καὶ μὴ ἀηδῶς ἀκούσητέ μου πάντα ἃ φρονῶ λέγοντος) ἀλλὰ λεγομένους μὲν Ἰουδαίους καὶ τέκνα Ἀβραάμ, καὶ χείλεσιν ὁμολογοῦντας τὸν Θεόν, ὡς αὐτὸς κέκραγεν ὁ Θεός, τὴν δὲ καρδίαν πόῤῥω ἔχειν ἀπ' αὐτοῦ. ἐγὼ δέ, καὶ εἴ τινές εἰσιν ὀρθογνώμονες κατὰ πάντα χριστιανοί, καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν γενήσεσθαι ἐπιστάμεθα, καὶ χίλια ἔτη ἐν Ἱερουσαλήμ, οἰκοδομηθείσῃ, καὶ κοσμηθείσῃ, καὶ πλατυνθείσῃ, οἱ προφῆται Ἰεζεκιήλ, καὶ Ἠσαΐας, καὶ οἱ ἄλλοι ὁμολογοῦσιν. οὕτως γὰρ Ἠσαΐας περὶ τῆς χιλιονταετηρίδος ταύτης εἶπεν, Ἔσαι γὰρ ὁ οὐρανὸς καινός, καὶ ἡ γῆ καινή, καὶ οὐ μὴ μνησθῶσι τῶν προτέρων, οὐδὲ μὴ ἐπέλθῃ αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν, ἀλλ' εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίαμα εὑρήσουσιν ἐν αὐτῇ ὅσα ἐγὼ κτίζω. ὅτι ἰδὲ ἐγὼ ποιῶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀγαλλίαμα, καὶ τὸν λαόν μου εὐφροσύνην, καὶ ἀγαλλιάσομαι ἐπὶ Ἱερου-

& Phariſæorum, Baptiſtarum, & alios (ne cum moleſtia me omnia quæ ſentio dicentem audiatis) ſed Judæos quidem appellari & filios Abraæ, & confitentes labiis Deum, ut ipſe clamavit Deus, cor autem illorum longe abeſſe ab eo. Eſ.xxix.13. Ego autem, & ſi qui rectæ per omnia ſententiæ Chriſtiani ſunt, & carnis reſurrectionem futuram novimus, & mille annos in Hieruſalem inſtaurata, & exornata, & dilatata, ſicut prophetæ, Ezechiel, & Eſaias, & alii promulgant. Sic namque Eſaias de mille iſtorum annorum tempore locutus eſt: *Erit enim cœlum novum, & terra nova, & non recordabuntur priorum, neque eorum illa venient in corda: ſed lætitiam & exultationem invenient in ipſa, quæ ego creo. Quia ecce ego facio Hieruſalem exultationem, & populum meum lætitiam, & exultabo in Hieru-* Eſai. lxv. 17. & ſeqq.

νιῶν, ut intelligatur celebris illa ſchola R. Hillelis ſive Hellelis, בית הלל, cujus in Talmude tam ſæpe mentio fit? Quod ſi approbetur, quid vetabit ulterius progredi & Meriſtas interpretari ſectatores & diſcipulos R. Meir? Sed hoc eſt hariolari, &, ut vereor, nugari. Neque magis placet, quod ſimilitudo ſoni & literarum ſuggerit, Ἑλληνιανῶν. Quare orarem ſemirabbinos noſtros, qui in libris Judæorum omnem antiquitatem Judaicam contineri putant, ut inde nos aliquid de his Hellenianis docerent, & ſimul, niſi grave erit, meliora de Geniſtis & Meriſtis; nam quæ ex Iſidoro deſcripſimus, paucis, opinor, ſatisfacient.

1. Καὶ Φαρισαίων βαπτιστῶν.] Legendum putem καὶ Φαρισαίων καὶ βαπτιστῶν. Grotius ad Marc. vii. 4.

7, 8, 9. Ἐγὼ δὲ καὶ εἴ τινές εἰσιν ὀρθογνώμονες κατὰ πάντα χριστιανοί.] *Videre minime poſſum* (ioquit vir quidam eruditus) *qui hæc adeo diſcrepantia*, Omnes qui recta ſentiunt ſunt in ea opinione, *&*, Multi qui recta ſentiunt ſunt ab ea opinione alieni, *conciliari queant: inquirant, quibus vacat, annon in mendo cubent codices Juſtini*. Hunc ego hominem & de ſanitate harum lectionum & de Juſtino ſibimetipſi conciliando, ſine cura eſſe jubeo. Quid enim mirum ſi πολλοὶ τῆς τῆς καθαρᾶς καὶ εὐσεβοῦς ὄντων χριστιανῶν γνώμης, multi catholici & orthodoxi Chriſtiani, non ſint ὀρθογνώμονες κατὰ πάντα?

10—14. Καὶ χίλια ἔτη ἐν Ἱερουσαλὴμ — οἱ προφῆται — ὁμολογοῦσιν.] Omnino addendum ὡς, aut ſaltem, quod tamen hic valde durum, ſubintelligendum. Clericus putat *omiſſum* εὐσεβεῖς βιώσεσθαι, *aut ſimile quid*.

10, 1, 2. Ἐν Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομηθείσῃ καὶ κοσμηθείσῃ καὶ πλατυνθείσῃ.] Tota ſcilicet auro gemmiſque collucente, ſi Judæis credimus, aut eorum non multo magis naſutis diſcipulis, Millenariis. Dilatationem autem quod attinet, haud ſtulte fecerunt viri boni, quod ejus rei obliti non ſunt. Qui enim tantam multitudinem, quanta ibi congreganda eſt, tam anguſta urbs capere poſſet? Quare לרעת חכמים דל, uti nos docent Abarbanel aliique, portæ novæ urbis Damaſcum uſque proferendæ ſunt. Satis amplam urbem narras, inquies. Imo hæc nihil ſunt, præ ut quæ dicunt alii. quorum deliria ſi videre vis, apud ipſos vide. Pleni ſunt libri Judæorum.

18. Οὐδὲ μή.] Biblia οὐδ' οὐ μή.

20, 1. Ὅσα ἐγὼ κτίζω.] Theodotionis hæc verſio eſt. Hebr. אשר אני בורא. Quæ verba LXX. interpretes prætermiſerunt.

21, 2. Τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀγαλλίαμα.] Biblia ἀγαλλίαμα Ἱερουσαλήμ.

 2. Οὐκέτι

Hieruſalem, & lætabor in populo meo, & ulterius in ea non audietur vox ploratus neque vox clamoris. Et non erit amplius ibi immatura aliquis ætate, & ſenex qui non implebit tempus ſuum. Erit namque adoleſcens filius centum annorum, moriens vero peccator filius centum annorum, & maledictus erit. Et ædificabunt domos & ipſi incolent, & conſerent vineas & ipſi comedent germina earum, & vinum bibent: non ædificabunt & alii inhabitabunt, & non plantabunt & alii edent. Nam ſecundum dies ligni vitæ dies populi mei erunt: opera laborum eorum multiplicabuntur. Electi mei non laborabunt in vanum, neque liberis operam dabunt in execrationem. Quoniam ſemen juſtum & benedictum a Domino erunt, & nepotes eorum cum eis. Et erit, priuſquam ipſi clamaverint, ego exaudiam eos: adhuc loquentibus ipſis, dicam, Quid eſt? Tunc lupi & agni ſimul paſcentur, &

leo

Ἱερουσαλὴμ, καὶ εὐφρανθήσομαι ἐπὶ τῷ λαῷ μου, καὶ οὐκέτι οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν αὐτῇ φωνὴ κλαυθμοῦ, οὐδὲ φωνὴ κραυγῆς, καὶ οὐ μὴ γένηται ἔτι ἐκεῖ ἄωρος ἡμέραις, καὶ πρεσβύτης ὃς οὐκ ἐμπλήσει τὸν χρόνον αὐτοῦ· ἔσται γὰρ ὁ νέος υἱὸς ἑκατὸν ἐτῶν, ὁ δὲ ἀποθνήσκων ἁμαρτωλὸς υἱὸς ἑκατὸν ἐτῶν, καὶ ἐπικατάρατος ἔσται· καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας καὶ αὐτοὶ ἐνοικήσουσι, καὶ καταφυτεύσουσιν ἀμπελῶνας καὶ αὐτοὶ φάγονται τὰ γεννήματα αὐτῶν, καὶ τὸν οἶνον πίονται. οὐ μὴ οἰκοδομήσωσι καὶ ἄλλοι κατοικήσουσι, καὶ οὐ μὴ φυτεύσωσι καὶ ἄλλοι φάγονται. κατὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου ἔσονται· τὰ ἔργα τῶν πόνων αὐτῶν πλεονάσουσιν. οἱ ἐκλεκτοί μου οὐ μὴ πονέσουσιν εἰς κενὸν, οὐδὲ τεκνοποιήσουσιν εἰς κατάραν· ὅτι σπέρμα δίκαιον καὶ εὐλογημένον ὑπὸ Κυρίου ἔσονται, καὶ ἔγγονα αὐτῶν μετ᾽ αὐτῶν. καὶ ἔσται πρὶν ἢ κεκράξαι αὐτοὺς, ἐγὼ ἐπακούσομαι αὐτῶν· ἔτι λαλούντων αὐτῶν, ἐρῶ, τί ἐστι; τότε λύκοι καὶ ἄρνες ἅμα βοσκηθήσονται, καὶ

λέων

2. Οὐκέτι οὐ μή.] Biblia οὐκέτι μή.
3. Οὐδέ] Biblia Romana καί. Complutenſia & Aldina & codex Alexandrinus & Curterii Eſaias ut Juſtinus.
4. Καὶ οὐ μή.] Biblia Romana & Complutenſia οὐδ᾽ οὐ μή. Biblia & Aldina & Curterii codex οὐδὲ μή. Cod. Alexandrinus & Cyrillus ut Juſtinus.
4, 5. Ἄωρος ἡμέραις.] Hæc quoque Theodotionis verſio eſt. unde videant docti ne ejus interpretatio aliquanto vetuſtior ſit quam vulgo creditur. niſi forte ita ante eum verterat Aquila, quod ſane admodum veriſimile eſt, vel ante utrumque alius aliquis aut interpres aut veteris interpretationis emendator, quod neutiquam improbabile eſt. LXX. ἄωρος tantum. Hebr. על ימים.
7. & 8. Υἱὸς ἑκατὸν ἐτῶν.] Et hæc quoque Theodotionis eſt verſio, atque etiam Aquilæ, quibus, pro ſuo more, Hebraica בן מאה שנה ſic ad verbum convertere viſum eſt. LXX. ἑκατὸν ἐτῶν.
11, 2. Φάγονται τὰ γεννήματα.] Lege φάγονται τὰ γεννήματα cum bibliis Romanis.
12. Καὶ τὸν οἶνον πίονται.] Ita & biblia Aldina. ſed legendum πίονται cum bibliis Complutenſibus & Curterii codice. Biblia Romana non habent hoc inciſum, ut neque codex Alexandrinus, neque Cyrillus, neque biblia Hebraica. Irenæus agnoſcit V. 34. p. 457.
13. Κατοικήσουσι] Biblia ἐνοικήσουσι
15, 6. Αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου ἔσονται.] Biblia ἔσονται αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου.
16. Τὰ ἔργα.] Biblia Romana & Aldina & Curterii codex τὰ γὰρ ἔργα. Codex Alexandrinus & Cyrillus ut Juſtinus. Biblia Complutenſia ἔργα.
17. Πλεονάσουσιν.] Adde Eſai. lxv. 22. πλεονάσουσιν pro παλαιώσουσιν perperam legi apud Juſtinum. GRABE De vitiis LXX. interpretum verſioni ante Origenis ævum illatis, p. 39, 40.
18. Οὐ μὴ πονέσουσιν.] Biblia οὐ κοπιάσουσιν.
20. Δίκαιον καὶ εὐλογημένον.] Biblia εὐλογημένον tantum.
20, 1. Ὑπὸ Κυρίου ἔσονται——μετ᾽ αὐτῶν.] Biblia Romana & Complutenſia ὑπὸ Θεοῦ ἐστι, ——μετ᾽ αὐτῶν. Aldina & Curterii Eſaias & codex Alexandrinus ὑπὸ Θεοῦ ἐστι —— μετ᾽ αὐτῶν ἔσονται.
21. Ἔγγονα.] Biblia Romana & Aldina ἔκγονα. quod, ut opinor, rectius eſt, certe multo uſitatius.
23. Ἐπακούσομαι.] Biblia Romana & Aldina ὑπακούσομαι. Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus.
25. Ἅμα βοσκηθήσονται.] Biblia Romana & Complutenſia & codex Alexandrinus βοσκηθήσονται ἅμα. Biblia Aldina & Curterii codex συμβοσκηθήσονται ἅμα.

3. Τοῦ

λέων ὡς βοῦς φάγεται ἄχυρα, ὄφις δὲ γῆν ὡς ἄρτον. οὐκ ἀδικήσουσιν, οὐδὲ λυμανοῦνται ἐπὶ τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ, λέγει Κύριος. τὸ οὖν εἰρημένον ἐν τοῖς 308 λόγοις τούτοις, ἔφην, Κατὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ ξύλου αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου ἔσονται, τὰ ἔργα τῶν πόνων αὐτῶν, νενοήκαμεν, ὅτι χίλια ἔτη ἐν μυστηρίῳ μηνύει. ὡς γὰρ τῷ Ἀδὰμ εἴρητο ὅτι ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἐν ἐκείνῃ ἀποθανεῖται, ἔγνωμεν αὐτὸν μὴ ἀναπληρώσαντα χίλια ἔτη, συνήκαμεν καὶ τὸ εἰρημένον, ὅτι ἡμέρα Κυρίου ὡς χίλια ἔτη, εἰς τοῦτο συνάγει· καὶ ἐπειδὴ καὶ παρ' ἡμῖν ἀνήρ τις, ᾧ ὄνομα Ἰωάννης, εἷς τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, ἐν ἀποκαλύψει γενομένῃ αὐτῷ χίλια ἔτη ποιήσειν ἐν Ἱερουσαλὴμ τοὺς τῷ ἡμετέρῳ Χριστῷ πιστεύσαντας προεφήτευσε, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν καθολικὴν καί, συνελόντι φάναι, αἰωνίαν ὁμοθυμαδὸν ἅμα πάντων ἀνάστασιν γενήσεσθαι καὶ κρίσιν (ὅπερ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν, ὅτι οὔτε γαμήσουσιν, οὔτε γαμηθήσονται, ἀλλὰ ἰσάγγελοι ἔσονται, τέκνα τοῦ Θεοῦ τῆς ἀναστάσεως ὄντες) παρὰ γὰρ ἡμῖν καὶ μέχρι νῦν προφητικὰ χαρίσματά ἐστιν, ἐξ οὗ καὶ αὐτοὶ συνιέναι ὀφείλετε, ὅτι τὰ πάλαι ἐν τῷ γένει ὑμῶν ὄντα εἰς ἡμᾶς μετετέθη. ὅνπερ δὲ τρόπον καὶ ψευδοπροφῆται ἐπὶ τῶν παρ' ὑμῖν γενομένων ἁγίων προφητῶν

leo ſicuti bos comedet paleas, ſerpens autem terram velut panem. non malefacient neque lædent in monte ſancto, dicit Dominus. In his verbis, inquam, eo quod dictum eſt, *Nam ſecundum dies ligni vitæ, dies populi mei erunt, opera laborum eorum multiplicabuntur*, mille annos in myſterio arcane deſignari intelligimus. Ut enim Adæ dictum eſt, quo die de ligno ediſſet, eo die moriturum etiam (Gen. ii. 17.)
eſſe, ſcimus eum mille annos non impleviſſe. Novimus quoque dictum illud, quod dies Domini ſit ſicuti mille anni, huc pertinere. (Pſ. lxxxix. 4. 2 Pet. iii. 8.) Et vir apud nos quidam cui nomen erat Joannes, e duodecim apoſtolis Chriſti unus, in ea quæ illi exhibita eſt revelatione Chriſti fideles noſtros annos mille (Apocalypſ. xx.) Hieroſolymis peracturos eſſe prælocutus eſt, & poſtea univerſalem & (ut ſemel dicam) ſempiternam omnium unanimiter ſimul reſurrectionem & judicium futurum. id quod & Dominus noſter dixit, quod *nuptum ne-* (Luc. xx. 35, 6.) *que daturi neque accepturi, ſed angelis æquales futuri ſint, utpote filii Dei reſurrectionis.* Apud nos enim hucuſque etiam prophetica extant dona, unde & vos intelligere debetis, quæ olim in genere veſtro fuere, ea eſſe in nos tranſlata. Ac quemadmodum apud vos ſanctorum prophetarum tempore etiam pſeudoprophetæ

3. τῷ ἁγίῳ.] Biblia τῷ ἁγίῳ μου.
7. Τὰ ἔργα τῶν πόνων αὐτῶν.] Deeſt πλεονάσουσιν vel παλαιώσουσιν.
11. Ἀποθανεῖται, ἔγνωμεν.] Lego ἀποθανεῖται, καὶ ἔγνωμεν.
14. Ἡμέρα Κυρίου ὡς χίλια ἔτη.] Sylburgius rectius putat Κυρίου. Nihil mutandum.
15. Συνάγει.] Lege συνάγειν.
26,7. Τέκνα τοῦ Θεοῦ τῆς ἀναστάσεως ὄντες.] Luc. xx. 36. ἰσάγγελοι γάρ εἰσι, καὶ υἱοί εἰσι τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες. Ex quo loco haud ſcio an hic emendandus ſit.
27,8,9. Παρὰ γὰρ ἡμῖν καὶ μέχρι νῦν προφητικὰ χαρίσματά ἐστιν.] Irenæus V. 16. p. 406. Καθὼς καὶ πολλῶν ἀκούομεν ἀδελφῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προφητικὰ χαρίσματα ἐχόντων, καὶ παντοδαπαῖς λαλούντων διὰ τοῦ πνεύματος γλώσσαις, καὶ τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων εἰς φανερὸν ἀγόντων ἐπὶ τῷ συμφέροντι, καὶ τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ ἐκδιηγουμένων.

21,2,3. Πᾶς

phetæ erant, ita & apud nos permulti ſunt falſi doctores, quos cavendos eſſe nos Dominus noſter præmonuit; ita ut nihil requiramus, præſcium eum fuiſſe ſcientes rerum earum omnium quæ nobis poſt reſurrectionem ejus a mortuis, & aſcenſionem in cœlum, eventuræ erant. Nam Matth. x. 21,2. xxiv. 9. futurum eſſe dixit ut occideremur, & inviſi eſſemus propter nomen ejus, & ut pſeudoprophetæ & pſeu- Matth. xxiv. 5, 11, 24. dochriſti multi in nomine ejus advenirent, & ſeducerent in fraudem multos. quod etiam fit. Plures enim impia, blaſphema, & injuſta ſub nomine ejus, adulterinis ſubintroductis doctrinis, docuerunt; & quæ mentibus eorum ab impuro ſpiritu diabolo ſunt injecta, tradiderunt, atque etiam nunc tradunt. Quos itidem ut vos perſuaſionibus eo traducere contendimus ut ne errare pergant; compertum habentes, qui cum verum dicere queat, non dicat, eum a Deo judicatum iri, prout per Ezechielem teſtatus eſt Deus, dicens: Ezech. iii. 17,8,9. xxxiii. 7,8,9. *Speculatorem poſui te domui Juda. Si peccaverit peccator, & non teſtificatus ei fueris, ipſe quidem peccato ſuo peribit, a te autem ſanguinem ejus requiram. Sin teſtificatus ei fueris, innocens eris.* Per timorem ergo & nos colloquia inſtituere, & converſari cum hominibus ſtudemus, ex ſacrarum literarum præſcripto, & non per pecuniæ, & gloriæ, & voluptatum amorem & affectationem. de nulla enim rerum iſtiuſmodi nos quiſquam arguere poteſt. Non ita ut principes populi veſtri

τῶν ἦσαν, καὶ παρ᾽ ἡμῖν νῦν πολλοί εἰσι, καὶ ψευδοδιδάσκαλοι, οὓς φυλάσσεσθαι προεῖπεν ἡμῖν ὁ ἡμέτερος Κύριος· ὡς ἐν μηδενὶ ὑστερεῖσθαι ἡμᾶς, ἐπισταμένους ὅτι προγνώστης ἦν τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ τὴν ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἄνοδον τὴν εἰς οὐρανὸν, μελλόντων γίνεσθαι ἡμῖν. εἶπε γὰρ ὅτι φονεύεσθαι καὶ μισεῖσθαι διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μέλλομεν, καὶ ὅτι ψευδοπροφῆται καὶ ψευδόχριστοι πολλοὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ παρελεύσονται, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν· ὅπερ καί ἐστι. πολλοὶ γὰρ ἄθεα, καὶ βλάσφημα, καὶ ἄδικα ἐν ὀνόματι αὐτοῦ παραχαράσσοντες ἐδίδαξαν, καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος διαβόλου ἐμβαλλόμενα ταῖς διανοίαις αὐτῶν ἐδίδαξαν, καὶ διδάσκουσι μέχρι νῦν· οὓς ὁμοίως ὑμῖν μεταπείθειν μὴ πλανᾶσθαι ἀγωνιζόμεθα, εἰδότες ὅτι πᾶς ὁ δυνάμενος λέγειν τὸ ἀληθὲς, καὶ μὴ λέγων, κριθήσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς διὰ τοῦ Ιεζεκιὴλ διεμαρτύρατο ὁ Θεὸς, εἰπὼν ὅτι σκοπὸν τέθεικά σε τῷ οἴκῳ Ιούδα. ἐὰν ἁμάρτῃ ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ μὴ διαμαρτύρῃ αὐτῷ, αὐτὸς μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀπολεῖται, παρὰ σοῦ δὲ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκζητήσω· ἐὰν δὲ διαμαρτύρῃ αὐτῷ, ἀθῷος ἔσῃ. διὰ δέος οὖν καὶ ἡμεῖς σπουδάζομεν ὁμιλεῖν κατὰ 309 τὰς γραφὰς, ἀλλ᾽ οὐ διὰ φιλοχρηματίαν, ἢ φιλοδοξίαν, ἢ φιληδονίαν. ἐν οὐδενὶ γὰρ τούτων ἐλέγξαι ἡμᾶς ὄντας δύναταί τις· οὐδὲ γὰρ ὁμοίως τοῖς ἄρχουσι τοῦ λαοῦ τοῦ ὑ-

21, 2, 3. Πᾶς ὁ δυνάμενος λέγειν τὸ ἀληθὲς καὶ μὴ λέγων κριθήσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.] Citat hoc Joannes Damaſc. p. 357. ἐκ τοῦ πρὸς Τρύφωνα β΄. λόγου. Erat itaque olim Dialogus, quando integer extabat, in duos libros diviſus, quorum prior prioris diei diſputationem, alter poſterioris complexus eſt, quæ diviſio multis de cauſis reſtituenda videbatur.

ἡμετέρου θέλομεν ζῆν, οὓς ὀνειδίζει ὁ Θεὸς λέγων, Οἱ ἄρχοντες ὑμῶν κοινωνοὶ κλεπτῶν, φιλοῦντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα. Εἰ δέ τινας καὶ ἐν ἡμῖν τοιούτους γνωρίζετε, ἀλλ᾽ οὖν γε τὰς γραφὰς καὶ τὸν Χριστὸν διὰ τοὺς τοιούτους μὴ βλασφημεῖτε, καὶ παρεξηγεῖσθαι σπουδάζετε. καὶ γὰρ τὸ, Λέγει Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου, εἰς Ἐζεκίαν εἰρῆσθαι ἐτολμήσατε ὑμῶν οἱ διδάσκαλοι ἐξηγήσασθαι, ὡς κελευσθέντος αὐτοῦ ἐν δεξιᾷ τοῦ ναοῦ καθεσθῆναι, ὅτε προσέπεμψεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἀπειλῶν, καὶ ἐσημάνθη αὐτῷ διὰ τοῦ Ἠσαΐου μὴ φοβεῖσθαι αὐτόν. καὶ ὅτι μὲν γέγονε τὰ λεχθέντα ὑπὸ Ἠσαΐου οὕτως, καὶ ἀπεστράφη ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων τοῦ μὴ πολεμῆσαι τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐν ἡμέραις τοῦ Ἐζεκίου, καὶ ἄγγελος Κυρίου ἀνεῖλεν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀσσυρίων εἰς ἑκατὸν ὀγδοηκονταπέντε χιλιάδας, καὶ ἐπιστάμεθα καὶ ὁμολογοῦμεν· ὅτι δὲ εἰς αὐτὸν οὐκ εἴρηται ὁ ψαλμὸς, δῆλον. ἔχει γὰρ οὕτως, Λέγει Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ κατακυριεύσει ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. ἐν λαμπρότητι τῶν ἁγίων,

veſtri vivimus, quos probro inceſſit Deus, verbis hujuſmodi: *Principes* Eſai. i. 23.
veſtri ſocii furum, diligentes munera, perſequentes retributionem. Quod ſi quos etiam inter nos tales ſcitis, ne continuo ea de cauſa ſcripturas & Chriſtum maledictis proſcindite, aut interpretatione ſiniſtra depravare ſtudete. Nam illud, *Dicit Dominus Do-* Pſ. cix. 1.
mino meo, ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum, in Ezechiam dictum eſſe, magiſtri veſtri exponere ſunt auſi; proinde atque is juſſus fuiſſet in dextra templi parte ſedere, quando per nuncios ſuos minis ipſum rex Aſſyriorum terruit, & per Eſaiam, ut illum non timeret, ei eſt ſignificatum. Et quod quæ Eſaias dixerat, ad rem col- Eſ. xxxvii.
lata ſint, ut averſus fuerit rex Aſſy- 4 Reg. xix.
riorum quo minus oppugnaret Hieruſalem in diebus Ezechiæ, & angelus Domini in caſtris Syrorum ad centum & octoginta quinque millia virorum ceciderit; & novimus & confitemur: quod autem non in ipſum decantatus eſt pſalmus, apertum eſt. Sic enim is habet: *Di-* Pſ. cix. 1—4.
xit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Virgam virtutis emittet ſuper Hieruſalem, ac dominabitur in medio inimicorum tuorum. In ſplendore ſanctorum,

13, 4, 5. Ὡς κελευσθέντος αὐτοῦ ἐν δεξιᾷ τοῦ ναοῦ καθεσθῆναι.] Tertullianus V. adv. Marc. c. IX. p. 592, 3. *Sed neceſſe eſt ad meam ſententiam pertinere defendam eas ſcripturas quas & Judæi nobis avocare conantur. Dicant denique (ſ. enim) hunc pſalmum in Ezechiam ceciniſſe, quia (ſ. quaſi) is ſederit ad dexteram templi & hoſtes ejus averterit Deus & abſumpſerit.*

31. Ἐξαποστελεῖ.] Biblia & Juſtinus Apol I. p. 68. & Dialog. ſupra p. 202. ἐξαποστελεῖ σοι. Codex Alexandrinus & Cyprianus & biblia Hebraica ut hic.

31, 2. Ἐπὶ Ἱερουσαλήμ.] Biblia & Juſtinus p. 202. ἐκ Σιών. Apolog. I. p. 68. ἐξ Ἱερουσαλήμ.

32. Καὶ κατακυριεύσει.] Biblia Romana κατακυρίευε. Complutenſia & Aldina & Juſtinus p. 68. & 202. καὶ κατακυρίευε. V Nobilium.

33. Τῶν ἐχθρῶν σου.] Biblia & Juſtinus p. 68. & 202. τῶν ἐχθρῶν ΣΟΥ. μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς ΣΟΥ.

Ib. Λαμπρότητι.] Biblia & Juſtinus p. 68. & 202. & 272. ταῖς λαμπρότησι.

ſanctorum, ante luciferum genui te. Juravit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Ezechiam non eſſe perpetuum ſacerdotem ſecundum ordinem Melchiſedech, quis non fatetur? Eundemque non eſſe liberatorem Hieroſolymorum, quis neſcit? Ac virgam virtutis ipſum non emiſiſſe in Hieruſalem, neque dominatum eſſe in medio inimicorum ſuorum, ſed Deum ab eo plorante & lugente hoſtes avertiſſe, cui cognitum non eſt? Noſter autem Jeſus, cum nondum glorioſe advenerit, virgam virtutis Hieroſolymis emiſit, verbum vocationis & pœnitentiæ ad gentes omnes, ubi imperium in eas dæmonia habuerunt.
Pſ. xcv. 5. ut inquit David: *Dii gentium, dæmonia.* Et verbum ejus validum permultis perſuaſit ut dæmonia, quibus inſervierant, defererent, & in omnipotentem Deum per ipſum crederent; quoniam dæmonia ſunt dii gentium. Et illud, *In ſplendoribus ſanctorum, ex utero ante luciferum genui te*, Chriſto dictum eſt, ut ſupra memoravimus. Et illud etiam, *Ecce virgo in utero concipiet & pariet filium*, in hunc Chriſtum eſt prædictum. Nam ſi non e virgine iſte, de quo Eſaias dicebat, naſciturus erat,

ἁγίων, πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. ὅτι οὖν Ἐζεκίας οὐκ ἔστιν ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, τίς οὐχ ὁμολογεῖ; καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ λυτρούμενος τὴν Ἱερουσαλὴμ, τίς οὐκ ἐπίσταται; καὶ ὅτι ῥάβδον δυνάμεως αὐτὸς οὐκ ἀπέστειλεν εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ κατεκυρίευσεν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἦν ὁ ἀποστρέψας ἀπ' αὐτοῦ κλαίοντος καὶ ὀδυρομένου τοὺς πολεμίους, τίς οὐ γινώσκει; ὁ δὲ ἡμέτερος Ἰησοῦς, οὐδέπω ἐνδόξως ἐλθὼν, ῥάβδον δυνάμεως εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐξαπέστειλε, τὸν λόγον τῆς κλήσεως καὶ τῆς μετανοίας πρὸς τὰ ἔθνη ἅπαντα, ὅπου τὰ δαιμόνια ἀπεκυρίευεν αὐτῶν, ὥς φησὶ Δαβὶδ, Οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια· καὶ ἰσχυρὸς ὁ λόγος αὐτοῦ
πέπεικε πολλοὺς καταλιπεῖν δαιμόνια 310
οἷς ἐδούλευον, καὶ ἐπὶ τὸν παντοκράτορα Θεὸν δι' αὐτοῦ πιστεύειν, ὅτι δαιμόνιά εἰσιν οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν. καὶ τὸ, Ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἁγίων, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, τῷ Χριστῷ εἴρηται, ὡς προέφημεν. καὶ τὸ, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν, εἰς τοῦτον προείρηται. εἰ γὰρ μὴ ἐκ παρθένου οὗτος, περὶ οὗ Ἠσαΐας ἔλεγεν, ἔμελλεν γεννᾶσθαι,

1. Ἁγίων.] Biblia & Juſtinus p.68. & 202. & 272. ἁγίων σου.
Ib. Πρὸ ἑωσφόρου.] Biblia & Juſtinus p.68. & 202. & 272. & infra ꝟ. 26,7. ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου.
15—18. Ῥάβδον δυνάμεως εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐξαπέστειλε, τὸν λόγον τῆς κλήσεως καὶ τῆς μετανοίας πρὸς τὰ ἔθνη ἅπαντα.] Fortaſſe ſcribendum ἐξ Ἱερουσαλὴμ, ſententia quodammodo poſtulante (quomodo enim ἐξαποστέλλειν λόγον μετανοίας πρὸς τὰ ἔθνη, ἐξηγητικὸν eſſe poteſt τοῦ, ἐξαποστέλλειν ῥάβδον δυνάμεως εἰς Ἱερουσαλήμ?) tum etiam Juſtini ipſius auctoritate, qui Apol. I. p.68, 9. hunc locum προαγγελτικὸν eſſe ait τοῦ λόγου τοῦ ἰσχυροῦ ὃν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ ἐξελθόντες πανταχοῦ ἐκήρυξαν. Verum aliter ibi verba pſalmi recitat atque hic. Ibi habet ἐξαποστελεῖ σοι ἐξ Ἱερουσαλὴμ (quemadmodum ſupra in Dialogo p.202. ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιὼν) hic autem & in recitatione pſalmi habet ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, & mox dicit οὐκ ἔστιν ὁ λυτρούμενος τὴν Ἱερουσαλὴμ, & ῥάβδον δυνάμεως αὐτὸς οὐκ ἀπέστειλεν εἰς Ἱερουσαλήμ. Aut nihil igitur mutandum, aut plura quam nos abſque auctoritate MS codicis mutare audemus.
24,5. Ὅτι δαιμόνιά εἰσιν οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν.] Hæc quid hic faciunt, non video. Forte ex margine irrepſerunt.
28. Ὡς προέφημεν.] Supra p. 286. Jebb.

1. Εἰς

νᾶσθαι, εἰς ὃν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐβόα, Ἰδοὺ Κύριος αὐτὸς δώσει σημεῖον, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν; εἰ γὰρ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἅπασι πρωτοτόκοις καὶ οὗτος γεννᾶσθαι ἐκ συνουσίας ἔμελλε, τί καὶ ὁ Θεὸς σημεῖον, ὃ μὴ πᾶσι τοῖς πρωτοτόκοις κοινόν ἐστιν, ἔλεγε ποιεῖν; ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς σημεῖον, καὶ πιστὸν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἔμελλε γίνεσθαι, τουτέστι διὰ παρθενικῆς μήτρας τὸν πρωτότοκον τῶν πάντων ποιημάτων σαρκοποιηθέντα ἀληθῶς παιδίον γενέσθαι, προλαβὼν αὐτὸ διὰ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον τρόπον ἀνιστόρητα ὑμῖν, προεκήρυξεν, ἵνα ὅταν γένηται, δυνάμει καὶ βουλῇ τοῦ τῶν ὅλων ποιητοῦ γενόμενον γνωσθῇ· ὡς καὶ ἀπὸ πλευρᾶς μιᾶς τοῦ Ἀδὰμ ἡ Εὔα γέγονε, καὶ ὥσπερ τἄλλα πάντα ζῶα λόγῳ Θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἐγεννήθη. ὑμεῖς δὲ καὶ ἐν τούτοις παραγράφειν τὰς ἐξηγήσεις ἃς ἐξηγήσαντο οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν παρὰ Πτολεμαίῳ, τῷ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεῖ γενομένῳ, τολμᾶτε, λέγοντες μὴ ἔχειν τὴν γραφὴν ὡς ἐκεῖνοι ἐξηγήσαντο, ἀλλ', Ἰδού, φησίν, ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ ἕξει, ὡς μεγάλων πραγμάτων σημαινομένων εἰ γυνὴ ἀπὸ συνουσίας τίκτειν ἔμελλεν, ὅπερ πᾶσαι αἱ νεάνιδες γυναῖκες ποιοῦσι πλὴν τῶν στειρῶν, ἃς καὶ αὐτὰς βουληθεὶς ὁ Θεὸς γεννᾷν ποιῆσαι δυνατός. ἡ μήτηρ γὰρ τοῦ Σαμουὴλ μὴ τίκτουσα, διὰ βουλὴν Θεοῦ τέτοκε, καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἁγίου πατριάρχου Ἀβραάμ, καὶ Ἐλισάβετ ἡ τὸν βαπτιστὴν

erat, in quem Spiritus Sanctus exclamabat, *Ecce Dominus dabit ſignum, ecce virgo in utero concipiet, & pariet filium:* Eſ. vii. 14. ſi perinde atque alii omnes primogeniti, iſtè quoque ex concubitu gignendus erat, quodnam ſignum non cunctis primogenitis commune Deus ſe facere dixit? Enimvero quod vere ſignum eſt, & humano generi credibile futurum erat, hoc eſt ut ex virginali utero primogenitus creaturarum omnium caro factus vere puellus fieret, occupans id per propheticum ſpiritum alio atque alio modo, ſicut vobis recenſui, prænunciavit, ut cum factum eſſet, virtute & conſilio rerum univerſarum conditoris factum eſſe agnoſceretur: haud aliter quam ex coſta lateris Adæ una Eva extitit, atque alia animantia omnia verbo Dei initio genita ſunt. Vos autem in his quoque adulterare tranſlationes ſeniorum veſtrorum, qui apud regem Ægypti Ptolemæum fuere, audetis, allegantes non habere ſcripturam ſicut illi verterunt, ſed, *Ecce juvencula in utero concipiet.* Quaſi vero magnæ quidquam rei deſignaretur, ſi mulier ex concubitu paritura eſſet, quod quidem juvenculæ mulieres pleræque faciunt omnes, exceptis ſterilibus; quas & ipſas, cum vult, efficere poteſt ut prolem gignant, Deus. Nam Samuelis mater infœcunda, per voluntatem Dei peperit, & uxor ſancti patriarchæ Abraæ, & Eliſabeth quæ Joannem

1. Εἰς ἄν.] Lego εἰς ὅ.

16. Ἀνιστόρητα.] Ante ἀνιστόρητα deſideratur ὡς aut cnnſimilis particula. SYLBURGIUS.

29—32. Ὡς μεγάλων πραγμάτων σημαινομένων εἰ γυνὴ ἀπὸ συνουσίας τίκτειν ἔμελλεν, ὅπερ πᾶσαι αἱ νεάνιδες γυναῖκες ποιοῦσι πλὴν τῶν στειρῶν.] Irenæus III. 27. p. 258. *Quid enim magnum aut quod ſignum fieret in eo quod adoleſcentula concipiens ex viro peperiſſet, quod evenit omnibus quæ pariunt mulieribus?*

19, 20. Τὸν

Joannem Baptiſtam genuit, & aliæ quædam ſimiliter. Quocirca non pro impoſſibili vos habere illud oportet, facere Deum poſſe quæ vult omnia: præcipue vero cum quid futurum eſſe vaticiniis eſt prænunciatum. Non decet vos vaticinia ipſa auſu temerario vel adulterare vel perperam exponere. nam vobis ipſis tantum injuriam facietis, Deo autem nihil nocebitis. Propheṫiam quoque dicentem,
Pſ. xxiii. 7. *Tollite portas, principes, veſtras, & elevamini portæ æternæ, ut ingrediatur rex gloriæ*, itidem veſtrum nonnulli in Ezechiam dictam eſſe exponere non dubitant, aliqui autem in Salomonem; cum fieri nequeat ut vel in hunc, vel in illum, vel etiam in alium quempiam eorum qui reges veſtri dicti ſunt, conceptam eſſe demonſtretur, præterquam in hunc ſolum Chriſtum noſtrum, qui informis & inhonoratus apparuit, quemadmodum Eſaias, & David ait, & ſcripturæ omnes: qui eſt Dominus virtutum per voluntatem concedentis hoc ei Patris: qui & reſurrexit a mortuis, & aſcendit in cœlum, ſicut & pſalmus, & aliæ ſcripturæ declararunt, & Dominum ipſum virtutum renunciarunt; quemadmodum & facile eſt nunc vos per ea quæ fieri cernitis, perſuaderi, ſi velitis. Per nomen ſiquidem iſtius ipſius Filii Dei, & primogeniti creaturæ omnis, & ex virgine geniti, perpeſſionibuſque obnoxii hominis facti, & ſub Pontio

βαπτιστὴν Ἰωάννην τεκοῦσα, καὶ ἄλλαι τινὲς ὁμοίως. ὥστε οὐκ ἀδύνατον ὑπολαμβάνειν δεῖ ὑμᾶς πάντα δύνασθαι τὸν Θεὸν ὅσα βούλεται· καὶ μάλιστα ἐπειδὴ ἐπεπροφήτευτο μέλλειν γίνεσθαι, μὴ παραγράφειν ἢ παρεξηγεῖσθαι τολμᾶτε τὰς προφητείας, ἐπεὶ ἑαυτοὺς μόνους ἀδικήσετε, τὸν δὲ Θεὸν οὐ βλάψετε. καὶ γὰρ τὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν, Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, ἵνα εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δό- 311
ξης, ὁμοίως εἰς τὸν Ἐζεκίαν τολμῶσί τινες ἐξ ὑμῶν ἐξηγεῖσθαι εἰρῆσθαι, ἄλλοι δὲ εἰς Σολομῶνα· οὐδὲ εἰς τοῦτον, οὐδὲ εἰς ἐκεῖνον, οὔτε εἰς ἄλλον ἁπλῶς λεγόμενον ὑμῶν βασιλέα, δυνατὸν ἀποδειχθῆναι εἰρῆσθαι, εἰς δὲ μόνον τοῦτον τὸν ἡμέτερον Χριστόν, τὸν ἀειδῆ καὶ ἄτιμον φανέντα, ὡς Ἠσαίας ἔφη, καὶ Δαβίδ, καὶ πᾶσαι αἱ γραφαί, ὅς ἐστι Κύριος τῶν δυνάμεων διὰ τὸ θέλημα τοῦ δόντος αὐτῷ πατρός, ὃς καὶ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς καὶ ὁ ψαλμὸς καὶ αἱ ἄλλαι γραφαὶ ἐδήλουν, καὶ Κύριον αὐτὸν τῶν δυνάμεων κατήγγελλον, ὡς καὶ νῦν ἐκ τῶν ὑπ' ὄψιν γινομένων ῥᾷον ὑμᾶς πεισθῆναι, ἐὰν θέλητε. κατὰ γὰρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τούτου τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως, καὶ διὰ παρθένου γεννηθέντος, καὶ παθητοῦ γενομένου ἀνθρώπου, καὶ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου

19, 20. Τὸν ἀειδῆ καὶ ἄτιμον φανέντα.] Fruſtra quæreremus quorſum hæc ſpectarent, aut quomodo ad ea quæ pſalmo xxiii. de aperiendis regi gloriæ portis æternis dicuntur, pertinere poſſent, niſi hæc ejus loci expoſitio ſupra extaret, Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἐν οὐρανῷ ἄρχοντες ἑώρων ἀειδῆ καὶ ἄτιμον τὸ εἶδος καὶ ἄδοξον ἔχοντα αὐτόν, οὐ γνωρίζοντες αὐτόν, ἐπυνθάνοντο, Τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; p 211.

30 & ſeqq. Κατὰ γὰρ τοῦ ὀνόματος——————νικᾶται.] Brevem hanc Chriſti hiſtoriam non puto otioſam eſſe, neque temere aut caſu additam; ſed reſpicit antiquas formulas exorcizandi. Orig. c. Celſ. p. 124. οὐδὲν ἄλλο καλοῦντες ἐπὶ τῶν δεομένων θεραπείας ἢ τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν καὶ τὸ τοῦ Ἰησοῦ ὄνομα μετὰ τῆς περὶ αὐτοῦ ἱστορίας. Quod etſi magis de ſanatione ægrorum quam de exorcizatione dæmonum dictum videatur, de utraque verum eſſe exiſtimo.

5—9. Ἐὰν

Ποντίου Πιλάτου ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὑμῶν, καὶ ἀποθανόντος, καὶ ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀναβάντος εἰς τὸν οὐρανὸν, πᾶν δαιμόνιον ἐξορκιζόμενον νικᾶται, καὶ ὑποτάσσεται· ἐὰν δὲ κατὰ παντὸς ὀνόματος τῶν παρ' ὑμῖν γεγενημένων ἢ βασιλέων, ἢ δικαίων, ἢ προφητῶν, ἢ πατριαρχῶν, ἐξορκίζητε ὑμεῖς, οὐχ ὑποταγήσεται οὐδὲν τῶν δαιμονίων· ἀλλ' εἰ ἄρα ἐξορκίζοι τις ὑμῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ Ἀβραὰμ, καὶ Θεοῦ Ἰσαὰκ, καὶ Θεοῦ Ἰακὼβ, ἴσως ὑποταγήσεται. ἤδη μέντοι οἱ ἐξ ὑμῶν ἐπορκισταὶ τῇ

τέχνῃ,

Pontio Pilato a populo veſtro crucifixi, & mortui, qui & a mortuis reſurrexit, & in cœlum aſcendit, dæmonium omne adjuratum vincitur, & in ditionem redigitur. Sin vos per nomen quodvis, qui vobis fuere, regum aut juſtorum aut prophetarum aut patriarcharum adjuretis, non ſubjicietur vobis dæmonium aliquod: cæterum ſiquis veſtrum adjuret per Deum Abraæ, & Deum Iſaac, & Deum Jacob, fortaſſe ſubjiciatur. Exorciſtæ certe quidem ſeu adjuratores veſtri

jam

5—9. Ἐὰν δὲ κατὰ παντὸς ὀνόματος τῶν παρ' ὑμῖν γεγενημένων ἢ βασιλέων ἢ δικαίων ἢ προφητῶν ἢ πατριαρχῶν ἐξορκίζητε ὑμεῖς, οὐχ ὑποταγήσεται οὐδὲν τῶν δαιμονίων.] Τί οὖν; ὁ Σολομὼν οὐκ ἐδεσπότευσε τῶν δαιμόνων; οὐχὶ πάντας ὑφ' ἓν ὡς ἕνα συνέκλεισεν; οὐχὶ μέχρι τοῦ σήμερον τοῦτον δεδοίκασιν; Hæc Judæi apud Leontium Conſtantinopolitanum col. 724. Tom. I. Auctarii Novi Bibl. PP. Vide Joſeph. Ant. VIII. 2. p. 257, 8. & Gregentii Diſp. fol. 27.

10, 1, 2. Ἀλλ' εἰ ἄρα ἐξορκίζοι τις ὑμῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ Ἀβραὰμ, καὶ Θεοῦ Ἰσαὰκ, καὶ Θεοῦ Ἰακὼβ, ἴσως ὑποταγήσεται.] Orig. IV. c. Celſ. p. 183, 4. Σαφὲς δὴ ὅτι καὶ γενεαλογοῦνται Ἰουδαῖοι ἀπὸ τῶν τριῶν πατέρων, τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ τοῦ Ἰακὼβ, ὧν τοσοῦτον δύναται τὰ ὀνόματα συναπτόμενα τῇ τοῦ Θεοῦ προσηγορίᾳ ὡς οὐ μόνον τοὺς ἀπὸ τοῦ ἔθνους χρῆσθαι ἐν ταῖς πρὸς Θεὸν εὐχαῖς, καὶ ἐν τῷ κατεπᾴδειν δαίμονας, τῷ, Ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακὼβ, ἀλλὰ γὰρ σχεδὸν καὶ πάντας τοὺς τὰ τῶν ἐπῳδῶν καὶ μαγειῶν πραγματευομένους· εὑρίσκεται γὰρ ἐν τοῖς μαγικοῖς συγγράμμασι πολλαχοῦ ἡ τοιαύτη τοῦ Θεοῦ ἐπίκλησις, καὶ παράληψις τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, ὡς οἰκείου τοῖς ἀνδράσι τούτοις, εἰς τὰ κατὰ τῶν δαιμόνων. Vide etiam lib. I. p. 17. & lib. V. p. 261, 2. & Iren. II. 5. p. 123, 4.

12 & ſeqq. Ἤδη μέντοι οἱ ἐξ ὑμῶν ἐπορκισταὶ τῇ τέχνῃ, ὥσπερ καὶ τὰ ἔθνη, χρώμενοι ἐξορκίζουσι, καὶ θυμιάμασι καὶ καταδέσμοις χρῶνται, εἶπον.] Vir doctiſſimus Mericus Caſaubonus not. ad M. Anton. lib. 1. §. 6. hunc locum emendare atque interpretari conatur. *Ex his*, inquit, *duobus Origenis locis conjunctis* (citaverat enim ſupra locum Origenis quem modo exſcripſimus, alterumque ejus conſimilem ex libro I. c. Celſ. p. 17.) *Juſtinus Martyr interpretandus, cujus non verba tantum mendoſe ſunt edita, ſed in longe alium, quam quæ fuit auctoris, ſententiam vulgo trahuntur. Is poſtquam negavit ullos exorciſmos a Judæis adhibitos efficaces (ſi tamen ulli ſunt; dubitanter enim loquitur) eſſe, qui non in nomine Dei Abraham, Dei Iſaac, & Dei Jacob, concipiuntur; ita pergit: ἤδη μέντοι* &c. *Hæc Juſtini verba ita vulgo accipiunt, Serarius in Tobiam, aliique, quaſi Juſtinus id ſui temporis Judæis exorciſtis objiceret, eos jam a majorum ritu in exorciſmis faciendis deſciviſſe, & novam exorciſandi artem per* ſuffitus *&* vincula *a gentilibus didiciſſe. Quod quam falſum ſit, vel ex uno, quem laudavimus, abunde conſtat Origene. Præterea, quis qui vel Tobiam legerit, credat θυμιάματα Judæos in exorciſmis & ſuffiendi ritum a gentilibus accepiſſe. Ad* vincula *quod attinet, miror viris doctiſſimis non intellectam vocem ſignificationis non adeo reconditæ: ſunt enim καταδέσμοι ſolennes adjurationum formulæ* (carmina *Latine dicas*) *in exorciſmis adhibitæ. Sed in Juſtini verbis mendum certiſſimum: legendum enim, καταδέσμοις χρῶνται ἐπῶν, non εἶπον, cui verbo nullus ibi locus. Verto igitur,* "Jam ſiquidem *(vel* Pridem enim) exorciſtæ veſtri hac arte *in nomine Dei Abrahami, Iſaaci, & Jacobi exorciſandi ſcilicet)* ut & gentiles (Ægyptii nimirum) utuntur; ſuffitus adhibentes & ſolennes adjurandi formulas." Quantum bonum eſt ſine judicio doctrina! multa legiſſe, & nihil videre! Equidem nihil eſt quod magis optem tenebrionibus quibuſdam inimicis meis, non quo augeri iis ſtultitiam velim, cujus

non eſt ut copia major
Ab Jove donari poſſit,

ſed eruditionem, ut, quos nunc vix præ miſeratione ridere poſſum, digni tandem evadant qui ludibrio nobis ſint. Hoc adeo, cum hæc Caſauboni ſomnia deſcriberem, in mentem venit. Is enim tam ineptam interpretationem, quamvis δεινὸς εἰς τὰ τοιαῦτα, ipſe per ſe abſque Origenis ope procudere nunquam potuiſſet. Verum ne nimis iniqui doctrinæ videamur, fatendum eſt ignorantiam quoque ſuas hic partes habuiſſe. Ut enim alia mittam, quomodo vertit ἤδη μέντοι? Si id operam dediſſet ut quam peſſime verteret, pejus non potuit; quod ſciunt omnes qui Græce ſciunt. Miror autem ἤδη locum ſuum tutari potuiſſe, cum tam facile eſſet ſcribere ἤδε. De verſione vocis καταδέσμοις major oriri poteſt controverſia. Interpretum verſio, *vincula*, non magis mihi, quam Caſaubono,

 placet;

jam arte quadam (dixi) veluti gentes in adjurationibus utuntur, & thymiamata & vincula adhibent. Sedenim & angelos & virtutes eſſe, quibus verbum vaticinii Davidis portas

τέχνῃ, ὥσπερ καὶ τὰ ἔθνη, χρώμενοι ἐξορκίζουσι, καὶ θυμιάμασι, καὶ καταδέσμοις χρῶνται), εἶπον. ὅτι δὲ καὶ ἄγγελοι καὶ δυνάμεις εἰσὶν, οἷς ὁ λόγος ὁ τῆς προφητείας τῆς διὰ Δαβὶδ ἐπᾶραι

placet; etſi abſque iis multorum dæmoniacorum curatio neque facilis neque tuta foret. Neque tamen magis placet verſio quam ſubſtituit Caſaubonus. Nam primo, poſt τέχνῃ & θυμιάμασι facta quam dicta commodius ſequi videantur. Deinde nihil omnium rerum minus erat hic expectandum quam *ſolennes adjurandi formulæ*, ſine quibus exorciſmus neque peragi neque mente concipi poteſt. Tum hoc quoque vide. Hos καταδέσμους, quicquid demum fuerint, Juſtinus manifeſte improbat. At *ſolennes adjurandi formulas* qui potuit aut ille, præſertim hoc loco, aut quivis Chriſtianus, improbare? Quinetiam Caſauboni verſio ſatis ipſa ſe erroris arguit. *Exorciſtæ veſtri*, inquit, *hac arte (in nomine Dei Abrahami exorciſandi) utuntur; ſuffitas adhibentes & ſolennes adjurandi formulas.*

Ὤμοι Τυδεῖδη υἱέ,

Non animadvertis te bis idem dicere, idque ὕστερον πρότερον, quod aiunt? Denique vide ne ſententia verbi κατάδεσμος plane contraria ſit tuæ interpretationi. Utebantur enim his adjurandi formulis ut a dæmonibus obſeſſos & vinctos liberarent: at κατάδεσμοι, *defixiones* ſive *devinctiones* magicæ, hominum corpora menteſque non ſolvebant, ſed ligabant vinciebantque, ut neque mens neque corporis pars devota ſuum officium facere poſſet. Hinc καταδεδέσθαι apud Dinarchum Suidas (aut potius Harpocration, quem Suidas excribit) exponit πεφαρμακεῦσθαι καὶ δεδέσθαι τοῖς φαρμάκοις. Plato XI. De leg. p. 932, 3. Διτταὶ γὰρ δὴ φαρμακεῖαι κατὰ τὸ τῶν ἀνθρώπων οὖσαι γένος, ἐπίσχουσι τὴν διαίρεσιν. ἣν μὲν γὰρ τανῦν διαῤῥήδην εἴπομεν, σώμασι σώματα κακουργοῦσα, ἐστὶ κατὰ φύσιν. ἄλλη δὲ ἡ μαγγανείαις τέ τισι καὶ ἐπῳδαῖς καὶ ΚΑΤΑΔΕΣΕΣΙ ΛΕΓΟΜΕΝΑΙΣ πείθει, τοὺς μὲν τολμῶντας βλάπτειν αὐτοὺς ὡς δύνανται τὸ τοιοῦτον, τοὺς δ' ὡς παντὸς μᾶλλον ὑπὸ τούτων δυναμένων γοητεύειν βλάπτονται· &c. Syneſius Ep CXXI. p. 257. Ἀλλ' ἐγώ τι καὶ ἐπῳδὰς οἶδα, καὶ ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΥΣ, καὶ ἐρωτικὰς καταναγκας, αἷς οὐκ εἰκὸς ἀντισχεῖν οὐδὲ πρὸς βραχὺ τὴν Γαλάτειαν. Non affirmo tamen nuſquam reperiri poſſe hanc vocem laxiori & minus proprio ſenſu, ut ſcilicet ea quoque carmina denotet, quæ non damnum ferunt ſed remedium & incolumitatem. Interea (inquies) quomodo erit hic vertenda? Equidem, ut ignorantiam & tarditatem meam fatear, hic, ut in pleriſque aliis rebus, quid verum & rectum non ſit, quam quid ſit, multo facilius dixerim. Quid ſi *ligaturis*? Iſidorus Orig. VIII. 9. p. 69. *Ad hæc omnia pertinent &* ligaturæ *execrabilium remediorum quæ ars medicorum condemnat, ſive in præcantationibus, ſive in characteribus, vel in quibuſcunque rebus ſuſpendendis atque ligandis.* Idem dicit Auguſtinus De doctrina Chriſtiana II. 20. col. 32. quem Iſidorus pene ad verbum compilavit. Gaudentius Tract. IV. p 809. *Partes idololatriæ ſunt veneficia, præcantationes*, ſuballigaturæ, &c. Gregorius Turonenſis De gloria martyrum II. 45. p. 559. *Denique mei cum viderent eum in extrema vexari, ariolum quendam invocant. Ille vero venire non differens acceſſit ad ægrotum, & artem ſuam exercere conatur. Incantationes immurmurat, ſortes jactat*, ligaturas *collo ſuſpendit*. Habet autem κατάδεσμος aliam ſignificationem quæ fortaſſe huc trahi poſſit. Deſignat enim interdum, niſi fallor, carmina quorum viribus magi & vates deos e cœlo vel inferis evocatos quamdiu volebant vel invitos detinebant, ἀπορρήτοις δεσμοῖς καταδεδεμένους, ut loquitur Euſebius. Inde illud,

Λύσατε λοιπὸν ἄνακτα,

aliæque deorum preces, iſtis θεοδαίμοσιν ἀνάγκαις vinctorum, miſereque liberari cupientium, apud Euſebium P. E. V. 9. ex Porphyrio. Euſebius ibidem p. 196. Οὔτ' ἂν ἐρῶσιν ὁ Ῥόδιος Πυθαγόρας, οὔθ' ὁ τούτου ταύτην προσάγων τὴν μαρτυρίαν, οὔθ' ὅστις τῶν ἀνθρώπων θεοὺς προσείποι ἂν εὐλόγως, ἀλλ' οὐδὲ ἀγαθοὺς δαίμονας, τοὺς ὑπὸ θνητῶν ἀνθρώπων, καὶ ταῦτα γοήτων, εἰ κατὰ γνώμην εἰκοῦσαν, βίᾳ δὲ καὶ ἀνάγκῃ συρομένους, καὶ μηδὲ τὸ τῶν δεσμῶν ἀπολύσεως τὴν ἐξουσίαν ἐφ' ἑαυτοῖς ἔχοντας. Idem de laudibus Conſtantini p. 532. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἔστησαν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΙΣ τισὶν ἀπειρημένης γοητείας, ἐνθέσμοις τε καὶ ἐπαναγκοις ᾠδαῖς καὶ ἐπῳδαῖς, δυνάμεις τε ἀφανεῖς ἀμφὶ τὸν ἀέρα πολουμένας, παρέδρους ἑαυτοῖς ἐφειλκύσαντο. Valeſius ad hunc locum de hoc genere καταδέσμων nihil dicit, quod minus miror, cum a nemine, quod ſciam, animadverſum & a cæteris diſtinctum & ſeparatum ſit: ſed quod veneficorum καταδέσμους, iiſque contrarias *ligaturas*, & Oroſii *obligamentum magicum* (quod nihil aliud erat niſi defoſſio hominum in foro boario) permiſcet, in eo ſane judicium ejus tantopere celebratum valde deſidero. Plato II. De rep. p. 364. Ἀγύρται δὲ καὶ μάντεις, ἐπὶ πλουσίων θύρας ἰόντες, πείθουσιν—ἐπαγωγαῖς τισὶ καὶ ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΙΣ τοὺς θεοὺς (ὥς φασι) πείθοντές σφισιν ὑπηρετεῖν. Πειθοῖ ſcilicet ἀῤῥήτων ἐπῶν, quam Porphyrius πειθανάγκην vocat. Euſeb. P. E. V. 10. p. 199. Πόθεν γὰρ ἀνθρώποις ταῦτα παρῆν εἰδέναι, ἢ τῶν δαιμόνων αὐτῶν τὰ περὶ ἑαυτῶν ἐξειπόντων, καὶ τοὺς ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΥΣ κατ' ἀλλήλων ἐξηγορευκότων; Deinde ejus rei teſtem citat Porphyrium, cujus hæc verba ſunt, ib. c. XI. Οὐ μόνον δὲ τὴν πολιτείαν αὐτῶν αὐτοὶ μεμηνύκασι καὶ τὰ ἄλλα τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ καὶ τίσι χαίρουσι καὶ κρατοῦνται ὑπηγόρευσαν, καὶ μὴν καὶ τίσιν ἀναγκάζονται. Quidni igitur, ut eo tandem veniamus quo hæc omnia tendunt, horum καταδέσμων aliquid ſimile habuerint Judæorum

ἐπᾶραι τὰς πύλας, ἵνα εἰσέλθῃ οὗτος ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς Κύριος τῶν δυνάμεων κατὰ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ λόγος τοῦ Δαβὶδ ὁμοίως ἀπέδειξεν, ὃ καὶ πάλιν ἐπιμνησθήσομαι διὰ τούτους τοὺς μὴ καὶ χθὲς συνόντας ἡμῖν, δι' οὓς καὶ πολλὰ τῶν χθὲς εἰρημένων ἐπὶ κεφαλαίων λέγω, καὶ νῦν πρὸς ὑμᾶς ἐὰν τοῦτο λέγω, εἰ καὶ ἐταυτολόγησα πολλάκις, οὐκ ἄτοπον εἰπεῖν ἐπίσταμαι. γελοῖον μὲν γὰρ πρᾶγμά ἐστιν, ὁρᾷν τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τὰ ἄστρα τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀεὶ, καὶ τὰς τροπὰς τῶν ὡρῶν ποιεῖσθαι, καὶ τὸν ψηφικὸν ἄνδρα, εἰ ἐξετάζοι τὸ τὰ
312 δὶς δύο πόσα ἐστὶ, διὰ τὸ πολλάκις

portas tollere præcipit, ut ingrediatur iſte qui a mortuis reſurrexit Dominus virtutum juxta voluntatem Patris, Chriſtus Jeſus, aliud ejuſdem Davidis verbum conſimiliter oſtendit, quod propter eos repetam qui heri nobiſcum non fuere, quorum nimirum gratia etiam multa heſterno die dicta denuo capitulatim refero. Atque id ſi nunc quoque apud vos commemoravero, non abſurde tamen me facturum eſſe novi. Ridiculum namque fuerit, ſolem videre & lunam & ſidera eandem continue inire viam, & converſiones tempeſtatum eaſdem efficere; & rationum ſupputatorem virum, ſi ab eo requiratur, Bis duo quantum efficiant, propterea quod ſæpius

rum exorciſtarum καλάδεσμοι? Quidni & ii carmina fuerint quibus dæmonium, ſuffimentis (ut iis quoque ſit quod agant) ex dæmoniaco fugatum, ita vinciretur ut redire non poſſet? Mirabilem ſane in modum huic conjecturæ favent quæ ſcribit Joſephus Ant. VIII. 2. p. 257, 8. Παρέσχε δ' αὐτῷ (Solomoni) μαθεῖν ὁ Θεὸς καὶ τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων ΤΕΧΝΗΝ εἰς ὠφέλειαν καὶ θεραπείαν τοῖς ἀνθρώποις. ἐπῳδάς τε συνταξάμενος αἷς παρηγορεῖται τὰ νοσήματα, καὶ τρόπους ἐξορκώσεων καταλέλοιπεν, οἷς ΕΝΔΟΥΜΕΝΑ τὰ δαιμόνια ὡς μηκέτ' ἐπανελθεῖν ἐκδιώκουσι. Καὶ αὕτη μέχρι νῦν παρ' ἡμῖν ἡ θεραπεία πλεῖστον ἰσχύει. ἱστόρησα γάρ τινα Ἐλεάζαρον τῶν ὁμοφύλων, Οὐεσπασιανοῦ παρόντος καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ χιλιάρχων καὶ ἄλλου στρατιωτικοῦ πλήθους, τοὺς ὑπὸ τῶν δαιμονίων λαμβανομένους ἀπολύοντα τούτων. ὁ δὲ τῆς θεραπείας τρόπος τοιοῦτος ἦν. προσφέρων τῇ ῥινὶ τοῦ δαιμονιζομένου τὸν δακτύλιον ἔχοντα ὑπὸ τῇ σφραγῖδι ῥίζαν ἐξ ὧν ὑπέδειξε Σολομὼν, ἔπειτα ἐξεῖλκεν ΟΣΦΡΑΙΝΟΜΕΝΩ διὰ τῶν μυκτήρων τὸ δαιμόνιον, καὶ πεσόντος εὐθὺς τοῦ ἀνθρώπου, μηκέτ' εἰς αὐτὸν ἐπανελθεῖν ὥρκου, Σολομῶνός τε μεμνημένος, καὶ τὰς ἐπῳδὰς ἃς συνέθηκεν ἐκεῖνος, ἐπιλέγων. Non diſſimili arte dæmonio rivali liberatus eſt Tobias. Ἔλαβε τὴν τέφραν τῶν θυμιαμάτων καὶ ἐπέθηκε τὴν καρδίαν τοῦ ἰχθύος καὶ τὸ ἧπαρ, καὶ ἐκάπνισεν. ὅτε δὲ ΩΣΦΡΑΝΘΗ τὸ δαιμόνιον τῆς ὀσμῆς, ἔφυγεν εἰς τὰ ἀνώτατα Αἰγύπτου, καὶ ΕΔΗΣΕΝ αὐτὸν ὁ ἄγγελος. Tob. VIII. 2, 3. Quod autem pro εἶπον, εἰπεῖν legit Caſaubonus, & id quoque improbo damnoque multis de cauſis, quas, prolixitatem meam ipſe faſtidiens, memorare ſuperſedeo, præſertim cum ſatis ſit oſtendere nulla emendatione hic opus eſſe. *Verbo* εἶπον, inquit, *nullus ibi locus*. Nempe aut quia periodum claudit, aut quia in ejuſdem hominis continenti ſermone interponitur. Poſterius quod attinet, nihil Juſtino uſitatius, nihil vulgarius, neque quod minus quis in narrando colloquio vitare poſſit, aut adeo debeat, cum & gratiam & vigorem orationi addat, redigatque in lectorum memoriam non ſe frigidas otioſi hominis commentationes legere, ſed calentem colloquentium ſtudiis dialogum, quo ſcribendi genere nihil eſt jucundius. Quinetiam nuſquam elegantius interponuntur hujuſmodi verba quam poſt ἤδη μέντοι ſimiliaque vocabula, nuſquam etiam, natura duce, ſæpius, quod ſive doctorum ſive indoctorum ſermonem obſerves, verum eſſe comperies. Hinc Juſtinus p. 267. Ἤδη μέντοι, ὦ Τρύφων, εἶπον, οὐκ ἀπεικότως &c. Et p. 343. Ἤδη μέντοι ἐθαύμαζον, ἔφην, &c. At fortaſſe non debuit εἶπον ultimum locum occupare. Equidem non video quam ob cauſam, præſertim in tam brevi periodo. Supra p. 271. Ἐν παραβολῇ δὲ καὶ παρακεκαλυμμένως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τούτου αὐτὰ ἐλελαλήκει, ἔφην. Vides cognatam vocem ἔφην, ſi non in extrema acie, ſaltem ſatis poſt principia collocatam. P. 356. Καὶ τὰ ἑξῆς αἰνιγματωδῶς ἀπὸ τῶν τοῦ Μωϋσέως, καὶ ἐξηγημένα ὑπ' ἐμοῦ, πάλιν ἔλεγον, δι' ὧν ἀποδέδεικται ὑπὸ τῷ πατρὶ καὶ κυρίῳ τεταγμένος, καὶ ὑπηρετῶν τῇ βουλῇ αὐτοῦ, οὗτος ὃς ὤφθη τῷ τε Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ Ἰακὼβ, καὶ τοῖς ἄλλοις πατριάρχαις, ἀναγεγραμμένος Θεὸς, ἔλεγον. Iſti verbo tam longam periodum claudere licet; huic tam brevem non licebit?

1. Ἐπᾶραι.] Ante vel poſt ἐπᾶραι deſideratur κελεύει, aut aliud hujuſmodi verbum. Sylburgius.

5, 6. Ὃ καὶ πάλιν ἐπιμνησθήσομαι.] Et hic pſalmus in ſuperioribus deſideratur. Langus.

11. Εἰπεῖν.] F. ποιεῖν.

16, 7. Εἰ ἐξετάζοι τὸ, τὰ δὶς δύο πόσα ἐστί.] Interpres videtur legiſſe ἐξετάζοιτο.

1. Παύ-

ſæpius dixerit Quatuor, non tamen deſinere Quatuor dicere; atque item alia quæcunque frequenter certoque dicuntur identidem eodem modo repeti; eum vero qui ex propheticis literis cum aliis colloquendo verba faciat, ceſſare, & non eaſdem ſcripturas ſemper allegare, ſed ſe ipſum melius quidquam quam ſanctas literas invenire & eloqui poſſe, exiſtimare. Itaque verbum quo ſignificatum eſt Deum oſtendere angelos in cœlo eſſe
Pſ. cxlviii. 1, 2. & virtutes, ſic habet: *Laudate Dominum de cœlis: laudate eum in excelſis. Laudate eum omnes angeli ejus, laudate eum omnes virtutes ejus.* Et Mnaſeas quidam nomine, qui cum eis altero die venerat, Gaudemus, inquit, nos, quod eadem repetere noſtra cauſa ſis aggreſſus. Atque ego, Audite, inquam, o amici, qua ſcriptura adductus hoc faciam. Jeſus præcepit & inimicos diligere; quod & per Eſaiam pluribus verbis eſt promulgatum, in quibus etiam eſt arcanum regenerationis noſtræ, & omnium adeo Chriſtum in Hieruſalem appariturum expectantium, & operibus ei complacere laborantium. Verba Eſaiæ hujuſmodi ſunt:

κις εἰρηκέναι ὅτι τέσσαρα, παύσεσθαι τοῦ πάλιν λέγειν ὅτι τέσσαρα, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως ὅσα παγίως ὁμολογεῖται ἀεὶ ὡσαύτως λέγεσθαι καὶ ὁμολογεῖσθαι· τὸν δὲ ἀπὸ τῶν γραφῶν τῶν προφητικῶν ὁμιλίας ποιούμενον, ἐᾶν, καὶ μὴ τὰς αὐτὰς ἀεὶ λέγειν γραφάς, ἀλλ᾽ ἡγεῖσθαι ἑαυτὸν βέλτιον τῆς γραφῆς γεννήσαντα εἰπεῖν. ἔστιν οὖν ὁ λόγος, δι᾽ οὗ ἐσήμανε τὸν Θεὸν δηλοῦν ὅτι καὶ ἄγγελοί εἰσιν ἐν οὐρανῷ καὶ δυνάμεις, οὗτος, Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις. αἰνεῖτε αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Καὶ Μνασέας δέ τις ὀνόματι τῶν συνελθόντων αὐτοῖς τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ, εἶπε, Καὶ ἡμεῖς χαίρομεν πάλιν πειρωμένου σου τὰ αὐτὰ λέγειν δι᾽ ἡμᾶς. Κἀγὼ εἶπον, Ἀκούσατε, φίλοι, τίνι γραφῇ πειθόμενος ταῦτα πράττω. Ἰησοῦς ἐκέλευσεν ἀγαπᾷν καὶ τοὺς ἐχθρούς, ὅπερ καὶ διὰ Ἠσαΐου ἐκεκήρυκτο διὰ πλειόνων, ἐν οἷς καὶ τὸ μυστήριον πάλιν τῆς γενέσεως ἡμῶν, καὶ ἁπλῶς πάντων τῶν τὸν Χριστὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ φανήσεσθαι προσδοκώντων, καὶ δι᾽ ἔργων διαρέσκειν αὐτῷ σπουδαζόντων. εἰσὶ δὲ οἱ διὰ Ἠσαΐου λόγοι οὗτοι,

1. Παύσεσθαι.] Addenda particula negativa οὐ, aut hic, aut forte potius ſupra ante διά.

4, 5. Ὁμολογεῖσθαι.] Omnino legendum ποιεῖσθαι. Librario feſtinanti & aliud agenti verſabatur ante oculos quod paulo ante ſcripſerat verbum ὁμολογεῖται. inde natum hoc ὁμολογεῖσθαι. Similia quotide in ſcribendo, maximeque in tranſcribendo, experimur omnes.

8, 9. Βέλτιον τῆς γραφῆς γεννήσαντα εἰπεῖν.] F. βέλτιόν τι.

9. Γεννήσαντα.] Quintil. Inſt. X. 2. p. 757. *An illi rudes ſola mentis natura ducti ſunt in hoc ut tam multa generarent, nos ad quærendum non eo ipſo concitemur, quod certe ſcimus inveniſſe eos qui quæſierunt?* Scriptor Rhetoricorum ad Herennium lib. IV. p. 32. *Quod ſi artificioſum eſt intelligere quæ ſunt ex arte ſcripta, multo eſt artificioſius ipſum ſcribere ex arte. Qui enim ipſe ſcribet artificioſe, ab aliis commode ſcripta facile intelligere poterit: qui eliget facile, non continuo ipſe commode ſcribet. Et ſi eſt maxime artificioſum, alio tempore utantur ea facultate, non tum cum parere ipſi* & gignere *& proferre debent.* Longinus περὶ ὕψους §. VII. p. 18. —— πληροῦται χαρᾶς καὶ μεγαλαυχίας ὡς αὐτὴ ΓΕΝΝΗΣΑΣΑ ὅπερ ἤκουσε.

10. Ἐσήμανε.] Lege ἐσήμαινε.

25, 6. Τὸ μυστήριον πάλιν τῆς γενέσεως ἡμῶν.] Forſaſſe auctor ſcripſit τὸ μυστήριον τῆς πάλιν γενέσεως ἡμῶν (ut infra 346. 31. ἐν τῇ πάλιν παρουσίᾳ) vel etiam compoſite τῆς παλιγγενεσίας. SYLBURGIUS.

1. Τὸ

οὗτοι, Ἀκούσατε τὸ ῥῆμα Κυρίου, οἱ τρέμοντες τὸ ῥῆμα αὐτοῦ· εἴπατε ἀδελφοὶ ἡμῶν, τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ βδελυσσομένοις τὸ ὄνομα Κυρίου δοξασθῆναι, ὤφθη ἐν τῇ εὐφροσύνῃ αὐτῶν, κἀκεῖνοι αἰσχυνθήσονται. Φωνὴ κραυγῆς ἐκ πόλεως, φωνὴ ἐκ ναοῦ, φωνὴ Κυρίου ἀποδιδόντος ἀνταπόδοσιν τοῖς ὑπερηφάνοις. πρὶν ἢ τὴν ὠδίνουσαν τεκεῖν, καὶ πρὶν ἐλθεῖν τὸν πόνον τῶν ὠδίνων, ἐξέτεκεν ἄρσεν. τίς ἤκουσε τοιοῦτον; καὶ τίς ἑώρακεν οὕτως; εἰ ὤδινεν ἡ γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, εἰ δὲ καὶ τέκοι ἔθνος εἰσάπαξ; ὅτι ὤδινε καὶ ἔτεκε Σιὼν τὰ παιδία αὐτῆς. ἐγὼ δὲ ἔδωκα τὴν προσδοκίαν ταύτην, καὶ οὐ γεννώσῃ εἶπε Κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ γεννῶσαν καὶ στεῖραν ἐποίησα, λέγει Κύριος. εὐφράνθητι Ἱερουσαλήμ, καὶ πανηγυρίσατε πάντες οἱ ἀγαπῶντες αὐτήν, χαίρετε πάντες ὅσοι πενθεῖτε ἐπ' αὐτήν, ἵνα θηλάσητε, καὶ ἐμπλησθῆτε ἀπὸ μαστοῦ παρακλήσεως αὐτῆς, ἵνα ἐκθηλάσαντες τρυφήσητε ἀπὸ εἰσόδου δόξης αὐτοῦ. καὶ ταῦτα εἰπὼν προσέθηκα, Ὅτι δὲ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι τοῦτον, ὃν ἔνδοξον πάλιν παραγενήσεσθαι ἀποδεικνύουσιν αἱ γραφαί, σύμβολον εἶχε τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ὃ ἐν τῷ παραδείσῳ πεφυτεῦσθαι

ſunt: *Audite verbum Domini, tre-* Eſai. lxvi. 5—11.
mentes ad verbum ejus. Dicite, Fratres noſtri, ad eos qui odio habent & abominantur vos, ut nomen Domini glorificetur. Viſus eſt in lætitia eorum, atque illi pudore afficientur. Vox clamoris e civitate, vox e templo: vox Domini retributionem ſuperbis retribuentis. Priuſquam parturiens gigneret, & priuſquam veniret labor dolorum, peperit maſculum. Quis audivit tale quidquam, & quis ita vidit? ſi parturiit terra in die uno, ſi vero & peperit gentem nixu uno. quoniam parturiit & progenuit Sion filios ſuos. Ego autem dedi expectationem hanc, & non. parienti, dixit Dominus: ecce ego parientem & ſterilem feci, dicit Dominus. Lætare, Hieruſalem; & conventus agite, omnes qui diligitis eam. Gaudete omnes quicunque lugetis ſuper eam, ut ſugatis & impleamini ab ubere conſolationis ejus: ut poſtquam ſuxeritis, deliciis affluatis ab ingreſſu gloriæ ejus. His dictis adjeci: Quod autem ligni crucis, poſtquam in eo affixus eſt iſte quem glorioſum denuo adventurum eſſe ſanctæ oſtendunt literæ, ſymbolum atque notam lignum vitæ obtinuerit, quod in paradiſo ſatum

1. Τὸ ῥῆμα Κυρίου.] Biblia ῥήματα Κυρίου. Codex Alexandrinus & Cyrillus ut Juſtinus.

2. Τὸ ῥῆμα αὐτοῦ.] Biblia τὸν λόγον αὐτοῦ.

3, 4, 5. Τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ βδελυσσομένοις τὸ ὄνομα Κυρίου δοξασθῆναι, ὤφθη ἐν τῇ εὐφροσύνῃ αὐτῶν.] Biblia τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ βδελυσσομένοις, ἵνα τὸ ὄνομα Κυρίου δοξασθῇ, καὶ ὀφθῇ &c.

8. Ἀποδιδόντος.] Biblia ἀνταποδιδόντος.

8, 9. Τοῖς ὑπερηφάνοις.] Biblia τοῖς ἀντικειμένοις.

11. Ἐξέτεκεν.] Biblia ἐξέφυγε καὶ ἔτεκεν.

15, 6, 7. Ἐγὼ δὲ ἔδωκα τὴν προσδοκίαν ταύτην, καὶ οὐ γεννώσῃ.] Si ſic ſcripſit Juſtinus, tollenda nota diſtinctionis. Sed fortaſſe legendum οὐ γεννήσω; LXX. οὐκ ἐμνήσθης μου. Symmachus οὐκ ἐκτοκίζω. Hebr. לא אוליד.

17. Ἰδού.] Biblia Complutenſia & Aldina καὶ ἰδού. Romana οὐκ ἰδοὺ—ἐποίησα;

18. Λέγει Κύριος.] Biblia εἶπεν ὁ Θεός σου.

19. Πανηγυρίσατε.] Ita Hieronymus & Cyrillus Hieroſolymitanus. Biblia πανηγυρίσατε ἐν αὐτῇ. V. p. 324. ℣. 27, 8.

20, 1. Χαίρετε πάντες.] Biblia Romana & Aldina χάρητε ἅμα αὐτῇ χαρᾷ πάντες. Complutenſia & Cyrillus Alexandrinus χάρητε χαρᾷ πάντες. Curterii codex χάρητε ※ χαρᾷ πάντες, & in margine ※ Θ. ἅμα αὐτῇ. Hieronymus, *Gaudete gaudio omnes.*

21. Ἐπ' αὐτήν.] Biblia Romana & Aldina ἐπ' αὐτῇ. Complutenſia ut Juſtinus.

24, 5. Αὐτοῦ.] Biblia αὐτῆς.

26. Μετὰ τὸ σταυρωθῆναι.] Præpoſitio μετὰ non video quid huc faciat. aptior eſſet copulativa καί. Sylburgius.

tum fuiſſe dictum eſt, eorumque i-
tem quæ obventura erant juſtis om-
Exod. iv. 17. nibus, audite. Moſes cum virga ad
Exod. xiv. 16, 21. liberationem populi miſſus eſt: eam-
que in manibus geſtans, in prima po-
Exod. xvii. 5, 6. puli fronte mare diſſecuit. Per hanc
e petra aquam profluentem vidit.
Exod. xv. 23, 4, 5. Et ligno in Mara in undam amaram
Gen. xxx. conjecto, dulcem eam reddidit. Vir-
gis in lacus aquarum miſſis, Jacob, ut
fœtæ fierent oves avunculi ſui, quo
ex fœtu earum lucraretur, voti com-
Gen. xxxii. 10. pos eſt factus. Virga ſua ſe fluvium
tranſiiſſe idem Jacob gloriatur. I-
Gen. xxxviii. 12, 3. dem ſcalam a ſe viſam dixit, cui in-
nixum fuiſſe Deum ſcriptura decla-
ravit. Et quod is pater non fuerit,
ex ſacris demonſtravimus literis. Et
Gen. xxviii. 18. xxxi. 13. effuſo in lapidem oleo eodem in
loco, columnam ſe viſo a ſe
Deo unxiſſe, ab ipſo qui illi vi-
ſus eſt, teſtimonium retulit, Deo.
Quod item Christus figurate la-
pis per multas ſcripturas ſit de-
prædicatus, ſimiliter probavimus.
Non minus quoque chriſma & un-
guentum omne, ſive olei, ſive ſta-
ctæ, ſive aliarum ex unguentorum
compoſitione unctionum, hujus fu-
iſſe itidem oſtendimus, verbo di-
Pſ. xliv. 8. cente: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis ſupra conſortes tuos.* Nam reges omnes & uncti, huic acceptum tulerunt quod & reges & uncti vocitati ſint:

φυλὰς ἐλέλεκτο, καὶ τῶν γενησομένων πᾶσι τοῖς δικαίοις, ἀκούσατε. Μωσῆς μετὰ ῥάβδου ἐπὶ τὴν τοῦ λαοῦ ἀπολύτρωσιν ἐπέμφθη· καὶ ταύτην ἔχων μετὰ χεῖρας ἐν ἀρχῇ τοῦ λαοῦ διέτεμε τὴν θάλασσαν· διὰ ταύτης ἀπὸ τῆς πέτρας ὕδωρ ἀναβλύσαν ἑώρα· καὶ ξύλον βαλὼν εἰς τὸ ἐν Μερρᾷ ὕδωρ, πικρὸν ὄν, γλυκὺ ἐποίησε. ῥάβδους βαλὼν Ιακὼβ εἰς τὰς ληνοὺς τῶν ὑδάτων ἐγκισσῆσαι τὰ πρόβατα τοῦ μητραδέλφου, ἵνα τὰ γεννήματα ἐξ αὐτῶν κτήσηται, ἐπέτυχεν. ἐν ῥάβδῳ αὐτοῦ διεληλυθέναι τὸν ποταμὸν ὁ αὐτὸς Ιακὼβ καυχᾶται. κλίμακα ἔφη ἑωρακέναι αὐτῷ, καὶ τὸν Θεὸν ἐπ᾽ αὐτῆς ἐστηρίχθαι ἡ γραφὴ δεδήλωκε (καὶ ὅτι οὐχ ὁ πατὴρ ἦν, ἀπὸ τῶν γραφῶν ἀπεδείξαμεν). καὶ ἐπὶ λίθου καταχέας ἔλαιον ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ Ιακὼβ, στήλην τῷ ὀφθέντι αὐτῷ Θεῷ ἀληλιφέναι ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ Θεοῦ μαρτυρεῖται. καὶ ὅτι λίθος Χριστὸς διὰ πολλῶν γραφῶν συμβολικῶς ἐκηρύσσετο, ὁμοίως ἀπεδείξαμεν. καὶ ὅτι τὸ χρῖσμα πᾶν, εἴτε ἐλαίου, εἴτε στακτῆς, εἴτε τῶν ἄλλων τῶν τῆς συνθέσεως τοῦ μύρου χρισμάτων, τούτου ἦν, ὁμοίως ἀπεδείξαμεν, τοῦ λόγου λέγοντος, Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. καὶ γὰρ οἱ βασιλεῖς πάντες, καὶ οἱ χριστοὶ, ἀπὸ τούτου μετέσχον καὶ βασιλεῖς καλεῖσθαι, καὶ χριστοί· 313

1, 2. Τῶν γενησομένων πᾶσι τοῖς δικαίοις.] Legendum γενομένων, quod quæ ſequuntur ſatis oſtendunt.

13, 4, 5. Ἐν ῥάβδῳ αὐτοῦ διεληλυθέναι τὸν ποταμὸν ὁ αὐτὸς Ιακὼβ καυχᾶται.] Geneſ. xxxii. 10. Ἐν γὰρ τῇ ῥάβδῳ μου ταύτῃ διέβην τὸν Ιορδάνην τοῦτον, νυνὶ δὲ γέγονα εἰς δύο παρεμβολάς. Gloriatur autem Jacobus, aut potius gratias agit Deo, non, niſi valde fallor, quod *in baculo ſuo tranſiiſſet Jordanem* (quod, ut opinor, inopiam ejus & ſolitudinem ſignificat, atque ita Targumim) ſed quod *cum duabus turmis regrederetur*.

26. Ἀπεδείξαμεν.] Probationes iſtæ ſupra non reperiuntur, ſed ſunt Pſ. cxvii. Act. iv. Rom. ix. 1 Pet. ii. Eſai. viii. & xxviii. Langus. Reſpicit Danielis locum ſuperius citatum, pag. 301. & forſitan Iſaiæ verba pag. 296. prolata. Jebb.

στοί· ὃν τρόπον καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ πα-
τρὸς ἔλαβε τὸ βασιλεὺς, καὶ Χριστὸς,
καὶ ἱερεὺς, καὶ ἄγγελος, καὶ ὅσα ἄλ-
λα τοιαῦτα ἔχει, ἢ ἔσχε.) ῥάβδος
ἡ Ααρὼν βλαστὸν κομίσασα ἀρχιερέα
αὐτὸν ἀπέδειξε. ῥάβδον ἐκ ῥίζης Ιεσ-
σαὶ γεννήσεσθαι τὸν Χριστὸν Ησαΐας προ-
εφήτευσε. καὶ Δαβὶδ, ὡς τὸ ξύλον
τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους
τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ
δώσειν ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλ-
λον αὐτοῦ οὐκ ἀποῤῥυήσεσθαι, φησὶν εἶ-
ναι τὸν δίκαιον. καὶ ὡς φοῖνιξ ἀνθή-
σειν ὁ δίκαιος εἴρηται. ἀπὸ ξύλου τῷ
Αβραὰμ ὤφθη ὁ Θεὸς, ὡς γέγραπ-
ται, πρὸς τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ. ἑβ-
δομήκοντα ἰτέας, καὶ δώδεκα πηγὰς
εὗρεν ὁ λαὸς, διαβὰς τὸν Ιορδάνην.
ἐν ῥάβδῳ καὶ βακτηρίᾳ παρακεκλῆσθαι
ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Δαβὶδ λέγει. ξύλον Ε-
λισσαῖος βαλὼν εἰς τὸν Ιορδάνην πο-
ταμὸν, ἀνήνεγκε τὸν σίδηρον τῆς ἀξίνης,
ἐν ᾗ πεπορευμένοι ἦσαν οἱ υἱοὶ τῶν
προφητῶν κόψαι ξύλα εἰς οἰκοδομὴν
τοῦ οἴκου ἐν ᾧ τὸν νόμον καὶ τὰ προ-
στάγματα τοῦ Θεοῦ λέγειν καὶ μελε-
τᾷν ἐβούλοντο· ὡς καὶ ἡμᾶς βεβαπτισ-
314 μένους ταῖς βαρυτάταις ἁμαρτίαις, ἃς
ἐπράξαμεν, διὰ τοῦ σταυρωθῆναι ἐπὶ
τοῦ ξύλου, καὶ δι' ὕδατος ἁγνίσαι, ὁ
Χριστὸς ἡμῶν ἐλυτρώσατο, καὶ οἶκον εὐ-
χῆς καὶ προσκυνήσεως ἐποίησε. καὶ
ῥάβδος ἦν ἡ δείξασα Ιούδαν πατέρα
τῶν ἀπὸ Θάμαρ διὰ μέγα μυστήρι-
ον γεννηθέντων. Καὶ ὁ Τρύφων,
εἰπόντος

ſint: quemadmodum & ipſe a patre
accepit quod rex, & Chriſtus, & ſa-
cerdos, & angelus ſit, & quæcun-
que ejuſmodi alia habet aut habuit.
Virga Aaron, germen ferens, ponti- Num. xvii.
ficem eum declaravit. Virgam e Eſai. xi. 1.
radice Jeſſæ naſciturum eſſe Chri-
ſtum, Eſaias prolocutus eſt. Et Da- Pſ. i. 3.
vid, ut lignum plantatum ad decurſus
aquarum, quod fructum ſuum pro-
ducturum ſit tempore ſuo, & cujus
folium non ſit defluxurum, juſtum
eſſe ait. Et dicitur fore ut juſtus Pſ. xci. 13.
ſicut palma floreat. A ligno conſpe- Gen. xviii. 1.
ctus eſt Abraæ Deus, ſicut ſcriptum
eſt, *ad ilicem Mambræ*. Septua- Exod. xv.
ginta ſalices, & duodecim fontes in- 27. Num.
venit populus, tranſmiſſo Jordane. xxxiii. 9.
Virga & baculo conſolationem ſe ac- Pſ. xxii. 4.
cepiſſe a Deo, dicit David. Lig- 4 Reg. vi.
num ubi Eliſæus in amnem Jordanem 1—7.
projecit, ferrum ſecuris extulit, qua
filii prophetarum exiverant ut ligna
cæderent ad ſtructuram domus ubi
legem & præcepta Dei commemo-
rare atque meditari conſtituerant:
quemadmodum & nos graviſſimis
peccatis, quæ in nos admiſimus,
ſubmerſos, per ſupplicium crucis in
ligno, & per purificationem aquæ,
Chriſtus noſter redemit, & domum
orationis & adorationis effecit. Et
virga fuit quæ Judam patrem eſ- Geneſ.
ſe demonſtravit eorum qui per in- xxxviii.
gens ſacramentum e Thamar pro-
geniti ſunt. Ac Trypho,
talia

4. Ἔχει ἢ ἔσχε.] Subaudiendum καλεῖσθαι, aut aliud hujuſmodi verbum. Sylburgius.

13, 4. Ἀνθίσειν.] Uſitatius ἀνθήσειν, ut Pſ. xcii. Sylburgius.

14. Ἀπὸ ξύλου.] Sylburgius legit ὑπό. Codex MS. in magine ἐπί. Gen. xviii. 1. Ὤφθη δὲ αὐτῷ ὁ Θεὸς πρὸς τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ, καθημένου αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ μεσημβρίας.

17. Ἰτέας.] LXX. Exod. xv. 27. & Num. xxxiii. 9. στελέχη φοινίκων.

18. Διαβὰς τὸν Ιορδάνην.] Ἁμάρτημα μνημονικόν. Accidit enim id quod narrat, poſtquam tranſiverant mare rubrum, non Jordanem.

34, 5. Τῶν ἀπὸ Θάμαρ διὰ μέγα μυστήριον γεννηθέντων.] Irenæus IV. 25. p. 261. ed. Maſſ. *Hoc & per alia quidem multa, jam vero & per Thamar*

talia cum dixiſſem, Ne me poſthac, inquit, ſuſpicare evertendi animo quæ a te proferuntur, percontari quæcunque percontabor, ſed diſcendi ea quæ inquiro voluntate. Dic igitur mihi, cum verbum per Eſaiam dicat: *Egredietur virga de radice Jeſſæ, & flos aſcendet de radice Jeſſæ, & conquieſcet ſuper eum Spiritus Dei, Spiritus ſapientiæ & intellectus, Spiritus conſilii & fortitudinis, Spiritus cognitionis & pietatis; & replebit eum Spiritus timoris Domini.* Et hæc apud me profeſſus de Chriſto promulgata eſſe, dicere perrexit: Cum Deum ipſum prius fuiſſe affirmes, ac de conſilio & voluntate Dei incarnatum ex virgine hominem natum eſſe aſſeras: quomodo probari poteſt eum prius fuiſſe, qui per virtutes Spiritus Sancti, quas verbum per Eſaiam dinumerat, completur, perinde atque eis indiguiſſet? Et ego reſpondi: Acutiſſime & prudentiſſime interrogaſti. Nam vere hoc dubitationem in ſe habere videtur. Verum ut de his quoque rationem teneas, quæ dicam accipe. Virtutes Spiritus quæ recen-

Eſai. xi. 1, 2, 3.

εἰπόντος μου ταῦτα, ἔφη, Μή με λοιπὸν ὑπολάμβανε ἀνατρέπειν πειρώμενον τὰ ὑπό σου λεγόμενα πυνθάνεσθαι ὅσα ἂν πυνθάνωμαι, ἀλλὰ βουλεσθαι μανθάνειν περὶ τούτων ὧν ἂν ἐρωτῶ. εἰπὲ οὖν μοι, Διὰ τοῦ Ησαΐου εἰπόντος τοῦ λόγου, Εξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ιεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἀναβήσεται ἐκ τῆς ῥίζης Ιεσσαὶ, καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου Θεοῦ· καὶ ὁμολογήσας ταῦτα πρός με, ἔλεγεν, εἰς Χριστὸν εἰρῆσθαι, καὶ Θεὸν αὐτὸν προϋπάρχοντα λέγεις, καὶ κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ σαρκοποιηθέντα αὐτὸν λέγεις διὰ τῆς παρθένου γεγεννῆσθαι ἄνθρωπον· πῶς δύναται ἀποδειχθῆναι προϋπάρχων, ὅστις διὰ τῶν δυνάμεων τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἃς καταριθμεῖ ὁ λόγος διὰ Ησαΐου, πληροῦται, ὡς ἐνδεὴς τούτων ὑπάρχων; Κἀγὼ ἀπεκρινάμην, Νουνεχέστατα μὲν καὶ συνετώτατα ἠρώτησας, ἀληθῶς γὰρ ἀπόρημα δοκεῖ εἶναι· ἀλλ' ἵνα ἴδῃς καὶ τὸν περὶ τούτων λόγον, ἄκουε ὧν λέγω. ταύτας τὰς κατηριθμημένας

mar Judæ nurum typice oſtenditur. Cum enim concepiſſet geminos, alter eorum prior protulit manum ſuam; & cum obſtetrix putaret eum primogenitum eſſe, coccinum alligavit ſignum in manu ejus. Cum hoc autem factum eſſet, & abſtraxiſſet manum ſuam, prior exivit frater ejus Phares; ſic deinde ſecundus ille in quo erat coccinum, Zara: clare manifeſtante ſcriptura, eum quidem populum qui habet coccinum ſignum, id eſt, eam fidem quæ eſt in præputio, præoſtenſum (lege, *præoſtenſum*) *quidem primum in patriarchis, poſt deinde ſubtractam* (lege, *ſubtractum*) *uti naſceretur frater ejus; deinde ſic eum qui prior eſſet, ſecundo loco natum, qui eſt cognitus per ſignum coccinum quod erat in eo, quod eſt paſſio juſti, ab initio præfigurata in Abel, & deſcripta a prophetis, perfecta vero in noviſſimis temporibus in Filio Dei.* Neſcio an hoc ſit myſterium quod voluit noſter. certe non abſimile eſt ejus myſteriis.

3. Τὰ ὑπό σου λεγόμενα.] Facile eſſet magnifice demonſtrare Tryphonem hoc dicere non potuiſſe, & miſeros librarios aceto critico perfundere. Facile etiam reponere τὰ ὑπ' ἐμοῦ ὁμολογούμενα. quemadmodum ſupra Juſtinus p. 281. Οὐκ ὀρθῶς μέντοι οὐδὲ φιλαλήθως ποιεῖς κἀκεῖνα περὶ ὧν ἀεὶ συγκατατέθεισθε ἡμῖν γεγράφθαι ——— ἀναλύειν πειρώμενος. Sed nihil mutamus.

12, 3, 4. Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου Θεοῦ.] Biblia πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας ἐμπλήσει αὐτόν. πνεῦμα φόβου Θεοῦ. quod ad diſtinctionem attinet, admodum ſane inepte. Origenes & Cyrillus Hieroſolymitanus & Irenæus ut Juſtinus.

14. Καὶ ὁμολογήσας.] Structuræ cohærentia requirit potius ἐπεὶ ὡμολόγησας. SYLBURGIUS.

24, 5. Νουνεχέστατα καὶ συνετώτατα ἠρώτησας.] Tryphonis patientia, facilitate, obſequio victus tandem Juſtinus, & præcipue ſubmiſſa præfatione hujus quæſtionis, aliquid de ferocia ſua remittit. Qui enim fieri potuit quin eum aliquid aliquando ſentire concederet, a quo ipſe eſt in tanto honore habitus? Sed cito ad ingenium redit.

25, 6. Αν-

μημένας τοῦ πνεύματος δυνάμεις, οὐχ ὡς ἐνδεοῦς αὐτοῦ τούτων ὄντος, φησὶν ὁ λόγος ἐπεληλυθέναι ἐπ' αὐτὸν, ἀλλ' ὡς ἐπ' ἐκεῖνον ἀνάπαυσιν μελλουσῶν ποιεῖσθαι, τουτέστιν ἐπ' αὐτοῦ πέρας ποιεῖσθαι τοῦ μηκέτι ἐν τῷ γένει ὑμῶν κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος προφήτας γενήσεσθαι, ὅπερ καὶ ὄψει ὑμῖν ἰδεῖν ἔστι· μετ' ἐκεῖνον γὰρ οὐδεὶς ὅλως προφήτης παρ' ὑμῖν γεγένηται. καὶ ὅτι οἱ παρ' ὑμῖν προφῆται ἕκαστος μίαν τινὰ ἢ καὶ δευτέραν δύναμιν παρὰ τοῦ Θεοῦ λαμβάνοντες, ταῦτα ἐποίουν καὶ ἐλάλουν ἃ καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν ἐμάθομεν, κατανοήσατε. καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ λεγόμενα. Σοφίας μὲν γὰρ πνεῦμα Σολομῶν ἔσχε, συνέσεως δὲ καὶ βουλῆς Δανιὴλ, ἰσχύος δὲ καὶ εὐσεβείας Μωσῆς, καὶ Ἠλίας φόβου, καὶ γνώσεως Ἠσαΐας, καὶ οἱ ἄλλοι αὖ ὁμοίως, ἢ μίαν ἕκαστος, ἢ ἐναλλὰξ ἄλλην τινὰ μετ' ἄλλης δυνάμεως ἔχον, οἷον Ἱερεμίας, καὶ οἱ δώδεκα,
315 καὶ Δαβὶδ, καὶ οἱ ἄλλοι ἁπλῶς ὅσοι γεγόνασι παρ' ὑμῖν προφῆται. ἀνεπαύσατο οὖν, τουτέστιν ἐπαύσατο, ἐλθόντος ἐκείνου μεθ' ὃν τῆς οἰκονομίας ταύτης τοῖς ἐν ἀνθρώποις αὐτοῦ γενομένοις χρόνοις παύσασθαι ἔδει αὐτὰ ἀφ' ὑμῶν, καὶ ἐν τούτῳ ἀνάπαυσιν λαβόντα, πάλιν, ὡς ἐπεπροφήτευτο, γενήσεσθαι δόματα, ἃ ἀπὸ τῆς χάριτος τῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος ἐκείνου τοῖς ἐπ' αὐτὸν

recenſitæ ſunt, verbum non ita ſuper eum veniſſe ait, quaſi indigus earum fuerit, ſed quod acquieturæ in eum eſſent, hoc eſt in eo finem facturæ, ita ut in genere veſtro non amplius more veteri prophetæ futuri eſſent. quod & oculis ipſi veſtris cernere poteſtis; poſt illum namque nullus omnino apud vos fuit propheta. Ac quod prophetæ veſtri pro ſe quiſque unam aut etiam alteram Deo acceptam virtutem referentes, ea & fecerint & dixerint, quæ nos quoque ex ſanctis percepimus literis, id una cum his quæ a me dicuntur in animis veſtris conſiderate. Nam ſapientiæ ſpiritum Salomon habuit, intellectus & conſilii Daniel, fortitudinis & pietatis Moſes, timoris Elias, & cognitionis Eſaias, atque alii etiam ſimiliter aut unam aut varie aliam quampiam atque aliam obtinuere virtutem, quemadmodum & Hieremias, & duodecim illi, & David, & alii omnes quicunque apud vos fuere ſacri vates. Conquierunt ergo, id eſt ceſſarunt, virtutes eæ, cum ille veniſſet, poſt quem, œconomiæ & provinciæ iſtius ſuæ obeundæ temporibus, cum inter homines eſſet, exactis, quieſcere ſive ceſſare eas a vobis oportebat, & in illo acquieſcentes denuo, prout prædictum eſt, dona fieri, quæ de gratia virtutis Spiritus illius, in ſe

10—16. Καὶ ὅτι—, κατανοήσατε &c.] Infra p. 368. καὶ ὅτι οὕτω γέγονεν, ἀκούσατε. Atque ita alibi paſſim. Ita etiam alii ſæpe. ut mirari ſatis non queam, interpretes in re tam nota errare potuiſſe.

25, 6. Ἀνεπαύσατο οὖν τουτέστιν ἐπαύσατο.] Tertull. adv. Jud. c. VIII. p. 215. *Omnis plenitudo ſpiritalium retro chariſmatum in Chriſto ceſſerunt* (lege *ceſſarunt*) *ſignante viſionem & prophetias omnes, quas adventu ſuo adimplevit.*

27, 8, 9. Μεθ' ὃν τῆς οἰκονομίας ταύτης τοῖς ἐν ἀνθρώποις αὐτοῦ γενομένοις χρόνοις παύσασθαι ἔδει.] F. leg. μεθ' ὃν, τῆς οἰκονομίας ταύτης τῆς ἐν ἀνθρώποις γενομένης, παύσασθαι ἔδει, nulla ratione habita verbi χρόνοις, ut quod additum videatur propter corruptum illud γενομένοις. Tertull. p. 215. *Poſt adventum Chriſti & paſſionem ipſius jam non viſio neque prophetes eſt.* Quod ſi quis temerarium eſſe putat, nimiæque licentiæ, integram vocem penitus delere, legat per me licet —— γενομένης χρόνοις, vel —— γενομένων χρόνων, aut etiam vulgatam lectionem retineat, mutato

ſe credentibus ipſe donat, pro eo atque dignum quemque eſſe novit. Et quod ita fore ſit prædictum, ſecundum ejus in cœlum aſcenſionem, cum antea dixi, tum iterum repetens dico. Dictum ergo
Pſ. lxvii. 19. Eph. iv. 8, 9. eſt: *Aſcendit in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona filiis hominum.* Ac rurſum in alio vaticinio dictum eſt: *Et futurum eſt po-*
Joel. ii. 28, 9. *ſtea, effundam Spiritum meum ſuper omnem carnem, & ſuper ſervos meos, & ſuper ſervas meas, & prophetabunt.* Atque eſt apud nos videre & fœminas & maſculos dona a Spiritu Dei habentes. Quapropter non eo prædictum eſt, in ipſum, quæ commemoratæ ſunt ab Eſaia, virtutes venturas, quod eis eguerit, ſed quod ulterius non eſſent futuræ. Hujus rei vobis teſtimonium ſit, quod apud vos a Magis Arabicis factum eſſe retuli; qui ſimul atque puellus progenitus eſſet, advenientes adorarunt eum. Nam in lucem editus, virtutem ſuam obtinuit: & incrementum capiens, juxta communem aliorum omnium mortalium morem,

αὐτὸν πιστεύουσι δίδωσιν, ὡς ἄξιον ἕκαστον ἐπίσταται· ὅτι ἐπεπροφήτευτο τοῦτο μέλλειν γίνεσθαι ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνέλευσιν αὐτοῦ, εἶπον μὲν ἤδη, καὶ πάλιν λέγω. εἶπεν οὖν, Ἀνέβη εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε δόματα τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρᾳ προφητείᾳ εἴρηται, Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα ἐκχεῶ τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου, καὶ προφητεύσουσι. Καὶ παρ' ἡμῖν ἐστιν ἰδεῖν καὶ θηλείας καὶ ἄρσενας χαρίσματα ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἔχοντας. ὥστε οὐ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐνδεῆ δυνάμεως ἐπεπροφήτευτο ἐλεύσεσθαι ἐπ' αὐτὸν τὰς δυνάμεις τὰς κατηριθμημένας ὑπὸ Ἡσαΐου, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπέκεινα μὴ μέλλειν ἔσεσθαι. μαρτύριον δὲ καὶ τοῦτο ἔστω ὑμῖν, ὃ ἔφην πρὸς ὑμᾶς γεγονέναι ὑπὸ τῶν Ἀῤῥαβίας μάγων, οἵτινες ἅμα τῷ γεννηθῆναι τὸ παιδίον ἐλθόντες προσεκύνησαν αὐτῷ. καὶ γὰρ γεννηθεὶς δύναμιν τὴν αὐτοῦ ἔσχε, καὶ αὐξάνων κατὰ τὸ κοινὸν τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀνθρώπων, χρώμενος τοῖς ἁρμόζουσιν,

tato tantummodo τοῖς in τῷ, ut γινομένοις χρόνοις, abſolute ponatur, cujus conſtructionis videor legiſſe exempla quæ in dubium vocari non poſſint.

2. Ἐπίσταται· ὅτι.] F. leg. ἐπίσταται. καὶ ὅτι.

4, 5. Εἶπον μὲν ἤδη.] P. 216.

10. Ἐκχεῶ.] Biblia Romana & Aldina καὶ ἐκχεῶ. Complutenſia & codex Alexandrinus & Hieronymus ut Juſtinus.

Ib. Τὸ πνεῦμά μου.] Biblia ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου.

12. Δούλας μου.] Biblia Romana & Complutenſia δούλας tantum. Aldina & codex Alexandrinus ut Juſtinus.

12—15. Καὶ παρ' ἡμῖν ἐστιν ἰδεῖν καὶ θηλείας καὶ ἄρσενας χαρίσματα ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἔχοντας.] Exiſtimavit hoc memoratu dignum Euſebius H. E. IV. 18. p. 114. Γράφει δὲ καὶ ὡς ὅτι μέχρι καὶ αὐτοῦ χαρίσματα προφητικὰ διέλαμπεν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας. Origenes VII. c. Celſ. p. 337. Σημεῖα δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατ' ἀρχὰς μὲν τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας, μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ πλείονα, ἰδεῖν-νῦλο, ὕστερον δὲ ἐλάττονα· πλὴν καὶ νῦν ἔτι ἴχνη ἐστὶν αὐτοῦ παρ' ὀλίγοις, τὰς ψυχὰς τῷ λόγῳ καὶ ταῖς κατ' αὐτὸν πράξεσι κεκαθαρμένοις. Id. ib. lib. I. p. 34. Καὶ ἔτι ἴχνη τοῦ ἁγίου ἐκείνου πνεύματος ὀφθέντος ἐν εἴδει περιστερᾶς παρὰ Χριστιανοῖς σώζεται. ἐξεπᾴδουσι δαίμονας, καὶ πολλὰς ἰάσεις ἐπιτελοῦσι, καὶ ὁρῶσί τινα κατὰ τὸ βούλημα τοῦ λόγου περὶ μελλόντων.

21. Ἔφην.] P. 303, 4.

22. Ὑπὸ τῶν Ἀῤῥαβίας μάγων.] F. ὑπὸ τῶν ἀπὸ Ἀῤῥαβίας μάγων, quemadmodum alibi ſemper.

25 & ſeqq. Αὐξάνων κατὰ τὸ κοινὸν τῶν ἄλλων &c.] Irenæus II. 22. *Magiſter ergo exiſtens, magiſtri quoque habebat ætatem, non reprobans nec ſupergrediens hominem, neque ſolvens legem in ſe humani generis, ſed omnem ætatem ſanctificans per illam quæ ad ipſum erat ſimilitudinem. Omnes enim venit per ſemetipſum ſalvare; omnes, inquam, qui per eum renaſcuntur in Deum, infantes, & parvulos, & pueros, & juvenes, & ſeniores. Ideo per omnem venit ætatem*, &c. LANGUS.

μάζουσιν, ἑκάστῃ αὐξήσει τὸ οἰκεῖον ἀπένειμε, τρεφόμενος τὰς πάσας τροφὰς, καὶ τριάκοντα ἔτη ἢ πλείονα ἢ καὶ ἐλάσσονα μείνας μέχρις οὗ προελήλυθεν Ἰωάννης, κῆρυξ αὐτοῦ τῆς παρουσίας, καὶ τὴν τοῦ βαπτίσματος ὁδὸν προϊὼν, ὡς καὶ προαπέδειξα· καὶ τότε ἐλθόντος τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν, ἔνθα ὁ Ἰωάννης ἐβάπτιζε, κατελθόντος τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, καὶ πῦρ ἀνήφθη ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἀναδύντος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ὡς περιστερὰν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπιπτῆναι ἐπ᾽ αὐτὸν ἔγραψαν οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ τούτου τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν. καὶ οὐχ ὡς ἐνδεᾶ αὐτὸν τοῦ βαπτισθῆναι, ἢ τοῦ ἐπελθόντος ἐν εἴδει περιστερᾶς πνεύματος, οἴδαμεν αὐτὸν ἐληλυθέναι ἐπὶ τὸν ποταμὸν, ὥσπερ οὐδὲ τὸ γεννηθῆναι αὐτὸν, καὶ σταυρωθῆναι, ὡς ἐνδεὴς τούτων, ὑπέμεινεν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ
316 γένους τοῦ τῶν ἀνθρώπων, ὃ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ὑπὸ θάνατον καὶ πλάνην τὴν τοῦ

rem, rebus congruentibus uſurpandis, ſuum cuique auctui & ætati tribuit, alimentis omnibus utens, & ad annos plus minus triginta durans, quoaduſque Joannes, adventus ejus præco, & baptiſmi viam præiens, ſicut antea oſtendi, proceſſit. Ac tum Jeſu ad Jordanem fluvium adveniente, ubi Joannes baptizabat, cum Jeſus in undam deſcendiſſet, & ignis in Jordane accenſus eſt: & revertente ipſo ex aqua, veluti columbam Spiritum Sanctum devolaſſe ſuper eum, ſcripſerunt apoſtoli hujus ipſius Chriſti noſtri. Et ad amnem eum non ideo veniſſe ſcimus, quod vel baptiſmi lavatione, vel Spiritus in ſpecie columbæ adventu, opus ei fuerit, ſicuti nec naſci, & crucifigi, propter functionis hujuſmodi indigentiam ſuſtinuit, ſed humani generis cauſa, quod per Adam in mortem & fraudem ſeductionemque ſerpentis

7. Ὡς καὶ προαπέδειξα] Supra pag. 271. Jebb.

10, 1. Καὶ πῦρ ἀνήφθη ἐν τῷ Ἰορδάνῃ.] Nonnulli fortaſſe pro ἀνήφθη legendum putabunt ἀνῆφθαι: alii, iique, niſi me fallit animus, multo plures, qui magnopere repugnabunt. Quod autem hic dicit noſter, undecunque acceperit, non ſolus memoriæ prodidit. Idem narrabatur in *Prædicatione Pauli*, quod nos docet ſcriptor libelli De baptiſmo hæreticorum qui eſt inter opera Cypriani. *Eſt autem* (inquit) *adulterini hujus, imo internecini, baptiſmatis, ſi quis alius auctor, tum etiam quidam ab eiſdem ipſis hæreticis propter hunc eundem errorem conſcriptus liber, qui inſcribitur* Pauli prædicatio; *in quo libro contra omnes ſcripturas & de peccato proprio confitentem invenies Chriſtum, qui ſolus omnino nihil deliquit, & ad accipiendum Joannis baptiſma pene invitum a matre ſua Maria eſſe compulſum; item cum baptizaretur IGNEM SUPER AQUAM ESSE VISUM.* p. 30. ed. Ox. Paulo aliter Evangelium Ebionitarum, de quo hæc Epiphanius H. XXX. §. 13. p. 138. Καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν πολλὰ, ἐπιφέρει ὅτι τοῦ λαοῦ βαπτισθέντος ἦλθε καὶ Ἰησοῦς καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, καὶ ὡς ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ἠνοίγησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ —— καὶ εὐθὺς ΠΕΡΙΕΛΑΜΨΕ ΤΟΝ ΤΟΠΟΝ ΦΩΣ ΜΕΓΑ. V. Grabii Spicileg. Tom. I. p. 19, 20. Dodwelli Diſſert. in Iren. p 106, 7. & Millii Prolegom. p. 31. 73.

11—14. Πῦρ ἀνήφθη ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἀναδύντος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ὡς περιστερὰν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπιπτῆναι ἐπ᾽ αὐτὸν ἔγραψαν οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ.] Juſtinus ipſa verborum conſtructione quaſi ſtudio indicaſſe videtur, verba, *ſcripſerunt apoſtoli*, poſteriorem tantum propoſitionem de columbæ deſcenſu, quem Matthæus & Joannes Apoſtoli memoriæ prodiderunt, non item priorem de igne ſplendeſcente, ſpectare; ſiquidem illa ſolum in modo infinitivo expreſſa ad τὸ *ſcripſerunt* relationem habet, non prior, quæ in modo indicativo poſita eſt, ideoque merito in impreſſis exemplaribus per colon diſtincta. Grabius, Spicileg. Tom. I. p. 19, 20. Nobis & quæ de diligentia Juſtini dicit vix perſuadet, neque quæ tam arcte cohærent, tanto intervallo ſeparare viſum eſt.

23. Ὑπὸ θάνατον ΚΑΙ πλάνην τὴν τοῦ ὄφεως ἐπεπτώκει.] F. ΔΙΑ πλάνην. P. 306. ὄφιν πλανήσαντα τὴν Εὔαν. P. 327. δι᾽ ἧς ὁδοῦ ἡ ἀπὸ τοῦ ὄφεως παρακοὴ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε. P. 339. ἐπὶ θηρίον δι᾽ οὗ ἡ παράβασις καὶ παρακοὴ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε. P. 353. τὴν πλάνην τοῦ ἐνὸς τῶν ἀρχόντων, τουτέστι τοῦ κεκλημένου ἐκείνου ὄφεως, πεσόντος πλάνην μεγάλην διὰ τὸ ἀποπλανῆσαι τὴν Εὔαν.

ſerpentis conciderat. ut interim propriam pro ſe maligne agentis cujuſque culpam taceam. Volens namque Deus & angelos & homines per liberum arbitrii delectum ſuæ quemque eſſe poteſtatis, ut quiſque quæ poſſet faceret, tales eos creavit: quo placita ſibi ſi delegiſſent, a corruptione & pœna omni liberi conſerventur; ſin maligne agerent, ſicuti viſum illi eſſet, quiſque torqueretur. Nec illud quoque, quod aſinæ inſidens (quod ita facturum eſſe, prophetia præmonſtratum eſſe docui) Hieroſolyma eſt ingreſſus, virtutem ei aliquam in hoc ut Chriſtus eſſet præſtitit, ſed hominibus Chriſtum ipſum eſſe indicium fecit, quemadmodum & florente Joanne indicium dari hominibus oportuit, ut ſcirent quinam Chriſtus eſſet. Joanne namque ad Jordanem ſedente, & lavacrum pœnitentiæ præconio ſuo annunciante,
Matth. iii. 4. & zonam pelliceam & veſtem de cameli pilis textam tantum gerente, & nihil præterquam ſumma arbuſcularum germina & mel ſylveſtre come-
Luc. iii. 15. dente, homines Chriſtum ipſum eſſe ſuſpicati ſunt. Apud quos ille clami-
Joan. i. 20, 23. tavit: *Non ego ſum Chriſtus, ſed vox*
Luc. iii. 16. *clamantis. Veniet enim fortior me, cu-*
Matth. iii. 11. *jus non ſum dignus ut calceamenta portem.*

τῦ ὄφεως ἐπεπλώκει, παρὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν ἑκάστου αὐτῶν πονηρευσαμένου. βουλόμενος γὰρ τούτους ἐν ἐλευθέρᾳ προαιρέσει καὶ αὐτεξουσίους γενομένους τούς τε ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεὸς πράττειν ὅσα ἕκαστον ἐνεδυνάμωσε δύνασθαι ποιεῖν, ἐποίησεν· εἰ μὲν τὰ εὐάρεστα αὐτῷ αἱροῖντο, καὶ ἀφθάρτους καὶ ἀτιμωρήτους αὐτοὺς τηρῆσαι, ἐὰν δὲ πονηρεύσωνται, ὡς αὐτῷ δοκεῖ ἕκαστον κολάζειν. καὶ γὰρ οὐδὲ τὸ καθεσθέντα αὐτὸν ὄνῳ εἰσελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, ὡς ἀπεδείξαμεν πεπροφητεῦσθαι, δύναμιν αὐτῷ ἐνεποίει εἰς τὸ Χριστὸν εἶναι, ἀλλὰ τοῖς ἀνθρώποις γνώρισμα ἔφερεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός· ὅνπερ τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου ἔδει γνώρισμα τοῖς ἀνθρώποις εἶναι, ὅπως ἐπιγνῶσι τίς ἐστιν ὁ Χριστός. Ἰωάννου γὰρ καθεζομένου ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ κηρύσσοντος βάπτισμα μετανοίας, καὶ ζώνην δερματίνην, καὶ ἔνδυμα ἀπὸ τριχῶν καμήλου μόνον φοροῦντος, καὶ μηδὲν ἐσθίοντος πλὴν ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον, οἱ ἄνθρωποι ὑπελάμβανον αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστόν· πρὸς οὓς καὶ αὐτὸς ἐβόα, Οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ φωνὴ βοῶντος, ἥξει γὰρ ὁ ἰσχυρότερός μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· καὶ ἐλθόντος τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην,

Et cum ad Jordanem veniſſet Jeſus, &

1, 2. Παρὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν ἑκάστου αὐτῶν πονηρευσαμένου.] Langus, *at interim propriam pro ſe maligne agentis cujuſque culpam taceam.* Perionius, *ſed generis hominum cauſa, quod Adami opera, qui præter privatam ac propriam uniuſcujuſque eorum culpam deliquerat, in mortem ſerpentiſque fraudem incidiſſet.* Uterque male. fortaſſe idem veriti, cujus timor extorſit a viro doctiſſimo Joanne Clerico non multo commodiorem interpretationem alius loci ſub finem ſecundæ apologiæ. Παρὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν nihil aliud ſignificare poteſt niſi aut *culpa ſua*, aut *præter culpam ſuam*. Priori interpretationi favent, primo ſaltem aſpectu, verba ſequentia: quæ antecedunt, ſi ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ *ab Adamo* vertendum ſit, iidem priori; ſin id recte vertunt interpretes, poſteriori, πεφυλαγμένου μέντοι τοῦ αὐτεξουσίου.

13. Ὡς ἀπεδείξαμεν πεπροφητεῦσθαι.] P. 244, 5.

25—28. Οἱ ἄνθρωποι ὑπελάμβανον αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, πρὸς οὓς καὶ αὐτὸς ἐβόα, Οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός.] Luc. iii. 15, 6. Προσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, ἀπεκρίνατο ὁ Ἰωάννης ἅπασι λέγων, Ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς, ἔρχεται δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, &c. Joan. I. 20. Καὶ ὡμολόγησε καὶ οὐκ ἠρνήσατο, καὶ ὡμολόγησεν ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ Χριστός.

1, 2. Καὶ

καὶ νομιζομένου Ἰωσὴφ τοῦ τέκτονος υἱοῦ ὑπάρχειν, καὶ ἀειδοῦς, ὡς αἱ γραφαὶ ἐκήρυσσον, φαινομένου, καὶ τέκτονος νομιζομένου (ταῦτα γὰρ τὰ τεκτονικὰ ἔργα εἰργάζετο ἐν ἀνθρώποις ὤν, ἄροτρα καὶ ζυγὰ, διὰ τούτων καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης σύμβολα διδάσκων, καὶ ἀεργῆ βίον) τὸ πνεῦμα οὖν τὸ ἅγιον καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὡς προέφην, ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐπέπτη αὐτῷ, καὶ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἅμα ἐληλύθει, ἥτις καὶ διὰ Δαβὶδ λεγομένη, ὡς ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ λεγομένου ὅπερ αὐτῷ ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἔμελλε λέγεσθαι, Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· τότε γένεσιν αὐτοῦ λέγων γίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, ἐξότου ἡ γνῶσις αὐτοῦ ἔμελλε γίνεσθαι, Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Καὶ ὁ Τρύφων, Εὖ ἴσθι, ἔφη, ὅτι καὶ πᾶν τὸ γένος ἡμῶν τὸν Χριστὸν ἐκδέχεται, καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ γραφαὶ ἃς ἔφης, εἰς

& Joſeph fabri lignarii filius haberetur, & informis, quemadmodum ſcripturæ annunciaverant, appareret, faberque adeo & ipſe putaretur eſſe (fabrilia namque, cum in hominibus eſſet, faciebat opera, aratra & juga conficiens; per hæc & juſtitiæ docens ſigna, & vitam non otioſam) ſimul Spiritus Sanctus propter ho-
mines, prout antea dixi, in ſpecie Luc. iii. 21, 22.
columbæ in eum devolavit; ſimul vox de cœlo venit, quæ etiam per Davidem eſt dicta, tanquam ex perſona ſua referentem quod illi a Pa-
tre dicendum erat, *Filius meus es* Pſ. ii. 7.
tu, ego hodie genui te: tum nativitatem etiam ejus contingere hominibus affirmans, cum notio ejus contingeret: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et Trypho, Quod genus quoque noſtrum omne, inquit, Chriſtum expectet, ſcito; quodque ſcripturæ quas commemoraſti omnes in

1, 2. Νομιζομένου Ἰωσὴφ τοῦ τέκτονος υἱοῦ ὑπάρχειν.] Luc. iii. 23. ὤν, ὡς ἐνομίζετο, υἱὸς Ἰωσήφ. Matth. xiii. 55. Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός;

3, 4, 5, 6. Τέκτονος νομιζομένου, ταῦτα γὰρ τὰ τεκτονικὰ ἔργα &c.]. Marc. vi. 3. Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων; V. Grotium ad Matth. xiii. 55. Quidam e Patribus Latinis, non famam aliquam veterem, ut opinor, ſecuti, ſed verbum *faber* ita interpretati, exiſtimarunt Joſephum fabrum ferrarium fuiſſe, non lignarium.

8 Ἀεργῆ.] Langus legit οὐκ ἀεργῆ, Wolfius & Sylburgius ἐνεργῆ.

14, 5, 6. Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.] Clement Alexandrinus Pæd. I. 6. p. 113. Αὐτίκα γοῦν βαπτιζομένῳ τῷ Κυρίῳ ἀπ' οὐρανῶν ἐπήχησε φωνὴ μάρτυς ἠγαπημένου· Υἱός μου εἶ σὺ ἀγαπητὸς, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Methodius Conv. Virg. p. 112. ed. Combef. Ἔοικε δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτο μάλιστα προσϊστάναι καὶ συμφωνεῖν, τὸ χρηματισθὲν ἄνωθεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς τῷ Χριστῷ ἐπὶ τὸν ἁγνισμὸν ἥκοντι τοῦ ὕδατος ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Lactantius IV. 15. p. 249. *Tunc vox audita de cœlo eſt, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* . Auguſtinus Enchirid. ad Laurent. c. XLIX. col. 169. *Vox illa Patris quæ ſuper baptizatum facta eſt, Ego hodie genui te.* Idem ſcribunt alii & Juſtinus iterum infra p. 331. Similiter codex MS. Academiæ Cantabrigienſi a Beza donatus Luc. iii. 22. habet ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. quod idem ſua quoque ætate nonnullos Lucæ codices habuiſſe teſtatur Auguſtinus, De conſenſu Evang. II. 14. col. 415. *Illud vero* (inquit) *quod nonnulli codices habent ſecundum Lucam, hoc illa voce ſonuiſſe quod in pſalmo ſcriptum eſt,* Filius meus es tu, ego hodie genui te, *quanquam in antiquioribus codicibus Græcis non inveniri perhibeatur, tamen ſi aliquibus fide dignis exemplaribus confirmari poſſit, quid aliud quam utrumque intelligendum eſt quolibet verborum ordine de cœlo ſonuiſſe?* Simili ſane modo in fragmento evangelii Ebionæorum apud Epiphanium H. XXX. §. 13. p. 138. *utrumque de cœlo ſonuiſſe* narratur. Καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγουσα, Σύ μου εἶ ὁ υἱὸς ὁ ἀγαπητὸς, ἐν σοὶ ηὐδόκησα· καὶ πάλιν, Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.

16, 7, 8. Τότε γένεσιν αὐτοῦ λέγων γίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, ἐξότου ἡ γνῶσις αὐτοῦ ἔμελλε γίνεσθαι.] Sunt qui non dubitarent audacter reſcribere τότε γένεσιν αὐτοῦ λέγων γίνεσθαι, ἐξότου ἡ γνῶσις αὐτοῦ ἔμελλε γίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις. Nos nihil mutamus. Methodius p. 112. Τὸ δὲ, Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, ὅτι προόντα ἤδη πρὸ τῶν αἰώνων ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐβουλήθην καὶ τῷ κόσμῳ γεννῆσαι, ὃ δή ἐστι, πρόσθεν ἀγνοούμενον γνωρίσαι.

22 & ſeqq. Καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ γραφαὶ &c.] Cl. Clericus Hiſtor. Eccleſ. p. 642. *Si credimus Juſtino, Judæi agnoſcebant omnia loca ſcripturæ, quæ permulta protulit, quaſi Chriſtum reſpicientia, & quorum quædam ſine dubio contorta erant, ad eum revera pertinere. Quod profitetur Trypho his verbis:* Scito genus omne noſtrum Chriſtum expectare, & nos fateri omnia loca ſcrip-

in ipſum conceptæ ſint, confitemur; & quod præterea Jeſu nomen quo filius Navæ cognominatus eſt, perſuaſerit mihi ut in hunc veſtrum Jeſum propenſior ſim, profiteor: quod vero tam ignominioſe Chriſtus in cruce ſit ſuſpenſus, de eo ambigimus. Maledictus enim eſſe, qui in crucem agitur, in lege perhibetur. Proinde ad id credendum admodum adhuc ſum difficilis. Nam paſſioni ſubditum eſſe Chriſtum, ſanctas denunciare literas, manifeſtum eſt: an autem per eam, quæ execrationi in lege ſubjecta eſt, paſſionem mulctatus ſit, ſi de hoc quoque quod demonſtres habes, diſcere volumus. Si quidem non fuiſſet paſſurus Chriſtus (ad illum dixi ego) nec prophetæ eum ab iniquitatibus populi in mortem abductum, & ignominia affectum, & flagris cæſum, & inter iniquos reputatum, & veluti ovem ad occiſionem raptum

Deut. xxi. 23. Galat. iii. 13.

εἰς αὐτὸν εἰρῆσθαι ὁμολογοῦμεν, καὶ ὅτι τὸ Ἰησοῦς ὄνομα δεδυσώπηκέ με, τῷ τοῦ Ναυῆ υἱῷ ἐπικληθὲν, ἐνδότως 317 ἔχειν καὶ πρὸς τοῦτο, καὶ τοῦτό φημι· εἰ δὲ καὶ ἀτίμως οὕτως σταυρωθῆναι τὸν Χριστὸν ἀποροῦμεν. ἐπικατάρατος γὰρ ὁ σταυρούμενος ἐν τῷ νόμῳ λέγεται εἶναι, ὥστε πρὸς τοῦτο ἀκμὴν δυσπείστως ἔχω. παθητὸν μὲν τὸν Χριστὸν ὅτι αἱ γραφαὶ κηρύσσουσι, φανερόν ἐστιν· εἰ δὲ διὰ τοῦ ἐν τῷ νόμῳ κεκατηραμένου πάθους, βουλόμεθα μαθεῖν, εἰ ἔχεις καὶ περὶ τούτου ἀποδεῖξαι. Εἰ μὲν μὴ ἔμελλε πάσχειν ὁ Χριστὸς, φημὶ αὐτῷ ἐγὼ, μηδὲ προεῖπον οἱ προφῆται ὅτι ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ ἀχθήσεται εἰς θάνατον, καὶ ἀτιμωθήσεται, καὶ μαστιχθήσεται, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις λογισθήσεται, καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν

ſcripturæ, quæ dixiſti, de Chriſto dicta eſſe. Sed & hoc addo, nomen Jeſu, quo vocatus eſt filius Navæ, me pudore ſuffudiſſe, & me, ad hoc quod adtinet, vobis adſentiri. *Qui talia credidiſſet, vere Juſtino dicere poterat, quod rex Agrippa Paulo per jocum dixiſſe videtur:* Parum abeſt quin mihi perſuadeas ut fiam Chriſtianus. *Ubique Tryphon & comites eum audiunt potius ut magiſtrum quam ut adverſarium; eique pauca quædam objiciunt, ut loquendi occaſionem ſuppeditent, potius quam ut ſua dogmata tueantur aut Chriſtiana confutent.* Id. ib. in not. *Res eſt vix credibilis, & quæ dialogum Platonicum redoleat, in quo doctrinæ Platonicæ adverſarius ſemper longe altero indoctior deſcribitur, nec ferme reſpondet, niſi quod facit ad ejus doctrinæ confirmationem.* Noſtra de hac re hæc eſt ſententia. Juſtinum hunc dialogum non ſuo arbitratu confinxiſſe, ſed diſputationem cum Judæis revera habitam narrare, tam mihi liquet, quam me quæ ſcribo ſcribere. Tryphonis cum argumenta eadem diligentia qua ſua ipſius recitare neque nego neque affirmo: finxiſſe adverſarium aut reverentiorem ſui, aut ad religionem Chriſtianam proniorem, quam veritas ferebat, non credo. Quod rarius & plerumque paucis verbis interloquitur Trypho, in eo agnoſco ingenium Juſtini, a quo non erat expectandum ut loquendi vices ſervaret. Quod ſatis pro imperio & ſatis acerbe Judæos tractat noſter, de more ſuo facit, neque mirum ſi profugis Judæis non magis obſequioſus fuerit quam Romanis rerum dominis. Quod æquo plerumque animo Juſtini imperium & reprehenſiones paſſus eſt Trypho, recte & ſapienter fecit; ex quo enim aliquid diſcere cupias, ferendi utique ejus mores ſunt, etiamſi iracundius doceat. *Omnia loca ſcripturæ quæ quaſi Chriſtum reſpicientia protulerat,* Judæos omnes *agnoviſſe ad eum revera pertinere* Tryphonem adeo non facit dicere Juſtinus, ut ipſe ultro fateatur eorum nonnulla aliter ab iis exponi ſolere. Pleraque tamen Judæos veteres *ad Chriſtum pertinere agnoviſſe,* vel abſque teſtimonio Tryphonis aut Juſtini ſatis conſtat. Fieri etiam poteſt ut Trypho neque omnium Judæorum, neque plerorumque, ſed ſuis tantum comitumque ſuorum verbis hoc dixerit. quod certe minime mirum eſt, niſi mirum ſit ullos Judæorum olim in Jeſum credidiſſe.

1. Εἰρῆσθαι.] Ita ed. Sylburg. R. Steph. εὑρῆσθαι.

3, 4. Ἐνδότως ἔχειν καὶ πρὸς τοῦτον.] Langus, *Et, quod præterea Jeſu nomen, quo filius Navæ cognominatus eſt, & huic recte ſit inditum* (ἐνδότως ἔχει καὶ πρὸς τοῦτον) *id quoque religioſe perſuaſus probo.* Peſſime. Ἔχειν nullo modo mutandum eſt. Si ſcribendum τοῦτον pro τοῦτο, quod & ipſe olim ſuſpicabar, hæc erit Tryphonis ſententia, "τὸ "Ἰησοῦς ὄνομα τῷ τοῦ Ναυῆ υἱῷ ἐπικληθὲν facit ut in- "clinatior propenſiorque ſim in veſtrum Jeſum." Si vulgata lectio vera eſt, hoc eſt quod dicit Trypho, nempe eo inclinare animum ut crederet idem nomen Meſſiæ eſſe debere, quod Navæ filio inditum eſt.

5. Εἰ δὲ.] Deſideratur ἴδεν, ἰσχύω, vel ſimile quid. SYLBURGIUS.

15. Ἀπο-

ἀχθήσεσθαι), οὗ τὸ γένος ἐξηγήσασθαι ἔχειν οὐδένα φησὶν ὁ προφήτης, καλῶς εἶχε θαυμάζειν· εἰ δὲ τοῦτό ἐστι τὸ χαρακτηρίζον αὐτὸν καὶ πᾶσι μηνύον, πῶς οὐχὶ καὶ ἡμεῖς θαρροῦντες πεπιστεύκαμεν εἰς αὐτόν, καὶ ὅσοι νενοήκασι τὰ τῶν προφητῶν τοῦτον φήσουσιν, οὐκ ἄλλον, εἰ μόνον ἀκούσειαν ὅτι οὗτός ἐστιν ἐσταυρωμένος; Καὶ ἡμᾶς οὖν, ἔφη, προβίβασον ἐκ τῶν γραφῶν, ἵνα σοὶ πεισθῶμεν καὶ ἡμεῖς. παθεῖν μὲν γάρ, καὶ ὡς πρόβατον ἀχθήσεσθαι οἴδαμεν· εἰ δὲ καὶ σταυρωθῆναι, καὶ οὕτως αἰσχρῶς καὶ ἀτίμως ἀποθανεῖν διὰ τοῦ κεκατηραμένου ἐν τῷ νόμῳ θανάτου, ἀπόδειξον ἡμῖν· ἡμεῖς γὰρ οὐδ' εἰς ἔννοιαν τούτου ἐλθεῖν δυνάμεθα. Οἶσθα, ἔφην, ὅτι ὅσα εἶπον καὶ ἐποίησαν οἱ προφῆται, ὡς καὶ ὡμολογήθη ὑμῖν, παραβολαῖς καὶ τύποις ἀπεκάλυψαν, ὡς μὴ ῥᾳδίως τὰ πλεῖστα ὑπὸ πάντων νοηθῆναι, κρύπτοντες τὴν ἐν αὐτοῖς ἀλήθειαν, ὡς καὶ πονέσαι τοὺς ζητοῦντας εὑρεῖν καὶ μαθεῖν. Οἱ δὲ ἔφησαν, Καὶ ὡμολογήθη ἡμῖν. Ἀκούοις ἂν οὖν, φημί, τὸ μετὰ τοῦτο. Μωσῆς γὰρ πρῶτος ἐξέφανεν αὐτοῦ ταύτην τὴν δοκοῦσαν κατάραν δι' ὧν ἐποίησε σημείων. Τίνων τούτων, ἔφη, λέγεις; Ὅτε ὁ λαός, φημί, ἐπολέμει τῷ Ἀμαλήκ, καὶ ὁ τοῦ Ναυῆ υἱός, ὁ ἐπονομασθεὶς τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι, τῆς μάχης ἦρχεν, αὐτὸς Μωσῆς ηὔχετο τῷ Θεῷ τὰς χεῖρας ἑκατέρως ἐκπετάσας, Ὢρ δὲ καὶ

tum iri, cujus genus neminem enarraturum eſſe affirmat ſacer vates, præclocuti eſſent; recte admirationi fuiſſet relictus locus. Sin hoc illud eſt quod ipſum denotat & indicat omnibus, qui fieri potuit, quin & nos in eum cum magna fiducia crederemus? & quicunque prophetarum ſenſum tenent, hunc ipſum, non alium, Chriſtum eſſe dicent, ſi modo audierint: hunc inquam crucifixum. Itaque & nos, Trypho inquit, ex ſacris inſtitue literis, ut tibi fidem nos quoque habeamus. Pati enim illum, & tanquam ovem duci, ſcimus: an autem in crucem etiam actus, & tam fœde ignominioſeque ſupplicio per legem maledictionis diris devoto mortuus ſit, nobis oſtende. nos etenim, ne in cogitationem quidem hujus indignitatis venire poſſumus. Sciſne, inquam, quæcunque dixerunt & fecerunt prophetæ, ſicut & confeſſi eſtis, quod ſimilitudinibus & figuris ea contexerint, ut non facile plurima ab omnibus intelligerentur; veritatem in ipſis recondentes, ut laborem aliquem ferrent, invenire & aſſequi eam ſtudentes? Illi autem reſponderunt: Confeſſi hoc ſumus. Audi ergo, dixi, quod conſequitur. Nam Moſes princeps hanc ejus, ſicuti videtur, execrationem manifeſte exhibuit per ea quæ edidit ſigna. Quænam, inquit, iſta dicis? Cum populus, inquam, bellum gereret adverſus Amalech, & Navæ filius, Jeſu nomine cognominatus, inter primos pugnaret, Moſes ipſe Deum orabat, manibus utrinque expaſſis, Hur autem & Aaron

Exod. xvii. 9. & ſeqq.

15. Ἀποθανεῖν.] Deſideratur ἔμελλε, ἔδει, vel ſimile quodpiam verbum. SYLBURGIUS.

20. Ὡς καὶ ὡμολογήθη ὑμῖν.] V. p. 285. ℣. 3—11.

21. Ἀπεκάλυψαν.] F. ἐπικάλυψαν.

26. Καὶ ὡμολογήθη ἡμῖν.] Pro καὶ non minus apte legerimus ναί. SYLBURGIUS.

36. Ἑκατέρως.] Perionius omittit hanc vocem. Sylburgius legit ἑκατέρας. Uterque male.

Digitized by Google

Aaron eas die toto ſuſtinebant, ne ipſo defatigato demitterentur. Nam ſi quidquam remittebatur de ſigno iſto crucem imitante, prout in Moſæ literis eſt ſcriptum, populus vincebatur: ſin in ſtatu iſto permanebat, Amalech ſuperabatur:. & qui fortis erat, per crucem fortis rem præclare gerebat. Non enim propterea quod Moſes ita orabat, populus in prælio ſuperior erat; ſed quod, nomine Jeſu in prima acie verſante, ipſe crucis ſignum deſignabat. Quis enim veſtrum ignorat, precationem eam maxime flectere Deum, quæ ad commiſerationem movendam lacrymis eſt comparata, ab eo qui pronus provolvitur, aut in genua procumbit? Ad hunc autem modum in ſaxo reſidens, neque ipſe antea oraverat, neque poſtea alius. Habet autem & lapis deſignationem ſuam ad Chriſtum, ſicuti oſtendi. Et aliter vim myſterii crucis indiçans Deus per Moſen, in benedictione qua Joſepho benedixit, ait: *De benedictione Domini terra ejus, ex horis cœli, & rore, & ex abyſſo fontium, & aquarum purarum inferne: germina ſolis converſionis, & ex coitionibus*

Deuter. xxxiii. 13—17.

Ἀαρὼν ὑπεβάσταζον αὐτὰς πανήμαρ, ἵνα μὴ κοπωθέντος αὐτοῦ χαλασθῶσιν· εἰ γὰρ ἐνεδεδώκει τι τοῦ σχήματος 318
τούτου τοῦ τὸν σταυρὸν μεμιμημένου, ὡς γέγραπται ἐν ταῖς Μωσέως γραφαῖς, ὁ λαὸς ἡττᾶτο, εἰ δὲ ἐν τῇ τάξει ἔμενε ταύτῃ, Ἀμαλὴκ ἐνικᾶτο τοσοῦτον, καὶ ἰσχύων, διὰ τοῦ σταυροῦ ἴσχυεν. οὐ γὰρ ὅτι οὕτως ηὔχετο Μωσῆς, διὰ τοῦτο κρείσσων ὁ λαὸς ἐγίνετο, ἀλλ' ὅτι, ἐν ἀρχῇ τῆς μάχης τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ὄντος, αὐτὸς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐποίει. τίς γὰρ οὐκ ἐπίσταται ὑμῶν, ὅτι μάλιστα μὲν ἡ μετ' οἴκτου καὶ δακρύων εὐχὴ μειλίσσεται τὸν Θεὸν, καὶ ἡ ἐν πρηνεῖ κατακλίσει, καὶ ἐν γόνασιν ὀκλάσαντός τινος; τοῦτον δὲ τὸν τρόπον, ἐπὶ λίθου καθεζόμενος, οὔτε αὐτὸς ηὔξατο, οὔτε ἄλλος ὕστερον. ἔχει δὲ καὶ ὁ λίθος σύμβολον, ὡς ἀπέδειξα, πρὸς τὸν Χριστόν. καὶ γὰρ δι' ἄλλου μηνύων τὴν ἰσχὺν τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ ὁ Θεὸς διὰ Μωσέως εἶπεν ἐν εὐλογίᾳ ἣν εὐλόγει τὸν Ἰωσὴφ, Ἀπὸ εὐλογίας Κυρίου ἡ γῆ αὐτοῦ, ἀπὸ ὡρῶν οὐρανοῦ, καὶ δρόσων, καὶ ἀπὸ ἀβύσσου πηγῶν κάτωθεν, καὶ καθαρῶν. γεννήματα ἡλίου τροπῶν, καὶ ἀπὸ συνόδων

le. Eſt enim prorſus neceſſarium ἱκετήριος, aut, ſi cui id rectius videatur, ἐκ[illegible], ad conficiendum τύπον σταυροῦ, quem Juſtinus, non ſolus, neque primus, in hac Moſis actione deprehendit.

11, 2, 3. Ἀλλ' ὅτι ἐν ἀρχῇ τῆς μάχης τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ὄντος, αὐτὸς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐποίει.] Hieronymus in Abdiam col. 1458. *Ac ne forſitan gravis nobis & inſolita pugna videatur, Me, inquit, habetis* primum in acie. *Ego ero* ἀρχιστράτηγος *præliorum, qui & Jeſu filio Nave gladium tenens apparui, & Amalec in crucis vexillo Moyſe pugnante ſuperavi.* Tertullianus autem hæc & quæ ſequuntur pene vertit adv. Jud. c. XI. & III. adv. Marc. c. 18. *Jam vero* (inquit) *Moyſes, quid utique tunc tantum cum Jeſus adverſus Amalech prælibatur, expanſis manibus orabat reſidens; quando in rebus tam attonitis magis utique genibus poſitis, & manibus cædentibus pectus, & facie humi volutata, orationem commendare debuiſſet? niſi quia illic ubi nomen Jeſu dimicabat, dimicaturi quandoque adverſus diabolum, crucis habitus quoque erat neceſſarius, per quam Jeſus victoriam eſſet relaturus.*

21. Ὡς ἀπέδειξα.] Supra pag. 206. & 301. item 313. Vide autem inferius, pag. 327. 341. Jebb.

27. Δρόσων.] Biblia δρόσου.

28. Ἀβύσσου.] Biblia ἀβύσσων.

28, 9. Πηγῶν κάτωθεν, καὶ καθαρῶν. γεννήματα——] Scribendum cum bibliis πηγῶν κάτωθεν, καὶ καθ' ὥραν γεννημάτων——

δῶν μηνῶν, καὶ ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων ἀρχῆς, καὶ ἀπὸ κορυφῆς βουνῶν, καὶ ποταμῶν ἀενάων, καὶ καρπῶν γῆς πληρώσεως. καὶ τὰ δεκτὰ τῷ ὀφθέντι ἐν τῇ βάτῳ ἔλθοισαν ἐπὶ κεφαλὴν Ἰωσὴφ, καὶ ἐπὶ κορυφῆς. δοξασθεὶς ἐν ἀδελφοῖς πρωτότοκος· ταύρου τὸ κάλλος αὐτοῦ· κέρατα μονοκέρωτος τὰ κέρατα αὐτοῦ, ἐν αὐτοῖς ἔθνη κερατιεῖ ἅμα ἕως ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς. Μονοκέρωτος γὰρ κέρατα οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ἢ σχήματος ἔχει ἄν τις εἰπεῖν καὶ ἀποδεῖξαι, εἰ μὴ τοῦ τύπου ὃς τὸν σταυρὸν δείκνυσιν. ὄρθιον γὰρ τὸ ἓν ἐστι ξύλον, ἀφ' οὗ ἐστι τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέρας ὑπερηρμένον ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμοσθῇ, καὶ ἑκατέρωθεν ὡς κέρατα τῷ ἑνὶ κέρατι παρεζευγμένα τὰ ἄκρα φαίνηται. καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον, ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι, καὶ

bus menſium, & a vertice ſummitatis montium, & a vertice collium, & fluminum perennium, & fructuum terræ plenitudinis: & placita acceptaque ei qui in rubo apparuit, veniant in caput & verticem Joſeph. Gloria evectus inter fratres, primogenitus, tauri pulchritudo ejus. cornua monocerotis cornua ejus. ipſis gentes petet ad ſummum inde uſque a ſummo terræ. Unicornis enim cornua, non alterius cujuſpiam rei aut figuræ aliquis dicere & demonſtrare queat, ſimilia eſſe, quam notæ ejus quæ crucem deſignat. Directum namque eſt unum lignum, unde ſumma pars in cornu ſuſtollitur cum lignum ei aliud adaptatur: & utrinque ut cornua, uni cornu adjuncta, extremitates apparent. Et quod in medio fixum eſt, ut cornu & ipſum eminet, in quo vehuntur & inſident qui crucis ſupplicium ſubeunt: &

1. Καὶ ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων.] Biblia Romana ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων abſque copula. Codex Alexandrinus, & biblia Complutenſia, & Aldina, & Hebraica, ut Juſtinus.

2, 3. Καὶ ποταμῶν.] Hæc neque LXX. agnoſcunt, neque biblia Hebraica; neque facile dicas unde huc irrepſerint, niſi forte propter ἀενάων addita fuerint.

3. Καρπῶν.] LXX. καθ' ὥραν. ex quo, conjunctim & negligenter ſcripto, ut ſupra καθαρῶν, ita & hic καρπῶν facile naſci potuit, vel incuria librariorum, vel etiam nimia diligentia. Sed magis credo ab alia interpretatione hoc eſſe.

6, 7, 8. Δοξασθεὶς ἐν ἀδελφοῖς πρωτότοκος· ταύρου τὸ κάλλος αὐτοῦ.] Ita R. Stephanus. Eadem diſtinctio Tertulliano quoque placuit. orditur enim recitationem a voce *Tauri*, p. 221. & 492.

7. Ἐν ἀδελφοῖς.] Biblia Romana ἐπ' ἀδελφοῖς. Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus.

11, 2. Μονοκέρωτος γὰρ κέρατα &c.] Vitiatus locus. Primum enim poſt σχήματος deſideratur εἰκόνισμα, vel tale quodpiam aliud. Deinde uſitatius optativo modo ἔχοι ἂν ſcripſerimus, ut paſſim declarant exempla, nominatim 321. 15, 23. Κέρατα vero μονοκέρωτος plurali numero propterea dicit, quia unum illud cornu grande, ramulis utrimque exſtantibus, quodammodo trifurcum eſſe ſignificat in ſequentibus, & rurſum infra confirmat non abſimili loco, 332. 36. Sylburgius. V. Tertull. adv. Jud. c. X. p. 221.

14, 5. Ὄρθιον γὰρ τὸ ἕν ἐστι ξύλον.] Firmicus De errore prof. relig p. 448. *Hujus ſigni uno extenſo ac directo cornu mundus ſuſtentatur.* Scaliger ad Euſeb. p. 118. Extenſum cornu *dixit, quod Juſtinus* ἐξέχον, & ſuſtentari, *quod ille* ἐποχοῦνται. Mirabilem in modum fallitur vir magnus. Arrectarium planiſſime deſignat Firmicus, ut & hic Juſtinus.

15, 6, 7. Ἀφ' οὗ ἐστι τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέρας ὑπερηρμένον ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμοσθῇ.] In nonnullis crucibus lignum tranſverſarium ita affigebatur arrectario ſtipiti, ut vertex ejus paulum ſupra commiſſuram extaret. Eam crucis partem hic denotat Juſtinus. Eandem ſic deſcribit Auguſtinus, —— *in ea ligni parte quæ ab illo quod tranſverſum figitur ſurſum verſus relinquitur.* Epiſt. CXX. c. 26. p. 231. & paucioribus alibi verbis, *ab illo innexo ligno ſurſum quod eminet.* Enarrat. in Pſ. ciii. p. 484.

19. Φαίνηται.] Sic legendum, non ut vulgo eſt, φαίνεται. Salmasius, Epiſt. De cruce p. 242. Nimis feſtinabat vir doctiſſimus. Nam & princeps editio, & aliæ omnes quæ in manus meas venerunt, habent φαίνηται. Iſtud autem ſpretum & rejectum φαίνεται mihi adeo non dejiciendum videtur ſi fuiſſet in poſſeſſione, ut pene dignum putem cui lectio recepta loco cedat.

19, 20, 1. Καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον, ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι.] Irenæus

& cornu formam præ ſe fert iſtud ipſum quoque cum aliis cornibus conformatum & compactum lignum. Et illud, *Eis gentes petet ad ſummum inde uſque a ſummo terræ*, rem inter omnes gentes nunc geſtam denotat. Cornibus enim petiti, hoc eſt compuncti, ex nationibus omnibus per ſacramentum iſtud ad veram religionem converſi ſunt a vanis ſimulacris & dæmonibus homines, infidelibus autem hoc idem ſignum in excidium & condemnationem oſtentatur; eodem quo in populo ex Ægypto profecto modo, una per figuram extenſarum Moſæ manuum, una per Navæ filii nominis Jeſu appellationem, Amalech quidem fundebatur, Iſrael autem victor evadebat.

Num. xxi. 6—9. Hac quoque nota & ſigno, Iſraeli contra ſerpentes morſu perimentes ſtatua apparet eſſe facta, propter credentium ſalutem, quod jam inde ab eo tempore per eum qui crucis ſupplicium pertulit, ſerpenti mors præſagio ſit denunciata, ſalus autem his qui ab ipſo morſu læſi ad eum confugiunt a quo Filius crucifixus in mundum eſt miſſus. non enim in ſerpentem nos credere

καὶ βλέπεται) ὡς κέρας καὶ αὐτὸ σὺν τοῖς ἄλλοις κέρασι συνεσχηματισμένον καὶ πεπηγμένον. Καὶ τὸ, Εν αὐτοῖς ἔθνη κερατιεῖ ἅμα ἕως ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς, δηλωτικόν ἐστι τοῦ νῦν γεγενημένου πράγματος ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. κερατισθέντες γὰρ, τουτέστι κατανυγέντες, οἱ ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν διὰ τούτου τοῦ μυστηρίου, εἰς τὴν θεοσέβειαν ἐτράπησαν ἀπὸ τῶν ματαίων εἰδώλων καὶ δαιμόνων, τοῖς δὲ ἀπίστοις τὸ αὐτὸ σχῆμα εἰς κατάλυσιν καὶ καταδίκην δηλοῦται· ὃν τρόπον ἐν τῷ ἀπ' Αἰ- 319 γύπτου ἐξελθόντι λαῷ διά τε τοῦ τύπου τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν τοῦ Μωϋσέως, καὶ τῆς τοῦ Ναυῆ υἱοῦ ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ, ὁ Ἀμαλὴκ μὲν ἡττᾶτο, Ἰσραὴλ δὲ ἐνίκα. καὶ διὰ τοῦ τύπου δὲ καὶ σημείου τοῦ κατὰ τῶν δακόντων τὸν Ἰσραὴλ ὄφεων ἡ ἀνάθεσις φαίνεται γεγενημένη ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πιστευόντων ὅτι διὰ τοῦ σταυροῦσθαι μέλλοντος θάνατος γενήσεσθαι ἔκτοτε προεκηρύσσετο τῷ ὄφει, σωτηρία δὲ τοῖς καταδακνομένοις ὑπ' αὐτοῦ καὶ προσφεύγουσι τῷ τὸν ἐσταυρωμένον υἱὸν αὐτοῦ πέμψαντι εἰς τὸν κόσμον. οὐ γὰρ ἐπὶ ὄφιν ἡμᾶς πιστεύειν

Irenæus II. 42. p. 166. *Habitus crucis fines & ſummitates habet quinque; duos in longitudine, & duos in latitudine, & unum in medio, in quo requieſcit qui clavis affigitur.* Tertullianus I. ad Nationes c. XII. p. 58. *Nobis tota crux imputatur, cum antenna ſcilicet ſua, & cum illo ſedilis exceſſu.* Qui tabulam in qua affixis pedibus crucifixi ſtarent hic denotari putant, ſatis a Salmaſio refutantur in epiſtolis de cruce. Id. ib. p. 243. pro ὡς κέρας legit οἱ κέρας.

13, 4. Εν τῷ ἀπ' Αἰγύπτου ἐξελθόντι λαῷ.] Aptius fortaſſe videatur, primo ſaltem aſpectu, ἐν τῷ ἀπ' Αἰγύπτου ἐξελθεῖν τὸν λαὸν, quemadmodum Apol. I. p. 87. Εν γὰρ ταῖς Μωσέως γραφαῖς ἀναγέγραπται, ὡς κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ ὅτε ἐξῆλθον ἀπ' Αἰγύπτου οἱ Ἰσραηλῖται, καὶ γεγόνασιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀπηντήσαν αὐτοῖς ἰοβόλα θηρία, &c. Sed nihil mutamus.

19. Σημείου τοῦ.] F. leg. σημείου τούτου.

19, 20. Κατὰ τῶν δακόντων τὸν Ἰσραὴλ ὄφεων.] Ut clarior ſit ſententia, legi poteſt vel κατὰ τῶν δακόντων τὸν Ἰσραὴλ ὄφεων, vel κατὰ τῶν δακόντων ὄφεων τῷ Ἰσραὴλ ἡ ἀνάθεσις φαίνεται γεγ. Sylburgius.

28 & ſeqq. Ου γὰρ ἐπὶ ὄφιν ΗΜΑΣ πιστεύειν τὸ προφητικὸν πνεῦμα διὰ Μωσέως ἐδίδαξεν.] Non dubito fore pleroſque quibus rectius videatur ὑμᾶς. cui lectioni favere videantur cum quæ hic antecedunt ℣. 21. & ſeqq. ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πιστευόντων ὅτι διὰ τοῦ σταυροῦσθαι μέλλοντος θάνατος γενήσεσθαι ἔκτοτε προεκηρύσσετο τῷ ὄφει, σωτηρία δὲ τοῖς καταδακνομένοις ὑπ' αὐτοῦ καὶ προσφεύγουσι τῷ τὸν ἐσταυρωμένον υἱὸν αὐτοῦ πέμψαντι εἰς τὸν κόσμον, tum locus conſimilis, &, ut noſtri loquuntur, parallelus infra p. 339. Ο ὄφις ἄρα νενικῆσθαι (sic) ... ἐκεῖνον τὸν λαὸν τότε, ὃν (προεῖπον) καταρᾶσθαι ὁ Θεὸς τὸν δράκοντα, καὶ ἀνεῖλε διὰ τῆς μεγάλης μαχαίρας, ὡς Ἠσαΐας βοᾷ; Sed nihil muto.

2, 3. Κατα-

σθένειν τὸ προφητικὸν πνεῦμα διὰ Μωσέως ἐδίδασκεν, ὅπου καὶ καταρᾶσθαι αὐτὸν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δηλοῖ, καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ ἀναιρεθήσεσθαι ὡς πολέμιον διὰ τῆς μεγάλης μαχαίρας, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, σημαίνει. εἰ οὖν τις μὴ μετὰ μεγάλης χάριτος τῆς παρὰ Θεοῦ λάβοι νοῆσαι τὰ εἰρημένα καὶ γεγενημένα ὑπὸ τῶν προφητῶν, οὐδὲν αὐτὸν ὀνήσει τὸ τὰς ῥήσεις δοκεῖν λέγειν, ἢ τὰ γεγενημένα, εἰ μὴ λόγον ἔχει καὶ περὶ αὐτῶν ἀποδιδόναι· ἀλλὰ μήτι γε καὶ εὐκαταφρόνητα δόξει τοῖς πολλοῖς, ὑπὸ τῶν μὴ νοούντων αὐτὰ λεγόμενα. εἰ γάρ τις ἐξετάζειν βούλοιτο ὑμᾶς, ὅτι Ἐνὼχ καὶ Νῶε ἅμα τοῖς τέκνοις, καὶ εἴ τινες ἄλλοι τοιοῦτοι γεγόνασι, μήτε ἐν περιτομῇ γενόμενοι, μήτε σαββατίσαντες εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ, τίς ἡ αἰτία τοῦ δι' ἄλλων προστατῶν καὶ νομοθεσίας μετὰ τοσαύτας γενεὰς ἀξιοῦν τὸν Θεὸν δικαιοῦσθαι μὲν τοὺς ἀπὸ Ἀβραὰμ μέχρι Μωσέως διὰ περιτομῆς, τοὺς δὲ ἀπὸ Μωσέως καὶ διὰ περιτομῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐντολῶν, τουτέστι σαββάτου, καὶ θυσιῶν, καὶ σποδῶν, καὶ προσφορῶν, εἰ μὴ, ὡς προείρηται ὑπ' ἐμοῦ, ἀποδείξετε ὅτι διὰ τὸ τὸν Θεὸν, προγνώστην ὄντα, ἐγνωκέναι ἄξιον γενησόμενον τὸν λαὸν ὑμῶν ἐκβληθῆναι ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ μηδένα ἐπιτρέπεσθαι εἰσελθεῖν ἐκεῖ· οὐδαμόθεν γὰρ ἄλλα-

dere per Moſen docuit Spiritus propheticus, quando illum a principio etiam maledictionis execratione a Deo mulctatum eſſe indicat, & in Eſaia per gladium magnum, qui Chriſtus eſt, jugulandum eſſe, ut hoſtem, ſignificavit. Itaque niſi quis cum prolixa Dei gratia intelligere cœperit dicta & facta prophetarum, nihil ei proderit quod videatur voces eorum & opera referre, ſi non poſſit rationem quoque eorum explicare. Quin permultis illa etiam contemptibilia exiſtimabuntur eſſe, ſi ab eis qui non intelligant, commemorentur. Si quis namque ex vobis percunctari velit, cum Enoch & Noe una cum liberis, & ſi qui præterea ejuſmodi extitere, neque circumciſionem habentes, neque ſabbata celebrantes, grati acceptique Deo fuerint; quæ cauſa ſit quamobrem per alios præfectos & conſtitutiones poſt tot hominum ætates & generationes dignatus Deus ſit juſtificare Abrahæ quidem poſteros uſque ad Moſen per circumciſionem, Moſæ autem ſucceſſores & per circumciſionem & per alia inſtituta, hoc eſt ſabbata, & victimas, & cineres, & oblationes: niſi, quemadmodum prius a me eſt dictum, oſtenderitis Deum, qui futurorum præſcius eſt, cognoviſſe populum veſtrum dignum fore ut Hieroſolymis ejiciatur, neque cuiquam veſtrum ut eo introeat, concedatur [quid habebitis quod reſpondeatis?] De nulla enim nota alia cognoſci

Gen. iii. 14.
Eſai. xxvii. 1.

2, 3. Καταρᾶσθαι.] Rectius κατηρᾶσθαι, tempore præterito. SYLBURGIUS.

21. Προστατῶν.] Legi poſſet etiam προσταγῶν, *mandatorum*. ſed ferri tamen & προστατῶν poteſt. SYLBURGIUS.

27. Σποδῶν.] Supra p. 160. μηκέτι αἵμασι τράγων καὶ προβάτων, ἢ σποδῷ δαμάλεως, ἢ σεμιδάλεως προσφοραῖς καθαριζομένους, ἀλλὰ πίστει. Nequeo tamen mihi perſuadere a Juſtino eſſe hoc σποδῶν. Lego σπονδῶν.

28. Ὡς προείρηται ὑπ' ἐμοῦ.] V. p. 168, 9. & 218.

1, 2. Ὡς

cognoſci poteſtis, quam de circumciſione, ſicut a me eſt dictum. Siquidem Abraam non propter circumciſionem juſtitiæ a Deo reportavit teſtimonium, ſed propter fidem. Priuſquam enim eſt circumciſus, ſic de eo promulgatum eſt: *Credidit autem Abraam Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam.* Quocirca & nos, in præputio carnis noſtræ credentes Deo per Chriſtum, & circumciſionem obtinentes nobis eam aſſecutis utilem, cordis ſcilicet circumciſionem, juſti & placiti Deo, ut ſperamus, apparebimus: quandoquidem jam nunc teſtimonium accepimus ab eo per ſermones propheticos. Porro quod juſſi eſtis ſabbata agere, & oblationes offerre, & quod Dominus locum de nomine Dei vocari ſuſtinuit; factum eſt, ſicut dixi, ne ſimulacra colentes, & Dei obliviſcentes, impii & ſine Deo eſſetis, ſicuti vos ſemper fuiſſe patet. Et propter hanc ipſam cauſam, Deum de ſabbatis & oblationibus vobis ſanctiones tuliſſe, in ſuperioribus a me eſt demonſtratum. Verum propter eos qui hodie venerunt, eadem prope omnia repetere volo. nam ſi hoc ita non eſt, calumnioſe ſuggillabitur Deus, quaſi futurorum ſcientiam non teneat, neque eadem juſta ex æquo omnes & ſcire & facere inſtituerit. Plures enim generationes hominum ante Moſen certum eſt extitiſſe: neque

Gen xv. 6.

χόθεν ἐστὲ γνωρίζόμενοι, ὡς προέφην, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς περὶ τὴν σάρκα περιτομῆς. οὐδὲ γὰρ Ἀβραὰμ διὰ τὴν περιτομὴν δίκαιος εἶναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐμαρτυρήθη, ἀλλὰ διὰ τὴν πίστιν· πρὸ τοῦ γὰρ περιτμηθῆναι αὐτὸν, εἴρηται περὶ αὐτοῦ οὕτως, Ἐπίστευσε δὲ τῷ Θεῷ Ἀβραὰμ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. 320 Καὶ ἡμεῖς οὖν, ἐν ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ἡμῶν πιστεύοντες τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ περιτομὴν ἔχοντες τὴν ὠφελοῦσαν ἡμᾶς τοὺς κεκτημένους, τουτέστι τῆς καρδίας, δίκαιοι καὶ εὐάρεστοι τῷ Θεῷ ἐλπίζομεν φανῆναι· ἐπειδὴ καὶ ἤδη μεμαρτυρήμεθα διὰ τῶν προφητικῶν λόγων ὑπ' αὐτοῦ. τὸ δὲ σαββατίζειν, καὶ τὰς προσφορὰς φέρειν, κελευσθῆναι ὑμᾶς, καὶ τόπον εἰς ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐπικληθῆναι ἀνασχέσθαι τὸν Κύριον, ἵνα, ὡς εἴρηται, μὴ εἰδωλολατροῦντες, καὶ ἀμνημονοῦντες τοῦ Θεοῦ, ἀσεβεῖς καὶ ἄθεοι γένησθε, ὡς ἀεὶ φαίνεσθε γεγενημένοι. καὶ ὅτι διὰ ταῦτα ἐνετέταλτο ὁ Θεὸς τὰς περὶ σαββάτων καὶ προσφορῶν ἐντολὰς, προαποδέδεικταί μοι διὰ τῶν προειρημένων· διὰ δὲ τοὺς σήμερον ἐλθόντας καὶ τὰ αὐτὰ σχεδὸν πάντα βούλομαι ἀναλαμβάνειν· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, συκοφαντηθήσεται ὁ Θεὸς, ὡς μήτε πρόγνωσιν ἔχων, μήτε τὰ αὐτὰ δίκαια πάντας διδάσκων καὶ εἰδέναι καὶ πράττειν· πολλαὶ γὰρ γενεαὶ ἀνθρώπων πρὸ Μωσέως φαίνονται γεγενημέναι· καὶ

1, 2. Ὡς προέφην.] P. 169. ℣. 9, 10, 1.

20, 1. Ὡς εἴρηται.] Reſpicit quæ ſuperius eſſet prolocutus, pag. 237. & ſeqq. ubi fuſius hoc argumentum proſequitur. Jebb.

30 & ſeqq. Ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, (συκοφαντηθήσεται) ὁ Θεὸς, &c.] Lucem huic loco afferent parallela verba, ad quæ alludere videtur Juſtinus, ſupra ſcripta pag. 240, 1. Ἐὰν δὲ ταῦτα οὕτως μὴ ὁμολογήσωμεν, συμβήσεται ἡμῖν εἰς ἄτοπα ἐμπίπτειν νοήματα, ὡς τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ μὴ ὄντος τοῦ κατὰ τὸν Ἐνὼχ καὶ τοὺς ἄλλους, οἳ μήτε περιτομὴν τὴν κατὰ σάρκα ἔχοντες, &c. ἢ τὰ αὐτὰ αὐτὸν δίκαια μὴ ἀεὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων βεβουλῆσθαι πράσσειν· ἅπερ γελοῖα καὶ ἀνόητα ὁμολογεῖν φαίνεται. Jebb. Vide p. 195.

1—4. Καὶ

καὶ οὐκ ἔστι λόγος ὁ λέγων ὡς οὐκ ἀληθὴς ὁ Θεὸς, καὶ δίκαιος, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ κρίσεις, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ. ἐπειδὴ δὲ ἀληθὴς ὁ λόγος, καὶ Θεὸς ὑμᾶς τοιούτους μὴ εἶναι ἀσυνέτους καὶ φιλαύτους ἀεὶ βούλεται, ὅπως σωθῆτε μετὰ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ εὐαρεστοῦντος τῷ Θεῷ, καὶ

neque ullum eſt verbum quod dicat Deum verum & juſtum non eſſe. Quippe omnes viæ ejus judicia, & non eſt iniquitas in eo. Enimvero cum verbum verum ſit, ac Deus vos non ſemper ejuſmodi, inſipientes videlicet & ſui amantes, eſſe velit: videte ut ſalvemini cum Chriſto, qui complacuit Deo, &

1—4. Καὶ οὐκ ἔστι λόγος ὁ λέγων ὡς οὐκ ἀληθὴς ὁ Θεὸς, καὶ δίκαιος, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ κρίσεις, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ.] Corrupta hæc eſſe, & ipſa clamant, & quæ antecedunt quæque ſequuntur. Variis modis emendari poſſunt, multoque facilius eſt dicere quid ſatis apte ſcribere potuerit Juſtinus, quam quid ſcripſerit. Fortaſſe ſic ſcripſit: καὶ οὐκ ἔστιν (aut ἔσται) ἀληθὴς ὁ λόγος ὁ λέγων ὡς δίκαιος ὁ Θεὸς, καὶ πᾶσαι &c. aut—ὡς ἀληθὴς ὁ Θεὸς καὶ δίκαιος, aut εὐθὺς ὁ Θεὸς καὶ δίκαιος, aut Θεὸς ἀληθὴς καὶ δίκαιος. Pſ. xci. 15. Εὐθὺς Κύριος ὁ Θεός μου, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ. Deut. xxxii. 4. Θεὸς, ἀληθινὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ κρίσεις· Θεὸς πιστὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία, (ita biblia Romana. Complutenſia & Aldina καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ) δίκαιος καὶ ὅσιος Κύριος.

5. Καὶ Θεὸς ὑμᾶς.] Καὶ redditive capiendum pro *etiam*: vel ỳ. 7. ante ὅπως cum interprete inſerendum φροντίσατε, aut aliud hujuſmodi verbum. SYLBURGIUS.

7 & ſeqq. Ὅπως σωθῆτε μετὰ τοῦ Χριστοῦ &c.] P. 327, 8. Τὰ δὲ ἀκόλουθα τοῦ ψαλμοῦ —— δηλοῦντα ὅτι τοὺς καὶ πατέρας αὐτὸν ὁμολογεῖν σὺν ἐλπίσαντας ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ σωθέντας ὑπ᾽ αὐτοῦ· οἵτινες καὶ πατέρες ἦσαν τῆς παρθένου δι᾽ ἧς ἐγεννήθη ἄνθρωπος γενόμενος· καὶ αὐτὸς σωθήσεσθαι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ μηνύων, ἀλλ᾽ οὐ τῇ αὐτοῦ βουλῇ ἢ ἰσχύϊ πράττειν τι καυχώμενος. 329, 30. Εἰ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ φαίνεται [μήτε] διὰ τὸ εἶναι υἱὸς, μήτε κατὰ τὸ εἶναι ἰσχυρὸς, μήτε διὰ τὸ σοφὸς [εἶναι,] λέγων δύνασθαι σώζεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀναμάρτητος εἶναι —— ἄνευ τοῦ Θεοῦ σωθήσεσθαι μὴ δύνασθαι, πῶς ὑμεῖς ἢ καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἄνευ τῆς ἐλπίδος ταύτης σωθήσεσθαι προσδοκῶντες, οὐχ ἑαυτοὺς ἀπατᾶν λογίζεσθε; Sed iſti loci hunc, niſi valde fallor, defendere non poſſunt; præſertim cum paulo ante, qualis eſſet σωτηρία Chriſti de qua locuturus eſſet, ſatis plane expoſuiſſe videatur his verbis p. 324, 5. Καὶ τὸν πάντα δὲ ψαλμὸν εἴποιμι ἄν, ὅπως καὶ τὸ πρὸς τὸν πατέρα εὐσεβὲς αὐτοῦ ἀκούσητε, καὶ ὡς εἰς ἐκεῖνον πάντα ἀναφέρει, ὡς αὐτὸς δι᾽ ἐκείνου καὶ σωθῆναι ἀπὸ τοῦ θανάτου τούτου αἰτῶν, ἅμα τὸ δηλοῦν ἐν τῷ ψαλμῷ ὁποῖοι ἦσαν οἱ ἐπισυνιστάμενοι κατ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἀποδεικνύων ὅτι ἀληθῶς γέγονεν ἄνθρωπος ἀντιληπτικὸς παθῶν. Supra p. 298. —— περὶ τούτου μόνου τοῦ σταυρωθέντος, ὃν καὶ σεσῶσθαι ἀναστάντα —— τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγει. Eſt equidem alius locus in enarratione hujus pſalmi qui ad σωτηρίαν ἀπὸ θανάτου, neque ut ne moriatur, neque ut reſurgat, referri non poteſt. Is ita ſe habet. Καὶ τὸ ἀπὸ ῥομφαίας, καὶ στόματος λέοντος, καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς αἰτεῖν αὐτὸν τὴν ψυχὴν σωθῆναι, ἵνα μηδεὶς κυριεύσῃ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, αἴτησις ἦν· ἵνα ἡνίκα ἡμεῖς πρὸς τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου γινόμεθα, τὰ αὐτὰ αἰτῶμεν τὸν Θεὸν τὸν δυνάμενον ἀποστρέψαι πάντα ἀναιδῆ πονηρὸν ἄγγελον μὴ λαβέσθαι ἡμῶν τῆς ψυχῆς. καὶ ὅτι μένουσιν αἱ ψυχαί, ἀπέδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ καὶ τὴν Σαμουὴλ ψυχὴν κληθῆναι ὑπὸ τῆς ἐγγαστριμύθου, ὡς ἠξίωσεν ὁ Σαούλ. Φαίνεται δὲ καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ τῶν οὕτως δικαίων καὶ προφητῶν ὑπὸ ἐξουσίαν ἔπιπτον τῶν τοιούτων δυνάμεων, ὁποία δὴ καὶ ἐν τῇ ἐγγαστριμύθῳ ἐκείνῃ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὁμολογεῖται. P. 332, 3. Sed & hanc quoque σωτηρίαν, αἰώνιον σωτηρίαν non eſſe, ſatis apparet. Jam ſi rem ipſam ſpectes, neutiquam veriſimile videtur Juſtinum hoc de Chriſto dicere potuiſſe, quaſi ei ſalute opus eſſet, per quem, quod ipſe ſæpe in hoc dialogo affirmat, omnes ſalvantur. Tum quæ ſequuntur, τοῦ εὐαρεστοῦντος τῷ Θεῷ, καὶ μεμαρτυρημένου, ὡς προέφην, διὰ τῶν ἁγίων προφητικῶν λόγων τὴν ἀπόδειξιν ποιήσας, quam frigide de Chriſto dicantur, nihil attinet me demonſtrare; quippe id ipſi per ſe, quotquot natura criticos eſſe voluit, facile videbunt, cæteri quam planiſſime licet explicatum fortaſſe vix intelligent. Quare ita potius legendum eſſe crediderim, ὅπως σωθῆτε μετὰ τῶν (vel μεθ᾽ ἡμῶν τῶν, vel μετὰ τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν) διὰ τοῦ Χριστοῦ τούτου εὐαρεστούντων τῷ Θεῷ καὶ μεμαρτυρημένων, &c. P. 340. hujus editionis, Ἡμᾶς οὖν ἐν ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ἡμῶν πιστεύοντας τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ περιτομὴν ἔχοντας τὴν ὠφελοῦσαν ἡμᾶς τοὺς κεκτημένους, τουτέστι τῆς καρδίας, δίκαιοι καὶ ΕΥΑΡΕΣΤΟΙ ΤΩι ΘΕΩι ἐλπίζομεν φανεῖσθαι, ἐπειδὴ καὶ ἤδη ΜΕΜΑΡΤΥΡΗΜΕΘΑ ΔΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΩΝ ΛΟΓΩΝ ΥΠ᾽ ΑΥΤΟΥ. P. 61. ed. Par. Τοὺς ἀδίκως μισοῦντας πείθειν πειρώμενοι, ὅπως οἱ κατὰ τὰς τοῦ Χριστοῦ καλὰς ὑποθημοσύνας βιώσαντες, εὐέλπιδες ὦσι σὺν ἡμῖν τῶν αὐτῶν παρὰ τοῦ πάντων δεσπόζοντος Θεοῦ τυχεῖν. 246. εὐδόκησε γὰρ καὶ εἰς τὰ ἔθνη, καὶ τὰς θυσίας ἥδιον παρ᾽ ἡμῶν ἢ παρ᾽ ὑμῶν λαμβάνει. τίς οὖν ἔτι μοι περιτομῆς λόγος, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μαρτυρηθέντι; 254. διό καὶ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀνθρώπων τῶν ἐχθραινόντων ἡμῖν εὐχόμεθα, ἵνα μεταγνόντες σὺν ἡμῖν, μὴ βλασφημῆτε τὸν —— ἄμωμον καὶ ἀνέγκλητον κατὰ πάντα Χριστὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, ἐν τῇ πάλιν γενησομένῃ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ σωθῆτε, καὶ μὴ καταδικασθῆτε εἰς τὸ πῦρ ὑπ᾽ αὐτοῦ. 263, 4. ἐπεὶ οἱ τὰ καθόλου καὶ φύσει καὶ αἰώνια καλὰ ἐποίουν, εὐάρεστοί εἰσι τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ τούτου ἐν τῇ ἀναστάσει ὁμοίως τοῖς προγενομένοις αὐτῶν δικαίοις, Νῶε, καὶ Ἐνὼχ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ εἴ τινες ἄλλοι γεγόνασι, σωθήσονται σὺν τοῖς ἐπιγνοῦσι τὸν Χριστὸν τοῦτον τοῦ Θεοῦ υἱόν. 344. ἀρχιερατικὸν τὸ ἀληθινὸν γένος ἐσμὲν τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ, εἰπὼν ὅτι ἐν παντὶ τόπῳ ἐν τοῖς ἔθνεσι θυσίας εὐαρέστους αὐτῷ καὶ καθαρὰς προσφέροντες. οὐ δέχεται δὲ παρ᾽ οὐδενὸς θυσίας ὁ Θεὸς εἰ μὴ διὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ.

 πάντας

& teſtimonia ab eodem idonea obtinuit, prout ſupra commemoravi, demonſtratione per verba prophetica comparata. Quæ enim ſemper & modis omnibus juſta ſunt, omnemque juſtitiam proponit in omni genere mortalium: & genus omne novit adulterium eſſe malum, & fornicationem, & homicidium, & quæcunque alia ſunt ejuſmodi peccata. Atque etiamſi omnes hæc admittant, non tamen ea facientes injuſte ſe agere neſciunt, eis exceptis qui ſpiritu impuro repleti, & per educationem, conſuetudinemque pravam, & leges malas corrupti, naturales notiones perdiderunt, imo potius extinxerunt, aut inhibitas tenent. Videre enim eſt tum pati ea nolentes quæ aliis ipſi faciunt, tum conſcientiis hoſtilibus probroſe aliis objicientes, quæ ab ipſis committuntur. Quapropter pulchre mihi videtur eſſe dictum a Domino & ſalvatore noſtro Jeſu Chriſto, duobus præceptis omnem impleri juſtitiam & religionem. Sunt autem iſta, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &*

Matt. xxii. 35—40.

καὶ μεμαρτυρημένης, ὡς προέφην, διὰ τῶν ἁγίων προφητικῶν λόγων τὴν ἀπόδειξιν ποιήσας. τὰ γὰρ ἀεὶ καὶ δι' ὅλου δίκαια καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην παρέχει ἐν παντὶ γένει ἀνθρώπων, καὶ ἔστι πᾶν γένος γνωρίζον ὅτι μοιχεία κακὸν, καὶ πορνεία, καὶ ἀνδροφονία, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, καὶ πάντες πράττωσιν αὐτὰ, ἀλλ' οὖν γε τοῦ ἐπίστασθαι ἀδικοῦντες ὅταν πράττωσι ταῦτα οὐκ ἀπηλλαγμένοι εἰσὶ, πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπεφορημένοι, καὶ ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων, καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες, τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν, μᾶλλον δὲ ἔσβεσαν, ἢ ἐπεχημένας ἔχουσιν· ἰδεῖν γάρ ἐστι τοὺς τοιούτους μὴ τὰ αὐτὰ παθεῖν βουλομένους ἅπερ αὐτοὶ τοὺς ἄλλους διατιθέασι, καὶ ἐν συνειδήσεσιν ἐχθραῖς ταῦτα ὀνειδίζοντας ἀλλήλοις ἅπερ ἐργάζονται. ὅθεν μοι δοκεῖ καλῶς εἰρῆσθαι ὑπὸ 321 τοῦ ἡμετέρου κυρίου καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν δυσὶν ἐντολαῖς πᾶσαν δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν πληροῦσθαι· εἰσὶ δὲ αὗται, Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ

πάντας οὖν οἱ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου θυσίας ἃς παρέδωκεν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς γίνεσθαι, τουτέστιν ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου, τὰς ἐν παντὶ τόπῳ τῆς γῆς γινομένας ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, προλαβὼν ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ εὐαρέστους ὑπάρχειν αὐτῷ. Non eſt autem quod quenquam valde moveat magnitudo mutationis. Nam quæ addidimus inter μετὰ & τοῦ Χριστοῦ, facile intercidere potuerunt: quod obi factum, fieri non potuit ut non εὐαρεστούντων & μεμαρτυρημένων ſtatim mutarentur in εὐαρεστοῦντες & μεμαρτυρημένους. Quod ſi quis lectionem vulgatam retinendam putet, auctor ei ſane eſſem, ut non tam ex ſono verborum interpretaretur, quam ex ſententia ſcriptoris tot aliis locis declarata, ad hunc ſcilicet modum: " ut ſalvemini, & proinde ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ μερίδι ἦτε, & *ubi ille eſt & vos ſitis.*" P. 306. Ὑμεῖς αἰνιττόμενοι τὴν τόπον Ἱερουσαλὴμ τοῦτον ὁμολογεῖτε, καὶ συναχθήσεσθαι τὸν λαὸν ὑμῶν, καὶ εὐφρανθήσεσθαι σὺν τῷ Χριστῷ ἅμα τοῖς πατριάρχαις, 369. ὅθεν οἱ πάντοθεν ἄνθρωποι, εἴτε δοῦλοι εἴτε ἐλεύθεροι, πιστεύοντες ἐπὶ τὸν Χριστόν,—— ἐπίστανται ἅμα αὐτῷ ἐν τῇ γῇ ἐκείνῃ γενησόμενοι, καὶ τὰ αἰώνια καὶ ἄφθαρτα κληρονομήσειν. 57. τὸν μετὰ Θεοῦ τοῦ πάντων πατρὸς καὶ δημιουργοῦ διαγωγῆς ἀντιποιούμεθα. 58. ὑμεῖς, ἀκούσαντες βασιλείαν προσδεχομένους ἡμᾶς, ἀκρίτως ἀνθρώπινον λέγειν ἡμᾶς ὑπειλήφατε, ἡμῶν τὴν μετὰ Θεοῦ λεγόντων.

7, 8. Ἀνδροφονία.] In margine codicis MS. ſcriptum eſt librarii manu ἀνδρομανία. Si ex conjectura, non eſt cauſa cur lectio recepta mutetur: ſin hæc erat lectio codicis quem deſcripſit, neque ea mutanda erat.

13. Καί.] F. ἤ.

Ib. Ἀνατροφῆς.] Deeſt hic fortaſſe aliquid, & ſcripſerat, ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, vel ὑπὸ κακῆς ἀνατροφῆς. H. Stephanus.

17, 8. Καὶ τούς.] Conjeceram olim legendum eſſe αὐτοὺς, vel καὶ αὐτούς. quibus conjecturis nunc nihil opus eſt, nam codex MS. habet καὶ τοὺς τοιούτους.

ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ὁ γὰρ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος ἀγαπῶν τὸν Θεὸν, πλήρης θεοσεβοῦς γνώμης ὑπάρχων, οὐδένα ἄλλον τιμήσει Θεὸν, καὶ ἄγγελον ἐκεῖνον ἂν τιμήσῃ, Θεοῦ βουλομένου, τὸν ἀγαπώμενον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ· καὶ ὁ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἀγαπῶν, ἅπερ αὐτῷ βούλεται ἀγαθὰ, κἀκείνῳ βουλήσεται· οὐδεὶς δὲ ἑαυτῷ κακὰ βουλήσεται· ταῦτ' οὖν τῷ πλησίον καὶ εὔξαιτ' ἂν καὶ ἐργάσαιτο γενέσθαι, ἅπερ καὶ ἑαυτῷ, ὁ τὸν πλησίον ἀγαπῶν. πλησίον δὲ ἀνθρώπου οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ τὸ ὁμοιοπαθὲς καὶ λογικὸν ζῶον, ὁ ἄνθρωπος. διχῆ οὖν τῆς πάσης δικαιοσύνης τετμημένης, πρός τε Θεὸν καὶ ἀνθρώπους, ὅστις, φησὶν ὁ λόγος, ἀγαπᾷ Κύριον τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν, δίκαιος ἀληθῶς ἂν εἴη. ὑμεῖς δὲ οὔτε πρὸς Θεὸν, οὔτε πρὸς τοὺς προφήτας, οὔτε πρὸς ἑαυτοὺς φιλίαν ἢ ἀγάπην ἔχοντες οὐδέποτε ἐδείχθητε, ἀλλ', ὡς δείκνυται, καὶ εἰδωλολάτραι πάντοτε, καὶ φονεῖς τῶν δικαίων εὑρίσκεσθε, ὡς καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὰς χεῖρας ἐπιβαλεῖν ὑμᾶς, καὶ μέχρι νῦν ἐπιμένειν τῇ κακίᾳ ὑμῶν, καταρωμένους καὶ τῶν τοῦτον τὸν ἐσταυρωμένον ὑφ' ὑμῶν ἀποδεικνύντων εἶναι τὸν Χριστόν· καὶ πρὸς

τούτοις

ex omni fortitudine tua, & proximum ſicut teipſum. Nam qui ex toto corde, & ex omni fortitudine Deum diligit, religioſæ piæque ſententiæ plenus, Deum alium non venerabitur, & angelum ſive nuncium illum, de voluntate Dei, colet, ipſi Domino & Deo dilectum. Et cui proximus perinde atque ipſe ſibi carus ſit, quæ ſibi ipſi obvenire vult, eadem illi optarit commoda. Nemo certe quidem ſibi ipſi male vult. Proinde proximo precabitur & præſtabit quæcunque ſibi ipſi expetet, proximum diligens. Homini autem propinquius eſt nihil, quam eiſdem perpeſſionibus obnoxium, & ratione præditum animal, homo. Bifariam ergo juſtitia omni diſpertita, in Deum & homines; Quicunque, verbum inquit, diligit Dominum Deum ex toto corde, & ex omnibus viribus, & proximum ſicut ſeipſum, is demum vere juſtus fuerit. At vos neque erga Deum, neque adverſus prophetas, neque adeo in vos ipſos unquam viſi eſtis amorem & charitatem obtinere: verum, prout res declarat, tum idololatræ ſemper, tum juſtorum percuſſores & homicidæ eſſe comperti eſtis; uſque adeo, ut & Chriſto ipſi manus intuleritis, & ad hoc uſq; tempus in malitia veſtra perduretis, diris execrationibus eos perſequentes qui hunc a vobis crucifixum, Chriſtum eſſe demonſtrant. Et ad

hæc,

9—15. Ὁ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἀγαπῶν, ἅπερ αὐτῷ βούλεται ἀγαθὰ, κἀκείνῳ βουλήσεται· οὐδεὶς δὲ ἑαυτῷ κακὰ βουλήσεται· ταῦτ' οὖν τῷ πλησίον καὶ εὔξαιτ' ἂν καὶ ἐργάσαιτο γενέσθαι, ἅπερ καὶ ἑαυτῷ, ὁ τὸν πλησίον ἀγαπῶν.] Primo perſpicuitatis gratia pro αὐτῷ legendum ἑαυτῷ, uti mox bis in his verbis quæ deſcripſimus. Alibi facilius pati poſſum αὐτῷ pro ἑαυτῷ, αὐτοῦ pro ἑαυτοῦ, &c. more priſco. Deinde pro ταῦτα ſcribendum ταὐτά. Sed quantulum profecimus? Nam contemplare demum conſtructionem hujus argumenti. Qui vicinum, inquit, diligit tanquam ſe, quæ ſibi exoptat bona, illi quoque exoptabit. Nemo autem ſibi mala exoptat. Ergo quid? Ergo qui vicinum amat, eadem illi optabit quæ ſibi. Dixitne vobis Trypho hunc κατὰ τὴν δύναμιν λόγων τεχνικῶν? Minus erit ridiculus ſyllogiſmus, ſi transferas iſtud ἀγαθὰ a propoſitione, ubi omnia turbat, ad complexionem, ubi deſideratur.

17. Διὰ

hæc, illum ut hoſtem Dei, & maledictioni ſubditum, in cruce ſuſpenſum eſſe affirmatis: quod quidem animi veſtri nihil rationis habentis opus eſt. Anſam enim & occaſionem ex ſignis per Moſen editis, ut hunc illum ipſum eſſe intelligatis, tenentes, uti ea non vultis: ſed inſuper præter rationem omnem nos agi poſſe ſuſpicantes, quæſtiones nobis in collocutionibus, utcunque vobis in mentem venere, proponitis, verbis & rationibus vobis non ſuppeditantibus cum in firmum Chriſtianum incideritis. Dicite namque mihi, annon Deus is erat, qui per Moſen ſanxit ne qua omnino fieret vel imago vel ſimilitudo, neque eorum quæ in cœlo ſunt ſurſum, neque in terris deorſum? Atqui idem ipſe in ſolitudine per Moſen fieri fecit æneum ſerpentem, eumque ſuper ſignum ſtatuit, per quod ſervabantur qui ſerpentum morſu letaliter læſi fuerant. Et extra culpam omnem eſt. Sacramentum namque arcanum per hoc, prout antea dixi, denunciavit, quo ſerpentis quidem, qui etiam prævaricationis ab Adam commiſſæ auctor fuerat, poteſtatem everſum iri ſignificabatur, ſalus autem credentibus in iſtum qui per ſignum id adumbrabatur, & in cruce moriturus eſſe præmonſtrabatur, a ſerpentis morſibus, qui ſunt actiones pravæ, idolorum cultus, & aliæ iniquitates, promittebatur. Niſi enim hoc ſic in animis veſtris conſideratum fuerit, date mihi rationem, cujus gratia æneum ſerpentem Moſes ſuper ſignum collocaverit, & inſpicere id iis qui morſu lædebantur præceperit, unde etiam illi

cura-

τούτοις ἐκεῖνον μὲν ὡς ἐχθρὸν Θεοῦ καὶ κατηραμένον ἀξιοῦτε ἀποδεικνύναι ἐσταυρῶσθαι· ὅπερ τῆς ἀλογίστου ὑμῶν γνώμης ἔργον ἐστίν. ἔχοντες γὰρ ἀφορμὰς ἀπὸ τῶν γινομένων σημείων διὰ Μωσέως συνιέναι ὅτι οὗτός ἐστιν, οὐ βούλεσθε, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις ἡμᾶς ἀλογεῖν δύνασθαι ὑπολαμβάνοντες, συζητεῖτε ὅπερ ὑμῖν συμβαίνει, καὶ ὑμεῖς ἀπορεῖτε λόγων ὅταν εὐτόνῳ τινὶ χριστιανῷ συμβάλητε. εἴπατε γάρ μοι, Οὐχὶ Θεὸς ἦν ὁ ἐντειλάμενος διὰ Μωσέως μήτε εἰκόνα, μήτε ὁμοίωμα, μήτε τῶν ἐν οὐρανῷ ἄνω, μήτε τῶν ἐπὶ γῆς ὅλως ποιῆσαι, καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τοῦ Μωσέως τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐνήργησε γενέσθαι, καὶ ἐπὶ σημεῖον 322 ἔστησε, δι᾽ οὗ σημείου ἐσώζοντο οἱ ὀφιόδηκτοι, καὶ ἀναίτιός ἐστιν ἀδικίας; μυστήριον γὰρ διὰ τούτου, ὡς προέφην, ἐκήρυσε, δι᾽ οὗ καταλύειν μὲν τὴν δύναμιν τοῦ ὄφεως, τοῦ καὶ τὴν παράβασιν ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ γενέσθαι ἐργασαμένου, ἐκήρυσε, σωτηρίαν δὲ τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τοῦτον τὸν διὰ τοῦ σημείου τούτου, τουτέστι τὸν σταυροῦσθαι μέλλοντα, ἀπὸ τῶν δηγμάτων τοῦ ὄφεως, ἅπερ εἰσὶν αἱ κακαὶ πράξεις, εἰδωλολατρεῖαι, καὶ ἄλλαι ἀδικίαι. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο νοηθήσεται, δότε μοι λόγον ὅτου χάριν τὸν χαλκοῦν ὄφιν Μωσῆς ἐπὶ σημεῖον ἔστησε, καὶ προβλέπειν αὐτὸν τοὺς δακνομένους ἐκέλευσε, καὶ ἐθεραπεύοντο οἱ δακνό-

17. Διὰ τοῦ Μωσέως.] F. δι᾽ αὐτοῦ, vel διὰ τοῦ αὐτοῦ.

27,8. Τουτέστι τὸν σταυροῦσθαι μέλλοντα.] Deeſt aliquid ſententia tamen manifeſta eſt. F. leg. τουτέστι τοῦ σταυροῦ, (vel τοῦ σταυροῦσθαι) θανατοῦσθαι μέλλοντος.

33,4. Προβλέπειν.] Lege προσβλέπειν, cum Sylburgio.

34. Αὐτόν.] Codex MS. in margine αὐτῷ. Apol. I. p. 93. Ἐὰν προσβλέπωσι τῷ τύπῳ ἐκείνῳ.

23. Τοῖς.]

μένοι, καὶ ταῦτα αὐτὸς κελεύσας μηδενὸς ὅλως ὁμοίωμα ποιεῖν.

Καὶ ὁ ἕτερος τῶν τῇ δευτέρᾳ ἀφιγμένων εἶπεν, Ἀληθῶς εἶπας, οὐκ ἔχομεν λόγον διδόναι· καὶ γὰρ ἐγὼ περὶ τούτου πολλάκις τοὺς διδασκάλους ἠρώτησα, καὶ οὐδείς μοι λόγον ἀπέδωκεν. ὥστε λέγε σὺ ἃ λέγεις, προσέχομεν γάρ σοι μυστήριον ἀποκαλύπτοντι δι' ὧν καὶ τὰ τῶν προφητῶν διδάγματα συκοφαντητά ἐστι.

Κἀγὼ, Ὅνπερ οὖν τρόπον τὸ σημεῖον διὰ τοῦ χαλκοῦ ὄφεως γενέσθαι ὁ Θεὸς ἐκέλευσε, καὶ ἀναίτιός ἐστιν, οὕτω δὴ καὶ ἐν τῷ νόμῳ κατάρα κεῖται κατὰ τῶν σταυρουμένων ἀνθρώπων, οὐκ ἔτι δὲ κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ κατάρα κεῖται, δι' οὗ σώζει πάντας τοὺς κατάρας ἄξια πράξαντας. καὶ γὰρ πᾶν γένος ἀνθρώπων εὑρεθήσεται ὑπὸ κατάραν ὂν κατὰ τὸν νόμον Μωσέως. Ἐπικατάρατος γὰρ, εἴρηται, πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά· καὶ οὐδεὶς ἀκριβῶς πάντα ἐποίησεν, οὐδ' ὑμεῖς τολμήσετε ἀντειπεῖν, ἀλλ' εἰσὶν οἳ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀλλήλων τὰ ἐντεταλμένα ἐφύλαξαν. εἰ δὲ οἱ ὑπὸ τὸν νόμον τοῦτον ὑπὸ κατάραν φαίνονται εἶναι διὰ τὸ μὴ πάντα φυλάξαι, οὐχὶ πολὺ μᾶλλον πάντα τὰ ἔθνη φανήσονται ὑπὸ κατάραν ὄντα, καὶ εἰδωλολατροῦντα, καὶ παιδοφθοροῦντα, καὶ τὰ ἄλλα κακὰ ἐργαζόμενα; εἰ οὖν καὶ τὸν ἑαυτοῦ Χριστὸν ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων ὁ πατὴρ τῶν ὅλων τὰς πάντων κατάρας ἀνα-

curabantur; cùm quidem autor juſſionis hujus fuerit is qui nullam prorſus ſimilitudinem fieri juſſit. Et alius eorum qui altero advenerant die, Vera dixiſti, inquit. non enim habemus quam reddamus rationem. nam & ipſe aliquoties de hoc magiſtros noſtros ſum percontatus, nullus autem rationem explicuit. Proinde, ut cœpiſti, dicere perge; damus enim operam tibi de rebus eis arcanum revelanti, quarum cauſa prophetarum dogmata in calumniæ obtrectationem cadunt. Atque ego: Quemadmodum ergo Deus ſignum fieri per æreum ſerpentem juſſit, & eo nomine inculpabilis eſt; ita ſane & in lege maledictio propoſita eſt contra eos qui in crucem aguntur homines, non itidem vero adverſus Chriſtum Dei maledictio eſt ſtatuta, per quem omnes ſalvat, qui maledictione digna in ſe admiſerunt. Nam genus humanum omne maledictioni obnoxium eſſe invenietur juxta legem Moſæ. *Maledictus* enim *quiſque* dictus eſt, *qui non permanet in eis quæ ſcripta ſunt in libro legis ut faciat ea.* nemo certe exacte omnia præſtitit. id neque ipſi negare audebitis: ſed ſunt qui alii aliis plus & minus mandata ſervaverint. Quod ſi legi ſubditos maledictioni obnoxios eſſe conſtat, propterea quod non omnes ſanctiones ſervent; quanto magis gentes omnes ſub maledictione eſſe patebit, quæ ſimulacra colunt, & pueros imminuunt, & alia perpetrant mala? Itaque ſi Deus rerum univerſarum parens Chriſtum ſuum pro omnium generum hominibus maledictiones omnium excipere

Deuteron. xxvii. 26. Galat. iii. 10.

23. Τοῖς.] F. πᾶσι τοῖς, ut Deuteron. xxvii. 26. & Galat. iii. 10. Sed nihil muto.

25, 6. Καὶ οὐδεὶς—ἀντειπεῖν.] Inter καὶ & οὐδεὶς deſideratur conjunctio ὅτι. Sylburgius.

36 & ſeqq.

Aaron eas die toto ſuſtinebant, ne ipſo defatigato demitterentur. Nam ſi quidquam remittebatur de ſigno iſto crucem imitante, prout in Moſæ literis eſt ſcriptum, populus vincebatur: ſin in ſtatu iſto permanebat, Amalech ſuperabatur:. & qui fortis erat, per crucem fortis rem præclare gerebat. Non enim propterea quod Moſes ita orabat, populus in prælio ſuperior erat; ſed quod, nomine Jeſu in prima acie verſante, ipſe crucis ſignum deſignabat. Quis enim veſtrum ignorat, precationem eam maxime flectere Deum, quæ ad commiſerationem movendam lacrymis eſt comparata, ab eo qui pronus provolvitur, aut in genua procumbit? Ad hunc autem modum in ſaxo reſidens, neque ipſe antea oraverat, neque poſtea alius. Habet autem & lapis deſignationem ſuam ad Chriſtum, ſicuti oſtendi. Et aliter vim myſterii crucis indicans Deus per Moſen, in benedictione qua Joſepho benedixit, ait: *De benedictione Domini terra ejus, ex horis cœli, & rore, & ex abyſſo fontium, & aquarum purarum inferne: germina ſolis converſionis, & ex coitionibus*

Deuter. xxxiii. 13 —17.

Ααρὼν ὑπεβάσταζον αὐτὰς πανήμαρ,
ἵνα μὴ κοπωθέντος αὐτοῦ χαλασθῶ-
σιν. εἰ γὰρ ἐνδεδώκει τι τοῦ σχήμα- 318
τος τούτου τοῦ τὸν σταυρὸν μιμουμένου,
ὡς γέγραπται ἐν ταῖς Μωσέως γρα-
φαῖς, ὁ λαὸς ἡττᾶτο, εἰ δὲ ἐν τῇ
τάξει ἔμενε ταύτῃ, Αμαλὴκ ἐνικᾶτο.
τοσοῦτον, καὶ ἰσχύων, διὰ τοῦ σταυροῦ
ἴσχυεν. οὐ γὰρ ὅτι οὕτως ηὔχετο Μω-
σῆς, διὰ τοῦτο κρείσσων ὁ λαὸς ἐ-
γίνετο, ἀλλ' ὅτι, ἐν ἀρχῇ τῆς μά-
χης τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ὄντος,
αὐτὸς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐποίει.
τίς γὰρ οὐκ ἐπίσταται ὑμῶν, ὅτι μά-
λιστα μὲν ἡ μετ' οἴκτου καὶ δακρύων
εὐχὴ μειλίσσεται τὸν Θεὸν, καὶ ἡ ἐν
πρηνεῖ κατακλίσει, καὶ ἐν γόνασιν ὀκ-
λάσαντός τινος; τοῦτον δὲ τὸν τρόπον,
ἐπὶ λίθου καθεζόμενος, οὔτε αὐτὸς
ηὔξατο, οὔτε ἄλλος ὕστερον. ἔχει δὲ
καὶ ὁ λίθος σύμβολον, ὡς ἀπέδειξα,
πρὸς τὸν Χριστόν. καὶ γὰρ δι' ἄλλου
μηνύων τὴν ἰσχὺν τοῦ μυστηρίου τοῦ
σταυροῦ ὁ Θεὸς διὰ Μωσέως εἶπεν
ἐν εὐλογίᾳ ἣν εὐλόγει τὸν Ἰωσὴφ,
Ἀπὸ εὐλογίας Κυρίου ἡ γῆ αὐτοῦ,
ἀπὸ ὡρῶν οὐρανοῦ, καὶ δρόσων, καὶ ἀπὸ
ἀβύσσου πηγῶν κάτωθεν, καὶ καθαρῶν.
γεννήματα ἡλίου τροπῶν, καὶ ἀπὸ συνό-
δων

le. Eſt enim prorſus neceſſarium ἐκτείνειν, aut, ſi cui id rectius videatur, ἐκτετάσθαι, ad conficiendum τύπον σταυροῦ, quem Juſtinus, non ſolus, neque primus, in hac Moſis actione deprehendit.

11, 2, 3. Ἀλλ' ὅτι ἐν ἀρχῇ τῆς μάχης τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ὄντος, αὐτὸς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐποίει.] Hieronymus in Abdiam col. 1458. *Ac ne forſitan gravis nobis & inſolita pugna videatur, Me, inquit, babetis* primum in acie. *Ego ero* ἀρχιστράτηγος *præliorum, qui & Jeſu filio Nave gladium tenens apparui, & Amalec in crucis vexillo Moyſe pugnante ſuperavi.* Tertullianus autem hæc & quæ ſequuntur pene vertit adv. Jud. c. XI. & III. adv. Marc. c. 18. *Jam vero* (inquit) *Moyſes, quid utique tunc tantum cum Jeſus adverſus Amalech præliabatur, expanſis manibus orabat reſidens; quando in rebus tam attonitis magis utique genibus poſitis, & manibus cædentibus pectus, & facie humi volutata, orationem commendare debuiſſet? niſi quia illic ubi nomen Jeſu dimicabat, dimicaturi quandoque adverſus diabolum, crucis habitus quoque erat neceſſarius, per quam Jeſus victoriam eſſet relaturus.*

21. Ὡς ἀπέδειξα.] Supra pag. 206. & 301. item 313. Vide autem inferius, pag. 327. 341. Jebb.

27. Δρόσων.] Biblia δρόσου.

28. Ἀβύσσου.] Biblia ἀβύσσων.

28, 9. Πηγῶν κάτωθεν, καὶ καθαρῶν. γεννήματα——] Scribendum cum biblus πηγῶν κάτωθεν, καὶ καθ' ὥραν γεννημάτων——

δῶν μηνῶν, καὶ ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων ἀρχῆς, καὶ ἀπὸ κορυφῆς βουνῶν, καὶ ποταμῶν ἀενάων, καὶ καρπῶν γῆς πληρώσεως. καὶ τὰ δεκτὰ τῷ ὀφθέντι ἐν τῇ βάτῳ ἔλθοισαν ἐπὶ κεφαλὴν Ἰωσὴφ, καὶ ἐπὶ κορυφῆς. δοξασθεὶς ἐν ἀδελφοῖς πρωτότοκος· ταύρου τὸ κάλλος αὐτοῦ· κέρατα μονοκέρωτος τὰ κέρατα αὐτοῦ, ἐν αὐτοῖς ἔθνη κερατιεῖ ἅμα ἕως ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς. Μονοκέρωτος γὰρ κέρατα οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ἢ σχήματος ἔχει ἄν τις εἰπεῖν καὶ ἀποδεῖξαι, εἰ μὴ τοῦ τύπου ὃς τὸν σταυρὸν δείκνυσιν. ὄρθιον γὰρ τὸ ἓν ἐστι ξύλον, ἀφ' οὗ ἐστι τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέρας ὑπερηρμένον ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμοσθῇ, καὶ ἑκατέρωθεν ὡς κέρατα τῷ ἑνὶ κέρατι παρεζευγμένα τὰ ἄκρα φαίνηται. καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον, ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι, καὶ

bus menſium, & a vertice ſummitatis montium, & a vertice collium, & fluminum perennium, & fructuum terræ plenitudinis: & placita acceptaque ei qui in rubo apparuit, veniant in caput & verticem Joſeph. Gloria evectus inter fratres, primogenitus, tauri pulchritudo ejus. cornua monocerotis cornua ejus. ipſis gentes petet ad ſummum inde uſque a ſummo terræ. Unicornis enim cornua, non alterius cujuſpiam rei aut figuræ aliquis dicere & demonſtrare queat, ſimilia eſſe, quam notæ ejus quæ crucem deſignat. Directum namque eſt unum lignum, unde ſumma pars in cornu ſuſtollitur cum lignum ei aliud adaptatur: & utrinque ut cornua, uni cornu adjuncta, extremitates apparent. Et quod in medio fixum eſt, ut cornu & ipſum eminet, in quo vehuntur & inſident qui crucis ſupplicium ſubeunt: &

1. *Καὶ ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων.*] Biblia Romana *ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων* abſque copula. Codex Alexandrinus, & biblia Complutenſia, & Aldina, & Hebraica, ut Juſtinus.

2, 3. *Καὶ ποταμῶν.*] Hæc neque LXX. agnoſcunt, neque biblia Hebraica; neque facile dicas unde huc irrepſerint, niſi forte propter *ἀενάων* addita fuerint.

3. *Καρπῶν.*] LXX. *καθ' ὥραν.* ex quo, conjunctim & negligenter ſcripto, ut ſupra *καθαρῶν*, ita & hic *καρπῶν* facile naſci potuit, vel incuria librariorum, vel etiam nimia diligentia. Sed magis credo ab alia interpretatione hoc eſſe.

6, 7, 8. *Δοξασθεὶς ἐν ἀδελφοῖς πρωτότοκος· ταύρου τὸ κάλλος αὐτοῦ.*] Ita R. Stephanus. Eadem diſtinctio Tertulliano quoque placuit. orditur enim recitationem a voce *Tauri*, p. 221. & 492.

7. *Ἐν ἀδελφοῖς.*] Biblia Romana *ἐπ' ἀδελφοῖς.* Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus.

11, 2. *Μονοκέρωτος γὰρ κέρατα* &c.] Vitiatus locus. Primum enim poſt *σχήματος* deſideratur *εἰκόνισμα*, vel tale quodpiam aliud. Deinde uſitatius optativo modo *ἔχοι ἂν* ſcripſerimus, ut paſſim declarant exempla, nominatim 321. 15, 23. *Κέρατα* vero *μονοκέρωτος* plurali numero propterea dicit, quia unum illud cornu grande, ramulis utrimque exſtantibus, quodammodo trifurcum eſſe ſignificat in ſequentibus, & rurſum infra confirmat non abſimili loco, 332. 36. Sylburgius. V. Tertull. adv. Jud. c. X. p. 221.

14, 5. *Ὄρθιον γὰρ τὸ ἓν ἐστι ξύλον.*] Firmicus De errore prof. relig p. 448. *Hujus ſigni uno extenſo ac directo cornu mundus ſuſtentatur.* Scaliger ad Euſeb. p. 118. Extenſum cornu *dixit, quod Juſtinus ἐξέχον, &* ſuſtentari, *quod ille ἐποχεῖσθαι.* Mirabilem in modum fallitur vir magnus. Arrectarium planiſſime deſignat Firmicus, ut & hic Juſtinus.

15, 6, 7. *Ἀφ' οὗ ἐστι τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέρας ὑπερηρμένον ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμοσθῇ.*] In nonnullis crucibus lignum tranſverſarium ita affigebatur arrectario ſtipiti, ut vertex ejus paulum ſupra commiſſuram extaret. Eam crucis partem hic denotat Juſtinus. Eandem ſic deſcribit Auguſtinus, —— *in ea ligni parte quæ ab illo quod tranſverſum figitur ſurſum verſus relinquitur.* Epiſt. CXX. c. 26. p. 231. & paucioribus alibi verbis, *ub illo innexo ligno ſurſum quod eminet.* Enarrat. in Pſ. ciii. p. 484.

19. *Φαίνηται.*] Sic legendum, non ut vulgo eſt, *φαίνεται*. Salmasius, Epiſt. De cruce p. 242. Nimis feſtinabat vir doctiſſimus. Nam & princeps editio, & aliæ omnes quæ in manus meas venerunt, babent *φαίνηται*. Iſtud autem ſpretum & rejectum *φαίνεται* mihi adeo non dejiciendum videtur ſi fuiſſet in poſſeſſione, ut peoc dignum putem cui lectio recepta loco cedat.

19, 20, 1. *Καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον, ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι.*]

 Irenæus

& cornu formam præ ſe fert iſtud ipſum qnoque cum aliis cornibus conformatum & compactum lignum. Et illud, *Eis gentes petet ad ſummum inde uſque a ſummo terræ*, rem inter omnes gentes nunc geſtam denotat. Cornibus enim petiti, hoc eſt compuncti, ex nationibus omnibus per ſacramentum iſtud ad veram religionem converſi ſunt a vanis ſimulacris & dæmonibus homines, infidelibus autem hoc idem ſignum in excidium & condemnationem oſtentatur; eodem quo in populo ex Ægypto profecto modo, nna per figuram extenſarum Moſæ manuum, una per Navæ filii nominis Jeſu appellationem, Amalech quidem fundebatur, Iſrael autem victor evadebat.
Num. xxi. 6—9. Hac quoque nota & ſigno, Iſraeli contra ſerpentes morſu perimentes ſtatua apparet eſſe facta, propter credentium ſalutem, quod jam inde ab eo tempore per eum qui crucis ſupplicium pertulit, ſerpenti mors præſagio ſit denunciata, ſalus autem his qui ab ipſo morſu læſi ad eum confugiunt a quo Filius crucifixus in mundum eſt miſſus. non enim in ſerpentem nos credere

καὶ βλέπεται) ὡς κέρας καὶ αὐτὸ σὺν τοῖς ἄλλοις κέρασι συνεσχηματισμένον καὶ πεπηγμένον. Καὶ τὸ, Εν αὐτοῖς ἔθνη κερατιεῖ ἅμα ἕως ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς, δηλωτικόν ἐστι τοῦ νῦν γεγενημένου πράγματος ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. κερατισθέντες γὰρ, τουτέστι κατανυγέντες, οἱ ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν διὰ τούτου τοῦ μυστηρίου, εἰς τὴν θεοσέβειαν ἐτράπησαν ἀπὸ τῶν ματαίων εἰδώλων καὶ δαιμόνων, τοῖς δὲ ἀπίστοις τὸ αὐτὸ σχῆμα εἰς κατάλυσιν καὶ καταδίκην δηλοῦται· ὃν τρόπον ἐν τῷ ἀπ' Αι- 319
γύπτου ἐξελθόντι λαῷ διά τε τοῦ τύπου τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν τοῦ Μωϋσέως, καὶ τῆς τοῦ Ναυῆ υἱοῦ ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος Ιησοῦ, ὁ Αμαλὴκ μὲν ἡττᾶτο, Ισραὴλ δὲ ἐνίκα. καὶ διὰ τοῦ τύπου δὲ καὶ σημείου τοῦ κατὰ τῶν δακόντων τὸν Ισραὴλ ὄφεων ἡ ἀνάθεσις φαίνεται γεγενημένη ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πιστευόντων ὅτι διὰ τοῦ σταυροῦσθαι μέλλοντος θάνατος γενήσεσθαι ἔκτοτε προεκηρύσσετο τῷ ὄφει, σωτηρία δὲ τοῖς καταδακνομένοις ὑπ' αὐτοῦ καὶ προσφεύγουσι τῷ τὸν ἐσταυρωμένον υἱὸν αὐτοῦ πέμψαντι εἰς τὸν κόσμον. οὐ γὰρ ἐπὶ ὄφιν ἡμᾶς πιστεύειν

Irenæus II. 42. p. 166. *Habitus crucis fines & ſummitates habet quinque; duos in longitudine, & duos in latitudine, & unum in medio, in quo requieſcit qui clavis affigitur.* Tertullianus I. ad Nationes c. XII. p. 58. *Nobis tota crux imputatur, cum antenna ſcilicet ſua, & cum illo ſedilis exceſſu.* Qui tabulam in qua affixis pedibus crucifixi ſtarent hic denotari putant, ſatis a Salmaſio refutantur in epiſtolis de cruce. Id. ib. p. 243. pro ὡς κέρας legit εἰς κέρας.

13, 4. Εν τῷ ἀπ' Αιγύπτου ἐξελθόντι λαῷ.] Aptius fortaſſe videatur, primo ſaltem aſpectu, ἐν τῷ ἀπ' Αιγύπτου ἐξελθεῖν τὸν λαὸν, quemadmodum Apol. I. p. 87. Εν γὰρ τῇ Μωσέως γραφαῖς ἀναγέγραπται, ὡς κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ ὅτε ἐξῆλθον ἀπ' Αιγύπτου οἱ Ισραηλῖται, καὶ γεγόνασιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀπήντησαν αὐτοῖς ἰοβόλα θηρία, &c. Sed nihil mutamus.

19. Σημείου τοῦ.] F. leg. σημείου τούτου.

19, 20. Κατὰ τῶν δακόντων τῷ Ισραὴλ ὄφεων.] Ut clarior ſit ſententia, legi poteſt vel κατὰ τῶν δακόντων τὸν Ισραὴλ ὄφεων, vel κατὰ τῶν δακόντων ὄφεων τῷ Ισραὴλ ἡ ἀνάθεσις φαίνεται γεγ. SYLBURGIUS.

28 & ſeqq. Ου γὰρ ἐπὶ ὄφιν ΗΜΑΣ πιστεύειν τὸ προφητικὸν πνεῦμα διὰ Μωσέως ἐδίδασκεν.] Non dubito fore pleroſque quibus rectius videatur ὑμᾶς. cui lectioni favere videantur cum quæ hic antecedunt ℣. 21. & ſeqq. ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πιστευόντων ὅτι διὰ τοῦ σταυροῦσθαι μέλλοντος θάνατος γενήσεσθαι ἔκτοτε προεκηρύσσετο τῷ ὄφει, σωτηρία δὲ τοῖς καταδακνομένοις ὑπ' αὐτοῦ καὶ προσφεύγουσι τῷ τὸν ἐσταυρωμένον υἱὸν αὐτοῦ πέμψαντι εἰς τὸν κόσμον, tum locus conſimilis, &, ut noſtri loquuntur, parallelus infra p. 339. Ο ὄφις ἄρα νοηθήσεται (ἐσταυρῶσθαι τὸν λαὸν τότε, ὃν (προεῖπον) κατηράσατο ὁ Θεὸς τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀνεῖλε διὰ τῆς μεγάλης μαχαίρας, ὡς Ησαίας βοᾷ. Sed nihil muto,

2, 3. Καλα-

στάνειν τὸ προφητικὸν πνεῦμα διὰ Μωσέως ἐδίδασκεν, ὁπότε καὶ καταρᾶσθαι αὐτὸν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δηλοῖ, καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ ἀναιρεθήσεσθαι ὡς πολέμιον διὰ τῆς μεγάλης μαχαίρας, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, σημαίνει. εἰ οὖν τις μὴ μετὰ μεγάλης χάριτος τῆς παρὰ Θεοῦ λάβοι νοῆσαι τὰ εἰρημένα καὶ γεγενημένα ὑπὸ τῶν προφητῶν, οὐδὲν αὐτὸν ὀνήσει τὸ τὰς ῥήσεις δοκεῖν λέγειν, ἢ τὰ γεγενημένα, εἰ μὴ λόγον ἔχει καὶ περὶ αὐτῶν ἀποδιδόναι· ἀλλὰ μήτι γε καὶ εὐκαταφρόνητα δόξει τοῖς πολλοῖς, ὑπὸ τῶν μὴ νοούντων αὐτὰ λεγόμενα. εἰ γάρ τις ἐξετάζειν βούλοιτο ὑμᾶς, ὅτι Ἐνὼχ καὶ Νῶε ἅμα τοῖς τέκνοις, καὶ εἴ τινες ἄλλοι τοιοῦτοι γεγόνασι, μήτε ἐν περιτομῇ γενόμενοι, μήτε σαββατίσαντες εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ, τίς ἡ αἰτία τοῦ δι' ἄλλων προσταλῶν καὶ νομοθεσίας μετὰ τοσαύτας γενεὰς ἀξιοῦν τὸν Θεὸν δικαιοῦσθαι μὲν τοὺς ἀπὸ Ἀβραὰμ μέχρι Μωσέως διὰ περιτομῆς, τοὺς δὲ ἀπὸ Μωσέως καὶ διὰ περιτομῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐντολῶν, τουτέστι σαββάτου, καὶ θυσιῶν, καὶ σποδῶν, καὶ προσφορῶν, εἰ μὴ, ὡς προείρηται ὑπ' ἐμοῦ, ἀποδείξετε ὅτι διὰ τὸ τὸν Θεὸν, προγνώστην ὄντα, ἐγνωκέναι ἄξιον γενησόμενον τὸν λαὸν ὑμῶν ἐκβληθῆναι ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ μηδένα ἐπιτρέπεσθαι εἰσελθεῖν ἐκεῖ· οὐδαμόθεν γὰρ ἄλλα-

dere per Moſen docuit Spiritus propheticus, quando illum a principio etiam maledictionis execratione a Deo mulctatum eſſe indicat, & in Eſaia per gladium magnum, qui Chriſtus eſt, jugulandum eſſe, ut hoſtem, ſignificavit. Itaque niſi quis cum prolixa Dei gratia intelligere cœperit dicta & facta prophetarum, nihil ei proderit quod videatur voces eorum & opera referre, ſi non poſſit rationem quoque eorum explicare. Quin permultis illa etiam contemptibilia exiſtimabuntur eſſe, ſi ab eis qui non intelligant, commemorentur. Si quis namque ex vobis percunctari velit, cum Enoch & Noe una cum liberis, & ſi qui præterea ejuſmodi extitere, neque circumciſionem habentes, neque ſabbata celebrantes, grati acceptique Deo fuerint; quæ cauſa ſit quamobrem per alios præfectos & conſtitutiones poſt tot hominum ætates & generationes dignatus Deus ſit juſtificare Abraæ quidem poſteros uſque ad Moſen per circumciſionem, Moſæ autem ſucceſſores & per circumciſionem & per alia inſtituta, hoc eſt ſabbata, & victimas, & cineres, & oblationes: niſi, quemadmodum prius a me eſt dictum, oſtenderitis Deum, qui futurorum præſcius eſt, cognoviſſe populum veſtrum dignum fore ut Hieroſolymis ejiciatur, neque cuiquam veſtrum ut eo introeat, concedatur [quid habebitis quod reſpondeatis?] De nulla enim nota alia cognoſci

Gen. iii. 14.
Eſai. xxvii. 1.

2,3. Καταρᾶσθαι.] Rectius κατηρᾶσθαι, tempore præterito. SYLBURGIUS.

21. Προσταλῶν.] Legi poſſet etiam προσταγῶν, *mandatorum*. ſed ferri tamen & προσταλῶν poteſt. SYLBURGIUS.

27. Σποδῶν.] Supra p. 160. μηκέτι αἵμασι τράγων καὶ προβάτων, ἢ σποδῷ δαμάλεως, ἢ σεμιδάλεως προσφοραῖς καθαριζομένους, ἀλλὰ πίστει. Nequeo tamen mihi perſuadere a Juſtino eſſe hoc σποδῶν. Lego σπονδῶν.

28. Ὡς προείρηται ὑπ' ἐμοῦ.] V. p. 168, 9. & 218.

1,2. Ὡς

cognoſci poteſtis, quam de circumciſione, ſicut a me eſt dictum. Siquidem Abraam non propter circumciſionem juſtitiæ a Deo reportavit teſtimonium, ſed propter fidem. Priuſquam enim eſt circumciſus, ſic de
Gen xv. 6. eo promulgatum eſt: *Credidit autem Abraam Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam.* Quocirca & nos, in præputio carnis noſtræ credentes Deo per Chriſtum, & circumciſionem obtinenres nobis eam aſſecutis utilem, cordis ſcilicet circumciſionem, juſti & placiti Deo, ut ſperamus, apparebimus: quandoquidem jam nunc teſtimonium accepimus ab eo per ſermones propheticos. Porro quod juſſi eſtis ſabbata agere, & oblationes offerre, & quod Dominus locum de nomine Dei vocari ſuſtinuit; factum eſt, ſicut dixi, ne ſimulacra colentes, & Dei obliviſcentes, impii & ſine Deo effetis, ſicuti vos ſemper fuiſſe patet. Et propter hanc ipſam cauſam, Deum de ſabbatis & oblationibus vobis ſanctiones tuliſſe, in ſuperioribus a me eſt demonſtratum. Verum propter eos qui hodie venerunt, eadem prope omnia repetere volo. nam ſi hoc ita non eſt, calumnioſe ſuggillabitur Deus, quaſi futurorum ſcientiam non teneat, neque eadem juſta ex æquo omnes & ſcire & facere inſtituerit. Plures enim generationes hominum ante Moſen certum eſt extitiſſe: neque

χόθεν ἐστὲ γνωριζόμενοι, ὡς προέφην, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς περὶ τὴν σάρκα περιτομῆς. οὐδὲ γὰρ Ἀβραὰμ διὰ τὴν περιτομὴν δίκαιος εἶναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐμαρτυρήθη, ἀλλὰ διὰ τὴν πίστιν· πρὸ τοῦ γὰρ περιτμηθῆναι αὐτὸν, εἴ- 320
ρηται περὶ αὐτοῦ οὕτως, Ἐπίστευσε δὲ τῷ Θεῷ Ἀβραὰμ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Καὶ ἡμεῖς οὖν, ἐν ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ἡμῶν πιστεύοντες τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ περιτομὴν ἔχοντες τὴν ὠφελοῦσαν ἡμᾶς τοὺς κεκτημένους, τουτέστι τῆς καρδίας, δίκαιοι καὶ εὐάρεστοι τῷ Θεῷ ἐλπίζομεν φανῆναι· ἐπειδὴ καὶ ἤδη μεμαρτυρήμεθα διὰ τῶν προφητικῶν λόγων ὑπ' αὐτοῦ. τὸ δὲ σαββατίζειν, καὶ τὰς προσφορὰς φέρειν, κελευσθῆναι ὑμᾶς, καὶ τόπον εἰς ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐπικληθῆναι ἀνασχέσθαι τὸν Κύριον, ἵνα, ὡς εἴρηται, μὴ εἰδωλολατροῦντες, καὶ ἀμνημονοῦντες τοῦ Θεοῦ, ἀσεβεῖς καὶ ἄθεοι γένησθε, ὡς ἀεὶ φαίνεσθε γεγενημένοι. καὶ ὅτι διὰ ταῦτα ἐνετέταλτο ὁ Θεὸς τὰς περὶ σαββάτων καὶ προσφορῶν ἐντολὰς, προαποδέδεικταί μοι διὰ τῶν προειρημένων· διὰ δὲ τοὺς σήμερον ἐλθόντας καὶ τὰ αὐτὰ σχεδὸν πάντα βούλομαι ἀναλαμβάνειν· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, συκοφαντηθήσεται ὁ Θεὸς, ὡς μήτε πρόγνωσιν ἔχων, μήτε τὰ αὐτὰ δίκαια πάντας διδάσκων καὶ εἰδέναι καὶ πράττειν· πολλαὶ γὰρ γενεαὶ ἀνθρώπων πρὸ Μωσέως φαίνονται γεγενημέναι· καὶ

1, 2. Ὡς προέφην.] P. 169. ỳ. 9, 10, 1.

20, 1. Ὡς εἴρηται.] Reſpicit quæ ſuperius eſſet prolocutus, pag. 237. & ſeqq. ubi fuſius hoc argumentum proſequitur. Jebb.

30 & ſeqq. Ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, συκοφαντηθήσεται ὁ Θεὸς, &c.] Lucem huic loco afferent parallela verba, ad quæ alludere videtur Juſtinus, ſupra ſcripta pag. 240, 1. Ἐὰν δὲ ταῦτα οὕτως μὴ ὁμολογήσωμεν, συμβήσεται ἡμῖν εἰς ἄτοπα ἐμπίπτειν νοήματα, ὡς τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ μὴ ὄντος τοῦ κατὰ τὸν Ἐνὼχ καὶ τοὺς ἄλλους, οἳ μήτε περιτομὴν τὴν κατὰ σάρκα ἔχοντες, &c. ἢ τὰ αὐτὰ αὐτῶν δίκαια μὴ ἀεὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων βεβουλῆσθαι πράττειν· ἅπερ γελοῖα καὶ ἀνόητα ὁμολογεῖν φαίνεται. Jebb. Vide p. 195.

1—4. Καὶ

καὶ οὐκ ἔστι λόγος ὁ λέγων ὡς οὐκ ἀληθὴς ὁ Θεὸς, καὶ δίκαιος, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ κρίσεις, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ. ἐπειδὴ δὲ ἀληθὴς ὁ λόγος, καὶ Θεὸς ὑμᾶς τοιούτους μὴ εἶναι ἀσυνέτους καὶ φιλαύτους ἀεὶ βούλεται, ὅπως σωθῆτε μετὰ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ εὐαρεστοῦντος τῷ Θεῷ, καὶ

neque ullum eſt verbum quod dicat Deum verum & juſtum non eſſe. Quippe omnes viæ ejus judicia, & non eſt iniquitas in eo. Enimvero cum verbum verum ſit, ac Deus vos non ſemper ejuſmodi, inſipientes videlicet & ſui amantes, eſſe velit: videte ut ſalvemini cum Chriſto, qui complacuit Deo, &

1—4. Καὶ οὐκ ἔστι λόγος ὁ λέγων ὡς οὐκ ἀληθὴς ὁ Θεὸς, καὶ δίκαιος, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ κρίσεις, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ.] Corrupta hæc eſſe, & ipſa clamant, & quæ antecedunt quæque ſequuntur. Variis modis emendari poſſunt, multoque facilius eſt dicere quid ſatis apte ſcribere potuerit Juſtinus, quam quid ſcripſerit. Fortaſſe ſic ſcripſit: καὶ οὐκ ἔστιν (aut ἔσται) ἀληθὴς ὁ λόγος ὁ λέγων ὡς δίκαιος ὁ Θεὸς, καὶ πᾶσαι &c. aut—ὡς ἀληθὴς ὁ Θεὸς καὶ δίκαιος, aut εὐθὺς ὁ Θεὸς καὶ δίκαιος, aut Θεὸς ἀληθὴς καὶ δίκαιος. Pſ. xci. 15. Εὐθὺς Κύριος ὁ Θεὸς μου, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ. Deut. xxxii. 4. Θεὸς, ἀληθινὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ κρίσεις· Θεὸς πιστὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία, (ita biblia Romana. Complutenſia & Aldina καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ) δίκαιος καὶ ὅσιος Κύριος.

5. Καὶ Θεὸς ὑμᾶς.] Καὶ redditive capiendum pro *etiam*: vel ℣. 7. ante ὅπως cum interprete inſerendum φροντίσατε, aut aliud hujuſmodi verbum. SYLBURGIUS.

7 & ſeqq. Ὅπως σωθῆτε μετὰ τοῦ Χριστοῦ &c.] P. 327, 8. Τὰ δὲ ἀκόλουθα τοῦ ψαλμοῦ —— δεδήλωκα ἐστι τοῦ καὶ πατέρας αὐτοῦ ὁμολογεῖν σὺν ἐλπίσαντας ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ σωθέντας ὑπ' αὐτοῦ· οἵτινες καὶ πατέρες ἦσαν τῆς παρθένου δι' ἧς ἐγεννήθη ἄνθρωπος γενόμενος· καὶ αὐτὸς σωθήσεσθαι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ μηνύων, ἀλλ' οὐ τῇ αὐτοῦ βουλῇ ἢ ἰσχύϊ πράττειν τι καυχώμενος. 329, 30. Εἰ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ φαίνεται [μήτε] διὰ τὸ εἶναι υἱὸς, μήτε διὰ τὸ εἶναι ἰσχυρὸς, μήτε διὰ τὸ σοφὸς [εἶναι,] λέγων δύνασθαι σώζεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀναμάρτητος εἶναι—ἄνευ τοῦ Θεοῦ σωθήσεσθαι μὴ δύνασθαι, πῶς ὑμεῖς ἢ καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἄνευ τῆς ἐλπίδος ταύτης σωθήσεσθαι προσδοκῶντες, οὐχ ἑαυτοὺς ἀπατᾶν λογίζεσθε; Sed iſti loci hunc, niſi valde fallor, defendere non poſſunt; præſertim cum paulo ante, qualis eſſet σωτηρία Chriſti de qua locuturus eſſet, ſatis plane expoſuiſſe videatur his verbis p. 324, 5. Καὶ τὸν πάντα δὲ ψαλμὸν εἴποιμι ἄν, ὅπως καὶ τὸ πρὸς τὸν πατέρα εὐσεβὲς αὐτοῦ ἀκούσητε, καὶ ὡς εἰς ἐκεῖνον πάντα ἀναφέρει, ὡς αὐτὸς δι' ἐκείνου καὶ σωθῆναι ἀπὸ τοῦ θανάτου τούτου αἰτῶν, ἅμα τὸ δηλῶν ἐν τῷ ψαλμῷ ὁποῖοι ἦσαν οἱ ἐπισυνιστάμενοι κατ' αὐτοῦ, καὶ ἀποδεικνὺων ὅτι ἀληθῶς γέγονεν ἄνθρωπος ἀντιληπτικὸς παθῶν. Supra p. 298. —— περὶ τούτου μόνου τοῦ σταυρωθέντος, ὃν καὶ σεσῶσθαι συνασπίζοντα —— τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγει. Eſt equidem alius locus in enarratione hujus pſalmi qui ad σωτηρίαν ἀπὸ θανάτου, neque ut ne moriatur, neque ut reſurgat, referri non poteſt. Is ita ſe habet. Καὶ τὸ ἀπὸ ῥομφαίας, καὶ στόματος λέοντος, καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς αἰτεῖν αὐτὸν τὴν ψυχὴν σωθῆναι, ἵνα μηδεὶς κυριεύσῃ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, αἴτησις ἦν· ἵνα ἡνίκα ἡμεῖς πρὸς τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου γινόμεθα, τὰ αὐτὰ αἰτῶμεν τὸν Θεὸν τὸν δυνάμενον ἀποστρέψαι πάντα ἀναιδῆ πονηρὸν ἄγγελον μὴ λαβέσθαι ἡμῶν τῆς ψυχῆς. καὶ ὅτι μένουσιν αἱ ψυχαὶ, ἀπέδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ καὶ τὴν Σαμουὴλ ψυχὴν κληθῆναι ὑπὸ τῆς ἐγγαστριμύθου, ὡς ἠξίωσεν ὁ Σαοὺλ. φαίνεται δὲ καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ τῶν οὕτως δικαίων καὶ προφητῶν ὑπὸ ἐξουσίαν ἔπιπτον τῶν τοιούτων δυνάμεων, ὁποία δὴ καὶ ἐν τῇ ἐγγαστριμύθῳ ἐκείνῃ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὁμολογεῖται. p. 332, 3. Sed & hanc quoque σωτηρίαν, αἰώνιον σωτηρίαν non eſſe, ſatis apparet. Jam ſi rem ipſam ſpectes, neutiquam veriſimile videtur Juſtinum hoc de Chriſto dicere potuiſſe, quaſi ei ſalute opus eſſet, per quem, quod ipſe ſæpe in hoc dialogo affirmat, omnes ſalvantur. Tum quæ ſequuntur, τοῦ εὐαρεστοῦντος τῷ Θεῷ, καὶ μεμαρτυρημένου, ὡς προέφην, διὰ τῶν ἁγίων προφητικῶν λόγων τὴν ἀπόδειξιν ποιήσεσθαι, quam frigide de Chriſto dicantur, nihil attinet me demonſtrare; quippe id ipſi per ſe, quotquot natura criticos eſſe voluit, facile videbunt, cæteri quam planiſſime licet explicatum fortaſſe vix intelligent. Quare ita potius legendum eſſe crediderim, ὅπως σωθῆτε μετὰ τῶν (vel μεθ' ὑμῶν τῶν, vel μετὰ τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν) διὰ τοῦ Χριστοῦ τούτου εὐαρεστούντων τῷ Θεῷ καὶ μεμαρτυρημένων, &c. P. 340. hujus editionis, Ἡμεῖς οὖν ἐν ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ἡμῶν πιστεύοντες τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ περιτομὴν ἔχοντες τὴν ὠφελοῦσαν ἡμᾶς τοὺς κεκτημένους, τουτέστι τῆς καρδίας, δίκαιοι καὶ ΕΥΑΡΕΣΤΟΙ ΤΩι ΘΕΩι ἐλπίζομεν φανεῖσθαι, ἐπειδὴ καὶ ἤδη ΜΕΜΑΡΤΥΡΗΜΕΘΑ ΔΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΩΝ ΛΟΓΩΝ ΥΠ' ΑΥΤΟΥ. P. 61. ed. Par. Τοὺς ἀδίκως μισοῦντας πείθειν πειρώμενοι, ὅπως οἱ κατὰ τὰς τοῦ Χριστοῦ καλὰς ὑποθημοσύνας βιώσαντες, εὐέλπιδες ὦσι σὺν ἡμῖν τῶν αὐτῶν παρὰ τοῦ πάντων δεσπόζοντος Θεοῦ τυχεῖν. 246. εὐδόκησε γὰρ καὶ εἰς τὰ ἔθνη, καὶ τὰς θυσίας ἥδιον παρ' ἡμῶν ἢ παρ' ὑμῶν λαμβάνει. τίς οὖν ἔτι μοι περιτομῆς λόγος, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μαρτυρηθέντι; 254. διὸ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀνθρώπων τῶν ἐχθραινόντων ἡμῖν εὐχόμεθα, ἵνα μεταγνόντες σὺν ἡμῖν, μὴ βλασφημῆτε τὸν—ἄμωμον καὶ ἀνέγκλητον κατὰ πάντα Χριστὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, ἐν τῇ πάλιν γενησομένῃ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ σωθῆτε, καὶ μὴ καταδικασθῆτε εἰς τὸ πῦρ ὑπ' αὐτοῦ. 263, 4. ἐπεὶ οἱ τὰ καθόλου καὶ φύσει καὶ αἰώνια καλὰ ἐποίουν, εὐάρεστοί εἰσι τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ τούτου ἐν τῇ ἀναστάσει ὁμοίως τοῖς προγενομένοις αὐτῶν δικαίοις, Νῶε, καὶ Ἐνὼχ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ εἴ τινες ἄλλοι γεγόνασι, σωθήσονται σὺν τοῖς ἐπιγνοῦσι τὸν Χριστὸν τοῦτον τοῦ Θεοῦ υἱόν. 344. Ἀρχιερατικὸν τὸ ἀληθινὸν γένος ἐσμὲν τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ, εἰπὼν ὅτι ἐν παντὶ τόπῳ ἐν τοῖς ἔθνεσι θυσίας εὐαρέστους αὐτῷ καὶ καθαρὰς προσφέροντες. οὐ δέχεται δὲ παρ' οὐδενὸς θυσίας ὁ Θεὸς εἰ μὴ διὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ.

& teſtimonia ab eodem idonea obtinuit, prout ſupra commemoravi, demonſtratione per verba prophetica comparata. Quæ enim ſemper & modis omnibus juſta ſunt, omnemque juſtitiam proponit in omni genere mortalium: & genus omne novit adulterium eſſe malum, & fornicationem, & homicidium, & quæcunque alia ſunt ejuſmodi peccata. Atque etiamſi omnes hæc admittant, non tamen ea facientes injuſte ſe agere neſciunt, eis exceptis qui ſpiritu impuro repleti, & per educationem, conſuetudinemque pravam, & leges malas corrupti, naturales notiones perdiderunt, imo potius extinxerunt, aut inhibitas tenent. Videre enim eſt tum pati ea nolentes quæ aliis ipſi faciunt, tum conſcientiis hoſtilibus probroſe aliis objicientes, quæ ab ipſis committuntur. Quapropter pulchre mihi videtur eſſe dictum a Domino & ſalvatore noſtro Jeſu Chriſto, duobus præceptis omnem impleri juſtitiam & religionem. Sunt autem iſta, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &*

Matt. xxii. 35—40.

καὶ μεμαρτυρημένους, ὡς προέφην, διὰ τῶν ἁγίων προφητικῶν λόγων τὴν ἀπόδειξιν ποιήσας. τὰ γὰρ ἀεὶ καὶ δι' ὅλου δίκαια καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην παρέχει ἐν παντὶ γένει ἀνθρώπων, καὶ ἔστι πᾶν γένος γνωρίζον ὅτι μοιχεία κακὸν, καὶ πορνεία, καὶ ἀνδροφονία, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, κἂν πάντες πράττωσιν αὐτὰ, ἀλλ' οὖν γε τοῦ ἐπίστασθαι ἀδικοῦντες ὅταν πράττωσι ταῦτα οὐκ ἀπηλλαγμένοι εἰσὶ, πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπεφορημένοι, καὶ ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων, καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες, τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν, μᾶλλον δὲ ἔσβεσαν, ἢ ἐπεχημένας ἔχουσιν· ἰδεῖν γάρ ἐστι καὶ τούτους μὴ τὰ αὐτὰ παθεῖν βουλομένους ἅπερ αὐτοὶ τούτους ἄλλους διατιθέασι, καὶ ἐν (συνειδήσεσιν ἐχθραῖς ταῦτα ὀνειδίζοντας ἀλλήλοις ἅπερ ἐργάζονται). ὅθεν μοι δοκεῖ καλῶς εἰρῆσθαι ὑπὸ 321
τοῦ ἡμετέρου κυρίου καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν δυσὶν ἐντολαῖς πᾶσαν δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν πληροῦσθαι· εἰσὶ δὲ αὗται, Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ

ex

πάντας οὖν οἱ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου θυσίας ἃς παρέδωκεν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς γίνεσθαι, τουτέστιν ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου, τὰς ἐν παντὶ τόπῳ τῆς γῆς γενομένας ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, προλαβὼν ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ εὐαρέστους ὑπάρχειν αὐτῷ. Non eſt autem quod quenquam valde moveat magnitudo mutationis. Nam quæ addidimus inter μετὰ & τοῦ Χριστοῦ, facile intercidere potuerunt: quod ubi factum, fieri non potuit ut non εὐαρεστοῦντων & μεμαρτυρημένων ſtatim mutarentur in εὐαρεστοῦντας & μεμαρτυρημένους. Quod ſi quis lectionem vulgatam retinendam putet, auctor ei ſane eſſem, ut non tam ex ſono verborum interpretaretur, quam ex ſententia ſcriptoris tot aliis locis declarata, ad hunc ſcilicet modum: "ut ſalvemini, & proinde ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ μερίδι ἦτε, & *ubi ille eſt & vos ſitis.*" P. 306. Ὑμεῖς ἀνοικοδομηθεῖσαν τὸν τόπον Ἱερουσαλὴμ τοῦτον ὁμολογεῖτε, καὶ συναχθήσεσθαι τὸν λαὸν ὑμῶν, καὶ εὐφρανθῆναι σὺν τῷ Χριστῷ ἅμα τοῖς πατριάρχαις; 369. ὅθεν οἱ πάντοθεν ἄνθρωποι, εἴτε δοῦλοι εἴτε ἐλεύθεροι, πιστεύοντες ἐπὶ τὸν Χριστὸν,—— ἐπίσταν(ται) ἅμα αὐτῷ ἐν τῇ γῇ ἐκείνῃ γενησόμενοι, καὶ τὰ αἰώνια καὶ ἄφθαρτα κληρονομήσειν. 57. τῷ μετὰ Θεοῦ τοῦ πάντων πατρὸς καὶ δημιουργοῦ διαγωγῆς ἀντιποιούμεθα. 58. ὑμεῖς, ἀκούσαντες βασιλείαν προσδοκῶντας ἡμᾶς, ἀκρίτως ἀνθρώπινον λέγειν ἡμᾶς ὑπειλήφατε, ἡμῶν τὴν μετὰ Θεοῦ λεγόντων.

7, 8. Ἀνδροφονία.] In margine codicis MS. ſcriptum eſt librarii manu ἀνδρομανία. Si ex conjectura, non eſt cauſa cur lectio recepta mutetur: ſin hæc erat lectio codicis quem deſcripſit, neque ea mutanda erat.

13. Καί.] F. ἤ.

Ib. Ἀνατροφῆς.] Deeſt hic fortaſſe aliquid, & ſcripſerat, ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, vel ὑπὸ κακῆς ἀνατροφῆς. H. Stephanus.

17, 8. Καὶ τούς.] Conjeceram olim legendum eſſe αὐτούς, vel καὶ αὐτούς. quibus conjecturis nunc nihil opus eſt, nam codex MS. habet καὶ τούτους.

9—15. O

ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ὁ γὰρ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος ἀγαπῶν τὸν Θεὸν, πλήρης θεοσεβοῦς γνώμης ὑπάρχων, οὐδένα ἄλλον τιμήσει Θεὸν, καὶ ἄγγελον ἐκεῖνον ἂν τιμήσῃ, Θεοῦ βουλομένου, τὸν ἀγαπώμενον ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ· καὶ ὁ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἀγαπῶν, ἅπερ αὑτῷ βούλεται ἀγαθὰ, κἀκείνῳ βουλήσεται· οὐδεὶς δὲ ἑαυτῷ κακὰ βουλήσεται· ταῦτ᾽ οὖν τῷ πλησίον καὶ εὔξαιτ᾽ ἂν καὶ ἐργάσαιτο γενέσθαι, ἅπερ καὶ ἑαυτῷ, ὁ τὸν πλησίον ἀγαπῶν. πλησίον δὲ ἀνθρώπου οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ τὸ ὁμοιοπαθὲς καὶ λογικὸν ζῶον, ὁ ἄνθρωπος. διχῇ οὖν τῆς πάσης δικαιοσύνης τετμημένης, πρός τε Θεὸν καὶ ἀνθρώπους, ὅστις, φησὶν ὁ λόγος, ἀγαπᾷ Κύριον τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν, δίκαιος ἀληθῶς ἂν εἴη. ὑμεῖς δὲ οὔτε πρὸς Θεὸν, οὔτε πρὸς τοὺς προφήτας, οὔτε πρὸς ἑαυτοὺς φιλίαν ἢ ἀγάπην ἔχοντες οὐδέποτε ἐδείχθητε, ἀλλ᾽, ὡς δείκνυται, καὶ εἰδωλολάτραι πάντοτε, καὶ φονεῖς τῶν δικαίων εὑρίσκεσθε, ὡς καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὰς χεῖρας ἐπιβαλεῖν ὑμᾶς, καὶ μέχρι νῦν ἐπιμένειν τῇ κακίᾳ ὑμῶν, καταρωμένους καὶ τῶν τοῦτον τὸν ἐσταυρωμένον ὑφ᾽ ὑμῶν ἀποδεικνύντων εἶναι τὸν Χριστόν· καὶ πρὸς τούτοις

ex omni fortitudine tua, & proximum ſicut teipſum. Nam qui ex toto corde, & ex omni fortitudine Deum diligit, religioſæ piæque ſententiæ plenus, Deum alium non venerabitur, & angelum ſive nuncium illum, de voluntate Dei, colet, ipſi Domino & Deo dilectum. Et cui proximus perinde atque ipſe ſibi carus ſit, quæ ſibi ipſi obvenire vult, eadem illi optarit commoda. Nemo certe quidem ſibi ipſi male vult. Proinde proximo precabitur & præſtabit quæcunque ſibi ipſi expetet, proximum diligens. Homini autem propinquius eſt nihil, quam eiſdem perpeſſionibus obnoxium, & ratione prædinim animal, homo. Bifariam ergo juſtitia omni diſpertita, in Deum & homines; Quicunque, verbum inquit, diligit Dominum Deum ex toto corde, & ex omnibus viribus, & proximum ſicut ſeipſum, is demum vere juſtus fuerit. At vos neque erga Deum, neque adverſus prophetas, neque adeo in vos ipſos unquam viſi eſtis amorem & charitatem obtinere: verum, prout res declarat, tum idololatræ ſemper, tum juſtorum percuſſores & homicidæ eſſe comperti eſtis; uſque adeo, ut & Chriſto ipſi manus intuleritis, & ad hoc uſq; tempus in malitia veſtra perduretis, diris execrationibus eos perſequentes qui hunc a vobis crucifixum, Chriſtum eſſe demonſtrant. Et ad hæc,

9—15. Ὁ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἀγαπῶν, ἅπερ αὑτῷ βούλεται ἀγαθὰ, κἀκείνῳ βουλήσεται· οὐδεὶς δὲ ἑαυτῷ κακὰ βουλήσεται· ταῦτ᾽ οὖν τῷ πλησίον καὶ εὔξαιτ᾽ ἂν καὶ ἐργάσαιτο γενέσθαι, ἅπερ καὶ ἑαυτῷ, ὁ τὸν πλησίον ἀγαπῶν.] Primo perſpicuitatis gratia pro αὐτῷ legendum ἑαυτῷ, uti mox bis in his verbis quæ deſcripſimus. Alibi facilius pati poſſum αὐτῷ pro ἑαυτῷ, αὐτοῦ pro ἑαυτοῦ, &c. more priſco. Deinde pro ταῦτα ſcribendum ταὐτά. Sed quantulum profecimus? Nam contemplare demum conſtructionem hujus argumenti. Qui vicinum, inquit, diligit tanquam ſe, quæ ſibi exoptat bona, illi quoque exoptabit. Nemo autem ſibi mala exoptat. Ergo quid? Ergo qui vicinum amat, eadem illi optabit quæ ſibi. Dixitne vobis Trypho hunc κεντηθεὶς δυνάμει λόγων τεχνικῶν? Minus erit ridiculus ſyllogiſmus, ſi transferas iſtud ἀγαθὰ a propoſitione, ubi omnia turbat, ad complexionem, ubi deſideratur.

17. Διὰ

hæc, illum ut hoſtem Dei, & maledictioni ſubditum, in cruce ſuſpenſum eſſe affirmatis: quod quidem animi veſtri nihil rationis habentis opus eſt. Anſam enim & occaſionem ex ſignis per Moſen editis, ut hunc illum ipſum eſſe intelligatis, tenentes, uti ea non vultis: ſed inſuper præter rationem omnem nos agi poſſe ſuſpicantes, quæſtiones nobis in collocutionibus, utcunque vobis in mentem venere, proponitis, verbis & rationibus vobis non ſuppeditantibus cum in firmum Chriſtianum incideritis. Dicite namque mihi, annon Deus is erat, qui per Moſen ſanxit ne qua omnino fieret vel imago vel ſimilitudo, neque eorum quæ in cœlo ſunt ſurſum, neque in terris deorſum? Atqui idem ipſe in ſolitudine per Moſen fieri fecit æneum ſerpentem, eumque ſuper ſignum ſtatuit, per quod ſervabantur qui ſerpentum morſu letaliter læſi fuerant. Et extra culpam omnem eſt. Sacramentum namque arcanum per hoc, prout antea dixi, denunciavit, quo ſerpentis quidem, qui etiam prævaricationis ab Adam commiſſæ auctor fuerat, poteſtatem everſum iri ſignificabatur, ſalus autem credentibus in iſtum qui per ſignum id adumbrabatur, & in cruce moriturus eſſe præmonſtrabatur, a ſerpentis morſibus, qui ſunt actiones pravæ, idolorum cultus, & aliæ iniquitates, promittebatur. Niſi enim hoc ſic in animis veſtris conſideratum fuerit, date mihi rationem, cujus gratia æneum ſerpentem Moſes ſuper ſignum collocaverit, & inſpicere id iis qui morſu lædebantur præceperit, unde etiam illi cura-

τούτοις ἐκεῖνον μὲν ὡς ἐχθρὸν Θεοῦ καὶ καταρώμενον ἀξιοῦτε ἀποδεικνύναι ἐσταυρῶσθαι· ὅπερ τῆς ἀλογίστου ὑμῶν γνώμης ἔργον ἐστίν. ἔχοντες γὰρ ἀφορμὰς ἀπὸ τῶν γενομένων σημείων διὰ Μωσέως συνιέναι ὅτι οὗτός ἐστιν, οὐ βούλεσθε, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις ἡμᾶς ἀλογεῖν δύνασθαι ὑπολαμβάνοντες, συζητεῖτε ὅπερ ὑμῖν συμβαίνει, καὶ ὑμεῖς ἀπορεῖτε λόγων ὅταν εὐτόνῳ τινὶ χριστιανῷ συμβάλητε. εἴπατε γάρ μοι, Οὐχὶ Θεὸς ἦν ὁ ἐντειλάμενος διὰ Μωσέως μήτε εἰκόνα, μήτε ὁμοίωμα, μήτε τῶν ἐν οὐρανῷ ἄνω, μήτε τῶν ἐπὶ γῆς ὅλως ποιῆσαι, καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τοῦ Μωσέως τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐνήργησε γενέσθαι, καὶ ἐπὶ σημεῖον 322 ἔστησε, δι' οὗ σημείου ἐσώζοντο οἱ ὀφιόδηκτοι, καὶ ἀναίτιός ἐστιν ἀδικίας; μυστήριον γὰρ διὰ τούτου, ὡς προέφην, ἐκήρυσσε, δι' οὗ καταλύειν μὲν τὴν δύναμιν τοῦ ὄφεως, τοῦ καὶ τὴν παράβασιν ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ γενέσθαι ἐργασαμένου, ἐκήρυσσε, σωτηρίαν δὲ τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τοῦτον τὸν διὰ τοῦ σημείου τούτου, τουτέστι τὸν σταυροῦσθαι μέλλοντα, ἀπὸ τῶν δηγμάτων τοῦ ὄφεως, ἅπερ εἰσὶν αἱ κακαὶ πράξεις, εἰδωλολατρεῖαι, καὶ ἄλλαι ἀδικίαι. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο νοηθήσεται, δότε μοι λόγον ὅτου χάριν τὸν χαλκοῦν ὄφιν Μωσῆς ἐπὶ σημεῖον ἔστησε, καὶ προβλέπειν αὐτὸν τοὺς δακνομένους ἐκέλευσε, καὶ ἐθεραπεύοντο οἱ δακνό-

17. Διὰ τοῦ Μωσέως.] F. δι' αὐτοῦ, vel διὰ τοῦ αὐτοῦ.

27,8. Τουτέστι τὸν σταυροῦσθαι μέλλοντα.] Deeſt aliquid. ſententia tamen manifeſta eſt. F. leg. τουτέστι τοῦ σταυροῦ, (vel τοῦ σταυροῦσθαι) θανατοῦσθαι μέλλοντος.

33,4. Προβλέπειν.] Lege προσβλέπειν, cum Sylburgio.

34. Αὐτόν.] Codex MS. in margine αὐτῷ. Apol. I. p. 93. Ἐὰν προσβλέπωσι τῷ τύπῳ ἐκείνῳ.

μένοι, καὶ ταῦτα αὐτὸς κελεύσας μηδενὸς ὅλως ὁμοίωμα ποιεῖν.

Καὶ ὁ ἕτερος τῶν τῇ δευτέρᾳ ἀφικομένων εἶπεν, Ἀληθῶς εἶπας, οὐκ ἔχομεν λόγον διδόναι· καὶ γὰρ ἐγὼ περὶ τούτου πολλάκις τοὺς διδασκάλους ἠρώτησα, καὶ οὐδείς μοι λόγον ἀπέδωκεν. ὥστε λέγε σὺ ἃ λέγεις, προσέχομεν γάρ σοι μυστήριον ἀποκαλύπτοντι δι' ὧν καὶ τὰ τῶν προφητῶν διδάγματα συκοφαντητά ἐστι.

Κἀγώ, Ὅνπερ οὖν τρόπον τὸ σημεῖον διὰ τοῦ χαλκοῦ ὄφεως γενέσθαι ὁ Θεὸς ἐκέλευσε, καὶ ἀναίτιός ἐστιν, οὕτω δὴ καὶ ἐν τῷ νόμῳ κατάρα κεῖται κατὰ τῶν σταυρουμένων ἀνθρώπων, οὐκ ἔτι δὲ κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ κατάρα κεῖται, δι' οὗ σώζει πάντας τοὺς κατάρας ἄξια πράξαντας. καὶ γὰρ πᾶν γένος ἀνθρώπων εὑρεθήσεται ὑπὸ κατάραν ὂν κατὰ τὸν νόμον Μωσέως. Ἐπικατάρατος γὰρ, εἴρηται, πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά· καὶ οὐδεὶς ἀκριβῶς πάντα ἐποίησεν, οὐδ' ὑμεῖς τολμήσετε ἀντειπεῖν, ἀλλ' εἰσὶν οἳ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀλλήλων τὰ ἐντεταλμένα ἐφύλαξαν. εἰ δὲ οἱ ὑπὸ τὸν νόμον τοῦτον ὑπὸ κατάραν φαίνονται εἶναι διὰ τὸ μὴ πάντα φυλάξαι, οὐχὶ πολὺ μᾶλλον πάντα τὰ ἔθνη φανήσονται ὑπὸ κατάραν ὄντα, καὶ εἰδωλολατροῦντα, καὶ παιδοφθοροῦντα, καὶ τὰ ἄλλα κακὰ ἐργαζόμενα; εἰ οὖν καὶ τὸν ἑαυτοῦ Χριστὸν ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων ὁ πατὴρ τῶν ὅλων τὰς πάντων κατάρας ἀνα-

curabantur; cùm quidem autor juſſionis hujus fuerit is qui nullam prorſus ſimilitudinem fieri juſſit. Et alius eorum qui altero advenerant die, Vera dixiſti, inquit. non enim habemus quam reddamus rationem. nam & ipſe aliquoties de hoc magiſtros noſtros ſum percontatus, nullus autem rationem explicuit. Proinde, ut cœpiſti, dicere perge; damus enim operam tibi de rebus eis arcanum revelanti, quarum cauſa prophetarum dogmata in calumniæ obtrectationem cadunt. Atque ego: Quemadmodum ergo Deus ſignum fieri per æreum ſerpentem juſſit, & eo nomine inculpabilis eſt; ita ſane & in lege maledictio propoſita eſt contra eos qui in crucem aguntur homines, non itidem vero adverſus Chriſtum Dei maledictio eſt ſtatuta, per quem omnes ſalvat, qui maledictione digna in ſe admiſerunt. Nam genus humanum omne maledictioni obnoxium eſſe invenietur juxta legem Moſæ. *Maledictus* enim *quiſque* dictus eſt, *qui non permanet in eis quæ ſcripta ſunt in libro legis ut faciat ea.* nemo certe exacte omnia præſtitit. id neque ipſi negare audebitis: ſed ſunt qui alii aliis plus & minus mandata ſervaverint. Quod ſi legi ſubditos maledictioni obnoxios eſſe conſtat, propterea quod non omnes ſanctiones ſervent; quanto magis gentes omnes ſub maledictione eſſe patebit, quæ ſimulacra colunt, & pueros imminuunt, & alia perpetrant mala? Itaque ſi Deus rerum univerſarum parens Chriſtum ſuum pro omnium generum hominibus maledictiones omnium ex-

Deuteron. xxvii. 26. Galat. iii. 10.

cipere

23. Τοῖς.] F. πᾶσι τοῖς, ut Deuteron. xxvii. 26. & Galat. iii. 10. Sed nihil muto.

25, 6. Καὶ οὐδεὶς—ἀντειπεῖν.] Inter καὶ & οὐδεὶς deſideratur conjunctio ὅτι. SYLBURGIUS.

36 & ſeqq.

cipere voluit, quod eum crucifixum & mortuum reſuſcitaturus fuerit, ſciens; quæ iſta ratio eſt, cùm qui hæc pati ſuſtinuerit juxta patris voluntatem & conſilium, tanquam maledictum execrationi ſubjicere, & non vos ipſos potius complorare? Tametſi enim pater ipſius iſta eum a vobis pro genere humano perferre fecerit, non vos tamen veluti divinæ voluntati ejus inſervientes id feciſtis. nam prophetas quoque occidentes, pietatis opus non edidiſtis. Neque quiſquam veſtrum alleget: Si pater
Eſ. liii. 5. illum hæc pati voluit, ut livore ejus ſanitas generi contingeret humano, nihil nos iniqui fecimus. Sed pœnitentiam ſuper commiſſis agentes, & hunc Chriſtum eſſe agnoſcentes, & juſſiones ejus ſervantes, ſi iſta dicetis, remiſſionem peccatorum vos conſecuturos eſſe prædixi. Sin & illum ipſum, & in eum credentes maledictis proſequemini, & poteſtatem nacti necabitis; quomodo tanquam ab iniquis, & peccatoribus, & modis omnibus duricordibus atque inſipientibus, & id quod manus illi
Deut. xxi. 23. Galat. iii. 13. injeciſtis, non requiretur? Nam eo quod in lege dictum eſt, maledictum eſſe omnem qui pendet in ligno: non tam hoc, quod Deus quaſi pro maledicto hunc habeat Chriſtum crucifixum, noſtram confirmat ſpem a crucifixo ipſo Chriſto dependentem, quam illud, quod Deus vos omnes

323 δέξασθαι ἐβουλήθη, εἰδὼς ὅτι ἀναστήσει αὐτὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, διατί ὡς κατηραμένου τοῦ ὑπομείναντος κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς βουλὴν ταῦτα παθεῖν τὸν λόγον ποιεῖτε, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἑαυτοὺς θρηνεῖτε; εἰ γὰρ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς παθεῖν ταῦτα αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπείου γένους ἐνήργησεν, ὑμεῖς οὐχ ὡς γνώμῃ Θεοῦ ὑπηρετοῦντες τοῦτο ἐπράξατε· οὐδὲ γὰρ τοὺς προφήτας ἀναιροῦντες εὐσέβειαν εἰργάσασθε. καὶ μή τις ὑμῶν λεγέτω, Εἰ ὁ πατὴρ αὐτὸν ἠθέλησε ταῦτα παθεῖν, ἵνα τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἴασις γένηται τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἡμεῖς οὐδὲν ἠδικήσαμεν. εἰ μὲν οὖν μετανοοῦντες ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις, καὶ ἐπιγνόντες τοῦτον εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ φυλάσσοντες αὐτοῦ τὰς ἐντολὰς, ταῦτα φήσετε, ἄφεσις ὑμῖν τῶν ἁμαρτιῶν ὅτι ἔσται προεῖπον· εἰ δὲ αὐτοῦ τε ἐκείνου, καὶ τῶν εἰς ἐκεῖνον πιστευόντων, καταρᾶσθε, καὶ ὁπόταν ἐξουσίαν ἔχητε, ἀναιρεῖτε, πῶς οὐχὶ καὶ τὸ ἐκείνῳ ἐπιβεβληκέναι τὰς χεῖρας ὑμῶν, ὡς παρὰ ἀδίκων, καὶ ἁμαρτωλῶν, καὶ μέχρις ὅλου σκληροκαρδίων, καὶ ἀσυνέτων, ἐκζητηθήσεται; καὶ γὰρ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου, οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ καταρωμένου τούτου τοῦ ἐσταυρωμένου, ἡμῶν τονοῖ τὴν ἐλπίδα ἐκκρεμαμένην ἀπὸ τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ, ἀλλ᾽ ὡς προειπόντος τοῦ Θεοῦ τὸ ὑφ᾽ ὑμῶν πάντων

36 & ſeqq. Προειπόντος τοῦ Θεοῦ τὸ ὑφ᾽ ὑμῶν πάντων καὶ τῶν ὁμοίων ὑμῖν μὴ ἐπισταμένων, τοῦτον εἶναι τὸν πρὸ πάντων ὄντα, καὶ αἰώνιον τοῦ Θεοῦ ἱερέα, καὶ βασιλέα, καὶ Χριστὸν μέλλοντα γίνεσθαι.] Langus, *quod Deus vos omnes & veſtri ſimiles neſcire prædixerit, hunc eſſe qui & ante omnia ſit,—— & Chriſtus futurus fuerit.* Perionius, *quod Deus prædixit, eum quem vos veſtrique ſimiles non agnoſcitis, & ante omnia eſſe, & perpetuum Dei ſacerdotem, & regem & Chriſtum fore.* Sylburgius, “Ut clarior ſit ſententia, poſt τοῦ Θεοῦ diſtingui poterit, hoc ſenſu, *quod prædixerit Deus (id quod a vobis omnibus & a veſtri ſimilibus ignoratur) hunc eſſe qui ante omnia fuerit, eundemque æternum Dei* “*ſacer-*

πάντων καὶ τῶν ὁμοίων ὑμῖν μὴ ἐπισταμένων, τοῦτον εἶναι τὸν πρὸ πάντων ὄντα, καὶ αἰώνιον τοῦ Θεοῦ ἱερέα, καὶ βασιλέα, καὶ Χριστὸν μέλλοντα γίνεσθαι· ὅπερ καὶ ὄψει ἰδεῖν ὑμῖν ἐστι γινόμενον. ὑμεῖς γὰρ ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν καταρᾶσθε πάντων τῶν ἀπ' ἐκείνου γινομένων χριστιανῶν, καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, ἃ καὶ ἐνεργῆ τὴν κατάραν ἐργάζονται, ἀναιροῦντα τοὺς μόνον ὁμολογοῦντας ἑαυτοὺς εἶναι χριστιανούς· οἷς ἡμεῖς ἅπασι λέγομεν, ὅτι Ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐστὲ, ἐπιγνῶτε μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ. καὶ μὴ πειθομένων ἡμῖν μήτε ἐκείνων μήτε ὑμῶν, ἀλλὰ ἀρνεῖσθαι ἡμᾶς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἀγωνιζομένων, θανατοῦσθαι μᾶλλον αἱρούμεθα καὶ ὑπομένομεν, πεπεισμένοι ὅτι πάνθ' ὅσα ὑπέσχηται ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀγαθὰ, ἀποδώσει ἡμῖν. καὶ πρὸς τούτοις πᾶσιν εὐχόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν ἵνα
324 ἐλεηθῆτε ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ· οὗτος γὰρ ἐδίδαξεν ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὔχεσθαι, εἰπὼν, Γίνεσθε χρηστοὶ καὶ οἰκτίρμονες, ὡς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. καὶ γὰρ τὸν παντοκράτορα Θεὸν χρηστὸν καὶ οἰκτίρμονα ὁρῶμεν, τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλοντα ἐπὶ ἀχαρίστους καὶ δικαίους, καὶ βρέχοντα ἐπὶ ὁσίους καὶ πονηρούς· οὓς πάντας ὅτι καὶ κρίνειν μέλλει ἐδίδαξε. καὶ γὰρ οὐ-
δὲ

omnes & veſtri ſimiles neſcire prædixerit, hunc eſſe qui & ante omnia ſit, & æternus Dei ſacerdos, & rex & Chriſtus futurus fuerit. Quod profecto ita fieri, oculis ipſis in vobis cernere licet. Vos namque in ſynagogis veſtris, diris execramini omnes qui ab illo fiunt, Chriſtianos: & aliæ item nationes, quæ ad rem quoque factis conferunt execrationem, eos qui ſe tantummodo Chriſtianos eſſe fatentur, neci dedentes: quibus nos omnibus dicimus, *Fratres noſtri eſtis*, cognoſcite amplius veritatem Dei. Et cum ſuaſionibus noſtris neque illi neque vos moveamini, ſed ut nomen Chriſti negemus adurgeatis, morte potius mulctari optamus & toleramus; perſuaſiſſimum habentes, quæcunque pollicitus eſt per Chriſtum bona, abunde omnia præſtiturum eſſe Deum. Ad hæc omnia, pro vobis etiam oramus, ut Chriſtus veſtri miſereatur. Nam is etiam pro inimicis deprecari docuit, dicens: *Diligite inimicos veſtros, &c. Eſtote benigni & miſericordes, ſicut pater veſter cœleſtis.* Videmus quippe omnipotentem Deum benignum & miſericordem efficere ut ſol ejus exoriatur ſuper ingratos juxta & juſtos, & ut pluat ſuper ſanctos pariter & malos: quos omnes ſe judicaturum eſſe tradidit. Enimvero

Eſai. lxvi. 5.

Matth. v. 44. 45. Luc. vi. 35, 6.

" *ſacerdotem ac regem eſſe, Chriſtumque futurum* " *fuiſſe.* Sed poſſet etiam maſculino genere τὸ " legi, diſtinctione in ſequentibus poſt τῶν " collocata, hoc ſenſu, *quod prædixerit Deus,* " *hunc qui a vobis omnibus & a veſtri ſimilibus* " *neſcitur, eum eſſe qui ante omnia fuerit.*" Quæ omnia non ſunt unius aſſis. Erat ſane noſter incredibili in eruendis interpretationibus ſagacitate, non credo tamen eum tam acutum fuiſſe ut hæc omnia his verbis, ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου, prædicta eſſe, poſſet perſpicere. Enimvero legendum προόντος τοῦ Θεοῦ τὸ ὑφ' ὑμῶν πάντων, καὶ τῶν ὁμοίων ὑμῖν, μὴ ΕΠΙΣΤΑΜΕΝΩΝ τοῦτον εἶναι τὸν —— καὶ Χριστὸν, ΜΕΛΛΟΝ γίνεσθαι.

21, 2. Πρὸς τούτοις πᾶσιν.] Male, niſi fallor, interpretes. Hoc, opinor, voluit Juſtinus: " His tot tantiſque a vobis affecti injuriis, oramus tamen pro vobis &c." Ita p. 361. poſt enumerationem beneficiorum Dei in Iſraelitas, καὶ πρὸς τούτοις ἐμοσχοποιήσατε. Sunt tamen quæ alteri interpretationi favere videantur. Utram mavis elige.

15, 6. Ἐξιπί-

ro neque illud, quod ad veſperam uſque propheta Moſes perduraverit, cum manus ejus ſuſtinuerunt Hur & Aaron, in ſigno iſto, temere factum eſt. Nam & Dominus fere ad veſperam uſque in ligno permanſit, & circa veſperam ſepelierunt eum. Deinde autem reſurrexit tertio die. Hoc ipſum Davidis præconio ſic eſt re-
Pſ. iii. 5, 6. nunciatum: *Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte ſancto ſuo. Ego recubui, & ſomnum cepi: excitatus ſum, quoniam Dominus ſuſcepit me.* Ac per Eſaiam de ipſo ſimiliter dictum eſt, quo pacto moriturus eſſet, ad hunc mo-
Eſ. lxv. 2. dum: *Expandi manus meas ad populum incredulum & contradicentem, ambulantem in via non bona.* Et quod reſurrecturus fuerit,
Eſ. lvii. 2. idem Eſaias ait: *Sepultura ejus ſub-*
Eſ. liii. 9. *lata eſt e medio. Et dabo divites pro morte ipſius.* Et alio rurſus loco ſcripturæ David de paſſione & cruce per ſimilitudinem arcanam in pſal-
Pſ. xxi. 17, 8, 9. mo vigeſimo primo ita dixit: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerarunt omnia oſſa mea: ipſi autem contemplati ſunt & inſpexerunt me. Diviſerunt veſtimenta mea ſibi ipſis, & ſuper veſtitum meum miſerunt ſortem.* Quando enim crucifixerunt eum, clavis infixis manus pedeſque ejus foderunt: & qui jam crucifixerant eum, diviſerunt ve-
ſtes

δὲ τὸ μέχρις ἑσπέρας μεῖναι τὸν προφήτην Μωσῆν ὅτε τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὑπεβάσταζον Ωρ καὶ Ααρὼν ἐπὶ τοῦ σχήματος τούτου, εἰκῆ γέγονε. καὶ γὰρ ὁ Κύριος σχεδὸν μέχρις ἑσπέρας ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔθαψαν αὐτόν· εἶτα ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. τοῦτο διὰ Δαβὶδ οὕτως ἐκπεφώνητο, Φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουσέ μου ἐξ ὄρους ἁγίου αὐτοῦ. ἐγὼ ἐκοιμήθην καὶ ὕπνωσα· ἐξηγέρθην, ὅτι Κύριος ἀντελάβετό μου. Καὶ διὰ Ησαΐου ὁμοίως εἴρητο περὶ τούτου, δι' οὗ τρόπου ἀποθνήσκειν ἔμελλεν, οὕτως, Εξεπέτασά μου τὰς χεῖρας ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα, τοῖς πορευομένοις ἐν ὁδῷ οὐ καλῇ. Καὶ ὅτι ἔμελλεν ἀνίστασθαι, αὐτὸς Ησαΐας ἔφη, Η ταφὴ αὐτοῦ ἦρται ἐκ τοῦ μέσου. Καὶ, Δώσω τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Καὶ ἐν ἄλλοις πάλιν λόγοις Δαβὶδ εἰς τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρὸν ἐν παραβολῇ μυστηριώδει οὕτως εἶπεν ἐν εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ, Ωρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου· αὐτοὶ δὲ κατενόησαν καὶ ἐπεῖδόν με. διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. Οτε γὰρ ἐσταύρωσαν αὐτὸν, ἐμπήσσοντες τοὺς ἥλους τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὤρυξαν, καὶ οἱ σταυρώσαντες αὐτὸν ἐμέρισαν τὰ ἱμά-
τια

15,6. Εξεπέτασά μου τὰς χεῖρας.] Biblia & Juſtinus ſupra p. 185. Εξεπέτασα τὰς χεῖράς μου ὅλην τὴν ἡμέραν.

16. Επὶ.] Biblia πρός.

17,8. Τοῖς πορευομένοις.] Τοῖς πονηρευομένοις erat in exempl. R. Stephanus.

18—21. Καὶ ὅτι ἔμελλεν ἀνίστασθαι, αὐτὸς Ησαΐας ἔφη, Η ταφὴ αὐτοῦ ἦρται ἐκ τοῦ μέσου.] Biblia Εσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ, ἦρται ἐκ τοῦ μέσου. Tertullianus adv. Marc. III. 19. p. 494. *Et mortem autem & ſepulturam & reſurrectionem Chriſti mei, una voce Eſaiæ volo oſtendere, dicentis:* Sepultura ejus ſublata de medio eſt. *Nec ſepultus enim eſſet, niſi mortuus; nec ſepultura ejus ſublata de medio, niſi per reſurrectionem.*

26,7. Χεῖράς μου καὶ πόδας μου.] Biblia Romana χεῖράς μου καὶ πόδας. Aldina, & Complutenſis, & codex Alexandrinus, ut Juſtinus.

7,8. Βασι-

τια αὐτοῦ ἑαυτοῖς, λαχμὸν βάλλοντες ἕκαστος κατὰ τὴν τοῦ κλήρου ἐπιβολὴν ὃ ἐκλέξασθαι ἐβεβούλητο. καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν ψαλμὸν οὐκ εἰς τὸν Χριστὸν εἰρῆσθαι λέγετε, κατὰ πάντα τυφλώττοντες, καὶ μὴ συνιέντες ὅτι οὐδεὶς ἐν τῷ γένει ὑμῶν λεχθεὶς ποτὲ βασιλεὺς Χριστὸς πόδας καὶ χεῖρας ὠρύγη ζῶν, καὶ διὰ τούτου τοῦ μυστηρίου ἀποθανών, τοῦτ᾽ ἔστι τοῦ σταυρωθῆναι, εἰ μὴ μόνος οὗτος ὁ Ἰησοῦς. καὶ τὸν πάντα δὲ ψαλμὸν εἴποιμι ἄν, ὅπως καὶ τὸ πρὸς τὸν πατέρα εὐσεβὲς αὐτοῦ ἀκούσητε, καὶ ὡς εἰς ἐκεῖνον πάντα ἀναφέρει, ὡς αὐτὸς δι᾽ ἐκείνου καὶ σωθῆναι ἀπὸ τοῦ θανάτου τούτου αἰτῶν,
325 ἅμα τε δηλῶν ἐν τῷ ψαλμῷ ὁποῖοι ἦσαν οἱ ἐπισυνιστάμενοι κατ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἀποδεικνύων ὅτι ἀληθῶς γέγονεν ἄνθρωπος ἀντιληπτικῶς παθῶν. ἔστι δὲ οὗτος, Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι· ἱνατί ἐγκατέλιπές με; μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου. ὁ Θεός μου, κεκράξομαι ἡμέρας πρός σε, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ, καὶ νυκτὸς, καὶ οὐκ εἰς ἄνοιαν ἐμοί· σὺ δὲ ἐν ἁγίῳ κατοικεῖς, ὁ ἔπαινος τοῦ Ἰσραήλ. ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἤλπισαν καὶ ἐρύσω αὐτούς. πρός σε ἐκέκραξαν, καὶ ἐσώθησαν· ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν, καὶ οὐ κατῃσχύνθησαν. ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων, καὶ ἐξουθένημα λαοῦ. πάντες οἱ θεωροῦντές με ἐξεμυκτήρισάν με, καὶ ἐλάλησαν χείλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλήν·

ſtes ejus inter ſe, aleam ludentes, ut juxta ſortis jactum quiſque quod eligere volebat, ſumeret. Pſalmum iſtum non in Chriſtum conceptum eſſe aitis, cæcutientes prorſus, neque intelligentes neminem in gente veſtra, qui unquam rex Chriſtus ſive unctus ſit dictus, manus & pedes cum viveret perfoſſum, neque per myſterium hoc mortuum, hoc eſt in cruce ſuſpenſum eſſe, extra ſolum hunc Jeſum. Et pſalmum cum totum commemorabo, ut & pietatem in Patrem ejus audiatis, & quomodo omnia ad illum deferat, ac per eum a morte iſta ſervari petat; ſimul etiam in pſalmo declarans qualeſnam fuerint qui contra ſe conſurrexerant; nec minus interim oſtendens verum ſe eſſe hominem, ut qui cruciatus iſtos percipiendo paſſionem obierit. Eſt autem hujuſmodi: *Deus, Deus meus, intende mihi: ut quid dereliquiſti me? Longe a ſalute mea, verba delictorum meorum. Deus meus, clamabo interdiu ad te, & non exaudies; & noctu, & non ad inſipientiam mihi. Tu autem in ſancto habitas, laus Iſraelis. In te ſperaverunt patres noſtri, ſperaverunt & liberaſti eos. Ad te clamaverunt, & ſalvi facti ſunt: in te ſperaverunt, & non ſunt confuſi. Ego autem ſum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me, ſannis illuſerunt mihi; & locuti ſunt labiis, moverunt caput:*

7,8 Βασιλεὺς Χριστός.] Lege βασιλεὺς ἢ Χριστὸς, vel βασιλεὺς καὶ Χριστός.

20. Ἀντιληπτικῶς παθῶν.] Lege παθών. R. Stephanus. In ſuperiori editione veſtigia ſunt etiam alterius ſcripturæ, ἀντιληπτικὸς παθών. Sylburgius.

25. Κεκράξομαι ἡμέρας πρός σε.] Commation illud πρός σε, a vulg. B. & Hebr. textu abeſt: repetitur tamen & 326. 4. & legitur etiam in Rom. ed. Sylburgius.

30. Ἐρύσω.] Uſitatius ἐῤῥύσω, in vulg. B. & infra 327. 42. Sylburgius.

36. Καὶ ἐλάλησαν·] Biblia non habent καί.

Ib. Ἐλάλησαν χείλεσιν.] Biblia & Juſtinus infra p.328. & Apol. I. p.59. v.1,2. ἐλάλησαν ἐν χείλεσιν.

put: Speravit in Dominum, liberet eum: ſalvet eum, quoniam vult eum. Quia tu es qui extraxiſti me de utero, ſpes mea ab uberibus matris meæ. In te projectus ſum ex utero: de ventre matris meæ Deus meus es tu. Ne deſciſcas a me, quoniam anguſtia prope eſt: quoniam non eſt adjutor mihi. Circumdederunt me vituli multi: tauri pingues obſederunt me. aperuerunt ſuper me os ſuum, tanquam leo rapiens & rugiens. Velut aqua effuſa ſunt & diſperſa omnia oſſa mea: factum eſt cor meum quaſi cera liqueſcens in medio ventris mei. Exaruit ſicut teſta robur meum, & lingua mea adhæſit faucibus meis: & in pulverem mortis deduxiſti me. Quoniam circumdederunt me canes multi, ſynagoga maligne agentium circumdedit me. Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumerarunt omnia oſſa mea, ipſi vero conſideraverunt & inſpexerunt me. Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Tu vero, Domine, ne diſtuleris auxilium tuum a me: ad defenſionem meam incumbe. Libera a gladio animam meam, & e manu canis unigenitam meam. Serva me ex ore leonis, & a cornibus unicornium humilitatem meam. Narrabo nomen tuum fratribus meis:

φαλήν· ἤλπισεν ἐπὶ Κύριον, ῥυσάσθω αὐτὸν, σωσάτω αὐτὸν, ὅτι θέλει αὐτόν. ὅτι σὺ εἶ ὁ ἐκσπάσας με ἐκ τῆς γαστρὸς, ἡ ἐλπίς μου ἀπὸ μαστῶν τῆς μητρός μου. ἐπὶ σὲ ἐπερρίφθην ἐκ μήτρας, ἀπὸ γαστρὸς μητρός μου Θεός μου εἶ σύ. μὴ ἀποστῇς ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι θλίψις ἐγγὺς, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν μοι. περιεκύκλωσάν με μόσχοι πολλοὶ, ταῦροι πίονες περιέσχον με. ἤνοιξαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν, ὡς λέων ἁρπάζων καὶ ὠρυόμενος. ὡσεὶ ὕδωρ ἐξεχύθη καὶ διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὀστᾶ μου· ἐγενήθη ἡ καρδία μου ὡσεὶ κηρὸς τηκόμενος ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου. ἐξηράνθη ὡς ὄστρακον ἡ ἰσχύς μου, καὶ ἡ γλῶσσά μου κεκόλληται τῷ λάρυγγί μου, καὶ εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με. ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοὶ, συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με. ὤρυξαν χεῖράς μου, καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου· αὐτοὶ δὲ κατενόησαν, καὶ ἐπεῖδόν με. διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. σὺ δὲ, Κύριε, μὴ μακρύνῃς τὴν βοήθειάν σου ἀπ' ἐμοῦ· εἰς τὴν ἀντίληψίν μου πρόσχες. ῥῦσαι ἀπὸ ῥομφαίας τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς τὴν μονογενῆ μου. σῶσόν με ἐκ στόματος λέοντος, καὶ ἀπὸ κεράτων μονοκερώτων τὴν ταπείνωσίν μου. διηγήσομαι τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου,

6. Ἀπὸ γαστρός.] Biblia Romana ἐκ κοιλίας. Complutenſia & Aldina ut Juſtinus.

9. Οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν μοι.] Biblia Romana οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν, abſque μοι. Complutenſia & Aldina ut Juſtinus.

12. Ἀρπάζων.] Biblia Romana ὁ ἁρπάζων. Aldina & Complutenſia ut Juſtinus.

13. Ἐξεχύθη.] Ita & Juſtinus iterum p. 328. & biblia Complutenſia & Aldina. Biblia Romana & codex Alexandrinus ἐξεχύθην, quæ vera lectio eſt. atque ita Hilarius & Auguſtinus. V. Nobilium.

17 Ὡς ὄστρακον.] Biblia Romana ὡσεὶ ὄστρακον. Complutenſia, & Aldina, & codex Alexandrinus, ut Juſtinus.

27, 8. Τὴν βοήθειάν σου ἀπ' ἐμοῦ.] Biblia Romana & codex Alexandrinus τὴν βοήθειάν μου, quæ, niſi fallor, vera lectio eſt. Biblia tamen Aldina & Complutenſia ut Juſtinus. Cyprianus quoque & Auguſtinus *auxilium tuum a me*.

4, 5. Φοβη-

μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. (4) φοβούμενοι τὸν Κύριον, αἰνέσατε αὐτόν· ἅπαν τὸ σπέρμα Ἰακὼβ δοξάσατε αὐτόν· φοβηθήτωσαν ἀπ' αὐτοῦ ἅπαν τὸ σπέρμα Ἰσραήλ. Καὶ εἰπὼν ταῦτα ἐπήνεγκα, Ὅλον οὖν τὸν ψαλμὸν οὕτως ἀποδείξω ὑμῖν εἰς τὸν Χριστὸν εἰρημένον, πάλιν αὐτὸν δι' ὧν ἐξηγοῦμαι. ὃ οὖν εὐθὺς λέγει, Ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι, ἵνα
326 τί ἐγκατέλιπές με; τοῦτο ἄνωθεν προεῖπεν, ὅπερ ἐπὶ Χριστοῦ ἔμελλε λέγεσθαι. σταυρωθεὶς γὰρ εἶπεν, Ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς, ἵνα τί ἐγκατέλιπές με; καὶ τὰ ἑξῆς, Μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου (4) λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου· ὁ Θεός μου, κεκράξομαι ἡμέρας πρός σε, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ, καὶ νυκτὸς, καὶ οὐκ εἰς ἄνοιαν ἐμοί· ὥσπερ καὶ αὐτὰ ἃ ποιεῖν ἔμελλεν ἐλέλεκτο. τῇ γὰρ ἡμέρᾳ ἧπερ ἔμελλε σταυροῦσθαι, τρεῖς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ παραλαβὼν εἰς τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον Ἐλαιὼν, παρακείμενον εὐθὺς τῷ ναῷ τῷ ἐν Ἱερουσαλὴμ, ηὔχετο λέγων, Πάτερ, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· καὶ μετὰ τοῦτο εὐχόμενος λέγει, Μὴ ὡς ἐγὼ βούλομαι, ἀλλ' ὡς σὺ θέλεις· δηλῶν διὰ τούτων ὅτι ἀληθῶς παθητὸς ἄνθρωπος γεγένηται. ἀλλ' ἵνα μή τις λέγῃ, Ἠγνόει οὖν ὅτι μέλλει πάσχειν, ἐπάγει ἐν τῷ ψαλμῷ εὐθὺς, Καὶ οὐκ εἰς ἄνοιαν ἐμοὶ, ὅνπερ τρόπον οὐδὲ τῷ Θεῷ εἰς ἄνοιαν ἦν τὸ ἐρωτᾷν τὸν Ἀδὰμ ποῦ ἐστιν,

meis: in media eccleſia laudabo te. Qui timetis Dominum, laudate eum: univerſum ſemen Jacob, glorificate eum. Timeat eum omne ſemen Iſrael, &c. His commemoratis, intuli: Integrum ergo pſalmum in Chriſtum eſſe dictum, ita demonſtro, enarratione eum repetens. Quod ab initio ait, *Deus, Deus meus, intende mihi,* Pſ. xxi. 1.
ut quid me dereliquiſti? hoc verbum ab ipſo ſtatim initio prædixit, quod a Chriſto dicendum erat. In cruce namque ſuffixus is dixit: *Deus, Deus* Matth.
meus, ut quid dereliquiſti me? Et per xxvii. 46. Marc. xv.
ea quæ ſequuntur, *Longe a ſalute mea* 34.
verba delictorum meorum. Deus me- Pſ. xxi. 1, 2.
us, clamabo interdiu ad te, & non exaudies; & noctu, & non ad inſipientiam mihi: quemadmodum ea ipſa quæ facturus fuerat, ita & recenſita ſunt. Quo enim crucis ſupplicium aditurus erat die, tribus ex diſcipulis ſuis in montem qui Olivetum dicitur, templo Hieroſolymitano ex adverſo vicinum, aſſumptis, oravit dicens: *Pater, ſi fieri poteſt, abſcedat* Matth.
a me poculum iſtud. ac deinceps o- xxvi. 39, 42.
rans ait: *Non ut ego volo, ſed ſicut tu vis.* liquido ſatis per iſta declarans ſe vere hominem paſſioni obnoxium prognatum eſſe. Ac ne quis diceret, Ignoravit ergo ſe paſſurum eſſe, continuo in pſalmo ſubdit: *Et non ad inſipientiam mihi.* Sicut enim neque Deo ad inſipientiam fuit, quod interrogavit vel Adam ubi Gen. iii. 9.
eſſet,

4, 5. φοβηθήτωσαν ἀπ' αὐτοῦ.] Biblia Romana & codex Alexandrinus & Juſtinus infra p. 333. φοβηθήτωσαν αὐτόν. Biblia Complutenſia & Aldina φοβηθήτω δὴ ἀπ' αὐτοῦ. Hebr. וגורו ממנו.

11, 2, 3. Τοῦτο ἄνωθεν προεῖπεν ὅπερ ἐπὶ Χριστοῦ ἔμελλε λέγεσθαι.] Aptius fere γενέσθαι. Arcerius retento λέγεσθαι pro ἐπὶ reponit ὑπό. SYLBURGIUS.

13, 4. Ὁ Θεὸς, ὁ Θεός.] Matth. xxvii. 46. Θεέ μου, Θεέ μου. Marc. xv. 34. ὁ Θεός μου, ὁ Θεός μου.

22, 3. Εἰς τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον ἐλαιών.] Scribe ἐλαιῶν.

9. Μένειν.]

Gen. iv. 9. eſſet, vel Cain ubi Abel, ut quem-
que qualis eſſet oſtenderet & argueret,
& ad nos cognitio omnium per ea
quæ in ſcripturam relata ſunt per-
veniret: ſic etiam non ad ſuam, ſed
eorum qui ipſum non eſſe Chriſtum
opinati ſunt, ac cæde ea moriturum,
& ut vulgarem communemque ho-
minem apud inferos manſurum eſſe
exiſtimarunt, inſipientiam id extitit.
nam hoc ſic ſignificavit. Quod vero
Pſ. xxi. 3. ſequitur, *Tu autem in ſancto habitas,*
laus Iſraelis, laude & admiratione
quippiam dignum ſe facturum de-
ſignavit, tertio videlicet die a ſuppli-
cio crucis ex mortuis reſurrecturus.
id quod a patre acceptum habet.
Quod enim & Jacob & Iſrael Chriſtus
ipſe vocitetur, probavi: neque id
tantum, ſed & in benedictione Joſe-
phi, & Judæ, res ejus deprædicatas
eſſe demonſtravi. Porro in evangelio
Matth. xi. 27. ipſum dixiſſe ſcriptum eſt: *Omnia mi-*
bi tradita ſunt a patre: & nemo no-
vit patrem præterquam filius, neque
filium niſi pater, & quibus filius reve-
laverit. Revelavit igitur nobis omnia
quæ ex ſcripturis etiam per gratiam e-
jus accepimus, ſcientes cum primo-
genitum Dei, & item creaturarum
omnium, & patriarcharum filium.
quandoquidem ex virgine in genere
eorum caro fieri, & homo infor-
mis, inhonoratus, & patibilis in
lucem edi ſuſtinuit. Quocirca cum
paſſurum ſe eſſe prædiceret, verbis
Marc. viii. 31. Luc. ix. 22. ipſe ſuis ait: *Oportet filium ho-*
minis multa pati, & reprobari a
Phari-

ἐστὶν, οὐδὲ τὸν Κάϊν ποῦ Ἄβελ, ἀλλ'
εἰς τὸ ἕκαστον ἐλέγξαι ὁποῖός ἐστι,
καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν γνῶσιν πάντων διὰ
τοῦ ἀναγραφῆναι ἐλθεῖν, καὶ οὕτως ἐ-
σήμαινεν οὐκ εἰς ἄνοιαν τὴν ἑαυτοῦ,
ἀλλὰ τῶν νομιζόντων μὴ εἶναι αὐ-
τὸν Χριστὸν, ἀλλ' ἡγουμένων θανα-
τώσειν αὐτὸν, καὶ ὡς κοινὸν ἄνθρωπον
ἐν ᾅδου μένειν. τὸ δὲ ἀκόλουθον, Σὺ
δὲ ἐν ἁγίῳ κατοικεῖς, ὁ ἔπαινος τοῦ
Ἰσραὴλ, ἐσήμαινεν ὅτι ἐπαίνου ἄξιον
καὶ θαυμασμοῦ μέλλει ποιεῖν, μετὰ τὸ
σταυρωθῆναι ἀνίστασθαι μέλλων τῇ τρί-
τῃ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν, ὃ ἀπὸ τοῦ πα-
τρὸς αὐτοῦ λαβὼν ἔχει. ὅτι γὰρ καὶ
Ἰακὼβ καὶ Ἰσραὴλ καλεῖται ὁ Χριστὸς,
ἀπέδειξα· καὶ οὐ μόνον ἐν τῇ εὐλο-
γίᾳ καὶ Ἰωσὴφ καὶ Ἰούδα τὰ περὶ αὐ-
τοῦ κεκηρύχθαι ἐν μυστηρίῳ ἀπέδειξα·
καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δὲ γέγραπται εἰ-
πὼν, Πάντα μοι παραδέδοται ὑπὸ τοῦ
πατρὸς, καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸν πα-
τέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ
μὴ ὁ πατὴρ, καὶ οἷς ἂν ὁ υἱὸς ἀποκα-
λύψῃ. Ἀπεκάλυψεν οὖν ἡμῖν πάντα
ὅσα καὶ ἀπὸ τῶν γραφῶν διὰ τῆς χά-
ριτος αὐτοῦ νενοήκαμεν, γνόντες αὐ-
τὸν πρωτότοκον μὲν τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸ
πάντων τῶν κτισμάτων, καὶ τῶν πα-
τριαρχῶν υἱὸν, ἐπειδὴ διὰ τῆς ἀπὸ
γένους αὐτῶν παρθένου σαρκοποιηθεὶς, καὶ
ἄνθρωπος ἀειδὴς, ἄτιμος, καὶ πα-
θητὸς ὑπέμεινε γενέσθαι· ὅθεν καὶ ἐν 327
τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἔφη, ὅτε περὶ τοῦ
πάσχειν αὐτὸν μέλλειν διελέγετο, ὅτι
δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ πα-
θεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ὑπὸ τῶν
Φαρισ-

9. Μένειν] Rectius μενεῖν.

17. Ἀπέδειξα.] Non admodum hoc ſupra probatum, niſi forte probatio talis cum aliis multis pridianæ diſputationis interciderit: inferius tamen probatio hujuſmodi perſtringitur. Langus. V. p. 210. ỹ. 10. & ſeqq. & not. ad p. 211. ỹ. 1. & p. 301. ỹ. 1, 2, 3, 4.

18 Ἰωσήφ.] P. 318. ed. Par.

Ib. Ἰούδα.] P. 242. & ſeqq.

31, 2. Σαρκοποιηθεὶς, ἄνθρωπος ἀειδὴς, ἄτιμος.] F. σαρκοποιηθεὶς ἄνθρωπος ἀειδὴς καὶ ἄτιμος.

Φαρισαίων καὶ γραμματέων, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. Υἱὸν οὖν ἀνθρώπου ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἤτοι ἀπὸ τῆς γεννήσεως τῆς διὰ παρθένου, ἥτις ἦν, ὡς ἔφην, ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἀβραὰμ γένους· ἢ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν τὸν Ἀβραὰμ πατέρα καὶ τούτων τῶν κατηριθμημένων, ἐξ ὧν κατάγει ἡ Μαρία τὸ γένος· καὶ γὰρ πατέρας τῶν γεννωμένων ταῖς θυγατράσιν αὐτῶν τέκνων, τοὺς τῶν θηλειῶν γεννήτορας ἐπιστάμεθα. καὶ γὰρ υἱὸν Θεοῦ Χριστὸν κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀποκάλυψιν ἐπιγνόντα αὐτὸν ἕνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Σίμωνα πρότερον καλούμενον, ἐπωνόμασε Πέτρον. καὶ υἱὸν Θεοῦ γεγραμμένον αὐτὸν ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἔχοντες, καὶ υἱὸν αὐτὸν λέγοντες, νενοήκαμεν ὄντα καὶ πρὸ πάντων ποιημάτων, ἀπὸ τοῦ πατρὸς δυνάμει αὐτοῦ καὶ βουλῇ προελθόντα, ὃς καὶ σοφία, καὶ ἡμέρα, καὶ ἀνατολὴ, καὶ μάχαιρα, καὶ λίθος, καὶ ῥάβδος, καὶ Ἰακὼβ, καὶ Ἰσραὴλ, κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον τρόπον, ἐν τοῖς τῶν προφητῶν λόγοις προσηγόρευται· καὶ διὰ τῆς παρθένου ἄνθρωπος γεγονέναι, ἵνα καὶ δι' ἧς ὁδοῦ ἡ ἀπὸ τοῦ ὄφεως παρακοὴ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ καὶ κατάλυσιν λάβῃ. παρθένος γὰρ οὖσα Ευα καὶ ἄφθορος, τὸν λόγον τὸν ἀπὸ

Phariſæis & ſcribis, & crucifigi, & tertio reſurgere die. Filium ſane hominis ſeipſum vocavit, vel a nativitate ſua e virgine, quæ, ſicuti dixi, e Davidis, & Jacob, & Iſaac, & Abraæ genere fuit; vel ab ipſo Abraam, qui pater iſtorum qui recenſiti ſunt, fuit, unde genus Maria deducit. Eorum ſiquidem qui filiabus gignuntur liberorum, patres fœminarum genitores novimus. Atque ex diſcipulis ſuis unum, Simonem prius nominatum, Petrum appellavit, quod ſe, per patris ſui cœleſtis revelationem, Chriſtum, filium Dei eſſe cognoverit. Ac filium Dei ſcriptum ipſum in apoſtolorum ejus commentariis habentes, filiumque Dei profitentes, ante creaturas quoque univerſas fuiſſe, & a patre, virtute ejus & conſilio, prodiiſſe intelleximus. Qui & ſapientia, & dies, & oriens, & gladius, & lapis, & virga, & Jacob, & Iſrael, alio atque alio modo, in prophetarum libris cognominatus eſt, & ex virgine homo genitus, ut qua via a ſerpente inobedientia initium ſumpſit, eadem via etiam exitium caperet. Eva enim cum virgo eſſet, & incorrupta, ſerpentis verbo

Matth. xvi. 15, 6, 7, 8. Joan. 1. 42.

7, 8, 9. Ἢ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν τὸν Ἀβραὰμ πατέρα καὶ τούτων τῶν κατηριθμημένων.] Non eſſe ſana hæc, ſignum non unum prodit. Nam primo quare αὐτὸν τὸν Ἀβραάμ? Deinde, ut id feramus, Abramus unus eſt ipſe τούτων τῶν κατηριθμημένων. Quid multa? Legendum ſine dubio αὐτὸν τὸν Ἀδάμ. *Filius hominis*, quia filius Adami. אדם enim *homo*. Gregorius Nazianz. Orat. XXXVI. p. 592. υἱὸς δὲ ἀνθρώπου καὶ διὰ τὸν Ἀδὰμ καὶ διὰ τὴν παρθένον, ἐξ ὧν ἐγένετο· τοῦ μὲν ὡς προπάτορος, τῆς δὲ ὡς μητρός. Juſtinus infra p. 353. ἵνα δηλώσῃ καὶ τὴν παρακοὴν τῶν ἀνθρώπων, οὓς Ἀδὰμ λέγει καὶ τῆς Εὔας.

29. Ἄνθρωπος γεγονέναι.] Mallem ob infinitivum γεγονέναι, legere ἄνθρωπον, & hoc comma ad præcedens verbum νενοήκαμεν referre. GRABE ad Iren. p. 429. Subaudiendum [illegible], [illegible], vel ſimile quid. aut indicative legendum γέγονε. SYLBURGIUS.

29 & ſeqq. ἵνα καὶ δι' ἧς ὁδοῦ &c.] Similiter ludunt Tertullianus De carne Chriſti c. 17. p. 372, 3. & Irenæus V. 19. p. 429.

Scis ſolere illanc ætatem tales ludos ludere.

concepto, inobedientiam & mortem peperit. Fide autem & lætitia concepta, Maria virgo, cum nuncium ei
Luc. i. 35. lætum Gabriel angelus attuliſſet, ſpiritum videlicet Domini in ipſam ſuperventurum, & virtutem Altiſſimi ei obumbraturam, quapropter etiam per nativitatem ex ea progrediens ſan-
Luc. i. 38. ctum ſit filius Dei, reſpondit, *Fiat mihi ſecundum verbum tuum.* Ex hac genitus eſt iſte, de quo tot ſcripturæ oracula edita eſſe demonſtravimus, per quem Deus & ſerpentem & aſſimilatos ei angelos excindit, liberationem autem a morte, reſipiſcentibus a malis, & in ſe credentibus, conciliat. Porro quæ in pſalmo ſequuntur,
Pſ. xxi. 4, 5, 6. hiſce verbis: *In te ſperaverunt patres noſtri: ſperaverunt, & liberaſti eos: ad te clamaverunt, & non ſunt confuſi. Ego autem ſum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abjectio plebis.* oſtendunt, ipſum patres agnoſcere eos qui in Deum ſperaverunt, & ab eo ſalvati ſunt: qui certe virginis patres fuere, ex qua genitus eſt, & homo factus. Salvum quoque ſe fore Dei ope ſignificat: neque conſilio aut viribus ſuis quidquam facere jactat. nam & alias in terris idem fecit. & compel-
Matth. xix. 16, 7. lante ſe quodam, *Magiſter bone*, reſpondit, *Quid me appellas bonum? Unus bonus eſt, pater meus, qui in cœlis eſt.* Eo autem quod dixit: *Ego autem ſum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abjectio populi:* ea quæ manifeſto extant &

ἀπὸ τοῦ ὄφεως συλλαβοῦσα, παρακοὴν καὶ θάνατον ἔτεκε· πίστιν δὲ καὶ χαρὰν λαβοῦσα Μαρία ἡ παρθένος, εὐαγγελιζομένου αὐτῇ Γαβριὴλ ἀγγέλου ὅτι πνεῦμα Κυρίου ἐπ' αὐτὴν ἐπελεύσεται, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει αὐτὴν, διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐξ αὐτῆς ἅγιόν ἐστιν υἱὸς Θεοῦ, ἀπεκρίνατο, Γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Καὶ διὰ ταύτης γεγέννηται οὗτος, περὶ οὗ τὰς τοσαύτας γραφὰς ἀπεδείξαμεν εἰρῆσθαι, δι' οὗ ὁ Θεὸς τόν τε ὄφιν καὶ τοὺς ὁμοιωθέντας ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους καταλύει, ἀπαλλαγὴν δὲ τοῦ θανάτου τοῖς μεταγινώσκουσιν ἀπὸ τῶν φαύλων, καὶ πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, ἐργάζεται. τὰ δὲ ἀκόλουθα τοῦ ψαλμοῦ ταῦτα ἐν οἷς λέγει, Ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἤλπισαν καὶ ἐρρύσω αὐτούς· πρός σε ἐκέκραξαν, καὶ οὐ κατῃσχύνθησαν· ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων, καὶ ἐξουδένωμα λαοῦ, δηλωτικά ἐστι τοῦ καὶ πατέρας αὐτὸν ὁμολογεῖν τοὺς ἐλπίσαντας ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ σωθέντας 328 ὑπ' αὐτοῦ, οἵτινες καὶ πατέρες ἦσαν τῆς παρθένου δι' ἧς ἐγεννήθη ἄνθρωπος γενόμενος, καὶ αὐτὸς σωθήσεσθαι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ μηνύων, ἀλλ' οὐ τῇ αὐτοῦ βουλῇ ἢ ἰσχύϊ πράττειν τι καυχώμενος. καὶ γὰρ ἐπὶ γῆς τὸ αὐτὸ ἔπραξε· λέγοντος αὐτῷ τινὸς, Διδάσκαλε ἀγαθὲ, ἀπεκρίνατο, Τί με λέγεις ἀγαθόν; εἷς ἐστιν ἀγαθὸς, ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τὸ δὲ εἰπεῖν, Ἐγώ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ, ἅπερ φαίνεται καὶ ὄντα καὶ

8. Ἐστι.] Rectius fut. temp. ἔσται. Apud Lucam κληθήσεται legitur, I. 32. & II. 23. SYLBURGIUS.

20, 1. Πρός σε ἐκέκραξαν καὶ οὐ κατῃσχύνθησαν.] Biblia & Juſtinus ſupra p. 325. πρός σε ἐκέκραξαν [καὶ ἐσώθησαν, ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν] καὶ οὐ κατῃσχύνθησαν. Verba prætermiſſa, librariorum incuria interciderunt. id quod ſatis docent, quæ ſtatim ſequuntur, τοὺς ἐλπίσαντας ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ σωθέντας ὑπ' αὐτοῦ.

32. Λέγοντος αὐτῷ.] F. λέγοντός ποτε αὐτῷ.

37. Λαοῦ.] Interpretes & hic & infra p. 355. ℣. 4.

καὶ γινόμενα αὐτῷ προείρηκεν. ὄνειδος μὲν γὰρ ἡμῖν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἀνθρώποις πανταχοῦ ἐστίν· ἐξουθένημα δὲ τοῦ λαοῦ, ὅτι ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὑμῶν ἐξουθενωθεὶς καὶ ἀτιμωθεὶς ταῦτα ἔπαθεν ἅπερ διεθήκατε αὐτόν. καὶ τὰ ἀκόλουθα, Πάντες οἱ θεωροῦντές με ἐξεμυκτήρισάν με, καὶ ἐλάλησαν ἐν χείλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλήν· ἤλπισεν ἐπὶ Κύριον, ῥυσάσθω αὐτόν, ὅτι θέλει αὐτόν, τὰ αὐτὰ ὁμοίως ἐγίνετο αὐτῷ προεῖπεν. οἱ γὰρ θεωροῦντες αὐτὸν ἐσταυρωμένον, τὰς κεφαλὰς ἕκαστος ἐκίνουν, καὶ τὰ χείλη διέστρεφον, καὶ τοῖς μυξωτῆρσιν ἐν ἄλλοις διερινοῦντες ἔλεγον εἰρωνευόμενοι ταῦτα, ἃ καὶ ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ γέγραπται), Υἱὸν Θεοῦ ἑαυτὸν ἔλεγε, καταβὰς περιπατείτω, σωσάτω αὐτὸν ὁ Θεός. καὶ τὰ ἑξῆς, Η ἐλπίς μου ἀπὸ μαστῶν τῆς μητρός μου· ἐπὶ σὲ ἐπεῤῥίφην ἐκ μήτρας· ἀπὸ γαστρὸς μητρός μου Θεός μου εἶ σύ. ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν μοι. περιεκύκλωσάν με μόσχοι πολλοί, ταῦροι πίονες περιέσχον με· ἤνοιξαν ἐπ᾽ ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν, ὡς λέων ἁρπάζων καὶ ὠρυόμενος. ὡσεὶ ὕδωρ ἐξεχύθη καὶ διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὀστᾶ μου, ἐγενήθη ἡ καρδία μου ὡσεὶ κηρὸς τηκόμενος ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου. ἐξ-

ηράνθη

& fiunt ipſi, prælocutus eſt. Opprobrium namque nobis in eum credentibus, ubique locorum eſt; abjectio vero populi, propterea quod a populo veſtro pro nihilo habitus, abjectus, & dehoneſtatus, ea eſt paſſus, quæcunque illi intuliſtis. Et quæ ſequuntur: *Omnes videntes me, ſannis* Pſ.xxi. 7,8. *illuſerunt mihi, & locuti ſunt labiis, moverunt caput: Speravit in Domino, liberet eum, quoniam vult eum:* ea itidem quæ illi acciderunt, prænunciarunt. Nam qui illum in cruce Luc. xxiii. ſuſpenſum ſpectarunt, capita quique 35. Matth. xxvii. 39—43. moventes, & labris diſtortis, naribuſque inflexis inter ſe certantes, ea per irriſionem dixerunt, quæ in apoſtolorum ejus libris ſunt deſcripta: *Filium Dei ſeipſum dixit; deſcendat & obambulet. Salvet eum Deus.* Quæ autem deinceps ſequuntur: *Quia* Pſ. xxi. 9—15. *tu es qui extraxiſti me de utero, ſpes mea ab uberibus matris meæ. In te projectus ſum ex utero: a ventre matris meæ Deus meus es tu: quoniam non eſt qui adjuvet. Circumdederunt me vituli multi: tauri pingues circumdederunt me. Aperuerunt ſuper me os ſuum, ut leo rapiens & rugiens. Velut aqua effuſa ſunt & diſſipata omnia oſſa mea. Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventre meo. Exa-*

ruit

ỳ. 4. vertunt *plebis* cum Verſione Vulg. quod ſupra quidem nihil magnopere cauſæ erat cur mutaretur, hic autem omnem interpretationis venuſtatem mirificamque ſubtilitatem penitus corrumpit. Act. xxvi. 23. φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι.

1. Γινόμενα.] Poteſt etiam præterito tempore legi γενόμενα. SYLBURGIUS.

10. Ῥυσάσθω αὐτόν.] Quæ ſequuntur bibliis verba, σωσάτω αὐτόν, itidemque ut ea quæ modo reſtituimus a Juſtino ſupra agnoſcuntur, itidem a librario potius quam a Juſtino prætermiſſa puto. Vide ỳ. 19, 20.

15. Τοῖς μυξωτῆρσιν ἐν ἄλλοις διερινοῦντες.] Arcerius διεῤῥινοῦντες legendum cenſet. ſi quis διαῤῥινοῦντες seu διεῤῥινοῦντες malit, per me licet. mihi ſuſpectum eſt utrumque, ut etiam præcedens ἐν ἄλλοις. pro quo etiamſi vel ἐν ἀλλήλοις vel ἐναμίλλοις, aut etiam ἐναύλοις reponas, tamen ne ſic quidem ſatis apte interpolata videtur ſententia. SYLBURGIUS.

20, 1. Η ἐλπίς μου.] Langus addit, *Quia tu es qui extraxiſti me de utero.* Verum cum enarratio quoque incipiat ab his verbis Η ἐλπίς μου, nos hic fidem librariorum non accuſamus.

23, 4. Ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν μοι.] Biblia & Juſtinus ſupra Μὴ ἀποστῇς ἀπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι θλῖψις ἐγγὺς, ὅτι οὐκ ἔστιν &c. V. p. 357. ỳ. 25, 6. p. 358. ỳ. 16, 7, 8.

3. Γεν-

ruit ſicut teſta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis. eorum quæ acciderunt, prænunciatio fuerunt. Nam quod dicitur, *Spes mea ab uberibus matris meæ*, illud eſt, quod quamprimum in Bethleem natus eſt, prout dixi, rebuſque ejus ex Magis Arabiæ cognitis, Herodes rex inſidias ei ſtruxit, ut e medio tolleret eum, Joſeph, juſſu Dei, recepto eo cum Maria, in Ægyptum abierit. Nam poſtquam mandatum illi a ſe verbum vir factus prædicaſſet, tum demum gnatum ſuum morte mactandum eſſe conſtituerat Pater. Si quis vero dicat: Annon potuit Deus potius Herodem interficere? quæſtionem occupans dico: Nonne Deus potuit ab initio ſerpentem, quo minus extaret, tol-
Gen. iii. 15. lere, ac non dicere, *Inimicitias ponam inter eum & mulierem, & inter ſemen illius & ſemen hujus?* Nonne ſtatim potuit multitudinem hominum creare? Verum pro eo atque noverat bonum eſſe, libera poteſtate ad bene juſteque agendum & angelos & homines fecit; & tempora ſtatuit, quoad bonum eſſe intellexit, liberam eos hujuſmodi obtinere poteſtatem. Et quod bonum itidem eſſe ſciret, tum univerſalia, tum ſingularia peregit judicia, libera ea arbitrii poteſtate conſervata. Unde verbum in turris extructione, & linguarum multi-

ηράνθη ὡς ὄστρακον ἡ ἰσχύς μου, καὶ ἡ γλῶσσά μου κεκόλληται τῷ λάρυγγί μου, τῶν γεγενημένων τὴν προαγγελίαν ἐποιεῖτο. τὸ γὰρ, Ἡ ἐλπίς μου ἀπὸ μαστῶν τῆς μητρός μου. ἅμα γὰρ τῷ γεννηθῆναι αὐτὸν ἐν Βηθλεὲμ, ὡς προέφην, παρὰ τῶν ἀπὸ Ἀρραβίας μάγων μαθὼν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰ κατ᾽ αὐτὸν, ἐπεβούλευσεν ἀνελεῖν αὐτὸν, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ κέλευσιν Ἰωσὴφ λαβὼν αὐτὸν ἅμα τῇ Μαρίᾳ ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον. μετὰ γὰρ τὸ κηρύξαι αὐτὸν τὸν παρ᾽ αὐτοῦ λόγον ἀνδρωθέντα ὁ πατὴρ θανατωθήσεσθαι αὐτὸν ἐκεκρίκει ὃν ἐγεγεννήκει. ἐὰν δέ τις ἡμῖν λέγῃ, Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ὁ Θεὸς μᾶλλον τὸν Ἡρώδην ἀποκτεῖναι; προλαβὼν λέγω, 329
Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ὁ Θεὸς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν ὄφιν ἐξᾶραι τοῦ μὴ εἶναι, καὶ μὴ εἰπεῖν ὅτι Καὶ ἔχθραν θήσω ἀναμέσον αὐτοῦ καὶ τῆς γυναικὸς, καὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ καὶ τοῦ σπέρματος αὐτῆς; μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο εὐθὺς πλῆθος ἀνθρώπων ποιῆσαι; ἀλλ᾽ ὡς ἐγίνωσκε καλὸν εἶναι γενέσθαι, ἐποίησεν αὐτεξουσίους πρὸς δικαιοπραξίαν καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, καὶ χρόνους ὥρισε μέχρις οὗ ἐγίνωσκε καλὸν εἶναι τὸ αὐτεξούσιον ἔχειν αὐτούς· καὶ ὅτι καλὸν εἶναι ὁμοίως ἐγνώριζε, καὶ καθολικὰς καὶ μερικὰς κρίσεις ἐποίει, πεφυλαγμένου μέντοι τοῦ αὐτεξουσίου· ὅθεν φησὶν ὁ λόγος καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ πύργου καταβολῇ, καὶ τῇ τῶν γλωσσῶν

3 Γεγενημένων.] Ferri poteſt. ſed admitti poteſt etiam futurum γενησομένων. SYLBURGIUS

34 & ſeqq. Ὅθεν φησὶν ὁ λόγος &c.] Suſpicor Juſtinum, quæ hic ex Geneſi citat, καὶ νῦν οὐκ ἐκλείψει ἐξ αὐτῶν πάντα ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιεῖν, ad liberum arbitrium pertinere exiſtimaſſe. Aliter non video quid ſibi velint hæc, aut quorſum referatur iſtud ὅθεν.

34, 5. Ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ πύργου καταβολῇ.] F. vult ἐν τῇ κρίσει τῇ ἐπὶ τῷ πύργῳ καταβολῇ. quod tamen durum. Non male dixiſſet ἐπὶ τῇ τοῦ πύργου κατασκευῇ, quemadmodum de eadem re Cyrillus VIII. c. Jul. p. 268. Et erunt fortaſſe qui legendum putent eodem ſenſu ἐπὶ τῇ τοῦ πύργου καταβολῇ. nam ἐν τῇ ἐπὶ τὸν πύργον καταβάσει nimis magna mutatio videtur.

γλωσσῶν πολυφθογγία καὶ ἐξαλλοιώσει, ταῦτα, Καὶ εἶπε Κύριος, Ἰδοὺ γένος ἕν, καὶ χεῖλος ἓν πάντων, καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι, καὶ νῦν οὐκ ἐκλείψει ἐξ αὐτῶν πάντα ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιεῖν. Καὶ τό, τε, Ἐξηράνθη ὡς ὄστρακον ἡ ἰσχύς μου, καὶ ἡ γλῶσσά μου κεκόλληται τῷ λάρυγγί μου, ὁμοίως τῶν ὑπ' αὐτοῦ μελλόντων γίνεσθαι κατὰ τὸ τοῦ πατρὸς θέλημα προαγγελία ἦν. ἡ γὰρ τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ λόγου δύναμις, δι' ἧς ἀεὶ ἤλεγχε τοὺς συζητοῦντας αὐτῷ Φαρισαίους καὶ γραμματεῖς, καὶ ἁπλῶς τοὺς ἐν τῷ γένει ὑμῶν διδασκάλους, ἐποχὴν ἔσχε δίκην πολυύδρου καὶ ἰσχυρᾶς πηγῆς ἧς τὸ ὕδωρ ἀπεστράφη, σιγήσαντος αὐτοῦ, καὶ μηκέτι ἐπὶ Πιλάτου ἀποκρίνασθαι μηδὲν μηδενὶ βουλομένου, ὡς ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ δεδήλωται), ὅπως καὶ τὸ διὰ Ἡσαΐου εἰρημένον καρπὸν ἐνεργῆ ἔχῃ, ὅπου εἴρηται, Κύριος δίδωσί μοι γλῶσσαν τοῦ γνῶναι ἡνίκα με δεῖ εἰπεῖν λόγον. Τὸ δὲ καὶ εἰπεῖν αὐτόν, Θεός μου εἶ σύ, μὴ ἀποστῇς ἀπ' ἐμοῦ, διδάσκοντος ἅμα ὅτι ἐπὶ Θεὸν τὸν πάντα ποιήσαντα ἐλπίζειν δεῖ πάντας, καὶ παρ' ἐκείνου μόνου σωτηρίαν καὶ βοήθειαν ζητεῖν, ἀλλὰ μή, ὡς τοὺς λοιποὺς τῶν ἀνθρώπων, διὰ γένος, ἢ πλοῦτον, ἢ ἰσχύν, ἢ σοφίαν νομίζειν δύνασθαι σώζεσθαι, ὁποῖον

multifariam diviſione atque mutatione, hæc ait: *Et dixit Dominus, Ec-* Gen. xi. 6.
ce genus unum, & labium unum omnium, & hoc facere cœperunt, & nunc non deficiet ab eis omnia quæcunque tentarint, facere. Et hoc: *Exaruit ſicut teſta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis:* conſimiliter eorum quæ juxta voluntatem patris facturus fuerat, vaticinium fuit. Nam præpotentis verbi ejus vis, qua ſemper Phariſæos & ſcribas quæſtionibus ſecum altercantes, omneſque adeo in genere veſtro magiſtros, refellebat, inhibitionem habuit, ad exuberantis & validi fontis inſtar, cujus unda averſa ſit, cum conticuit, & coram Pilato nemini quidquam reſpondere in animum induxit, quemadmodum in ſcriptis apoſtolorum ejus eſt expreſſum; ut & illud quod per Eſaiam eſt promulgatum, fructum efficacem haberet, ubi dicitur: Eſ. l. 4.
Dominus dat mihi linguam, ut norim quando me oporteat verbum proloqui. Deinde illud quod dixit: *Deus meus es tu, ne deſciſcas a me:* docentis quoque eſt verbum, in Deo, qui omnia condidit, ab omnibus ſpem eſſe collocandam, & apud illum ſolum ſalutem & opem quærendam; neque opinionem eam concipiendam, quam alii obtinent homines, propter genus, aut opes, aut potentiam, aut ſapientiam, ſalutem contingere poſſe. Quemadmodum

&

5. Ἐξ αὐτῶν.] Biblia Romana & Complutenſia ἀπ' αὐτῶν. Aldina, & codex Alexandrinus, ut Juſtinus.

6. Καὶ τό τε.] Alterutrum ut redundans expungi poteſt, vel καὶ, vel τε. niſi forte τό γε malis. quod tamen minus huc quadrat. SYLBURGIUS.

21—25. Ὅπως καὶ τὸ διὰ Ἡσαΐου εἰρημένον καρπὸν ἐνεργῆ ἔχῃ, ὅπου εἴρηται, Κύριος δίδωσί μοι γλῶσσαν τοῦ γνῶναι ἡνίκα με δεῖ εἰπεῖν λόγον.] Tertullianus adv. Marc. IV. 42. p. 573. *Delectatus eſt denique Herodes viſo Jeſu, nec vocem ullam ab eo audivit. Tanquam agnus enim coram tondente, ſic non aperuit os ſuum; quia Dominus dederat illi linguam diſciplinæ, ut ſciret quomodo* (lege, *quando*) *eum oporteret proferre ſermonem: illam ſcilicet linguam, quam in pſalmo adglutinatam gutturi ſuo tunc probabat non loquendo.*

24. Γλῶσσαν.] Biblia γλῶσσαν παιδείας.

Ib. Ἡνίκα με δεῖ.] Biblia non habent με.

33 & ſeq. Ὁποῖον καὶ ὑμεῖς ἀεὶ ἐπράξατε.] P. 369.

& ipſi quovis tempore feciſtis, qui aliquando quidem vitulum conflatilem erexiſtis, ſemper autem ingratiſſimos vos, & juſtorum percuſſores, & faſtu tumidos propter genus, exhibuiſtis. Nam ſi filius Dei, neque eo quod filius Dei eſt, neque quia fortis, neque quia ſapiens, & præterea neque eo quod immunis peccato eſt, prout Eſaias dicit, cum
Eſ. liii. 9. ne voce quidem peccaſſe (iniquitatem enim non fecit, neque dolum ore commiſit) abſque Deo ſe ſalvari poſſe, manifeſte dicit; quonam modo vos, aut alii etiam, ſalutem citra ſpem iſtiuſmodi expectantes, non exiſtimemini vos ipſos ſeducere? Quæ porro in pſalmo ſequuntur: *Quia anguſtia proxima eſt, quoniam non eſt qui adjuvet me. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues circumdederunt me. aperuerunt ſuper me os ſuum, ut leo rapiens & rugiens. Velut aqua effuſa ſunt, & diſſipata omnia oſſa mea.* eodem modo, quæ illi evenere, præmonſtrarunt. Nocte enim ea, quando in monte olearum ipſum invaſerunt populares veſtri, a Phariſæis & ſcribis juxta præſcriptum eorum ſummiſſi, circumdederunt nimirum eum illi quos vitulos cornupetas & ante tempus pernicioſos verbum vocat. Et illud, *Tauri pingues circumdederunt me*, eos deſignavit, qui eadem quæ vituli fecerunt,

καὶ ὑμεῖς ἀεὶ ἐπράξατε, ποτὲ μὲν μοσχοποιήσαντες, ἀεὶ δὲ ἀχάριστοι, καὶ φονεῖς τῶν δικαίων, καὶ τετυφωμένοι διὰ τὸ γένος φαινόμενοι. εἰ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ φαίνεται [μήτε] διὰ τὸ εἶναι υἱὸς, μήτε κατὰ τὸ εἶναι ἰσχυρὸς, μήτε διὰ τὸ σοφὸς [εἶναι] λέγων δύνασθαι 330 σώζεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀναμάρτητος εἶναι, ὡς Ησαΐας φησὶν μηδὲ μέχρι φωνῆς ἡμαρτηκέναι αὐτὸν (ἀνομίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλον τῷ στόματι) ἄνευ τοῦ Θεοῦ σωθήσεσθαι μὴ δύνασθαι, πῶς ὑμεῖς, ἢ καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἄνευ τῆς ἐλπίδος ταύτης σωθήσεσθαι προσδοκῶντες, οὐκ ἑαυτοὺς ἀπατᾷν λογίζεσθε; τὰ δὲ ἑξῆς εἰρημένα ἐν τῷ ψαλμῷ, Ὅτι θλίψις ἐγγὺς, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν μοι. περιεκύκλωσάν με μόσχοι πολλοὶ, ταῦροι πίονες περιέσχον με. ἤνοιξαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν, ὡς λέων ἁρπάζων καὶ ὠρυόμενος. ὡσεὶ ὕδωρ ἐξεχύθη καὶ διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὀστᾶ μου, τῶν ὁμοίως αὐτῷ συμβάντων προαγγελία ἦν. ἐκείνης γὰρ τῆς νυκτὸς ὅτε ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν ἐπῆλθον αὐτῷ οἱ ἀπὸ τοῦ λαοῦ ὑμῶν, ὑπὸ τῶν Φαρισαίων καὶ γραμματέων κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐπιπεμφθέντες, ἐκύκλωσαν αὐτὸν, οὓς μόσχους κερατιστὰς καὶ πρόωλεις ὁ λόγος ἔλεγε. καὶ τὸ, Ταῦροι πίονες περιέσχον με, εἰπεὼν, τοὺς καὶ αὐτοὺς μὲν τὰ ὅμοια τοῖς μόσχοις ποιήσαντας,

ὑπολαμβάνοντες ὅτι πάντως τοῖς ἀπὸ τῆς σπορᾶς τῆς κατὰ σάρκα τοῦ Ἀβραὰμ οὖσι, κἂν ἁμαρτωλοὶ ὦσι, καὶ ἄπιστοι, καὶ ἀπειθεῖς πρὸς τὸν Θεὸν, ἡ βασιλεία ἡ αἰώνιος δοθήσεται).

4, 5, 6. Εἰ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ φαίνεται [μήτε] διὰ τὸ εἶναι υἱός.] Incluſum μήτε, a ſuperiori editione abeſt: itemque εἶναι ỳ. 7. Sententia tamen utrumque poſtulat, præſertim μήτε. SYLBURGIUS. Verum ne ſic quidem bene ſe habet locus, ſed etiam nunc vitiis ſcatet. partim ſine dubio negligentia librariorum, partim fortaſſe culpa ſcriptoris.

25, 6, 7. Ἐκείνης γὰρ τῆς νυκτὸς ὅτε ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν ἐπῆλθον αὐτῷ.] Lege ἐπὶ τοῦ ὄρους. V. 359. ỳ. 6, 7, 8, 9. & p. 361. ỳ. 20, 1, 2, 3.

28, 9, 30. Ὑπὸ τῶν Φαρισαίων καὶ γραμματέων ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ἐπιπεμφθέντες.] Lego καὶ τῶν διδασκάλων.

1, 2. Ὅτι

τας, ὅτε ἤχθη πρὸς τοὺς διδασκάλους ὑμῶν, προέλεγον· οὓς ὡς ταύρους διὰ τοῦτο ὁ λόγος εἶπεν, ἐπειδὴ τοὺς ταύρους τοῦ εἶναι μόσχους αἰτίους οἴδαμεν. ὡς οὖν πατέρες εἰσὶ τῶν μόσχων οἱ ταῦροι, οὕτως οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν τοῖς τέκνοις αὐτῶν αἴτιοι ἦσαν τοῦ ἐξελθεῖν εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν συλλαβεῖν αὐτὸν, καὶ ἄγειν ἐπ' αὐτούς. καὶ τὸ εἰπεῖν, Ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν, δηλωτικὸν καὶ αὐτὸ τοῦ γενομένου· οὐδεὶς γὰρ οὐδὲ μέχρις ἑνὸς ἀνθρώπου βοηθεῖν αὐτῷ ὡς ἀναμαρτήτῳ βοηθὸς ὑπῆρχε. καὶ τὸ, Ἤνοιξαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν ὡς λέων ὠρυόμενος, δηλοῖ τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων τότε ὄντα, καὶ αὐτὸν Ἡρώδην λεγόμενον, διάδοχον γεγενημένον Ἡρώδου τοῦ, ὅτε ἐγεγέννητο, ἀνελόντος πάντας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ ἐκείνου τοῦ καιροῦ γεννηθέντας παῖδας, διὰ τὸ ὑπονοεῖν ἐν αὐτοῖς πάντως εἶναι τὸν περὶ οὗ εἰρήκεισαν αὐτῷ οἱ ἀπὸ Ἀῤῥαβίας ἐλθόντες μάγοι, μὴ ἐπιστάμενος τὴν τοῦ ἰσχυροτέρου πάντων βουλὴν, ὡς εἰς Αἴγυπτον τῷ Ἰωσὴφ καὶ τῇ Μαρίᾳ ἐκεκελεύκει ἀπαλλαγῆναι λαβοῦσι τὸ παιδίον, καὶ εἶναι ἐκεῖ ἄχρις ἂν πάλιν αὐτοῖς ἀποκαλυφθῇ ἐπανελθεῖν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν· κἀκεῖ ἦσαν ἀπελθόντες ἄχρις ἂν ἀπέθανεν ὁ ἀποκτείνας τὰ ἐν Βηθλεὲμ παιδία Ἡ-
331 ρώδης, καὶ Ἀρχέλαος αὐτὸν διεδέξατο· καὶ οὗτος ἐτελεύτα πρὶν τὸν Χριστὸν τὴν οἰκονομίαν τὴν κατὰ τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς γεγενημένην ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῷ σταυρωθῆναι ἐλθεῖν· Ἡρώδου

runt, cum ad magiſtros veſtros duceretur. Eos verbum propterea tauros nominavit, quod tauros, ut vituli extent, autores eſſe norimus. Sicuti ergo vitulorum tauri patres ſunt, ſic magiſtri veſtri autores filiis ſuis fuere, ut egreſſi in olearum montem, ipſum comprehenderent, & ad ſe adducerent. Et, *Quoniam non eſt qui adjuvet*, denotavit & id quod factum eſt. Ne unus enim quidem mortalium omnium, qui ſuppetias inſonti & peccato immuni ferret, opitulator præſto affuit. Et hoc, *Aperuerunt ſuper me os ſuum ut leo rugiens*, regem qui tum fuit Judæorum ſignificavit, Herodem & ipſum cognominatum, Herodis ejus ſub quo natus eſt Chriſtus, ſucceſſorem, puerorum omnium tempore illo in Bethleem genitorum percuſſoris, inter eos omnino ipſum eſſe, de quo ſibi ex Arabia advenientes Magi dixerant, ſuſpicantis, & conſilium ejus qui potentior eſt omnibus ignorantis; quomodo videlicet is Joſepho & Mariæ mandaverit, ut puello accepto in Ægyptum profugerent, ibique tantiſper manerent, dum eis denuo, ut in patriam ſuam redirent, revelaretur. atque eo profecti iſtic fuere quoad vita defunctus eſt, qui pueros Bethleemiticos necavit Herodes, cui ſucceſſit Archelaus. Hic vero prius diem ſuum obiit, quam Chriſtus, obeunda de voluntate patris œconomia & provincia ſibi mandata, ad crucis ſupplicium progrederetur. Herodes.

1, 2. Ὅτε ἤχθη πρὸς τοὺς διδασκάλους ὑμῶν.] F. leg. ὅτε ἤχθη πρὸς αὐτοὺς, τοὺς διδασκάλους ὑμῶν.
4. Μόσχους.] F. μόσχοις.
14. Βοηθός.] ſc. βουληθείς. PEARSONUS.

37. Ἐπὶ τῷ σταυρωθῆναι.] Etiam accuſ. caſu legi poteſt ἐπὶ τὸ σταυρ. Et mox congruentius τοῦ Ἀρχέλαον διαδεξαμένου: vel geminato articulo, οὗ τὸ Ἀρχέλαον διαδεξ. SYLBURGIUS.

6, 7, 8. Καὶ

Herodes autem per ſucceſſionem Archelai, virilem poteſtatis partem hæreditate crevit. Cui Pilatus gratificatus, Jeſum ad eum vinctum miſit. atque hoc ita futurum eſſe præcognoſcens Deus, verbis hiſce promulgavit: *Abduxerunt eum ad Aſſyrium, hoſpitale munus regi.* Aut leonem certe rugientem ſuper eum, diabolum ipſum dixit: quem Moſes quidem ſerpentem vocat, apud Job vero & Zachariam diabolus nominatur, & a Jeſu Satanas appellatur, nomen eum rebus ipſis quas egit congruens, indeque compoſitum, obtinere indicante. Nam Sata, Judæorum & Syrorum voce, apoſtata & deſertor eſt: nomen autem Nas, unde interpretatione etiam ſerpens vocatur, idem eſt quod Sata,

Oſe. x. 6. Job. i. ii. Zach. iii. 1, 2.

Ἡρώδης δὲ τὸν Ἀρχέλαον διαδεξάμενος, λαβόντος τὴν ἐξουσίαν τὴν ἀπονεμηθεῖσαν αὐτῷ, ᾧ καὶ Πιλάτος χαριζόμενος δεδεμένον τὸν Ἰησοῦν ἔπεμψε. καὶ τοῦτο γενησόμενον προειδὼς ὁ Θεὸς, εἰρήκει οὕτως, Καί γε αὐτὸν εἰς Ἀσσυρίους ἀπήνεγκαν, ξένια τῷ βασιλεῖ. Ἢ λέοντα τὸν ὠρυόμενον ἐπ' αὐτὸν ἔλεγε τὸν διάβολον, ὃν Μωϋσῆς μὲν ὄφιν καλεῖ, ἐν δὲ τῷ Ἰὼβ καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ διάβολος κέκληται, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ σατανᾶς προσηγόρευται, ὄνομα ἀπὸ τῆς πράξεως ἧς ἔπραξε σύνθετον κτησάμενον αὐτὸν μηνύων· τὸ γὰρ σατὰν τῇ Ἰουδαίων καὶ Σύρων φωνῇ ἀποστάτης ἐστὶ, τὸ δὲ νᾶς ὄνομα, ἐξ οὗ ἡ ἑρμηνεία ὄφις ἐκλήθη, ταυτόν ἐστι σατᾶ

6, 7, 8. *Καί γε αὐτὸν εἰς Ἀσσυρίους ἀπήνεγκαν ξένια τῷ βασιλεῖ.*] Langus, Εἰς Ἀσσυρίους, *id eſt in Aſſyriis domum, vel præſentiam:* ξένια τῷ βασιλεῖ *fortaſſe hoc ex libro quopiam apocrypho productum.* Fallitur vir doctus. Oſeæ verba ſunt, X. 6. Eodem modo ab aliis exponuntur. Tertullianus adv. Marc. IV. 42. p. 572, 3. *Num & Herodi velut munus a Pilato miſſus, Oſee vocibus fidem reddidit; de Chriſto enim prophetaverat, Et vinctum eum ducent xenium regi.* Cyrillus Hieroſol. Cat. XIII. §. 7, 8. p. 174. Δεθεὶς ἦλθεν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα πρὸς Πιλᾶτον. ἆρα καὶ τοῦτο γέγραπται; Καὶ δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ. Ἀλλ' ὑποκρίνεταί τις τῶν ἐξέτως ἀκροωμένων· Πιλᾶτος οὐκ ἦν βασιλεὺς, ἵνα τέως παραλίπωμεν τὰ πολλὰ ζητούμενα, πῶς τοίνυν δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ; ἀλλὰ ἀνάγνωθι τὸ εὐαγγέλιον· Ἀκούσας Πιλᾶτος αὐτὸν εἶναι ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἀνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς Ἡρώδην. Ἡρώδης δὲ ἦν τότε βασιλεὺς, καὶ παρῆν ἐν Ἱεροσολύμοις. Pene vertit hæc Rufinus in Symb. p. 79. tom. 5. op. Hieron. ed. Martian. *Scribitur etiam* (inquit) *illud inter cæteras ejus paſſiones, quod alligantes eum duxerunt ad Pilatum. Præſignavit etiam hoc propheta ubi dicit, Et alligantes adduxerunt eum xenium regi Jarim. Si objiciat aliquis & dicat: Sed Pilatus non erat rex. Audi ergo quid in conſequentibus refert evangelium. Audiens, inquit, Pilatus eum eſſe de Galilæa, miſit eum ad Herodem, qui erat tunc rex in Iſrael.* Biblia καὶ αὐτὸν εἰς Ἀσσυρίους δήσαντες ἀπήνεγκαν ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ.

10—13. Ἐν δὲ τῷ Ἰὼβ καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ διάβολος κέκληται, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ σατανᾶς προσηγόρευται.] Nimis ſeverum judicem hic ſe præbet Clericus Hiſtor. Eccleſ. p 643. *Apud Jobum etiam* (inquit) *cap.* i. & ii. *Satan vocatur, & apud Zachariam* iii. 2. *in Hebraicis codicibus, quod oportuiſſet ſciri ab homine tanta cum fiducia cum Judæis diſceptante.* Quaſi vero opus eſſet ut diſputaturus quis cum Judæis & verſione LXX. interpretum uſurus, prius univerſam ſcripturam, aut hæc Jobi & Zachariæ loca præ cæteris, cum Hebraico codice conferret. Neque porro ea ætate tam temerarium erat quam putare videtur Clericus, cum Judæis congredi linguæ Hebraicæ imperitum. Fueritne autem Juſtinus tam imperitus ejus linguæ quam vulgo viris doctis perſuaſum video, alibi fortaſſe diſquiram. Etymologiæ certe quas comminiſcitur id non probant, quod nemo negabit qui Varronem aut Platonis Cratylum legerit. Nuſquam etyma magis ridicula. Quis autem aut hoc linguæ Græcæ, aut illo Latinæ, ſcientior? Nempe ad eam rem non tantum doctrina & ſingulari linguæ peritia opus eſt, ſed ingenio acri, & judicio ſubtili & circumſpecto, tum autem ut vaces prurigine etymologiarum excogitandarum. quo morbo pauci ſane etymologi immunes ſunt.

15 & ſeqq. Τὸ γὰρ σατὰν &c.] Qui ἀποστάτην vertunt, ut Irenæus & Juſtinus, videntur deducere a verbo שט, quod deficere ſignificat, ut nun ſit heemanthicum. Sic grammatici appellant literas, quæ extrinſecus accedunt ad thema formandis nominibus. Juſtinum induxit terminatio Græca σατανᾶς, ut compoſitum putarit ex שט ἀποστάτης & νᾶς τοῦτ' ἐστι ὄφις. prorſus inepte. ex quo tamen hoc diſcimus νᾶς ἀρχαϊκῶς pro ναὰς, id eſt נחש. Drusius, Comment. ad voces Hebr. Novi Teſtamenti cap. X. p. 19.

17 & ſeqq. Τὸ δὲ νᾶς ὄνομα, ἐξ οὗ ἡ ἑρμηνεία ὄφις ἐκλήθη, ταυτόν ἐστι σατᾶ τῇ Ἑβραίων ἑρμηνευθείσῃ φωνῇ.] Locus multis modis corruptus. quem tamen interpretes ſicco, quod aiunt, pede tranſeunt. Nos plane hæremus. neque quicquam in mentem venit quin ſtatim rejiciam.

σατᾶ τῇ Ἑβραίων ἑρμηνευθείσῃ φωνῇ· ἐξ ὧν ἀμφοτέρων τῶν εἰρημένων ἓν ὄνομα γίνεται σατανᾶς. καὶ γὰρ οὗτος ὁ διάβολος ἅμα τῷ ἀναβῆναι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἰορδάνου, τῆς φωνῆς αὐτῷ λεχθείσης, Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν ἀποστόλων γέγραπται προσελθὼν αὐτῷ, καὶ πειράζων μέχρι τοῦ εἰπεῖν αὐτῷ, Προσκύνησόν μοι, καὶ ἀποκρίνασθαι αὐτῷ τὸν Χριστὸν, Ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Ὡς γὰρ τὸν Ἀδὰμ ἐπλάνησεν, ἔλεγε καὶ τοῦτον δυνηθῆναι ἐργάσασθαί τι. καὶ τὸ, Ὡσεὶ ὕδωρ ἐξεχύθη καὶ διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὀστᾶ μου, ἐγενήθη ἡ καρδία μου ὡσεὶ κηρὸς τηκόμενος ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου, ὅπερ γέγονεν αὐτῷ ἐκείνης τῆς νυκτὸς, ὅτε ἐπ' αὐτὸν ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν συλλαβεῖν αὐτὸν, προαγγελία ἦν. ἐν γὰρ τοῖς ἀπομνημονεύμασιν ἅ φημι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐκείνοις παρακολουθησάντων συντετάχθαι, ὅτι ἱδρὼς, ὡσεὶ θρόμβοι, κατεχεῖτο αὐτοῦ εὐχομένου καὶ λέγοντος, Παρελθέτω, εἰ δυνατὸν, τὸ ποτήριον τοῦτο, ἐντρόμου τῆς καρδίας δηλονότι οὔσης, καὶ τῶν ὀστῶν ὁμοίως, καὶ ἐοικυίας τῆς καρδίας κηρῷ τηκομένῳ εἰς τὴν κοιλίαν, ὅπως εἴδωμεν ὅτι ὁ πατὴρ

τὸν

Sata, Ebræorum expoſitum ſermone. Ex quibus utriſque unum compoſitum fit nomen, Satanas. Poſtquam namque ipſe Chriſtus ex amne Jordane aſcendit, voce de eo edita, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, in apoſtolorum commentariis ſcriptum eſt acceſſiſſe hunc ipſum diabolum, & tentaſſe illum, eo uſque ut diceret, Adora me; & contra ei Chriſtum reſpondiſſe, *Faceſſe a me, Satana. Dominum Deum tuum adorabis, & ipſum ſolum coles.* nam perinde ſe huic quoque aliquid facere poſſe duxit, atque Adam in fraudem ſeduxiſſet. Et illa: *Velut aqua effuſa ſunt & diſſipata omnia oſſa mea, factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei:* quod illi ea nocte accidit, quum adverſus ipſum in montem olearum capiendi ejus gratia exiverunt, id prænnnciaverunt. Nam in libris qui ſunt ab ejus apoſtolis, ipſorumque ſectatoribus, compoſiti, memoriæ mandatnm eſt, ſudorem ipſius tanquam guttas ſanguinis defluxiſſe in terram, eo deprecante & dicente, *Tranſeat, ſi fieri poteſt, poculum hoc:* cum videlicet trepidaret cor ejus, & oſſa ſimiliter, ſimileque cor ejus eſſet ceræ in ventrem per colliquationem ſtillanti: ut ſciremus, patrem

in

Matth. iv. 8, 9, 10.

Luc. xxii. 41, 2, 4. Matth. xxvi. 39.

6, 7. Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.] V. p. 316. & quæ ibi annotavimus.

15. Ἔλεγε.] Sunt forte qui legendum putent ἔθελε: tu cave attingas verbum elegantiſſimum. Homer. Il. Β. 35, 6, 7.

—— τὸν δ' ἔλιπ' αὐτοῦ
Τὰ φρονέοντ' ἀνὰ θυμὸν, ἅ ῥ' οὐ τελέεσθαι ἔμελλε.
Φῆ γὰρ ὅγ' αἱρήσειν Πριάμου πόλιν ἤματι κείνῳ.

Et Γ. 27, 8.

Ὡς ἐχάρη Μενέλαος Ἀλέξανδρον θεοειδέα
Ὀφθαλμοῖσιν ἰδών· ΦΑΤΟ γὰρ τίσασθαι ἀλείτην.

16. Καὶ τοῦτον δυνηθῆναι ἐργάσασθαί τι.] F. καὶ ἐκ τούτου.

27, 8. Ὅτι ἱδρὼς.] Deeſt γέγραπται.

34. Ὅπως εἴδωμεν.] Εἴδωμεν excuſari poteſt: ſi quis tamen εἰδῶμεν malit, nequaquam refragabor. Sylburgius.

1 & ſeqq.

in tantis perpeſſionibus filium ſuum vere noſtra cauſa verſari voluiſſe, & non diceremus illum, quod Dei filius eſſet, non ſenſiſſe ea quæ illi illata ſunt & acciderunt. Et illud, *Exaruit ſicut teſta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis*, ut antea dixi, prænunciatio fuit ſilentii quod tenuit, nemini quidquam reſpondens, qui omnes qui apud vos fuere doctores inſipientes
Pſ. xxi. 15—18. eſſe arguerat. Et illud: *In pulverem mortis deduxiſti me. Quoniam circumdederunt me canes & venatores multi: conventus maligne agentium circumdederunt me. Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumeraverunt omnia oſſa mea: ipſi conſideraverunt & inſpexerunt me. Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* pro eo atque recenſui, prænunciatio fuit ad quod mortis ſupplicium ipſum condemnaturi eſſent ſynagoga maligne agentium: quos etiam canes vocat, & venatores. Hic quod iidem fuerint, qui venatione ſua illum comprehenderunt, & qui in unum congregati, ut condemnaretur modis omnibus operam dederunt, oſtendit.

τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν καὶ ἐν τοιούτοις πάθεσιν ἀληθῶς γεγονέναι δι' ἡμᾶς βεβαιοῦται, καὶ μὴ λέγωμεν ὅτι ἐκεῖνος, τοῦ Θεοῦ υἱὸς ὤν, οὐκ ἀντελαμβάνετο τῶν γινομένων καὶ συμβαινόντων αὐτῷ. καὶ τό, 33 Ἐξηράνθη ὡς ὄστρακον ἡ ἰσχύς μου, καὶ ἡ γλῶσσά μου κεκόλληται τῷ λάρυγγί μου, ὅπερ προεῖπον, τῆς σιγῆς, ἐν μηδενὶ μηδὲν ἀποκρινόμενος, ὁ πάντας ἐλέγχων ἀσόφους τοὺς παρ' ὑμῖν διδασκάλους, προαγγελία ἦν. καὶ τό, Εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με· ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες καὶ κυνηγοὶ πολλοί, συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με. ὤρυξαν χεῖράς μου, καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου. αὐτοὶ δὲ κατενόησαν, καὶ ἐπεῖδόν με. διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον, ὡς προεῖπον, προαγγελία ἦν διὰ ποίου θανάτου καταδικάζειν αὐτὸν ἔμελλεν ἡ συναγωγὴ τῶν πονηρευομένων, οὓς καὶ κύνας καλεῖ καὶ κυνηγούς, μηνύων ὅτι αὐτοὶ οἱ κυνηγήσαντες καὶ συνήχθησαν οἱ ἀγωνιζόμενοι ἐπὶ τῷ καταδικάσασθαι αὐτόν·

Quod

1 & ſeqq. Ἐν τοιούτοις πάθεσιν ἀληθῶς γεγονέναι &c.] Ignat. epiſt. ad Smyrnæos, §. 2. Ταῦτα γὰρ πάντα ἔπαθεν δι' ἡμᾶς, ἵνα σωθῶμεν. Καὶ ἀληθῶς ἔπαθεν &c. & in ep. ad Trallianos, §. 9. ὃς ἀληθῶς ἐγεννήθη, ἔφαγέν τε καὶ ἔπιεν, ἀληθῶς ἐδιώχθη ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ἀληθῶς ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν, &c. In ſancti hujus epiſcopi & martyris nempe temporibus prævalere cœperat Docetarum hæreſis, quos in verbis proxime ſequentibus perſtringit Juſtinus, atque ideo ut hiſce ſe infeſtum oſtenderet, in omni fere loco doctrinam de vera Jeſu Chriſti paſſione, & non, quam iſti docuerunt, putativa, inculcat Ignatius. Confer Iren. lib. 3. adv. hæreſ. cap. 17. & 20. Jebb.

8—11. Τῆς σιγῆς, ἐν μηδενὶ μηδὲν ἀποκρινόμενος, ὁ πάντας ἐλέγχων ἀσόφους τοὺς παρ' ὑμῖν διδασκάλους, προαγγελία ἦν.] Sententia poſtulat ἐν ᾗ μηδενὶ μηδὲν ἀπεκρίνετο. Sylburgius. F. leg. τῆς σιγῆς ἣν ἐσίγησεν, vel ἐπὶ Πιλάτου ἐσίγησε, μηδενὶ &c. Supra p. 329. Ἡ γὰρ ἰσχυρὰ αὐτοῦ λόγου δύναμις δι' ἧς ἀεὶ ἤλεγχε τοὺς συζητοῦντας αὐτῷ Φαρισαίους καὶ γραμματεῖς καὶ ἁπλῶς τοὺς ἐν τῷ γένει ὑμῶν διδασκάλους, ἐποχὴν ἔσχε—σιγήσαντος αὐτοῦ, καὶ μηκέτι ἐπὶ Πιλάτου ἀποκρίνασθαι μηδὲν μηδενὶ βουλομένου.

13, 4. Ἐκύκλωσάν με κύνες καὶ κυνηγοὶ πολλοί.] Iſtud καὶ κυνηγοὶ neque LXX. agnoſcunt, neque biblia Hebraica, neque adeo Juſtinus ſupra p. 325. Non eſt tamen a librariis additum, ſed a Juſtino. id quod abunde demonſtrant quæ ſtatim ſequuntur, οὓς καὶ κύνας καλεῖ καὶ κυνηγούς &c. Nimirum κυνηγοὶ alia verſio eſt verbi Hebraici כלבים, quam cum verſione LXX. interpretum Juſtinus, aut qui pſalterium ejus ſcripſit, temere conjunxit. Codex MS. in textu κύνες πολλοί, in margine eadem manu ἐν ἄλλοις, κύνες καὶ κυνηγοὶ πολλοί.

24, 5, 6. Αὐτοὶ οἱ κυνηγήσαντες καὶ συνήχθησαν οἱ ἀγωνιζόμενοι.] Sylburgius, *Si locus eſt integer, cum κυνηγήσαντες ſubaudiendum eſt ἦσαν. alioqui legi etiam poſſet, αὐτοὶ οἱον κυνηγήσοντες συνήχθησαν.* Hæc ille, quæ ſi quando intellexero, fieri poteſt ut probem quoque. Interea tantummodo deleo ſecundum οἱ. Concinnius tamen καὶ αὐτοὶ οἱ κυνηγήσαντες συνήχθησαν ἄγαν.

26. Καταδικάσασθαι.] Codex MS. in margine librarii manu καταδικασθῆναι.

17, 8, 9. Ἰδίως

ὅπερ καὶ ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ γέγραπται γενόμενον. καὶ ὅτι μετὰ τὸ σαυρωθῆναι αὐτὸν, ἐμέρισαν ἑαυτοῖς οἱ σαυρώσαντες αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἐδήλωσα. τὰς δὲ ἀκόλουθα τοῦ ψαλμοῦ, Σὺ δὲ, Κύριε, μὴ μακρύνῃς τὴν βοήθειάν σου ἀπ' ἐμοῦ, εἰς τὴν ἀντίληψίν μου πρόσχες, ῥῦσαι ἀπὸ ῥομφαίας τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς τὴν μονογενῆ μου, σῶσόν με ἐκ σόματος λέοντος, καὶ ἀπὸ κεράτων μονοκερώτων τὴν ταπείνωσίν μου, ὁμοίως πάλιν διδασκαλία καὶ προαγγελία τῶν ὄντων αὐτῷ, καὶ συμβαίνειν μελλόντων. μονογενὴς γὰρ ὅτι ἦν τῷ πατρὶ τῶν ὅλων οὗτος, ἰδίως ἐξ αὐτοῦ λόγος καὶ δύναμις γεγεννημένος, καὶ ὕστερον ἄνθρωπος διὰ τῆς παρθένου γενόμενος, ὡς ἀπὸ τῶν ἀπομνημονευμάτων ἐμάθομεν, προεδήλωσα. καὶ ὅτι σαυρωθεὶς ἀπέθανεν, ὁμοίως προεῖπε. τὸ γὰρ, Ῥῦσαι ἀπὸ ῥομφαίας τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς τὴν μονογενῆ μου, σῶσόν με ἐκ σόματος λέοντος, καὶ ἀπὸ κεράτων μονοκερώτων τὴν ταπείνωσίν μου, ὁμοίως μηνύοντος δι' οὗ πάθους ἔμελλεν ἀποθνήσκειν, τουτέστι σαυροῦσθαι. τὸ γὰρ κεράτων μονοκερώτων ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ σαυροῦ ἐστὶ μόνου, προεξηγησάμην ὑμῖν. καὶ τὸ ἀπὸ

Quod ſane ita factum eſſe, in commentariis apoſtolicis eſt ſcriptum. Et quod poſt ipſius in cruce ſuſpenſionem, qui eum cruci fixerant veſtimenta ejus inter ſe diviſerint, prius declaravi. Porro conſequentia pſalmi verba: *Tu autem, Domine, ne longe diſtuleris auxilium tuum a me: in defenſionem meam incumbe. Libera a gladio animam meam; & de manu canis, unigenitam meam. Salva me ex ore leonis, & a cornibus unicornium humilitatem meam.* eodem modo doctrina & prædictio eorum ſunt, quæ ei & erant & eventura erant. Nam quod unigenitus hic univerſitatis hujus parenti fuerit, proprie ex eo verbum & virtus genitus, & poſtea homo per virginem editus, ſicut ex commentariis quos diximus percepimus, antea indicavi. Et quod in crucem actus vitam finierit, ſimiliter prædixit. Hoc enim: *Libera a gladio animam meam; & de manu canis, unigenitam meam. Salva me ex ore leonis & a cornibus unicornium humilitatem meam.* denunciantis eſt quanam paſſione & pœna, crucis ſcilicet, moriturus eſſet. nam quod omnium cornuum unicornium, cornu ſolum crucis forma ſit, antea vobis explicui. Et quod ut

Pſ. xxi. 19, 20, 1.

17, 8, 9. Ἰδίως ἐξ αὐτοῦ λόγος καὶ δύναμις γεγεννημένος.] F. leg. λόγος καὶ δύναμις αὐτοῦ. Apol. I. p. 33. ἰδίως παρὰ τὴν κοινὴν γένεσιν γεγεννῆσθαι αὐτὸν ἐκ Θεοῦ λέγομεν λόγον Θεοῦ. Dial. p. 267. ὁ λόγος τῆς σοφίας, αὐτὸς ὢν οὗτος ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων γεννηθεὶς, καὶ λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ δόξα τοῦ γεννήσαντος ὑπάρχων. Sed nihil muto.

18, 9. Γεγεννημένος.] Si quis legere malit γεγενημένος, per me licet, modo ſuo periculo, non meo, qui quidem vereor ne iſtam vocem nimium ſæpe jam mutaverim.

28, 9. Μηνύοντος δι' οὗ πάθους &c.] Tertul. adverſ. Judæos, cap. 10. pag. 196. *Cum auxilium patris imploraret,* Salvum me fac, *inquit,* ex ore leonis, *utique mortis,* & de cornibus unicornuorum humilitatem meam; *de apicibus ſcilicet crucis.* Jebb.

30, 1, 2. Τὸ γὰρ κεράτων μονοκερώτων ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ σαυροῦ ἐστὶ μόνου, προεξηγησάμην ὑμῖν.] Hunc locum ſatis ſanum eſſe, perſuadere mihi non poſſum: quanquam videor poſſe exponere non una via aliquanto melius quam fecit Langus. Occurrebat ſtatim, τὰ γὰρ κέρατα τῶν μονοκερώτων ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ σαυροῦ ἔχει μόνου. quam lectionem confirmare videatur locus, corruptus tamen & ipſe, ad quem nos hic rejicit, p. 318. μονοκέρωτος γὰρ κέρατα οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ἢ σχήματος ἔχοι ἄν τις εἰπεῖν καὶ ἀποδεῖξαι εἰ μὴ τοῦ τύπου ὃς τὸν σαυρὸν δείκνυσι. Sed iſtud τὸ γὰρ κεράτων non videtur temere mutandum. F. leg. Τὸ γὰρ, Κεράτων μονοκερώτων, ὅτι τὸ

ut a gladio, & ore leonis, & de manu canis anima ſua ſalva conſervetur, orat, ut ne quis animæ ſuæ dominaretur, petitio fuit; quo & nos, cum jam ad exitum vitæ ſumus, a Deo eadem poſcamus, qui avertere poteſt omnem impudentem & malignum angelum, ne animam noſtram capiat. Animas enim ſuperſtites manere, eo vobis demonſtravi, quod & Samuelis animam ventriloqua Pythoniſſa, ita ut Saul petierat,
1 Reg. xxviii. evocavit. Apparet autem, ad eum modum omnes animas virorum juſtorum & prophetarum ſub poteſtatem ejuſmodi virtutum cadere, qualem & in ventriloqua illa fuiſſe rebus ipſis declaratur. Quapropter & ſic nos per filium quoque ſuum Deus, ut viribus omnibus adverſus eos contendamus, per quos hoc fiat, & migraturi ex hac vita, ut oremus ne animæ noſtræ ſub talem aliquam virtutem cadant, docere videtur. Nam ſpiritum in cruce red-
Luc. xxiii. 46. dens Chriſtus, dixit: *Pater, in manus tuas depono ſpiritum meum:* ſicut & hoc ex commentariis apoſtolicis didici. Porro cum diſcipulos ſuos excitaret ut Phariſæorum vitæ conſuetudinem & converſationem ſupergrederentur, ſin minus, minime ſe ſalvatum iri ut ſcirent; hæc illum dixiſſe in eis ipſis ſcriptum eſt libris:
Matth. v. 20. *Niſi abundaverit juſtitia veſtra plus quam ſcribarum & Phariſæorum, non ingrediemini in regnum cœlorum.*

Et

ἀπὸ ῥομφαίας, καὶ στόματος λέοντος, καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς αἰτεῖν αὐτὸν τὴν ψυχὴν σωθῆναι, ἵνα μηδεὶς κυριεύσῃ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ αἴτησις ἦν, ἵνα ἡνίκα ἡμεῖς πρὸς τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου γινόμεθα, τὰ αὐτὰ αἰτῶμεν τὸν Θεὸν, τὸν δυνάμενον ἀποστρέψαι πάντα ἀναιδῆ, πονηρὸν ἄγγελον μὴ λαβέσθαι ἡμῶν τῆς ψυχῆς. καὶ ὅτι μένουσιν αἱ 333
ψυχαὶ, ἀπέδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ καὶ τὴν Σαμουὴλ ψυχὴν κληθῆναι ὑπὸ τῆς ἐγγαστριμύθου, ὡς ἠξίωσεν ὁ Σαούλ. φαίνεται δὲ καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ τῶν οὕτως δικαίων καὶ προφητῶν ὑπὸ ἐξουσίαν ἔπιπτον τῶν τοιούτων δυνάμεων, ὁποία δὴ καὶ ἐν τῇ ἐγγαστριμύθῳ ἐκείνῃ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὁμολογεῖται. ὅθεν καὶ οὗτος διδάσκει ἡμᾶς καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τὸ πάντως ἀγωνίζεσθαι δι' οὓς γίνεσθαι, καὶ πρὸς τῇ ἐξόδῳ αἰτεῖν μὴ ὑπὸ τοιαύτην τινὰ δύναμιν ὑποπεσεῖν τὰς ψυχὰς ἡμῶν, φαίνεται. καὶ γὰρ ἀποδιδοὺς τὸ πνεῦμα ἐπὶ τῷ σταυρῷ, εἶπε, Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀπομνημονευμάτων καὶ τοῦτο ἔμαθον. καὶ γὰρ πρὸς τὸ ὑπερβάλλειν τὴν Φαρισαίων πολιτείαν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ συνωθῶν, εἰ δὲ μή γε, ἐπίστασθαι ὅτι οὐ σωθήσονται, ταῦτα εἰρηκέναι ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι γέγραπται, Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Καὶ

τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ ἱστάμενος, vel σημαίνων, προεξηγησαμένου ὑμῖν. Sed neque hoc ſatisfaeit, præſertim cum ea quæ modo exſcripſi ex p. 318. tantopere patrocinentur voci μόνου.

7, 8. Ἀναιδῆ.] V. ℣ 2. & ride.

10. Ἀπέδειξα.] Hæc demonſtratio periit.

14. Τῶν οὕτως δικαίων.] V. p. 211, ℣. 32, 3.

& quæ ibi annotata ſunt.

18. Οὗτος.] Lego ὁ Θεός.

19—23. Διδάσκει—ἡμῶν, φαίνεται.] Dele φαίνεται.

20. Δι' οὓς γίνεσθαι.] Pro δι' οὓς ſententia poſtulat δικαίως, vel ſimile quid. SYLBURGIUS.

28. Καὶ γάρ.] Iſto γὰρ facile, niſi fallor, carere poſſemus. Sed nihil muto.

3. Ἀνήγαγεν.]

Καὶ ὅτι ἠπίστατο τὸν πατέρα αὐτοῦ πάντα παρέχειν αὐτῷ, ὡς ἠξίου, καὶ ἀνήγειρεν αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ πάντας τοὺς φοβουμένους τὸν Θεὸν προέτρεπεν αἰνεῖν τὸν Θεὸν διὰ τὸ ἐλεῆσαι καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυρωθέντος τούτου πᾶν γένος τῶν πιστευόντων ἀνθρώπων, καὶ ὅτι ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἔστη, τῶν ἀποστόλων (οἵτινες μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ πεισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ ὅτι καὶ πρὸ τοῦ παθεῖν ἔλεγεν αὐτοῖς ὅτι ταῦτα αὐτὸν δεῖ παθεῖν, καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν ὅτι προκεκήρυκτο ταῦτα, μετενόησαν ἐπὶ τῷ ἀφίστασθαι αὐτοῦ ὅτε ἐσταυρώθη) καὶ μετ' αὐτῶν διάγων ὕμνησε τὸν Θεόν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν ἀποστόλων δηλοῦται γεγενημένον, τὰ λείποντα τοῦ ψαλμοῦ ἐδήλωσεν· ἔστι δὲ ταῦτα, Διηγήσομαι τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον αἰνέσατε αὐτόν· ἅπαν τὸ σπέρμα Ἰακὼβ δοξάσατε αὐτόν· Φοβηθήτωσαν αὐτὸν ἅπαν τὸ σπέρμα Ἰσραήλ. Καὶ τὸ εἰπεῖν μετωνομακέναι αὐτὸν Πέτρον ἕνα τῶν ἀποστόλων, καὶ γεγράφθαι ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ γεγενημένον καὶ τοῦτο, μετὰ τοῦ καὶ ἄλλους δύο ἀδελφοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου ὄντας μετωνομακέναι ὀνόματι
334 τοῦ Βοανεργές, ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς, σημαντικὸν ἦν τοῦ αὐτὸν ἐκεῖνον εἶναι· διὸ καὶ τὸ ἐπώνυμον Ἰακὼβ τῷ Ἰσραὴλ ἐπικληθέντι ἐδόθη, καὶ τὸ Αὐσῆ ὄνομα Ἰησοῦς ἐπεκλήθη, δι' οὗ ὀνόματος καὶ εἰσήχθη

Et quod ſciverit patrem ſuum omnia ſibi ita ut petebat præbere, qui eum quoque excitavit a mortuis, & omnes Deum timentes hortatus fuerit ad laudandum Deum propter miſericordiam per myſterium crucifixi hujus omni generi fidelium hominum præſtitam, & quod ſtaturus fuerit in medio fratrum ſuorum, apoſtolorum (qui poſtquam reſurrexiſſet a mortuis, ipſique ab eo perſuaſi fuiſſent ipſum, antequam paſſus eſt, eis dixiſſe hæc ſe pati oportere, & a prophetis hæc prædicta fuiſſe, pœnitentiam de eo egere quod ab ipſo, cum ſupplicium crucis ſubiret, defeciſſent) tum autem quod cum eis agens Deum laudibus celebraturus erat, prout in ſcripturis apoſtolorum etiam hoc factum eſſe oſtenditur, reliqua pſalmi verba declararunt. Sunt ea hujuſmodi: *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio eccleſiæ laudabo te. Timentes Dominum, laudate eum. Omne ſemen Jacob, glorificate eum. metuant eum omne ſemen Iſrael.* Et quod dictum eſt illum unum ex apoſtolis tranſnominaſſe Petrum, atque id ita factum eſſe in apoſtolicos commentarios eſſe relatum, & quod inſuper alios duos fratres, Zebedæi filios, nomine Boanerges, hoc eſt tonitrus filios vocavit; indicio id fuit, ipſiſſimum illum eſſe, per quem & Jacobo Iſraelis cognomen inditum, & is qui prius Oſee vocatus fuerat, Jeſus tranſnominatus eſt: per quod nomen etiam

Pſ. xxi. 22, 3.

3. Ἀνήγειρεν.] Convenientius fut. ἀνεγερεῖν. Sylburgius.

8, 9. Ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἔστη, τῶν ἀποστόλων.] V. Matth. xxviii. 10, 16. Joan. xx. 17, 8, 9. & Hebr. ii. 11, 2.

17. Ὕμνησε τὸν Θεόν.] Matth. xxvi. 30. καὶ ὑμνήσαντες, ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν.

35. Διό.] Legendum δι' οὗ, quod monuit olim Caſaubonus c. Baron. p. 258. Langus etiam vertit *per quem*.

36, 7. Τὸ Αὐσῆ.] Lege τῷ Αὐσῆ.

etiam in terram patriarchis promiſſam populus, ex multitudine ea quæ ex Ægypto egreſſa fuerat, reliquus eſt introductus. Et quod tanquam aſtrum exoriturus fuerit ipſe idem ex genere Abraæ, Moſes obiter de-
Num. xxiv. 17. claravit, ita dicens: *Orietur ſtella ex Jacob, & dux ex Iſrael.* Et a-
Zach. vi. 12. lia ſcriptura inquit: *Ecce vir, Oriens nomen ejus.* Enimvero ſtella, ſimulatque natus eſt, in cœlo exorta, quemadmodum ſcriptum eſt in commentariis apoſtolorum ejus, Magi Arabes, inde edocti, affuerunt, & adoraverunt illum. Tertio quoque die reſurrecturum eum fuiſſe, poſt crucis ſupplicium toleratum, in eiſdem libris eſt perſcriptum. Populares namque veſtri, percontationibus cum eo agen-
Matth. xii. 38, 9, 40. tes, dixerunt, *Oſtende nobis ſignum.* & ille reſpondit eis: *Generatio prava & adultera ſignum requirit, & ſignum non dabitur eis, præterquam ſignum Ionæ.* Atque hæc eo dicente, recondita ita fuere, ut ab audientibus non intelligeretur tertio eum die, poſtquam crucifixus
Matth. xii. 41. eſſet, reſurrecturum eſſe. atque generationem veſtram deteriorem magiſque adulteram civitate Ninivitarum eſſe declaravit; qui Iona, cum tertio die ex alvo grandis piſcis ejectus fuiſſet, annunciante urbem eorum poſt dies quadraginta tres cum multitudine

εἰσήχθη εἰς τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς πατριάρχαις γῆν ὁ περιλειφθεὶς ἀπὸ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου ἐξελθόντων λαός. καὶ ὅτι ὡς ἄστρον ἔμελλεν ἀνατέλλειν αὐτὸς διὰ τοῦ γένους τοῦ Ἀβραάμ, Μωϋσῆς παρεδήλωσεν, οὕτως εἰπών, Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἡγούμενος ἐξ Ἰσραήλ. Καὶ ἄλλη δὲ γραφή φησιν, Ἰδοὺ ἀνήρ, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ. Ἀνατείλαντος οὖν καὶ ἐν οὐρανῷ ἅμα τῷ γεννηθῆναι αὐτὸν ἀστέρος, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, οἱ ἀπὸ Ἀῤῥαβίας μάγοι, ἐκ τούτου ἐπιγνόντες, παρεγένοντο καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ. καὶ ὅτι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἔμελλεν ἀναστήσεσθαι μετὰ τὸ σταυρωθῆναι, γέγραπται ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν συζητοῦντες αὐτῷ, ἔλεγον ὅτι Δεῖξον ἡμῖν σημεῖον, καὶ ἀπεκρίνατο αὐτοῖς, Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτοῖς, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ. Καὶ ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ, παρακεκαλυμμένα ἦν νοεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀκουόντων, ὅτι μετὰ τὸ σταυρωθῆναι αὐτόν, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. καὶ πονηροτέραν τὴν γενεὰν ὑμῶν καὶ μοιχαλίδα μᾶλλον τῆς Νινευιτῶν πόλεως ἐδήλου, οἵτινες, τοῦ Ἰωνᾶ κηρύξαντος αὐτοῖς, μετὰ τὸ ἐκβρασθῆναι αὐτὸν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς κοιλίας τοῦ ἁδροῦ ἰχθύος, ὅτι μετὰ ἐν ἄλλοις * τεσσαρακοντατρεῖς ἡμέρας παμπληθεὶ

6. Παρεδήλωσεν.] F. προεδήλωσεν.

7, 8. Καὶ ἡγούμενος.] Biblia καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος. Hebr. וקם שבט. Irenæus, *& ſurget dux in Iſrael.*

28 & ſeqq. Καὶ πονηροτέραν—ἐδήλου.] Proximo commate poſt ea quæ de ſigno Jonæ dixit.

33, 4. Ἐν ἄλλοις * τεσσαρακοντατρεῖς ἡμέρας.] In ſuperiori ed. poſt ἐν ἄλλοις, eſt ſpatium vacuum, quantum tres quatuorve literas capiat. ei ego inſerui τρεῖς. ut hæc incluſa (ἐν ἄλλοις τρεῖς) per incuriam amanuenſis e margine in contextum ſint inſulta; cum doctus aliquis iſta marginali aonotatione monere voluiſſet, in aliis exemplaribus pro τεσσαρακοντατρεῖς legi tantum τρεῖς, detracto numero majore, qui eſt XL: ſicut videlicet in vulgatis bibliis Ionæ iii. legitur, ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὶ καταστραφήσεται. Arcerius minorem numerum τρεῖς expungit, & μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας legendum judicat: itidemque pag. ſeq. ℣. 15, 6. τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ. SYLBURGIUS.

34. Τεσσαρακοντατρεῖς.] Iſaacus Voſſius Diſſert. De LXX. Int. p. 75. ex hoc Juſtini loco colligit

παμπληθεὶ ἀπολοῦνται, νηστείαν ἁπλῶς πάντων ζώων, ἀνθρώπων τε καὶ ἀλόγων, μετὰ σακκοφορίας, καὶ ἐκτενοῦς ὀλολυγμοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν καρδιῶν ἀληθινῆς μετανοίας αὐτῶν, καὶ ἀποταγῆς τῆς πρὸς ἀδικίαν, ἐκήρυξαν, πιστεύσαντες ὅτι ἐλεήμων ὁ Θεὸς καὶ φιλάνθρωπός ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς μετατιθεμένους ἀπὸ τῆς κακίας, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ τοὺς μεγιστᾶνας ὁμοίως σακκοφορήσαντας προσμεμενηκέναι τῇ νηστείᾳ, καὶ τῇ ἱκεσίᾳ, καὶ ἐπιτυχεῖν μὴ καταστραφῆναι τὴν πόλιν αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰωνᾶ ἀνιωμένου ἐπὶ τῷ τῇ τεσσαρακοστῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ὡς ἐκήρυξε, μὴ καταστραφῆναι τὴν πόλιν, διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ ἐκ τῆς γῆς ἀνατεῖλαι αὐτῷ σικυῶνα, ὑφ' ὃν καθεζόμενος ἐσκιάζετο ἀπὸ καύματος
335 (ἦν δὲ ὁ σικυὼν κολόκυνθα αἰφνίδιος, μήτε φυτεύσαντος τοῦ Ἰωνᾶ, μήτε ποτίσαντος, ἀλλ' ἐξαίφνης ἐπανατείλας αὐτῷ σκιὰν παρέχειν) κἀκ τῆς ἄλλης ξηρᾶναι αὐτὸν, ἐφ' ᾧ ἐλυπεῖτο Ἰωνᾶς; καὶ ἤλεγξεν αὐτὸν οὐ δικαίως ἀθυμοῦντα ἐπὶ τῷ μὴ καταστραφῆναι τὴν Νινευϊτῶν πόλιν, λέγων, Σὺ ἐφείσω περὶ τοῦ σικυῶνος, ὃ οὐκ ἐκοπίασας ἐν αὐτῷ, οὔτε ἐξέθρεψας αὐτὸν, ὃς ὑπὸ νύκτα αὐτοῦ ἦλθε, καὶ ὑπὸ νύκτα αὐτοῦ ἀπώλετο· κἀγὼ οὐ φείσομαι

multitudine univerſa interituram eſſe, jejunium animantium ſimul omnium, hominum videlicet & irrationalium, indixerunt, atque ut omnes in ſaccis eſſent, & cum vehementi ejulatu, veraque animorum pœnitentia, iniquitati omni nuncium remitterent, mandatum propoſuerunt; perſuaſione illa concepta, miſericordem eſſe Deum, humanumque & benignum in eos qui a pravitate deficiunt. Rex etiam civitatis ejus, & magnates, pariter ſumptis ſaccis perſeveraverunt in jejunio, & in ſupplicationibus, & ut urbs non everteretur, obtinuerunt. At Jonas moleſte ferebat, quod quadrageſimo tertio die, ita ut prædixerat, civitas non peſſum iret. Itaque œconomia & diſpoſitione quadam exoriri illi hederam (erat autem hedera cucurbita repentina) ſub qua is ſedens ab æſtu obumbraretur, cum eam nec ſeviſſet, nec rigaſſet, ſed quæ ſubito ei exorta umbram præberet, altero autem illam die exareſcere, Deus fecit. Qua de cauſa mœrore afficiebatur Jonas. Illum vero injuſte ita indignari, quod Ninivitæ non perderentur, convicit Deus, dicens: *Tu parci voluiſti hederæ, in qua* Jon. iv. 10. [1]
nihil feciſti operæ, neque eam foviſti, quæ ſub nocte ſua prodiit, & ſub nocte ſua interiit; & ego non parcam

git LXX. ſcripſiſſe ἔτι τρεῖς καὶ μ' ἡμέραι, ſed ex eorum exemplaribus numerum majorem, minoremque adeo ex Hebræis excidiſſe. Aut fallit aut fallitur. quod de inventis ejus fere omnibus haud temere dixeris. Τεσσαράκοντα & τρεῖς eodem errore conjunxit hic Juſtinus, quo paulo ante κοινὸς & κοινωνοί.

6. Τῆς πρὸς ἀδικίαν.] Mallet fortaſſe aliquis τῆς προτέρας ἀδικίας. Sed ferri etiam vulgata lectio poteſt. Sylburgius.

24, 5. Κἀκ τῆς ἄλλης.] Pro ἄλλης ſententia poſtulat potius ἀλέης, ſeu ἀλέας, *caloris*. niſi forte εἵλης malis: quæ magis propria ſolis eſt. Sylburgius. Alii fortaſſe legent, καὶ τῆς ἄλλης, & *inſequenti die*, aut lectionem vulgatam ita cum Lango interpretabuntur.

29. Περί.] F. leg. ὑπὲρ cum bibliis.

Ib. Τοῦ σικυῶνος.] Biblia τῆς κολοκύνθης.

29, 30. Ου οὐκ ἐκοπίασας ἐν αὐτῷ.] Biblia ὑπὲρ ἧς οὐκ ἐκακοπάθησας ἐπ' αὐτήν.

31, 2. Ος ὑπὸ νύκτα αὐτοῦ ἦλθε καὶ ὑπὸ νύκτα αὐτοῦ ἀπώλετο.] Biblia ἣ ἐγενήθη ὑπὸ νύκτα καὶ ὑπὸ νύκτα ἀπώλετο.

32. Κἀγώ.] Biblia ἐγὼ δέ.

1. Νινευΐ.]

parcam Ninivæ civitati magnæ, in qua habitant plus quam centum & viginti millia virorum (ſive hominum) qui neſciunt quid ſit inter dextram ſuam & ſiniſtram ſuam, & jumenta multa? Atque hæc populares veſtri a Jona facta eſſe ſciebant omnes, & Chriſtus apud vos vociferabatur daturum ſe vobis Jonæ ſignum, cohortans ut vel poſt reſurrectionem ejus a mortuis de perpetratis malis ageretis pœnitentiam, & itidem ut Ninivitæ ploraretis apud Deum, ut ne gens & urbs veſtra ita caperetur everſa, ſicut eſt everſa: verum tantum abeſt ut pœnitentiam egeritis poſtquam eum a mortuis reſurrexiſſe accepiſtis, ut etiam, prout antea memoravi, eximiis delectis viris, in omnem terrarum orbem eos miſeritis, qui renunciarent ſectam quandam impiam & legi contrariam excitatam eſſe a Jeſu quodam Galilæo, plano & ſeductore, quem a vobis crucifixum diſcipuli ejus noctu e monumento, ubi a cruce refixus poſitus erat, furto ſuſtulerint, & homines in errorem abduxerint, aſſeverantes a mortuis eum excitatum eſſe, atque in cœlum aſcendiſſe; quique calumnioſe ſermonibus ſpargerent, docuiſſe etiam ea illum impia & iniqua & impura, quæ apud omne genus hominum jactatis contra eos qui illum Chriſtum, & doctorem, & filium Dei eſſe

φείσομαι ὑπὲρ Νινευῒ τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν ᾗ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνδρῶν οἱ οὐκ ἔγνωσαν ἀνὰ μέσον δεξιᾶς αὐτῶν καὶ ἀνὰ μέσον ἀριστερᾶς αὐτῶν, καὶ κτήνη πολλά; Καὶ ταῦτα οἱ ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν ἐπιστάμενοι ἅπαντες γεγενημένα ὑπὸ τοῦ Ἰωνᾶ, καὶ τοῦ Χριστοῦ παρ' ὑμῖν βοῶντος ὅτι τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ δώσει ὑμῖν, προτρεπομένου ἵνα κἂν μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἀπὸ τῶν νεκρῶν μετανοήσητε ἐφ' οἷς ἐπράξατε κακοῖς, καὶ ὁμοίως Νινευΐταις προσκλαύσητε τῷ Θεῷ, ὅπως καὶ τὸ ἔθνος καὶ ἡ πόλις ὑμῶν μὴ ἁλῷ καταστραφεῖσα, ὡς κατεστράφη· καὶ οὐ μόνον οὐ μετενοήσατε, μαθόντες αὐτὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, ἀλλ', ὡς προεῖπον, ἄνδρας χειροτονήσαντες ἐκλεκτοὺς, εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπέμψατε, κηρύσσοντας ὅτι αἵρεσίς τις ἄθεος καὶ ἄνομος ἐγήγερται ἀπὸ Ἰησοῦ τινὸς Γαλιλαίου πλάνου, ὃν σταυρωσάντων ἡμῶν, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέψαντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ μνήματος νυκτὸς, ὁπόθεν κατετέθη ἀφηλωθεὶς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, πλανῶσι τοὺς ἀνθρώπους λέγοντες ἐγηγέρθαι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνεληλυθέναι· κατειπόντες δεδιδαχέναι καὶ ταῦτα ἅπερ κατὰ τῶν ὁμολογούντων Χριστὸν, καὶ διδάσκαλον, καὶ υἱὸν Θεοῦ εἶναι, παντὶ γένει ἀνθρώπων ἄθεα, καὶ ἄνομα, καὶ ἀνόσια

1. Νινευῒ.] Biblia Romana Νινευὴ, Complutenſia & Aldina ut hic.

3. Ἀνδρῶν.] Biblia Romana & Aldina & codex Alexandrinus & Cyrillus & Theodoritus ἀνθρώπων. Biblia Complutenſia ut Juſtinus. Hieronymus *virorum*.

3, 4, 5. Οἳ οὐκ ἔγνωσαν ἀνὰ μέσον δεξιᾶς αὐτῶν καὶ ἀνὰ μέσον ἀριστερᾶς αὐτῶν.] Biblia οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν αὐτῶν ἢ ἀριστερὰν αὐτῶν. Hebr. אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו.

16. Καί.] F. delendum.

18, 9. Ὡς προεῖπον.] P. 170, 1.

23. Πλάνου.] Matth. xxvii. 63. Κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν ἔτι ζῶν, Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι.

24, 5, 6. Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέψαντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ μνήματος νυκτός.] Matth. xxviii. 13. Εἴπατε ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες ἔκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων. Ib. com. 15. καὶ διεφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον.

26. Ὁπόθεν κατετέθη.] Uſitatius ὅπου κατετέθη. Sylburgius.

11—15. Μετα-

ἀνόσια λέγειν. πρὸς τούτοις, καὶ ἁλούσης ὑμῶν τῆς πόλεως, καὶ τῆς γῆς ἐρημωθείσης, οὐ μετανοεῖτε, ἀλλὰ καὶ καταρᾶσθε αὐτοῦ, καὶ τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν πάντων τολμᾶτε. καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς, καὶ τοὺς δι' ὑμᾶς τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ὑπειληφότας, οὐ μισοῦμεν, ἀλλ' εὐχόμεθα κἂν νῦν μετανοήσαντας πάντας ἐλέους τυχεῖν παρὰ τοῦ εὐσπλάγχνου καὶ πολυελέου πατρὸς τῶν ὅλων Θεοῦ. ἀλλ' ὅτι τὰ ἔθνη μετανοεῖν ἀπὸ τῆς κακίας ἐν ᾗ πλανώμενοι ἐπο-
336 λιτεύοντο, ἀκούσαντα τὸν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ κηρυχθέντα δι' αὐτῶν παθόντα λόγον, καὶ λόγους βραχεῖς λέγοντός μου ἀπὸ προφητείας Μιχαίου, ἑνὸς τῶν δώδεκα, ἀνάσχεσθε· εἰσὶ δὲ οὗτοι, Καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτου ἡμερῶν ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, ἕτοιμον ἀπ' ἄκρου τῶν ὀρέων, ἐπηρμένον αὐτὸ ὑπὲρ τοὺς βουνούς· καὶ ποταμὸν θήσονται ἐπ' αὐτῷ λαοί. καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλά, καὶ ἐροῦσι, Δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ φωτιοῦσιν ἡμᾶς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ.

eſſe profitentur. Ad hæc, capta quoque urbe veſtra, & terra vaſtata, non reſipiſcitis, diris maledictionibus eum, & credentes in eum univerſos, execrari audentes. Ac nos non modo neq; vos, neque eos qui ſuggeſtione veſtra talia de nobis ſuſpicantur, odimus, ſed precamur etiam ut vel nunc pœnitentiam agentes omnes miſericordiam ab eo qui prolixæ eſt humanitatis & miſerationis, parente univerſorum Deo conſequamini. Cæterum quod vaticinio prædictum ſit, gentes a vitioſitate ſua, in qua errore tranſverſim abductæ vixerunt, per reſipiſcentiam mentem recepturas, & pœnitentiam acturas eſſe, poſtquam ex apoſtolis ejus prædicantibus ab Hieroſolymis Verbum paſſum audiiſſent; pauca verba ex prophetia Michææ, unius e duodecim, me referentem ſuſtinete. Ea ſunt hujuſmodi: *Et erit in extremis diebus præclarus mons Domini, paratus in ſummo montium, ſublimatus ipſe ſuper colles. & fluvium ponent in ipſo populi (ſive confluent ad ipſum,) & ambulabunt gentes multæ, & dicent: Venite, aſcendamus in montem Domini, & in domum Dei Jacob: & illuminabunt nos docentes de via ejus, & ambulabimus in ſemitis ejus.* Mich. iv. 1—7.

Quoniam

11 & ſeqq. Ἀλλ' ὅτι τὰ ἔθνη μετανοεῖν &c.] Poſt μετανοεῖν, aut certe ψ. 15. poſt λόγον, deſideratur ἔμελλεν, προλέλεκται, aut aliud ejuſmodi verbum. Sylburgius.

13, 4. Ἀπὸ τῶν ἀποστόλων.] Magis fortaſſe conſentaneum διὰ τῶν ἀποστόλων, *per apoſtolos*. Sylburgius. Si quid mutandum, legerim potius ὑπὸ minima mutatione. ſed ἀπὸ pro ὑπὸ vel διὰ apud noſtrum alioſque ſcriptores ſæpius reperitur quam ut librarios ſemper in culpa eſſe affirmare audeam.

15. Δι' αὐτῶν.] Magis fortaſſe conſentaneum δι' αὐτοῖς. Sylburgius.

18, 9. Ἐπ' ἐσχάτου ἡμερῶν.] Biblia Romana & Aldina ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. Complutenſia ἐπ' ἐσχάτῳ τῶν ἡμερῶν. Theodoritus ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν. Hebr. באחרית הימים.

20. Ἀπ' ἄκρου.] In noſtris exemplaribus eſt ἐπὶ τὰς κορυφάς, in Juſtiniano ἀπ' ἄκρου, pro ἐπ'. Perionius.

21. Ἐπηρμένον αὐτὸ ὑπὲρ τοὺς βουνούς.] Biblia καὶ μετεωρισθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν. Hebr. ונשא הוא מגבעות.

22. Ποταμὸν θήσονται ἐπ' αὐτῷ λαοί.] LXX. σπεύσουσι πρὸς αὐτὸ λαοί. In Hebræo ונהרו, hoc eſt, *confluent*. Antiquarius autem (vel forte Aquila, qui originationes & etymon vocum odioſe & ad nauſeam uſque in ſua verſione ſectabatur) verbum verbo reddidit, ποταμὸν θήσονται, phraſi admodum dura, & Græcis plane ignota. Hunc ſecutus eſt Juſtinus, vel qui Juſtinum deſcripſit. Cappellus, Append. ad Crit. Sac. p. 528, 9.

26. Φωτιοῦσιν ἡμᾶς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ.] LXX. δείξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. In Hebræo eſt וירנו *docebit nos*. Verum imperitus aliquis antiquarius, qui putavit vocem hanc eſſe ab אור quod *lucem* ſignificat, margini adſcripſit, φωτιοῦσιν, quam lectionem ſecutus eſt Juſtinus. Cappellus, p. 529. Sine dubio verſio eſt alicujus interpretis: fortaſſe Aquilæ, quem idem verbum alibi ita vertiſſe ſcimus. quod & LXX. interdum faciunt.

Quoniam ex Sion egredietur lex, & verbum Domini ex Hieruſalem. & judicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes, uſque in longinquum. Et concident gladios ſuos in vomeres, & haſtas ſuas in falces: & non ſumet gens in gentem gladium, & non diſcent ultra belligerare. Et ſedebit vir ſub vite ſua, & ſub ficu ſua, & non erit qui exterreat; quia os Domini virtutum locutum eſt. Quoniam omnes populi ambulabunt in nomine deorum ſuorum, nos autem ambulabimus in nomine Domini Dei noſtri in æternum. Et erit in die illo, colligam anguſtiis affectam, & ejectam congregabo, & eam quam afflixi: & ponam anguſtiis affectam in reſiduum; & ejectam, in gentem potentem. Et regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion ex hoc nunc & uſque in ſeculum. His finitis, dicere perrexi: Magiſtros veſtros,

ὅτι ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ· καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον λαῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη ἰσχυρὰ ἕως μακράν. καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ μὴ ἄρῃ ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. καὶ καθίσεται ἀνὴρ ὑποκάτω ἀμπέλου αὐτοῦ, καὶ ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν· ὅτι στόμα Κυρίου τῶν δυνάμεων ἐλάλησεν. ὅτι πάντες οἱ λαοὶ πορεύσονται ἐν ὀνόματι θεῶν αὐτῶν, ἡμεῖς δὲ πορευσόμεθα ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, συνάξω τὴν ἐκτεθλιμμένην, καὶ τὴν ἐξωσμένην ἀθροίσω, καὶ ἣν ἐκάκωσα, καὶ θήσω τὴν ἐκτεθλιμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν ἐκπεπιεσμένην εἰς ἔθνος ἰσχυρόν· καὶ βασιλεύσει Κύριος ἐπ' αὐτῶν ἐν τῷ ὄρει Σιὼν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος. Καὶ τελέσας ταῦτα, ἐπεῖπον, Καὶ ὅτι οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν,

4. Ἐλέγξει.] Biblia Romana & Aldina ἐξελέγξει. Complutenſia, & codex Alexandrinus, & Theodoritus, & Cyrillus, ut Juſtinus.

Ib. Ἕως μακράν.] Biblia Romana ἕως εἰς μακράν. Aldina, & Complutenſia, ut Juſtinus.

5. Συγκόψουσι.] Biblia κατακόψουσι.

Ib. Τὰς μαχαίρας.] Biblia Romana & Complutenſia τὰς ῥομφαίας. Aldina, & Theodoritus, ut Juſtinus.

6. Τὰς ζιβύνας.] Biblia τὰ δόρατα. Codex Alexandrinus & Cyrillus ut Juſtinus.

7. Οὐ μὴ ἄρῃ.] Biblia Romana οὐκέτι μὴ ἀντάρῃ. Aldina οὐκ ἔτι μὴ ἄρῃ. Complutenſia οὐκέτι οὐ μὴ ἀντάρῃ. Codex Alexandrinus & Theodoritus & Cyrillus οὐκέτι οὐ μὴ ἄρῃ.

8. Μάχαιραν.] Biblia ῥομφαίαν. Theodoritus ut Juſtinus.

8, 9. Καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν.] Biblia Romana & Aldina καὶ οὐκέτι μὴ μάθωσι πολεμεῖν. Complutenſia & codex Alexandrinus & Cyrillus ut Juſtinus.

9. Καθίσεται ἀνήρ.] LXX. ἀναπαύσεται ἕκαστος, Hebraice ישבו איש, rem expreſſerunt & ſenſum: at alius de verbo ad verbum reddere voluit, καθίσεται ἀνήρ, quem ſecutus eſt Juſtinus. CAPPELLUS.

10. Καὶ ὑποκάτω.] Biblia καὶ ἕκαστος ὑποκάτω.

12, 13. Ὅτι στόμα Κυρίου τῶν δυνάμεων ἐλάλησεν.] Biblia διότι τὸ στόμα Κυρίου παντοκράτορος ἐλάλησε ταῦτα.

13, 14. Πορεύσονται ἐν ὀνόματι θεῶν αὐτῶν.] LXX. πορεύσονται ἕκαστος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. rem magis quam verba expreſſerunt (in Hebræo enim eſt ילכו איש בשם אלהיו) nam *incedere viam ſuam* hic eſt colere Deos ſuos. Alius (quem ſecutus eſt Juſtinus) reddidit ad verbum, πορεύσονται ἐν ὀνόματι τῶν θεῶν αὐτῶν. CAPPELLUS.

16. Εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ΕΣΤΑΙ ἐν ——] Biblia εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ΕΠΕΚΕΙΝΑ. ἐν ——

17. Συνάξω.] Biblia λέγει Κύριος, συνάξω.

Ib. Τὴν ἐκτεθλιμμένην.] Biblia τὴν συντετριμμένην.

18. Ἀθροίσω.] Biblia εἰσδέξομαι. Hebr. אקבצה.

18, 9. Καὶ ἣν ἐκάκωσα.] Biblia καὶ οὓς ἀπωσάμην. Hebr. ואשר הרעתי.

19. Θήσω.] Biblia θήσομαι.

Ib. Τὴν ἐκτεθλιμμένην.] Biblia τὴν συντετριμμένην.

20. Ἐκπεπιεσμένην.] Neſcio an ἐκπεπιεσμένην Juſtinus ſcripſerit. Vulg. B. Mich. iv. habent ἀπωσμένην. SYLBURGIUS.

21. Ἰσχυρόν.] Biblia Romana δυνατόν. Aldina, & Complutenſia, & codex Alexandrinus, & Theodoritus, ut Juſtinus.

22. Ἐπ' αὐτῶν.] Biblia ἐπ' αὐτούς.

23. Καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος.] Biblia Romana ἕως εἰς τὸν αἰῶνα. Aldina ἕως εἰς τοὺς αἰῶνας. Complutenſia ut Juſtinus.

6, 7. Οὐ

μῶν, ὦ ἄνδρες, σοῦ πάντας λό-
γους τῆς περικοπῆς ταύτης εἰς τὸν Χρι-
στὸν ὁμολογοῦσιν εἰρῆσθαι, ἐπίσταμαι.
καὶ αὐτὸν ὅτι οὐδέπω φασὶν ἐληλυθέ-
ναι, καὶ τοῦτο γινώσκω· εἰ δὲ καὶ ἐλη-
λυθέναι λέγουσιν, οὐ γινώσκεται ὃς ἐ-
στιν, ἀλλ' ὅταν ἐμφανὴς καὶ ἔνδο-
ξος γένηται, τότε γνωσθήσεται ὃς ἐστι,
φασί· καὶ τότε τὰ εἰρημένα ἐν τῇ
περικοπῇ ταύτῃ φασὶν ἀποβήσεσθαι,
ὡς μηδενὸς μηδέπω καρποῦ ἀπὸ τῶν
λόγων τῆς προφητείας γενομένου· ἀ-
λόγιστοι, μὴ συνιέντες ὅπερ, διὰ πάν-
των τῶν λόγων ἀποδέδεικται, ὅτι
δύο παρουσίαι αὐτοῦ κατηγγελμέναι εἰ-
σί· μία μὲν ἐν ᾗ παθητὸς, καὶ ἄδο-
ξος, καὶ ἄτιμος, καὶ σταυρούμενος κε-
κήρυκται· ἡ δὲ δευτέρα ἐν ᾗ μετὰ
δόξης ἀπὸ τῶν οὐρανῶν παρέσται, ὅ-
ταν καὶ ὁ τῆς ἀποστασίας ἄνθρωπος,
ὁ καὶ εἰς τὸν ὕψιστον ἔξαλλα λαλῶν,
ἐπὶ τῆς γῆς ἄνομα τολμήσῃ εἰς ἡμᾶς
τοὺς Χριστιανοὺς, οἵτινες ἀπὸ τοῦ νόμου
337 καὶ τοῦ λόγου τοῦ ἐξελθόντος ἀπὸ Ἱε-
ρουσαλὴμ διὰ τῶν τοῦ Ἰησοῦ ἀποστό-
λων τὴν θεοσέβειαν ἐπιγνόντες, ἐπὶ
τὸν Θεὸν Ἰακὼβ καὶ Θεὸν Ἰσραὴλ
καταφεύγομεν, καὶ οἱ πολέμου, καὶ
ἀλληλοφονίας, καὶ πάσης κακίας με-
μεστωμένοι ἀπὸ πάσης τῆς γῆς τὰ
πολεμικὰ

ſtros, o viri, verba hujus loci omnia confiteri quod de Chriſto dicta ſint, ſcio: & eoſdem quod nondum venerit, affirmare, id quoque ſcio. Sin veniſſe etiam fateantur, non agnoſci tamen eum ipſum eſſe, ſed cum præclarus atque glorioſus fuerit, tum agnitum iri eum; ac tum demum quæ in hoc loco ſunt commemorata eventura eſſe, dicunt; ita ut nullus dum verborum prophetiæ fructus extiterit: rationis quippe expertes omnis, neque intelligentes (quod in omni hac diſputatione eſt oſtenſum) duplicem ipſius adventum eſſe prænunciatum: unum, in quo paſſioni ſubjectus, & inglorius, & dehoneſtatus, & crucifixus deprædicatur: ſecundum, in quo cœlitus cum gloria aderit: quando & defectionis homo adverſus Altiſſimum quoque grandia loquens in terris, iniqua in nos Chriſtianos committere audebit; qui, ex lege & verbo ab Hieroſolymis progreſſo per apoſtolos Jeſu vero cultu Dei percepto, ad Deum Jacob & Deum Iſrael confugimus: quique bello & mutuis cædibus & malitia omni pleni ex terra quavis pro ſe quiſque bellica

6, 7. Οὐ γινώσκεται ὃς ἐστι.] Sic Trypho ad initium hujus dialogi, ſupra p. 226. Χριστὸς δὲ εἰ καὶ γεγένηται, καὶ ἔστι που, ἄγνωστός ἐστι, καὶ οὐδὲ αὐτός πω ἑαυτὸν ἐπίσταται, &c. Jebb.

20. Ὁ τῆς ἀποστασίας ἄνθρωπος.] 2 Theſſ. ii. 3, 4. Ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα.

23, 4, 5. Οἵτινες ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τοῦ λόγου τοῦ ἐπελθόντος ἀπὸ Ἱερουσαλήμ.] F. ἐξελθόντος. Reſpicit verba Michææ modo citata, Ὅτι ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ.

24, 5. Τοῦ ἐπελθόντος ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ &c.] Iren. lib. 4. adverſ. hæreſ. cap. 67. *Si libertatis lex, id eſt, verbum Dei ab apoſtolis, qui ab Hieruſalem exierunt, annuntiatum in univerſam terram, ta tantum tranſmutationem fecit, ut gladios & lanceas bellatorias in aratra fabricaverint ipſi, & in falces, quæ donavit ad metendum frumentum, in organa pacifica, demutaverint, & jam neſciant pugnare, ſed percuſſi & alteram præbent maxillam; non de aliquo alio prophetæ dixerunt hæc, ſed de eo qui fecit ea.* Jebb.

26, 7, 8. Ἐπὶ τὸν Θεὸν Ἰακὼβ καὶ Θεὸν Ἰσραὴλ καταφύγομεν.] Michæas citatus ſupra p. 369. καὶ πορεύσονται ἐπ' αὐτοῦ λαοὶ. [LXX. σπεύσουσι πρὸς αὐτὸ λαοὶ] καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλὰ καὶ ἐροῦσι, Δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ. Hierem. l. 5. καὶ ἥξουσι καὶ καταφεύξονται πρὸς Κύριον τὸν Θεόν. Zachar. ii. 11. καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαὸν, &c.

12, 3. Οὐκ

Digitized by Google

bellica arma, gladios in vomeres, & haſtas in ruſtica inſtrumenta, transmutavimus, & tanquàm agricolæ exercemus veram pietatem, juſtitiam, humanitatem, fidem, ſpem de patre ipſo per crucifixum conceptam; ſub vite quiſque ſua ſedens, hoc eſt ſola nupta quiſque muliere ſua contentus. Nam quod ſermo propheticus dicat, *Et uxor ejus veluti vitis exuberans*, ſcitis. Non eſſe autem qui exterreat & in ſervitutem redigat nos, qui Jeſu nomina per fidem dedimus per terram omnem, manifeſtum eſt. Quod namque dum gladio percutimur, & in crucem agimur, & beſtiis objicimur, & vinculis, & igne, & tormentis aliis omnibus plectimur & excruciamur, a profeſſione noſtra non diſcedamus, ſatis conſtat: & quanto magis ejuſmodi quædam in nos expediuntur tormenta, tanto alii plures fideles, & veræ religionis per nomen Jeſu fiunt cultores. Quemadmodum enim ſi quis excidat eas vitis partes quæ fructus tulerunt, ut alios floridos & frugiferos ramos illa proferat, facit: ita in nobis quoque accidit. plantata namque eſt a Deo & Chriſto ſervatore vitis, populus ejus. Reliqua porro prophetiæ, in altero ejus adventu ad rem conferentur. Colliget enim anguſtiis affectam,

Ps. cxxvii. 3.

πολεμικὰ ὄργανα ἕκαστος, τὰς μαχαίρας εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας εἰς γεωργικὰ μετεβαλόμεθα, καὶ γεωργοῦμεν εὐσέβειαν, δικαιοσύνην, φιλανθρωπίαν, πίστιν, ἐλπίδα, τὴν παρ' αὐτοῦ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ σταυρωθέντος, ὑπὸ τὴν ἄμπελον τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος καθεζόμενοι, τουτέστι μόνῃ τῇ γαμετῇ γυναικὶ ἕκαστος χρώμενοι· ὅτι γὰρ ὁ λόγος ὁ προφητικὸς λέγει, Καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ὡς ἄμπελος εὐθηνοῦσα, ἐπίστασθε.* καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ ἐκφοβῶν καὶ δουλαγωγῶν ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν πεπιστευκότας κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν, φανερόν ἐστι. κεφαλοτομούμενοι γὰρ, καὶ σταυρούμενοι, καὶ θηρίοις παραβαλλόμενοι, καὶ δεσμοῖς, καὶ πυρὶ, καὶ πάσαις ταῖς ἄλλαις βασάνοις, ὅτι οὐκ ἀφιστάμεθα τῆς ὁμολογίας, δῆλόν ἐστιν. ἀλλ' ὅσωπερ ἂν τοιαῦτά τινα γίνηται, τοσούτῳ μᾶλλον ἄλλοι πλείονες πιστοὶ καὶ θεοσεβεῖς διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ γίγνονται· ὁποῖον ἐὰν ἀμπέλου τὶς ἐκτέμῃ τὰ καρποφορήσαντα μέρη, εἰς τὸ ἀναβλαστῆσαι ἑτέρους κλάδους καὶ εὐθαλεῖς καὶ καρποφόρους ἀναδίδωσι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐφ' ἡμῶν γίνεται. ἡ γὰρ φυτευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἄμπελος, καὶ σωτῆρος Χριστοῦ, ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐστι. τὰ δὲ λοιπὰ τῆς προφητείας ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἀποβήσεται. τὴν γὰρ ἐκτεθλιμμένην,

12, 3. Οὐκ ἔστιν ὁ ἐκφοβῶν καὶ δουλαγωγῶν ἡμᾶς.] V. p. 370. ℣. 11.

24 & ſeqq. Ὁποῖον ἐὰν ἀμπέλου &c.] Non inelegans ſimilitudo. Horatius Carm. IV. 4.

Duris ut ilex tonſa bipennibus
Nigræ feraci frondis in Algido,
Per damna, per cædes, ab ipſo
Ducit opes animumque ferro.

33 & ſeqq. Τὴν γὰρ ἐκτεθλιμμένην—συγχωροῦντες.] Locus miris modis depravatus. Sylburgius legit συγχωροῦσι pro συγχωροῦντες, *ut conſonet cum dativo* ὑμῖν. Recte fortaſſe, ſi deleviſſet intermedia, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν κτημάτων τῶν ἰδίων ἕκαστος τῶν χριστιανῶν ἐκβέβληται, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου παντός. quæ ſane annotationis ſpeciem aliquam habere videantur. Ego autem & ea facile fero, & συγχωροῦντες non muto, quandoquidem eandem enallagen in præſtantiſſimis ſcriptoribus ſæpe invenimus, & donec nos meliora docuerit aut codex aliquis MS. aut felicior alterius conjectura, interea totum locum ſic legam: Τὴν γὰρ ἐκτεθλιμμένην ΤΟΤΕ ΣΥΝΑΞΕΙ, ΚΑΙ ΑΘΡΟΙΣΕΙ ΤΗΝ ΕΞΩΣΜΕΝΗΝ, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ κόσμου, ὅσον ἐφ' ὑμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις, ΟΙΣ οὐ μόνον &c. V. p. 370. ℣. 17, 8.

τεθλιμμένην, τελέσιν ἀπὸ τοῦ κόσμου, ὅσον ἐφ᾽ ὑμῖν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν κτημάτων τῶν ἰδίων ἕκαστος τῶν Χριστιανῶν ἐκβέβληται, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου παντὸς, ζῆν μηδενὶ Χριστιανῷ συγχωροῦντες. ὑμεῖς δὲ ἐπὶ τὸν λαὸν ὑμῶν συμβεβηκέναι τοῦτο φατέ. εἰ δὲ ἐξεβλήθητε πολεμηθέντες, δικαίως μὲν ὑμεῖς ταῦτα πεπόνθατε, ὡς αἱ γραφαὶ πᾶσαι μαρτυροῦσιν· ἡμεῖς δὲ, οὐδὲν τοιοῦτον πράξαντες μετὰ τὸ ἐπιγνῶναι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ, μαρτυρούμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, σὺν τῷ δικαιοτάτῳ καὶ μόνῳ ἀσπίλῳ καὶ ἀναμαρτήτῳ Χριστῷ, ὅτι ἀπὸ γῆς αἰρόμεθα. βοᾷ γὰρ Ἠσαΐας, Ἰδοὺ ὡς ὁ δίκαιος ἀπώλετο, καὶ οὐδεὶς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ· καὶ ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται, καὶ οὐδεὶς κατανοεῖ. Καὶ ὅτι
338 δύο παρουσίας συμβολικῶς γενήσεσθαι τούτου τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπὶ Μωσέως προελέγετο, προεῖπον, διὰ τοῦ συμβόλου τῶν ἐν τῇ νηστείᾳ προσφερομένων τράγων. καὶ πάλιν ἐν οἷς ἐποίησαν Μωσῆς καὶ Ἰησοῦς τὸ αὐτὸ προκηρυσσόμενον συμβολικῶς ἦν καὶ λεγόμενον. ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐκτείνας ἐπὶ τοῦ βουνοῦ μέχρις ἑσπέρας ἔμενεν, ὑποβασταζομένων τῶν χειρῶν, ὃ οὐδενὸς ἄλλου τύπον δείκνυσιν, ἢ τοῦ σταυροῦ· ὁ δὲ, τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι μετονομασθεὶς, ἦρχε τῆς μάχης· καὶ ἐνίκα Ἰσραήλ. ἦν δὲ καὶ τοῦτο ἐπ᾽ ἀμφοτέρων τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ἐκείνων, καὶ προφητῶν τοῦ Θεοῦ, νοῆσαι γεγενημένον, ὅτι ἀμφότερα τὰ μυστήρια

fectam, hoc eſt ex orbe terrarum ejectam, quantum in vobis & aliis cunctis mortalibus eſt ſitum. quandoquidem non ſolum ex poſſeſſionibus ſuis Chriſtianorum quiſque exigitur, verum etiam in mundo toto nemini eorum vivere permittitur. Vos autem in populo veſtro hoc eventu completum eſſe dicitis: qui ſi bello ſuperati, & ejecti [e patria] eſtis; ſicuti ſcripturæ omnes atteſtantur, jure hoc perpeſſi eſtis. At nos qui nihil tale admiſimus poſteaquam veritatem Dei cognovimus, teſtimonium a Deo habemus, nos una cum juſtiſſimo & ſolo immaculato & a peccato immuni Chriſto e medio tolli. Clamat enim Eſaias: *Ecce quomodo perit juſtus, & nemo percipit corde; & viri juſti tolluntur, & nemo conſiderat.* Eſai. lvii. 1.
Ac duos adventus Chriſti hujus fore, figurate ſub Moſe eſſe promulgatum, antea dixi, per ſymbolum eorum qui in jejunio offerebantur hircorum. Et rurſum in eo quod Moſes & Jeſus fecerunt, idem hoc per figuram eſt prænunciatum. Horum enim alter manus expandens in colle ad veſperam uſque manſit, manibus ſuſtentatis, quod nullius alterius rei quam crucis notam deſignavit; alter vero, Jeſu nomine cognominatus, aliis in pugna præiit; unde victoria Iſraeli eſt parta. Hoc vero quoque in utroque ſanctorum illorum virorum & prophetarum Dei factum conſiderare erat, quod utrumque ſacramentum

11—17. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲν τοιοῦτον πράξαντες μετὰ τὸ ἐπιγνῶναι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ μαρτυρούμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σὺν τῷ δικαιοτάτῳ——Χριστῷ ὅτι ἀπὸ γῆς αἰρόμεθα.] F. vult, μαρτυρούμεθα ὅτι αἰρόμεθα ἀπὸ γῆς μηδὲν τοιοῦτον πράξαντες, id eſt, δίκαιοι.

22. Ἐπὶ Μωσέως.] Ἐπὶ ferri poteſt. non minus apta tamen ὑπό. SYLBURGIUS.

23. Προεῖπον.] P. 219.

29, 30. Μέχρις ἑσπέρας.] V. p. 347, 8.

mentum unus eorum portare non potuerit: figuram dico crucis, & nominis Jeſu notam. Unius namque & ſolius virtus hæc eſt, & fuit, & futura eſt: cujus ipſum quoque nomen principatus omnes metuunt, graviſſimis doloribus cruciati, quod per illum aliquando excidendi ſint. Itaque paſſioni ſubditus & crucifixus Chriſtus noſter, maledictioni a lege ſubjectus non eſt: ſed ſe ſolum clare ſignificavit ille ſalvaturum eos eſſe, qui a terra ejus non deficerent. Et qui in Ægypto ſervati ſunt, cum Ægyptiorum primogenita interirent, eos paſchæ ſanguis liberavit, quo poſtes utrinque & ſuperliminare imbutum erat. Paſcha namque erat Chriſtus, immolatus poſtea, ſicut & Eſaias inquit: *Ipſe tanquam ovis ad occiſionem ductus eſt.*

Eſai. liii. 7.

Porro quod in die paſchæ ipſum comprehenderitis, & ſimiliter in paſcha crucifixeritis, ſcriptum eſt. Ut autem eos qui in Ægypto fuere, ſanguis paſchæ ſalvos conſervavit; ita & credentes liberabit a morte ſanguis Chriſti. Hallucinaturus ergo per errorem Deus fuerat, niſi hoc ſignum ſuper foribus extitiſſet? Equidem id non dico: ſed quod ſalutem hominum generi per ſanguinem Chriſti adventuram prænunciavit, id aio. Funiculi etiam coccinei ſymbolum, quem Hierichunte a Jeſu Navæ miſſi exploratores Raab meretrici dederunt, alligari ad feneſtram, unde eos demiſerat ut hoſtium

σημεῖα εἰς αὐτῶν βαστάσαι οὐκ ἦν δυνατός· λέγω δὲ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ, καὶ τὸν τύπον τῆς τοῦ ὀνόματος ἐπικλήσεως. ἑνὸς γὰρ μόνου ἡ ἰσχὺς αὕτη ἐστὶ, καὶ ἦν, καὶ ἔσται, οὗ καὶ τὸ ὄνομα πᾶσα ἀρχὴ δέδιεν, ὠδίνουσα ὅτι δι' αὐτοῦ καταλύεσθαι μέλλουσιν. ὁ οὖν παθητὸς ἡμῶν καὶ σταυρωθεὶς Χριστὸς, οὐ κατηράθη ὑπὸ τοῦ νόμου, ἀλλὰ μόνος σώσειν τοὺς μὴ ἀφισταμένους τῆς γῆς τέως αὐτοῦ ἐδήλου. καὶ τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ δὲ σωθέντας, ὅτε ἀπώλλυντο τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων, τὸ τοῦ πάσχα ἐρρύσατο αἷμα, τὸ ἑκατέρωσε τῶν σταθμῶν καὶ τοῦ ὑπερθύρου χρισθέν· ἦν γὰρ τὸ πάσχα ὁ Χριστὸς, ὁ τυθεὶς ὕστερον, ὡς καὶ Ἠσαΐας ἔφη, Αὐτὸς ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη. Καὶ ὅτι ἐν ἡμέρᾳ τοῦ πάσχα συνελάβετε αὐτὸν, καὶ ὁμοίως ἐν τῷ πάσχα ἐσταυρώσατε, γέγραπται. ὡς δὲ τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἔσωσε τὸ αἷμα τοῦ πάσχα, οὕτως καὶ τοὺς πιστεύσαντας ῥύσεται ἐκ θανάτου τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. ἔμελλεν οὖν ὁ Θεὸς πλανᾶσθαι εἰ μὴ τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπὶ τῶν θυρῶν ἐγεγόνει; οὐ φημὶ ἐγὼ, ἀλλ' ὅτι προεκήρυσσε τὴν μέλλουσαν δι' αἵματος τοῦ Χριστοῦ γενήσεσθαι σωτηρίαν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. καὶ γὰρ τὸ σύμβολον τοῦ κοκκίνου σπαρτίου, οὗ ἔδωκαν ἐν Ἱεριχῷ οἱ ἀπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ πεμφθέντες κατάσκοποι Ῥαὰβ τῇ πόρνῃ, εἰπόντες προσδῆσαι αὐτὸ τῇ θυρίδι δι' ἧς αὐτοὺς

7, 8, 9. Ὁ οὖν παθητὸς καὶ σταυρωθεὶς Χριστὸς οὐ κατηράθη ὑπὸ τοῦ νόμου] V. p. 334, 5, 6.

11. Τῆς γῆς τέως αὐτοῦ] Fortaſſe auctor ſcripſit τῆς πίστεως αὐτοῦ, *non deficientes ab ejus fide.* Sylburgius.

16, 7. Ἦν γὰρ τὸ πάσχα &c.] Sic D. Paulus, 1 Cor. v. 7. *Etenim & paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus* Jebb.

31 & ſeqq. Τὸ σύμβολον τοῦ κοκκίνου σπαρτίου &c.] Clemens R. epiſt. I. c. XII. p. 153. Καὶ προσέθεντο αὐτῇ δοῦναι σημεῖον, ὅπως κρεμάσῃ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτῆς κόκκινον, πρόδηλον ποιοῦντες ὅτι διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου λύτρωσις ἔσται πᾶσι τοῖς πιστεύουσι καὶ ἐλπίζουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν.

11—16. Ἐπεὶ

ἐχάλασεν ὅπως λάθωσι τοὺς πολεμίους, ὁμοίως τὸ σύμβολον τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐδήλου, δι᾽ οὗ οἱ πάλαι πόρνοι καὶ ἄδικοι ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν σώζονται, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβόντες, καὶ μηκέτι ἁμαρτάνοντες. ὑμεῖς δὲ ταῦτα ταπεινῶς ἐξηγούμενοι, πολλὴν ἀσθένειαν καταψη-339 φίζεσθε τοῦ Θεοῦ, εἰ ταῦτα οὕτω ψιλῶς ἀκούοιτε, καὶ μὴ τὴν δύναμιν ἐξετάζοιτε τῶν εἰρημένων. ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς οὕτω παράνομος ἂν κριθείη, αὐτὸς παραγγείλας μηδενὸς ὁμοίωμα γίνεσθαι, μήτε τῶν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ, μήτε τῶν ἐπὶ γῆς ἢ θαλάσσης, ἔπειτα ὄφιν χαλκοῦν αὐτὸς ἐποίει, καὶ στήσας ἐπὶ σημείου τινὸς, ἐκέλευσεν εἰς αὐτὸν ὁρᾷν τοὺς δεδηγμένους· οἱ δ᾽ ἐσώζοντο εἰς αὐτὸν ἀποβλέποντες. ὁ ὄφις ἄρα νοηθήσεται σεσωκέναι τὸν λαὸν τότε, ὃν (προεῖπον) κατηράσατο ὁ Θεὸς τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀνεῖλε διὰ τῆς μεγάλης μαχαίρας, ὡς Ἠσαΐας βοᾷ; καὶ οὕτως ἀφρόνως παραδεξόμεθα τὰ τοιαῦτα. ὡς οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν φασὶ, καὶ οὐ σύμβολα; οὐχὶ δὲ ἀνοίσομεν ἐπὶ τὴν εἰκόνα τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ τὸ σημεῖον, ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς διὰ τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν σὺν τῷ ἐπικληθέντι Ἰησοῦ ὀνόματι καὶ νικᾷν τὸν λαὸν ὑμῶν εἰργάζετο; οὕτω γὰρ καὶ τοῦ ἀπορεῖν περὶ ὧν ἐποίησεν ὁ νομοθέτης παυσόμεθα. οὐ γὰρ καταλιπὼν τὸν Θεὸν, ἐπὶ θηρίον,

ſtium conſpectum effugerent, jubentes; ſanguinis & id Chriſti ſignum præ ſe tulit, per quem qui olim fornicatores & injuſti fuerant ex gentibus omnibus ſalvantur, remiſſionem peccatorum accipientes, & ulterius non peccantes. Vos autem hæc humiliter exponentes, Deum multæ infirmitatis damnatis; perquam tenuiter hæc exaudientes, ac vim virtutemque dictorum non inquirentes. Nam hoc pacto & Moſes contra legem per ſe latam feciſſe judicetur, qui conſtitutione propoſita ſanxerit ne qua effigies & ſimilitudo fieret, neque eorum quæ in cœlo, neque eorum quæ in terra aut mari ſunt, ipſe tamen poſtea ſerpentem æneum fecerit, atq; pro ſigno quodam ſtatuerit, eos illum inſpicere jubens, qui morſu a ſerpentibus læſi fuerant. atque illi eum intuentes, ſalvi permanebant. Serpens videlicet exiſtimabitur populum ſervaſſe, quem, ſicut antea dixi, primitus Deus maledictioni ſubdiderat, & per ingentem, ut Eſaias clamat, gladium confecit? Et tam inſipienter res iſtiuſmodi, prout Rabini veſtri docent, & non tanquam ſymbola, excipiemus? Neque vero ad imaginem etiam referemus Jeſu crucifixi hoc ſignum, quando & Moſes per manus expaſſas, cum eo qui Jeſu nomine cohoneſtatus fuit, victoriam populo veſtro conciliavit? Hoc quippe modo dubitare de legiſlatoris actionibus deſinemus. Non ille profecto, Deo relicto, in feram, Eſai. xxvii. 1.

cujus

11—16. Ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς οὕτω παράνομος ἂν κριθείη, αὐτὸς παραγγείλας——ἔπειτα ὄφιν χαλκοῦν αὐτὸς ἐποίει] F. leg. κριθείη αὐτὸς, ὃς παραγγείλας &c.

21. Προεῖπον.] Subaudiendum ὡς, vel ſimile quid. SYLBURGIUS.

22, 3. Ἀνεῖλε διὰ τῆς μεγάλης μαχαίρας, ὡς Ἠσαΐας βοᾷ. F.] leg. ἀνελεῖ, literis tranſpoſitis. Supra p. 338, 9. Ὃν γὰρ ἐπὶ ὄφιν ἡμᾶς πιστεύειν τὸ προφητικὸν πνεῦμα διὰ Μωϋσέως ἐδίδασκεν, ὁπότε καὶ κατηρᾶσθαι αὐτὸν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δηλοῖ, καὶ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ ἀναιρεθήσεσθαι ὡς πολέμιον διὰ τῆς μεγάλης μαχαίρας, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, σημαίνει. Eſ. xxvii. 1. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἁγίαν καὶ τὴν μεγάλην καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν φεύγοντα, ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν σκολιόν· ἀνελεῖ τὸν δράκοντα.

9, 10. Ἐαν

cujus ductu tranſgreſſio & inobedientia initium ſumpſit, ut ſpem collocaret, populo ſuaſit. Cum multo ſenſu occulto & myſterio hæc & facta & dicta ſunt a beato propheta. neque quidquam eſt quod recte aliquis carpere eorum queat, quæ ab omnibus omnino ſanctis vatibus dicta ſunt aut facta, ſi modo notionem eorum teneatis. Sin magiſtri veſtri, quamobrem cameli in hoc vel illo loco fœminæ dicantur, aut quid ſint quæ dicuntur cameli fœminæ, aut propter quam cauſam ſimilæ menſuræ tot, & olei menſuræ tot, in oblationibus tantum ſumantur, vobis explicent, atque id quidem humiliter, & expoſitione humi reptante; res autem magnas & quæſtione dignas nunquam proferre aut interpretari audeant; aut, nobis enarrantibus, neque audire nos prorſus, neque ad communionem ſermonis nobiſcum venire, vos hortentur; annon merito audiant quæ ad eos dixit Dominus noſter Jeſus Chriſtus, *Sepulcra dealbata, qui intrinſecus pleni eſtis oſſibus mortuorum, & extrinſecus apparetis ſpecioſi: mentam decimantes, camelum autem deglutientes: duces cæci?* Itaque niſi

Matth. xxiii. 23, 27.

δι' οὗ ἡ παράβασις καὶ παρακοὴ τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν, ἔπειθε τὸν λαὸν ἐλπίζειν. καὶ ταῦτα μετὰ πολλοῦ νοῦ καὶ μυστηρίου γέγονε, καὶ ἐρρέθη διὰ τοῦ μακαρίου προφήτου· καὶ οὐδέν ἐστιν ὅ τις μέμψασθαι δικαίως ἔχει τῶν λελεγμένων ἢ γεγενημένων ὑπὸ πάντων ἁπλῶς τῶν προφητῶν, ἐὰν τὴν γνῶσιν τὴν ἐν αὐτοῖς ἔχητε. ἐὰν δὲ ὡς οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν, διὰ τί κάμηλοι μὲν θήλειαι ἐν τῷδε τῷ τόπῳ οὐ λέγονται, ἢ τί εἰσιν αἱ λεγόμεναι κάμηλοι θήλειαι, ἢ διὰ τί σεμιδάλεως μέτρα τόσα, καὶ ἐλαίου μέτρα τόσα ἐν ταῖς προσφοραῖς μόνα, ἐξηγοῦνται ὑμῖν, καὶ ταῦτα ταπεινῶς καὶ χαμερπῶς, τὰ δὲ μεγάλα καὶ ἄξια ζητήσεως μηδέποτε τολμῶσι λέγειν, μηδὲ ἐξηγεῖσθαι, ἢ καὶ ἡμῶν ἐξηγουμένων παραγγέλλουσιν ὑμῖν μηδὲ ὅλως ἐπαΐειν, μηδὲ εἰς κοινωνίαν λόγων ἐλθεῖν, οὐχὶ δικαίως ἀκούσονται ἅπερ πρὸς αὐτοὺς ἔφη ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, Τάφοι κεκονιαμένοι, ἔξωθεν φαινόμενοι ὡραῖοι, καὶ ἔσωθεν γέμοντες ὀστέων νεκρῶν, τὸ ἡδύοσμον ἀποδεκατοῦντες, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες, τυφλοὶ ὁδηγοί; Ἐὰν οὖν μὴ

doctrinas

9, 10. Ἐὰν δὲ ὡς οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν.] Vel delendum eſt ὡς, vel ponitur pro οὕτως, quod haud ſane facile crediderim, vel Juſtinus, aliquantulum progreſſus, oblitus eſt quid paulo ante poſuiſſet.

10, 1, 2, 3. Διὰ τί κάμηλοι μὲν θήλειαι ἐν τῷδε τῷ τόπῳ οὐ λέγονται, ἢ τί εἰσιν αἱ λεγόμεναι κάμηλοι θήλειαι] Langus omittit particulam negativam. fortaſſe recte, ſi ſana ſunt quæ ſequuntur. Sed quid tum ſibi volent hæc? Equidem juxta eum ignariſſimis neſcio, niſi forte reſpicitur Gen. xxxii. 15. ubi maſculinum גמלים conjungitur cum fœminino מיניקות. Quod ſi verum ſit, legendum fortaſſe non θήλειαι, ſed θηλάζουσαι. Sed hoc eſt nugis addere nugas nugaciores. Lectio vulgata quid ſignificare poſſit non video, niſi ſi reſpicitur genus verbi κάμηλος apud LXX. interpretes, quod, ut & apud alios, plerumque fœmininum eſt, in uno autem alterove loco maſculinum, ut ii loci in priore quæſtione intelligantur, in poſteriore reliqui.

15. Μόνα.] Poteſt etiam ante μόνα diſtingui. Sylburgius.

27. Ἀποδεκατοῦντες.] Sylburgius & Langus addunt καὶ διυλίζοντες τὸν κώνωπα.

28 & ſeqq. Ἐὰν οὖν &c.] Jam vero & in iis quæ ſequuntur quandam doctorum legis reprehenſionem habemus, ex ipſius itidem Chriſti verbis ſumptam, ἐὰν οὖν &c. Scimus enim, in eodem ejuſdem evangeliſtæ capite (Matthæi xxiii.) de ſcribis & Phariſæis inter alia & hoc dici, καὶ [φιλοῦσι] καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ῥαββὶ ῥαββί. Neque non animadvertendum eſt, illud ὑψοῦντα ex iis quæ paulo poſt ab evangeliſta referuntur Chriſti verbis tranſlatum eſſe. Nam & hæc paulo poſt habemus, ὅστις δὲ ὑψώσει ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται. H. Stephanus, p. 88, 9.

1. διδαγ-

τῶν διδαγμάτων τῶν ἑαυτοὺς ὑψούντων, καὶ θελόντων Ραββὶ Ραββὶ
340 καλεῖσθαι, καταφρονήσητε, καὶ μετὰ τοιαύτης ἐνστάσεως καὶ νοῦ τοῖς προφητικοῖς λόγοις προσέλθητε, ἵνα τὰς αὐτὰ πάθητε ὑπὸ τῶν ὑμετέρων ἀνθρώπων ἃ καὶ αὐτοὶ οἱ προφῆται ἔπαθον, οὐ δύνασθε ὅλως οὐδὲν ἀπὸ τῶν προφητικῶν ὠφέλιμον λαβεῖν. ὃ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστιν. Ιησοῦν, ὡς προέφην πολλάκις, Αυσῆν καλούμενον, ἐκεῖνον τὸν μετὰ τοῦ Χαλὲβ κατάσκοπον εἰς τὴν Χαναὰν ἐπὶ τὴν γῆν ἀποσταλέντα, Ιησοῦν Μωσῆς ἐκάλεσε. τοῦτο σὺ οὐ ζητεῖς δι' ἣν αἰτίαν ἐποίησεν, οὐκ ἀπορεῖς, οὐδὲ φιλοπευστεῖς, τοιγαροῦν λέληθέ σε ὁ Χριστὸς, καὶ ἀναγινώσκων οὐ συνίης, οὐδὲ νῦν ἀκούων ὅτι Ιησοῦς ἐστιν ὁ Χριστὸς ἡμῶν, συλλογίζῃ οὐκ ἀργῶς οὐδ' ὡς ἔτυχεν ἐκείνῳ τεθεῖσθαι τοὔνομα. ἀλλὰ διὰ τί μὲν ἓν ἄλφα πρώτῳ προσετέθη τῷ Αβραὰμ ὀνόματι, θεολογεῖς, καὶ διὰ τί ἓν ῥῶ τῷ Σάῤῥας ὀνόματι, ὁμοίως κομπολογεῖς· διὰ τί δὲ τὸ πατρόθεν ὄνομα τῷ Αυσῇ τῷ υἱῷ Ναυῆ ὅλον μετωνόμασται τῷ Ιησοῦ, οὐ ζητεῖς· ὁμοίως ἐπειδὴ οὐ μόνον μετωνομάσθη αὐτοῦ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ διάδοχος γενόμενος Μωσέως, μόνος τῶν ἀπ' Αιγύπτου ἐξελθόντων ἐν ἡλικίᾳ τοιαύτῃ ὄντων, εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἁγίαν γῆν τὸν περιλειφθέντα λαόν· καὶ ὃν τρόπον ἐκεῖνος εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἁγίαν γῆν

doctrinas eorum deſpexeritis, qui ſe ipſos efferunt, & Rabbi Rabbi appellari volunt, & ea animi alaeritate & mente ad prophetica acceſſeritis ſcripta, ut eadem perferatis ab hominibus veſtris, quæ & ipſi prophetæ ſunt perpeſſi, nullam prorſus poteritis ex propheticis doctrinis percipere utilitatem. Id quod dico, iſtiuſmodi eſt. Auſen illum, ut ſæpe commemoravi, qui cum Chaleb ſpeculator in terram Chanaan miſſus eſt, Jeſum Moſes nominavit. Hoc ipſum tu, quam ob cauſam fecerit, non quæris, non ambigis, neque ſtudioſe percunctaris. Itaque te fugit Chriſtus, & legens non intelligis: ac ne nunc quidem, cum audis Jeſum noſtrum Chriſtum eſſe, rationem tecum inis ac reputas, non otioſe neque temere illi hoc impoſitum eſſe nomen. Atenim cur primo Abram nomini A unum additum ſit, theologando & quaſi divina tractando diſſeris; & cur pariter R unum Sara appellationi ſit adjectum, oratione ad faſtum comparata enarras: quam vero ob rem a patre ejus inditum nomen, in filio Navæ, totum alio nomine ſit tranſmutatum, non percontaris. Quemadmodum ſimiliter nec illud, quod non modo nomen ejus eſt tranſnominatum, verum etiam quod Moſæ ſucceſſor is cooptatus, ſolus ipſe eorum qui ex Ægypto una profecti ſunt, æqualium ſuorum, populum reliquum in terram ſanctam introduxit. Et quo modo ille populi in terram

1. Διδαγμάτων.] H. Stephanus legit διδασκάλων. Nos lectionem vulgatam minime mutandam cenſemus. Supra p. 214. καταφρονοῦντες τῆς παραδόσεως τῶν ὑμετέρων διδασκάλων.

22 & ſeqq. Διὰ τί μὲν ἓν ἄλφα &c.] V. Philon. περὶ τῶν μετονομαζομένων p. 1053. & ſeqq. & Fabric. Cod. Pſeud. V. T. p. 418, 9.

22, 3. Πρώτῳ προσετέθη τῷ Αβραὰμ ὀνόματι.] F. τοῦ. Sed parum refert, & nihil muto.

29. Αυσῇ.] Neſcio quomodo magis placet αὐτῷ. Sed nihil muto.

31. Μόνος.] V. Joſ. v. 6. & Numer. xiv. 22. & ſeqq. xxvi. 64, 5. & xxxii. 10. & ſeqq. & p. 343.

34 & ſeqq. Ον τρόπον ἐκεῖνος &c.] Tertullianus adv. Marc. III. 16. p. 491. *Quia Jeſus*

 Chriſtus

terram eam, & non Moſes, ductor fuit; & ut ille per ſortem eam illis qui ſecum ſunt ingreſſi, diviſit: ita & Eſ. xlix. 6. Jeſus Chriſtus diſperſionem populi convertet, & diſpertiet terram bonam cuique; non eadem autem vel par erit diviſio. Ille namque temporaneam ipſis tribuit hæreditatem, utpote qui neque Chriſtus Deus eſſet, neque Dei filius: hic autem poſt ſanctam reſurrectionem, poſſeſſionem nobis dabit ſempiternam. Conſiſtere fecit ille ſolem, nomine prius Jeſu transnominatus, cum de ſpiritu quoque ejus accepiſſet fortitudinem. Quod enim Jeſus fuerit, qui Moſæ & Abrahæ & aliis ſanctis patriarchis omnibus apparuit, & cum eis collocutus eſt, voluntati patris adminiſtrans, demonſtravi. Quem etiam, ut homo ex Maria virgine naſceretur, cœlitus veniſſe, & ſemper eſſe, dico. Hic etenim eſt, a quo & cœlum & terram factam ſcimus, & per quem & cœlum & terram pater renovabit. Hic eſt qui in Hieruſalem, ut lux reſplendeat ſempi-

γῆν τὸν λαὸν, οὐχὶ Μωσῆς, καὶ ὡς ἐκεῖνος ἐν κλήρῳ διένειμεν αὐτὴν τοῖς εἰσελθοῦσι μετ' αὐτοῦ, οὕτως καὶ Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τὴν διασπορὰν τοῦ λαοῦ ἐπιστρέψει, καὶ διαμερεῖ τὴν ἀγαθὴν γῆν ἑκάστῳ· οὐκέτι δὲ κατὰ ταῦτα. ὁ μὲν γὰρ πρόσκαιρον ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν κληρονομίαν, ἅτε οὐ Χριστὸς ὁ Θεὸς ὤν, οὐδὲ υἱὸς Θεοῦ· ὁ δὲ, μετὰ τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν, αἰώνιον ἡμῖν τὴν κατάσχεσιν δώσει. τὸν ἥλιον ἔστησεν ἐκεῖνος, μετονομασθεὶς πρότερον τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι, καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἰσχύν· ὅτι γὰρ Ἰησοῦς ἦν ὁ Μωσεῖ, καὶ τῷ Ἀβραάμ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἁπλῶς πατριάρχαις φανεὶς, καὶ ὁμιλήσας, τῷ τοῦ πατρὸς θελήματι ὑπηρετῶν, ἀπέδειξα· ὃς καὶ ἄνθρωπος γεννηθῆναι διὰ τῆς παρθένου Μαρίας ἦλθε, καί ἐστιν ἀεὶ, ἐρῶ. οὗτος γάρ ἐστιν ἀφ' οὗ καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ δι' οὗ ὁ πατὴρ μέλλει καινουργεῖν. οὗτός ἐστιν ὁ ἐν Ἱερουσαλὴμ αἰώνιον φῶς λάμ-

Chriſtus ſecundum populum, quod ſumus nos, nati in ſeculi deſertis, introducturus erat in terram promiſſionis, melle & lacte manantem, id eſt vitæ æternæ poſſeſſionem, qua nihil dulcius; idque non per Moyſen, id eſt, non per legis diſciplinam, ſed per Jeſum, id eſt, per evangelii gratiam, provenire habebat, circumciſis nobis petrina acie, id eſt, Chriſti præceptis (petra enim Chriſtus) ideo is vir qui in hujus ſacramenti imagines parabatur, etiam nominis dominici inauguratus eſt figura, Jeſus cognominatus.

6,7. Κατὰ ταῦτα.] Pro ταῦτα interpres non abſurde legit τ' αὐτά. SYLBURGIUS.

10. Ἁγίαν.] F. ἁγίων.

14. Ἰσχύν.] Deeſſe videtur altera comparationis pars, in hanc fere ſententiam, τούτῳ δὲ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὑπὲρ ἡμῶν πάσχοντος, ὁ ἥλιος ἐξέλιπε. SYLBURGIUS. F. οὗτός ἐστιν ὁ ἐν Ἱερουσαλὴμ αἰώνιον φῶς λάμπειν μέλλων ℣. 23 & ſeqq. *altera comparationis pars* eſt, aut etiam ſimul cum antecedente periodo, οὗτος γάρ ἐστιν ἀφ' οὗ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ δι' οὗ ὁ πατὴρ μέλλει καινουργεῖν, admodum ea quidem inconcinne diſpoſita, (præſertim niſi deleatur τὸ ℣. 21. quod multa vetant) ſed non præter morem Juſtini.

20. Ἦλθε.] Pro ἦλθε poteſt etiam ἤθελε admitti. SYLBURGIUS.

20, 1. Καὶ ἐστιν ἀεὶ, ἐρῶ.] Locus corruptus, & qui vereor ne noſtram artem ſuperet. Experiendum tamen aliquid pro muneris noſtri ratione. Quid ſi itaque ſic legamus? καί ἐστιν ἀεὶ ἐν οὐρανῷ. Nihil habeo melius. Cyril. VIII. c. Julian. p. 281. Ὁρᾷς ὅτι Θεὸς χρίεται παρὰ Θεοῦ. εἶτα πῶς τοῦτο συνεῖχθαι φαμέν; ὅτε γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος, μεμαθηκὼς ὅπερ ἦν, τότε καὶ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνως χρίεται παρὰ Θεοῦ πρὸς ἀποστολήν. γέγονεν ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἦν μὲν γὰρ ἀεὶ καὶ ἔστιν ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ τόπος αὐτοῦ κενὸς τὸ σύμπαν οὐδείς. πληροῖ γὰρ τὰ πάντα τῇ τῆς θεότητος φύσει. ἀφῖκται δὲ πρὸς ἡμᾶς ἐμφανῶς ὁ ἀόρατος, &c.

21, 2, 3. Ἀφ' οὗ καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ δι' οὗ ὁ πατὴρ μέλλει καινουργεῖν.] Si quis hæc ferre non poſſit, non video quid ſubſtituere poſſit, niſi forte magis placebit ἀφ' οὗ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, vel ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, vel ἀφ' οὗ φεύξεται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ut Apocalypſ. xx. 11. οὗ ἀπὸ προσώπου ἔφυγεν ἡ γῆ, καὶ ὁ οὐρανός. Habes tres conjecturas, aliam alia, inſtar Sardorum venalium, nequiorem. etſi id ipſum nonnullis, niſi fallor, videbitur ſecus. fierique poteſt ut eorum judicium affirment codices MSS. nam in tali ſcriptore quæ poteſt eſſe certa norma judicandi?

23 & ſeqq. Οὗτός ἐστιν ὁ ἐν Ἱερουσαλὴμ αἰώνιον φῶς λάμπειν

λάμπειν μέλλων. οὗτός ἐστιν ὁ κατὰ
341 τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ καὶ αἰώνιος ἱερεὺς ὑψίστου ὑπάρχων. ἐκεῖνος λέγεται δευτέραν περιτομὴν μαχαίραις πετρίναις τὸν λαὸν περιτετμηκέναι, ὅπερ κήρυγμα ἦν τῆς περιτομῆς ταύτης ἧς περιέτεμεν ἡμᾶς αὐτὸς Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ τῶν λίθων, καὶ τῶν ἄλλων εἰδώλων, καὶ θημωνιὰς ποιήσας τῶν ἀπὸ ἀκροβυστίας, τουτέστιν ἀπὸ τῆς πλάνης τοῦ κόσμου, ἐν παντὶ τόπῳ περιτμηθέντων πετρίναις μαχαίραις, τοῖς Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν λόγοις. ὅτι γὰρ λίθος καὶ πέτρα ἐν παραβολαῖς ὁ Χριστὸς διὰ τῶν προφητῶν ἐκηρύσσετο, ἀποδέδεικταί μοι· καὶ τὰς μαχαίρας οὖν τὰς πετρίνας, τοὺς λόγους αὐτοῦ ἀκουσόμεθα, δι᾽ ὧν ἀπὸ τῆς ἀκροβυστίας οἱ πλανώμενοι τοσοῦτοι καρδίας περιτομὴν περιετμήθησαν· ἣν περιτμηθῆναι καὶ τοὺς ἔχοντας τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἀρχὴν λαβοῦσαν περιτομὴν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰησοῦ προὔτρεπεν ἔκτοτε· καὶ τοὺς εἰσελθόντας εἰς τὴν γῆν ἐκείνην τὴν ἁγίαν, δευτέραν περιτομὴν πετρίναις μαχαίραις εἶπον τὸν Ἰησοῦν περιτετμηκέναι αὐτούς. ἔσθ᾽ ὅτε γὰρ

ſempiterna, faciet. Hic eſt qui ſecundum ordinem Melchiſedech rex Salem, & perpetuus eſt Altiſſimi ſacerdos. Ille dicitur per ſecundam circum- Joſ. v. 2, 3.
ciſionem cultris lapideis populum circumcidiſſe: quod annunciatio fuit circumciſionis hujus, qua reſecuit nos ipſe Jeſus Chriſtus a lapidibus, & aliis ſimulacris, & acervos cumulavit eorum qui a præputio, hoc eſt ab errore & ſeductione mundi, in quovis loco ſaxeis cultris, id eſt verbis Jeſu Domini noſtri, ſunt circumciſi. Quod namque per ſimilitudinem Chriſtus, lapis, & petra a prophetis ſit prædicatus, ſatis eſt a me demonſtratum. Proinde per cultros lapideos verba ejus accipiemus, per quæ a præputio tam multi in ſeductione oberrantes, circumciſione cordis ſunt circumciſi: qua ut circumciderentur etiam qui illam alteram obtinebant, quæ ab Abraam initium ſumpſerat, jam inde ab eo tempore per Jeſum eos hortatus eſt Deus. Et qui ingreſſi ſunt in terram illam ſanctam, cultris ſaxeis eos a Jeſu circumciſos eſſe dixi ſecunda circumciſione. Quandoque enim

λάμπειν μέλλων.] Eſai. lx. 1, 19, 20. Φωτίζου, φωτίζου, Ἱερουσαλήμ, ἥκει γάρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκε. —— Καὶ οὐκ ἔσται σοι ἔτι ὁ ἥλιος εἰς φῶς ἡμέρας, οὐδὲ ἀνατολὴ σελήνης φωτιεῖ σου τὴν νύκτα, ἀλλ᾽ ἔσται σοι Κύριος φῶς αἰώνιον, καὶ ὁ Θεὸς δόξα σου. οὐ γὰρ δύσεται ὁ ἥλιός σοι, καὶ ἡ σελήνη σοι οὐκ ἐκλείψει, ἔσται γάρ σοι Κύριος φῶς αἰώνιον.

4, 5. Δευτέραν περιτομήν.] Auguſtinus Quæſtion. ſup. Joſu. *Non unus homo bis circumcidendus erat. Sed quia unus populus erat, in quibuſdam circumciſus, in quibuſdam non circumciſus, ideo dictum eſt iterum, ut circumciſus iterum circumcideretur, non homo, ſed populus.* Langos.

19, 20, 1. Δι᾽ ὧν ἀπὸ τῆς ἀκροβυστίας οἱ πλανώμενοι τοσοῦτοι καρδίας περιτομὴν περιετμήθησαν.] Perionius vertit: *quibus tot homines, qui erant præputio præditi, cum in errore verſarentur, cordis animique circumciſione ornati ſunt.* Quam interpretationem confirmare videntur quæ proxime ſequuntur, ἣν περιτμηθῆναι ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΧΟΝΤΑΣ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἀρχὴν λαβοῦσαν περιτομὴν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰησοῦ προὔτρεπε.

24—28. Προὔτρεπεν ἔκτοτε· καὶ τοὺς εἰσελθόντας εἰς τὴν γῆν ἐκείνην τὴν ἁγίαν δευτέραν περιτομὴν πετρίναις μαχαίραις εἶπον τὸν Ἰησοῦν περιτετμηκέναι αὐτούς.] Hunc locum, itidem ut pleroſque alios paulo difficiliores, ſilentio tranſeunt interpretes & editores. Nos quamvis potius aleam ſubeundam putamus quam ut lectores ubi maxime auxilio opus eſt deſeramus. Ac primo de ſententia videamus, deinde de verbis. Sententia non videtur alia eſſe poſſe quam hæc; ſecundam illam circumciſionem, lapideis cultris factam, typum fuiſſe ſpiritualis circumciſionis cordis a Chriſto ejuſque doctrina peragendæ, eaque opus eſſe etiam iis qui priorem carnis circumciſionem haberent Deum jam tum ſecunda illa circumciſione præmonſtraſſe. De verbis haud paulo minus mihi liquet. Poſſunt quidem ſic conſtitui προὔτρεπεν ἔκτοτε διὰ τοῦ τοὺς —— εἰπεῖν τὸν Ἰησοῦν (vel

enim Spiritus Sanctus aperte aliquid fieri, quod futuræ rei figura eſſet, fecit; quandoque autem locutus eſt de futuris eventis, ſed ita locutus, quaſi jam tum fierent, aut antea facta fuerint. quam artem niſi lectores tenuerint, haudquaquam ita ut par eſt poterunt aſſequi reſponſa divina. Exempli gratia verba quædam prophetica proferam, ut quod dixi intelligentia aſſequamini. Cum per
Eſ. liii. 7. Eſaiam dicit, *Ipſe tanquam ovis ad occiſionem ductus eſt, & velut agnus coram tondente*; perinde atque paſſio jam peracta eſſet, loquitur. Et
Eſ. lxv. 2. cum itidem dicit, *Expandi manus meas ſuper populum incredulum &*
Eſ. liii. 1. *reſponſatorem*; & cum ait, *Domine quis credidit auditui noſtro?* ita verba prolata ſunt, quaſi rerum jam factarum annunciationem ſignificarent. Nam per parabolam ſæpe eum lapidem Chriſtum vocare oſtendi; & per tropologiam, Jacob & Iſraelem. Rurſus cum dicit, *Videbo*

γὰρ τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἐναργῶς πράττεσθαί τι, ὃ τύπος τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι ἦν, ἐποίει· ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ λόγους ἐφθέγξατο περὶ τῶν ἀποβαίνειν μελλόντων, φθεγγόμενον αὐτοὺς ὡς τότε γινομένων ἢ καὶ γεγενημένων· ἣν τέχνην ἐὰν μὴ εἰδῶσιν οἱ ἐντυγχάνοντες, οὐδὲ παρακολουθῆσαι τοῖς τῶν προφητῶν λόγοις ὡς δεῖ δυνήσονται. παράδειγμα δὲ χάριν, λόγους τινὰς προφητικοὺς εἴποιμ' ἄν, ὅπως παρακολουθήσητε τῷ λεγομένῳ. ὅταν λέγῃ διὰ Ησαΐου, Αὐτὸς ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος, ὡς ἤδη τοῦ πάθους γενομένου λέγει. καὶ ὅταν πάλιν λέγῃ, Ἐγὼ ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου ἐπὶ λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα, καὶ ὅταν λέγῃ, Κύριε τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ἤδη γεγενημένων πραγμάτων ἐξαγγελίαν οἱ λόγοι σημαίνοντες λελεγμένοι εἰσί. καὶ γὰρ ἐν παραβολῇ λίθον πολλαχοῦ καλεῖν ἀπέδειξα τὸν Χριστὸν, καὶ ἐν τροπολογίᾳ Ἰακὼβ, καὶ Ἰσραήλ. καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ, Ὄψομαι

(vel τῷ ἱερῷ, cui tamen obſtat διὰ τῷ ἱερῷ ℣. 24.) περιτετμηκέναι, aut περιτετμηκέναι αὐτούς, nam ſimilem pleonaſmum & apud alios & alibi apud Juſtinum invenire eſt. vel ſic, minima mutatione, προὔτρεπεν ἱκανῶς, καὶ τοὺς —— εἰπὼν &c. vel ſic προὔτρεπεν ἐκ τοῦ καὶ τοὺς —— εἰπεῖν &c. Quarum quidem conjecturarum quænam, aut etiam an ulla, vera ſit, ignoro: niſi ſententia ſimilem aliquam lectionem poſtulat.

1. Ἐναργῶς.] R. Stephanus inter lectiones aliorum codicum ſuaſque conjecturas, quas promiſcue recenſet, habet ἐνεργῶς. Ea lectio ſi quæras inter utras numeranda ſit, ego & dialogum ex unico codice MS. editum pro certo habeo, neque Stephanum, ſi hanc lectionem ibi reperiſſet, eam in calcem editionis ſuæ relegaturum fuiſſe, ſuſpicari poſſum; ideoque conjecturam ejus eſſe, eamque veriſſimam, puto. — Hæc ante multos annos ſcripta, codex MS. nuper a viro docto inſpectus partim comprobavit, partim redarguit. Eſt enim quidem ἐναργῶς lectio codicis, ſed tamen ἐνεργῶς non eſt conjectura Stephani, ſed ſcriptum erat in margine codicis manu librarii. Decepit me Stephanus, qui iſtam farraginem vocat, *Locorum qui aliter quam impreſſi ſunt, in aliis codicibus leguntur, aut legendi videntur, adnotationes*, cum tamen maximam partem, quantum ex mea collatione conjecturam facio, e marginibus codicum exſcripta ſit. id quod erat admonendum, ne alii eundem errorem errent, aut gravius etiam cum Sylburgio, qui omnes eas lectiones, exceptis admodum paucis quas Stephanus vel ſuas conjecturas eſſe ſignificat, vel monſtrat, unde ſumſerit, *quibuſdam* ejus *codicibus* aſcribit, ut hanc, exempli gratia, lectionem ita in annotationes ſuas tranſcribit, *Q. R. St.* ἐνεργῶς, id eſt, *Quidam Roberti Stephani codices habent* ἐνεργῶς.

15. Κείραντος.] Ita & codex Alexandrinus: ſed legendum κείροντος cum bibliis, & Juſtino ſupra p. 74. & 162. Quod autem Sylburgius addit ἄφωνος, quia apud Eſaiam & Juſtinum ſupra p. 162. ea vox hanc ſequatur, pari ſane jure omnia alia Eſaiæ verba quæ ibi ſequuntur ad finem uſque capitis quinquageſimi tertii addere potuiſſet. Animadvertere debuit Juſtinum non jam probare prædictam fuiſſe Chriſti mortem & patientiam, ſed exemplis illuſtrare quod dixerat de ſtylo prophetico. ad quam rem quid adjumenti affert iſtud ἄφωνος? Plura dici poſſent, ſed nihil neceſſe eſt.

4—8. Ὠσπερ

Ὄψομαι τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων σου, ἐὰν μὴ ἀκούω τῶν λόγων αὐτοῦ τὴν ἐργασίαν, οὐ συνετῶς ἀκούσομαι, ὥσπερ ὑμῶν οἱ διδάσκαλοι ἀξιοῦσιν, οἰόμενοι χεῖρας, καὶ πόδας, καὶ δακτύλους, καὶ ψυχὴν ἔχειν, ὡς σύνθετον ζῶον, τὸν πατέρα
342 τῶν ὅλων καὶ ἀγέννητον Θεόν· οἵτινες καὶ διὰ τοῦτο ὦφθαι τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰακὼβ αὐτὸν τὸν πατέρα διδάσκουσι. μακάριοι οὖν ἡμεῖς οἱ περιτμηθέντες πετρίναις μαχαίραις τὴν δευτέραν περιτομήν. ὑμῶν μὲν γὰρ ἡ πρώτη διὰ σιδήρου γέγονε, καὶ γίνεται, σκληροκάρδιοι γὰρ μένετε· ἡμῶν δὲ ἡ περιτομὴ, ἥτις δευτέρα ἀριθμῷ, μετὰ τὴν ὑμετέραν φανερωθεῖσα, διὰ λίθων ἀκροτόμων, τουτέστι διὰ τῶν λόγων τῶν διὰ τῶν ἀποστόλων τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου, καὶ τοῦ ἄνευ χειρῶν τμηθέντος, περιτέμνει ἡμᾶς ἀπό τε εἰδωλολατρείας καὶ πάσης ἁπλῶς κακίας· ὧν αἱ καρδίαι οὕτως περιτετμημέναι εἰσὶν ἀπὸ τῆς πονηρίας, ὡς καὶ χαίρειν ἀποθνήσκοντας διὰ τὸ ὄνομα τὸ τῆς καλῆς πέτρας, καὶ ζῶν ὕδωρ ταῖς καρδίαις τῶν δι' αὐτοῦ ἀγαπησάντων τὸν πατέρα τῶν ὅλων βρυούσης, καὶ ποτιζούσης τοὺς βουλομένους τὸ τῆς ζωῆς ὕδωρ πιεῖν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὐ νοεῖτε λέγοντος· ἃ γὰρ ποιῆσαι τὸν Χριστὸν προπεφήτευται, οὐ νενοήκατε, οὐδὲ ἡμῖν προσάγουσιν ὑμᾶς τοῖς γεγραμμένοις πιστεύετε. Ἱερεμίας μὲν γὰρ οὕτω

Videbo cœlos, opera digitorum tuorum, Pſ. viii. 4. ſi non verborum (ſeu verbi potius) ejus accepero facturam, non ſapienter ea accepero: ſicuti magiſtri veſtri volunt, autumantes manus, & pedes, & digitos, & animam, velut creato & compoſito animanti, eſſe parenti rerum cunctarum & ingenito Deo; qui propterea etiam patrem ipſum apparuiſſe Abrahæ & Jacob docent. O nos ergo beatos, qui per cultros lapideos ſecunda ſumus circumciſi circumciſione. Veſtra namque prima per ferrum facta eſt, & etiamnum fit. duricordes enim eſſe perſeveratis. At noſtra circumciſio, quæ numero ſecunda eſt, poſt veſtram in medium producta, per lapides acutos, hoc eſt per verba ipſorum apoſtolorum ſummi angularis lapidis, & abſque manibus abſciſſi, nos circumcidit ab idolorum cultu, & omni omnino vitioſitate. Quorum corda ita ſunt circumciſa a pravitate, ut & læti mortem oppetamus propter nomen pulchræ petræ: unde aqua vivente, in cordibus eorum qui per ipſum, univerſitatis hujus parentem diligunt, ſcatente potum illa præbeat, aquam vitæ bibere volentibus. Verum hæc aliquo dicente, non intelligitis. Quæ enim oracula vatum ſanctorum Chriſtum facturum eſſe prædixerunt, non percipitis; neque nobis ad ſcripta ſacra vos producentibus, fidem habetis. Nam Hieremias ita clamitat:

4—8. *Ὥσπερ ὑμῶν οἱ διδάσκαλοι ἀξιοῦσιν, οἰόμενοι χεῖρας καὶ πόδας καὶ δακτύλους καὶ ψυχὴν ἔχειν, ὡς σύνθετον ζῶον, τὸν πατέρα τῶν ὅλων.*] Idem ſæpe teſtatur in dialogo ſuo Petrus Alfunſi, ex Judæo Chriſtianus: neque minus ſæpe negat eruditus auctor libri Cozri. Maimonides Deum eſſe incorporeum inter præcipua capita fidei Judaicæ refert.

20, 1. *Τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου καὶ τοῦ ἄνευ χειρῶν τμηθέντος.*] Alii fortaſſe legent pro *καὶ τοῦ*, inverſo ordine, *τοῦ καί*. Nos nihil quicquam mutandum judicamus.

mitat: *Væ vobis, quia dereliquiſtis me, fontem viventem, & fodiſtis vobis ciſternas diſſipatas, quæ non poterunt continere aquam. Num ſolitudo erit, ubi eſt mons Sion; quoniam Hieruſalem libellum repudii dedi in conſpectu veſtro?* Sedenim Zachariæ, per ſimilitudinem myſterium Chriſti indicanti, & recondite annuncianti, credere deberetis.

Zach. ii. 10—iii. 2. Verba ejus hæc ſunt: *Gaude & lætare, filia Sion; quoniam ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illo, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & cognoſcent quod Dominus virtutum miſerit me ad te. Et hæreditate accipiet Dominus Judam, & partem ejus in terra ſancta; & eliget adhuc Hieruſalem. Caveat omnis caro a facie Domini; quoniam excitatus eſt ex nubibus ſanctis ſuis. Et oſtendit mihi Jeſum*

οὕτω βοᾷ, Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι ἐγκαταλίπετε πηγὴν ζῶσαν, καὶ ὠρύξατε ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δυνήσονται συνέχειν ὕδωρ. μὴ ἔρημον ἦ, οὗ ἐστι τὸ ὄρος Σιών; ὅτι Ἱερουσαλὴμ βιβλίον ἀποστασίου ἔδωκα ἔμπροσθεν ὑμῶν. Ἀλλὰ Ζαχαρίᾳ, ἐν παραβολῇ δεικνύντι τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀποκεκρυμμένως κηρύσσοντι, πιστεῦσαι ὀφείλετε. ἔστι δὲ τὰ λεγόμενα ταῦτα, Χαῖρε καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Σιών, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος. καὶ προστεθήσονται ἔθνη πολλὰ πρὸς Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, καὶ γνώσονται ὅτι Κύριος τῶν δυνάμεων ἀπέσταλκέ με πρός σε. καὶ κατακληρονομήσει Κύριος τὸν Ἰούδαν, καὶ τὴν μερίδα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἁγίαν, καὶ ἐκλέξεται ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. εὐλαβείσθω πᾶσα σὰρξ ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ὅτι ἐξεγήγερται ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ. καὶ ἔδειξέ μοι Ἰησοῦν

1—7. Οὐαὶ ὑμῖν——ἔμπροσθεν ὑμῶν] Hierem. ii. 12, 13, 4. Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔφριξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα, λέγει Κύριος. ὅτι δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζωῆς, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. Μὴ δοῦλός ἐστιν Ἱερουσαλήμ, ἢ οἰκογενής ἐστι; Ib. com. 31. Μὴ ἔρημος ἐγενόμην τῷ Ἰσραήλ; iii. 8. Καὶ εἶδον ὅτι περὶ πάντων ὧν κατελήφθη ἐν οἷς ἐμοιχᾶτο ἡ κατοικία Ἰσραήλ, καὶ ἐξαπέστειλα αὐτήν, καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐφοβήθη ἡ ἀσύνθετος Ἰούδα, καὶ ἐπορεύθη καὶ ἐπόρνευσε καὶ αὐτή. Eſai. xvi. 1. Μὴ πέτρα ἔρημός ἐστι τὸ ὄρος θυγατρὸς Σιών; l. 1. Οὕτως λέγει Κύριος, Ποῖον τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου τῆς μητρὸς ὑμῶν, ᾧ ἐξαπέστειλα αὐτήν; .

10. Ὀφείλετε.] Poteſt etiam ὠφείλετε legi, tempore præterito. Sylburgius.

11. Χαῖρε.] Biblia τέρπου.

12. Ὅτι.] Biblia διότι.

14. Προστεθήσονται.] Biblia & Juſtinus infra p. 347. καταφεύξονται.

15. Πρὸς Κύριον.] Biblia & Juſtinus p. 347. ἐπὶ τὸν Κύριον.

16. Ἔσονταί μοι εἰς λαόν.] LXX. ἔσονται αὐτῷ εἰς λαόν. Pro לי legerunt לו.

16, 7. Καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου.] Biblia Romana & Aldina καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ σου. Juſtinus p. 347. καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ τῆς γῆς πάσης. Biblia Complutenſia ut Juſtinus hic. Hebr. ושכנתי בתוכך.

17, 8. Γνώσονται.] Biblia ἐπιγνώσῃ.

18. Τῶν δυνάμεων] Biblia παντοκράτωρ.

18, 9. Ἀπέσταλκε] Biblia ἐξαπέσταλκε. Codex Alexandrinus ut Juſtinus.

20, 1. Καὶ τὴν μερίδα] Ita & biblia Aldina, & codex Alexandrinus. Biblia Romana & Complutenſia & Cyrillus & Theodoritus τὴν μερίδα abſque καὶ, quæ videtur vera lectio. atque ita Hieronymus, *Judam partem ſuam.*

22, 3. Ἐκλέξεται ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ.] In noſtris exemplaribus eſt, αἱρετιεῖ ἔτι τὴν Ἱερουσαλήμ: in Juſtiniano, ἐκλέξεται ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ: in quo ἔτι ſcribendum eſt. Perionius Biblia Hebræa בירושלם quare non eſt temere delendum iſtud ἐπὶ, ſed potius, eum credibile non ſit tam fidum tamque religioſum interpretem omiſiſſe verbum עוד, addendum ἔτι, quod, poſitum inter ἐκλέξεται, cujus poſteriores duæ ſyllabæ eundem fere ſonum ſimilemque formam habent, & ἐπὶ, quod neque ſono multum, & forma parum, ab eo differt, facile dilabi potuit.

25. Καὶ ἔδειξέ μοι.] Biblia καὶ ἔδειξέ μοι Κύριος. Hebr. ויראני.

2. Αἰγύπτ.]

Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν ἑστῶτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου, καὶ διάβολος εἱστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ. καὶ εἶπε Κύριος πρὸς τὸν διάβολον, Ἐπιτιμήσαι Κύριος ἐν σοὶ, ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ· οὐχὶ ἰδοὺ τοῦτο δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός; Μέλλοντί τε τῷ Τρύφωνι ἀποκρίνεσθαι καὶ ἀντιλέγειν μοι,
343 ἔφην, Πρῶτον ἀνάμεινον καὶ ἄκουσον ἃ λέγω. οὐ γὰρ ἣν ὑπολαμβάνεις ἐξήγησιν ποιεῖσθαι μέλλω, ὡς μὴ γεγενημένου ἱερέως τινὸς Ἰησοῦ ὀνόματι ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ γῇ, ὅπου αἰχμάλωτος ὁ λαὸς ὑμῶν, ὅπερ εἰ καὶ ἐποίουν, ἀπέδειξα ὅτι ἦν μὲν Ἰησοῦς ἱερεὺς ἐν τῷ γένει ὑμῶν. τοῦτον δὲ αὐτὸν οὐκ ἐν τῇ ἀποκαλύψει αὐτοῦ ἑωράκει ὁ προφήτης, ὥσπερ οὐδὲ τὸν διάβολον καὶ τὸν τοῦ Κυρίου ἄγγελον οὐκ αὐτοψίᾳ ἐν καταστάσει ὢν ἑωράκει, ἀλλ' ἐν ἐκστάσει, ἀποκαλύψεως αὐτῷ γεγενημένης. νῦν δὲ λέγω ὅτι ὄνπερ τρόπον διὰ τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματος τῷ Ναυῆ υἱῷ καὶ δυνάμεις, καὶ πράξεις τινὰς προκηρυσσούσας τὰ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου μέλλοντα γίνεσθαι πεποιηκέναι ἔφη, οὕτω καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι Ἰησοῦ ἱερέως γενομένου ἐν τῷ λαῷ ὑμῶν ἀποκάλυψιν ἔρχομαι νῦν ἀποδεῖξαι ἀποκήρυξιν εἶναι τῶν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου ἱερέως, καὶ Θεοῦ, καὶ Χριστοῦ,

υἱοῦ

Jeſum ſacerdotem magnum, ſtantem ante faciem angeli: & diabolus ſtabat a dextris ejus, ut adverſaretur ei. Et dixit Dominus ad diabolum: Increpet Dominus in te, qui elegit Hieruſalem: nonne ecce iſtud torris extractus ex igne? Cum vero Trypho reſpondere & contradicere vellet, dixi: Præſtolare primum, & audi quæ dico. non enim quam ſuſpicaris, allaturus ſum expoſitionem, quod nullus fuerit Jeſu nomine ſacerdos in terra Babylonia, ubi populus veſter captivus fuit. Quod quidem etiamſi facerem, demonſtrares tu tamen Jeſum ſacerdotem fuiſſe in genere veſtro. Hunc autem ipſum in revelatione ſua propheta non vidit: ſicuti neque diabolum, neque Domini angelum oculis ipſe ſuis intra ſeipſum conſtitutus, ſed a ſeipſo emota mente alienatus, revelatione ei exhibita, vidit. Jam nunc autem dico, quemadmodum per nomen Jeſu, Navæ filium, virtutes & facta quædam, quæ res a Domino noſtro agendas prænunciarent, edidiſſe prælocutus eſt Spiritus Sanctus; ita & ſub Jeſu, qui Babylone in populo veſtro ſacerdos fuit, apparitionem factam, in præſentia probabo, rerum a noſtro ſacerdote, & Deo & Chriſto,

patris

2. Ἀγγέλου.] Biblia ἀγγέλου Κυρίου.
7. Οὐχὶ ἰδοὺ τοῦτο δαλός.] Biblia Romana & Aldina & codex Alexandrinus & Cyrillus & Theodoritus οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλός; Hebr. הלוא זה אוד, Aquila μήτι οὐχὶ οὗτος δαλός; Biblia Complutenſia, quæ ſæpe cum Hebraicis, & Juſtino, & Aquila, reliquis diſſentientibus, concordare animadverti, οὐχὶ οὗτος δαλός; Hieronymus, *Nonne iſte ut torris eſt?* Conſtitut. Apoſt. VI. 5. Οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ἐξεσπασμένον ὡς δαλός; Clemens Alex. p 73. οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλός; ſed iſtud ὡς omnino delendum eſt, quippe quod a Sylburgio licenter & imperite *ex vulg. bibl. editione*, ut ipſe profitetur, *additum eſt*, reclamantibus non tantum codicibus MSS. ſed etiam ipſis Clementis verbis quæ proxime ſequuntur.
16. Ἀπέδειξα.] Interpres legit ἀπέδειξας, ſecunda perſona. Sylburgius
25. Τῷ Ναυῆ υἱῷ.] Legendum τοῦ Ναυῆ υἱὸν, aut infra ℣. 28. πεποιῆσθαι pro πεποιηκέναι cum Sylburgio. niſi forte aliquid interciderit.
Ib. Ἔφη.] F. leg. ἔφην.
32. Ἀποκήρυξιν.] Ἀποκήρυξιν puto amanuenſium culpa ſcriptum pro προκήρυξιν, vitio e vicinia tracto. quod deſcriptoribus non eſt infrequens. Sylburgius.

5. Ἐπιτιμήσαι.]

patris rerum omnium filio, gerendarum, eſſe præconium. Admiratus equidem jam ſum, dixi, quid ita paulo ante ſilentium tenueritis me verba faciente, aut non reprehenderitis dicentem, ex eis qui ex Ægypto profecti ſunt æqualibus ſuis ſolum Navæ filium in terram ſanctam perveniſſe, & qui infra ætatem generationemque eam cenſi eſſent, minorennes. Nam ad inſtar muſcarum, ad ulcera accurritis & advolatis, ac ſi quis vel decem millia verborum recte eloquatur, unum autem vel minimum ita proferat, ut vobis diſpliceat & ingratum ſit, vel non intellectum, vel non ſatis accurate dictum; plurima illa pulchre dicta nihil curatis, pauxillam autem dictionem arripitis, & ex ea tanquam impie & improbe dictum facere annitimini: ut perſimili judicio a Deo judicati, multo magis de ingentibus auſis, ſive malarum actionum, ſive pravarum interpretationum, quas adulterine ſubintroducitis, rationem reddatis. Quo enim judicio judicatis, eo vos judicari æquum eſt. Enimvero ut vobis rationem explicem de revelatione Jeſu Chriſti, ſancti iſtius, orationem reſumo, & affero eam quoque revelationem in nos competere, in Chriſtum pontificem

υἱοῦ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων, γίνεσθαι μελλόντων. ἤδη μέντοι ἐθαύμαζον, ἔφην, διὰ τί καὶ πρὸ μικροῦ ἡσυχίαν ἠγάγετε ἐμοῦ λέγοντος, ἢ πῶς οὐκ ἐπελάβεσθέ μου εἰπόντος ὅτι ὁ τοῦ Ναυῆ υἱὸς τῶν ἐξελθόντων ἀπ' Αἰγύπτου ὁμηλίκων μόνος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἁγίαν γῆν, καὶ οἱ γεγραμμένοι ἀφήλικες τῆς γενεᾶς ἐκείνης. ὥσπερ γὰρ αἱ μυῖαι, ἐπὶ τὰ ἕλκη προστρέχετε καὶ ἐφίπτασθε· κἂν γὰρ μυρία τις εἴπῃ καλῶς, ἓν δὲ μικρὸν ὁτιοῦν εἴη μὴ ἀρέσκον ὑμῖν, ἢ μὴ νοούμενον, ἢ μὴ πρὸς τὸ ἀκριβές, τῶν μὲν πολλῶν καλῶν οὐ πεφροντίκατε, τοῦ δὲ μικροῦ ῥηματίου ἐπιλαμβάνεσθε, καὶ κατασκευάζειν αὐτὸ ὡς ἀσέβημα καὶ ἀδίκημα σπουδάζετε· ἵνα τῇ αὐτῇ ὁμοίᾳ κρίσει ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κρινόμενοι πολὺ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν μεγάλων τολμημάτων, εἴτε κακῶν πράξεων, εἴτε φαύλων ἐξηγήσεων, ἃς παραποιοῦντες ἐξηγεῖσθε, λόγον δώσητε. ὃ γὰρ κρίμα κρίνετε, δίκαιόν ἐστιν ὑμᾶς κριθῆναι. ἀλλ' ἵνα τὸν λόγον τὸν περὶ τῆς ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἁγίου ἀποδιδῶ ὑμῖν, ἀναλαμβάνω τὸν λόγον, καί φημι κἀκείνην τὴν ἀποκάλυψιν εἰς ἡμᾶς, τοὺς ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀρχιερέα

5 & ſeqq. Εἰπόντος ὅτι &c.] P. 377.

23, 4. Δώσητε.] Haud ſcio an δῶτε auctor ſcripſerit, vel δώητε. nam δώσητε uſitatum non eſt. Sylburgius. Codex MS. δώσητε. quod mutari non oportuit. Vide Budæi Comment. p. 45, 6.

24, 5. Ὃ γὰρ κρίμα κρίνετε, &c.] Alluſio eſt ad Servatoris noſtri verba, Matt. vii. 2. *In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini.* Jebb.

26, 7. Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἁγίου.] Cæcus eſt qui non videt hæc corrupta eſſe: germanam ſcripturam reperire, haud paulo difficilius eſt. Satis recte ſcribere poterat Ζαχαρίου, quemadmodum ſupra p. 383. ✝. 17, 8, 9. τοῦτον δὲ αὐτὸν εἶδεν ἐν τῇ ἀποκαλύψει αὐτοῦ ἱερέα ὁ προφήτης. Sed quomodo inde naſci potuit lectio vulgata? Minori mutatione deleri poteſt Χριστοῦ: an & rectiori, addubito. Nam Jeſum illum Joſedeci filium, ubi quam maxime diſtinguendus erat a Salvatore noſtro Jeſu, minime conveniebat Ἰησοῦν τὸν ἅγιον appellari. Quid ſi itaque legas Ἰησοῦ καὶ τοῦ ἀγγέλου, aut καὶ τοῦ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου? Verum ne id quidem placet. Nihil aliud venit in mentem, niſi fortaſſe legendum Ἰησοῦ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. Zach. iii. 1. τὸν Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν. & com. 8. ἄκουε δὴ Ἰησοῦ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας. & vi. 11. ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. Juſtinus mox, τοὺς ἐπὶ τὸν Χριστὸν ΑΡΧΙΕΡΕΑ τοῦτον τὸν σταυρωθέντα πιστεύοντας. Idem ſupra, τοῦ ἐν Βαβυλῶνι Ἰησοῦ ἱερέως γενομένου. Et mox infra, Ἰησοῦς ἐκεῖνος ὁ λεγόμενος ὑπὸ τοῦ προφήτου ἱερεύς. Ubi ſtatim addit ſimiliter atque hic, οὕτως ἡμεῖς —— ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΝ τὸ ἀληθινὸν γένος ἐσμέν.

2, 3. Οἱ-

ρέα τοῦτον τὸν σταυρωθέντα πιστεύοντας, γεγένηται· οἵτινες ἐν πορνείαις καὶ ἁπλῶς πάσῃ ῥυπαρᾷ πράξει ὑπάρχοντες, διὰ τῆς παρὰ τοῦ ἡμετέρου Ἰησοῦ, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς
344 αὐτοῦ χάριτος, τὰ ῥυπαρὰ πάντα ἃ ἠμφιέσμεθα κακὰ ἀπεδυσάμεθα· οἷς ὁ διάβολος ἐφέστηκεν ἀεὶ ἀντικείμενος, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκειν πάντας βουλόμενος, καὶ ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡ πεμφθεῖσα ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπιτιμᾷ αὐτῷ, καὶ ἀφίσταται ἀφ' ἡμῶν. καὶ ὥσπερ ἀπὸ πυρὸς ἐξεσπασμένοι ἐσμέν, ἀπὸ μὲν τῶν ἁμαρτιῶν τῶν προτέρων καθαρισθέντες, ἀπὸ δὲ τῆς θλίψεως, καὶ τῆς πυρώσεως ἣν πυροῦσιν ἡμᾶς ὅ τε διάβολος καὶ οἱ αὐτοῦ ὑπηρέται πάντες, ἐξ ὧν καὶ πάλιν ἀποσπᾷ ἡμᾶς Ἰησοῦς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐνδῦσαι ἡμᾶς τὰ ἡτοιμασμένα ἐνδύματα, ἐὰν πράξωμεν αὐτοῦ τὰς ἐντολάς, ὑπέσχετο, καὶ αἰώνιον βασιλείαν προνοῆσαι ἐπήγγελται. ὃν γὰρ τρόπον Ἰησοῦς ἐκεῖνος ὁ λεγόμενος ὑπὸ τοῦ προφήτου ἱερεὺς ῥυπαρὰ ἱμάτια ἐφάνη φορῶν, διὰ τὸ γυναῖκα πόρνην λελέχθαι εἰληφέναι αὐτόν, καὶ δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρὸς

cem hunc crucifixum credentes, qui cum in fornicatione & omni prorſus impura actione eſſemus, per eam quæ nobis a Jeſu noſtro obtigit, de voluntate patris ejus, gratiam omni ſordida qua circumdati eramus pravitate exuti ſumus. Nobis quippe diabolus inſtat, ſemper adverſans, & omnes ad ſe trahere volens: & angelus Dei, id eſt virtus Dei per Chriſtum nobis miſſa, increpat illum; & a nobis recedit. Et ſumus perinde atque ex igne extracti, a peccatis videlicet priſtinis purificati, atque ab afflictionibus & exploratione ignis probati, qua nos exercet diabolus, & adminiſtri ejus omnes. unde nos etiam rurſus extrahit Jeſus filius Dei, qui ſe veſtibus præparatis nos induturum eſt pollicitus, ſi præcepta ejus factis compleverimus, & regnum ſempiternum nobis providentia ſua paraturum eſſe recepit. Quemadmodum namque Jeſus ille qui a propheta ſacerdos dicitur, ſordida veſtimenta ferre eſt viſus, eo quod mulierem fornicariam duxiſſe dictus eſſet, & torris ex igne erutus

2, 3, 4. Οἵτινες ἐν πορνείαις καὶ πάσῃ ῥυπαρᾷ πράξει ὑπάρχοντες.] Infra ℣. 25. & ſeqq. Ἰησοῦς ἐκεῖνος ὁ λεγόμενος ὑπὸ τοῦ προφήτου ἱερεὺς, ῥυπαρὰ ἱμάτια ἐφάνη φορῶν, διὰ τὸ γυναῖκα πόρνην λελέχθαι εἰληφέναι αὐτόν.

6, 7. Τὰ ῥυπαρὰ πάντα ἃ ἠμφιέσμεθα κακὰ ἀπεδυσάμεθα.] V. Zachar. iii. 3, 4.

13, 4. Καὶ ἀφίσταται ἀφ' ἡμῶν.] Ἀφίσταται poſitum pro activo ἀφίστησι ſeu ἀφιστάνει. Sylburgius.

19. Πάντες.] Poſt πάντες deſideratur ἀπαλλαγέντες, vel ſimile quid. Mox etiam pro ἀποσπᾷ melius quadrat participium ἀποσπάσας, ſeu præſens ἀποσπῶν. Sylburgius.

21—25. Ἐνδῦσαι ἡμᾶς τὰ ἡτοιμασμένα ἐνδύματα, ἐὰν πράξωμεν αὐτοῦ τὰς ἐντολάς, ὑπέσχετο, καὶ αἰώνιον βασιλείαν προνοῆσαι ἐπήγγελται.] V. Zach. iii. 4, 5, 6, 7. & vi. 11. & ſeqq.

26, 7, 8, 9. Ῥυπαρὰ ἱμάτια ἐφάνη φορῶν διὰ τὸ γυναῖκα πόρνην λελέχθαι εἰληφέναι αὐτόν.] Hieronymus in loc. *Antequam veniamus ad intelligentiam ſpiritualem, quomodo Hebræi locum iſtum ediſſerant, ſtrictim breviterque dicendum eſt. Jeſum ſacerdotem magnum, —— filium Joſedec intelligi volunt, qui cum Zorobabel populo præfuit. Ex cujus dextris ſtabat* adverſarius *(hoc enim interpretatur* ſatan) *ut adverſaretur ei. Et recte ſtabat a dextris illius, non a ſiniſtris, quia vera erat accuſatio, eo quod & ipſe cum cæteris alienigenam accepiſſet uxorem, quod in Eſdra, & in Malachia, qui hunc prophetam ſequitur, pleniſſime* (f. planiſſime) *ſcriptum eſt. —— Quod autem ſequitur,* Jeſus erat indutus veſtibus ſordidis, *tripliciter interpretantur; vel ob conjugium illicitum, vel ob peccata populi, vel propter ſqualorem captivitatis.* Ego hoc neque in Eſdra neque in Malachia neque plane neque plene neque quovis modo dictum reperio, neque uſquam in tota ſcriptura dici puto. Dicitur quidem de quibuſdam

erutus vocatus eſt, propterea quod remiſſionem peccatorum accepiſſet, increpato etiam ejus adverſario diabolo: ita nos qui per Jeſu nomen, velut unus homo univerſi, in opificem rerum cunctarum Deum credimus, olim impura induti veſtimenta, id eſt peccata, per nomen primogeniti filii ipſius eis exuti, verbo nunc vocationis ejus tanquam igne inflammati, vere ſacerdotale genus Dei ſumus, prout & Deus ipſe teſtatur, perhibens nos quovis loco in nationibus victimas ſibi placitas & mundas offerre. A nemine autem Deus hoſtias accipit niſi per ſacerdotes ſuos. Univerſos igitur qui per nomen iſtius ſacrificia [offerunt] quæ Jeſus Chriſtus fieri tradidit, hoc eſt in euchariſtia panis & calicis, quæ in loco omni a Chriſtianis fiunt, prævertens Deus gratos ſibi eſſe teſtificatur. Quæ autem a vobis & per veſtros illos ſacerdotes offeruntur,
Malach. i. 10, 11, 12. renuendo abjicit, inquiens: *Et ſacrificia veſtra non ſuſcipiam ex manibus veſtris: quoniam ab ortu ſolis uſque ad occaſum, nomen meum glorificatur in gentibus; vos autem profa-*

πυρὸς ἐκλήθη, διὰ τὸ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰληφέναι, ἐπιτιμηθέντος καὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῷ διαβόλου· οὕτως ἡμεῖς οἱ διὰ τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματος ὡς εἷς ἄνθρωπος πάντες ἔσονται εἰς τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων Θεὸν, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ πρωτοτόκου αὐτοῦ υἱοῦ τὰ ῥυπαρὰ ἱμάτια, τουτέστι τὰς ἁμαρτίας, ἀπημφιεσμένοι, πυρωθέντες διὰ τοῦ λόγου τῆς κλήσεως αὐτοῦ, ἀρχιερατικὸν τὸ ἀληθινὸν γένος ἐσμὲν τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ, εἰπὼν ὅτι ἐν παντὶ τόπῳ ἐν τοῖς ἔθνεσι θυσίας εὐαρέστους αὐτῷ καὶ καθαρὰς προσφέροντες. οὐ δέχεται δὲ παρ' οὐδενὸς θυσίας ὁ Θεὸς, εἰ μὴ διὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ. πάντας οὖν οἳ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου θυσίας ἃς παρέδωκεν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς γίνεσθαι, τουτέστιν ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου, τὰς ἐν παντὶ τόπῳ τῆς γῆς γινομένας ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, προλαβὼν ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ εὐαρέστους ὑπάρχειν αὐτῷ· τὰς δὲ ὑφ' ὑμῶν καὶ δι' ἐκείνων ὑμῶν τῶν ἱερέων γινομένας ἀπαναίνεται, λέγων, Καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· διότι ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται, λέγει, ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑμεῖς δὲ βεβη-

dam ex filiis ejus 1 Eſdr. x. 18. unde fortaſſe natum id commentum eſt. Quod Juſtinus dicit, unde ortum ſit neque conjicere, niſi hunc Jeſum eum Oſea propheta, ejus pene cognomine, confuderit, vel hanc interpretationem Judæorum ita intellexerit. quod eo facilius videatur quod in ſcriptura meretrices ſæpe vocantur *mulieres extraneæ*. Gemara in סנהדרין p. 93. 1. מאי טעמא איענש אמר רב פפא שהיו בניו נושאין נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן שנאמר ויהושע היה לבוש בגדים צואים וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים אלא מלמד שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן. Vide Targum com. 3, 4, 5.

1, 2. Διὰ τὸ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰληφέναι.] Zach. iii. 4. Ἰδοὺ ἀφῄρηκα τὰς ἀνομίας σου.

4, 5, 6. Ὡς εἷς ἄνθρωπος πάντες ἔσονται εἰς τὸν ποιητὴν ὅλων Θεόν.] Pro ἔσονται ſententia poſcit πιστεύοντες, aut tale quid: ut infra 363. 32. SYLBURGIUS. F. leg. πιστεύσαντες pro πάντες ἔσονται.

7, 8, 9. Τὰ ῥυπαρὰ ἱμάτια, τουτέστι τὰς ἁμαρτίας.] Zach. iii. 4. λέγων, Ἀφέλετε τὰ ἱμάτια τὰ ῥυπαρὰ ἀπ' αὐτοῦ· καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Ἰδοὺ ἀφῄρηκα τὰς ἀνομίας σου.

14, 5. Θυσίας εὐαρέστους καὶ καθαρὰς προσφέροντες.] Cum προσφέροντες ſubaudiendum εἰσίν. SYLBURGIUS. F. leg. προσφέρομεν, vel θυσίας εὐαρέστοι καὶ καθαραὶ προσφέρονται.

17 & ſeqq. Πάντας οὖν οἳ &c.] R. Stephanus adnotat aut ſuperfluum eſſe relativum οἳ, aut deeſſe verbum quod ei reſpondeat. Interpres relativo retento, poſt θυσίας addit αὐτῷ προσφέρουσιν. SYLBURGIUS. Melius autem cohærebit ſententia, ſi deleatur οἳ relativum, & pro πάντας legatur πάσας. JEBB.

29, 30. Τὸ ὄνομά μου δεδόξασται, λέγει, ἐν τοῖς ἔθνεσι.] F. addendum ex Malach. i. 11. καὶ ἐν παντὶ

βεβηλοῦτε αὐτό. Καὶ μέχρι νῦν φιλονεικοῦντες λέγετε ὅτι τὰς μὲν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τῶν ἐκεῖ τότε οἰκούντων Ἰσραηλιτῶν καλουμένων θυσίας οὐ προσδέχεται ὁ Θεός, τὰς δὲ διὰ τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ τότε δὴ ὄντων ἀπὸ τοῦ γένους ἐκείνου ἀνθρώπων εὐχὰς προσί-
345 εσθαι αὐτὸν εἰρηκέναι, καὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν θυσίας καλεῖν. ὅτι μὲν οὖν καὶ εὐχαὶ καὶ εὐχαριστίαι, ὑπὸ τῶν ἀξίων γινόμεναι, τέλειαι μόναι καὶ εὐάρεστοί εἰσι τῷ Θεῷ θυσίαι, καὶ αὐτός φημι (ταῦτα γὰρ μόνα καὶ χριστιανοὶ παρέλαβον ποιεῖν, καὶ ἐπ' ἀναμνήσει δὲ τῆς τροφῆς αὐτῶν ξηρᾶς τε καὶ ὑγρᾶς, ἐν ᾗ καὶ τοῦ πάθους ὃ πέπονθε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς τοῦ Θεοῦ μέμνηται, οὗ τὸ ὄνομα βεβηλωθῆναι κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν καὶ βλασφημεῖσθαι οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ λαοῦ ὑμῶν καὶ διδάσκαλοι εἰργάσαντο, ἃ ῥυπαρὰ καὶ αὐτὰ ἐνδύματα, περιτεθέντα ὑφ' ὑμῶν πᾶσι τοῖς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ γενομένοις χριστιανοῖς, δείξει αἰρόμενα ἀφ' ἡμῶν ὁ Θεός, ὅταν πάντας ἀναστήσῃ, καὶ τοὺς μὲν ἐν αἰωνίῳ καὶ ἀλύτῳ βασιλείᾳ ἀφθάρτους καὶ ἀθανάτους καὶ ἀλύπους καταστήσῃ, τοὺς δὲ εἰς κόλασιν αἰώνιον πυρὸς παραπέμψῃ) ὅτι δὲ ἑαυτοὺς πλανᾶτε καὶ ὑμεῖς καὶ οἱ δι-

διδάσκαλοι

profanatis illud. Ac vos ad hunc uſque diem ſtudio contendendi allegatis, Deum eas quidem non recepiſſe victimas, quas Hieroſolymis qui tum ibi agebant Iſraelitæ nominati obtulerunt; eorum autem qui tempore illo ex genere veſtro in diſperſione erant acceptas habuiſſe preces eum dicere, & orationes illorum ſacrificia nominare. Porro ſupplicationes ſimul & gratiarum actiones, quæ a dignis peraguntur, ſolas perfectas eſſe & Deo charas victimas, ipſe quoque affirmaverim. Has vero ſolas facere Chriſtiani didicerunt, in ipſius etiam alimoniæ ſuæ recordatione, aridæ juxta & liquidæ, in qua & paſſionis, quam pertulit per ipſum Deus Deum, meminit; cujus nomen per terram omnem profanari, & blaſphemiis impie violari, curarunt pontifices populi veſtri, & Rabini. Quæ ſordida & ipſa veſtimenta a vobis, cunctis qui de nomine Jeſu facti ſunt, Chriſtianis injecta, Deus a nobis adimi oſtendet, quando univerſos reſuſcitabit, atque hos quidem, in perpetuo atq; indiſſolubili collocabit regno, incorruptibiles, & immortales, & indolentes, illos autem in æternum mittet ſupplicium ignis. Quod autem vos ipſos & ipſimet ſeducitis, & ma-

giſtri

παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μου καὶ θυσία καθαρά· διότι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι. quod ſequentia poſtulare videntur; hæc enim verba præcipue reſpiciunt, atque aliter τὰς δὲ διὰ τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ &c. non habebunt quo referantur. Quod ſi quis putet Juſtinum, tum eum hæc citaret, præcedentium tantum rationem habuiſſe, ideoque ita mutilata citaſſe, in ſequentibus autem ad integrum locum reſpexiſſe; idque veriſimilius eſſe exiſtimet, quam librarium, iteratione vocis ἔθνεσι deceptum, omiſiſſe intermedia; ego profecto prius illud fieri poſſe non negaverim, ſed poſterius multo credibilius habitum iri arbitror. Sed conſidera iſtud λέγει ℣. 30. & vide ℣. 13, 4, 5.

13. Ταῦτα γὰρ μόνα.] F. ταύτας γὰρ μόνας.

16, 7. Τοῦ πάθους ὃ πέπονθε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς τοῦ Θεοῦ.] Lego δι' αὐτοὺς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. quanquam iſtud Θεὸς admodum ſane invitus muto, propter ſequentia. Poſterius mendum vidit olim & correxit doctiſſimus Medus Op. p. 460. Miror eum non ſimul & prius deprehendiſſe. Nihil enim dici poteſt ineptius.

17. Μέμνηται.] Langus, *meminit*, ſenſu nullo. Recte Perionius, *memoria recolitur.* eſt enim hic omnino paſſivum μέμνηται tam ſignificatione quam forma, ſi vera lectio eſt, neque legendum μέμνηνται.

17 & ſeqq. Οὗ τὸ ὄνομα βεβηλωθῆναι &c.] V. p. 234, 5. & 335. ed. Par.

22, 3, 5. Πᾶσι τοῖς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ γενομένοις χριστιανοῖς.] Pro γενομένοις admitti poteſt etiam λεγομένοις: ut ſupra quoque tribus quatuorve in locis legi poſſe monui. SYLBURGIUS.

28, 9. Εἰς κόλασιν αἰώνιον πυρὸς παραπέμψῃ.] F. leg. εἰς κόλασιν αἰωνίου πυρὸς, quemadmodum

infra

giſtri veſtri, exponentes verbum de eis gentis veſtræ qui in diſperſione erant prædicare quod orationes & ſacrificia eorum pura & accepta quovis loco eſſent; in eo vos ſcitote per mendacium falli, qui modis omnibus vos ipſos ſeducere conamini: præcipue cum ne nunc quidem ab oriente ſole ad occaſum uſque gens veſtra ſit: ſed ſunt gentes ubi nondum veſtri generis quiſquam habitavit. Atqui ne unum quidem eſt genus mortalium, ſive barbarorum, ſive Græcorum, ſeu etiam aliorum omnium, quocunque appellentur nomine, vel Hamaxobiorum, vel Nomadum domo carentium, vel in tentoriis viventium (Scenitarum) & pecoribus vitam tolerantium, inter quos per nomen crucifixi Jeſu ſupplicationes & gratiarum actiones patri & fabricatori rerum omnium non fiant. Scimus certe quidem tum temporis, cum propheta Malachias hoc prolocutus eſt, nondum diſperſionem veſtram in regionibus eis omnibus in quibus nunc eſtis fuiſſe, quemadmodum & ſacris literis oſtenditur. Itaque potius rixandi amore ſuperſedentes, reſipiſcite priuſquam adveniat dies ille magnus judicii, quando e numero malorum veſtrorum omni om-

δάσκαλοι ὑμῶν, ἐξηγούμενοι ὅτι περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν ἐν τῇ διασπορᾷ ὄντων ἔλεγεν ὁ λόγος, ὅτι τὰς εὐχὰς αὐτῶν καὶ θυσίας καθαρὰς καὶ εὐαρέστους ἐν παντὶ τόπῳ γενομένας ἔλεγεν, ἐπίγνωτε ὅτι ψεύδεσθε, καὶ ἑαυτοὺς κατὰ πάντα ἀπατᾶν πειρᾶσθε. ὅτι πρῶτον μὲν οὐδὲ νῦν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου ἕως δυσμῶν ἐστὶν ὑμῶν τὸ γένος, ἀλλ᾽ ἔστι τὰ ἔθνη ἐν οἷς οὐδέπω οὐδεὶς ὑμῶν τοῦ γένους ᾤκησεν. οὐδὲ ἓν γὰρ ὅλως ἐστὶ τὸ γένος ἀνθρώπων, εἴτε βαρβάρων, εἴτε Ἑλλήνων, εἴτε ἁπλῶς ᾡτινιοῦν ὀνόματι προσαγορευομένων, ἢ ἁμαξοβίων, ἢ ἀοίκων καλουμένων, ἢ ἐν σκηναῖς κτηνοτρόφων οἰκούντων, ἐν οἷς μὴ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ εὐχαὶ καὶ εὐχαριστίαι τῷ πατρὶ καὶ ποιητῇ τῶν ὅλων γίνωνται. εἰδότες ὅτι κατ᾽ ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ ὅτε ὁ προφήτης Μαλαχίας τοῦτ᾽ ἔλεγεν οὐδέπω ἡ διασπορὰ ὑμῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἐν ὅσῃ νῦν γεγόνατε, ἐγεγόνητο, ὡς καὶ ἀπὸ τῶν γραφῶν ἀποδείκνυται. ὥστε μᾶλλον παυσάμενοι τοῦ φιλεριστεῖν, μετανοήσατε πρὶν ἐλθεῖν τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς κρίσεως, ἐν ᾗ κόπτεσθαι μέλλουσι πάν-

nes

infra Juſtinus p. 349. ἐπὶ τὴν καταδίκην τοῦ ἀσβέστου πυρὸς —— πέμψειν, aliique omnes paſſim. Sed fieri poteſt lectio recepta. Juſtinus Apol. I. p. 59. γινώσκων προβληθῆναι ἐπ᾽ αἰωνίαν διὰ πυρὸς καταδίκην. & p. 83. κόλασιν διὰ πυρὸς αἰωνίαν ἐργάζεται. Et Dial. p. 264. εἰς κρίσιν καὶ καταδίκην τοῦ πυρὸς ἀπαύστως κολάζεσθαι πεμφθῆναι.

8. Οὐδὲ νῦν.] Ne nunc quidem, multo minus tunc cum hæc ſcripſit Malachias, ὅταν οὐδέπω ἡ διασπορὰ ὑμῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἐν ὅσῃ νῦν γεγόνατε, ἐγεγόνητο.

12, 3. Ἐστὶ τό.] Aptius (puto) legemus ἐστί τι, *eſt aliquod*, indefinito ſc. pro articulo repoſito. Sylburgius. Fieri poteſt ut Juſtinus ita ſcripſerit. lectionem tamen vulgatam facile fero. ſimiliter enim & ille alibi, & alii non raro.

15, 6. Ἁμαξοβίων.] Populus in Scythia, dicti etiam ἁμαξοβῖται & ἁμάξοικοι, quod in plauſtris degunt. De his Horatius, Carm. lib. 3. Od. 24.

Quorum plauſtra vagas rite trahunt domos.

Vide Juſtin. Hiſt. lib. 2. cap. 2. Jebb.

16. Ἀοίκων.] Ἀοίκους auctor ſi ab Hamaxobiis diſtinguat, Nomades intelligit, qui ἀπὸ τοῦ νέμειν, *a paſcendo*, nominati, nullam fixam tenuere ſedem, ſed loca alia atque alia petierunt, quo pabulum pecoribus miniſtrarent. Jebb.

16, 7. Ἐν σκηναῖς κτηνοτρόφων οἰκούντων.] Gentem denotat Juſtinus Arabicam, ἀπὸ τῶν σκηνῶν *Scenitas* dictam. *Scenitæ cauſam nominis inde ducunt, quod tentoriis ſuccedunt, nec alias domos habent.* C. Jul. Solin. Polyhiſt. cap. 33. Jebb. Gen. iv. 20. Οὗτος ἦν πατὴρ οἰκούντων ἐν σκηναῖς, κτηνοτρόφων.

1. Ἀπὸ

τες ④ ἀπὸ τῶν φαύλων ὑμῶν ἐκ-
κεντήσαντες τοῦτον τὸν Χριστὸν, ὡς ἀ-
πὸ γραφῆς ἀπέδειξα προειρημένον.
καὶ ὅτι ὤμοσε Κύριος κατὰ τὴν τά-
346 ξιν Μελχισεδὲκ, καὶ τί τὸ προειρη-
μένον ἐστὶν, ἐξηγησάμην. καὶ ὅτι περὶ
τοῦ θάπτεσθαι μέλλοντος καὶ ἀνίστασθαι
Χριστοῦ ἦν ἡ προφητεία τοῦ Ἡσαΐου
φήσαντος, Ἡ ταφὴ αὐτοῦ ἦρται ἐκ τοῦ
μέσου, προεῖπον. καὶ ὅτι κριτὴς ζών-
των καὶ νεκρῶν ἁπάντων αὐτός ἐστιν ὁ
Χριστὸς, εἶπον ἐν πολλοῖς. καὶ Νά-
θαν δὲ ὁμοίως περὶ τούτου λέγων πρὸς
Δαβὶδ, οὕτως ἐπήνεγκεν, Ἐγὼ ἔσομαι
αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι
εἰς υἱὸν, καὶ τὸ ἔλεός μου οὐ μὴ ἀπο-
στήσω ἀπ᾽ αὐτοῦ καθὼς ἐποίησα ἀπὸ
τῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ· καὶ στήσω αὐτὸν
ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ
αὐτοῦ ἕως αἰῶνος. Καὶ τὸν ἡγούμε-
νον δὲ ἐν τῷ οἴκῳ οὐκ ἄλλον Ἰεζεκιὴλ
λέγει ἢ τοῦτον αὐτόν. ἐστὶ γὰρ ἐξαί-
ρετος ἱερεὺς, καὶ αἰώνιος βασιλεὺς,
ὁ Χριστὸς, ὡς υἱὸς Θεοῦ· οὗ ἐν τῇ
πάλιν παρουσίᾳ μὴ δόξητε λέγειν Ἡ-
σαΐαν, ἢ τοὺς ἄλλους προφήτας, θυ-
σίας ἀφ᾽ αἱμάτων ἢ σπονδῶν ἐπὶ τὸ
θυσιαστήριον ἀναφέρεσθαι, ἀλλ᾽ ἀλη-
θινοὺς καὶ πνευματικοὺς αἴνους, καὶ εὐχα-
ριστίας. καὶ οὐ μάτην ἡμεῖς εἰς τοῦτον
πεπι-

nes plangent, qui Chriſtum hunc
pupugerunt; prout prædictum id eſſe
ſcripturis confirmavi. Ac Dominum
dejeraſſe ſecundum ordinem Melchi- Pſ cix. 4.
ſedech [ſe ſacerdotem eum inauguraturum
eſſe] & quid ſibi prænunciatio
talis velit, explicui: tum autem &
prædictionem Eſaiæ dicentis, *Sepul-* Eſai. lvii. 1.
tura ejus e medio ſublata eſt, ad hu-
mationem & reſurrectionem Chriſti
pertinere, antea dixi: & Chriſtum vi-
vorum & mortuorum omnium judi-
cem fore, pluribus expoſui. Ac Na-
than de hoc itidem verba ad Davidem
faciens, ſic intulit: *Ego ero illi in pa-* 1 Paralip.
trem, & ipſe erit mihi in filium: & xvii. 13, 14.
*miſericordiam meam non auferam ab
eo, quemadmodum feci ab eis qui ante
eum erant: & ſtatuam eum in domo
mea, & in regno ejus uſque in ſecu-
lum.* Et ducem in domo non alium
quam hunc ipſum dicit Ezechiel. Ezech.
Iſte enim eſt eximius præcipuuſque xliv. 3.
ſacerdos, & æternus rex, Chriſtus ip-
ſe, ut filius Dei: in cujus ſecundo
adventu ne exiſtimetis Eſaiam aut
alios prophetas dicere ſacrificia ſan-
guinis aut libationum ſuper altari
oblatum iri, ſed veras atque ſpi-
rituales laudes & gratiarum actio-
nes. Nos ſane non fruſtra aut te-
mere

1. Ἀπὸ τῶν φαύλων ὑμῶν.] Cum Volſio legendum eſſe φυλῶν, patet ex 87, 39. 249, 31. 355, 31. eſt autem locus deſumptus ex Zach. xii. SYLBURGIUS.

17. Καθὼς ἐποίησα.] Biblia ὡς ἀπέστησα.

18. Τῶν ἔμπροσθεν.] Biblia Romana & Aldina τῶν ὄντων ἔμπροσθεν. Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus.

Ib. Αὐτοῦ.] Biblia σε.

Ib. Καὶ στήσω.] Biblia Romana & Aldina & codex Alexandrinus καὶ πιστώσω. Biblia Complutenſia ut Juſtinus. Hebr. והעמדתיהו.

24—28. Οὐ ἐν τῇ πάλιν παρουσίᾳ μὴ δόξητε—ἀναφέρεσθαι.] Hieronymus in Hierem. xix. col. 620. ——*quanquam ſibi Judæi auream atque gemmatam Jeruſalem reſtituendam putent, rurſumque victimas & ſacrificia, & conjugia ſanctorum, & regnum in terris Domini Salvatoris.* Et in Ezech. xxxvi. col. 952. *Neque enim juxta Judaicas fabulas, quas illi δευτερώσεις appellant, gemmatam & auream de cœlo exſpectamus Jeruſalem; nec rurſum paſſuri circumciſionis injuriam, nec oblaturi taurorum & arietum victimas, nec ſabbathi otio dormiemus.*

28, 9. Ἀλλὰ ἀληθινοὺς καὶ πνευματικοὺς αἴνους, καὶ εὐχαριστίας.] Quid ſi legeris, Μὴ δόξητε λέγειν Ἡσαΐαν——θυσίας ἀφ᾽ αἱμάτων——ἀλλ᾽ ἀληθινὰς καὶ πνευματικὰς, αἴνους καὶ εὐχαριστίας? Addideris, opinor, orationi, aliter rudi & languidæ, & vim & elegantiam. Supra p. 387. εὐχαὶ καὶ εὐχαριστίαι ὑπὸ τῶν ἀξίων γινόμεναι, τέλειαι μόναι καὶ εὐάρεστοί εἰσι τῷ Θεῷ θυσίαι. Veruntamen nihil muto.

30 & ſeqq. Καὶ οὐ μάτην ἡμεῖς εἰς τοῦτον πεπιστεύκαμεν, οὐδ᾽ ἐπλανήθημεν ὑπὸ τῶν οὕτως διδαξάντων.]

mere in hunc credidimus, neque in fraudem ſeducti ſumus ab his qui ita docuerunt. Quin hoc admirabili Dei providentia eſt factum, ut nos quam vos, qui reputamini quidem, ſed non eſtis neque Dei amantes neque prudentes, prudentiores & religioſiores reperiamur, per novi & æterni teſtamenti, hoc eſt Chriſti, vocationem.

Eſai. lii.15. liii.1. Hoc ipſum admiratus Eſaias, ait: *Et continebunt reges os ſuum; quia quibus non eſt annunciatum de eis, videbunt; & qui non audierunt, intelligent. Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt?* Hæc dicens, o Trypho, inquam, propter eos qui hodie tecum venere, quoad res fert, breviter iſta & conciſe commemorare connitor. Atque ille, Recte, inquit. Immo etiamſi ea pluribus repetas, me tamen, & eos qui mecum ſunt, delectatum iri auditione ſcito. Tum ego rurſum dixi: Num putatis, o viri, nos unquam hæc in ſcripturis intelligere potuiſſe, niſi voluntate Dei, ut iſta intelligeremus volentis, gratiam accepiſſemus? ut ad rem conferretur quod eſt apud Moſen promulgatum:

Deuteron. xxxii.16—23. *Provocaverunt me in diis alienis: in abominationibus exacerbaverunt me. Sacrificarunt dæmoniis quæ neſciebant. novi & recentes venerunt,*

πεπιστεύκαμεν, οὐδ' ἐπλανήθημεν ὑπὸ τῶν οὕτως διδαξάντων, ἀλλὰ καὶ θαυμαστῇ προνοίᾳ Θεοῦ τοῦτο γέγονεν, ἵνα ἡμεῖς ὑμῶν, τῶν νομιζομένων, οὐκ ὄντων δὲ οὔτε φιλοθέων οὔτε συνετῶν, συνετώτεροι καὶ θεοσεβέστεροι εὑρεθῶμεν διὰ τῆς κλήσεως τῆς καινῆς καὶ αἰωνίου διαθήκης, τουτέστι τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο θαυμάζων Ἡσαΐας ἔφη, Καὶ συνέξουσι βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν· ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι. Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν, καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; Καὶ ταῦτα λέγων, ἔφην, ὦ Τρύφων, ὡς ἐγχωρεῖ, διὰ τοὺς σήμερον σύν σοι ἀφιγμένους ταῦτα λέγειν πειρῶμαι, βραχέως μέντοι καὶ περικεκομμένως. Κἀκεῖνος, Εὖ ποιεῖς, ἔφη· κἂν διὰ πλειόνων δὲ καὶ τὰ αὐτὰ πάλιν λέγῃς, χαίρειν με καὶ τοὺς συνόντας τῇ ἀκροάσει γίνωσκε. Ἐγώ τε αὖ εἶπον, Οἴεσθε ἂν ἡμᾶς ποτέ, ὦ ἄνδρες, νενοηκέναι δεδυνῆσθαι ἐν ταῖς γραφαῖς ταῦτα, εἰ μὴ θελήματι τοῦ θελήσαντος αὐτὰ ἐλάβομεν χάριν τοῦ νοῆσαι; ἵνα γένηται καὶ τὸ λελεγμένον ἐπὶ Μωσέως, Παρεζήλωσάν με ἐπ' ἀλλοτρίοις· ἐν βδελύγμασιν αὐτῶν ἐξεπίκρανάν με. ἔθυσαν δαιμονίοις, οἷς οὐκ οἴδασι· καινοὶ καὶ πρόσφατοι ἥκασιν,

Trypho p.153. Ἀμεινον δὲ ἦν φιλοσοφεῖν ἔτι σε τὴν Πλάτωνος ἢ ἄλλου τινὸς φιλοσοφίαν, — ἢ λόγοις ἐξαπατηθῆναι ψευδέσι, καὶ ἀνθρώποις ἀκολουθῆσαι οὐδενὸς ἀξίοις. —— ὑμεῖς δὲ, ματαίαν ἀκοὴν παραδεξάμενοι, Χριστὸν ἑαυτοῖς τινα ἀναπλάσσετε, καὶ αὐτοῦ χάριν τὰ νῦν ἀσκόπως ἀπόλλυσθε.

11,2. Περὶ αὐτῶν.] Biblia Romana & Aldina & codex Alexandrinus & Curterii Eſaias περὶ αὐτοῦ, atque ita Cyrillus & Theodoritus & Hieronymus & Cyprianus & Juſtinus ſupra p.161. & Apol. I. p. 73. Biblia Complutenſia περὶ αὐτῶν. Hebr. אשר לא ספר להם.

17, 8. Ταῦτα.] Leg. τὰ αὐτὰ, vel ταὐτά.

26, 7. Θελήσαντος.] F. λαλήσαντος.

30, 1. Ἐξεπίκρανάν.] Biblia Romana παρεπίκρανάν. Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus.

31, 2. ἔθυσαν δαιμονίοις οἷς οὐκ οἴδασι.] Biblia ἔθυσαν δαιμονίοις καὶ οὐ Θεῷ, θεοῖς οἷς οὐκ ᾔδεισαν, unde reſtituenda quæ hic tam manifeſto deſunt. Poſt θεοῖς enim recte additur, οἷς οὐκ οἴδασι, vel potius ᾔδεισαν, poſt δαιμονίοις non item, ſed prave & ſubabſurde. quod qui per ſe non poteſt iotelligere, non eſt digous io quo doceodo operam conſumamus.

8. Εὐ-

σιν, οὓς οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες αὐτῶν. Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες, καὶ ἐπελάθου Θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε. Καὶ εἶδε Κύριος, καὶ ἐζήλωσε, καὶ παρω-
347 ξύνθη δι' ὀργὴν υἱῶν αὐτοῦ καὶ θυγατέρων, καὶ εἶπεν, Ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, καὶ δείξω τί ἔσται αὐτοῖς ἐπ' ἐσχάτων, ὅτι γενεὰ ἐξεστραμμένη ἐστὶν, υἱοὶ οἷς οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς. αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεῷ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπ' ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ αὐτούς. ὅτι πῦρ ἐκκέκαυται ἐκ τοῦ θυμοῦ μου, καὶ καυθήσεται ἕως ᾅδου· καταφάγεται τὴν γῆν καὶ τὰ γεννήματα αὐτῆς, φλέξει θεμέλια ὀρέων. Συνάξω εἰς αὐτοὺς κακά. Καὶ μετὰ τὸ ἀναιρεθῆναι τὸν δίκαιον ἐκεῖνον, ἡμεῖς λαὸς ἕτερος ἀνεθήλαμεν, καὶ ἐβλαστήσαμεν στάχυες καινοὶ καὶ εὐθαλεῖς, ὡς ἔφασαν οἱ προφῆται, Καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ εἰς λαὸν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ τῆς γῆς πάσης. Ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον λαὸς, ἀλλὰ καὶ λαὸς ἅγιός ἐσμεν, ὡς ἐδείξαμεν ἤδη, Καὶ καλέσουσιν αὐτὸν λαὸν ἅγιον, λελυτρωμένον ὑπὸ Κυρίου. Οὐκοῦν οὐκ εὐκαταφρόνητος δῆμός ἐσμεν, οὐδὲ βάρβαρον φῦλον, οὐδὲ ὁποῖα Καρῶν ἢ Φρυγῶν ἔθνη,

rum, quos ignorabant patres ipſorum. Deum qui te genuit, dereliquiſti: & oblitus es Dei qui aluit te. Et vidit Dominus, & æmulatus eſt, & concitatus eſt ad iracundiam a filiis ſuis & filiabus. Et dixit: Avertam faciem meam ab eis, & oſtendam quid futurum ſit eis in extremis; quoniam generatio perverſa eſt, filii quibus non eſt fides in eis. Ipſi ad æmulationem provocaverunt me in eo qui non eſt Deus, & ad iram incitaverunt me in ſimulacris ſuis: & ego provocabo eos in ea quæ non eſt gens, in gente ſtulta ad iram irritabo eos. Quia ignis accenſus eſt a furore meo, & ardebit uſque ad inferos. Devorabit terram, & germina ejus: comburet fundamenta montium. congregabo ſuper eos mala. Et poſtquam occiſus eſt juſtus ille, nos populus alter effloruimus, & germinavimus ſpicæ novæ ac virentes, ſicuti prophetæ dixerunt: *Et con-* Zach. ii. 11.
fugient gentes multæ ad Dominum die illo in populum, & habitabunt in medio terræ univerſæ. Ac nos non modo populus, verum etiam populus ſanctus ſumus, prout jam indicavimus:
Et vocabunt eum populum ſanctum, Eſai. lxii. 12.
redemptum a Domino. Quapropter haudquaquam deſpiciendus populus ſumus, neque barbara natio, neque cujuſmodi ſunt Carum & Phrygum gentes:

8. Ἐπ' ἐσχάτων.] Biblia Romana ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν. Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus. Tertullianus *in noviſſimis*. Hebr. אראה מה אחריתם.

11. Παρώργισαν.] Biblia Romana παρώξυναν. Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinus & Conſtit. Apoſtol. V. 11. ut Juſtinus.

15, 6. Καὶ καυθήσεται.] Biblia non habent καί. Hebr. ותיקד.

16. Ἕως ᾅδου.] Biblia Romana & codex Alexandrinus ἕως ᾅδου κάτω. Complutenſia & Aldina ἕως ᾅδου κατωτάτου. Juſtinus Apol. I. p. 88. μέχρι τοῦ ᾅδου κάτω. Iſtud κάτω quam facile hic intercidere poſſet, nihil opus eſt dicere.

25. Εἰς λαόν.] Biblia καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαόν. Juſtinus ſupra p. 382. καὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν.

25, 6. Κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ τῆς γῆς πάσης.] Biblia Romam & Aldina κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ σου. Complutenſia & Juſtinus ſupra p. 382. κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου.

26, 7. Οὐ μόνον λαός.] Juſtinus infra p. 351. Ἡμεῖς δὲ, λαὸς κεκλῆσθαι ἠξιωμένοι, ὁμοίως ἔθνος ἐσμὲν διὰ τὸ ἀπερίτμητοι εἶναι. V. ad p. 354. ℣. 37. hujus editionis.

28, 9. Καὶ καλέσουσιν.] Biblia & Juſtinus ſupra p. 188. καὶ καλέσει. Hebr. וקראו.

30, 1, 2. Οὐκ εὐκαταφρόνητος δῆμος ἐσμὲν, οὐδὲ βάρβαρον φῦλον, οὐδὲ ὁποῖα Καρῶν ἢ Φρυγῶν ἔθνη.] Sylburgius exiſtimat Juſtinum *alludere ad Homericum illud Il.* B. —Καρῶν ἡγήσατο βαρβαροφώνων. quod veriſi-

Eſai. lxv. 1. gentes: ſed & nos elegit Deus, & manifeſtatus eſt non percunctantibus eum, *En Deus ſum*, inquit, *genti qui non invocaverunt nomen meum.* Hæc enim illa eſt gens quam antiquitus Gen. xii. 1, 2. xvii. 5. Deus promiſit Abraæ, & patrem ipſum fore multarum gentium pollicitus eſt: non Arabum, neque Ægyptiorum, neque Idumæorum dicens: quandoquidem & Iſmael magnæ gentis pater extitit, atque itidem Eſau, & etiam nunc ingens eſt Ammonitarum multitudo. Noe autem & ipſius Abraæ pater fuit, totiuſque adeo generis humani, alii vero aliorum fuere progenitores. Quid ergo amplius præ cæteris, per gratiam, hic Abraæ tribuit Deus? Quod perſimili vocationis verbo ipſum vocavit, exire jubens e terra quam incolebat. Ille vero & nos omnes voce illa vocavit, & exivimus jam ex ea vitæ converſatione,

ἔθνη, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐξελέξατο ὁ Θεὸς, καὶ ἐμφανὴς ἐγενήθη τοῖς μὴ ἐπερωτῶσιν αὐτὸν, Ἰδοὺ Θεός εἰμι, φησὶ τῷ ἔθνει οἳ οὐκ ἐπεκαλέσαντο τὸ ὄνομά μου. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἐκεῖνο τὸ ἔθνος ὃ πάλαι τῷ Ἀβραὰμ ὁ Θεὸς ὑπέσχετο, καὶ πατέρα πολλῶν ἐθνῶν θήσειν ἐπηγγείλατο, οὐκ Ἀρράβων, οὐδ' Αἰγυπτίων, οὐδ' Ἰδουμαίων λέγων, ἐπεὶ καὶ Ἰσμαὴλ μεγάλου πατὴρ ἔθνους ἐγένετο, καὶ Ἡσαῦ, καὶ Ἀμανιτῶν ἐστι νῦν πολὺ πλῆθος. Νῶε δὲ καὶ αὐτοῦ Ἀβραὰμ πατὴρ ἦν, καὶ ἁπλῶς παντὸς ἀνθρώπων γένους, ἄλλοι δὲ ἄλλων πρόγονοι. τί οὖν πλέον ἐνθάδε ὁ Χριστὸς χαρίζεται τῷ Ἀβραὰμ, ὅτι διὰ τῆς ὁμοίας κλήσεως φωνῇ ἐκάλεσεν αὐτὸν, εἰπὼν ἐξελθεῖν ἀπὸ τῆς γῆς ἐν ᾗ ᾤκει; καὶ ἡμᾶς δὲ ἅπαντας δι' ἐκείνης τῆς φωνῆς ἐκάλεσε, καὶ ἐξήλθομεν ἤδη ἀπὸ τῆς πολιτείας

verisimilius foret, mea quidem ſententia, ſi Carum ſolorum meminiſſet. quanquam ſi verum ſit quod viri docti affirmant, Phryges peculiari quodam jure & *quaſi proprie* barbaros appellari, illorum adjunctio opinionem Sylburgii non modo non infirmare ſed etiam confirmare & ſtabilire videatur. Verum ut ut ea res ſe habeat, Phryges, cum aliis de cauſis, tum in primis propter bellum Trojanum, quod divino Homeri ingenio nobilitatum non tantum poetis utriuſque linguæ quaſi quoddam fundamentum factum eſt, ſed & in omne genus ſcriptorum ſe inſinuavit, ſæpius, niſi fallor, quam ulla alia gens, exceptis fortaſſe Perſis, iſta appellatione deſignantur. quod ipſum fortaſſe cauſæ eſſe potuit cur eos Caribus hic ſubjunxerit Juſtinus. Veruntamen hæc interpretatio non penitus ſatisfacit, neque repugnarem ſi quis ignobilitatem potius harum gentium reſpici contenderet & ſingularem contemtum quo iſtis temporibus, & diu ante, laborarunt. Ariſtophanes in Avibus ℣. 761. & ſeqq.

Εἰ δὲ τυγχάνει τις ὑμῶν δραπέτης ἐστιγμένος,
Ἀτταγᾶς οὗτος παρ' ἡμῖν ποικίλος κεκλήσεται.
Εἰ δὲ τυγχάνει τις ὢν Φρὺξ μηδὲν ἧττον Σπινθάρου,
Φρυγίλος ὄρνις ἐνθάδ' ἔσται, τοῦ Φιλήμονος γένους.
Εἰ δὲ δοῦλός ἐστι καὶ Κὰρ ὥσπερ Ἐξηκεστίδης,
Φυσάτω πάππους παρ' ἡμῖν, καὶ φανοῦνται φράτερες.

Cicero pro Flacco cap. 27. *Quamobrem quæſo a vobis, Aſiatici teſtes, cum vere recordari voletis quantum auctoritatis in judicium afferatis, voſmetipſi deſcribatis Aſiam; nec quid alienigenæ de vobis loqui ſoleant, ſed quid voſmetipſi de genere veſtro ſtatuatis, memineritis. Namque, ut opinor, Aſia veſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia. Utrum igitur noſtrum eſt an veſtrum hoc proverbium, Phrygem plagis fieri ſolere meliorem? Quid de tota Caria? nonne hoc veſtra voce vulgatum eſt, ſi quid cum periculo experiri velis, in Care id potiſſimum eſſe faciendum? Quid porro in Græco ſermone tam tritum atque celebratum eſt, quam, ſi quis deſpicatui ducitur, ut Myſorum ultimus eſſe dicatur? Nam quid ego dicam de Lydia? Quis unquam Græcus comœdiam ſcripſit in qua ſervus primarum partium non Lydus eſſet? Quamobrem quæ vobis ſit injuria ſi ſtatuimus veſtro nobis judicio ſtandum eſſe de vobis?* Tertullianus De anima cap. 20. p. 323. *Vulgata jam res eſt gentilium proprietatum. Comici Phrygas timidos illudunt*, &c. Minime tamen nego, Juſtino, cum hæc ſcriberet, *Homericum illud* ante oculos volitaſſe.

1, 2. Ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐξελέξατο ὁ Θεός.] Deuteron. xiv. 2. Ὅτι λαὸς ἅγιος εἶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, καί σε ἐξελέξατο Κύριος ὁ Θεός σου γενέσθαι σε λαὸν αὐτῷ περιούσιον ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς.

3, 4, 5. Ἰδοὺ Θεός εἰμι, φησὶ τῷ ἔθνει οἳ οὐκ ἐπεκαλέσαντο τὸ ὄνομά μου.] Caſtigabilem, ut vides, culpam properans admiſit vel librarius vel (quod neutiquam incredibile eſt, nam & in hoc quoque genere, niſi valde fallor, interdum peccant ſcriptores eo multo meliores) Juſtinus ipſe. Nam quod interpretes & editores voluiſſe videntur, ut τῷ ἔθνει referatur ad Θεός εἰμι, paucis, opinor, placebit. Biblia εἶπα, ἰδού εἰμι, τῷ ἔθνει οἳ οὐκ ἐκάλεσάν μου τὸ ὄνομα.

17. Οτι.] F. ὅτι.

18. Ευ[illegible]αίνου

λιτείας ἐν ᾗ ἐζῶμεν, κατὰ τὰ κοινὰ τῶν ἄλλων τῆς γῆς οἰκητόρων κακῶς ζῶντες, καὶ σὺν τῷ Ἀβραὰμ τὴν ἁγίαν κληρονομήσομεν γῆν, εἰς τὸν ἀπέραντον αἰῶνα τὴν κληρονομίαν ληψόμενοι, τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ διὰ τὴν ὁμοίαν πίστιν ὄντες. ὃν γὰρ τρόπον ἐκεῖνος τῇ φωνῇ τοῦ Θεοῦ ἐπίστευσε, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς τῇ φωνῇ τοῦ Θεοῦ, τῇ διά τε τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ
348 λαληθείσῃ πάλιν, καὶ τῇ διὰ τῶν προφητῶν κηρυχθείσῃ ἡμῖν, πιστεύσαντες, μέχρι τοῦ ἀποθνήσκειν πᾶσι τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ ἀπεταξάμεθα. ὁμοιόπιστον οὖν τὸ ἔθνος, καὶ θεοσεβὲς, καὶ δίκαιον, εὐφραῖνον τὸν πατέρα, ὑπισχνεῖται αὐτῷ, ἀλλ' οὐχ ὑμᾶς, οἷς οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς. ὁρᾶτε μέντοι ὡς καὶ τῷ Ἰσαὰκ τὰ αὐτὰ, καὶ τῷ Ἰακὼβ, ὑπισχνεῖται. οὕτω γὰρ λέγει τῷ Ἰσαὰκ, Καὶ εὐλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, τῷ δὲ Ἰακὼβ, Καὶ εὐλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου. Οὐκέτι τοῦτο τῷ Ἡσαῦ, οὐδὲ τῷ Ῥουβὶμ, λέγει, οὐδὲ ἄλλῳ τινὶ, ἀλλ' ἐκείνοις ἐξ ὧν ἔμελλεν ἔσεσθαι, κατὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν διὰ τῆς παρθένου Μαρίας, ὁ Χριστός. εἴγε δὲ καὶ τὴν εὐλογίαν Ἰούδα καταμάθοις, ἴδοις ἂν ὃ λέγω. μερίζεται γὰρ τὸ σπέρμα ἐξ Ἰακὼβ, καὶ διὰ Ἰούδα, καὶ Φαρὲς, καὶ Ἰεσσαὶ, καὶ Δαβὶδ κατέρχεται. ταῦτα δ' ἦν σύμβολα ὅτι τινὲς τοῦ γένους

versatione, in qua viximus communibus aliorum terræ habitatorum moribus, male vitam agentes: & una cum Abraam jure hæreditario accipiemus terram ſanctam, hæreditatem cernentes in ævum infinitum, quippe qui liberi Abraæ, propter parem fidem, ſumus. Quo namque modo ille voci Dei credidit, & reputatum eſt ei ad juſtitiam: eodem & nos modo voci Dei, qua per apoſtolos Chriſti denuo eſt promulgata, qua per prophetas olim nobis annunciata, credentes, ad mortem uſque rebus mundanis omnibus renunciavimus. Itaque illi promittit ejuſdem fidei erga Deum, & religionis, & juſtitiæ, gentem, quæ lætitia afficiat patrem; & non vos, *in quibus non eſt fides in ipſis.* Videte ſane quomodo & Iſaac & Jacob eadem ſint promiſſa. ita enim dicit ad Iſaac, *Et benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ*; ad Jacob autem, *Et benedicentur in te omnes tribus terræ, & in ſemine tuo.* Non hoc vel Eſau, vel Ruben, vel alii cuipiam dicit, ſed illis tantum ex quibus, juxta œconomiam & diſpoſitionem quæ divinitus eſt ordinata per virginem Mariam, naſciturus erat Chriſtus. Quod ſi etiam benedictionem Judæ perdiderisceris, quæ dico perſpicies. Dividitur enim ſemen ex Jacob, & per Judam, & Phares, & Jeſſe, & Davidem deducitur. Fuerunt autem hæc ſymbola & notæ, quoſdam generis

Gen. xv. 6.

Deuter. xxxii. 20.

Gen. xxvi. 4.

Gen. xxviii. 14.

18. Εὐφραῖνον τὸν πατέρα.] Proverb. x. 1. & xv. 20. Υἱὸς σοφὸς εὐφραίνει πατέρα.
25, 6. Εὐλογηθήσονται.] Biblia & Juſtinus ſupra p. 262. ἐνευλογηθήσονται.
29, 30. Ἀλλ' ἐκείνοις.] Facili mutatione legas ἀλλ' ἢ ἐκείνοις. Sed v. p. 297. ℣. 10, 1.

generis veſtri Abraæ filios inventum, atque in parte Chriſti cenſum iri: alios autem fore quidem Abraæ filios, ſed ut arenam ad os maris ſitam, infœcundam & infrugiferam, plurimam ſane illam & innumerabilem, minime vero quidquam fructificantem, ſed undam duntaxat bibentem. quod certe & in gente veſtra multitudo ingens facere coarguitur, amaritudinis quidem & impietatis doctrinas combibentes, Dei autem verbum expuentes. Ergo in

Gen. xlix. 10. Juda quoque dicit: *Non deficiet princeps ex Juda, & dux de femore ejus, donec veniant quæ repoſita ſunt ei; & ipſe erit expectatio gentium.* Atque hoc quod non in Judam dictum ſit, ſed in Chriſtum, ſatis apparet. Nam Judam, omnes qui ex gentibus omnibus ſumus, non expectamus, ſed Jeſum, qui & patres veſtros ex Ægypto eduxit. Siquidem ad adventum uſque Chriſti prophetia vaticinans pertinuit: *Donec veniat cui repoſitum eſt, & ipſe erit expectatio gentium.* Advenit igitur, ſicuti multis oſtendimus, & rurſum adventurus eſſe ſuper nubibus in

Malach. i. 11, 2. expectatione eſt, Jeſus, cujus nomen vos profanatis, & profanari in toto orbe curatis. Poteram autem, o viri, inquam, adverſus vos decertare de locutione, quam vos interpretando profertis, dictum eſſe aſſeverantes, *Donec veniant quæ repo-*

γένες ὑμῶν εὑρεθήσον) τέκνα Ἀβραάμ, καὶ ἐν μερίδι τοῦ Χριστοῦ διεριστκόμενοι, ἄλλοι δὲ, τέκνα μὲν τοῦ Ἀβραάμ, ὡς ἡ ἄμμος δὲ ἡ ἐπὶ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, ὄντες, ἥτις ἄγονός τε καὶ ἄκαρπος, πολλὴ μὲν καὶ ἀναρίθμητος ὑπάρχουσα, οὐδὲν δὲ ὅλως καρποφοροῦσα, ἀλλὰ μόνον τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης πίνουσα, ὅπερ καὶ τὸ ἐν τῷ γένει ὑμῶν πολὺ πλῆθος ἐλέγχεται, πικρίας μὲν διδάγματα καὶ ἀθεότητος συμπίνοντες, τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ λόγον ἀποπτύοντες. Φησὶ γοῦν καὶ ἐν τῷ Ἰούδᾳ, Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν. Καὶ τοῦτο ὅτι οὐκ εἰς Ἰούδαν ἐῤῥέθη, ἀλλ' εἰς τὸν Χριστὸν, φαίνεται. καὶ γὰρ Ἰούδαν πάντες οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πάντων οὐ προσδοκῶμεν, ἀλλὰ Ἰησοῦν, τὸν καὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐξαγαγόντα. μέχρι γὰρ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἡ προφητεία προεκήρυσσεν, Ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν. Ἐλήλυθε τοιγαροῦν, ὡς καὶ ἐν πολλοῖς ἀπεδείξαμεν, καὶ προσδοκᾶται πάλιν παρέσεσθαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν, Ἰησοῦς, οὗ τὸ ὄνομα βεβηλοῦτε ὑμεῖς, καὶ βεβηλοῦσθαι ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἐξεργάζεσθε. δυνατὸν δὲ ἦν μοι, ἔφην, ὦ ἄνδρες, μάχεσθαι πρὸς ὑμᾶς περὶ τῆς λέξεως ἣν ὑμεῖς ἐξηγεῖσθε, λέγοντες εἰρῆσθαι, Ἕως ἂν ἔλθῃ

1, 2, 3. Ευρεθήσον) τέκνα Ἀβραάμ, καὶ ἐν μερίδι τοῦ Χριστοῦ διεριστκόμενοι.] Sunt fortaſſe qui pro διεριστκόμενοι legendum contenderent ἐῤῥιζωμένοι, ex hoc loco Eccleſiaſtici conjecturam capientes, Ἐῤῥίζωσα ἐν λαῷ δεδοξασμένῳ, ἐν μερίδι Κυρίου κληρονομίας αὐτοῦ. xxiv. 12. Quam lectionem etiam ab iis quæ hic ſequuntur mirabilem in modum confirmari verus criticus facile deprehenderet. Iſtud autem διεριστκόμενοι quam nullo negotio profligaret, ſimul admirans tot doctorum hominum patientiam qui tantam ſcabritiem ferre poſſent! Nos nihil hic tanti mali videmus ut tam violento remedio opus ſit.

3 & ſeqq. Τέκνα μὲν τοῦ Ἀβραάμ, ὡς ἡ ἄμμος δὲ &c.] Alludit ad promiſſum Abraamo datum Geneſ. xxii. 17. πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου —— ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης.

1, 2, 3. Ουχ

θη τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, ἐπειδὴ οὐχ
οὕτως ἐξηγήσαντο οἱ ἑβδομήκοντα, ἀλλ',
349 Ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· ἐπειδὴ
δὲ τὰ ἀκόλουθα μηνύει ὅτι περὶ Χρι-
στοῦ εἴρηται (οὕτω γὰρ ἔχουσι, Καὶ αὐ-
τὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν) οὐ περὶ
τοῦ λεξειδίου συζητῆσαι ὑμῖν ἔρχομαι,
ὅνπερ τρόπον οὐδὲ ἀπὸ τῶν μὴ ὁμο-
λογουμένων ὑφ' ὑμῶν γραφῶν, ὧν καὶ
ἀνιστόρησα, ἀπὸ λόγων Ἱερεμίου τοῦ
προφήτου, καὶ Ἔσδρα, καὶ Δαβίδ,
τὴν ἀπόδειξιν τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ
ποιήσασθαι ἐσπούδασα, ἀλλ' ἀπὸ τῶν
ὁμολογουμένων μέχρι νῦν ὑφ' ὑμῶν·
ἃ εἰ ἐνενοήκεισαν οἱ διδάσκαλοι ὑ-
μῶν, εὖ ἴστε ὅτι ἀφανῆ ἐπεποιήκει-
σαν, ὡς καὶ τὰ περὶ τὸν θάνατον
Ἡσαΐου, ὃν πρίονι ξυλίνῳ ἐπρίσατε,
μυστή-

repoſita ſunt ei. nam ſeptuaginta illi non ita verterunt: ſed, *Donec veniat cui repoſitum eſt.* Quoniam vero conſequentia, de Chriſto dicta eſſe verba ea, indicant (ſic namque habent, *Et ipſe erit expectatio gentium*) non diſputabo vobiſcum de dictiuncula. ita nimirum ut non ex eis ſcripturæ locis quos ipſi non agnoſcitis, ex ſcriptis videlicet Hieremiæ prophetæ, Eſdræ, & Davidis reciſis argumenta & probationes de Chriſto adducere ſtudui: ſed ex dictis quæ hucuſque recepta fatemini eſſe. Quæ ſi intellexiſſent magiſtri veſtri, credite illos ea expuncturos fuiſſe, ſicuti quoque in eis quæ de cæde Eſaiæ ſcripta erant, fecerunt, quem ſerra lignea diſſecuiſtis: quod & ipſum ſacramentum

1, 2, 3. Ουχ οὕτως ἐξηγήσαντο οἱ ἑβδομήκοντα, ἀλλ', Ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται.] V. Hexapla, & not. Cotelerii ad Conſt. Apoſt. VI. 11. p. 340.

15, 6, 7. Ἃ εἰ ἐνενοήκεισαν οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν, εὖ ἴστε ὅτι ἀφανῆ ἐπεποιήκεισαν.] Irenæus III. 24. p. 253. —— *interpretatam vero in Græco ab ipſis Judæis multum ante tempora adventus Domini noſtri, ut nulla relinquatur ſuſpicio ne forte morem nobis gerentes Judæi hæc ita ſint interpretati. Qui quidem ſi cognoviſſent nos futuros, & uſuros his teſtimoniis quæ ſunt ex ſcripturis, nunquam dubitaſſent ipſi ſuas comburere ſcripturas.* Id. III. 27. p. 257. *Qui igitur tranſmutant id quod apud Eſaiam,* Ecce adoleſcentula in ventre concipiet, *& Joſeph filium eum volunt eſſe, illud tranſmutent quod eſt repromiſſionis quod apud David poſitum eſt, ubi promiſit illi Deus de fructu ventris ejus ſuſcitare cornu Chriſti regis. Sed non intellexerunt; cæterum autem hoc quoque auſi fuiſſent demutare.*

17, 8. Ὡς καὶ τὰ περὶ τοῦ θανάτου Ἡσαΐου, ὃν πρίονι ξυλίνῳ ἐπρίσατε.] Eſaiam ſerra conſectum periiſſe tam multi ſunt qui narrant, ut vel nomina eorum, nedum teſtimonia, recitare, & putidum & pene infinitum foret. Neque ſane pauci ſunt qui ſerra lignea ſectum tradunt. Cedrenus p. 110. καὶ τὸν μέγαν Ἡσαΐαν πρίσας ξυλίνῳ πρίονι. Theophylactus ad Heb. xi. 37. Ἐπρίσθησαν] Ὡς Ἡσαΐας ὑπὸ Μανασσῆ, ἐν καὶ ξυλίνῳ πρίονι φασι πριςθῆναι, ἵνα ἀλγεινοτέρα αὐτοῦ εἴη ἡ τιμωρία ἐπὶ πλεῖον κολαζομένου. Primaſius: *SECTI SUNT.*] *Hic pluralis numerus pro ſingulari poſitus eſt; neminem enim legimus ſanctorum in veteri teſtamento ſectum niſi Eſaiam prophetam, quem fecit ſecari ſerra lignea Manaſſes rex, qui filiam ejus habebat in uxorem.* Hieronymus in Eſaiam lib. XV. col. 414. *Judæi & hæc & cætera quæ ſequuntur, vel generaliter de omnibus juſtis arbitrantur intelligi quorum Manaſſes fudit ſanguinem, & implevit Jeruſalem a porta uſque ad portam; vel certe Iſaiam de ſua prophetare morte, quod ſerrandus ſit a Manaſſe ſerra lignea, quæ apud eos certiſſima traditio eſt. unde & noſtrorum plurimi illud quod de paſſione ſanctorum in epiſtola ad Hebræos ponitur,* ſerrati ſunt, *ad Iſaiæ referunt paſſionem.* Pſeudo-Tertullianus lib. III. adverſus Marcionem p. 802.

Quem populus ſectum ligno, ſine labe repertum,
Immeritum, demens crudeli morte peremit.

Alios mitto. Quin & cauſam hujus immaniſſimi ſupplicii nonnulli veterum memorant. Hilarius V. De Trinitate col. 873. *Eſaias enim Deum vidit; & cum ſcriptum ſit,* Deum nemo vidit unquam, niſi unigenitus Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit, *Deum tamen propheta vidit, & gloriam ejus uſque ad invidiam propheticæ dignitatis adſpexit. nam in judicium mortis ob hanc cauſam a Judæis actus eſt.* Iſidorus de vit. ſanctorum p. 362, 3. *Quem* (Eſaiam) *Manaſſes extenſum a vertice per medium ſecuit, atrocique ſupplicio excruciatum extinxit. Tradunt autem Hebræi, duabus ex cauſis interfectum fuiſſe Eſaiam; una, quod eos appellavit* principes Sodomorum, & populum Gomorrhæ; *altera, quod, teſtante Domino ad Moyſen,* Non poteris videre faciem meam, *iſte auſus eſt exclamare,* Vidi Dominum ſedentem ſuper thronum excelſum. *Non arbitrantes cæcitati mentis Judæi, quod in ſequentibus faciem & pedes Dei, ſeraphin texiſſe narraverat, ac media tantum ejus vidiſſe* (f. *vidiſſe ſe*) *ſcribat.* Hieronymus (quem Iſidorus compilavit) lib. I. Comment. in Eſaiam col. 14. *Aiunt Hebræi, ob duas cauſas interfectum Iſaiam; quod* principes

cramentum eſt, Chriſtum bifariam genus veſtrum conciſurum eſſe, atque alios quidem, dignos videlicet, pro eo atque dixit, una cum ſanctis patriarchis & vatibus, regno æterno dignaturum; alios autem, una cum immorigeris itidem & pœnitentiæ neſciis ex gentibus omnibus, ad condemnationem ignis inextinguibilis Matth. viii. 11, 2. miſſurum. *Venient enim* (ait) *ab oriente & occidente, & recumbent cum Abraam, & Iſaac, & Jacob in regno cœlorum: filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores.* Atque iſta, inquam, quod nihil

μυστήριον καὶ αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ τέμνειν ὑμῶν τὸ γένος διχῇ μέλλοντος, καὶ τοὺς μὲν ἀξίως σὺν τοῖς ἁγίοις πατριάρχαις καὶ προφήταις τῆς αἰωνίου βασιλείας καταξιῶν μέλλοντος, τοὺς δὲ, ἐπὶ τὴν κατάδικον τοῦ ἀσβέστου πυρὸς, σὺν τοῖς ὁμοίοις ἀπειθέσι καὶ ἀμεταθέτοις ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν, πέμψειν ἤδη φήσαντος. Ἥξουσι γὰρ, εἶπεν, ἀπὸ δυσμῶν, καὶ ἀνατολῶν, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Καὶ ταῦτα εἶπεν, ὅτι οὐδὲν

principes Sodomorum & populum Gomorræ *eos appellaverit, & quod, Domino dicente ad Moſea,* Non poteris videre faciem meam, *iſte auſus ſit dicere,* Vidi Dominum ſedentem ſuper thronum excelſum & elevatum; *non conſiderantes quod faciem & pedes Dei (ſive ſuos, quia in Hebræo ambigue legitur) ſeraphim texerint, & media tantum ejus Iſaias vidiſſe ſe ſcribat.* Origenes Homil. I. in Eſaiam p. 637. *Cur non dicamus in præſenti traditionem quandam Judæorum, veriſimilem quidem, nec tamen veram, & ſolutionem ejus quare non inveniamus? Aiunt ideo Eſaiam eſſe ſectum a populo quaſi legem prævaricantem, & extra ſcripturas annunciantem. Scriptura enim dicit,* Nemo videbit faciem meam & vivet: *iſte vero ait,* Vidi dominum ſabaoth. *Moyſes (aiunt) non vidit, & tu vidiſti? Et propter hoc eum ſecuerunt, & condemnaverunt eum ut impium. Non enim ſciebant quia duabus alis velaverant faciem Dei ſeraphim.* Extat hæc *traditio* in Talmude libr. יבמות cap. החולץ fol. 49. 2. תני שמעון בן עזאי אומר מצאתי במגלת יוחסין בירושלם וכתוב בה——מנשה הרג את ישעיה: אמר רבא מידן דייניה וקטליה א"ל משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואת אמרת ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא משה רבך אמר מי כה' אלקינו בכל קראנו אליו ואת אמרת דרשו ה' בהמצאו משה רבך אמר את מספר ימיך אמלא ואת אמרת והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר ישעיה ידענא ביה דלא מקבל מה דאימא ליה ואי אימא ליה לשויה מזיד אמר שם איבלע בארזא אתיוה לארזא ונסרו כי מטא להדי פומא נח נפשיה: משום דאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב : Quod autem hic de cedro dicitur, movet mihi ſuſpicionem, Chriſtianum aliquem hujus ferræ ligneæ fabrum fuiſſe, qui cum audiret Judæos ſua lingua narrantes Eſaiam ſerra lignaria ſectum fuiſſe, verbo quo uſus ſerræ deſignaretur, materiam ejus ſignificari exiſtimarit. Nam ſi lignea ferra ſectus eſſet, unde habere potuerunt Rabbini anſam hujus fabulæ confingendæ? Vehementer auget & confirmat hanc ſuſpicionem quod narrat Gregorius Abul-Pharajius p. 43. verſionis Cl. Pocockii, ſcilicet, *inter binos aſſeres colligatum,* ita *ferra diſſectum fuiſſe.* Nam illa fabula ex hac hiſtoria facillime oriri potuit, ex altera, ut modo dixi, nullo modo potuit. Sed valde obſtat teſtimonium Hieronymi (nam cæteros nihil moror) haud facile elevandum. quod tamen infirmari poſſe non prorſus diffiderem ſi compertum haberem nihil aliud obſtare. Sed quoniam fieri poteſt ut in libris Judæorum idem dicatur, quod totum hoc commentum peſſundaret, omitto hariolari, & revertor ad rem. haudquaquam enim prætereundus eſt inſignis locus Origenis in epiſtola ad Africanum de hiſtoria Suſannæ p. 231, 2. Ἀλλ' εἰκὸς (inquit) πρὸς ταῦτά σε ζητῆσαι, τί δήποτε οὐ φέρεται παρ' αὐτοῖς ἐν τῷ Δανιὴλ ἡ ἱστορία, εἰ, ὡς φῄς, τοιαῦτα περὶ αὐτῆς οἱ σοφοὶ αὐτῶν παραδεδώκασι; Λεκτέον δὲ πρὸς ταῦτα, ὅτι ὅσα δεδύνηται τῆς περιεχούσης κατηγορίας πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχόντων, καὶ κριτῶν, περιεῖλον ἀπὸ τῆς γνώσεως τοῦ λαοῦ, ὧν τινα σώζεται ἐν ἀποκρύφοις. καὶ τούτου παράδειγμα δώσομεν τὰ περὶ τὸν Ἡσαΐαν ἱστορούμενα, καὶ ὑπὸ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς μαρτυρούμενα, ἐν οὐδενὶ τῶν φανερῶν βιβλίων γεγραμμένα. περὶ γὰρ τῶν προφητῶν διεξερχόμενος, καὶ ὧν πεπόνθασιν, ὁ τὴν πρὸς Ἑβραίους γράψας, φησίν· Ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον. πευσόμεθα γὰρ ἐπὶ τίνα ἀναφέρεται τὸ, ἐπρίσθησαν, κατά τι ἔθος ἀρχαῖον, οὐ μόνον Ἑβραϊκὸν ἀλλὰ καὶ Ἑλληνικόν, πληθυντικῶς λεγόμενον περὶ ἑνός. σαφὲς διότι αἱ παραδόσεις λέγουσι πεπρίσθαι Ἡσαΐαν τὸν προφήτην, καὶ ἔν τινι ἀποκρύφῳ τοῦτο φέρεται· ὅπερ τάχα ἐπίτηδες ὑπὸ Ἰουδαίων ῥεραδιούργηται, λέξεις τινὰς τὰς μὴ πρεπούσας παρεμβεβληκότων τῇ γραφῇ, ἵν' ἡ ὅλη ἀπιστηθῇ. Idem Comment. in Matth. p. 225. Καὶ Ἡσαΐας δὲ πεπρίσθαι ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἱστόρηται. εἰ δέ τις οὐ προσίεται τὴν ἱστορίαν διὰ τὸ ἐν τῷ ἀποκρύφῳ Ἡσαΐᾳ αὐτὴν φέρεσθαι, πιστευσάτω τοῖς ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους οὕτω γεγραμμένοις, Ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν. τὸ γὰρ ἐπρίσθησαν, ἐπὶ τὸν Ἡσαΐαν ἀναφέρεται.

7. Ὁμοίοις.] Adverbialiter quoque legi poteſt ὁμοίως. SYLBURGIUS.

15 & ſeqq. Καὶ ταῦτα εἶπεν, ὅτι οὐδὲν οὐδενὸς φροντίζων ἢ τοῦ τἀληθὲς λέγειν, λέγοιμι, οὐδένα δυσωπήσεσθαι μέλλων, κἂν δέῃ παραυτίκα ὑφ' ὑμῶν μελισθῆναι.] Sylburgius: Εἶπον pro vulg. εἶπεν legit etiam Perionius.

οὐδὲν οὐδενὸς φροντίζων ἢ τοῦ τἀληθὲς λέγειν, λέγοιμι, οὐδένα δυσωπήσεσθαι μέλλων, κἂν δέῃ παραυτίκα ὑφ᾽ ὑμῶν μελισθῆναι. οὐδὲ γὰρ ἀπὸ γένους τοῦ ἐμοῦ, λέγω δὲ τῶν Σαμαρέων, τινὸς φροντίδα ποιούμενος, ἐγγράφως Καίσαρι προσομιλῶν, εἶπον πλανᾶσθαι αὐτοὺς πειθομένους τῷ ἐν τῷ γένει αὐτῶν μάγῳ Σίμωνι, ὃν Θεὸν ὑπὲρ ἄνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως εἶναι λέγουσι. Καὶ ἡσυχίαν ἀγόντων αὐτῶν, ἔφερον, Διὰ Δαβὶδ περὶ τούτου λέγων τοῦ Χριστοῦ, ὦ φίλοι, οὐκέτι ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἶπεν εὐλογηθήσεσθαι τὰ ἔθνη, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ. οὕτω δὲ ἐκεῖ ἐστὶ, Τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἀνατελεῖ· καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη. Εἰ δὲ ἐν τῷ Χριστῷ εὐλογεῖται τὰ ἔθνη πάντα, καὶ ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν ἐπὶ τοῦτον πιστεύομεν· καὶ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ ἡμεῖς οἱ δι᾽ αὐτοῦ εὐλογημένοι. τὸν μὲν ἥλιον ὁ Θεὸς ἐδεδώκει πρότερον εἰς τὸ προσκυνεῖν αὐτὸν, ὡς γέγραπται, καὶ οὐδένα οὐδέποτε ἰδεῖν ἐστὶν ὑπομείναντα διὰ τὴν πρὸς τὸν ἥλιον πίστιν ἀποθανεῖν·

nihil omnino, præterquam ut vera loquar, curem, dico: neminem prorſus veriturus, quamvis e veſtigio in partes a vobis diſcerpar. Neque enim curam aut rationem aliquam popularium etiam meorum (Samaritanorum dico) habui, ſcripto Cæſarem compellans: cum impoſturis ſeduci eos in errorem affirmarem, qui Simoni gentis ſuæ mago parerent, quem Deum eſſe ſupra principatum, & poteſtatem, & virtutem omnem dicunt. Atque illis quietis, intuli: Per Davidem, o amici, de Chriſto hoc agens, non *in ſemine ejus* dixit benedictum iri gentes, verum
in ipſo. Sic enim ibi eſt: *Nomen ejus* Pſ.lxxi.17.
in ſeculum; ſuper ſolem exorietur: & benedicentur in eo omnes gentes. Porro ſi in Chriſto benedicentur omnes gentes, & ex gentibus omnibus in hunc credimus; ſimul ipſe Chriſtus eſt, ſimul nos per eum benedicti. Solem quidem Deus permi-
ſit prius adorari, quemadmodum Deut.iv.19.
ſcriptum eſt: verum nunquam quenquam videre fuit, qui propter fidem in ſolem, mortem ſubiiſſet.

rionius. ſed haud ſcio an verius participium εἰπὼν, & mox ἔτι pro ὅτι. ut ſenſus ſit; Et hæc cum dixi, propterea dicta velim, quia nullam amplius cujuſquam rei curam ago quam ut verum dicam. Qui ſenſus aut nullus eſt, aut certe admodum prope a nullo. Fortaſſe legendum, Καὶ ταῦτα δὲ εἶπον, ἅτε οὐδὲν οὐδενὸς φροντίζων, vel ὅτι οὐδὲν οὐδενὸς φροντίζω, &c. vel, Καὶ ταῦτα, εἶπον, ἅτε οὐδὲν οὐδενὸς φροντίζων (aut ὅτι —— φροντίζω) ἢ τοῦ τἀληθὲς λέγειν, &c.

7. Ἐγγράφως Καίσαρι προσομιλῶν.] Apol. I. p. 38, 9, 40, 1.

12, 3. Ἔφερον.] Rectius forſan ἐπέφερον, ut infra 356. 24. SYLBURGIUS.

13, 4. Διὰ Δαβὶδ περὶ τούτου λέγων τοῦ Χριστοῦ.] Langus vertit, *David, de Chriſto hoc agens*, neque rationem ullam habet vocis διὰ, quam minime prætermiſſam oportuit. Neque erat quod de conſtructione metueret. ſubaudiendum enim Θεός. Nimirum hoc eſt quod vult Juſtinus, Deum, quem ſupra p.393. Iſaaco & Jacobo dixiſſe narraverat in illorum ſemine omnes gentes terræ fore benedictas, per Davidem de Chriſto loquentem non jam ut ante, οὐκ ἔτι, in ſemine ejus, ſed in ipſo gentes benedictum iri dicere.

17. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ.] Biblia Complutenſia & Aldina & Juſtinus ſupra p. 205 Ἔσται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἔσται poſt ἐστὶ facile intercidere potuit. Sed neque minus veriſimile eſt a Juſtino neglectum eſſe.

17, 8. Εἰς τὸν αἰῶνα.] Biblia & Juſtinus p. 205. εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. Theodoritus in loc. Τὸ εὐλογημένον παρ᾽ οὐδενὶ κεῖται, οὔτε ἐν τῷ Ἑξαπλῷ, οὔτε παρ᾽ Ἑβραίοις.

18. Ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἀνατελεῖ.] Biblia & Juſtinus p. 205. & 275. πρὸ τοῦ ἡλίου διαμενεῖ (vel διαμενοῦ) τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Hebr. לפני שמש ינון שמו.

18, 9, 20. Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη.] Biblia Complutenſia & Aldina & Juſtinus p. 205, 6. & 275. καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν. Biblia Romana καὶ εὐλογηθήσονται &c.

ſet. Propter nomen autem Jeſu, ex omni hominum genere & ſuſtinuiſſe & ſuſtinere ſupplicia potius omnia, quam ut eum negent, cernere licet. Ardentius namque ejus eſt, veritatis videlicet & ſapientiæ, verbum & lucidius multo quam ſolis virtutes, & in receſſus cordis arque mentis pene-
Pſ. lxxi. 17. trat. unde & dictum eſt: *Super ſolem exorietur nomen ejus.* & item,
Zach. vi. 12. *Oriens nomen ejus*, Zacharias effert.
Zach. xii. 10. 12. & de eodem loquens, ait: *Plangent tribus ſecundum tribum.* Verum enimvero ſi in ignominioſo, & deformi, & abjecto priore adventu ſuo tantopere reſplenduit, & virtute valuit, ut in nulla gente ignoretur, ſed ex omni genere homines a veteris vitæ conſuetudine reſipiſcentes pœnitentiam agant; & dæmonia nomini ejus ſubjecta ſint, ac principatus omnes & regna nomen idipſum ſupra defunctos omnes metuant: modis eos omnibus in glorioſo adventu ſuo excindet omnes, qui odio perſecuti ſunt eum, quique inique deſciverunt ab eo; ſuos autem in requie collocabit, reddens illis quæ expectaverunt omnia. Nobis equidem datum eſt, ut cum audiamus, & intelligamus, & ſalvemur per Chriſtum hunc, & res patris noſcamus omnes. propterea

θανεῖν· διὰ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων καὶ ὑπομείναντας καὶ ὑπομένοντας πάντα πάσχειν 350 ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀρνήσασθαι αὐτὸν, ἰδεῖν ἐστι. πυρωδέστερος γὰρ αὐτοῦ ὁ τῆς ἀληθείας καὶ σοφίας λόγος καὶ φωτεινότερος μᾶλλον τῶν ἡλίου δυνάμεών ἐστι, καὶ εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας καὶ τοῦ νοῦ εἰσδυνών· ὅθεν καὶ ὁ λόγος ἔφη, Ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἀνατελεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ, Ζαχαρίας φησὶ, καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγων εἶπεν ὅτι Ὄψονται φυλὴ κατὰ φυλήν. Εἰ δὲ ἐν τῇ ἀτίμῳ καὶ ἀειδεῖ καὶ ἐξουθενημένῃ πρώτῃ παρουσίᾳ αὐτοῦ τοσοῦτον ἔλαμψε καὶ ἴσχυσεν, ὡς ἐν μηδενὶ γένει ἀγνοεῖσθαι αὐτὸν, καὶ ἀπὸ παντὸς μετάνοιαν πεποιῆσθαι ἀπὸ τῆς παλαιᾶς κακῆς ἑκάστου γένους πολιτείας, ὥστε καὶ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεσθαι αὐτοῦ τῷ ὀνόματι, καὶ πάσας τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς βασιλείας τοῦτο τὸ ὄνομα παρὰ πάντας τοὺς ἀποθανόντας δεδοικέναι, ὡς ἐκ παντὸς τρόπου ἐν τῇ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ καταλύσει πάντας τοὺς μισήσαντας αὐτὸν, καὶ τοὺς αὐτοῦ ἀδίκως ἀποστάντας, τοὺς δὲ ἰδίους ἀναπαύσει, ἀποδιδοὺς αὐτοῖς τὰ προσδοκώμενα πάντα. ἡμῖν οὖν ἐδόθη καὶ ἀκοῦσαι, καὶ συνεῖναι, καὶ σωθῆναι διὰ τούτου τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ τοῦ πατρὸς ἐπιγνῶναι πάντα· διὰ τοῦτο

20. Ὥστε.] Rectius hic fortaſſe ὥς τε.

24—27. Οὐκ ἐκ παντὸς τρόπου ἐν τῇ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ καταλύσει πάντας τοὺς μισήσαντας αὐτόν.] “Quod ſi tanta in inhonorato adventu vis e-“jus & poteſtas fuit” ——— Quid tum poſtea? Quid ſequitur? Nihil omnium rerum profecto, uti nunc hic locus legitur. Scribe, una tantum litera mutata, οὐκ ἐκ παντὸς τρόπου ——; vel πῶς οὐκ &c. Quin & ſupra ℣. 14, ſi recte Langus & Perionius & Sylburgius ex Zacharia pro ὄψονται legunt κόψονται, pro εἰ δὲ legendum videatur εἰ γάρ. ut hæc totius loci ſententia & connexio ſit. Κόψονται φυλὴ κατὰ φυλήν. (ἐν τῇ δευτέρᾳ δηλονότι αὐτοῦ παρουσίᾳ.) εἰ γὰρ ἐν τῇ ἀτίμῳ πρώτῃ παρουσίᾳ αὐτοῦ τοσοῦτον ἴσχυσε —— πῶς οὐκ ἐν τῇ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ καταλύσει πάντας τοὺς μισήσαντας αὐτόν; Sed nihil mutamus præter vocabulum ὥς.

26,7. Τοὺς μισήσαντας αὐτὸν, καὶ τοὺς αὐτοῦ ἀδίκως ἀποστάντας.] F. τοὺς ἀδίκως μισήσαντας αὐτὸν, καὶ τοὺς αὐτοῦ ἀποστάντας. Apol. I. p. 3. ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων, ἀδίκως μισουμένων. p. 20. τοὺς ἀδίκως μισοῦντας. p. 31. τί γὰρ πάντας ἀδίκως μισούμεθα; p. 69. πᾶσι τοῖς ἀδίκως ἐχθραίνουσιν. p. 8. τὸ δὲ χρηστὸν μισεῖσθαι οὐ δίκαιον. Sed nihil muto.

4. Τὰς

τοῦτ' ἔλεξε πρὸς αὐτὸν, Μέγα σοι ἐστὶ τοῦ κληθῆναί σε παῖδά μου, τοῦ στῆσαι τὰς φυλὰς τοῦ Ιακὼβ, καὶ τὰς διασπορὰς τοῦ Ισραὴλ ἐπιστρέψαι· τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν αὐτῶν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. Ταῦτα ὑμεῖς μὲν εἰς τὸν γηόραν καὶ τοὺς προσηλύτους εἰρῆσθαι νομίζετε, τῷ ὄντι δὲ εἰς ἡμᾶς εἴρηται, τοὺς διὰ Ιησοῦ πεφωτισμένους. ἢ γὰρ ἂν κἀκείνοις ἐμαρτύρει ὁ Χριστός· νῦν δὲ διπλότερον υἱοὶ γεέννης, ὡς αὐτὸς εἶπε, γίνεσθε. οὐ πρὸς ἐκείνους οὖν οὐδὲ τὰ διὰ τῶν προφητῶν εἰρημένα λέλεκται, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς, περὶ ὧν ὁ λόγος λέγει, Ἄξω ἐν ὁδῷ τυφλοὺς ἣν οὐκ ἔγνωσαν, καὶ τρίβους οὓς οὐκ ᾔδεισαν πατήσουσι. κἀγὼ μάρτυς, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς, καὶ ὁ παῖς μου ὃν ἐξελεξάμην. Τίσιν οὖν μαρτυρεῖ ὁ Χριστός; δῆλον ὡς τοῖς πεπιστευκόσιν. Οἱ δὲ προσήλυτοι οὐ μόνον οὐ πιστεύουσιν, ἀλλὰ διπλότερον ὑμῶν βλασφημοῦσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἡμᾶς τοὺς εἰς ἐκεῖνον πιστεύοντας καὶ φονεύειν καὶ αἰκίζειν βούλονται· κατὰ πάντα γὰρ ὑμῖν ἐξομοιοῦσθαι σπεύδουσι. καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις βοᾷ, Ἐγὼ Κύριος ἐκάλεσά σε τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ

terea ad eum dixit: *Magnum eſt ti-* Eſai. xlix. 6.
bi ut vocere ſervus (ſeu puer) meus, ut conſtituas tribus Jacob, & diſperſiones Iſraelis convertas. Poſui te in lucem gentium, ut ſis ſalus earum uſque ad extremum terræ. Hæc vos quidem in Gcioram, & proſelytos veſtros dicta eſſe arbitramini: re autem vera de nobis ſunt promulgata, per Jeſum illuſtratis. Alioquin & illis teſtimonium perhibuiſſet Chriſtus: nunc autem duplicato gehennæ filii eſtis, quemadmodum ipſe dixit. Matth. xxiii. 15.
Proinde non ad illos etiam quæ a prophetis ſunt commemorata, ſed ad nos, dicta ſunt, de quibus verbum ait: *Ducam in* Eſai. xlii. 16. xliii. 10.
via cæcos, quam neſciunt: & ſemitas quas ignoraverunt, ambulabunt. Et ego teſtis, dicit Dominus, & ſervus meus quem elegi. Quibus ergo teſtimonium perhibet Deus? Certe fidelibus. Proſelyti autem veſtri non modo fideles non ſunt, ſed duplo magis quam vos blaſphemiis & maledictis proſcindunt nomen ejus, ac nos in eum credentes & occidere & tormentis excruciare volunt. in omnibus enim rebus vobis exæquari contendunt. Ac rurſus aliis verbis vociferatur: *Ego Dominus vocavi te in juſtitia, &* Eſ. xlii. 6, 7.
appre-

4. Τὰς διασπορὰς τοῦ Ισραήλ.] Biblia τὴν διασπορὰν τοῦ Ισραήλ. Hebr. נצורי ישראל.

5. Τέθεικά σε.] Biblia Romana & Aldina & Curterii codex ἰδοὺ δέδωκά σε. Biblia Complutenſia & codex Alexandrinus & Cyrillus & Origenes Comment. in Joan. p. 22. & S. Barnabas cap. XIV. ἰδοὺ τέθεικά σε. Hieronymus, *ecce poſui te* Tertullianus, *poſui te.* Hebr. ואתנך.

Ib Εἰς φῶς ἐθνῶν.] Biblia & codex Curterii & Theodoritus εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν. Hieronymus quoque, *in teſtamentum generis, in lucem gentium.* Codex Alexandrinus & S. Barnabas & Origenes & Cyrillus & Tertullianus & biblia Hebraica ut Juſtinus. Act. xiii. 47. Τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν. Eſ. xlii. 6. Ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν.

6. Σωτηρίαν αὐτῶν.] Biblia non habent αὐτῶν.

12, 13. Νῦν δὲ διπλότερον υἱοὶ γεέννης, ὡς αὐτὸς εἶπε, γίνεσθε.] H. Stephanus Annot. in Juſtin. p. 88. legendum conjicit, νῦν δὲ διπλότερον υἱοὺς γεέννης, ὡς αὐτὸς εἶπε, γίνεσθε ποιεῖτε. F. legendum γίνονται.

16, 7. Ἄξω ἐν ὁδῷ τυφλοὺς ἣν οὐκ ἔγνωσαν.] Biblia ἄξω τυφλοὺς ἐν ὁδῷ ᾗ οὐκ ἔγνωσαν.

17. Οὓς.] Ita eſt in codice MS. & in codice Alexandrino LXX. interpretum, librariorum, ut opinor, vel inſcitia vel incuria.

18. Πατήσουσι.] Biblia πατῆσαι ποιήσω αὐτούς.

28, 9. Κύριος.] Biblia & Juſtinus p. 187. & 278. Κύριος ὁ Θεός.

29. Τῇ δικαιοσύνῃ.] Biblia & Juſtinus p. 187. & 278. ἐν δικαιοσύνῃ.

2. Θήσω.]

apprehendam manum tuam, & fortem reddam te, & diſponam te in teſtamentum generis, in lucem gentium: ut aperias oculos cæcorum, educas ex vinculis compeditos. Sane quidem & hæc, o viri, ad Chriſtum & de gentibus illuminatis dicta ſunt. an vero vos rurſus dicetis, De lege hæc & de proſelytis loquitur?

Et tanquam in theatro eorum nonnulli qui altero advenerant die, exclamarunt: Quid? Non ad legem & ab ea illuſtratos verba facit? hi autem ſunt proſelyti. Minime, inquam, ad Tryphonem reſpiciens; nam ſi lex potuiſſet gentes, & eos qui illam habent, illuminare, quid opus fuiſſet novo teſtamento? Siquidem novum teſtamentum, legemque & juſſionem æternam Deus ſe miſſurum ſeſſe prænunciavit: proinde non veterem legem & proſelytos ejus accipiemus, ſed Chriſtum & proſelytos ejus, nos ex gentibus quos

Eſai. xlix. 8. illuſtravit: prout alicubi ait: *Sic dicit Dominus, Tempore accepto exaudivi te, & in die ſalutis opem tuli tibi: & dedi te in teſtamentum gentium, ut conſtitueres terram, & hæreditatis jure poſſideres loca deſerta.* Quænam eſt hæreditas Chriſti? nonne gentes? Quod teſtamentum Dei? nonne Chriſtus? Sicut & alibi

Pſ. ii. 7, 8. dixit: *Filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.*

κρατήσω τῆς χειρός σου, καὶ ἰσχύσω σε, 351
καὶ θήσω σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν πεπεδημένους. Επεὶ καὶ ταῦτα, ὦ ἄνδρες, πρὸς τὸν Χριστὸν, καὶ περὶ τῶν ἐθνῶν τῶν πεφωτισμένων, εἴρηται· ἢ πάλιν ὑμεῖς ἐρεῖτε, Πρὸς τὸν νόμον λέγει, καὶ τοὺς προσηλύτους, ταῦτα;

Καὶ ὥσπερ ἐν θεάτρῳ ἀνέκραγόν τινες τῶν τῇ δευτέρᾳ ἀφιγμένων, Αλλὰ τί· οὐ πρὸς τὸν νόμον λέγει, καὶ τοὺς φωτιζομένους ὑπ' αὐτοῦ; οὗτοι δέ εἰσιν οἱ προσήλυτοι. Ουκ, ἔφην, ἀπιδὼν πρὸς τὸν Τρύφωνα, ἐπεὶ εἰ νόμος εἶχε τὸ φωτίζειν τὰ ἔθνη, καὶ τοὺς ἔχοντας αὐτὸν, τίς χρεία καινῆς διαθήκης; ἐπειδὴ καινὴν διαθήκην, καὶ νόμον αἰώνιον, καὶ πρόσταγμα ὁ Θεὸς προεκήρυσσε πέμψειν, οὐχὶ τὸν παλαιὸν νόμον ἀκουσόμεθα, καὶ τοὺς προσηλύτους αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν, καὶ τοὺς προσηλύτους αὐτοῦ, ἡμᾶς τὰ ἔθνη, οὓς ἐφώτισεν, ὥς πού φησιν, Οὕτω λέγει Κύριος, καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι, καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην ἐθνῶν, τοῦ καταστῆσαι τὴν γῆν, καὶ κληρονομίαν κληρονομῆσαι ἐρήμους. Τίς οὖν ἡ κληρονομία τοῦ Χριστοῦ; οὐχὶ τὰ ἔθνη; τίς ἡ διαθήκη τοῦ Θεοῦ; οὐχ ὁ Χριστός; ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν, Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αἴτησαι παρ' ἐμοῦ καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.

2. Θήσω.] Biblia & Juſtinus p. 188. & 278. ἔδωκα.

18. Επειδή.] Lego ἐπεὶ δέ. Επεὶ εἰ νόμος εἶχε τὸ φωτίζειν —— τίς χρεία τῆς καινῆς διαθήκης; ἐπεὶ δὲ καινὴν διαθήκην —— προεκήρυσσε πέμψειν, οὐχὶ τὸν παλαιὸν νόμον ἀκουσόμεθα &c.

27. Εβοήθησά σοι.] Sequitur in bibliis καὶ ἔπλασά σε. quæ verba etiam in codice Alexandrino omittuntur, & apud Cyrillum, & Clementem Alexandrinum p. 762. ſive caſu, quod mihi ſatis perſuaſum eſt, ſive, quod multi magis credent, pia fraude.

29. Κληρονομίαν κληρονομῆσαι ἐρήμους.] Biblia κληρονομῆσαι κληρονομίας ἐρήμους.

γῆς. Ὡς οὖν πάντα ταῦτα εἴρηται πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὰ ἔθνη, οὕτως κἀκεῖνα εἰρῆσθαι νομίζετε. οὐδὲν γὰρ χρῄζουσιν οἱ προσήλυτοι διαθήκης, εἰ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς περιτεμνομένοις κειμένου νόμου, περὶ ἐκείνων οὕτως ἡ γραφὴ λέγει, Καὶ προστεθήσεται καὶ ὁ γηόρας πρὸς αὐτοὺς, καὶ προστεθήσεται πρὸς τὸν οἶκον Ἰακώβ. Καὶ ὅτι μὲν προσήλυτος ὁ περιτεμνόμενος, εἰ τῷ λαῷ προσκεχωρηκέναι ἐστὶν ὡς αὐτόχθων, ἡμεῖς δὲ λαὸς κεκλῆσθαι ἠξιωμένοι, ὁμοίως ἔθνος ἐσμὲν διὰ τὸ ἀπερίτμητοι εἶναι. πρὸς δὲ καὶ γελοῖόν ἐστιν ἡγεῖσθαι ὑμᾶς τῶν μὲν προσηλύτων αὐτῶν ἀνεῷχθαι τὰ ὄμματα, ἡμῶν δὲ οὔ· καὶ ἡμᾶς μὲν ἀκούειν τυφλοὺς, καὶ κωφούς· ἐκείνους δὲ, πεφωτισμένους. καὶ ὅτι γελοιότερον ἀποβήσεται ὑμῖν τὸ πρᾶγμα, εἰ τὸν νόμον τοῖς ἔθνεσι δεδόσθαι φήσετε, ὑμεῖς οὔτε ἐκεῖνον τὸν νόμον ἔγνωτε. ηὐλαβεῖσθε γὰρ ἂν τὴν τοῦ Θεοῦ ὀργὴν, καὶ υἱοὶ ἄνομοι καὶ ῥεμβόμενοι οὐκ ἂν ἦτε, δυσωπούμενοι ἀκούειν ἑκάστοτε λέ-
352 γοντος αὐτοῦ, Υἱοὶ οἷς οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς, καὶ, Τίς τυφλὸς, ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου; καὶ κωφὸς, ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ. Εἰ δέ γε πολλάκις καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε ἀνεῳγμένα τὰ ὦτα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠκούσατε εἰ καλὸς ὑμῶν ὁ ἔπαινος τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεοῦ μαρτυρία δούλοις πρέπουσα.

terræ. Sicut igitur omnia hæc ad Chriſtum & gentes dicta ſunt, ſic & illa dicta eſſe putate. Nam proſelyti veſtri nihil indigent teſtamento, ſi una eademque omnibus circumciſis lege propoſita, de illis ita ſcriptura loquitur: *Et apponetur etiam Geioras ad ipſos, & apponetur ad domum Jacob.* (Eſai. xiv. 1.) Proſelytus certe circumciſus ſi ad populum acceſſerit, perinde eſt atque indigena: nos autem qui digni habiti ſumus ut populus vocaremur, gens nihilominus ſumus, propterea quod circumciſi non ſimus. Ad hæc ridiculum quoque eſt in ea vos eſſe opinione, proſelytorum quidem ipſorum apertos eſſe oculos, veſtros autem minime: ac vos vocari cæcos & ſurdos; at illos, illuminatos. Tum autem ridiculoſius etiam multo vobis accidet, ſi legem gentibus datam eſſe dixeritis, & vos neque illam legem noveritis. Vitaſſetis enim utique iram Dei, ac filii iniqui & vagabundi non eſſetis; puderetque vos illum identidem audire dicentem, *Filii quibus non eſt fides in ipſis*, &, *Quis cæcus, niſi ſervi mei? & ſurdus, niſi qui dominantur eis? Et excæcati ſunt ſervi Dei.* (Deuteron. xxxii. 20. Eſai. xlii. 19.) Quod ſi perſæpe etiam non obſervaſtis apertas aures veſtras, & non audiviſtis, an bona ſit laus veſtra qua Deus vos celebrat, & Dei teſtimonia quæ ſervos

10. Οτι.] F. ἔτι.
11, 2. Ει τῷ λαῷ προσκεχωρηκέναι.] F. ἐν τῷ (vel ἐν τῷ τῷ) λαῷ προσκεχωρηκέναι. Sylburgius legit εἰ τῷ λαῷ προσκεχώρηκεν.
13. Ομοίως.] Interpres legit ὅμως. SYLBURGIUS.
Ib. Εθνος.] F. ἔθνη.
17. Ημῶν—ἡμᾶς.] Legendum cum interprete ὑμῶν—ὑμᾶς.
19. Οτι.] Iterum magis placet ἔτι.
21, 2. Υμεῖς οὔτε.] F deeſt δέ.
28. Κωφός.] Biblia κωφοί. minus recte.

30—33. Ει δέ γε πολλάκις καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε ἀνεῳγμένα τὰ ὦτα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠκούσατε.] Ita omnes editores & interpretes, ſententia, ut vides, nulla. Legendum εἴδετε πολλάκις, καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε· ἀνεῳγμένα τὰ ὦτα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠκούσατε. Eſaiæ verba ſunt xlii. 20. non Juſtini.
31. Πολλάκις.] Biblia πλεονάκις.
32. Τὰ ὦτα ὑμῶν.] Biblia non habent ὑμῶν.
32, 3. Καὶ οὐκ ἠκούσατε εἰ καλὸς ὑμῶν ὁ ἔπαινος.] Lege καὶ οὐκ ἠκούσατε. Καλὸς, vel Η καλὸς &c.
34 & ſeq. Θεοῦ μαρτυρία δούλοις πρέπουσα.] Reſpicit

vos decent: nimirum nec erubeſcitis ſæpenumero iſta audientes, neque Deo comminante exhorreſcitis, ſed popu-
Eſai. xxix. 14. lus ſtultus & duricors eſtis. *Propterea ecce addam ut transferam populum hunc*, dicit Dominus, *& transferam eos; & perdam ſapientiam ſapientum, & intelligentiam intelligentum abſcondam.* Recte & merito. non enim ſapientes eſtis, neque intelligentes, ſed aſtuti & verſuti: ſapientes quidem ad malefaciendum duntaxat; ad intelligendum autem conſilium Dei reconditum, aut teſtamentum Domini fidele, & ad inveniendas ſemitas ſempi-
Hierem. xxxi. 27. ternas, inepti. *Itaque excitabo*, inquit, *Iſraeli & Judæ ſemen hominum, & ſemen pecudum.* Et per Eſaiam de
Eſai. xix. 24, 5. alio Iſraele ita loquitur: *Die illo erit tertius Iſrael in Aſſyriis & Ægyptiis, benedictus in terra quam benedixit Dominus zebaoth, dicens: Benedictus ſit populus meus, qui eſt in Ægypto, & qui eſt in Aſſyriis, & hæreditas mea Iſrael.* Cum ergo Deus benedicat, & Iſrael vocet populum iſtum, & hæreditatem ſuam eſſe clamitet; cur pœnitentiam non agitis, quod cum vos ipſos ſeducitis, veluti ſoli Iſrael ſitis, tum benedictum hunc populum diris execramini? Etenim poſtquam ad

πυσα. οὐκ αἰσχύνεσθε πολλάκις ταῦτα ἀκούοντες, οὐδὲ ἀπειλοῦντος τοῦ Θεοῦ φρίσσετε, ἀλλ' ἢ λαὸς μωρὸς καὶ σκληροκάρδιός ἐστε. Διατοῦτο ἰδοὺ προσθήσω τοῦ μεταθεῖναι τὸν λαὸν τοῦτον, λέγει Κύριος, καὶ μεταθήσω αὐτοὺς, καὶ ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν κρύψω. Εὐλόγως. οὐ γὰρ σοφοί ἐστε, οὐδὲ συνετοὶ, ἀλλὰ δριμεῖς καὶ πανοῦργοι· σοφοὶ εἰς τὸ κακοποιῆσαι μόνον, γνῶναι δὲ βουλὴν Θεοῦ κεκρυμμένην, ἢ διαθήκην Κυρίου πιστὴν, ἢ τρίβους αἰωνίους εὑρεῖν, ἀδύνατοι. τοιγαροῦν ἐγερῶ, φησὶ, τῷ Ισραὴλ καὶ τῷ Ιούδα σπέρμα ἀνθρώπων, καὶ σπέρμα κτηνῶν. Καὶ διὰ Ησαΐου περὶ ἄλλου Ισραὴλ οὕτω φησὶ, Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται τρίτος Ισραὴλ ἐν τοῖς Ασσυρίοις καὶ Αἰγυπτίοις, εὐλογημένος ἐν τῇ γῇ ἣν εὐλόγησε Κύριος σαβαὼθ, λέγων, εὐλογημένος ἔσται ὁ λαός μου ὁ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὁ ἐν Ασσυρίοις, καὶ ἡ κληρονομία μου Ισραήλ. Εὐλογοῦντος οὖν τοῦ Θεοῦ, καὶ Ισραὴλ τοῦτον τὸν λαὸν καλοῦντος, καὶ κληρονομίαν αὐτοῦ βοῶντος εἶναι, πῶς οὐ μετανοεῖτε ἐπί τε τῷ ἑαυτοὺς ἀπατᾶν ὡς μόνοι Ισραὴλ ὄντες, καὶ ἐπὶ τῷ καταρᾶσθαι τὸν εὐλογημένον τοῦ Θεοῦ λαόν; καὶ γὰρ ὅτε πρὸς

Eſaiæ verba modo recitata, ἐτυφλώθησαν οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ. Quare fortaſſe ſic potius ſcripſiſſe videatur, μαρτυρία δούλοις Θεοῦ πρέπουσα. præſertim cum nemini placere poſſit, ὁ ἔπαινος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοῦ μαρτυρία. Sed & huic quoque lectioni repugnare videtur prius Θεοῦ. Fortaſſe delendum poſterius. Sed nihil mutamus, quippe qui in hujuſmodi rebus librariorum fide libenter ſtemus.

3, 4. Λαὸς μωρὸς καὶ σκληροκάρδιός ἐστε.] Verus & veteranus criticus non dubitaret reſcribere ἀκάρδιος, fretus hoc loco Hieremiæ, v. 21, 2. Ἀκούσατε δὴ ταῦτα λαὸς μωρὸς καὶ ἀκάρδιος, ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς καὶ οὐ βλέπουσιν, ὦτα αὐτοῖς καὶ οὐκ ἀκούουσι. μὴ ἐμὲ οὐ φοβηθήσεσθε, λέγει Κύριος; ἢ ἀπὸ προσώπου μου οὐκ εὐλαβηθήσεσθε; eamque lectionem & antecedentia & ſequentia poſtulare contenderet. forſan & contra ſenſuros anathemate critico feriret, jocoſeque, ut eſt genus hominum nimis quam facetum, qui ita non legat, cum ita eſſe, pronunciaret. Nos nihil mutamus.

10, 1. Σοφοὶ εἰς τὸ κακοποιῆσαι μόνον.] Hierem. iv. 22. υἱοὶ ἄφρονές εἰσι καὶ οὐ συνετοὶ, σοφοί εἰσι τοῦ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καλῶς ποιῆσαι οὐκ ἐπέγνωσαν.

13, 4. Τρίβους αἰωνίους εὑρεῖν.] Hierem. vi. 16. Ερωτήσατε τρίβους Κυρίου αἰωνίους.

14. Αδυνατοι.] Elegantius fortaſſe ἀσύνετοι: ſed lectionem vulgatam non muto.

14—17. Εγερῶ τῷ Ισραὴλ καὶ τῷ Ιούδᾳ σπέρμα ἀνθρώπων καὶ σπέρμα κτηνῶν.] Hierem. xxxi. 27. σπερῶ τὸν Ισραὴλ καὶ τὸν Ιούδαν σπέρμα ἀνθρώπου καὶ σπέρμα κτήνους.

19. Τρίτος Ισραήλ.] Biblia Ισραὴλ τρίτος.

19, 20. Εν τοῖς Ασσυρίοις καὶ Αἰγυπτίοις.] Biblia ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ ἐν τοῖς Ασσυρίοις. Codex Alexandrinus & Cyrillus ἐν τοῖς Ασσυρίοις καὶ ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις.

22. Εὐλογημένος ἔσται.] Biblia non habent ἔσται.

26. Ευ-

πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰς πέριξ αὐτῆς ἔλεγε χώρας, οὕτω πάλιν εἶπε, Καὶ γεννήσω ἐφ᾽ ὑμᾶς ἀνθρώπους, τὸν λαόν μου Ἰσραὴλ, καὶ κληρονομήσουσιν ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε αὐτοῖς εἰς κατάσχεσιν, καὶ οὐ μὴ προστεθῆτε ἔτι ἀτεκνωθῆναι ἀπ᾽ αὐτῶν. Τί οὖν; φησὶν ὁ Τρύφων, ὑμεῖς Ἰσραήλ ἐστε; καὶ περὶ ὑμῶν λέγει ταῦτα; Εἰ μὲν, ἔφην αὐτῷ, μὴ περὶ τούτων καὶ πολλὴν λόγον πεποιήμεθα, κἂν ἀμφέβαλλον μή τι οὐ συνιὼν τοῦτο ἐρωτᾷς· ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ ἀποδείξεως καὶ συγκαταθέσεως καὶ τοῦτο συνηγάγομεν τὸ ζήτημα, οὐ νομίζω σε ἀγνοεῖν μὲν τὰ προειρημένα, οὐδὲ πάλιν φιλεριστεῖν, ἀλλὰ προκαλεῖσθαί με καὶ τούτοις τὴν αὐτὴν ἀπόδειξιν ποιήσασθαι. Καὶ τῷ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν νεύματι συντιθεμένου, Πάλιν, ἔλεγον ἐγὼ, ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ (ὦσιν ἀκούοντες εἰ ἄρα ἀκούετε) περὶ τοῦ Χρι-
353 στοῦ λέγων ὁ Θεὸς ἐν παραβολῇ Ἰακὼβ αὐτὸν καλεῖ, καὶ Ἰσραήλ. οὕτω λέγει, Ἰακὼβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· Ἰσραὴλ ἐκλεκτός μου, θήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ᾽ αὐτὸν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. οὐκ ἐρίσει, οὔτε κράξει, οὔτε ἀκούσεταί τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ. κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ μὴ σβέσει. ἀλλὰ εἰς ἀλήθειαν ἐξοίσει, κρίσιν ἀναλήψει,

ad Hieruſalem, & quæ circumcirca
ſunt regiones, locutus fuerat, ita rur-
ſus dixit: *Et creabo ſuper vos homi-* Ezech. xxxvi. 12.
nes, populum meum Iſrael: & hæreditario jure habebunt vos, & eritis eis in poſſeſſionem. Et non adjicietur vobis ut amplius orbi ſitis liberis ab eis. Quid ita? Trypho ait. Vosne Iſrael eſtis, ac de vobis iſta loquitur? Si quidem, reſpondi ego, de his multa non diſſeruiſſemus, addubitaſſem utique num re non ſatis percepta hoc interrogares: quando vero quæſtionem iſtam & demonſtratione & aſſenſione concluſimus, non arbitror te quæ dicta ſunt ignorare, neque denuo rixari incipere, ſed me incitare, ut & hiſce eadem probem. Ac illo oculorum nutu conſentiente, rurſus ſermonem continuavi. In Eſaia, ſi quidem auribus audientes auditis, de Chriſto verba faciens Deus, per ſimilitudinem Jacob eum nominat &
Iſrael, ita dicens: *Jacob ſervus me-* Eſai. xlii. 1, 2, 3, 4.
us, ſuſcipiam eum: Iſrael electus meus, ponam ſpiritum meum ſuper eum, & judicium gentibus proferet. Non contendet, neque clamabit, neque audiet quiſquam in plateis vocem ejus. arundinem comminutam non confringet, & linum fumigans non extinguet: ſed veritatem proferet, judicium recipiet:

26. Ἐκλεκτός.] Biblia & Juſtinus p. 365. ὁ ἐκλεκτός.

Ib. Ἐκλεκτός μου.] Sequitur in bibliis προσεδέξατο αὐτὸν ἡ ψυχή μου, & apud Juſtinum infra p. 365. προσδέξεται αὐτὸν ἡ ψυχή μου.

26, 7. Θήσω.] Biblia Romana & Aldina ἔδωκα. Complutenſia & Juſtinus p. 365. δέδωκα. Matth. xii. 18. θήσω.

27, 8. Καὶ κρίσιν.] Ita Matth. xii. 18. Biblia non habent καί.

28, 9, 30. Οὐκ ἐρίσει, οὔτε κράξει, οὔτε ἀκούσεταί τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ.] Biblia οὐ κεκράξεται, οὐδὲ ἀνήσει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἔξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ. atque ita Juſtinus infra p. 365. præterquam quod omittit οὐδὲ ἀνήσει. Matth. xii. 19. Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ.

31. Συντετριμμένον.] Biblia Romana τεθλασμένον. Aldina & Complutenſia συντεθλασμένον. Juſtinus p. 365. τεθραυσμένον. Matth. xii. 20. συντετριμμένον.

Ib. Κατεάξει.] Biblia & Juſtinus p. 365. συντρίψει. Matth. xii. 20. κατεάξει.

32. Τυφόμενον.] Biblia καπνιζόμενον. Matth. xii. 20. τυφόμενον.

32 & ſeqq. Ἀλλὰ εἰς ἀλήθειαν ἐξοίσει, κρίσιν ἀναλήψει.] Legendum cum LXX. ἀλλὰ εἰς ἀλήθειαν

cipiet: & non frangetur, donec poſuerit in terra judicium. Et in nomine ejus gentes ſperabunt. Quemadmodum ergo ab uno illo Jacob, qui & Iſrael cognominatus eſt, genus veſtrum omne Jacob & Iſrael eſt vocatum: ita & nos ab eo qui in Deum nos genuit Chriſto, ceu Jacob, & Iſraelis, & Judæ, & Joſeph, & Davidis, (ſic) filii etiam Dei veri & dicimur & ſumus, mandata Chriſti ſervantes. Et cum eos turbulentiores inter ſe eſſe viderem, eo qnod dixiſſem Dei etiam nos filios eſſe, percontationem eorum antevertens, Audite, o viri, inquam, quomodo Spiritus Sanctus de populo iſto loquatur, filios Altiſſimi omnes eſſe, atque in conventu eorum iſtum ipſum Chriſtum præſentem de mortalium genere omni judicaturum eſſe. Verba ipſa per Davidem dicta ſunt, ſicuti vos quidem interpretamini, ad hunc modum:

Pſ. lxxxi. *Deus ſtetit in ſynagoga deorum: in medio autem deos dijudicat. Quouſque tandem judicatis iniquitatem, & perſonam peccatorum accipitis? Judicate pupillo & egeno, & humilem atque pauperem juſtificate. Eripite pauperem, & inopem e manu peccatoris liberate. Non cognoverunt, neque intellexerunt; in tenebris ambulant: movebuntur omnia fundamenta terræ. Ego dixi, Dii eſtis, & filii Altiſſimi omnes. Vos autem ſicut homines morimini, & tanquam unus principum caditis. Exurge Deus, judica terram: quoniam*

λήψει, καὶ οὐ μὴ θραυσθήσεται ἕως ἂν θῇ ἐπὶ τῆς γῆς κρίσιν· καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἐλπιοῦσιν ἔθνη. Ὡς οὖν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς Ιακὼβ ἐκείνου τοῦ καὶ Ισραὴλ ἐπικληθέντος τὸ πᾶν γένος ὑμῶν προσηγόρευται Ιακὼβ καὶ Ισραὴλ, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ γεννήσαντος ἡμᾶς εἰς Θεὸν Χριστοῦ, ὡς καὶ Ιακὼβ, καὶ Ισραὴλ, καὶ Ιούδα, καὶ Ιωσὴφ, καὶ Δαβὶδ, καὶ Θεοῦ τέκνα ἀληθινὰ καλούμεθα καὶ ἐσμὲν, οἱ τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ φυλάσσοντες. καὶ ἐπειδὴ εἶδον αὐτοὺς συνταραχθέντας ἐπὶ τῷ εἰπεῖν με καὶ Θεοῦ τέκνα εἶναι ἡμᾶς, προλαβὼν τὸ ἀνερωτηθῆναι, εἶπον, Ακούσατε, ὦ ἄνδρες, πῶς τὸ ἅγιον πνεῦμα λέγει περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι υἱοὶ ὑψίστου πάντες εἰσὶ, καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν παρέσται αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστὸς, τὴν κρίσιν ἀπὸ παντὸς γένους ἀνθρώπων ποιούμενος. εἴρηνται δὲ οἱ λόγοι διὰ Δαβὶδ, ὡς μὲν ὑμεῖς ἐξηγεῖσθε, οὕτως, Ο Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρίνει. ἕως πότε κρίνετε ἀδικίαν, καὶ πρόσωπα ἁμαρτωλῶν λαμβάνετε; κρίνατε ὀρφανῷ καὶ πτωχῷ, καὶ ταπεινὸν καὶ πένητα δικαιώσατε. ἐξέλεσθε πένητα καὶ πτωχὸν, ἐκ χειρὸς ἁμαρτωλοῦ ῥύσασθε. οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται, σαλευθήσονται πάντα τὰ θεμέλια τῆς γῆς. ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε· ἀνάστα ὁ Θεὸς, κρῖνον τὴν γῆν,

ἀλήθειαν ἐξοίσει κρίσιν, ἀναλάμψει, quod monuit olim Grotius ad Matth. xii. 20. & nuper Grabius De vitiis LXX. ioterpretum verſioni illatis p. 38.

27. Ορφανῷ καὶ πτωχῷ.] Biblia Romana ὀρφανὸν καὶ πτωχόν. Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus.

27, 8. Πτωχῷ, καὶ ταπεινόν.] Copulativa καὶ poſt πτωχῷ a vulg. B. abeſt Pſ. lxxxi. rectius. Sylburgius.

3, 4, 5. ἰδὲ

γῃν, ὅτι σὺ κληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. Ἐν δὲ τῇ τῶν ἑβδομήκοντα ἐξηγήσει εἴρηται, Ἰδοὺ δὴ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε· ἵνα δηλώσῃ καὶ τὴν παρακοὴν τῶν ἀνθρώπων, τοῦ Ἀδὰμ λέγω καὶ τῆς Εὔας, καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ ἑνὸς τῶν ἀρχόντων, τουτέστι τοῦ κεκλημένου ἐκείνου ὄφεως, πεσόντος πτῶσιν μεγάλην διὰ τὸ ἀποπλανῆσαι τὴν Εὔαν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οὐ πρὸς τοῦτό μοι νῦν ὁ λόγος λέλεκται, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀποδεῖξαι ὑμῖν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὀνειδίζει τοὺς ἀνθρώπους τοὺς καὶ Θεῷ ὁμοίως ἀπα-
354 θεῖς καὶ ἀθανάτους, ἐὰν φυλάξωσι τὰ προστάγματα αὐτοῦ, γεγενημένους, καὶ καταξιωμένους ὑπ᾽ αὐτοῦ υἱοὺς αὐτοῦ καλεῖσθαι, καὶ οὗτοι ὁμοίως τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ Εὔᾳ ἐξομοιούμενοι θάνατον ἑαυτοῖς ἐργάζονται· ἐχέτω καὶ ἡ ἑρμηνεία τοῦ ψαλμοῦ ὡς βούλεσθε, καὶ οὕτως ἀποδέδεικται ὅτι θεοὶ κατηξίωνται γενέσθαι, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες δύνασθαι γενέσθαι κατηξίωνται, καὶ παρ᾽ ἑαυτοὺς καὶ κρίνεσθαι καὶ καταδικάζεσθαι μέλλουσιν, ὡς καὶ Ἀδὰμ καὶ Εὔα. ὅτι δὲ καὶ Θεὸν τὸν Χριστὸν καλεῖ, ἐν πολλοῖς ἀποδέδεικται. Ἐβουλόμην, λέγω, παρ᾽ ὑμῶν μαθεῖν, ὦ ἄνδρες, τίς ἡ δύναμις τοῦ Ἰσραὴλ ὀνόματος. Καὶ ἡσυχαζόντων αὐτῶν, ἐπήνεγκα, Ἐγὼ ὃ ἐπίσταμαι ἐρῶ. οὔτε γὰρ εἰδότα μὴ λέγειν δίκαιον ἡγοῦμαι, οὔτε ὑπονοοῦντα ἐπίστασθαι ὑμᾶς, καὶ διὰ φθόνον, ἢ

niam tu hæreditatem accipies in omnibus gentibus. In tranſlatione autem ſeptuaginta dictum eſt, *Ecce ſane ſicut homines morimini, & ſicut unus principum caditis*. ut declararet quoque inobedientiam hominum, Adæ dico & Evæ, & caſum unius ex principibus, hoc eſt illius qui ſerpens vocatus eſt, & lapſu gravi cecidit, propterea quod in fraudem ſeduxerit Evam. Sedenim cum non ob eam cauſam verba hæc allegata ſint, verum ut vobis demonſtrarem, Spiritum Sanctum hominibus exprobrare, cum, itidem ut Deus eſt, impatibiles & immortales, ſi quidem præcepta ejus ſervarent, ab eo facti, & eo honore digni judicati fuerint ut filios ſuos vocaret, quod illi ex æquo Adæ & Evæ conformati, mortem ſibi ipſis procreent; habeat ſane interpretatio pſalmi ita ut vultis. nihilominus tamen ſic quoque probatum fuerit dignos habitos homines qui dii eſſent, & filii Dei omnes fieri poſſent, futurumque eſſe ut ſua ipſorum culpa judicentur atque condemnentur, ſicut Adam & Eva. Cæterum quod Chriſtum quoque Deum vocet, multis eſt oſtenſum. Per equidem ſcire velim, deinceps dixi, o viri, ex vobis quænam ſit vis vocis Iſrael. Atque illis ſilentibus, intuli: Ego quod ſcio dicam. neque enim, ſi ſciam, juſtum eſſe, ut non dicam, puto: neque ſi opiner vos ſcire, & propter invidiam, aut

3, 4, 5. Ἰδοὺ δὴ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, καὶ ὡς εἷς ἀρχόντων πίπτετε.] Vel hæc, vel quæ horum vice ſupra recitata ſunt p.404. ỳ. 34, 5, 6. non ſana eſſe pro certo habeo. Medicinam acutiores excogitent. Mihi quæ veniunt in mentem, neutiquam ſatisfaciunt.

10, 1. Διὰ τὸ ἀποπλανῆσαι τὴν Εὔαν.] Malim hic legere: Qui etiam in fraudem ſeduxit Evam.

Langus. Si vult malle ſe ita ſcripſiſſe Juſtinum, nihil dico quo minus liceat bono Lango omnium mortalium eſſe ὀρθοδοξοτάτῳ. Sin lectionem vulgatam mutandam putat, ſtrenue intercedo. V. Iren. IV. 78. p.382, 3.

19. Καὶ οὗτοι.] F. οἱ οὗτοι, vel οἱ καὶ οὗτοι.

Ib. Ὁμοίως.] F. ὅμως.

24. Γενέσθαι.] F. λέγεσθαι.

5 L   I. Αἰ

aut explicandi imperitiam, dicere nolle: id ipſe ſemper curare, ſed omnia ſimpliciter & candide proferre novi. ſicuti Dominus meus dixit: *Exiit ſator ad ſeminandum ſemen. atque alind cecidit in viam, alind in ſpinas, alind in loca ſaxoſa, alind in terram bonam.* Propter ſpem ergo, eſſe alicubi terram bonam, dicere oportet. Nam Dominus ille meus, veluti fortis & potens, adveniens ſua ab omnibus repoſcet. Et diſpenſatorem ſuum non condemnabit, ſi norit illum, propterea quod ſciat herum ſuum potentem, ubi reverſus fuerit, ſua repetiturum, ad menſam omnem illa fœnerato dare, neque per cauſam aliquam, quæcunque tandem ea ſit, defodere. Itaque nomen hoc Iſrael ſignificat, homo vincens virtutem. Iſra namque homo eſt, El autem virtus. Quod ſane etiam per arcanum luctæ, qua conflictatus eſt Jacob cum eo qui illi apparuit quidem ut patris voluntati inſerviret, Deus autem erat eo quod filius primogenitus eſſet univerſarum creaturarum, eſt præmonſtratum; Chriſtum nimirum, hominem genitum, itidem facturum eſſe. Cum enim, ut dixi, homo eſſet, acceſſit ad eum diabolus, hoc eſt virtus illa quæ ſerpens vocata eſt & ſatanas, tentans ipſum, & peſſundare eo contendens, quod adorari ſe ab illo petiit. Ille vero hunc devicit, & proſtravit, malignum eſſe coarguens, qui præter ſacrarum literarum

Matth. xiii.

Matt. xxv.
Luc. xix.

Math. iv.

ἢ δι' ἀπειρίαν τὴν τοῦ βούλεσθαι ἐπίσταμαι αὐτὸς φροντίζειν ἀεὶ, ἀλλὰ πάντα ἁπλῶς καὶ ἀδόλως λέγειν, ὡς ὁ ἐμὸς Κύριος εἶπεν, Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν σπόρον, καὶ ὁ μὲν ἔπεσεν εἰς τὴν ὁδὸν, ὁ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας, ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη, ὁ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλήν. ἐλπίδι οὖν τοῦ εἶναί που καλὴν γῆν, λέγειν δεῖ, ἐπειδή γε ἐκεῖνος ὁ ἐμὸς Κύριος, ὡς ἰσχυρὸς καὶ δυνατὸς, τὰ ἴδια παρὰ πάντων ἀπαιτήσει ἐλθὼν, καὶ τὸν οἰκονόμον τὸν ἑαυτοῦ οὐ καταδικάσει εἰ γνωρίζοι αὐτὸν, διὰ τὸ ἐπίστασθαι ὅτι δυνατός ἐστιν ὁ Κύριος αὐτοῦ, καὶ ἐλθὼν ἀπαιτήσει τὰ ἴδια, ἐπὶ πᾶσαν τράπεζαν διδόντα, ἀλλ' οὐ δι' αἰτίαν οἱανδηποτοῦν κατορύξαντα. καὶ τὸ ἐν Ισραὴλ ὄνομα τοῦτο σημαίνει, Ἄνθρωπος νικῶν δύναμιν. τὸ γὰρ Ισρα, ἄνθρωπός ἐστι· τὸ δὲ Ηλ, δύναμις. ὅπερ καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς πάλης ἣν ἐπάλαισεν Ιακὼβ μετὰ τοῦ φαινομένου μὲν, ἐκ τοῦ τῇ τοῦ πατρὸς βουλῇ ὑπηρετεῖν, Θεοῦ δὲ ἐκ τοῦ εἶναι τέκνον πρωτότοκον τῶν ὅλων κτισμάτων, ἐπροεφήτευε, οὕτως καὶ ἄνθρωπος γενόμενος ὁ Χριστὸς ποιήσειν. ὅτε γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν, ὡς προεῖπον, προσῆλθεν αὐτῷ ὁ διάβολος, τουτέστιν ἡ δύναμις ἐκείνη ἡ καὶ ὄφις κεκλημένη καὶ σατανᾶς, πειράζων αὐτὸν, καὶ ἀγωνιζόμενος καταβαλεῖν, διὰ τοῦ ἀξιῶν προσκυνῆσαι αὐτόν· ὁ δὲ αὐτὸν κατέλυσε, καὶ κατέβαλεν, ἐλέγξας ὅτι πονηρός ἐστι, παρὰ τὴν γραφὴν ἀξιῶν

1. Δι' ἀπειρίαν τὴν τοῦ βούλεσθαι.] F. δι' ἀπειρίαν λέγειν ἢ βούλεσθαι.

20, 1. Τὸ γὰρ Ισρα, ἄνθρωπός ἐστι· τὸ δὲ Ηλ, δύναμις.] Locus non caret vitio, ita corrigendus: τὸ γὰρ Ισρα ἄνθρωπός ἐστι νικῶν, τὸ δὲ ἠλ δύναμις. correctio certa ex illo ipſo loco. Nam præcedit: καὶ τὸ ἐν Ισραὴλ ὄνομα τοῦτο σημαίνει ἄνθρωπος νικῶν δύναμιν. ſententia Juſtini, Iſrael dictus quaſi איש שרה אל homo vincens potentiam. Drusius Comment. minor. ad voces Hebr. N. T. cap. VIII. p. 16.

29. Ὡς προεῖπον.] Reſpicit quæ ſupra dixerat, pag. 331. Jebb.

1, 2. Απο-

ἀξιῶν προσκυνεῖσθαι ὡς Θεός, ἀποστάτης τῆς τοῦ Θεοῦ γνώμης γεγενημένος. ἀποκρίνεται γὰρ αὐτῷ, Γέγραπ-
355 ται, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις· καὶ ἡττημένος καὶ ἐληλεγμένος ἀπένευσε τότε ὁ διάβολος. ἀλλ' ἐπεὶ καὶ ναρκᾶν ἔμελλε, τουτέστιν ἐν πόνῳ καὶ ἐν ἀντιλήψει τοῦ πάθους, ὅτε σταυροῦσθαι ἔμελλεν, ὁ Χριστὸς ὁ ἡμέτερος, καὶ τούτου προκήρυξιν ἐποίησε διὰ τοῦ ἅψασθαι τοῦ μηροῦ τοῦ Ιακὼβ, καὶ ναρκῆσαι ποιῆσαι. ὁ δὲ Ισραὴλ ἦν ὄνομα αὐτῷ ἄνωθεν, ᾧ ἐπωνόμασε τὸν μακάριον Ιακὼβ εὐλογῶν τῷ ἑαυτοῦ ὀνόματι, κηρύσσων καὶ διὰ τούτου ὅτι πάντες οἱ δι' αὐτοῦ τῷ πατρὶ προσπεφευγότες, εὐλογημένος Ισραήλ ἐστιν. ὑμεῖς δὲ μηδὲν τούτων νενοηκότες, μηδὲ νοεῖν παρασκευαζόμενοι, ἐπειδὴ κατὰ τὸ σαρκικὸν σπέρμα τοῦ Ιακὼβ τέκνα ἐστὲ πάντως σωθήσεσθαι προσδοκᾶτε. ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τούτοις ἑαυτοὺς πλανᾶτε, ἀποδέδεικταί μοι ἐν πολλοῖς. τίς δ' ἐστὶν οὗτος ὃς καὶ ἄγγελος μεγάλης βουλῆς ποτέ, καὶ ἀνὴρ διὰ Ιεζεκιὴλ, καὶ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου διὰ Δανιὴλ, καὶ παιδίον διὰ Ησαΐου, καὶ Χριστὸς, καὶ Θεὸς προσκυνητὸς, καὶ Δαβίδ, καὶ Χριστὸς, καὶ λίθος διὰ πολλῶν, καὶ σοφία διὰ Σολομῶνος, καὶ Ιωσὴφ, καὶ Ιούδας, καὶ ἄστρον διὰ Μωϋσέως, καὶ ἀνατολὴ διὰ Ζαχαρίου, καὶ παθητὸς, καὶ Ιακὼβ, καὶ Ισραὴλ πάλιν διὰ Ησαΐου, καὶ ῥάβδος, καὶ ἄνθος,

literarum præſcriptum, ut Deum adorari ſe flagitaverit, ac dudum a voluntate Dei deſciverit. Reſpondit namque illi: *Scriptum eſt, Dominum Deum tuum adorabis, & eum ſolum coles.* ac diabolus ita ſuperatus atque reprehenſus, diſceſſit. Sed enim quia in ſtupore & pavore etiam futurus erat, id eſt in labore, ſenſu & ærumna paſſionis, ſupplicio crucis ferendo, Chriſtus noſter, exhibita quoque eſt hujus rei prænunciatio, per id quod femur Jacob tactum ſit, Gen. xxii. 25.
& emarcuerit, ab eo cujus jam antea Iſrael nomen fuerat. Eo quippe beatum Jacob cognominavit, benedicens ei ſuo ipſius nomine; ac per hoc ſimul prædicens, omnes qui per eum ad patrem confugerent, benedictum eſſe Iſraelem. Vos autem horum nihil intelligentes, neque adeo intelligere connitentes, quia ſecundum carnale ſemen Jacob filii eſtis, ſalvos vos omnino fore expectatis. Verum quod voſmetipſos hoc modo ſeducatis, pluribus eſt a me probatum. Quis vero tandem hic ſit, qui & magni conſilii angelus, & vir, per Ezechielem; & tanquam filius hominis, a Daniele; & puellus, ab Eſaia; & Deus adorandus, a Davide; & David, & Chriſtus, & lapis, a multis; & ſapientia, per Salomonem; & Joſeph, & Judas, & ſtella, per Moſen; & oriens, per Zachariam; & paſſioni ſubditus, & Jacob, & Iſrael, rurſus per Eſaiam, & item virga, & flos,

1, 2. Αποστάτης.] Alludere videtur Juſtinus ad iſtam vocis σαλανᾶ derivationem quam ſupra dederat pag. 331. a verbo שטה, quod ſignificat *deficere*. Eandem interpretationem ſequitur Irenæus, lib. V. adverſ. hæreſ. cap. 21. *Satana enim verbum Hebraice apoſtatam ſignificat.* Jebb.

18. Ευλογημένος Ισραήλ.] V. Eſai. xix. 24, 5. citat ſupra p. 402.

29, 30. Καὶ Δαβίδ.] Lego διὰ Δαβίδ. Non ſum tamen neſcius Meſſiam ſæpe in ſcripturis Davidem appellari, non tantum ex Chriſtianorum, ſed etiam ex Judæorum ſententia. Quocirca ſi quis contendet legendum eſſe cum interprete διὰ Δαβίδ, καὶ Δαβίδ, &c. non repugnabo.

8. Νενο-

flos, & lapis ſummus angularis, & filius Dei, vocatus eſt; ſi cognoviſſetis, o Trypho, dixi, non conjeciſſetis in eum maledicta & convicia. qui jam venit, & natus, atque paſſus eſt, & aſcendit in cœlum: & qui rurſum veniet, ac tum plangent duodecim tribus veſtræ. (Zach. xii. 12.) Nam ſi dicta prophetarum intellexiſſetis, non inficiati eſſetis ipſum eſſe Deum, ſingularis & ingeniti ineffabiliſque Dei filium. Dictum etenim eſt alicubi & per Moſen in Exodo ad hunc modum: (Exod. vi. 2, 3, 4.) *Locutus autem eſt Dominus ad Moſen, & dixit ad eum: Ego ſum Dominus, & viſus ſum ab Abraam, &, Iſaac & Jacob, Deus eorum; & nomen meum non indicavi eis, & pepigi fœdus meum cum illis.* Idem rurſus ait luctatum fuiſſe cum Jacob hominem, quem Deum eſſe dicit. (Gen. xxxii. 24.) nam, *Vidi Deum*, inquit, *facie ad faciem, & ſalva facta eſt anima mea.* (Gen. xxxii. 30.) Ita enim Jacob loquentem introducit. Et quod is locum quoque ubi cum eo luctatus eſt, & ubi illi apparuit & benedixit, vocaverit *Apparitio Dei*, in hiſtoria Moſes deſcripſit. (Gen. xxxii. 30.) Abraæ conſimiliter idem ait Deum apparuiſſe ad ilicem Mambræ, ſedenti ad oſtium tabernaculi ſui meridie. (Gen. xviii. 1.) atque his dictis infert: *Suſpiciens autem oculis vidit, & ecce tres viri ſtabant ſupra eum: & viſis illis, occurrit eis obviam.* (Gen. xviii. 2.) Paulo poſt ex ipſis unus promittit Abraæ filium: *Quid ita riſit Sara? dicens. num igitur pariam? Ego* (Gen. xviii. 13, 4.)

vero

θος, καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖος κέκληται, καὶ υἱὸς Θεοῦ, εἰ ἐγνώκειτε, ὦ Τρύφων, ἔφην, οὐκ ἂν ἐβλασφημεῖτε εἰς αὐτὸν ἤδη καὶ παραγενόμενον, καὶ γεννηθέντα, καὶ παθόντα, καὶ ἀναβάντα εἰς τὸν οὐρανόν, ὃς καὶ πάλιν παρέσται, καὶ τότε κόψονται ὑμῶν αἱ δώδεκα φυλαί· ἐπεὶ εἰ νενοήκατε τὰ εἰρημένα ὑπὸ τῶν προφητῶν, οὐκ ἂν ἐξηρνεῖσθε αὐτὸν εἶναι Θεόν, τοῦ μόνου καὶ ἀγεννήτου καὶ ἀῤῥήτου Θεοῦ υἱόν. εἴρηται γάρ που καὶ διὰ Μωϋσέως ἐν τῇ Ἐξόδῳ οὕτως, Ἐλάλησε δὲ Κύριος πρὸς Μωσῆν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν, ἐγώ εἰμι Κύριος, καὶ ὤφθην πρὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, Θεὸς αὐτῶν· καὶ τὸ ὄνομά μου οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς. καὶ ἔστησα τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτούς. Καὶ οὕτω πάλιν λέγει, Μετὰ Ἰακὼβ ἄνθρωπος ἐπάλαισε, καὶ Θεόν φησιν εἶναι· Εἶδον γὰρ Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον καὶ ἐσώθη ἡ ψυχή μου, λέγει εἰρηκέναι τὸν Ἰακώβ· καὶ ὅτι καὶ τὸν τόπον ὅπου αὐτῷ ἐπάλαισε, καὶ ὤφθη, καὶ εὐλόγησε, καὶ ἐκάλεσεν Εἶδος Θεοῦ, ἀνέγραψε. καὶ 356
τῷ Ἀβραάμ, ὁμοίως Μωσῆς φησίν, ὤφθη ὁ Θεὸς πρὸς τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ, καθημένῳ ἐπὶ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ μεσημβρίας. εἶτα ταῦτα εἰπὼν ἐπιφέρει, Ἀναβλέψας δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδε, καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες εἱστήκεισαν ἐπάνω αὐτοῦ· καὶ ἰδὼν συνέδραμεν εἰς συνάντησιν αὐτοῖς. μετ' ὀλίγον δὲ εἷς ἐξ αὐτῶν ὑπισχνεῖται τῷ Ἀβραὰμ υἱόν· τί ὅτι ἐγέλασε Σάῤῥα, λέγουσα, ἆρά γε τέξομαι, ἐγὼ

δὲ

8. Νενοήκατε.] F. ἐνενοήκειτε.
13. Κύριος.] Biblia ὁ Θεός.
14. Ἐγώ εἰμι Κύριος.] Biblia ἐγὼ Κύριος.
16. Θεὸς αὐτῶν.] Biblia Θεὸς ὢν αὐτῶν.
17. Τὸ ὄνομά μου.] Biblia τὸ ὄνομά μου Κύριος. Philo p. 1046. ut Juſtinus.

25, 6. Καὶ ἐκάλεσεν Εἶδος Θεοῦ.] Καὶ capienda pro *etiam*, hoc ſenſu, *etiam Speciem Dei vocaverit*. Sylburgius.
37. Ἆρά γε τέξομαι.] Biblia & Juſtinus ſupra p. 254. ἆρά γε ἀληθῶς τέξομαι;

2, 3. Απο-

δὲ γεγήρακα; μὴ ἀδυνατεῖ παρὰ τοῦ Θεοῦ ῥῆμα; εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἀποστρέψω εἰς ὥρας, καὶ ἔσται τῇ Σάῤῥα υἱός. καὶ ἀπαλλάσσονται ἀπὸ Ἀβραάμ. καὶ οὕτω περὶ αὐτῶν πάλιν λέγει, Ἐξαναστάντες δὲ ἐκεῖθεν οἱ ἄνδρες κατέβλεψαν ἐπὶ πρόσωπον Σοδόμων. εἶτα πάλιν πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ὃς ἦν καὶ ἔστιν, ὥς λέγει, Οὐ μὴ κρύψω ἀπὸ τοῦ παιδός μου Ἀβραὰμ ἐγὼ ἃ μέλλω ποιεῖν, καὶ τὰ ἑξῆς ἀνιστορημένα ἀπὸ τῶν τοῦ Μωϋσέως, καὶ ἐξηγημένα ὑπ' ἐμοῦ, πάλιν ἔλεγον, δι' ὧν ἀποδέδεικται ὑπὸ τῷ πατρὶ καὶ Κυρίῳ τεταγμένος, καὶ ὑπηρετῶν τῇ βουλῇ αὐτοῦ, οὗτος ὃς ὤφθη τῷ τε Ἀβραάμ, καὶ τῷ Ἰσαάκ, καὶ τῷ Ἰακώβ, καὶ τοῖς ἄλλοις πατριάρχαις, ἀναγεγραμμένος Θεός, ἔλεγον. ἐπέφερον δέ, εἰ καὶ μὴ εἶπον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, Οὕτω δὲ καὶ ὅτε κρέας ἐπεθύμησεν ὁ λαὸς φαγεῖν, καὶ ἀπιστεῖ Μωσῆς τῷ λελεγμένῳ κἀκεῖ ἀγγέλῳ, ἐπαγγελλομένῳ δώσειν αὐτοῖς τὸν Θεὸν εἰς πλησμονήν, αὐτὸς ὢν καὶ Θεός, καὶ ἄγγελος παρὰ τοῦ πατρὸς πεπεμμένος, ταῦτα εἰπεῖν καὶ πρᾶξαι δηλοῦται. οὕτως γὰρ ἐπάγει ἡ γραφὴ λέγουσα, Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν, μὴ ἡ χεὶρ Κυρίου οὐκ ἐξαρκέσει; ἤδη γνώσῃ εἰ ἐπικαλύψεταί σε ὁ λόγος μου, ἢ οὔ. καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις λόγοις οὕτως φησί, Κύριος δὲ εἶπε πρός με, οὐ διαβήσῃ τὸν Ἰορδάνην τοῦτον· Κύριος ὁ Θεός

σου

vero conſenui. *An impoſſibile eſt apud Deum verbum? Tempore iſto revertar in horas, & erit Saræ filius.* Et diſceſſerunt ab Abraam. De quibus ſic iterum loquitur: *Exurgentes vero inde viri, reſpexerunt in faciem Sodomorum.* Gen. xviii 16. Deinceps rurſum qui erat & eſt, Abraam ita alloquitur: *Non celabo Abraam ſervum meum quæ facturus ſum.* Gen. xviii. 17. & quæ ſequuntur, ea a me ſupra recitata atque expoſita repetii: Quibus oſtenſum eſſe dixi a patre & Domino ordinatum eſſe, & miniſtrare voluntati ejus, iſtum qui apparuit Abraæ, & Iſaac, & Jacob, & aliis patriarchis, Deuſque vocatur. Atque illud addidi, quamvis id antea non dixerim: Ad eundem vero modum quoque cum carnis edendæ cupiditas populo inceſſiſſet, & Moſes angelo qui ibi deſignatus eſt, pollicenti Deum illis ad ſatietatem uſque daturum (qui & ipſe Deus erat, & angelus ſive nuncius a patre miſſus) fidem non haberet, hæc illum ipſum dixiſſe atque feciſſe ſignificatur. Sic namque ſcriptura infert, dicens: *Et dixit Dominus ad Moſen: An manus Domini non ſufficiet? Jam nunc cognoſces, an operturum te ſit verbum meum, necne.* Num. xi. 23. Et rurſum alio loco ita inquit: *Dominus autem dixit ad me: Non tranſibis Jordanem iſtum. Dominus Deus tuus,* Deut. xxxi. 2, 3.

qui

2, 3. Αποστρέψω.] Biblia ἀναστρέψω. V. ad p. 254. ℣. 19, 20.

3. Εἰς ὥρας.] Biblia & Juſtinus p. 254 πρός σε εἰς ὥρας.

9. Ὃς ἦν καὶ ἔστιν, ὡς λέγει.] Ὡς pro οὕτως poſitum. SYLBURGIUS. F. ὃς ἦν καὶ ἔστι Θεός, λέγει.

9, 10, 1. Οὐ μὴ κρύψω ἀπὸ τοῦ παιδός μου Ἀβραὰμ ἐγὼ ἃ μέλλω ποιεῖν.] Biblia & Juſtinus p. 254. Οὐ μὴ κρύψω ἐγὼ ἀπὸ Ἀβραὰμ τοῦ παιδός μου ἃ ἐγὼ ποιῶ.

14, 5. Ὑπὸ τῷ πατρὶ καὶ Κυρίῳ τεταγμένος.] Perionius, *obediſſe.* Huetius, *ſubjectum eſſe.*

23. Ἀπιστεῖ.] Sunt qui jusjurandum darent Juſtinum ſcripſiſſe ἠπίστει nos, ut ſæpe diximus, in hujuſmodi rebus in poteſtate librariorum ſumus.

23, 4. Τῷ λελεγμένῳ κἀκεῖ ἀγγέλῳ.] Fallitur. Non vocatur angelus, ſed Dominus.

31, 2. Ἐπικαλύψεται.] Lege ἐπικαταλήψεται cum bibliis.

1, 2. Τῷ

qui præcedit ante faciem tuam, ipſe exterminabit gentes. Sunt porro & alia hujuſmodi legiſlatoris & prophetarum dicta. & ſatis a me explicatum eſſe exiſtimo, quando Deus meus dicit,
Gen. xvii. 22. *Aſcendit Deus ab Abraam,*
Exod. vi. 2. 29. &c. aut, *Locutus eſt Dominus ad Moſen,*
Gen. xi. 5. &, *Deſcendit Deus ad videndam turrim quam extruxerant filii hominum,*
Gen vii. 16. aut quando, *Clauſit Deus arcam Noæ forinſecus*, non debere vos putare ipſum ingenitum Deum vel aſcendiſſe vel deſcendiſſe quopiam. Nam ineffabilis ille pater & dominus univerſitatis hujus non venit in locum aliquem, neque deambulat, neque dormit, neque ſurgit, ſed in regione ſua, quæcunque ea tandem eſt, manet, acutum cernens, & acutum audiens, non oculis certe quidem, nec auribus, verum virtute inenarrabili omnia inſpectat, & omnia noſcit, neque noſtrum quiſquam illum latet: neque mobilis eſt, neque loco ullo, atque adeo neque mundo univerſo, comprehenſibilis, ut qui ante extitit quam mundus eſt conditus. Quonam igitur modo ille vel alloquatur aliquem, vel conſpiciatur ulli, vel in minima terræ parte appareat? quando ne ejus quidem qui ab eo eſt miſſus, gloriam populus in Sina intueri, neque Moſes ipſe in tabernaculum quod fecit, niſi a Deo proveniente claritate repletus, ingredi, valuit: ſed neque ſacerdos pro templo ſtare ſuſtinuit, quando Solomon arcam intulit in domum

σου ὁ προπορευόμενος τοῦ προσώπου σου, αὐτὸς ἐξολοθρεύσει τὰ ἔθνη. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ τοιαῦτά ἐστιν εἰρημένα τῷ νομοθέτῃ, καὶ τοῖς προφήταις, καὶ ἱκανῶς εἰρῆσθαί μοι ὑπολαμβάνω ὅτι, ὅταν μου ὁ Θεὸς λέγῃ, Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ, ἢ Ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωσῆν, καὶ Κατέβη Κύριος τὸν πύργον ἰδεῖν ὃν ᾠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἢ ὅτε Ἔκλεισεν ὁ Θεὸς τὴν κιβωτὸν Νῶε ἔξωθεν, μὴ ἡγεῖσθε αὐτὸν τὸν ἀγέννητον Θεὸν καταβεβηκέναι ἢ ἀναβεβηκέναι ποθέν. ὁ γὰρ ἄρρητος πατὴρ καὶ κύριος τῶν πάντων, οὔτε ποι ἀφῖκται, οὔτε περιπατεῖ, οὔτε καθεύδει, οὔτε 357
ἀνίσταται, ἀλλ᾽ ἐν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ ὅπου ποτὲ μένει, ὀξὺ ὁρῶν, καὶ ὀξὺ ἀκούων, οὐκ ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ ὠσίν, ἀλλὰ δυνάμει ἀλέκτῳ καὶ πάντα ἐφορᾷ, καὶ πάντα γινώσκει, καὶ οὐδεὶς ἡμῶν λέληθεν αὐτόν· οὔτε κινούμενος, ὁ τόπῳ τε ἀχώρητος, καὶ τῷ κόσμῳ ὅλῳ, ὅς γε ἦν καὶ πρὶν τὸν κόσμον γενέσθαι. πῶς ἂν οὖν οὗτος ἢ λαλήσειε πρός τινα, ἢ ὀφθείη τινὶ, ἢ ἐν ἐλαχίστῳ μέρει γῆς φανείη, ὁπότε γε οὐδὲ τὴν δόξαν τοῦ παρ᾽ αὐτοῦ πεμφθέντος ἴσχυεν ὁ λαὸς ἰδεῖν ἐν Σινᾶ, οὐδ᾽ αὐτὸς Μωσῆς ἴσχυσεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν σκηνὴν ἣν ἐποίησεν εἰ μὴ ἐπληρώθη τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δόξης, οὐδὲ μὴν ὁ ἱερεὺς ὑπέμεινε κατενώπιον τοῦ ναοῦ στῆναι ὅτε τὴν κιβωτὸν Σολομὼν εἰσεκόμισεν εἰς τὸν οἶκον

1, 2. Τοῦ προσώπου σου.] Biblia πρὸ προσώπου σου.
2. Αὐτός.] Biblia Romana οὗτος. Aldina & Complutenſia & codex Alexandrinus ut Juſtinus.
5, 6. Ἱκανῶς εἰρῆσθαί μοι ὑπολαμβάνω ὅτι, ὅταν μου ὁ Θεὸς λέγῃ.] F. —— ὑπολαμβάνω. ὥστε ὅταν πνεῦμα Θεοῦ λέγῃ. Si placet, utere. Nos nihil præſtabimus.

12. Μὴ ἡγεῖσθε.] Poſitum pro οὐχ ἡγητέον, ſi cum ſuperioribus connexum velimus. SYLBURGIUS.
31, 2. Εἰ μὴ ἐπληρώθη τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δόξης.] Lege εἰ ἐπληρώθη. Exod. xl. 35. Καὶ οὐκ ἠδυνάσθη Μωυσῆς εἰσελθεῖν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, ὅτι ἐπεσκίαζεν ἐπ᾽ αὐτὴν ἡ νεφέλη, καὶ δόξης Κυρίου ἐνεπλήσθη ἡ σκηνή.
33. Ο ἱερεύς.] 2 Paralip. v. 14. οἱ ἱερεῖς.

χον τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ, ὃν αὐτὸς ὁ Σολομὼν ᾠκοδομήκει· οὔτε οὖν Ἀβραὰμ, οὔτε Ἰσαὰκ, οὔτε Ἰακὼβ, οὔτε ἄλλος ἀνθρώπων εἶδε τὸν πατέρα καὶ ἄῤῥητον κύριον τῶν πάντων ἁπλῶς, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ᾽ ἐκεῖνον τὸν κατὰ βουλὴν τὴν ἐκείνου καὶ Θεὸν ὄντα, υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ἄγγελον ἐκ τοῦ ὑπηρετεῖν τῇ γνώμῃ αὐτοῦ, ὃν καὶ ἄνθρωπον γεννηθῆναι διὰ τῆς παρθένου βεβούληται, ὃς καὶ πῦρ ποτὲ γέγονε τῇ πρὸς Μωσέα ὁμιλίᾳ τῇ ἀπὸ τῆς βάτου. ἐπεὶ ἐὰν μὴ οὕτω νοήσωμεν τὰς γραφὰς, συμβήσεται τὸν πατέρα καὶ κύριον τῶν ὅλων μὴ γεγενῆσθαι τότε ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὅτε διὰ Μωσέως λέλεκται, Καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα πῦρ καὶ θεῖον παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάλιν διὰ Δαβὶδ ὅτε λέλεκται οὕτως, Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, καὶ πάλιν ὅτε φησὶ, Λέγει Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Καὶ ὅτι Κύριος ὢν ὁ Χριστὸς, καὶ Θεὸς Θεοῦ υἱὸς ὑπάρχων, καὶ δυνάμει φαινόμενος πρότερον ὡς ἀνὴρ, καὶ ἄγγελος, καὶ ἐν πυρὸς δόξῃ ὡς ἐν τῇ βάτῳ πέφανται, καὶ ἐπὶ τῆς κρίσεως τῆς γεγενημένης ἐπὶ Σόδομα, ἀποδέδεικται ἐν πολλοῖς τοῖς εἰρημένοις. Ἀνιστόρουν δὲ πάλιν ἃ καὶ προέγραψα ἀπὸ τῆς Ἐξόδου πάντα, πε-

ἀ

mum Hieroſolymitanam, ab ipſo conſtructam. Itaque neque Abraam, neque Iſaac, neque Jacob, neque hominum alius quiſquam, patrem, & ineffabilem dominum rerum omnino univerſarum, & ipſius Chriſti, vidit; ſed illum ipſum, qui juxta ejus voluntatem & Deus eſt, * filius ipſius, & angelus, ex eo quod ſententiæ illius eſt adminiſter: & qui de voluntate ejuſdem, homo ex virgine natus eſt: qui etiam aliquando ignis fuit, in ſuo cum Moſe e rubo colloquio. Quod niſi ad hunc modum ſacras intellexerimus literas, eo res evadet, ut pater & dominus univerſorum tum in cœlis non fuerit, cum per Moſen dictum eſt, *Et Dominus pluit ſuper Sodomam ignem & ſulphur a Domino de cœlis*; Gen. xix. 24.
ac rurſum, cum per Davidem eſt dictum, *Tollite portas principes veſtras, & elevamini portæ æternæ, & introibit rex gloriæ*; Pſ. xxiii. 7.
Et iterum cum ait, *Dicit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Pſ. cix. 1.
Et quod Chriſtus, qui Dominus & Deus, Dei filius, eſt, qui virtute prius apparuerat ut vir & angelus, etiam in ignis ſpecie conſpectus ſit, ut in rubo, & in judicio de Sodomis facto affuerit, abunde his quæ dicta ſunt, probatum eſt. Recenſui præterea ex Exodo, ea quæ antea ſcripſi omnia,

de

27, 8, 9. Καὶ ὅτι Κύριος ὢν ὁ Χριστὸς, καὶ Θεὸς Θεοῦ υἱὸς ὑπάρχων, καὶ δυνάμει φαινόμενος πρότερον ὡς ἀνήρ.] Quid ſi ſic legas? καὶ ὅτι Κύριος ὢν ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς, Θεοῦ υἱὸς ὑπάρχων καὶ δύναμις, φαινόμενος &c. Favere videantur quæ mox ſequuntur, —— φάσκειν τὴν δύναμιν τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων φανεῖσαν τῷ Μωσεῖ ἢ τῷ Ἀβραὰμ &c. Sed nihil muto.

29—33. Φαινόμενος πρότερον ὡς ἀνὴρ, καὶ ἄγγελος, καὶ ἐν πυρὸς δόξῃ ὡς ἐν τῇ βάτῳ πέφανται, καὶ ἐπὶ τῆς κρίσεως τῆς γεγενημένης ἐπὶ Σόδομα.] F. Φαινόμενος πρότερον ὡς ἀνὴρ καὶ ἄγγελος ἐπὶ τῆς κρίσεως τῆς γεγενημένης ἐπὶ Σόδομα, καὶ ἐν πυρὸς δόξῃ ὡς ἐν τῇ βάτῳ πέφανται. Sed ſunt quæ contra hanc quoque lectionem dici poſſunt.

6. Τινάς.]

de apparitione in rubo facta, & appellatione Jeſu nominis. atque inſuper addidi: Heus vos, ne arbitremini me hæc quaſi ſuperflua commemorare ſæpius. Scio eſſe qui occupare iſta volunt, & dicere, virtutem a patre rerum omnium provenientem, quæ Moſæ apparuit, aut Jacob, aut Abraæ, angelum vocari, cum ad homines quibus mandata patris per eam denunciantur, progreditur; gloriam vero, cum in viſione incomprehenſibili aliquando exhibetur; virum autem & hominem nominari, quandoquidem ea ſpecie qua pater velit, conſpiciatur; & propterea verbum appellari, quod patris ſermones ad mortales perferat. Virtutem autem eam a patre nullo pacto disjungi & ſecerni poſſe, eo videlicet modo, ſicuti ſolis lux in terris ab eo cum in cœlo eſt, recidi ac ſegregari nequit, atque eo occidente illa una aufertur: tali nimirum modo patrem dicunt, cum vult, efficere ut virtus ejus proſiliat, &, cum vult, ut eandem ad ſeipſum retrahat. Hoc etiam modo angelos illum facere docent. Cæterum angelos eſſe, & ſemper manere, & in id per diſſolutionem non redire unde ſunt progeniti, demonſtratum eſt. Et virtutem iſtam, quam Deum ſermo propheticus vocat,

ἐκ τε τῆς ὀπτασίας τῆς ἐπὶ τῆς βάτου, καὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματος, καὶ ἐπέλεγον, Καὶ μὴ νομίζητε, ὦ οὗ- 358 τοι, ὅτι περιττολογῶν ταῦτα λέγω πολλάκις, ἀλλ' ἐπεὶ γινώσκω καί τινας προλέγειν ταῦτα βουλομένους, καὶ φάσκειν τὴν δύναμιν τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων φανεῖσαν τῷ Μωσεῖ, ἢ τῷ Ἀβραάμ, ἢ τῷ Ἰακώβ, ἄγγελον καλεῖσθαι ἐν τῇ πρὸς ἀνθρώπους προόδῳ ἐπειδὴ δι' αὐτῆς τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς τοῖς ἀνθρώποις ἀγγέλλεται, δόξαν δὲ ἐπειδὴ ἐν ἀχωρήτῳ ποτὲ φαντασίᾳ φαίνεται, ἄνδρα δέ ποτε καὶ ἄνθρωπον καλεῖσθαι ἐπειδὴ ἐν μορφαῖς τοιαύταις σχηματιζόμενος φαίνεται αἵσπερ βούλεται ὁ πατήρ, καὶ λόγον καλοῦσιν ἐπειδὴ καὶ τὰς παρὰ τοῦ πατρὸς ὁμιλίας φέρει τοῖς ἀνθρώποις. ἄτμητον δὲ καὶ ἀχώριστον τοῦ πατρὸς ταύτην τὴν δύναμιν ὑπάρχειν, ὅνπερ τρόπον τὸ τοῦ ἡλίου φασὶ φῶς ἐπὶ γῆς εἶναι ἄτμητον καὶ ἀχώριστον ὄντος τοῦ ἡλίου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅταν δύσῃ, συναποφέρεται τὸ φῶς, οὕτως ὁ πατὴρ ὅταν βούληται, λέγουσι, δύναμιν αὐτοῦ προπηδᾶν ποιεῖ, καὶ ὅταν βούληται πάλιν ἀναστέλλει εἰς ἑαυτόν· κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ τοὺς ἀγγέλους ποιεῖν αὐτὸν διδάσκουσιν. ἀλλ' ὅτι μὲν οὖν εἰσὶν ἄγγελοι, καὶ ἀεὶ μένοντες, καὶ μὴ ἀναλυόμενοι εἰς ἐκεῖνο ἐξ οὗπερ γεγόνασιν, ἀποδέδεικται· καὶ ὅτι δύναμις αὕτη ἣν καὶ Θεὸν καλεῖ ὁ προφητικὸς λόγος,

6. Τινάς.] Vix potuerunt eſſe Chriſtiani, qui angelorum ὑπόστασιν negarunt; nec ſatis capio Judæos de Potentia illa, quæ potiſſimum hic ſpectatur, ita loquutos. Potuerunt eſſe nonnulli, quibus peculiaris hæc fuit ſententia, qui viam tritam non calcarunt. Clericus Hiſtor. Eccleſ. p. 638. Sic illi nimirum λόγον, cujus frequentiſſima fuerat apud Philonem mentio, aliosque proculdubio Judæos Philoni coævos, ſuſtulerunt rurſus novis interpretationibus recentiores Philone Rabbini, conſcii nimirum ut Philonianum illum λόγον in cauſæ ſuæ patrocinium traxiſſent Chriſtiani. Dodwellus Diſſertat. in Irenæum p. 485.

18. Καλοῦσιν.] Sunt qui illico reſcriberent καλεῖσθαι, & infra ℣. 25. συναποφέρεσθαι pro συναποφέρεται. Nos nihil mutamus.

29. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον.] F. καὶ τοῦτον τὸν τρόπον. Sed nihil muto.

33. Ἀποδέδεικται.] V. p. 322, 3, 4.

33 & ſeqq. Δύναμις αὕτη ἣν καὶ Θεὸν καλεῖ ὁ προφητικὸς λόγος, διὰ πολλῶν ὡσαύτως ἀποδέδεικται,

καὶ

λόγος, διὰ πολλῶν ὡσαύτως ἀπο-
δέδεικται, καὶ ἄγγελον, οὐχ, ὡς τὸ τοῦ
ἡλίου φῶς, ὀνόματι μόνον ἀριθμεῖται,
ἀλλὰ καὶ ἀριθμῷ ἕτερόν τι ἐστὶ, καὶ
ἐν τοῖς προειρημένοις διὰ βραχέων
τὸν λόγον ἐξήτασα, εἰπὼν τὴν δύ-
ναμιν ταύτην γεγεννῆσθαι ἀπὸ τοῦ πα-
τρὸς δυνάμει καὶ βουλῇ αὐτοῦ, ἀλλ'
οὐ κατὰ ἀποτομὴν, ὡς ἀπομεριζομένης
τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ὁποῖα τὰ ἄλ-
λα πάντα μεριζόμενα καὶ τεμνόμενα
οὐ τὰ αὐτά ἐστιν ἃ καὶ πρὶν τμηθῆναι·
καὶ παραδείγματος χάριν παρειλή-
φειν τὰ ὡς ἀπὸ πυρὸς ἀναπτόμενα
πυρὰ ἕτερα ὁρῶμεν, οὐδὲν ἐλαττουμένου
ἐκείνου, ἐξ οὗ ἀναφθῆναι πολλὰ δύ-
νανται, ἀλλὰ ταὐτοῦ μένοντος. καὶ
νῦν δὲ ἔτι καὶ οὓς εἶπον λόγους εἰς ἀ-
πόδειξιν τούτου ἐρῶ. ὅταν λέγῃ, Ἔ-
βρεξε Κύριος πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ
τοῦ οὐρανοῦ, δύο ὄντας ἀριθμῷ μηνύει
ὁ λόγος ὁ προφητικός· τὸν μὲν ἐπὶ
γῆς ὄντα, ὅς φησι καταβεβηκέναι ἰδεῖν
τὴν κραυγὴν Σοδόμων, τὸν δὲ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς ὑπάρχοντα, ὃς καὶ τοῦ
ἐπὶ γῆς Κυρίου Κύριός ἐστιν, ὡς πα-
τὴρ καὶ Θεὸς, αἴτιός τε αὐτῷ τοῦ
εἶναι καὶ δυνατῷ, καὶ Κυρίῳ, καὶ Θεῷ.
καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ ὁ λόγος εἰρη-
359 κέναι τὸν Θεὸν ἐν ἀρχῇ, Ἰδοὺ Ἀδὰμ
γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, τὸ δὲ, Ὡς
εἷς ἐξ ἡμῶν, καὶ αὐτὸ ἀριθμοῦ δη-
λωτικόν ἐστιν, ἀλλ' οὐ τροπολογίαν
χωροῦσιν οἱ λόγοι, ὡς ἐξηγεῖσθαι ἐ-
πιχειροῦσιν οἱ σοφισταὶ, καὶ μηδὲ λέ-
γειν

vocat, prout pluribus ſimiliter eſt probatum, & angelum, non ita ut ſolis lumen nomine tantum numerari, verum numero quoque aliud quiddam eſſe, ratione exquiſita ſupra paucis explicui: virtutem hanc dicens de patre genitam, virtute & voluntate ipſius: non per reciſionem, veluti eſſentia patris divideretur, prout alia omnia diviſa & ſecta non eadem ſunt quæ antea fuerunt quam ſcinderentur: atque in exemplum aſſumpſi ignes quos ab igne alio accenſos cernimus, illo nihil diminuto, ſed in eodem ſtatu manente, unde multi accendi poſſunt ignes. Et nunc quoque ad hoc oſtendendum quæ ante retuli verba repetam. Quando dicit, *Pluit Dominus ignem a Domino de cœlo,* [Gen. xix. 24.] duos propheticum verbum numero eſſe indicat. alterum in terris, quem deſcendiſſe ſignificat ad clamorem Sodomorum inſpiciendum: alterum in cœlis, qui etiam Domini in terra apparentis Dominus eſt, tanquam pater & Deus, atque autor ei ut ſit & præpotens, & Dominus, & Deus. Rurſum cum ſcripturæ ſermo dicit Deum in principio locutum eſſe, *Ecce Adam factus eſt ut unus ex nobis;* [Gen. iii. 22.] hoc verbum, *Ut unus ex nobis*, & ipſum, numerum denotat. Neque ea verba tropologiam admittunt, quemadmodum exponere moliuntur ſophiſtæ, qui neque dicere neque

καὶ ἄγγελον.] Ante διὰ πολλῶν, deſideratur ὡς, vel alia hujuſmodi particula. Sylburgius.

5. Ἐν τοῖς προειρημένοις.] P. 266, 7.

14. Τὰ ὡς &c.] Legi etiam poteſt ὡς τὰ — facta videlicet tranſpoſitione. Sylburgius.

31. Τὸ δὲ.] Forte præſtat conjunctim ſcribere τόδε.

32, 3. Καὶ αὐτὸ ἀριθμοῦ δηλωτικόν ἐστι.] Philo De confuſione linguarum p. 344, 5. Καὶ πάλιν, Εἶπεν ὁ Θεὸς, ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἡμῶν, τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν. τὸ γὰρ, ὡς εἷς ἡμῶν, οὐκ ἐφ' ἑνὸς, ἀλλ' ἐπὶ πλειόνων τίθεται.

neque mente concipere veritatem poſſunt. Atque in Sapientia dictum eſt: *Si annunciavero vobis ea quæ quotidie fiunt, memoranda & recenſenda erunt quæ a ſeculo facta ſunt. Dominus creavit me principium viarum ſuarum, ad opera ejus. Ante ſeculum fundavit me, in principio: antequam terram faceret, & antequam abyſſos crearet, & priuſquam prodirent fontes aquarum, priuſquam montes conſiderent, ante omnes colles generat me.* Iſta cum dixiſſem, induxi: Intelligitis, o auditores, ſi quidem animum advertitis, verbum declarare a patre editum eſſe germen hoc ante creaturas omnino univerſas. Et germen ipſum numero aliud eſſe a generante, unuſquiſque confitebitur. Atque aſſentientibus cunctis, Verba quædam alia, inquam, a me prius non allegata, nunc dicam. Sunt autem recondite promulgata a fideli ſervo Moſe, ad hunc modum: *Lætamini cœli cum ipſo, & adorent eum omnes angeli ejus:* & quæ ſequuntur verba. Deinde hæc intuli: *Lætamini gentes una cum populo ipſus; & fortificentur ei omnes angeli Dei. Quoniam ſanguinem filiorum*

Prov. viii. 21—25.

Deuteron. xxxii. 43.

γειν τὴν ἀλήθειαν, μηδὲ νοεῖν, δυνάμενοι. καὶ ἐν τῇ Σοφίᾳ εἴρηται, Ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, μνημονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀριθμῆσαι. Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων· πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. Καὶ εἰπὼν ταῦτα, ἐπήγαγον, Νοεῖτε, ὦ ἀκροαταὶ, εἴ γε καὶ τὸν νοῦν προσέχετε, καὶ ὅτι γεγεννῆσθαι ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦτο τὸ γέννημα πρὸ πάντων ἁπλῶς τῶν κτισμάτων ὁ λόγος ἐδήλου· καὶ τὸ γεννώμενον τοῦ γεννῶντος ἀριθμῷ ἕτερόν ἐστι, πᾶς ὁστισοῦν ὁμολογήσειε. Καὶ συντιθεμένων πάντων, εἶπον, Καὶ λόγους δέ τινας οὓς μὴ ἀπεμνημόνευσα πρότερον, εἴποιμ' ἂν ἄρτι. εἰσὶ δὲ εἰρημένοι ὑπὸ τοῦ πιστοῦ θεράποντος Μωσέως ἐπικεκαλυμμένως. εἴρηται δὲ οὕτως, Εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ· καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ λόγου ἐπέφερον ταῦτα, Εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ· ὅτι τὸ αἷμα τῶν υἱῶν

2. Ἐν τῇ Σοφίᾳ.] In Proverbiis Solomonis. quem librum iſto nomine appellant Clemens uterque, auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum, & (quod teſtificatur Euſebius E. H. IV. 22.) omnis veterum chorus.

13, 4. Εἴ γε καὶ τὸν νοῦν προσέχετε.] Itane vero? Si animum adverto ad ea quæ nunc dicis, ideone quæ ante dixiſti intelligam? Quid verbis opus eſt? Lege, ſi ſapis, certiſſima emendatione, mutatione pene nulla, προσείχετε, & librarios jube ſe ſuſpendere. Quin tu potius, inepte criticaſter, abi hinc quo dignus es cum iſta odioſa & ſtolida ἀκρισίᾳ. Nihil opus ulla mutatione.

17, 8, 9. Καὶ τὸ γεννώμενον τοῦ γεννῶντος ἀριθμῷ ἕτερόν ἐστι, πᾶς ὁστισοῦν ὁμολογήσειε.] Ante πᾶς deſideratur ὡς, aut ſimile quid. Sylburgius.

24. Εἴρηται δὲ οὕτως.] Εἴρηται ſingulari numero ſi ſcripſit auctor, ſubintellexit extrinſecus προφητεία, vel tale quidpiam. alioqui εἴρηνται ſcribendum fuerit, ſi ad λόγους referre velimus. Sylburgius.

27, 8. Καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ λόγου ἐπέφερον ταῦτα.] R. Stephanus moram ponit inter λόγου & ἐπέφερον. Langus, plenam diſtinctionem. Sylburgius etiam vocem intrudit. *Concinnius* (inquit) καὶ ἐπέφερον, *addita conjunctione.* Male omnes, aliuſque alio pejus. Iſta enim τὰ ἑξῆς non alia ſunt quam quæ hic ἐπιφέρονται, nimirum reliqua pars commatis xliii. cap. xxxii. Deuteronomii.

30. Ἄγγελοι Θεοῦ.] Biblia υἱοὶ Θεοῦ.

7—10. Ἀβορ-

υἱῶν αὐτοῦ ἐκδικεῖται, καὶ ἐκδικήσει, καὶ ἀνταποδώσει δίκην τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τοῖς μισοῦσιν αὐτὸν ἀνταποδώσει, καὶ ἐκκαθαριεῖ Κύριος τὴν γῆν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ εἰπὼν ταῦτα ἡμᾶς τὰ ἔθνη λέγει εὐφραίνεσθαι μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, λέγω Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ τοὺς προφήτας ἁπλῶς, καὶ τοὺς ἀπ' ἐκείνου τοῦ λαοῦ πάντας εὐαρεστοῦντας τῷ Θεῷ, κατὰ τὰ προωμολογημένα ἡμῖν· ἀλλ' οὐ πάντας τοὺς ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν ἀκουσόμεθα, ἐπειδὴ ἔγνωμεν καὶ διὰ Ἠσαΐου τὰ κῶλα τῶν παραβεβηκότων ὑπὸ σκώληκος καὶ ἀπαύστου πυρὸς διαβιβρώσκεσθαι μέλλειν, ἀθάνατα μένοντα, ὥστε καὶ εἶναι εἰς ὅρασιν πάσης σαρκός. Ἐπειπεῖν δὲ ὑμῖν βούλομαι καὶ πρὸς τούτοις, ὦ ἄνδρες, ἔφην, καὶ ἄλλους τινὰς λόγους ἀπ' αὐτῶν τῶν Μωσέως λόγων, ἐξ ὧν καὶ νοῆσαι δύνασθε, ὅτι ἄνωθεν μὲν πάντας τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεὸς διεσκόρπισε, καὶ τὰ γένη, καὶ γλώσσας, ἐκ πάντων δὲ τῶν γενῶν γένος ἑαυτῷ λαβὼν τὸ ὑμέτερον, γένος
360 ἄχρηστον, καὶ ἀπειθὲς, καὶ ἄπιστον, δείξας τοὺς ἀπὸ παντὸς γένους αἱρουμένους πεπεῖσθαι αὐτοῦ τῇ βουλῇ διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὃν καὶ Ἰακὼβ καλεῖ, καὶ Ἰσραὴλ ὀνομάζει, τούτους καὶ Ἰακὼβ καὶ Ἰσραὴλ, ὡς προέφην, ἐν πολλοῖς εἶναι δεῖ. Εὐφράνθητε γὰρ ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, εἰπὼν, τὴν μὲν ὁμοίαν αὐτοῖς

liorum vindicat & vindicabit, & ultionem retribuet inimicis, & odio proſequentibus ſe referet gratiam, & purificabit Dominus terram populi ſui. Et, his dictis, Nos gentes, inquam, perhibet lætari debere cum populo ſuo, Abraam, dico, & Iſaac, & Jacob, & prophetis omnino omnibus, eiſque omnibus ex illo populo, qui Deo complacuerunt, ſecundum ea quæ ſupra profeſſi ſumus: minime vero, qui per genus veſtrum deſcendunt, omnes intelligemus; nam ex Eſaia quoque didicimus, futurum eſſe ut membra prævaricatorum a verme & igne inextinguibili pervorentur, immortalia permanentia, ita ut ſpectaculo ſint omni carni. (Eſai. lxvi. 24.) Producam vero inſuper, o viri, inquam, & alia quædam verba ex Moſæ ipſius ſcriptis, unde cognoſcere poteſtis, antiquitus Deum omnes mortales per genera & linguas diſperſiſſe, ex cunctis autem generibus ſibiipſi ſumpſiſſe genus veſtrum, genus inutile, & inobediens, & infidele. Qua re indicavit, eos ex omni genere qui obſequi volent voluntati ejus per Chriſtum, quem & Jacob vocat, & Iſrael nominat, eos ipſos & Jacob & Iſraelem, pro eo atque ante pluribus dixi, eſſe oportere. Nam, *Lætamini gentes cum populo ipſius*, dicens, parem

eis

7—10. Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ τοὺς προφήτας ἁπλῶς, καὶ τοὺς ἀπ' ἐκείνου τοῦ λαοῦ πάντας &c.] Τοὺς προφήτας ἁπλῶς alibi fortaſſe non ſolicitarem. Similiter enim ſupra p.357. Φαρισαίους, καὶ γραμματεῖς, καὶ ἁπλῶς τοὺς ἐν τῷ γένει ὑμῶν διδασκάλους. Hic autem multo mallem καὶ τοὺς προφήτας, καὶ ἁπλῶς τοὺς &c.

10,1. Κατὰ τὰ προωμολογημένα ἡμῖν.] V. p.310,1.

17. Πάσης σαρκός.] Lege πάσῃ σαρκὶ, quemadmodum eſt apud Eſaiam, & Juſtinum ſupra p. 263. & infra 369.

20,1. Ἀπ' αὐτῶν τῶν Μωσέως λόγων.] Male interpret, *Ex Moſæ ipſius ſcriptis.* Nam neque αὐτὸς *ipſe* eſt, ſed *idem*, neque λόγοι Μωσέως *ſcripta Moſis* ſunt, ſed oratio, ſive carmen, cujus partem aliquam modo citaverat.

23,4. Καὶ τὰ γένη καὶ γλώσσας.] Lege κατὰ γένη καὶ γλώσσας.

31,2. Ὡς προέφην, ἐν πολλοῖς εἶναι δεῖ. Εὐφράνθητε &c.] F. leg. ὡς προέφην ἐν πολλοῖς, εἶναι. καὶ Εὐφράνθητε γὰρ ἔθνη &c.

41,5. Ευ

eis tribuit hæreditatem, & parem appellationem confert. Gentes autem illos ipſos, & cum populo ſuo lætantes, vocans, ad ignominiam veſtram, ita gentes dicit. Quo namque modo vos ſimulacra colentes illum ad iracundiam provocaſtis; eodem ipſos modo idolorum cultui deditos, honore eo dignatus eſt ut conſilium voluntatemque ejus cognoſcerent, & hæreditatem a ſe delatam cernerent. Recenſebo verba quibus oſtenditur Deum diſpertiiſſe gentes omnes. ſunt autem hujuſmodi: *Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi; ſeniores tuos & dicent tibi. Quando dividebat Altiſſimus gentes, quando diſſeminabat filios Adam, conſtituit terminos gentium juxta numerum filiorum Iſrael. Et factus eſt pars Domini, populus ejus Jacob; funiculus hæreditatis ejus, Iſrael.* Hæc ubi dixiſſem, intuli, Septuaginta tranſtuliſſe, quod *conſtituerit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei:* me autem, quia & ex hoc iterum diſputationis vis nihil imminueretur, verſionem ipſorum allegaſſe. Ac vos, inquam, ſi verum fateri vultis, longe nos Deo fideliores eſſe, quibus per abjectum & opprobrii plenum crucis ſacramentum a Deo vocatis, propter profeſſionem & pietatem, per dæmonia & diaboli militiam, vobis opera veſtra illis ſubſervientibus, ſupplicia capitalia irrogantur, quæ perferimus ut ne voce quidem Chriſtum abnegemus, per quem

Deuteron. xxxii. 7, 8, 9.

αὐτοῖς ἀπονέμει κληρονομίαν, καὶ τὴν ὁμοίαν ὀνομασίαν δίδωσιν. ἔθνη δὲ αὐτοὺς καὶ εὐφραινομένους μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ λέγων, εἰς ὄνειδος τὸ ὑμέτερον λέγει ἔθνος· ὃν γὰρ καὶ ὑμεῖς τρόπον παρωργίσατε εἰδωλολατρήσαντες, οὕτω καὶ αὐτοὺς εἰδωλολάτρας ὄντας κατηξίωσε γνῶναι τὴν βουλὴν αὐτοῦ, καὶ κληρονομῆσαι τὴν κληρονομίαν τὴν παρ' αὐτῷ. ἐρῶ δὲ καὶ τοὺς λόγους δι' ὧν δηλοῦται μερίσας πάντα τὰ ἔθνη ὁ Θεός. εἰσὶ δὲ οὗτοι, Ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι. ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμοὺς υἱῶν Ἰσραήλ· καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου, λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ· σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ, Ἰσραήλ. Καὶ εἰπὼν ταῦτα ἐπήνεγκα λέγων ὅτι οἱ ἑβδομήκοντα ἐξηγήσαντο ὅτι ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, ἀλλ' ἐπεὶ καὶ ἐκ τούτου πάλιν οὐδέν μοι ἐλαττοῦται ὁ λόγος, τὴν ὑμετέραν ἐξήγησιν εἶπον. καὶ ὑμεῖς δ' εἰ βούλεσθε τὴν ἀλήθειαν ὁμολογῆσαι, ὅτι πιστότεροι πρὸς τὸν Θεόν ἐσμεν, οἵτινες διὰ τοῦ ἐξουθενημένου καὶ ὀνείδους μεστοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ κληθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὧν καὶ τῇ ὁμολογίᾳ καὶ τῇ ὑπακοῇ καὶ τῇ εὐσεβείᾳ κολάσεις μέχρι θανάτου ὑπὸ τῶν δαιμονίων καὶ τῆς στρατιᾶς τοῦ διαβόλου, διὰ τῆς ὑφ' ὑμῶν ἐκείνοις γεγενημένης ὑπηρεσίας, προσετίμωντο), πάνθ' ὑπομένομεν ὑπὲρ τοῦ μηδὲ μέχρι φωνῆς ἀρνεῖσθαι τὸν Χριστὸν, δι' οὗ

4, 5. Εἰς ὄνειδος τὸ ὑμέτερον λέγει ἔθνος.] F. legendum εἰς ὄνειδος τὸ ὑμέτερον λέγει ὁ Θεός.

17. Ἀριθμούς.] Aptius ἀριθμὸν, ſing. num. ut mox ℣. 22, & Deuteron. 32. SYLBURGIUS.

24. Πάλιν.] V. p. 404, 5.

25, 6, 7. Καὶ ὑμεῖς δ' εἰ βούλεσθε τὴν ἀλήθειαν ὁμολογῆσαι.] Deeſt οἴδατε, vel ἀρνεῖσθαι οὐ δύνασθε, vel aliquid iſtiuſmodi.

3, 4. Περὶ

οὗ ἐκλήθημεν εἰς σωτηρίαν τὴν προητοιμασμένην παρὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τῶν ἐν βραχίονι ὑψηλῷ καὶ ἐπισκοπῇ μεγάλης δόξης λυτρωθέντων ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, θαλάσσης ὑμῖν τμηθείσης, καὶ γενομένης ὁδοῦ ξηρᾶς, ἐν ᾗ τοὺς διώκοντας ὑμᾶς μετὰ δυνάμεως πολλῆς πάνυ, καὶ ἐνδόξων ἁρμάτων, ἐπικλύσας αὐτοῖς τὴν δι' ὑμᾶς ὁδοποιηθεῖσαν θάλασσαν, ἀπέκτεινεν· οἷς καὶ στῦλος φωτὸς ἔλαμπεν, ἵνα καὶ παρὰ τὸν πάντα ἄλλον λαὸν τὸν ἐν τῷ κόσμῳ, ἰδίῳ καὶ ἀνελλιπεῖ καὶ μὴ
361 δύνοντι φωτὶ χρῆσθαι ἔχητε· οἷς ἄρτον εἰς τροφὴν δι' ἀγγέλων οὐρανίων, τὸ μάννα, ἔβρεξεν, ἵνα μηδὲ σιτοποιίας δεόμενοι ζητῆτε· καὶ τὸ ἐν Μερρᾷ ὕδωρ ἐγλυκάνθη, καὶ σημεῖον τοῦ σταυρωθῆναι μέλλοντος καὶ ἐπὶ τῶν ὄφεων τῶν διδασκόντων ὑμᾶς, ὡς προει-

quem ad ſalutem vocati ſumus a patre noſtro præparatam, perhibebitis, quam illi ſunt, qui brachio excelſo & viſitatione gloriæ ingentis ab Ægypto liberati ſunt: mari vobis diviſo iter ſiccum præbente, in quo perſecutores veſtri cum virtute magna admodum & curribus glorioſis, inundatione aquarum reducta, qua vos tranſieratis, ſunt interempti: quibus & columna lucis reſplenduit, ut ſupra alium populum in mundo omnem proprio, perfectoque, & nunquam occidenti lumine uti poſſetis: quibus alimoniæ cauſa per angelos cœleſtes pane, manna ſcilicet, pluit, ut ne ob penuriam commeatum annonæ quæreretis: & quibus unda amara in Mara in dulcem eſt converſa, & ſignum: ejus qui crucifigendus erat, in ſerpentibus morſu vos lædentibus, ſicut ſupra

2, 3. Παρὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τῶν ἐν βραχίονι ὑψηλῷ &c] Lege παρὰ τοῦ πατρὸς, ὑμῶν τῶν &c.

13. Ἀνελλιπεῖ.] Langus vertit *perfecto.* ſatis inepte. Ignoſcendus tamen vir bonus, cum neque diligentiſſimo præclari illius *Theſauri Græcæ linguæ* conditori ulla alia hujus vocis ſententia cognita fuerit. Eſt autem ἀνελλιπὴς non tantum *cui nihil deeſt ſeu deficit*, ſed etiam *qui non deficit.* Ælianus Var. Hiſt. I. 33. Ἔοικε δὲ ὁ λόγος ὁμολογεῖν οὕτως, ὅτι πάντα ἐκ τῆς ἐπιμελείας, καὶ τῆς διαρκοῦς φροντίδος, καὶ τῆς συνεχοῦς τῆς ἀνελλιποῦς, καὶ τὴν κατὰ φύσιν δύναιτο ἂν κρείττονα γενέσθαι. Aliter legendum eſſet ἀνεκλιπεῖ. quod etiam nunc, niſi fallor, multis argutius & verius videbitur.

14, 5, 6. Οἷς ἄρτον εἰς τροφὴν δι' ἀγγέλων οὐρανίων τὸ μάννα ἔβρεξε.] Si quis hæc ferre poteſt, ſibi habeat. Nos, quanquam alias nimium fortaſſe patientes, tot tantaque in tam paucis verbis peccata concoquere non poſſumus. Quid enim? Putaſne fieri potuiſſe ut Juſtinus cum Dei in Judæos beneficia totis viribus ornaret, de manna dicturus non ſtatim reminiſceretur hujus tam appoſiti ad propoſitum ſuum loci ſcripturæ, quem etiam alibi citat, Ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος, præſertim cum crederet iſtud manna revera cibum angelorum eſſe? aut potius diceret eos panem accepiſſe miniſterio angelorum, quam panem angelorum comediſſe, quod in præcipuis maximeque honorificis Dei beneficiis numerant ſcriptores Judæi omnes tam ſacri quam reliqui? Deinde contemplare verborum ordinem ἄρτον, εἰς τροφὴν, δι' ἀγγέλων οὐρανίων, τὸ μάννα, ἔβρεξε. Nihil excogitari poteſt inconcinnius. Tum quis hoc unquam dixit ſcriptorum ſacrorum? Exod. xvi. 4. Εἶπε δὲ Κύριος πρὸς Μωυσῆν, Ἰδοὺ ΕΓΩ ὕω ὑμῖν ἄρτους ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Vides iſtud δι' ἀγγέλων οὐρανίων, minuere potius honorem beneficii quam augere. Illud autem εἰς τροφὴν, nonne prorſus ſupervacaneum eſt, præſertim cum ſequatur ἵνα μηδὲ σιτοποιίας δεόμενοι ζητῆτε? Quid multa? Locus eſt, ut critici noſtri loquuntur, mendi manifeſtus. Emendari poteſt pluribus modis, quorum quis optimus ſit non eſt facile dicere abſque ope codicum MSS. Nos, donec codex aliquis aut veram lectionem, aut ejus clariora veſtigia ſuppeditaverit, ejectis præpoſitionibus, quarum altera, ut vidimus, ſententiam nihil adjuvat, altera corrumpit, ita legemus, οἷς ἄρτον, τροφὴν ἀγγέλων οὐρανίων, τὸ μάννα ἔβρεξε. Sapient. Solomonis XVI. 20. ἀγγέλων τροφὴν ἐψώμισας τὸν λαόν σου, καὶ ἕτοιμον ἄρτον αὐτοῖς ἀπ' οὐρανοῦ ἔπεμψας ἀκοπιάτως. Juſtinus ſupra p. 257. ἄγγελοι τῷ ὄντι ἦσαν, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τρεφόμενοι, κἂν μὴ ὁμοίαν τροφὴν ἤπερ οἱ ἄνθρωποι χρώμεθα τρέφονται· περὶ γὰρ τῆς τροφῆς τοῦ μάννα ἣν ἐτράφησαν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡ γραφὴ οὕτω λέγει, ὅτι ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγον. Confirmat ſententiam noſtram epitheton οὐρανίων, quod per ſe videbunt quibus innatum eſt aliquid critici acuminis. alios docere, non eſt operæ pretium.

16, 7. Ἵνα μηδὲ σιτοποιίας δεόμενοι ζητῆτε.] Iſtud ζητῆτε non valde placet. Legerem fortaſſe γεύσητε, niſi me magnitudo mutationis deterreret, & receptam lectionem confirmare videretur locus Sapientiæ Solomonis quem modo exſcripſi.

20. Τῶν διδασκόντων.] Convenientius τῶν δακνόντων. Sylburgius. F. leg. δακόντων, vel δεδηχότων.

ſupra dixi, exhibitum eſt: Deo vobis, ante tempora ſua, omnia myſteria ſingulari gratia oſtendere occupante. Erga quem ingrati ſemper fuiſſe coarguamini. Quod ille etiam fecit per Exod. xvii. 10—16. figuram manuum Moſæ extenſionis, & per eum qui cognominatus eſt Jeſus, & Amalech debellavit: de quo Deus dixit, ut facinus id in literarum deſcriberetur monumento, quo in auribus quoque veſtris Jeſu nomen deponeretur: hunc ipſum prælocutus, qui deleturus eſſet ſub cœlo memoriam Amalech. Sane quidem memoriam Amalech etiam poſt Navæ filium manſiſſe conſtat; futurum autem fuiſſe, ut per Jeſum in cruce ſuſpenſum, cujus quoque rerum gerendarum ſymbola illa præoccupata fuere præconia, excinderentur dæmones, & nomen ejus principatus omnes metuerent, & regna pariter illum ſuſpicerent, piique & pacati eſſe ex omni hominum genere in ipſum credentes oſtenderentur, res ea declarat: & ea quæ antea a me ſunt commemorata, o Trypho, ſignificant. Ac tanta vobis edendæ carnis cupidine laborantibus, coturnicum multitudo data eſt, quanta ſub numerum non cadit. Quibus aqua etiam ex petra profluxit. Quos nubes, ut umbra eſſet ab æſtu, & cuſtodia a frigore, eſt conſecuta:

προεῖπον, γεγόνασι, πάντα προλαμβάνοντος πρὸ τῶν ἰδίων καιρῶν τὰ μυστήρια χαρίζεσθαι ὑμῖν τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὃν ἀχάριστοι ἐλέγχεσθε ἀεὶ γεγενημένοι, καὶ διὰ τοῦ τύπου τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν Μωϋσέως, καὶ ὡς τοῦ ἐπονομασθέντος Ἰησοῦ πολεμοῦντος τὸν Ἀμαλὴκ (περὶ οὗ εἶπεν ὁ Θεὸς ἀναγραφῆναι τὸ γεγενημένον, φήσας καὶ εἰς τὰς ὑμετέρας ἀκοὰς Ἰησοῦ παραθέσθαι τὸ ὄνομα, εἰπὼν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ μέλλων ἐξαλείφειν ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ μνημόσυνον τοῦ Ἀμαλήκ· καὶ ὅτι τὸ μνημόσυνον τοῦ Ἀμαλὴκ καὶ μετὰ τὸν τοῦ Ναυῆ υἱὸν μένει, φαίνεται· διὰ δὲ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος, οὗ καὶ τὰ σύμβολα ἐκεῖνα προκηρύγματα ἦν τῶν κατ' αὐτοῦ ἁπάντων, ὅτι μέλλει ἐξολοθρευθήσεσθαι τὰ δαιμόνια, καὶ δεδιέναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πάσας τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς βασιλείας ὁμοίως ὑφορᾶσθαι αὐτόν, καὶ ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων θεοσεβεῖς καὶ εἰρηνικοὺς δείκνυσθαι εἶναι τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, φανερὸν ποιεῖ, καὶ τὰ προανιστορημένα ὑπ' ἐμοῦ, Τρύφων, σημαίνουσι.) καὶ τοσαύτη δὲ ὀρτυγομήτρα ἐδόθη ὑμῖν, ἐπιθυμήσασι κρεωφαγίας, ὅση ἀνάριθμος εἰπεῖν· οἷς καὶ ἐκ πέτρας ὕδωρ ἀνέβλυσε, καὶ νεφέλη εἰς σκιὰν ἀπὸ καύματος, καὶ φυλακὴν ἀπὸ κρύους, εἵπετο, ἄλλου οὐρανοῦ

1. Γεγόνασι] Legendum γεγόνηται. σημεῖον enim eſt ejus ſuppoſitum quod vocant. Perionius.

6, 7. Καὶ ὡς τοῦ ἐπονομασθέντος Ἰησοῦ.] Pro ὡς aptius legemus ἐπὶ vel διὰ, ex 343, 11: ut ſenſus ſit, *& per typum extenſarum Moſis manuum, & per tranſnominatum Jeſum, qui Amalecum debellabant*. Si quis tamen αὖ malit pro particula ὡς, ſubaudita e præcedenti membro præpoſitiooe διὰ, noo multum refragabor. Sylburgius. F. leg. καὶ Αὐσῆ τοῦ ἐπονομασθέντος Ἰησοῦ, niſi forte præſtat delere ὡς.

9, 10, 1. Φήσας καὶ εἰς τὰς ὑμῶν ἀκοὰς Ἰησοῦ παραθέσθαι τὸ ὄνομα.] Pro φήσας fortaſſe legendum φθάσας. Supra ℣. 1, 2, 3. πάντα προλαμβάνοντος πρὸ τῶν ἰδίων καιρῶν τὰ μυστήρια χαρίζεσθαι ὑμῖν τοῦ Θεοῦ.

11, 2, 3. Εἰπὼν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ μέλλων ἐξαλείφειν ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ μνημόσυνον τοῦ Ἀμαλήκ.] V. epiſt. S. Barnabæ c. XII.

18. Τῶν κατ' αὐτοῦ.] Lege τῶν κατ' αὐτόν.

30, 1, 2. Νεφέλη εἰς σκιὰν ἀπὸ καύματος, καὶ φυλακὴν ἀπὸ κρύους.] Sunt quæ ſuadere videantur legendum potius eſſe —— καὶ στῦλος πυρὸς εἰς φυλακὴν ἀπὸ κρύους. Conſtitut. Apoſt. VIII. 12. p. 401. στῦλον πυρὸς τῆς νυκτὸς πρὸς φωτισμόν, καὶ στῦλον

οὐρανοῦ καινοῦ τρόπον καὶ προαγγελίαν ἀπαγγέλλουσα· ὧν καὶ οἱ ἱμάντες τῶν ὑποδημάτων οὐκ ἐῤῥάγησαν, οὐδὲ αὐτὰ τὰ ὑποδήματα ἐπαλαιώθη, οὐδὲ τὰ ἐνδύματα κατετρίβη, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν νεωτέρων συνηύξανε· καὶ πρὸς τούτοις ἐμοσχοποιήσατε, καὶ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀλλογενῶν πορνεῦσαι, καὶ εἰδωλολατρῆσαι ἐσπουδάσατε· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, τῆς γῆς ὑμῖν παραδοθείσης μετὰ δυνάμεως τοσαύτης ὡς καὶ τὸν ἥλιον θεάσασθαι ὑμᾶς προστάξει τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου τοῦ ἐπονομασθέντος τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι σταθέντα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ μὴ δύναντα μέχρι ὡρῶν τριακονταὲξ, καὶ τὰς ἄλλας πάσας δυνάμεις τὰς κατὰ καιρὸν γεγενημένας ὑμῖν· ὧν καὶ ἄλλην μίαν κατα-
362 ριθμῆσαι ταυτὸν εἶναί μοι δοκεῖ· συναίρεται γὰρ πρὸς τὸ καὶ ἐξ αὐτῆς συνιέναι ὑμᾶς τὸν Ἰησοῦν, ὃν καὶ ἡμεῖς ἐπέγνωμεν, Χριστὸν υἱὸν Θεοῦ, σταυρωθέντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνεληλυθότα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ πάλιν παραγενησόμενον κριτὴν πάντων ἁπλῶς ἀνθρώπων μέχρις αὐτοῦ Ἀδάμ. Ἐπίστασθε οὖν, ἔλεγον, ὅτι, τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ὑπὸ τῶν περὶ Ἀζωτίους πολεμίων ἁρπαγείσης, καὶ πληγῆς αὐτοῖς γενομένης φοβερᾶς καὶ ἀνιάτου, ἐβουλεύσαντο ἐφ' ἁμάξης, ὑφ' ἣν δαμάλεις νεοτόκους ἔζευξαν, ἐπιθεῖναι,

cuta: alterius novi cœli inſtar & prænunciationem promulgans. Quorum etiam lora calceamentorum rupta non ſunt, neque calceamenta ipſa inveterarunt. Quorum item veſtimenta non modo attrita non ſunt, ſed juniorum quoque una cum ipſis creverunt. Atque in his tantis beneficiis, vitulum tamen conflatilem feciſtis, & cum alienigenarum filiabus fornicari, & ſimulacra colere ſtuduiſtis. Poſtea quoque itidem, cum terra vobis tradita eſt, cum virtute tanta, ut ſolem etiam in cœlo conſiſtentem videritis, & ante horas triginta ſex non occidentem, viri ejus juſſu qui cohoneſtatus eſt Jeſu cognomine: & non minus poſt alias virtutes omnes, quæ tempore quæque ſuo exhibitæ ſunt vobis. Ex quibus aliam unam memorare, præſenti videtur convenire loco. ad hoc enim conducit, ut ex ea vos quoque Jeſum cognoſcatis, quem & nos cognovimus Chriſtum filium Dei crucifixum, qui reſurrexit & aſcendit in cœlos, & rurſus aderit judex hominum prorſus omnium, ad ipſum uſque Adam. Scitis certe, inquam, cum tabernaculum teſtimonii ab hoſtibus Azotiis raptum, atque illi plaga horrenda & inſanabili affecti eſſent, conſilium eos cepiſſe, ut id ſuper curru, cui vaccæ recens effœtæ junctæ erant, im-

στύλου νεφέλης ἡμέραν πρὸς σκιασμὸν θάλπους. Sed nihil muto, præſertim cum de columna ignis jam antea mentio facta ſit.

1. Τρόπον.] F. τύπον.

5, 6. Ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν νεωτέρων συνηύξανε.] Commentum Judaicum, natum ex vulgari interpretatione verborum Moſis Deut. viii. 4. & xxix. 5. V. Coſm. Ægypt. lib. V. p. 204, 5.

11—15. Ὡς καὶ τὸν ἥλιον θεάσασθαι ὑμᾶς——σταθέντα ἐν τῷ οὐρανῷ.] Langus vertit: *ut ſol etiam ſpectandis vobis intentus eſſet, in cœlo conſiſtens.* Ὅτι τοῦτον ἀνελεξάμην, ἐγέλασα, ἰδοὺ δὲ αὐτὸ εἰς μνήμην μὴ βασκήνας διὰ φιλανθρωπίαν γελάσαι καὶ ἄλλον.

15. Δύναντα.] In δύναντα triplicis lectionis ſunt veſtigia, nempe δύνοντα, δύσαντα, & δύντα. nam δύναντα uſu receptum non eſt. Sylburgius. Periculoſum eſt litigare cum grammatico de rebus bujuſmodi: ſed tamen banc vocem alibi me legiſſe, liquido confirmare poſſum.

18, 9. Καταριθμῆσαι ταυτὸν εἶναί μοι δοκεῖ.] Aut ſupervacaneum eſt εἶναι, ut non raro apud Atticos, aut deeſt εὔκαιρον, οὐκ ἄτοπον, vel aliquid iſtiuſmodi.

15, 6. Τῷ

imponerent, periculi faciendi gratia, an virtute Dei propter tabernaculum plaga percuſſi forent, & Deus id eo reductum vellet unde receptum fuerat. Quod ubi fecerunt, vaccæ, nullo eas mortali ducente, non ad eum venere locum unde arca abrepta fuerat, ſed in agrum hominis cujuſdam Oſee dicti, illi cognominis qui Jeſu nomine tranſnominatus fuerat (prout antea eſt dictum) quique & populum in terram introduxit, & hæreditario jure ipſis eam diviſit; in quem agrum cum veniſſent, conſtiterunt. Quo facto vobis indicatur, virtute nominis ductas eſſe: haud aliter quam prius populus ex eo numero, qui ex Ægypto eſt egreſſus, reliquus, per eum qui nomen Jeſu recepit, cum antea Oſee vocatus fuiſſet, in terram eſt deductus. Atque equidem cum hæc, & omnia ejuſcemodi inopinabilia & admiranda in oculis veſtris ſuo quæque tempore ſint facta, reprehendimini tamen a prophetis in tantum ut etiam veſtros ipſi liberos dæmonibus immolaſſe arguamini: & inſuper tanta quoque committere auſi eſtis in Chriſtum, atque etiamnum audetis. De quibus omnibus vobis miſericordiam a Deo & Chriſto ejus conſecutis, ſalutem contingere optamus. Nam per ſacrum vatem Eſaiam, Deus hæc vos facturos eſſe prævidens, ejuſmodi eſt diris execratus: *Væ animæ ipſorum.*
Eſai. iii. 9—15. *Conſilium malum inierunt adverſus ſeipſos, dicentes: Vinciamus juſtum, quia incommodus eſt nobis. Itaque fructum*

θεῖναι, εἰς πεῖραν τοῦ γνῶναι εἰ δυνάμει Θεοῦ διὰ τὴν σκηνὴν πεπληγμένοι εἰσὶ, καὶ βούλεται ὁ Θεὸς ἀπενεχθῆναι αὐτὴν ὅθεν ἐλήφθη. καὶ πραξάντων τοῦτο, αἱ δαμάλεις, ὑπὸ μηδενὸς ὁδηγούμεναι ἀνθρώπων, οὐκ ἦλθον μὲν εἰς τὸν τόπον ὁπόθεν εἴληπτο ἡ σκηνὴ, ἀλλ' εἰς χωρίον τινὸς ἀνδρὸς καλουμένου Αυσῆ, ὁμωνύμου ἐκείνου τοῦ μετονομασθέντος τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι, ὡς προλέλεκται, ὃς καὶ εἰσήγαγε τὸν λαὸν εἰς τὴν γῆν, καὶ κατεκληροδότησεν αὐτοῖς αὐτήν· εἰς ὃ χωρίον ἐλθοῦσαι, μεμενήκασι· δεικνυμένου ὑμῖν καὶ διὰ τούτων, ὅτι τῷ τῆς δυνάμεως ὀνόματι ὡδηγήθησαν, ὡς πρότερον ὁ περιλειφθεὶς λαὸς ἀπὸ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου ἐξελθόντων διὰ τοῦ λαβόντος τὸ Ἰησοῦ ὄνομα, Αυσῆ πρότερον καλουμένου, εἰς τὴν γῆν ὡδηγήθη. καὶ τούτων καὶ πάντων τῶν τοιούτων παραδόξων καὶ θαυμαστῶν ὑμῖν γενομένων τε καὶ ὁρωμένων κατὰ καιροὺς, ἐλέγχεσθε καὶ διὰ τῶν προφητῶν μέχρι τοῦ καὶ τὰ ἑαυτῶν τέκνα τεθυκέναι τοῖς δαιμονίοις, καὶ ἐπὶ τούτοις πᾶσι τοιαῦτα τετολμηκέναι εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ ἔτι τολμᾷν· ἐφ' οἷς πᾶσι γένοιτο ὑμῖν ἔλεος παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ λαβοῦσι, σωθῆναι. διὰ γὰρ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, προεπιστάμενος ὁ Θεὸς ταῦτα μέλλειν ὑμᾶς ποιεῖν, κατηράσατο οὕτως, Οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, βεβούλευνται βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες, δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι. τοίνυν τὰ

15, 6. Τῷ τῆς δυνάμεως ὀνόματι.] Hebr. i. 3. φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Sed ſexcenti ejuſmodi loci non poterunt hunc defendere. Juſtinus aut ſcripſit, aut ſcribere voluit, τῇ τοῦ ὀνόματος δυνάμει.

34, 5. Βεβούλευνται.] Biblia & Juſtinus ſupra p. 171. διότι βεβούλευνται. Infra p. 366. διὸ βεβούλευνται. P. 367. ὅτι βεβ.

6. Κυρ-

γεννήματα τῶν ἔργων αὐτῶν φάγονται. οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ· πονηρὰ, κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, συμβήσεται αὐτῷ. λαός μου, οἱ πράκτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμᾶς, καὶ οἱ ἀπαιτοῦντες κυριεύσουσιν ὑμῶν. λαός μου, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς, πλανῶσιν ὑμᾶς, καὶ τὴν τρίβον τῶν ὁδῶν ὑμῶν ταράσσουσιν. ἀλλὰ νῦν καταστήσεται εἰς κρίσιν τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς Κύριος
363 εἰς κρίσιν ἥξει μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ· ὑμεῖς δὲ τί ἐνεπυρίσατε τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ ἡ ἁρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν; ὑμεῖς τί ἀδικεῖτε τὸν λαόν μου, καὶ τὸ πρόσωπον τῶν ταπεινῶν καταισχύνετε; Καὶ ἐν ἑτέροις πάλιν λόγοις ὁ αὐτὸς προφήτης εἰς τὸ αὐτὸ εἶπεν, Οὐαὶ οἱ ἐπισπώμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ὡς ἐν σχοινίῳ μακρῷ, καὶ ὡς ζυγοῦ ἱμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας· οἱ λέγοντες, τὸ τάχος αὐτοῦ ἐγγισάτω, καὶ ἐλθέτω ἡ βουλὴ τοῦ ἁγίου Ισραὴλ, ἵνα γνῶμεν. οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρόν· οἱ τιθέντες τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς· οἱ τιθέντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρόν. οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες.

fructum manuum ſuarum comedent. Væ iniquo; mala, juxta opera manuum ſuarum, evenient ei. Populè meus, exactores veſtri tanquam ſpicas colligunt vos, & poſtulatores dominantur vobis. Populè meus, qui beatos dicunt vos, ſeducunt vos, & ſemitam viarum veſtrarum perturbant. Sed nunc ſiſtet in judicio populum ſuum, & ipſe Dominus in judicium veniet cum ſenioribus populi, & principibus ipſius. Vos autem cur incendiſtis vineam meam, & rapina pauperis in domibus veſtris? Cur vos injuria affligitis populum meum, & faciem humilium rubore afficitis? Et alio item loco idem propheta in eandem ſententiam dixit: *Væ qui trahunt peccata ſua tanquam funiculo longo; & veluti jugi vitulæ loro, iniquitates: dicentes, Celeritas ejus appropinquet, & veniat conſilium ſancti Iſrael, ut ſciamus. Væ qui dicunt malum bonum, & bonum malum; qui ponunt lucem tenebras, & tenebras lucem; qui ponunt amarum dulce, & dulce amarum. Væ qui intelligentes ſunt in ſeipſis, & coram ipſis ſcientes.* Eſai. v. 18—25.

6. Κυριεύσουσιν.] Biblia Romana & Complutenſia κυριεύουσιν. ſine dubio recte. Biblia tamen Aldina & Curterii codex & Theodoritus ut Juſtinus.

8. Τὴν τρίβον τῶν ὁδῶν ὑμῶν.] Biblia & codex Alexandrinus & Cyrillus & Curterii codex — τῶν ποδῶν ὑμῶν. Tertullianus quoque & Cyprianus *pedum veſtrorum*. Biblia Hebr. דרך ארחתיך. Quocirca pauci, ut opinor, dubitabunt quin Juſtini lectio vera ſit. Contra, ſi Hebraica periiſſent, quis dubitaret ſecundum alteram, vel unius tantum antiqui codicis auctoritate nixam, contra Juſtinianam, aliorum omnium teſtimonio roboratam, litem dare?

9, 10. Καταστήσεται εἰς κρίσιν τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς Κύριος.] Biblia καταστήσεται εἰς ΚΡΙΣΙΝ Κύριος, καὶ στήσει εἰς ΚΡΙΣΙΝ τὸν λαὸν αὐτοῦ. αὐτὸς Κ. neque aliter Juſtinum ſcripſiſſe exiſtimo. Quantum attinet ad verba omiſſa, certa res eſt: de vocula καὶ minus laboro.

12. Καὶ τῶν ἀρχόντων.] Biblia καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων.

15. Ὑμεῖς τί.] Biblia τί ὑμεῖς.

17. Ταπεινῶν.] Biblia πτωχῶν.

Ib. Καταισχύνετε.] Biblia καταισχύνετε.

20. Τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.] Biblia Romana & Complutenſia & codex Alexandrinus & Cyrillus & Curterii codex non habent αὐτῶν. Biblia Aldina, & Theodoritus ut Juſtinus.

20, 1. Ὡς ἐν σχοινίῳ] Biblia & Juſtinus p. 171. ὡς σχοινίῳ.

27, 8. Τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς.] Biblia τὸ σκότος φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος.

tes. Væ potentes qui vinum bibunt; & magnates, qui miſcent ſiceram: juſtificantes impium propter munera, & jus juſti tollentes. Quapropter ſicuti ſtipula uritur a carbone ignis, & comburitur a flamma ardente; radix uti favilla erit, & flos eorum tanquam pulvis aſcendet. Legem enim Domini Zebaoth noluerunt, ſed eloquium Domini Sancti Iſraelis provocaverunt. Et fervore iratus eſt Dominus Zebaoth, & injecit manus in ipſos, & percuſſit eos, & concitatus eſt in montes, & facta ſunt morticina eorum in medio, quaſi ſtercus viæ. Atque in omnibus his non ſunt averſi, verum adhuc manus eorum excelſa. Etiamnum enim manus veſtra ad male agendum ſublimis eſt; quod, cum Chriſtum quoque necaveritis, ne ſic quidem pœnitentia ducamini. Quin & nos, per illum Deo & patri rerum univerſarum credentes, odio proſequimini, & occiditis, quotieſcunque poteſtis, ſine intermiſſione autem diris execramini & ipſum, & diſcipulos ejus: nobis contra omnibus pro vobis, & cunctis plane hominibus, orantibus, prout a Chriſto & Domino noſtro ſumus eruditi,

σήμονες. οὐαὶ οἱ ἰσχύοντες ὑμῶν οἱ τὸν οἶνον πίνοντες, καὶ οἱ δυνάσται, καὶ οἱ κιρνῶντες τὸ σίκερα· οἱ δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ ἕνεκεν δώρων, καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου αἴροντες. διὰ τοῦτο ὃν τρόπον καυθήσεται καλάμη ὑπὸ ἄνθρακος πυρὸς, καὶ συγκαυθήσεται ὑπὸ φλογὸς καιομένης, ἡ ῥίζα ὡς χνοῦς ἔσται, καὶ τὸ ἄνθος αὐτῶν ὡς κονιορτὸς ἀναβήσεται. οὐ γὰρ ἠθέλησαν τὸν νόμον Κυρίου σαβαὼθ, ἀλλὰ τὸ λόγιον Κυρίου τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ παρώξυναν. καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ Κύριος σαβαὼθ, καὶ ἐπέβαλε τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐπάταξεν αὐτοὺς, καὶ παρωξύνθη ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐγενήθη τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν ἐν μέσῳ ὡς κοπρία ὁδοῦ· καὶ ἐν πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπεστράφησαν, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ αὐτῶν ὑψηλή. Ἔτι γὰρ ἀληθῶς ἡ χεὶρ ὑμῶν πρὸς κακοποιΐαν ὑψηλὴ, ὅτι καὶ τὸν Χριστὸν ἀποκτείναντες οὐδ' οὕτως μετανοεῖτε, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς τοὺς πιστεύσαντας δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων μισεῖτε, καὶ φονεύετε ὁσάκις ἂν λάβητε ἐξουσίαν, ἀδιαλείπτως δὲ καταρᾶσθε αὐτῷ τε ἐκείνῳ, καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ, πάντων ἡμῶν εὐχομένων ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ὑπὲρ πάντων ἁπλῶς ἀνθρώπων, ὡς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν καὶ Κυρίου ποιεῖν ἐδιδάχθημεν,

1, 2. Οἱ τὸν οἶνον πίνοντες.] Biblia οἱ πίνοντες τὸν οἶνον. Codex Alexandrious & Cyrillus ut Juſtinus.

2. Καὶ οἱ δυνάσται, καὶ οἱ——] Jta & biblia Aldina & codex Curterii. Biblia Romana & Complutenſia & codex Alexandrinus καὶ οἱ δυνάσται οἱ——, quæ vera lectio eſt.

3. Κιρνῶντες.] Biblia κεραννύντες.

8. Καιομένης.] Biblia ἀνειμένης. itáque fortaſſe ſcripſit Juſtinus. Hebr. וחשש להבה ירפה. Quæ ſi non extarent, quam facile exploderent critici iſtud ἀνειμένης! quamque certa emendatio videretur, accedente præſertim hoc ſuffragio Juſtini, ἀνημμένης!

Ib. Ἡ ῥίζα.] Biblia ἡ ῥίζα αὐτῶν.

11, 2. Τὸ λόγιον Κυρίου τοῦ ἁγίου Ἰσραήλ.] Biblia τὸ λόγιον τοῦ ἁγίου Ἰσραήλ.

12, 3. Καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ Κύριος σαβαώθ.] Biblia ——σαβαὼθ ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ.

14. Τὰς χεῖρας.] Biblia τὴν χεῖρα.

15, 6. Παρωξύνθη ἐπὶ τὰ ὄρη.] Biblia παρωξύνθη τὰ ὄρη.

17. Ἐν μέσῳ ὡς κοπρία ὁδοῦ.] Legendum cum bibliis ὡς κοπρία ἐν μέσῳ ὁδοῦ.

18. Οὐκ ἀπεστράφησαν.] Biblia οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς αὐτοῦ. Cyprianus, *non ſunt converſi.*

18, 9. Ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ αὐτῶν ὑψηλή.] Biblia Romana & codex Alexandrinus ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ ὑψηλή. Biblia Complutenſia & Aldina & codex Curterii ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑψηλή.

διαχθῆμεν, παρηγγείλατο ἡμῖν εὔχεσθαι καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἀγαπᾷν τοὺς μισοῦντας, καὶ εὐλογεῖν τοὺς καταρωμένους. εἰ οὖν καὶ ὑμᾶς δυσωπεῖ τά τε τῶν προφητῶν διδάγματα, καὶ τὰ ἐκείνου αὐτοῦ, βέλτιόν ἐστιν ὑμᾶς τῷ Θεῷ ἕπεσθαι, ἢ τοῖς ἀσυνέτοις καὶ τυφλοῖς διδασκάλοις ὑμῶν. οἵτινες καὶ μέχρι νῦν καὶ τέσσαρας καὶ πέντε ἔχειν ὑμᾶς γυναῖκας ἕκαστον συγχωροῦσι, καὶ ἐὰν εὔμορφόν τις ἰδὼν ἐπιθυμήσῃ αὐτῆς, τὰς Ἰακὼβ τοῦ Ἰσ-
364 ραὴλ καὶ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν πράξεις ἀνιστοροῦντες, καὶ μηδὲν ἀδικεῖν λέγοντες τοὺς τὰ ὅμοια πράττοντας· τάλανες καὶ ἀνόητοι καὶ κατὰ τοῦτο ὄντες. ὡς προέφην γὰρ, οἰκονομίαι τινὲς μεγάλων μυστηρίων ἐν ἑκάστῃ τινὶ τοιαύτῃ πράξει ἀπετελοῦντο. ἐν γὰρ τοῖς γάμοις τοῦ Ἰακὼβ τίς οἰκονομία καὶ προκήρυξις ἀπετελεῖτο, ἐρῶ· ὅπως καὶ ἐν τούτοις ἐπιγνῶτε ὅτι οὐδὲν πρὸς τὸ θειωδέστερον δι᾽ ὃ ἑκάστη πρᾶξις γέγονεν, ἀπεῖδον ὑμῶν ἀεὶ οἱ διδάσκαλοι, ἀλλὰ πρὸς τὰ χαμαιπετῆ καὶ τὰ διαφθορᾶς μᾶλλον πάθη. προσέχετε τοιγαροῦν οἷς λέγω. Τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ μελλούσης ἀπαρτίζεσθαι πράξεως τύποι ἦσαν οἱ γάμοι τοῦ Ἰακώβ. δύο γὰρ ἀδελφὰς κατὰ τὸ αὐτὸ οὐ θεμιτὸν γαμῆσαι τὸν Ἰακώβ· καὶ δουλεύει δὲ τῷ Λάβαν ὑπὲρ τῶν θυγατέρων, καὶ ψευσθεὶς ἐπὶ τῇ νεωτέρᾳ, πάλιν ἐδούλευσεν ἑπτὰ ἔτη. ἀλλὰ Λεία μὲν ὁ

ruditi, qui nobis præcepit ut etiam pro inimicis ſupplicemus, & oſores noſtros amemus, atque maledicentibus benedicamus. Proinde ſi vos quoque & prophetarum & illius ipſius doctrina religione quapiam movet, melius fuerit, Deum vos, quam inſipientes & cæcos Rabinos veſtros, ſequi. Qui ſane ad hunc uſque diem, & quatuor & quinque veſtrum quemque uxores habere permittunt: & ſi quis venuſtam inſpiciens, eam expetiverit, cum Jacob, Iſraelis, & aliorum patriarcharum facta commemorant, tum nihil iniqui agere ſimilia facientes aſſeverant: quo quidem etiam miſeri & ſtulti ſunt nomine. Nam, ſicuti prius dixi, magnorum ſacramentorum œconomiæ & diſpoſitiones in quolibet ejus generis facto ſunt celebratæ. Atque in conjugiis Jacob quæ diſpoſitio & prænunciatio ſit facta, dicam: ut inde etiam intelligatis, quam nihil ad ſublimius & divinius quidquam, cujus gratia actio quælibet inſtituta eſt, ſed ad humi tantum repentes & corruptelæ obnoxias affectiones, doctores ſemper veſtri reſpexerint. Itaque ad ea quæ dicam, animum advertite. Connubia Jacob, rei per Chriſtum perficiendæ, figuræ erant. Duas ſane ſorores, uxores eodem tempore ducere Jacobo fas non fuit. Et ille apud Laban ſervitutem ſervit pro filiabus ipſius: ac fraude deceptus in juniore, alterum quoque ſeptennium ſervit. Sedenim Lia populus

8—11. Οἵτινες καὶ μέχρι νῦν καὶ τέσσαρας καὶ πέντε ἔχειν ὑμᾶς γυναῖκας ἕκαστον συγχωροῦσι.] V. Seldeni Uxor. Ebr. I. 9.

17—20. Οἰκονομίαι τινὲς μεγάλων μυστηρίων ἐν ἑκάστῃ τινὶ τοιαύτῃ πράξει ἀπετελοῦντο] Nempe, ſecundum Juſtinum, patriarchæ non amore nec voluptate victi, οὐχ ὡς πορνεύοντες, ut infra loquitur, multas uxores duxerunt, neque adeo ὡς τυποποιήσαντες, ſed ὡς τυποποιήσοντες. —— *fuit hæc ſapientia quondam.*

28 & ſeqq. Τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ μελλούσης ἀπαρτίζεσθαι πράξεως τύποι ἦσαν οἱ γάμοι τοῦ Ἰακὼβ &c.] V. Iren. IV. 38. p. 338.

33 & ſeqq. Ὑπὲρ τῶν θυγατέρων, καὶ ψευσθεὶς ἐπὶ τῇ νεωτέρᾳ, πάλιν ἐδούλευσεν ἑπτὰ ἔτη] F. ὑπὲρ τῆς νεωτέρας τῶν θυγατέρων, καὶ ψευσθεὶς, πάλιν &c.

19, 20. Ἐδί-

pulus veſter eſt, & ſynagoga: Rachel, eccleſia noſtra. Ac Chriſtus hucuſque etiam harum, & ſervorum qui in utraque ſunt, gratia ſervit. Quandoquidem enim dnobus filiis tertii ſemen in ſervitutem dederat Noe, rurſum nunc utrorumque liberorum filiorum, & qui inter eos ſunt ſervorum, reſtituendorum cauſa advenit Chriſtus, eodem loco habens omnes præcepta ſua ſervantes, quemadmodum & qui Jacobo tum ex liberis tum ex ſervis progeniti ſunt filii, omnes eodem jure & honore fuere. Juxta ordinem autem, & juxta prænotionem, qualis quiſque futurus erat, prædictum eſt. Serviit Jacob Labano pro maculoſis & variis pecudibus: ſerviit quoque ſervitutem ad crucem uſque Chriſtus pro variis & multiformibus omnis generis hominibus, ſanguine & ſacramento crucis eos aſſerens. Liæ infirmi erant oculi. nam & animorum veſtrorum hebetes admodum ſunt oculi. Surripuit Rachel deos Labani, eoſque abſcondit in hodiernum uſque diem: nobis quoque periere patrii & factitii dii. Per tempus omne fratris odium pertulit Jacob: & nos nunc, & ipſe Dominus noſter, veſtro & aliorum omnium hominum, cum quidem omnes inter nos natura fratres ſimus, obnoxii ſumus odio. Iſrael cognominatus eſt Jacob: Iſrael quoque probatum eſt Chriſtum eſſe, qui ſimul & eſt & vocatur Jeſus. Et quando

λαὸς ὑμῶν καὶ ἡ συναγωγή, Ῥαχὴλ δὲ ἡ ἐκκλησία ἡμῶν· καὶ ὑπὲρ τούτων δουλεύει μέχρι νῦν ὁ Χριστὸς, καὶ τῶν ἐν ἀμφοτέραις δούλων. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς δυσὶν υἱοῖς τὸ τρίτου σπέρμα εἰς δουλείαν ὁ Νῶε ἔδωκε, νῦν πάλιν εἰς ἀποκατάστασιν ἀμφοτέρων τε τῶν ἐλευθέρων τέκνων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς δούλων, Χριστὸς ἐλήλυθε, τῶν αὐτῶν πάντας καταξιῶν τοὺς φυλάσσοντας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ὃν τρόπον δὲ οἱ ἀπὸ τῶν ἐλευθέρων, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν δούλων, γενόμενοι τῷ Ἰακὼβ, πάντες υἱοὶ δὲ ὁμότιμοι γεγόνασι, κατὰ δὲ τὴν τάξιν, καὶ κατὰ τὴν πρόγνωσιν, ὁποῖος ἕκαστος ἔσται προλέλεκται. ἐδούλευσεν Ἰακὼβ τῷ Λάβαν ὑπὲρ τῶν ῥαντῶν καὶ πολυμόρφων θρεμμάτων· ἐδούλευσε καὶ τὴν μέχρι σταυροῦ δουλείαν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ποικίλων καὶ πολυειδῶν ἀνθρώπων, δι᾽ αἵματος καὶ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ κτησάμενος αὐτούς. Λείας ἀσθενεῖς ἦσαν οἱ ὀφθαλμοί· καὶ γὰρ ὑμῶν σφόδρα οἱ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοί. ἔκλεψε Ῥαχὴλ τοὺς θεοὺς Λάβαν, καὶ κατέκρυψεν αὐτοὺς ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας· καὶ ἡμῖν ἀπολώλασιν οἱ πατρικοὶ καὶ ὑλικοὶ θεοί. τὸν χρόνον πάντα ἐμισεῖτο ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ὁ Ἰακώβ· καὶ ἡμεῖς νῦν, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν μισεῖται ὑφ᾽ ὑμῶν, καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἁπλῶς ἀνθρώπων, ὄντων πάντων τῇ φύσει ἀδελφῶν. Ἰσραὴλ ἐπεκλήθη Ἰακώβ· καὶ Ἰσραὴλ καὶ ὁ Χριστὸς ἀποδέδεικται, ὁ ὢν καὶ καλούμενος Ἰησοῦς. καὶ ὅταν 365
ἢ

19, 20. Ἐδούλευσε καὶ τὴν μέχρι σταυροῦ δουλείαν.] Crux ſervile erat ſupplicium. ad id fortaſſe alludit Juſtinus.

36, 7. Καὶ Ἰσραὴλ καὶ ὁ Χριστὸς ἀποδέδεικται, ὁ ὢν καὶ καλούμενος Ἰησοῦς.] F. leg. καὶ Ἰσραὴλ καὶ ὁ Χριστὸς ἀποδέδεικται καὶ ὢν καὶ καλούμενος, deleto Ἰησοῦς. Sed neque hæc lectio ſatisfacit, & vulgata ferri poteſt. quare nihil muto abſque ſuffragio codicum ſcriptorum.

37. Καὶ ὅταν.] F. καὶ γὰρ ὅταν.

1, 2. Ἐγὼ

ἡ γραφὴ λέγῃ, Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς, ὁ ἅγιος Ἰσραὴλ, ὁ καταδείξας Ἰσραὴλ βασιλέα ὑμῶν, οὐχὶ ἀληθῶς τὸν Χριστὸν τὸν αἰώνιον βασιλέα ἀκούσατε; καὶ Ἰακὼβ γὰρ, ὁ τοῦ Ἰσαὰκ υἱὸς, ὅτι οὐδέποτε βασιλεὺς γέγονεν, ἐπίσασθε. καὶ διαλύτο ἡ γραφὴ πάλιν ἐξηγουμένη ἡμῖν τίνα λέγει βασιλέα Ἰακὼβ καὶ Ἰσραὴλ, οὕτως ἔφη, Ἰακὼβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· καὶ Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσδέξεται αὐτὸν ἡ ψυχή μου. δέδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ᾽ αὐτὸν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. οὐ κεκράξεται, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἔξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ. κάλαμον τεθραυσμένον οὐ συντρίψει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως οὗ νῖκος ἐξοίσει, κρίσιν ἀναλήψει, καὶ οὐ θραυσθήσεται ἕως ἂν θῇ ἐπὶ τῆς γῆς κρίσιν· καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἐλπιοῦσιν ἔθνη. Μήτι οὖν ἐπὶ τὸν Ἰακὼβ τὸν πατριάρχην τὰ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐλπίζουσιν, ἀλλ᾽ οὐκ ἐπὶ τὸν Χριστὸν, καὶ ὑμεῖς δὲ αὐτοί; ὡς οὖν Ἰσραὴλ τὸν Χριστὸν καὶ Ἰακὼβ οὕτως λέγει, καὶ ἡμεῖς, ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ Χριστοῦ λατομηθέντες, Ἰσραηλιτικὸν τὸ ἀληθινόν ἐσμεν γένος. αὐτῷ δὲ μᾶλλον τῷ ῥητῷ προσέχωμεν· Καὶ ἐξαγάγω, φησὶ, τὸ ἐξ Ἰακὼβ σπέρμα, καὶ ἐξ Ἰούδα, καὶ κληρονομήσει τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, καὶ κληρονομήσουσιν οἱ ἐκλεκτοί μου, καὶ οἱ δοῦλοί μου, καὶ κατοικήσουσιν ἐκεῖ. καὶ ἔσονται ἐν τῷ δρυμῷ

quando ſcriptura ait, *Ego Dominus Deus Sanctus Iſrael, qui conſtitui Iſrael regem veſtrum*, Eſai. xliii. 15. annon vere Chriſtum ſempiternum regem exauditis? Nam ipſum Jacob, filium Iſaac, nunquam regem fuiſſe ſcitis. Quocirca ſcriptura rurſum explicans nobis, quemnam regem Jacob & Iſrael deſignet, ita inquit: *Jacob ſervus meus, ſuſcipiam eum:* Eſai. xlii. 1—4. *& Iſrael electus meus, complectetur eum anima mea. Dedi ſpiritum meum ſuper eum, & judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque audietur foris vox ejus. Arundinem comminutam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec victoriam proferat. Judicium recipiet; & non comminuetur, quoad poſuerit in terra judicium. Et in nomine ipſius gentes ſperabunt.* Num igitur in Jacob patriarcham, qui ex gentibus ſunt, ſperant, & vos adeo ipſi? Sic ergo loquitur, ut Chriſtum, Jacob & Iſrael dicat. Et nos ex ventre Chriſti reciſi, verum Iſraeliticum genus ſumus. Sed in dictum ipſum potius animos intendamus: *Et educam*, inquit, *de Jacob ſemen*, Eſai. lxv. 9—12. *& de Juda, & hæreditate capiet montem ſanctum meum; & hæreditatem eam adibunt electi mei, & ſervi mei, & habitabunt illic. Et erunt in ſylva caulæ*

1, 2. Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος Ἰσραήλ.] Biblia Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος ὑμῶν.

11. Καὶ Ἰσραήλ.] Καὶ non eſt in bibliis, nec apud Juſtinum ſupra p. 403.

11, 2. Προσδέξεται.] Biblia προσεδέξατο.

12. Δέδωκα.] Biblia Romana & Aldina ἔδωκα. Complutenſia ut Juſtinus.

15. Οὐδὲ ἀκουσθήσεται.] Biblia οὐδὲ ἀνήσει οὐδὲ ἀκουσθήσεται.

17, 8. Ἕως οὗ νῖκος ἐξοίσει, κρίσιν ἀναλήψει.] Lego ἕως οὗ εἰς νῖκος ἐξοίσει κρίσιν, ἀναλάμψει. Matth. xii. 20. ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν. LXX. ἀλλὰ εἰς ἀλήθειαν ἐξοίσει κρίσιν, ἀναλάμψει. V. not. ad p. 403. ℣. 32, & ſeqq.

20, 1. Ἐλπιοῦσιν ἔθνη.] Biblia ἔθνη ἐλπιοῦσιν.

24, 5, 6. Ὡς οὖν Ἰσραὴλ τὸν Χριστὸν καὶ Ἰακὼβ οὕτως λέγει, καὶ ἡμεῖς—] F. ——καὶ Ἰακὼβ λέγει, οὕτως καὶ ἡμεῖς——.

29. Ἐξαγάγω.] Biblia & Juſtinus mox p. 427. ℣. 12. ἐξάξω.

læ gregum, & vallis Achor in requiem armentorum populo, qui quæſierunt me. Vos autem qui derelinquitis me, & obliviſcimini montis ſancti mei, & paratis dæmoniis menſam, & impletis dæmoni temperationem; ego tradam vos in gladium: omnes occiſione cadetis. quoniam vocavi vos & non obaudiſtis, & malum feciſtis coram me, & quæ nolebam elegiſtis. Verba ſcripturæ ſic habent. Intelligitis vero & ipſi, aliud quoddam eſſe ſemen Jacob, quod nunc dicitur: ne quiſpiam de populo hic dici (veſtro) exiſtimet. Non enim qui ex Jacob progeniti ſunt, poſſunt hæreditatem adventitiam illi qui ex Jacob ſati ſunt, relinquere: neque qui populo exprobrat, hæreditate indignum eſſe, tanquam rurſum ſuſceptis eiſdem illum pollicetur. Sed quo modo propheta illic ait,

Eſai.ii.5,6. *Et nunc tu domus Jacob, veni & ambulemus in luce Domini, dimiſit enim populum ſuum domum Jacob, quia repleta eſt, ut ab initio, terra eorum divinationibus &*

μοῦ ἐπαύλεις ποιμνίων, καὶ φάραγξ Ἀχὼρ εἰς ἀνάπαυσιν βουκολίων τῷ λαῷ οἳ ἐζήτησάν με. ὑμεῖς δὲ οἱ ἐγκαταλείποντές με, καὶ ἐπιλανθανόμενοι τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, καὶ ἑτοιμάζοντες τοῖς δαιμονίοις τράπεζαν, καὶ πληροῦντες τῷ δαίμονι κέρασμα· ἐγὼ παραδώσω ὑμᾶς εἰς μάχαιραν, πάντες σφαγῇ πεσεῖσθε, ὅτι ἐκάλεσα ὑμᾶς καὶ οὐχ ὑπηκούσατε, καὶ ἐποιήσατε τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν μου, καὶ ἃ οὐκ ἐβουλόμην ἐξελέξασθε. Καὶ τὰ μὲν τῆς γραφῆς ταῦτα· συνοεῖτε δὲ καὶ αὐτοὶ ὅτι ἄλλο τί ἐστι τὸ ἐξ Ἰακὼβ σπέρμα νῦν λεγόμενον, οὐχ ὡς οἰηθείη τις ἂν περὶ τοῦ λαοῦ λέγεσθαι. οὐ γὰρ ἐνδέχεται τοῖς ἐξ Ἰακὼβ γεγεννημένοις ἀπολιπεῖν ἐπείσαξιν τοῖς ἐξ Ἰακὼβ σπαρέντας, οὐδὲ ὀνειδίζοντα τῷ λαῷ ὡς μὴ ἀξίῳ τῆς κληρονομίας, πάλιν, ὡς ὑπολαβόμενος, τοῖς αὐτοῖς ὑπισχνεῖσθαι. ἀλλ' ὅνπερ τρόπον ἐκεῖ φησὶν ὁ προφήτης, Καὶ νῦν σὺ οἶκος τοῦ Ἰακὼβ, δεῦρο καὶ πορευθῶμεν ἐν φωτὶ Κυρίου, ἀνῆκε γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰακὼβ, ὅτι ἐπλήσθη ἡ χώρα αὐτῶν, ὡς τὸ ἀπαρχῆς, μαντειῶν καὶ

2, 3. Τῷ λαῷ.] Biblia τῷ λαῷ μου.

3, 4. Ἐγκαταλείποντες.] Biblia & codex Curterii & Cyrillus ἐγκαταλιπόντες. Codex Alexandrinus ut Juſtinus.

6. Τοῖς δαιμονίοις.] Biblia Romana & Aldina & codex Alexandrinus τῷ δαιμονίῳ. Biblia Complutenſia & Cyrillus & Curterii codex τῷ δαίμονι.

7. Τῷ δαίμονι.] Biblia τῇ τύχῃ. Hieronymus in loc. —— *ſive juxta LXX.* Paratis fortunæ menſam, & impletis dæmoni poculum.

8, 9. Σφαγῇ.] Biblia ἐν σφαγῇ.

9, 10. Ἐκάλεσα ὑμᾶς καὶ οὐχ ὑπηκούσατε.] Sequitur in bibliis ΕΛΑΛΗΣΑ καὶ ΠΑΡΗΚΟΥΣΑΤΕ. quod a librariis prætermiſſum eſt, non a Juſtino. id quod ipſe plane teſtificatur his verbis p. 427. Ὑμεῖς γὰρ οὔτε καλοῦντος αὐτοῦ ἀνέχεσθε, ΟΥΤΕ ΛΑΛΟΥΝΤΟΣ ΑΚΟΥΕΤΕ, ἀλλὰ καὶ τὸ πονηρὸν ἐποιήσατε ἐνώπιον Κυρίου.

11. Ἐνώπιον.] Biblia ἐναντίον.

19. Ὀνειδίζοντα.] F. ὀνειδίσαντα.

21. Ὡς ὑπολαβόμενος.] Ὑπολαβόμενος retineri poteſt, ſi pro ὑποδεξάμενος capiamus. alioqui legi poſſet etiam ἐπιλαθόμενος. Sylburgius. Perionius vertit, *tanquam exiſtimatus ſit*, ſenſu nullo. Langus, *tanquam rurſus ſuſceptis.* Si vera eſt lectio vulgata, verterim potius, *tanquam ſe revocans.*

23. Καὶ νῦν σὺ οἶκος.] Biblia καὶ νῦν ὁ οἶκος. Codex Curterii καὶ νῦν ※ ὁ οἶκος, adſcripto in margine ※ σύ.

24, 5. Δεῦρο καὶ πορευθῶμεν ἐν φωτὶ Κυρίου.] Biblia Aldina & codex Curterii & Theodoritus δεῦτε καὶ πορευθῶμεν ἐν τῷ φωτὶ Κυρίου. Biblia Complutenſia & Cyrillus δεῦτε καὶ πορευθῶμεν τῷ φωτὶ Κυρίου. Biblia Romana & codex Alexandrinus δεῦτε πορευθῶμεν τῷ φωτὶ Κυρίου.

26. Τὸν οἶκον Ἰακὼβ.] Biblia Romana & codex Alexandrinus & Cyrillus τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραήλ. itaque Cyprianus, *domum Iſrael.* Biblia Complutenſia & Aldina & codex Curterii τὸν οἶκον τοῦ Ἰακὼβ. Hebr. בית יעקב.

26 & ſeqq. Ἐπλήσθη ἡ χώρα αὐτῶν, ὡς τὸ ἀπαρχῆς, μαντειῶν καὶ κληδονισμῶν.] Biblia ἐνεπλήσθη, ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ἡ χώρα αὐτῶν κληδονισμῶν.

3, 4. Τὸν

366 καὶ κληδονισμῶν. Οὕτω καὶ ἐνθάδε δεῖ νοεῖν ἡμᾶς δύο σπέρματα Ἰούδα, καὶ δύο γένη, ὡς δύο οἴκους Ἰακὼβ, τὸν μὲν ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς, τὸν δὲ ἐκ πίστεως καὶ πνεύματος γεγεννημένον. ὁρᾶτε γὰρ ὡς πρὸς τὸν λαὸν νῦν λέγει, ἀνωτέρω εἰπὼν, Ὃν τρόπον εὑρεθήσεται ῥὰξ ἐν βότρυϊ, καὶ ἐροῦσι μὴ λυμανῇς αὐτὸν, ὅτι εὐλογία ἐν αὐτῷ ἐστίν· οὕτω ποιήσω ἕνεκεν τοῦ δουλεύοντός μοι· τούτου ἕνεκεν οὐ μὴ ἀπολέσω πάντας. Καὶ μετὰ τοῦτο ἐπιφέρει, Καὶ ἐξάξω τὸ ἐξ Ἰακὼβ καὶ ἐξ Ἰούδα. Δῆλον οὖν εἰ ἐκείνοις οὕτως ὀργίζεται, καὶ ὀλίγους τοὺς καταλείψειν ἀπειλεῖ, ἄλλους τινὰς ἐξάξειν ἐπαγγέλλεται οἳ κατοικήσουσιν ἐν τῷ ὄρει αὐτοῦ. οὗτοι δέ εἰσιν οὓς εἶπε σπερεῖν, καὶ γεννήσειν. ὑμεῖς γὰρ οὔτε καλοῦντος αὐτοῦ ἀνέχεσθε, οὔτε λαλοῦντος ἀκούετε, ἀλλὰ καὶ τὸ πονηρὸν ἐποιήσατε ἐνώπιον Κυρίου. τὸ δὲ ὑπερβάλλον ὑμῶν τῆς κακίας, τὸ καὶ μισεῖν, ἐφονεύσατε δίκαιον, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ λαβόντας εἶναι ὅπερ εἰσὶν, εὐσεβεῖς, καὶ δίκαιοι, καὶ φιλάνθρωποι. τοιγαροῦν, Οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, λέγει Κύριος, διὸ βεβούλευνται βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες, ἄρωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστίν. Οὐ γὰρ καὶ ὑμεῖς τῇ Βάαλ ἐθύετε, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν, οὐδὲ ἐν συσκίοις ἢ μετεώροις τόποις πέμματα ἐποιεῖτε τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐδέξασθε τὸν Χριστὸν αὐ-

& *vaticiniis:* eodem modo & hic nos oportet duo ſemina Judæ, & duo genera, intelligere, ſicuti duas domos Jacob; alteram ex ſanguine & carne, alteram ex fide & ſpiritu prognatam. Videtis enim quomodo nunc alloquatur populum, cum paulo ante dixiſſet: *Sicut invenietur* Eſai. lxv. 8. *acinus in botro, & dicent, ne læſeris illum, quia benedictio in ipſo eſt: ſic faciam propter eum qui ſervit mihi. ejus gratia non perdam omnes.* ac deinde infert hoc: *Et educam illud* Eſai. lxv. 9. *de Jacob ſemen, & de Juda, &c.* Satis ergo patet, ſi illis ita iraſcitur, & quam pauciſſimos ſe relicturum comminatur, quod alios quoſdam educturus ſit, eum annunciare, qui habitaturi ſint in monte ejus. Sunt autem illi, quos ſe ſaturum & generaturum dixit. Vos enim neque vocantem eum ſuſtinetis, neque loquentem auditis; ſed & malum feciſtis coram Domino. Exuberantia vero veſtræ pravitatis eſt, quod & oderitis & interemeritis juſtum illum, & eos qui illi acceptum ferunt quod pii ſunt, & juſti, & humani. Itaque *Væ animæ ipſorum*, dicit Dominus, Eſai. iii. 9, 10. *eo quod conſilium malum ceperunt adverſus ſeipſos, dicentes: Tollamus juſtum, quoniam incommodus eſt nobis.* Non vos quidem ſacrificaſtis Baali, ut patres veſtri, neque Hierem. vii. 18. in lucis & excelſis locis bellaria & cupedias propoſuiſtis militiæ cœli, ſed Chriſtum Dei non ſuſcepiſtis,

3,4. Τὸν μὲν——τὸν δέ.] F. τὸ μὲν——τὸ δέ. Sed nihil muto.

7,8. Ῥὰξ ἐν βότρυϊ.] Biblia ὁ ῥὼξ ἐν τῷ βότρυϊ.

8. Λυμανῇ.] Biblia λυμήνῃ.

9. Ἐν αὐτῷ ἐστίν.] Biblia ἐστὶν ἐν αὐτῷ.

17,8. Οὗτοι δέ εἰσιν οὓς εἶπε σπερεῖν καὶ γεννήσειν.] Hierem. xxxi. 27. Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, φησὶ Κύριος, καὶ σπερῶ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰούδαν σπέρμα ἀνθρώπου, καὶ σπέρμα κτήνους. Ezech. xxxvi. 12. Γεννήσω ἐφ' ὑμᾶς ἀνθρώπους τὸν λαόν μου Ἰσραήλ.

21,2,3. Τὸ δὲ ὑπερβάλλον ὑμῶν τῆς κακίας, τὸ καὶ μισεῖν, ἐφονεύσατε δίκαιον.] F. leg. τὸ καὶ μισεῖν ὃν ἐφονεύσατε δίκαιον, vel τὸ καὶ μισεῖν καὶ φονεῦσαι τὸν δίκαιον.

14—18. Ἡν

ſtis. Hunc namque qui ignorat, conſilium & voluntatem Dei ignorat: & qui hunc contumelia afficit & odit, nimirum & illum contumelia afficit & odit, qui eum miſit: & ſiquis in hunc non credit, non credit prophetarum præconiis, qui ipſum læte annunciarunt & deprædicarunt univerſis. Quod vos, o fratres, moneo, ne quid mali dixeritis in crucifixum illum, neque riſeritis vibices ejus, quibus ſanari poſſunt omnes, ſicut & nos ſanati ſumus. Bonum fuerit, ſi oratione noſtra perſuaſi, duritiam cordis circumcidamini: quam circumciſionem certe, ut opinamini, non obtinetis. Quoniam iſta veſtra in ſignum data eſt, & non ad juſtitiæ peragendæ opus: pro eo atque verba ipſa hoc ſic accipere cogunt. Itaque perſuaſi, ne conviciis inceſſeritis filium Dei, neque Phariſæis magiſtris morem gerentes, regem Iſrael unquam ſcommatibus proſcideritis: quemadmodum archiſynagogi veſtri poſt peractas preces docent. Nam ſi qui eorum aliquem attingat qui Deo placiti ſunt, perinde habet atque ſi pupillam oculi Dei attigiſſet; quanto magis qui dilectum illum tangit? Hunc autem illum ipſum eſſe, abunde ſatis demonſtratum eſt.

Zach. ii. 8.

τοῦ. ὁ γὰρ τοῦτον ἀγνοῶν, ἀγνοεῖ καὶ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ· καὶ ὁ τοῦτον ὑβρίζων καὶ μισῶν, καὶ τὸν πέμψαντα δηλονότι καὶ μισεῖ καὶ ὑβρίζει· καὶ εἰ οὐ πιστεύει τὶς εἰς αὐτὸν, οὐ πιστεύει τοῖς τῶν προφητῶν κηρύγμασι, τοῖς αὐτὸν εὐαγγελισαμένοις, καὶ κηρύξασιν εἰς πάντας. μὴ δὴ, ὦ ἀδελφοὶ, κακόν τι εἴπητε εἰς ἐκεῖνον τὸν ἐσταυρωμένον, μηδὲ χλευάζητε αὐτοῦ τοὺς μώλωπας, οἷς ἰαθῆναι πᾶσι δυνατὸν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἰάθημεν. καλὸν γὰρ, ἣν πεισθέντες τοῖς λόγοις περιτμηθῆτε τὴν σκληροκαρδίαν, ἣν οὐχὶ δι' ὑμῶν ἐγγινομένην γνώμην ἔχετε· ἐπειδὴ εἰς σημεῖον ἦν δεδομένη, ἀλλ' οὐκ εἰς δικαιοπραξίας ἔργον, οἱ λόγοι ἀναγκάζουσι. Συμφάμενοι οὖν μὴ λοιδορεῖτε ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μηδὲ Φαρισαίοις πειθόμενοι διδασκάλοις, τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ ἐπισκώψητέ ποτε, ὁποῖα διδάσκουσιν οἱ ἀρχισυνάγωγοι ὑμῶν μετὰ τὴν προσευχήν. εἰ γὰρ ὁ ἁπτόμενος τῶν μὴ 367 εὐαρέστων τῷ Θεῷ, ὡς ὁ ἁπτόμενος κόρης τοῦ Θεοῦ, πολὺ μᾶλλον ὁ τοῦ ἠγαπημένου καθαπτόμενος. ὅτι δὲ οὗτος αὐτός ἐστι, καὶ ἱκανῶς ἀποδέδεικται. Καὶ σιγώντων αὐτῶν, εἶπον, Ἐγὼ, ὦ φίλοι, καὶ τὰς γραφὰς λέγω νῦν ὡς ἐξηγήσαντο οἱ ἑβδομή-

Ac illis tacentibus: Ego, amici, inquam, ſcripturas nunc allego ita uti ſunt a ſeptuaginta

14—18. Ἣν οὐχὶ δι' ὑμῶν ἐγγινομένην γνώμην ἔχετε, ἐπειδὴ εἰς σημεῖον ἦν δεδομένη, ἀλλ' οὐκ εἰς δικαιοπραξίας ἔργον, οἱ λόγοι ἀναγκάζουσι. Συμφάμενοι οὖν——] Poſt ἐπειδὴ, vel certe ſeq. v. ante οἱ λόγοι, deeſt ὡς: ſed illo in loco pro ὅτι, in poſteriori autem pro ὥσπερ. Sylburgius. Enimvero hoc eſt, ut dici ſolet, cum capiti mederi debeas, reduviam curare. Nobis multa veniunt in mentem, ſed quorum nullum ſatis ex ſententia locum expediat.

24, 5. Τῶν μὴ εὐαρέστων τῷ Θεῷ.] Μὴ non agnoſcit interpres. nec videtur locum habere poſſe. Sylburgius. Zach. ii. 8. Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, Ὀπίσω δόξης ἀπέσταλκέ με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσαντα ὑμᾶς· διότι ὁ ἁπτόμενος ὑμῶν ὡς ὁ ἁπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ. διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐπιφέρω τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἔσονται σκῦλα τοῖς δουλεύουσιν αὐτοῖς. Atqui hi quorum injurias ulturum ſe dicit Deus & quos nemini impune lædere licebat, Judæi erant, raro Deo egregie εὐάρεστοι, & tum ob peccata graviſſima captivitate & exilio multati. Itaque in ſententiam Langi & Sylburgii non eſt fortaſſe temere concedendum.

7, 8. Ως

κοινα· εἰπὼν γὰρ αὐτὰς πρότερον ὡς ὑμεῖς αὐτὰς ἔχετε, πεῖραν ὑμῶν ἐποιούμην, πῶς διάκεισθε ἤδη τὴν γνώμην. λέγων γὰρ τὴν γραφὴν ἣ λέγει, Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι βεβούλευνται βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες, ὡς ἐξηγήσαντο οἱ ἑβδομήκοντα ἐπήνεγκα, Ἄρωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστιν, ἐμοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς ὁμιλίας καὶ εἰπόντος ὅπερ ὑμεῖς εἰρῆσθαι βούλεσθε, Εἰπόντες, Δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστιν. ἀλλὰ δέ τινα ἐπεράξατε, καὶ οὐ δοκεῖτέ μοι ἀνηκόως τῶν λόγων ἐπακηκοέναι· ἀλλ' ἐπεὶ καὶ νῦν ἤδη ἡ ἡμέρα πέρας ποιεῖσθαι μέλλει, πρὸς δυσμὰς γὰρ ἤδη ὁ ἥλιος ἐστί, καὶ ἕν τι προσθεὶς τοῖς εἰρημένοις, παύσομαι. τοῦτο δ' αὐτὸ καὶ ἐν τοῖς εἰρημένοις μοι ἐρρήθη, ἀλλὰ πάλιν αὐτοῦ ἐπε-

ſeptuaginta verſæ. Quod enim prius, ſicut ipſi eas habetis, protuli, periclitandi veſtri gratia id feci, quænam animorum veſtrorum eſſet ſententia. Recitans enim locum in quo eſt, *Væ ipſis, quia conſilium malum ceperunt adverſus ſeipſos, dicentes*, ſicuti ſeptuaginta expoſuerunt, intuli, *Tollamus juſtum, quia incommodus eſt nobis*; cum initio colloquii id quod vos dictum voluiſtis retulerim, *Dicentes, vinciamus juſtum, quia inutilis eſt nobis.* Et alia vero quædam feciſtis. Ac non negligenter me differentem audiſſe videmini. Sed cum nunc quoque dies jam finem habiturus ſit (ad occaſum namque ſol eſt) uno ad ea quæ commemorata ſunt, adjecto, conquieſcam. Ejus vero ipſius inter ea quæ dicta ſunt, mentio quoque eſt a me facta: verum id denuo ut magis expoliam

&

7, 8. Ὡς ἐξηγήσαντο οἱ ἑβδομήκοντα ἐπήνεγκα, Ἄρωμεν τὸν δίκαιον.] Tertull. adv. Marc. III. 22. p. 497. *A perſona enim injuſtitiæ ſublatus eſt juſtus. quis niſi Chriſtus? Venite, inquiunt, auferamus* juſtum, *quia inutilis eſt nobis*. Clem. Alex. p. 713, 4. παραπλήσια τῇ λεγούσῃ γραφῇ, Ἄρωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν δίκαιον ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστιν. Hegeſippus apud Euſeb. E. H. II. 23. p. 51. Καὶ ἐπλήρωσαν τὴν γραφὴν τὴν ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ γεγραμμένην, Ἄρωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστί· τοίνυν τὰ γεννήματα τῶν ἔργων αὐτῶν φάγονται. Sed omnes editiones LXX. interpretum habent δήσωμεν, atque ita Hieronymus, *alligemus juſtum*. Juſtinus, ut vidit locum dupliciter legi, continuo ſibi perſuaſit, eam lectionem quæ magis contra Judæos facere videbatur, veram eſſe, germanamque verſionem LXX. interpretum, quæ minus, eam ſine dubio a poſterioribus Judæis confictam eſſe, & in alterius locum ſubſtitutam. Hebraica ſic ſe habent, אמרו צדיק כי טוב. Hæc tu putas Judæum ullum, corrigentem verſionem LXX. interpretum, ita vertere potuiſſe, εἰπόντες δήσωμεν τὸν δίκαιον ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι, cum vel ſeniores illos, tot delirantium interpretationum artifices, vel hanc, vel illam alteram quam Juſtinus veram putat, procudiſſe vix credibile ſit? Scaliger eos hac culpa, ex aliqua ſaltem parte, audacter liberat. Sic enim ſcribit ad eum Hegeſippi locum quem modo deſcripſimus. *In Rufino eſt Jeremias, non Eſaias. Neutrum verum. Eſt ex pſeudepigrapha Sapientia Salomonis, cap. ſecundo*, 12. ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστί. *quod* παρέγγραφοι *quidam inſulſerunt in* iii. *caput Iſaiæ.* δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστιν. Hæc ille animadv. in Chronolog. Euſeb. p. 194. Quæres qui factum ut hic potius quam alibi hi παρέγγραφοι hæc infulcirent. Nempe hoc pacto. LXX. pro אמרו legerunt אסרו, ideoque verterunt δήσωμεν τὸν δίκαιον ὅτι χρηστός ἐστι. Poſtea ex Sap. II. 12. χρηστός ἐστι mutatum eſt in δύσχρηστος ἡμῖν ἐστί. Εἰπόντες vel ab ipſis LXX, vel poſtea ab aliis, addi potuit. Sic fortaſſe, ſi viveret, reſponderet Scaliger. Nos ad alia properamus. Iſtud ἄρωμεν fortaſſe ortum eſt ex Eſai. lvii. 1, 2.

13. Ἄλλα δέ τινα ἐπεράξατε.] Hic quoque ſemel atque iterum intercifa eſt oratio: juſta videlicet objurgatio, qua Juſtinus Judæorum improbitatem, ſicut & antea aliquoties, pie atque libere taxavit: atque item dialogi ſive diſſertationis continuata narratio. Derepente hic enim gratiarum actio ſequitur, quod Juſtinum Trypho cum ſuis benigne audiverit. Langus.

14. Ἀνηκόως.] F. ἐπηκόως. Sed ſequentia videntur favere lectioni vulgatæ, cui tamen antecedentia, ſi ſana ſunt, multo fortius adverſantur.

15, 6. Ἀλλ' ἐπεὶ καὶ νῦν ἤδη ἡ ἡμέρα πέρας ποιεῖσθαι μέλλει.] Sunt qui vel ſexcentis codicibus refragantibus legendum contenderent, ἀλλ' ἐπεὶ νῦν καὶ ἤδη ἡ ἡμέρα &c. Nos nihil mutamus.

20. Ἐρρήθη.] Ἐρρέθη ſcribendum eſſet penultima brevi, ſecundum grammat. obſervationes. Sylburgius.

20. Αὐτοῦ ἐπεξεργάσασθαι.] Uſitatius αὐτὸ ἐπεξεργάσασθαι, accuſ. caſu. Sylburgius.

& explicem, æquum mihi eſſe videtur. Noſtis igitur, o viri, dixi, in Eſaia a Deo ad Hieruſalem dictum eſſe, *In diluvio Noe ſervavi te.* Illud autem eſt quod Deus dixit, ſalvandorum hominum ſacramentum in diluvio fuiſſe. Juſtus enim Noe cum aliis hominibus in diluvio, id eſt cum uxore ſua, & tribus filiis, tribuſque filiorum conjugibus, qui numero octo omnes fuere, ſymbolum obtinuere diei, octavi quidem numero, in quo apparuit Chriſtus noſter ubi a mortuis reſurrexit, virtute autem ſive potentia ſemper primi. Nam Chriſtus, cum primogenitus eſſet omnis creaturæ, principium rurſus alterius generis fuit, regenerati ab ipſo per aquam, & fidem, & lignum, quod myſterium crucis obtinet. quemadmodum & Noe in ligno ſervatus eſt, una cum ſuis ſuper aquis invectus. Cum ergo propheta dicit, *In Noe ſervavi te*, ad populum Deo itidem fidelem, & ſigna hæc habentem, loquitur. Nam virgam in manibus quoque tenens Moſes, per mare populum veſtrum duxit. Vos autem opinamini ad genus tantummodo veſtrum, aut

ἐξεργάσασθαι ἂν δίκαιον εἶναί μοι δοκεῖ. Γινώσκετε οὖν, ὦ ἄνδρες, ἔφην, ὅτι ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ λέλεκται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ, ὅτι Ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε ἔσωσά σε. τοῦτο δέ ἐστιν ὃ λέγω. ὁ Θεὸς, ὅτι τὸ μυστήριον τῶν σωζομένων ἀνθρώπων ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ γέγονεν. ὁ δίκαιος γὰρ Νῶε μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, τουτέστι τῆς τε γυναικὸς τῆς αὐτοῦ, καὶ τῶν τριῶν τέκνων αὐτοῦ, καὶ τῶν γυναικῶν τῶν υἱῶν αὐτοῦ, οἵτινες ἀριθμῷ ὄντες ὀκτὼ, σύμβολον εἶχον τῆς ἀριθμῷ μὲν ὀγδόης ἡμέρας, ἐν ᾗ ἐφάνη ὁ Χριστὸς ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἀναστὰς, δυνάμει δ' ἀεὶ πρώτης ὑπαρχούσης. ὁ γὰρ Χριστὸς, πρωτότοκος πάσης κτίσεως ὢν, καὶ ἀρχὴ πάλιν ἄλλου γένους γέγονεν, τοῦ ἀναγεννηθέντος ὑπ' αὐτοῦ δι' ὕδατος, καὶ πίστεως, καὶ ξύλου, τοῦ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ ἔχοντος· ὃν τρόπον καὶ ὁ Νῶε ἐν ξύλῳ διεσώθη ἐποχούμενος τοῖς ὕδασι μετὰ τῶν ἰδίων. ὅταν οὖν εἴπῃ ὁ προφήτης, Ἐπὶ Νῶε ἔσωσά σε, προέφην, τῷ ὁμοίως πιστῷ λαῷ πρὸς Θεὸν ὄντι, καὶ τὰ σύμβολα ταῦτα ἔχοντα, λέγει. καὶ γὰρ ῥάβδον ἔχων ὁ Μωσῆς μετὰ χεῖρα, διὰ τῆς θαλάσσης διήγαγεν ὑμῶν τὸν λαόν. ὑμεῖς δὲ ὑπολαμβάνετε ὅτι τῷ γένει ὑμῶν μόνων ἔλεγεν, ἢ τῇ γῇ.

2—6. Γινώσκετε οὖν, ὦ ἄνδρες, ἔφην, ὅτι ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ λέλεχθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ, ὅτι Ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε ἔσωσά σε.] Hoc neque in Eſaia, neque in toto ſacro codice uſquam dicitur. Sed videor videre fontem erroris. Eſaias liv. 8, 9. hæc habet: ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יהוה : כי מי נח זאת לי : LXX. καὶ ἐν ἐλέει αἰωνίῳ ἐλεήσω σε, εἶπεν ὁ ῥυσάμενός σε Κύριος. Ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπὶ Νῶε τοῦτό μοι ἐστί. Nimirum hinc effinxit Juſtinus hoc Ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε ἔσωσά σε: ſive ultima verba commatis prioris & prima poſterioris male conjungens, & pro כי מי legens במי, ſic ipſe verterit, quod non credo; ſive ab alio aliquo ita verſa vidiſſet; ſive, quod magis credo, verſionem LXX. interpretum negligentius legens, ita hæc in legendo conjunxiſſet, ὁ ῥυσάμενός σε Κύριος ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπὶ Νῶε, &, verbis, ut fit, neglectis, ſententiam tantum memoriæ mandaſſet.

13. Οἵτινες.] F. πάντες.

29. Ἔχοντα.] Melius cum interprete legemus ἔχοντι, dativo caſu. Sylburgius.

29, 30, 1. Ῥάβδον ἔχων ὁ Μωσῆς μετὰ χεῖρα διὰ τῆς θαλάσσης διήγαγεν ὑμῶν τὸν λαόν.] Legendum μετὰ χεῖρας. Supra p. 326. Μωσῆς μετὰ ῥάβδου ἐπὶ τὴν τοῦ λαοῦ ἀπολύτρωσιν ἐπέμφθη, καὶ ταύτην ἔχων μετὰ χεῖρας ἐν ἀρχῇ τοῦ λαοῦ διέτεμε τὴν θάλασσαν.

32. Τῷ γένει ὑμῶν μόνων.] Legendum μόνον aut μόνῳ.

1, 2. Ὅτι

368 γῆ. ὅτι γὰρ πᾶσα ἡ γῆ, ὡς ἡ γραφὴ λέγει, κατεκλύσθη, καὶ ὑψώθη τὸ ὕδωρ ἐπάνω πάντων ὀρέων πήχεις δεκαπέντε· ὥστε οὐ τῇ γῇ φαίνεται εἰρηκὼς, ἀλλὰ τῷ λαῷ τῷ πειθομένῳ αὐτῷ, ᾧ καὶ ἀνάπαυσιν προητοίμασεν ἐν Ἱερουσαλὴμ, ὡς προαποδέδεικται διὰ πάντων τῶν ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ συμβόλων. εἶπον δὲ, δι᾽ ὕδατος, καὶ πίστεως, καὶ ξύλου οἱ προπαρασκευαζόμενοι, καὶ μετανοοῦντες ἐφ᾽ οἷς ἥμαρτον, ἐκφεύξονται τὴν μέλλουσαν ἐπέρχεσθαι τοῦ Θεοῦ κρίσιν. καὶ γὰρ ἄλλο μυστήριον ἐπὶ τοῦ Νῶε προεφητεύθη τελούμενον, ὃ οὐκ ἐπίστασθε. ἔστι δὲ τοῦτο. ἐν ταῖς εὐλογίαις αἷς εὐλόγει ὁ Νῶε τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καταρᾶται. τὸν γὰρ υἱὸν, συνευλογηθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ προφητικὸν πνεῦμα καταρᾶσθαι οὐκ ἔμελλεν, ἀλλ᾽ ἐπεὶ δι᾽ ὅλου τοῦ γένους τοῦ ἐπιγελάσαντος τῇ γυμνώσει υἱοῦ αὐτοῦ, ἡ προσίμησις τοῦ ἁμαρτήματος εἶναι ἔμελλεν, ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τὴν κατάραν πεποίηται. ἐν δὲ οἷς εἶπε, προέλεγεν ὅτι καὶ οἱ ἀπὸ Σὴθ γενησόμενοι διακαθέξουσι τὰς κτήσεις καὶ οἰκήσεις τοῦ Χαναὰν, καὶ πάλιν οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰάφεθ αὐτὰς ἃς διακατέχον παρὰ τῶν τοῦ Χαναὰν οἱ ἀπὸ Σὴθ παραλαβόντες καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰάφεθ, διακ-

terram, locutum eſſe. Omnem enim terram ſanctæ literæ teſtantur diluvio contectam eſſe, & aquam ſupra montes omnes quindecim cubitos extitiſſe. Proinde apparet, Deum non terræ, ſed populo ſibi obedienti, hoc dixiſſe, cui etiam requiem præparavit in Hieruſalem, prout per omnia diluvii ſymbola præmonſtratum eſt. Dixi autem, per aquam, & fidem, & lignum, eos qui ſe præparant, & pœnitentiam de peccatis agunt, effugituros eſſe futurum Dei judicium. Aliud etiam, inquam, ſacramentum in Noe prænunciatum eſt, quod vos neſcitis. Eſt autem id in benedictionibus quibus bene precatus eſt Noe duobus filiis ſuis, & filium filii ſui diris execrationibus eſt perſecutus. filium namque una cum reliquis duobus benedictione a Deo auctum, ſpiritus propheticus execraturus non erat. Quia vero per omne filii ejus, qui nuditatem ipſius riſerat, genus, peccati mulcta itura fuerat, a filio (ejus Chanaan) initium maledictionis fecit. In verbis autem quæ locutus eſt, prædixit, quod qui a Sem proventuri erant, occupaturi fuerint poſſeſſiones & domicilia Chanaan, ac rurſum qui a Japheth naſcituri erant, ea quæ detinebant a Chanaanitis accepta poſteri Sem, poſſeſſuri fuerint, itidem eis ipſis poſteris

Gen. vii. 19, 20.

Gen. ix. 1.

1, 2. Ὅτι γὰρ πᾶσα ἡ γῆ, ὡς ἡ γραφὴ λέγει, κατεκλύσθη.] Si ὅτι pro διότι ſeu ἐπειδὴ capias & ὥστε ỷ. 4. redditive accipias pro *idcirco*, recte conſtabit ſententia. alioqui pro ὅτι γὰρ legendum fuerit καὶ γὰρ, *etenim*. Sylburgius. Interpretatio ridicula eſt. emendatio minus mala eſt, ſed neutiquam placet, ut neque quæ mihi in mentem veniunt. Neque dubito fore pleroſque qui vulgatam lectionem retinendam eſſe putent, ironice acceptam. Χαιρέτω ἕκαστος οἷς ἥδεται. Mihi & ea quoque interpretatio videtur perridicula.

21, 2, 3. Τοῦ ἐπιγελάσαντος τῇ γυμνώσει τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.] Alii fortaſſe legent τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, vel τῇ γυμνώσει αὐτοῦ υἱοῦ. Nos nihil mutamus.

24. Τοῦ υἱοῦ.] Noſti nuperas criticas demonſtrationes quibus lectores vel indignantes & manibus pedibuſque pugnantes magni critici in ſententiam ſuam obtorta gula trahunt. Nos iſtam dialecticam nondum didicimus, alioqui quam facile foret planum facere, Juſtinum neque ſcripſiſſe υἱοῦ, neque ſcribere potuiſſe, ſed legendum eſſe αὐτοῦ, vel tota natione librariorum repugnante. Nunc eorum judicio ſtare cogimur.

26. 30. Σήθ.] Omnino Σὴμ legendum eſt, ut in ſequentibus. *Seth* enim Adami filius fuit; Noei autem filius, *Sem*. Sylburgius.

31. Καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰάφεθ.] Sana hæc non eſſe, omni

ris Sem adempta, ſicut hi a Chana-
an progenie ablata detinuiſſent. At-
que hoc ita factum eſſe audite. Vos
namque, genus a Sem ducentes,
perveniſtis, ſecundum conſilium &
voluntatem Dei, in terram filiorum
Chanaan, & poſſediſtis eam. Et
quod proſapia Japheth, juxta Dei
judicium, advenerint, & terram ipſi
quoque veſtram occupaverint, eam-
que detinuerint, manifeſto apparet.
Dicta ſunt autem iſta hoc modo:
Gen ix. 24, 5, 6, 7. *Evigilavit vero Noe a vino, & co-
novit quæcunque ſibi feciſſet filius ſu-
us junior, & dixit: Maledictus Cha-
naan ſervus, famulus erit fratrum
ſuorum. Et ait: Benedictus Domi-
nus Deus Sem, & erit Chanaan ſer-
vus ejus. Dilatet Dominus Japheth,
& incolat domos Sem, & fiat Cha-
naan ſervus ejus.* Itaque duobus po-
pulis benedictione auctis, qui a
Sem & a Japheth provenerunt;
cum decretum eſſet, ut progenies
Sem domos Chanaan primum ob-
tineret, ac prædictum, ut deinceps
eaſdem poſſeſſiones ab illa poſteri-
tas Japheth exciperet; & duobus ita
populis, uno populo, a Chanaan
deſcendente, in ſervitutem tradito;
Chriſtus, juxta omnipotentis patris
datam

καθέξουσιν, ἀφελόμενοι τὴν ἀπὸ Σὴμ
γενομένους, ὃν τρόπον, ἀφαιρεθέντων
αὐτὰ τῶν υἱῶν Χαναὰν, αὐτοὶ δια-
κατέσχον. καὶ ὅτι οὕτω γέγονεν, ἀ-
κούσατε. ὑμεῖς γὰρ, οἱ ἀπὸ τοῦ Σὴμ
κατάγοντες τὸ γένος, ἐπήλθετε κατὰ
τὴν τοῦ Θεοῦ βουλὴν τῇ γῇ τῶν υἱῶν
Χαναὰν, καὶ διακατέσχετε αὐτήν· καὶ
ὅτι οἱ υἱοὶ Ἰάφεθ, κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ
κρίσιν ἐπελθόντες καὶ αὐτοὶ ὑμῖν, ἀ-
φείλοντο ὑμῶν τὴν γῆν, καὶ διακατέ-
σχον αὐτὴν, φαίνεται. εἴρηται δὲ ταῦ-
τα οὕτως, Ἐξένηψε δὲ Νῶε ἀπὸ τοῦ
οἴνου, καὶ ἔγνω ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ
υἱὸς αὐτοῦ ὁ νεώτερος, καὶ εἶπεν, Ἐπι-
κατάρατος Χαναὰν, παῖς οἰκέτης ἔ-
σται τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. καὶ εἶπεν,
εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Σὴμ, καὶ
ἔσται Χαναὰν παῖς αὐτοῦ. πλατύναι
Κύριος τῷ Ἰάφεθ, καὶ κατοικησάτω ἐν
τοῖς οἴκοις Σὴμ, καὶ γενηθήτω Χα-
ναὰν παῖς αὐτοῦ. Δύο οὖν λαῶν εὐ-
λογηθέντων, τῶν ἀπὸ τοῦ Σὴμ καὶ τοῦ
Ἰάφεθ, καὶ πρώτων κατασχεῖν τοὺς οἴ-
κους τοῦ Χαναὰν ἐγνωσμένων τῶν ἀπὸ
Σὴμ, καὶ πάλιν διαδέξασθαι παρ' αὐ-
τῶν τὰς αὐτὰς κτήσεις τῶν ἀπὸ Ἰά-
φεθ προειρημένων, καὶ τοῖς δυσὶ λαοῖς 369
τοῦ ἑνὸς λαοῦ τοῦ ἀπὸ Χαναὰν εἰς
δουλείαν παραδοθέντος, ὁ Χριστὸς κατὰ
τὴν τοῦ παντοκράτορος πατρὸς δύ-
ναμιν

omni luce clarius eſt. Fortaſſe legendum οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰάφεθ.

3. Αὐτά.] Fieri poteſt ut librariorum incuria interciderit ς, ſed magis credo veram eſſe lectionem vulgatam. Plato in Theætet. p. 206. Ἀλλὰ δὴ τούτου μὲν ἔτι καὶ ἄλλας φανῶν ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ· τὸ δὲ προκείμενον μὴ ἐπιλαθώμεθα δι' ΑΥΤΑ. Id. in Convivio p. 196. Συμμέτρου δὲ καὶ ὑγρᾶς ἰδέας μέγα τεκμήριον Η ΕΥΣΧΗΜΟΣΥΝΗ, Ο δὴ καὶ διαφερόντως ἐκ πάντων ὁμολογουμένως Ἔρως ἔχει. Cicero De natura deorum II. 5. p. 116. *quarum* rerum *aſpectus ipſe ſatis indicaret non eſſe* ea fortuita. Id. ib c. 34. p. 175. *Quod ſi omnes mundi partes ita conſtitutæ ſunt, ut neque ad uſum meliores potuerint eſſe, neque ad ſpeciem pulcriores, videamus utrum ea fortuitane ſint, an eo ſtatu quo cohærere nullo modo potuerint niſi ſenſu moderante divinaque providentia.* Idem De finibus III. 15. p. 191. *Divitias autem Diogenes cenſet non eam modo vim habere ut quaſi duces ſint ad voluptatem & ad valitudinem bonam, ſed etiam ut ea contineant.*

14, 5. Ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ νεώτερος.] Leg. ὁ υἱὸς αὐτοῦ.

19. Παῖς.] Biblia Romana & Complutenſia παῖς οἰκέτης. Aldina, & codex Alexandrinus, ut Juſtinus. quæ, niſi fallor, vera lectio eſt.

20. Κύριος.] Biblia ὁ Θεός.

1—6. Εἰς

ναμιν δοθεῖσαν αὐτῷ παρεγένετο, εἰς φιλίαν, καὶ εὐλογίαν, καὶ μετάνοιαν, καὶ συνοικίαν καλῶν τὴν ἐν τῇ αὐτῇ γῇ τῶν ἁγίων πάντων μέλλουσαν γίνεσθαι, ὡς προαποδέδεικται, διακατάσχεσιν ἐπήγγελται. ὅθεν καὶ πάντοθεν ἄνθρωποι, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι, πιστεύοντες ἐπὶ τὸν Χριστὸν, καὶ ἐγνωκότες τὴν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ καὶ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἀλήθειαν, ἐπίστανται ἅμα αὐτῷ ἐν τῇ γῇ ἐκείνῃ γενησόμενοι, καὶ τὰ αἰώνια καὶ ἄφθαρτα κληρονομήσειν. ὅθεν καὶ Ἰακὼβ, ὡς προεῖπον, τύπος ὢν καὶ αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰς δύο δούλας τῶν δύο ἐλευθέρων αὐτοῦ γυναικῶν ἐγεγαμήκει, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐτέκνωσεν υἱοὺς, εἰς τὸ προμηνυθῆναι ὅτι ὁ Χριστὸς προσλήψεται καὶ τοὺς ἐν γένει τοῦ Ἰάφεθ ὄντας ἀπὸ τοῦ Χαναὰν πάντας ὁμοίως τοῖς ἐλευθέροις, καὶ τέκνα συγκληρονόμα ἕξει· ἅπερ ἡμεῖς ὄντες, συνιέναι ὑμεῖς οὐ δύνασθε, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ζώσης πηγῆς πιεῖν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν συντετριμμένων λάκκων, καὶ ὕδωρ μὴ δυναμένων συνέχειν, ὡς ἡ γραφὴ λέγει. εἰσὶ δὲ λάκκοι συντετριμμένοι, καὶ ὕδωρ μὴ συνέχοντες, οὓς ὤρυξαν ὑμῖν οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ γραφὴ διαῤῥήδην λέγει, Διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. καὶ πρὸς τούτοις ἑαυτοὺς καὶ ὑμᾶς βουκολοῦσιν, ὑπολαμβάνοντες ὅτι πάντως τοῖς ἀπὸ τῆς σπορᾶς τῆς

datam ſibi poteſtatem, advenit, ad amicitiam, & benedictionem, & pœnitentiam, & unius habitationis conſuetudinem omnes vocans; ad poſſeſſionem videlicet in eadem terra ſanctorum omnium, ut promiſſum atque præmonſtratum eſt, communem futuram. Hinc adeo undequaque homines, ſive ſervi ſive liberi, credentes in Chriſtum, & veritatem quæ in ipſius & prophetarum ejus oraculis eſt, cognitam habentes, ſciunt cum illo ſe in terra ea futuros, & hæreditatem ſempiternorum incorruptibiliumque bonorum adituros eſſe. Inde etiam Jacob, ut antea dixi, quod & ipſe figura ſit Chriſti, duas ſervas liberarum conjugum ſuarum in matrimonium duxit, ex eiſque filios ſuſcepit: ut prænunciaret Chriſtum recepturum eſſe & ſobolem Chanaan, quæ in genere Japheth eſt, omnem, & ex æquo jure cum ingenuis pro filiis habiturum, & ad hæreditatem vocaturum. Qui cum nos ſimus, intelligere hoc propterea non poteſtis, quod ex fonte Dei vivo bibere nequitis, ſed ex diſſipatis ciſternis, & aquam continere non valentibus aquamini, ut ſacræ dicunt literæ. Sunt autem ciſternæ diſſipatæ, aquam non continentes, illæ quas vobis foderunt ipſi magiſtri veſtri, prout apertis verbis ſcriptura ait, *Docentes doctrinas, mandata hominum.* Qui inſuper & ſeipſos & vos decipiunt, exiſtimantes eis omnino qui ex ſatu, ſecundum

Hierem. ii. 13.

Eſai. xxix. 13. Matth. xv. 9.

1—6. Εἰς φιλίαν——ἐπήγγελται.] Locus vitioſus. fortaſſe mutilus. ſed, niſi fallor, abſque magna jactura ſenſus.

2. Εὐλογίαν.] 1 Pet. iii. 9. εἰς τοῦτο ἐκλήθητε ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε.

13, 4. Ὡς προεῖπον.] Reſpicit quæ ſupra dixit, pag. 364. Jebb.

35 & ſeqq. Ὑπολαμβάνοντες ὅτι πάντως τοῖς ἀπὸ τῆς σπορᾶς τῆς κατὰ σάρκα τοῦ Ἀβραὰμ, κἂν ἁμαρτωλοὶ ὦσι, καὶ ἄπιστοι, καὶ ἀπειθεῖς πρὸς τὸν Θεὸν, ἡ βασιλεία ἡ αἰώνιος δοθήσεται.]

dum carnem, Abrahæ ſunt, quamvis peccatoribus, & infidelibus, & erga Deum immorigeris, regnum æternum datum iri: quæ non conſiſtere ſanctæ demonſtrarunt literæ.
Eſai. i. 9. alioqui hoc Eſaias non dixiſſet, *Et niſi Dominus Zebaoth reliquiſſet nobis ſemen, ut Sodoma & Gomorra facti eſſemus.* & Ezechiel,
Ezech. xiv. 13. & ſeqq. xviii. 4. 20. Deut. xxiv. 16. *Etiamſi Noe, & Job, & Daniel depopoſcerint filios aut filias, non dabuntur tamen eis. Sed neque pater pro filio, neque filius pro patre: verum unuſquiſque peccato ſuo interibit, & unuſquiſque ſua ipſius juſtitiæ operatione ſalvus erit.* Ac rurſus Eſaias:
Eſai. lxvi. 24. *Videbunt membra prævaricatorum. Vermis eorum non quieſcet, & ignis eorum non extinguetur: & erunt ſpectaculo omni carni.* Et ipſe quoque Dominus noſter, de ejus qui illum miſit, patris & dominatoris rerum cunctarum voluntate, non dixiſſet:
Matth. viii. 11, 12. *Venient ab occidente & oriente, & recumbent cum Abraam & Iſaac & Jacob in regno cœlorum; filii vero regni ejicientur in tenebras exteriores.* Porro quod non Dei culpa, qui prænoſcuntur & futuri ſunt iniqui, ſive angeli ſive mortales, mali ſint; ſed ſuapte pro ſe quiſque culpa talis ſit, qualis eſſe appareat, ſuperius etiam probavi. Verum ut ne vobis occaſio & obtentus relinquatur dicendi, opor-

τὴν κατὰ σάρκα τοῦ Ἀβραὰμ οὖσι, κἂν ἁμαρτωλοὶ ὦσι, καὶ ἄπιστοι, καὶ ἀπειθεῖς πρὸς τὸν Θεὸν, ἡ βασιλεία ἡ αἰώνιος δοθήσεται, ἅπερ ἀπέδειξαν αἱ γραφαὶ οὐκ ὄντα. ἢ γὰρ τοῦτο οὐκ ἂν εἶπεν Ἡσαΐας, Καὶ εἰ μὴ Κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν καὶ Γόμοῤῥα ἐγενήθημεν, Καὶ Ἰεζεκιὴλ ὅτι κἂν Νῶε, καὶ Ἰακὼβ, καὶ Δανιὴλ ἐξαιτήσωνται υἱοὺς ἢ θυγατέρας, οὐ μὴ δοθῇ αὐτοῖς· ἀλλ᾽ οὔτε πατὴρ ὑπὲρ υἱοῦ, οὔτε υἱὸς ὑπὲρ πατρὸς, ἀλλ᾽ ἕκαστος τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀπολεῖται, καὶ ἕκαστος τῇ ἑαυτοῦ δικαιοπραγίᾳ σωθήσεται· Καὶ πάλιν Ἡσαΐας, Ὄψονται τὰ κῶλα τῶν παραβεβηκότων· ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ παύσεται, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκί· Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν πατρὸς καὶ δεσπότου τῶν ὅλων οὐκ ἂν 370
εἶπεν, Ἥξουσιν ἀπὸ δυσμῶν καὶ ἀνατολῶν καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Ἀλλὰ καὶ ὅτι οὐκ αἰτίᾳ τοῦ Θεοῦ οἱ προγινωσκόμενοι καὶ γενησόμενοι ἄδικοι, εἴτε ἄγγελοι, εἴτε ἄνθρωποι, γίνονται φαῦλοι, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν ἕκαστος αἰτίᾳ τοιοῦτοί εἰσιν ὁποῖος ἕκαστος φανήσεται, ἀπέδειξα καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. ἵνα δὲ μὴ πρόφασιν ἔχητε λέγειν

δοθήσεται.] Notabile hac de re effatum deſumpſit Munſterus ex Judæorum Thalmud, in Matth. iii. 9. שאברהם ישב על פתחו של גיהנם שלא להניח ליורד פושעי ישראל בגיהנם. *Abraham ſedet juxta portas inferni, & non permittit ullum iniquum Iſraelitam deſcendere ad infernum.* Confer & Miſn. tract. Sanhedr. cap. XI. & quæ ſcribit Maimonides, cap. III. tractat. de pœnitentia. Jebb.

9, 10. Νῶε καὶ Ἰακὼβ καὶ Δανιήλ.] V. ad p. 225. ℣. 27.

16, 7. Τῶν παραβεβηκότων· ὁ σκώληξ——] Biblia τῶν ἀνθρώπων τῶν παραβεβηκότων ἐν ἐμοί· ὁ γὰρ σκ. Juſtinus ſupra p. 226. Τῶν παραβεβηκότων, ἀνθρώπων· ὁ γὰρ σκ.

28. Αιτία.] Leg. αἰτίᾳ.

33, 4. Ἀπέδειξα καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.] Supra pag. 316. 329. Jebb.

21. Ἀμετ-

γειν ὅτι ἔδει τὸν Χριστὸν σταυρωθῆναι, ἢ καὶ ἐν τῷ γένει ὑμῶν εἶναι τοὺς παραβαίνοντας, καὶ οὐκ ἂν ἄλλως ἐδύνατο γενέσθαι, φθάσας διὰ βραχέων εἶπον, ὅτι βουλόμενος τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἕπεσθαι τῇ βουλῇ αὐτοῦ ὁ Θεὸς, ἐβουλήθη ποιῆσαι τούτους αὐτεξουσίους πρὸς δικαιοπραξίαν, μετὰ λόγου τοῦ ἐπίστασθαι αὐτοὺς ὑφ' οὗ γεγόνασι, καὶ δι' ὃν εἰσὶ πρότερον οὐκ ὄντες, καὶ μετὰ νόμου τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κρίνεσθαι, ἐὰν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττωσιν· καὶ δι' ἑαυτοὺς ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, καὶ οἱ ἄγγελοι, ἐλεγχθησόμεθα πονηρευσάμενοι, ἐὰν μὴ φθάσαντες μεταθώμεθα. εἰ δὲ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ προμηνύει πάντως τινὰς καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους κολασθήσεσθαι μέλλοντας, διότι προεγίνωσκεν αὐτοὺς ἀμεταβλήτους γενησομένους πονηροὺς, προεῖπε ταῦτα, ἀλλ' οὐχ ὅτι αὐτοὺς ὁ Θεὸς τοιούτους ἐποίησεν. ὥστε ἐὰν μετανοήσωσι, πάντες βουλόμενοι τυχεῖν τοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐλέους δύνανται, καὶ μακαρίους αὐτοὺς ὁ λόγος προλέγει, εἰπὼν, Μακάριος ᾧ οὐ μὴ λογίσηται Κύριος ἁμαρτίαν. Τοῦτο δέ ἐστιν ὡς μετανοήσας ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, τῶν ἁμαρτημάτων παρὰ τοῦ Θεοῦ λάβῃ ἄφεσιν, ἀλλ' οὐχ ὡς ὑμεῖς ἀπατᾶτε ἑαυτοὺς, καὶ ἄλλοι τινὲς ὑμῖν ὅμοιοι κατὰ τοῦτο, οἳ λέγουσιν ὅτι κἂν ἁμαρτωλοὶ ὦσι, Θεὸν

oportuiſſe Chriſtum crucifigi, aut etiam in genere veſtro eſſe prævaricatores, nec id aliter fieri potuiſſe, antevertens paucis dixi, Deum, cum vellet angelos & homines voluntatem ejus ſequi, ipſos ita facere inſtituiſſe, ut per liberum arbitrium ſui eſſent juris ad juſte agendum, ratione conceſſa ut ſcirent a quo creati eſſent, & per quem conſtarent cum antea nihil fuiſſent: ea lege, ut ab ipſo judicarentur, ſi præter rectam rationem quidquam facerent. Et per nos ipſos, angeli juxta & homines, coarguemur maligne egiſſe, niſi mature pœnitentiam egerimus. Quod ſi verbum Dei præmonſtrat, fore omnino ut angeli quidam & homines excrucientur, eo quod præſcierit illos immutabiliter malos futuros, idipſum prædixit, non autem quod Deus eos tales fecerit. Quapropter ſi pœnitentiam egerint, omnes miſericordiam a Deo conſequi volentes, poſſunt; & beatos ipſos verbum prædicat, dicens: *Beatus, cui non imputaverit Dominus peccatum.* Pſ. xxxi. 2. Id autem eſt hujuſmodi, quod quem pœnituerit delictorum, remiſſionem is illorum ſit conſecuturus: non autem ut vos ſeducitis voſmetipſos, & alii itidem veſtri hac in parte perſimiles, qui dicunt etiamſi peccatores ſint, non imputaturum

21. Ἀμεταβλήτους.] Aptius cum Volſio & Arcerio legemus ἀμεταβλήτως, adverbialiter. Sylburgius.

27. Μακάριος.] Biblia μακάριος ἀνήρ.

29. Ὡς μετανοήσας.] Pro ὡς legi etiam poteſt ὅς, *qui*. Sylburgius. Quaſi legi etiam poſſet ὡς, aut aliud quidvis. Apage intempeſtivam verecundiam. Certa res eſt.

32 & ſeqq. Καὶ ἄλλοι τινὲς ὑμῖν ὅμοιοι κατὰ τοῦτο, οἳ λέγουσιν, ὅτι κἂν ἁμαρτωλοὶ ὦσι, Θεὸν δὲ γινώσκωσιν, οὐ μὴ λογίσηται αὐτοῖς Κύριος ἁμαρτίαν.] Dubio procul *Gnoſticæ* factionis ſectatores perſtringit, quos errorem iſtum turpiſſimum erraſſe, docet nos Irenæus paſſim. Vid. lib. 1. cap. 1. ejuſd. lib. cap. 20. & Feuardentii notas in utrumque locum. Bulli Harm. Apoſt. cap. 17. pag. 108. Jebb.

30. Εν

rum tamen eis eſſe Dominum peccatum, ut modo Deum agnoſcant. Hujus rei teſtimonium habemus, unum Davidis, qui ei propter gloriationem ſuam accidit, lapſum, cujus peccatum tum demum eſt remiſſum, cum ita ploravit & lamentatus eſt, ſicuti de eo eſt ſcriptum. Verum enimvero ſi viro tanto non ante eſt noxa remiſſa quam pœnitentiam egit, ac tum demum cum tantopere flevit, & res tantas fecit magnus iſte rex, & unctus, & propheta; quam tandem impuri iſti comploratique adeo homines, niſi lamentati fuerint, planxerint, & pœnitentiam egerint, ſpem habere poſſunt, non imputatum illis iri a Domino peccatum? Et rurſus unum & ipſum Davidis in Uriæ conjuge delicti factum, o viri, inquam, oſtendit non tanquam fornicantes patriarchas plures habuiſſe uxores: ſed œconomiam quandam id atque diſpoſitionem fuiſſe, & myſteria ac ſacramenta omnia per eos peracta eſſe, nos exiſtimare debere. Nam ſi permiſſum eſſet, quam quis vellet, atque ut vellet, & quot vellet, habere conjuges, quemadmodum faciunt populares veſtri, per terram omnem, ubicunque peregre ſunt, aut quocunque proficiſcuntur, ſub matrimonii nomine mulieres ſibi copulantes; longe magis id in Davide permiſſum fuiſſet.

Θεὸν δὲ γινώσκουσιν, οὐ μὴ λογίσηται αὐτοῖς Κύριος ἁμαρτίαν. μαρτύριον δὲ τούτου τὴν μίαν τοῦ Δαβὶδ διὰ τὴν καύχησιν αὐτοῦ γενομένην παράπτωσιν ἔχομεν, ἥτις τότε ἀφείθη, ὅτε οὕτως ἔκλαυσε καὶ ἐθρήνησεν ὡς γέγραπται. εἰ δὲ τῷ τοιούτῳ ἄφεσις πρὶν μετανοῆσαι οὐκ ἐδόθη, ἀλλ' ὅτε τοιαῦτα ἔκλαυσε καὶ ἔπραξεν ὁ μέγας οὗτος βασιλεὺς καὶ χριστὸς καὶ προφήτης, πῶς οἱ ἀκάθαρτοι, καὶ πάντα ἀπονενοημένοι, ἐὰν μὴ θρηνήσωσι, καὶ κόψωνται, καὶ μετανοήσωσιν, [371] ἐλπίδα ἔχειν δύνανται ὅτι οὐ μὴ λογίσηται αὐτοῖς Κύριος ἁμαρτίαν; καὶ ἡ μία δὲ αὕτη τῆς παραπτώσεως τοῦ Δαβὶδ πρὸς τὴν τοῦ Ουρίου γυναῖκα πρᾶξις, ὦ ἄνδρες, ἔφην, δείκνυσιν ὅτι οὐχ ὡς πορνεύοντες πολλὰς ἔσχον γυναῖκας οἱ πατριάρχαι, ἀλλ' οἰκονομία τὶς, καὶ μυστήρια πάντα δι' αὐτῶν ἀπετελεῖτο· ἐπεὶ εἰ συνεχωρεῖτο ἣν βούλεταί τις, καὶ ὡς βούλεται, καὶ ὅσας βούλεται, λαμβάνειν γυναῖκας, ὁποῖον πράττουσιν οἱ ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν ἄνθρωποι κατὰ πᾶσαν γῆν ἔνθα ἂν ἐπιδημήσωσιν, ἢ προσπεμφθῶσιν, ἀγόμενοι ὀνόματι γάμου γυναῖκας, πολὺ μᾶλλον ἐν τῷ Δαβὶδ τοῦτο συνεχωρεῖτο πρᾶξαι.

His dictis, chariſſime M. Pompei, conticui: Trypho autem, parva interpoſita mora, Vides, inquit, non dedita nos opera de his rebus præpa-

Ταῦτα εἰπὼν, ὦ φίλτατε Μάρκε Πομπήϊε, ἐπαυσάμην· ἐπὶ ποσὸν δὲ ὁ Τρύφων ἐπισχὼν, Ορᾷς, ἔφη, ὅτι οὐκ ἀπὸ ἐπιτηδεύσεως γέ-

30. Ἐν τῷ Δαβίδ.] Præpoſitio ἐν pene redundat. SYLBURGIUS. F. legendum ἄν. —— Semel ſaltem recte augurati ſumus. Nam ita eſt in codice MS. quemadmodum legendum eſſe conjeceram.

31. Πράξειν.] Convenientius aoriſtum πρᾶξαι. SYLBURGIUS.

32, 3. Ὦ φίλτατε Μάρκε Πομπήϊε.] Quiſnam hic M. Pompeius fuerit, ego facile patior me latere. Grabius eum epiſcopum Hieroſolymorum fuiſſe

γονεν ἐν τούτοις ἡμᾶς συμβαλεῖν· καὶ ὅτι ἐξαιρέτως ἥσθην τῇ συνουσίᾳ, ὁμολογῶ, καὶ τούτους δὲ οἶμαι ὁμοίως ἐμοὶ διατεθεῖσθαι, πλέον γὰρ εὕρομεν ἢ προσεδοκῶμεν, καὶ προσδοκηθῆναι ποτὲ δυνατὸν ἦν. εἰ δὲ συνεχέστερον ἦν τοῦτο ποιεῖν ἡμᾶς, μᾶλλον ἂν ὠφεληθεῖμεν, ἐξετάζοντες αὐτοὺς τοὺς λόγους. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ, φημὶ, πρὸς τῇ ἀναγωγῇ εἶ, καὶ καθ᾽ ἡμέραν τι λογιεῖσθαι προσδοκᾷς, μὴ ὄκνει ὡς φίλων ἡμῶν μεμνῆσθαι ἐὰν ἀπαλλαγῇς. Ἐμοῦ δὲ χάριν, ἔφην, εἰ ἐπέμενον, καθ᾽ ἡμέραν ἐβουλόμην ταὐτὸ γίνεσθαι· ἀναχθήσεσθαι δὲ ἤδη προσδοκῶν, ἐπιτρέποντος τοῦ Θεοῦ καὶ συνεργοῦντος, ὑμᾶς προτρέπομαι, ἐνστησαμένους ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας μέγιστον τοῦτον ἀγῶνα, τῶν διδασκάλων ὑμῶν σπουδάσαι προτιμῆσαι μᾶλλον τὸν τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ Χριστόν. Μεθ᾽ ἃ ἀπῄεσαν λοιπὸν εὐχόμενοί τέ μοι σωτηρίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ πλοῦ, καὶ ἀπὸ πάσης κακίας· ἐγώ τε ὑπὲρ αὐτῶν εὐχόμενος, ἔφην, Οὐδὲν ἄλλο μεῖζον ὑμῖν εὔχεσθαι δύναμαι, ὦ ἄνδρες, ἢ ἵνα ἐπιγνόντες διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ δίδοσθαι παντὶ

præparato tecum verba contuliſſe. Me vero apprime etiam delectatum eſſe colloquio iſto fateor, eandemque eſſe & horum ſententiam opinor. Plus enim invenimus, quam expectatio noſtra erat, aut expectari unquam poſſit. Sin frequentius id nobis facere liceret, plus profecto utilitatis perciperemus, ſcripturæ locos ipſi perſcrutantes. Sed in procinctu, ſicuti dixiſti, cum ſis, & in dies fama quidquam annunciatum iri opperiaris; ne grave tibi ſit noſtri, ut amicorum, cum diſceſſeris, meminiſſe. Mea vero gratia, inquam, ſi manerem, quotidie id fieri vellem. Verum cum in expectatione ſim ſolvendi, permittente & adjuvante Deo; vos adhortor, ut inito maximo hoc de veſtra ipſorum ſalute certamine, magiſtris veſtris conemini præferre omnipotentis Dei Chriſtum. Et ſub hæc, optata mihi, & a navigatione, & ab omni malo, ſalute, abierunt. atque ego pro illis orans, Nihil vobis, o viri, inquam, precari majus poſſum, quam ut, cognito hac via cuivis humanam concedi

fuiſſe veriſimile eſſe putat, argumento nixus ſatis lepido, quod, ut magis rideas, ipſius verbis accipe. *Mihi*, inquit, *Marci nomen cogitanti memoria ſuggeſſit, circa illud, quo Juſtinus dialogum habuit, tempus epiſcopum Hieroſolymitanum quendam hujus nominis fuiſſe, cujus mentionem fecit Euſebius in Hiſtoria Eccleſiaſtica & Chronico, inque hoc ad annum* 19. *Antonini Pii*, 157. *Chriſti, hæc adſcripſit*, Ἱεροσολύμων ἐπισκόπων μετὰ Μάρκον ιζ´. παραλαμβάνει Κασσιανὸς, μεθ᾽ ὃν ιη´. Πούβλιος. Hieroſolymitanæ eccleſiæ epiſcopatum poſt Marcum decimo ſeptimo loco ſuſcepit Caſſianus, poſt hunc decimus octavus Publius, &c. *Plura enim ibi nomina epiſcoporum Hieroſolymitanorum adſcripſit, quod annos ſucceſſionis eorum haud exacte noverit, ut ipſe lib* IV. *Hiſt. Eccl. cap.* 5. *profitetur. Undecunque vero ea didicerit Eutychius, is ſane in Annalibus pag.* 359. *ſeq.* Anno, *inquit*, imperii Antonini decimo tertio conſtitutus eſt Marcus epiſcopus Hieroſolymitanus; ubi annos octo ſedit, mortuus eſt. *Cum igitur juxta hæc ab A. C.* 149. *uſque ad* 158. *Marcus fuerit Hieroſolymorum epiſcopus, ei forte Juſtinus dialogum contra Judæos illo ipſo tempore habitum inſcripſit.* Forte, *inquam: neque enim pro certo id ſtatuere poſſum, quia de cognomine* Pompeii *non conſtat, licet alii epiſcopi hoc nomine appellati fuerint, velut is, quem Sec.* III. *S. Cyprianus Epiſt.* 41. *(in edit. Oxon.* 44.*) memorat.*

5. Καὶ προσδοκηθῆναι.] F. ἢ προσδοκηθῆναι, vel ἢ καὶ προσδ. Sed nihil muto.

9. Φημί.] F. φησί.

10, 1. Τὶ λογιεῖσθαι.] F. ναυτιλεῖσθαι. Nihil habeo melius.

5 T 2. Τὶ

cedi mentem, ipſi quoque omnino nobiſcum conſentientes perſuaſum habeatis noſtrum hunc eſſe Chriſtum Dei.

παντὶ ἀνθρώπινον νȣ̃ν, πάντως ϗ αὐτοὶ ἡμῖν ὅμοια ποιήσητε, τὸ ἱμῶν εἶναι τὸν Χριστὸν τȣ̃ Θεȣ̃.

2. τό.] F. τῷ.

ANNOTA-

ANNOTATIONES
Cl. *PEARSONI.*

P. ſ. ẏ. 1, 2, 3. Ευσεβεῖς, ϰ φιλόσοφοι, ϰ φύλακες δικαιοσύνης, ϰ ἐρασαὶ παιδείας.] *Pii* propter Antoninum Pium, *philoſophi* propter Marcum, *amatores eruditionis* propter Lucium adhuc juvenem 1ſ annos natum. Marcus autem duodecimum annum agens, habitum philoſophi aſſumpſit.

P. 9. ẏ. 21, 2. Ου κρίσεις ἐξετάζετε.] Ir. ὡς ὁ κρίσιν ἐξετάζετε.

P. 10. ẏ. 6. Τύς.] Αυτύς.

P. 12. ẏ. 23, 4. Ως μὲν ἐν Διὰ βραχέων εἰπεῖν.] Annon hic Articuli fidei deſunt? An oondum Symbolum fidei confectum eſt?

P. 16. ẏ 4, ſ. Γινώσκοντες.] Ir. γινώσκοντας.

P. 17. ẏ. 10. Ημεῖς.] Υμεῖς.

P. 34 ẏ. 6. Μηδὶ.] Μὴ Διά.

P. 39. ẏ. 9. Σίμωνι δέῳ σάγκτῳ.] V. omnino Xylaodri not. in Plut. Q. Rom. p. not. 13.

P. 49. ẏ. 8, 9. 11, 2. Τῷ τῶν Ιυδαίων ποτὲ βασιλεύοντι ΗΡΩΔΗι —— ϰ ὁ μὲν βασιλεὺς ΗΡΩΔΗΣ.] Mirum hoc. Nomen infertum eſſe videtur.

P. ſ0. ẏ. 1ſ—18. Ετεσι ποτὲ μὲν πεντακισχιλίοις —— ϰαὶ ἄλλοις ὀκτακοσίοις.] Mira chronologia. Videtur Moſen ſ000 annis ante Chriſtum ſtatuiſſe. & ultimum prophetam 800 aooisante Chriſtum.

P. ſ0. ẏ. 1ſ, 6. Πεντακισχιλίοις.] Ao τέσσαρ.

P. 69. ẏ. 14, ſ. Πρὸ ἐτῶν ἑκατὸν πεντήκοντα.] Numerus rotundus. A. D. æræ vulgaris, 144.

P. 69. ẏ. 16—19. Δεδιδαχέναι —— ἐπὶ Ποντίυ Πιλάτυ.] Ir. deeſt numerus aooorum.

P. 71. ẏ. 8. Ωρισαι.] Nempè ab Adriano.

P. 73. ẏ. 9, 10. Παρέδωκαν εἰς θάνατον τὴν ψυχὴν αὐτῦ.] Iſ. liii 12. παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτῦ.

P. 73. ẏ. 24. Ενώπιον.] Iſ. liii. 2. ἐναντίον.

P. 73. ẏ. 29, 30. Τὺς ἀνθρώπυς.] Iſ. liii. 3. τὺς υἱὺς τῶν ἀνθρώπων.

P. 74. ẏ. 7, 8. Ανομίας.] Iſ. liii. ſ. ἁμαρτίας.

P. 74. ẏ. 9. Αμαρτίας.] Iſ. liii. ſ. ἀνομίας.

P. 74. ẏ. 9, 10. Παιδεία εἰρήνης ἐπ᾽ αὐτόν.] Iſ. liii. ſ. παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ᾽ αὐτόν.

P. 74. ẏ. 13. Καὶ παρέδωκεν αὐτόν.] Iſ. liii. 6. ϰ Κύριος παρέδωκεν αὐτόν.

P. 74, ſ. Απὸ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν ἥκει εἰς θάνατον.] Iſ. liii. 8. ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τῦ λαῦ μυ ἤχθη εἰς θάνατον.

P. 7ſ. ẏ. 4, ſ. Ουδὲ εὑρέθη δόλος.] Iſ. liii. 9. ὐδὲ δόλον.

P. 7ſ. ẏ. 9, 10. ἀφελεῖν ἀπὸ πόνυ τῆς ψυχῆς αὐτῦ.] Iſ. liii. 11. ἀφελεῖν ἀπὸ τῦ πόνυ τῆς ψυχῆς αὐτῦ.

P. 7ſ. ẏ. 13. Ημῶν.] Iſ. liii. 11. αὐτῶν.

P. 77. ẏ. 11, 2. Καὶ τότε μετανοήσυσιν ὅτε ὐδὲν ὠφελήσυσι.] An hoc quaſi ex propheta?

P. 81. ẏ. 18. Ησαΐυ.] Si ex Moſe, ao etiam ex Eſaia?

P. 9ſ. verſion. ẏ. 3ſ. Seipſis.] Nobis ipſis.

P. 100. Αδριανῦ ὑπὲρ χριστιανῶν ἐπιστολή.] Nullum ergo reſcriptum ediderat Antoninus cum hæc ſcripſit. aliter ejus meminiſſet. Plura autem edidit. Euſ. 148.

P. 106. Πρὸς τὴν Ρωμαίων σύγκλητον.] Imo ad Antooinum Pium. V. Valeſ. in Euſeb. 76.

P. 106. ẏ. 3. Ουρβίκυ.] Q. Lollius Urbicus.

P. 106. ẏ. 3, 4, ſ. Καὶ τὰ πανταχῦ ὁμοίως ὑπὸ τῶν ἡγυμένων ἀλόγως πραττόμενα.] Hæc ergo ſcripta antequam Pius reſcripſerat.

P. 106. ẏ. 10. Συνάξιν.] Σύνταξιν.

P. 107. ẏ. 4. Η γυναικός.] Propter præſens argumentum.

P. 107. ẏ. ſ. Χωρίς.] An χωρίζεται.

P. 107. ẏ. 12, 3, 4.] Non videtur hiatus eſſe.

P. 108, 9. Βυλομένη.] Βυλόμενος.

P. 109. ẏ. 3, 4. Σοὶ τῷ αὐτοκράτορι.] Ergo ad imperatorem.

P. 109. ẏ. 12. Ουρβίκιος.] Ir. Ουρβικος.

P. 109. ẏ. 19. Ει αὐτὸ τῦτο μόνον.] Αυτὸ τῦτο μόνον οἱ.

P. 109. ẏ. 27. Ηλθεν.] Ηχθη.

P. 111. ẏ. 20, 1. Προέφημεν.] An in priori apologia?

P. 112. ẏ. 17. Μεταβολαῖς.] Ir. μεταβολάς.

P. 11ſ. ẏ. 19. Ως προέφημεν.] Ao in prima apologia. p. 96.

P. 118. ẏ. 20, 1. Ως προέφημεν] In prima apologia. p. 83. ergo ad eoſdem ſcribit.

P. 118. ẏ. 21, 2. Εν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς.] Hæc omnioo conſideranda, ad ætatem Juſtini oſtendendam. ſed videtur καθ᾽ ἡμᾶς ſignificare Chriſtianos, ut ſæpe ſolet.

P. 122. ẏ. 8, 9. Βασιλικὸν δ᾽ ἂν ϰ τῦτο ἔργον εἴη.] Ergo ad imperatorem.

P. 123. ẏ. 7. Ως προέφημεν.] In prima apologia.

P. 123. ẏ. 34. Τῦτο.] An τῦ τό.

P. 12ſ. ẏ. 1ſ, 6. Τὰ σκεύη.] Ir. καταςκευή.

P. 126. ẏ. 14. Αλοσα.] Ir. ἄκοσμα.

P. 136. ΔΙΑΛΟΓΟΣ.] Script. A. 146. poſt apologiam priorem. p. 349.

P. 137. ẏ. 22, 3. Τὸν νῦν γενόμενον πόλεμον.] Quodnam hoc bellum? Barchochebæ. V. p. 72.

P. 138. ẏ. 21, 2. Επεὶ ὐδ᾽ ἄν.] Ir. ὐδ᾽ ἐπειδάν.

P. 138. ẏ. 29, 30, 1. Οἵγε ἀεὶ ταῦτα ἐστάθ λέγυσι, ϰ ἐπ᾽ ἐμὲ ϰ ἐς ἔμπαλιν βιώσεως ὁμοίως.] An —— ταὐτὰ —— ὅτι ἐμὲ ϰ σὲ &c.

P. 141. ẏ. 6—9. Επιδημήσαντι τῇ ἡμετέρᾳ πόλει (ωνεῖ ἀνδρὶ ϰ προύχοντι ἐν τοῖς Πλατωνικοῖς.] Quis hic philoſophus Platonicus? ao Maximus Tyrius?

P. 146. ẏ. 23. Παύλου.] Παύλυς.

P. 147. ẏ. 20, 1. Ηδεσαν.] Ηδεισαν.

P. 1ſ1. ẏ. 30. Τότε.] Ir. πολὺ.

P. 1ſ2. ẏ. 7, 8. Τὰ τῆς πλάνης πνεύματα ϰ δαιμόνια.] 1 Tim. iv. 1.

P. 1ſ4. ẏ. 20, 1. Ανύσεν.] Ανήσεν.

P. 201. ẏ. 14, ſ, 6. Τῦ βλάσφημα ϰ τολμηρὰ εἰς τὸν ὕψιστον μέλλοντος λαλεῖν ἤδη ἐπὶ θύραις ὄντος.] Ao de Aotichriſto confeſtim venturo?

P. 208.

P. 208. ℣. 20. Τφ' ἡμῶν.] Ἐφ' ἡμῶν, noſtris temporibus.

P. 209. ℣. 22. Ἀπό.] An ἐπί.

P. 231. ℣. 8. Εἰ.] Redundat.

P. 239. ℣. 4. Ἦν.] Ἧς.

P. 245. ℣. 16. Ἐν τῇ κτίσει.] An idem cum ἐν τῇ Γενέσει.

P. 248. ℣. 12. Συνεῖναι.] Συνιέναι.

P. 269. ℣. 31. Ἡ παρ' ὑμῖν λεγομένη αἵρεσις.] An ἡμῖν. an Marcionitæ.

P. 286. ℣. 8. Ἀνόητον, ὅ.] ἀνόητον ὄν.

P. 287. ℣. 1 & ſeqq. Ἐπὰν ᾖ τῷ Ἡρακλέα &c.] An David ante Herculem?

P. 287. ℣. 17. Συνεῖναι.] Συνιέναι.

P. 289. ℣. 3 & ſeqq. Ὅταν ᾖ οἱ τὰ τοῦ Μίθρου μυστήρια παραδιδόντες &c.] An Daniel ante Mithram?

P. 291. ℣. 8. Ἀκίσω.] Ἀκίω.

P. 291. ℣. 16 & ſeqq. Πολλὰς γραφὰς τέλεον περιεῖλον &c.] An apocrypha intelligit? an de locis quibuſdam quæ apud LXX. extant ſed in Hebræo codice & verſione Aquilæ non extabant potius intelligendus eſt.

P. 292. ℣. 6 & ſeqq. Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν ἐξηγήσεων &c.] Sed hæc verba ne nunc quidem extant apud LXX.

P. 293. ℣. 6 & ſeqq. Καὶ ἀπὸ τῶν διὰ Ἱερεμίου λεχθέντων ταῦτα περιέκοψαν.] At hæc etiam in Hebræo codice nunc extant.

P. 293. ℣. 8. Ἀγνίον.] Hierem. xi. 19. ἀρνίον ἄκακον.

P. 293. ℣. 9. Λογισμόν.] Hierem. xi. 19. λογισμὸν πονηρόν.

P. 294. ℣. 3. Ἄκακον.] Ergo ἄκακον ante deeſt.

P. 294. ℣. 6 & ſeqq. Ἐμνήσθη δὲ Κύριος &c.] Hæc nunc non extant in LXX.

P. 296. ℣. 28. Ἂς.] An ἅ.

P. 297. ℣. 23. Καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι.] An igitur nunc abituri ſunt.

P. 303. verſion. ℣. 31, 2, 3, 4.] Quod autem poſco a te demonſtrationem ſermonis de iis quæ ſæpe propoſuiſti, ſcire te velim. Eum igitur—

P. 312. ℣. 8, 9, 10, 1. Οἳ καὶ λέγουσι μὴ εἶναι νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀλλὰ ἅμα τῷ ἀποθνήσκειν, τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀναλαμβάνεσθαι εἰς τὸν οὐρανόν.] Ergo putavit animas non intrare cœlum ante reſurrectionem.

P. 324. ℣. 11. Δηλοῦν.] Δηλῶν.

•P. 328. ℣. 15. Εἰς.] Εἰ.

P. 337. ℣. 12. Ἔχει.] Ἔχοι.

P. 346. ℣. 36. Τό.] Τόν.

P. 359. ℣. 14. Βοηθός.] Ιε. βοηθοῖς.

P. 397. ℣. 7. Ἐγγράφως Καίσαρι προσομιλῶν.] Ergo prima oratio ad Cæſarem habita hoc dialogo antiquior. & quidem ea quæ ſecunda dicitur.

P. 397. ℣. 13. Διά.] Διό.

P. 398. ℣. 30. Συνεῖναι.] An ζυνιέναι.

P. 400. verſion. ℣. 7. Illuminatis.] *i.* baptizatis.

JOANNIS

JOANNIS DAVISII

NOTÆ in JUSTINI MARTYRIS Apologiam Primam.

P. 9. ℣. 3, 4. Ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ΑΙΡΟΥΜΕΝΟΙΣ.] Interpres hæc cum ἄλλοις junxit, nec aliter facere potuit, ſi modo ſana ſit codicum lectio. Ad eos tamen Ethnicos ſpectare non videntur. Legerim ΩΣ ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ΑΙΡΟΥΜΕΝΩΝ, nempe χριστιανῶν, quod anteceſſit.

P. 10. ℣. 26, 7, 8. Τοὺς ταῦτα πράξαντας δαίμονας οὐ μόνον μὴ ΟΡΘΟΥΣ εἶναι φαμὲν.] Omnino ſcribendum crediderim μὴ ΘΕΟΥΣ εἶναι φαμέν. S. enim Martyr ſe iis opponit, qui μὴ ἐπιστάμενοι δαίμονας εἶναι φαύλους, ΘΕΟΥΣ προσωνόμαζον, ut paulo ante loquitur. Vide *Minucium Felicem* Octav. cap. XXVII. & *Lactantium*. Div. Inſt. lib. II. cap. 14.

P. 11. ℣. 16—19. Καὶ γὰρ ΠΟΛΛΟΥΣ πολλάκις ——ἀλλ᾽ οὐ διὰ τοὺς προλεχθέντας καταδικάζετε.] Locus eſt corruptus, de quo conjecturam meam proferre, nihil vetat. Reponendum videtur, καὶ γὰρ ΠΟΛΛΟΙ πολλάκις, nam *caſum nominativum* poſtulat Syntaxis. Dein ἀλλ᾽ οὐ, διὰ τοὺς προλεχθέντας, ΠΑΝΤΑΣ καταδικάζετε. Excidiſſe puto vocem penultimam, quod præcedenti ſit ὁμοιοτέλευτος.

P. 12. ℣. 30, 1. ΚΑΙ τοῖς αὐτοῖς σώμασι ΜΕΤΑ τῶν ψυχῶν γινομένων.] Forte κἂν, vel καὶ ἐν, τοῖς αὐτοῖς σώμασι ΜΕΝ τῶν ψυχῶν γινομένων. Alioqui ſane commodam orationis evolvendæ rationem non video.

P. 13. ℣. 2, 3, 4, 5. Εἰ μὲν οὖν ἄπιστον ἢ ἀδύνατον τοῦτο φήσει τις πρὸς ἡμᾶς, ἤδη ἡ πλάνη ἐστὶν ΑΛΛΟΥ πρὸς ἕτερον.] Si modo felix ſum hariolus, reſcribendum, εἰ μὲν οὖν ἄπιστον ἢ ἀδύνατον τοῦτο φήσει τις, πρὸς ἡμᾶς ἤδη ἡ πλάνη, ΑΛΛ᾽ ΟΥ πρὸς ἕτερον. Hinc ſenſus emergit optimus, qui, retenta lectione vulgata, nullus videtur. Similiter Athenagoras Legat. pro Chriſt. cap. XXXI. Εἰ δὲ τῷ λῆρος πολὺς δοκεῖ τὸ σαπὲν καὶ διαλυθὲν καὶ ἀφανισθὲν σῶμα συστῆναι πάλιν, κακίας μὲν οὐκ ἂν εἰκότως δόξαν ἀποφεροίμεθα διὰ τοὺς οὐ πιστεύοντας, ἀλλ᾽ εὐηθείας· οἷς γὰρ ἀπατῶμεν ἑαυτοὺς λόγοις, ἀδικοῦμεν οὐδένα. Olim a nobis propoſita fuit hæc emendatio ad *Ciceronis* Tuſcul. lib. IV. cap. 15. nec etiamnunc diſplicet.

P. 15. ℣. 18, 9. ΟΠΕΡ γὰρ οὐκ ἐδυνήθησαν.] Legendum ἅπερ, ob vocem *pluralem* ταῦτα, quæ ſequitur.

P. 16. ℣. 12, 3. Τοῦ καὶ ΠΑΝΤΩΣ ἀποθανεῖν ὀφειλομένου.] Lego τοῦ καὶ ΠΑΝΤΙ, vel ΠΑΣΙΝ, ἀποθανεῖν ὀφειλομένου, *morte omnibus debita*. Sic κοινὸν πᾶσι θάνατον dixit infra cap. XXIV. Videſis & Apol. 11. cap. XI. pag. 28. ed. Oxon.

P. 17. ℣. 1, 2. ΟΥ γὰρ διὰ τοὺς ὑφ᾽ ὑμῶν κειμένους νόμους.] Hoc verum non eſt; nam malefici certe, metu pœnæ legibus conſtitutæ, latere volunt. Quare ſenſu contrario, mutatiſque diſtinctionibus, reponendum cenſeo, ΟΙ γὰρ διὰ τοὺς ὑφ᾽ ὑμῶν κειμένους νόμους καὶ κολάσεις πειρῶνται λανθάνειν ἀδικοῦντες, (ἀνθρώπους —— ἀδικοῦσιν) οὐ ἡμᾶς θεὸν &c.

P. 17. ℣. 28, 9, 30. ΟΥ βασιλικώτατον καὶ δικαιότατον ἄρχοντα——οὐδένα οἴδαμεν ὄντα.] *Langus* & *Gelenius* optime reſcripſerunt ὍΥ βασιλικώτατον καὶ δικαιότατον, nec, hac conjectura recepta, neceſſe eſt ut βασιλικώτερον καὶ δικαιότερον ſubſtituamus, uti cenſuit vir quidam doctiſſimus: nam gradus *ſuperlativus* pro *comparativo* ſæpe ponitur. *Orpheus* Argon. ℣. 289.

Ἀλλ᾽ οὐ δὴ ΚΑΡΤΙΣΤΟΝ ἀρειότερόν τε γενέθλης
Ἡρακλῆος ἄνακτος οἴομαι——

Euripides Androm. ℣. 6.

Νῦν δ᾽ εἴ τις ἄλλη ΔΥΣΤΥΧΕΣΤΑΤΗ γυνὴ
Ἐμοῦ πέφυκεν——

Auctor Cohort. ad Græc. cap. XII. Πολλῷ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗΝ πασῶν τῶν ἔξωθεν ἱστοριῶν τὴν Μωϋσέως ἱστορίαν εἶναι συμβαίνει. Sic & Moſes ΠΡΕΣΒΥΤΑΤΟΣ πάντων τῶν παρ᾽ Ἕλλησι σοφῶν dicitur ejuſdem libri cap. 35. *Diogenes Laertius* lib. 11. §. 5. ΕΥΒΟΥΛΟΤΑΤΟΣ εἷς ἡμίων, μετανάστας ἐκ Σάμου. Ibi fruſtra fuit *H. Stephanus*, cui placuit εὐβουλότερος. Vide *Clementina* Homil. X. cap. 4. *Euſtathium* in Hexaëm. pag. 2. & *Nemeſium* de nat. hom. pag. 333.

P. 20. ℣. 12. Ἐντυχεῖν καὶ ΣΥΝΕΙΝΑΙ.] Lege ζωνῆναι. Vide ad p. 88. ℣. 18, 9, 20.

P. 22. ℣ 8, 9. ΩΣΠΕΡ καὶ οἱ νόμῳ ἀνθρωπίνῳ διγαμίας ποιούμενοι.] Legendum videtur ὥστε, quod enim ſequitur, colligit ex *Matthæi* xix, 11, 12.

P. 24. ℣. 3, 4. Τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ ΑΜΑΡΤΩΛΟΥΣ, καὶ δικαίους, καὶ πονηρούς.] *Matthæi* non verba, ſed ſenſum hic & alibi refert *Juſtinus*. Attamen cum non uſque adeo infantem fuiſſe reor, ut hoc modo ſcriptum reliquerit. Si plura verba idem ſignificantia congerere voluit, hoc vel ſimili modo dictum oportuit, ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ δικαίους, καὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς. Alioqui non erit cui πονηροὺς opponas. Itaque legendum credo ἐπὶ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ καὶ δικαίους καὶ πονηρούς. Levis eſt mutatio, negligentiæque ſaltem crimine S. Martyrem liberat.

P. 25. ℣. 1, 2, 3. Ο γὰρ καὶ ἐπὶ πολλῶν τῶν παρ᾽ ἡμῖν ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΩΝ ἀποδεῖξαι ἔχομεν.] Lego γεγενημένον.

P. 26. ℣. 7. Οἱ δὲ ἄδικοι ΠΕΜΠΩΝΤΑΙ.] Legendum πέμψονται in *Futuro*; præceſſit enim, ὅταν οἱ δίκαιοι ΛΑΜΨΩΣΙΝ &c.

P. 28. ℣. 9—16. Ὅσα ἄλλα τοιαῦτά ἐστι——τὰ αὐτὰ τούτοις εἰπόντων.] Librarii, niſi fallor, aliqua S. Martyris verba ſede non ſua collocarunt. Ego totam ῥῆσιν ita diſponendam cenſuerim: καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτά ἐστι· καὶ ὁ παρ᾽ Ὁμήρῳ βόθρος, καὶ ἡ κάθοδος Ὀδυσσέως εἰς τὴν τούτων ἐπίσκεψιν, (forſan εἰς τὴν ΝΕΚΥΩΝ ἐπίσκεψιν, quam venit ἰδεῖν ΝΕΚΥΑΣ καὶ ἀτερπέα χῶρον, ut loquitur *Homerus* Odyſſ. Λ. 93.) καὶ τὰ τῶν συγγραφέων διδάγματα, Ἐμπεδοκλέους, καὶ Πυθαγόρου, Πλάτωνός τε, καὶ Σωκράτους,

ἀρξάτως, καὶ τὰ τὰ αὐτὰ τέτοις εἰπόντων. Num recte conjecerim, viderint eruditi; niſi tamen ita ſe res, ut dixi, habeat, voces τὰ τὰ αὐτὰ τέτοις εἰπόντων ad καθόδον referentur; quod quidem parum congruam reddit orationem.

P. 29. ỷ 5, 6, 7. Ἐκ τῦ τοιῦδε ΟΙΟΝ ΤΕ γενέσθαι διαβεβαιώμενος.] Forſan ἐκ τοῦ τοιῦδε ΤΟΙΟΝΔΕ γενέσθαι &c.

P. 29 ỷ 8, 9. Οὐκ ἂν τις τολμήσειεν ΑΝΤΕΙΠΕΙΝ.] In Dialogo cum Tryphone, niſi me fallit memoria, ſimilem fere loquendi rationem noſter adhibuit; ut locus omni ſorte vitio careat. Si tamen emendatione ſit opus, lubens reſcripſerim, οὐκ ἂν τις τολμήσειεν ΑΝ ΕΙΠΕΙΝ. Nec quenquam male habeat, quod in eadem ſententia reperatur hæc particula; ſic enim ſolent optimi ſcriptores. *Ariſtophanes* in Ranis ỷ. 96.

Γόνιμον δὲ ποιητὴν ΑΝ οὐχ εὕροις ἔτι
Ζητῶν ΑΝ.

Euripides Hecuba ỷ. 359.

Ἔπειτ᾽ ἴσως ΑΝ δεσποτῶν ὠμῶν φρένας
Τύχοιμ᾽ ΑΝ.

Adſerre plura ſupervacaneum. Vide ſis tamen eundem Androm. ỷ. 77, 307. 350.

P. 29. ỷ. 15, 6, 7. Διαλυθέντα, καὶ δίκην σπερμάτων εἰς γῆν ΔΙΑΛΤΘΕΝΤΑ.] Balbutiit ſane noſter, ſi tali modo διαλυθέντα repetierit. Legendum credo καὶ δίκην σπερμάτων εἰς γῆν ΔΙΑΧΤΘΕΝΤΑ.

P. 31. ỷ. 14, 5. Τῷ δὲ καὶ μὴ δεῖν χειρῶν ΑΝΘΡΩΠΟΙΣ προσκυνεῖν.] Virium quidem manifeſtum; ſed quo modo tollatur, adhuc eſt ſub judice. Forſan χειρῶν ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΕΡΓΟΙΣ προσκυνεῖν. Vide ſis Actor. XVII, 25.

P. 33. ỷ. 19, 20. Εἰ καὶ ΚΟΙΝΩΣ μόνον ἄνθρωπος.] Legendum κοινός. *Clemens Alexandrinus* Strom. III. pag. 192. Ἐπεὶ δὲ (ὁ Κύριος) οὐκ ἄνθρωπος ἦν ΚΟΙΝΟΣ. Noſter Dial. cum Tryphone pag. 326. Ὡς ΚΟΙΝΟΝ ἄνθρωπον ἐν ᾅδου μένειν. Similiter alii paſſim. Vide *Euſebium* H. E. lib. I. cap. 2. lib. III. cap. 27. lib. VII. cap. 27. & *Cyrillum* in Julian. lib. VIII. pag. 286.

P. 36, 7. Ὅτι γὰρ οὐ τὰ αὐτὰ &c.] Particula negativa cum *Lango* & *Sylburgio* protſus eſt delenda; neque dubium eſt, quin ceſpitarit Cl. *Grabius*, qui eam retinendam pronunciavit. Repugnat enim tam rei ipſi, quam ſuperioribus *Juſtini* verbis. Omnino vide *Clementem* Alex. Protrept. pag. XI. ed. Commelin.

P. 37. ỷ. 9, 10. Περσεφόνην καὶ Ἀφροδίτην, τὰς διὰ τὸν Ἄδωνιν οἰστρηθείσας.] Miras hic turbas dedit doctiſſimus *Sylburgius*; reponit enim τὴν μὲν διὰ τὸν Ἄδωνιν, τὴν δὲ διὰ τὸν Αἰδωνέα οἰστρηθεῖσαν, quia Venus Adonin deperiit; Proſerpina vero ab Aido- ſeu Plutone fuit rapta. At, vel hac ratione, non Proſerpina διὰ τὸν Αἰδωνέα, ſed Αἰδωνεὺς διὰ τὴν Περσεφόνην erat οἰστρηθείς. Inanis igitur eſt illa conjectura; ſed nec omnino ſollicitari debet hicce locus; nam Adonidis amore flagraſſe dicitur Proſerpina. *Clemens* Protrept. pag. 10. Ἐπὶ Ἀδώνιδι (ἀσελγαίνει) Φερρέφαττα. Sed quia manus criticas huc etiam tulit idem vir præſtantiſſimus, plura veterum teſtimonia ſunt congerenda. *Lucianus* in Dial Ven. & Lunæ Tom. 1. pag. 204. Λασύριον ἐκεῖνο μειράκιον [Adonin dicit) ὃ καὶ τῇ ΠΕΡΣΕΦΑΤΤΗ, ΕΠΕΡΑΣΤΟΝ ποιήσας, ἐξ ἡμισείας ἀφείλετό με τὸν ἐρώμενον. *Arnobius* lib. IV. p. 145. *Nonne veſtris cautam eſt litteris —— arſiſſe Proſerpinam in Adonem.* Adi ſis etiam *Apollodorum* Bibl. lib. III. cap. XIII. §. 4. & Scholiaſten ad *Theocriti* Idyll. III, 48. XV, 68.

P. 40. ỷ. 4. ΕΚΕΙΝΟΝ ΚΑΙ προσκυνοῦσι.] Primæ duæ voces omnino ſunt ſupervacaneæ, nec in *Euſebio* comparent lib. II. H. E. cap. 13.

P. 43. ỷ. 7, 8. Πολλὰς ΠΕΠΟΙΗΚΕ βλασφημίας λέγειν.] Ex *Euſebio* legendum εἴπεν.

P. 48. ỷ. 1. Μήτις ΑΝΤΙΘΕΙΣ ἡμῖν.] Lego ἀντιθείη.

P. 53. ỷ. 26, 7, 8. ΟΠΩΣ δέ τινες μὴ νοήσαντες ——ἐγκαλέσωσιν ἡμῖν.] Omnino deeſt particula negans; quare legendum ΜΗΠΩΣ δέ τινες, vel ὅπως δέ τινες μὴ νοήσαντες——ΜΗ ἐγκαλέσωσιν ἡμῖν. Aut hoc aut illo modo ſcribendum eſſe, mens *Juſtini* plane docet.

P. 59. ỷ 20, 1. Ἄνδρες δεκαδύο τὸν ἀριθμόν.] Pariter *Cæſar* lib. I. B. G. cap. 49. *Eo circiter hominum* numerum XVI. *millia expedita cum omni equitatu Arioviſtus miſit*; hoc eſt, quod ad numerum, κατὰ τὸν ἀριθμόν. At *Jac. Perizonius* ad *Sanctii* Min. lib. IV. cap. XIII. p. 735. rogat, *quid opus tam dura & inſolita comminiſci, quum res ſit planiſſima per Appoſitionem ſatis uſitatam*, miſit hominum numerum, XVI. millia. At, o bone, nemo per *Appoſitionem* dixit, *Arioviſtum* CIRCITER *hominum numerum*, XVI. *millia expedita, miſiſſe*; nec alio modo res intelligi poteſt, quam quo intelligendum notavi. Quinetiam hanc rationem *duram & inſolitam* temere vocas, cum Græcis ſit uſitatiſſima. *Heliodorus* Æth. lib. I. pag. 8. Δέκα τὸν ἀριθμὸν ὄντας. *Juſtinus* M. Dial. cum Tryphon. pag. 261. Πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν ὄντες. Si pluribus ſit opus, vide *Platonem* de Rep. lib. V. p. 388. *Origenem* in Celſ. lib. I. pag. 21. *Cyrillum* in Julian. lib. IX. pag. 321. & *Syneſium* Encom. Calvit. pag. 65. ut infinita pæne Hiſtoricorum teſtimonia præteream. At de viro illo docto fatis jam functo plus ſatis. Bilis, qua mire tumuit, in me eſt effuſa, quod pleraſque omnes ejus ad *Minucium Felicem* conjecturas, licet ſine minima verborum contumelia, falſas eſſe demonſtrarim.

P. 60. ỷ. 2. Γελοῖον ΗΔΗ πρᾶγμα.] Lego γελοῖον δ᾽ ἦν πρᾶγμα.

P. 60, 1. Καλῶς ΕΧΟΝ καὶ οἰκείως ἐπιμεμελημένα λελογίσμεθα.] Lego ἔχειν.

P. 67. ỷ. 15—18. ΩΣΤΕ Ο φαμὲν προπεφητεῦσθαι τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, οὐ διὰ ΤΟ εἱμαρμένης ἀνάγκη πράττεσθαι λέγομεν.] Ex hac lectione vix eſt, ut ſenſus exruendatur commodus. Lego itaque, ΩΣ ΟΤΕ φαμὲν —— οὐ διὰ ΤΟΥΤΟ εἱμαρμένης &c.

P. 67. ỷ. 20, 1. Δόγματος ὄντος παρ᾽ ΑΥΤΩΝ.] Malim αὐτῷ, nimirum *Deo*. Δόγμα philoſophis etiam *decretum* dicitur. Vide *Ciceronem* Acad. II, 9.

P. 76. ỷ. 15, 6. Κἂν ἀγνοῆται καὶ ΑΠΙΣΤΕΙΤΑΙ.] Lego ἀπιστῆται, ne *modorum* ſit confuſio.

P. 81. ỷ. 21. Τὸν Περσέα ΛΕΧΘΗΝΑΙ προσβάλλοντο.] Forſan, deleta voce media, legendum τὸ Περσέα προσβάλλοντο. Ita certe loquitur noſter infra capp. 73, 75. Alioqui, loco ſuppleto, reſcri-

reſcribendum videtur, τὸ Παρθένα ΤΕΧΘΗΝΑΙ ΕΚ ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΚΑΙ ΠΤΕΡΩΘΗΝΑΙ προσβάλλοντα. Ob ὁμοιοτέλευτον excidiſſe cenſeri queant iſta vocabula.

P. 85. ℣. 3, 4. Ων εἰ ΜΗ κόσμος.] Legendum crediderim ὧν εἰ ΜΕΝ κόσμος, quam emendationem ſeotentia videtur poſtulare.

P. 87. ℣. 21, 2, 3. Τὸν δὲ λαὸν ἐκφυγεῖν τὸ θάνατον. ΟΥΤΩΣ ΠΑΡΕΔΩΚΕΝ ἀναγνοὺς Πλάτων.] Sic in Maouſcriptis & veteribus editis diſtinguitur hiece locus; unde reſcripſerim, ΤΟΥΤΟ ΠΑΡΑΔΟΘΕΝ ἀναγνοὺς Πλάτων. Non tamen inepta prorſus eſt ea, quam *Grabius* excogitavit, interpunctio; licet illo modo vox antepenultima videri poſſit otioſa.

P. 88. ℣. 18, 9, 20. Ως ΣΥΝΕΙΝΑΙ, ἡ σοφίᾳ ἀνθρωπείᾳ ταῦτα γεγονέναι.] Lego ξυνεῖναι, deducitur enim a verbo ξυνίημι.

ADDENDA.

ADDENDA.

P. 3. not. col. 1. ℣. 14. adde: Cicero II. de conſulatu ſuo apud ipſum I. de divinatione c. XII.

Tum fore ut occultos populus ſanctuſque ſenatus
Cernere conatus poſſet.

P. 8. ℣. 10. Τῇ δίκῃ κόλασιν ἐφλήσητε.] Hæc, ſi ſana ſunt, ſic, niſi fallor, potius vertenda ſunt: *ipſi jure pœnas detis.*

P. 8. ℣. 33. Παραγκαλοῦνται.] F. παραγκροῦνται.

P. 13. not. col. 1. ℣. 3. adde: & in Phædone p. 84.

P. 17. ℣. 24, 5, 6. Τοσοῦτον δὲ δυνάμενοι καὶ ἄρχοντες περὶ τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες ὅσον καὶ λῃσαὶ ἐν ἐρημίᾳ.] Exſcripſit hoc Joannes Damaſcenus Sac. Parallel p. 446. & ex eo, ut opinor, Antonius p. 87. Neuter habet prius καὶ, quod, ſi animum advertas, facile videbis admodum ineleganter adjici. Non dubito tamen quin Juſtini delictum ſit.

P. 26. ℣. 12, 3, 4. Πᾶν δὲ δένδρον &c.] Facile intercidere potuit πᾶν δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖ. Sed nihil mutamus.

P. 47. not. col. 1. ℣. 13. adde: Mihi id non ita liquet.

P. 68. ℣. 12. Ἀγαγεῖν.] F. ἀνάγειν. Dial. p. 201. —— καὶ τὸν κύριον πάντων πατέρα ἀνάγοντα αὐτὸν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ καθίζοντα αὐτὸν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ.

P. 69. not. col. 2. ℣. ult. adde: Sed quare, inquies, hic id aliquis adnotaret potius quam cum alibi tum ſupra ℣. 16? Placetne ergo ut legamus ἐπὶ χεῖρας? vel lectionem vulgatam retineamus? quæ fortaſſe ferri poteſt.

P. 74. ℣. 35. Βασιλεύει.] Omnes regulæ criticæ jubent legere βασιλεύσει. & poteſt quidem fieri ut ita ſcripſerit Juſtinus. nihil tamen mutandum contra auctoritatem codicum.

P. 75. not. col. 2. ℣. 14. adde: Juſtinus in dialogo p. 358. οὐδὲ δόλον τῷ στόματι. p. 162. καὶ οὐχ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

P. 81. not. col. 1. ℣. 11. adde: vel ἄγων ἦξει, σύμβολον &c. vel ἄγων ἔξει σύμβολον. quarum tamen lectionum nulla ſatisfacit.

P. 83. not. col. 2. ℣. 26. adde: Nihil mutandum. Διὰ γραμμάτων idem ſignificat. V. Jul. Poll. lib. V. cap. 37. p. 554. & Callimach. p. 325. ed. Græv.

P. 87. ℣. 18, 9, 20. Ἐὰν προσβλέπητε τῷ τύπῳ τούτῳ, καὶ πιστεύητε, ἐν αὐτῷ σωθήσεσθε.] Ita omnes edd. & fortaſſe recte. Miror tamen nemini magis placuiſſe hanc interpunctionem, καὶ πιστεύητε ἐν αὐτῷ, σωθήσεσθε. Eligat quiſque utram velit. Multa dici poſſent, ſi operæ pretium eſſet, in utramque partem.

P. 87. not. col. 2. ℣. 2. adde: & Targum Jonathani Num. xxi. 8, 9.

P. 89. not. col. 2. ℣. 5. adde: ſi pro interpretatione, recte: ſin pro emendatione, male. nam bene habet lectio codicis.

P. 94 ℣. 22, 3, 4. Ὃς καὶ λόγος πρωτότοκος ὢν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ὑπάρχει.] F. λόγος καὶ πρωτότοκος. Supra p. 35. Ἰησοῦς Χριστὸς μόνος ἰδίως υἱὸς τῷ Θεῷ γεγέννηται, λόγος αὐτοῦ ὑπάρχων καὶ πρωτότοκος καὶ δύναμις. Dial. p. 406. μετὰ δὲ φανερουμένου μὲν ὄντος τοῦ τῇ τοῦ πατρὸς βουλῇ ὑπηρετεῖν, Θεοῦ δὲ ὄντος τοῦ εἶναι τέκνον πρωτότοκον τῶν ὅλων κτισμάτων.

P. 106. ℣ 6. Ὑμῶν] Sylburgius *convenientius* putat ἡμῶν. quod idem mihi quoque videtur: quanquam multa ſunt quæ dici poſſunt pro lectione Stephani.

P. 109. ℣. 13. Ἐκείνης.] Scribo ἐκείνῃ. H. Stephanus

P. 112. not. col 1. ℣. 13. poſt μεταβολαῖς adde: quod & Cl. Pearſonus olim vidit, & ante utrumque noſtrum doctiſſimus Medus.

P. 116. ℣. 17, 8, 9. Διὰ τὸ σπέρμα τῶν χριστιανῶν ὃ γιγνώσκει ἐν τῇ φύσει ὅτι αἴτιόν ἐστιν.] Huic loco parallelus eſt iſte Apolog. I. pag. 71. lin. 14. ſeqq. nec non alter in Dialog. cum Tryphone pag. 257. ſeq. Ὃν γὰρ τρόπον διὰ τοὺς ἑπτακισχιλίους ἐκείνους τὴν ὀργὴν οὐκ ἐπέφερε τότε ὁ Θεὸς, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νῦν οὐδέπω τὴν κρίσιν ἐπήνεγκεν ἢ ἐπάγει, γινώσκων ἔτι καθ' ἡμέραν τινὰς μαθητευομένους εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ ἀπολείποντας τὴν ὁδὸν τῆς πλάνης. Ex quibus ſatis patet, quid ſit τὸ σπέρμα τῶν χριστιανῶν. Sed quid ſibi velint verba quæ addit: ὃ γινώσκει ἐν τῇ φύσει ὅτι αἴτιόν ἐστιν, difficile eſt dicere. Neque enim placet ſenſus Langi: *Quod* (ſemen) *naturæ rerum cauſam eſſe novit.* Mihi videtur comma poſt τῇ φύσει ponendum, & verbum γινώσκει perinde ut in citato dial. loco accipiendum de *cognitione*, qua Deus quoſdam *in univerſa natura*, id eſt, in univerſo humano genere homines ad Chriſtianam fidem convertendos prævidet, ὅτι αἴτιόν ἐστιν, *quoniam ipſe* Deus prima rerum *cauſa eſt*, quomodo & Gregorius Nazianzenus, aliique patres Deum πρῶτον αἴτιον appellant. Nihil ſane in hac explicatione durum videtur, niſi quod hæc verba ἐν τῇ φύσει *in genere humano* interpretari audeam. Sed ipſe Juſtinus in dicto loco parallelo Apolog. I. expreſſe ἀνθρώπων γένος nominat, & ſimiliter hic ſequenti pag. ait: διὰ τὸ ἔμφυτον παντὶ γένει ἀνθρώπων σπέρμα τοῦ λόγου. Grabe. Interpretationem Grabii confirmare videatur hic locus Senecæ IV. de beneſ. c. 32. *Deos videre eſt, ut alios indulgentius tractent propter parentes avoſque, alios propter futuram nepotum pronepotumque ac longe ſequentium poſterorum indolem. Nota eſt enim illis operis ſui ſeries. omnium illis rerum per manus ſuas iturarum ſcientia in aperto ſemper eſt.* Mihi tamen neutiquam placet. neque dubito quin locus corruptus ſit.

P. 138. ℣. 17. Ἀλλὰ καί.] Sunt qui audacter reſcriberent ἄλλοι δὲ, aut ἄλλοι δὲ καὶ, vel ſexcentis codicibus reclamantibus. Nos vulgatam lectionem facile ferimus.

P. 140. ℣. 24. Συνουσιαστής.] *Diſcipulus*, ut γνώριμος, ἑταῖρος, ὁμιλητής.

P. 141. ℣. 11. Ἤρει.] MS. liber Roberti Stephani ἥρει habet: quod etſi retineri poteſt pro ἤρεσκε, *placebat*, ᾕρει tamen cum Henrico Stephano malui, quoniam idem loquendi genus uſurpatum etiam in Oratione ad Græcos 40. 33. Sylburgius.

P. 141.

P. 141. ℣. 20. Ἡρμίας.] F. ἐρημίας.

P. 145. ℣. 15, 6. Ἔρωτα τοῦ ἰδεῖν.] Perionius vertit: *amorem quem cernendi ſui excitat.*

P. 148. ℣. 18, 9, 20. Οὐκ ἄρα ἀθάνατοι. Οὐκ· ἐπειδὴ &c.] Codex MS. οὐκ ἄρα ἀθάνατοι; οὔ, ἐπειδὴ &c.

P. 150. ℣. 16, 7. Οἱ ὥσπερ τεῖχος ἡμῖν καὶ ἔρεισμα φιλοσοφίας ἐξεγένοντο.] Videor videre *disjecti membra poetæ.*

P. 151. ℣. 22, 3, 4 Ταῦτα εἰπόντες ἃ ἤκουσαν καὶ ἃ εἶδον ἁγίῳ πληρωθέντες πνεύματι.] Irenæus lib. 2. cap. 11. *Prophetæ cum eſſent in terra, quæcunque ſpiritualiter ſecundum viſiones cæleſtium viderunt vel audierunt, meminere in hominem converſi, & reliquis annunciarunt.* Langus.

P. 153. ℣. 5, 6. Τὰ μὲν ἄλλα σου, φησὶν, ἀποδέχομαι.] Perionius vertit: *In aliis, inquit, tuam probo ſententiam.*

P. 154. not. col. 2. ℣. ult. adde: Sed multo magis placet ἀνύσειν.

P. 160. ℣. 16, 7. Εἴ τις καθαρὰς οὐκ ἔχει χεῖρας.] Καθαρὰς χεῖρας οὐκ ἔχειν alii quidem facinoroſi dicuntur, ſed ad homicidas præcipue, niſi valde fallor, hæc phraſis pertinet. eamque ſignificationem, meo quidem judicio, hic habet.

P. 205. not. col. 2. ℣. 8. adde: Vide tamen Hexapla.

P. 208. ℣. 16, 7. Εἰσὶν οὖν καὶ ἐγένοντο] F. καὶ ἀεὶ ἐγένοντο.

P. 236. ℣. 10, 1, 2. Ἐὰν οὖν ὁ λόγος ἀναγκάζῃ ὁμολογεῖν.] Langus vertit, *Si ergo ratio cogat fateri.* Perionius, *Si ergo verbum & ratio cogit confiteri. Verbum*, niſi fallor, vera interpretatio eſt. quanquam ſunt & quæ Langi verſioni favere videantur & quæ huic adverſentur.

P. 238. ℣. 29. Ἀπόκειμαι.] Leg. ἀπόκειται cum Sylburgio.

P. 238. not. col. 2. ℣. ult. adde: niſi forte magis placeat legere ἐν πολλῇ προσελίψει τῇ πρὸς πολλοὺς pro ἐκ πολλῆς προσελίψεως τῆς πρὸς πολλούς. Mihi neutra conjectura ſatisfacit.

P. 246. ℣. 8. Προφητῶν.] F. προφητειῶν. Supra p 209. μὴ βλασφημῆτε τὸν διά τε τῶν ἔργων καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ νῦν γινομένων δυνάμεων καὶ ἀπὸ τῶν τῆς διδαχῆς λόγων καὶ ἀπὸ τῶν προφητευθεισῶν εἰς αὐτὸν προφητειῶν ἄμωμον καὶ ἀνέγκλητον κατὰ πάντα Χριστὸν Ἰησοῦν. Apolog. I. p. 78. Τίνι γὰρ ἂν λόγῳ ἀνθρώπῳ σταυρωθέντι ἐπειθόμεθα ὅτι πρωτότοκος τῷ ἀγεννήτῳ Θεῷ ἐστι, καὶ αὐτὸς τὴν κρίσιν τοῦ παντὸς ἀνθρωπείου γένους ποιήσεται, εἰ μὴ μαρτύρια πρὶν ἐλθεῖν αὐτὸν ἄνθρωπον γενόμενον κεκηρυγμένα περὶ αὐτοῦ εὕρομεν, καὶ οὕτως γενόμενα ἑωρῶμεν, γῆς μὲν Ἰουδαίων ἐρήμωσιν, καὶ τοὺς ἀπὸ παντὸς ἔθνους ἀνθρώπων διὰ τῆς παρὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ διδαχῆς πεισθέντας &c. Sed permulta ſunt quæ in alteram partem dici poſſunt. neque ulla ſatis juſta cauſa eſt quare lectio codicum, utracunque ſit, repudietur.

P. 282. ℣. 18, 9. Ὁμοίως αἱ γραφαὶ προεῖπον.] Juſtino nulla cauſa fuit cur hæc inepta verba adjiceret. Librario alicui aut emendatori ſi deeſſe videbantur, minime mirum eſt. Veruntamen nihil mutamus.

P. 283. not. col. 1. ℣. 3. adde: Puto tamen locum eſſe ſatis ſanum, ſaltem quod attinet ad geminum αὐτάς. nam, niſi valde fallor, idem loquendi modus & apud Juſtinum alibi & apud elegantiſſimos ſcriptores interdum invenitur.

P. 290. ℣. 6, 7. Ἄρτος δοθήσεται αὐτῷ, καὶ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πιστόν.] Apolog. I. p. 97. ὅπερ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Μίθρα μυστηρίοις παρέδωκαν γίνεσθαι μιμησάμενοι οἱ πονηροὶ δαίμονες. ὅτι γὰρ ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος τίθεται ἐν ταῖς τοῦ μυουμένου τελεταῖς μετ' ἐπιλόγων τινῶν ἢ ἐπίστασθε ἢ μαθεῖν δύνασθε.

P. 290. ℣. 20. Τοῦ τὸ σωματοποιήσασθαι.] F. τοῦ σωματοποιεῖσθαι.

P. 291. ℣. 4. Ἐπίστασθαι λογιζόμενοι.] Langus vertit, *qui exiſtimati ſunt ſcire.* Perionius, *qui ſcire ſe exiſtimant.* quæ fortaſſe melior interpretatio eſt.

P. 291. ℣. 11, 2. Συντεθειμένους.] F. συντεθειμένους.

P. 291. ℣. 26, 7, 8, 9. Ἀλλ' ἐπὶ τὰς ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ἔτι παρ' ὑμῖν τὰς ζητήσεις ποιεῖν ἔρχομαι.] Si pro ἐπὶ τὰς legas ἐπί τι, erit hic aliqua & ſyntaxis & ſententia, quarum nunc neutra eſt. Sed ne ſic quidem hæc vel Juſtino digna videntur.

P. 296. not. col. 2. ℣. 15. poſt περιεσκοφέναι adde: (aut περικεκλοφέναι)

P. 334. ℣. 3. Ἐκδότως.] F. ἐνδότως.

P. 335. ℣. 6, 7, 8, 9. Ὅσοι ὑπακούουσι τὰ τῶν προφητῶν, τούτων φήσουσιν, οὐκ ἄλλον, εἰ μόνον ἀκούσειαν ὅτι οὗτος ἐσταυρωμένος.] Langus male hæc ſeparat ab antecedentibus, & verba ultima, minime ſane obſcura, monſtrifice interpretatur. Recte Perionius: *ſi tantum audiant hunc actum eſſe in crucem.*

P. 344. ℣. 21. Ὡς προέφην.] V. p. 338, 9.

P. 351. ℣. 6, 7, 8, 9. Ὅλον οὖν τὸν ψαλμὸν—δι' ὧν ἐξηγοῦμαι.] Sententiam Juſtini videor ſatis videre. Verba, bis terque expertus, ex voluntate expedire non poſſum.

P. 356. ℣. 31. Ὅτι.] F. ὅτι.

P. 357. ℣. 27. & ſeqq. Ἐπὶ Θεὸν τὸν πάντα ποιήσαντα ἐλπίζειν δεῖ πάντας——ἀλλὰ μὴ ὡς τοὺς λοιποὺς &c.] Sunt qui pro λοιποὺς legerent πλείους, πλείστους, πολλοὺς, ἀλόγους, quidvis denique potius quam hæc ferrent. Tu, ſi me audies, nihil mutabis.

P. 358. ℣. 16. Λογίζεσθε.] Langus, *exiſtimemini.* Rectius, niſi fallor, Perionius, *cogitatis.*

P. 359. ℣. 34 & ſeqq. Πρὶν τὸν Χριστὸν τὴν οἰκονομίαν &c.] Aliquid deeſt.

P. 373. ℣. 33, 4. Ἦρχε τῆς μάχης.] Perionius, *dux prælii erat.* V. p. 335. ℣. 34. & p. 336. ℣. 11, 2.

P. 375, 6. Οὐ γὰρ καταλιπὼν τὸν Θεὸν, ἐπὶ θηρίον δι' οὗ ἡ παράβασις καὶ παρακοὴ τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν, ἔπειθε τὸν λαὸν ἐλπίζειν.] Eſt qui audacter reponeret καταλιπόντα, & vehementer ſibi plauderet & gratularetur de emendatione tam egregia. Nobis non eſt dubium quin recepta lectio vera ſit.

P. 409. ℣. 25, 6, 7, 8. Αὐτὸς ἂν καὶ Θεὸς, καὶ ἄγγελος παρὰ τοῦ πατρὸς πεπεμμένος, ταῦτα εἰπεῖν καὶ πρᾶξαι δηλοῦται.] Iſtud πρᾶξαι ſuadere videatur Juſtinum plura deſcripſiſſe ex cap. xi. Num. (aut certe in animo habuiſſe deſcribere cum hæc ſcriberet) quam hic ſequuntur. niſi forte ſic locum intelligendum eſſe putas, αὐτὸς δηλοῦται καὶ Θεὸς ὢν, ὡς ἄγγελος, παρὰ τοῦ πατρὸς πεπεμμένος ταῦτα εἰπὼν καὶ πρᾶξαι. cui interpretationi favere videntur & antecedentia & ſequentia. mihi tamen non ſatisfacit.

INDEX *locorum ſacræ ſcripturæ.*

Geneſ.	i.	1, 2. p. 95.
		1, 2, 3. p. 86.
		26, 7, 8. p. 268, 9.
	ii.	17. p. 315.
	iii.	9. p. 351, 2.
		14. p. 339.
		15. p. 356.
		22. p. 269. 413.
	iv.	4. p. 174.
		9. p. 352.
	v.	24. p. 174.
	vii.	16. p. 410.
		19, 20. p. 431.
	ix.	2, 3, 4. p. 175.
		24, 5, 6, 7. p. 432.
	xi.	5. p. 410.
		6. p. 357.
	xv.	6. p. 184. 340. 393.
	xvii.	5. p. 392.
		12. p. 156. ℣. 22, 3.
		14. p. 156. 184.
		22. p. 410.
	xviii.	1. p. 327. 408.
		1, 2, 3. p. 248, 9.
		2. p. 408.
		13, 4. p. 254. 408, 9.
		14. p. 250.
		16, 7. p. 254. 409.
		20, 1, 2, 3. p. 254, 5.
		33. p. 255.
	xix.	1. p. 255.
		10. p. 255.
		16—25. p. 255, 6.
		23, 4, 5. p. 252.
		24. p. 257. 411. 413.
		27, 8. p. 249.
	xxi.	9, 10, 1, 2. p. 250, 1.
		12. p. 251.
	xxii.	15. p. 407.
	xxvi.	4. p. 393.
	xxviii.	10—19. p. 261, 2, 3.
		14. p. 393.
		18. p. 326.
	xxxi.	10, 1, 2, 3. p. 259, 60.
		13. p. 326.
	xxxii.	10. p. 326.
		22—30. p. 260.
		24. p. 408.
		30. p. 408.
	xxxv.	6—10. p. 261.
	xxxviii.	12, 3. p. 326.
	xlix.	8—12. p. 242.
		10. p. 51. 243. 394.
		10, 1. p. 50, 1. 80.
		11. p. 52. 244. 246. 247. 272. 286. 302.
Exod.	ii.	23. p. 263.
	iii.	2, 3, 4. p. 265.
		5. p. 92.
		16. p. 263.
	vi.	2, 3, 4. p. 408.
		3. p. 300.
	xv.	27. p. 327.
	xvii.	16. p. 238.
	xxiii.	20, 1. p. 300.
Exod.	xxxii.	6. p. 175.
Levit.	xxvi.	40, 1. p. 168.
Num.	xi.	23. p. 409.
	xv.	38. p. 229.
	xxiv.	17. p. 53. 366.
Deuter.	iv.	19. p. 247. 297.
	x.	16, 7. p. 168.
		17. p. 247.
	xxi.	p. 334. 346.
	xxvii.	26. p. 345.
	xxx.	15, 19. p. 66.
	xxxi.	2, 3. p. 409, 10.
		16, 7, 8. p. 299, 300.
	xxxii.	4. p. 341.
		7, 8, 9. p. 416.
		15. p. 175.
		16—23. p. 390, 1.
		20. p. 176. 190. 393. 401.
		22. p. 88.
		43. p. 414, 5.
	xxxiii.	13—17. p. 336, 7.
		17. p. 338.
Jeſ.	v.	2, 3. p. 379.
		13, 4, 5. p. 271.
		14. p. 266.
	vi.	1, 2. p. 271.
2 Reg.	vii.	1, 2, 3, 4. p. 284.
3 Reg.	xix.	10. p. 216.
		18. p. 216. 230.
1 Paral.	xvii.	13, 4. p. 389.
Job.	ii.	1. p. 310.
Pſalm.	i.	p. 61, 2.
		3. p. 327.
	ii.	p. 62.
		7. p. 333.
		7, 8. p. 400, 1.
	iii.	5, 6. p. 348.
		6. p. 58.
	viii.	4. p. 381.
	xiii.	3. p. 190.
	xvii.	45. p. 193.
	xviii.	2—7. p. 276.
		3, 4, 5, 6. p. 60.
		5. p. 221.
		6. p. 81. 287.
		8. p. 204.
		11. p. 195. ℣. 22, 3.
		14. p. 195. ℣. 28, 9, 30.
		15. p. 196. ℣. 8, 9.
	xxi.	2. p. 351.
		2, 3. p. 351.
		2—24. p. 349, 50, 1.
		3. p. 351.
		4. p. 352.
		5, 6, 7. p. 354.
		7. p. 354.
		8, 9. p. 59. 355.
		10. p. 356.
		10—16. p. 355, 6.
		11, 2. p. 357.
		12. p. 359.
		12—15. p. 358.
		13. p. 358.
		14. p. 359.
		15. p. 361.

Pſalm. xxi. 16. p. 357. 362.
16—19. p. 362.
17. p. 56. 58.
17, 8, 9. p. 348.
19. p. 56. 58.
20, 1, 2. p. 363.
21, 2. p. 363.
23, 4, 5. p. 365.
xxii. 4. p. 327.
xxiii. p. 210, 1.
7. p. 320. 411.
7, 8. p. 75.
9, 10. p. 322, 3.
10. p. 211.
xxxi. 2. p. 435.
xliv. p. 214, 5.
7, 8. p. 253.
7—13. p. 272, 3.
8. p. 326.
11, 2, 3. p. 273.
xlvi. 6—10. p. 212.
xlix. p. 180, 1, 2.
lxvii. 19. p. 216. 330.
lxxi. p. 204, 5, 6.
1. p. 275. ℣. 20, 1.
2. p. 204.
2—5. p. 275.
5. p. 227. 303.
17. p. 303. 397. 398.
17, 8, 9. p. 275, 6.
lxxvii. 25. p. 257.
lxxxi. p. 404, 5.
lxxxix. 4. p. 315.
xci. 13. p. 327.
xcv. p. 295, 6.
1, 2. p. 62.
1, 2, 3. p. 297.
4—10. p. 62, 3.
5. p. 295. ℣. 10, 1, 2. p. 247, 8. 310. 318.
10. p. 294, 5.
xcviii. p. 212, 3.
1—7. p. 274, 5.
cv. 37. p. 190.
cix. p. 202.
1. p. 211. 253. 317. 411.
1, 2, 3. p. 68.
1, 2, 3, 4. p. 317, 8.
3. p. 227. 318.
3, 4. p. 272.
4. p. 174. 202. 203. 303. 389.
7. p. 203.
cxxvii. 3. p. 372.
cxlviii. 1, 2. p. 324.
Prov. viii. 21 & ſeqq. p. 267, 8.
21—25. p. 414.
Eſai. i. 3. p. 92. 94.
3, 4. p. 57.
7. p. 71. 169.
7, 8. p. 243.
9. p. 79. 248. 434.
11—15. p. 58.
15. p. 190.
16. p. 160. 172.
16—20. p. 66. 89.
23. p. 190. 317.
ii. 3, 4. p. 59.
iii. 5, 6. p. 185. ℣. 11, 2, 3. p. 426, 7.
9, 10. p. 247. 429.
9, 10, 1. p. 171.
9—15. p. 421.
Eſai. iii. 16. p. 190.
v. 18, 9, 20. p. 171, 2.
18—25. p. 421, 2.
20. p. 73.
21. p. 217.
vi. 8. p. 301.
10. p. 159. 203.
vii. 10—16. p. 223, 4. 279.
14. p. 53. 54. 224. 280. 284. 291. 318. 319.
16, 7. p. 224. 279.
viii. 4. p. 224. 279. 304. 307.
ix. 6. p. 55. 302.
xi. 1. p. 53. 327.
xi. 1, 2, 3. p. 328.
10. p. 53.
xiv. 1. p. 401.
xix. 24, 5. p. 402.
xxvi. 2, 3. p. 185. ℣. 5—8.
19. p. 71.
xxvii. 1. p. 339. 375.
xxix. 13. p. 190, 1. 217. 313. 433.
13, 4. p. 308, 9.
14. p. 201, 2. 402.
xxx. 1—5. p. 309, 10.
xxxiii. 13—19. p. 289, 90.
xxxv. 1—7. p. 287, 8.
4, 5, 6. p. 71.
xxxix. 8. p. 239.
xl. 1—17. p. 239, 40.
xlii. 1, 2, 3, 4. p. 403, 4. 425.
5—13. p. 277, 8.
6, 7. p. 187, 8. 399, 400.
8. p. 276, 7.
16. p. 399.
19, 20. p. 401.
xliii. 5, 6. p. 77.
10. p. 399.
15. p. 425.
xlv. 23. p. 77.
xlix. 6. p. 378. 399.
8. p. 400.
l. 4. p. 357.
li. 6, 7, 8. p. 58.
lii. 4, 5. p. 157, 8.
5. p. 171.
10 & ſeqq. p. 160, 1.
13, 4, 5. p. 73.
15. p. 390.
liii. p. 161, 2.
1. p. 380. 390.
1, 2. p. 221.
1—8. p. 73, 4.
2, 3. p. 200.
5. p. 170. 200. 346.
7. p. 200. 194. 374. 380.
8. p. 200. 223. 272. 284. 302.
8—12. p. 74, 5.
9. p. 200. 348. 358.
12. p. 73.
liv. 1. p. 78.
1—6. p. 162, 3.
8, 9. p. 430.
lv. 3, 4. p. 159.
3—13. p. 164, 5.
lvii. 1. p. 373.
1, 2. p. 71.
1, 2, 3, 4. p. 170.
2. p. 348. 389.
5, 6. p. 230.
lviii. 1—11. p. 166, 7.

Eſai.

Eſai.	lviii.	2. p. 55.
		9. p. 219.
		6, 7. p. 58.
		13. p. 160. ỳ. 15, 6.
		13, 14. p. 189.
	lx.	19, 20. p. 378, 9.
	lxii.	10, 1, 2. p. 188.
		12. p. 391.
	lxiii.	1—6. p. 188, 9.
		15 & ſeqq. p. 186.
		17. p. 77.
	lxiv.	1—12. p. 186, 7.
		10, 1, 2. p. 70.
		11. p. 77.
	lxv.	1. p. 392.
		1, 2, 3. p. 72. 185.
		2. p. 55. 58. 348. 380.
		8. p. 427.
		9. p. 427.
		9—12. p. 425, 6.
		17 & ſeqq. p. 313, 4, 5.
		22. p. 315.
	lxvi.	1. p. 58. 282.
		5. p. 347.
		5—11 p. 325.
		23, 4. p. 226.
		24. p. 77. 415. 434.
Hierem.	ii.	13. p. 164. 173. 382. 433.
	iv.	3, 4. p. 192.
		22. p. 201.
	vii.	18. p. 427.
		21, 2. p. 180.
	ix.	25, 6. p. 192.
		26. p. 79.
	xi.	19. p. 293.
	xxxi.	15. p. 307.
		27. p. 402.
		31. p. 204.
		31, 2. p. 158.
Lamen.	iv.	20. p. 82.
Ezech.	iii.	17, 8, 9. p. 316.
	xvi.	3. p. 305.
	xx.	18. p. 177. ỳ. 5, 6.
		19—26. p. 177, 8.
	xxxvi.	12. p. 403.
	xxxvii.	6, 7, 8. p. 77.
Dan.	ii.	34. p. 289. 301.
	vii.	9—28. p 196—200.
		13. p. 76. 166. 301.
		13, 4. p. 309.
Oſe.	i.	9. p. 174.
	x.	6. p. 360.
Joel.	ii.	28, 9. p. 330.
Amos.	v.	18 & ſeqq. p. 178, 9.
	vi.	1—7. p. 179, 80.
Jon.	iii.	4. p. 366. ỳ. 34. p. 367. ỳ. 15, 6.
	iv.	10, 1. p. 367, 8.
Mich.	iv.	1—7. p. 369, 70.
	v.	2. p. 55.
Zachar.	ii.	8. p. 428.
		10 & ſeqq. p. 382.
		11. p. 391.
	iii.	1, 2. p. 310. 382, 3.
	vi.	12. p. 366. 398.
	ix.	9. p. 56, 7. 245.
	xii.	10. p. 166. 398.
		10, 1, 2. p. 77.
		10—14. p. 200.
		12. p. 398. 408.
	xiii.	7. p. 246.

Malach.	i.	10, 1, 2. p. 193. 220. 286, 7.
		11, 2. p. 394.
	iv.	5. p. 236.
Matth.	i.	21. p. 54.
		23. p. 53.
	ii.	6. p. 55. 305.
		18. p. 307.
	iii.	4. p. 332.
		11, 2. p. 236, 7.
	iv.	10. p. 361. 407.
	v.	16. p. 24.
		20. p. 364.
		22. p. 24.
		28. p. 21.
		29. p. 21.
		32. p. 22.
		34. p. 25.
		37 p. 25.
		39, 40. p. 24.
		41. p. 24.
		42. p. 23.
		44. p. 23.
		45. p. 24.
		46. p. 23.
	vi.	1. p. 24.
		19, 20. p. 23.
		25 & ſeqq. p. 24.
	vii.	15. p. 208.
		15, 6. p. 26.
		19. p. 26.
		21. p. 25.
		22, 3. p. 25, 6. 302.
	viii.	11, 2. p. 302. 396. 434.
	ix.	13. p. 22, 3.
	x.	21. p. 209. ỳ. 13, 4, 5.
		28. p. 30
	xi.	5. p. 160. ~~ỳ. 2, 3.~~
		12, 3, 4, 5. p. 241, 2.
		27. p. 92, 3. 94. 352.
	xii.	24. p. 288.
		38, 9. p. 366.
		41. p. 366.
	xiii.	41, 2, 3. p. 26.
	xvi.	16, 7, 8. p. 353.
		26. p 23.
	xvii.	11. p. 236.
		11, 2, 3. p. 237.
	xviii.	9. p. 21.
	xix.	11, 2. p. 22.
		16, 7. p. 25. 354.
	xxi.	12, 3. p. 172.
	xxii.	21. p. 26.
		36, 7, 8. p. 25.
		37—40. p. 342, 3.
	xxiii.	15. p. 399.
		23, 4. p. 376.
		24. p. 172.
		27. p. 172. 376.
	xxiv.	5. p. 26. 208.
		11. p. 208. 316.
		24. p. 316.
	xxv.	41. p. 303.
	xxvi.	39. p. 351. 361.
		42. p. 351.
	xxvii.	46. p. 351.
Marc.	viii.	31. p. 303.
	xii.	30. p. 25.
Luc.	i.	31. p. 54.
		35. p. 54. 354.
		38. p. 354.
	iii.	22. p. 333.

Luc.	vi.	27, 8. p. 23.	Luc.	xiii.	25, 6, 7. p. 25, 6.
		29. p. 24.			26. p. 302.
		30. p. 23.			28. p. 26.
		34. p. 23.		xvi.	16. p. 241.
		35, 6. p. 23, 4.		xviii.	27. p. 30.
	ix.	22. p. 352, 3.		xx.	35, 6. p. 315.
	x.	16. p. 93.		xxii.	19, 20. p. 97.
		19. p. 303.			44. p. 361.
	xi.	42. p. 172.	Joan.	iii.	3, 4, 5. p. 89.
		52. p. 172.	Rom.	xi.	3, 4. p. 216.
	xii.	4, 5. p. 30.	1 Cor.	xi.	18, 9. p. 208.
		34. p. 24.	Epheſ.	iv.	8. p. 216.
		48. p. 27.	Apoc.	xx.	p. 315.

INDEX RERUM.

Numeri ſignificant paginas editionis Pariſienſis, quæ deſignantur in margine hujus editionis; literæ a, b, c, d, *numeris ſubjunctæ, earum paginarum partes,* a *ſummam,* d *imam,* b *&* c *intermedias.*

A.

Abraami nomini cur additum 340. b.
Ablutio poſt contactum rerum vetitarum & poſt coitum cum mul. 264. d.
Abraam circumciſus omnium primus 236. c. juſtificatus & benedictione auctus propter fidem, etiam ante circumciſionem 241. b. pater gentium etiam ante circumciſionem 229. a. Abraami ſatu carnali nimium fidunt Judæi 369. c. Abraæ filii duum generum 348. b. Abraami filii veri, Chriſtiani 228, 9. Abraæ filii Chriſtiani quomodo 347 b. Abraamo promiſſa gens, Chriſtiani 347. b. Abraami filii carnales promiſſam hæreditatem non cernunt, ſed ſpirituales 263. a.
Abſtinere a quibuſdam Judæi cur juſſi 237. a.
Acclamatio concionis 97. c. 98. d. acclamatio eccleſiæ ad Dei judicia 99. b.
Accuſatus primum res ſuas componit, poſt ad cauſæ defenſionem ſe offert 42. c.
Actio quæque patriarcharum quem in finem tetenderit, conſiderandum 364. a.
Actuoſa vita potior quam contemplativa 220. b.
Adjuratores dæmonum 45. a.
Adoratio humanarum manuum operibus non tribuenda 66. c. adorandus Deus ſolus 63. c. 64. c.
Adriani Cæſaris epiſtola pro Chriſtianis 99. c.
Adulatio Chriſtianos dedecet, etiam ſupplices 53. c.
T. Ælio Adriano Antonino Pio Cæſari Auguſto 53. b. T. Ælius Adrianus Antoninus Pius 100. a.
Æſculapius cum Chriſto commune quid habuerit 67. a. 68. b. 90. a. 295. b.
Agnus paſchalis, typus Chriſti 259. a.
Agricolatio ſpiritualis 337. a.
ab Alienis conſervari nos qua ſignif. petamus 247. b.
Altiſſimi proles Chriſtiani 353. c.
Amalec ut ſuperatus 317. d. 319. a. occulta manu debellatus; allegorice 269. c. Amalec verus qui 361. a.
Amanitarum multitudo magna eſt 347. c. Ammonit. Geneſeos c. 19.
Amen quid ſignificet, & ubi adhibitum fuerit 97. c. 98. d.
Amorræo patre natus; allegor. 303. a.
Angelus Domini increpat diabolum 344. c. Aſſyrios cædit 309. b. igneæ flammæ ſpecie viſus & locutus Moſi 282. c. 283. c. de angelo patriarchis viſo ut exiſtiment nonnulli 358. a. angelus Dei, idemque Deus & Dominus, viri ſpecie viſus Abraamo & Jacobo 281. d. idem qui Deus & Dominus 280. c. 283. c. angelus a Deo miſſus, idemque Deus, Chriſtus 356. c. 357. b. 358. c. angelus Dei, Chriſtus Verbum Dei & Dei apoſtolus 95. d. 275. c. angelus, Filius Dei 284. b. angelus magni conſilii, Chriſtus 354. a. angelus magni conſilii cur ab Eſaia dictus Chriſtus 301. c. angelus unde dictus Chriſtus Filius & Verbum Dei 357. b. Angeli pro tempore a Deo fieri exiſtimati nonnullis 358. b. liberum arbitrium a Deo accepere, ut homines 45. d. miniſtrant Filio hominis 305. c. a Deo curam accepere hominum & rerum quæ ſub cælo ſunt 44. a. cibo quo utantur, & quomodo 273. d. angeli Dei, & apoſtoli, dicuntur Dei apud homines legati & interpretes 300. d. angelos defectores & malos eſſe negat Trypho Judæus, probat Juſtinus 305. c. angeli cum mulieribus congreſſi genuerunt dæmonas 44. a. angeli defectores ſuum quiſque nomen & ſibi & liberis ſuis impoſuerunt 44. b. angeli mali leges improbitati ſuæ conſentaneas tulerunt 48. a. habitant in Tanitica Ægypti regione 305 d. animabus ex hac vita demigrantibus inſidiantur 332. d.
Anima in homine ceteriſque animalibus an eadem 221. d. genita an ſit 223. a. divinitati cognata & immortalis 221. d. intelligibilibus apta ut reddatur 219. b. corpore ſoluta potitur eo quod perpetuo expetit 222. b. e corpore migrans, diaboli appetitur inſidiis 332. a. poſt mortem hominibus ſuperſtes manet, ut & ſenſus 64. d. 66. c. 332. d. interitum quem habeat 224. c. animæ in alia corpora an tranſmigrent 222. c. 223. c. piorum animæ poſt exceſſum e corpore quo abeant, & quo impiorum 223. b. animas in cælum abſque corporum reſurrectione recipi opinati nonnulli 307. a. animarum humanarum evocatio ex inf. 64. d. anima Samuelis per Ventriloquam evocata 333. a.
Animatia veſci conceſſum Noco 237. b.
Animalia pro diis culta, & quidem aliis alia 68. d.
Antichriſtus quando venturus 250. a. 336. d.
Antinoi conſecratio 71. d.
Antiſtes fratrum ſeu eccleſiæ, & quod ejus munus. 97. c. 98. c.
Antonino Pio Cæſ. Aug. 53. a. Antonini Pii epiſtola pro Chriſtianis 100. a. M. Antonini Philoſophi epiſtola pro Chriſtianis 101. a.
ex Apocalypſi Joannis locus 308. b.
Apollo amoribus infamis 68. d.
Apoſtolus Dei, & angelus Dei, Chriſtus verbum Dei 95. d. apoſtoli dicuntur Dei apud homines legati ſeu interpretes 300. c. Apoſtoli (Novi Teſtamenti ſcilicet.) unde dicti, & quæ docuerint 86. b. Hieroſolymis egreſſi, Chriſtum toti orbi prædicarunt 85. a. ex Hieroſolymis annunciarunt verbum Domini 78. a. tintinabulis in ſacerdotis tunica ſignificati 260. d. prædicatio eorum a Davide prædicta 78. c. 82. d. apoſtolorum commentarii, ſeu Evangelia 98. b. 327. b. 328. c. 329. a. c. 333. b. 334. b. apoſtolorum commentarii concioni præleguntur & exponuntur 98. c.

ad

ad Aquarum footes Proſerpinæ ſimulacrum unde confinxerint dæmones 96. d. aqua e petra Iſraelitis ſcaturit in deſerto 361. c. aqua viva e petra myſtica 342. a. aquæ vivæ fons gentili eccleſiæ Chriſtus 295. d. aqua vitæ, lavacrum regenerationis 231. c. aquæ poculum in Euchariſtia 97. c. 98. d. aquæ poculum etiam in Mithræ myſteriis 98. b.

Arbitrium liberum initio & angelis a Deo datum, & hominibus 329. a. 316. a. arbitrium homini liberum a Deo datum 80. d.

Arbores pro diis cultæ 68. c.

Archelaus Herodis ſucceſſor 330. d.

Arenæ marinæ allegoria 348. b.

Ariadne ſtellis addita 67. b.

Arreptitii ſeu dæmoniaci 65. a.

Aſinus in Bacchi myſteriis 80. d. & Plin. lib. 24. c. 1. Aſina & pullus ejus, allegorice quid ſignificent 272. c. 273. a.

Aſperſiones & libationes unde a dæmonibus excogitatæ 94. b.

Aſſyriorum rex allegorice pro Herode, & cur 303. a. 331. a. Aſſyrii cæduntur ab angelo Domini 309. b.

Aures auſcultantes & intelligentes habens populus 87 d.

M. Aurelius Antoninus Germanicus, Parthicus, Sarmaticus 101. a.

Auſes a Moſe tranſnominatur Jeſus 340. a. 334 a. cur 340. b. in Auſæ agrum a juvencis deportatum tabernaculom teſtimonii; ſymbolice 362. b.

Auxilium a Deo ſolo petit etiam Chriſtus 329. c.

Azotii a Deo percuſſi 362. a.

B.

BAcchus amoribus obſcænis infamis 68. d cum Chriſto ſimilitudinis quid habuerit 80. c. 294 d. Bacchi myſteriis quæ adbibita 89. d. 295. a.

Baptiſmus quibus communicatus 93. d. 97. b. peragi quomodo ſolitus 93. d. 94. c. Baptiſmum dæmones ut imitati 94. d. verum ac ſalutare baptiſma quod 231. c. & 229 c.

Barchochebas Judaici belli dux 72. d. Eccleſ. hiſt. Euſeb. 35. b. Chronico Euſebii Cochebas, anno Chriſti CXXXVI. Adriani XVII. Chocbibus eſt apud S. Hieronymum in Eccleſiaſticorum ſcriptorum catalogo, in Agrippa cognomento Caſtore.

Baſilidiani hæretici 253. c.

Beatitudo philoſophica quid 220. b. Beatorum hæreditas, pro, Vita æterna ac beata 292. a.

Bellerophonti tribuere mythologi quæ prophetæ Chriſto 80. d. & 67. a.

Benedicendum maledicentibus 363. d.

Beſtiis objecti Chriſtiani 337. b.

Bibliotheca Alexandrina 72. b.

C.

CÆlibes multi & multæ inter Chriſtianos 62. a.

Cælum novum & terra nova 307. b. c. cæli novi ſymbolum & figura, nubes Iſraelem comitata 361. c.

Cæſari Auguſto 53. a. Cæſaris maximi & illuſtriſſ. 99. c. Cæſaris Adriani epiſtola 99. c. ſic, Claodii Cæſaris temporibus 69. c. Cæſaris filius 53. a. viſe Not.

Calceamenta Iſraelis in deſerto non inveteraverunt 361. c. calceos in ſacrorum aditu exuere unde præcep. dæm. 94. d.

de Camelis fœminis quæri a Judaicis doctoribus quæ ſoleant 339. b.

e Canis manu unigenitam ſuam ſervari qua ſignif. petierit Chriſtus 332. c. Canes & venatores, allegor. 332. a.

Capparetaia vicus 69. d.

Captivam captivitatem quomodo duxerit Chriſtus 258. b.

Carnes humanas vorare dicti olim Chriſtiani 50. a. 70. b. 227. a.

Cati pro diis culti 68. c.

Cauſa ſibi quiſque ſui mali, non Dei præſcientia 370. a.

Centurio in vincula conjicit Chriſtianum 42. c.

Chanaan fratribus ſuis per maledictionem Noei patris ſubjectus 368. b. c. d. Chanaani poſteritas per Chriſtum & in libertatem & in conſortium cum fratribus reſtituta 369. a.

Chettæa matre natus; allegor. 303. b.

Chiliaſtarum opinio 307. b.

Chriſtus unde dictus 44. d. a Judæis qualis exſpectetur, & quæ ſit eorundem de noſtro Chriſto ſententia 249. c. 269 c. 226 a. in Chriſtum dicta prophetarum ut detorqueantur a Judaicis doctoribus 294. b. Chriſtus nominibus quibus appellari ſoleat in S. Scr. 251. c. 327. b. nominibus quibus appellatus allegorice 355. b. Chriſtus Dei, rex æternus, judex mundi 264. b. Deus & Dominus virtutum appellatus a Sp. S. 254. c. Deus & Adorandus, etiam Davidis ſuffragio 287. b. Dominus a Davide appellatur 247. a. Rex ac Dominus Moyſis, Aaronis, Samuelis 255. d. Deus & angelus a Patre miſſus 356. c. angelus Dei, rex & ſacerdos 313. c. Dominus, Deus, Dei filius 357. d. adminiſter conſilii & voluntatis paternæ 356. c. 357. b. Verbum Dei, idemque angelus & apoſtolus Dei 95. c. Verbum Dei, Dei primigenius, Deus idem & homo 96. c. primigenius Dei 92. b. generis ortum habet inenarrabilem 86. b. 261. c. e Deo ut genitus 67. d. e Patre quomodo natus 284. a. 286. c. filius Dei cur dicatur 327. b. & 67. d. & Dei filius primigenius, & filius patriarcharum 326. d. Deus æternus & verus homo 267. b. verus Deus & verus homo 74. a. Chriſtus per Jacobum ut repræſentatus 355. a. patriarchis viſus & locutus 355. c. 356. b. & 340. c. ante incarnationem quomodo apparuerit & locutus ſit ſuis 95. d. angeli, viri, igniſque ſpecie viſus & locutus patribus 357. c. humana ſpecie luctatus cum Jacobo 355. d. in ignis forma Moſi e rubo locutus 95. a. per prophetas velut in propria perſona locutus 76. a. 77. c. per prophetas olim, poſt ipſe per ſe locutus 48. d. Chriſtus Deus, homo quoque fieri ſuſtinuit 292. d. Dei Patris voluntate homo factus, & pro humano genere paſſus 96. a. e Deo pariter & homine ortus, Deus & homo 286. d. 288. d. ſervator datus & Judæis & gentibus 288. c. d. humanam naturam induit & mortem ſubiit, humani generis cauſa 315. d. totus λογικὸς propter nos factus, & anima & corpore 48. a. hominem verum ſe eſſe quibus declaraverit 325. a. 331. d. quando natus 73. b. ubi natus 75. c. in ſpelunca naſcitur 304. a. e virgine naſcendus 290. c. & 286. c. e virgine quomodo natus 74 d. e virgine cur natus 327. c. fabri filius onde habitus 316. c. filium hominis cur ſe vocet 327. a. cur Quaſi filius

lius hominis dictus a Daniele 301. a. & 245. c. a Magis Arabicis adorarur & muneribus honoratur 303. b. 304. a. latenter venturus & inter homines verſaturus erat 75. d. ætatis anno circiter XXX. manifeſtari cœptus 315. e. noſcendi ſui ſigna quæ dederit 316. b. genitus hodie qua ſignif. dictus in baptiſmo 316. d. dicendi genere quali uſus 61. c. ſuos præmonuit quæ ipſis eventura eſſent 253. b. de ſeductoribus & hæreticis præmonuit 253. b. diſcipulos de paſſione ac reſurrectione ſua præmonuit 302. a. b. verbis factiſque ſuis fidem auctoritatemque aſtruxit ex prædictionum veracitate 254. a. fidem cur merearur, ſeu cur in eum credamus 87. d. legis Moſaicæ præcepta cur obſervarit 291. d. maledictione Legis non obſtrictus fuit, ſed ſuos ab ea liberavit 338. b. gloria divina decoratus a Patre 289. d. Spiritum Dei ſuper ſe quieſcentem quomodo accepiſſe dictus 314. b. occulta vi percellit & dæmonas & omnes poteſtates 269. e. 350. b. 361. b. miracula quæ facturus eſſe prædictus a propheris 84. b. pro mago a Judæis habitus 296. a. ut hæreticus & impoſtor traducitur a Judæis 335. c. magicis artibus an uſus in ſuis miraculis 72. a. triumpho quo invectus Hieroſolyma 272. d. & 76. b. Hieroſolyma triumphali pompa cur ingreſſus 316. a. ad Patrem refert omnia, etiam ſalutem ſuam 324. d. 329. c. paſchæ die comprehenſus fuit, & paſchæ die crucifixus 338. c. conticeſcit coram Pilato 329. c. 332. a. ope omni deſtituitur 330. c. patientiſſime pro nobis paſſus omnia 86. a. paſſus a Judæis quæ per prophetas longe ante prædicta fuerant 77. d. 84. c. quo die paſſus, & quo reſurrexerit 99. a. execrationem tranſgreſſionis pro nobis in cruce ſuſtinuit 322. b. pro humano genere paſſurus & reſurrecturus eſſe prædictus 85. b. crucifigi quod debuerit, Judæis plane paradoxon 316. d. crucis ſuæ ſigna quæ in vetere Teſtamento exhibuerit 317. d. crucifigendus eſſe prædictus etiam a prophetis 324. a. b. crucis ſupplicio an dedecoratus ſecundum ethnicos 67. d. ſepultus quando 324. a. reſurrectionis ſuæ typum præmiſit Jonam 334. b. poſt paſſionem regnum ſuum inſtituit 80. c. in cælum aſcenſurus poſt paſſionem & reſurrectionem prædictus a prophetis 86. c. in cælo detinetur a Patre uſque ad mundi conſummationem 82. c. e cælo iterum cum gloria rediturus eſſe prædictus a prophetis 86. d. a prophetis cum omnibus circumſtantiis ſuis prædictus 72. d. fidelibus ſuis quomodo adſit 272. d. cum Jovis filiis quid commune habuerit 66. d. 67. a 89. c. quid peculiare præ illis habuerit 90. b. Chriſti adventus duplex 87. a. 232. e. 271. e. 336. d. adventus Chriſti duplex prædictus a prophetis 268. b. adventus alter a Daniele deſcriptus 247. e. adventus primus tam auguſtus cum fuerit, quanto auguſtior erit ſecundus 350. a. adventus ſecundus quam glorioſus futurus 248. b. hæreditas Chriſti gentes 351. b. paſſio quibus typis præfigurata 259. a. paſſio & ſatisfactio pro humano genere ab Eſaia ut prædicta 229. d. 230. e. ſanguis quibus ſymbolis præſignificatus 338. c. doctrina, quas utilitates afferat 225. c. præcones, Davidis vaticinio prædicti 78. c. 82. a. Chriſti nomen exoſum ethnicis, immerito 68. c. Chriſti profeſſio, ſeu Chriſtianiſmus, capitale crimen 42. e. Chriſti nomen tremunt dæmonia & poteſtates univerſæ 350. b. 361. b. Chriſti nomen mentituri multi, ut idem Chriſtus præmonuit 253. b. Chriſto ſimiles inter ethnicos quos excitarit diabolus 294. d. de Chriſto quæ prædixerunt prophetæ, dæmones per mythologos de Jovis filiis ſparſere 68. c. viſe & Jeſus Chriſtus, Verbum.

Chriſtiani qui 83. b. c. a Chriſto denominati 60. a. 287. b. nominis ratione ſunt χρηςότατοι 54. c. populus ſanctus & a Deo redemptus 347. b. Græcorum theologis doctiores, etiam idiotæ 93. c. quibus relictis quibus ſtudeant 61. a. diis fictitiis repudiatis vero Deo ſe conſecrant 69. a. & 61. b. Deo ſe quomodo conſecrent, per baptiſmum ſcilicet & euchariſtiam 93. c. non lingua & verbis ſed reipſa & factis ſeſe probant 63. d. 64. b. doctrinæ vitæque inſpiciendæ copiam omnibus præbere debent 54. b. cœtus quomodo agitarint 93. c. 97. b. paſſuri quæ prædicti a prophetis 84. c. 85. a. perſecutiones experientur uſque ad ſecundum Chriſti adventum 258. c. calumniis quibus traducantur 227. a. impiis calumniis per dæmones onerati 71. a. athei & impii perhibentur 46. c. ἄθεοι cur dicti, & quorum deorum ſint ἄθεοι 56. b. in quibus potiſſimum impii ab ethnicis habiti 56. a. 57. a. impietatis accuſati & damnati ob ſolam Chriſti confeſſionem 55. a. impii non eſſe ut probentur 60. a. docent in multis eadem quæ philoſophi ac poetæ, & nihilominus iniquis appetuntur odiis 66. b. 68. c. crimina de ſe ſparſa quibus documentis redarguerint 50. a. crimina ſibi impoſita quomodo excuſare poſſent, ſi vellent 50. b. c. conſcientia freti, calumnias ſibi aſperſas negligunt 50. b. a Judæis & peſſime traducti, & peſſime tractati, perpetuis etiam exſecrationibus devoti 234. b. c. d. a Judæis quo nomine damnentur 227. b. diris devoventur a Judæis, neci deduntur a gentibus 323. c. occiduntur & ab ethnicis & a Judæis 323. d. occidi poſſunt, lædi & malo affici non poſſunt 53. d. 83. a. vexantur immerito 337. d. a dæmonibus cur ſuperentur interdum & neci dedantur 49. d. ut milites fidi, fidem Chriſto datam vitæ præferre non gravantur 78. b. Chriſtum confiteri non verentur 43. a. d. mortem oppetunt potius quam Chriſtum negare ſuſtinent 323 d. ſuppliciorum varietate non abſterrentur, ſed magis excitantur 337. b. conſtantiores Salomone rege 253. a. fideliores Deo quam Iſrael olim ex Ægypto eductus 365. c. regerminant ut vitis putata 337. b. c. erga inimicos & hoſtes ſuos ut affecti 91. c. precantur pro inimiciſſimis hoſtibus 323. d. pro Judæis deprecantur 335. d. precantur & pro Judæis & pro omnibus in univerſum hominibus 363. c. d. precibus ſuis Rom. Imp. cum exercitu ex anguſtiis liberant 101. c. d. pro armis utuntur precibus 101. e. ad pacem imperatoribus præ cunctis hominum ordinibus opitulantur 59. a. patientia & ſubmiſſione ſua multos lucrati ſunt 63. b. c. provinciarum præſidibus per litteras commendati 99. d. 101. c. Chriſtiani ex gentibus plures verioreſque quam ex Judæis & Samaritanis 88. b. d. Chriſtiani fuere etiam ante Chriſtum natum 83. b. Chriſtiani ob maleficos quoſdam deprehenſos male audierunt 56. b. Chriſtiani appellati etiam hæretici & magi 70. a. inter Chriſtianos hæretici & blaſphemi 306. c. d. ſub Chriſtiani nominis titulo multi doctores falſi 308. c. Chriſtiani nomine multi, ſed falſo, ut & philoſophi 253. d. Chriſtiani idolothyta comedere auſi 253. a. Chriſtiani puniri quando poſſint & debeant 101. a.

Chriſtiana doctrina omoibus humanis doctrinis auguſtior 48. a.

Cibi quidam Iſraeli cur interdicti 237. a. ciborum interdictorum abſtinentia quid ſignif. 237. c.

ad Cinædiam exſecti 70. d.

Circumciſio præputii ab Abrahamo ſumpſit initium 236. c. in ſignum data, non in juſtificationem 366. d & 234 a. 241 b. ad ſalutem an fuerit neceſſaria 236. a. ante circumciſionem multi juſti & Deo cari fuere 236. c. circumciſio Judaica Chriſtianæ typus fuit, & quæ illa 260. b. circumciſio Deo quæ probetur 246. a. a Deo quæ exigatur 233. d. vera quæ 235. d. neceſſaria quæ, & quæ non 236. b. prima, ferro facta 342. a. ſecunda, ſaxeis cultris facta, quæ 341. a. circumciſio Chriſtiana quæ, & quomodo fiat 241. d. 261. d. 340. c. 341. a.

Ciſternas pertuſas fodiunt ſibi Judæi, relicto fonte vivo 342. b. ciſternæ pertuſæ, doctrinæ & mandata hominum 369. b. & 231. c.

Clavis cruci affixus Chriſtus 324. c.

Coccini panni circumpoſitio quid ſignif. 265. b.

Cochebas: viſe Barchocbebas.

Cœtus a Chriſtianis quando & quomodo agitari ſoliti 93. c. 96. b. 98. b.

Cognitio Dei non ſufficit ad ſalutem 370. c. d.

Coitus promiſcui lucernis exſtinctis 70 a. 71. b. c. 227. a.

Columna nebulæ 256. h. columna ignis Iſraeli prælucens 360. d.

Communicare qui cum quibus religioni habeant 266. a.

Concioois dies, locus, argumentum 98. c.

Concupiſcantia quoque damnatur a Chriſto 61. c.

Confeſſio Chriſtiaoi nominis, capitalis olim 55. a. 58. d. confiteri Chriſtum non veretur verus Chriſtianus 43. a. d. confeſſores Chriſti ne tyrannica quidem rormenta quidquam curant 226. b. in confeſſione Chriſti libentes moriuntur Chriſtiani 78. b.

Conjugium in quem finem contrahatur 68. d. in connubiis Jacobi patriarchæ myſterium quod fuerit 364. a.

Conſecrant ſe Deo ſoli, Chriſtiani 69. a. conſecrant dicantque ſe Deo Chriſtiani per baptiſmum & euchariſtiam 93. c.

magni Conſilii angelus ab Eſaia cur dictus Chriſtus 301. c.

Conſuetudo veritati poſtponenda 59. c. a conſuetudinibus patriis avocat nos Verbum Dei 287. b. conſuetudines erroris veteres valere jubent Chriſtiani 88. b.

Converſi ad Deum, ejuſdem ope indigent ad vitam inculpate tranſigendam 247. b.

Corinthus Socraticus 217. b.

Cornu feriri, figurate quid 318. d.

Coroois & floribus bonorati dii 57. b. coronis ac ſacrificiis honorati mortui 68. b. d.

Corporum reſurrectio exſpectatur a Chriſtianis 65. b. corpora cum animis ſuis ad jodicium reſurgent 57. b. corpora omnium ad ſecundum Chriſti adventum reſurgent; ſed cum diſcrimine 87. a.

Cotinum oppidum 101. a. in Euſebii Chronico Carountum.

Creator cur appellari ſoleat Deus 44. c. creatore Deo majorem finxit Marcio Deum 70. a. 92. a.

Credenda etiam quæ hominibus & naturæ videntur impoſſibilia 66. a.

Creſcens qualis philoſophus 46. c.

Crocodili pro diis culti 68. d.

Crucis figura quæ, & quomodo in monocerotis cornu efficta 318. c. 332. d. crux Chriſti quibus ſignis in vetere teſtamento adumbrata 317. d. crucis ſignum olim Iſraeli exhibitum 361. a. crucis ſignum adumbratum etiam in agno paſchali 259. b. crucis forma in deſerto erecta Iſraeli, & æneus in ea ſerpens 93. a. crucis ſigoum quam & obvium paſſim, & auguſtum 90. b. crucis ſignum efficax etiam in vetere teſtamento 317. d. 319. a. 321. d. crucis potentia quibus verbis ſignificata per prophetas 75. d. crucis aſpectus cum fide, ſervavit etiam Iſraelem in deſerto 93. a. crucis ſupplicium maledictum per Legem M. 316 d. 317. c. crucis ſupplicium extrema Legis exſecratio Judæis 249. b. crucis ſupplicium oullus ex Jovis filiis imitatus eſt 90. b. in crucifixo ſperare, ſtolidum videtur Judæis 227. c.

Cucumis ſeu Cucurbita Jonæ 334. d.

Cultri lapidei allegoria in circumciſione 242. a. cultris ſaxeis factæ circumciſioois allegoria 340. d. 341. a.

Cultu divino arbores & animalia hoooratа 68. d.

Cyoica adiaphoria 47. d.

Cyrenio Judæam procurante natus Chriſtus 75. d. 83. b. 303. d.

D.

DÆmooes ex angelorum cum mulieribus coitu nati 44. a. deorum ſpecie cum mulieribus & pueris congreſſi 55. d. 67. c. ſuum quiſque nomen ſibi & liberis ſuis impoſuit 44 b. nomina ſibi & ſuis pro arbitrio impoſuere 55. d. per poetas & mythologos de Jovis filiis ſparſere quæ de Chriſto prædixerunt prophetæ 68. c. at id non ſine fœdis erroribus 89. a. prophetarum oracula perperam intellexere 89. b. pro Verbo Dei Minervam ſubſtituerunt 97. a. Proſerpinæ ſimulacrum ad aquarum fontes unde commenti 96. d. baptiſmum ut imitati 94. d. a fide ac veritate homines avocant 58. c. a Chriſtiana veritate ad fabulas abducunt homines 89. a. Hyſtaſpis & Sibyllæ oracula quantum poſſunt ſuppriмunt 82. b. ut ante Chriſti adventum multos intruſere deos, ita etiam poſt ejus in cælos reditum pſeudochriſtos excitarunt 69. c. 91. a. hæreſium propagationes adjuvant 70. a. in errore homines detinere oituntur 61. a. id unum contendunt ut homines ſeducant 92. b. humaoum genus ut ſibi manciparint 44. a. deitatis nomen quomodo apud homines ſibi pepererint 55. c. celebrantur a pſeudoprophetis 225. a. ſacrificia & cultum exigunt ab hominibus præter rationem viventibus 59. c. ſacrificia & libamina cur ab hominihus exegerint 44. a. dæmones mali, malos evehunt, bonos opprimunt 45. h. 46. h. malos adverſus pios bonoſque concitant 49. a. judices & magiſtratus adverſum pios coocitant 49. a. redarguentes ſe pios & bonos omnibus modis infeſtant 46. b. calumniis pios Chriſtianos ooerant 51. a. Chriſtianos impiis onerarunt calumniis 68. c. Socratem & Chriſtianos cur infeſtent 55. d. cur mortis periculum piis quandoque creent 49. a. Dei & Chriſti poteſtatem effugere conantur 79. a. exorciſmo ſubiguntur a Chriſtianis 311. b. e republ. ejecti a

Socrate 48 c. Dæmonum princeps in ſacris litteris appellatur ſerpens, ſatanas, diabolus 71. a. Dæmonum artificio magica miracula edita per Simonem 69. c. & per Menandrum 69. d. 91. a. Dæmones ignis ſuppliciis affectum iri unde conſtet 46. c. Dæmonia Chriſti nomen quantopere tremuerint 247. c. 361. h. exorciſmo a Chriſtianis ſubjugata 302. a. viſe & Angeli mali.

Dæmoniaci ſeu arreptitii 65. a.

Damaſcus Arabicæ provinciæ olim, nunc Syrophœnices 305. a. Damaſci vires expugnaſſe quomodo dictus Chriſtus 302. c. 304. d. & 260 d.

David peccati veniam vix multis lacrymis impetrat 370. c. annis MD Chriſti paſſionem anteceſſit 80. h.

Decuſſatio Platonica 92. d. 93. a.

Defectio a pietate & juſtitia æque damnat atque impietas & injuſtitia 267. a. ni pœnitentia corrigatur, æterno exitio damnatur 266. c. Defectionis filius, ſeu antichriſtus, ante alterum Chriſti adventum graſſaturus 336. d.

Deucalio, Noe 45. h.

Deus proprio nomine caret, & cur 58. h. 94. d. nomen proprium cur non habeat; & quibus appellationibus deſignari ſoleat, & cur 44. c. ex anima & corpore compoſitus fingitur a Judaicis doctoribus 341. d. patriarchis viſus, nomen ſuum eis non pateſecit 355. c. 356. b. igneæ flammæ ſpecie viſus ac locutus Moſi 282. c. humana ſpecie luctatus cum Jacobo 355. d. comprehendi ab homine an poſſit 221. a. nec inveniri facile, nec tuto quibuſvis patefieri poteſt, ſecundum Platonem 48. d. mundi univerſitatem ex informi materia creavit propter hominem 58. h. poteſt omnia quæ vult 310. d. potuit multa quæ non voluit 329. a. operum ſuorum primordium & viam facit ſibi Sapientiam 359. a. curam mundi quam gerat ſecundum pleroſque philoſophos 218. a. rerum humanarum curam an agat 71. h. inſpector & vindex omnium 50. d. (ſic, Deo permittente atque adjuvante propediem ſoluturus 371. c.) acceptos & gratos quos habeat 58. a. oblationem materialem non deſiderat 58. b. vindictam expedit per angelos ſuos 359. c. iratus pœnitentia flectitur 79. d. diaboli & ſociorum ejus pœnam cur differat tamdiu 71. a. an in ignem reſolvendus, Stoica empyroſi ſcilicet 66. b. Abrahami, Iſaaci, & Jacobi cur potiſſimum nominetur Deus 96. d. Deus alter præter factorem hujus univerſi 274. h. 275. c. Deus idem & angelus a Deo miſſus 356. c. 357. b. Deus Moſi qui viſus 276. d. Deus Moſi locutus, Paterne an Filius 96. a. Deus patriarchis qui viſus 276. c. Deus patriarchis viſus & locutus, idem angelus Dei Chriſtus 280. c. Deus hominibus viſus & locutus, non Pater ſed Filius, Verbum Patris 357. b. Deus Deo Patri miniſtrans, Filius nempe 273. a. Deus Chriſtianis idem qui Judæis 227. d. perſonarum numero diſtinctus 358. c. Deus unus in tribus perſonis colitur a Chriſtianis 56. a. 60. d. Deus Pater an viſus & locutus hominibus 357. a. Pater an deſcendere dictus de cælo 356. d. Deus adorandus, Chriſtus 355. b. Deus a Chriſtianis quomodo colatur 60. b. Deo cur tribuerint mythologi quæ dæmonum erant 44. b. Dei præſcientia non eſt cauſa cur mali ſint angeli & homines 370. a. forma & gloria ejus, ſimulacro exprimi nequit 57. d. forma Dei exprimi nequit, ſed dæmonum commenta ſunt talia ſimulacra 57. c. gloriam ejus videre ſuſtinet nemo 357. h. notitia Dei non ſufficit ad ſalutem 370. c. Dei vis & potentia, item Dei potentia, pro Filius Dei 284. a. c. Dei genimen ante omnes omnino creaturas 359. a. Dei primum genimen ſeu primogenitus, Verbum 66. d. Dei primigenius, Verbum Chriſtus 96. c. Dei filius primigenius Chriſtus Jeſus 326. d. & 83. b. 92. h. Dei Filius, numero & perſona diverſus a Patre 358. c. a Patre ut genitus 358. c. quibus appelletur nominibus 284. a. Dei filii etiam Chriſtiani, ut veteres Iſraelitæ 353. h. Dei ſimiles ut fiamus 353. d. Dei nomen idolis tributum a paganis 253. d.

Dii eſtis & filii altiſſimi 353. d. dii nominantur dæmonum ſimulacra 57. c. dii gentium ſol & luna 274. h. pro diis habitæ arbores & animalia 68. c. d. deos ſe, ut ante Chriſti adventum, ſic poſt reditum ejus in cælos, finxere multi 69. b. 91. a.

Diabolus ſimia Dei in Gentibus 294. d. 296. a. 297. a. Jeſu ſacerdoti obſiſtit, & Jobum infeſtare quærit 306. a. Chriſtum ut Adamum ſeducere ſe poſſe retur 331. c. Chriſtum tentat fruſtra 354. d. cum exercitu ſuo in ignem æternum abjiciendus 71. a. in ſacris litteris appellatur ſerpens 71. a. idem ſerpens & ſatan 331. a. 354. d. diaboli doctrinam ſeminant pſeudochriſti 308. c. diaboli exercitus, Chriſtianos varie impugnat 360. c. diaboli & ſatellitum ejus ſupplicium cur tamdiu a Deo differatur 71. a.

Diaconi euchariſtiam dividunt 97. d. 98. d.

Dicta orthodoxa profanorum ſapientum, omnia e ſacra Chriſtianorum philoſophia promanarunt 51. b.

Dies prima quæ fuerit 99. a. dies horarum XXXVI. 361. d. dies magnus & terribilis 268. a. b. dies magnus judicii 345. d. die ſolis ſeu die dominico cœtus quomodo & cur fieri ſoliti 98. c. 99. a. Dies, Chriſtus allegor. 327. h.

Digamia Chriſtianis interdicta 62. a.

Digitorum tuorum opera, quid ſignif. 341. c.

Diligere proximum ut ſeipſum, quid 321. a. diligendi etiam inimici 312. a. b.

Diluvii ſignificatio myſtica 367. c.

Dioſcuri cælitibus adjecti 67. a.

Divites ad pauperum ſuſtentationem conferunt pro ſuo quiſque libito 98. h.

Doctores falſi apud Chriſtianos multi, ut apud Judæos pſeudoprophetæ 308. c.

Doctrinæ amatores appellati impp. Rom. 53. c. doctrinæ & mandata hominum ciſternæ ſunt pertuſæ 231. c. 369. b.

Dominus Deus de Chriſto 356. d. Dominus virtutum, Deus Pater 273. d. Dominus virtutum, Chriſtus 254. d. 255. a. h. Dominus Domino miniſtrans 273. a. Dominus Domini, Deus Pater 358. d. Dominus Abrahamo, Iſaaco & Jacobo viſus, Chriſtus 281. d. 282. a. Dominus regnavit a ligno 298. c. Dominus appellari cur ſoleat Deus 44. c.

Dominica die cœtus quomodo & cur fieri ſoliti 98. c. 99. a.

Domus, allegorice corpora 259. a. Domus dux ſeu princeps, Ezechieli qui 346. a. b.

Dona hominibus per Chriſtum data 315. a. dona ſua Deus pro cujuſque merito ſeu captu diſtribuit 258. a.

a Draconibus LXXIV. circumventus imperator Marcus 101. h.

E. Eccle-

E.

ECcleſia filia Dei, ſponſa & conjux Chriſti 287. b. eccleſiæ Judaicæ typus in Lia Jacobi; Chriſtianæ, in Rachele 364. a. b.

Edere angeli quomodo dicantur 274. c. d.

El, vis Hebr. ſermone 354. c.

Elias ante magnam diem Domini venturus 268. b. Meſſiam uncturus eſſe creditur a Judæis 226. a. de Eliæ adventu Chriſtus quæ reſponderit 268. c. 271. b.

Eligentis culpa eſt, Deus culpa caret 63. 51. electio boni & mali a Deo homini propoſita 81. d.

Erebus poetarum e Moſe 92. d.

Eſaias ſerra diſſectus; myſtice 349. b. interpretatur vaticinium Davidi datum 293. d. Eſaiæ locus aliter a Judæis lectus 291. a. locus a Judaicis doctoribus aliter verſus 297. c. locus aliter a Judaicis doctoribus quam a LXX. interpretibus expoſitus 366. b. Eſaiæ vaticinium de Chriſto a poetis (ſeu dæmonibus potius) tralatum ad Perſeum 90. a.

ex Eſdra per Judaicos doctores ſublatus locus 297. d.

Eva virgo per ſerpentem decepta 327. c.

Evangelii prædicatio a Davide prædicta 78. c. evangelium Judæo quale viſum 227. b. evangelia ſeu apoſtolorum commentarii 98. a. c.

Euchariſtia quid 97. d. ſacrificium Chriſtianorum 344. c. 345. a. peragi quomodo ſolita 97. c. 98. d. quibus communicata 97. d. 98. b. abſentibus etiam miſſa per diaconos 97. d. 98. d. euchariſtiæ ſcopus qui 259. d. euchariſtiæ myſterium per Eſaiam deſignatum 296. d. euchariſtiæ typus in vetere teſtamento qui 259. d. euchariſtiam imitati dæmones in Mithræ myſteriis 91. b.

Exodus, liber Moſis 282. c.

Exorciſmus dæmoniorum per nomen Jeſu Chriſti 247. b. exorciſmo ſubacti per Chriſtianos mali dæmones 302 a. 312. c. exorciſmus arte per Judæos factus 310. b.

Expoſitio infantum impia 70. a. c.

Exſecrationem violatæ legis Chriſtus pro nobis in cruce ſuſtinuit 322. b.

Exſecti ad cinædiam mares 70. d. exſecare abſque præſidis permiſſu non licitum medicis 71. d.

in Ezekiam detorquetur a Judæis vaticinium de Chriſto 250. c. 262. c. 291. a. 294 a. 302. c. 309. a. 310. d.

F.

FAbrilem artem Chriſtus tractavit allegorice 316. c.

Facultas a Deo data una cum libero arbitrio 316. a.

Famam ob malam damnandus inſons nemo eſt 54. a.

Fati neceſſitas unde a Stoicis introducta 45. d. fati neceſſitatem an ſtatuat divina prædeſtinatio 80. c. fatum immutabile Chriſtianis quod 81. a.

Felix, Ægypti præſes 71. d.

Fermentum novum poſt azymorum dies ſeptem; allegor. 231. d.

Feſta Judaica cur non obſerventur a Chriſtianis 235. d.

ad Fidem homo ut inducatur a Deo 58. c. fide in Deum nixæ preces 60. d. fide per Chriſti ſanguinem peccata noſtra eluuntur 229. d.

Filius Dei, Chriſtus 355. c. e Patre ut ortus 284. a. filius hominis, Chriſtus 86. d. ceu filius hominis cur dictus a Daniele Chriſtus 301. a. filium hominis cur ſe vocet Chriſtus 327. a. Filius proprie Chriſtus appellatur, Verbum Deo coæternum 44. c.

Floribus & coronis honorati dii 57. b. c. Flos, Chriſtus allegor. 355. b. c.

Fluvii divino honore culti 68. d.

Fons vivus Chriſtus 236. b.

Formulæ ſolennes myſteriis adhiberi ſolitæ 98. b. c.

in Foro Trajani propoſitum imperatoris mandatum 102. b.

Fratres natura ſumus omnes 364. d. Fratres, eccleſiæ Chriſtianæ populus 97. b. fratrum antiſtes 97. c.

Funiculi coccinei allegoria 338. d.

Futura prædici a Spiritu prophetico ut ſoleant 77. d. futum ut jam præterita enunciat ſæpe Spiritus propheticus 77. d. 84. a.

G.

GAlilæorum hæreſis 307. a.

Gehenna quid 66. b.

Genimen editum ſeu emiſſum a Deo Patre 285. d. genimen Dei Patris ante omnes omnino creaturas 359 b.

Geniſtarum hæreſis 307 a.

Gens Abraamo promiſſa quæ 347. c. gentium multarum pater Abraam quomodo 347. c. gentium vocatio per prophetas prædicta 73. 84. d. 85. a. quo ſymbolo præſignificata 272. b. c. 273. b. gentium converſio per Michæam prædicta 335. d. ex gentibus omnibus ad Chriſtianam pietatem converſi homines 318. d. gentium exſpectatio Chriſtus 73. b. c. 74. c. gentium lux & ſalus Chriſtus 350. c. 351. a. & 243. c.

Genu flexo preces ad Deum 318. a.

Gitta, oppidum Samariæ 69. c.

Gladius vos devorabit, qua ſignificatione dictum 81. c. gladio magno conficiendus Serpens; i. Chriſti ſpiritu 319. b. 339. a. Gladius, Chriſtus allegor. 327. b.

Gloria Domini, Filius Dei 284. a. c. Gloria patriarchis viſa, quid nonnullis 358. a.

Græci quæ de animæ immortalitate & affinibus dogmatibus tradidere, a prophetis ſumpſere 81. d. quæ recte dixerunt & ſcripſerunt, e ſacris Chriſtianorum fontibus hauſerunt 93. c. veri quidquid habent, e ſacris ſcriptoribus hauſerunt 68. b.

Granianus Serenius 99 d.

Gratiarum actione & precibus Chriſtiani ſacrificant Deo 60. c. gratiarum actio, ſacrificium Deo acceptum 345. a.

H.

HÆreſes fore præmonet Chriſtus 253. b. contra hæreſes omnes ſcripſit Juſtinus 70 b.

Hæretici vitantur a Chriſtianis 253. c.

Hamaxobii, pop. barb. 345. c. d.

Helena Simonis magi 69. d.

Hellenianorum hæreſis 307. a.

Heraclitus pius & Chriſtianus 83. c. ut exſtinctus 46. b.

Hercules a Vitio & a Virtute quibus momentis invitatus 49. b. dolorum impatientia igni ſe tradidit 67. a. cum Chriſto commune quid habuerit 90. a. 295. a.

Herodes

Herodes Jud. rex 72.c. Chriſtum infantem occidêre quærit 328.d. a Magis Arabicis fruſtratus, ſævit in pueros Bethl. 303.b. 304.b. Herodes Aſcalonites Judææ rex 272.a. Herodes Herodis ſucceſſor, poſt defunctum ſcilicet Archelaum 330.c. 331.a. Joannem B. interimit 268.d. Herodis & Judæorum conſpiratio contra Chriſtum a Davide prædicta 78.d. Herodes unde allegorice dictus rex Aſſyriorum 303.b.

in Hieroſolymam devaſtatam intrare Judæis capitali pœna interdictum 84.b. Hieroſolyma ſummum templum Judaicæ gentis habuit 74.a. ante Chriſti adventum inſtaurabitur & incoletur a fidelibus 306.b.

Hirci jejunio offerri ſoliti, cur non offerantur amplius 264.c. duos Chriſti adventus præſignificabant 259.b.

Homerus animæ immortalitatem & ipſe agnovit 65.b.

Homo conditus a quo 285.d. qualis primitus a Deo creatus 71.b. 81.b. cognationem cum Deo quam habeat 221.d. hominis gratia conditum a Deo hoc univerſum 58.b. 260.a. homicidium in Saturnalibus 50.c. homines eſitare dicti Chriſtiani 227.a. & 50.a.

Hyſtaſpes mundum conflagraturum & ipſe prædixit 66.b. Hyſtaſpis libri verſi 82.b. Hydaſpen vocat Lactant. lib. 7. cap. 15. & 18.

I.

JAcob Iſraelis nomen unde tulerit 281.b.c. Chriſti typus & in ſervitute & in conjugiis 364.b. 369.b. in Jacobi conjugiis ſeu polygamia myſterium quod fuerit 364.a. domus Jacobi, ſeu Iſrael 88.b. duplex, carnalis & ſpiritualis 366.a. Jacobi ſemen, allegor. Chriſtiani 365.b.c. Jacob parabolice appellatus Chriſtus 254.d. 326.c.d. 327.b. Jacob quomodo Chriſtus 355.a.

Idolothytis veſci auſi nonnulli Chriſtiani 253.a.

Jejunium & preces in baptiſmo 93.d. 97.b. jejunium verum quod 232.d. 233.a.

Jeſus cur dictus Auſes 340.b. Jeſus unde dictus 75.a.b. quid ſignificet 44.d. 75.b. Jeſu vocabulo jam olim populi aures aſſueſcere Deus voluit 361.b.

Jeſus Navæ, Moſis ſpiritum accipit 269.a. Iſraelitici populi reliquias in terram promiſſam induxit 362.b.c. cur ſolus ex æqualibus ſuis populum in terram ſanctam induxerit 343.a. magnus fortiſque propheta 300.d. Jeſu Chriſti typus 300.d. 338.a. 340.b.c.

Jeſus ſummus ſacerdos coram Domino ſtans, adverſante ſibi diabolo; allegor. 342.d. 343.c. & 305.c.

Jeſus nomine & re, Chriſtus Dei filius 365.a. Jeſus Chriſtus incarnatum Dei Verbum 56.a. ſummi patris filius & legatus, doctor & dominus noſter 56.b. Verbum Dei, primum Dei genimen, doctor & ſervator humani generis 66.d. filius Dei quomodo ſit 67.c. 68.c. filius Dei quotuplici reſpectu dicatur 67.d. a prophetis cum circumſtantiis ſuis ut prædictus 73.a. cum patriarchis olim locutus 340.d. Jeſus Galilæus, planus & impoſtor, impiam hæreſin ſparſiſſe dicitur a Judæis 335.c.

Ignis in Jordane fl. accenſus 315.d. ignis forma e rubo Moſi locutus Chriſtus 95.a. 357.b. ignis judicii divini 45.b. igni conflagraturum mundum quomodo Stoici dixerint, & quomodo Chriſtiani 45.d. ignis æterni ſupplicium 41.b.c. 45.d. 46.c. 59.b. 64.d. 67.c.d. 71.a. 87.b. 254.b. 264.b. igneæ flammæ ſpecie Moſi viſus Deus Chriſtus 282.c.

Imitari virtutes Dei, Deo eſt gratiſſimum 58.b.

Imp. Cæſar cum ceteris ſuis titulis 100.a. 101.a. Imperatores Romani Chriſtianos nullo judicio damnarunt 55.d. divorum conſortio adduntur poſt obitum 67.b. dii (ſeu divi) per inſcriptiones nominantur 90.d. Imperatorum defunctorum imagines forma qua conſecrari ſolitæ 90.d. Imperatorii muneris eſt controverſias & diſputationes de religione coram audire 47.b.

Impii alii aliis, etiam inter ethnicos 68.d. impii appellati pii, etiam ante Chriſtum 83.c. impii cur non ſint Chriſtiani 56.b.

Impoſſibile apud Deum nihil 278.a. 310.d. Impoſſibilia apud homines, poſſibilia apud Deum 66.a.

Incantatores morborum 45.a.

Incorporeorum notio ſuavis 219.d.

Indifferentia cynica 47.c.

Infantum expoſitio impia 70.b. 71.c.

Inferiæ mortuorum 68.d.

Ingenitum ab ingenito an differat 223.d.

Inimicos diligi & Chriſtus jubet & Eſaias 312.b.c.

Iniquitatis filius ſeu antichriſtus quando venturus 250.a.

Inſignia imperii 90.d.

Joannis apoſtoli locus ex Apocalypſi 308.a.

Jonæ cucumis 324.d.

Joſeph, Chriſtus allegor. 355.b.

Iſmael magnæ gentis pater 347.c.

Iſrael unde dictus Jacob 281.b. quid ſignificet 352.a. & 281.b. Iſrael & domus Jacob appellantur Judæi & Samariticæ tribus 88.b. Iſrael allegorice omnes pii 355.a. Iſrael, Chriſtus allegorice 326.c. Iſrael Chriſtus quomodo 355.a.

Iſraelitica gens vera & ſpiritualis, Chriſti eccleſia 228.d. Iſraeliticum genus verum Chriſtiani 365.b.

Judæ ſemen, ſeu Judæ genus, duplex, carnale & ſpirituale 366.a. Judas, Chriſtus allegorice 355.b.

Judææ procurator primus Cyrenius 75.d. Judææ vaſtatio a Spiritu prophetico prædicta 83.d.

Judæi a Juda Jacobi filio denominati 73.c. legis Moſaicæ mandatis cur aſtricti 265.a. templum ſummum Hieroſolymis habuere 74.a. principes ſui ſanguinis habuere uſque ad Chriſtum 73.c. prophetam regemque ultimum ac ſempiternum habuere Chriſtum 271.c. terra ſua, regibuſque ac prophetis orbati poſt Chriſti adventum 272.b. ſalutem in quibus ponant 226.a. e carnali Abraami ſatu ſalutem ſibi pollicentur 355.a. de Chriſto ut ſentiant 226.a. Chriſtum quem exſpectant ignoraturi ſunt 84.d. 88.c. pertinaces in Chriſti & Chriſtianorum damnatione 335.b.d. Chriſtum & in Chriſtum credentes diris devovent 335.d. legatos contra Chriſtianos paſſim dimittunt 234.d. Chriſtianis manus intulerunt quotieſcumque potuerunt 234.b. Chriſtianos cum poſſunt occidunt, indeſinenterque & Chriſtum & Chriſtianos diris devovent 363.c. Chriſtianos acerbius perſecuti quam pagani 72.c. Chriſtianos in ſynagogis ſuis exſecrantur 234.b. 323.c. ſacras ſcripturas non intelligunt 72.c. 250.b. prophetarum loquendi modum non intelligunt 76.c. Deum Moſi locutum

cutum quem intelligant 96. a. b. cum Chriſtianis communicare ſeu ſermones conferre, ſuorum doctorum legibus vetiti 256. b. 339. c. validis Chriſtianis in diſputationibus reſiſtere nequeunt 321. d. ad blaſphemias confugiunt cum deſtituuntur argumentis 208. b. puniuntur jure meritoque 234. b. 236. b. cur tam diu puniantur 366. b. c. Judaici doctores non intelligunt ſcripturas 226. b. Eſaiæ locum aliter interpretantur quam Chriſtiani 262. c. Eſaiæ locum aliter vertunt 297. c. e ſeptuaginta ſeniorum verſione multa penitus ſuſtulerunt 297. b. ſymbola de Chriſto jejune attingunt 338. d. cujuſmodi quæſtiones tractare ſoleant 339. c. ſua magis docent quam Dei 256. d. reprehenduntur 338. d. 339. a d. 341. d. graviter reprehenduntur 363. d. confutantur 285. b. 309. a. 310. c. Judaicæ hæreſes 307. a. ex Judæis & Samaritanis Chriſtiani pauciores & minus veri quam ex gentibus 88. b. d. Judaicum bellum Juſtini temporibus 72. d. 227. a.

Judicium univerſi hominum generis 88. a. judicabitur quiſque in iis in quibus deprehendetur 269. c. judicium Deus differt propter nondum completum electorum numerum 251. c. judices mortuorum qui Platoni, & qui Chriſtianis 57. a.

Jupiter parricidæ filius, parricida & ipſe 67 b. puerorum & mulierum amoribus infamis 67. c. cum filiis ſuis impurus a poetis inducitur 55. c. Jovis libido impura 50. d. filiis ejus affinxere dæmones quæ de Chriſto prædixerunt prophetæ 89. b. filii ejus quid cum Chriſto commune habuerint 67. a. 68. a. Jovis filiæ quales Minerva & Proſerpina 97. a.

Juravi lingua; at mentem injuratam gero 78. b. jurare vetat Chriſtus 63. c.

Jura æterna obſervantes 246. a. 266. b. jura æterna ſeu univerſo generi humano impreſſa 320. c.

Juſtinus, Priſci Bacchii filius, e Flavia nova Syriæ Palæſtinæ urbe oriundos 52. b. Stoico primum, deinde Peripatetico, Pythagoreo, & Platonico præceptore uſus 218. d. a Platonica ad Chriſtianam philoſophiam qua occaſione inductus 50. a. 51. b. ad veram philoſophiam ut pervenerit 225. b. veritatis ſtudio libere loquitur 53. c. 55. c. 59. a. 83. a. ~~liberrime &~~ impavide loquitur 340. b. Samaritanos populares ſuos impii erroris libere arguit 60. c. 349. c. apologiam ſuam publice proponi petit 51. d. anno poſt Chriſtum natum centeſimo quinquageſimo apologiam ſcripſit 83. b. contra omnes hæreſes ſcripſit 70. b. Chiliaſtarum opinioni aſſentitur 306. b. 307. b. Chriſtianus comperiri & optavit & totis viribus contendit 51. a. martyrium ſibi prædicit 46. c.

Juſti multi & Deo accepti etiam ante legem Moſaicam 319. c. & 246. d. 247. a. juſtus vere qui 321. c. juſtus & inculpatus omnium hominum unus Chriſtus 234. d.

Juſtitiæ notitia inſita omnibus hominibus 320. c. juſtitia per circumciſionem ab Abrahamo ad Moſen uſque: a Moſe uſque ad Chriſtum, per cetera quoque legis mandata 319. c. juſtitiæ & virtutis opera utrique ſexui æque imperata 241. c. juſtitia omnis duobus præceptis comprehenſa 320. a. in duas partes tributa 321. b.

Juvencula pro Virgo legitur a Judæis in Eſaiæ loco 291. a. 310. c. & 297. d.

L.

LÆdi Chriſtiani haud poſſunt, etiamſi occidantur 83. a.

Lapis Chriſtus ſymbolice 313. b. 318. b. 327. b. lapis angularis & abſque manibus cæſus, Chriſtus 301. b. 355. c.

Legio prima decima gemina fretenſis 101. b.

Lex Judæis cur data 265. a. illuminare gentes non potuit 351. a. non juſtificat 291. d. 292. a. cur non obſervetur a Chriſtianis 235. d. legis Moſaicæ præcepta quæ ſervari a Judæis hodie poſſint, & quæ non 264. c. legis mandata exacte a nemine obſervata 322. d. legis mandata poſt Chriſti adventum non alligant amplius 240. d. legales ceremoniæ ad tempus tantum inſtitutæ 261. b. lex ſempiterna Chriſtus 261. c. leges aliis aliæ 48. a.

Lia Jacobi, typus Judaicæ eccleſiæ 364. b. d.

Libationes dæmonicæ 85. a.

Libellus ab accuſato ſeu reo imperatori oblatus 42. c. per libellum præſidi oblata petitio 71. d.

Libera electio homini data 80. d. viſe Arbitrium.

a Ligno regnavit Dominus 80. b. 298. c.

Lot, Chaldaici generis 88. d.

Lucernarum extinctio poſt epulum 227. a. b. & 70. b.

Lucio Philoſopho, Cæſaris filio naturali, Pii adoptivo 53. a.

Lucius martyr Chriſti 43. a.

Lumen æternum fulſurum Hieroſolymis Chriſtus 340. d. lumen gentium Chriſtus, non Lex 243. c. 290. a. 351. a.

M.

MAgi, ſtella Chriſti viſa, ex Arabia cum muneribus ad eum adorandum veniunt 303. b. 315. c. dæmonibus relictis Chriſto ſe ſubjiciunt 304. d. magi Ægyptii Moſis miracula imitati 294. d. pro mago a Judæis habitus etiam Chriſtus 296. a. magicis artibus decepti multi 70. a. 91. a. magicis ſtrophis homines ſibi mancipant mali dæmones 61. a. magicis ſcripturis humanum genus ſibi manciparunt dæmones 44. b. magica miracula dæmonum artificio edit Simon 69. c. & Menander 69. d. magicis artibus valedicunt Chriſtiani 61. b.

Magiſtratui quid & quantum tribuant Chriſtiani 64. b. c. magiſtratus opinionem & gloriam veritati anteponens, non plus poteſt quam latro in ſolitudine 59. d.

Mali ut ſint angeli & homines, in cauſa non eſt Dei præſcientia 370. a.

Mandata Dei quædam myſticum ſenſum habent 263. a.

Manna, panis angelorum 273. c. cælitus pluit Iſraelitis 361. a.

Manibus paſſis ſupplicans Moſes, typus Chriſti crucifixi 317. d. 319. a. 361. a.

Marcio Ponticus hæreſim quam foverit 70. a. 92. a. Marciani, ſeu Marcioniſtæ, hæretici 253. d.

Matris deûm myſteria 71. a.

de Materia informi quæ tradidit Plato, a Moſe deſumpſit 92. b. e materia informi conditus a Deo mundus 58. b.

Mathematicis quantum tribuant Pythagorei 219. a.

Medici exſecare abſque præſidis permiſſu non poterant 71.d.
Menander ſimulacrorum adorationem taxavit & ipſe 66. d.
Menander magus, Simonis diſcipulus & ſucceſſor 69. d.
Mendacio vitam redimere Chriſtianis religio eſt 57. a.
Mentis oculus qualis 221. c.
Mercurius cum Chriſto commune quid habuerit 67. a. d.
Meriſtarum hæreſis 307. a.
Meritis cujuſque parata æterna vel pœna vel beatitas 59. a.
Meritoriorum greges 70. c.
Militare ſacramentum 78. b.
Millenaria periodus Platonis 57. b. Millenaria hæreſis 307. b.
Minerva Jovis filia, commentum dæmonum 97. a.
Minucio Fundano præſidi 99 d.
Miſſa Juſtini tempore quæ fuerit 97. c. 98. d.
Mithræ myſteria, euchariſtiæ imago 98. b. unde orta 296. a. 304. a.
Mnaſeas Judæus 312. b.
Monocerotis cornu crucis typum gerit 318. c. 332. d.
Mors, pro diis ſuis a nullis ethnicorum oppetita, a Chriſtianis pro Chriſto intrepide adiiur 349. d. lætis animis oppetitur a Chriſtianis 265. c. a Chriſtianis cur contemnatur 50. a. poſt mortem hanc, animam & ſenſum ſuperſtitem manere homini, ſenſerunt etiam ethnici ſaniores 64. d. 65. a. morientes precatione qua opus habeant 332. d. mortui honoribus quibus ab ethnicis ornati 68. d. mortui, Chriſti populus ſunt & ipſi 96. d. evangelii annunciatione reficiuntur 298. b.
Moyſes propheta primus, & ſcriptoribus Græcorum omnibus longe vetuſtior 92. c. & 73. b. 81. d. ſcriptoribus omnibus antiquior 89. b. c. Chriſtum in cruce pendentem præfigurat 324. a. & 317. d. 338. a.
Mulierem pulchram ſi quis concupiſcat, Jacobi exemplo excuſant Judaici doctores 363. d.
Mundus propter humanum genus conditus eſt 43. c. conſummatio ejus cur a Deo differatur 45. b. mutatio ejus qualis a Stoicis ſtatuatur, & qualis a Chriſtianis 66. b.
Mures pro diis culti 68. d.
Muſonii ætas & interitus 46. c.
Myſteria in Adonidis honorem agitari ſolita 71. a. myſterium Chriſtianis quale affictum a calumniatoribus 71. d. myſterium a Judaicis doctoribus in multis non intellectum 339. b. myſtica & ſymbolica locutio prophetis familiariſſima 294. a. 304. d.

N.

NAS Hebræis quid 331. b.
Negare Chriſtum verus Chriſtianus cur nequeat 43. d.
Nidore ac ſuffitu honorati mortui 68. d.
Ninivæ pœnitentia 334. c.
Noe, Deucalio 45. c. Noe, principium humani generis reparati 236. c.
Notionibus naturalibus orbati 320. d.
Novale pulchrum ac pingue 245. c.
Nubes Iſraelem comitata per deſertum 361. c.

O.

OBlatione materiali Deus non eget 58. a. 60. c. oblationes a Deo cur imperatæ Iſraelitis 292. b.
Obſervatio mandatorum legis in nemine fuit prorſus exacta & plena 322. d.
Octava dies eadem & prima 260. c. 267. c. præ ſeptima plus aliquid habuit myſterii 241. d.
Olera herbæ, eorumque in eſitando diſcrimen 237. b.
Olivetum mons Hieroſol. 326. a. idem Olivarum mons 330. b. 331. c. d.
Opiniones veterum, ſi malæ ſint, veritati poſthabendæ ſunt 53. b.
Oriens, Chriſtus allegor. 327. b. 350. a. 355. b.
Oſculo ſe complexi Chriſtiani poſt preces pub. 97. c.
Oſores & hoſtes ſuos Chriſtiani non oderunt viciſſim, ſed miſerantur & convertere ſatagunt 91. c.

P.

PAnis euchariſtici diſtributio 97. c. 98. d. panis euchariſticus ab Eſaia deſignatus 296. d. panis & aquæ poculum etiam in Mithræ myſteriis 98. b.
Parabolis & ſimilitudinibus uti prophetis familiare 303. a.
Paradoxa Chriſtianæ doctrinæ offendere non deberi 256 c.
Paſcha, typus Chriſti 338. c. paſchæ die comprehenſus Chriſtus, & paſchæ die crucifixus 338. c. paſchalis agnus ubi mactari ſolitus 264. c. typus fuit Chriſti 259. a.
Pater multarum gentium Abraam quomodo 347. c. pater hominumque deûmque Deus 67. d. pater cur appellari ſoleat Deus 44. c.
Patientia vincit etiam hoſtes 63. d.
Patriarcharum actiones non nude conſiderandæ, ſed in quem finem & quod myſterium tenderint 364 a. 371 a.
Pauperibus ut proſpectum a Chriſtianis 98. c.
Peccata ne totius quidem maris ablui undis poſſunt 229. c. peccati venia vix multis lacrymis per Davidem impetrata 370. d.
Peripateticus mercede philoſophiam docens 219. a.
Perſeus cum Chriſto quid commune habuerit 67. a. 68. a. 90. a. 297. a.
Perſonæ a prophetis quomodo indueantur 76. c. 77. c.
Petitio per libellum oblata 47. b. 71. d. peti a Deo ſolet inter cetera defenſio contra malos ſpiritus 247. b.
e Petra natus Mithras unde dictus 296 a. petra vivis aquis ſcaturiens 342. b. Petra Chriſtus allegorice 341. a.
Petrus a Chriſto appellatus Simon, & cur 327. b. 333. d.
Phariſæorum hæreſis 307. a. Phariſæi Chriſtum ſcommatis inceſſunt etiamnum 366. a.
Philænidia inſtituta 52. b.
Philoſophi plerique de Deo & rebus divinis ut ſentiant 217. d. nec de Deo nec de anima recte ſenſere 221. b. 222. d. philoſophi appellati etiam ἀθεότητος profeſſores 55. c. 56. c. veritatem ſolam, opinionibus rejectis, conſectari debent 53. b.
Philoſophia quid 220. c. pretioſiſſima ſupellex 218. b. quid ſit, & cur divinitus miſſa, pleroſque

roſque latet 218. c. quantum conferat 220. b. c. officium hoc habet ut de Deo & rebus divinis inquirat 217. d. mercede profitenda non eſt 218. d. philoſophiæ fulcra Pythagoras & Plato 224. a. philoſopbia in ſectas multas qua occaſione diviſa 218. b. c. philoſophiæ nomen & habitum multi uſurparunt qui philoſophi non fuerunt 55. b. 56. c. philoſophia tuta & vere utilis, doctrina Chriſti 225. c. philoſophicus habitus & pbiloſophi, honorandi atque affectandi 217. b.

Phylacteria in veſt. Jud. 265. b.

Pii veritatem ſolam, opinionibus repudiatis, conſectari debent 53. b.

Pilatus Herodi gratificatur 331. a. Pilati & Herodis ac Judæorum conſpiratio contra Chriſtum a Davide prædicta 78. d.

Plato Deum comprehendi poſſe ut cenſuerit 221. b. de mundo ut tradat in Timæo 223. c. mortuorum judices quos prodiderit 57. b. a Moſe mutuatus 81. d. e Moyſe quæ deſumpſerit 92. e. Platonis locus citatus 81. d. Platonis dogmata non uſquequaque a Chriſtianis aliena 51. b. Platonicæ philoſophiæ finis qui 219. c.

Pœna improborum poſt reſurrectionem 87. b. cur tamdiu a Deo dilata 71. b. pœna non eſt quæ non ſentitur 222. c.

Pœnitens pro juſto acceptatur a Domino 267. a. pœnitentia jejunio & ſupplici precatione comitata 334. c. quando ſera & inutilis 87. c. 245. e.

Poetæ Jovem cum liberis ſuis impurum inducunt 55. c. de Jovis filiis ſabulati ſunt quæ de Chriſto prædixerant prophetæ 89. b. a Socrate cur ejecti e republica 48. d.

Pollio Vitraſius præf. urb. 102. c.

Polygamia patriarcharum myſtica fuit 364. a. 371. a.

M. Pompeius Juſtino familiaris 371. b.

Pompeianus magiſter militiæ 101. b.

Pontius Pilatus Jud. procur. 60. d.

Populus ſunt Chriſtiani; Gens tamen eſſe non deſinunt 355. d.

Prædeſtinatorum numerus implendus 82. e. prædeſtinatio ſeu prænotio Dei an fatalem neceſſitatem inducat 78. a.

Prædici res futuras per prophetas cur voluerit Deus 74. c.

Præputiorum acervus, allegor. 341. a.

Præſcientia Dei non eſt cauſa mali 370. a. b.

Præterita pro futuris ſæpe a Prophetico Spiritu poſita 80. b. 84. a. 341. b.

Precibus pro armis uruntur Chriſtiani 101. d. preces, ſacrificium Deo acceptum 345. a. cum jejunio conjunctæ in baptiſmo converſorum 93. d. 97. b. habitu quo miſericordiam maxime cieant 318. a. proſtratis in terram corporibus a Chriſtianis militibus factæ 101. d. publicæ quo argumento & quo modo fieri ſolitæ 97. b. precandum & pro Judæis & pro omnibus in univerſum hominibus 363. c. d.

Primogenitus ingeniti Dei 88. a. primigenius Dei filius, Chriſtus 83. b. 92. b. primigenius omnis creaturæ Chriſtus 310. b. 367. c.

Principes maxime decet diſputationes de veritate coram audire 47. b.

Propheta primus Moſes 73. b. propheta & rex David 78. c. prophetæ qui dicti ſacris oraculis, & quales fuerint 224. d. quales Dei miniſtri, quæ item & quo ſermone ſcripta reliquerint 72. b. Verbi divini inſtinctu loquuti 75. c. res futuras quorſum prædixerint 76. d. ſcripta qualia reliquerint 224. d. parabolis ac typis cur pleraque omnia velaverint 317. c. perſonas quomodo inducant in ſuis vaticiniis 76. c. 77. e. præterita ſæpe pro futuris ponunt 341. c. poſteriores priorum ſæpe dicta & facta explicuerunt 294. a. de Chriſto quæ potiſſ. vaticinati 72. d. virtutum donis a Chriſto quid differant 314. d. reges ungebant Spiritus inſtinctu agitati 272. b. populo in captivitate pro regibus fuere 272. b. jugi ſucceſſione fuerunt in populo Iſrael. uſque ad Joannem, etiam in captivitate populi 272. a. defecerunt in Joanne Baptiſta 314. c. (is enim Judaici populi propheta ultimus 270. d. 271. b.) a Judæis cum fructu legi ut poſſint 340. a. prophetarum filii Legis mandata in contubernio ſuo meditati 313. d. prophetias nondum impletas certo impletum iri credendum eſt 87. a. prophetia in Iſraele duravit uſque ad Chriſtum 348. d. prophetica dona in Chriſtianos a Judæis tranſlata 308. b. prophetarum verba intelligere non ſufficit, ſed reddenda eorum etiam ratio 319. b. prophetarum dicta de Chriſto perperam a dæmonibus intellecta 89. b.

Proſelyti indigenis ut æquentur 351. e. duplo magis in Chriſtum blaſphemi ſunt quam Judæi 350. d. proſelytum fieri, ſeu accedere ad Chr. eccl. 241. a. de proſelytis accipiunt Judæi vaticinium de Chriſtianis editum 350. c.

Proſerpina amoribus infamis 68. a. Proſerpinæ ſimulacrum ad aquarum fontes unde commenti dæmones 97. a.

Proſtituti cum uxoribus etiam liberi 70. d. proſtituti & pueri & puellæ, item androgyni 70. e.

de Providentia Dei ut ſenſerint philoſophi plerique 218. a.

Proximus nobis qui 321. b.

e Pſalmo xcv ſublatum per Judæos commation 298. c.

Pſeudoprophetæ a veris prophetis quid differant 225. a.

Ptolemæus Ægypti rex ſacræ ſcripturæ libros in Græcum ſermonem ex Hebræo vertendos curat, & in Alexandrina bibliotheca collocat 72. b. 294. b.

Ptolemæus martyr Chriſti 42. c.

Pythagoreæ philoſophiæ rudimenta quæ 219. a.

Q.

Quadorum & Sarmatarum confinium 101. b.

R.

RAchel ubi ſepulta 304. c. typus eccleſiæ ex gentibus 364. b. d.

Rama, Arabiæ locus 304. c.

Ratio cuique reddenda ſuper eo quod accepit 64. d. rationis ſemina inſita toti hominum generi 46. d. rationis ſemina divinitus ingenerata homini, veræ cognitionis lucem aliquam præbent 51. b.

Regeneratio per baptiſmum 93. d. per aquam, fidem, & lignum 367. d. regenerationis myſterium ab Eſaia quoque ſignificatum 312. b.

Regnorum libri, ſeu hiſtoria de regibus populi Iſrael. 252. d. Regnum a Chriſtianis quale exſpecteretur 58. d.

Repudii libellus marito ab uxore datus ob vitam ſceleratam 42. b.

Reſurrectio mortuorum univerſalis ad ſecundum Chriſti adventum 87. d. reſurrectio negata

etiam

etiam inter Chriſtianos a quibuſdam hæreticis 307.b.

Rex juſtiſſimus & optimus ὁ λόγος ſeu Ratio 59.d. rex gloriæ Chriſtus 86.d. 255.a. 310.d. 357.c. rex æternus, idem Chriſtus 251.d. 367.c.

S.

SAbbata cur Iſraeli a Deo imperata 237.a. ſabbato caldum jus ſorbere Judæis religio fuit 246.d. ſabbâtum nec a Deo nec a ſacerdotibus adamuſſim obſervatum 245.a. 246.d. ſabbata delicata & vera quæ 229.c. 244.b. ſabbatum quale a nova lege mandatum 229.c.

Sacerdotale genus verum Chriſtiani 344.b.

Sacrificiorum & libaminum doctrina humanum genus manciparunt ſibi dæmones 44.b. ſacrificia cur Iſraelitis a Deo imperata 237.a. 292.b. ſacrificia Judaica rejicit Deus 240.c. 260.a. ſacrificia gentium pura Deus acceptat 246.b. ſacrificia gentium Judaicis præfert Deus 260.b. ſacrificia ad tempus dumtaxat imperata 259.a. Deo non accepta niſi a ſacerdotibus ſuis fiant 344.b. ſacrificia & coronamenta reſpuit Chriſtiana religio 57.c. 60 c. ſacrificia figurate preces & gratiarum actio 344.d. ſacrificia Chriſtiana, preces & hymni 345.a. ſacrificium a Chriſto inſtitutum, euchariſtia panis & calicis 344.b.d. ſacrificium gentium, euchariſtia 260.b. ſacrificia poſt ſecundum Chriſti adventum quæ futura 346.b.

Saducæi hæretici 307.a.

Salomon Sidone propter mulierem idololatria ſe polluit 252.d. in Salomonem detorquetur a Judæis vaticinium quod de Chriſto eſt dictum 251.c. 254.d. 288.b.c.

Salutis æternæ qui exſortes 266.c. ſalutem in quibus ponant Judæi 226.a. ſalutis via quæ 263.b. ſalutem ſuam in Deo ponit etiam Chriſtus 328.a. 329.d. ſalus Judæis pariter & gentibus per Chriſtum data 288.c.d. ſalutis in Chriſto participes qui futuri 263.d 265.d. ſalus piis etiam ante Moſaicam legem obtigit 292.a. ſalvabitur quiſque ſua juſtitia 369.d.

Samariæ ſpolia quomodo ceperit Chriſtus 302.c. 304.d. 305.a. Samaritani Simonem magum popularem ſuum pro Deo coluerunt 69.d. e Samaritica & Judaica natione Chriſtiani & pauciores & minus veri quam ex gentibus 88.b.c.

Sanguine aſperſum Saturni ſimulacrum 50.c.d. ſanguinis potatio criminoſe Chriſtianis objecta 50.c. ſanguis paſchæ figura ſanguinis Chriſti 338.c.

Sapientia, filius Dei Chriſtus 284.a. 285.d. 327.b.

Saræ nomini cur additum R 340.b.

Satanas in ſacris litteris appellatur ſerpens 71.a. unde dictus 331.b.

Saturnalis dies 98.b. Saturni myſteria 50.b.

Saturnilianoi hæretici 253.d.

Scenitæ pecuarii, pop. 345.d.

Schiſmata fore præmonet Chriſtus 253.b.

Scientia communicanda cum iis qui diſcere avent, abſque invidia & dolo 354.b.

Scriptoribus omnibus antiquior Moyſes 89.b.

Scriptura intelligi ab ethnicis non potuit ſine peculiari Dei gratia 346.d. ſcripturæ intelligentia per Chriſtum revelata 326.d. ſcripturæ verba intelligere non ſufficit, ſed ratio etiam de illis reddenda eſt 319.b. ſcripturarum intelligentia gratis communicanda cum omnibus 280.a.b. ſcripturæ ſacræ non pugnant ſecum; etſi non intelligentibus pugnare ſecum alicubi videantur 280.c. e ſcripturis quæ ſublata per Judaicos doctores 297.d.

Sectæ plures in philoſophia qua occaſione exortæ 218.c. ab auctoribus ſuis nomina trahunt 253.d.

Sedilia lapidea in ſtadio 227.a.

Sem in Chanaanis ſedes immigrat, & poſt eum Japheth 268.c.

Senatuſconſulto confirmari decretum ſuum vult Marcus imp. 102.b.

a Septuaginta interpretum verſione diſcedunt Judaici doctores 348.d. 353.c.d. ſeptuaginta interpretum verſio Græca taxatur a Judaicis doctoribus inique 294.a. 297.b. ſeptuaginta interpretum ſcriptura per Judaicos doctores perperam mutata 310.b. e ſeptuaginta ſeniorum verſione quædam per Judæos penitus abolita 297.b.

Serenius Granianus 99.c. Euſebii Chronico Serenus Granius.

Serpentis ænei ſignum erigi cur voluerit Deus 321.d. 322.b. ſerpens myſticum ſymbolum in ethnicorum deorum cultu 70.d. Serpens in ſacris litteris appellatur diabolus 71.a. 331.a. Serpens deceptor, diabolus 353.d. 354.d. virginem ut decepit, ita virginis partu debellatus 328.d. 329.a. magno enſe conficiendus 319.b. 339.a.

Sibylla mundum conflagraturum & ipſa prædixit 66.b. Sibyllinorum lectione interdictum 82.b.

Sidus, Chriſtus allegor. 355.b. ſidus Jacobeum Chriſtus 74.b.c. 334.a.

Signa imperii 90.d. in ſigno humiliandus Chriſtus, i. in cruce 297.d.

Similaginis oblatæ allegoria 259.d. de ſimilaginis & olei menſura quæri a Judaicis doctoribus quæ ſoleant 339.c.

Simon Petri nomine a Chriſto cur donatus 327.b 333.d.

SIMONI DEO SANCTO 69.c. Simon Samaritanus magus, deum ſe facit 69.c. 91.a. quantus deus habitus 349.c. Simonianum dogma rejectum a Juſtino 52.a.

Socrates a malis cur infeſtatus & accuſatus 49.c. a dæmonibus & hominibus malis cur e medio ſublatus 55.d. pius & Chriſtianus 83.c. Chriſtum aliqua ex parte agnovit 48.d.

Sodoma & Gomorra 88.c.d.

Sol conſiſtere juſſus, per xii horas prœliantes ſpectat 361.d. adorari permiſſus gentibus 349.d.

Solitaria loca philoſophicis ſpeculationibus aptiſſima 220.a.

Somniorum viſis homines diſtinere nituntur dæmones 61.a.

Sorores duas ſimul uxores habuit Jacob, myſtice 364.b.

Sotadea inſtituta 52.b.

in Spelunca natus Chriſtus 304.a. ſpelunca Mithræ ortum unde traxerit 296.b. 301.d.

Spicæ novellæ ac vegetæ 347.b.

Spiritus vitalis animarum 224.c. Spiritus Sanctus columbæ ſpecie cælitus in Chriſtum deſcendit 315.d. 317.d. Spiritus Dei ſuper Chriſto quieviſſe quo modo dictus 314.a. Spiritus virtutes in Chriſto conjunctæ fuere quæ in prophetis ſingulares ac ſeparatæ 314.a. Spiritus dona per Chriſtum a Judæis in gentes tranſlata 315.a.

315. a. ſpiritus propheticus Eliæ tralatus in Joannem Baptiſtam, itemque e Moſe in Joſuam 269. a. ſpiritus mali exorciſmo a Chriſtianis ſubacti 302. a. viſe dæmones.
Statua ut Deus honoratus Simo magus 69. c. 91. b.
Stoici ubi recte ſenſerint, & ubi non 46. a. ἐμπύρωσιν qualem ſtatuerint 66. b. de mundi conflagratione a Chriſtianis qua re diſtent 45. c. de fato qua re a Chriſtianis diſcrepent 45. d. Stoicus quidam theologiam parum neceſſariam ducit 218. d.
Sudor ſanguineos grumos ſtillans 331. d.
Suffitus dæmonici 94 d. ſuffitus in exorciſmo 311. c.
in Suggeſtum excelſum aſcendens alta voce clamitet 51. a.
Symbolica dicta & facta parum a Judaicis doctoribus conſiderata 338. d.
Synagogæ Judaicæ libri 298. a. ſynagogæ Judaicæ principes, poſt finitas preces, Chriſtianos diris devovent 366. a.
Syra lingua Satan quid 331. b.
Syriæ Palæſtinæ nova urbs 53. b.
Syrophœnice provincia 305. a.

T.

TEmplum Hieroſol. cur ſtrui ſibi voluerit Deus 240. c.
de Terræ motibus ad impp. relatum 100. c.
Terriculamenta dæmonum 55. d.
Teſtamentum vetus quod, & quod novum ac ſempiternum 228. b. 261. c. teſtamentum gentium Chriſtus 351. b. teſtamentum vetus cum timore ac tremore inſtitutum 292. b. novum cur a Deo inſtitutum 292. c.
Teſtes omni probatione ſuperiores prophetæ Dei 224. d.
Theoretici philoſophi 218. c.
in Tiberi inter duos pontes ſtatua Simonis magi 69. c.
Tintinnabula XII in talari ſacerdotis tunica, XII apoſtoli 260. c.
Tormentis ſæviſſimis examinati Chriſtianorum domeſtici 50. b.
Tributum e meritoriis proſtibulorum gregibus 70. d. tributa magiſtratui non negant Chriſtiani 64. b.
Tropologia prophetis uſitata 341. d. tropicam locutionem non admittentia verba 352. a.
Trypho Hebræus in Græciam qua occaſione venerit 217. c.

V.

VAlentiniani hæretici 253. c.
Venus amoribus infamis 71. d.
Veraſius Pollio præf. urbis 102. b. Vitraſius Panvinio in Faſtis
Verbum Dei, hominibus nempe locutum aliquando, quid nonnullis 358. a. Verbum, filius Dei 284. b. primum Dei genimen 66. d. 75. b. filius Dei, idemque angelus & apoſtolus Dei 95. c. Verbum ac vis Dei patris, Chriſtus 332. c. Verbum Deo coæternum, proprie Filius Dei dicitur d. Verbum unde dictus Dei filius 284. b. Verbum ingeniti Dei colitur & adoratur una cum Deo patre ſuo 51. c. hominum cauſa homo factum & humana paſſum 51. c.
Veriſſimo, Pii filio, Philoſopho 53. a.
Veritas parabolis typiſque cur a prophetis velata 316. b. femina quædam ſui omnibus ingeneravit 82. a. omnibus anteferenda 47. c. reticenda non eſt vel in mortis periculo præſentiſſimo 53. c. diſſimulatorem ſui obnoxium reddit Dei judicio 308. d.
Veſtimenta cum junioribus creſcunt, cum ſenioribus non inveteraſcunt in deſerto 361. c.
Vinum in myſticis Bacchi ſacris 295. a.
Vir, Chriſtus allegor. 354. a. vir patriarchis viſus, quid nonnullis 358. a.
e Virgine Chriſtus quomodo natus 75. a. cur 327. c. e virgine natum videri voluerunt dæmones etiam Perſeum 68. a. 90. a.
Virtus momentis quibus Herculem invitarit 49. b.
Vis Dei patris, Chriſtus 332. c.
Viſio ecſtatica 343. a.
Vitis inventor unde Bacchus 89. c. 295. a.
Vitium illecebris quibus utatur 49. b. Virtutis velum ſibi prætendit 49. c.
Vitraſius: quære Veraſius.
Urbicus, Urbis præfectus 41. a.
Uxores quatuor & quinque habere permittunt Judaici doctores 363. d. 371. a. uxore ſua quiſque contentus Chriſtianus 337. a.

X.

XEnophontis locus de Hercule 49. a.
Xyſti ambulacra 217. a. xyſti ſtadium medium 226. a. Sic Cicero Academ. l. 4. ſecunda fere pagina, *Cum igitur pauca in xyſto locuti eſſemus, tum eodem in ſpatio conſedimus.*

INDEX VERBORUM.

A.

Ἀγγαρεύοντί σοι μίλιον 63 b. rectiùs ἀγγαρεύοντι σε Matth. v. 41.

ἀγενὴς pro ἀγεννὴς Euſeb. 41. b. itemque Perionius, quaſi oppoſitum τῷ εὐγενεῖ. Stephanus ἀγεννὴς mavult, ut oppoſitum τῷ γενναίῳ.

ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ τῆς σωτηρίας 61. a. ἀγωνίζονται οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀπάγειν ἀπὸ ἀνθρ. 92. b. ἀγωνιζόμενος διεξελθεῖν χριστιανὸς 51. b. ſic 256. c. 262. d. 266. a. 289. c. 323. d. 354. d. & fut. temp. ἀγωνιοῦμαι περαιτέρω τὸν λόγον 293. b.

ἀδιαφθορία cynica 47. c. d.

ἀδιάφθοροι παῖδες 65. a.

ἀδιήγητον γένος 249. c.

ἀθερὸς ἰχθὺς, κῆτος 334. c.

ἀΐζωον πῦρ 93. c.

αζήτητον καταλιπεῖν 99. d.

αἰθυμεφαλιῶν ἡμέραι 231. d.

ᾖρα με ζῴδιον ἡ νόησις τοῦ — 219. d. ὡς αἱρεῖ λόγος 54. c. idem συναιρεῖται 53. c. 54. a.

αἱρεσιώτας ἀσεβεῖς 306. c.

δι' αἰτίαν τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων, propter hom. pecc. 241. a.

αἰχμαλωτεῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πλάνης 258. b.

ἀκαμάτους ἀκτῖνας 282. c.

ἀκατάλυτα Θεοῦ 102. a.

ἀκμὴν, valde 317. a.

ἀκριβῶς ποιεῖν πάντα, exacte 322. c.

ἀλᾶσθαι πάντων ἀνθρώπων 219. d.

ἀλεκτρ δυνάμει 357. a.

ἄλυπον βίον ἀδιάθετον παρέχειν 54. b.

ἀλλαγὴ τοῦ ἀνθρωπείου γένους 68. c.

ἀλλ' ἢ — niſi, præterquam 45. c. 91. c.

ἀλληλοφονεῖν 78. a.

ἀλλότριον ποιεῖσθαι, abalienare 42. a.

ἀμείβεσθαι, remunerare 82. a.

ἀμεταθέτοι, impœnitentes 349. b.

ἀμισθωτὶ, gratis 280. b.

ἀμνημονοῦντες τοῦ Θεοῦ 320. b.

ἀμοιβὰς ἀποδίδοσθαι ἀγαθάς 80. c.

ἀμυδρῶς ὁρᾷν τὰ ὄντα 51. c.

ἀμφιβάλλειν, dubitare 271. a. ſic ἀμφίβαλλον μή τι ἢ ζωῆς 352. c. ἀμφίβολα εἶναι τὰ λεγόμενα 270. d.

ἀναγεγραμμένος Θεὸς 356. b.

ἀνάθεσις, ſuſpenſio 319. a.

ἀναίτιος ἐστιν ἀδικίας 322. a.

ἀναλαμβάνειν τὸν λόγον καὶ πληροῦν, repet. 263. c. ſic 320. b.

ἀναπαύεσθαι pro παύεσθαι, deſinere, finem facere 314. a. 315. a.

ἀναπέμπει τῷ Θεῷ αἴνόν τε καὶ εὐχαριστίαν ὑπὲρ τοῦ — 97. c. 98. d.

ἀνάπλεως ἀφροσύνης 223. d.

ἀναπληροῖ μοι τὴν φρόνησιν 219. d.

ἀνάριθμος εἰπεῖν 361. c.

ἀνατίθεμεν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ 93. d. ſic 61. b.

ἀνατροφὴ παίδων 68. d.

ἀναφέρειν πάντα εἰς τὸν Θεὸν 324. d.

ἀνδροβατεῖν exemplo Jovis 50. d.

ἀνδρογυνῶν πλῆθος 70. d. Tertullianus fœminomares, Irenæi interpres *maſculofœminas* appellat.

ἡ ἀνέδην μῖξις 70. b. 71. d.

εἰς ἀνελευθερίαν μετάγειν 102. b.

ἀνέλευσις εἰς οὐρανὸν 69. b. 258. b.

ἀνεξαρνήτους γίνεσθαι τοῦ χρ. 247. b.

ἀνεξίκακος καὶ ἀοργήτους 63. a.

ἀνεπίμικτος κακίας 56. b.

ἀνηκόους τῶν λόγων ἐπακηκοέναι 363. c.

ἀνθῆσαι pro ἀνθῆσαι florere 313. c.

ἀνθρώπινα σώματα 65. d. τὸ ἀνθρώπειον γένος 43. c. d. 44. a. ἀνθρώπειοι νόμοι 58. c. ἀνθρωπαρέσκεια τῶν δεισιδαιμόνων 53. d. ἀνθρωπομορφώσαντες Θεὸς 57. c.

ἄνοδος εἰς τὸν οὐρανὸν 308. b.

ἄνοια pro ἄγνοια 326. b.

ἀνοικοδομεῖν, exſtruere 252. d.

ἀντίγραφον, exemplar 99. c. 298. a.

ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν παθῶν, ſentire 331. d. hinc ἀντιληπτικῶς παθὼν, & ἀντιληπτικὸς παθῶν 325. a.

ἀντιλυπεῖν, reniti 57. a. ἀντιλυπίαν ἔχον σῶμα 223. a.

ἀντικείται ἐστι τῇ φιλ. 220. a.

ἄνωθεν γεννηθεὶς, id eſt Θεόθεν 286. d. 288. d.

ὁ ἀνωνόμαστος Θεὸς 95. b.

ἀξία, dignitas, meritum 82. a.

ἄσιοι, populus barb. 345. d.

ἀοργήτους καὶ ἀνεξικάκους 63. b.

ἀπάγειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ 92. b.

ἀπαθανατίζονται οἱ αὐτοπροαίρετοι 67. b.

ἀπάθεια poſt reſurrectionem 41. b.

ἀπαίρεσθαι τῆς γῆς 92. b.

ἀπημφιεσμένος τὰ ῥυπαρὰ ἱμάτια 344. b.

ἀπαναίνονται τὰς θυσίας 344. c.

ἀπαρακαλύπτως διδάσκειν 301. c.

ἀπαρέσκεσθαι τοῖς φαύλοις 43. c.

ἅπερ pro ἅτε, quippe 225. c.

ἁπλῶς, in univerſum 344. c. 346. c.

ἀφ' ἑαυτοῦ ἑλόμενος τὸ ἀγαθὸν 81. b. ſic ibid. οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ πιστὸς ἄν. ἀπὸ pro ἐπὶ ſeu περὶ — 353. c. ἀπὸ pro ὑπὸ 99. d. 275. b. c. 317. a.

ἀπογραφαὶ provinciarum 75. d. 303. d.

ἀπόδειξιν ποιήσασθαι 297. c. d.

ἀποδεκτὸς oppoſ. μεμπτὸς 80. c.

ἀποδέων μικρὸν ὀλίγον 220. a.

ἀποκεκαλυμμένως 294. a.

ἀπόκριναι, reſponde 269. d. (vulg. ed. ἀπόκριναι) 292. a. τὰς ἀποκρίσεις ποιεῖσθαι 294. d.

ἀπολείπεσθε αὐτῶν κατ' ἰδίαν 227. c.

ἀπομαντευόμενος λόγοις 226. b.

οἱ ἀπομνημονεύσαντες τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ 75. b. ſic τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων 98. b. 327. b. 328. c. 329. c. 331. b. c. 332. b. 333. b.

ἀποστῆναι, abſcedere 355. a.

ὁ ἀποπεμπαῖος τράγος 259. b. c.

ἀποστολὴ pro ἐπιστολὴ 99. b.

ἀποστροφὴ ἡ πρὸς ἀδικίαν 334. c.

ἁρμοσάμενος πρὸς τὸν λαὸν, accommodans ſe ad — 237. a.

Ἀῤῥαβικὴ γῆ 95. a.

ἀῤῥητοποιῶν greges 70. d.

ἀρχὴν, initio 284. a. c. idem τὴν ἀρχὴν 310. b. 319. b. 329. a.

ὁ ἀρχηγέτης τῶν δαιμόνων 71. a.

οἱ ἄρχοντες, magiſtratus 50. a.

ἀσαγὴς πῶλος 272. c. 273. b.

ἀσπαζόμενοι τὰ φαῦλα 43. c.

ἀτάραχοι

Digitized by Google

ἀτάραχοι καὶ ἄφοβοι 83. d.
ἀτιμωθεὶς 328. b.
αὐλείων θύρρεις, pro — αὐλῶν 231. a.
αὐτεξούσιον πρὸς τὸ — 329. a. 370. b.
οἱ αὐτὸ τοῦτο μόνον χριστιανός ἐστι 42. d.
αὐτολεξεὶ οὕτως εἶπεν 73. b. 74. c.
αὐτουργήματα Θεοῦ 246. a.
αὐτόχειρες γενέσθαι ἡμῶν 234. b.
ἀφηλωθεὶς, refixus 335. c.
ἄχρηστοι καὶ ἐχθροὶ τοῦ χριστοῦ 83. c.
ἄχρις ἂν ἀποκαλυφθῇ 330. d. ἄχρις ἂν ἀπέθανεν 330. d.
ἀχάριστος πέπτω 357. a.

B.

TA βάθη τῆς καρδίας 350. a.
οἱ βαναυσουργοὶ 90. c.
βεβαπτισμένοι ἁμαρτίαις 313. d.
Βασιλειῶν, libri de lib. reg. 252. d. βασιλίδι πόλει Ῥώμῃ 69 c. 91. b.
ὁ βάτος 283. c. uſitatius ἡ βάτος 283. b. d. 357. c. d. in vulg B. Exodi iii. ſemel maſculino, quater fœm generc ponitur.
βέβαιοι γινόμεθα πρὸς τὰ δεδιδαγμένα 60. a. βεβαίαν μου τὴν πίστιν καθίστησι 294. d.
ἐπί τι βῆμα ὑψηλὸν ἀναβὰς 51. a.
βιαζομένη ἑαυτὴν ἐπῆλθεν 42. a.
βιωτικὴ τὸ ἐνθάδε ζῆν 50. a.
βλασφημεῖτε εἰς αὐτὸν 355. c.
βοηθός μου ἐγένετο 77. c. vulg. B. βοηθός μοι ἐγ.
βορρᾶ γίνονται τοῦ πυρὸς 81. d. τῶν αἰθέριον δεσμάτων καὶ δαιμόνων 92. a.
βραχυεπῶς λέγειν 74. d. 85. b.
βρύουσα ζῶν ὕδωρ 342. b. βρύοντες δυνάμει λόγοι 226. c.

Γ.

ΓΕλοιάζοντες λέγεις 291. c.
γενεσίων ἡμέραν τελεῖν 268. d.
γένεσις ἡμῶν ἡ πρώτη καὶ ἡ ἀναγέννησις 94. b.
γεννᾷν pro τίκτειν, parere 310. c. 312. c. d. γεννᾶσθαι, naſci 75. c. ſic γεγέννηται, natus eſt 291. b. & 94. b. ἐγεννήθη, natus eſt 75. c. 257. c. γεννηθῆναι, naſci 269. d. 303. b. γεννηθήσεσθαι, naſcendum eſſe 302. b. γεγεννημένος, natus 362. b, γεννηθεὶς, natus 241. b. 274. a. 315. c. item γεννησόμενον, naſcendum 75. b.
γέννημα προελθὸν ἀπὸ τοῦ [illegible] γέννημα Θεοῦ πρῶτον 66. d.
γεννήτορες τῶν θηλειῶν 327. a. γεννήτορα τῶν πάντων 60. d. 67 c.
γνώμη, animus, mens 42. d. at γνώμῃ Θεοῦ ὑπηρετοῦντες, i βουλῇ, conſilio & volunt. 323. a.
γνωρίσαι, notum facere 270. c. at γνωρίζεις με; noſti 220. a. γνωρίζεσθαι παρὰ τῶν ἄλλων μόνῃ τῇ π. dignoſci ab aliis 234. a.
οἱ γνώριμοι τοῦ χριστοῦ, diſcipuli, familiares 74. a.
γνώρισμα φέρων ὅτι — 316. b. τὸ γνωριστὸν καλοῦ καὶ αἰσχροῦ 52. a. rectius γνωριστικόν.
γραπτὴ εἰκὼν, picta 65. c.

Δ.

TI δαί; pro τί δέ; 219. b.
δαιμόνια εἰσφέρειν καινὰ 48. c. 56 a. hinc δαιμονιῶντες ἄρχοντες 41. d. & δαιμονιόληπτοι 65. a.
δαμάλεις νεοτόκους 362. a.
δέεσθαι ἄλλων 52. a. 58. a.
δηλαδὴ in fine ſententiæ 222. d.
διὰ τὸ ὄνομα, ratione nominis 54 d. διὰ τῆς παρθένου γεννηθῆναι, pro ἐκ — 267. c. d. 269. d.
διαβεβαιούμενος, aſſeveraos 65. d.
διαλογὴ ἡ μετὰ τοῦ — 57. a.
διαιτᾶν ἐν κόσμῳ λαμπρῷ 49. c.
διακαθαίρειν τὰς κλήσεις 368. b. c. διακαθάρσεις τῆς ἁγίαν 369. a.
διαλογιζόμενος πρὸς ἐμαυτὸν τοὺς λόγους αὐτοῦ 225. b.
ὁ διάλογός μοι πρὸς ἐμαυτὸν γίνεται 220. a.
διάψαλμα τοῦ μς. ψαλμοῦ 255. c.
τὰ διδάγματα τοῦ χριστοῦ 41. d. 47. a. τὰ διδάγματα τῶν προφητῶν 363. d. ſic τὰ διδάγματα τῶν ποιητῶν μετερχόμενοι 55. c. διδάγματα πάσης φιλοσοφίας ἀνθρωπείας ὑπέρτερα 52. b. εἰς τὰ θεῖα διδάγματα μαθητευθῆναι 43. d. διδάγμασι προσέχετε τοῖς ἡμετέροις 91. d. διδάγμασιν Ἐπικουρείοις ὅμοια 52. b. διδάγμασιν ἀνθρωπίνοις ἀποδεικνῦναι 283. a.
τὸ διδασκάλιον τῆς θείας ἀρετῆς ὡμολόγησεν 42. d.
διδαχὴ καὶ γνώμη, doctrina, dogmata 253. c. διδαχὴ θυμάτων 44. b. διδαχῇ τῇ τοῦ χριστοῦ πεισθέντες 88. a.
ἵνα δώσητε λόγον 343. c.
διερμηνεύοντες pro διηρμηνεύοντες not διαρρινοῦντες 328. b.
δικαιοπραξίαι αἱ φύσει καὶ αἰώνιαι 266. b. eadem δικαιώματα αἰώνια 264. c.
τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ ποιεῖν 238. c.
τῇ δίκῃ κόλασιν ὀφλῆσαι 54. d. ἐν δίκῃ πάσχειν, jure ac merito 234. a. 236. b.
διορίζειν, ſtatuere 100. a.
μὴ διστάζετε πιστεῦσαι 245. c.
δόγματα καὶ δόξαι 48. a. δογματίσαντες τὰ αὐτοῦ ἀρεστὰ 56. c. ſic 53. c. & δογματίζουσι τὸν Θεὸν ἀναλύεσθαι 66. b.
δόματα, dona 48 a. 315. a.
δόξαι καὶ δόγματα 48. a. δοξάσαντες καὶ δογματίσαντες ἐναντία τῶν παλαιῶν 55. b. c.
ἡ δύναμίς μου 306. d. δυνάμεις ποιήσας μαγικὰς 69. c. 91. a.
δυνάστα a verbo δυνῶ † 361. d.
δυσεξήγητον πρᾶγμα 44 d.
δυσκίνητος πρὸς τὸ καλὸν 41. c.
τὸ δυσμετάθετον καὶ δυσκίνητον 41. c.
δυσπειστῶς ἔχω πρὸς τοῦτο 317. a.
δυσωπηθέντες οὐδὲνα ἐντεῦθεν 224. d.

E.

EAυτοὺς, nos ipſos 93. d. 97. b. item ſecunda perſona, vos 250. b. itemque ἑαυτοῖς, vobis ipſis 51. a. 52. d. 226. b. 231. d. ἑαυτοὺς pro αὐτοὺς 52 b.
ἐγγὺς Θεοῦ βιοῦντες 67. d.
ἐγκαρτερούμεθα τέλεον 71. c. d.
ὡς ἐγχωρεῖ, ut tempus & res fert 346. c. ſic μέχρις ἐγχωρεῖ 98. c.
εἰ ἄρα — an forte 220. a. εἰ δὲ — ἀλλ' οὖν γε 302. a. εἰ δὲ μή γε, ſin minus 63. a. 333. b. εἴ τε εἰσιν, εἴτε καὶ οὔ. 217. d.
εἰδῶμεν, videamus & ſciamus 331. d. ἰδέσθαι, videri 221 a. d. ſic ἰδέσθαι οὐκ ἀναλαφρέντος 219. d. ¶ εἰδέναι ὑμᾶς βούλομαι 297. b. 302. b. ᾔδεσαν (vel ᾔδεισαν) ἂν, noſſent 222. d.
εἰδωλολατρεία 292. b. 342. a. & τὰς εἰδωλολατρείας 238. b. & alibi rectius.
εἰκονοποιηθέντα ὅσια 65. c.
ὡς τὸ εἰκὸς, ſ. ἔχει 219. c.
εἰλαπίνη, epulum 227. a.
εἶναι pro ἰέναι, ire 368. b. εἶναι pleonaſticum 361. d.
εἰρηνικοὶ ἄνθρωποι 361. b. c.
ἐκδότως ἔχω πρὸς τοῦτο 317. a.
ἐκδυσωπηθεῖσα ὑπὸ τῆς οἰκείας 42. a.
ἐκεῖσε χωρεῖ 224. c.
ἐκλεγῆναι εἰς χριστὸν 291. c.

ἐπιδημήσοντες

Google

ἐκπύρωσις ἐπὶ κολάσει τῶν ἀσεβῶν 91.b. a Moſe prædicta 93.c. ἐκπύρωσις Stoica quæ, & quæ Chriſtiana 66.b.c.
ἐκτενὴς ὀλολυγμὸς 334.c.
ἐκτὸς pro ἐκ τότε 319.a. 341.b.
ἐκτρέχειν τὸ χρόνον 219.c.
Ἐλαιὼν, mons Hieroſol. 325.d.
ἐμβεβρωμένος εἰς αὐτὸς 102.a.
τὰ ἔμμηνα φυλάσσειν 264.c.d.
ἐμφορῆσαι pro ἐμποιῆσαι 89.a. ἐμφορούμενοι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος 320.d. ἐμφορηθεῖσαι ἐρημίας 219.d.
ἐν παραβολαῖς ἢ μυστηρίοις, ἢ ἐν συμβόλοις, parabolice, myſtice, ſymbolice 292.d. ſic ἐν δίκῃ pro ἐνδίκως, & ſimilia.
ἔναντι κυρίου 275.b. at vulg. B. Geneſeos 19. ἐναντίον κ. itemque 278.b.
ἐναρέτως βιῶν 47.d. 67.d.
ἐνδεῆ δυνάμεως 315.b. & ἐνδεᾶ τοῦ βαπτισθῆναι 315.d.
ἐνδελεχέστερον τῇ φωνῇ φθεγξ. 305.b.
ἐνδυναμώσας ἕκαστον δυνατὸς ποιεῖν 316.a.
ἕνεκα omiſſum 238.b.
ἐνεργὴς βίος 316.c. ἐνεργῆ τὴν κακίαν ἐργάζονται, in opus producunt 323.d. καρπὸν ἐνεργῆ ἔχῃ, i. impleretur, perficeretur 329.d.
ἐνεργεῖν αὐτὸ γινομένους 245.a. ἐνήργησε γενέσθαι τὸ ἔφη, curavit faciendum 321.d. ἐνήργησαν βαπτίζειν ἑαυτὸς — effecerunt ut ſe — 94.d. ſic ἐνεργῆσαι αὐτὸς μισῆσαι 46.c. & μισῆσαι αὐτὸς ἐνήργησαν ibid. itemque 323.a. & 96.a. ἐνήργησαν αὐτὸν ἀποκτεῖναι 56.a. idem ποιῆσαι 91.c. & πρᾶξαι 91.c. ἐνεργούμεναι διὰ Μωσέως δυνάμεις 306.b. ἐνεργουμένας ὑπὸ τοῦ δαιμονίου πράξεις 304.d. τὰ ἐνεργούμενα εἰς ἡμᾶς κακὰ 236.a. ἐνεργηθεὶς ὑπὸ τοῦ δαιμονίου 69.d.
ἐνέχονται εἰς — rei ſunt 234.d.
ἐνθυμήματα, cogitata ſeu cogitationes 62.a. 238.c.
ἔννοια ἡ πρώτη Διὸς 97.a. ἔννοια πρώτη Simoois 69.d. τὸ ἐννοίας εἰκὼν 97.b.
ἐννόμως πολιτεύεσθαι 291.b.d.
ἐντέταλται, mandavit 238.a. 259.a.
τὴν ἔνδειξιν ποιῆσαι τῷ — 53.c.
ἐξαγάγω pro ἐξάξω 365.b.
ἐξαγγελία πραγμάτων γεγενημένων 341.d.
ἔξαλλα λαλῶν 336.d.
ἔξαρνος γίνεται 55.a.
ἐξεργάζεσθε βεβηλοῦσθαι τὸ ὄνομα τοῦ χριστοῦ, efficitis ut — 348.d.
ἐξέτασις, inquiſitio 43.d.
ἐξηγήθη, enarratum eſt 293.d. ἐξήγησιν ποιεῖσθαι ταύτην 343.a.c.
ἐξηκοστῷ καὶ ἑβδομ. 62.a.
τὰ ἑξῆς μέχρι — 278.b. eadem τὰ ἑπόμενα c.
ἐξυθένημα λαοῦ 327.d. idem ἐξουθένημα 325.b. 328.a. ut & ἐξουθενηθεὶς 328.b. & ἐξουθενηθεῖσαι ὑπομένειν 96.c.
ἐπήγγελται, promiſit 292.b.
ἐπαναγωγὴ τοῦ ἀνθρωπείου γένους 68.c.
οἱ ἐπαρχιῶται 49.d. rectius ἐπαρχιῶται Euſeb. 35.b.
ἐπαοιδοὶ, incantatores 45.b.
ἐπάσαξις 365.d.
ἐπεξεργάσασθαι πάλιν αὐτῷ pro αὐτὸ 367.b.
ἐπευφημεῖ, λέγων Ἀμὴν 97.d. 98.d.
ἐπ' ὀνόματος τοῦ χριστοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος βαπτίζεται, in nomine 95.a. ἐφ' ἑαυτοῦ μείνας, in ſtatu & conditione ſua 71.d. ἐφ' ὑμῶν 54.d. 55.c. 56.a. 47.b.c. ἐπὶ Μωσέως λελαλημένον, pro ὑπὸ 346.d. Cum dat. ἐπὶ τῷ ἱερεῖ 339.a. pro ἐν 321.d. ἐπὶ τῇ θύρᾳ καθήμενος 275.a. at vulg. B. ἐπὶ τῆς θύρας —. ἐπὶ θύραις ὄντος, præf. 247. b.c. ἐπὶ χρόνοις Τιβερίου pro ἐν 60.d.
ἐπιβαίνοντες τοῖς ἱεροῖς, adeuntes 95.a.
ἐπιβαλόμενον ἀποδεικνύναι 292.d.
ἡ ἐπιβολὴ τοῦ κλήρου 324.d.
ἐπιδυσωθήσεσθαι activa ſignificatione 259.c. rectius ἐπιδυσώσεσθαι 247.a.
εἰς ἐπίδειξιν ὅτι — 254.c.
ἐπικεκαλυμμένως εἴρηται 352.b.
τὸ ἐπικατηγορούμενον αὐτοῖς ὄνομα κοινόν ἐστι 59.b. 70.b. idem ἐπονομάζεσθαι.
ἐπιλέγοντες τὸ θεοῦ ὄνομα 94.c. ſic ἐπίλεγε ἐν τῇ τελεταῖς 98.b.
ἐπιλήψιμος λόγος ἢ πρᾶξις 254.a.
ἐπιμελεῖς ἔσεσθαι, curaturos eſſe 100.b.
ἐπιμένει μὴ ποιῆσαι τὸ — 45.b.
ἐπιμνησθήσομαι πάλιν 311.d. & ἐπιμνησθήσομαι μιᾶς 295.b.
ἐπιμονὴ ἐν τοῖς κακοῖς 244.d. ἐπιμονὴ, dilatio, ſuſp. 71.d.
εἰς ἐπίσκεψιν ἀναδῦναι 99.b.
ἐπισκοπῇ ἐνδόξῳ λυτρωθέντες 236.c.
ἐπιστάσεως ἄξιον, & ἐπιστῆσαι 245.b.
ἐπισήμῃ & ἐπισήμων 220.d.
ἐπισωρευσάμενοι καὶ αὐτοὶ 325.a.
ἀπὸ ἐπιδημίας γέγονε 372.b.
ἐπιτίμια ἄξια 81.a.
ἐπιφάνεια ὀνάρων 61.a.
ἐπίχειρα ἄξια 81.a.
ἐπονομάζεται τῷ βαπτιζομένῳ τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα 94.c. ἐπονομασθεὶς τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι 300.d.
ἐπόπτης πάντων δίκαιος 50.d.
ἐπορκίζοντες, & ἐπορκισταὶ 45.a. ἐπορκισταὶ Judaicæ gentis 310.b. Sic & apud Epiphanium & in Conſtitut. Apoſtol.
ἐποχὴν ἔσχε, inhibita eſt 329.b.
ἐργάζονται ἑαυτοῖς θάνατον 354.a. εἰργάσαντο βεβηλωθῆναι τὸ θεοῦ ὄνομα, effecerunt ut — 345.b.
ἐργάται κακίας 53.d.
εἰρήσεται, dicetur 48.b. 55.d.
ἔρμαιον ἐν τοῖς ἀδίκοις ἦν 64.d.
ἐῤῥήθη pro ἐῤῥίφθη 367.b.
ἐρωτοπεποιημένῳ προσώπῳ 49.b.
ἕτερον παρ' ὃ — aliud quam 81.b.
ἑτοίμως ἔχειν ἀποκρίνεσθαι 269.d.
εὐηγγελίσατο αὐτὴν 75.a. εὐαγγελιζομένου αὐτῇ τοῦ Γαβριὴλ 327.c. οἱ εὐαγγελισάμενοι τὸ χριστὸν 366. c.d.
εὐάρεστα πᾶσι φανήσεσθαι 82.c. εὐαρέστως αὐτῷ ἐρχησαμένη 268.d.
εὐθηνίαν τοῦ βίου παρέχειν 54.a.b.
εὐκατάφοροι ὄντες πρὸς τὸ — 237.a.
εὐλογοῦμεν τὸν ποιητὴν τῶν πάντων 98.c.
εὐπαῤῥησίαστοι πρὸς τὸν θεὸν 100.c.
εὔσπλαγχνος πατὴρ 335.d.
εὔτονος ἀνταγωνιστὴς 321.d. εὐτόνως κοινὰς εὐχὰς ποιούμενοι 97.b.
εὐχαρίστως ὄντας ἐκείνῳ 69.c. ὁ εὐχαριστηθεὶς ἄρτος καὶ οἶνος 97.d. ἡ εὐχαριστηθεῖσα δι' εὐχῆς τροφὴ 98.a.
τὸ εὔχερὲς πρὸς εἰδωλολατρείαν 292.b.
εὔχομαι, glorior 62.b.
ἐφεσὶν 261.d.
ἔχω εἰς δίκαιον, habet pro — 267.a. ἔχουσιν ἡπατημένους πολλοὺς, & deceperunt & deceptos detinent 91.a. οἱ ἔχοντες 98.c. iidem οἱ εὐποροῦντες 98.d.
οἱ ἐχθραίνοντες αὐτῷ, inimici 82.d.
ἕως ἂν θῇ — 353.a. vulg. B. Eſaiæ xlii. ἕως ἂν θήσει.

Z.

ΖΗλῶσαι, invidere 100 d.

H.

ΗΓεμόνες τῶν ἐπαρχιῶν 100. d. iidem ἡγέμενοι abſolute 41. b.
ἧκα, veni 210. a.
ἦν δ' ἐγὼ 221. b.

Θ.

ΤΩι θεοτάτῳ μου πατρὶ 100. d.
θειοδίστερον, divinius 364. a.
θελήσεις τοῦ πατρὸς 284. b.
θεὸς 44. d.
θεολογεῖν, Deum dicere, Dei nomine appellare 227. c. θεολογεῖς διὰ τί— theologice quæris 340. b.
θεοφορεῖται θείῳ λόγῳ 75. c. θεοφορούμενος τῷ πνεύματι τῷ προφητικῷ 76. a.
θεσπίσαντες τὰ μέλλοντα 224. d.
θρησκείαν τὴν περὶ τὸν θεὸν 100. d.
θυμὸν ἴσον ἐμοὶ ποιήσασθαι 225. c.
θῶκοι λίθινοι 227. a.

I.

ΕΝ ἰδέᾳ πυρὸς ἐφάνη τῷ Μ. 95. a. 96. a.
ἰσχύσω σε 243. c. 351. a. Eſaiæ xlii. ἐνισχύσω σε.

K.

ΚΑθαιρήσατε, detrahite 91. b.
ἡ καθολικὴ ἀνάστασις 308. a.
καινοποιηθέντες διὰ τοῦ χριστοῦ 93. d.
κατὰ καιρὸν, ſuo tempore 65. d. 361. d. καιρὸς Danieli quid 250. a.
κακότερον ἡ πλεονεκτεῖν 59. a.
κεκαλλωπισμένοι λόγοι 246. c.
κἂν τις εἴπῃ— μὴ εἴη ὅ— 343. b. κἂν— ἀλλ' οὖν γε 320. d κἂν ὑμεῖς ἀπιστεῖτε 91. a. κἂν νῦν, vel nunc ſaltem 335. d. ſic 256. d.
καρποφοροῦσα οὐδὲν 348. b.
καρτερῶς τιμῶσι, valde 46. a.
κατὰ τοῦ θεοῦ ἐξορκίζειν, per Deum 315. c.
καταδίκη αἰωνία διὰ πυρὸς 59. b.
κατακληροδοτήσαι αὐτοῖς τὴν γῆν 366. a.
καταλέγοντες ταῦτα ἄπερ καθ' ἡμῶν πάντες λέγουσι 234 d. ſic καταλέγειν τῶν χριστιανῶν ἀσέβειαν 55. b.
καταληπτὸς μόνῳ τῷ νῷ 221. a.
καταλύειν λαὸν διὰ τὸ— deſtr. 327. b. c.
κατεπλήξατε τὸν δῆμον εἰς τοῦτο 91. b. q. R. St. κατέπληξε.
καταρᾶται τὸν υἱὸν 368. a. b. καταρᾶσθε αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ 363. c. Paſſ. κατηραμένος, exſecratus 321. d. & duplici augmento, κεκατηραμένος 306. a. b. 317. a. c. 323. a.
καταργοῦντες τοὺς δαίμονας 45. a.
ἐν καταστάσει ὁρᾷν & ὁρᾷν ἐν ἐκστάσει)(343. a.
κατάσχεσις, poſſeſſio 79. c. 340. c.
καταφέρειν, deferre, accuſare 100. d.
κατέναντι αὐτοῦ ἑστῶτα 286. a. vulg. B. ἐναντίον αὐτοῦ.
κατορθοῦν & σφάλλεσθαι)(80. d.
κεκράξεσθαι μέχρι 330. b.
ἐπὶ κεφαλαίων λέγειν 311. d.
κεφαλοτομούμενοι 337. b.
κηδεμὼν γίνεται τοῖς— 99. a.
εἰς κιναιδίαν ἀποπεπλεγμένοι 70. d.
κοινὰ καὶ ἀκάθαρτα 237. d. τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας χαίρειν 100. b.
κοινωνὸς fœm. gen. 42. a.
τῶν κολαστηρίων ἀπηλλαγμένος 59. b.
κόμποι καὶ φοβητρα 47. d.
κοπετὸς τῆς καρδίας 87. d.
κοπωθεὶς, fatigatus 317. d.
κρατύνειν τὸν λόγον 237. c. τὰ διδάγματα 305. a.
ἡ κρονικὴ, ſ. ἡμέρα 99. a.
κυριολογεῖν, Dominum dicere, Domini titulo decorare 277. c. ſic κυριολογεῖται, Dominus appellatur 277. a.

Λ.

ΛΑμπροτάτου ἀνδρὸς 99. d.
ἡ λαοηγεσία, ductus populi 269. a.
λαοπλάνος, ſeductor populi 296. a.
λατομηθέντες ἐκ τοῦ— 365. b.
λατρευταὶ θεοῦ 287. c.
λαχμὸν βάλλοντες, ſort. jac. 324. c.
λέγω ὅ τι— declar. 295. b. idem λέγω δὴ— 265. d.
οἱ λειπόμενοι, indigentes 98. b. c.
λόγια τοῦ χριστοῦ 235. d.
λαληθῆναί σοι προσδοκᾷς, tibi denunciatum iri exſpectas 371. c.
ὁ λόγος τοῦ θεοῦ quid 95. c. d. λόγος θεοῦ quid nonnullis 358 a. λόγος unde dictus filius Dei 284. b. ¶ λόγον τὸν ἠθικὸν κόσμιοι 46. b.
λοιδορεῖτε ἐπὶ τὸν χριστὸν 366. d.
λοιπὸν, deinceps, de cetero 263. b. c. 275. b.
λυτρωτὴς καὶ βοηθὸς 247. b. c.

M.

ΜΑ τὴν Ηρακλέα, affirmative 100. a.
μαθημάτων τὴν ἐπίσκεψιν πᾶσι παρέχειν 54. b. τῶν χριστιανῶν μαθημάτων διδάσκαλος αὐτὸς γενόμενος 42. c.
μαθητεύσας τὰ ἔθνη 272. d. μαθητευθῆναι εἰς τὰ θεῖα διδάγματα 43. d. μαθητευόμενοι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ χριστοῦ 258. a. ἐμαθητεύθησαν τῷ χριστῷ ἐκ πλείστων 62. a. b. βέβαιοι ἐν τῇ πίστει καὶ μαθητείᾳ αὐτοῦ ἐσμὲν 273. c.
καὶ μάλα, omnino, ita 221. a.
μάλιστα, ita, reſponſ. 275. c.
φιλανθρωπότερος μᾶλλον τοῦ ἡλίου δυνάμεων ἐστι 350. a.
μαστιχθήσεσθαι μέλλων 317. a.
μεγαλειότατα δόγματα 48. b. μεγαλεῖον τὸ ἐν χριστ. διδάγμ. 47. a.
μελισθῆναι, membratim diſcerpi 349. c.
τῆς μελλούσης ἐσομένης— pro μελλούσης ἔσεσθαι 46. d.
μέλον ἐστὶν αὐτῷ τῶν ἀνθρώπων 82. b.
οὐ μέντοι γε, non tamen 223. a.
τῷ μεσομφάλῳ τῆς Γερμανίας 102. a.
μετὰ τοῦ καὶ πείθεσθαι τούτῳ 265. d. μετὰ καὶ ἄλλων 217. a. ſic μετὰ καὶ τῶν ἄλλων τῶν— 231. d.
μετάληψις ἀπὸ τῶν— 99. a.
μεταμείβειν εἰς ἕτερον σῶμα, tranſmigrare 222. c.
μετάνοιαν πεποιῆσθαι ἀπὸ τῆς παλαιᾶς πλάνης 350. a.
μετατιθέμενοι ἀπὸ τῆς κακίας 334. d.
ἡ μετέλευσις τῶν ἐναντίων 80. d.
μέχρις ἑσπέρας 324. a. μέχρις οὗ ἐλεγχόμεθα 57. b. μέχρις ὅτε ἀνέστη 273. c. q. R. St. μέχρις ὅτου—
μία τῶν σαββάτων 260. c.
μνημόσυνον, memoria 361. b.
μορφοποιήσαντες τὴν ὕλην 57. d.
τὰ μυθοποιηθέντα περὶ τῶν— 88. a.
μυξωτὴρ, naſus, nares 90. c.

N.

ΝΑΙ ναΐδες γυναῖκες 310. c.
νεομηνία κρέα 237. b.
νεκυομαντεῖαι 65. a.
νενοηκότες τὰ καλὰ, intellig. 49. d.

νενόμισαι, lege ſancitum eſt 226.a. νομίζεσθε pro νομίζετε 299.b.
νόμισμα & ἴνναμα 291.d.

Ξ.

Ξύλῳ ἐμπαγῆναι 46.d.
τοῦ ξύσου περιπάτοις 217.a.

O.

O articulus interdum pro demonſtrativo οὗτος: ut τὰ ὅσα, *ea quæ* 266.a. Indefinite quoque τῳ pro τινὶ, *alicui* 220.b. 225.b.
οἰκονομία, ſingularis providentiæ D. diſpenſatio 334.d. ſic οἰκονομία καὶ μυστήριον 371.a.
οἷός τε ἦμην ἀπέχεσθαι 226 c.
ὅλοι ἄγγελοι ἦσαν, toti, omnes 276.c. ὅλων pro πάντων, omnium, univerſorum 354.d. ſic τῶν ὅλων ὁ πατὴρ καὶ δημιουργὸς 96.b. 280.c. idem ὁ ποιητὴς τῶν ἁπάντων 283.c.
ὁμιλῶν τῷ Μωσεῖ, colloq. 282.d. ὁμιλίας τοῖς ἀνθρώποις φέρων παρὰ τοῦ πατρὸς 358.a. ὁμιλίας ποιεῖν ἀπὸ τῶν γραφῶν 312.a. ὁμιλία, colloquium 279.b. 294.b.
τοὺς ὁμοζύγους, conjuges 70.d.
Θεῷ ὁμοίως ἀπαθεῖς 353.d.
ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν 267.c. 280.a.
ὁμοιότιμον ἔθνος 348.a.
ὁμοίωμα & εἰκὼν 321.d. ἐν ὁμοιώσεσι λαλεῖν 303.b.
ὁμόνοιαν γινομένη τοῦ— 42.b.
ὁμολογοῦντες τὸν χριστὸν 78.b. ſic ὁμολογία τοῦ χριστοῦ 287.c. & ὁμολογία ἡ εἰς τὸν χριστὸν 266.c. at ὁμολογίαν ἀσπάζεσθαι τὴν ὑμετέραν pactam vobis fidem 78.b.c.
ὁμόσπλαγχνοι καὶ ἀδελφοὶ 266.b.
ὀνειροπομποὶ 65.a.
τὰ ὄντως ὄντα καλὰ 49.d.
ὀρθοδοξοῦμεν κατὰ πάντα 307.b.
ὁρίζετο θάνατον κατὰ τοῦ— 99.b. ſic ὥρισται θάνατος κατὰ τοῦ— 84.b.
ὁρμὴ ἡ περὶ τὸ θεῖον 225.d.
ὀρτυγομήτρα τοιαύτη 361.c.
ὃς pro τίς, quis 310.a. ὅς, is 218 b.
ὅσον τε pro ὅσον γε 54 d. 55.a.
ὅστις relative pro ὃς 75.d. 261.c. 314.b. ſic plural. οἵτινες 279.c. 287.c. 294.a. 315.b.c. 334.b.c. 336.d. itemque fœmin. ἥτις 324.a. 348 b.
ὅταν μὴ θέλει 224 b. & mox ὅτε ἂν δέῃ c.
ὅτι cum infinitivo pleonaſtica 100.b.
ὀτρύνειν πρὸς τὸ συνιέναι 288.a.
οὐ οὕτως 258.a. οὐ ὅτι 357.d.
οὐχ ὅτι γε, nedum 50.a.
ὀφείλετε πιστεύειν 342.c. ſic 291.b. ὀφείλεται πᾶσι τὸ θανεῖν 49.a.
πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν τὸν θεὸν ἀεὶ 265.b.
τὸ ὄφλημα ἀποδιδόναι 49.a.
ὀχλεῖν τοῖς τοιούτοις 100.d. rectius ἐνοχλεῖν Euſeb. 36.6.
ὄψει ἰδεῖν πάρεστι 73.d.

Π.

Πλανητὸς ἄνθρωπος 87.a.
παλαιὸς πρεσβύτης 219.d.
ἡ πάλιν παρουσία 346.b. ſic 312.b.
παμμάχους ἀγωνιζόμενος 51.b.
παμπληθεὶ ἀπολεῖται 334.c.
πανήμαρ, toto die 317.d.
παραγράφονται τὰς ἐξηγήσεις 310.b.c.d. παραγραφεῖσα τέλειον γραφὴ 297.d. 299.b.
παρακεκαλυμμένως εἰπεῖν 301.b.c.
παραποιήσας ταῦτα ὁ διάβολος 294 d.
παραφέρειν, afferre in med. 76.d. 97.b.
παραχρήσασθαι, interficere 85.a.
πάρεδροι 65 a.
παρεξηγεῖσθαι, perp. exp. 309.a. 310.d.
οἱ παρεπίδημοι ξένοι 99.a.
πᾶς ὁστισοῦν 359.b.c. ἐκ παντὸς, omnibus modis, omnino 41 d. 245.a. 260.c. 289.c. idem conjuncte ἐκπαντὸς 264 c. 265.d. 267.c. 268.a. plenius ἐκ παντὸς τρόπου 59 c. 277.b. ὁ πάντων πατὴρ 57.a τῶν πάντων ἐπόπτης 50.d. ſic 94 c.
ὁ πατὴρ τοῦ λόγου 254.a πατρικὰς ἀτιμίας 59.d. οἱ πατρικοὶ θεοὶ 363.c. πατρῴοις θεοῖς 101.c. q. R. St. πατρίοις πατροφόντης 67 c.
πείθει δὲ εἰς πίστιν ἄγει ἡμᾶς 58.c. πεισθεῖμέν τε καὶ πιστεῦσαι ὅτι ἀληθῆ ἐστι 65.a. ſic πεισθῶσι καὶ πιστεύωσιν ἀληθῆ εἶναι 93.d. πεπεισμένοι καὶ πιστεύοντες τυχεῖν τούτων δύνασθαι 57.a. ſic 58.a. πέποιθας ἐπὶ τῷ θεῷ 225.d.
πεῖσαι καὶ πίστιν ἐμφορῆσαι τοῖς ἀκρ. 89.a. πειθὼ ἔχομεν ἀπὸ τοῦ— 273.c.
πεῖραν ὑμῶν ἐποιησάμην πῶς— 367.a. εἰς πεῖραν δὲ γνῶναι εἰ— 362.a.
εἰς πειρασμὸν τοῖς ἀκούουσι 87.d.
πέμματα ἐποιοῦντο τῇ στρατιᾷ τῆς οὐρανοῦ 366.c.
πέμποντες αἰτήσεις 60.d πεμπόμενοι εὐχὰς 98.d. idem ἀναπέμπειν 97.c. πεπεμμένος, miſſus 356.c.
περαίωσον ἡμῖν τὸν λόγον 302.c. ſic 293.b.
πέρας ποιεῖσθαι, finem fac. 314.c.
περιβαλόντες τύπους τὰ ἑαυτοῖς προσόντα 51.a. ſic περιθέντες 49.d. περίβλημα πονηρὸν τοῖς χρ. περιτεθειμένον 51.a.
περιδέξασθαι pro περιεδέξ. 226.b.
περικόπτειν ἀπὸ— amputare 298.a. περικεκομμένως λέγειν 346.a. περικοπὴ 298.a. 289.d. 304.a. 336.c.d.
περικρατεῖν ἡμῶν ἐν ταῖς ζητήσεσι 306.c.
περιττολογῶν λέγει πολλάκις 357.d.
πιστεύοντες, μᾶλλον ἤ. καὶ πεπεισμένοι 64.d. πιστεύειν καὶ πείθεσθαι αὐτοῦ 265.d. πιστεύειν ἐπὶ τὸν θεὸν 310.a. ἐπὶ τὸν χριστὸν 264.b. 266.b.c.d. 322.a. ἐπὶ ὄφιν 319.a. 349.d. πιστεύεσθαι ἔμελλεν ὁ χριστὸς, futurum erat ut in Chr. crederetur 78.d. 79.a. ἐπιστεύθη pro ἐπιστεύσεν ſeu ἐπείσθη 48.d.
ὁ πλάνος ὄφις 297.b. ſic πλάνου πνεύματος 225.a.
πλέον τι ἔχει ὁ ἰδὼν τοῦ μὴ ἰδόντος 222.b. πλέον μοι περὶ θεοῦ ἐγίνετο οὐδὲν, nihil proficiebam in cogn. D. 218 d.
ποθητὸς, deſiderabilis 280.a.
πεποίημαι τὴν ἀπόδειξιν, demonſtravi 278.b. ſic πεποίημαι τοὺς λόγους 224.d. ὁ ποιητὴς τοῦδε τοῦ παντὸς 70.a. τῶν ὅλων 283.a.b.
πολεμοῦμεν τοὺς ἐχθροὺς 78.b. ſic ὁ κύριος πολεμεῖ τὸν Ἀμαλὴκ 269.c.
πολιτεύεσθαι, degere 291.c.d. πολιτεύεται ἀγαθεὶ 97.b. πολιτεία, vita, ſeu vitæ actiones 54.d. 333.b. ſic ἡ παλαιὰ ἐκείνου πολιτεία 350.a.b. ἐκ τῆς πολιτείας ἐν ᾗ ἐζῶμεν, ἐξήλθομεν 347.d.
πολὺ χεῖρον 47.a. Euſeb. πολλῷ χεῖρον.
πολύκροτος ἐγένηθη ἡ φιλοσοφία 218.c.
ἡ πολυσπλαγχνία τοῦ θεοῦ 274.d.
πομπὰς καὶ ὕμνους πέμπειν διὰ λόγου 60 d.
πονηροὶ, morboſi 68.b. vide not.
πόρους ἡδονῆς ἐκ παντὸς ποιεῖσθαι 42.a.
πραγματικὸς μᾶλλον ἢ σοφιστὴς 220 b.
πρὸ τελευτῆς, ante obitum 266.d.
πρὸ μιᾶς ἡμέρας τοῦ σαββάτου, uno die ante ſabb. 245.a.
προσαγγελτικῶς λέγει 76.d.
προάγειν ἐπὶ πορνείᾳ 70.c. ſic προαγωγεύεσθαι, proſti-

proſtituere 70. d.

προαιρέσει πρέπειν 81. b. κατὰ προαίρεσιν, pro arb. 98. d.

προανισόρησα ὑμῖν τὰς γρ. 294. b. προανισορημένα ὑπ' ἐμοῦ 361. b. c.

ὁ προβάλλων τὸν υἱὸν πατὴρ τῶν ὅλων 301. b. προβληθὲν ἀπὸ τοῦ πατρὸς γέννημα 285. d.

προβιβάσειν ἡμᾶς ἵνα— 317. b.

πρόβλημα, obtentus 49. d.

προγνώσης ἂν τῶν μελλόντων Θεός 83. a.

προγεγράφθαι, ante ſcrib. 93. d.

προέλευσις, anteceſſio 269. d. 270 a.

ὁ προεστὼς τῶν ἀδελφῶν 97. c.

προκήρυγμα ἦν τῆς κατ' αὐτὸν 361. b.

προλαβὼν ἔφη 253. b.

προλέλεκται, prædictum eſt 90. a. ſic προλελεγμένα, prædicta 261. a. 288. a.

πρόληψις κακή 234. d. προλήψει κατεχόμενοι 53. d.

προνοεῖται τῶν ἀνθρ. proſpicit 82. b.

πρόοδος, præcurſor 268. b.

πρὸς ἐμαυτῷ ἔσεσθαι, mecum fore, mecum contempl. 219. d. at πρὸς ἀνθρώπων γίνεσθαι, ab h. 46. a. ut πρὸς οὐδενὸς πείσεσθαί τι κακόν 53. d.

προσαγόρευμα, appellatio 44. d.

προσγεγράφθαι ἡμῖν τὰ πρ. 71. a.

προσεπεύχόμενοι καταξιωθῆναι τῶν— 52. d.

προσήλυτον γίνεσθαι, accedere ad Chr. eccl. 248. a.

προσηλῶσαι τοῖς γένεσι 92 b.

προσκλαίειν τῷ Θεῷ 335. b.

προσκυνοῦμεν Θεὸν μόνον 64 c. ἀξιοῦν προσκυνεῖσθαι ὡς Θεός 354. d. προσκυνητὸν γίνεσθαι 294. c.

προσομιλεῖν αὐτοῖς 217. b. 283. c.

προσονομάζεται ταῦτα τὰ ὀν. 284. b.

προσαπεμφθῶσί πῃ 371. b.

προσαπλεκόμενος τῶν γραφαῖς 306. b.

προσρήσεις 44. d.

προστετίμηται κολάσεις μέχρι θανάτου 360. c. ἡ προστίμησις τοῦ ἁμαρτήματος, mulcta p. 368. b. idem πρόστιμον 52. a.

πρόσεργψις ἡ πρὸς πολλοὺς, multo uſu trita peritia 269. b.

προσφέρειν, fruenda offerre 60. c.

τὴν προσφώνησιν καὶ ἔντευξιν ποιοῦμαι 53. b. ſic 99. c.

πρόχυσις αἵματος 50. d.

ἡ προσωνυμία ὀνόματος 54 d.

πρεσβεύοντα pro πρεσβεύοντα 47. a.

προεφητεύθη 273. a. προεφήτευσε εἰσελευσόμενος εἰς— 76. c. regularius προεφήτευσε 273. c. προπεφητευμένον 273. d. Item tranſpoſito augmento πεπροφητευκέναι 301. b c. πεπροφήτευται 342. b. ἐπεπροφήτευσε 290. c. 304. b. 310. d. 315. a. πεπροφητεῦσθαι τὰ μέλλοντα 82. a. 302. b. c.

πρωΐλεις μόχοι 330. b.

ὁ πρωτόγονος τοῦ Θεοῦ 92. b.

ὁ πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ 76. c. 83. b. 88. a. ὁ πρωτότοκος πάντων τῶν ποιημάτων 310 b.

πύρωσις Chriſtianorum ex Satana & miniſtris ejus 344. a.

πῶλος & equi & aſini 89. d.

P.

Ρητῶς σημαίνειν, diſerte 80. d. ſic 76. b. 96. a. ῥύσαι αὐτοὺς pro ἐρρύσατο 325. a.

Σ.

Σάββασι 245. b. 246. d. σαββατίζειν 229. c. σαββατίζειν τὰ τρυφερὰ καὶ ἀληθινὰ σάββατα 229. c. σαββατισμὸς καὶ ἑορταί 241. b.

σαρκοφαγήσαντες in pœnit. 334. d. σαρκοφαγία καὶ οἰνοποσία 334. c.

Σαμαρεῦς pro Σαμαρείτης 69. c. ſic οἱ Σαμαρεῖς 69. d. 88. b. c. Σαμαρειτικὸν φῦλον 88. b.

σαρκοποιηθεὶς ὁ λόγος 74. b. ὁ χειστὸς 98. a.

σέβειν εἰς Θεὸν 72. a. σέβειν τὰ αὐτὰ 68. d. ſic ibidem ἄλλων δένδρα σεβομένων. itemque 69. a.

σκληροκάρδιος γνώμη 257. d.

σοφισθεὶς, eruditus 250. b.

ὁ σπερματικὸς Θεοῦ λόγος 51. c.

σταθεὶς 361. d.

σακτῆς uſus in unctione 313. d.

συγνωστὸς εἶ 289. b.

συγκαταθέσεις ἡμῖν γεγένηνται 291. c.

συγκατακλίνεσθαι ἀνδρὶ 42. a.

συκοφαντητά ἐστι τὰ διδάγμ. 322. b.

σύμβολον, ſignum, indicium, argumentum 89. d. 90. a. συμβολικῶς λελεγμένον 90. b. 338. a.

συμπαθῶν ὑμῖν 256. c.

συμπέμπων αὐτοὺς, deducens 278. a. vulg. a. Gen. xviii. συμπροπέμπων, rectius.

συμπεριφερόμενος 63. c.

σὺν σοὶ ἀφιγμένοι 346. c.

συναινός εἰμι τοῖς— 265. d.

σύναξιν τοῦδε τῶν λόγων ποιήσασθαι 41. a. b. rectius σύνταξιν 52. a. 306. d

συνδιαλογῆς κοινωνοί 266. c.

τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα 99. a. συνέλευσις γίνεται ἐπὶ τὸ αὐτὸ 98. c. d.

συνεπιγνώμονας ταύτης τῆς αἱξ. 91. b.

συνεπίστασθαι ἑαυτοῖς μηδὲν φαῦλον 43. d. ſic συνεπιστάμενος ἑαυτῷ τὰ καλὰ 42. d.

συνευχόμενοι αὐτοῖς 93. d.

συνηφιποντ́αί μοι 217. a. b.

συνίασι, intelligunt 226. b.

συνησθέντες αὐτοῖς 93. d.

συνοντὰ πᾶσι 225. b.

εἰς συνοικίαν αὐτοὺς καλῶν 369. a.

συνοπτὰ πᾶσιν 225. b.

συνουσιαστὴς αὐτοῦ γίνεσθαι 219. a. ἐσυνουσιάσθη ὑπὸ ὄχων 75. a.

συντάττειν λόγους 52. a. συντάγματα, libri, ſcr. 96. a. σύνταγμα κατὰ τῶν αἱρέσεων 70. b. σύνταξιν ποιήσομαι τῶν λόγων 306. d.

συντελεσθῆ ἡ προφητεία 74. a.

συντίθεσθαι τῷ ἀληθεῖ 262. d.

σχηματοποιήσας ὁ λόγος λέγει— 247. b.

σωματοποίησις Chriſti 296. d.

T.

Τὰ pro ταῦτα viſe c.

τανῦν, nunc, in præſens 83. c. d. idem πρὸς τὸ παρὸν 84. a. ſic 42. c. 261. d. idem diviſe τὰ νῦν 254. c. 259 a.

ταυτολογῆσαι πολλάκις 311. d.

τὲ pro δὴ 84. c.

ἐπὶ τίγρις σταθεῖσα 69. d.

τέλεον, plane, prorſus 71. c. 264. b. 297. b. 297. d.

τελείως πολιτεύεσθαι 291. b. c.

τί μάλιστα; 217. b. τί γάρ; 217. d. τὸ μὲν— τὸ δὲ— partim 292. c.

ποῖον ἢ ποῖον ζῶον 221. b.

τονοῖ ἡμῶν τὴν ἐλπίδα 323. c.

τρόπαιον 90 b. τρόπαια τὰ ἀρχαῖα 90. d.

τροπολογίαν οἱ χωροῦντες λόγοι 359. a. τροπολογίας ἔμπειροι 279 d.

τύποις ἀποκαλύπτειν 316. b.

Y.

Ὑπαγορεύειν 53. c. 54. a.

ἀτάραχοι ὑπάρχουσι 83. c. αἴτιοι ὑπάρχειν 234. c.

ὑπερέρχεσθαι

ὑπερέφερες τῆς ἀγροικίας 226.d.
ὑπονενοηκὼς εἶναι πᾶσι 63.a.
ὑποθημοσύναι τῆ χειρὶ 61.c.
ὑπολύεσθαι, excalceari 95.a.
ὑποσταγὴς ὤν 273.b.
ὑφαιροῦνται, detrectant 59.d.
ὑφ' ὧν ὡς εἰσὶ συνηγμένοι 289.d.
ὑφορᾶσθαι, ſuſpicere, vereri 361.b.

Φ.

ΦΑνῆται pro φανῇ vel φάνηται 56.d.
φαντασία μαγικὴ 296.a.
φαρμακεύται 45.a.
φείδεσθαι ὑπὲρ & περὶ— 335.a.
φθάνεις συντεθειμένος, ante conſ. 292.a. ὃ φθάσας γενέσθαι προεῖπε 60.a.
φίλερις 292.b. idem φιλέριστος 287.c. 292.c. unde φιλεριστεῖν 345.d. 352.d.
φιλόθεοι & θεοσεβεῖς idem 346.c.
οἱ φιλολόγοι καὶ οἱ φιλόσοφοι 49.a. φιλολόγοι & φιλολογία 220.a
φιλοπονεῖσθαι διατί— 340.a.
φιλόψοφος καὶ φιλόκομπος 46.d.
φόβητρα, terriculamenta 47.d. 55.d.
φόρος καὶ εἰσφορά: φέρειν 64.b.
φυλαὶ ὅμοιαι ταῖς ἄλλαις 221.b.
φυλάττονται διαλέγεσθαι, cavent 47.a. φύλακες τῶν ἐντεταλμένων 97.b.c.
φωτισμὸς unde dict. baptiſm. 94.d.

Χ.

ΧΑμερπῶς ἐξηγεῖσθαι 339.c.
οἱ χαρακτῆρες τῶν στοιχείων, figuræ ſeu formæ litterarum 93.c.
ἐμοῦ χάριν, ad me q. att. 371.e.
χιλιονταέτη περίοδον 57.b. χιλιονταετηρὶς 307.b.
χορηγίαν κακουργίας παρέχειν τοῖς— 99.d.
χρήσατό μοι τὸ οὖς 289.d. ut Horatius, commodet aurem.
χρηστιανῶν μαθημάτων 42.c. χρηστὸς unde dictus 44.d.
χώρα & τάξις pro eodem 60.d. χώραν δευτέραν δίδωσι τῷ— 93.b.

Ψ.

ΨΕυδοδοξίας ἀπαλλαγῆναι 51.d.
ψηφιστικὸς ἀνὴρ 311.d.

Ω.

ὯΝ, ὁ λόγος τοῦ θεοῦ 95.c. 96 a.d.
ὡς cum participio, omiſſo infinitivo 236.a.
ὡσανεὶ in fine ſententiæ 220.a.b.
ὥστε, itaque, in redditione periodi 368.a.

Prodiit ex Typographeo GULIELMI BOWYER, pridie Calendas Quintiles MDCCXXII.